

**SLOVENSKÝ
FRAZEOLÓGICKÝ
SLOVNÍK**

SOSTAVIL

PETER TVRDÝ,

DIREKTOR GYMNÁZIA V. V.

DRUHÉ, DOPLNENÉ VYDANIE

PRAHA – PREŠOV 1933

NÁKLADOM ČESKOSLOVENSKEJ GRAFICKEJ UNIE, ÚČ. SPOL.

Úvod

k prvému vydaniu.

V slovníku tomto, nakoľko bolo možné, pripojil som ku každému slovu výklad, vysvetlenie synonymami a niekedy aj preklad na iný jazyk. K podstatným menám pripojená je všade koncovka genitívu; na zreteli mal som aj väzbu slovies. Keď som za potrebné pokladal podotknúť niektoré gramatické pravidlá, robil som to podľa Czambelovej Rukováti, odvolávajúc sa na patričný §.

Výpovedami zo života a citátmi zo spisovateľov dávnych i nových vybranými ukazuje slovník tento náležité upotrebovanie jednotlivých slov a ukazuje aj bohatosť a ústrojnosť slovenského jazyka. V ňom nájdete aj veľa porekadiel (prísloví), týchto krásnych kvetov ducha národného, tejto praktickej filozofie ľudu.

Všetko toto prispeje azda k čistejšiemu upotrebovaniu slovenskej reči v písme a slove, čo je mojím úprimným želaním.

Dialektologia slovenská je v ňom slabo zastúpená. To bude úlohou budúcich pracovníkov na tomto poli.

Dobrou pomôckou mi bol Kottov Česko-nemecký slovník frazeologický, keďže obsahuje i slovenské slová a frázy, **doložené zo slovenskej literatúry**; povyberal som čo lepšie s udaním prameňov.

Soznam ostatných spisovateľov, z ktorých látka slovníková je vybraná, nájdete na konci knihy.

Slovník prekorigoval podľa nových, Maticou slovenskou ustálených pravopisných pravidiel pán Rudolf Kľačko, tajomník Matice slovenskej, za čo mu srdečne ďakujem.

Trnava, v septembri, 1931.

Peter Turdý.

Úvod

k druhému vydaniu.

Prvé vydanie tohoto slovníka, z r. 1931, prijalo obecenstvo s nevšedným záujmom, čoho dôkazom je, že sa ono za krátky čas úplne minulo. Pobádaný takýmto prijatím prichystal som ho pre druhé vydanie, dopodplňajúc ho novými excerptami.

Poučenia, ako vyhýbať nemiestnym barbarizmom, zbytočne upotrebovaným cudzím slovám, väzbám a pod., som ponechal, keďže to pokladám za veľmi potrebné, hoci sa mi vyčítalo, že to vlastne do frazeologického slovníka nepatrí.

Zbytočné dvojtvary som poodstraňoval.

Dozvediac sa v pravopisnej komisii Matice slovenskej o niektorých zmenách v pravopise, určených pre druhé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu, uplatnil som ich v tomto druhom vydaní; sú to:

1. kmeňotvorná prípona neurčitku **o** zamenená je príponou **ie**;
2. dĺžka samohlások v cudzích slovách sa označuje všade (komédia, séria ap.);
3. zmenený je pravopis niektorých slov (krýdlo, necht, tovariš a i.).

Slovník mala vydať Matica slovenská, ale keďže to hneď vykonať nemohla, oddal som ho na 2. vydanie Československej grafickej Unii.

Na korektúre tohoto slovníka zúčastnil sa p. profesor Rudolf Kľačko, za čo mu srdečne ďakujem.

Koš pri Prievidzi, v júli 1933.

Peter Turdý.

Skráteniny

abs. = absolútne

adj. = adjektívum (meno prídavné)

a i. = a iné

ak. = akuzatív (pád na otázku
koho, čo?)

al. = alebo

angl. = anglický

ap., a p. = a podobné

arab. = arabský

arch. = archaizmus

atď. = a tak ďalej

cit., ctsl. = citoslovce

čes. = český

d. = datív (pád na otázku komu,
čomu?)

dets. = detský výraz

f. = femininum (ženský rod)

fam. = familiárne

fr. = francúzsky

gen. = genitív (pád na otázku koho,
čoho?)

germ. = germanizmus

gr. = grécky

hebr. = hebrejský

inštr. = inštrumentál (pád na
otázku (s) kým, čím?)

kom. = komparatív (druhý stupeň
prídavných mien)

lok. = lokál (pád na otázky: pri
kom, čom, na kom, čom a p.)

lat., lt. = latinský

m. = maskulinum (mužský rod)

m. = miesto

maď. = maďarský

nem. = nemecký

nom. = nominatív (pád na otázku
kto, čo?)

obyč. = obyčajne

pers. = perský

pl. = plurál (množné číslo)

predl. = predložka

prísl. = príslovka

rus. = ruský

skrát. = skrátene

spoj. = spojka

sr. = srovnaj

starosl. = staroslovanský

superl. = superlatív (tretí stupeň
prídavných mien)

špan. = španielsky

tal., tl. = taliansky

tur. = turecký

v. = vid'

vok. = vokatív (pád oslovovací)

zmenš. = zmenšené

A

a: Od *a* až do *ž* = od začiatku až do konca

a, spoj. = *i*: Keď spojka *a* má význam odporový, kladie sa pred ňou čiarka. Na pr.: Žena v robote, a muž po krčmách. (Pravopis. § 72, 12.)

à (*fr.*) v účtoch = po: à 4 Kč = po 4 Kč

ä písmeno píšeme len po spoluhláskach *b, p, m, v*; po iných nikdy. Po týchto spoluhláskach píšeme *ä* v nasledujúcich prípadoch:

1. V týchto koreňoch alebo od nich odvodených kmeňoch:

po *m*: mädlíť, mäkký, mäť, mäta, zmätok (pomätený, mätežný), mäso, pamäť (pamätať, pamätlivý), smäd, najmä;

po *p*: päť (pätoro), opäť (zpäť, nazpäť), päta (opätok), päst' (zäpästky), pripäť (zapäť, zapätý);

po *v*: väčší (väčšmi), vädnúť (zvädlý), väzy (položiť na väzy), väzba (záväz, väzenie, uväzniť, odväzovať a p.), deväť, hovädo (hovädzi), svätý (svätosť, posvätný, svätiť a p.), rukováť.

2. V slovotvornej prípone *-ät* (= ät): žriebäť, žriebäťu, žriebäcí

3. V slovotvornej prípone *-mä* (= mä): semä, plemä, vemä, ramä,

bremä, temä. Takéto slová vo svojich rozšírených kmeňoch utracajú hlásku *ä*: plemeno, vemeno, rameno, semenisko. (R. § 5.)

abatiša, -e (z *lat.* *abbatissa*); **abatiška**, -y, predstavená ženského kláštora

abdikácia, -ie (*lt.*), zrieknutie (sa) niečoho najmä trónu alebo koruny; **abdikačný**; **abdikovať**, -ujem = zriecť sa niečoho

abeceda, -y, 1. ustálený poriadok písmen; 2. základné pravidlá (vedy): Učiť sa abecede. — Podľa abecedy niečo usporiadať.

abecedár, -a, 1. kto sa abecede učí; 2. šlabikár

abecedárka, -y, dievča, čo sa abecede učí

abecedný: a. poriadok, soznam, register

abecedovať, -ujem = učiť sa abecede; slabikovať

Ábel, -a: Ábelova smrť. — Kain nahneval sa na Ábela. — **Ábelová**, -ej, obec v Novohrade

aberácia, -ie (*lt.*) = odchýlka, úchylka. — Zdanlivá, ale celkom pravidelná a každoročne sa vracajúca premena miesta, ktorej každá hviezda na nebi podlieha.

Vo fyzike: Uchýlenie lúčov od pravej matematickej dráhy svojej. (S. N.)

abiturient, -a (*lat.*), žiak, čo vychodil strednú školu
abiturienský: a. skúška
ablatív, -u, pád v latinskom skloňovaní
ablegát, -a (*lat.*) = poslanec
abnormalita, -y = nepravidelnosť, odchylnosť
abnormálny = nepravidelný
abo √. alebo
abolícia, -ie (*lat.*) = zničenie, zrušenie, odstránenie
abonent, -a (*fr.*) = predplatiť
abonnement (*fr.*, *čítaj* abonmá) *neskl.* = predplatné
abonovať sa, -ujem sa (*fr.*) = predplatiť si niečo
abort, -u (*lat.*) = potratenie, strata plodu
abortovať, -ujem (*lat.*) = potrať plod
Abrahám, -a
abrahamoviny, -ín, 50. narodeniny
abreviatura, -y = skrátka, skratka
absces, -esu (*lat.*) = hľuza, vred
absencia, -ie (*lat.*), neprítomnosť
absint, -u (*gr.*) = polynka; pálené, v ktorom sa vymočila polynka
absolúcia, -ie (*lat.*) = rozhrešenie
absolutistický (*lat.*) = samovládny
absolutizmus, -zmu (*lat.*) = samovláda, neobmedzený spôsob vlády
absolútny (*lat.*) = neobmedzený, nezávislý, nepodmienený: absolútna väčšina = nadpolovičná väčšina
absolutórium, -ria (*lat.*) = prepustenie, zbavenie zodpovednosti; vysvedčenie o dokončených štúdiách

absolvent, -a (*lat.*), kto vychodil nejakú školu
absolvovaný žiak, ktorý svoje štúdiá dokončil
absolvovať, -ujem (*lat.*) = vychodiť (*na pr. školu*); odbaviť niečo
absorbácia, -ie (*lat.*) = pohlcovanie, vsávanie, vpijanie; **absorbčný**, **absorbčný**
absorbovať, -ujem (*lat.*) = pohlcovovať, vsávať, vpijať
abstinencia, -ie (*lat.*) = zdržanie sa niečoho; zdržanlivosť
abstinent, -a (*lt.*), kto sa niečoho, na pr. alkoholu, zdržiava
abstinentný (*lat.*) = zdržanlivý
abstrahovať, -ujem (*lat.*) = odťahovať
abstraktný (*lat.*) = myšlienkový, nadsmyselný
absurdný (*lat.*) = nesmyselný
absurdum (*lat.*) = nesmysel
abúzus, -zu (*lat.*) = zneužitie
aby, *spoj.*: aby som (abych), aby si, aby, aby sme, aby ste, aby
acetylen, -u (*lat.*), uhľovodíkový plyn; **acetylenový**
à conto (*tl. čítaj*: a konto) = na účet
activum √. **aktívum**
m. ač, ačkoľvek, ačpráve *piš*: hoci, čo aj (*√. pozn. k* pretože)
m. ačak *piš*: však, avšak, veď, veru
m. ada, adaj *piš*: azda
adagio (*tl. čítaj*: adádžo) = voľne, zdĺhavo (druh hudobnej skladby)
Adam, -a, *zmenš.* Ado, Aduš, Aduško; od Adama = od stvorenia sveta, od počiatku
adamita, -u, sekta náboženská: naháči
adaptácia, -ie (*lt.*) = úprava, prispôbenie

adaptačný (*lt.*)
adaptovať, -ujem (*lt.*) = upravovať, prispôbovať
adekvátny (*lt.*) = primeraný
Adela, -y; **Adelína**
adept, -a (*lt.*) = mladý pestovateľ vedy alebo umenia
adhézia, -ie (*lt.*)
ad hoc (*lat. čítaj*: ad hoc), na to, na tento prípad, na tento cieľ
adícia, -ie (*lt.*) = sčítanie
adjektívny: adjektívne vety
adjektívum, -va (*lt.*) = prídavné meno
adjunkt, -a (*lt.*) = pomocník, pomocný úradník
adjutant, -a (*lt.*) = pobočník
adjútum, -ta (*lt.*) = podpora (druh platu)
administrácia, -ie (*lt.*) = správa
administratívny (*lt.*): a. výlohy, trovy
administratívny = správny: a. výbor
administrátor, -a (*lat.*) = správca; zástupca riadneho duchovného pastiera
admirál, -a (*arab.*) = hlavný veliteľ loďstva
admirálsky: a. loď
admirálostvo, -a, = najvyššia rada nad námorníctvom
Adonis, -isa (*gr.*), miláčik Venušin
adonský verš skladá sa z dvoch stôp daktylských, z ktorých druhá je kusá
adoptácia, -ie (*lt.*), prijatie za svojho; **adoptatívny**
adoptant, -a; **adoptantka**, -y (*lt.*), = ten (tá), čo prisvojuje
adoptovaný (*lt.*) = prisvojený, prijatý za svojho

adoptovať, -ujem *niekoho* (*lat.*) = prijať za svojho, za vlastného
adovanie, -ia *o. adícia*
adresa, -y, *pl. gen. adres* (*fr.*), 1. nápis na obálke, označujúci komu patrí list; 2. list, listina; a. blahoprajná; a. dôvery; a. ďakovacia. — Príspevky prosíme čím skôr poslať na adresu...
adresát, -a (*fr.*) = prijímateľ listu
adresovať, -ujem (*fr.*) = napísať adresu
Adria, -ie, *slovansky* Jadran, -a; **Adriatické more** = Jadranské more
adut, -u (*fr. à tout* = na všetko) = tromf (v hre v karty)
advent, -u (*lat.*) = príchod; 4 týždne pred Vianocami; cirkevná príprava na oslavu pamiatky narodenia Pána
adventný: adventná kázeň; adventný čas
adverbium, -ia (*lat.*) = príslovka; **adverbiálny**
advokát, -a (*lat.*) = právny zástupca: a. odporcov; a. žalobníka. — Odovzdať vec advokátovi. — Advokáta si vziať, mať. — *zmenš.* **advokátik**, -a: To je len taký advokátik.
advokátsky (*lat.*): a. pomocník; advokátska kancelária, komora, odmena, prax, tarifa, skúška; advokátske plnomocenstvo, poverenie, zakročenie, zastupovanie; a. trovy
advokátstvo, -a (*lat.*)
aerolit, -u (*gr.*) = povetroň, meteorit
aeronautika, -y (*gr.*) = vzduchoplavectvo

aeroplán, -u (*gr.*) = lietadlo
aerostatika, -y (*gr.*), náuka o rovnováhe plynov

Aeskulapius *v.* **Eskulapius**

Aesop *v.* **Ezop**

afekcia, -ie (*lt.*) = dojem, vášeň

afektácia, -ie (*lt.*) = strojenie

afektovaný (*lt.*)

afektovať, -ujem (*lt.*) = strojene konať, pretvarovať sa

aféra, -y (*fr.* affaire) = udalosť, vec

Afganistan, -u

afiliácia, -ie (*lt.*) = prijatie za svojho; pričlenenie

afinita, -y (*lt.*) = príbuznosť; v chemii slúčivosť látok

aforistický (*gr.*) = stručny, úsečný

aforizmus, -mu (*gr.*), stručná, jadrná veta, stručný výrok

africký; **Afričan**, -a, *pl.* -ia; **Afričianka**, -y; **Afrika**, -y

Afrodita, -y (*gr.*), bohyňa Venuša

agát, -a, strom (*Acacia arabica*)

Agáta, -y: Svätá Agáta (5. febr.) býva na sneh bohatá. (Zátur.)

agenda, -y (*lt.*) = vykonávanie; kniha cirkevných obradov

agent, -a (*lt.*) kupecký splnomocnenec, získavateľ objednávok;

agentský; **agentúra**, -y (*lat.*)

agilný (*lat.*) = čulý, obratný

agio *v.* **ažio**

agitácia, -ie, **agitovanie**, -ia (*lat.*), povzbudzovanie k politickej al. inej verejnej činnosti; vplývanie na verejnú mienku

agitačný (*lt.*): a. činnosť

agitátor, -a (*lat.*) = podnecovateľ, povzbudzovateľ

agitovať, -ujem (*lat.*) = podnecovať, povzbudzovať

Agnesa, -y

agnusok, -ska (*lat.*), medajloník so sv. obrázkom, ktorý nosievajú na krku

agnuštek, -a *v.* **agnusok**

agónia, -ie (*gr.*) = skonávanie, smrteľné muky

agrarizmus, -mu (*lt.*), smer roľníckej, poľnohospodárskej politiky

agrárnik, -a, prívrženec strany roľníckej; roľník

agrárny (*lt.*) = poľnohospodársky, roľnícky

agresívnosť, -ti (*lt.*) = útočnosť

agresívny (*lt.*) = útočiaci, napádajúci

agrikultúra, -y (*lt.*) = roľníctvo, obrábanie rolí

ah! *cit.*

aha = áno

aha! *cit.*: Aha, tu si!

ach! *cit.*, prirodzený výraz všelijakého pohnutia mysli, najmä bolesti, radosti, podivenia, poľutovania: Ach, beda! Ach, aby teba.. — Ach, to vám bola krása!

achát, -a (*nerast*); **achátový**

Achilles, -la (*gr.*), grécky vojvodca

achkať, -ám = vzdychať: Ženy achkaly, čo sa ony narobia.

— Len vždycky achká, jako by mu to niečo pomohlo. (Rr.)

achromatický (*gr.*) = bezfarebný

a i. = a iné

aj, *spoj.* = i: Kto sa topí, aj slamky sa chytá.

aj! *ctsl.*: Aj, čo to vidím!

Ajas, **Ajanta**, grécky vojvodca

ajhľa! *cit.*: Ajhľa, tu je ona!

ak, *spoj.*: Ak si z Boha, neboj sa, on ti bude na pomoci. — Ak načim, pôjdem.

akácia, -ie *ν*. agát

akademia, -ie (*gr.*), vyššie učilište vedecké al. umelecké; spoločnosť učencov al. umelcov; Česká akademia náuk. — Vojenská akademia.

akademický (*gr.*): a. občan, senát; akademický titul

akademik, -a (*gr.*), učiteľ al. žiak akademický

akant, -u (*acanthus*), bylina

akby, spoj.

akcelerácia, -ie (*lt.*) = zrýchlenie, zrýchľovanie; **akceleračný**

akcent, -u (*lat.*) = prízvuk

akcentovať, -ujem (*lat.*) = prízvukovať

akcept, -u (*lat.*) = zmenka, písomné vyjadrenie o prijatí zmenky

akceptant, -a (*lat.*) = prijímateľ zmenky

akceptovať, -ujem (*lt.*) = prijímať, prijať

akcia, -ie (*lat.*) = podielová listina; účastina

akcionár, -a (*lat.*) = majiteľ akcie; účastinár

akcionársky (*lt.*) = účastinársky

akciový (*lat.*); akciový podiel, kapitál; akciová spoločnosť

akcíz, -u (*lat.*), nepriama daň; poplatok z vecí predajných

akiste, *prísl.*: Pozrite, pozrite, aké váš brat šaty má, to akiste budú zlaté. (Dbš. Pov.)

aklamácia, -ie (*lat.*) = súhlas; hromadné prisvedčenie

aklen, spoj.

aklimatizácia, -ie (*lat.*), navykanie na cudzie podnebie

aklimatizovať sa, -ujem sa (*lat.*), prispôbiť sa cudziemu pod-

nebiu (*ν* prenesenom smysle: pomerom, okolnostiam)

ako, *prísl.*: Ako ti je? Ako sa máte? Akože sa tu mávate? Ako vám zdravie slúži? (Zátur.) — Je starší ako ja = než ja = odo mňa. — Ako sa ty k ľuďom máš, tak sa ľudia k tebe majú. — Ako ty o ľuďoch, tak ľudia o tebe. — Vypleštit' oči ako plánky. — Ako ty mne, tak ja tebe. (Zátur.) — Pažravý ako vlk.

m. ako rečeno, ako vedomo, ako známo, ako spomenuto *píš*: ako sme povedali, ako vieme, ako je známe, ako sme spomenuli (R. § 224.)

ako by, spoj.

ako by aj nie, spoj.

akokoľvek, *prísl.*

akomačný: Hneď si prisadol k stolu a všetko do akomačného maku s veľkou chuťou pojedol. (Dbš. Pov.)

akomak, -u: Všetko som vypočúvala do akomaku. (Chlpk. Dram.)

akomodácia, -ie (*lt.*) = prispôbenie; **akodomovať sa** = prispôbiť sa

akonáhle je germanizmus, *miesto neho píš*: náhle, len čo, toľko čo, len toľko čo: Len čo som prišiel k nim, mrkalo. Toľko čo som si sadol, už sme spievali. (R. str. 265.)

akord, -u (*fr.*), primerané spojenie niekoľkých tónov; súzvuk

akosi, *prísl.*

akosť, -ti = (kvalita), povaha, spôsob, obyčaj

ako-tak, *prisl.*: Deti svoje ako-tak zaopatril.

m. akový-takový *píš*: aký-taký

m. akožto *píš*: ako (R. § 247.)

akreditív, -u (*lt.*) = list poverovací; **akreditovať**, -ujem

akrobat, -a (*gr.*)

Akropol', -a, hrad v Aténach; vôbec opevnená vyššia časť mesta = Vyšehrad (*rus.* *вышгородъ*, *Кремль*)

aksamiet, -u = zamat

aksamietka, -y, vec z aksamietu robená

aksamietnica, -e; **aksamietnik**, -a, rastlina (*Tagetes erecta*)

aksamietový: aksamietový kvet

akt, -u (*lt.*), *pl.* akty, aktov = úradné písma, listiny

aktíva, -ív = majetok (*opak je pasíva* = dlžoby)

aktivita, -y (*lt.*) = činnosť

aktívny (*lat.*) = činný, výkonný: aktívne volebné právo; aktívna služba = skutočná služba

aktívum, -va (*lat.*) = činný stav

aktualita, -y (*lt.*) = vec časová;

aktuálny

aktuár, -a (*lt.*), úradník, čo zapisuje do protokolu, zapisovateľ

akumulácia, -ie (*lt.*) = nakopenie, hromadenie; **akumulátor**, -a

akurát (*lat.*) = práve, navlas

akuratesa, -y = presnosť, dôkladnosť

akurátny = presný

akustický (*gr.*) = zvukový

akustika, -y (*gr.*), náuka o zvuku

akuzatív, -u (*lt.*), pád na otázku koho? čo?

akvarel, -u (*lt.*), maľba vodovými farbami

akvárium, -ria (*lat.*), vodojem na pestovanie vodných zvierat a rastlín

m. äkvátor *píš*: ekvátor

akvizícia, -ie (*lt.*), vec získaná; **akvizitčný**

aký

akýkoľvek

akýsi: Ale tam čert podhodil a kúsi starú babu. (Dbš. Pov.)

alabaster, -tru (*gr.*): biely ako alabaster

alabastrový: alabastrový kameň; alabastrová nádoba

alarm, -u (*fr.*) = poplach

Albán, -a; **Albánka**, -y; **Albánsko**, -a; **albánsky**

Albert, -a, *zmenš.* **Berco**, **Bercik**, **Bercinko**

album, -ba (*lt.*), kniha pamätných vecí: známok, pohľadníc, fotografií a i.

ale, *spoj.*, môže stáť len na počiatku vety: Práce bolo veľa, ale sme ju zmohli. — Ale sa mu tam hneď nepáčilo (*nepíš*: hneď sa mu tam ale nepáčilo). Len citoslovcia smú predchádzať spojke ,ale': Ach, ale je sparno. (R. § 247.) — Ale pre Pána Boha, čo sa to robí? — *Rozlišuj*: aleže príd' k nám; ale, že prišiel, to je div. (R. § 338.)

alebo (*abo*), *spoj.* Pred spojkou *alebo* čiarka niekedy býva, niekedy nie. Spojenie s čiarkou značí výraznejšiu protivu. (Pravopis § 70.): Kúpim si voly alebo kravu. — Uč sa, ako treba, alebo prestaň chodiť do školy. — Pošlem posla, alebo

prídem sám. — Petrolej je alebo z Rumunska, alebo z Ha-
liče.

alebo-alebo: Alebo niečo, ale-
bo nič.

alegória, -ie (*gr.*) = inotaj (reč iné
slovami, iné smyslom označu-
júca, keď na pr. hovorí sa o
lodi na mori búrkou zmietanej
a myslí sa ňou štát v nebezpe-
čenstve nejakom sa nachá-
dzajúci)

aleja, -e (*fr.*) = stromoradie

aleluja (*hebr.* hallelujah) = chváľ-
me Boha!

Alexander, -dra

Alexandria, -ie; alexandrínsky: a.
bibliotéka, škola, patriarchát

Alexej, -a

alfa, prvé písmeno gréckej abecedy

alfabeta, -y (*gr.*) = abeceda

algebra, -y; algebrický

alchymia, -ie (*arab.*), stredoveká
chemia, čo sa pridržovala blud-
nej zásady, že istý prvok mô-
žeme premeniť v iný, na pr.
vyrábať zlato z iných kovov

alchymista, -u, kto sa alchymiou
zamestnáva

aliancia, -ie (*lt.*) = spolčenie

alibi, neskl. = inde, prítomnosť na
inom mieste

aligátor, -a, druh krokodíla

aliment, -u (*lt.*) = výživa, výživ-
né, príspevok na výživu; **ali-
mentačný**

alimentovanie, -ia (*lat.*) = vyživo-
vanie: a. decka

alineá, -ey (*lt.*) = nový odsek

aliterácia, -ie (*lt.*), súzvuk (shoda)
počiatočných hlások vo verši;
aliteračný

alkermeš, -u, bylina (*Alkermes phy-
tolacca decandra*)

alkohol, -u (*arab.*) = lieh, liehový
nápoj, špiritus; **alkoholik, -a;**
alkoholizmus, -mu, nemierne
požívanie liehovín; pijanstvo;
otrava liehom

alkovňa, -vne (*fr.*), bezokenná
miestnosť, priliehajúca k izbe,
oddelená záclonou; používa sa
ako spáľňa

allegro (*lt.*) = živo (druh hudobnej
skladby)

alleluja v. **aleluja**

almanach, -u (*arab.*) = kalendár;
novoročný zábavník

almara, -y (*lat.*) = skriňa

almázia, -ie = sladké víno, sladký
nápoj

almužna, -y, pl. gen. almužien, kaž-
dý dar z dobrej vôle chudobnému
udelený: almužnou sa žiť

almužník, -a: mnisi almužníci;
almužníčka, -y; almužnícky

aloë, nesklon., zelina (*Aloë perfo-
liata*)

Alojz, -a, pl. Alojzovia = **Lojzo,**
zmenš. Lojzko, Lojzinko

alpinista, -u

alpský: alpská ruža

Alpy, Álp

Alsasko, -a; alsaský; Alsan

alt, -u (*lt.*), hlbší ženský alebo
chlapčenský hlas

altán, -a (*lt.*) = balkón, pavlač;
besiedka v záhrade

alternatíva, -y (*lt.*), voľba medzi
dvoma vecami

altista, -u

altruistický; altruizmus, -u (*lat.*),
láska k bližnému, žičlivosť (opak:
egoizmus)

alumínium, -ia (*lat.*) = hliník
alumnát, -u (*lat.*), ústav na vychovávanie kňazov, seminár
alumneum, -nea, alumnia, -ie (*lat.*) lacný al. darmo dávaný obed žiakom
alumnista, -u (*lat.*) = chovanec
aluviálny
aluvium, -ia (*lat.*), náplava; najmladšia geologická vrstva
Alžbeta, -y; Alžbetin; zmenš. Alžbetka, Beta, Betka, Betuška
Alžír, -a; alžírsky
-ám, -ách prípony rozkladajú sa v -iam, -iach po c, č, š, ž, dz, dž, ť, ľ, ň, niekedy i po r (v slovách: večera, zora, more ap.) (R. § 79.)
amalgam, -u (*arab.*), slúčenina živého striebra s inými kovmi
amalgamovať, -ujem, kovy so živým striebrom slučovať
Amália, -ie, zmenš. Mália
amarant, -u = láskavec (*Amarantus retroflexus*)
amatér, -a (*fr.*) = milovník, ochotník
Amazonka, -y (*gr.*), bojovná ženská v gr. mytológii
ambícia, -ie (*lat.*) = ctižiadosť
ambiciózný = ctižiadostivý
ambit, -u (*lat.*) = chodba, pitvor; *zmenš. ambitík, -u*
Ambro, -ra; Ambróz, -a
ambrózia, -ie (*gr.*), pokrm gréckych bohov
amen (*hebr.*) = veru, veruže, áno, tak je
americký; Američan, -a, pl. -ia; Američianka, -y
Amerika, -y: Severná Amerika, Južná Amerika. — Môj strý-

ko je v Amerike už od štyroch rokov.

ametyst, -u, druh kremeňa
amfiteáter, -tra (*gr.*), okrúhle divadlo

-ami koncovka mn. inštrumentálu je vždy krátka a nerozkladá sa ani po mäkkých spoluhláskach v-iami; nepíš teda chybné: poliami, vreciami *m.* správneho poľami, vrecami.

Koncovka inštrumentálu -iami je po práve len pri slovách, ako umenie, obilie ap., lebo tu vznikla z kontrakcie bj-ami. (Hlavatý)
amnestia, -ie (*gr.*) = odpustenie viny; udelenie milosti; omilostenie

amnestovať, -ujem (*gr.*) = udeliť milosť; omilostiť

amoniak, -u = slúčenina dusíka s vodíkom

amortizácia, -ie (*lat.*), splácanie; súdobné vyhlásenie o neplatnosti listín; umorovanie dlžoby

amortizačný

amortizovať, -ujem

Amos, Amosa

ampér, -a (*fr.*), jednotka elektrická od mena fyzika Ampère

amplion, -u (*fr.*), zosilňovač zvuku pri rádiu

amputácia, -ie (*lat.*) = odrezanie, odtatie

amputovať, -ujem niekomu niečo; a. nohu nožom

Amsterdám, -u; amsterdámsky

amulet, -u (*arab.*) = závesok (nosený na Východe na hrdle, ochraňujúci, vraj, proti neblahému vplyvu zlých mocí)

anabaptista, -u (*gr.*) = novokrstenec

anakreontik, -a (*gr.*), ospevovateľ lásky, priateľstva a vína
analfabet, -a (*gr.*), kto nevie ani čítať ani písať; negramotný
analogia, -ie (*gr.*) = obdoba, podobnosť
analogický (*gr.*)
anály, -ov (*lt.*) = letopisy
analytický (*gr.*) = rozborný
analýza, -y (*gr.*) = rozbor
analyzovať, -ujem (*gr.*) = rozoberať
ananas, -a
anarchia, -ie (*gr.*) = bezvládie (stav spoločnosti, kde nie je vôbec uznanej al. dost' mocnej vlády ani platnosti zákonov);
anarchista, -u
Anastáz, -a; **Anastázia**, -ie
anatom, -a (*gr.*), kto skúma pitvou složenie tela ľudí, zvierat al. rastlín
anatomia, -ie (*gr.*), pitva; rozberanie a opisovanie ústrojnosti organických tel (S. N.)
anatomický (*gr.*) = pitevný
 Ancikrist *o.* Antikristus
Anča, -e, **Ančička**, -y; **Ančura**, **Ančurka**, -y: A n č a čierna, buď mi verná, kto by teba nemiloval, bol by šelma! (Veniec 182.) — V.
Anna
m. anđel *píš* anđel
m. anđelský *píš* anđelský
Andrej, -a = Ondrej, -a
anekčný *o.* anexia
anekdota, -y (*gr.*), stručná, vtipná poviedka
anektovať, -ujem = zabráť, zaujať
anemia, -ie (*gr.*) = málokrvnosť
anemický (*gr.*) = málokrvný
anenský

anexia, -ie (*lt.*) = pripojenie
angažovať, -ujem (*fr.*), najat', priať na službu (umelca)
angína, -y, zapálenie mandlí
Anglia, -ie = Anglicko
anglia, -ie = anglické súkno
anglický: a. literatúra; a. choroba; a. pes
Anglicko, -a
Angličan, -a, *pl.* -ia: Angličan vyhúta, Nemec spraví a hlúpy všetko kúpi. (Zátur.) — **Angličianka** -y
angličina, -y = anglická reč
ani, *spoj.* **ani-ani**, *spoj.* ani mak; ani ako mak, máčny mak; ani babky; ani byľky; ani čo by do oka padlo — čo by len medzi prsty; ani omelinky, omrvinky; ani toľko, ako za necht blata — čo by sa pod necht vmestilo; ani za žmeň; ani mnoho, ani málo, len tak najlepšie. (Zátur.) Ani počuť o tom nechcel. — Nemá to ani hlavy ani päty. (Rr.) — Pred spojku *ani* býva čiarka, keď nasleduje celá veta, alebo v smysle dôraznom. Na pr.: *Ani* nevidím, *ani* nečujem. — Nebude zo psa slanina, *ani* z vlka baranina. — Ale: Nevidel som *ani* jeho *ani* Vás. (Pravopis § 70.)
 Negáciou vyjadrené prirovnánie: letel ani strela; akurátny ani Nemec; detí ani smetí; ani čo by ho namaľoval (taký je pekný).
 Rastom sú ako jedle, pevní ani skala: zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala. (S. Chlpk.)
Anička, -y: Anička, dušička, kde

si bola, že si si čižmičky zarosila? (Veniec 167.) — V. Anna
anilín, -u; **anilínový**: a. farba
animálny (*lt.*) = zvierací
anjel, -a, = posol, posol boží: a. strážca alebo ochranca. — Je krásna, dobrá ako anjel. — *zmenš.* **anjelik**, -a; **anjeliček**, -čka: Boly to dobré, milé deti, ako dva anjely. (Dbš. Pov.)
anjelský = anjelom podobný, svätý, nebeský: anjelská nevinnosť
Anin: Anin brat
anketa, -y (*fr.* enquête) = porada znalcov (povolaných vyšetriť niečo)
Anna = Hana, -y, *zmenš.* **Anka** = Hanka, -y; **Anica**, -e; **Anička**, -y; **Anuša**, -e; **Anuška**, **Anušička**, -y: Anin brat. Anička, dušička, kde si bola, že si si čižmičky zarosila? (Veniec 167.)
áno, *prisl.* = hej
anomália, -ie (*gr.*), nepravidelnosť
anonsa, -y (*fr.*), oznámenie v novinách; **anonsný**
anonsovať, -ujem, (*fr.*) = oznamovať, ohlasovať, uverejniť
anonym, -a (*gr.*) = bez mena
anonymita, -y (*gr.*), bezmennosť
anonymný (*gr.*) = bezmenný, nepodpísaný
anorganický (*gr.*) = neústrojný
antagonista, -u (*gr.*) = protivník
antagonizmus, -mu (*gr.*) = zápasenie, nepriateľstvo, protivienstvo
antalko, -a, súdok na víno
antarktický (*gr.*), týkajúci sa južného pólu

anténa, -y (*lt.*)
antifona, -y (*gr.*), striedavý spev bohoslužobný
antika, -y (*lt.*), grécky a rímsky starovek
Antikristus *v.* Kristus
antikvár, -a (*lat.*) = starožitník, kupec so starožitnosťami, starými knihami; **antikvárný**; **antikvariát**, -u (*lat.*)
antimon, -u, kov farby skoro striebornej
antipatia, -ie (*gr.*), odpor k veciam a ľuďom; nechut'; **antipatický** (*gr.*)
antipyrín, -u, liek
antipod, -u (*gr.*) = protichodca
antisemita, -u, nepriateľ Židovstva; **antisemitský**; **antisemitizmus**
antiseptický (*gr.*) = protihnilobný
antišambrovať, -ujem (*fr.*), bývať v prednej sieni; dotierať sa
antitéza, -y (*gr.*) = protiklad
antológia, -ie (*gr.*) = sbierka kvetov; výbor rozličných literárnych plodov
Anton, -a, *zmenš.* **Tono**, **Tonko**, **Tonuško**, **Toninko**, -a
Antónia, -ie
antracén, -u, pevný uhľovodík
antracit, -u, druh uhlia
antropológia, -ie (*gr.*) = náuka o človeku
anuita, -y (*lt.*) = ročná splátka; **anuitný**
anulovať, -ujem (*lt.*) = zrušiť
anýz, -u; **anýzový**: a. pálené
ap. = a podobné
apa, -u = otec
apanáž, -e (*fr.*), ročný plat synov a dcér kniežacích
aparát, -u (*lt.*) = prístroj

apatekár, -a (*gr.*) = lekárnik;
apatekársky
apatia, -ie (*gr.*) = bezcitnosť, ne-
 spôsobnosť cítiť
apatieka, -y (*gr.*) = lekárneň
apel, -u (*lt.*) = vyzvanie
apelácia, -ie (*lat.*), odvolanie sa
 k vyššiemu súdu, úradu
apelovanie -ia (*lat.*)
apelovať, -ujem (*lat.*), odvolať sa
 k vyššiemu súdu, úradu
Apeniny, -ín; apeninský
apercepcia, -ie (*lt.*), osvojovanie
 predstáv; **apercepčný**
apetít, -u (*lt.*) = chuť (jesť)
aplaudovať, -ujem (*lt.*) = tliekať
aplauz, -u (*lt.*) = potlesk
aplikácia, -ie = použitie; ozdoba
 na šatách
aplikovať, -ujem = použiť, upo-
 trebiť, priložiť, prispôbiť
aplomb, -u (*fr.*), sebavedomé, pev-
 né držanie sa
apo, apko, apuško, -a = otec,
 otecko
apokalypsa, -y (*gr.*) = zjavenie
 (sv. Jána)
apokryf, -u (*gr.*) = podvrhnutý spis
apokryfický (*gr.*), podhodeného
 spisu sa týkajúci
apologia, -ie (*gr.*) = obrana
apoplexia, -ie (*gr.*) = porážka
aposoiepa, -y (*gr.*) = pomlčka
apostata, -u (*gr.*) = odpadlík
apostrof, -u (*gr.*) = odsuvník
apostrofa, -y (*gr.*), oslovenie, ob-
 rátenie sa v reči k niekomu
apoštol, -a, pl. -ovia (*gr.*) = po-
 sol, poslanec
apoštolský (*gr.*): a. vikár; a. poľ-
 ný biskup
apoštolstvo, -a (*gr.*)

apoteóza, -y (*gr.*) = zbožňovanie,
 oslava
apozícia, -ie (*lt.*) = prístavok
apr. = apríl, -a
aprehendovať, -ujem (*lat.*) = za-
 zlé mať
a preto, spoj.: Nahneval si ma, a
 preto sa nechcem s tebou pria-
 teliť.
apretúra, -y (*fr.*), posledná úprava
 výrobku
apríl, -a, skrát. apr.: v apríli. —
 S aprílom niekoho poslať = za-
 blázna ho mať.
aprílový: a. počasie = nestále
aprobácia, -ie (*lat.*) = odobrenie,
 schválenie
aprovizácia, -ie (*lat.*) = zásobo-
 vanie; **aprovizačný**
apuško, -a = otecko
ár, -u (*gr. fr.*), miera plošná 100 m²
Arab, -a; Arabka, -y; Arábia, -ie;
arabský: a. kôň
aranžér, -a (*fr.*) = upravovateľ
aranžovať, -ujem (*fr.*) = usporiadať
m. ärár piš: erár
arbitráž, -e (*fr.*), srovnávanie cien,
 aké majú peniaze a zmenky
 v rozličných krajinách
arci — v slovách složených zna-
 mená niečo predného v dobrom
 al. zlom smysle
arcibiskup, -a; arcibiskupský; arci-
biskupstvo, -a
arciknieža, -a'a; arcikniežatský;
arcikniežatstvo, -a
arcilotor, -tra
arcilúpežník, -a
arcipastier, -a
aréna, -y (*lat.*) = piesok; miesto
 pieskom posypané; zápasíšte v
 cirku; letné divadlo

árenda, -y (*lat.*) = nájom, prenájom, nájomná smluva; plat za nájom, nájomné
árendátor, -a (*lat.*) = nájomník; -ský; -stvo
árendovanie, -ia
árendovať, -ujem (*lat.*) = v árende mať, v prenájme mať; do árendy vziať
árendový = nájomný
areopág, -u (*gr.*), najvyšší súd aténsky
árešt, -u (*lat.*) = väzenie; **árešovanie**, -ia; **áreštant**, -a (*lat.*) väzeň
árešovať, -ujem (*lat.*) = zlapať, uväzniť
argaláš, -a, *posmešne* = príslušník agrárnej strany
argument, -u (*lat.*) = dôvod, dôkaz
archa, -y (*lat.*) = skriňa, truhla: archa úmluvy
archaický (*gr.*); **archaizmus**, -mu (*gr.*), zastaralé slovo, výraz
m. archandel *píš*: archanjel
archanjel, -a
archeolog, -a (*gr.*) = znalec starožitností
archeologia, -ie (*gr.*), veda o najdávnejšom veku
archimandrit, -a (*gr.*), predstavený kláštora pravoslávneho
Archimedes, -da, matematik a mechanik syrakúzsky: Archimedov zákon
architekt, -a (*gr.*) = staviteľ
architektúra, -y (*gr.*) = staviteľstvo
archív, -u (*gr.*), sbierka listín (občajne obsahu úradného); **archiválie**, -ií; **archivár**, -a (*gr.*); **archívny**

ária, -ie (*lat.*) = nápev (sólovej piesne lyrickej)
ariergarda, -y (*fr.*) = zadný voj
Aristides, -da, aténsky štátnik
aristokracia, -ie (*gr.*), vláda zemianstva; zemianstvo
aristokratický (*gr.*); **aristokratizmus**, -zmu (*gr.*) = vláda zemanov, veľmožov
ariston, -a (*gr.*), hrací stroj
Aristoteles, -la, slávny grécky filozof
aritmetika, -y (*gr.*) = počtoveda; **aritmetický**
arkáda, -y (*lat.*) = oblúkovité stĺporadie
arktický = týkajúci sa severného pólu
armáda, -y (*fr.*) = vojsko; **armádny**
armáles, -u (*lat.*) = zemiansky list
armalista, -u (*lat.*), chudobný zeman, ktorý pri svojom povýšení na zemana dostal litterae armáles; slúžil ako vojak, alebo pri dvoroch mocných magnátov
Armén, -a; **Arménka**, -y; **Arménsko**, -a; **arménsky**
armara, -y (*lt.*) = skriňa
arnika, -y, 1. zelina (*Arnica montana*); 2. liek
arogancia, -ie (*lat.*) = namyslenosť; **arogantný**
arogovať si, -ujem si = osobňovať si
aróma, -y (*gr.*), vôňa; **aromatický**
Áron, -a: Áronova brada (zelina, *Arum maculatum*)
arondovať, -ujem = zaokrúhliť (na pr. pozemky)
arrangement (*fr.*, *čítaj*: aranžmá), *neskl.*, úprava, usporiadanie
artéria, -ie (*gr.*) = tepna, pulzová žila

artérioskleróza, -y (*gr.*) = zväpenenie tepien
artésky: a. studňa (pochodí od priezviska Artois)
artičoka, -y, rastlina, *Cynara scolymos*
artikul, -u (*lat.*) = článok
artileria, -ie (*fr.*) = delostrelectvo
arzén, -u *ϕ.* **arzenik**
arzenál, -u (*arab.*) = zbrojnica
arzenik, -u, jed
arzenový
asanácia, -ie (*lt.*), ozdravenie
asbest — *ϕ.* **azbest**
asekurácia, -ie (*lat.*) = poistenie
asekurovať, -ujem (*lat.*) = poisťovať
asentírka, -y (*fr.*) = odberačka, odvod
asesor, -a (*lat.*) = prísediaci súdu; prísediaci sirotskej stolice
asfalt, -u (*gr.*), zemská smola
asi, *prisl.* = približne: Bol tu asi pred hodinou.
a síce je germanizmus, píš miesto neho: a to, alebo hľad' mu vyhnúť. (R. 265) — Mám veľa knížiek, a to pekných. — Spal som, a to doma. (Bern.)
asignácia, -ie (*lat.*) = poukaz
asignovať, -ujem (*lat.*) = poukázať
asimilácia, -ie (*lat.*) = prispôbenie sa (k okolnostiam); splynutie; spodobnenie; **asimilačný**
asimilovať, -ujem
asistencia, -ie (*lat.*) = pomoc, podpora
asistent, -a (*lat.*) = pomocník;
asistovať, -ujem (*lt.*)
askéta, -u (*gr.*), človek, žijúci život prísny, sebazapieravý, kajúci; **asketický**

m. asnád' píš azda, vari, môž byť, možno
asociácia, -ie (*lt.*) = sdruženie
asonancia, -ie (*lt.*) = súzvuk
aspik, -u (*fr.*) = huspenina
aspirant, -a (*lt.*), čakateľ, žiadateľ úradu
aspoň, *prisl.*: Smilujte sa nado mnou, aspoň vy, priatelia moji.
m. ästetika píš estetika
astma, -y (*gr.*) = záduch; **astmatický**
astronom, -a (*gr.*) = hvezdár;
astronomia, -ie (*gr.*) = hvezdárstvo; **astronomický** = hvezdársky
-astý, prípona prídavných mien, označujúca menšiu mieru vlastnosti: kyslý — kyslástý
asymetria, -ie (*gr.*) = nesúmernosť
asyndeton, -deta (*gr.*), prosté priradenie vetných členov alebo viet bez spojok
Asýr, -a; **Asýrka**, -y; **asýrsky**; **Asýrsko**
ataman, -a = kozácky náčelník
Atanáz, -a; **Atanázia**, -ie
atašé (*fr.*), *neskl.*, úradník poslanca
atavizmus, -mu (*lt.*) = dedičnosť
atď. = a tak ďalej
ateista, -u (*gr.*) = neznaboh; **ateistický**
ateizmus, -zmu (*gr.*) = nevera v Boha
atelier (*fr.*, *čítaj*: atelie), -ru = dielňa umelcova
Aténa, -y, grécka bohyňa
aténsky
atentát, -u (*fr.*) = vražedný útok, napadnutie
Atény, Atén

atest, -u (*lt.*), svedectvo

Atika, -y; atický

Atila, -u

atlantický: Atlantický oceán

Atlas, -anta, bájeslovný obor, nesúci stĺpy, na ktorých spočíva, vraj, nebo; atlas, -u, sbierka máp alebo obrazov; jemná látka hodvábna

atlasový: a. stužka, a. šaty

atlét, -a (*gr.*) = zápasník; atletický

atmosféra, -y (*gr.*) = ovzdušie; pásmo vzduchové

a to, spoj.

atom, -u (*gr.*), chemicky nerozlučiteľná čiastočka hmoty

atp. = a tomu podobné

atrakcia, -ie (*lt.*), príťažlivá vec; atrakčný

atrament, -u (*lt.*)

audiencia, -ie (*lat.*) = výsluch

auditor, -a (*lat.*) = vojenský vyšetrujúci sudca

auditórium, -ia (*lat.*) = poslucháreň

Augsburg, -u; augsburský

august, -a, *skrát.* aug.

August, -a = Augustín, -a, *pl.* -ovia

augustinián, -a (mních); augustínsky: a. kláštor, a. mních

aukcia, -ie (*lt.*) = dražba; aukčný

auktor *v.* autor

aula, -y (*lt.*) = dvorana

Aurél, -a; Aurélia, -ie

aureola, -y (*lt.*) = svätožiara

Austrálec, -lca; austrálsky; Austrália, -ie

autentický (*lat.*) = pravý, hodnoverný, spoľahlivý

auto, -a (*skrátene* z automobil)

autobiografia, -ie (*gr.*) = vlastný životopis

autodidakt, -a (*gr.*) = samouk

autochton, -a (*gr.*) = praobyvateľ; autochtonný

automat, -u (*gr.*), samočinný stroj

automatický (*gr.*) = samočinný

automobil, -a (*gr. lt.*)

autonomia, -ie (*gr.*) = samospráva

autonomista, -u (*gr.*); autonomistický; autonomný = samosprávny

autopsia, -ie (*gr.*), vlastný názor, vlastné poznanie

autor, -a (*lt.*) = pôvodca, spisovateľ

autorita, -y (*lat.*) = vážnosť; osobnosť, ku ktorej máme najvyššiu úctu

autorizácia, -ie (*lt.*) = uhodnovernenie, splnomocnenie

autorský: a. právo

autorstvo, -a

avantgarda, -y (*fr.*) = predný voj

avansovať, -ujem (*fr.*), postúpiť v hodnosti

aviatický = letecký

aviatik, -a = letec, pilot

avízo, -a (*tl.*) = náveštie, oznámenie

avizovať, -ujem (*tl.*) = náveštie dávať, oznámiť

m. avšak *piš radšej*: ale

axioma, -y (*gr.*) = zásada

azbest, -u (*gr.*), nerast

azbuka, -y, slovanská abeceda, cyrilica

azda, *prisl.*: Tak ho teda len s Pánom Bohom vyprav; azda sa len vo svete vypletie. (Dbš. Pov.) — Azda ma len nebudú hrešiť, keď tak neskoro idem (Rr.)

Ázia, -ie: Malá Ázia; Ázijčianka, -y; Ázijec, -jca; ázijský

Azovské more

azyl, -u (*gr.*) = útočište, útulňa
až, *prísl.*: Pili, až sa hory zelenaly! — Jačmeň máme, až milá vec. — Až po krky vo vode stál. — Až sem ťa počuť. — Až do konca. — Celú Áziu až do Indie si podmanil. — Až do smrti. — Prídem až na druhý deň.

až na — v složení tomto predložka ,na' nemá miesta: Stratil som bratov až na jedného (*germanizmus bis auf*), *po slovensky*: okrem jedného; *m.* žiaci až na jedného dobre sa učili, *piš*: žiaci okrem jedného dobre

sa učili; *m.* zmokol až na kožu, *piš*: zmokol až do kože; *m.* oznámil všetkých až na dvoch, *piš*: oznámil ich všetkých okrem dvoch; *m.* vyzliekol sa až na košeľu, *piš*: vyzliekol sa do košele. *Piš*: Dočrel až do dna; zhorelo až do tla; vypil až do kvapky; súsek vyprázdnil až do zrna; *nikdy nepočuješ*: dočrel až na dno; zhorelo až na tlo; vypil až na kvapku; súsek vyprázdnil až na zrno (R. § 235.)

ažio, -ia (*tl.*), príplatok pri mnení peňazí

ažiotáž, -e (*tl.*) = burzovná úžera

B

ba, *prísl.*, upotrebuje sa, keď odpoveď na otázku s akousi dôvernosťou potvrdzujeme al. vôli iného prisvedčujeme: Ba veru! — Ukážem ti nielen päť riadkov, ale aj desať, ba aj viac.

baba, -y, 1. stará ženská: Kde sám čert nestačí, tam starú babu vstrčí. — Dávali mi starú babu, že by som ju miloval; vrabci žitko vyzobali a ja by som plevy bral. (Koll. Zp.) — A ja nechcem starú babu, s tou sa nechcem zabávať, ja si vezmem mladé dievča, čo ma bude rado mať. (Sl. sp.) — Čo sa babe chcelo, to sa jej prisnilo. — 2. koláč z bielej múky v podobe pecníka; 3. baba, **babička** = stará mať; 4. ženská pri pôdoch pomáhajúca; 5. ručník na hlave na babu uviazať; 6.

slepá baba (detská hra) = žmurky: hrať sa na slepú babu, na slepého máčka, na kolumbabu; 7. hovorí sa aj v opovrhlivom smysle na označenie klebetnej ženskej; 8. bojazlivý človek, bojko

bábä, -äť, *pl.* bábätá, bábence, *zmenš.* bábätko, -a: Pritiahol ju a zvrátil ako bábätko. (Kukuč.)

babieť, -iem *v.* zbabieť

babí, -ia, -ie = babský: babie leto (teplé, slnečné počasie v jeseni); Babia hora. — Krčí sa ako babí pes. Babí pes = chlpatá húsenica, ktorá keď sa jej dotkneš, do krúžku sa skrčí. Je potravou kukučky (Zátur.)

babica, -e, ženská pri pôrode pomáhajúca

babička, -y *v.* baba 3.

babičkin, -ina, -ino
babičstvo, -a = porodníctvo, čiže pomáhanie pri porode, ktoré vykonávajú ženské, k tomu cieľu zvlášte vycvičené a vzdelané (Sl. N.)
bábika = bábä
babin, -ina, -ino = babin brat = praujec
bábinka *ν.* bábä
babinský = babe príslušný
babisko, -a = veľká ženská (najmä v ópovržlivom smysle)
babíť, -ím = babičstvom sa zaoberať: učí sa babiť
babizeň, -zne = dedovizeň po babičke
babka, -y, 1. *zmenš.* od baba (4.); 2. starý peniaz uhorský: do babky zaplatiť; predať za babku (lacno); nemá ani babky; babka k babce budú kapce. — Za babku by aj kozu cez Tatry hnal. (Bern.); 3. časť zámky; 4. babka na zapínanie háčikom; 5. železo, na ktorom sa srp, kosa a p. klepe
bábka, **bábinka**, -y, hračka
babkin, -a, -o
bábkový: bábkové divadlo = gašparkovo divadlo
bábovka, -y; **bábovnica**, -e = pekáč na baby (*ν.* baba 2.)
babračka, -y = babranica, babranina: Mne tá babračka nechutnala. (Koll.)
babráčka, -y = babraňa
babrák, -a
babraňa, -ne
babranica, -e = babračka, babranina
babranina, -y = babračka, babranica

babrať, -em = mazať, zanečistiť:
babrať sa = mazať sa: Čo sa s tým babreš? nebabri sa! — Babral sa v blate.
babravý: babravá robota, pri ktorej sa človek babre, maže; ktorá dlho trvá (Rr.)
babsko, -a *ν.* babisko
babský: babské klebety; babské leto = babie leto; babsky (*prísl.*) si počínať
babstvo, -a = baby; vek babský; počínanie babské, zbabelosť; babičstvo
babuša, -e, **babuška**, -y (*ν.* baba 3.); **Babuša**, -e; **Babuška**, -y = Barbora, Barborka
babušif (sa), -ím, -ia (sa) (*obliekať sa príliš*)
Babylon, -u, teraz Bagdad; **babylonský**
bac, *cit.*: Beží, beží a naraz bac, spadol do blata.
bácať, -am, **bacnúť**, -em *niekoho niečím* = bachnúť, buchnúť, uderiť
bacil, -a (*lat.*), druh baktérií
bača, -u, *pl.* -ovia, starší medzi pastiermi na salaši: Bača robí syr a žinčicu. — Ja som bača veľmi starý, nedožijem do jari: nebudú mi kukučky kukať na tom mojom košari. Pomaly, ovečky, hore dolinami, ja som bača starý, nevládzem za vami. Stíchly spevy po lúčinách, smutno, ticho v dolinách, stíchly gajdy i fujary: nežije bača starý. (Veniec 87.)
Báčan, -a; **báčanský**
Báčka, -y
bačkor, -a = bačkora; **bačkorový**

bačkora, -y: v bačkorách chodiť
bačovať, -ujem, 1. byť bačom: Býval som valachom, býval som i bačom; teraz bych bačoval, ale nemám pri čom. (Sl. sp.)
 2. meškať, baviť sa: Kde toľko bačuješ?

bačovňa, -ne; **bačovský**; **bačovstvo**, -a

badanie = pozorovanie

badaf, -ám = pozorovať, vidieť: Badali, že z rozkazu hovorí. (Bajz.) — Nevrlosti, zunovnosti nebadat' na nikom. (Kukučín: Dom v str. II. 110.)

bádat, -am, 1. iteratívum k bodat': Vezme patyk a začne koňa bádat'. (Hdž. Čít.) Radšej zomriem ako chlapec, než by, keď dorastiem, svedomie malo ma bádat', že som dobroty a lásky svojich rodičov nebol hoden. (Hdž. Čít.) V prsiach ostane vždy veľmi ostrý trň, bude ho bádat' a páliť. (Kukuč. M. v.)

badateľ = pozorovateľ

bádavý = pichľavý

badkať, -ám = pobádat', vábiť: Badkal ho, aby s ním išiel do mesta.

baduriť, -ím, **badurkať**, -ám, **badurkovať**, -ujem *niekoho niečím* = nahovárať, klamať

baganča, -e

bagária, -ie = vyrobená červená koža

bagateľ, -e (*fr.*) = maličkosť, nepatrnosť. — Za bagateľ (lacno) niečo kúpiť. (Rr.)

bagážia, -ie (*fr.*) = batožina

bagún, -a = brav

bagúnica, -e = sviňa

bahenný; b. smrad; b. zimnica;
bahnistý; **bahnový**

bahienka, -y, bylina (Andromeda)
bahnáč, -a, vták na bahnách sa zdržujúci

bahnatý, plný bahna.

bahniatka, -tok: Na Kvetnú nedeľu svätia bahniatka.

bahnica, -e, plodná ovca

bahník, -a = **blatník**, -a, ryba (Scomber thymus)

bahnina, -y: Ten kapor smrdí bahninou.

bahnisko, -a = **bahnište**, -ťa; **bahnistý**

bahniť, -ím = bahnom zanášať

bahniť sa = kotiť sa: Ovca sa bahní.

bahnitý, **bahnivý** = blatnatý

bahnivec, -vca *o.* bahnáč

bahno, -a, *pl.* bahná, bahien = mláka, močiar, kaluža

bahor, -hra, oblúk v kolese

bahriť, -ím = robiť bahry

bachanálie, -ií, slávnosť Bachova;
bachantka

bachanty, -ov = veľké knihy: Otvoria knihy veľké, moľom pokryté bachanty. (Čk.)

báchať -am *niekoho niečím*

bachnúť, -em *niekoho niečím* = buchnúť, uderiť

bachor, -a = brucho; o človečom bruchu v opovržlivom smysle; žalúdok svinský nadievaný; prvý žalúdok zvierat prežúvavých; *zmenš.* bachorček, -a

bachorisko, -a = veľký bachor

bachráč, -a, **bachráň**, -a = bachratý človek; **bachráčka**; **bachraňa**, -ne = bachratá ženská

bachratosť, -ti

bachratý: bachratá (*fam.*) =

- samodruhá ženská: bachratý ako sud
- Bachus**, -cha, boh vína u Grékov a Rimanov
- baisse** (*fr.* čítaj bés), klesanie cených papierov
- báj**, -e = mytus (z *gr.* mythos = slovo, reč, vypravovanie príhody vymyslenej), vypravovanie udalostí zo života pohanských bohov a bohýň; **báječný**
- bájeslovie**, -ia = mytologia; **bájeslovný**
- bájka**, -y, *pl.* g. bájok, zvláštna báseň, čiže vymyslená rozprávka z ríše zvierat, v ktorej sa mrav ľudský ako v zrkadle predstavuje; **bájkopisec**, -sca; **bájkový**
- bajonet**, -a (*fr.*) = bodák
- bajúz**, -a = fúz; **bajúzik**; **bajúzisko**
- bajzom**, *prisl. (nem.)* = dovedna
- bakalár**, -a (*lat.*), prvý čestný titul na vysokých školách
- baktéria**, -ie (*gr.*)
- bakuľa**, -le (z *lat.* baculum) = palica; **bakuľka**
- baky-háky** *v.* háky - báky
- bal**, -u; **balík**, -a (baliť)
- bál**, -u = ples; **bálový**
- balabušiť**, -ím = baláchať
- balada**, -y; *pl.* g. balád; zvláštna forma lyrického básnictva; **baladický**
- baláchač**, -a
- baláchať**, -am = tárať: Ale viedenská politika neprestávala baláchať o ruskom nebezpečenstve. (*J. Škult.*)
- balamuta**, -y = táranie; zmätok
- balamutiť**, -ím = tárať; — *niekoho* = mámiť; miast'
- balamutstvo**, -a = táranie
- balansovať**, -ujem (*fr.*), držať rovnováhu: Balansovať na rozpätom povraze.
- balast**, -u (*angl.*) = príťaž; zbytočná ťarcha
- baldachýn**, -a, v liturgii kat. pokrov z hodvábnej látky, pod ktorým nosievujú Sviatosť oltárnu; v architektúre = okrasa nad gotickým výklenkom
- balet**, -u, tanečné predstavenie v divadle, spojené s pantomimikou; **baletnica**, -e; **baletník**, -a
- baliaci**: b. papier i človek, ktorý balí
- balič**, -a, *pl.* -ia, kto balí
- balík**, -a: balík tovaru; *zmenš.* **balíček**, -čka
- balif**, -ím
- Balkán**, -a; **balkánsky**: Balkánsky polostrov
- balkón**, -a (*fr.*), prístavok na fasáde budovy, dvermi z izby dostupný so zábradlím
- balneologia**, -ie (*gr.*), náuka o kúpeľoch
- balneoterapia**, -ie (*gr.*) = kúpeľné liečenie
- balón**, -a, duté teleso, naplnené látkou ľahšou než vzduch, preto sa dvíha
- balotáž**, -e (*fr.*), tajné hlasovanie guľkami
- bálový**: bálové šaty
- balta**, -y = sekera: Složím baltu i sekanec, smrť ma vedie na tanec. (Veniec 89.)
- Baltazár**, -a
- Baltické more**
- balvan**, -a, veľiká hmotná vec: kamenný balvan; b. skaly, žulový, ľadovcový
- balzam**, -u (*gr.*), pôvodne hmota,

vytekajúca z kôry al. kmeňa rastlín, neskoršie balzomomenovali každú smes voňavú a liečivú; **balzamovať**, -ujem
balzamový: balzamové jablko (Momordica balsamina)
bambolec, -lca, hľuza na rastlinách; suché ovčie lajno na vlne
bamboľovitý
bambulina, -y; **bambulinatý**
bambus, -a; **bambusový**: b. palica
bampel, -pľa = brucho: Bodaj by si ty bol zhorel s tvojím bamplom. (*Sytn.*)
bán, -a, 1. správca krajiny; bán chorvátsky = chorvátsky námestník; teraz náčelník bánoviny v Juhoslávii; 2. po vyrúbaní hory ostane bán (rúbaňa)
baňa, -ne, 1. zlatá, medená baňa: Zlaté bane niekomu sľubovať. Ani by mu bane nestačily. Baňa je baňa, predsa sa preberie, keď sa vždy do nej ide. (Bern.) 2. baňa na veži
banálny (*fr.*) = všedný, nevýznamný, otrepaný
banán, -u, -a
Banát, -u; **banátsky**
banda, -y, 1. banda hudobná; 2. spolok buričov, zlodejov
bandáž, -e (*fr.*) = obvazok
bandérium, -ria, 1. oddiel vojska, čo boli povinní za starých čias postavovať do poľa magnáti a vyšší duchovní hodnostári v býv. Uhorsku; 2. čestný sprievod
bandita, -u (*tl.*) = zbojník, zákerník; **banditstvo**, -a
bandúr, -a v. pandúr
banícky; **baníctvo**, -a; **baníčiť**, -im
baník, -a, *pl.* baníci

banka, -y; *pl. g.* bank = peňažný ústav: banka úveru pozemkového, hypotečná; b. gazdovská; b. ceduľová
bánka, -y, ktorou sa krv púšťa: Bánky si dá stavať.
bankár, -a, 1. peňazomenec; 2. boháč
banket, -u (*tal.*) = slávnostná hostina
bankovka, -y: bankovky = cenné papiere, vydávané bankami (emisnými) a nahrádzajúce kovové peniaze: obeh bankoviek; bankovky vydať, stiahnuť, falšovať
bankový: b. úrad
bankrot, -u (*z tal. banca rotta* = banka zlomená) = úpadok, neschopnosť dlžníkova zaplatiť dlhy: nedbalosťou zavinený bankrot; podvodný b.; štátny b.
bankrotár, -a; **bankrotník**, -a; **bankrotovať**, -ujem
bánosť, -ti = ľútosť: Nebolo nám za bánosť, že sme sa striasli toho susedstva. — Nemajte za bánosť!
banovať, -ujem = ľutovať: Nebanovať by, ej, keby nemusela, keby ťa, šuhajko, rada nevidela. (Veniec 149.) Aby tým väčšmi banovali za ním. (Kukučín). Jeden mi odišiel, druhý sa zjavuje; ale moje srdce za prvým banuje. (Sb. M. S.) — Ved' ja nebanujem, že tvoja nebudem, ale ja banujem, ako ťa zabudnem. (Ps. s.)
Bánovec, -viec
Banská Bystrica, -skej -ce: Za ži-

va v Bystrici, po smrti v nebi.
(Sb. M. S.)

Banská Štiavnica

bánsky = (chorvátskeho) bána sa týkajúci

banský *v.* baňa: banské mesto

bár, bárs, spoj.: Bár bych ťa, šuhajko, nebola poznala. — Bár by otec došiel s cesty. — Bárs sa vaša vôľa stane, naša láska neprestane. (Sl. sp.)

barak, -a = búda pre vojakov; **barakový**

bár(s)aký = hocaký, hocijaký

baran, -a; Nebude z vlka baran, ani zo psa slanina. 2. nástroj, ktorým niečo rúcajú. — Ťažko je barana s vlkom smieriť. (Bern.) — Starý baran tvrdý roh má. (Sb. M. S.)

baranča, -aťa, pl. -atá; baranček, -a; barančiatko, -a

barančica, -e = baranica: A na hlavu si zatiahni barančicu. (Dbš. Pov.)

barančina, -y: b. na kožuch

baranec, -ncea, pl. -nce

baraní, -ia, -ie: baranie mäso, jazyk; ty baraní roh = hlupák; hlúpy, ako baraní roh

baranica, -e, čiapka z baranej kože

baranina, -y

baránkový

baránok, -nka: neodstavený b.: tichý ako b.; Baránok Boží = Kristus; posvätená hostia; b. veľkonočný

barbar, -a (gr.) = cudzovec; nevzdelaný a ukrutný človek; surovec; ukrutník

barbarizmus, -mu, upotrebenie cudzích slov bez príčiny

barbarský = ukrutný, surový, nevzdelaný: barbarsky (*prisl.*) s niekým zachádzať

barbarstvo, -a = divokosť, nevzdelanosť, ukrutnosť; neľudský skutok

barbora, -y = basa

Barbora, -y, zmenš. Bora, Borka, Boriška, Barborienka, Borča

barboráš, -a = basista

bárčo, -oho = hocičo

bard, -a (nem.), spevec, básnik starého veku v juhozápadnej Európe

Bardejov, -a

barchán, -u, tkanina: b. na hale-ny, na šaty

barchánový: b. sukňa. — Hostinský vyšiel do dverí v barchánovom kamizole. (Kukučín XXIII.)

barches, -u, tenký koláč z múky a vody, nekvasený, aké pečú Židia na veľkonočné sviatky

bariéra, -y (fr.) = priehrada, zábradlie

barikáda, -y (fr.), prekážky v priechode v úzkej ulici, nastavané pre obranu

barina, -y = bahnisko, kaluža, mláka; Pomôž, Bože, z tej bariny. (Koll. Zp.); *zmenš. barinka*

barinastý, barinatý

barinka, -y = malá barina

bárium, -ia (gr.), prvok

bárka, -y = loďka; veľká nákladná loď so širokým dnom; loď s mrežkovaným dnom na držanie živých rýb

bárkde, prisl. = hocikde; kdekokoľvek

bárkedy, prisl. = kedykoľvek

bárkto, -koho = hocikto, ktokoľvek

barla, -y: chodiť na barlách, o barlách. — Daj sem ten kyj a tu máš moju barlu. (Dbš. Pov.)

Barnabáš, -a

barnavý (z *nem.* braun) = hnedý: Barnavý vlas, naprostred hlavy rozdelený pútcou, siaha mu po uši. (HVaj.) Maďara môžeš zaraz poznať: posmuhlý, oči nízke, čierne alebo barnavé, vlasy tiež tmavé. (Phľd. III.)

barok, -u (*fr.*), druh umeleckého slohu; **barokový**

barometer, -tra (*gr.*): b. vystupuje, padá, nechce sa hýbať; ukazuje na pekné počasie

barón, -a (*fr.*), prvý stupeň vyššieho zemianstva; **barónka**, -y; **barónsky**; **barónstvo**, -a

bárs, spoj. *v.* bár

Bartolomej, -a, *zmenš.* **Bartoš**, **Bartoško**, -a

bársaký = akýkoľvek, hocijaký

bárske = kdekkoľvek

bárskeď = kedykoľvek

bárske = ktokoľvek

(barva, barviar, barviť) *v.* farba, farbiar, farbiť

baryt, -u (*gr.*) = ťaživec (nerast)

baryton, -a, -u (*gr.*), mužský hlas medzi basom a tenorom

bas, -u (*tal.*), najhlbší hlas ľudský; hlboký hlas

basa, -y, 1. najväčší strunový nástroj; 2. väzenie (*žartovne*): Dostal sa do basy.

báseň, -ne, *pl. g.* básní, vyjadrenie citov rečou viazanou: básne skladať

basička, -y = malá basa

basista, -u

básnenie, -ia

básnický: b. látka, predmet, tvorba, duch, nadšenie, sloboda (*licentia poetica*); **básnictvo**, -a; **básnička**, -y

básnik, -a; **básniť**, -im = básne skladať

basový: b. hlas, struna, kľúč

bastard, -a (*fr.*) = kríženec

baša, -u, vladár mesta al. oblasti u Turkov; **bašovať**, -ujem

bašovstvo, -a, skutky, úradovanie dôstojné bašu; hrubé administratívne, juridické, politické násilie

bašta, -y (*z lat.* bastia), časť hradby

báť sa (*z bojati sa*); bojím sa, boja sa, *s gen.*: Boja sa, aby o majetok neprišli. (Bern.) — Bojí sa, že ho obžalujú. — Boj sa Boha! — Ak sa ľudia nebojíš, aspoň sa Boha boj! — Ako ohňa sa ho bojí. — Či sa nebojíš Pána Boha také reči hovoriť? — Bojí sa toho, ako čert svätenej vody. — Ich sa ako búrky báli, ktorá láme lesy, skaly. (Koll. Zp.) Lahko toho strašiť, kto sa bojí. (Zátur.)

báča, -u *v.* bačko

batalion, -u (*fr.*) = prapor, oddelenie (3—4 stotiny) pešieho vojska

batéria, -ie (*fr.*), určitý počet diel pod jedným veliteľom; miesto, kde sú batérie postavené; b. elektrická = niekoľko spojených článkov elektrických

batist, -u, plátno z najtenšej priadze utkané

batistový: b. ručník

Batizovec, -viec

bačko, -a = otec, otecko

batoh, -a, *zmenš.* **batôžtek**, -a, **batôžik**, -žka: Šuhaj, šuhaj, s dru-

hej strany, pod' mi dvíhať ba-
 toh trávy. (Veniec 166.) —
 Soberiem svoj batoh a pôjdem
 svojou cestou. (Kukučín XXIV.)
Bátovce, -iec
batôžik, -žka *v.* batoh
batožina, -y: Paholok priniesol ba-
 tožinu svojho pána. (Nitra VI.)
batožinár, -a
batožisko, -a = veľký batoh
batôžtek, -a *v.* batoh
bávať sa, -vam sa, iteratívum k
 báť sa
bavenie, -ia = zabávanie; meška-
 nie; zdržovanie
baviť, -ím; **bavievať**, -am, 1. ha-
 tit' v robote: Nebav ma! —
 2. potešenie niekomu robiť: b.
 niekoho čítaním, lahodnou hud-
 bou; **baviť sa**, 1. meškať, zdržia-
 vať sa: Ja sa tu nejdem baviť.
 Nebav sa dlho! — 2. zabávať sa
bavlna, -y; **bavlnár**, -a = kupčiaci
 bavlnou
bavlnárstvo, -a
bavlnený: b. plátno
bavlníctvo, -a
bavlník, -a rastlina (*Gossypium*
arboreum)
bavlnový: b. semeno
Bavor, -a; **Bavorsko**, -a; **bavorský**
baza, -y, rastlina (*Sambucus race-*
mosa); **bazička**
báza, -y = základ
bazár, -a (*tur.*) = trh, kupecký dvor
bazén, -a (*fr.*) = vodojem
bázeň, -zne, bojazlivosť, obávanie,
 strach: Bázeň božia je počia-
 tok múdrosti.
bazička, -y
bazilika, -y (*gr.*), starorímska bu-
 dova kupecká a súdna; kre-

stanský chrám z takej budovy
 vzniklý al. jej podobný
bazina, -y
bazový: b. kvet
bažant, -a, vták (*Phasianus*)
bažantí, -ia, -ie: b. vajce, hniezdo
bažantnica, -e = bažantová zá-
 hrada
baženie, -ia: b. po vláde
bažiť, -ím *po niečom, za niečim*:
 Baží po peniazoch. — Čo si
 nikto neváži, po tom srdce ne-
 baží. — Baží za tým, div
 mu oko nevyskočí. (Zátur.)
baživosť, -ti; **bažlivosť**
baživý
bdelosť, -ti = bdenie, bedlivosť,
 starostlivosť
bdelý = bdejúci, bedlivý, staro-
 stlivý
bdenie, -ia = nespanie
bdieť, -iem = nespáť, bedlivým byť:
 V modlitbách celú noc bdel.
beblať, -lem = brblať, nejasne vy-
 slovovať; **beblavý**
Beckov, -a, hrad a mestečko v Tren-
 čianskej župe, rodisko Hurba-
 novo
bečať, -ím, -ia: ovca, jahňa, koza
 bečí
bečeľovať, -ujem (*z maď. becsülni*)
 A tu v dedine ma bečeľujú.
 (Kukuč.)
bečka *v.* bočka
beda! *cit.:* Beda tebe! Beda-
 prebeda! Beda reta!
bedač, -e
bedákanie, -ia; **bedákať**, -am
bedár, -a: Hľadže! tu zas letí kto-
 si — ošarpaný bedár bosý. (Btt.)
bedáriť, -im = biedne žiť: Bola
 jedna gazdiná, čo vždy len be-

dárila a hoci aj sporila, predsa nič nezvýšilo. (Záthur.)
bedársky; bedárstvo, -a
bederník, -a, zelina (Saxifraga): vlaský bederník (*Pimpinella sanguisorba officinalis*)
bederný: bederná kosť (os ilium); *ϕ.* bedro
bedliť, -ím = bdieť, pozorovať, opatrným byť: Do dlhej noci bedliť. (Bern.)
bedlivosť, -ti; bedlivý = bdejúci; pilný, pozorný, opatrný
bedna, -y, pl. g. bedien, vlastne debna: Do bedien niečo uložiť.
bednár, -a ϕ. debnár
bednáriť, -ím ϕ. debnáriť
bednársky ϕ. debnársky: bednárske náradie
bednárstvo, -a ϕ. debnárstvo
bednenie, -ia ϕ. debnenie
bednička, -y, pl. g. -čiek ϕ. debnička
bedniť, -ím ϕ. debniť: b. sudy (dno do nich vstavovať)
bedovanie, -ia
bedovať, -ujem = bedákať, nariekať, žalovať sa; biedne žiť, sužovať sa, trápiť sa
bedro, -a, z paňvy na pravom i ľavom boku vyčnievajúca kosť. lat. os ilium; bedrový
beh, -u; m. behom vojny (germanizmus) píš: za vojny, vo vojne, cez vojnu, včas vojny. — Žiak naučil sa písať za šesť týždňov (*a nie: behom šesť týždňov*). (R. str. 266.) Beh hviezd. — Taký je beh sveta.
beháčka, -y, ktorá behá
behačka, -y = 1. behanie; 2. diarrhoea

behať, -ám; behávať, -am: Behá ako by ho hnal; — ako by mu hlava — ako by mu zem pod nohami horela; — ako besný; — ako strela; — ako diablom posadlý; — ako divý; — ako šialený; — ako zjašený. (Záthur.)
behať sa (o kravách; honiť sa — o psoch)
behávka, -y = diarrhoea
behnúť, -nem
behom, prísl., ϕ. beh
behún, -a, 1. kôň, človek, ktorý bystro behá; 2. vrchný kameň v mlyne
Behynce, -niec
bekeš, -a, vrchný kabát zimný
belák, -a = biely zajac
belasieť, -iem = modriť
belasiť, -ím = modriť
belásky, -sok, nohavice z belasého súkna
belasý = siný, modrý ako nebo: Belasý orgován, prídže, ty šuhajko, prídže v sobotu k nám. (Koll. Zp.)
belavosť, -ti
belavý: belavé vlasy
belčov, -a (z maď. bölcső) = kolíska
Belehrad, -u: Stolný; Srbský —
beletria, -ie = básnictvo a krásna próza
beletrista, -u (fr.) = spisovateľ
beletristický
beletristický (fr.): b. časopis, b. literatúra
beletristika, -y (z fr. belles-lettres) obsahuje básne a spisy zábave venované, ako: romány, novely, povesti ap.
Belgičan; Belgicko; belgický
belica, -e, biela slivka, biela ryba

belieť, -iem = počínať byť bielym; — sa = byť bielym: Von už nastala zima, prvý sneh beliel sa na poliach. (HVaj. V., 325.)

belko, -a, belovlasý človek

beľmo, -a: oko beľmom sa potahuje; mať beľmo na oku; beľmo sňať s oka. — Tá cesta beľmo s očí mi sňala. (*Koll. St.*)

Belo, -a

belobradý

belofúzy

belohlavec, -vca, **belohlávok**, -vka

belohlavý: b. sokol (*Falco albicilla*)

beloch, -a, *pl.* belosi = biely človek

belokrvnosť, -ti = leukaemia

belokvetý

beloň, -a = biely kôň; belohlavec

beloperý

belovatý

belovlasý

belozubý

belučičský

beluša; **Beluša** (vlastné meno)

beluha *v.* **bieluha**

belvedér, -u (*tl.*), meno letohrádkov

Beňadik, -a

Benátčan, -a; **Benátky**, -tok; **benátsky**

Bencúr, -a, *pl.* -ovci

Benedikt, -a, *zmenš.* **Beňo**, **Benko**, -a

benediktín, -a = mních sv. Benedikta; **benediktínsky**: b. kláštor

benevolencia, -ie (*lat.*) = priazeň;

benevolentný

bengálsky: b. týger; b. oheň; **Bengálsky záliv**

Benjamin, -a

benzín, -a, -u; **benzínový**

Berežská župa

bergamotka, -y, rastlina citronovitá (*Citrus medica*)

berla, -y = barla: biskupská, kráľovská berla

Berlín, -a; **Berlínčan**, -a; **berlínsky**

Bernard, -a

berňoláčina, -y, slovenské nárečie, ktorým písal Bernolák

Bernolák, **Anton** (1762—1813) 1.

Kodifikoval pravidlá slovenčiny ako spisovného jazyka v svojej „Dissertatio philologico - critica de litteris Slavorum“, vydanej r. 1787, a o tri roky neskôr vo vydanej „Grammatica Slavica“. 2. Roku 1793 založil spolok „Učené slovenské tovarišstvo“ na vydávanie slovenských kníh. 3. Sostavil veľký, päť sväzkov obsahujúci „Slovár slovenský“.

m. berný úrad *piš*: daňový úrad

beryl, -a, drahý kameň

Besarábia, -ie

beseda, -y, 1. rozhovor: Len tak medzi besedou. (*Dbš. Pov.*) 2.

spolok, miestnosť pre zábavy určená: v besede sa baviť, v karty hrať, prednášať, noviny čítať

besednica, -e = (feuilleton)

besedný

besedovať, -ujem: Dlh ste spolu besedovali. (*Rr.*)

besiedka, -y, miesto, stavenie drevené, otvorené, kde sa beseduje

Beskydy, **Beskýd**

besne, *prísl.*: besne si počínať

besnenie, -ia

besnieť, -iem, -ejem = besným sa stávať

besniť sa, -ím sa; **Nebesni sa už toľko!** (*Rr.*)

besnosť, -ti; **besnota**, -y: **besný**: b. pes

beštia, -ie (*lat.*), divý zver, zhovadilý človek; **beštiálny**

Beta, -y: Beta povie Bete, a táto to roznesie po celom svete. (Sb. M. S.); *ϕ.* Alžbeta

be'ah, -a = zrádnik: Be'tah (aby) t'a metal! Tisíc be'ahov! (Lipa II.) — Nech t'a aj s materou sto be'ahov hádže. (Ps. sl.) Nech be'tah vezme tú vašu materinskú lásku. (Klčk.) — Kýže je to be'tah? (Vyslovenie podivenia s mrzutosťou spojeného.)

be'ár, -a (*maď.*) = zbojník; **be'ársky**

Betka, -y: Kde sú Betky, tam klebetky. (Sb. M. S.)

Betlehem, -a, mesto v Palestíne

betlehem, -a, z dreva a papiera spravený kostolík, v ňom jasle s Ježiškom; betlehem nosia chlanci **betlehemci** o Vianociach

Betlehemci, obyvatelia Betlehema

Betuška, -y = Betka

bez, **bezo**, *predl. s gen.*: Bez práce nie sú koláče. — Bezo mňa nič nemôžete vykonať. — Je celý bez seba od radosti. — Je mu bez mála štyriadvaciat' rokov. (Kukuč.) — Bez vášne a predsudku. — Bez ublíženia zdravia trestať. — Bez boja, bez svedkov. — Jeden za 18, druhý bez dvoch za dvacať (= oba rovní, oba nestoja nič).

beza *ϕ.* baza

bezapelacionný = neodvolateľný

bezbolestný

bezbožne

bezbožník, -a

bezbožnosť, -ti, 1. bezbožný skutok: Dopustil sa veľkej bezbožnosti. (Rr.) 2. nevera v Boha

bezbožný = bohaprázdný

bezbradý

bezbranný: Bol som ako bezbranný.

bezcecnosť, -ti

bezcecný, 1. veľmi drahý; 2. bez ceny

bezcestie, -ia, 1. bezcesté miesto; 2. nepravá cesta

bezcestý = bezcestný

bezcieľny

bezcitnosť, -ti; **bezcitný**

bezdetný

bezдно, -a, čo je bez dna; priepasť:

Že nezbyva len zahynúť a pohrúžiť sa v bezдно vln. (Ph'd. V.)

bezdný, dna nemajúci; *ϕ.* bezodný

bez dôvodný

bezdušný = mŕtvy: A cár s okom sklopeným na bojišti stojí. —

A čo? Azda tých padlých Slovanov sa bojí? Nie, lež bezdušné svojich hromady tam vidí a zo svojho víťazstva radovať sa stydí. (S. Chlpk.)

bezhlasý = hlasu nemajúci: bezhlasí občania (= cives sine suffragio)

bezhlavý, 1. hlúpy; 2. bez predstaveného: bezhlavá obec

bezhriešny

bezchybný

bezkonečný (*lepšie*: nekonečný)

bezkoristný = nezištný

bezkostný

bezkrvný

bezkrýdly: b. hmyz

bezladný = neporiadny

bezmála, *prisl.* = temer: Jemu bezmála dvacať rokov. (Kukučín.)

bez mála = bez málo vecí, bez nemnohých vecí

bezmenný: Anonymus = bezmenný
notár kráľa Belu

beznáboženský

beznádejný = kto nič nedúfa, stratený: beznádejný stav

beznáročnosť, -ti; beznáročný

bezoctný = bez cti; občianskych práv zbavený; ohavný

bezočate: Veľmi bezočate hovoril

bezočatosť, -ti = bezočivosť

bezočivo: Muchy bezočivo dotierajú.

bezočivosť, -ti = nehaneblivosť

bezočivý

bezodkladný

bezodný = dna nemajúci

bezohľadný = nešetrný

bezoký

bezostný = ostí nemajúci

bezpečíť, -ím

bezpečovať, -ujem

bezpečnosť, -ti = istota pred zlým

bezpečný = bezstarostný, bez nebezpečenstva

bezplatný: b. obed (*lepšie:* obed zdarma dávaný)

bezplodný = neplodný

bezpodmienečný

bezpodstatnosť, -ti; bezpodstatný

bezpochybne, prísl. = iste, istotne

bezpochybný = istý

bezpochyby, prísl. = iste, istotne

bezprávie, -ia, stav, keď práva nemáš; krivda

bezprávnosť, -ti = bezprávie

bezprávny = práva nemajúci; nie po práve

bezpredložkový

bezpredmetný

bezpríkladný: b. horlivosť

bezprostredne, prísl., lepšie: rovno, hneď

bezprostredný: b. spojenie = priame spojenie

bezprstý

bezrozdielny, lepšie: nerozdielny

bezrozsudný, lepšie: nerozsudný, nerozumný

bezruký

bezsený = bezo sna, bez spania: bezsená noc

bezsennosť, -ti = stav bezo sna

bezsilný

bezsmyselnosť, -ti = (dementia)

bezsmyselný = bez smyslu

bezsporný

bezsrdcí

bezsrdečný

bezstarostný

bezstydný = nehaneblivý, nestydatý

beztelný

bez toho (germ.): Id' bez toho, aby si sa obozrel — *po slovensky:* Id', ale sa neobzri; id', neobzerajúc sa. (R. str. 267.)

bez toho = bez tej veci

beztoho, prísl. = tak ako tak, aj tak

beztrestný

beztvárný: b. hmota

m. bezúčelný *piš:* bezcieľny, neprimeraný

bezúčinný

bezúhonnosť, -ti

bezúhonný

bezumec, -mca

bezumie, -ia = šialenosť, nerozum

bezumnosť, -ti; = nerozum; **bezumný** = nerozumný

bezúmyselnosť, -ti; bezúmyselný

bezúročný

bezústrojnosť, -ti; bezústrojný = ústrojov nemajúci: b. tvor, b. nerast

bezuzdný = neskrotený
 bezvadný, bez vady: b. svedok. —
 Hovorí po francúzsky s bez-
 vadným prízvukom.
 bezvedomie, -ia
 bezvedomý
 bezvetrie, -ia
 bezvládie, -ia = anarchia; akinezia
 bezvládnosť, -ti; bezvládny
 bezvodný: b. miesta
 bezvýnimočný: b. pravidlá
 bezvýznamný: b. udalosť
 bezzákonnosť, -ti (*lepšie*: nezakon-
 nosť)
 bezzákonný (*lepšie*: nezákonný)
 bezzásadný
 bezzbranný
 bezzemok, -mka, kto nemá ze-
 me, vlastného poľa
 bezzubý: b. starucha
 bezženstvo, -a: b. kňazské = celibát
 bežať, -žím: Chlapec beží zadych-
 čaný, *nepíš*: chlapec beží za-
 dychčane. (R. § 251.) Bežal, čo
 mu nohy stačily. (Rr.) — Kde si
 behal? — Behá ako šialený.
 — Bež skoro pre Janička. (Htt.)
 v. behať
 bežiačky, *prisl.*
 bežkať, -ám: Deti bežkaly po
 záhrade. (Nitra, VI.) Bežkaj
 si teraz pešo. (Dbš. Pov.)
 bežkom, *prisl.* = behom
 bežný: bežné peniaze, b. účet,
 číslo, úroky, zmenka prijatá
 v peniazoch bežných
 biblia, -ie; Biblia = celé Písmo
 sväté = knihy Starého a No-
 vého zákona
 biblický: biblické dejiny
 bibličtina, -y, čeština, ktorou je
 písaná Kralická biblia

bibliografľa, -ie, popis kníh
 bibliotéka, -y = knižnica
 bibliotekár, -a = knihovník
 bibolienka, -y = podsnežník
 bičí (od biť: bicie hodinky)
 bicykel, -kla (*lt.*), *lk.* bicykli; velo-
 ciped o dvoch kolesách
 bič, -a: Na dobrého koňa netreba
 biča. (Rr.) — Bičom praskať.
 — Vojna je bič boží. — Attilu
 nazývali bičom a metlou božou.
 bičik, -a = jazdecký bičík
 bičisko, -a = rúčka biča
 bičovať, -ujem = bičom šľahať,
 korbáčovať
 bidlo, -a (*od* biť)
 bieda, -y = núdza, nešťastie, pso-
 ta, chudoba: biedu trieť; biedu
 zaháňať. Vydriapali sme sa po
 biede. (Gr. Taj.) Myšlienku tú
 nech poznajú, že je z duše ľu-
 du toho, ktorý je môj a ja jeho,
 ktorý znášal biedy mnoho.
 (Čjk.) Bieda ho prikvačila. —
 Hriech a bieda na koho ne-
 čihá? — Bieda ho morí a pso-
 ta trápi. — Bieda biedu na-
 háňa. — Ideš pomaly, bieda ťa
 dohoní; ponáhľaj sa, dohoníš
 biedu. (Zátor.) — Bieda člo-
 veka zjedá. — Jedna bieda člo-
 veku nič neurobí, ak ich len viac
 nepríde. — Bieda všetkému
 naučí. (Zátor.) Bieda nad bie-
 du je u nás. — Biedu s pleca
 na plece prekladá. — Bude
 svadba za deň, za dva — a bie-
 da na veky. — V dome najviac
 pohoršenia pochodí z biedy.
 (Zátor.) — Jedna bieda druhú
 honí. (Rr.) — Moc detí, málo
 chleba, k biede viac netreba.

(Rr.) — Dost' biedy a psoty mali na poli od dažďov a od zimy. — To je bieda s tým človekom. — Chodí len po veľkej biede ako kohút, keď sa mu nasnuje chl'p vlasov na ostrohy. (Kukuč. I.) — Biedu trie, hlady mrie (Dbš.)

biedenie, -ia

biediť, -im = biedu trieť

biedneť, -em = do biedy upadať; biednym sa stávať: Daromníci a márnici biednejú, chudobnejú a psotnejú. (Hdž.)

biednosť, -ti

biednota, -y

biedny: Aj vo Viedni ľudia biedni.

bielenie, -ia

bielený: Tam on trávu kosí v košieľke bielenej. (Čjk.)

bielidlo

bielisko, -a, miesto, kde sa plátno bieli

bieliť, -im: b. plátno, stenu. Dobre mi je bieliť, preto si aj spievam; šuhaj vodu nosí, ja plátno polievam. (Koll. Zp.) — 2. lúpať, oblupovať: Ďuro bral si po jednom hrášku z misy, každý pred seba položil, pekne z lupiny bielil. (Dbš. Pov.)

bielizeň, -zne: b. prať, hladiť. — V ranných zorách skvela sa bielizeň dievčinou vyvesená. (Phld. III.)

bielko, -a

bielkovina, -y = albumín

bielo-belaso-červená zástava slovenská:

Na hradbách slobody iskria hviezdy zlaté, to na našich prsiach tie tri dúhy sväté: *biel-*

modro-červená zástava spasia: pod ňu sa, Slovania, do zbroja, do zbroja! (K. Kuzmány.)

m. bielobradý v. belobradý

bielok, -lku

m. bielokvetý v. belokvetý

bielosť, -ti

bielotok, -u, choroba (Fluor albus)

bielučký, bielunký, bielušký: Hus bielušká jako sneh. (Zátur.)

bieluha, -y, veľká ryba (Acipenser buso), žije v Čiernom a Kaspickom mori

biely, belší: biely deň; biely chlieb; biela káva (s mliekom al. so smetanou smiešaná); biele duchovenstvo (*v pravoslávnej cirkvi* = duchovenstvo svet-ské); až do bieleho rána; za bieleho dňa; to je na bielom dni; biely medveď; biely ako sneh. — Ani biele, ani čierne. — Čierne na bielom (na papieri, písomne). — Biela farba je farba ctnosti, nepoškvrnenej čistoty, farba panenstva, farba priateľstva. — Biela sobota (sviatok); Biela hora (vrch); belohorský

Biely Potok, -eho, -a, obec; belopotocký

biľovať, -ujem (z *nem. büffeln*) = učením nazpamäť sa trápiť

biľstek, -u (*angl.*), hovädzie dusené mäso

biľfurkácia, -ie (*lt.*), vidlovité roz-dvojenie

bigamia, -ie (*lt. gr.*), dvojženstvo

biľag, -u (*maď.*) = pečať, vypálené znamenie

biľagovaný (*maď.*): A či ty myslíš, že takto biľagovanému človeku dá svoju dcéru? (P. Tóth.)

biľagovať, -ujem = biľagom znamenať: Všetci oplani biľagujú všetkých tých, čo nesklonia šiju v jarmo. (P. Tóth, Trenč. M.)
bilancia, -ie (*fr.*) = rovnováha, záverečný účet
bilet, -u (*fr.*), lístok; **biletár**
biliard, -a (*fr.*) hrať sa na biliare
bilion, -a = milion milionov
bilnica, -e, časť voza
bimbonka, **bimbol(i)enka**, rastlina, podsnežník (*Galantus nivalis*): Vyrastal kvietoček na pustom polome: dorastalo dievča v matky svojej dome. Na pustom polome bielušká bimbonka, v matky svojej dome nevinná Ilonka. Mne kvitla bimbonka to bielušké kvieťa! Mne rástla Ilonka, to nevinné dieťa. Bimbonka uvädla, červoč ju podryla, Ilonka umrela, mojať ju zmárnila. (S. Chlpek.)
binokel, -kla (*fr.*), *lk.* binokli, ďalekohľad na obe oči
binom, -u (*gr.*), dvojčlen
biograf, -u (*gr.*) i skrátené **bio**, **bia**, divadlo s pohyblivými svetelnými obrazmi
biológia, -ie (*gr.*), náuka o živých telách; **biologický**
biret, -a, kvadrát, pokrývka hlavy, ktorú upotrebujú katolícki kňazi pri obradoch
birinček, -a = okovy na ruky
birka, -y, ovca s krátkou vlnou; ovca jalová, nedojná
birkut, -a = čierny orol
birmovanec, -nca
birmovať, -ujem (*z lat. firmare*)
birmovka, -y
birmovný: b. otec

biskup, -a: b. posvätený (výpomocný) episcopus consecratus (*suffraganeus*)
Biskupice, -íc, obec
biskupský: Vaša biskupská milosť, najdôstojnejší pán biskup (*titul biskupov*)
biskupstvo, -a. 1. dôstojnosť biskupská; 2. úrad biskupský; 3. okres (*diecéza*) biskupov
biskvit, -u (*fr.*), suchár
bison, -a, zubor americký (*Bos americanus*)
bisťubohu = prisámbohu
biť, **bijem**: Hodiny bily dvanásť. — I bijú ťa, i plakať ti nedajú. — Vedel, koľko bilo (znal stav veci). — Ktorá žena muža bije, každá bude v pekle. — Bije ho, dobre (že) mu kosti nepoláme. (Záťur.) — Nebudem ja tvojou, uchovaj ma Bože, lebo bys ma bíjal do deviatej kože. (Sl. sp.) — Biť dolníka kráľom. — Svetlo bije do očí. — To bilo každému do očí. — Peniaze biť. — Biť na niečo (= cieľ). — S niekým sa biť. — Kde sa dvaja bijú, tretiemu osoh. (*Duobus litigantibus tertius gaudet.*) — Biť zakázané, ale brániť sa dovolené. (Záťur.) — Bije zvon slobody, čujte ho národy! Kto ho neočuje, obanuje. (Joz. Hurb.) — Biela tvár *bije* ešte väčšmi do očí, lebo ju okružuje brada čierna ani žúžoľ, že sa až leskne. (Kukuč. XXIII.) — O každú vec sa biť. — Vlhy bijú o skaly. — Začalo mi moje srdce hodinkami (ako hodinky) biť. — Nad Tatrou sa blýska,

hromy divo bijú, zastavme sa bratia, ved' sa ony stratia, Slováci ožijú. (Matúška) — Do Kráľovej hole bijú hromy z neba: hoj, ktože zastane, národ náš, za teba? A ktože by zastal! nik, iba Boh a my: Boh do krivdy hromom a junák guľami. (S. Chalupka.) — *synonymy* *v.* uderiť

bitie, -ia: b. srdca, hodín; bitím niekoho trestať. — Viac dostáva bitia, ako jedenia. (Rr.)

bitka, -y: Dali sa do bitky, ale richtár prišiel a tú bitku rozohal.

bitkom, *prisl.*: bitkom nabiť; bitkom nabitá izba = preplnená izba

bitúnok, -nka

bivuak, -u (*fr.*), nocľah pod šírým nebom

bizarný (*fr.*), zvláštny, podivný

blabot, -u; **blabotanie**, -ia

blabotať, -ám: -ocem: Blabotá vospust sveta.

blabotavosť, -ti; **blabotavý**

blabtať, blabcem = nedobre vyslovovať, tárať: Co blabceš?

bláčat, -ím: ovce bláčia

m. bládý *píš*: **bledý**

bláhať si, -am si: Bláhal si, že získal mladého zemana pre slovenskú vec. (H. Vaj.) Bláhal si už víťaz pyšný, že si bude pásti vôľu svoju na veky po slovenskej vlasti a žiť z našich mozoľov: ale bláhal (si) darmo. (S. Chalupka.)

blaho, -a, suma všetkého toho, čo je najviac milé, príjemné, rozkošné: b. obecné čiže verejné, duševné, národné; pre blaho vlasti niečo vykonať

blahobyť, -u: b. niečí podporovať

blahočinnosť, -ti; **blahočinný**

blahodarne, *prisl.*: b. účinkovať, vplývať

blahodarný = blaho dariaci, užitočný

blahoprajný: b. slovo, výraz, list

blahorodie, -ia; **blahorodý**

blahoslkonnosť, -ti: Chváliť radom každého s akousi veľkopskou blahoslkonnosťou. (Kukuč. XV.)

blahoslkonný

blahoslavenie, -ia = velebenie, chvála, slávenie, svätenie

blahoslavenstvo, -a: b. nebeské, večné spasenie

blahoslavený = chválený, slávený; blažený

blahoslaviť, -ím = dobrorečiť, chváliť, velebiť

blahozvučie, -ia = blahozvuk (eufónia)

blahozvučnosť, -ti: b. reči

blahozvučný: b. reč

blahozvuk, -u = eufónia

blahoželanie, -ia; **blahoželať**, -ám

blahý = dobrý, šťastný: b. pôžitok, myseľ, zámer

blacha, **blachový** *v.* plech, plechový

blak, **blakot**, -u; — Potom začaly sa blaky jahníc ozývať. (Holl.)

blakotať = bláčat

blamáž, -e (*fr.*) = hanba, zosmiešnenie

blamovať sa, -ujem sa

blana, -y = jemná koža

blanár, -a = grznár, kožušník;

blanársky

blanáriť, -im; **blanárstvo**, -a

blanka, **blánočka**, -y (*zmenš. od* blana)

blanketa, -y (*fr.*), tlačivo, vzorec; biely, prázdny papier, nevyplnená zmenka

blankovatý

blankyt, -u, belasá farba neba

blankytný = belasý, modrý

blanovatý; blanový

blasfémia, -ie (*gr.*), rúhanie sa Bohu

blaták, -a, druh slúk

blatisko, -a

blatiť, -ím = blatom mazať, špiniť

blatnatý; blatnavý

Blatnica, -e, Urbs Paludarum, Mosburg na Blatnom jazere (Let. M. S.)

blatník, -a, ryba (*Scomber thymus*)

blatný: blatná kefa; Blatné jazero; **Blatno** (*mad.* Balaton)

blato, -a: Nič to za to, že je blato, príde vietor, vyfúka to. — Pomohol mu (si) z blata do kaluže. — On ma z blata vytiahol, a ty si ma zas doň strčil. (Dbš.) — Ako sviňa v blate sa váľať. — Pomôcť z blata.

blazeovaný = otupelý

blázinec, -nca = dom bláznov

blázenie, -ia

blazniet, -iem, -ejú

blázniť, -ím *niekoho* = bláznom robiť: Čo ho blázniš?

blázniť sa, -im sa: Blázni sa za ňou.

bláznivosť, -ti; **bláznivý**: b. reč. — Bláznivých húb sa najedol.

bláznovský

bláznovstvo, -a = streštenosť

blázon, -zna = spochabený, šialený človek: Za blázna mať. — Robí z neho blázna. — Nemaj ma za blázna. — Nerob si zo mňa blázna — posmech! (Zátur.) Sľuby sa sľu-

bujú, blázni sa radujú. — Blázon každého za blázna drží. — Ved' som vari nie blázon! (Zátur.) — Blázon, kto neberie, keď dávajú. — Blázon, korheľ a dieťa všetko povedia. (Rr.) — S bláznym nehádaj sa, bláznom škoda slova. a na krivdu besnú len päšť oceľová. (O. Bella.)

blázonko, -a: Neboj sa ty, blázonko, ved' ti to nič neurobí (v smysle dobrom). (Rr.)

Blažej, -a, *zmenš.* **Blažo**, **Blažko**, **Blažejko**, -a

blaženosť, -ti

blažený: b. muž, život; blažená chvíľa

blažiť, -ím = šťastným robiť: To je, čo teraz blaží každého človeka, po čom túži každý dobrý vlastenec. (Timr.)

blbláč, -a = šleptáč

blblať, -em = šleptať

blblavý = šleptavý

blbot, -u

blbotanie, -ia; **blbotáť**, -ocem

blčanie, -ia

blčať, -čím = plameňom horieť: Už zďaleka videl na vrchu oheň blčať. (Č. Čít.) — Tváre im blčaly, oči oheň šypaly. (Lipa.) — Vatra blčala až do neba. (Dbš. Pov.) — Nebude azda ustavične len blčať plameňom slepej náruživosti: nadídu azda i chvíle triezvej rozvahy, keď prehliadne a začne skúmať, pozorovať, porovnávať... (Kukuč.: Dom v str. I. 142.)

blebtať, -bcem, nedobre vyslovať; búchať, tárať; v. bleptať

blebtavý

blednúť, -nem: Hviezdy k ránu blednú.

bledosť, -ti: Bl. zdravie mdlé ukazuje.

bleduľa, -e; **bleduľka**, -y, kvetina

bledý (*nepíš*: blady, blädý); **bledučký**, **bledušký**: bledá choroba. — Bledá ako smrť. (Rr.) — Bledý ako stena.

blekotaf, -cem, štekať ako líška (Bern.)

blen, -u, bylina (*Hyoscyamus*): otrávenie koreňom blenu

bleptáč, -a, **blepták**, -a = brbtáč, tárač

bleptáčka, -y, ženská, čo brbce, tára

bleptačka, -y = táranie; **bleptanie**

bleptať, -cem = nedobre vyslovovať; búchať, tárať

bleptavosť, -ti

blesk, -u: b. slnečný; b. drahého kameňa; b. výrečnosti; b. ctnosti. — V blesku svojom sa ukázať. (Bern.) — Blesk zlata iného oslepuje. — To Slovensko naše posiaľ tvrdo spalo, ale blesky hromu zbudujú ho k tomu, aby sa prebralo. (J. Matúška.)

blesknúť, -nem

bleskot, -u: b. mesiaca; b. slnečný, ohňa, mečov

bleskotaf, -cem = blýskať

blesnúť, -nem = blesknúť

blcha, -y: Pustil mu blchu do ucha, do kožucha (= nemilú vec mu urobil).

bliška, -y = pliešok

blízko, bližšie: Ja bývam blízko svojich rodičov. — Lastovičky

blízko domov bývajú. — Ale keď na naše dvere zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere: kto je, ten je; či je on zblíza, či zďaleka: vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká. (S. Chlpka.)

blízkosť, -ti: b. mesta

blízky, bližší: v blízku, na blízku: b. priateľstvo, príbuzný, priateľ; blízka (k) pôrodu; blízky smrti. — Bližšia košeľa, než kabát. — Tie dve veci sú si veľmi blízke. — Každý deň sme k smrti bližší. (Sb. M. S.)

blízo *v.* blízko

blízučko

blízučký, **blízunký**

blíženec, -nca; bliženci, -cov = dvojčatá; dvojčence; **Bliženci**, súhvezdie

blíženie, -ia

blížiť, -im *niekomu* = ubližovať

blížiť sa: Lod' sa k brehu blíži. — Blížiť sa s vojskom k mestu.

bližný: Čoho sebe nežiadaš, toho bližnému nerob. — Miluj svojho bližného, ako seba samého.

bližšie *v.* blízko

blk, -u: blkom horí

blkot, -u = blčanie: b. ohňa, vody

blkotaf, -ocem: Voda blkoce, keď sa varí. — Na oblohe drobné hviezdičky blyskocú a mne v srdci lásky plamene blkocú. (Sládk.) — Netrvalo to ani za Otčenáš a na kozube blkotaly suché triesky. (Franc.)

blkot, -u: Váh sa v hroznom blkoté svojich vln rúti. (Phld.)

blok, -u (*fr.*), skupina niečoho, na pr. lístkov; en bloc (*čítaj* an blok) vcelku

blokáda, -y (*fr.*), zatvorenie (na pr. prístavu); obkľúčenie (mesta)
blondín, -a, plavovlasý človek, plavko, belko, belohlávok; **blondína**, blondínka
blša, -aťa; **blška**, -y (od blcha)
blšisko, -a = veľká blcha
blšník, -a, zelina (*Persicaria*)
blud, -u = vzdialenie sa od pravdy: ľud z bludu vyviest'
bludár, -a = blúdiaci, tulák; vo viere blúdiaci: bludom učiaci
bludárenie, -ia: Ja som bol slobodný ako vták: ale i v tej slobode mi vždy stálo pred očami toto údolie, ten chatrný domec; ustavične žila vo mne nádej, že po bludárení zasadnem ja tu, zapustím korene, zabezpečím seba a svoje deti, aby neboly prinútené blúdiť po cudzom svete, ako som bol prinútený ja. (*Kukučín: Dom v str. 20.*)
bludárif, -im; **bludárka**, -y; **bludársky**; **bludárstvo**, -a = bludné učenie
bludica, -e = bludná hviezda, planéta
blúdievať, -am
bludisko, -a
blúdiť, -im = mýlne chodiť; mýliť sa; túlať sa: Dávajú ma za hajdúcha, hajdúch vždycky blúdi, pri tom bije ľudí, nepôjdem zaň. (*Koll. Zp.*) — Moja mamka za chlebičkom blúdi po dedine. (*Sb. M. S.*)
bludník, -a = bludár
bludný = blúdiaci
blúkať (*sa*), -am (*sa*) = túlať sa
bluskať, -ám
blusknúť, -nem: b. okom. — Ona

bluska ako nenazdajky k Jánovmu obloku a usmiala sa prívetivo. (*HVaj. IX.*)
blúza, -y (*fr.*), ľahký, voľný kabát plátený alebo bavlnený
blúznenie, -ia
blúzniť, -im = tárať
blúznivec, -vca; **blúznivosť**, -ti; **blúznivý**
blysk, -u
blýskanie, -ia
blýskať, -am = blesk robiť: Blýskať zlatou zbrojou. — A zlato mu do okáľov blýskalo. — (*Dbš. Pov.*) — Meče blýskaly. — Očima zlobne blýskal.
blýskať sa: Iskry z očí sa blýskaly. — Keď sa blýska, hrom bije. — Blýska sa krížom krážom. (*Zátor.*)
blýskavica, -e = blýskanie
blýskavosť, -ti
blýskavý: b. diamant
blysknúť, -nem
blyskot, -u
blyskotať, -ocem: Na oblohe drobné hviezdičky blyskocú a mne v srdci lásky plamene blkocú. (*Sládk.*)
blystva, -y, meno vtáka, *ináč* blysk, blyska, trasorítka
blyšťanie, -ia
blyšťať (*sa*), -ím (*sa*): Slzy na lícach sa blyšťaly. — Ohne v tábore sa blyšťaly.
blyšteľ, -a, rastlina (*Ranunculus aquatica*)
bo, lebo, spoj. Pred spojkou **bo** vo význame príčinnom býva vždy čiarka. Na pr.: Žena sa uspokojila, bo sa nazdávala, že bude lepšie. (*Pravop. § 70, 3.*)

boa, *neskl.* hadovitý kožušinový golier, čo nosievajú dámy okolo krku.

bôb, bôbu, *zmenš.* **bôbik**, -a; **bôbový**

I. **bobák**, -a = chrobák: Toto vtáčkom, toto bobáčkom, toto žobráčkom a toto mne. (Sb. M. S.)

II. **bobák**, -a = bubák, strašidlo: Ako dieťa, keď ho nerozumná pestúnka bobákom postraší, za dlho sa obzerá... (Ph'd. II.)

bobkový: b. strom, list

bobek, -bka = bobkový strom; kozí, ovčí trus

bobona, -y = povera: Hynú povery a bobony, ale aj pekné zvyky a obyčaje. (Ph'd. III.)

bobor, -bra (*Castor fiber L.*)

bobrový: b. golier

bobuľa, -le

bobuľatý

bobuľka, -y (*fructus baccatus*): Černie sa z ďaleka len ako dáka bobuľka (jahôdka). (Sb. M. S.)

bocian, -a

bôček, -čka, 1. malý bok; 2. bočný, nemanželský syn

bočenie, -ia

bôčik, -čka = bôček

bočiť, -ím = vyhábať, strániť sa: Bočí od nás, ako čert od kríža. — Čo sa uťahuješ, prečo bočíš odo mňa? (Kukuč.: Dom v str. I. 82.) **bočiť sa** = jednou stranou viac sa nahýbať: Hrnec sa bočí v peci.

bočka, -y = väčší sud, na 3-5 i viac okovov (Dbš.)

bočne (bokom), *prisl.*

bočný: b. syn = nemanželský

bod, -a, -u = bodka, punkt

bodaj, **bohďaj** (= Boh ďaj): Bodaj ťa Parom vzal! Bodajže ťa hus kopl! Bodaj ťa porantalo! Bodaj zdravá prebývala. (Htt.) Bodaj ho porazilo! — Bodaj ho hrom, Parom zabil, zahlušil! — Bodaj ho kat lámal! — Bodaj ho Pán Boh potrestal, skáral! — Bodaj ho zem vyvrhla! — Bodaj ho zrádnik metal. — Bodaj mu psi na káre trúbili. — Bodaj na skazu večitú vyšiel. — Bodaj nemal ani v hrobe, ani po smrti pokoja! — Bodaj nemohol skapať! — Bodaj sa na kameň obrátil. — Bodaj sa prepadol do pekla. — Bodaj skazu vzal. — Bodaj sa tisíc hrmených do teba páralo! (Zátur.)

bodajzdrav, -u: Aký vítaj al. pomáhajboh, taký bodajzdrav (ako ty mne, tak ja tebe).

bodák, -a, nástroj na bodanie, bajonet

bodať, -ám; **bodnúť**, -nem: Bodá ihlou. — Do krvi bodnul koňa.

bodka, -y = bod, punkt: Ajhľa, v diali sa biely bod vynorí! — Už bodka vzrástla v bielu loď. (HVaj. Tat. a m.)

bodkastý, **bodkavý** = bodkovaný *m.* bodkočiarka *píš a hovor*: stredník (;)

bodkovať, -ujem = punktovať

bodľač, -e

bodľačie, -ia

bodľavý = pichľavý

bodliak, -a

bodmo, *prisl.*: b. ranu urobiť

bodna = debna

bodnúť, **bodnutý** *v.* bodať

bodro, *prisl.*

bodromyseľnosť, -ti; **bodromyseľný**

bodrosť, -ti = čulosť, smelosť

bodrý

Boh, -a, *dat.* -u (ale: Rimania pri-nášali obeť bohovi vojny. — Ako Kubo bohovi (v smysle modly), tak boh Kubovi), *vok.* Bože, *pl.* bohovia, *arch.* bohy: Na živé bohy kričať, volať.

Prosil pre Boha, pre Pána Boha, pre Pánaboha, pre živého Boha. — Bohužiaľ. — Ďakovať Pánu Bohu! — Bože chráň! - Zachovaj P. Boh! - Daj si mi Bože (v opovržlivom smysle). — Komu Boh, tomu všetci svätí. — Čo Boh dá a šťastie junácke. — Pán Boh dal, Pán Boh vzal, nech bude jeho meno pochválené. — Pán Boh s nami a zlé preč! — Človek mieni, Pán Boh mení. — Bohu sa modliť, obetovať, slúžiť, porúčať sa. — Boha ctiť, chváliť, sláviť, velebiť. — Boh toho zatratí, kto chudobného ukráti. — V Boha dúfať. — Proti Bohu sa prehrešiť. — Darmo sa človek chráni, jestli ho Boh neochráni. (Zátor.) — Pánboh zaplať! — Ak dá Pánboh. — Boh (je) svedok. — Ak si z Boha, neboj sa: on ti bude na pomoci. (Dbš. Pov.) — Pre Boha ťa prosím. — Pre všetkých bohov sa mu prosil. (Dbš.) — Boha si sa spustil. (Kukuč. XXIII.) — Keď Boh s nami, kto proti nám? (Sb. M. S.). — Pomáhaj Pán Boh. — Buď Bohu chvála! — Pre Boha

smilujte sa! — Ale pre P. Boha! — Chvála Bohu! — P. Bože odpusť! — Nedaj Bože! — Zdar Boh! — Tak mi P. Boh pomáhaj! — Boh ma vidí. — Boh mi je svedok! — Dušu svoju pred Bohom na to položím (prísahou to potvrdím). Nech nikdy Boha — božieho svetla — nevidím! — Vidí Pánboh moje svedomie. (Zátor.) — Všetky veci na čas, Pán Boh na veky. — Boh nie je náhlivý, ale pamätlivý. — Boh dopúšťa, ale neopúšťa. — Pre Boha živého, čože sa to robí?! (Zátor.) — Čo Boh spojil, človek nerozlučuj. — Pred Bohom sme všetci rovní. (Zátor.) — Nuž ale, človeče, či ty máš Boha pri sebe? (Dbš.) — Z Boha človek = dobrý.

Všimni si rozdielu medzi: boh vie kedy sa to stalo a Boh vie, kedy sa to stalo; v prvom sa hovorí o čase, na ktorý sa nepamätám, druhý príklad je odvolanie sa priamo na Boha, ktorý vie, kedy sa to stalo. (R. § 337. XII.)

S Bohom! Ostaň s Bohom!

— S Bohom ostávajúte!

bohobojnosť, -ti

bohobojný, Boha sa bojaci, po-božný

boháč, -a: Boháči — najväčší lakomci. (Zátor.) — Boháč je, kto vyjde s málom. (Kukuč. XVIII.); **boháčka**

bohaprázdnosť, -ti

bohaprázdný = bezbožný

bohatec, -tca = boháč

bohatier, -a = hrdina: No príde.

bo prísť musí ten bohatier boží, čo pravdu pošliapanú na oltár vyloží. No príde, bo prísť musí ten veľký deň súdu, a za stôl si sadne pravda môjho ľudu! (Ján Botto.)

bohatierskosť, -ti; **bohatiersky** = hrdinský; **bohatierstvo**, -a

bohatiť, -ím = bohatým robiť, obohacovať

bohatnúť, -nem: b. z cudzích mŕtvol. — Bohatnúť nemá nikto s cudzou škodou alebo s iného krivdou.

bohatnutie, -ia

bohatosť, -ti: b. myšlienok, jazyka, literatúry

bohatstvo, -a: b. jazyka. — Bohatstvom veľkým vládnuť, oplývať. — Národné bohatstvo. — B. prírody. — Najväčšie bohatstvo je dobré zdravie. (Rr.) — Bohatstvo teraz panuje, ctnosť ustupuje.

bohatší: Bohatší, vraj, mocnejší. — V tom je jazyk náš bohatší.

bohatý, bohatší, na čo, čím: jazyk bohatý na slová; b. na zlato; b. zlatom. — Sv. Agáta (5.-II.) býva na sneh bohatá. — Sloh na krásne formy a pekné obrazy bohatý. — Bohaté skúsenosti. — Bohatá knižnica, literatúra. — Bohatý, vraj, mocnejší. (S. M. S.) — Kto je do 30. roku nie zdravý, do 40. nie múdry, do 50. nie bohatý, potom už nech sa neúfa. (Zátor.)

Boh-Človek, Boha-Človeka, Bohu-Človeku

bohďá, *prisl.*

bohďaj = bodaj: Bohďaj by len prišiel = bár by len prišiel. Boh ďaj, by len prišiel (priama prosba k Bohu, aby niekto prišiel)

Bohdan, -a; **Bohdana**, -y = Teodor, Teodora

bohém, -a (*fr.*), ľahkomyselne a neporiadne žijúci nadaný človek

Bohemia, -ie = Česko; **bohemizmus**

Bohorodička, -y = Panna Mária

bohorovný

bohoslovec, -vca = teolog; **bohoslovecký**

bohoslovie, -ia = teologia

bohoslužba, -y: b. latinská, slovan-ská

bohoslužobný: b. obrad, spev, poriadok, výkon; b. modlitba

bohovanie, -ia

bohovať, -ujem = kliat', hrešiť: Hrnce, stoly drúzga rukama. Ach, a pri tom kľaje, hreší, strašne bohuje, že si každý zapchá uši. (Uram. P. g.) — Bohoval, až strach bolo počúvať.

bohovitý: Každý bohovitý deň hriech v dome robí. (Dbš. Pov.) — Každý bohovitý deň len tú jednu pieseň hudie.

Boh-Syn, Boha-Syna

Bohumil, -a = Teofil

bohumilý: b. pravda

bohuprisám = Bohu prisahám. Bohuprisám pravdu hovorím.

Bohuslav, -a, *zmenš.* **Bohuš**, **Bohuško**, **Bohuslavko**, -a

Bohuslavice, -íc

bohužiaľ, *prisl.*: Otec, bohužiaľ, zomrel.

bohyňa, -ne, *pl. g.* bohýň: bohyňa Venuša; bohyňa, dobrá čaro-

dejnica, ktorá iným liekami a veštami pomáha

bočeň, -chňa = peceň

bochník, -a = peceň: b. chleba

boj, -a: krutý, hrdinský, tuhý, dobrý, šťastný, nešťastný, rozhodný boj, päťový boj. — Boj na smrť. — K boju sa chystať. — Mužný boj, rodáci, bime. (Htt.) — Zúri boj a našina stala si do kola; to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá; lež, brat moja, akže už padnúť máš v boji, tože mi padni, ako víťazom pristojí. (S. Chalupka.) A voj za vojom divým útokom ta letí, kde boj na cára bijú tie slovenské deti. (S. Chalupka.) A ty, mor ho! — hoj, mor ho! detvo môjho rodu, kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu: a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom: len ty mor, a voľ nebyť, ako byť otrokom. (S. Chalupka.)

Boj za národnosť. — Boj dobrý som bojoval. — Ak chceš pokoj, hotov sa k boju.

m. bojácny *piš a hovor*: bojazlivý

bojar, -a (*rus.*) = zeman

bojarin, -a *pl.* bojari; **bojarský**

bojazeň, -zne: Teším sa z tých krás, jednako stihá ma bojazeň. (Ppk. II.)

bojazlivosť, -ti: b. babská

bojazlivý: Nad zajaca nemáš nič bojazlivejšieho.

bojište, -ťa, *pl. g.* bojišť

A cár s okom sklopeným na bojišti stojí! A čo? — Azda tých padlých Slovanov sa bojí? — Nie, lež bezdušné svojich

hromady tam vidí a zo svojho víťazstva radovať sa stydí. (S. Chalupka.)

bojko, -a: Tam (v zámku) ticho ako v hrobe. Ale Štefan nebol bojko, složil sa ako doma a čakal. (Dbš. Pov.) Toľký chlap a taký bojko. (Kukuč. M. v.)

bojkot, -u (*angl.*), odmietanie niečoho

bojkotovať, -ujem (*angl.*) = ohrožovať niekoho, úmyselne sa nestýkať a nekupčiť s niekým

Bojnice, -íc

bojovanie, -ia

bojovať, -ujem: Legionári naši udatne bojovali proti nepriateľom (s nepriateľom).

bojovnícky; **bojovníctvo**, -a; **bojovník**, -a

bojovnosť, -ti = udatnosť

bojovný: b. človek, národ

bojsa, *spoj.* = lebo: Idem radšej hneď, bojsa by som nedošla. — Nejedz toľko, bojsa ti zaškodí. — Nechod' na ľad, bojsa padneš.

bojtár, -a = honeľník

bok, -a, -u: Obracia sa s boka na bok. — Boky si podopierať. — Bokom na niekoho hľadiet'. — — Smial sa, až sa za boky chytal. — Vľavo (vpravo) bok! Na bok! (vyhni). — Prítok na ľavom a pravom boku rieky. — Syn z boku ľavého (nemanželský).

Kačička divoká sletela z vysoka, Janko, dobrý strelec, strelil jej do boka. (Veniec 99.)

bokový

bôľ, -u, -a: mnoho bôľu niekomu

záviniť. — Zpoza úsmevu triaslo sa mu srdce bôľom. (Kukuč. I.)
— Dobre sa od bôľu na steny nedriape. (Dobš.)

boľačka, -y

m. boľasť *piš:* bolesť

m. boľasť *piš:* bolestíť

m. boľasť *piš:* bolestne

m. boľasť *piš:* bolestný

boľavosť, -ti

boľavý: celý som boľavý = celé telo ma bolí

bolehlav, -u, 1. zelina, *Conium maculatum*; 2. nenazdajky najdený šedivý vlas na nešedivej hlave

bolenie, -ia: b. hlavy, hrdla, srdca, zubov, v ušiach

boleráz, -u (rastlina): Boleráz. boleráz, zelený boleráz, prenocuj, šuhajko, prenocuj ty u nás. (Veniec 136.)

Boleráz, -a (obec)

Boleslav, -a

bolesť, -ti: b. srdca, hlavy, zubov; b. od kameňa v obličkách. — Kto sa požaluje, bolesť utišuje. — Prehadzuje sa s boka na bok od bolesti. (Zátur.) — Dobrá bolesť, čo dá pojesť. (Zátur.) — Pálčivú bolesť cíti v prsiach, tá rozlieva sa celým telom, kolená sa trasú. (Kukuč. III., 61). — Aká bolesť, taká masť. — Nevie, čo robiť od bolesti.

bolestíť, -ím = mať bolesť: b. nad smrťou rodičov

bolestne: b. niečo znášať, rozprávať; b. plakať

bolestný, 1. bolesť zaviňujúci; 2. bolesť cítiaci: Bolestná matka = mater dolorosa

bôľhoj, -a, zelina (*Anthyllis vulneraria*)

bolieť: bolí ma ruka: bolí ma hlava; bolia ho zuby. Už ho nič nebolí (umrel). — Bolí ma srdiečko. (Htt.) — Čo koho bolí, o tom rád hovorí. (Zátur.) — Hej, bolí ma hlavička, srdca polovička, pre teba, šuhajko, sivá holubička. (Veniec 143.) — Každý vie, kde ho čo bolí.

bôľne

bôľny = bolesť trpiaci; boľavý

boľševik, -a (od *rus. slova* boľše, viac, *opak je* menševik); **boľševický**; **boľševizmus**

bomba, -y (*fr.*), dutá, kovová, prachom nabitá a zapalovacím knôtom opatrená guľa: bomby hádzať; bomba sa roztrhla, praskla

bombardovať, -ujem (*fr.*), z diel do mesta strieľať

bombolec, -lca: Bombolce v zime so strechy visia. — Jaj, čiže sú veľké (jahody), ako bombolce. (Dobš. Pov.)

bon, -u (*angl.*), vyplatená poukázka

bona, -y (*fr. bonne*) = opatrovkyňa, vychovávateľka

bonbón, -u (*fr.*), cukrík (z detského opakovania slova bon = dobrý)

bonvivant (*fr. čítaj bonviván*), -a, svetár, rozkošník

bor, -u = borový háj; *zmenš.* bôrik

bór, -u, chemický prvok

bóra, -y (*tl.*), severovýchodný prudký vietor na Adrii (z *gr. βορέας*)

Bora v. Barbora

borba, -y, *pl. g.* borieb = boj, zápas
borca, -u = boriteľ
borcovať sa, -ujem sa s niekým:
 Na zem ho povalili a s ním sa
 borcovali. (Sl. Let. V.)
bordúra, -y (*fr.*) = lemovanie
borenina *ϕ.* sborenina
borenisko *ϕ.* sborenisko
borič, -a = boriteľ
borievčie, -ia
borievka, -y: Povedzže mi, povedz,
 zelená borievka, či ma rada
 vidí tá moja frajerka! (Koll. Zp.)
bôrik *ϕ.* bor
borina, -y = borovina
boriť, -ím = rušiť, vyvracať:
 b.dom, mesto, stenu
boriť sa, -ím sa = zápasit' päst'a-
 mi: b. sa za právo života
boriteľ, -a = borič
boriteľný
borivý, kto rád borí; čo sa borí
borky, -iek = borové šišky
Borová, -ej, obec
borovčiak, -a = čvíkota, kvičala
borovčie, -ia *ϕ.* borievčie
borovica, -e = sosna
borovička, -y = borovkové pálené
borovina, -y = borový háj
borovka, -y, krík; jahoda tohoto
 kríka; *ϕ.* borievka, borievkový
borovnice, -íc = čučoriedky, jafury
borový: borová chrasť
borsuk, -a = jazvec (*Meles taxus*)
bort, -a, -u = bok lodi
bosák, -a = bosý
bosky, *prisl.* = boso, bosými nohami
Bosna, -y = Bosnia: Za svojho po-
 bytu v Bosne a Dalmácii. (Št.
 Krčméry.)
Bosnia, -ie
Bosniak, -a; **Bosnička**; **bosniacky**

boso: Smutno sem tam chodím a
 sa potulujem, boso, v handrách
 biednych po domoch vandrujem.
bosonohý
bosoráctvo, -a = čarodejníctvo
bosorák, -a = čarodejník: Obža-
 lovali ho, že je bosorák a dar-
 možrút. (Dbš. Pov.)
bosorka, -y = striga, ježibaba,
 zlá čarodejníca, ktorá iným
 škodí : Ona mu povedala, že je
 zámok blízko, ale doňho len tak
 môže prísť, keď dostane šaty tej
 bosorky, čo v ňom býva. (Dbš.
 Pov.) — Matka vyprávala de-
 ťom o bosorkách.
bosorovať, -ujem = čarovať
bosorský: Doktori sú od chorôb a
 baby od bosorských účinkov.
 (Phfd. IV.)
bosý
bota, -y = čižma; *zmenš.* **bôtká**, -y
box, -u, zápas pästami; **boxovať**;
boxer
bozať, -ám = oblízat'
bozk, -u
bozkať, -ám; **bozkávať**, -am; b.
 na čelo, na líce. — Milá moja,
 premilá, pekné líčka máš; šťast-
 ný je to človek, čo mu ich
 bozkať dáš. (Koll. Zp.) — **boz-**
kávanie, -ia
božec, -žca = zrádnik, vred
božechráň: Nerobím ti výčitky,
 nie — božechráň, len napo-
 mínam. (Kukuč. XXIV.)
božekať, -ám = nariekať: A tak
 božeká, že by aj ten kameň slzy
 zalialy. (Sb. M. S.) Božeká
 od rána do noci. (Dbš.)
Božena, -y, Beatrix; *zmenš.* **Božen-**
ka, -y

boženie, -ia

boženík, -a, prísazný: Mestský rychtár mal 12 boženákov čiže úradných prísazných osôb a pomocníkov. (Koll.)

boženícky; boženictvo, -a
bože-prebože!

Boží, boží, -ia, -ie: každý boží deň = každý deň; boží dar = chlieb; Božie telo (sviatok); služby božie; prozreteľnosť božia; v mene božom; z milosti božej; súdenie božie; božie slovo kázať; b. súd, pomsta, bázeň, kráľovstvo.

Už je boží (už spí; už je mŕtvy). — Hneď si boží. (Dbš.) — Kdeže si chodil od božieho rána, celý boží deň. — S božou pomocou.

Keď je núdza najväčšia, býva pomoc božia najbližšia.

Ak bude božia vôľa. (Zátur.) — Nech sa stane vôľa božia! — Bez božej vôle sa ani vlas na hlave nepohne. (Zátur.) — Budúce veci sú v božej moci. (Zátur.) — To je v božích rukách (nevieme, ako bude). (Zátur.) — božia kravička = lienka

bôžik, -a: Šumia trávniky slovenské, zahrajú šumy zvädlých líp a skryté v halúzkach bôžiky zatrepocú krýdelkama zelenými nad hlavou už už mrúcej. (Sldk.)

božiť sa, -ím sa; božievať sa, -am sa = prisahať

božský = boží, od Boha, Bohu náležiaci; Bohu podobný; dokonalý

božstvo, -a: Ale Otcovo i Synovo i Duchu sv. jedno je božstvo.

braček, -čeka: *pl.* bračekovci, bračekovia

brada, -y: bradu holiť, strihať. — Beriem na bradu, napíš na bradu. (Zátur.) — Muž pije celý týždeň na bradu, a žena div neumrie od hladu! — Muž v krčme pri muzike chichíka, a žena doma s deťmi narieka. Tak sa to totižto takej stáva, ktorá sa za korheľa dostáva. (Bern.) — Áronova brada (zelina, *Arum maculatum*); kozia brada (zelina, *Clavaria coraloides*): zmenš. **briadka, -y**

bradáč, -a: To je bradáč (má dlhé fúzy).

bradatý, kto má veľkú bradu

bradlá, -diel, telocvičné náradie

bradlo v. bralo

bradovica, -e: *zmenš. bradovička, -y*

bradovičnatý, bradovice majúci

brahman, -a, kňaz indického boha Brahma

(**brach, -a**) = braček: milý brachu

bralie, -ia: Duní Dunaj a luna za lunou sa valí; nad ním strmí pevný hrad na vysokom bralí. (S. Chalupka.)

bralo, -a = skala, skalisko: Pod Tatrami, v ich bralách, videl som silu národa. (Lipa.)

brána, -y: mestská brána. — Široká je brána do pekla. — Bránami sa bráni. *Zmenš. bránka, -y*

bránenie, -ia = chránenie, hájenie, zakazovanie, nedovolenie, prekážanie; bránenie bránou

branie, -ia: branie darov; branie na vojnu

brániť, -im niekoho, niečo = chrá-

niť: Bráni ovcu od vlkov. — Bráni cestu od povodne. — brániť niekomu = zakazovať, nepovoľovať: Bráni svojim deťom chodiť na ľad. — Bránia ti, šuhajko, bránia ti k nám chodiť: a ja ťa nemôžem zo srdca vyhodiť. (Veniec 304.)

Bránia pást' valachom na poli. — brániť bránou (*rusky* boroniť, *maď.* boronálni, *čes.* vláčiti)

brániť sa, -im sa = odpor robiť, vzpierat' sa: Rukami-nohami sa bránil. — Bránil sa do poslednej kvapky krvi. — Bránil sa poplatku. — Každý človek sa bráni smrti. — Dost' sa tej smrti bránil, jednako sa len musel poddať. — Brániť sa výčitkám.

bránka, -y *o.* brána

branný = bojovný, zbrojou zapatrený: branná moc

bránový

brat, -a, *očk.* (zriedkavý) brate i bratu, *pl.* bratia: vlastný brat; brat po otcovi, po materi; mladší, starší brat

brať, beriem: Berie, čo kde vidí. — Berie meno božie nadarmo. — Neber každé slovo na vážku. — To si do hlavy neber. — Kosa mu brať nechce. — Kde ničoho niet, tam ani smrť neberie. — Brať nohy na plecيا = utekať. — To prasa navidomoči berie na seba = pribúda mu, rastie, tučnie. — To tak prísne netreba brať. — Brali ho na otázku. — Všetko si na ľahko berie. — Ryby nechcú brať (vnadu, újedzu: muchu, červika). — Že-

nu si brať = ženiť sa. — Dievku si brať za manželku. — Muža si brať = vydávať sa. — K srdcu si niečo brať. — Keď ti dávajú ber; keď ťa bijú utekaj! (Záur.) — Kde si nepoložil, tam neber. (Rr.) — Tys' silný, ber sa do práce!

brať sa = poberať sa: Kam sa berieš? — Hore sa brať = vstávať. — Treba sa už hore brať. — Brať sa = do stavu manželského vstupovať. — Do postele sa brať. — Do niečoho sa brať. — Na niečo sa brať. — Načo sa len na to berieš? — Do nijakej roboty sa bez ponúkania neberie.

bratánča, -aťa, od brata syn

bratanec, -nca, od brata syn; bratanci = dvoch bratov synovia, strýčni bratia

bratanica, -e = od brata dcéra

bratať sa, -ám sa = bratíčkovat' sa s niekým

bratíček, -čka

bratíčkovat' sa, -ujem sa s *niekým* (Zbr. Hry.)

bratík, -a = brat

Bratislava, -y; Bratislava je hlavné mesto Slovenska

Bratislavčan, -a; **Bratislavčianka**; **bratislavský**

bratovrah, -a

bratovražda, -y

bratský, bratovi príslušný: b. súcit **bratsky**, *prisl.*

bratstvo, -a, bratský sväzok krvi; sväzok úzky priateľstva. — Na bratstvo s niekým piť.

brav, -a: Krmíme, zabili sme brava.

brávať, -am *o.* brať

bravček, -a = mladý brav
bravčí, -ia, -ie
bravčiar, -a, kto so sviňami kupčí
bravčovina, -y; *zmenš.* **bravčovinka**, -y: Tá bravčovinka a slanina bude do kapusty. (Dbš. Pov.)
bravčový: b. mäso
bravec, -vca
bravo, *neskl.* (*tl*) = výborne
bravúra, -y (*tal.*) = smelosť, odvaha, oheň, odhodlanosť, obratnosť
brázda, -y: brázdy robiť. — Brázda hlboká — slama vysoká. (Zátur.) — Ťažko je opúšťať rodné brázdy otcov.
brázdený
brázdiť, -im = brázdy robiť
Brazília, -ie; **brazílsky**
brblaf, -lem, chybné hovoriť (pre organickú chybu jazyka)
brblavosť, -ti
brblavý; **brbloš**, -a
brblotať, -cem
brbták, -a
brbtať, -cem = zajakať sa
brbtavec, -vca; **brbtavý**; **brbtoš**, -a
brce, **brdce**, -a (na váhe vozovej)
brčadlo, -a
brčať, -ím: kolovrat brčí
brdár, -a = korytár
brdárka, -y, chudobná dedinka v horách; biedna fara, biedna učiteľská stanica
brdnuť, **brdnem** = brodiť: Dane prišli veľké, takže sa Paľkovi veru nevyplácal jeho majetok a vždy hlbšie a hlbšie brdol do dlhov. (Kukuč. XII.) Brdli po kolená (vo vode). (Ph'd. III.)
brdo, -a, nástroj, cez ktorý tkáči

niti preťahujú: na jedno brdo tkaný. — Nuž pravda je — snovala ona, snovala — a zpod brda vyšlo, hľa, celkom iné tkanivo... (Kukuč.: Dom v str. I. 193.) — Ozval sa buch brda, až sa krosná striasly. (HVaj. V., 265.)
brečka, -y, mladé pivo bez chmeľu, mrcha nápoj
brečtan, -a, zelina (*Hedera helix*)
breh, -u: Voda z brehov vystupuje. — Ku brehu pristať. — Loď na breh vytiahnuť. — Nad samým brehom stáť. — Tichá voda brehy podmýva. *Zmenš.* **briežok**, -žka
brehový: piesok, miesto
brech, -u = štek, štekanie
brecháč, -a = štekáč; **brechanie**, -ia
brechať, -še = štekať: Ty brešeš ako pes (lužeš). — Suseda, suseda, zatváraj si šteňa, nechaj mi nebreše na môjho frajera. (Koll. Zp. I.) — Neboj sa psa, čo breše, ale toho, čo mlčí!
brechavý
brechún, -a = brecháč
brek, -a = javor (*Acer platanoides*)
brekot, -u = brekotanie
brekotanie, -ia, hlas žaby
brekový *v.* brek
bremeno (**bremä**), bremena; *pl.* bremená, -ien: Choroba je ťažké bremeno.
Brémy, Brém; **brémsky**
breptáč, -a
breptať, -cem = zajakať sa
breptavec, -vca; **breptavosť**, -ti
breptavý: breptavo hovoriť = zajakavo hovoriť
brest, -a, strom (*Ulmus campestris*)

brestina, -y = brestový háj
brestový
breviár, -a (*lat.*), modlitebná kniha katolíckeho kňaza
breza, -y, strom (*Betula alba*): Zotáli brezu, už ju vezú, už na ňu chlapci nepolezú. (Veniec. 170.)
brezina, -y = brezový háj
Brezňan, -a; **Breznianka**, -y; **brezniansky**: b. oštiepok
Brezno, -a
Brezová, -ej; na Brezovú; **Brezovan**, -a, **Brezovania**; **Brezovanka**
brezovka, -y, huba (*Frangilla silvestris*)
brezovský
brezový: brezová metla
brezuľa, -le; **brezuľka**, -y, strom (*Hematoxylon cernianum*)
brezuľkový: brezuľkové drevo
brhliť, -ím = drhliť: nádobu brhliť (myť); **b. sa** = v blate, v bahne sa váľať ako sviňa (Rr.)
briadka, -y, *zmenš. od* brada: kozia briadka
brička *o.* **bryčka**
brid, -di = nečistota, špina, hnus, ohavnosť
bridíť, -ím = kaziť, mrzkým robiť, haniť
bridíť sa = oškliviť sa: bridí sa mi to = hnusí sa mi to. — „Vy sa nazdávate, že ja neviem, čo vy stvárate? Viem dobre, ale sa mi bridilo zamiešať sa medzi vás.“ (Kukuč.: Dom v str. 12.)
bridký = veľmi sladký; protivný, ohavný
brieždenie, -ia
brieždiť sa, **brieždi sa** = rozodnieva sa: Ešte sa len brieždilo, keď sme vyšli z domu. (Rr.) —

Prebudil sa, keď sa ešte len brieždilo, a dľa obyčaje, ako počul kohúta zakikirikať, skočil na rovné nohy. (Kukuč. III., 129.)
briežok, -žka *o.* breh
brigáda, -y, oddelenie vojska, obyčajne dva pluky, ktorým komanduje brigádny generál
brigádnik, -a = veliteľ brigády
briketa, -y (*fr.*), tehla z uhoľného prachu
briliant, -a (*fr.*) = brúsený drahokam
brinčať, -ím: harfa brinčí
Británia, -ie
britkosť, -ti = ostrosť
britký = ostrý: b. meč. — Tvárou preletel tieň britkého bófu. (Kukuč. XVIII.)
britva, -y = nôž na holenie: Ostrý ani britva.
brko, -a: husie brko vytrhnúť
brloh, -a, podzemná skrýša zvierat; úbohé bývanie chudobných ľudí; búda
brložif, -ím
brnavý, **brňavý** = čiernohnedý
brnčadlo = brčadlo
brnčať, -ím: srseň brnčí
brnenie, -ia = obrnenie, pancier šupinatý
I. brnieť, -ím = brnčať, hučať, dunieť; trpnúť: struna brní
II. brnieť, -iem (*brňavý*) = černieť: Už mu fúziky brnejú.
brnk, -u; **brnkanie**, -ia
brnkať, -ám: b. na klavíri. — Nedám si na nos brnkať. (Phld.)
Brno, -a; **brnenský**; **Brňan**, **Brňanka**
brnuša, -e = krava brnavá
brod, -u (*vadum*), miesto plytké. kde sa voda prebrodiť môže

brodiť, -ím = po vode chodiť; b.
niekoho: b. kone, ovce = kúpať;
b. sa: brodiť sa v krvi
brodmo, *prisl.*
brodný: b. potok
brojiť, -ím *proti niekomu* = búriť
 sa: Páni broja proti spolkom
 miernosti pre svoj osov. (Kukuč.
 XXII.)
brok -a, -u: b. vtačí, b. na zajace
brokát, -u (*fr.*), hodvábná látka,
 striebrom a zlatom pretkávaná
brokovnica, -e, puška, škatuľka
 na broky
bróm, -u (*gr.*); **brómový**
broň, -ne = brnenie, pancier (*lat.*
lorica) (Chlpk., Pauliny T.)
bronieť, -ím = zapáliť sa, zapýriť
 sa: slivky bronejú = zapalujú
 sa; už zabronely
bronchiálny (*gr.*), **priedušnicový**
bronchitis, -isu (*gr.*), zapálenie
 priedušnic
bronz, -u, sliatina z rozličných ko-
 vov so základom medi, 84%
 medi, 11% zinku, 5% cínu
bronzový
brost, -u: brosty, puky na list-
 natých stromoch (Rr.)
brošúra, -y (*fr.*), spis menšieho
 rozsahu, venovaný časovej otáz-
 ke (nazvaný tak preto, že ne-
 býva viazaný, ale len brošova-
 ný, sošivaný)
brovning (*angl. čítaj*: brauning),
 druh revolvera
brptať, -cem = breptať
brslen, -u, zelina (*Evonymus euro-*
peus)
brst, brdnem, v. brdnuť
bručať, -ím: bručí ako medveď
brud, -u = nečistota

brudiť, -ím = špiniť
brudný = špinavý, mrzký, špatný
brucháč, -a, **brucháň**, -a = bachráč
bruchatieť, -iem (o ženách, ktoré
 počaly)
bruchatý: Nalial z peknej brucha-
 tej fľaše o úzkom hrdle trochu
 červeného do pohárika. (Kukuč.
 XVIII.)
brucho, -a: brucho vťahnuť, vy-
 pnúť; v bruchu mu vrčí. —
 Smial sa, až sa za brucho chy-
 tal. — Vzácné veci a rúcha vliez-
 ly do brucha (prejedly a pre-
 pily sa). (Obzor XVIII.) — Plné
 brucho nerado sa učí. — Syte
 brucho na učenie hluchó.
bruchopasnictvo, -a
bruchopasník, -a, človek v teles-
 ných rozkošiach žijúci (Rr.)
bruchopasný
bruchopások, -ska
brukva, -y = (*Brassica rapa*)
brunastý
brunatieť, -iem
brunatý, **brunavý** = hnedý; čer-
 vený s čiernym pomiešaný
brús, -a = oslička: Brúsom tu-
 pé veci brúsime.
Brusel, -u; **bruselský**
brusiareň, -rne, **brusič**, -a
brúsiť, -im; **brúsievať**, -am =
 ostrit': brúsiť si zuby na pe-
 čienku
brusliak, **bruslík**, -a (*nem.*) = vesta
brusnica, -e (*Vaccinium vitis idaea*)
brúsica, -e, korýtko pod brúsom
brušina, -y
brušisko, -a; **brúško**, -a
brušný; **brušná blana**
brutalita, -y (*lat.*) = hrubosť, su-
 rovosť; **brutálny**

bruto (*tal.*), váha s obalom al. nádobou

brva, -y *ϕ.* obrva

brvno, -a, *pl. g.* brván, -ien

brvnový: brvnové drevo

bryčka, -y (*fr.*) = ľahký vozík: Po zle opatrovanej hradskej ťahaly dva sivé kone bryčku. (HVaj. V., 9.)

bryndza, -e; **bryndziar**, -a

bryndziareň, -rne

bryndzovník, -a = bryndzový koláč.

S mamičkou a bryndzovníkmi sa rozlúčiť. (Chlpk. Dram. 51.)

bryndzový: Navarila bryndzových halušiek.

bryzg, -u

brýzgať, -am: **bryzgnúť**, -nem = špinit' blatom, nadávať: Na neprítomného ľahko sa dá brýzgať a špintať. (Hdž. Vetín 131.)

brýzgať, -am

brznúť = začať kysnúť (o mlieku)

bubák, -a = strašidlo, *ϕ.* bobák

buben, -bna: Na zajace s bubnom chodiť. — Veľký al. turecký, malý al. vojenský buben. — Kotlový al. taliansky al. medený buben. — Bubny (v kartách). — Nebudem dobrý, nebudem, kým ma neodrú na buben; keď budú na mne bubnovať, potom len budem sľubovať. (Zátur.) — **bubennícky**; **bubenník**, -a

bubienok, -nka: b. v uchu, v hodinách

bubláč, -a

bublať, -em = mumlať, mrmlať

bublavý: b. holub

bublina, **bublinka**, -y: z mydlín, na vode

bublínkový; **bublinovitý**; **bublinový**
bubnovať, -ujem = na buben biť, hrmot robiť; o niečom všade rozprávať

bubnový: bubnový túz

bubon, -bna: Anča, nevesta Dumákovie, keď zahučal bubon na dedine, skočila hore predesená. (Timr.) — *ϕ.* buben

bucko, -a = bucnatý

buclatý: b. tvár

bucnatý, kto má tlstú tvár

bučať, -ím: krava bučí

buček, -čka

bučina, -y = buková hora. Okolo Trenčína zelená bučina. — Napravo strmo zdvihala sa stráň, porastená bučinou. (HVaj. V., 10)

buď, *spoj.*: buď-buď

budár, -a = záchod

Budatín, -a

budenie, -ia

budič, -a

budíček, -čka: budíček v hodinách; hodiny s budíčkom

budidlo, -a: Ja mám dobré budidlo (dieťa, ktoré v noci budí)

Budín, -a; **Budínčan**, -a; **budínsky**

budiť, -ím: Spiaceho ľva nebuď. — Budiť súcit, obdiv. — To budí úžas. — Budiť lásku k materskej reči. — Príroda na jar k novému životu sa budí.

buditeľ, -a

búdka, -y: strážna búdka

budoár, -a (*fr.*), dámska izba

budova, -y: štátna, cirkevná, svet-ská b.

budovať, -ujem

budovateľ, -a; **budovisko**, -a

budovný: budovné drevo

buďto, *spoj.*

budúci: budúci čas. — Proroci budúce veci predpovedajú.
budúcnosť, -ti
budzogáň *v.* buzogáň
budžet, -u (*z fr.* budget), štátny rozpočet
bufet, -u (*z fr.* buffet), stôl s pokrmom a nápojom
bugačka, -y, zelina (*Datura stramonium*)
buch, -u: Mnoho buchu a hurtu, a málo osohu. (Kukuč. XXIII.)
búchač, -a, človek, ktorý do sveta vraví veľa bez smyslu a cieľa (Dbš.)
búchačka, -y
búchanie, -ia
bucharón, -a = krikľún
búchať, -am = trieskať, tĺcť; tárať: Búcha dve na tri. — Nebojím sa pána, ani úradníka, len toho hajdúcha, čo po chrbte búcha. (Koll. Zp.)
buchnúť, -a, úder päsťou do chrbta: Dostávajú po chrbte buchňaty. (Dbš. Obyč.)
buchnátovať, -ujem
buchnúť, -em: Buchnem ťa, že ti hneď oči vyskočia. (Sb. M. S.) *v.* búchať
buchnutý = zaľúbený: Mohla si ho, ak si chcela, okolo prsta okrútiť. Viem ja, akí sú, keď sú buchnutí. Môžeš ich skrúcať, ako chceš. (Kukuč. XXIV.)
buchot, -u = búchanie
buchta, -y, koláč; úder päsťou do chrbta
buchtovať, -ujem
bujačina, -y = bujačie mäso; durman, rastlina (*Datura stramonium*)

bujačisko, -a
bujačka, -y, zelina (*Solanum*)
bujak, -a
bujarosť, -ti; bujarý
bujdoš, -a = lumpák, samopašník: Stal sa tulákom a bujdošom. (Záthur.)
bujdošiť = samopašne žiť, smilniť
bujdošstvo, -a = samopašnosť
bujnieť, -iem = bujne rásť
bujnosť, -ti: Kone bujnosťou skáču. — Kone od bujnosti skáču.
bujný = bujarý, čerstvý, drzý; úrodný
buk, -a, ak. buk, ale sa hovorí aj: zoťal som buka. — Je zdravý, silný ako buk.
bukolický (gr.), pastiersky
bukovina, -y = buková hora; **Bukovina** (krajina)
bukovka, -y = buková huba
bukový
bukva, -y, plod buka
bula, -y (*z lat.* bulla), pečať; pápežská listina, vydaná v dôležitých veciach; meno dôležitých štátnych listín s privesenou pečaťou
buldog, -a (angl.), druh psa
Bulhar, -a; bulharčina, -y; bulharský; Bulharsko, -a
búliť, -im: oči b.
buľka, -y = hrčka
bulvár, -a (fr.), široká ulica, obyč. na mieste hradieb
bumbaj, -a = bruchopasník a pijan; hlupák
bunčuk, -a, žrd' s konským chvostom
bunda, -y = kožuch: vlčia bunda; *zmenš.* **bundička, -y**

bundisko, -a
buňka, -y: včely nosia do bu-
 niek med
buňkový
buntoš, -a = burič, povstalec
buntošič, -im = búrit'; búrit' sa;
 povstať
buntovníctvo, -a = buričstvo, po-
 burovanie
buntovník, -a = burič
búr, -u = drobný piesok: Niekde
 na zemi sú celé polia samý pie-
 sok drobný, čo sa ináč aj homok,
 niekde aj búr volá. (Hdž. Čít.)
búra, -e = búrka, búrlivé pove-
 trie (s bleskom a hromom); hluk:
 Počul som spomínať rozbúrené
 more, ktoré v najväčšej búri
 odrazu skamenelo. (Kukuč.)
búrať, -am = rúcať, váľať; **b. sa**
burcovať, -ujem = násilne pohy-
 bovať; hrmot robiť
burčiak, -a, mladé, kvasiace sa víno
burgundia, -ie
burgyňa, -ne
burián, -a, najväčší zvon na veži
 (burián, medián, cingálok)
burič, -a = odbojník; **buričský**;
buričstvo, -a = odboj
burina, -y = mrcha zelina
búriť, -im
búrka, -y v. búra: Strhla sa v dome
 búrka (svada, nepokoj). (Dbš.)
búrlivý: b. počasie, vietor, more
búrny
burý = tmavosivý: Vlasy sú na
 starosť buré, šedé, šedivé. (Hdž.
 Čít.)
burza, -y (*lt.*), miesto, kde sa shro-
 mažujú kupci, predavači a ich
 agenti; **burzián**
burzový: b. hráč

buržoa, *neskl.*; **buržuj**, -a (ako pre-
 zývka), mešťan; **buržoázia**; -ie;
buržoázny
busola, -y (*fr.*) = kompas
búšiť, -im; b. kladivom; o zem búšiť
butelka, -y (*fr.*) = sklenica, skle-
 nička
bútlavieť, -iem; **bútlavina**, -y
bútlavý: b. strom (vnútri prázdny
 strom.) — Dochodí k potoku, nad
 ktorým je úzka lavička; na dru-
 hom brehu stojí stará bútlavá
 vrba. (Kukuč. III., 169.)
búvať, -am; **buvikať**, **buvičkať**, **bu-**
vinkať, -ám (*dets.*) = spať: Keď
 ružička v rose buvičká. (Nitr.V.)
búzalka, -y, *pl. g.* búzalôk, vrbo-
 vé týčinkové riasy
buzogán, -a: Zo slovenského po-
 sekáň, podsekáň vznikol ma-
 ďarský buzogány a z toho
 juhoslovanský budzovaň. (S.
 Chalupka.) — Chytil buzogán
 a na deväť míľ ho nazpäť zalú-
 čil. (Dbš. Pov.)
by; -by píše sa spolu so spojками
 aby, akby, keby, keďby,
 jestliby; ináčej píše sa o-
 sebe (R. § 338. I. 2.)
byco, -a
býča, -aťa; **býčik**, -a; **byčko**, -a;
býčok, -čka = mladý býk
byčí, -ia, -ie: b. zápasy
bydlisko, -a
bydlo, -a = bydlisko, bývanie: Len
 jeden krajciar má na bydle. —
 Už ťa nechám dobré bydlo, už
 odložím cedidlo! Složím baltu
 i sekanec, smrť ma vedie na ta-
 nec. (Veniec 89.)
bych: Miesto „by som“ miestami
 počuť ešte prostú podobu minu-

lého času „bych“ a spisovná reč ju dovoľuje užívať. (R. §. 175).

býk, -a = bujak: človek ako býk (zdravý, silný); **Býk** (súhvezdie)

byko, -a = býk

byľ, **byľa**, -le, **byľka**, -y: Skosil do poslednej byle. — Nezostalo tam ani byle. — Neberte nič nikomu, ani len tej byle. (Hdž. Čít.) — Dones mi so dve byle perašinu. (Zátor.)

bylina, -y, trávnatá rastlina, rastlina s byľou, vňaťou

bylinár, -a = znalec bylín

bylinka, -y

byľka, -y: Ani len byľky popustiť nesmieme.

byró (z *fr.* bureau *neskl.*), úradná miestnosť

byrokracia, -ie (*fr.*), vláda úradníctva, úradníctvo; **byrokratický**

bystrica, -e, prudká, bystrá rieka, potok: Banská Bystrica; Považská Bystrica; Stará Bystrica

Bystrica: Za živa v Bystrici a po smrti v nebi. (Dbš.)

Bystrička, -y, obec

bystrický

bystrina, -y: Bystrina mala ťažkú úlohu: neraz prichodilo sa jej rútiť strmhlav so skaly, a vtedy tvorila vodopád. (HVj. I.) *v.* bystrica

bystro; **bystrosť**, -ti; **bystrota**, -y

bystrozraký

bystrý: b. ako ryba

bystu! *cit.*: Bystu Bohu! Bystu bohu prabohu! (ako že bytuje = jestvuje praboh)

byť, som, si, je, (jest); sme, ste, sú,

(jesú); súc, bol, byvší; budem; bud', budme, budú.

2. os. prítom. č. si smie sa skracovať v s', ale vtedy pripojuje sa k predchodiacemu slovu: Tys' povedal. Bol bys' prišiel? Udrels' ho. (R. § 168. Pozn. 3.)

sú a jesú majú rovnaké právo v spisovnom jazyku. (R. § 168.) M. „by som“ dovoľuje sa užívať „bych“. (R. § 175.)

Sto zlatých je v kapse (*nepíš*: sto zlatých sú v kapse). Sila, hromada ľudí tam bolo (*nepíš*: sila, hromada ľudí tam boli). (R. § 296.)

Pri sponovom slovese byť býva menový doplnok podmetu v nom., keď uvádzame pravidelný význam doplnkového slova: strom je vysoký, holub je vták (*nepíš tedy*: strom je vysokým; holub je vtákom).

Keď doplnok užívame vo význame od pravidelného odchýlnom, býva v inštrumentáli. Na pr. Sused bol slepým, keď do záhuby letel. Jano je hrobár, Ďuro zvonár; hrobár Jano a zvonár Ďuro ochorel, jeho sused bol hrobárom a zvonárom pri pohrebe. (R. § 279.)

Vrťký je síce spoľahlivý richtár, ale ani on nesmie byť richtárom v svojej veci. Jeden brat je kováč, druhý kolár, tretí čižmár (*nepíš*: j. br. je kováčom, dr. kolárom, tr. čižmárom). (R. § 251.) Byť volaným, som volaný, súc volaný.

Byť *s datívom*: čo komu do toho; čo mi je do toho; čo mi je po tom; čo nám je po vašom smútku; je tomu dávno, je tomu 10 rokov; je mu meno Ďuro; ako ti je meno? mestu je meno Bystrica; ako ti je? čo ti je? čo mi je po tebe; čo nám je do klebiet? čo tebe do mňa; je mu 20 rokov; je tomu 100 rokov; bolo mu divno okolo srdca

bol, bola, bolo: tma bolo, zima bolo, radosť bolo vidieť krásnu prírodu, hanba bolo nejst' do kostola;

ale aj:

tma bola, zima bola; radosť bola vidieť krásnu prírodu; hanba bola nejst' do kostola;

päť ľudí, desať ľudí tu bolo;

ako aj:

piati, desiaty ľudí tu boli. Bola na tráve. — Bola im všade za pätami. — Bolo toho za veľkú putňu. — Už na tom bolo, že všetko predáme. — Boli celú zimu o kapuste a zemiakoch. — Jedál bolo bez počtu. (Rukovät'.)

Ako je to s tou vecou? — Čože mi je z toho? (Htt. Sl. ml.) — Za dobré s niekým byť. — Dom je na spadnutie. — Byť komu na prekážku. — Všetko (je) na čas, pravda na veky. — Syn bol doma. — Nebolo syna doma. — Z malej iskry veľký oheň býva. — Nech bude ako bude! (Zátur.) — Bolo vám ta nechodit' (= mali

ste ta nejst'). — Nebyť strýčka, bol bych o všetko prišiel (= on pomohol). — Škoda vás byť, starého človeka, a takú sprostosť vykonať. — Myslel som, že z toho niečo bude. — Nebolo toho ani za hrst'. — Zle s ňou bolo. (Rr.) — Bolo, bolo; ale neviem kedy. (Dbš.)

byť, -u = bydlo, bývanie

Bytča, -e

Bytčica, -e

bytné, -ého, príspevok úradnícky na byť

bytnosť, -ti (*nie* bytosť), essentia, to, čo robí vec práve tou vecou, ktorou je, a čo ju od každej inej líši; podstata

bytovať, -ujem = bývať

bytovisko, -a

bývalý: b. úradník, konzul

bývanie, -ia: Nemajú ani vlastného bývania. (Rr.)

bývať, -am: býva u mňa čo deň (*nepíš*: je u mňa); bývam doma v pondelok (*nepíš*: som doma): hnev neraz bez príčiny býva; z ničoho nič nebýva. (R. § 208.) V meste bývať. — Býva, kde už čert dobrú noc dáva. (Zátur.)

bývavať, -am (keď chceme opakovanie ešte dôraznejšie vyraziť)

bývalý: b. župan

byvol, -a; byvolica, -e; byvolisko; byvolový

byvší, -ia, -ie

byzantinizmus, -mu (*gr.*), stav vecí ako v byzantskej ríši (menovite nedôstojné lichotenie, pätolízačstvo)

bzdieť = prdiť

bzdina, -y = smrad
bzdoch, -a = smradoš, smradľavec
bzučať, -ím: včela bzučí
bzuknúť, -nem

bzuket, -u: Vzduch je presýtený vôňou kvetu, oživený bzukotom hmyzu, najmä včiel, ktoré sa roja na rozkvitnutých stromoch. (Kukuč. Ml. I.)

C

Caesar, -a (C. Julius Caesar); *ν.* Cézar
cajchovať *ν.* ciachovať
calta, **caltička**, -y = koláč
camforec, -rca, handra na šatách visiaca; zdrap
cap! *cit.*
cap, -a: capa zastreliť, zabiť = sprostosť urobiť, prenáhliť sa. — Capa spravili záhradníkom.
cápať, -pem; **capnúť**, -nem = hádzať, trepať: Všetko do seba cápe. (Bern.)
capartiť, -ím = drobiť (na caparty)
cápať sa, -em sa; **capkať sa**, -ám sa: vo vode, v blate
capí, -ia, -ie
capina, -y = 1. capie mäso; 2. capia koža; 3. smrad od capa
capiť, -ím = uderiť
capko, -a = kozľa
capnúť, -nem = uderiť
capový = capí: capová brada — *správne*: capia brada
cár, -a
cárica, -e = manželka cárova
Carihrad, -u
carok, -rka: **caroček**, -čka = odhradené miesto v stajni, kde niečo držia: V caročku bol káčer. (Kukuč. Ml. I.)
cárovič, -a = syn cárov

cárovná, -ej = dcéra cárova
cársky; **cárstvo**, -a
cecat'; **cecok**
Cecilia, -ie; *zmenš.* **Cilka**, -y
cedák, -a = ceditlo, hrniec, do ktorého mlieko preciedzajú. (Dbš.)
cedenie, -ia
ceder, -dra, strom (*Pinus cedrus*)
cedidlo, -a, veľká torba vlnená, v ktorej nosievajú syr: Zadudaj, dudášku, na našom salášku, kým si ja donesiem ceditlo, valášku. (Koll. Zp. II. 59.)
cedilko, **cedielko**, -a = ceditlo
cediť, -ím, niečo tekutého skrz ceditlo prepúšťať, liať
cediť sa = tiecť: Prší, len sa tak cedí. — S čela sa cedí znoj cícerkom. (Kukuč.)
cedník, -a = ceditlo
cedrový: c. olej
ceduľa, -le, list, ktorý sa nepečatí; *zmenš.* **ceduľka**, -y; **ceduľový**
cedziak, -a = ceditlo; hrniec
cech, -u, remeselnícky spolok (poriadok), ktorého cieľom bola vzájomná podpora, vzdelanie a udržiavanie remesla: Do cechu niekoho prijať.
cechmajster, -tra = správca cechu
cechovník, -a, kto k cechu patrí
cechovní

ceknúť, -em = ozvať sa, pisknúť:

Ani necekni! (Rr.)

cela, -y, izbica, na pr. v kláštore, vo väzení.

cele, *prisl.* = celkom, celky

celer, -u, zelina (*Apium graveolens*)

celičký: Celičký boží deň plakal

celieť, celiem, celejem = celým sa stať; hojiť sa; v. zacieľovať

celibát, -u (*lt. coelibat*), slobodný stav

celina, -y, nová, ešte nekopaná, neoraná zem

celistvý = celý, plný, pevný, celkový

celistý = celkový; hojací: c. masť

celiť, -ím = celým robiť; hojiť

celkom, *prisl.*; celky

celkovanie, -ia = komasácia

celkovať, -ujem

celky, *prisl.* = cele, celkom

celník, -a, zelina, kostival lekársky (*Symphytum officinale*)

m. celný piš: mýtny; mýtny úrad; mýtny dohovor (smluva); mýtné územie

celodenný

celok, -lku: v celku

celoplátený

celoročný

celosť, -ti

celota, -y

celučičký, celučký

celulóza, -y, vlákna rastlinové, z ktorých sa robí papier: celu-

lózka, -y, továreň na celulózu

celý: celý premokol; prišiel celý upotený; celý otec = otcovi svojmu podobný; celých sto rokov žiť; celým hrdlom spievať; z celého srdca = úprimne

Prišiel domov hladom celý vymorený. — Bude z neho čo chvíľa celý pán. — O celú hlavu je náš Janko vyšší. — Môže byť rád, že ušiel s celou hlavou (bez úrazu).

S ním môžeš celý svet vybojovať. (Dbš. Pov.) Tak s jeho smrťou celý kráľovský rod vykape. (Dbš. Pov.) Celý sa trasie, ako vetrom zbúrená jedľa. (Klčk.)

m. je celý preč — povedzme radšej: je bez seba

cement, -u (*lat.*), druh malty, ktorá vo vlhku tvrdne; upotrebuje sa hlavne pri vodných stavbách

cementáreň, -rne

cementovať, -ujem = cementom napúšťať

cementový: c. dlažba

cena, -y: cena predajná, tržná, krámska, určitá, pôvodná, vlastná, zmenšená, snižená, najmenšia, najväčšia; vyhlásiť cenu; cenu oznámiť, určiť, zvýšiť, snížiť, udat', vyjednať, kažiť.

Pod cenou tovar predávať. — Tá vec nemá ceny (nestojí nič). — Moja žena nemá ceny (je veľa hodna).

„Za každú cenu“ je germanizmus; *m.* „urobím za každú cenu“ *m. žeme povedať*: urobím, čo by čo bolo, čo by sa čo robilo.

cendžanie, -ia

cendžať, -ím: Zbroj cendžala všade. (S. Chalupka.)

ceng, -u; **cengáč**; **cengot**

cengaf, -ám = zvoniť: Ovce moje. ovce, máte zlaté zvonce, cho-

díte cengajúc popod tie javorce. (Koll. Zp.)
ceníť, -ím, cenu oznámiť; niekoho podľa zásluhy si vážiť a ceníť. — On si cení každý krok (chce mať za všetko zaplatené). (Dbš.); **ceniteľ**, -a
cenník, -a
cennosť, -ti
cenný = cenu majúci
cent, -a (z *lt.* centum)
centigram, -u (čítaj centigram *nie* santigram)
centime (*fr.*, čítaj santim), -mu, stotina franka (značka ct)
centimeter, -tra (cm)
centrála, -y (*lt.*) = ústredie
centralizácia, -ie (*lat.*) = sústredenie (zákonodarstva a správy v rukách jedinej ústrednej vlády; opak: samospráva, decentralizácia, sústava federatívna)
centrálny = ústredný
centrifugálny (*lt.*) = odstredivý,
centripetálny (*lt.*) = dostredivý
centrum, -a (*lt.*) = stred
cenzor, -a (*lat.*) = posudzovač
cenzúra, -y (*lt.*) = posúdenie, posudzovanie
cenzurovať, -ujem (*lt.*) = posudzovať
cep, -a, nástroj, ktorým sa oblie mláti; železná zbraň, cepu podobná; *zmenš.* **cepk**, -a
cepenieť, -iem = tuhnúť
cepk, -a *v.* cep
cepový
cer, -a, strom (*Quercus cerris*)
ceremónia, -ie (*lat.*) = obrady (zachovávané pri bohoslužbe a verejných slávnostiach); okolky
ceremoniál, -a = suma obradov

(pri istých slávnostných príležitostiach); **ceremoniálny**
ceremoniár, -a = obradník
Ceres, Cerery, rímska bohyňa
ceriť, -ím: zuby
Cerová, -ej, obec
cerový: cerové drevo
certifikát, -u (*lat.*) = list potvrdzovací, uistovaci
ceruza, **ceruzka**, -y
cesnak, -u; **cesnakový**
cesta, -y; *m.* cestou verejnej licitácie (*germanizmus*) *píš*: na verejnej licitácii al. na dražbe (R. str. 269.)

Stojí mi v ceste = prekáža mi. — Máš jednu cestu hore, druhú dolu (môžeš ísť). — Chodí po zlých cestách. — Vybral sa na cestu. — Však ja tomu najdem cestu = spôsob. — Stredná cesta vždycky býva najlepšia. — Svádzať na zlú cestu. — Na dobrú cestu napraviť. — Ušiel kus cesty. — Je na cestách. — Hneď ti ukážem cestu, len nemlč. — Kto sa opytuje, všade cestu najde. (Zátur.) — Niekoho na dobrú cestu priviesť. — Cesta trvala desať dní, z nich dva strávili odpočinkom. — Ona si je vedomá, čo je jej cieľ, ktorá cesta vedie k nemu — cesta rovná, hladká, vychodená. (Kukuč.: Dom v str. I. 36) — Mám pred sebou cestu. — Id' svojou cestou. — Preč s cesty! — Šťastlivú cestu! — I dolu cesta i hore cesta (veľmi ľahko sa rozídeme). — Cesta životom nie je prechádzka poľom. — To mne

zaseklo cestu do vás. (Kukuč.)
 — Jedna cesta ti je hore, druhá dolu! (Zátor.) — Starú cestu neopúšťaj pre novú. (Dbš.) — hradská cesta; Mliečna cesta (v. mliečny); neschodná cesta; rovná cesta; krížna c. — Nepriateľom cestu zahradiť. — Mám ho držať? Keď chce — jedna cesta nadol, druhá nahor — nech si volí. (Kukuč 24.)
 Zmenš. **cestička**, **ciestka**, -y
cestár, -a
cestička, -y
cesto, -a
cestopis, -u, spis o tom, čo kto na svojich cestách videl a skúsil
cestovať, -ujem: do Ameriky, za hranicu, po zemi, po vode
cestovateľ, -a = pocestný
cestovné, -ého
cestovný: cestovný list = pas; cestovné trovy
ceterák, -a, zelina (*Asplenium*)
cez, *predl. s ak.*; *pred spoluhláskovými skopeninami* **cezo**: cez mňa, a nie: ceze mňa; *ale*: cezeň. (R. str. 269.) Vojaci cez mŕtvoly a cez vodu šli napred. — Vystrčili hlavy von oblokom cez mreže. — Prešmykol sa cez kľúčovú dierku. (Dbš. Pov.)
Cézar v. Caesar
cezúra, -y (*lat.*), prestávka vo verši
ciagol, -gľa: Ruky má, chúďatko, ako ciagle. (Kukuč. XXIV.)
ciacha, -y = znamenie, známka
ciachovačka, -y, nástroj na vypaľovanie ciachy
ciachovaný = znamenáný
ciachovať, -ujem = znamenať
ciachovnica, -e = ciachovačka

cibórium, -ia (*lt.*), nádoba na hostie
cibriť, -ím = cvičiť
cibuľa, -le (z *lat.* cepa, cepula, *Alium cepa*); **cibuliar**, -a = kupciaci s cibuľou; **cibuliarka**, -y; **cibuliarň**, -im; **cibuliarstvo**, -a; **cibulisko**, -a; **cibuľka**, -y: omáčka s cibuľkou
cibuľnisko, -a, miesto, kde cibuľa rastie
cibuľovitý
cibuľový: cibuľová omáčka
cie! slovo, ktorým vábja mačku
cica, -e = mačka
cicať, -iam; **ciciavať**, -am; **cicanie**, -ia
cicavec = savec
cicavý
cicbaba = slepá baba, v. baba 6.
cicer, -u (*Cicer arietinum*. L.)
cicerok, -rka: Pot sa leje cícerkom. — Cícerkom tiekla mu krv z nosa. — Cícerkom steká mu pot s čela.
cícerkať, -ám = cícerkom tiecť (teľnučkým prúdom tiecť)
Cicero, -ona, štátnik a rečník rímsky
cicero, -a, druh tlačiarkeho písma
cicerone (*tal. čítaj čičerone*), -a, sprievodca cudzincov
ciciak, -a = dieťa cicajúce
cicfk, -a; **cicfkový**
cicka, -y = mačka
ciclať, -lem = cicat'
cicnatý
cicok, -cka, prsník: kozí cicok; hrozno veľké, ako kozie cicky, v. cecok
cícor, -a = cícerok
cicuľa, -le = mačka; hladká krava
cievár, -a; **cievárový**: cievárové semeno

cieľ, -a: tým cieľom bol u mňa
(*nepíš*: s tým cieľom bol u mňa)
(R. § 276.)

cieľanie, -ia: Na strelnici sa pre-
tekajú v cieľaní.

cieľať = cieľiť

cieľiť, -im: Viem, kde cieľiš.

cieľom, *prisl. užívaná ako predl.*
s gen.: Šiel som do Tatier cie-
ľom zotavenia (*lepšie*: zotaviť
sa). *m.* cieľom zárobku *píš*:
za zárobkom

cieľuprimeraný

cieňa, -ne, kôľňa pre vozy a ná-
radie: V cieni boly vozy i kolesá
v pestrom neporiadku. (Kukuč.)

ciestka, -y = cestička

cieva, -y = trúbka; *zmenš.* **ciev-**
ka, -y: Leje sa ako z cievok.
(Zátur.)

ciferník, -a, doštička na hodinách
s ciframi; **ciferný**

cifra, -y = číslica; ozdoba; **cifrička**

cifrena, -y = parádnica; ženská,
ktorá sa rada cifruje, pristrája
(Rr.)

cifrička, -y; **cifričkár**

cifrovaný

cifrovať, -ujem = ozdobovať

cifrovať sa, -ujem sa: Ty si na-
učená len ľahko žiť, vždy sa len
cifrovať, nič nerobiť. (Sl. sp.)

Rada pijem, rada jem, rada sa
i cifrujem. (Koll. Zp.)

cifrový

cifruľa, **cifruša**, -e, ktorá sa rada ci-
fruje

Cigán, -a: Cigáni mu klince ku-
jú v žalúdku. (Zátur.) — Bola
jedna hodina popoludní, Cigáni
nám už v bruchu vyhrávali (už
sme boli hladní). (Lipa).

cigán, -a = klamár: ty cigán ci-
gánsky. — Cigán si ty, cigán,
ozajstný cigorigo. (Kukuč. 24.)

cigaňa, -ne = klamárika

Cigánča, -aťa, pl. Cigánčatá, Ci-
gánčence

cigániť, -im = luháť, klamať,
šudiť: Kto chce cigániť, musí
dobrú pamäť mať. (Zátur.)

Cigánka, -y

cigánka, -y = klamárika

cigánsky: ty cigán cigánsky. —
Čierne oči panské, ale sú cigán-
ske; a moje sú sivé, každému
sú milé. (Sl. ps.)

cigánstvo, -a = lož; cigánsky ľud;
cigánsky pôvod

cigara, -y (zo *špan.* cigarro)

cigareta, -y

cigarka, -y

cigarník, -a

cigória, -ie: cigóriu do kávy
zavariť

cikáda, -y, druh hmyzu

cikať, -ám = močiť

Cila, **Cilka** *o.* Cecília

cimbura, -y; **cimburie**, -ia, zubatý
vrch hradnej steny

címer, -u = znak: Na vosku
címer zemiansky pečatou tla-
čiť neosoží, ak nechceš ctnosť
zemianskych mať. (Zátur.)

cín, -u (*lat.* stannum)

cínárstvo, -a

cínený: cínený riad

cingálok, -lka, najmenší zvon na
veži (burián, medián, cingálok)

cingať, -ám

cingulum, -la (*lt.*), kňazský opasok

cink, -u; **cinkový**

cinóber, -bra (*lat.*), červená farba

cínovať, -ujem

cínový

cintľavosť, -ti

cintľavý = citlivý, jemný i slabý

cintor, -a (*lat.*) = cintoríncintorín, -a (*lat.*)cipa, cipka, cipuľka, cipuška, -y
= kurička, sliepočkacíperie, -ia (*rastl.*)

cirkel, -kla = kružidlo

cirkev, -kvi; *mn. d.* cirkvám, *l.*

cirkvách

cirkevnícky

cirkevník, -a

cirkevný

cirkulár, -a (*lat.*) = obežník; cir-

kulárny

cirkulovať (*lt.*), obiehaťcirkus, -kusu (*lat.*)

cisár, -a

cisárka, -y = hruška

cisárovná, -ej

cisársky: cisárska hruška; cisár-

stvo, -a

cistercita, -u, od kláštora „ciste-

rium“ v Burgundii nazvaní mnísi

cisterna, -y (*lat.*) = murovaný,

cementovaný vodojem

cit! *cit.* = buď ticho! mlč! neplač!

cit, -u: cit vrelý, umelecký, vla-

stenecký, pre pravdu, pre česť,

pre právo, pre slušnosť; cit

krásy, pre krásu; c. nábožen-

ský, mravný, prirodzený, radost-

ný, bolestný, útrpnosti, lásky,

vďačnosti; jemný cit: bez ci-

tu (bez vedomia); s citom

spievať. — Cit zmôže mnoho, ak

je na mieste; niekedy viac ako

učenosťou obrnený rozum. (Ku-

kuč. XXIII.)

citácia, -ie (*lt.*) = predvolaniecitadela, -y (*lat.*), hrad pri mestecitarra, -y (*gr.*), strunný hudobný
nástrojcítat, -u (*lt.*)

citeľne: c. niekoho trestať

citeľnosť, -ti; citeľný

cítanie, -ia

cítiť, -im: cítiť bolesť, trápenie,

teplo, zimu, smrad, radosť, hlad,

žalosť. —

Cítiť sa zle. — Nič nepo-

vie, ale sa cíti byť vinným. —

Cíti sa byť matkou. — Kto

sa v niečom cíti, myslí, že kaž-

dý o ňom hovorí. (Bern.) — Ne-

cíti sa dobre. (Zátor.) — Kto

slovensky cíti, nech sa šable

chytí a medzi nás stane. (J. Mat.)

citlivosť, -ti; citlivý: c. srdce

citný

citoslovce, -ca, *pl.* -ciacitovať, -ujem (*lat.*) = vyzývať

pred súd; doslovne uvádzať

citový

citrín, -a, -u, druh kremeňa

citrón, -a

citrónovitý

citrónový: strom, kyselina, farba,

kôra, šťava, olej

civieť, -iem (*lat. tabescere*): Civieť

srdce prázdnotou.

civilista, -u i civil, -a

civilizácia, -ie (*lat.*), zriadený stav

spoločenský, osveta, vzdelanosť

civilný = občiansky: civilné man-

želstvo

c. k. = cisársko-kráľovský

clivo, *prísl.*: Je mi tu clivo =

otupno, smutno. — Aby ti za

mnou clivo nebolo. (Dbš. Pov.)

clivosť, -ti = smutnosť, trúchlivosť

clivý = smutný, samotný

m. clo píš: mýtne, -eho

cloniť, -ím = tieniť (*nepíš*: sloniť),
srovn. záclona
clown (*angl.*, čítaj klaun), -a =
 šašo, pajac
cm = centimeter
cmar, -u (keď z kyslého mlieka
 vymútia maslo, ostane cmar);
 cmarový
cmiter, -a = cintor, cintorín.
 Dávno odprevadil z domu deti
 do cmitera. (Čjk.)
cmúľať, -am = cicat', veľa fajčiť
cmuľok, -ľka = cumeľ
cnieť sa: cnieť sa mi, smutno mi je
 = clivo mi je. — A ty si ne-
 cnej, čo ti navravel otec. Poho-
 vorí sa všeličo, škoda by bolo
 pripúšťať každú pletku k srdcu.
 (Kukuč.: Dom v str. I. 85.)
cofať, -ám = nazad ísť, pätiť
cofkať, -ám = cofat'
cognac — *píš*: koňak
cokať, -ám = vyháňať
coky! = preč sa ber! pakuť sa!
 Coky psota na stranu, chudo-
 ba sa žení. (Sb. M. S.)
cól, -a (*z nem.*) = 2.63 centimetra
coligať sa, -ám sa = kolísať sa:
 A ten na tom koni coligal sa
 s boka na bok, dobre že nespa-
 dol. (Dbš. Pov.)
m. colný *píš*: mýtny, mýtny úrad;
 mýtny dohovor; mýtné územie
combáľať, -am = kyvotať (na pr.
 nohami)
comboľ, -a; **combolec**, -lca *v.* bom-
 bolec
communiqué (*fr.*, čítaj komuniké),
neskl., oznam, úradná zvesť
compagnie (*fr.*, čítaj kompani),
 kompánia, -ie, spoločnosť; sto-
 tina (vojska), rota

corgoň, -a, výrastok; urastené
 chlapčisko: Tu z chlapca sa
 stal hodný corgoň, a ešte nič
 nevedel. (Dbš. Pov.)
cottage (*angl.*, čítaj kotydz), -e,
 rodinný dom
cricket (*angl.*, čítaj kriket) -etu,
 hra loptou
crk, -u: crkom tiecť
erkať, -ám; **erknúť**, -nem = kvap-
 kať, kvapnúť: Crkni mi vína
 (nalej trochu!)
croquet (*fr.*, čítaj kriket), -etu, hra
 guľami
erkot, -u = kvapkanie
ctený
ctenie, -ia
ctibažnosť, -ti = ctižiadosť; cti-
 bažný = ctižiadostivý
ctihodnosť, -ti; **ctihodný** (honor-
 bilis, reverendus)
ctichtivý
ctiť, ctím: Cti otca svojho a mat-
 ku svoju. — Nech ťa to ctí.
 (Zátur.) To ho nectí.
ctiteľ, -a, *pl.* -ia; **ctiteľka**, -y
ctižiadosť, -ti: ctižiadosťou ho-
 rieť; ctižiadostivý
ctnosť, -ti: Mnohými ctnosťami
 bohato obdarený, ozdobený. —
 Ctnosť so závišťou chodí. —
 — Kde je málo pobožnosti, tam
 nehľadá mnoho ctnosti. (Zá-
 tur.) — Ctnosť milujeme v kaž-
 dom, i v nepriateľovi.
ctnosťný: Buď ctnosťný, budeš
 šťastný.
ctný *v.* ctnosťný
cucadlo, -a = cuciak
cuciak, -a: Mucha cuciakom cu-
 cia krv.
cuciať, -am = ciciavať

cucat, -iam = cicať, sať
cuceľ, -cľa = cumeľ
cuclaf, -lem = cucat'
cuclík, -a = cumlík; **cuclíček**
cúdenica, -e = rúbanisko: Pojdeš na tú cúdenicu, skopeš mi ju a stromovia nasadiš. (Dbš. Pov.)
cúdenie, -ia
cúdievať, -am
cúdiť, -im = čistiť (zbožie), osievať na riečici zbožie a tak čistiť od smetí. (Dbš.)
cudzí, -ia, -ie, z cudzej krajiny; inde rodený; cudzozemský; čo nie je naše: cudzie deti, slová. — Cudziemu človeku nesveruj srdca svojho (= svojich tajností). — Do cudzej veci sa miešať. — Cudzieho nechcem, svojeho nedám. — Cudziemu psovi never! (Rr.) — Cudzou škodou mudrieť. (Bern.) — Z cudzieho dávať ľahko.
cudzina, -y = cudzí kraj, cudzí ľudia; cudzozemsko: Do cudziny ísť. — Idú roky od sta do sta, zem cudzinou nám zarastá. Kto slovenskej pravde žije, pekelná ho krivda bije. (S. Chlpk.)
cudzinec, -nca, v cudzine bývajúci; **cudzinský** = cudzí
cudzobažník, -a; **cudzobažný**
cudzojazyčný = inojazyčný
cudzoložiť, -ím = smilniť
cudzoložnica, -e; **cudzoložníctvo**, -a; **cudzoložník**, -a = smilník; **cudzoložný**; **cudzoložstvo**, -a = smilstvo
cudzopasníctvo, -a; **cudzopasník**, -a
cudzopasný: c. rastliny (čo na iných rastlinách žijú, do nich korene vpúšťajú a z nich potravu berú)

cudzorodý
cudzosť, -ti
cudzota, -ty
cudzozemec, -mca; **cudzozemka**, -y; **cudzozemsko**, -a; **cudzozemský**
cukor, -kru: Sladký ako cukor. — Neboj sa dažďa, veď si nie z cukru. (Zátor.)
cukorný
cukrár, -a
cukráreň, -rne,
cukrársky
cukrárstvo, -a
cukrík, -a = (bonbon)
cukriť, -ím
cukrovar, -u
cukrovať, -ujem = cukriť, sladiť; lichotivo, zaľúbene sa prihovárať: Nedbali by si cukrovať od rána do večera. (Rr.) — Hrdlička cukruje.
cukrové, -ého
cukrovina, -y; **cukroviny**, -ín
cukrovka, -y = cukrová repa (Beta vulgaris)
cukrovnica, -e
cukrovník, -a = cukrová trst'
cukrový: cukrové veci; c. slová; c. hrach, trst', dyňa
cumel', -mľa = cuceľ
cumlať, -lem = cuclaf'
cundra, -y = špinavá ženská
cundrať, -em = špiniť; **cundravý**
cupanina, -y = (šarpia)
cúvať, -am
cval, -u = (galop): kôň ide krokom, beží behom, cvála cvalom: kone cvalom hnať
cválať, -am: cválať na koni
cvalom
cvendžať, -ím: Utekal, len mu tak päty cvendžaly. (Sb. M. S.)

cveng, -u; **cvengot**, -u
cvengať, -ám; **cvengnúť**, -nem:
 Nôž pohodený cvengnul. (Phľd.
 III.)
m. cverna *piš*: nit', nitka
m. cvernový *piš*: nitený
cvíčala, -y, vták (*Turdus pilaris*)
 = čvíkota, borovčiak
cvíčba, -y
cvíčebný; *c.* pochod
cvíčenec, -nea
cvíčenie, -ia: *c.* tela, rozumu; vo-
 jenské, duchovné; **cvíčenie sa**
v niečom: v múdrosti
cvíčenosť, -ti
cvíčiť, -ím = učiť, priučať: čatár
 cvičí vojakov
cvíčiteľ, -a; **cvíčiteľka**, -y; **cviči-
 tel'ský**
cvíčiť sa, -ím sa: Vojaci šli za mesto
 cvičiť sa.
cvík, -u = cvičenie: *c.* rozumu.
 Jediný, kto umelca robí, je cvík.
 — Drží ho v cvíku. (Bern.)
cvíkľa, -le
cvíkovať, -ujem (*nem.*) = kliniť,
 všívať klin
cvrkať, -ám, vylievať kvapka-
 mi; voda v topánke cvrká

cvrknúť, -nem = kvapnúť: Cvrk-
 ni mi toho vína (= nalej trošku).
 (Dbš.)
cyankáli, *neskl.* ale instr. cyankálím
cyklón, -u, víchrica
cyklus, -u (*gr.*), kruh; rad diel
 umeleckých, tvoriacich zaokrúh-
 lený celok
cylinder, -dra (*gr.*), dutý valec;
 vec, ktorá má podobu valcovitú,
 na pr. klobúk na spôsob valca
cymbal, -bala (*lat.*), hudobný ná-
 stroj s kovovými strunami
cymbalista, -u: Z Trhanovej som
 ja cymbalista. (Veniec, 43.)
cynik, -a (*gr.*); **cynický**
cynizmus, -mu (*gr.*) = nestyda-
 tost'; nedbalosť
Cyprián, -a
cyprus, -ru (*lat.*) = *Cypressus*
semper virens
Cyril, -a: Keď Cyril a Metod
 prišli r. 863 na Slovensko, hlá-
 sali našim predkom učenie Kris-
 tovo v reči srozumiteľnej.
Zmenš. **Cyro**, **Cyrko**, **Cyruško**, -a
cyrilica, -e, druh staroslovanského
 písma; staršia je hlaholica
cyrilský: cyrilské písmo

Č

čabrak, -a, pokrývadlo na kone
Čabyne, -ýň
čača, -e, *dets.* = krása; **čačka**,
 -y, *dets.* = hračka; **čačaný** =
 krásny
čačina *v.* čečina
Čáčov, -a
čad, -u = dym, čmud: Tu je plno
 čadu.

Čadca, -e; **Čadčan**; **Čadčianka**;
čadčiansky
čadiarenň, -rne = sopúch
čadiť, -ím; **čadievať**, -am = kadiť,
 čmudiť
čadnúť, -nem, od dymu černieť
čachor, -a, oselník, roh, v ktorom
 si kosci držia vo vode oslicu,
 ktorou kosy ostria

čachrár, -a

čachriť, -ím; čachrovať, -ujem *nie-čím*, pokútnym, nedovoleným spôsobom predávať

Čachtice, -íc; čachtický

Čachynce, -niec

čaj, -u: č. čínsky, karavánsky (cez Rusko prichádzajúci)

čajda = 1. áno, veru; 2. à propos:

Čajda! zabudol som vám povedať, keby ste k nám trochu prišli.

čajka, -y = 1. člnok na Dunaji, na Dniepre; 2. vták *Larus ridibundus*

čajník, -a = konvica na čaj

čajovňa, -ne

čajovnica, -e

čajový: č. ruža

čajsi, *prisl.* = skoro, temer: Zurvalec, vyrastený mládenec čajs', ale decko v duši. (Kukuč.)

čakan, -a, končitý nástroj na kopanie u baníkov (Dbš.)

čakanie, -ia

čakanka, -y = cigória (*Cichorium intibus*)

čakáreň, -rne

čakať, -ám *niekoho, niečo; na niekoho, na niečo; viaže sa aj s gen.:*

Čakaj času, ako hus klasu. —

čakávať, -am

Udri v skalu lebo v hrudu, žiadne zvuky nezahudú, kde je hluch ako v stene, darmo čakáš po ozvene. (Čjk.) Je jeseň, lístie väčšinou sprýchlo — ostatok čaká na prvý vetrík. (Kukuč.) — Čakaj trebárs do súdneho dňa! (Zátur.) — Kázali mi čakať, ale ja sa musím ponáhľať. — Dnes ešte všeličo na mňa

čaká (= práca, starosť). (Rr.) —

Prečo si neprišiel, tak som ťa čakala. (O. Bella)

čakať sa: žena sa čaká do kúta

čakateľ, -a, kto čaká: kandidát; -ský

čakateľka, -y; čakateľstvo, -a

čákov, -a, klobúk býv. rak.-uh. vojakov

čalún, -a, tapéta, ozdobný papier na pokrytie stien; čalúnový; čalúnnický; čalúnnietvo, -a

čalúnnik, -a = tapétnik

čalúniť, -im = oblepovať tapétami

čamara, -y, kabát poľského kroja

čankať, -ám = milkovať: Načo sa mu teraz podkladá a čanká ho. (Kukuč. M. v.)

čap, -u. 1. končité drievce s dierkou na zatýkanie suda; 2. os., na ktorej sa niečo otáča; hák (pant) na ktorom dvere visia a chodia

čapatý = ploský, široký; dlhohohý

čapica, -e; čapička, -y

čapiť, -ím *niekoho* = uderiť

čapkať, -ám *niečo niečím* = polievať: č. hlavu vodou

čapkať sa: v blate, vo vode

čapnúť, -nem *niekoho* = uderiť: Čapnul ho po pysku. (Zátur.)

čapovať, -ujem = točiť zo suda: pivo, víno

čapták, -a, krivonohý; nemotorný človek; čaptaňa, -ne

čaptať, -ám, -cem

čaptavý: Junca máte čaptavého.

čapy, -ov = panty na dverách; čapy mu spadly — hovoria o zapálení mandlí v hrdle; čapy zdvíhať

čar, -u; čary, -ov = čarovanie, bosorstvo: Chytrosť nie sú čary.

čara, -y = výmena, záměna, menenie; poslať deti na čary (= dať svoje deti inam a vziať cudzie k sebe, aby sa cudzím jazykom učily)

čarbák, -a = planý pisár; **čarbaňa**, -ne; **čarbanina**, -y

čarbať, -em = zle písať, škriabať

čárda, -y, krčma na pustatinách dolnozemsých

čardáš, -a, tanec

čariť, -ím; **čarovať**, -ujem = 1. bosoriť, bosorovať; 2. meniť

čarný = čarovný, čarodejný

čarodejnica, -e = bosorka

čarodejník, -a; **čarodejnícky**; **čarodejníctvo**, -a = bosoráctvo

čarodejnosť, -ti

čarodejný = čarodejský: č. sila, slovo

čarodejský; **čarodejstvo**, -a

čarokrásny

čarokráž, -a = čarokruh, -u

čarovanie, -ia = bosorovanie; menenie

čarovať = meniť, zamieňať (tovar a i.); dať inam svoje deti a za to cudzie k sebe vziať; — **sa**: Nečaroval by sa za celý svet. (Dbš.)

čarovník, -a = čarodejník

čarovný: č. moc

čary, -ov *v.* čar

čary-máry, písmo nečitateľné

čas, -u: Čas sú peniaze. — Stratený čas sa nikdy nevráti. — Teraz je svrchovaný čas. — Každá vec má svoj čas. — Čas všetko na javo vynáša. — Čas dobre vynaložiť. — Čas márniti. — Každá vec má svoj čas. — V čas potreby. — Kde sa

moje časy podely. — Kto čas (termín) právny premlčal, vždycky mlč. — O krátky čas. — V čas potreby. — Má svoj čas (menstruáciu). — Dočkaj času, ako hus klasu. — Od istého času všetko naopak robí. — Za môjho času to tak nebývalo. — Všetko do času. Pánboh na veky. — Nočným časom to telo do rieky hodili. — Svojím časom = v svoj čas. — Na večné časy. — Zlé časy idú. — To byly zlaté časy (dobro sa žilo). — Prídu, prídu lepšie časy, ale kto sa ich dočká. — Máme daždivé časy (= počasie). — Dávno už nebolo pekného času (= počasia). — Keby len bol zajtra čas! — Ten má za časy (= dobre mu je)! — Teraz sú ťažké časy. — Od tých čias bolo uňho po pokoji („čias“ je starý gen. pl. bez koncovky). — Za mojich časov. — V časiech (stará koncovka pl. lok.). — „Nemám času k vám prísť“ — *po slovensky*: Nemám kedy k vám prísť.

časne *v.* včasne

časník, -a, periodické vydanie (slovo navrhnuté miesto „časopis“, ale sa neudomácnilo)

časnosť, -ti, tento život; zrelosť

časný, 1. čo na čas trvá, netrvalý: č. život, šťastie; 2. čo je časové; príhodný: č. náprava; 3. zrelý, včasný: č. ovocie; 4. ranný: č. príchod; 5. predčasný: č. smrť

časomer, -u, chronometer, dokonalé hodinky; hudobný časomer

časomerný: č. verš
časomiera, -y = miera času; miera slabík
časopis, -u; časopisecký
časopisectvo, -a, zamestnanie, majúce za cieľ vydávanie časopisov
časopisný
časoslovný; časoslovo, -a = sloveso
časovanie, -ia
časovať, -ujem = (konjugovať)
časovateľný
časoveda, -y = chronologia
časový: č. myšlienka, otázka, potreba
časť, -ti: m. od časti piš: čiastočne; častica
časticový
často, prisl.: často-prečasto, častejšie. — Často sem chodí.
m. častokrát piš: často
častovať, -ujem *niekoho niečim*: č. vinom. — Pekne nás tam častovali, ani chlebom neponúkli! (Rr.) — Ani ma nečastovali, tak ma pekne uctili. (Bern.)
častovateľ, -a, častovník, -a = hostiteľ
častučký
častý: Časté prevážanie (sťahovanie) ako jedno vyhorenie (Rr.)
čaša, -e = pohár; zmenš. čiaška, -y
čata, -y, menší oddiel vojska; množstvo, huf: A tá naša rodinka, tá slovanská čata, už vám je zôkol-vôkol od vrahov obstatá. (S. Chalupka)
čatár, -a
čbán o. džbán
čber o. džber
čečina, -y, haluzie ihličnatých stromov: Už sa na tej hore lí-

stie červeneje, kdeže sa ten Janík na zimu podeje? Spraví si kolibu z tej hustej čečiny, keď mu zima bude, šibne do doliny. (Sl. sp.)
čečenie, -ia
čečinový: čečinové vence kladú na mohyly
Čech, -a, pl. Česi
čechráť, -ám = česať, kypriť, šuchoriť: č. perinu, vlnu, múku
Čechy, Čiech = Česko
Čeklís, -a, lok. v Čeklíse
čeľaď, -di = rod, rodina; deti a sluhovia; služobná čeľaď; v botanike = viac rodov (genus) niektorými povahami rovných
čeľaďín, -a = sluha; chasník: Aký si mi ty čeľaďín! (v tomto je istá výčitka)
čeľaďník, a = mladý šuhaj, chasník
čeľaďnica, -e, izba pre čeľaď
čeľaďný: čeľaďný otec (pater familias)
čeliadka, -y: No to je pekná čeliadka (hovorí sa viac v potupnom smysle). — A vám sa divím, že nevyženiete čeliadku nazad do poľa, keď sa odťahuje od roboty. (Kukuč. XXIV.)
čelatý
čeličko, -a
čelisko, -a
čeliť, -ím *niečomu, proti niečomu*: To čelí proti slušnosti.
čelko *správne* čielko
čelník, -a, zelina (*Plantago lanceolata*)
čelný, k čelu náležiaci: č. kost'; predný: čelnejší mešťania
I. čelo, -a, čelá, čiel: čelo široké, úzke, vysoké; čelo krčiť. Če-

lom steny nepreraziš. — Na čele vojska stáť. — Čelo popolom posypať. — V čele obce je starosta. — *zmenš.* čielko, čeličko, -a

II. čelo, -a (*tal.*), strunový hudobný nástroj

čelový: čelová kosť

čelust', -ti, kosť, v ktorej zuby stoja; škraň, sánky

čelustie, -ia: čelustník, -a = diera v peci; čelustový

čelustný: čelustná kosť

čemer, -u, choroba; srazená, vŕaj, krv na ruke, ktorú roztierajú naslineným palcom, kým nezmlizne; ak sa takto nepomôže, bude, vŕaj, zimnica al. horúčka

čemerica, -e, zelina (*Helleborus*)

čemerka, -y = kýchavý prášok

čepcový

čepček, -a: Chlapec sa narodil v čepčeku. Hej, málo tých, čo by hneď prírodou boli tak vyznačení. Staré ženy prorokovali ako naisto, že ten chlapec, nech sa dá na čokoľvek, vždy bude šťastný. (*Kukuč. VIII., 27.*)

čepčiarka, -y, ženská, čo šije čepce; ženská, ktorá strojí nevestu do čepca

čepčiť, -ím: č. nevestu

čeperiť sa: Čo sa toľko čeperíš? (*Rr.*)

čepiec, -pca: nočný čepiec; materinský č.; v čepci sa narodil (šťastný); pod čepiec sa dostať (vydať sa); čepcom sa volá i druhý žalúdok prežúvavých zvierat

čerebľa, -le, ryba

čeremcha, -y v. čremcha = trpka;

sr. meno obce Čeremošná v Turci

čereň, -a, 1. sieť na štyroch prútoch, napriek položených; 2. čelust', škraňa, sánky

čereniť, -ím = chytať rybu čereňom

čereňový: č. zub

čerep, -a; *zmenš.* čeriepok, -pka

čerešienka, -y

čerešňa, -ne, strom i ovocie: bobková čerešňa (*Prunus lauro-cerasus*); čertová čerešňa al. vlčia jahoda (*Atropa belladonna*); *zmenš.* čerešienka, čerešnička, -y: Počala mi čerešnička kvitnúť, začal som ja za dievčenci lipnúť. (*Veniec. 135.*)

čerešňovica, -e = čerešňové pálené

čerešňový

čerevo v. črevo

čeriepok, -pka

čerieslo, -a = 1. lemeš na pluhu, krojidlo; 2. bedrá: Čeriesla ma bolia. — čerieslový

čerkáč, -a, zelina (*Lysimachia vulgaris*)

Čermany, -ian, obec; Čermanec; Čermianka; čermiansky

čermel', -a, zelina (*Melampyrum arvense*)

čerň, -ne, čierna farba

černastý, trochu do čierna

černavosť, -ti; černavý

černieť, černiem al. černejem = čiernym sa stávať; -sa: Bolo mu treba prejsť cez horu, ktorá sa černela pred ním na dosť príkrom vršku. (*J. Jesenský: M. r.*)

černica, -e

černidlo, -a: č. ševcovské

černiť, -ím = čiernym robiť: černí si vlasy

černobrvý

černobýl, -u, zelina (*Artemisia vulgaris*)

I. černohlávk, -vka, vták (*Motacilla atricapilla*)

II. černohlávk, -vka, zelina (*Pru-nella vulgaris*)

černohlavý

Černohorec, -rca (od Čierna Hora);

Černohorka, -y; černohorský

černohrivý

černoč, -a, *pl.* černosi

černokňaznícky; černokňazníctvo,

-a = čarodejníctvo; černokňazník, -a = čarodejník

černomorský

černooký

černosť, -ti

černoška, -y

černota, -y

černovlasý

černuľa, -le = čierna krava

černuša, -e = čierna krava

čerpadlo, -a, náčinie, ktorým sa čerpe

čerpák, *správne: črpák*, -a, drevená nádoba

čerpať, -ám, -em, *rozk.* čerpaj, čerpi; čerpávať, -am

čerstvieť, -iem, -ejem = čerstvým sa stávať

čerstviť, -ím *niekoho, niečím*: vodou

čerstvo, *prisl.*

čerstvosť, -ti

čerstvý: čerstvé mäso, maslo; čerstvá voda; čerstvé vajcia; čerstvý chlieb; čerstvé povieť. — Čerstvý ako ryba vo vode.

čert, -a, *dat. a lok.* -u, -ovi = diabol: Bojí sa ako čert kríža. — Čerta ti dám (nič). — Id'

do čerta. — Čertom podšitý. — Toho ani čert neprevedie. (Zátur.) — Nech ťa čert vezme. — Aby ťa čert vzal! — Nemaľuj čerta na stenu. — Čert ako diabol. — To neurobiš, čo by si bol čertom. — Ako by sedem čertov doňho vošlo. (Zátur.) — S čertom buď dobre a Pána Boha nerozhnevaj. — Čert ho nevezme a Pánboh ho nepotrebuje. (Zátur.) — Ako robil, tak sa mal, čertu slúžil, čert ho vzal. — Podaj čertu prst, nuž ťa za celú ruku uchyti. — Urob čertu dobre, peklo sa ti odplatí, — zanesie ťa do pekla. (Zátur.) — Kýho čerta (tu vidím)! — Chod' v čerty (arch. tvar *pl. ak.*)! — Vyhnat' v čerty (vyhnat' z domu). (Dbš.) — Čert ho doniesol (na nešťastie prišiel). (Dbš.) — Ani čerta sa nebojí. (Dbš.) — Čert sa ťa bojí! (Nikto sa ťa nebojí). (Dbš.) — Čert nespí, podaj mu vlas, uchyti ťa celého. — Čaká na to ako čert na hriešnu dušu. — S čertom líha, s diablom vstáva (= ustavične kľaje). — Má ten čerta rohatého, nie peniaze (= nič nemá). — Čert mu to musel pošuškať. (Rr.) — Bol by to čert! — Komu čert, tomu všetci kati.

čertica, -e: Tá žena je vtelená čertica.

čertíček, -čka; čertík, -a

čertovať, -ujem, hrešiť, čerta spomínajúc

čertovica, -e = pálené

čertovina, -y = čertova vec
 čertovský: To je čertovská ro-
 bota. (Sb. M. S.) To je čer-
 tovská potvora.
 čertovstvo, -a: Aké čertovstvo
 (čertovský kúsok) zamýšľaš?
 čertový
 červ, -a: dažďový, hodvábný, múč-
 ny, obilný
 červec, -vca, temnočervený chro-
 bák (*Coccus cacti*), čo dáva
 červenú (purpurovú) farbu na
 farbenie vlnených tkanín
 červeň, -ne = červená farba
 červenastý, trochu do červena
 červenavý = červenastý
 červenica, -e = červená zem
 červenieť, -iem, -ejem; červenieť sa
 = pýriť sa:
 červenieť, -ím; červenieť sa = ru-
 meniť sa
 červenkastý
 červenkavý
 červenolíci
 červenosť, -ti
 červený, červenší; č. ako rak; ako
 ruža; ako krv; ako oheň; ako
 kalina. Červené more. — Aká
 si mi červená, ako cvikľa
 pečená; — ako koža farbená
 (posmešne). (Zátur.)
 červienka, -y, 1. vták (*Motacilla*
rubecula); 2. choroba (dysen-
 teria)
 červík, -a; červíček, -čka
 červivieť, -iem: č. ovocie, drevo:
 Človek v hrobe červivie.
 červivosť, -ti; červivý: č. syr, jabl-
 ko, orech
 červotoč, -a, červ, ktorý drevo
 točí, vrta, vyhrýza v. črvotoč
 červotočina, -y, múčka, ktorú červ,

drevo vrtajúc, robí; dierky
 v dreve v. črvotočina
 červotočný: strom v. črvotočný
 česáč, -a, kto vlnu češe
 česačka, -y, 1. česanie, bitie; 2.
 česák, ktorým ľan, konope, vlnu
 češú
 česáčka, -y, ženská, ktorá ľan
 al. vlnu češe
 česadlo, -a, nástroj, ktorým sa češe;
 hrebeň; *zmenš.* česadielko, -a
 česák, -a = česáč; česačka 2.
 česanie, -ia: č. hlavy, konopí, ľanu
 česanina, -y = kúdeľ, pačesy, pa-
 zder, pazderie, výčesky
 česať, češem, češ: hlavu, konope,
 ľan, vlnu, koňa; = biť, korbá-
 čovať, palicovať, šľahať
 Česko, -a
 českobratský
 Československá republika: repu-
 blika Československá; *skrátene:* ČSR
 československý
 česko-slovenský (slovník)
 český; *prisl.* česky; po česky
 česlo, -a, diera úľa, ktorou včely
 vylietajú a vlietajú
 cesnak, -u (*Alium sativum*) *správne*
 cesnak
 cesnakový *správne cesnakový*
 cesnúť, -nem, raz začesať; uderiť
 česť, *gen. dat. a lok. cti; star. gen.*
 česti; *ak. a vok.* česť; *instr.* ctou
 Vec cti sa týkajúca. — Pokla-
 dám si za veľkú česť, že ste ku
 mne zavítali. — Bohu ku cti a
 sláve. — Buď Bohu česť a slá-
 va. — Komu č., tomu česť;
 pastierovi trúba. — Nenechal
 na ňom cti ani za halier (nadal
 mu a zhanobil ho). — Po cti

túžiť, bažiť, dychtiť. — Cesta ku cti. — Prišla o česť (o panskú nevinnosť). — Niekomu poslednú česť preukázať (do hrobu sprevádzať). — Kto sám nemá cti, ten ani iných nectí. — To ti je na česť.

čestný: čestný diplom; čestná stráž; čestné slovo; čestné občianstvo

Češka, -y

čeština, -y

češtit', -ím = Čechom robiť niekoho; **češtit'** sa

četa, -y = čata

četár, -a = čatár

četník, -a = žandár

čez. spisovne cez:

Sleteli orli s Tatier, tiahnu na podolia, ponad vysoké hory, ponad rovné polia; preleteli čez Dunaj, čez tú širu vodu, sadli tam za pomedzím slovenského rodu. (S. Chalupka.)

či, sp: Pred spojkou či býva čiarka, keď nasleduje celá veta, alebo v smysle dôraznom. Na pr.: Je to tvoja kniha, či nie? Ale: Žena pýtala ho o pomoc už či na šatôčkach či na peniazoch. (Pravop. § 70, 2.) — Z Likavy, zo zámku, junák väzeň hľadá: Či Tatra už kopnie, či sa háj už mladí? (S. Chalupka.) — Vyzerá ho, či už ide. (Lipa, II.) — Či ho čert vie, čo v ňom väzí. — A či ho ako volajú. (Kukuč.)

čí, čia, čie, g. čieho, čej, čieho atď., ako boží, -ia, -ie

čiahaf', -am = siahať: . . . , že on veru na slaninu nečiahaf

čiapaf', -em = biť

čiapka, -y; **čiapkár,** -a; **čiapkárstvo,** -a

čiapočka, -y

čiará, -y = línia; *zmenš.* **čiarka,** **čiaročka,** -y

čiaraf', -am = čiary robiť, čiarkovať

čiarka, -y: čiarkou niečo rozdeliť; **čiarokovaný**

čiarokovať, -ujem

čiarnuť, -nem

čiaročka, -y

čiasťka, -y: čiastky robiť = na čiastky deliť. — Telo ľudské skladá sa z čiastok. — Po čiastkach niečo predkladať.

čiasťkovať, -ujem = deliť

čiasťočka, -y

čiasťočne: č. niečo pripomenúť

čiasťočný

čiba! (tak odháňajú psov)

čibuk, -a

čičkať, -am = tisiť, uspávať dieťa spevom: Mať žnie, a kto to dieťa čičíka? Šum lístia storočných dubov. (Sldk.)

Čičmany, -mian; **Čičmanec;** **Čičmianka;** **čičmiansky**

čičraf', -em = paprať; **čičraf'** sa, hrabať sa (v niečom)

čidali! = pravdaže, veru, zaiste, horke nie!:

Čidali mu bude lepšie, že jeho otcovi. (Phřd. VI.) — Čidali, Adamko, bolo sa ponáhľať a nenechať nás tam skrehnúť. (Kukuč. XXIV.)

čielce, -a = čielko, -a

Čierna Hora, Čiernej Hory

čierniť, -im

čierňava, -y = čierny oblak: Či vieš už teraz, vieš, duša moja,

aké sa na nás čierňavy stroja, prečo som ja nepokojný. (Sldk.) — Krútia sa čierňavy, krútia sa nad nami: milý, mocný Bože! čože bude s nami? (Botto)

čierny, černejší: Čierny ako havran, ako smola, ako uhoľ, ako trnka, ako kominár, ako čert, ako Cigán. — Potme každá kra-va čierna. — Čierna káva. — Čert ako diabol, sú oba čierni. — Čierne more. — Čierne oči, choďte spať, bo musíte ráno vstať. (Veniec 90.) Čierna tabuľa (v univerzitných budovách, kde sú oznamy, týkajúce sa študentov a vecí univerzitných)

Subst. n. čierne, -eho: Biele od čierneho rozoznať. — Do čierneho trafiť (v cieľi). — Mať čierne na bielom (napísané).

čierťa, -ťaťa = čertík.

čierťaž, -e = čiara, hranica (zeme-pisná): Tam na tých horách sivé mihajú sa veže, čo strežú slovenského národa čierťaže. (S. Chalupka.)

čiháč, -a, kto čihá

čihačka, -y = čihanie

čiháčka, -y, ženská, ktorá čihá

čihanie, -ia

čihať, -ám *na niekoho, na niečo*:

Pes čihá na zajaca. — Čihá ako mačka na myš.

čihy! = naľavo, k sebe (volanie na kone): Jeden čihy, druhý hota, ký je to čert za robota! (Zátor.)

čik, -a, ryba (*Cobitis fossilis*): opitý ako čik

čiklať, -lem = štekliť

čikóš, -a (*mad.*), pastier koní

čikutáť, -ám = šťukat'

m. čili *piš* čiže, ale toto nemiešaj so spojku „alebo“. Spojka čiže upotrebuje sa takto: gramatika čiže mluvnica; naproti tomu spojka alebo stojí v takýchto prípadoch: ja alebo môj brat (R. § 241. 1.)

čím — **tým**: čím prv, tým lepšie. — Všetko čím hore tým dole obrátil. (Zátor.)

čin, -u = skutok, účinok, dielo: — Čin hrdinský. — Pri čine niekoho postihnúť. — Takým činom môžeš ostať doma. — Nijakým činom sa nedostaneme k vám. — Všetkým činom je na otca.

Čína, -y (*nepiš*: Chína); **Čiňan**; **Čiňanka**; **čínsky**

činenie, -ia: ... že s maďarskou vládou nechce mať viac ničoho do činenia

čingír, -u = slabé víno

činiť, -ím = robiť: činiť zázraky, pokánie, bezprávie. — Čiň čertu dobre, pekľom sa ti odmení.

činiť sa: činiť sa mi = zdá sa mi (činiteľ) = dejateľ

činky *v.* činy

činnosť, -ti, dejateľnosť: sklonnosť činiť: činnosť mozgová, literárna, politická, vulkanická. — Činnosť komisie. — Stroj je zasa v činnosti.

činný: č. stav (activum)

činohra, -y = dráma

činovať, -ti, hrubá nebielená priadza

činovatý, z troch nití robený

činy, -ov, **činky**, -nôk, tkáčske činy v osnove, aby sa niti nespľietly; telocvičné činky

čipčať, -ím = pišťať

čipka; čipôčka *v.* čipky
čipkár, -a; čipkárka, -y; čipkárstvo,
-a

čipkastý

čipkový

čipkovník, -a *v.* čípok

čipky, -ôk: košele s čipkami

čípok, -pku, zelina (*Uvularia amplexifolia*)

čiridlo, -a, zelina (*Melanpyrum arvense*)

čirik, -u = čvrlikanie

čirikaf, -ám = čvrlikaf

čiriš, -u, ševcovský, čižmársky lep

čirka, -y, druh kačky (*Anas querquedula*)

čirost, -ti

čiry, -a, -e = čistý, samý: Už bola
číra noc, keď sme prišli. čiročiry

číselník, -a: č. na hodinách

číselný: č. pomer

čisi, čiasi, čiesi

číslica, -e (cifra)

čísliečny

číslif, -im = počítat'

číslo, -a, *pl.* čísla, čísel: jednotné,
množné číslo; bežné číslo;
= minca: zlatý rakúskeho č.

číslovať, -ujem

číslovka, -y: číslovky sú: zá-
kladné (na pr. desať); radové
(desiaty); druhové (desatoraký)
rozčlenovacie (desatoro); násob-
né (desaťnásobný); podielové
(po desať, po desiatich); neur-
čité (všetok, -tka, -tko).

Rozdiel medzi číslovkami v prí-
kladoch: Päť ruží som dostal =
ruží bolo 5, ktoré mohli byť
jedného al. rozličného druhu. —
Päťoro ruží tam bolo = bolo
tam 5 ruží a každá bola iného

druhu. — Päťoraké ruže som
dostal = ruží mohlo byť 5 al. viac,
ale k 5 druhom patrily.

čistec, -tca, 1. zelina (*Stachys
recta*); 2. jantár

čistenie, -ia

čistič, -a: čistič číziem

čistidlo, -a

čistiť, -ím: č. zuby; čistievať, -am

čistopis, -u

čistota, -y: č. jazyka; č. mravná:
Čistota pol zdravia. — Čisto-
ta pol života. (Záťur.)

čistotnosť, -ti = čistota

čistotný = čistý

čistivý: čistivý liek; čistivá
prísaha

čisto, *prisl.*

čistotlivý, čo sa čistiť dá (Bern.)

čistučký

čistý; *komp.* čistejší: č. zrkadlo;
č. nebo (bez mráčka); č. povetrie,
voda, víno (nemiešané), pravda,
jazyk, svedomie; č. osoh, zlato.
— Čistý ako zrkadlo (= bez
špiny). — Čistá pravda! (Rr.)
— Čistému je všetko čisté.
(Kukuč. XXIII.). — Čistého
vína naliať (= čistú pravdu
povedať). — Čistý ako sklo,
ako oko, ako slnko.

Predložkové výrazy príslov-
kové so starosl. koncovkami:
Bodaj do teba z čista - jasna
hrom udrel. — Prišlo to ako
blesk z čista-jasna. — Mu-
síme byť predovšetkým na či-
ste o tom... Do čista zho-
riet'. — Na čisto prepísať.

čítač

čítač, -a

čítanka, -y

čítareň, -rne

čítať, -am; čítavať, -am: 1. č. knihy; 2. počítovať, rátať. — Medzi riadkami čítať = domyslieť si to, čo napísaným vlastne povedať sa chcelo. — V škole sa naučíme čítať a písať (*nepíš: V škole sa naučíme čítaniu a písaniu.*)

čitateľ, -a, 1. človek, ktorý číta; 2. čitateľ *o matematike* (skloňuje sa podľa životných); čitateľka, -y

čitateľný: č. písmo; čitateľnosť, -ti
čitateľstvo, -a = čitatelia

čítavať, -am *o. čítať*

číž, -a, vták (*Fringilla spinus*);
zmenš. čížik, -a

čiže, *sp.*

čížik, -a *o. číž*

čižma, -y: čižmu vykriviť; v čižmách chodiť; čižmy obuť, vyzuť; *zmenš. čižmička, -y*

čižmár, -a, kto čižmy robí: Čižmár sa teší dratve a sedliak žatve.

čižmáriť, -im, čižmárom byť

čižmársky; čižmárstvo, -a

čižmička, -y: Anička, dušička, kde si bola, že si si čižmičky zarosila? (*Veniec 167.*)

čižmisko, -a

čižmový

čkanie, -ia = štukavka

čkať sa: čká sa mi = štuká sa mi

čkavka *o. čkanie*

článkovanie, -ia; článkovitý; článkovať, -ujem; článkovitosť, -ti; článkový

článok, -nku: úvodný článok; článok viery; článok zákona; lánka v článkoch; članoček

člap! *cit.*

člapatý: č. nos

člapkať, -ám

člapnúť, -nem

člapotať, -pocem: More člapotalo pod nimi akosi tajnostne.

člen, -a, *pl.* členovia: člen spoločnosti; člen zakladajúci, podporujúci, skutočný. — Sestra je členom „Živeny“.

členný: päťčlenný

členok, -nka, na nohe: až po členky; vyše členkov

členovský: členovský poplatok, príspevok

členstvo, -a

čliapkať, -am = člapkať

čln, -a, malá loďka: čln rybársky; *zmenš. člnok, -nka*

člnkár, -a

člnkovať sa, -ujem sa

člnkový

člnok, -nka, tkáčsky člnok: Tkáč prehadzuje člnok, v ktorom je cievka (s niťmi). 2. čln: Nemám člnka, nemám vesla, voda mi ho preč odniesla... Máš ty člnok, máš ty veslo, len ťa trápi tvoje pestvo. (*Emerich Pongrác.*)

človečenský

človečenstvo, -a: Priviedli ho do človečenstva (vychovali ho). (*Rr.*)

človečí, -ia, -ie

človečina -y: Smrdí tu človečinou. (*Dbš. Pov.*)

človečinec, -ncea = človečí výkal

človečisko, -a, *zväčš.* od človek: On je ináč dobré človečisko, len keby ho nehubilo pálenčisko. (*Rr.*)

človek, -a, *dat. a lok.* -ovi, -u, *pl.* ľudia: Spravil ho človekom. — Takto s človekom zachádzať! — Človek krehká nádoba. (Zátur.) — Aký človek, taká reč. — Človeka po reči poznáš. — Človek nevie, kde kosti složí. — Človek vie, kde sa narodil, ale nevie, kde zomrie. (Zátur.) — Dokiaľ je človek šťastlivý, má veľa priateľov. — Človek nežije len pre seba, ale aj pre iných. (Rr.) — Človek od hlavy do päty, ako má byť. (Kukuč.: Dom v str. I. 70.) — Človek mieni, Pánboh mení. — Človek človeku najväčší nepriateľ. (Homo homini lupus). (Zátur.) **Zmenš. človečik**, -a

čľup! *cit.*: Spadol do vlčej jamy a za ním čľup vlčisko. (Klčk. Zb. III.)

čľupkať, -ám

čľupnúť, -nem: Rozbehne sa za ňou, že ju chytí, ale tá čľupla mu pred nosom do studničky. (Dbš. Pov.)

čmáranina, -y

čmárať, -am = šmárať, mrzko písať
čmeľ, -a, **čmeliak**, -a: Hudieš mi za ušima ani čmeliak. (Kukuč. M. v.); **čmelík**

čmeľový

čmoch, -a = okrydlený drak

čmokať, -ám; **čmoknúť**, -nem

čmud, -u; jedlo smrdí čmudom

čmudič, -a

čmudiť, -ím = čadiť: Čmudí sa nám z kachiel. (Rr.)

čmýr, -u = hmyz

čmýriť sa = hmýriť sa, pohybovať

sa: Na likavskom zámku dav ľudstva sa čmýri. (Ppk. II.)

čnelka, -y, časť piestika v botanike
čnieť, čniem, čnejem: Skaly okolo cesty čnely.

čo, čoho? *opyt. zám.*: Čo ma po ňom. — Čo ti treba? — Čo bude, to bude. — Čo nového?

čo, 1. užíva sa ako ustrnulý tvar aj v platnosti zámena vzťažného, nevyžadujúc shody s menom v rode, čísle, ani páde. (R. § 201.)

Bol tam pes, čo (miesto ktorého) sa ho bojíš. — Ruka, čo (m. ktorá) robila na mňa, oslabil. — Niet takej pesničky, čo by jej konca nebolo. — Aj tá zem plakala, čo sme stáli na nej. — Ach, čo je to za sláviček, čo tak pekne spieva. (Sl. ps.) — Šťastný je to človek, čo naňho pozeráš. — Teraz ma taký vzal, čo som ho nechcela. — Tečie voda, tečie pod kameň široký, čo ju naplakaly úbohé siroty. (Sl. sp.)

2. = niečo: Máte čo jesť? — Nemá čo pod zuby klásť. — O ňu sa niet čo báť.

3. = prečo: Čo kričíš? — Čo ma trápite? — A ty sa, Marka, hneváš a ja viem, čo sa hneváš. (Kukuč. XXIV.)

4. = ako: Čo chvíľa tu bude. — Hneď, len čo sa vrátim.

5. pri superlatíve prísloviiek (*lat. quam*): čo najstručnejšie = *quam brevissime*

Nedobre je: účinkoval u nás čo učiteľ, *miesto*: ako učiteľ; čo Slovák nemôžem sa k vám pripojiť, *miesto*: ako Slovák.

Miesto: čo je to za priateľ, *treba písať:* aký to priateľ. (R. str. 270.)

Miesto: čo sa týka jeho lapajstva, je ho dost', *píš:* na lapajstvo je ho dost'.

Miesto: čo sa týka jej krásy, je ona pekná, ale čo sa týka roboty, slabá robotnica, *píš:* na krásu je ona, ale na robotu nie **čo aj — hoci, sp.**

čo by, sp.: čo by čo bolo: čo bys' čo robil

čokoláda, -y, smes z kakaa, cukru, vanilky a škorice; **čokoládový**

čokol'vek, čohokol'vek, zám.: Príklonného -kol'vek neoddeľuj, *ne-píš:* čo by sa kol'vek stalo, *miesto:* čokol'vek by sa stalo (R. § 202.)

čosi, čohosi, zám.: čosi nedopovedal

čosi-kamsi, prisl.

čo-to, zám.: kto len čo-to cíti ako Slovan

čože: Príklonné že sa píše spolu: Čože plačeš? Čože ti je?

čpavok, -ka = amoniak

čpavosť, -ti = smradľavosť; čpavý

čpieť, čpie = štípať ako dym; smrdieť

čremcha, čeremcha, -y, strom i jeho plod

čreň v. čereň

črenie, -ia = čerpanie

črenový: č. zub (zadný, žuvací zub)

črep, -a

črepina, -y

črepinka, -y

črepový

čretie, -ia = črenie, čerpanie

črevo, -a: Črevá mu vyschly (vy-

hladovel). (Sb. M. S.) — Treba mu jedno črevo zaviazať (o žrútovi). (Zátur.) — Zauzlenie čriev (choroba, miserere).

črevný: č. katar; črevový

črieda, -y = stádo, hlavne koní: Mrcha ovca, čo od čriedy uteká (Zátur.)

Vypustil statok von (na pašu): čriedy, krdle vyhrnuly sa. (Dbš. Sl. pov.)

črienok, -nka: nožík s kosteným črienkom

črieslo, -a, krojidlo na pluhu v. čerieslo

črieť, čriem, črú, čretý, črený = čerpať

črievisa, -e: Prinútený bol s tou črievisou vrátiť sa zpiatky. (Dbš. Sl. pov.) — Moja milá dievka, či by sa ti táto črievisa na nohu nešikla. (Dbš. Sl. pov.)

črievičkár, -a

črievko, -a

črpák, -a, nádoba, ktorou sa čerpá črpkaf, -ám; črpnúť, -nem: Štrngalo sa nad stolom, z pohárov sa črpkalo. (Kukuč. M. v.)

črta, -y, pl. g. črt, čiara; nákras, nárys, krátke opísanie

črtať, -ám, rovné črty, čiary robiť črtaž v. čiertáž

črtiť sa = priečiť sa, protiviť sa, odporovať

črviačik, -a: (Dbš. Sl. pov. VII.)

črviak, -a: (Kukuč. M. v.)

črvoč, -e

črvotoč, črvotočina, črvotočný

čuba, -y = bunda

čučať, -ím = čušať: Čuč, ako voš pod chrastou (Bern.)

čučko, -a (*dets.*) = pes
čučky, *prísl.* = skryto, ticho
čučoriedka, -y = *Vaccinium myrtillus*: Potrava mu vyšla, iba čo kde-tu nejakú tú čučoriedku alebo brusnicu našiel. (Dbš. Sl. pov.); čučoriedie; čučoriednik; čučoriedkový
čudácky = podivinský
čudák, -a = divný človek
čudesá, čudies = divy: Čudesá tvoríť (Sldk.)
čudesný = divný, podivný
čudno = divne: A keď sa nepodíval, nejakou mu čudno a clivo prichádzalo. (Dbš. Sl. pov.)
čudný = divný
čudo, -a = div; zázrak: miesto nie čudo píš: nie div
čudovať sa, -dujem sa *niečomu, na niečo* (*nie* na *niečom*): = diviť sa. Boli sme sa na vojakov čudovať. (R. § 267. a str. 270.) — Čudovať sa ako teľa na nové vráta (Dbš. Sl. pov.)
čuch, -u
čuchrať, -em, paprať, strapatiť *ν.* čechrať
čujno, *prísl.*: Naša mati čujno spáva, ona dobrý pozor dáva. (Sl. ps.)
čujný: č. spánok
čukoláda *ν.* čokoláda
čulosť, -ti
čulý, bedlivý, čerstvý

čupieť, -ím: Pod strmým Chočom ... čupí tichá dedinka. — Čupí ako sysel v diere. (Zátur.)
čupnúť, -nem, na päty prisadnúť
čuridlo, -a = karikatúra; ohyzda
čušať, -ím = tichým byť, ticho sedieť, mlčať: Č. ako čo by ho nebolo. (Zátur.) — Tam čušal, kým páľčivosť slnca potoky v horách nevysušila. (Lipa 221.) — Čuš! = mlč! — Čuší ako voš pod chrastou. — Čuší učupený ako zajac v chrasti.
čuť, čujem, čul = 'slyšať'; cítiť
čuteľný: žblnkot veľmi čuteľný. (Kukuč. M. v.); čutie, -ia
čutora, -y, čutora na fajke; drevená fľaša
čuv, -u = nerv
čvarga, -y = sberba
čvíčala, -y = čvíkota
čvíkota, -y = kvíčala
čvilikať, -ám: vrabec čviliká
čvirikať, -ám: Vrabce začaly čvirikať. — Vrabce si o tom čvirikajú (o veci známej). (Rr.) — Ale veď to vrabci na strechách čvirikajú (vie to každý). (Jégé.)
čvrkať, -a, -ajú: voda v obuvi čvrka
čvrlíkание, -ia
čvrlikať, -ám: Ako starí spievajú, tak mladí čvrlíkajú. — Čvrlíkali vrabci, nebojte sa chlapi (Koll. Zp.)

D

da- *častica da- robí zámená a prí-slovky neurčitými*: dakto, dačo, dakedy
Dácia, -ie; Dák; dácky

dačo, *zám.* = niečo: Dačo za dačo, nič za nič. (Zátur.)
dach, -u (*nem.*) = strecha, krov
dajako, *prísl.* = nejakou

dajaký, *zám.* = nejaký
dajeden = niektorý
ďaka, -y = vd'aka; *m.* d'aka Bohu *piš:* ďakovať Bohu
ďakde, *prisl.* = niekde
m. dáko, *piš:* dajako, nejako
ďakoľko, *čisl. neurč.* = niekoľko
ďakovací, -cia, -cie: d'. modlitba, reč
ďakovať, -ujem: Za to všetko mám ďakovať vám. — Ďakujem pekne.
ďakto, *zám.* = niekto
ďaktorý, *zám.* = niektorý
ďaktyl, -u (*gr.*), v *prozódii* stopa;
ďaktylský
ďaktyloskopia, -ie (*gr.*), náuka o prstových odtlačkoch
m. dáky *piš:* dajaký, nejaký
ďalej
ďaleko, -a: do ďaleka hľadiet': z ďaleka sa vracat'
ďaleko, *prisl.:* ďaleko - široko; svada tak ďaleko prišla... *prisl., užívaná jako predl. s gen.:* Žalo dievča, žalo trávu, neďaleko Temešváru. (Veniec 166.) — Neďaleko železničnej stanice bývam.
ďalekohľad, -u: Ďalekohľadom veci vzdialené zreteľne, zblížené a zväčšene vidíme.
ďalekonosný
ďalekopis, -u = telegraf
ďalekosiahajúci; **ďalekosiahly**: d'. smer, úmysel, význam
ďalekosť, -ti = vzdialenosť, diaľ, diaľka
ďalekoznamy
ďalekozrakosť, -ti; **ďalekozraký**
ďaleký, d'alší, najd'alší: Ďalekí sme od obyčajov predkov svojich. — Ďaleké veci opatrujeme a blízkyh nevidíme.

Dalmácia, -ie
ďalmatika, -y, cirkevný odev diaconov
ďalmatíneec, -nea
ďalmatínsky, **ďalmátsky**
ďalší, -ia, -ie: „ďalšia časť“ je germanizmus; ak nerozumieme časť v priestore d'alšiu, *pišme:* ostatok. *Miesto* ďalší bod programu *pišme:* nasledujúci bod programu
ďaltonizmus, -zmu, neschopnosť rozoznať niektoré farby
ďáma, -y: Veľkú dámu strúhať.
ďamascenka, -y, šabl'a (dobrá, aké sa robily v Damasku, zlatom a striebrom vybíjaná)
ďamask, -sku, kvetovaná látka hodvábná, vlnená alebo plátená, nazvaná podľa mesta Damasku, kde ju dorábali
ďämon v. **ďémon**
ďámsky: d. odev, krajčír, hodinky
ďán, -a; **ďánka**, -y; **ďánsko**, -a; **ďánsky**
ďaň, -ne: daň vymerat', vyrubiť (*nie:* vyrúbat'); *nepíš:* daň „vyhodit'“ (kivetni); daň naložit' na občanov; dani podliehať; vyberanie daní; slobodný, oslobodený od dane; daň pozemková; daň domová (daň od domu); daň potravná; daň od zárobku, zárobková; daň na verejné cesty (cestovná); daň priama, nepriama; daň od dedičstva; daň od obratu; daň dôchodková; vyrubenie, platenie dane; sníženie, zvýšenie dane; ručenie za daň.
ďandy (*angl. čítaj dendy*), -ho = švihák

Daniel, -a, *zmenš.* **Daňo**, **Danko**,
Daniš, **Daniško**, **Daňuško**

danka, -y — Cervus dama, samica

danok, -nka — Cervus dama, samec

daňovať, -ujem = daň platiť: da-
ňujúci štátu i mozoľom i krvou

daňovník, -a

daňový: daňový úrad (*nepíš:*
berný úrad); daňové soznanie;
daňový kľúč; daňový výmer

Dante, -eho

daný

dar, -u: Dary brať. — Prijatie da-
ru. — Zdravie je najväčší dar
od Pána Boha. — Dar Štedré-
ho večera. — Dar novoročný.
— Daj mi, Bože, ten dar, za
ktorý ťa prosím: len toho šu-
hajka, čo ho v srdci nosím. (Sl.
ps.) — Dary zaslepujú aj dob-
rých richtárov. — Dar boží
(= chlieb). — To je zvláštny
boží dar. — Je mi to veru za
dar (= malý, ehatrný). — Da-
ry oči zaslepujú. (Rr.)

Koho dar nesvedie, hrozba
neskloní, tomu moja pieseň slá-
vou zazvoní. (K. Kuzmány)

darca, -u

darček, -a

Dardanely, -niel; Dardanelská
úžina

darebácky: d. život viest'; dare-
báctvo, -a

darebáčiť, -im

darebák, -a: Darebák (= leni-
vec) má vždy nedeľu. (Zátur.)

darebný

daríť, -ím = darovať, obdarit'

dariteľ, -a; **dariteľka**, -y

daríť sa: Podniky naše sa daria.
— Vari mi dakto počaril, keď

sa mi tak nedarí. (Zátur.) —
Počalo sa mu daríť, išlo mu
ako po masle. — Dobre sa mi
darí

darkyňa, -ne

darmo, *prisl.* = bez peňazí, bez
náhrady, bez príčiny, nevinne,
nadarmo, bez úžitku: Dostal to
darmo. — Div to darmo ne-
dávajú. — Umrel dávno, čo dá-
val darmo. — Nechcem toho
ani zadarmo. — Stravu dar-
mo mať. — Kto ťa nezná, kúpil
by ťa, a kto ťa zná, darmo by
ťa nevzal. — Nie darmo ho
tak zovú. — Už je všetko dar-
mo, už sa vec nezlepší. — Ani
Pánu Bohu darmo neslúžime
— darmo sa nemodlíme. (Zá-
tur.) Dačo za dačo, darmo iba
smrť. — Darmo do nás cho-
díš. (Sl. ps.)

darmodaj, -a: Umrel darmo-
daj, nastal vydrigroš.

darmojed, -a: Čo tak pomaly!
Darmojadi, lenivci!

darmošľap, -a = darebák

darmotlach, -a = tlčhuba

Ďarmoty, -môt; v Ďarmotách

darmovis, -u, 1. kus súkna, ktorý
na zadku haleny jakosi darmo
visí; 2. časť brda. Ozval sa buch
brda, až sa krosná striasly a
darmovis ľahúnko sa poknísal.
(HVaj. V., 265.)

darmožráč, -a, kto nič nerobí a
len darmo žerie. (Rr.)

darný = darovaný

darober, -a, kto dary berie; ko-
ho možno darmi podkúpiť

darobnica, -e = daromnica

darovník, -a = darovník; darob-

nosť, -ti = daromnosť; **darobný**
= daromný

darom: d. dostať

daromnica, -e

daromník, -a, mrcha človek; leňoch

daromnosť, -ti

daromný: Daromné chlapčisko.

(Ht. Sl. ml.) — Daromnému
človeku všetko sa ťaží. — Da-
romné reči (nepravda).

darovací, -cia, -cie: darovací
sľub, dohovor (smluva): daro-
vacia listina

darovanie, -ia: odvolanie daro-
vania

darovaný: Darovanému koňovi
nehľadia na zuby.

darovať, -ujem = darom dať: od-
pustiť: To ti nedarujem (pre-
vinenie ti neodpustím).

darovateľ, -a

ďas, -a, prvotné meno dobrého,
svetlého boha Slovanov západ-
ných; potom meno toto prijalo
smysel zlého ducha

daska, -y = doska; *pl. g.* dasák,
dasiek

ďasno, -a; *pl.* ďasná, ďasien, mäso
okolo zubov

ďášok, -ška *v.* dach

m. dášť *piš*: dážd'

dať, dám; daj! **dávať**, -am: 1. s da-
tívom: Ty tomu dáš! Ten tomu
dal! (t. j. málo urobil). — Ni-
komu nedal za pravdu.

2. Dať sa na niečo: Ja sa na
to nedám (nevezmem, nepod-
ujmem).

3. Dala sa do plaču. — Da-
la sa zametať izbu. — Dal sa
ho biť. — Dal sa plakať.

4. Dať sa do reči, do kriku,

do roboty, na cestu, do smiechu,
na vojnu, na pokánie.

5. Dal sa do neho (potup-
nými slovami). — Dal sa mu
do vlasov.

6. Dal sa v pravo (cestou).
— Dajte sa na ľavo!

7. Dal mi s Bohom.

8. Dajte si pozor! — Daj si
mi Bože! (v opovržlivom *smysle*).

9. Dať niekomu niečo: Čert
mi tú radu dal, abych si babu
vzal. — Daj tej svade pokoj. —
Chlapec mi nedá pokoja. —
Matka sa modlievala, aby ti dal
Boh dobrého rozumu. — Nikdy
mu dobrého slova nedá. (Dbš.)
Daj Boh šťastia! — Daj Bohu
dušu a mne peniaze! (Zátur.)

Daj mi vody, masla, chleba,
vína, piva — *povedané neurči-
te; určite by sme povedali*: daj
mi chlieb, vodu, maslo, víno,
mlieko, varivo (*označené alebo
opísané prvej*). — Boh slnca dá,
dá rosy. — Bože môj z vyso-
kého neba, keď si mi dal zu-
by, dajže mi i chleba. (Koll.
Zp.) Blázon dáva, múdry berie.
— Nedaj Bože! — Nedajme
sa! — Tento kus (divadelný)
dnes prvý raz dávali. — Dal
by aj poslednú košeľu s tela. —
Dať niekomu ruku. — Kráľ mu
dcéru za ženu dal. — Nedal
by to za tri svety. — Dal sa
pes do štekania. — Daj jej
Pánboh ľahké odpočinutie. —
Dal chlapca na remeslo. — Dal
mu peniaze na výživu. — Dal
dieťa do školy. — Napomenutie
dať pred prísahou. — Dal si

na tom záležať. — Všetko by so seba dal (veľmi dobročinný). (Dbš.) — Dávali si vyhrávať. — Už za ne tristo dávali (za voly 300 zl.). (Rr.)

Nedám volov od tristo zlatých (*totiž nižšie*). — Dar Duča svätého dať. — To som si dal! — Nikdy mu zlého slova nedal. — Nože, mamko, nože už, či ma skoro dáš za muž? (Sl. sp.) — Dievča, dievča, biele kvety, nedal bych ťa za ten svet. (Sl. ps.) — Dávajú ma za mäsiara. (Koll. Zp.) — Dala sa do seba. — Dala mi na mydlo (abych kúpil). — Za vieru a národ život dať. — Daj kloúk na hlavu. — Dať niečo do novin. — Myšlienky nedaly mi spať. — Dávame vám vedieť. — Nedaj sa hnevu premôcť. — Dám ti, že ma budeš do smrti spomínať; — že sa ti odnechce; — že tak ľahko na mňa nezabudneš! (Zátur.)

Miesto: „Dajme tomu“, že pravdu hovorí, *piš:* Povedzme, že pravdu hovorí.

„Dať oheň“ je *germanizmus* (*Feuer geben*), *poviem:* vystreliť
ďateľ, -tla, vták (*Picus*): Ďateľ na dube žalostne d'ube, čo ma po milom, keď k nám nepríde. (Sl. sp.)

ďateľina, -y: kozia ďateľina (*Citisus laburnum*). — Na ďateľine visely kvapôčky rosy, ako by stuhlé sviežosťou rána. (HVaj. II., 49.)

ďateľinisko, -a
ďateľinový

ďateľ, -le, ovocie ďateľovníka; ďateľový

ďateľovník, -a, strom, *Phoenix dactylifera*

ďatív, -u — *pád v skloňovaní, odpovedajúci na otázku: komu? čomu?*

ďatív mravnej účasti (*dativus ethicus*) vysvetľujú tieto príklady: Kde nám je mať? — Kdeže si mi bol? — Ah, veď vám je ten človek zlodej. — Nechod' mi na ulicu! To ti bol dážd'! — Veď ti nám on vyhýba. — To vám bola svadba! — Vy ste mi pekni priatelia!

ďatovať, -ujem, napísať deň, rok a miesto v listine

ďatum, -ta (*lat.*), udanie miesta, dňa, mesiaca a roku vyhotovenia listiny; *pl.* dáta

ďav, -u = množstvo ľudí; dlávenie, tlačenie

ďávač, -a = dávateľ

ďávanie, -ia

ďávať, -am *v.* dať

ďávateľ, -a = dávač

ďávenie, -ia = vracanie: vziať na dávenie

ďávenina, -y, čo kto vydával, vyracal

Đávid, -a

ďávidlo, -a = liek na dávenie

I. ďáviť, -im = vracat'

II. *m.* ďáviť *piš:* tlačit'

ďavk, -u = brech(ot); ďavkať = havkať

ďávka, -y = daň; (porcia) lieku

ďávno, *prísl.:* Dávno som tam nebol. — Zomrel dávno, čo dával darmo. — Nie je tomu dávno, čo som ho videl. (Rr.)

dávnominulý: d. čas

dávnosť, -ti, dĺžka minulého času

dávnoveký

dávny, dávnejší, najdávnejší: Je to dávna pesnička (od dávna známa.) — To je môj dávny priateľ. (Dbš.)

dážď, dažďa; zmenš. dážďik, -a dáždiček, -čka: Chystalo sa na dážd'. — Prší dážd', prší dážd', pomaličky šustí, povedala psota, že ma neopustí. (Sl. ps.) — Nevidíš, že ide dážd'?

daždivý: Nastal daždivý čas. (Ph'd. III.)

dáždnik, -a

dažďomer, -a

dažďovica, -e = dažďová voda

dažďovka, -y = dažďový červ

dažďovník, -a, vták (Charadrius morinell, Hirundo apus)

dažďovnica, -e = dažďová voda; dažďový červ; huba

dažďový: Veľké dažďové kvapky padajú na vyschnutú zem. (Ph'd. III.)

dbalý = dbanlivý, starostlivý

dbanka, -y = mútovník: Krv sa mu búrila, ako keď mlieko v dbanke mútia. (Ph'd. IV.)

dbanlivosť, -ti

dbanlivý na niečo

dbať, dbám na niečo (i o niečo): pri štylizovaní dbajme na to . . . ; keby viacej dbali na skutočnosť a výstražné udalosti; aby sa dbalo i na našu slobodu; dbať treba na zreteľnosť. — Múdre ucho nedbá na reči hlúpych ľudí. — Dbať na to, ako na lanský sneh. — On veľmi dbá o čistotu. — Nič na to

nedbajme, len sa radi majme. (Rr.)

Nedbám na mesiac, ani na hviezdy, keď mi slnko svieti. — Svine, keď kalužu majú, na čistú vodu nedbajú. — Čo vy, mamko, na to dbáte, keď vy samy muža máte. (Ht. Sl. ml.)

dbenka v. dbanka

dbol, -a; dbolec, -lca = úľ

dcéra, -y; dcérin; dcérka, -y; dcérsky; dcéruška, -y

debata, -y = rozhovor, rokovanie o niečom; debatovať, -ujem

debna -y

debnár, -a: A ja som z Oravy debnár. (Sl. sp.)

debnárik, -im

debnárka, -y, debnárova žena

debnársky; debnárstvo, -a

debník, -ím

Debrecín, -a

debut, -u (fr.), prvý výstup

debutovať, -ujem (fr.) = prvý raz vystúpiť

december, -bra; decembrový

decentralizácia, -ie (lat.), sústava správy, ktorá sa zakladá na princípe autonómie: To umožní v štátnej službe všeobecne želanú decentralizáciu, ktorá je pre vývoj Slovenska taká potrebná.

decigram, -u — 0.1 gramu, čiže 10 centigramov

deciliter, -tra (dl)

decimálny = desatinný; decimálka

decimeter, -tra (dm)

decimovať, -ujem (lat.), každého desiateho vybrať a zastreliť (vo vojsku)

decízia, -ie (*lt.*) = rozhodnutie, riešenie
decko, -a, nevzácne, nemilé dieťa
ded, -a *zmenš.* **dedo**, **dedko**, **deduško**, **dedinko** = starý otec
dedenie, -ia
dedičský: dedičské právo
dedičstvo, -a = majetok zdedený:
 dedičstvo otcovské (po otcovi), po materi, sverené (*hereditas fidei commissaria*), budúce, očakávané (*hereditas futura*), dosiaľ nezaujaté (*h. jacens*); k dedičstvu sa prihlásiť; dedičstva niekoho zbaviť
dedič, -a
dedičnosť, -ti
dedičný: d. majetok, choroba, hriech
dedikácia, -ie (*lt.*) = venovanie
dedina, -y: Dám ja tebe dediny! Či nevidíš na turni hodiny? (*Zá-tur.*); **dedinôčka**
dedinčan, -a = sedliak; **dedinčanka**, -y
dedinčiar, -a
dedinka, -y
dedinský
dediť, -ím, po predkoch niečo dostať
dediteľný
dedo, **dedko**, -a *v.* **ded**
dedovina, -y; **dedovizeň**, -zne = dedičstvo po dedovi
dedovský: d. majetok
dedovstvo, -a
dedukcia, -ie (*lt.*) = vývod, odvodenie
defekt, -u (*lt.*) = vada, chyba; **defektný**
defenzíva, -y (*lt.*), = obrana; **defenzívny**
deficient, -a (*lt.*), kňaz, ktorý pre

chorobu alebo starobu nemôže úradovať
deficit, -u (*lt.*)
defilé (*fr. neskl.*), pochod pri prehliadke vojska; priesmyk; **defilovať**
definícia, -ie (*lt.*) = určenie, výmer; **definovať**
definitívny (*lat.*) = stály, trvalý, konečný
deformácia, -ie (*lt.*) = znetvorenie; **deformovať**
defraudácia, -ie (*lt.*) = spreneverenie, sprenevera; **defraudovať**; **defraudant**
degenerácia, -ie (*lt.*), úpadok, slabnutie rodu, upadanie rodu; **degenerovať sa**
degradácia, -ie (*lt.*), sníženie hodnoty; **degradovať**
dehetnica, -e = jama na deht
dehonestovať, -ujem (*lt.*) = zneuctiť, zneuctievať
dehtiar, -im
dehtiaren, -rne
dehtiť, -ím = dehtom mazať, napúšťať
deht, -hta (*rus. дѣготь gen. дѣгтя*) = kolomaž; **dehtový**
m. dech *píš*: dych, -u: Má krátky dych.
dej, -a: staré deje spomínať
dejateľ, -a = (činiteľ): Do konca 1843-ho Štúr vychovávateľ mládeže o dva roky stal sa novinárom, redaktorom, politikom, verejným dejateľom a tomuto účinkovaniu oddal sa tak z celej duše, ako prvej učiteľstvu. (J. Škultéty.)
dejepis, -u: d. staroveký, stredoveký, novoveký

dejepisec, -sca; **dejepisectvo**, -a; **dejepisný**

dejespyt, -u, odvetvie dejepisu, ktoré sa zaoberá kritickým vyšetrovaním historických prameňov

dejespytec, -tca

dejiny, -ín, sbierka dejov istého predmetu: dejiny slovenskej literatúry. — Kto chce písať dejiny, povinný je chrániť sa neodôvodneno vynášať výroky. (Joz. Škultéty: Sto dvadsaťpäť rokov, 129.)

dejinný: d. prehľad, vývoj

dejište, -a, miesto deja

dejstvo, -a: dráma v troch dejstvách

dejstvovať, -ujem: Nuž, tedy bez vás dejstvovať nám súdeno. (Sldk.) Uzavrel prímerie s Mojmírom II., ale len aby mal čas dejstvovať politikou (Let. M. S. X.)

m. dejuplný *píš* plný deja

dekáda, -y (*gr.*) = desiatka; **dekadický**

dekadencia, -ie (*lt.*) = úpadok; **dekadent**; **dekadentný**

dekagram, -u, *lud.* deka *neskl.* *skrát.* dkg

dekan, -a (*lat.*), titul zaslúžilých kat. farárov, správcov dekanátu; na univerzitách správca fakulty, volený profesorským sborom na jeden rok; **dekanský**; **dekanstvo**, -a

deklamácia, -ie (*lat.*), umelecké prednášanie básne alebo prózy

deklamačný: d. prednáška

deklamovať, -ujem, nazpamäť alebo z knihy niečo prednášať

deklarácia, -ie (*lat.*) = ohlas, odpoveď, osvedčenie, vyjadrenie

deklínácia, -ie (*lt.*), skloňovanie; **deklinovať**

dekoltáž, -e (*fr.*), obnaženie hrdla; **dekoltovaný**

dekorácia, -ie (*lat.*) = ozdoba, okrasa; v divadle maľovaný prístroj, predstavujúci nejakú miestnosť

dekoratér, -a (*lat. fr.*) = okrašľovateľ

dekoratívny (*lat.*), výzdoby sa týkajúci

dekórum, -ra (*lt.*) = slušnosť

dekrét, -u (*lat.*) = úradné rozhodnutie, výrok, nariadenie, usnesenie

dekurzívny (*lt.*), splatný po istej lehote

m. deľako *píš*: d'aleko

deľba, -y = delenie

delegácia, -ie (*lt.*), = posolstvo; **delegačný**

delegát, -a (*lt.*) = posol; **delegovať**

delenec, -nca = (numerus dividendus)

delenie, -ia = (divisio)

delfín, -a

Delfy, Delf, Delfám, Delfách

delič, -a = (divisor)

delidlo, -a, oddeľovací znak výrazov a slov vo vete, viet v písme: bod(ka) (.); čiarka (,); stredník (;); dvojbod(ka) (:); úvodzovky („-“); výkričník (!); otáznik (?); zátvorky (); prestávka (—); spojovník (-); odsuvník (')

delikatesa, -y (*fr.*) = lahôdka

delikátnosť, -ti (*fr.*) = nežnosť, lahodnosť; **delikátny**

delikt, -u (*lt.*) = previnenie, priestupok

delimitácia, -ie (*lt.*), vymieranie hraníc; **delimitačný**
delina, -y = doska v dlážke: **deliny**, -ín = drevená dlážka
delinkvent, -a (*lat.*) = previnilec, vinník
delirium, -ia, (*lt.*), šialenosť, zavinená pijanstvom
deliť, -ím; **deliteľ**, -a = deľič; **deliteľnosť**, -ti: d. čísel; **deliteľný**
delo, -a, *pl.* delá, diel = (kanón) *m.* deloha *piš:* materník
delolejec, -jca; **delolejáreň**, -rne
delostreľba, -y; **delostrelec**, -lca; **delostrelecký**; **delostrelectvo**, -a = (artileria)
delový
delta, -y (*gr.*) = ústie
demagog, -a (*gr.*), vodca ľudu; poburovač ľudu; **demagogia**; **demagogický**
Demänová, -ej
Demänovská jaskyňa
demarkácia, -ie (*lt.*) = rozhraničenie; **demarkačný**
demaskovať, -ujem, masku, larvu niekomu sňať; odhaliť
dementovať, -ujem (*fr.*), vyvrátiť nepravdivú zvesť
dementi (*fr. neskl.*) = vyvrátenie novinárskych zvestí
demikát, -u = bryndzová polievka
demisia, -ie (*lat.*) = odstúpenie alebo prepustenie z úradu
demobilizácia, -ie (*fr.*), rozpustenie vojska; **demobilizovať**
demokracia, -ie (*gr.*), vláda ľudu
demokrat, -a (*gr.*), prívrženec vlády ľudu; **demokratický**
demolovať, -ujem (*lt.*), zrucať. spustošiť

démon, -a (*gr.*) = zlý duch; **démonický**
demonštrácia, -ie (*lt.*), prejavenie vôle, výtržnosť; **demonštrant**; **demonštrovať**
demontáž, -e (*fr.*), rozobranie (stroja); **demontovať**
demoralizácia, -ie (*lt.*), znemravňovanie; **demoralizačný**; **demoralizovať**
Demosthenes, -ena
deň, dňa, *d.* dňu, *instr.* dňom; *pl. n.* *ak.* dni, dní, dňom, dňoch, dňami: Za bieleho dňa. — Vo dne. — To je na bielom dni. — Čo deň, to deň. — Dňom i nocou. — Do dňa chleba napiekla. — Ani dňa, ani noci nemá (o pilnom). — So dňa na deň. — Čoho som sa ja na svoje staré dni dožila! — Za tri dni. — Dobrý deň! — Už je deň. — Biely deň. — Až do bieleho dňa spať. — Predo dňom. — Vo dne v noci pokoja nemať. — Celý boží deň. — Raz za deň jest'. — Deň všedný. — Dňa pribýva. — Na druhý deň. — Plat na deň. — Nádenník sa na deň najíma. — Posledný deň života. — Súdny deň. — Ani neviem, ako mi deň preletel. — Deň za dňom. — Každý deň má svoj večer. — Po dvoch dňoch. — Viac dní než klobás (šetriť treba). — Tieto dni som mal veľa roboty. — Do dnešného dňa. — Za jasného dňa. — Pracoval celý boží deň. — Je ich ako dní do roka (veľa). — Maj každý deň za posledný. — Každým dňom

sme bližší k smrti. (Záture.) — Zvonili priam na deň, keď som sa z domu pohol. — Trvalo to dva dni, dve noci. — Poznáme ho od malička a máme ho pod očami deň po deň. (Kukuč. XXIV.)

denaturovaný (lieh)

dengľavosť, -ti (z *maď.*) = slabosť; **dengľavý**

denne, *prisl.*

dennica, -e = ranná hviezda

denník, -a, kniha, v ktorú sa každého dňa poznámky zapisujú; noviny, ktoré každého dňa vychádzajú

denníkový

denný: denný plat; čas denný (čas od rána do večera)

dentista, -u (*lt.*), zubný lekár

denunciácia, -ie (*lt.*), udanie; **denunciant**, udavač

departement (*fr.* čítaj departmán) *neskl.*, oddelenie, odbor, okres

depeša, -e (*fr.*) = skorá zvesť; teraz meno pre telegrafické zvesti, čiže telegramy

depilácia, -ie (*lt.*), zbavovanie zbytočných vlasov

deponovať, -ujem (*lat.*) = uložiť (na opatrovanie); protokolárne vypovedať pred súdom

deportovať, -ujem (*lat.*) = vyviezť (trestanca z krajiny na miesto trestu)

depozit, -u (*lt.*), vec uschovaná, uschovanie

depresia, -ie (*lt.*), zronenosť, ochablosť

deprimovať (*lt.*) = zroniť

deptať, -ám, -cem = šliapať

deputácia, -ie (*lat.*) = posolstvo

deputát, -a, -u (*lat.*) = poslanec; výmer (naturálnych dôchodkov, vydávaných úradníkom, alebo robotníkom, ako časť ich služného)

deravieť, -iem, -ejem: zuby deravejú

deraviť, -ím: Kvapka ustavičným padaním aj kameň zderaví.

deravý: Pamäť ľudská je veľmi deravá a krátka. — Neoženiť sa ja v jeseni, lebo ja mám kabát deravý. (Veniec, 195.)

dereš, -a = lavica (na ktorej bitý ležal)

derivácia, -ie (*lt.*) = odvodenie

dermatologia, -ie (*gr.*), náuka o kožných chorobách

derviš, -a (*fr.*), turecký mních alebo pustovník

desať: desať chutí do niečoho mať

desaťdenný

desaťhaliernik

desatina, -y = desiata čiastka: Sveta šireho ona je slávna desatina: trpieť môže, lež zhynúť — nie, slovenská rodina. (Sldk.)

desatinný = (decimálny)

desaťnásobný, **desatoronásobný**

desatoraký

desatoro: Desatoro božích prikázaní. — Číslovka desatoro neskloňuje sa.

desaťročie, -ia

desaťročný

descendencia, -ie (*lt.*), sostupovanie; **descendenčný**

desenie, -ia = strašenie

desert, -u (*fr.*), ovocie a pečivo, zakončujúce obed alebo večeru;

desertný

desiatka, -y

desiatnik, -a, predstavený desiatich vojakov (kaprál)
desiatok, -tku = desiaty diel (z niečoho dávaný); desať kusov (niečoho); dežma
desiaty
desiť, -ím *niekoho* = strašiť; **desný**
desiť sa *niečoho*: desiť sa niečoho až na smrť
desivý, čo desí; kto sa desí
deskriptíva, -y (*lt.*), popis, opis; živé vyobrazenie; **deskriptívny**
despekt, -u (*lt.*), zazeranie, pohrdanie
despota, -u (*gr.*), ukrutný vládca; **despotický**; **despotizmus**
destilácia, -ie (*lat.*)
destilovať, -ujem (*lat.*) = preparaovať (tekutinu z hmoty nejakej kúrením vyháňať a utvorené pary prudkým ochladzovaním v tekutinu premieňať); preháňať, páliť
destrukcia, -ie (*lt.*), rúcanie, ničenie; **destruktívny**
dešperátny (*lt.*), zúfalý, beznádejný
detail, -u (*fr.*) podrobnosť; **detailný**
deť *v. dieť*
deť sa *v. dieť sa*
detektív, -a (*angl.*) = úradník tajnej polície; **detektívny**
deti, -í, -ťom, -ťoch, -ťmi: Deti ako deti. — Deti sú len deti. — Malé deti jedia chlieb, a veľké srdce. (Dbš.) — Ten nás všetkých pretrvá, i naše detné deti. — *v. dieťa*
detinný = detský
detinský: d. vek, hračky. Detinské je, čo dospelému nesluší.
detinstvo, -a: za môjho detinstva
detný; **detné** dieťa = dieťa môjho

dieťaťa: Ten nás všetkých pretrvá, i naše detné deti. — To ani detné deti (vnuci, pravnuci) neprežijú. (Zátor.)
detonácia, -ie (*lt.*) = výbuch
deťovrah, -a
detský: d. hra, vozík
detstvo, -a
detto (*tl.*), takže, to isté
defurence, -reniec
detva, -y = deti, mládež: A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny, ... kde naši? — Hojže, Tatro, jasných orlov mati! Nikdy sa ti tá tvoja detva nevráti. (S. Chlpk.)
Detva, -y — obec v Zvolenskej župe: Stojí vysoká, divá Polana, mať stará ohromných stínov, pod ňou dedina Detvou volaná, mať bujná vysokých synov. (Sldk.: Detvan)
detvák, -a = dieťa, chlapec
Detvan, **Detvianka**; **detviasky**
deva, -y = panna, dievča; *zmenš.*
devica, **devuša**, **devuška**, **devula**, **devulienka**, **devenka**, -y: Dobrú myseľ nechám, d'ateliniku skosím, ja teba devenka predsa dostať musím. (Sl. ps.)
devalvácia, -ie (*lt.*), zákonné sníženie nominálnej hodnoty peňazí
deväť, **deviati**: deväť ráz
deväťdesiat
deväťdesiat deväť
deväťdesiatnik, -a
deväťdesiataký
devätina, -y
deväťmesačný
deväťnásobný
devätnásť
devätnástka

devätoraký
devätorka
devätoro: Devätoro remesiel,
 desiata psota.
devätoronásobný
deväťročný
deväťsil, -u, zelina, Tussilago far-
fara
deväťuholník, -a
dever, -a, žene mužov brat
deviatka, -y; deviaty
devica, -e = panna
devin, -a, -o: Tvár devina horí
 ohňom mladosti.
Devín, -a, hrad pri Bratislave; de-
vínsky
devinkulovať, -ujem (lt.), rozvia-
zať, uvoľniť (na pr. vkladnú
knižku)
devíza, -y (fr.), heslo; zahraničná
zmenka
devla, -y = mršina; vychudlý kôň
devótny (lt.), zbožný, ponížený
devuľa, -e, devulienka, -y = pa-
nenka, dievčatko: Devulien-
ka moja, čože za krivdu máš,
keď mi v čiernej zemi odpo-
činku nedáš? (Sl. ps.)
devuša, -e; devuška, -y = vy-
rastlé dievča
dezavovať, -ujem (fr.) = neuznať,
odvolať, vyvrátiť
dezertér, -a (fr.) = zbeh
Dezider, -a
dezinfekcia, -ie (lt.), ničenie cho-
robných zárodkov; dezinfekčný;
dezinfikovať
dezolátny (lt.) = neutešený
dezorganizácia, -ie (lt.), rozklad,
rozrušenie, neporiadok
Dežerice, -íc, obec v Trenčian-
skej župe

dežma, -y = desiatok; dežmovať,
-ujem; dežmovník, -a; dežmový
Dežo, -a = Dezider
diablik, -a
diabol, -bla: Diabla vyháňať. —
Čihá naň, ako diabol na hrieš-
nu dušu. — Čert ako diabol,
sú oba čierni. — Horší než dia-
bol. — Kde diabol nemôže,
tam babu pošle. — Ký diabol!
diabolský; diabolstvo, -a
diadém, -u (gr.), znak kráľov-
skej dôstojnosti; okrasa na hlave
diagnóza, -y (gr.), zistenie choroby
diagonála, -y (gr.), uhlopriečka;
diagonálny
diagram, -u (gr.) = nákres
diakon, -a (gr.); diakonstvo
diaľ = ďalej
diaľava, -y
dialekt, -u (gr.) = nárečie; -icky;
dialektologia
dialíť sa, -im sa
diaľka, -y = ďalekosť
diaľkomer, -u
diaľny
dialog, -u (gr.) = rozhovor; dia-
logický
diamant, -u, najtvrdší a najdrahší
drahokam; diamantový
diárium, -ia (lt.) = denník
diaľ sa, deje sa, dialo sa: Mnoho sa
deje pod slnkom. — To sa
dialo pred mnohými rokmi.
didaktika, -y (gr.), náuka o vy-
učovaní; didaktický
diecéza, -y (gr.) = okres biskup-
ský
diel, -u: Diel po otcovi. — Hor-
ný diel (poľný). — Diel kni-
hy. — Korisť na rovné diely
rozdeliť.

dielce, -a; **dielko**, -a = malé dielo
dielňa, -ne

dielo, -a = čin, skutok, práca
m. dielovedúci *píš*: správca v dielni
dience, **dienko**, **dieniočko**, -a, oby-
čajne do okrúhla vyrezaná doš-
tička (na pr. ktorou sa hrniec,
mliekom naplnený, prikryva)
(Rr.)

diera, **dierka**, **dieročka**, -y: Die-
ra v mlynskom kameni. —
Dierka potná v koži človečej.
— Dierky vyšívať, obšívvať,
vypichovať. — Dieru v bie-
lizni zamrežkovať. — Ukázali
mu, kde murár preňho dieru
nechal. — Chudobná je tá myš,
ktorá má len jednu dieru. —
Tu máš dieru z koláča.

dierkastý, **dierkavý**

dierkovaný

dierkovať, -jem = dierky robiť,
vyrezávať

dierkovatosť, -ti

dierkovatý: d. chlieb, kameň (mor-
ská pena), huba

dieť, diem, dejem = dať, schovať:
Kde si to del?

dieť sa, dejem sa: Kde sa ja po-
dejem? Nemal sa kam dieť, nuž
sme ho privinuli (k sebe vzali,
o neho sa starali). (Rr.)

diéta, -y (*gr.*), lekárom nariade-
ná miernosť v jedle a pití; spô-
sob života; **diéty**, diét = denné
trovy, denný plat (úradníkov,
poslancov)

dieťa, -ťaťa; *pl.* I. deti, detí, -ťom,
-ťoch, -ťmi; II. dietky, -tok,
-tkam, -tkach, -tkami: Dieťa
ešte v živote matky. — Kojné
dieťa (pri prsiach). — Deti

vlastné sú deti jedných rodi-
čov. — Deti nevlastné (pastor-
ci). — Dieťa nemanželské za
manželské vyhlásiť. — Prijat'
dieťa za svoje. — Dieťa pod
srdcom nosiť. — Dieťa poro-
diť, kojiť, odstaviť. — Deti ako
smetí (veľa). — Malé deti je-
dia chlieb a veľké srdce. — Ne-
mohli sa dieťaťa dožiť. (Ht.
Sl. ml.) — Dieťa nevie, kedy
mu je dosť (jedenia). (Zátor.) —
Sebe, deťom i mne hanbu uro-
bil. — Hajaj, búvaj, krásne
dieťa! donesiem ti z hája kvie-
ťa. (S. Chlpk.). — Malé deti,
malá starosť; veľké deti, veľ-
ká starosť. — Lepšie deti ne-
mať, ako zlé vychovať. — Ma-
lému dieťaťu nôž do ruky
nedávaj. — Nedávaj dieťaťu
všetko po vôli. — Netreba de-
ťom britvy do ruky (o slobode,
ktorá im môže byť na skazu).
(Zátor.)

dieťaťko, -a

dietky: Kvietok som ja kvietok,
pokiaľ nemám dietok. Keď bu-
dem mať dietky, spadnú so
mňa kvietky. (Sl. ps.)

dievča, dievčaťa; *pl.* I. dievčatá,
-čat; II. dievčence, -niec: s tými
dievčatami, dievčatmi, diev-
čaty; s tými dievčenci; dievča
povedalo (*anie*: povedala). Diev-
ča krásne ako kvet, dobré ako
med, tichučké ako muška a do
roboty ako sršeň. (Zátor.) —
To dievča je do roboty ako
osa. (Dbš.)

dievčatko, -a; *pl.* dievčatká, diev-
čatôk

dievčence, -niec; **dievčatá**, dievčat
dievčenský: vek
dievčica, -e; **dievčička**, -y; **dievčisko**, -a
dievčiť sa, dievči sa (o starej babe, čo sa mladou robí)
dievka, -y
dievkár, -a, kto za dievkami behá; **sukničár**
dievocký
dievoctvo, -a: Odbehla ľahkým podskokom, ani za dievoctva. (Kukuč. XXI.)
dieža, -e, *pl. g.* dieži, nádoba drevená na miesenie cesta; **diežka**
diferencia, -ie (*lat.*) = rozdiel, neshoda
diferenciálny = rozdielny
difteria, -ie (*gr.*) = záškrt
dikcia, -ie, spôsob reči
diktát, -u (*lt.*); **diktovať**
diktátor, -a; **diktátorský**; **diktatúra**
dilema, -y (*gr.*), ťažká voľba medzi dvoma vecami
diletant, -a (*tal.*) = ochotník
diluviálny, z doby dilúvia pochodiaci
dimenzia, -ie (*lt.*) = rozmer
diminutívum, -va = zmenšené slovo
dinár, -a, srbský peniaz
Diogenes, -na
Dionýz, -a
diplom, -u (*gr.*) = listina (udeľujúca hodnosť al. vyznamenanie al. oprávňujúca k istému zamestnaniu): **diplom zadovažiť**, **odobrať**
diplomacia, -ie (*gr.*), veda o medzinárodných štátnych stykoch; súbor osôb zastupujúcich štát;
diplomat; **diplomatický**

diplomatika, -y (*gr.*), náuka o historických listinách
direkcia, -ie (*lt.*) = riaditeľstvo
direktíva, -y (*lat.*) = pravidlo, návod
direktný (*lt.*) = priamy
direktor, -a (*lt.*) = správca, riaditeľ; **direktorský**
dirigent, -a (*lt.*), správca; **dirigovať**; **dirigentský**
disciplína, -y (*lat.*) = poriadok; **disciplinárny**
disertácia, -ie (*lt.*) = rozprava
disharmónia, -ie = nesúlad; **disharmonický**
disident, -a = rozkolník, odštepenec
disk, -u (*gr.*), okrúhla doska kovová na hádzanie do diaľky
diskant, -u, vysoký hlas
diskont, -u (*tl.*), srážka úroková pri včasnejšom zaplatení dlžoby
diskrecia, -ie (*lat.*) = šetrnosť, slušnosť; **zamlčanie** (toho, čo by iného obrazilo)
diskreditovať (*lt.*), pozbaviť dôvery
diskrétny (*lt.*) tajný, dôverný; **diskrétnosť**
diskusia, -ie (*lt.*) = rokovanie; **diskutovať**
dislokácia, -ie (*lt.*), rozloženie, zostavenie vojska
disonancia, -ie = nesúzvuk; **disonančný**
disponent, -a (*lt.*), splnomocnený zástupca
disponovať (*lt.*), vládnuť niečím, rozhodovať, nariadiť
dispozícia, -ie; **rozvrhnutie**
distingvovaný (*lt.*), vyberaný
distinkcia, -ie (*lt.*) = rozlišovanie
distribúcia, -ie (*lt.*) rozdelenie
diškrécia, -ie (*lat.*) = dar, odmena (za obsluženie)

diškurz, -u = rozhovor
dišpenzácia, -ie (*lt.*), odpustenie, oslobodenie od záväzku
dišputa, -y; rozhovor, výklad; -ovať

dištancia, -ie (*lt.*) = vzdialenosť

dištrikt, -u (*lat.*) = okres

dištriktuálny = okresný

dityramb, -u (*gr.*), chválospev

diurnista, -u (*lt.*), pisár, ktorý má plat na deň

diurnum, -a (*lt.*) = denný plat písársky, nádenné

div, -u, vec podivenie budiaca; vec nepoňatá pri divení sa niečomu; zázrak

Vyslovujúc podivenie, nemôžeme povedať: „niet divu“, lebo div je možný; vtedy povieme: „nie div“ (nie je div).

Veru div, že...; div mi ruky nebozkával; div neplakal; divy a zázraky. Aj, divy sveta! (Dbš.) — Večer už, potme, keď šli kosci domov, div boží, že sa tackajúci... nepoprekávali. (Gr. Taj. V., 6.) — Hovädo na div — len za mäso dali osemdesiat zlatých. (Kukuč. I., 212.)

Divy o sebe vypravovať. — To je div divúci! (veľký div). — Div ho nezabil. — Ký div!

divadelný: d. hra, škola

divadlo, -a: bábkové divadlo = gašparkovo divadlo

divák, -a: Mali sme mnoho divákov. — Ide na diváky (sa dívať). — I susedia i iní známi prišli na diváky, a naostatok, keď sa chýr rozniesol, ľudia i z iných krajín prišli chlapca obzerat'. (Lomidrevo 3.)

diván, -a (*pers.*) = nízka pohovka; štátna rada sultánova

dívanie, -ia

dívať sa, -am sa: Darovanému konovi na zuby sa nedívajú. — Díva sa naň, ako by ho mal zjesť. — Zvysoka sa naň díva. — Dívajme sa, čo všetko by nechcel! — Bolo sa na čo dívať. — Díva sa ako morka; — ako omámený; — ako teľa na nové vráta; — dobre že si oči nevyhľadí. — Díval sa na neho, ako čo by ho nikdy nebol videl; — div oči na ňom nenechal, — dobre že mu z očí neprišlo; — div že ho očima neprebodol. (Zátor.)

divenie, -ia

diviak, -a = divý ovos (*Avena fatua*); divá sviňa

dividenda, -y (*lt.*), podiel na zisku

divieť, -ie, divým sa stávať

divina, -y = mäso divého zvera; divokosť, pustošina

diviť sa, -ím sa *niečomu*, *nie*: na *niečom*: Je sa čomu diviť. — Divil sa kráľovič všetkému. (Dbš. Pov.) — Divili sa všetci toľkej kráse. — Nevedeli sa tomu prenadiviť.

divízia, -ie (*lt.*), oddiel vojska (dve brigády)

divne, *prisl.*

divný = podivný, na podiv: divný osud; d. náhoda; d. milosť božia

divo, *prisl.*: Kôň divo letí.

divočenie, -ia

divočiť, -iem, divým sa stávať

divočina, -y, mäso divého zvera

divočiť, -ím, divým robiť; — **sa**: Dobytko sa divočí.

divoch, -a, *pl.* divosi = divý človek; **divoška**, -y

divosť, -ti

divotvorca, -u, divy činiaci

divotvorný, divy činiaci; **záračný**

divý (*nie*: divoký): d. holub, kačka; krajina, tanec; divé mäso (na rane)

dľa — *lepšie podľa, predl. s gen.* podľa zákona. — My píšeme podľa pravidiel mluvníčných. — *Miesto podľa* mojej vedomosti, *píš*: po mojej vedomosti, na moje vedomie, mojím vedomím

dlaba, -y

dlabač, -a, kto dlabe; **dlabadlo**, -a; **dlabať**, -em

dlabina, -y, vydlabaná diera, do ktorej sa čap púšťa al. spojené drevo vkladá

dlaň, -ne; *pl.* dlane, -í, -iam, -iach, dlaňami: Ruka rozťahnutá zovve sa dlaň, stiahnutá — päť. — Pravá dlaň ma svrbí (vydám peniaze). — Ľavá dlaň ma svrbí (prijmem peniaze). — Na holej dlani nevyžiješ. — Vec je na dlani (= zrejma). — Kúpil za päť prstov a za šiestu dlaň (ukradol). — Cesta je ako dlaň (rovná). — Neverím mu ani akomačný mak, a čo by priam dušu na dlaň vyložil. (Dbš.)

dlapa *v.* **dlaba**

dlapčiť, -ím = šliapať, dláviť

dláto, -a; *zmenš.* **dlátko**, **dlátočko**, -a; **dlátový**

dlávenie, -ia; **dláviť**, -im

dlažba, -y: d. cementová, asfaltová, drevená, kocková; **dlažobný**

dláždenie, -ia; **dláždič**, -a

dláždiť, -im: d. cestu, ulicu

dlaždivo, -a

dlážka, -y, podlaha

dlbať, -em, -ám = dlabat'

dlh, -u: d. nespliatný, pred súdom priznaný, štátny, mestský, poistený. — Dlh robiť, splácať, vymáhať. — Dlh dlhom platiť. — Dlh si plaťme, priatelia budme. — Na dlh vziať (brať) tovar. — V dlhy (do dlhov) sa zaplietť. — Dlhov má ako vlasov. — Ľahko brať na dlh, ale ťažko vracať. (Zatur.)

Dlhá, -ej (obec)

dlháň, -a

Dlhé Pole, Dlhého Poľa (obec)

dlho, *prisl., komp.* dlhšie: Dlhochakať omrzí. — Nedal sa dlho ponúkať. — Dlhoch o niečom rozmýšľať. — Kdeže si mi tak dlho? (Ht. Sl. ml.)

dlhočizný: Pohronie je dlhočizná dolina.

dlhopis, -u

dlhoruký

dlhotrvanlivý: d. dážd', vojna

dlhovať, -ujem

dlhoveký = dlhotrvajúci

dlhový, dlhu sa týkajúci

dlhý, dlhší: Dlhú chvíľu mať. — Má dlhý jazyk. — Má dlhé prsty (= kradne). — Nieto takej dlhej pesničky, žeby nemala konca. — Z dlhého jazyka škodlivá muzika. — Lipa bola široká, na dvanásť siah dlhá. (Ht. Sl. ml.)

dlžen, -žna, -žno = dlžný: Dlžen som mu piatku, stovku. — Nikomu som nie dlžen, len Bohu dušu (Zatur.)

dĺžeň, -žňa, znak nad dlhými samohláskami a nad dlhým r, l. Nezamieňajme slovo „dĺžeň“ slovom „čiarka“; dĺžeň je nad samohláskami, čiarka je za slovom alebo vetou.

dĺžiť, -im = dlhým robiť

dĺžiť sa: Deň sa dĺži

dĺžka, -y

dĺžnica, -e

dĺžnik, -a: dĺžnikov dĺžnik. —

Ja som tvoj veľký dĺžnik.

dĺžný: Nie som nikomu dĺžný.

dĺžoba, -y: stav dĺžôb; zistenie dĺžôb; uznať dĺžobu. — Dĺžoby rástly, starosti valily sa na jeho hlavu. (HVaj. V., 31.)

dĺžobný: d. úpis

dmúť sa, dmem sa: nadúvať sa, dvíhať sa, zdvíhať sa: vody sa dmú

dnes, **dneska**, *prisl.*: Čo máš urobiť dnes, neodkladaj na zajtra. (Zatur.) — Dnes mne, zajtra tebe. — Ešte dnes. — Podnes.

dneskajší

dnestýždeň = pred týždňom; do dnestýždňa, na dnestýždeň

dnešný: až do dnešného dňa

dnešok, -ška = dnešný deň: až do dneška; rušivá téma dneška

dník, -a: Len čo sa ráno dník zabelel, už naši pocestní pustili sa na cestu. (Dbš. Pov.)

dno, dna; *pl.* dná, dien, spodok dutých vecí: Do dna vypiť. — Dno vyraziť, vybiť, vstaviť. — Dno rieky. — Na dne morskom. — Prepadni sa na dno pekla. — Je, ako by dna nemal.

dňový: Koľko má dňového platu?

dnu, *prisl.*: Jeden dnu, druhý von.

— Pust' ma milá, pust' ma dnu.

— Vpust' ma do izby — *nepiš*: vpust' ma do izby dnu. (R. § 225.)

do, *predl. s gen.*: Deti chodia do školy. — Zavolala ho matka do komory. — Napadlo snehu do kolien. — Nadala mu do korheľov. — Do roka všetci pomreli. — Všetko do času. — Do vôle sa najedli a napili. — Čo ťa doňho? — Zmokli do niti. — Nebolo mu do smiechu. — Nemal príčiny zadrapovať sa do mňa. — Chcem ťa milovať do smrti. — Sladkého sa dosýta nenaješ. — Nie je mi do žartu. — Čo ti je do toho? — Dal sa do plaču, do smiechu, do kriku. — Len s chuťou do toho. — Šuhajova mati, ej, tak mi odkázala, aby som jej yna do nás nevolala. (Sl. sp.)

do- *predpona*, značí, že sa už skončila činnosť, ktorú v sebe obsahuje sloveso: dofarãril, dozametal, dokosil; ale pridáva slovesu aj posmešný význam: ten už dofarãril, dokupčil, dogazdoval . . .

doba, -y: Slovo „doba“ piš a hovor len vtedy, keď je reč o dlhšom rozmere času, ináč: čas; *m.* dlhú dobu som ťa čakal, *piš*: dlho som ťa čakal.

dobabrať, -em

dobádať, -am: Komáre ma dobádaly (dopichaly).

ďobať, -em = zobať

dobehávať, -am; **dobehnúť**, -em; **dobiehať**, -am: Prvý k ohňu dobehol. (Rr.)

doberať, -ám; **dobrať**, doberiem = ešte nad vzaté brať; brať až po . . . ; do ostatku všetko brať; **doberať niekoho** = dráždiť

dobierka, -y: posielat' tovar na dobierku

dobiehať *o.* **dobehávať**

dobieliť, -im

dobíjať, -am, až po náležitú mieru vbiť; do smrti biť; **dobíjať na niekoho** = dorážať: Vyskočia všakové potvory a budú na teba dobíjať. (Dbš. Pov.) Dobíjali na mňa so všetkých strán, ale ja som sa im nepoddal. (Rr.)

dobíjať sa: Zlodej sa do izby dobíjal.

dobiť, -bijem = biť, doraziť, zabíť: Veľmi ho dobil.

do Boha = dost', mnoho, hojnosť: Má všetkého do Boha.

dobojovať, -jujem: Už dobojoval (umrel).

dobrák, -a: To je dobrák človek. (Rr.)

dobrá myseľ, dobrej mysli, zelina, *Origanum vulgare*: Dobrú myseľ nechám, d'atelinku skosím, ja teba, devenka, predsa dostať musím. (Sl. ps. 205.)

dobrať *o.* **doberať**

Dobrá Voda, obec v Bratislavskej župe: Na Dobrej Vode pochovaný je náš znamenitý básnik, Ján Hollý.

dobre, *prisl.*: Dobre má. — Dobre sa má. — Tak sa díval, dobre mu oči nevyskočily. — — Mala taký žiaľ, dobre jej srdce nepuklo. — Dobre — predobre. — Dobre máš. —

Dobre je pri kope klasy sbierať. — Dobre sa držať. — Dobre niekomu poradiť, odpovedať. — Nová metla dobre zametá. — Viem to veľmi dobre. — Zbožie veľmi dobre sype. — Dobre sa mávajte! — Všade dobre, doma najlepšie. — Dobre vykrmený. — Dobre sa poradil. — Dobre pochodil. — Dobre sa mu vodí. — Tak mu je dobre, ako v Pána Bohovom lone. (Zá-tur.)

dobro, -a: obecné dobro

dobrobyt, -u

dobročiniť, -ím *niekomu*

dobročinnosť, -ti; **dobročinný**

dobrodej, -a

dobrodenie, -ia: Veliké som mal od neho dobrodenie.

dobrodinec, -nca: Byť veľikým dobrodincom pokolenia ľudského

dobrodruh, -a; **dobrodružie**, -ím;

dobrodružka, -y; **dobrodružný**: d.

človek, život; **dobrodružstvo**, -a

dobromyseľnosť, -ti

dobromyseľný: Dobromyseľne (*prisl.*) a úprimne som to urobil.

dobroprajnosť, -ti

dobroprajný

dobrorečiť, -ím = blahoslaviť, žehnať, velebiť; *niekomu*: dobrorečiť tým, ktorí nám zlorečia; *niečo, niekoho*: Dobroreč, duša moja, Pána.

dobrosrdečnosť, -ti = dobromyseľnosť

dobrosrdečný = dobromyseľný

dobrota, -y = 1. dokonalosť: d. dreva, zeme; 2. náchylnosť k dobrému; 3. dobrotivosť: Pre svoju dobrotu vyjdeš na psotu.

(Lipa I.) — S ním po dobrote nikam nezajdeš. (Dbš.) — Prílišná — nerozumná — dobrota hotová žobrota. (Zátur.) 4. dobrá vlastnosť človeka: Anička, vzor ženskej dobroty, ...

dobrotivosť, -ti: Vaša dobrotivosť!

dobrotivý: Pán Boh je až veľmi na nás dobrotivý. — Dobrotivý k čeladi.

dobrotky, *prisl.*: podobrotky (= po dobrom)

dobrovoľnícky; **dobrovoľníctvo**, -a

dobrovoľník, -a = dobrovoľný vojak

dobrovoľný = nenútený

dobrozdanie, -ia: Ponechávam vašemu dobrozdaniu — *lepšie*: dobrému zdaniu.

dobrozvučnosť, -ti

dobrozvučný

dobroželateľ, -a; **dobroželateľný**;

dobroželateľstvo, -a

dobručký

dobry, lepší: Spravil si dobrú vôľu. — Dobré samo sa chváli. — Dobrú radu dať. — Dobré meno. — Byť s niekým za dobré. — Dobré ráno! Dobry deň, večer! Dobrú noc! — Teraz som mu dobrý (môže ma potrebovať). — Z dobrého domu dcéra. — Dobrú hlavu mať (byť vtipným). — Na dobrú cestu niekoho priviesť. — Už má dobrých tricat' rokov (viac. než tricat'). — Ten sa už nedá na dobrú cestu (nepolepší sa). — Čo tu očuť dobrého? Chodil po dobrých ľuďoch (žobral). — Skutok dobrý pre spasenie. — Dobry vodič tepla. — To je človek veľmi

dobry. — Dobry pozor dávať. — Dobrej pol hodiny tu bol. — S dobrým sa poradil. — Dobré ako materinské mlieko. (Zátur.) — Boh obráť všetko na dobré! — To už nemôže byť po dobrom. (Dbš.)

Dobšiná, -ej, obec v Gemerskej župe; **dobšinský**; Dobšinská jaskyňa

dobyť, dobyjem *niečo, niečoho* = nadobudnúť, dosiahnuť: slobodu, bohatstva, slávy

dobyť, -ia, -ie: d. mor, trh

dobyť, -tka, -tku = statok, lichva: voly, kravy, kone, ovce ap.

dobývačný

dobývanie, -ia

dobývať, -am = mocou brať

dobyvateľ, -a

docela, *prisl.* = celkom

doceliť, -ím *v. doplniť*

docent, -a (*lt.*) = učiteľ: docent na univerzitách (profesor mimo-riadny, neplatený); **docentúra** *m.* docieliť *niečo, niečoho*, *píš*: dosiahnuť *niečoho, niečo*

dociepkat', -am: Za ňou dociepkala vdova Grgová. (Kukuč. M. v.)

dočahovať, -ujem

dočasnosť, -ti = trvanie do času

dočasný

dočiahnuť, -nem: Ta nedočiahneš, lebo si malej postavy. — Nemohol na policu dočiahnuť. — *v. dosiahnuť*

dočista, *prisl.*

dočítať, -am: Žiak dočítal knihu až do konca.

dočítať sa *niečoho*, čítaním sa dozvedieť: Čítajúc pilne, toho sa dočítať môžeš.

dočkať, -ám: Zdravá kočka, čo to dočká. — Ja si syna pekne dočkám doma, alebo pôjdem proti nemu. — Dočkaj času, ako hus klasu.

dočkať sa niečoho: Dočkať sa cieľa. — Zlých časov sme sa dočkali. — Ledva sme sa dočkali rána.

dočkavý: nedočkavý

dočuť, -jem: Kto nedočuje, nech si domyslí. — Váš dedo už zle dočuje.

dodaj, -u: Nemám drobných na dodaj.

dodať, -ám; dodávať, -am: Dodať si chuti, srdca, gurážu. — Dodal mu prútom chuti (k robote).

dodatočný: d. schválenie

dodatok, -tku

dodávaci, -ia, -ie: d. dohovor

dodávanie, -ia: d. tovaru

dodávať, -am v. **dodať**

dodávateľ, -a

dodávka, -y

dodavok, -vka = dodatok

dodierať, -am = dráždiť, dopaľovať
m. dodnes hovor a piš: podnes

Dodola, -y — v Hornej Trenčianskej na Kvetnú nedeľu bahniatkami vystrojené dievča, s ktorým chodia od domu do domu, vyspevujúc

dodrať, -deriem = dotrhať: Najprv musíš staré dodrať, až potom ti kúpim nové (čizmy). (Rr.)

dodrať sa niekam = silou sa dostať niekam

dodrieť, dodriem

dodrúzgať, -am = s treskom rozbiť

dodrvný = polámaný

dodrvíť, -ím = polámať

dodržať, -ím; dodržiavať, -vam:
nedodržať slova

dogazdovať, -ujem: Ten už dávno dogazdoval (= prišiel o majetok). (Rr.)

dogma, -y = učenie viery, článok viery; **dogmatika; dogmatický**

dograť sa, -iam sa

dogúľať, -am: Snehovú guľu dogúľali až pred samé okná.

dohadovanie, -ia = vadenie, svada

dohadovať sa, -ujem sa = hádať sa, vadit' sa

dohadzovač, -a = (makler); **dohadzovačka, -y**

dohadzovať, -ujem; dohodit', -ím = až k cieľu hodit'; pomôcť k niečomu: Tak ďaleko nemôžem dohodit' kameňom. (Rr.)

dohán, -u = tabak

doháňač, -a

doháňať, -am; dohnať, doženiem; dohonit', -ím = na isté miesto hnať; dostihnúť; donútiť: Dohonil, čo zameškal. — Núdza ma k tomu doháňa. — Zanedbané vyučovanie školské doháňať. Na pol ceste ho dohonil. — Už som ho dohonil, ale chytiť som ho nemohol. (Rr.) — Národy usilovali sa doháňať to, čo pozameškávaly v posledné veky. (J. Škultéty). — Kto zajaca pustí z hrsti, ťažko ho dohoní. — Dohnať niekoho k samovražde. — Dohnať kravu na jarmok.

doháňať sa, -am sa = dohadovať sa: Vždycky sa s ňou o čosi doháňa.

dohánový: dohánová režia (správa dôchodkov z dohánu)

dohárať, -am; **dohorieť**, -ím: Svetlo nám dohorelo. (Rr.) Svieca dohára. — Už mu dohára (= má starosť, strach).

dohášať, -am: Oheň už dohášajú.

dohegať, -ám

dohľad, -u, dozor; výhľad

dohľadný

dohľadieť, -ím

dohliadať, -am; **dohliadnuť**, -nem

= dozerat'; prenikať okom; pozorovať: Kde gazda sám nedohliada, zle sa robí.

dohliadnuť *v.* **dohliadať**

dohnať *v.* **doháňať**

dohoda, -y: Prišlo k dohode medzi nimi. Veľká dohoda, Malá dohoda

dohodiť *v.* **dohadzovať**

dohodnúť sa, -nem sa: Dohodli sme sa na niektorých zmenách.

dohodnutie, -ia

dohola, *prisl.*

dohoniť *v.* **doháňať**

dohora, *prisl.*

dohorieť *v.* **dohárať**

dohospodáriť, -im = dogazdovať

dohotoviť, -ím

dohováranie, -ia: Nepomohlo mu nijaké dohováranie.

dohovárať, -am: Neraz dohováraly mu matere. — Darebákovi najlepšie dohovárať lieškovou. (Rr.) — Musím vám dohovárať, keď ste na veselie k nám neprišli (Rr.).

dohovor, -u: d. uzavrieť

dohovoriť, -ím: Nedali mu ani dohovoriť. (Rr.)

dohovoriť sa, **dohovárať sa s niekým**: Veľmi sa nedohovárali a neradili. (Kukuč. XVIII.)

dohra, -y

dohrať, -ám = do konca hrať: d. kus, akt, svoju úlohu. — Dohraj za mňa.

dohriať, -ejem; **dohrievať**, -am

dohrmieť, -ím: Už dohrmelo. *m.* dohromady *piš*: spolu, dovedna

dohrýzať, -am = dožierať

dohubiť, -ím

dohučať, -ím

dohúdať, -am; **dohúšť**, -hudiem = naliehať, vymáhať, neodstupne žiadať: Neprestáva mi dohúdať. (Zátor.)

dohútať sa, -am sa = domyslieť sa
Dohviezdny večer, -eho -a = Štedrý večer

dochádzať, -am

dochnúť, -nem = hynúť, kapať, padať: Vie ten, od čoho muchy dochnú (čo je dobré).

dochľastať sa, -scem sa = ožrať sa, opiť sa

dôchod, -u

dochodiť, -ím, až do istého času chodiť; d. *niekoho* = posmievať sa, urážať: Peter sa strhol napaprčený, že ho prišiel on dochodiť. (Kukuč. M. v.)

dôchodkový: d. daň

dôchodok, -dku: kniha dôchodkov a výdavkov

dochovať, -ám: Dochoval pekných dvoje teliec. — **dochovávať**, -am

dochovávač, -a = dochovávateľ

dochystať, -ám = dohotoviť, prichystať

dochytiť, -ím = dolapiť; dochytiť *niekoho na niečom* = dopadnúť, popadnúť; **dochyťávať**

doista, *prisl.*

dojať, -jmem; **dojímať**, -am = prenikať: Ženine prosby ho až dojaly. (Kukuč.) — To . vás do živého dojme.

dojatie, -ia: Neraz i jeho hlas zatriasol sa dojatím. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.)

dojatosť, -ti: Ani ona nemohla sa ubrániť dojatosti, to je pravda, ale nebaď na nej hotovosti k smiereniu. (Kukuč.: Dom v str. I. 28.)

dojatý

dojčiar, -a

dojčiť, -ím: A beda bude samodruhým a dojčiacim v tých dňoch. (Luk. 21. 23.)

dojedať, -ám *do niekoho*: Ale, prosím ťa, čo dojedáš do mňa a sám jej nepovieš. (Kukuč.)

dojednať sa, -ám sa: Nijako nemohli sa s kravou dojednať (= na jej cene sa ustáliť). (Rr.)

dojeľnica, -e = ženská, ktorá dojí; dojná ovca; hrotok

dojeľník, -a = dojčiar, kto dojí (valach)

dojem, -jmu, obrazy v mysli, ktoré dostávame skutočnosťou

dojemný: d. slová

dojenie, -ia

dojesť, **dojem**, **doješ**, **doje**, **dojemě**, **dojete**, **dojedia**; **dojedať**, -ám

dojič, -a; **dojička**, -y

dojímať *v.* **dojať**

dojímový: d. pieseň, reč, slová, hudba

m. **dojista piš**: doista

dojiť, -ím

dojivo, -a

dojka, -y

dojnica, -e = krava dojná

dojník, -a = hrotok

dojný: krava dojná

dojsť, **dojdem**, **dojdú**, **došiel**, **dojdi**;

dôjsť: Hodiny došly, treba (načim) ich natiahnuť. — Múka nám už došla (minula sa). — Počkaj, až na teba rad dojde. Nemohol k tomu dojsť (neobsiahol, čo chcel). — Len tie hrušky pooberajme, však ony dojdú. — Za týždeň všetko zbožie došlo (dozrelo). — Dojsť cieľa, *nepíš*: d. k cieľu. (R. § 265,2.)

dokaličiť, -ím

dokatovať, -ujem = domučiť

m. **dokavád' piš**: dokiaľ

dôkaz, -u: d. pravdy; dôkazom čoho...

dokázanie, -ia

I. **dokázať**, -žem, **dokazovať**, -ujem: dokazovať svedkom; **dokázať sa niečím**: dokázať sa spoľahlivým

II. **dokázať**, -žem: d. kázeň

dokaziť, -ím: Ten vaše deti dokazil.

dôkaznosť, -ti; **dôkazný**; **dokazovať**, -ia, -ie; **dokazovanie**, -ia; **dokazovať** *v.* **dokázať** I.

dokedy, *prísl.*

dokiaľ, *prísl.*

dokiaľkoľvek, *prísl.*

doklad, -u

dokladanie, -ia

dokladať, -ám; **doložiť**, -ím = ostatok položiť, pridať: Komu sa veci nedostáva, slovami dokladá.

dôkladnosť, -ti = úplnosť

dôkladný = úplný, obsírný, dostatočný, podstatný

dokmásaný = dotrhaný
dokola, *prisl.*
dokonale, *prisl.*
dokonalosť, -ti: K dokonalosti
 niečo priviesť.
dokonalý
dokonanie, -ia
dokonaf, -ám; **dokonávať**, -am:
 Prácu svoju dokonaf. Pred
 chvíľou dokonaf (umrel). —
 Keď sme k nim prišli, priam mu
 žena dokonafa.
dokonaf sa: Už by sme sa mohli
 s tou kúpou dokonaf.
dokonávač, -a
dokonávateľ, -a
dokonavý: dokonavé, nedoko-
 navé slovesá
dokonca, *prisl.*
dokončenie, -ia
dokončiť, -ím = skončiť
dokopať, -pem
dokorán: Vráta sú otvorené doko-
 rán, akoby hostovi na počesť.
 (Kukuč. III. 31.) — *v.* korán
dokosiť -ím; **dokášaf**, -am
dokričať, -ím = prestať kričať;
dokričať sa niekoho, niečoho: d.
 sa pomoci. — Nemohol som sa
 ho dokričať. — Volaf, kričať
 na ňu, ale nijako sa jej nevedel
 dokričať. (Rr.)
dokrmiť, -ím
dokročif, -ím = krokom dojsť
dokrojok, -jka, posledný kus pečňa
 chleba
dokrvaviť, -ím = do krvi zbit'
doktor, -a (*lat.*), akad mická hod-
 nosť; pani doktorka *nie* pani
 doktor: Šli po doktora, keď
 mu už bola duša — smrť na
 jazyku. (Zátur.)

doktorát, -u
doktorský: d. diplom
doktrína, -y (*lt.*) = učenie; **dok-**
trinár, -nársky, -nárstvo
dokument, -u (*lat.*), dôkaz, listina
 al. vec, ktorá môže byť dôka-
 zom: dokumenty staré, draho-
 cenné, historické
dokupčiť, -ím
dokúriť, -ím
dokvitať, -ám: **dokvitnúť**, -nem:
 Zbožie dokvitať.
dokým, *prisl.*
dokývať sa, dokyvkať sa, -ám sa
dol, -a, -u = dolina: sľubovať hory-
 doly
dolaťnúť, -nem.; **doliehať**, -am:
 Bolo by dobre, keby nejaká
 veľiká starosť dolaťhla na ňu.
 Tá by azda zahňala aspoň na
 čas všetky mátohy od nej. (Ku-
 kuč. III., 45)
dolámať, -em
dolapiť, -ím
dolár, -a, *mn. n.* doláre; **dolárový**
dole = dolu
doletieť, -ím, letieť, až letom do-
 stihnúť
dôležitosť, -ti
dôležitý = podstatný, vážny, po-
 trebný
doliať, -lejem; **dolievať**, -am: Do-
 lieva (opilec) a nikdy dosť
 nemá. — Dolej mu. — Ak sa
 vínom i po stole žalúdok do-
 lieva, vtip sa kazí, pamäť hy-
 nie a zdravie omdlieva. (Glč. II.)
doliehanie, -ia
doliehať, -am: prosbami na nieko-
 ho doliehať = usilovne prosiť
doliehavý: d. prosby; **doliehavo**
dolievať *v.* doliať

dolievka, -y
doliezť, -leziem
dolina, -y: Dedina leží v doline. — Nieto hory bez doliny. — Hej, lepšie na doline ako na rovine, hora ma počuje, nič nevyžaluje (Veniec 185.) *zmenš.* **dolinka**, **dolinôčka**, -y
dolinovatý = plný dolín
doliť sa, -ím sa = zápasit': Doliť sa s ním.
m. dolípať, *piš* dotierať
m. dolípavý, *piš*: dotieravý
m. dôlky očné, *piš*: jamky očné
Dolná zem: Slovenské osady na Dolnej zemi.
Dolné Rakúsy
dolník, -a
Dolniaky, *g.* Dolniak: Dolniaky sú zem úrodná.
dolník, -a: d. v ihre v karty
dolnorakúsky
Dolnozемеc, -mca
dolnozemský
dolný
dolok, -lka, koláč
dolomán, -a
dolomit, -u, hornina
dolomiť, -ím; **dolámať**, -em: Dolaámem ti všetky kosti.
doložiť *v.* dokladať
dolu, *prísl.*: sišiel s vrchu, *nepíš*: sišiel s vrchu dolu; hlásnik kričí s veže, *nepíš*: hlásnik kričí dolu s veže; sklenka padla so stola, *nepíš*: sklenka padla dolu so stola. (R. § 225.) — Dolu ovce, dolu, dolu dolinami.
dolunižšie, *prísl.*
dolupodpísaný
doluznačky, *prísl.*, dolu bruchom
doly *v.* dol

dom, -u: Žobral z dom(u) do domu. — Jeden dom dvoch pánov netrpí. — Len jeden je gazdom v dome. (Zátur.) — Ako bude dom rásť a prekvitať, ak vy, čo ho spravujete, nebudete nažívať v svornosti a láske? (Kukuč.: Dom v str. I. 27.) — Usmiala sa tomu milému, drahému domu, posiala mu pozdravenie, prekypujúc šťastím, hrdosťou, opojená skvelými nádejami a či už skvelou skutočnosťou... (Kukuč.: Dom v str. II. 24.) — Ten dom neprosieva, kde kohút mlčí a sliepka spieva. — Celý dom bol na nohách (obyvatelia domu boli vyrušení). (Rr.) — Mýtny dom = mýtnica; radný dom = radnica; *zmenš.* **domec**, -mca, **domček**, -a, **dômok**, -mku; *zväčš.* **domisko**, -a
dóm, -u, katedrálny alebo hlavný chrám
doma, *prísl.*: Čo sa doma navarí, nech sa aj doma zje (čo sa doma stane, nech sa aj doma vybaví). — Už je doma! (zbadal sa, porozumel). — Všade je dobre, doma najlepšie. — Nemá všetkých doma. — Lepší doma krajec chleba, než v cudzine krava celá. (Zátur.)
domacať sa, -iam sa *niečoho*: dverí potme sa domacať
domáci, -a, -e, čo je s niekým v dome: To sú moji domáci (čelaď, deti). — krotký: domáce vtáctvo
domácky, *prísl.*
domácnieť, -iem
domácnosť, -ti: V domácnosti a verejne...

domácny
domáhať sa, -am sa *niečoho*: **Domáhajú sa** istého cieľa.
domäknuť, -nem
domášny: d. chlieb
domazaný; **domazať**, -mažem
domček, -a
domec, -mca: V tých časiech stávaly sa napospol také domce. (Kukuč.: Dom v str.)
doména, -y, panstvo
domer, -u, čím sa domeriava
domeranie, -ia
domerať, -iam: **domeriavať**, -am
domicilium, -ia (*lt.*), domov, bydlisko
domiešť, -metiem: Zametala Anna, ale potom musela to Beta domiešť.
Dominik, -a
dominikán, -a; **dominikánsky**
domínium, -ia (*lt.*), panstvo
domino, -a, hra; maškarný oblek
domisko, -a
domkár, -a = chalupník
domlácať, -am: **domlacovať**, -ujem.
domlátiť, -im: d. zbožie
domlátenie, -ia
domlieť, -melem; **domieľať**, -am
m. domlúvať hovor a piš: dohovárať
domnelý — na koho je domnienka
domnenie, -ia
domnienka, -y = zdanie: Viera naša nie je domnienka, ale skutok.
domnievať sa, -am sa = myslieť, nazdávať sa
domoť sa, -môžem sa *niečoho*
dômok, -mku
domoľub, -a
domorodec, -dca = tuzemec
domorodý

domov, *prisl.*: Pôjdeme už skoro domov (vrazia starí, neduživí ľudia). — Ženy, skončivši robotu, pobraly sa domov.
domov, -a; **domový**; **domovský**
domovať, -ujem *niekde v. bývať*
domovina, -y
domovisko, -a = bydlisko
m. domovník (Hausmeister) piš: dvorník, podomok
domový — k domu náležiaci, domáci: Domový pán = pán domu
domrzať, -am *niekoho*: Tá vec ma domrza. (Bern.)
dômysel, -slu = domyslenie sa: z dômyslu = a priori
dômyselný = rozumný, dôvtipný: dômyselné poznanie = cognitio a priori
domyslieť, -ím: Nepočuť ani slova, čo hovoria, ale ľahko domyslieť. — **domyslieť sa**, -ím sa; **domýšľať sa**, -am sa = myslením sa dovtípiť; vymyslieť si
domýšľavosť, -ti = (arogancia)
domýšľavý = (arogantný)
domyť, -yjem; **domývať**
doň = do neho
donácia, -ie = darovanie; **donacionálny**; **donát**
Donát, -a
donaha, *prisl.*
donášač, -a; **donášanie**, -ia
donášať, -am: Donášali zákony proti latinčine a za rozšírenie maďarčiny. (Joz. Škultéty). *V. doniesť*
donáška, -y
doňho = do neho
donedávna, *prisl.*
doniesť, -nesiem; **donášať**, -am; **donosiť**, -ím, až do istého

miesta nieš; priniesť; oznámiť niekomu niečo, uvedomiť niekoho o niečom: Klebety niekomu donášať. — Puška ďaleko donáša (siahá). — Žena sotva donosí (dieťa). — Len čo dobrého ťa k nám donieslo? — Kabát donosiť (dotrhať). — Dones dreva, aby na celý deň vystačilo. — Dones to v košíku na stanicu. — Doniesol jej ručník nový. — Ta ma, Bože, ta ma, kde ma myseľ nesie, veď ma to dievčatko o rozum donesie. (Sl. sp. I.) — Vari ťa zlí doniesli? — Víťajte, kmotra! Čo ste nám doniesli dobrého. (Kukuč. XXIV.)

Nepíš doniesť v takýchto výrazoch: to potreba so sebou donáša *m.* to potreba káže; všetkých nás na žobrácku palicu doniesol (der hat uns alle in den Bettelstab gebracht) — *m.* ožobráčil nás, do žobroty nás vohnal; doniesť o život (ums Leben bringen) *m.* života pozbaviť; obeť doniesť (ein Opfer bringen) *m.* obetovať; vec tak so sebou doniesla (die Sache brachte es so mit sich) *m.* tak to vec vyžadovala. (Czambel.)

donovie, -ia, čas blízky k novému chlebu, čas pred žatvou

donôvok, -vku = donovie

donucovací, -ia, -ie

donucovať, -ujem; **donútiť**, -im: d. slovami do roboty

donútenie, -ia; **donútený**

donútiť v. **donucovať**

donútra, *prisl.*: zavolala matku do

komory, *nepíš*: zavolala matku donútra do komory (R. § 225.)

dookola, *prisl.*

doorať, -riem: d. pole. — Najprv musíme doorať, potom budeme obedovať. (Rr.)

dopadnúť, -nem; **dopadať**, -ám, zachytiť: Utekal, ale ho dopadli. — Ivan sklonil ešte hlbšie hlavu. Prísne reči otcove dopadajú na ňu sťa kladivo. (Kukuč.: Dom v str. I. 22.) — Na čom koho dopadnú, podľa toho ho súdia.

dopajediť, -ím *niekoho*

dopáliť, -im; **dopaľovať**, -ujem = pálením rozohriať, spáliť; rozpajediť; nečakane prísť: Včera zrazu dopálil (= prišiel nečakane); d. sa: Ten sa dopálil (nahneval sa). — Bol dopálený. — Akože by ho to nebolo dopaľovalo. — Nedopaľuj ma takými hlúposťami!

dopásť, -pasiem

dopečený: d. chlieb

dopekať, -ám; **dopieciť**, -peciem: Takto sa chlieb nedopečie.

dopíjať, -am; **dopiť**, -ijem: Dopil kalich do dna.

m. dopis *píš*: list

m. dopisnica *píš*: lístok; *m.* dopisný (papier) *píš*: listový (papier); listové tajomstvo

dopísať, -píšem = do konca napísať

dopiť v. **dopíjať**

doplata, -y; **doplatiť**, -im; **doplácať**, -am; **doplatok**, -tku

doplávať, -am: d. k brehu

doplietť, -etiem; **dopletať**, -ám

doplna, *prisl.*

doplnať, -am; **doplnovať**, -ujem;

doplniť, -ím = mieru al. počet plniť, dosypať, doliať ap.: doplniť sbierku, knižnicu, medzeru; doplniť kotol vodou. — Doplnil desiaty rok. — Doplnil kohorty novým náborom (asentírkou).

doplnkový

doplnok, -nku

dopluť *v.* **doplávať**

dopľuť, -pľujem

dopodrobna, *prisl.*: Dopodrobna všetko vám opakujem. (Dbš.)

dopoludnia, *prisl.* = predpoludním

dopoludnie, -ia

dopoly, *prisl.*

dopomáhať, -am: **dopomôcť**, -môžem: D. zaplatiť dlh právom

dopomoženie, -ia

m. doporučovať *hovor a pís.*: odporúčať

m. doposiaľ *pís.*: dosiaľ

m. doposlať *pís.*: poslať

dopoveď, -di = (apodosis)

dopovedať, -viem: Dopoviem ti ten príbeh. — Oko vyslovilo jasne, čo ústa nedopovedaly. (Kukuč. XXIII.)

doprať, doperiem

doprava, -y = dovoz

dopraviť, -ím; **dopravovať**, -ujem; **dopravníctvo**; **dopravovateľ**

dopravník, -a = (spediteur)

dopravný, **dopravovací**: **dopravný list**

dopredku, *prisl.*

doprevadiť, -ím, **doprevádzať**, -am D. niekoho až k hrobu.

dopriať, -prajem *niekomu niečo, niečoho*

doprosiť sa, -ím sa *niečoho od niekoho*

doprosta, *prisl.*: Pôjdeme s mosta doprosta. (Kukuč. XXIV.) — Čo sa budeme dlho tu cifrovať — povedzme si po slovensky: s mosta doprosta. (Kukuč. XXIV.)

doprostred, *prisl. i predl. s gen.*: dostal sa doprostred lúky

dopustenie, -ia: Dopustením božským sa to stalo.

dopustiť, -ím; **dopúšťať**, -am: Boh dopúšťa, ale neopúšťa. — Boh dopustil smrť kráľovskú bez dedičov. — Veľmi si to k srdcu dopustil. (Rr.) — Akej ohavnosti ste sa dopustili!

dopustiť sa, -ím sa = spáchať: Dopustiť sa zlého skutku, hanobnosti, hriechu, krádeže, vraždy, výtržnosti, cudzoložstva. — Ak sa toho ešte raz dopustíš, bude ti beda! (Dbš.)

dopustiteľný

dopúšťať *v.* **dopustiť**

dopytať sa, -am sa; **dopytovať sa**, -ujem sa: Keby sa nebol naľakal Janko, keď ste sa dopytovali na tú pesničku, veru by vám ju bol zaspieval.

Dora, **Dorka**, **Dorota**, -y = (Dorothea): „zvedavá Dora“ — povie sa zvedavej ženskej

dorábať, -am; **dorobiť**, -ím

dorábatel, -ľa

doráňať, -am: Prišiel z vojny celý doráňaný.

dorast, -u; **dorastenec**, -nca; **dorastenka**, -y

dorásť, -rastiem; **dorastať**, -ám: Prv chce lietať, než mu krídla dorastú. — Dcéry mu už dorastajú.

dorastlosť, -ti = dospelosť

dorastlý: d. strom, mládenec, pan-
na (na vydaj)
dôraz -u: Dôraz na niečo klást'.
— Rečnícky dôraz
doraziť, -ím; dorážať, -am: Voj-
sko dorazilo na bojište v roz-
hodnú chvíľu. — Keby sme
neboli za dve minúty ta dora-
zili, bola by nám mašina pred
nosom ufrkla. (Rr.) — Dorá-
žať na niekoho mečom, pros-
bami, otázkami, rečou.
**dôrazne, prísl.; dôraznosť, -ti; dô-
razný**
dorážať *o.* **doraziť**
**Ďord, -a = Georg; Ďuro, Ďurko,
Ďurinko, -a**
ďordinka, -y — kvetina (Dahlia
variabilis)
dorezať, -režem: Mali nezdravú
kravu, aby neuhynula, museli
ju dorezať. (Rr.)
doriadiť, -ím
dorieť, -rečiem, -rečú
Dorka *o.* **Dora**
dôrobca, -u
dorobiť *o.* **dorábať**
dorodiť sa = urodíť sa: Jak čo
sa nám nedorodí, to ruka-
ma dokladáme. (Ph'd. XIII.)
Dorota *o.* **Dora**
dorovna, prísl.
dorovnať, -ám: d. cestu, počet
dorozumenie, -ia: Mali spolu aké-
si nedorozumenie.
dorozumieť, -iem = poňať: Slo-
vám jeho nedorozumeli.
dorozumieť sa s niekým o niečom
dórsky (sloh)
dorúbať, -em: Bratislava, Brati-
slava, tam zapadla Slávov slá-
va; tam pohanské hordy sa

vztekaly, slávsku chasu dorú-
baly. (Jur. Bulla)
doručiť, -ím; doručovať, -ujem
niečo niekomu = odovzdať
doručiteľ, -a: d. písma
**dosadiť, -ím; dosádzať, -am; do-
sadzovať, -ujem = viac sadiť,
nasadiť**
dosadnúť, -nem: d. na trón
dosah, -u: Bola to novota ohrom-
ného dosahu a dôležitosti.
dosahovať, -ujem; dosiahnuť, -nem:
d. cieľa; staršieho veku
m. dosavád' piš: dosiaľ
m. dosavádny piš: doterajší
dosáženie *o.* **dosiahnutie**
dosážiteľnosť, -ti = dosiahnuteľnosť
dosážiteľný = dosiahnuteľný
dosedieť, -ím
dosekať, -ám
dosiahnuť *o.* **dosahovať:** Nevie-
m, či to budem môcť dosiahnuť.
(Rr.) — Dosiahol mnoho, čo-
ho sa sám nenazdával: a to všet-
ko pilnosťou, príčinnivosťou a
šťastím, ktoré ho sprevádza pri
každom podniku. (Kukuč.: Dom
v str. II. 84.)
dosiahnutie, -ia
dosiahnutý
dosiaľ, prísl.: Ja som vám do-
siaľ ani jednej lži nepovedal.
(Ph'd. III.) — To Slovensko na-
še dosiaľ tvrdo spalo. (K. Kuz-
mány.) — Dosiaľ môžeš a nie
ďalej!
dosiaľny = doterajší ... lebo to
smerovalo zrovna na zrušenie jej
dosiaľnych nádejí o budú-
nosti synovej
dosiaľ, -sejem; dosievať: Už sme
dosiaľ.

dosíkať sa

doska, -y; *pl. g.* -sák: Už je na doske! (už je mŕtvy); *zmenš.*

doštička, -y

doskákať, -čem; **doskočiť**, -ím: Ja bych ta na jednej nohe doskákal. — Ožeň sa, doskáčeš. (Dbš.) — No, ten už doskákal! (už dobačoval, dogazdoval; už umrel).

doskok, -u

doskový

dôslednosť, -ti = (konzekvencia)

dôsledný

m. dôsledok, *piš:* následok; *m. v* dôsledku toho *piš:* preto

doslova, *prisl.;* *iné je* do slova, *na pr.* od slova — do slova

doslovne, *prisl.:* d. preložiť; d. miesto uviesť

doslovnosť, -ti

doslovný: d. preklad = presný preklad, preklad od slova do slova

dosluhovať *v.* doslúžiť

doslúžiť, -im: Ani roka nedoslúžil.

dosotiť, -ím

dospelosť, -ti = 'zrelosť', dokonalosť: skúška dospelosti

dospelý

dospieť, -spejem = pribehnúť, dobehnúť, prísť: S nastávajúcim súmrakom dospeli sme (prišli sme) do mesta.

dospev, -u

dospevovať, -ujem; **dospievať**, -am

dospodku, *prisl.*

dosť, *prisl.:* Na zlé ho je dosť, ale na dačo dobrého nedaj Bože! — Mám toho už dosť. — Má dosť (= je opilý). (Rr.) — Dieťa nevie, kedy mu je dosť.

dostač, -e (*zastr.*): Máme, chvala-bohu, všetkého nadostač.

dostačiť, -ím; **dostačovať**, -ujem = dosť byť: Ten povraz nedostačí. — On sám sebe dostačuje.

dostačiteľný

dostačovať *v.* dostačiť

dostať, -nem; **dostávať**, -am: Dostali zlodeja (chytili ho). — Ale nás len dostali! (oklamali). — Počkaj, však ty dostaneš! (bitku). — Dieťa dostalo za týždeň päť zubov. — Tu dostať knihy (*nepiš:* Tu sú knihy k dostaniu).

dostať sa, -nem sa: Ako ste sa len sem dostali? — Dostala sa za dobrého gazdu (dobro sa vydala). — Všetkým sa ješť nedostalo. — Aha, dostalo sa ti! — Dostane sa im zadostučinenia. — Nedostali sme sa viac k tomu.

dostať, -stojím

dostatočnosť, -ti

dostatočný

dostatok, -tku — toľko, čo treba; dostatočnosť

dostávať *v.* dostať

dostavovať, -ujem = stavanie dokonat': dom, kostol

m. dostaveničko (rendezvous) *piš* po slovensky svidanie, strenutie, schôdzka

dostaviť, -ím

dostaviť sa, -ím sa = prísť: d. k súdu

dostih, -u: dostihy konské

dostihnúť, -nem; **dostihovať**, -ujem = dohoniť, dobehnúť

dostižiteľnosť, -ti = dostihnuteľnosť

dostižitelný = dostihnuteľný
dôstoj, -a: Voľné šaty dodávajú
 dôstojna jej mocnej postave.
 (Kukuč. M. v.)
dôstojne, *prisl.*
dôstojnícky; **dôstojníctvo**, -a; **dô-
 stojník**, -a
dôstojnosť, -ti = hodnosť, cena;
 slušnosť
dôstojný, titul duchovných; naj-
 dôstojnejší, titul biskupov
dostrájať, -am; **dostrojiť**, -ím
dostredivý = (centripetálny)
dostrel, -u; **dostrelenie**, -ia
dostreliť, -ím: Dostreliť až na lúku.
dostriechnuť, -nem; **dostriezť** -stre-
 žiem, spozorovať čakajúc v ú-
 kryte
dostrihať, -ám
dostup, -u; **dostupnosť**, -ti; **do-
 stupný**
dostupovať, -ujem; **dostúpiť**, -im
 = dochodiť; stúpiť: Nemôžem
 na boľavú nohu dostúpiť.
dosúdiť, -im
dosúdiť sa, -im sa = súdom do-
 stať: Prv by svoj majetok pre-
 súdil, než by sa toho dosúdil.
dosvedčenie, -ia: Na dosved-
 čenie mohlo by sa vypísať
 mnoho momentov z kratšej epi-
 ky Byronovej. (Št. Krčméry.)
dosvedčiť, -ím; **dosvedčať**, -am:
 Pred Bohom a svetom dosved-
 čiť. (Bern.)
dosvietiť, -im: Tam ani slnko ne-
 dosvieti, ani vietor nedo-
 fúkne. (Zátor.)
dôsyp, -u = dosypanie
dosypať, -pem; **dosýpať**, -am
dosýta, *prisl.*
dosýtiť, -im

m. došiel *piš*: prišiel
došiť, -šijem; **došivať**, -am
došliapať, -em; **došliapnuť**, -em;
došlapovať, -ujem
došlý
doštený
doštička, -y
doštverať sa, -ám sa, prísť štvor-
 nožky; **doštverávať sa**
dotácia, -ie (*lt.*), venovanie, pod-
 pora
dotackať sa, -ám sa: dotackal
 sa plota, *nepiš*: dotackal sa
 k plotu, do plota (R. § 265. 2.)
dotade, *prisl.*
doľahať, **doľahovať** *v.* **dotiahnuť**
doľať, -tnem: **dotínať**, -nam: strom,
 ratolesť; -sa = opiť sa
doľatý: d. strom; = opitý
dotaz, -u: Dajte na ten dotaz
 odpoveď.
dotazovať sa, -ujem sa = opyto-
 vať sa, vypytovať sa
dotedy, *prisl.*
doteperiť sa, -ím sa: Keď som sa
 doteperil k tebe, ...
doterajší, -ia, -ie
doteraz, *prisl.*
dotiahnuť, -nem, -hol; **doľahovať**,
 -ujem; **doľahať**, -ám
dotiaľ, *prisl.*; **dotiaľto**, *prisl.*
dotiečť, -tečie
dotieranie, -ia
dotierať, -am
dotieravec, -vca
dotieravosť, -ti: Nuž teda nech
 vám je drahý i môj duševný
 mier — nebúrte ho svojou
 dotieravosťou! (HVaj. V.,
 249.)
dotieravý
dotínať *v.* **doľať**

dotknúť (sa), -nem (sa); **dotýkať sa**; **dotkýnať sa**, -am sa: Dotkol sa stola. — Má tvrdú kožu, toho sa nič nedotkne (o bezcitnom). (Rr.) — Ani som sa toho nedotkol.

dotknuteľný

dotknutie, -ia

dotlačiť, -ím; **dotláčať**, -am

dotlačiť sa, -ím sa

dotleť, -čiem; **dotíkať**, -am

dotleť sa, -čiem sa: Dotíkol sa až do Trenčína (prišiel biedne).

dotlieť, -eje; **dotlievať**

dotrepať, -pem; — sa

dotrhať, -ám: d. kabát, šaty

dotrieť, -iem; -sa

dotrvať, -ám: Nie ten, kto počal, ale kto dotrval, korunu odnesie.

dotrýzniť, -im

dotuha, *prisl.*: To robí každý hrdina v dobrom románe, keď sa ide dotuha zaľúbiť. (Kukuč.)

dotvrdiť, -ím; **dotvrdzovať**, -ujem

dotyčný, koho, čoho sa niečo dotýka, keď je reč o dotýkaní, ináč *m.* dotyčný (pán) lepšie je: spomenutý, rečený, onen (pán)

dotyk, -u

dotýkať sa, -am sa *niečoho* *v.* **dotknúť sa**

doučiť, -ím; **doučať**, -am; — sa: Človek sa musí do smrti učiť a ešte sa nedoučí.

dovádzať, -am *v.* **doviesť**

dôval, -u; **dovalenie**, -ia

dovaliť, -ím; **dováľať**, -am

dovariť, -ím; **dovárať**, -am; — sa

dovážac, -a . . .

dovážanie, -ia

dovážať, -am; **doviezť**, -veziem = na miesto priviezť; ostatok od-

viezť: Teraz posledné zbožie dovážame.

dovážiť, -im; **dovažovať**, -ujem = spravodlivú váhu dať

dôvažok, -žku = prídavok na dováženie

dovčera, *prisl.*

dovčuť, *prisl.*

dovedať sa, -ám sa; **dovedovať sa**, -ujem sa = pýtať sa, spytovať sa

dovedieť sa, doviem sa *niečo*: doviem sa to skoro; *niečoho*: dovedel sa noviny, zlého chýru. — Ale kto sa môže pravdy dovedieť? (Bern.)

dovedna, *prisl.* = spolu

dôvera, -y: Dôvery hodný. — D. vo vlastné sily. — D. v Boha. — Bola žena poslušná, ale tu ho musela vyhrešiť, že nemá k nej dôvery. (Kukuč. II., 97.) — Vo mne máte dôveru? (Timr. I., 105.) — Uznal za dobré odmeniť dôveru dôverou. (H. Vaj. V., 311.)

dôverčivý, **dôverlivý**

dôverne, *prisl.*: dôverne sa mu prihováral, a *nie*: s dôverou sa mu prihováral (R. § 232)

dôverník, -a, osoba, ku ktorej strany dôveru majú, a vec, o ktorú spor ide, jej dočasu sverujú

dôverný: d. obcovanie; slová; listy; priateľ, priateľstvo

dôverovať, -ujem = veriť

doviazat, -žem

doviesť, dovediem, dovedol = viesť až na miesto: Doved ho na námestie. — Národ svoj na najvyšší stupeň slávy a mo-

ci dovedol. — Doved' mi ho sem za ucho. — *m.* dovediem to urobiť, *piš:* viem to urobiť; *m.* aj ja to dovediem, *piš:* aj ja to dokážem, aj ja to viem

doviezť, -veziem, dovezol = na miesto priviezť, *v.* **dovážať**

dovliecť, dovlečiem, vliecť až niekam

dôvod, -u = dôkaz; d. rozumný, zrejmý, neomylný; priamy, nepriamy, vecný: zdanlivý, obstojný, rozhodný, podstatný, logický: Aké máte dôvody? — Vypočujúc všetky dôvody obrany. — Dôvody vyvracať. — Dôvody proti niečomu. *Nehovor a nepíš dôvod tam, kde je reč o príčine. Nepíš: z toho dôvodu neprišiel miesto: z tej príčiny neprišiel.*

dovodiť, -ím (*od* vodiť); **doviesť**, -vediem

dôvodit', -ím, dôvody predkladať: Tak dôvodil a našiel dost' takých, čo prikyvovali.

dôvodný = dôvody majúci, podstatný, jasný, zrejmý

dovolať sa, -ám sa: **dovolávať sa**, -am sa *niekoho*: Nemohol som sa ho dovolať.

dovolenie, -ia = dopustenie, privenenie: Bez môjho dovolenia išiel.

dovolený: dovoleným spôsobom sa obohatiť

dovoliť, -ím; **dovoľovať**, -ujem: Veľa si dovoľuje. — Dovoľte! — Ak to dovoľí moje zdravie. — Deťom mnoho dovoľovať. — Dovoľte mi trochu sa ohriať.

dovoliteľný

dovoľovať, -ia, -ie: d. list

dovoz, -u = dovážanie

dovozca, -u

dovozné, -ého

dovozný: d. plat

dovrávať, -am = dohovárať

dovrchu, *prisl.*

dovršenie, -ia

dovršiť, -im = mieru do vrchu doplniť: To nám našu biedu dovršilo. — Posledný oheň našu biedu dovršil. (Rr.)

dovršíteľ, -a

m. dovtedajší *piš* dotedajší

m. dovtedy *piš* dotedy

dôvtip, -u = bystrosť mysli

dovtípiť sa, -im sa: dovtípiť sa toho. — Kto nedočuje, nech sa dovtípi.

dôvtipnosť, -ti; **dôvtipný**

dóza, -y = dávka

dozadku, *prisl.*

dozaista, *prisl.*

dozerač, -a

dozerať, -ám: ... ktorý tam mal dozerať nad mládežou (Kukuč.)

dozrieť, -ie; **dozrievať**, -a

dozor, -u: dozor mať nad niečím

dozorca, -u

dozorkyňa, -ne

dozretý

I. **dozrieť**, -ejem; **dozrievať**, -am: Ovocie dozrieva. — Kalina na Tatrách dozrela. (Koll. Zp.) — Dozrel v ňom úmysel.

II. **dozrieť**, -iem = okom dozrieť; uvidieť: Ak nás dozrie, dá nám ten...

dozvedaf sa, -ám sa; **dozvedieť sa**, dozviem sa *o niečom*: Dozvedal som sa o jeho cho-

robe. — Janko dozvedel sa neskoro o smrti matkinej.
dozvučať, -čím
dozvuk, -u
dóža, -u (z *lat.* dux) — panovník v bývalých Benátkach
dožať, -žnem; **dožínať**, -am
dožierať, -am *niekoho* = domrzať, hnevať, pajediť
dožinky, -nôk
dožiť, -ijem; **dožívať**, -am: Až dožijeme do takto roka. (Kukuč.) — Radšej ďakujme Pánu Bohu, že sme všetci dožili tento deň. (Kukuč. XII.) — Sotva tricat rokov doživší... — **sa**: dožiť sa radosti
dôživeň, -vne: Synovi odovzdala celý svoj majetok, sama vymienila si dôživeň. (H. Vaj. I.) — Sľúbil mi dôživeň a teraz ma z domu vyháňa. (Dbš. Pov.)
doživíť, -ím: Ak nás Pánboh doživí. (Zátor.)
doživotný
dožobrať, -rem
dožrať, -žeriem: Mrazy znivočily zbožie, čo myši nedožraly. — *niekoho* = dopáliť, rozpajediť
dožuť, -ujem; **dožúvať**, -am
dráb, -a = mestský hajdúch; sluha pri kancelárii
drabina, -y = rebrina vozová
drabiniak, -a; **drabinovec**, -vca, rebrinový voz
drábovský, **drábsky**
drábstvo, **drábovstvo**, -a
dráč, -a = lupič, násilník; (šarha); úžerník
dráča, -čata = mladý drak
dračí, -ia, -ie
dračica, -e = samica draka

dračka, -y = pračka, bitka; lúč, smolnica
dráčsky = lúpežnícky
dráčstvo, -a = lúpežníctvo
dragún, -a, vojak-jazdec
dráha, -y = cesta
drahný = veľiký (Bern.)
draho, **drahšie**: Draho by ho zaplatil, kto ho nezná, a kto ho zná, ani za darmo ho nevezme. (Zátor)
drahocennosť, -ti; **drahocenný**
drahokam, -u
drahota, -y
drahučký, **drahunký**, **drahušký**
drahý, **drahší**: Za drahé peniaze niečo kúpiť. — Môj drahý! — To je drahý kupec!
drak, -a, *pl.* -ky, -ci: Papierové draky. — Draka púšťať. — Vyjde drak o dvanásti hlavách. (Dbš. Pov.)
drakonický, **drakónsky** = krutý
dralo, -a = dráč
dráma, -y, -ou (*gr.*) = činohra; **dramatický**
dramaturg, -a (*gr.*), znalec a spisovateľ divadelných hier
dramaturgia, -ie (*gr.*), náuka o pravidlách, podľa ktorých dramy skladat' sa majú
drancier, -a, kto drancuje
drancierstvo, -a
drancovať, -ujem = lúpiť, oberať
drancovník, -a
dranica, -e = dračka, pračka
dranie, -ia = trhanie, štiepanie, bitie
drankáč, -a
drankať, -ám = neslušne, neodstupne prosiť
drap, -u = pazúr

drapačka, -y = driapanie peria:
 Bolisme u Mikulov na drapačke.
drapéria, -ie (*fr.*), obvesené ozdoby
drapiť, -ím; **drapnúť**; iteratívum:
 driapať
drapkať, -ám = zľahka driapať
drapľavosť, -ti
drapľavý = drsný
drasliar, -a
drasliareň, -rne,
draslík, -a, chem. prvok, káli-
 um (Calium potassium)
draslo, -a = salajka (potaš)
drastický (*gr.*) = prudko a silno
 účinkujúci
drať, deriem: Derie z deviatej
 kože.
dratva, -y, niť ševcovská so šte-
 tinou na konci
dratvový
Dráva, -y, rieka
dravčí, -ia, -ie; **dravec**, -vca; **dra-
 vosť**, -ti
dravý: Dravá rieka (prudká).
 Dravý zver, vták, potok. —
 Dráždite nás dravou rečou.
dražba, -y, *pl. g.* dražieb = ve-
 rejný predaj (licitácia)
Dražďany, Draždian, mesto v Sas-
 ku (*nem.* Dresden); **draždiansky**
dráždec, -dca = (klitoris)
dráždidlo, -a
dráždiť, -im = popudzovať: d.
 zvedavosť. — Belasé svetlo oko
 menej dráždi.
dráždiť, -a
dráždivosť, -ti = popudlivosť
dráždivý = popudlivý
dražieť, -iem = drahým sa stávať
 I. **drážiť**, -im = dráhu, cestu ro-
 biť; žliabok vydlabať
 II. **drážiť**, -im = dráždiť

drážka, -y = vydlabaný žliabok:
 drážkou niečo spojiť
drážny: d. pes (Bern.)
dražoba, -y
dražobný: d. prídavok
drb, -u
drbať, -bem = trieť, drhnúť, škria-
 bať
drdla, -y, drdlavá ženská
drdlák, **drdloš**, -a = dudláč
drdlať, -em = dudlať, dudrať,
 mumlať
dreadnought (*angl. čítaj* drednót),
 -u, veľká vojenská loď
drelej, *prisl.* = prv. driev: Od-
 vrátil sa preč a zasa sa trápil
 ako drelej. (Dbš.) — Ukážem
 drelej, ktoré národy tu byd-
 lely (Let. M. S.)
dremľa, -le: drichu al. dremľu
 zabiť = pospať si
drenáž, -e (*angl.*), odvodnenie
drenie, -ia
drepčiť, -ím = krepčiť, tancovať
drepieť, -ím = trčať: Drepí do-
 ma za knihou. — Vlni dre-
 pelo tu ešte bujné chrastie:
 trň, šíp, loh, svib, klen, drien,
 lieštie. (Hviezd.)
dresína, -y (*z fr.* draisine) — vozík
 na koľajniciach železničných,
 ktorý sa poháňa silou ľudskou
 a slúži na prezeranie železnice
dresirovať, -ujem (*fr.*) = cvičiť
dresúra, -y (*fr.*), výcvik (najmä
 zvierat)
dretie, -ia
drevár, -a; **drevársky**; **drevár-
 stvo**, -a
dreváreň, -rne
drevenieť, -iem, -ejem = trnúť,
 tuhnúť: Nohy mu zdrevenely.

drevený

drevko, -a *v.* drevo

drevienka, -y = drevená fajka

drevnatieť, -ie, -eje

drevnatosť, -ti

drevnatý

drevo, -a, *pl.* drevá, *driev:* tvrdé d. (dub, buk, orech, hrab, breza); mäkké (jasen, lipa, vrba, topoľ, borovica); d. na stavanie, na palivo; d. rúbať, štiepať, tesáť, rezáť, páliť; *zmenš.* drevko

drevokaz, -a

drevokupec, -pca

drevorez, -u

drevorezba, -y; drevorezbár, -a;

drevorezbárstvo, a-

drevorubač, -a

drevorytec, -tca

drevotoč, -e

drg, -u; drganie, -ia

drgať, -ám; drgnúť, -nem

drgľavý: d. cesta

drgľovať, -ujem: Zima ma drgľuje.

drgnutý = podnapitý

drhlen, -a = česák, česačka

drhliť, -ím

drhnúť, -nem: drhnú dlážku;

— sa

driapačka, -y = škrabák

driapať, -pem, škriabať; driapať perie

driečnosť, -ti

driečný = švárny, pekný

driek, -u — telo v páse: Povedz-

že mi, moja milá, čo ťa bolí?

Či hlavička, či ručička, či biely

driek? (Koll. Zp.) Milena rada

počúva jeho hlas, milostne otá-

ča ramená okolo jeho drieku.

(Lipa.)

driemač, -a

driemať, driemem, driemam, ne-
driemaj! nedriem! = za-
čínať spať: Driemajúcou hla-
vou kýval. — V tom hluku člo-
vek ani zdriemnúť nemôže. —
Driemal na sedisku.driemota, -y = driemanie: Prišla
na neho driemota. — Začala
ma driemota premáhať. —
Takto už aj zívlo sa mu niekoľko
rát, aj ponaprával zhasínajúci
oheň na kozube, aj všelijak inak
preberal si driemotu. (Dbš.
Sl. pov.)

driemotať, -ám, -cem = driemať

drieň, -a — Cornus mas.

Drienčany, -čan; drienčanský

drienka, -y, *pl.* drienky, -nokdrieňovica, -e = drieňová palica;
drieňové pálenédrieť, driem, drú, drel, dri, drený,
dretý, drenie: Drie ľudí, aby
zbohatol.

Drietoma, -y (obec)

driev, *prisl.* = prvdrievice, *pl. g.* dreviec

drievko, -a

drievnosť, -ti

drievny = dávny, starý

driehmaňa, -ne = ospalec, ospa-
lá ženská

driehmať, -em = tvrdo spať (ptp.)

driehňa, -ne = driehmaňa

driehnať, -nem = driehmať

dristačka, -y = behačka

dristať, driscem (diarrhoeam ha-
bere)drízgať, -am = drúzgať, s tre-
skom lámaťdrkotaf, drkocem = tárať; triasť
sa: Od zimy drkocú zuby. —
Zaši starej babe ústa, nosom

bude drkotat'. — Niektoré ženy ani vravieť nemôžu, len zubami drkocú od ľaku. (Timr.)
drmolíť, -ím — drobným krokom bežať
drňať, -ím = drnčať
drnčadlo, -a = hrkálka
drnčať, -čím: struna drnčí; okná drnčia. — Keby sa Maduniak ozval, všetky tably na oblokoch by drnčaly. (Kukuč. XXI.)
drnda, -y = stará baba (potupne)
drnkať, -ám: d. na klavíri
drnkot, -u = drnkanie
drnkotať, -cem
drob, -u; *pl.* droby, -ov = malý kúsok; *zmenš.* **drobky**, -ov = husacie drobky (nôžky, krýdla, srdce, pečienka, ľadvenice, žalúdok, krk, hlavička)
drobäť, -ti
drobce, -cov *v.* **drobky**
drobček, -a
drobčiť, -ím = drobným krokom ísť alebo tancovať, *v.* **drepiť**
drobenie, -ia
drobenina, -y, niečo drobného
drobený
drobina, **drobinka**, -y = odrobina, odrobinka, omelina, omelinka
drobiť, -ím, drobným robiť: d. chlieb do mlieka. — Kameň drobí sa na kusy.
drobivosť, -ti
drobivý
drobizeň, -zne, drobné veci
drobizg, -u, malé deti; hydina
drobky *v.* **drob**
drobnice, -níc = osýpky
drobničky, -čiek, drobné zvesti v novinách
drobnohľad, -u = mikroskop

drobnomer, -u = mikrometer
drobnosť, -ti
drobnozrnný: Oceľ je lomu drobnozrnného.
drobný, *zmenš.* **drobnučký**, **drobnučícky**, **drobnulinký**, **drobnušký**: Nemám drobných (peňazí). — Roztrhala bych ťa na drobné kúsky. — D. zrno, d. predaj. — Drobné pečivo, ryby, deti. — Drobný ako mak — makové zrno (Z.)
droby, -ov, *v.* drobky
drogéria, -ie; **drogista**, -u
drombľa *v.* **drumbľa**
dromedár -a = ťava
drop, -a, **dropa**, -y, vták (*Otis tarda*)
drôt, -u: pichľavý drôt
drotár, -a; **drotáriť**, -im; **drotársky**; **drotárstvo**, -a; **drótený**; **drótik**, -a; **drotovať**, -ujem; **dróťový**
drozd, -a: „Aha, mladé drozdy, mladé drozdy!“ volali rataji.
droždie, -ia = kvasnice
drožka, -y, ľahký voz s jedným koňom
drožkár, -a
drpčiť, -ím = drepiť
drsnatieť, -iem, -ejem
drsnatý = drapľavý
drsnosť, -ti
drsnota, -ty: Milo a krotko znel Jankov hlas. Tak krotko nikdy indy, pri nikom nezvučal. Celú drsnotu potratil. (HVaj. VIII., 101.)
drsný = drapľavý
drúčik, -a, *zmenš.* od drúk
drugat', -ám; nohami drugat'
drugovať, -ujem = priať vlnu na hrubo

druh, -a = priateľ: on a jeho ministerskí druhovia
druh, -u = rodzaj, rod: *m.* má päť druhov vína, *piš:* má päťtoraké víno; *m.* chová päť druhov statku, *piš:* chová päťtoraký statok
drúh, -a = drúk
druhák, -a, druhý roj včiel; žiak druhej triedy
druhodenný: d. zimnica
druhhorný
druhoradý
druhoročný
druhorodenstvo, -a
druhorodený
druhostupňový
druhotiny, -ín: druhotiny kňazské sláviť
druhotvar, -u
druhsa *v.* **drusa**
druhý: druhý raz; po druhé. — Ani jeden, ani druhý. — Jeden za osemnásť druhý bez dvoch za dvacať. — *Nepiš:* druhý miesto iný: iného bránil, seba zabudol — *v.* iný
druid, -a, keltický kňaz
drúk, -a = kyjak: Sem s cepami, drúkmi a valaškami, tu vlk! (Dbš. Sl. pov.); **drúčik**
drumbľa, -le — hudobný nástroj: Na drumbli drumbľoval, lásku mi sľuboval. (Sl. sp.) — *zmenš.* **drumbielka**, -y: Drumbielky hlások zaznieva. (Č. Čt. II.)
drumbľovať, -ujem
drusa, -u; **druso**, -a, toho istého krstného mena
druzg! *ctsl.*
drúzgaf, -am = lámať: Orechy zu-

bami nedrúzgaj! (Rr.) — Už Slovák vstáva, jarmo drúzga, putá láme. (Lipa II.)
družba, -u, ženichov pomocník, ktorý nevestu vodí
družbovať, -ujem = byť družbom (niekomu)
družďaf, -ím = prašťať: Suché rázdie druždí. (Rr.)
družica, -e, nevestina spoločnica
družina, -y = spoločníci
družif, -ím = druhom byť
družka, -y: d. života
družný
družstvo, -a, *pl.* -á, -stiev: gazdovské d.
družstevnícky, **družstevný**
družstevníctvo, -a
drviť, -ím = tlačiť, rozbíjať, drobiť, triasť: Drvila ho zimnica.
drvoliť, -ím = triasť
drzký = drzý
drzosť, -ti = hrubosť, opovážlivosť
drzý = opovážlivý, neskromný
držadlo, -a = rukoväť
držanie, -ia: Nebol chlapec zlý, ani v držaní, ani v učení. (Kukuč. XIII.)
držať, držím, drž: Drží kravu za rohy, a iný ju dojí. — Drží ako pes ježa (t. j. ledabolo). — Držte ho! Drž papušu! — To ma ešte drží (na žive). — Držať vo väzení. — Držať niečo v tajnosti. — Dobre sa v úrade držať. — Drž sa toho zubami, nehtami. — Drží sa ho ako repičie (rastlina, ktorej suché pľody sa na odev človeku lepia); — ako pijavica. (Zátur.) — Držať niekoho na uzde. — Ledva sa na nohách držal

(o chorľavom alebo opitom). (Rr.) — Svoje žiadosti, náruživosti na uzde držať. — Držať dieťa na rukách pri sv. krste. — Drž sa! — Drž sa toho, čo máš. (Zjav. Sv. Jána 3, 11.) Ľudí sa rad', svojho rozumu sa drž! — Drží sa za múdreho. — **držať sa** = spravovať sa

m. držať kone, voly, *piš:* chovať (mať) kone, voly; *m.* držať shromaždenie, *piš:* mali sme shromaždenie, bolo shromaždenie; *m.* zápisnica konventu, držaného dňa... *piš:* zápisnica konventu, ktorý bol dňa... *m.* držať poradu, *piš:* mať poradu, radiť sa; *m.* držať jazyk za zubami, *piš:* mať jazyk za zubami; *m.* držať si za povinnosť, *piš:* pokladať si za povinnosť; *m.* držali sa za múdrych *piš:* pokladali sa za múdrych, a ešte lepšie: mysleli, že sú múdri

država, -y = štát

državie, -ia = panstvo, domini-um: Zámok Likava spolu i s panstvom či državím, k nemu prislúchajúcim (Hýroš: Zámok Likava.)

Državie, -ia, osada v Turci

državný = štátny

držba, -y

držgroš, -a = skupáň, skuhroš

držiak, -a = skúpy človek; časť cepa

držiteľ, -a, kto má niečo v držbe; iné je majiteľ

duál, -u (*lt.*), dvojné číslo; **duálový dualizmus**, -zmu (*lt.*); **dualistický**

dub, -a, *ak.* dub (ale sa hovorí aj: zoťal som duba)

dubák, -a = hrič, rastúci pod dubom, dubovka

ďubať, -em = d'obať, zobať; *v.* ďateľ

dubec, -bca = mladý dub

dubčiť, -ím = tancovať; bit' (dubovým kyjom)

dubený *v.* dubiť

dubina, -y = dubový háj, dubová hora

dubiózny (*lt.*) = pochybný

dubisko, -a

dubiť, -ím, kože dubovou kôrou pripravovať

dubkať, -ám = dubčiť

ďubkať, -ám = d'ubať

dubkom, *prisl.:* vlasy d. vstávaly

dubnica, -a = dubové trieslo

dubovka, -y, huba rastúca pod dubom (*Agaricus quercinus*)

dubok, -bka

dubový

dúbrava, -y = dubová hora

dúbravník, -a, zelina (*Melissa officinalis*)

Dubrovník, -a, mesto v Dalmácii

dúčela, -y je vyhúknutá byľ jednoročnej rastliny, ba povedia aj na tenkú, vysokú dievčinu v pejoratívnom smysle dúčela (J. Mihál: Kultúra IV., 830.); organová pišťala

dudať *v.* gajdovať

dudáš *v.* gajdoš

dudky, -ov = peniaze: Má šupáky, dudky (Rr.)

dudláč, -a

dudlať, **dudrať**, -em = bručať, šomrať

dudok, -dka — vták (*Upupa*)

epops): Sedí ako dudok v kúte. (Zátur.)
dudrať -em: Nate, zalejte si mrzutosť, Adamko. Škoda dudrať mládencovi: dievky vás nebudú chcieť. (Kukuč. XXIV.) *v.*
dudlať
dudy, dúd *v.* **gajdy**
duel, -u (*lat.*) = súboj
duelovať sa, -ujem sa
dueto, -a (*tal.*) = dvojspev
dúfanie, -a
dúfanlivý
dúfať, -am *v.* **niekoho, niečo**: Dúfame v Boha. — Dúfame v milosrdenstvo božie. — Nemáš viac čo dúfať.
dúha, -y, oblúk; na oblohe oblúk pekných farieb; dúha na sude
dúhový
duch, -a (dýchať), *dat.* duchu (*ale*: daj pokoj zlému duchovi), *pl.* duchovia (*ale*: keď duchy chodia); svätý Duch; na Ducha = na Turíce. — Je to ľud bystrý, nábožný a živý; dajte mu ducha, bude tvoriť divy. (Trok. M.) — Do sv. Ducha nesvliekaj kožucha a po sv. Duchu ohľadaj sa po kožuchu. (Zátur.)
dúchač, -a
duchaplný: d. vývod
duchapritomnosť, -ti
dúchať, -am; **dúchnuť, -nem**; **dúchavať, -am** = fúknuť, -nem: Už tu nebude dlho kašu dúchať (umre). — Mechy dúchať. — Keď mu bolo zima, dúchal si na prsty. (Rr.)
duchna, -y, duchňa, -e = perina: Lahla do studených duchieň. — Ťažká duchna, ktorú mu

maminka dala do škôl, aby jej nejako nezamrzol, zdala sa mu ľahšou. (Kukuč.) — S druhej strany kozuba sedliacka posteľ s duchnami a hlavnicami. (Kukuč. XXIV.), — *zmenš.* **duchnička, duchienka**
duchnisko, -a
dúchnuť *v.* **dúchať**
dúchnutie, -ia
duchovenský
duchovenstvo, -a = spoločnosť duchovných: svetské d.
duchovník, -a = kňaz
duchovnosť, -ti = bytnosť duchovná
duchovný — opak: telesný, svetský: duchovná bytnosť, pieseň, útecha. — Duchovný otec. — Duchovný pastier (kňaz)
dukát, -a; *zmenš.* **dukátik**
dukátový
dula, -y, ovocie (Cydonia); **dulový**
duma, -y = úvaha, rozmyšľanie, myšlienka; **dumka, -y**
dumať, -ám = myslieť, zamyslieť sa
ďumbier, -u, korenie (Amonum zingiber)
Ďumbier, -a, vrch
ďumbierový
dumnosť, -ti = náklonnosť dumať
dumný
Dunaj, -a; plavba po Dunaji. — — Duní Dunaj a luna za lunou sa valí. (S. Chalup.) — Dunaju, Dunaju, dunajská vodička, keď sa jej napijem, bolí ma hlavička. (Veniec, 235.)
Dunajec, -najca
dunajský: Dunajské rybičky, to budú družičky (Sl. sp.) — Na dunajskom brehu bratia sa

schádzajú: Chorváti Slovákom, Slováci Chorvátom ruky podávajú. (Grajchman)

dunčanie, -ia

dunčať, -ím = dunieť

dunieť, -ím: Duní Dunaj a luna za lunou sa valí. (S. Chalupka.)

dupať, -ám, -em; **dupnúť**, -nem, zem nohou tlčť

dupčiť, -ím = tancovať

dupkať, -ám = skákať

duplika, -y (*lt.*), odpoveď na repliku

duplikát, -u (*lat.*), druhý rovnaký exemplár

duplikovať, -ujem (*lat.*), druhý raz odpovedať, vysvetľovať

duplovaný = dvojnásobný

duplovať, -ujem = dvojit'

duplovka, -y = puška dvojka

dupnatý; **dupný**: dupná vrba, skala

dupniak, -a = divý holub

dupnieť, -ie = práchnivieť

dupnúť, -nem

dupot, -u: Husté prachu kúdoly po poli valia sa; zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. (S. Chalup.)

dupotať, -cem, -tám

durák, -a = hlupák: hra na duráka (v karty)

duranzia, -ie (*tal.* durazzo) — rodzej slivák

durdiť sa, -ím sa = hnevať sa

durdivosť, -ti

durdivý

durieť, -ím = poháňať: Nemal inej mysli, ako náhliť, durieť koníka. (Kukuč. M. v.)

durieť sa, -ím sa = hnevať sa: Durí sa ako moriak.

durkať, -ám: Neprebudí sa, čoby

ho železnými vidlami durkal. (Sl. M. S. I.)

durknúť, -nem = udrieť, drgnúť (Dbš.)

durman, -u, rastlina (*Datura stramonium*)

durný = sprostý, hlúpy, svojhlavý

Đuro, -a, *zmenš.* **Đurko**, **Đurík**, **Đuríček**, **Đuríčko**, -a

dus, -u = dusenie

dusený

dusík, -a, *chem.*, prvok (*nitrogenium*)

dusiť, -ím: dusiť v sebe; dusiť mäso. — Kašeľ ma dusí.

dusiť sa, -ím sa: od pary

dusiteľ, -a

dusivý

dusno: tu je dusno = tu je ťažký dusiaci vzduch

dusnota, -y = spara

dusný

duša, -e; *pl. g.* duší (i dúš): Ani duše tam nebolo (nikoho tam nebolo). — Živej duše sa nemohol dovolať. — Robiť o dušu (čo najusilovnejšie). — Dušu by zaňho dal (tak ho miluje). — Už mu je duša na jazyku (blízko je k smrti). — Do toho duša len spať chodí (o tom, kto je zdravia príliš chatrného). — Z celej duše (úprimne, srdečne). — Na moj' (moju) dušu, na moju hriešnu dušu; na moj' (moju) pravdu! (Zátor.) — Duša mu piští za tým. — Neuverí, čo mu dušu na dlaň vyložíš. — Čo duša ráči, všetkého hojnosť má. — Dobrá, poctivá, milá duša. — Katilina bol dušou celého sprisahania.

nia. — Duša huslí (podstavec v husliach). — Duša v záme (kolíček, ktorý do dierky dušého kľúča vchádza). — Duša = striedka v niektorých rastlinách (na pr. v baze), v brku. — Neverím mu ani ako mačný mak, a čo by priam dušu na dlaň vyložil. (Dbš.) — Učia vás všetkým náukám, vysokým vedám, ale na dušu zabúdajú.

dušenka, dušinka, -y
duševeda, -y = psychologia
duševný
dušička, -y: sviatok Dušičiek
dušiť, -ím = páchnuť: z úst mu duší; *dušiť niečím*: d. slaninou
dušiť sa, -ím sa = prisahať sa
dúška, -y: materina dúška (Thymus serpillium)
dúškom *o.* **dúšok**
dušný: na moje dušné spasenie (prisahám)
dúšok, -ška: jedným dúškom; na jeden dúšok
dušovať sa *o.* **dušiť sa**
duť, dujem: Vietor duje, piští a kvíli. — **sa** = hnevať sa, nadúvať sa
duťie, -ia = fúkanie
duťina, -y = prázdnota
duťosť, -ti
duťý, vnútri prázdny (pišťala, trúba)
dúži, -a, -e = zdravý, silný, veľký; **dúžejší**
dužiť, -iem = dúžim, silným sa stávať
dúžosť, -ti = veľkosť
dva, dvaja, dve, dvoch, dvom, dvoma (R. § 137.): Jedol a pil za dvoch. — Dva kohúti na

jednom smetisku sa nesnášajú.
 — Dve na tri pobúchať. — $2\frac{1}{4}$ = dva i štvrt' (metra, litra).
 Dvaja bratia. — So dva razy
dva razy
dvacať (z dvadsať)
dvacať jeden
dvaciatnásobný, dvacatoronásobný
dvacatoraký
dvacatoro
dvacaťročný
dvacať tisíc
dvacatina, -y
dvaciatka; dvaciatnik, -a; dvaciaty
dvaciaty prvý
dvaja *o.* **dva**: Boli tam dvaja, traja ľudia
dva miliony
dvanásť
dvanástihran, -u
dvanástina, -y
dvanástoraký
dvanástoro
dvanásťročný
dvanásty
dveraj *o.* **veraj**
dverce, dveriec
dvere, dverí, dvier, dverách, -ám, -ami: Neotváraj dverí doko-
 rán! — Otvoril mu dvere (vyhnal ho). — Máš dvere otvorené (môžeš ísť, keď sa ti páči). (Rr.) — Dvere sa otvárajú, vŕzgajú, buchocú. (Timr.) — Majú veselie predo dvermi (onedlho).
dverný
dvesto
dvesto osemdesiat deväť tisíc
dvestoročný
dvierka, -rok
dvíhač, -a = elevátor

dvíhať, -am; **dvihnúť**, -nem
dvojakosť, -ti
dvojaký
dvojbod(ka), -y býva pri uvádzaní
a pri vypočítaní. Na pr.: Jest
päť dielov sveta: Európa, Ázia,
Afrika, Amerika a Austrália.
(Pravop. § 72.): Po dvojbodke
uvodzované vety počínajú sa
veľkou literou: Otec povedal
synovi: Uč sa! — Matka zaste-
nala: Beda mi!
Po vete vysvetľovacej (najmä
po slovách ako, a to, nasledovne,
takto, na pr. ap.) píš malé pís-
meno. Videl som v hore veľa
stromov, a to: duby, buky,
smreký a i. (R. § 335, IV.)
dvojča, -aťa; *pl.* dvojčatá, dvoj-
čence = blíženci
dvojčlenný
dvojdielny
dvoje: Má dvoje rúk a troje detí.
dvojctihodný
dvojené deti = deti od dvoch man-
želství
dvojenie, -ia. Pri dvojení alebo
vykaní, t. j. pri oslovení, kde
je podmetom zámeno vy, býva
prísudkové sloveso i doplnok
vyjadrený prídavným minulým
v čísle množnom a v rode muž-
skom, ale každý iný doplnok
(vyjadrený menom prídavným
alebo prídavným minulým trp-
ným) je podľa smyslu v čísle
jednotnom a v páde svojho
podmetu. Na pr.: Otec, vy ste
boli vždy taký dobrý! — Matka,
vy ste boli vždy taká dobrá!
dvojfarebný
dvojhlas, -u = (dueto)

dvojhlaska
dvojhlasný
dvojhlavý
dvojhranný
dvojica, -e
dvojiť, -ím *niekomu* = vykať:
Prv si mi dvojiť, a už mi tykáš.
(Záur.) Prečo by sme si dvo-
jili? Ak nemáš nič proti tomu,
hovorme si prsto, po bratský.
(Kukuč. XXIV.) — **dvojiť sa**:
Opitému sa všetko v očiach
dvojí. — Načo sa dvojíme?
dvojitosť, -ti
dvojitý, **dvojnásobný** = podvojný
dvojjazyčný
dvojka
dvojkopytník, -a
dvojkrydlový
dvojlístok, zelina (*Listera*)
dvojme = dvojmó, dvojnásobne
dvojmesačný
dvojmó = dvojnásobne: Keď ohník
v pahriebku sa obráti, tá potom
dvojmó zahrieva. (Ph'd. V.
282.) Dvojmó sa ozvaly stony
(s dvoch strán). (H. Vaj. T. a m.)
dvojnásobiť, -ím
dvojnásobne; **dvojnásobný**
dvojnohý
dvojrady
dvojramenný
dvojročie, -ia; **dvojročný**
dvojrohý
dvojrúk
dvojslabičný
dvojsmysel, -slu
dvojsmyselnosť, -ti: Svojou dvojs-
myselnosťou známe sú vý-
roky gréckych veštiarní, aké
boly v Delfách, v Dodone. Na
pr. veta: „Ibis redibis non mo-

rieris in bello“ má dvojaký smysel podľa toho, či čiarku položíme za „redibis“ a či za „non“. Takýto dvojsmyselný bol aj odkaz ostrihomského kniežata — prímasa — sprisahacom, ktorí chceli zabiť kráľovnú Gertrudu, ženu Ondreja II.: „Reginam interficere nolite timere bonum est si omnes consentiunt ego non contradico“. Veta táto môže znamenať toto: Kráľovnú nezabíte; dobre je báť sa. Ak všetci súhlasia: ja nie! Protirečím. Ale táto istá veta pri inej interpunkcii aj toto môže znamenať: Kráľovnú zabiť sa nebojte; dobre je. Ak všetci súhlasia, ja neprotirečím. (Šensel: Štylistika)

dvojsmyselný

dvojstranný

dvojstrižný

dvojstý

dvojtvar, -u: dvojtvary jedného slova

dvojtýždňový

dvojuchý

dvojušiak, -a, nádoba

dvojzlatník, -a

dvojženstvo, -a

dvor, -a: na dvore; dvoch dvorov pes. — Bol tam dvor široký, pohodlný, štvorku v ňom možno obrátiť.

dvoran, -a *v.* **dvoranín**

dvorana, -y, veľká sieň

dvoranín, -a; *pl.* **dvorani,** dvoranía, k dvoru náležiaci; kráľovi slúžiaci; veľmoži

dvoranstvo, -a

dvorček, -a

dvorec, -rcá

dvorenie, -ia

dvoriť, -ím = slúžiť; obcováť

dvorník, -a = podomok (*čes.* domovník)

dvorný: dvorná dáma, dvorný dodávateľ

dvorový: d. pes

dvorský = dvorný

dvorský, -ého = išpán, kasnár

dych, -u

dýchací, -ia, -ie: d. ústroj

dýchadlo, -a = dýchací nástroj

dýchanie, -ia

dýchať, -am, dýšom *niečím:* dýcha mrtvinou, pýchou, pomstou

dýchavica, -e = záduch (*asthma*); priedušnica

dýchavičnosť, -ti = záduch

dýchavičný = majúci záduch

dychčanie, -ia

dychčať, -čím

dýchnuť, -nem

dychtenie, -ia = žiadosť, túžba

dychtiť, -ím *po niečom* = horlivo žiadať, túžiť, bažiť: dychtiť po svetskej sláve

dychtivo

dychtivosť, -ti: po cti

dychtivý

dýka, -y, krátka, končitá, bodná zbraň

dýkový

dym, -u: Dymu veľa, ohňa málo. — Všetko rozíde sa v dym. — Kde je dym, tam i oheň byť musí. (*Zátor.*) — Kde nehorí, tam ani dymu niet.

dymiť, -ím; — **sa:** Dymí sa ako v cigánskej kolibe.

dymník, -a = komín

dymový

dyňa, -ne; **dyňovisko, -a**

dynamika, -y (*gr.*), náuka o silách; **dynamický**; **dynamometer**, -tra

dynamit, -u (*gr.*), výbušná a trhacia látka, podobná pušnému prachu, ale silnejšia

dynastia, -ie (*gr.*) = vláda; panovnícky rod

dyzentéria, -ie (*gr.*) = červienka

dzierzonák, -a, Dzierzonov úľ

džavot, -u = štebot

džavotať, -vocem = štebotat'
džbán, -a: Dotiaľ džbán po vodu chodí, dokiaľ sa nerozbije.

džber, -a, okrúhla nádoba s dvoma uchami na pranie bielizne, na žranicu pre kravy: džber na pomyje; *zmenš.* **džberík**, -a

džberný, **džberový**

džganec (žganec), -nca; **džgance** (žgance) — halušky z kukuričnej múky

E

é! ctsl.

-e dostávajú pri tvorení prísloviak z prídavných mien zväčšatie, ktoré sa končia na -ný; krásny — krásne. (R. § 229.) — Príslovky, tvorené od komparatívových a superlatívových podôb, končia sa na -ie: krajšie, horšie, hlupšie; *nepíš:* krajšej, horšej, hlúpejšej (R. § 230.)

eben, -u (*gr.*) — čierne drevo

ebenový: ebenové drevo (veľmi tvrdé z vých. Indie)

éden, -u (*hebr.*) = raj

edícia, -ie (*lat.*) = vydanie (knihy); **edičný**

edikt, -u (*lat.*) = nariadenie

Edita, -y

Eduard, -a; *zmenš.* **Edo**, **Eduš**, **Edušo**, **Edko**, **Eduško**, -a

efekt, -u (*lat.*) = účinok: Na efekt vyrátaný. — To robí efekt (to padá do očí).

efektívny (*lat.*) = skutočný, opravdivý, účinný

efemérny (*gr.*) = jednodenný, netrvalý

efendi, -iho = turecký sudca, hodnostár

Efiates, -ta, Grék zradca

Egejské more

egida, -y (*gr.*) = ochrana, záštita

egoizmus, -mu (*lat.*) = sebeckosť

egoista, -u, kto vlastné blaho činom svojim za konečný cieľ vystavuje

egoistický = sebecký

egreš, -a = poľka (*Ribes grossularia*)

egrešový: egrešový ker; egrešová omáčka

Egypt, -a; **Egyptan**, -a; **egyptský**

eh! ctsl.

ehe! ctsl.

echo, -a (*gr.*) = ozvena

ej! ctsl.: Ej! predsa by som sa to nebol o tebe nazdal.

ekipáža, -e (*fr.*) = kočiar s koňmi

eklatantný (*gr.*) = zrejmy

ekliptika, -y (*gr.*), zdanlivá ročná dráha Slnka

ekonom, -a (*gr.*) = gazda

ekonomický (*gr.*) = sporivý

ekvátor, -a (*lat.*) = rovník (vy-

myslený kruh na zemeguli, ktorý ju delí na dve polovice: severnú a južnú)
ekvilibrista, -u (*lat.*), kto vie telo udržovať v rovnováhe; **ekvilibratika**, -y
ekvinokcium, -ia (*lat.*) = rovnodennosť
ekvipáža, -e, **ekvipáž**, -e *o.* **ekipáža**
ekvivalent, -u (*lat.*) = náhrada
ekzém, -u (*gr.*), druh vyrážky
elaborát, -u (*lt.*), vypracovanie
elastický (*fr.*) = pružný
eldorado, -a (*špan.*), zasľúbená krajina; zemský raj
elefant, -a = slon
elegancia, -ie (*lat.*) = vybraný vkus (vo veciach ozdoby); pôvabnosť
elégia, -ie (*gr.*) — elégiou nazývame báseň lyrickú, ktorá je výrazom žiaľu, plynúceho zo straty toho, čo nám milé bolo, alebo z nemožnosti dosiahnuť to, po čom túžime; **elegický**
elektrický (*gr.*)
električka, -y = elektrický tramvaj; **elektrina**, -y = elektrická sila, prúd
elektrizovať, -ujem (*gr.*)
elektrodynamika, -y (*gr.*)
elektrolýza, -y (*gr.*), rozklad látok elektrickým prúdom
elektromotor, -a
elektrotechnik, -a (*gr.*)
elektroterapia, -ie (*gr.*), liečenie elektrikou
element, -u (*lat.*) = prvý počiatok; živel
elementárny (*lat.*) = prvopočiatkový; živelný
Elena, -y, **Elenka**, **Helena**, **Helenka**

Eleonóra, -y
elév, -a (*fr.*), chovanec, učeník, žiak
elevátor, -a (*lat.*) = dvíhací stroj, dvíhadlo
Eliáš, -a
eliminovať, -ujem (*lat.*), vylúčiť
elipsa, -y (*gr.*) — meno istého druhu krivôk; v mluvnici: vypustenie, t. j. slovná figura, ktorá, vypúšťajúc niektoré slová, smyslu vetného neruší, naopak — výraz zdôrazňuje
elita, -y (*fr.*), výbor osôb zo spoločnosti
elixír, -u (*arab.*), tajomný liečivý nápoj
elízia, -ie (*lat.*) = vypustenie
elyzium, -ia (*gr.*) = raj (*o* gréckom bájesloví); **elyzeiský**
Elsasko, **elsaský**, *správne* **Alsasko**, **alsaský**
Ema, -y
email, -u (*fr.*)
emanácia, -ie (*lat.*) = výron; **emančný**
emancipácia, -ie (*lat.*), oslobodenie od niečej závislosti
emancipovať, -ujem (*lat.*) *o.* **emancipácia**
embryo, -a (*gr.*) = zárodok; **embryonálny** = zárodkový
Emerich *o.* **Imrich**
emigrácia, -ie (*lat.*) = vystahovanie sa
emigrant, -a (*lat.*) = vystahovalec
Emil, -a: **Emília**, -ie, **Milka**
eminencia, -ie (*lat.*) = vznešnosť; titul kardinálov
eminentný (*lat.*) = výborný, vynikajúci
emir, -a (*arab.*), mohamedánske knieža; **emirát** -u

emisár, -a (*lat.*), politický agent, vysielaný vládou do iných krajín, aby nenápadne povyzvedal smýšľanie obyvateľstva; vy-zvedač

emisia, -ie (*lat.*), vydanie cenných papierov

empíria, -ie (*gr.*), skúsenosť; **empirický**

emulzia, -ie (*lt.*), liečebná tekutina

encyklika, -y (*gr.*), obožný list pápežov k biskupom

encyklopedia, -ie (*gr.*), prehľad náuk; súborné dielo

endemia, -ie (*gr.*), miestna nákaza;

endemický

Eneáš, -a

Eneida, -y (i Aeneis)

energia, -ie (*gr.*), účinná sila, rásnosť; **energičný, energický**

engagement (*fr.* čítaj angažmá), *neskl.* prijatie do služby, služba

m. anglický, Anglicko, Angličan, *piš:* **anglický, Anglicko, Angličan**

en gros (*fr.*, čítaj angró), vo veľkom

enklitika, -y (*gr.*), príklonka; **enklitický**

enormný (*lat.*) = ohromný, nesmierny

en passant (*fr.*, čítaj an pasán) = mimochodom

ensemble (*fr.*, čítaj ansámbl), -blu = sbor

entente (*fr.*, čítaj antant), -ty = dohoda

entuziazmus, -mu (*gr.*) = nadšenie

-e -o. Pri tvorení prísloviak z prídavných mien dostávajú e *al.* o tie, ktoré sa končia na -lý, -rý, -dý, -tý: vrele, vrelo, smele, smelo

Epaminondas, -da

epidemia, -ie (*gr.*) = nákaza (chytľavej choroby), mor

epidemický (*gr.*) = nákazlivý

epigon, -a (*gr.*), nasledovník vynikajúcich ľudí

epigram, -u (*gr.*) — stručné a vtipné vyjadrenie básnikovej mienky o istej osobe al. veci

Epikur, -a; epikureizmus

epilepsia, -ie (*gr.*), zrádnik; **epileptický**

epilog, -u (*gr.*) = doslov

epištoľa, -y, pl. g. epištôl (*gr.*) = list

epiteton, -ta (*gr.*) = prívlastok:

Prívlastok ozdobný užívajú básnici, aby pojem neurčitý v obraz živý a názorný premenili a tak na myseľ a cit pôsobili, na pr.: velebná tichosť lesných dúm; spevy srdcelomné; plač srdcelomný

epizóda, -y (*gr.*) = vedľajšia udalosť; menšia čiastka niektorého deja

epocha, -y, pl. g. epoch (*gr.*) = doba, tvoriaca pre seba celok; pamätaná doba; dôležitá doba

epochálny (*gr.*) = tvoriaci dobu, významný

epoleta, -y (*fr.*), dôstojnícky znak na pleci

epos, eposu (*gr.*) = hrdinská báseň

éra, -y (*lat.*) = doba, obdobie

eremita, -u (*gr.*), pustovník

erár, -u (*lat.*) = štátny poklad, štátna pokladnica

erb, -u v. címer

Eros, -rota (*gr.*), boh ľúbosti, lásky; **erotický** = ľúbostný

erudícia, -ie (*lt.*), vzdelanie

erupcia, -ie (*lat.*) = výbuch; **eruptívny**

Ervín, -a
eržať, -ím *v.* hržať, -ím: kôň hrží
esencia, -ie (*lat.*) = bytnosť; vý-
 ťah (z liečivých bylín, rozpuste-
 ný v liehu); koncentrované prí-
 pravky (ktoré majú nahradiť
 prirodzené produkty, na pr.
 rum ap.)
eskadra, -y (*fr.*), oddiel vojenského
 loďstva
eskamotáž, -e (*fr.*) = kúzelníctvo,
 figliarstvo
eskont, -u (*fr.*) = úroková srážka
eskontný: eskontná banka
eskontovať, -ujem (*fr.*) — platiť
al. kupovať so srážkou úrokov
eskorta, -y (*fr.*) = ozbrojený sprie-
 vod
eskortovať, -ujem
Eskulapius, -ia
Eskymák, -a; **Eskymáčka**, -y
eso, -a = túz
esperanto, -a, medzinárodná reč
essay (*fr.* čítaj esé), **essaya** (čítaj
 eseja), písomná rozprava
estetika, -y (*gr.*) = náuka o krá-
 socite, krásoveda
estetický = krásovedecký
estráda, -y (*fr.*), zvýšené miesto,
 vyvýšený výstupok
ešte, *prísl.*: Nuž toto bolo by ešte
 len ešte, dalo by sa to nejak
 zmôcť, ale... (Kukuč. I.)
etapa, -y (*fr.*), stanica, pokročenie,
 stupeň vývoja; **etapný**, **etapový**
etažér, -a (*fr.*) = polica
éter, -u (*gr. lat.*), tekutina aroma-
 tická z liehu
etický (*gr.*) = mravný, mravo-
 učný, mravovedecký
etika, -y (*gr.*) = mravouka, mra-
 voveda

etiketa, -y (*fr.*) = pravidlá spo-
 ločenského života; nápis, ná-
 lepka s označením obsahu ne-
 jakej nádoby, knihy ap.
etnografia, -ie (*gr.*) = národopis
etymologia, -ie (*gr.*) = slovo-
 spyt, tvorenie slov
eufemizmus, -mu (*gr.*), lahodný
 výraz
eufonia, -ie (*gr.*), ľubozvuk; **eufo-
 nicky**, ľubozvučný
Eufrozína, -y
Eugen, -a
eucharistia, -ie (*gr.*), Sviatosť ol-
 tárna, večera Pána
eunuch, -a (*gr.*), vyrezanec
Euripides, -da
Europa, -y: severná, južná Eu-
 ropa; **European**
europuský = europejský
ev. = evanjelický
-ev: Slová na -ev (korúhev, ra-
 kev) majú správny slovenský
 tvar na -va: korúhva, rakva
 (Hlavatý, § 226.)
Eva, -y; *zmenš.* **Evka**, **Evička**, -y
evakuácia, -ie (*lat.*) = vyprázdnenie
ev. a. v. = evanjelický augsbur-
 ského vyznania
evanjelický, *nie*: evangelický
evanjelik, -a
evanjelista, -u — pôvodca tých
 kníh, ktoré evanjeliom voláme
evanjelium, -lia, *nie*: evangelium
eventualita, -y (*lat.*) = možnosť;
eventuálny
evidencia, -ie (*lat.*) = zrejmosť, pre-
 hľadnosť: evidencia zločincov
evidenčný: denník, soznam: e. úrad
 vojenský
evolúcia, -ie (*lat.*) = rozvoj, vý-
 voj; **evolučný**

exaktný (*lat.*), prísne vedecký, presný
exaltovaný (*lat.*) = rojčivý, prepiaty
exámen, -u (*lat.*) = skúška
Excelencia, -ie (*lat.*) = vznešenosť; titul biskupov, ministrov
excelovať, vynikať
excentrický (*lat.*), výstredný
excerpcia, -ie (*lat.*) = vypisovanie;
excerpt, -u = výpis; **excerptor**, -a = vypisovateľ; **excerpovať** = vypisovať
exces, -u (*lt.*), výtržnosť, nemiernosť
exekúcia, -ie (*lt.*), výkon práva; vymáhanie, vykonanie súdneho rozsudku
exekučný: exekučná dražba, zápisnica; exekučné pokračovanie
exekutíva, -vy (*lat.*) = výkonná moc v štáte; **exekutívny**
exekútor, -a (*lat.*) = vykonávateľ súdneho rozsudku
exekvovať, -ujem (*lat.*) = vykonávať
exemplár, -a, *pl.* exempláre (*lat.*) — jeden kus nejakého druhu; jedna kniha nejakého nákladu
exercície, -ií (*lat.*) = cvičenie (duchovné)
exhumácia, -ie (*lat.*), vykopanie mrtvoly; **exhumovať**
exil, -u (*lt.*), vyhnanstvo
exkluzívny (*lt.*), výlučný
existencia, -ie (*lat.*) = život, bytie
existovať, -ujem (*lat.*) = jestvovať, byť, trvať
exkomunikácia, -ie (*lat.*), vyobcovanie z cirkvi
exkrement, -u (*lat.*) — zbytok

z tela zvieracieho odchádzajúci; trus, lajno, pot, moč
exkurzia, -ie (*lt.*), vychádzka
exkvizitný (*lat.*) = vybraný
ex lex (*lat.*), mimo zákona, stav mimozákonný
exotický (*gr.*) = cudzozemský (najmä z Východu pochádzajúci)
expansionia, -ie (*lat.*) = rozpínavosť
expansionívny (*lat.*) = rozpínavý
expedícia, -ie (*lat.*) = výprava (niečoho, na pr. novín, listov; i miestnosť v ktorej sa to robí); výprava (vojenská); výprava (s cieľom vedeckým)
expedítor, -a (*lat.*) — kto expeduje
experiment, -u (*lat.*), pokus; **experimentálny**
expert, -a (*lat.*) = znalec
explikácia, -ie (*lat.*) = vysvetľovanie
exploatácia, -ie (*fr.*) = využitkovanie, vykorisťovanie
explodovať (*lat.*) = vybuchnúť
explózia, -ie (*lat.*) = výbuch, **explozívny** = výbušný
exponovať (*lat.*) = vyložiť, vyslať na miesto
export, -u (*lt.*), vývoz; **exportný**, vývozný
expozé, *neskl.* (*fr.*), výklad ministrov
expozícia, -ie (*lat.*) = výstava, výklad; v *dráme* začiatok
expozitúra, -y = pobočný závod alebo úrad
expresný (*fr. lat.*), súrny, náhly
expropriácia, -ie (*lat.*) = vyvlastnenie
extáza, -y (*gr.*) = nadšenie
extenzia, -ie (*lat.*) = rozšírenie; **extenzívny**

exteritorialita, -y (*lat.*), výnimočné postavenie diplomatov, ktorí podliehajú i v cudzine len zákonom svojho štátu
externista, -u (*lat.*) = mimoriadny žiak
externý = vonkajší
extrakt, -u (*lat.*) = výťah (rastlinný); výťah (z kníh)

extravagantný (*lat.*) = výstredný, prehnaný
extrém, -u (*lat.*) = krajnosť; extrém — veci sebe celkom protivné, odporujúce, opačné, na pr.: radosť a žiaľ, plač a smiech
exulant, -a (*lat.*), vyhnanec
Ezechiel, -a
Ezop, -a (i Aesop)
Ežo, -a = Ezechiel

F

Fabián, -a
fabrický (*lat.*): f. poriadok, robotník
fabrika, -y (*lat.*) = továreň
fabrikácia, -ie (*lat.*) = výroba
fabrikant, -a (*lat.*) = továrnik
fabrikát, -u (*lat.*) = výrobok
fabrikovať, -ujem (*lat.*) = vyrábať
fabula, -y (*lat.*), dejový základ literárnej tvorby; povesť
facka, -y (z *lat.* *facies*) = zaucho
fackovať, -ujem = zauškovať
facnúť, -nem = uderiť
fačkovať, -ujem = zahrávať sa, žartovať: Nebudeš si so mnou len tak fačkovať (Dbš.)
fádny (*fr.*) = nechutný, nudný, priveľmi jednotvárný
faeton, -a (*gr.*) = ľahký, otvorený kočiar
fagan, -a; **faganča**, -aťa = nezákonné dieťa, pankhart
fagot, -u (*tl.*), hudobný nástroj
fajčenie, -ia: Až v dvaciatom roku počal sa fajčeniu iba priúčať. — *Miesto* „tu je fajčenie zakázané“, *píš*: tu je zakázané fajčiť, *al.*: tu nefajčiť.

fajčiar, -a; **fajčiaren**, -rne; **fajčiť**, -ím; **fajčivo**, -a
fajka, -y, *mn. gen.* fajok; *zmenš.* fajočka: Bodajže vás, dievky, čerti vzali, keď ste vy mne maju fajku vzaly, veď tá fajka celkom nová bola, štyri groše ona hodna bola. (Veniec 124.) — *M.* napchal si fajku (megtöltötte a pipáját), *píš*: napchal si do fajky; *m.* zdochla mu fajka (kialudt a pipája), *píš*: zdochlo mu vo fajke. — Otec si zapálil do fajky. — *zmenš.* fajočka, -y
fajkár, -a, kto fajky robí, predáva
fajkať, -ám
fajta, -y: psia fajta; z dobrej fajty
fákať, -a: Niet hnusnejšieho vtáka nad toho, čo si do hniezda fáka (Rr.)
fakcia, -ie (*lt.*), strana (politická)
fakľa, -le
fakľada, -y = fakľový sprievod
fakliť, -ím = páliť
fako, -a = červený kôň: Mám ja koňa faku, čo ma dobre nosí (Koll. Zp.)

faksimilie, -a (*lt.*), snímok, odliatok
fakt, -u (*lat.*) = skutok, dej, udalosť

faktický (*lat.*) = skutočný

faktor, -a (*lat.*) = činiteľ; správca tlačiarne

faktótum, -ta (*lt.*), kto všetko vykoná — „pravá ruka“

faktum *v.* fakt

faktúra, -y, účet za tovar

fakulta, -y (*lat.*) — oddiel učebný na univerzite: fakulta juridická, teologická, medicínská, filozofická

fakultatívny (*lt.*), možný, voľný, nezáväzný

falanga, -y (*gr.*), bitevný šik
 (*fald*, z *nem.* Falde) = záhyb, nábera, náber

faloš, falši (z *lat.* falsus, *nem.* Falschheit) = nepravda, lož, klam, podvod

falošnica, -e: Ty falošná falošnica, falošné ty oči máš; včera si ma rada mala, a dnes ma už nepoznáš. (Veniec. 132.)

falošník, -a

falošnosť, -ti

falošný: falošná hra, listina, zvesť, zmenka; f. vlasy; falošný hráč, svedok, kľúč; tón; falošné peniaze. — Každý muž falošný ani kocúr.

falšovanie: f. peňazí

falšovať, -ujem: f. podpis; falšovaná listina

falšovateľ, -a

falšovník, -a = falšovateľ

falzet, -u (*tl.*), hrdelný, nepravý hlas

falzifikácia, -ie (*lat.*) = falšovanie, pokazenie

falzifikát, -u (*lat.*)

falzifikovať, -ujem (*lat.*) = falšovať, pokaziť

fáma, -y (*lt.*), povest'; **famózný**

família, -ie (*lt.*), rodina

familiárny (*lat.*) = dôverný, nenútený; familiárny život = rodinný život

famózný (*lat.*) = povestný, slávny

fanatický; **fanatik**, -a

fanatizmus, -mu (*lat.*) = vášnivá, slepá horlivosť

Fándly, -ho

fanfára, -y (*fr.*), malý hudobný kus skvelého rázu na trúby a bubny

fantast, -a (*gr.*), blúznivec

fantastický (*gr.*) = vybájený, podivínsky, blúznivý

fantázia, -ie (*gr.*) — obrazy, čo sa v mysli rodia; moc, ktorá v mysli obrazy tvorí; obrazotvornosť

fantazma, -y (*gr.*) = mámenie, mam, klam

fantazmagória, -ie (*gr.*), vyvolávanie klamných obrazov

fantom, -u (*gr.*), klamný obraz

fantazovať, -ujem (*gr.*) = blúzniť (najmä v chorobe)

fará, -y (z *nem.* Pfarre a to z *lat.* parochia) — obyvatelia k jednej duchovnej správe patriaci a úrad duch. pastiera nad nimi; farský dom: Obedovať na farske (u farára).

farár, -a: Pán farár dva razy na kancli nekáže (Zátur.)

farárit, -im; **farársky**

farba, -y, *pl. g.* farieb

farbenie, -ia

farbiar, -a

farbiareň, -rne; **farbiarsky**; **farbiar-**
stvo, -a
farbička, -y
farbistý; **farebný**
farbiť, -ím
farbový: f. zápach
farizej, -a (*hebr.*) = pokrytec
farma, -y (*angl.*) = osada; gaz-
 dovský majetok
farmaceut, -a (*gr.*), študujúci le-
 kárstvo; lekárnik
farnička, -y; **farník** -a
farnosť, -ti; **farský**
fasáda, -y (*fr.*) = predná strana
 domu, popredie domu
fascikel, -kla (*lat.*) = malý svä-
 zok; sväzok úradných listín
fascinovať, -ujem (*lt.*), očarovať
fašiangovať, -ujem
fašiangy, -ov (*z nem. Fasching*) =
 mäso-pust: Fašiangy sa krá-
 tia, viac sa nenavrátia, a diev-
 čatka plačú, že sa nevyskáču
 (Zátur.)
fatalista, -u (*lat.*), kto verí v moc
 osudu
fatalizmus, -mu (*lat.*) = prílišna
 viera v osud
fatálny (*lt.*) osudný
fata morgána = marivo; marivé
 obrazy, vznikajúce zvláštnym
 lomením slnečných lúčov v ro-
 zohriatom vzduchu nad stepami
fátel, -tľa (*z maď.*) = závoj
fatinka -y, *pl.* fatinky, -nôk =
 sladké slová, pochlebovanie
fatinkovať sa, -ujem sa = laho-
 diť niekomu, pochlebovať, pod-
 lizovať sa
Fatra, -y — pohorie na Sloven-
 sku; **fatranský**
fátum, -ta (*lt.*), osud

favorit, -a (*lt.*), obľúbenec, milá-
 ček; **favoritka**; **favorizovať**
fáza, -y (*gr.*) = doba, časť vývo-
 ja, obrat, priebeh. — Fázami
 zvieme pravidelne sa strieda-
 júce úkazy na mesiaci, ktoré
 pochádzajú od postavenia jeho
 k slnku (S. N.)
fazóna, -y (*fr.*), tvar, spôsob
fazuľa, -le
február, -a (*lat.*); vo februári
federácia, -ie (*lt.*), spojenie, spolok
federalizmus, -mu (*lat.*) = sústa-
 va spolková
fedrovať, -ujem *niekoho* (*z nem.*
fördern) = pomáhať niekomu
felčiar, -a (*z nem. Feldscherer*) *v.*
ranhojič
Felicián, -a
Felix, -a
feministka, -y (*lt.*), ženská, hlá-
 sajúca feminizmus, t. j. úsilie
 o rovnoprávnosť ženských
fenikel, -kla, korenie, kôpor (*Foe-*
niculum)
fénix, -a, vták, o ktorom staro-
 veké báje rozprávajú, že keď
 zhorí, z popola svojho nanovo
 vznikne
fenomen, -a (*gr.*), neobyčajný zjav;
fenomenálny
feračina, -y, papradie
fercovať, -ujem = prišívateľ
férie, -ii (*lat.*) = prázdniny, dni
 odpočinku
Ferdinand, -a; **Ferdiš**
ferman, -u, rozkaz sultánov
ferment, -u (*lt.*), kvasidlo
fertucha, **fertuška** (*z nem.*) sloven-
 sky: zástera, zásterka
feruľa, -e (*lat.*), prút, ktorým deti
 trestávali: Iba feruľa v ten

deň s Mišom a Martinom známost' veľmi citeľne obnovila (Kukuč. III., 9.)

festival, -u (*angl.*), oslava; slávnosť hudobná

fetišizmus, -zmu (*fr.*), viera v neživé predmety; **fetiš**, -a, modla

feudalizmus, -mu (*lat.*), sústava vazálna, keď celá spoločnosť v štáte rozpadáva sa na množstvo menších spoločností, z ktorých každá závisí od osoby, vykonávajúcej vládne práva, ktoré teraz náležia štátu

feuilleton (*fr.*), *čítaj a piš*: fejtón, -u, zvláštny odsek v novinách, pod čiarou; zábavná časť novín politických

fez, -u, červená turecká čiapka s kystkou

faker, -kra, nájomný koč

fialka, -y; **fialôčka**, -y

fialkový: f. koreň

fiasko, -a (*tl.*), nezdar, neúspech

ficko, -a — ľahkomyselný šuhaj; **fičúr**

fičať, -ím: guľa fičí v povetří

fičúr, -a, parádnik

fičúriť, -ím = parádiť; **fičúrsky**

fideikomis, -u (*lt.*) — sverenstvo; je nariadenie, ktorým sa majetok vyhlasuje za neodcudziteľný majetok rodiny pre všetkých budúcich potomkov

fidlikár, -a = zlý hudec

fidlikovať, -ujem = zle, neporiadne hrať na husliach

filena, -y = parádnica, cifruša

figa, -y, strom a jeho ovocie: Ukázal mu figu (Zátur.) —

Dostaneš figu. (Zátur.)

figeľ, -gľa = žart: Na figle ho

je dost', ale na dačo dobrého nedaj Bože! — Nerob figle! —

Zas vykonal, vyviedol figeľ. —

To ti je celý figeľ! (Dbš.) —

Figlom si pomáhal, kde sa rovnou cestou nedalo. — Nikdy pravdou nedýchne, len na samých figloch žije. (Kukuč. III., 189.)

figliar, -a: To je figliar od kosti a majster klincami vybíjaný (Dbš.); **figliariť**, -im; **figliarsky**; **figliarstvo**, -a

figovník, -a — strom (*Ficus carica*)

figúra, -y (*lat.*) = postava, tvar

figurálny = okrášlený: f. hudba

figurant, -a — v divadelných predstaveniach osoba, ktorá vystupuje, ale nehovorí; **statista**, nemá osoba

figurovať, -ujem

fikať, -ám = plakať (o deťoch)

fikcia, -ie (*lt.*), výmysel, myšlienka; **fiktívny**, vymyslený

Fiľakovo, -a

filatelista, -u, sberateľ poštových známok

filharmónia, -ie, sdruženie hudobných umelcov a priaznivcov

filantrop, -a (*gr.*) = ľudomil

filia, -ie; **filialka**, -y (*lat.*) = dcéra, dcéra - cirkev; pobočka; pobočný ústav, závod (podriadený hlavnému); **filialny**

filigránsky, drobný

Filip, -a (*gr.*) (*ale* má filipa)

filipika, -y (*gr.*), prudká, útočná reč

filo, **filko**, -a = horník v kartách

filolog, -a (*gr.*) = jazykospytec

filologia, -ie (*gr.*) = jazykospyt

filozof, -a (*gr.*) = milovník múdrosti; mysliteľ

fložofia, -ie (*gr.*): poslucháč filozofie
filter, -tra (*nem.*) = cedidlo
filtrovať, -ujem = cediť, preciedzať
financie, -ii = peňažné hospodárstvo; dôchodky štátne
finančný: finančné riaditeľstvo, ministerstvo; finančná správa, stráž
finesa, -y (*fr.*), jemnosť
m. fiók, -u *píš*: priečinok
figovať, -ujem = vymýšľať, predstavovať
figovaný (*lat.*) = vymyslený
firma, -y (*tal.*) — meno, pod ktorým nejaké kupectvo al. priemysel úradne je zapísaný
firmový
firnajz, -u (z *nem.* Firneisz)
fistula, -y (*lt.*), vysoký, tenký hlas; píšťala
fíškál, -a (*lat.*) = advokát, právny zástupca
fíškus, -ku (*lt.*) — štátny majetok, štátna pokladnica al. štát, ako majiteľ tohoto majetku
fíškus, -usa = štátny zástupca
fíšpán, -u (z *nem.* Fischbein) = veľrybia kosť
fixný (*lat.*) = pevný, určitý; fixná cena
fajster, -tra (z *lat.* emplastrum, *nem.* Pflaster) = nálepok
fľak, -u (z *nem.*) = škvrna
fľakovať, -ujem
fľandra, -y; **fľandrisko**, -a = nemravná ženská
fľasknúť, **fľasnúť**, -nem; **fľaskať**, -am: Trhla sa, ako čoby ju bol dakto po líci fľasol (Ntr. IV.)
fľaša, -e, *pl.* g. fľaš, fľaši (z *nem.*) = sklenica

fľaškový; **fľaštička**, -y
flauta, -y (*lat.*), hudobný nástroj
flautár, -a
flegma, -y (*gr.*) = povaha ľahostajná; **flegmatik**, -a = ľahostajný človek
flexia, -ie (*lt.*), ohýbanie
fľačik = škvrnka
fľiarka, -y = predávačka
fľiaskať *v.* **fľasknúť**
flinta, -y = puška
flór, -u — ľahká hodvábná al. vlnená tkanina: smútočný flór = čierna tkanina na smútočnom závoji
flóra, -y (*lat.*), rastlinstvo
Florián, -a; **Floriš**
flota, -y (*fr.*) = loďstvo
flotila, -y (*fr.*), oddiel vojenského loďstva
fluidum, -da (*lt.*), tekutina
fluktuácia, -ie (*lt.*), vlnenie
fľukať, -ám = plakať (o deťoch)
fľukavý
foliant, -u, veľká kniha
folklor, -u (*angl.*) = ľudoveda, ľudopis, národopis
fond, -u (*fr.*), základný kapitál; podstata, jadro
fonetika, -y (*gr.*), zvukoslovie; **fonetický**, zvukoslovný
fonograf, -u (*gr.*), prístroj na reprodukovanie reči, hudby, vynajdený r. 1877 Edissonom
fontána, -y (*lt.*), vodomiet
football *v.* **futbal**
foremnosť, -ti (*lat.*)
foremný (*lat.*) = slušný, pekný
opp. neforemný
forgo, -a (*mad.* forgó) = perochochol: byť pod forgom, mať pod forgom = byť podnapitým

forma, -y, *pl. g. foriem (lat.)* = podoba, spôsob: pro forma = naoko, forme vyhovujúci

formalita, -y (*lat.*)

formalizmus, -zmu, jednostranné dbanie na formu

formálnosť, -ti (*lat.*) = povrchný obrad

formálny (*lat.*), povrchných spôsobov, obradov sa týkajúci

formát, -u (*lat.*), veľkosť, výška, šírka knihy, obraza a i.

formovať, -ujem (*lat.*), do istej podoby vpraviť

formula, -y (*lat.*) = vzorec, obrazec; výraz; isté spojenie slov; predpísaný spôsob reči, spisu

formulovať, -ujem (*lat.*) — niečo podľa predpísaného vzorca spraviť; niečo na určitý spôsob upraviť

fortieľ, -a (z *nem. Vorteil*) = kujonstvo, klam, podvod

fortieľny

fortifikácia, -ie (*lt.*), opevnenie

fortissimo prisl. (*tl.*), čo najsilnejšie

Fortunát, -a

fórum, -ra (*lat.*) = námestie (v starom Ríme); v stredovekej latinčine: súd, súdna príslušnosť

fosfor, -u (*gr.*)

fosíliá, -ií (*lt.*), skameneliny; fosílny

fotografia, -ie (*gr.*), hotovenie obrazov chemickým účinkom svetla

fotografovať, -ujem (*gr.*)

fotometria, -ie (*gr.*), náuka o meraní svetla

foyer (*fr. čítaj foajé*), -u, ohnisko; v divadle chodba na prechádzanie

frajer, -a (*nem.*) = záletník, milenec, milý: Sto frajerov a jeden

muž. (Naučenie pre devušky, aby síce záletníkov neopovrhovaly, ale predsa pamätaly, že z nich len jednému srdce, ruku môžu dať.) (Dbš.)

frajerka, **frajerôčka**, -y = milá, milenka: Frajerôčky štyri, prečo ste sa bily? Pre teba, šuhajko, že sme ťa ľúbily. (Veniec, 142.) Ej, frajerôčka moja, sedem bohov v tebe! ej, už som krpce zodral, čo chodím ku tebe.

Ej, frajerôčka moja, nepúšťaj nikoho, ej, lebo mňa zabijú, lebo ja niekoho. (Veniec, 139.)

frajerkár, -a

frajmočiť v. **čarovať**

frajter, -tra (*nem.*), prvý stupeň hodnosti poddôstojníckej v býv. rak. armáde = slobodník

frak, -u, ľahký kabát, ktorého boky sú zpredku vykrojené

frakcia, -ie (*lat.*) = zlomok; časť strany (politickej)

fraktúra, -y (*lt.*), zlomenina

Franc, -a = **Fraňo**, **Franko**, **Fero**, **Ferko**, -a

francle, -lí (z *nem. Fransen*) = stravec, strapce

francúhy, -ov = francúzska choroba (syfilis)

Francúz, -a; **Francúzka**, -y; **Francúzsko**, -a; **francúzsky**

francúzština, -y

franfor, -a; **franforec**, -rca = handra na šatách visiaca. — Je ako franforec na stĺpe, ktorým povieva vietor, ako sa mu páči. (Kukuč. XVII.)

frank, -a, peniaz

Fraňo *v.* **Franc**

franko (*tal.*) = slobodný od poplatku; vyplatný

frankovať (*tal.*) = napred vyplatiť

františkán, -a

frapantný (*fr.*), prekvapujúci

fráter, -tra (*tl.*), brat

fráza, -y (*gr.*) = výraz, vyjadrenie

frazologia, -ie (*gr.*) = sbierka

fráz, sbierka rečových výrazov

frčať, -ím: vreteno frčí

frčka, -y: Také frčky sa veru nikomu páčiť nemôžu. (Ntr. IV.)

frčkár, -a: Poskakuje s každým frčkárom, fičúrom a švihákom. (Č. Č. I.)

frčkovať, -ujem = frčky dávať

fregata, -y, bystrá námorská loď o troch stožiaroch

frekvencia, -ie (*lt.*), návšteva

frenetický (potlesk), prudký, búrlivý

fresko, -a (*tl.*), maľba na stene, na vakovke ešte čerstvej

frflať, -lem; **frflať**, -rem: Frfle neprestajne, ako kaša v hrnci. (Zátur.)

frfloš, -a

frfloša, -e: Zuza je stará frfloša.

frňavosť, -ti

frňavý, nosom hovoriaci; sopľavý

frňiak, -a

frfotať, -focem

Fridrich, -a; **Frico**, **Fricko**, **Fricuško**, -a

frišný z *nem.*, *slovensky* čerstvý, svieži

frivolnosť, -ti (*lat.*) = nemravnosť, samopašnosť; **frivolný**

frizér, -a (*fr.*) = kaderník

frkať, -am; **frknuť**, -nem: Kôň

frka, keď sa plaší. — Z očí im ohnivé iskry frkajú (prskajú). (Tabl.) — Voda frka, krv frka (= strieka). — Kúsky dreva, triesky frkajú (= odletujú), keď krešú a rúbu drevo. (Dbš.) — Floriána frkla mu do očí tej mŕtvej vody, a bolo po ňom. (Dbš. Pov.)

frndžať, -ím

frniak, -a (*posmešne*) = nos

frňúz, -a, dlhý fúz na vrchnom pysku zvierat: parádnik

front, -u; **frontový**

frskať, **frsknúť** *v.* **brýzgať**

fruštik, -u (*nem.*) = raňajky

fuč, *ctsl.* = preč

fučanie, -ia

fučať, -ím = duť; fučí oknom; fučia od hnevu. — Fučí ako kováčsky mech. — Vietor fučí, voda hučí. — Fučí mu v kotrbe (blázni sa).

fučka, -y = hustá múčna kaša

fufnať, -nem = nosom hovoriť, huhnať

fufňavý

fufniak, -a, kto nosom hovorí

fuga, -y (*lt.*), hudobný útvar

fuj! *ctsl.*

fujak, -a

fujara, -y, veľká píšťala pastierska: Stíchly gajdy i fujary, nežije bača starý. (Veniec, 89.)

fujavica, -e = chumelica, vietor so snehom

fuk! *ctsl.* — na označenie chytrosti, bystroty: Keď sa navečer, fuk (ľahol) do postele.

fúkačí: f. hudobný nástroj

fúkačka, -y

fúkať, -am; **fúknuť**, -nem, -kol

fúľať, -am, špinit'
fulminantný (*lat.*), skvelý
funigovať (*lt.*), nedbať; opovrho-
 vat'
funda, -y (*lat.*) = prak
fundácia, -ie (*lat.*) = základina
fundacionálny (*lat.*) = základino-
 vý (majetok)
fundament, -u (*lat.*) = základ
fundus, -su (*lat.*) = pozemok
fundžanie, -ia: Medzi hrmením diel
 a fundžaním gúľ, spomienka
 na vás bola mojou útechou.
 (Ntr. VI.)
fundžať, -ím
funebrál, -a (*lat.*) = sbierka po-
 hrebných piesní
fungovať, -ujem (*lat.*) = službu
 . konať
funieť, -ím: Funely vretená.
funkcia, -ie (*lat.*) = činnosť, vý-
 kon nejakej povinnosti úradnej,
 nejakého obradu
funkcionálny; funkciový
funkcionár, -a (*lat.*) = úradník,
 hodnostár
funt, -a (pol kila)
funtovica, -e = tlstá koža
funtový: funtová hruška
fúra, -y (z *nem.* Fuhre) = voz
 (naložený niečím), voz zapria-
 nutý; fúra dreva
fúria, -ie = zúrivá ženská: Chodí
 ako fúria po dome. (Zátor.)
Fúria, bohynja pomsty
furiant, -a, hrdý, nadutý, nafú-
 kaný človek
fúrik, -a

furman, -a (*nem.*) = vozár, povoz-
 ník, kočiš: Furmani vzali biče
 do rúk, pohli koníky a s fajočkou
 v ústach kráčali vedľa voza.
 (Kukučín)
furoľa, -le *v.* fujara
fušer, -a (z *nem.* Pfuscher) = kazič
fušovať, -ujem (z *nem.* pfuschen)
 = kaziť
futbal, -u (*angl.*), lopta i hra (ko-
 paná)
futrál, -a
futro, -a (z *nem.* Futter) = pod-
 šívka
futrovať, -ujem (*nem.*) = podšív-
 vat'; křímit' (koňa)
futúrum, -a (*lat.*) = budúci čas
fúz, -a, *pl.* fúzy, -ov ; **fúzatý**
fuzáč, **fuzáň**, -a
fúzia, -ie = spojenie, splynutie,
 sliatie
fyloxera, -y
fysharmonika, -y, nástroj hudob-
 ný organu podobný, vynajdený
 r. 1821
fyziický (*gr.*) = telesný, priro-
 dzený, hmotný (na rozdiel od
 duševného, mravného): fyzie-
 ká osoba
fyzik, -a (*gr.*), silospytec
fyzika, -y (*gr.*) = silospyt
fyzikus, -ka, mestský *alebo* okres-
 ný lekár
fyziognomia, -ie (*gr.*) — výraz
 tvári o vnútornej povahe človeka
fyziologia, -ie (*gr.*), náuka o pra-
 videlných životných výkonoch;
fyziologický

G

gabaf, -em, dať sa do poriadku, obliecť sa; v. ogabať sa

Gabriel, -a; **Gabriela**, -y

gáfor, -fru

gáforový, **gáfrový**

gágať, -am: Lietala, gágala biela hus nad vodou, plače dievča, plače nad svojou slobodou. (Sl. sp. I.)

gágor, -a = hrtan: Koľko si vrútila do gágora holbí. (Koll. Zp. II.) — Zapadlo mu niečo do gágora, nemôže to vykašľať.

gagot, -u

gagotať, -cem: husi gagocú

gajdičky, -čiek

gajdoš, -a: Gajdoš, milý gajdoš, nedal bych ťa za groš. — Tu ty, tu ty na tie dudy, tu ty máš, gajdoško, tu ty máš groš. — Netrzeplivý gajdoš zanôti tú: „Štyri kozy, piaty cap!“ Gajdy druhému do hrsti sotí: Ej, tyže brat, už huk si lap! (Sldk.: Detv.)

gajdovať, -ujem: Zajac s lískou tanec vedie a srna im gajduje. Bol jeden gajdoš, čo gajdoval za groš. (Veniec 122.)

gajdy, **gájd**, (gajdí): Hučí gajdí mohutný hlas. (Sladk.: Detv.) — Zahučaly gajdy a valach preberá na nich dierky. (Dbš. Sl. pov.) — Idú mu na krivo gajdy (je mu do plaču; plače). (Dbš.)

Gál, -a: Od Gála (15. okt.) chvíľa nestála (Záthur.)

gála, -y (*špan.*) = slávnostný oblek; slávnosť

galamuta, -y = zmätok, neporiadok

galán, -a = driečny šuhaj; milenec

gaľata, **gaľatka**, -y v. geleta

galánka, -y = milenka

galanteria, -ie (*fr.*), zdvorilosť; **galantnosť**; **galantný**

galbáč, -a

galbavosť, -ti = nemotornosť, krchňavosť

galbavý = krchňavý

galeja (galija), -e (*tal.*), v stre-doveku veslová vojenská loď, na ktorej veslármi boli otroci

galejny: g. otrok, zločinec

galéria, -ie (*fr.*) = stĺpová sieň; sbierka obrazov; v divadle rady sedísk vo vyšších poschodiach

galeta v. **gaľata**

galgan, -a = lagan, lapaj, pobehaj, šibenec

galgán, -u, zelina (*Marantha galanga*)

galgánový: g. koreň

galiba, -y = nepríležitosť, prekážka, chyba

galija v. **galeja**: Vždy je ako na galijach. (Záthur.)

Galilea, -y; **Galilejčan**, -a; **galilejský**

galimatias, -u (*lat.*) = táranie; reč bez smyslu

galón, -a = stužka

galop, -u, cval

galoše, -lôš, -loší (*fr. galloche*) z *lat. gallicae (soleae)* = galská obuv, vrchné črievice gumové na ochranu vlastnej obuvi od blata al. premoknutia

gaľoty, -ôt = nohavice; **gaľôtky**, -tok

galvanický

galvanizmus, -mu — elektrina

vzbudená chemickým spôsobom
al. dotknutím tela spojenými
kovmi na pr. cinkom a meďou,
olovom a striebrom
gamba, -y = pysk, pera
gambáč, -a = gambatý
gambatý = pyskatý
gáň, -a, krátka palica alebo kúsok
dreva na ráňanie ovocia so stro-
mov
ganec *o.* džganec
gániť, -im = zazerat' (nepekne,
zlostne pozerat')
gánčovať *o.* haniť
gánok, -nku (*nem.*) = chodba
garád, -u = priekopa pri hrad-
skej: Skotúfal sa do garádu.
(Dbš.)
garancia, -ie (*fr.*) = zabezpečenie,
poistenie, záruka, rukojemstvo
garazda, -y = výtržnosť, krik:
Príde domov. Tu hneď proti
svojmu obyčaju začal robiť ga-
razdu. (Dbš. Sl. p. V.)
garazdiť, -ím; **garazdovať**, -ujem
= výtržnosti, krik robiť; šara-
patiť: Tam zbojníci sa boli u-
hniezdili a zle garazdili. (Dbš.
Sl. p.) — Pankrác, činiac vy-
chádzky zo Skalice i do Mo-
ravy, strašne tam garazdo-
val. (Let. M. S. IX.)
garáž, -e (*fr.*), miestnosť pre auto-
mobily.
garbiar, -a = kožiar
garbiareň, -rne = kožiareň
garbiariť, -im = kožiarit'
garbiarstvo, -a = kožiarstvo
garda, -y (*fr.*) = ozbrojený sbor;
osobná stráž panovníkova
garderoba, -y (*fr.*) = šatnica; vše-
tko šatstvo nejakej osoby

gargarizovať, -ujem (*gr.*), vypla-
kovať
garnitúra, -y (*fr.*) — súhrn častok;
zariadenie nejakého celku na pr.
izby
garnizóna, -y (*fr.*) = posádka vo-
jenská
garsón, -a (*fr.*) = mládenec; čiaš-
nik
gastrický (*gr.*), žalúdočný
gastronom, -a (*gr.*), paškrtník,
maškrtník
Gašpar, -a; **Gašparko**, -a; **Gašpa-
rík**, -a
gašparkovo divadlo, bábkové di-
vadlo
Gašper, **Gašperík** *o.* **Gašpar**
gaštan, -a
gate, gati, -iam, -iach: Neopieraj-
že mu, prepytujem pekne, gate
(neohovárať ho, nespomínať je-
ho chýb). (Sb. M. S.) — Nebojí
sa Nemec, že mu gate vezmú
(keďže ich nemá).
gavaliér, -a (*tal.*), človek uhlade-
ného vystupovania
gáz, -u = plyn
gazda, -u, *pl.* gazdovia: Škoda
nemá gazdu. — Nie je dobre
bez gazdu počty robiť. — Náš
pán gazda, dobrý gazda, dobré
vínko máva, a my z jeho lásky
pime z plnej fľašky. (Veniec, 200.)
— Kde gazda dozerá, tam statok
priberá. (Zátor.) — Gazda má
byť muž, on má rozkazovať a
vládnuť. Tým horšie, kde je na-
opak. Taký dom nemôže vzrastať
a veľať sa, kde nieto gazdu...
(Kukuč.: Dom v str. 14.)
gazdíček, -čka, *o.* gazdíčko; **gaz-
dík**, -a

gazdiná, -ej; **gazdinka**, -y: Keby si ty, Hanka, dobrá gazdiná bola, nuž by si nám tých bryndzových halušiek navarila. (Sl. ps.) — Ožeň sa, šuhajko, vezmi mňa, ja ti budem dobrá gazdiná. (Sl. ps.)

gazdovať, -ujem: Macocha gazdovala sama pre seba. (Dbš. Sl. pov.) — Gazduje od tisica ku stu. (Zátur.)

gazdovlivý: gazdovlivá žena

gazdovský: g. riad; gazdovské roboty. — Gazdovského syna škoda, ten nech robí doma, a chudobný, ten nevoľný, nech ide do vojny. (Koll. Zp.)

gazdovstvo, -a, *pl. g. gazdovství*: To malé gazdovstvo, ktoré si mal, i to si už všetko premrhal. (Sl. ps.) — Ide mu gazdovstvo dolu vodou. (Zátur.) — Gazdovstvo rozdelené na kusy nikde sa neveľadí. (Kukuč. Dom v str. II. 189.)

gáža, -e (*fr.*) = plat, služné

Gažo, -a *v. Gašpar*

Gbely, -ov

gebnúť, -nem

gebuľa, -e, *Menispermum cocculus*

gebuzina, -y = miešanina, žbrnda

Gejza, -u

gejzír, -a, vybuchujúci horúci prameň

geleta, **geletka**, -y = diežka

geľo, -a = nemotorný človek

Gemer, -a; *v. Gemeri*

gemerský: Gemerská župa

genealog, -a (*gr.*), rodopisec; **genealogia**; **genealogický**

generácia, -ie (*lat.*) = pokolenie; doba trvania jedného pokolenia,

ktoré sa počíta priemerne na 30 rokov

generál, -a (*lat.*), vo vojsku dôstojník najvyššieho stupňa

generálny (*lat.*) = všeobecný, hlavný: generálny konvent

generálsky

generálstvo, -a

genetický (*gr.*), určujúci pôvod niečoho

geneza, -zy (*gr.*), pôvod, vznik

geniálny (*fr.*), mimoriadne nadaný

genitálie, -íi (*lt.*), rodidlá

genitív, -u (*lat.*), pád v skloňovaní, odpovedajúci na otázku: koho? čoho? či, čia, čie?

Genitív časový: desiateho januára; tohoto roku; predošlého dňa; budúceho týždňa.

Nepíš: v tejto noci, v predšlom roku. (R. § 261.)

Záporný genitív: oka nezažmúriť; nemať času; do Duchu nespúšťaj kožucha; nevidno Choča (už vidno Choč).

I vtedy dáva sa predmet do genitívu, keď kladné slovo závisí od záporného slovesa: nemohol skosiť lúky; groša nemôže zarobiť; nechce dlhu svojho zaplatiť (R. § 264.)

génus, -ia (*lt.*), veľ duch: Mária bola mu dobrým géniom, svetlým cherubom, ktorý budil v ňom tvorivú silu a dôveru k sebe, vieru na úspech. (HVaj. V., 231.)

genre (*fr. čítaj žánr*) -u, druh; obrázok zo života

gentleman (*angl. čítaj džentlmen*), človek jemných mravov, slušný človek

geodézia, -ie (*gr.*), zememeračstvo

geografia, -ie (*gr.*) = zemepis;
geografický
geológia, -ie (*gr.*) = zemespyt;
 náuka o povahe, vlastnostiach
 a pôvode našej zeme; **geolog**;
geologický
geometer, -tra (*gr.*), zememerač
geometria, -ie (*gr.*) = zememerač-
 stvo; časť matematiky, zaobera-
 ajúca sa plochami a telesami
georgína, -y, *Dahlia variabilis*
gerila (*špan.* z *guerilla*), -y, drobná
 vojna v horách
Gerlachov, -a; **Gerlachovský štít**
Germán, -a; **Germánka**; **Germán-**
stvo; **germánsky**
germanizácia, -ie = ponemčovanie;
germanizátor; **germanizovať**
germanizmus, -mu, spôsob ho-
 vorenia, kde sa slová a zvláštno-
 sti skladby nemeckej reči
 prenášajú do jazykov iných
gestikulácia, -ie (*lt.*), posunok;
gestikulovať, posunkami spre-
 vádzať reč
geto (z *Ghetto*), -a, židovská štvrť
gigant, -a (*gr.*), obor; **gigantický**
gilotina, -y (*fr.*), stínadlo
m. girant píš: žirant
m. giro píš: žiro
gladiátor, -a = rímsky zápasník
glagolica, -e = staroslovanské
 písmo
glazúra, -y, poleva
glej, -a
glejáreň, -rne
glejiť, -im
glg, -u, zvuk, ktorý počuť pri
 pití; hlt: Vypil to na jeden glg
 (Hdž. Šlb.) — Nestojí to za
 glg vody. (Dbš. Sl. p.) — K ús-
 tam ho prihne, dobrých pár

glgov si vrúti. (Sldk.) — Glg,
 glg za glgom až bola fľaška
 prázdna. (Nitr. VI.)
glgať, -ám; **glgnúť**, -nem = glgy
 robiť: Glgnul pohárik pálen-
 ky. (Sytn.) — Glgnem ešte
 kobyliho mlieka. (Zbr. Hry.)
glieda, -y (*nem.*) = šík: Hej,
 chlapi slovenskí! nič sa mi ne-
 bojme, len my v jednej gliede
 ak' vojaci stojme. (J. Kráľ.)
glieda, -y = poleva (čím hrnčiar
 hrnce polieva); glazúra
gliediť, -im = gliedou polievať
glóbus, -bu (*lt.*), zemeguľa
gloriola, -y (*lt.*), slávožiara
glosa, -y (*gr.*), vysvetlenie slova,
 vysvetlivka
glycerín, -u (*gr.*), vedľajší pro-
 dukt pri fabrikácii stearinovej
 (sladkovatá, hustá tekutina)
gniaviť, -im = dláviť, tlačiť
gobelín, -a (*fr.*), tapéty, koberec
 s vôtkanými obrazmi
Goethe, Goetheho
golier, -a: Nevyleje za golier (vy-
 pije)
gomba, -y, veľký, okrúhly, kovový
 gombík: Gombý s belasých
 dolománikov s bleskami slnca
 žartujú. (Nitr. V.)
gombár, -a; **gombárstvo**, -a
gombička, -y
gombiček, -čka: Čie je to dievčatko
 na tom vršku? Má ono gom-
 bíčky na kožušku. (Sl. sp. III.)
gombík, -a
gondolier, -a (*tl.*), veslár na gondole
goniometer, -tra (*gr.*), uhlomer
Gorazd, -a
gotický (sloh)
gr. = gróf

graca, -e = motyka
grád, -u (*lat.*) = stupeň (na stupnici teplomeru)
grafit, -u, uhlík
m. grajciar *piš:* krajciar
gram, -u
gramatika, -y (*gr.*) = mluvnica
gramotný, znajúci čítať a písať
granát, -u, strom a ovocie (*Punica granatum*)
granát, -a, 1. delový náboj; 2. drahý kameň -
granatier, -a, pôvodne vojak, určený pri hájení pevnosti hádzat' ručné granáty do útočníkov
granatiersky
granátový
grandiózny (*tal.*) = veľkolepý
granit, -u (*fr.*), žula
grátis *prísl.*, (*lat.*), zdarma
gratulácia, -ie (*lt.*), blahoželanie;
gratulovať, -ujem
gravér, -a (*fr.*), ryjec
gravitácia, -ie (*lt.*), prítťažlivosť (zemská)
grcať, -ciam = dávať, vracať
grča *v.* hrča
greanina, -y
Grécko, -a
grécky; **grécky katolík** *i* **gréckokatolík**
gréčtina, -y = grécky jazyk
Gregor, -a = Rehor; *zmenš.* **Greguš**, **Gregorko**, **Greguško**
gregoriánsky
Grék, -a
grémium, -ia (*lt.*), spoločenstvo;
gremiálny
m. grg *piš:* krk
grgať, -ám; **grgnúť**, -nem = rihat', zo žalúdka von sa dvíhať (*Dbš.*):
grgá sa mu

Grgolica, -e, zlostná lesná víla (vo Zvolenskej župe)
grguľa, -e, podložka pod čepiec
m. grieda *piš:* krieda
grif, -a, bájnny vták
grifeľ, -fľa
griflík, -a
grimasa, -y, úskľabok
gríska, -y = krupica
grlo, -a = hrvoľ
grman, -a, grmany sú znetvorené slivky: I na dobrej slivke grman rastie
grobian, -a = hrubian
grobianíť, -im
grobiansky; **grobianstvo**, -a
gróf, -a; **grófica**, -y; **grófstvo**, -a
grochtanie, -ia
grochtať, -cem = chrochtať
groš, -a: Čo figeľ, to groš (každý podarený žart stojí groš.) (*Zátur.*) — U toho sa groš neobstojí; keď má len jeden, povie, že mu smutno samému; keď ich má viac, že sa — vraj — nesnášajú. (*Zátur.*)
grošík, -a
grošový
groteskný (*fr.*), podivný, zvláštny
grúliť, -im = chrochtať: sviňa grúli
grúň, -a, príkra stráň chrastím porastlá: Duní vietor, duní v tom zelenom grúni, pasie valach ovce v otrhanej huni. (*Sl. ps.*)
grunt, -u (*nem.*) = základ; dno; majetok: Ale som ti grunty prepil?
gruntovný: gruntovná kniha — *správne* pozemková kniha
grupa, -y
grznár, -a = kožušník
grzno, -a, ovčia koža s vlnou

guba, -y = chlpatá huňa
gubernátor, -a (*lat.*) = správca krajiny, oblasti
guča, -e = hrča
guľa, -le, *pl. g. gúl, guli*
guľáš, -u, kúsky mäsa na cibuli duseného a zapraženého s paprikou
guľat, -am = kotúľať; —**sa**: Červené jablčko po zemi sa guľa, moje potešenie po svete sa túla. (Sl. ps.)
guľatosť, -ti; **guľatý**
guľka, -y; **guľôčka**, -y
guľomet, -u
guma, -y: arabská guma; austrálska g.
gumalastika; **gumelastika**, -y = gummi elasticum
gumovať, -ujem
gumový
gunár, -a = húser: Keď si húsky pásla v zelenej doline, bolo ti nepúšťať gunárov medzi ne. (Koll. Zp.)
gundža, -e = hrča. Hrča je v dreve i v tele niečo tvrdého, gun-

dža je i z mäkkej látky do okrúhla svinutý kus; **gundža** = guľa menšieho rozmeru a neforemná. (Hroboň.)
gusliar, -a, juhoslovanský spevák, ktorý svoj spev sprevádza hrou na gusliach (strunový hudobný nástroj)
gubernantka, -y (*fr.*) = vychovávateľka
gubernér, -a, správca
gvardián, -a, predstavený kláštora
gymnastika, -y (*gr.*) = telocvik
gymnaziálny (*gr.*)
gymnazista, -u (*gr.*)
gymnázium, -ia (*gr.*), stredná škola, pripravujúca na štúdium univerzitné
gynekologia, -ie (*gr.*), náuka o ženských chorobách
gyps, -u, slúčenina kyseliny sirkovej a vápna: Figúru spravíš, akú chceš, z gypsu rozmoklého, keď gyps stvrdne, nenatlačíš do formy tvrdého. (Gavlovič.)
gypsový

H

ha! *ctsl.* = výraz podivenia, radosti, smiechu
Haag, -u; **haagský**
hába, -y, všedné vetché šaty: Nemajú ani háby, ani chaty, ani šaty. (Hdž. Šlab.) — *zmenš.* **hábočka**
habán, -a = novokrstenec
habarka, -y, *pl. g. habarôk* = mútvica, mútvička (nástroj na roztrepávanie, rozmútenie, na pr. kyslého mlieka, zátrepky v hrnci)

habať, -em = chvátat': zhabať = konfiškovať, sebe privlastňovať
habilitácia, -ie (*lt.*), dosiahnutie práva prednášať na vysokej škole
habit, -u (*lat.*) = odev (najmä dlhé vrchné šaty mníšske): Habit nerobí mnícha.
habkať, -ám = potme rukou matat'; nejasno hovoriť
Habsburg, *mn. n.* Habsburgovci; **habsburský**

háby, háb: Potom prídu drábi, poberú ti háby. (Koll. Zp. I.) — Sdriapali s neho kráľovský oblek a v popelvárskech hábach posadili ho na ohnisko do kúta. (Dbš. Sl. p. I.) *v. hába*

hača, -aťa = žriebä

háčik, -a

háčiť sa, -im sa = odporovať, zdráhať sa

háčivý

háčivý: Háčivé kone sú také, že bez zrejmej príčiny priečia sa ďalej ťahať (Rr.)

háčkovat, -ujem, retiazkové očká robiť (heklovat')

háčkovatý = háčky majúci

háčkovka = háčik

hačúr, -a = žriebä

had, -a: h. zemný, vodný, morský, jedovatý; had sipí, syčí, plazí sa, svíja sa, vinie sa; had = človek falošný. = Had ho uštipol. — Pustiť si hada do rukáva. (Sb. M. S.)

háďa, háďaťa

háďací, -ia, -ie (*od háďa*); **hadí, -ia, -ie** (*od had*)

hádam = azda, vari

háďanie, -ia *v. háďať a háďať sa*

háďanka, -y, označuje podstatu veci obrazným opísaním a to len tak, že z opísania toho vec samu len premýšľaním možno uhádnuť

háďať, -am = prorokovať, veštiť, domýšľať sa: Háďaj, čo je to? — Je mu hádam päťdesiat rokov. — Dať si niečo háďať. — Na dvoje baba háďala: alebo bude pršať, alebo bude pekne. (Zátor.) — I z obyčajných, a

najmä z neobyčajnejších prirodzených udalostí háďajú sa i dnes ešte veci budúce (L. Štúr)

háďať sa, -am sa = vadiť sa, priečiť sa: Rád sa háďa. — O rozdelení dedičstva sa háďať.

háďavý — kto háďa: kto sa rád háďa

m. hadbáb pís: hodváb

Hades, -da (*gr.*), boh podsvetia;

Hades, -du, podsvetie

hadí, -ia, -ie: hadia hlava

hadica, -e = hadica na striekačke; had samica

hadinec, -nea, zelina (*Echium*)

hadíť sa = vinúť sa

háďka, -y: Slovo na slovo i začala sa háďka. — Háďkam nebolo konca.

hadovec, -vca, zelina (*Colubrina historta*)

háďzač, -a; háďzačka, -y; háďzanie, -ia

háďzať, háďzem: Kamením do okna háďzať. — Blatom háďže po ňom. — Háďzať perly do blata. — Očima na všetky strany háďzať. — **sa:** Háďže sa ako vretenica. (Zátor.)

hafkať, -ám = štekať

hahaha! *ctsl.*

hahot, -u = zlostný smiech

háj, -a, hájenie, aj čo je hájené; lesík z rozličných listnatých stromov: S tamtej strany hája, šuhaj sa mi klania, ešte nebol u nás, už ho ľudia hania. — Hore háj, hore háj, hore hájom chodník. — Hájičku zelený, kto ťa hájiť bude? Janička zabili, hájneho nebude. — Háj

posvätný. — Pohania v hájoch obety na oltároch obetovali.
hajčiar, -a = honec statku
hajda! *ctsl.* = napred! — Nebojme sa psoty, vykašme rukávy, hajda do roboty. (Sl. sp.)
hajdák, -a = tulák
hajdákať, -am = mrhať
hajdúch, -a, *mn. n.* hajdúsi = dráb, strážnik: s hajdúchmi, s vystrojenými hajdúsi
hajduchovať, -ujem = tancovať od zeme: Od zeme sa do skoku dajú a šuhajsky hajduchujú (Nitra. V.)
hajdúsky: Zahraj mi hajdúsku (Koll. Zp.)
hájenie, -ia: hájenie cti pred súdom
hájik, -a; **hájiček**, -čka: Vzkazujem mu toľko šťastia, čo je v tom hájičku lístia.
hájiť, -im = brániť, chrániť; zakazovať, zabraňovať: Hájiť niekoho pred súdom. — **sa**: Kráľ svojich nepriateľov má, pred ktorými sa hájiť musí. — Každý má právo hájiť svoje... I sľepku hájim, keď sa k nej prikráda líška. To je povinnosť. (Kukuč.: Dom v str. II. 12.)
hájiť, -a; **hájiťka**, -y
hájničič, -ím = byť hájnikom
hájnička, -y
hájnik, -a = horár
Hájniky, -ik; v Hájnikoch
hájovňa, -vne, horáreň
hájový
hajs! — slove, ktorým poháňajú voly
hájsky
hajtman, -a

háľ, -a, náčinie na konci zakrivené na chytanie a držanie niečoho: háľ rybársky, verajný (na ktorom dvere visia); h. studničný, kotvový; háľkom pritiahnuť
háľklivý (z *nem.* heiklich) = nedotklivý: To je háľklivá vec. (Dbš.)
háľkovať, -ujem = háľkom trhať
háľkovatý, **háľkovitý**
háľkový
haky-baky, hakov-bakov = čarbanica
halabala = napochytre, lecijako, povrchno, ledabolo: Všetko robí len na halabala. (Rr.)
halaparta, -y (zo *staronem.* Helmbarthe, *tal.* alabarda) — sekera s oboch strán brúsená; druh kopijí, zbraň na sekanie aj na klanie
halapartník, -a
halaškovať, -ujem, sem a tam nečinne chodiť a vresky robiť (Rr.). Robiť sa mu nechce, ale halaškovať na to by ho bolo. (Zátur.)
halena, -y, sedliacke súkenné vrchné šaty mužské: Často v chatrnej halene najdeš rozumy jadrné.
halienka
halenár, -a, kto haleny šije
halenový, z halenového súkna
Halič, -e: Východná Halič je bohatá na petrolejové pramene.
Haličan, -a; **Haličianka**, -y; **haličský**
halienka, -y
halier, -a; *l.* halieri; *mn. n.* haliere
haliť, -ím = kryť: Vrcholy hôr halily sa v mraky.
háľka, -y, guľka na hranie; okrúhly klobúčik na štíte; veterník: Premena od základu po samú

háľku. — Háľka na kostolnej veži (makovica) al. na dome.

halucinácia, -ie (*lt.*), mam, klam smyslov, nepravé obrazy a viny, čo utkvely v chorom alebo opojenom mozgu.

haluška, -y, obľúbené slovenské národné jedlo: krupičné halušky; múčne halušky; bryndzové halušky (bryndzou posypané; cesto sa zavari, uvarené ocedí, omastí a bryndzou posype); **haluškový**

haluz, -i = vetva, konár (najmä ihličnatých stromov); **halúžka**, -y

haluzie, -ia

haluzistý

haluznatý

hám, -u *v.* **hamovať**

hambálok, -lka (*z nem.* Hangbalcken) = žrdka pre sliepky v kuríne (Rr.); priečna žrdka, priečnica: Sliepky sedávajú v kuríne na hambáľku = na pánte (Rr.) Že si on z nej (zo slaniny) neodrezal len kúštek, až mu zostal na hambáľku motúžtek.

hamišnosť, -ti (*maď.*) = falošnosť

hamišný (*maď.*) = nízky, podlý, falošný

hámor, -mra, -mru (*nem.* Hammer = kladivo) = dielňa, v ktorej sa kovy (železo, meď) ťažkým kladivom kujú; **hámorský**: h. pán

hámorník, -a; **hámornícky**

hamovať, -ujem (*z nem.* hemmen) = zdržiavať, zastavovať, prekážať

hamovník, -a = nákolník, hamovní reťaz

hámrik (*nem.*), kladivko

hámry, -ov: h. železné, medené; *v.* **hámor**

hamulec, -lca *v.* **hamovník**

Hana *v.* **Anna**

hana, -y, vystavenie nedostatku, viny; hanobný skutok. — Hanu kydať. — Akú mi, môj milý, akú hanu dávaš? — Ľudia ťa haňajú, ale nemáš hany, akú ti dávajú. (Sl. ps.)

Haná, -ej (na Morave); **Hanáč**; **Hanáčka**; **hanácky**

hanba, -y: Horím od hanby. — Chcela urobiť hanbu mne — hanbu spravila sebe. (Kukuč.) Do hanby prísť. — Hanba sem, hanba tam. — Za hanbu si pokladať. — Kto hanbu stratil, všetko stratil. — To je hanba. — Nezná hanby ako pes. — Urobil to aspoň pre hanbu (nie z ochoty, nie z dobrej vôle, ale aby hanbe vyhnul). — Hanba otcova je synom hanba. — Mal zhorieť od hanby. — Sklopil oči od hanby. (Zátor.) — Hanba a posmech.

hanbiť, -ím = potupovať, do hanby uvádzať

hanbiť sa, -ím sa = stydiť sa: hanbí sa ma; on sa hanbí matky; hanbím sa za teba. — Hanbi sa! — Netreba sa vám za to hanbiť. — Hanbím sa, že som to urobil. — Hanbil sa pred otca predstúpiť. — Kto sa hanbí, má prázdne gamby — nekladie na gamby! (Zátor.) — Kto sa hanbí, nech si utrie gamby. (Hanblivým málo sa dostane.) (Dbš.) — Keby ste sa aspoň sveta hanbili, keď sa už Boha nebojíte. (Kukuč.: Dom v str. 12.)

hanblivý: Hanblivý žobrák na veky prázdnu kapsu nosí. (Zá-tur.)

handra, -y, *pl. g.* handár, handier

handrár, -a; **handrárstvo**, -a

handrbulec, -lca, prezývka Nem-cov, bývajúcich na Slovensku; človek nepoňatljivo, nepravidel-ne hovoriaci

handrička, -y

handrkovať, -ujem = (ptp.) ne-mecky hovoriť

haneblivý = hanblivý

hanebný = hanobný

handžár, -a, nôž (turecký)

hanenie, -ia: h. mŕtvych

hangár, -a (*fr.*), prístrešie pre aeroplány

haníť, -ím = tupiť; kto haní, kúpi; ohovárať. — Nehaňte ľud môj, že je mladý, klebetárski posmie-vači! V mladom sa veku ide do vlády, starému sila nestačí. (A. Sládk.)

Hanka, -y *v. Anna*

hánka, -y, článok na prstoch: Udri ho po hánkach! — Búchajú hánkami o stôl, keď môžu kartu zabiť tromfom. (Kukuč. XXIII.)

hanlivý: hanlivých výrazov po-užiť proti niekomu

Hannibal, -a, vodca kartaginský

hanoba, -y

hanobenie, -ia

hanobiaci, -a, -e: h. čin, výraz; hanobiace tvrdenie

hanobiť, -ím = hanoblivé slová hovoriť, ohovárať

hanobiteľ, -ľa

hanoblivý

hanobný; **hanobník**, -a; **hanob-nosť**, -ti

hapať, -ám (v detskej reči) = sadnúť, padnúť

haraburda, -y, 1. človek, ktorý všeličo pohovorí, potára, ne-smysel hovorí, robí (Dbš); 2. staré veci: h. predávať, vykladať

haraburdie, -ia

hárať, -am — *iterat. od* horieť

hare, -a = počiatok bitky

harcovať, -ujem, sem a tam jazdiť, nepriateľa hľadať a vyzývať na boj

harcovník, -a, kto harcuje

hárem, -u (*arab.*) = obydlie tu-reckých žien

harfa, -y: na harfu (harfe) hrať

harfeník, -a; **harfenička**, -y

haring, -nga = sled'

harlekýn, -a = šašo, pajac; ko-mická postava talianskej ko-médie

harmáles, -u *v. armáles:* Má har-málesy so starým panákom; — na psej koži (je zeman). (Zá-tur.)

harmanček, -a, zelina (*Matricaria chamomilla*)

harnecký, -ého = súdny sluha

harmónia, -ie (*gr.*) = lad, súhlas: Jeho hlas naplnil dušu sladkou harmóniou, rumenec polial líce a pred očami naskočila ru-žová hmla. (Kukuč.: Dom v str. I. 61)

harmonika, -y

hárok, -rku: List je písaný na háрку papieru. (L. M. S. I.)

hartovať z nem., slovensky zakaliť (kalená strela), zaoceliť

harušiť, -ím niekoho = hnevať, pajedit'

hasenie, -ia

hasič, -a: dobrovoľný hasič; **hasičský**; **hasičstvo**, -a
hasič, -ím: h. oheň, smäd, vápno.
 — Čo ťa nepáli, nehas.
hasnúť, -em, prestávať horieť: svetlo, oheň hasne. — Keď nieto dreva, hasne oheň. — Oči hasly.
haspra, -y; *zmenš.* **hasprička**
hasprovať, -ujem, hasprou zavierať
hastroš; -a = strašidlo (postavené tam, kde vtáctvo škodu robí). (Rr.)
hašteriť sa, -ím sa = vadit' sa: Pre ničomnú vec sa hašteríte.
hašterivý
hať, -ti = priehrada
hata! — hovoria koňom, aby šly na pravo; (na ľavo = čihi!)
hatenie, -ia: h. v užívaní
hatiť, -ím; to ma hatí = to mi prekáža
hatlanina, -y = špatné písmo; zlý sloh; reč nesrozumiteľná (Rr.)
hausse (*fr.* čítaj hós), stúpanie kurzov na burze
havaria, -ie (*fr.*), škoda, ktorá sa lodi al. nákladu stala za plavby
háved', -di = sberba
Havel, -vla = Gál
haviar, -a; **haviarsky**; **haviarstvo**, -a
havkáč, -a, kto havká, breše, šteká: Na takých havkáčov nič nedám. — Sobrali sa havkáči a potom už nebolo možné k slovu prísť. (Rr.)
havkať, -ám = štekať
havran, -a: havran kráka; vlasy čierne ako havran. — Letí havran, letí, radostne si kráka, nesie krm pre deti, pre rodinku

svoju, čo tam v hniezde čaká. (HVaj.)
havraní, -ia, -ie
hazard, -u (*fr.*) = náhoda, odvaha
hazardný: hazardná hra = hra iba šťastlivej náhody
hazardovať, -ujem, odvážiť sa, odvážlivo hrať
hebedo, -a = hlúpa osoba; človek neobratný, hlúpy a daromný. (Rr.)
m. **hebkosť pís**: **hybkosť**
m. **hebký pís**: **hybký**
Hebrej, -a; **hebrejský**; **hebrejčina**
hedžra, -y (*arab.*), útek Mohamedov z Meky r. 622
hegať, -ám; **hegnúť**, -nem = triasť, sem a tam drgať: Celú cestu nás hegalo (keď sa viezli na hrbolatej ceste). (Rr.) Na voze po zlej ceste nás hegá. — Heglo ho. — Ale ho heglo (nádej ho sklamala).
hegavý
hegemónia, -ie (*gr.*) = nadvláda
heglavý
hej! *ctsl.*: Hej! len tá reč je sladká, čo učila matka. (Veniec, 35.) — Len sa toľko nežaluj. Nemusíš toľko stonať. Tebe je hej na svete. — Hej, keby ja mal iné šaty. (Kukuč. XXIV.)
hej = áno
hejsa! *ctsl.* = výkrik radosti
hekľovať *v.* **háčkovať**
hekatomba, -y (*gr.*), obeť sta zvierat
hektár, -a (*ha*)
hektograf, -u (*gr.*), rozmnožovací prístroj
hektoliter, -tra
Helada, -y = Grécko
Helén, -a, Grék; **helénsky**, grécky

Helena, -y *v.* Elena
Hélios, -ia, boh slnca u drev-
 ných Grékov
helota, -u (*gr.*), otrok v Sparte
Helvécia, -ie
helvétsky: helvétska viera
hemisféra, -y (*gr.*), pologuľa
hemženie, -ia
hemžiť sa, -ím sa = hmýriť sa:
 Rybník rybami sa hemží. —
 Hemžia sa ako včely v úli.
 (Zátur.)
hemoroidy, -ov = zlatá žila
Henrieta, -y
Henrich, -a
hen *prisl.*
heraldika, -y, náuka o znakoch,
 erboch
herb, -u *v.* erb, címer
herbár, -a (*lt.*), rastlinár
herec, -ca; **herecký**; **herectvo**, -a;
herečka, -y
heretik, -a (*gr.*), kacír; **hereza**, -zy,
 kacírstvo
Herkules, -la, -lesa
hermafrodit, -a (*gr.*), zviera, tvor
 obojeho pohlavia
hermelín, -a, hranostaj (*Mustela*
erminea); **hermelinový**
hermetický (*gr.*), nepriedušne za-
 tvorený
Herodes, -da
heroický (*gr.*) = hrdinský, boha-
 tiersky
heroizmus, -mu (*gr.*) = hrdinstvo,
 bohatierstvo
herold, -a (*fr.*) = hlásateľ, zve-
 stovateľ, vojenský posol; **herold-
 ský**; **heroldstvo**, -a
héros, -a (*gr.*), hrdina, bohatier
herský = pekný, driečny
heslo, -a, *pl. g.* hesiel, tajné slovo,

ktoré si vo vojsko dávajú, aby
 sa svoji poznali; významné slovo
 al. veta, ktorú si niekto vyvolí
 za pravidlo života: Mal za heslo
 respice finem (maj na zreteli
 koniec). — Sväté naše heslo
 je Sloboda a sláva! (S. Chlpk.)
heš! slovce, ktorým odháňajú kury
hever, -a = dvíhadlo, zdvihák;
 tekvička, ktorou víno zo suda
 ťahajú
hexameter, -tra (*gr.*), šesťstopový
 verš
hí! hjo! = slovce, ktorým pohá-
 ňajú kone
hiart, -u (*nem.*) = ohnisko
hierarchia, -ie (*gr.*) = kňazovláda;
 sbor cirkevných hodnostárov
hieroglyfy, -ov (*gr.*), obrazové pís-
 mo starých Egyptanov
hikať, -am, vykrikovať v udivení
 alebo v strachu
hintov, -a = krytý koč
hipodrom, -u (*gr.*) — miesto, kde
 boly závody koňmo al. vozmo
histologia, -ie (*gr.*), náuka o tka-
 nive tela
história, -ie (*gr.*) = dejepis
historický: historické pamiatky
hja, *ctsl.*: Čo tu dobrého počuť?
 Hja, veru nič dobrého, ale zlého
 hej. (Dbš. Pov. I, 3)
hľa, *ctsl.*
hláč, -a = ryba; *v.* **hlaváč**. Zaťa-
 tý ani nezbadá, iba keď ostane
 sám, ako keď hláča vyhodia
 na sucho. (Kukuč. XIX.)
hlad, -u = nepríjemný pocit po-
 treby pokrmu: Hladom a smä-
 dom mrieť. — Hladý (*st. kon-
 covka instr. pl.*) mrieť. — Pra-
 covat' o hlade a smäde. —

Mesto hladom vymoriť. — Hlad ukrotiť. — Hlad je najlepší kuchár. — Hlad sa slovami utíšiť nedá. (Zátur.) — Hlad je veľký pán. — Ani nevidím od hladu (Dbš.) — Hlad i šibenice sa nebojí. (Sb. M. S.)

hľad, -u (v složných: pohľad, výhľad, rozhľad)

hľadanie, -ia

hľadany

hľadať, -ám: Hľadá koňa a sedí na ňom. — Darmo tam dačo hľadáš, kde si nič nepoložil. (Hat. Sl. ml.) — Hľadajmeže v povestiach pomer tento. (Dbš. Úv.) — Nemáš tu čo hľadať. — Čo tu hľadáš? — Hľadať šťastie. — Čo si hľadal, to si našiel. (Zátur.) — Rovný rovného hľadá. (Similis simili gaudet.)

hľadidlo, -a: Hľadidlom sa hľadí bielizeň.

hľadieť, -ím, hľad' *na niečo*: Darovanému koňovi nehľadí sa na zuby. — Nehľadiac na jeho vek. — Hľadí ako teľa na nové vráta. — Vpravo hľad'! — Nič dobrého mu z očí nehľadí. — Na niekoho z vysoka hľadieť. — Hľadí — pozerá — čo by tri dediny bol vypálil. (Zátur.) — Hľadí ako kat. — Hľad' ďalej od nosa. (Zátur.)

hľadina, -y, rovina, hladká plocha: hladina morská

hľadisko, -a: So svojho hľadiska vec rozvážiť. — Obyčaj tento dôležitý je s hľadiska krasovedného. — To s dvojakého hľadiska rozsúdené byť môže.

hľadíť, -ím: Pravda nehľadí. — Bielizeň hľadieť. — Nábytok, kov hľadieť.

hľadkastý = trochu hladký

hľadkať, -ám = rukou voľne po tele, po vlasoch ťahať (Dbš): Žena muža hľadká.

hľadkosť, -ti

hľadký, hladší, hladkejší: Hladký ako zrkadlo. — H. ako ľad. — H. ani sklo, jasný ako kryštál.

hľadnúť, -em = lačniť

hľadný = lačný: Hladný ako pes, ako vlk. — Umrel hladnou smrťou. — A už nebol ani hladný ani smädný od samej radosti. (Dbš. Sl. p.) — Niet horšej veci ako hladný, keď sa dostane k válovu... (Kukuč.: Dom v str. I. 204). — Hladnému nechce sa spievať. — Hladnému vždy poludnie zvoní. (Zátur.)

hľadomor, -u = hlad

hľadomorňa, -e, väzenie, v ktorom hladom morili

hľadoš, -a

hľadovať, -ujem: Je jar, keď chudoba po dedinách hladuje. — Hľadovať s ním nechcelo sa nikomu. (Dbš. Sl. pov.)

hľadový: hladová smrť

hľadučký, **hľadunký**

hlahol, -u = hlas, zvučanie: hlahol zvonov

hlaholiť, -ím

hlas, -u: hlas dôvery; nahlas; h. tichý, zvučný, vysoký, žalostný, ostrý, tenký, jasný, čistý, silný, slabý, hrdelný (fistula), mäkký. — Taký máš hlas, ako deravý hrniec. — Psi hlas do

neba nejde. — Hlas meniť, zvýšiť, snížiť, povzniesť. — Zvieratá, ktoré majú pľúca, hlas vydávajú. — Hlas jeho v kostole sa rozliehal. — Hlasom žalostným zavolať na neho. — Má hlas ako zvon. — Trúba hlasu veľikého. — Hlas harfy. — Hlas mužský, ženský. — Hlas poradný, rozhodný. — Najviac hlasov dostal. — Dať hlas. — Hlas sa mu zatriasol a na oči mu naskočily slzy. (Kukuč.: Dom v str. I. 144.) — Hlas mu zlyhal a srdce sa stiahlo od bolesti ako v kliešťach. (Kukuč.: Dom v str. II. 12.) — Hlas, ako čo by víchrica lipy lámala (Dbš.) — Väčším počtom hlasov premôcť. — O dva hlasy mal viac. — Všetkými hlasmi vyvoleným byť. — Nadpolovičná väčšina hlasov. *zmenš.*
hlások, -ska

hlásanie, -ia

hlásať, -am = volať, oznamovať: Hlásať slovo božie (kázať).

hlásateľ, -a: hlásateľ slova božieho

hlasisko, -a

hlásiť, -im = oznamovať

hlásiť sa, -im sa: hlásiť sa k dedičstvu, k stratenej veci, k vojsku. — Hlási sa v nás cit útrpnosti.

hlasito = hlasne: h. sa smiať, kričať, plakať, hovoriť

hlasitý = hlasný: h. obdiv, čítanie, pochvala, plač, nariekanie. — Do hlasitého smiechu sa dať.

hláska, -y, *pl. g.* hlások

hláskovanie, -ia

hláskovať, -ujem

hlasne: Zopakoval som hlasnejšie otázku. (Gr. Taj. II, 5.)

hlásnik, -a: Hlásnik spieva:

Chváľ každý duch Hospodina i Ježiša, jeho Syna.

Už odbila deviata hodina.

Opatrujte svetlo, oheň, aby nebol ľudom škoden.

hlasnosť, -ti

hlasný = hlasitý

hlasovací, -ia, -ie: h. právo; h. lístok

hlasovanie, -ia

hlasovať, -ujem

hlava, -y: h. rodiny, štátu; hlavu svesiť, skloniť. — Kývnutím hlavy úmysel svoj oznámiť. — Bolenie hlavy. — Hlava ani tekvica. — Moja biedna — boľavá — ubolená — utrápená — hriešna hlava! (Zátur.) — Hlava ma bolí. — Hlava ho rozbolela. — Vošlo mu do hlavy. (Zátur.) — S odkrytou (s pokrytou) hlavou stáť. — Hlavou kývať, krútiť. — Pre mňa sa na hlavu postavte. — Nemá to ani hlavy ani päty. — Nevie, kde mu hlava stojí. — Má holú hlavu ako koleno (je plešivý). (Zátur.) — Povedz pravdu prebiješ hlavu. — O hlavu prídem od starosti. (Zátur.) — Uderilo mu z ruky do hlavy (opil sa). — Neučená hlava na kňazstvo sa nesväť. — O tvoju hlavu tu ide. — Múdra hlava. — Svitlo mu v hlavce. (Zátur.) — Čo ti to do hlavy prišlo? — Ani klinom mu to z hlavy

nevybiješ. — Čo sa na hlavu postavíš (nevykonáš to). (Zátur.) — Kto nemá v hlave, musí mať v nohách (na čo sa zabudlo, pre to sa musí ísť). — Dajte na hlavu (klobúk)! — Hlava sa mi točí, srdce mi bôľ úži. (Sl. ps.) Hlava sa mi krúti. — Ide mi hlavu roztrhnúť. — V hlave ma trhá — štiepa; v hlave mi kuje ani kladivom; v hlave mi vrta. (Zátur.) — Nemá kam hlavu skloniť. — Mám toho plnú hlavu. — Od hlavy až po päty. — Čo nabral do hlavy, nedajbože z hlavy. (Kukuč.) — Nelámte si o tom hlavy. — Koľko hláv, toľko myslí. — To mu už dávno z hlavy vyšumelo. (Zátur.) — Od hlavy ryba smrdí. — Kapustné hlavy. — Čo hlava, to rozum. (Dbš.) — To si ani do hlavy neber.

1. Trafil klinec po hlave (den Nagel auf den Kop treffen). 2. Lahko stratí hlavu (den Kopf verlieren). Jedno i druhé stalo sa príslovím. Rečove sú neškodné, ale obídeme sa i bez nich. (R. str. 275.)

hlaváč, -a, ryba (Cottus gobio)

hlavaj, -a; **hlaváč**, -a; **hlaváň**, -a = hlavatý, tvrdohlavý, neústupný človek: Poniektorí hlava ji dostali takú príučku od neho, že skrotili ako jahniatka. (Kukuč. II. 10)

hlavatica, -e v. hlavátka

hlavátka, -y, ryba: A raz vytiahla sa mu za udicu hlavátka ozaj utešená. (Dbš. Sl. pov.)

hlavatosť, -ti, **hlavatý**

hlaveň, -vne, horiaci al. ohorený (opálený) kúsok dreva; predná časť pušky, železná cieva, do ktorej sa náboj dáva — *zmenš.*

hlavienka: Pod kozubom horel ohník, ale začíнал už zhasínať, iba dve- tri hlavienky sliepňaly pri podhrebenej, rozžiarenej pahrebe a osvetľovaly izbicu. (Kukuč. I.)

hlavica, -e, hrubší koniec nejakej veci

hlavička, -y: Mať moja, mať moja za dvoma horama, už má hlávka bolí, čo plačem za vama. Hlavička ma bolí, len tak pobolieva, že ste ma, mať moja, mladú odumreli. (Veniec 110.)

Hlavička ma bolí, srdiečko vo mne hrá, Pane večný Bože, čo to len znamená? (Sl. ps.)

hlavienka, -y

hlavík, -a = vrchnák úľa

hlavina, -y = predok lodi

hlaviny, -ín = ľanové plevy

hlávka, -y: hlávka kapustná

hlávkový: hlávková kapusta

hlavne, *prisl.*

hlavnica, -e = poduška; *zmenš.*

hlavnička, -y

hlavný: h. župan

hlbať, -am

hlbavý

hlbina, -y: z hlbín srdca

hlbiť, -im

hlbka, -y

hlbočina, -y

Hlboké, -ého (obec)

hlbočizný

hlboko: Mali ste tú priekopu hlbšie vykopať. (Rr.)

hlbokomyseľnosť, -ti; **hlbokomyseľný**

hlbokosť, -ti
hlboký, hlbší: h. ticho, žiaľ, úcta, opovrzenie. — Brázda hlboká, slama vysoká. (Rr.)
Hleb, -u (meno vrchu v krivánskej skupine Malej Fatry)
hliadka, -y: h. vojenská. — Stráža a hliadky rozostaviť po cestách
hlien, -u: hlien sa usadá z vody na dno
hlienovitý, **hlienistý**
hlina -y: hlinu páliť; stena z hlíny. — Oheň hlinu tvrdí.
hlinačka, -y; **hlinastý**
hlinatieľ, -iem
hlinenka, -y
hlinený: h. hrniec
hliník, -a = alumínium; **hlinisko** (fodina lutaria Bern.); **hliníkový**
Hliník, -a (obec)
hlinka, -y: červená hlinka; **hlinkový**
hlinovitý
hlísta, -y
hlístnatý
hlístnik, -a, zelina (Gentiana centaurium)
hlístovitý
hlit = hektoliter: Kúpil obilia asi 200 hlitrov.
hliva, -y, huba (Lycoperdon tuber); huba na strome
hlivieľ, -iem = leňošiť, zaháľať
hlivy, -ív, druh húb (Lycoperdon tuber, Fungus arboreus)
hlobiť, -ím: klinec do steny, kôl do zeme
hloďať, hloďám
hloďavý
hloh, -u = ker i strom (Crataegus osycantha); **hlohový**
Hlohovec, -vca; **hlohovský**

hlohyňa, -ne = hlohové ovocie
hlomoz, -u = lomoz
hlomoziť, -ím = krik, vresk, tresk, buchot robiť (Rr.)
hložie, -ia = ker hlohový
hlt, -u; **hltáč**, -a; **hltaña**, -e
hltaf, -ám, hlcem
hltavec, -vca; **hltavosť**, -ti; **hltavý**
hltavica, -e, volavka (Ardea cinerea)
hlúb, -a = kapustný
hlúbie, -ia
hlúbik, -a
hlúbový
hlučať, -čím
hlučnosť, -ti
hlučný = hlučiaci: hlučné trúbky; hlučná hudba
hlucháň, -a, nahluchlý človek; vták (Tetrao urogallus), tetrov
hluchaňa, -ne, nahluchlá ženská
hlučnúť, -nem
hluchonemý
hluchosť, -ti; **hluchota**, -ty
hluchý, kto nepočuje: Hluchému spievať. — Čo hluchý nedočuje, to si domyslí. — Darmo slepému ukazuješ a hluchému vraviš. (Zátur.) — Žiak bol hluchý (vôbec nepočul). — Žiak bol hluchým (= robil sa hluchým; nechcel počúvať), keď ho učiteľ napomínal — *comp.* **hlučejší**, **hluchší**
hluk, -u
hlupák, -a: Čo jeden hlupák skazí, tisíc múdrych nenapraví.
hlupnúť, -em
hlúpo, **hlúpejšie**: Hlúpejšie to vykonal, než sme na počiatku mysleli.
hlúposť, -ti: Z hlúposti niečo

urobiť, vyviest'. — Hlúposť a pýcha rastú na jednom strome. — Pánboh skromnosť miluje, ale hlúposť nenávidí.

hlúpy, hlúpejší: h. ani hus; — ako baraní roh, ako poleno

hlušiť, -ím = tlčiť

hľuza, -y = hrča, uzol, opuchlina, vred; **hľuzavý**; **hľúзка**; **hľuznatý**

hľuzovatý, hľuzy majúci

hmat, -u

hmatať, -ám, rukami sa dotýkať

hmatkať, -ám: Anna pravou rukou hmatkala, hľadajúc jeho hlavu. (HVaj. V., 330.)

m. hmostiť sa *píš*: **vmestiť sa**

hmkať, -ám, -ajú

hmla, -y: hustá hmla zaľahla

hmlistý

hmota, -y: Bez ideálu hmota ostane surovou, mrtvou hmotou, nie aby sa podvihla k dokonalosti. (Kukuč. XVIII.)

hmotár, -a

hmotársky: Náš hmotársky vek toho neponíma. (Nitr. VI.)

hmotnosť, -ti

hmotný: hmotná pomoc

hmýr, -u = hmýrenie; hmyz

hmýriť sa = hemžiť sa: Stotísic Turkov hmýri sa po poli. (Sldk.) — Ľudí sa hmýrilo ani o veľkom trhu niekedy pred Vianocami. (Kukuč. XXIII.)

hmyz, -u

hmyzina, -y

hmyzožravec, -vca

hnačka, -y = behavka

hnance, -nea

hnať, ženie: Vietor ženie loď. — Voda mlyn ženie. — Ženú sa ako na preteky. — Vietor

nám hnal prach do očí. — Pastier ženie ovce na pole. — Za babku by aj kozu cez Tatry hnal. — **hnaný**

hnát, -a = kosť v stehne; hnáty = nohy: Složil svoje hnáty (umrel).

hneď, *prisl.* = v tú chvíľu: Hneď pôjdem. — Hneď po obede. — Hovorilo sa hneď francúzsky, hneď anglicky.

hnedosť, -ti

hnedý = gaštanový (Bern.): hneď é uhlie

hnev, -u: Dať sa hnevu premôcť. — Hnev a žalosť svoju zatajil. — Hnev svoj na niekom (na niekoho) vyliat'. — Do hnevu niekoho uvádzať. — Hnevom rozpálený. — Hnevom sa triasol. — Od hnevu sa triasol. — Z hnevu, v hneve, s hnevom. — Hnev odložiť, premôcť, ukrotiť. — Hnev vzkytel v ňom ešte väčšmi, preto, že ho musí tmiť, pritajovať. (Kukuč.: Dom v str. 12.) — V hneve sa to stalo. — Hnevu sa nebojím, o lásku nestojím (nedbám o tú osobu). — Hnev v sebe dusí. (Zátor.)

hnevať, -ám, do hnevu uvádzať; — **sa**: Nerád bych ho hneval (nebude mu po vôli). — Nehnevaj ma, prosím ťa. — Kto sa hnevá, nech sa o zem hodí. — Pre pravdu sa ľudia hnevajú. — Príslovie múdre hovorí, že kto sa hnevá, nemá pravdy.

hnevlivosť, -ti

hnevlivý: Udus reči hnevlivé tichosťou. — Hnevlivý ako

moriak. — Blázon je vždy blázon, hnevľiv ý do času. (Gavlovič II.)

hnida, -y = všie vajce

hnidák, -a, zelina (*Adiantum*)

hnidavý = hnidý majúci

hniezdiť, -im: Orol na skale hniezdi.

hniezdiť sa, -im sa, nespokojným byť: Čo sa tak hniezdiš? — Počal sa za uhom škrabať a na stoliči sa hniezdiť. (Nitr. IV.) — Hniezdi sa ako sliepka — hus — na vajciach. (Zátur.)

hniezdo, -a: Do osieho hniezda pichnúť. — Rodičovský dom je hniezdo. Mladé z neho vyľietajú, keď im podrastú krýdla. (Kukuč. XXIV.) — Hniezdo vtačie; **hniezdočko**

hniľač, -e

hniliak, -a, darebák, postavač, zaháľač

hnilica, -e; **hnilička**, -y = uležalá mäkká hruška

hniloba, -y; **hnilosť**, -ti; **hnily**

hnis, -u = hnoj rany, vredu (Bern.)

hnisovatý

hnisovatieľ, -ie: rana hnisovatie

hniť, hnijem: Ja budem hniť, vy budete žiť.

hnoj, -a = hnis; smes výkalov domášnych zvierat so stelivom

hnojenie, -ia

hnojisko, -a

hnojiť, -ím

hnojivo, -a: umelé hnojivo

hnojnica, -e = hnojová mláka

hnojnice, -níc = bočné dosky hnojného vozu (Rr.)

hnojník, -a, voz, na ktorom sa hnoj vyváža

hnojový

hnus, -u

hnusenie, -ia

hnusiť, -ím *niečo niekomu*; — sa *niekomu*

hnusnica, -e; **hnusník**, -a; **hnusnosť**, -ti

hnusný

hnusoba, -y; **hnusota**, -y

hnúť, hnem, hnul *niečo, niečím*: hnul skalú; hnul skalou. — Ďalej ani hnúť! (Dbš.) — Nehnul by sa, tuším, keby nad ním horelo (leňoch, darebák). (Rr.)

hnuteľnosť, -ti = movitosť

hnuteľný = pohnuteľný, movitý

hnutie, -ia: Dobrá je, srdca dobrehého. Prístupná lepším hnutiam. (Kukuč.: Dom v str. I. 28.)

hnutý

ho — gen. a ak. sg. m: a str. r. záměna **on**. Ako akuz. býva vo vetách, ktorými udivenie, mrzutosť vyjadrujeme: Si mi ho ty za chlap! — Ale že ho nezaspí! — Tu ti ho máš! (o neočakávanej náhode) — Ved' ti ho idem na ten čertov tanec. — Pôjdeš mi ho do mesta za vojaka.

hoblík, -a (*nem.* Hobel) — slovensky: struhák, strúhadlo

hoblíny, -ín

hobl'ovať, -ujem = strúhať

hoc, **hoci**, *sp.*: Hoc si aj bohatý, aj máš kone voly, nechcem ťa, nechcem ťa, nie si mi po v'oli. (Sl. ps.)

hoc aj — **predsa**, *sp.*

hocaký

hocičo

hocijako

hocikde

hocikto: Každý je hocikto, kto sa hocijako drží. (Timr.) — Zdravá som, vraj, i mám maľované lice, čo je hocikomu hodno za tisíce. (Hviezd.)

hocktorý

hod'askedy = hocikedy, *prisl.:* Ďurko, nemáte ohňa? Ba mám, pán veľkomožný . . . vďačne poslúžim hod'askedy. (Kukuč.)

hod'askto, hod'askoho = hocikto *zám.*

m. hodbáb piš hodváb

hoden, hodna, hodno, hodni: Usilovný žiak je hoden chvály. — Nie je hoden, aby ho zem nosila. (Zátur.) — Hoden je robotník mzdy svojej. — Ona jej nebude nikdy hodna. (Kukuč.) — Nie sme toho hodni (krátke i). (Hl. § 262.)

hodina, -y: každú hodinu; každé dve hodiny; o hodinu; o jednej (hodine); prišiel o dvoch hodinách (o dvoch, o druhej). — Už mu odbila posledná hodina. (Zátur.)

hodinár, -a; hodinársky; hodinárstvo, -a

hodinka, -y; pl. hodinky, -nôk: vačkové, vreckové

hodinôčka, -y

hodiny, -ín: slnečné, kuchynské, vežové

hodíť, -ím, hod', hod'te niečo, niečím: Hodil chlapa (chlapom) o zem. — Syn iba hodí plecóm. (Timrava.) *v. hádzat'*

hodíť sa: To sa hodí ako päť na oko. — To sa nehodí.

hodlať, -ám = chystať sa, úmysel mať

hodne, prisl.: h. drahý

hodnosť, -ti

hodnosťár, -a

hodnosťný: zadeliť do lepšej hodnosťnej triedy

hodnota, -y

hodnotenie, -ia

hodnotiť, -ím

hodnosťný

hodnosťnosť, -ti

hodnosťný: hodnosťná osoba, h. opis, preklad, svedok, výpis z knihy

hodnosťný niečoho: Veriaci stali sa hodnosťnými nebeského kráľovstva. — Toľko je otcu, materi hodnosťné. — Toľko je medzi bratmi hodnosťné. (Zátur.) *v. hoden*

hodnosťný = veľký, valný: Od tej strašnej noci minulo hodnosťných pár rokov. (Kukuč. XII.)

hodnosťka, -y = zimnica

hodnosťovanie, -ia

hodnosťovať, -ujem

hodnosťovník, -a; hodnosťovnícky

hodnosťový

hodnosťváb, -u; hodnosťvábništvo, -a; hodnosťvábništík, -a; hodnosťvábništý

hody, -ov: hody kostolné (pamiatka založenia al. posvätenia chrámu); **hody** = sviatky vianočné (Liptov, Orava); hody domáce = hostina: Myši majú hody, keď kocúra nieto doma. (Rr.) — Napukal sa ako sedliak na hody. (Dbš.)

hofier, -a (nem.) — bez vlastného domu; nájomník v chalupe al. v dome

hofierka, -y; hofierkyňa, -ne

hofierstvo, -a

hojdačka, -y = kolíska

hojdať, -ám = kolísať: Hojdať nás bude trochu. (Kukuč. M. v.) — V prístave sa hojdať asi tučet domácich bárok. (Kukuč.: Dom v str. I. 88)

hojdavý

hojenie, -ia

hojič, -a

hojiť, -ím; **hojiť sa**: rana sa hojí;

hojiteľ, -a

hojiteľnosť, ti; **hojiteľný**; **hojivý**

hojne, *prisl.*

hojnosť, -ti

hojný: hojné božie požehnanie

hoľa, -le, *mn. g.* hôľ, holí, holé územie; holá (bez stromov) stráň; vrch, kde sa pasú ovce

holáň, -a, holý človek

Holandan, -a; **Holandsko**, -a; **holandský**

holba, -y (*nem.* Halbe)

hold, -u, sľúbenie vernosti a poddanosti pod prísahou panovníkovi; pocta

holeň, -ne = holenná kosť, brco (brdce); maznák (kosť tibie); holeň čižmy

holengať sa = kolísať sa, klátiť sa: Nohy sa mu holengajú. (Orol, VII.)

holenie, -ia

holiareň, -rne

holiatko, -a = neoperené vtáča

holič, -a

Holič, -a, obec: **holičský**

holičský

holiť, -ím

hōľny (*od hoľa*), holí sa týkajúci

Hollý (Ján): Ján Hollý (1785 až 1849), básnik slovenský, narodil sa v Búroch, bol farárom v Maduniciach na Považí.

holo *o.* **holý**: Do hola ho vyzliekli (= o všetko ho pripravili).

holobrádok, -dka

holohlavý

holohumnica, -e, miesto v humne, kde sa zbožie mláti

holokolenačky *prisl.*

holoľadica, -e = holomráz

holomok, -mka = sluha, dráb; hra v karty: hrať sa na holomka

holomráz, -azu, **holomrazy**, **holomrazníky**, -ov = suchá zima bez snehu: Po nociach boly holomrazy. (Kukuč. M. v.)

holopysk, -a

holoslovie, -ia = prázdne reči

holosť, -ti

hoľský (*od hoľa*): hoľská tráva. (Phřd. II.)

holub, -a: h. domáci, poľný. — Pečené holuby nikomu nepadajú do huby.

holúbä, -äťa, *pl.* holúbätá, holúbence; **holúbäcí**, -ia, -ie

holúbätko, -a

holubí, -ia, -ie: h. mäso

holubiar, -a; **holubiareň**, -rne; **holubiarstvo**, -a

holubienka, -y = holubinka

holubica, -e: Holubica sivá neurobí škody, sadne si na jarček, napije sa vody. (Koll. Zp.) *zmenš.* **holubička**, -y; **holubinka**, -y

holubička, -y *o.* **holubica**

holubičí, -ia, -ie = tichý, ako holubica: h. národ

holubínek, -nea = holubník; trus holubí

holubinka, -y *o.* **holubica**

holubník, -a = 1. holubiar; 2. holubínek

holúbkovať sa, -ujem sa = milovať sa
holúbok, -bka
holý = bez vlasov, hladký, číry; nahý, nezakrytý: holý (hlava) ako koleno. — To je holá pravda. — Na holej zemi ležať (bez stlania). — Pod holým nebom. — Do hola niekoho ostrihať. — Holá hlava ako koleno. Ledva ušiel s holým životom z nebezpečenstva. (Rr.) — Spali sme na lúke pod holým nebom. — Holými rukami sa bránil. — S holou sa rukou neukazoval (vždy niečo priniesol). — Zhola = celkom.
homeopatia, -ie (*gr.*), liečenie podobných chorôb podobnými spôsobmi, t. j. takými, ktoré by v zdravom podobnú chorobu vyvolať mohli; opak je allopathia
homogenický, homogénny (*gr.*) = rovnaký, rovnírodý
homiletika, -y (*gr.*), náuka o duchovnom rečníctve
homola, -ly: homola cukru; *zmenšene* **homôlka**, -y: h. tvarohu
homolovitý
homonym, -a (*gr.*), slovo s niekoľkými významy
hompáľať, -am: h. nohami
hon, -a (*v slož. záhon*)
hon, -u = honenie, beh
honcovať sa, -ujem sa = honiť sa (pes); behať sa (krava)
honcúľa, -e = samopašná, nemravná ženská
honec, -nca = honič, hajčiar
honelnica, -e, miesto v košari, kde sa ovce doja
honelník, -a, pomocník valachov

honenie, -ia
honič, -a
honiť, -ím, **honiť**, -am = naháňať: Nehoň toho, kto sám uteká.
honiť sa: suka sa honí
honobiť, -ím, **sháňať** majetok, **sporit'**
honor, -u: Čo je po honore, keď nič niet v komore. (Zátur.)
honorár, -u (*lt.*), odmena
honosiť sa, -ím sa niečím = pochvaľovať sa
honosnosť, -ti
honosný
Hont, -u = **Hontianska župa**
Hontan, -a; **Hontianka**, -y
honvéd, -a (*maď.*) = obranca vlasti
hony, honov, všetky polia, lúky, vinice a hory istej obci prináležiace; časť chotára
hop! Nehovor hop, až preskočíš! (Rr.)
hopsa, **hopsasa**, *ctsl.*
hora, -y, *zmenš.* hôrka, -y = 1. vyvýšenosť povrchu nad rovinou, vrch; 2. les: Slnko za horu zachodí, zašlo, zajde. — Sľubovať hory-doly. — (Zátur.) Akoby so mňa hora spadla (po starosti). — Hora, hora, vysoká si, moja milá, d'aleká si, d'aleká si za horama, vädne láska medzi nama. (Koll. Zp.) — Ešte je to za horami (neistota). — Čierna hora (ihličnatá). — Čierna Hora (krajina). — Hej, nieto krajšej hory ako je jedľová, či v lete, či v zime vždycky je zelená. (Veniec 115.) — Ej, hora, hora, hora zelená! Kto ťa bude, hora, rúbať, keď ja budem maširovať? Ej, hora, hora, hora zelená. (Koll. Zp.)

horal, -a
horár, -a, strážca hory, hájnik
horáreň, -rne = chalupa horára
horárstvo, -a
horčenie, -ia
horčica, -e, zelina (*Sinapis*); **horčičný**
horčiť, -ím = horkým robiť
horda, -y; **hordy** = lúpežiaci čaty vojska
hore, *prisl.*: hore vrškom bežať; hore sa! Hor' sa, Slovák, čuj otčinu! Tu čas pravý, maj sa k činu! Či v tých putách pohniť chcete, či si voľnosť vyberiete? Pánu Bohu prisahám, že sa priať viac nedám. (Ján Botto). — Hore sa, Slováci, hore sa! a Boh dá, bude Slovák ešte, čím býval inohda. Stojí ešte, stojí, Kriváň nad Tatrami: bude Slovák, čím bol medzi národami. (S. Chlpek.) *m.* hore sa maj! *piš*: hore sa! vstávaj! *m.* hore sa drží *piš*: nedá sa; *m.* vyšiel hore na vrch *piš*: vyšiel na vrch; *m.* on stojí hore na streche *piš*: on stojí na streche; *m.* vrabec má hniezdo hore na komíne, *piš*: vrabec má hniezdo na komíne; *m.* horebrať protokol *piš*: písať protokol. (R. § 22.)
horec, -ca, zelina (*Gentiana cruciata*)
horedolu, *prisl.*
horekovanie, -ia
horekovať, -ujem = bedákať, nariekať: Keby sa začala nad hrobom žalovať, musela by tá zem so mnou horekovať! (Sl. ps.)
horenie, -nia

horenos, -a = hrdý, pyšný
horenosnosť, -ti
horespomenutý, **horeudaný**: vychádzajúci z horedaných vážnych príčin
horeznačky, **horeznak**, *prisl.*
horič, -e = horkosť: Rozliala sa v nej horič a dala jej hovoriť smelo a odhodlane o veciach, o ktorých dosiaľ nerozmýšľala ani v najskrytejšej samote. (Kukuč. XXIII.)
horička, -y
horič, -ím: Pomstou horí. — Horí ako v pekle. — Ved' tie šaty na ňom len horia (veľa šiat derie). (Dbš.) — Horí ohník, horí na Kráľovej holi. Ktože ho nakládol? — dvanásti sokoli. (S. Chlpek.) — Celá bytnosť mu horí, horí posvätným ohňom, ktorý už nikdy, nikdy nevyhasne... (Kukuč.: Dom v str. I. 138.)
horizont, -u (*gr.*) = obzor
horizontálny = vodorovný
m. horevzatý (protokol) *piš*: napísaný (protokol)
horiaci, -a, -e
hôrka, -y
horkastý = trochu do horka
horknúť, -nem
horko, *prisl.*: Horko plakať. — Čierna zem! vydaj mi matku ven, nech sa mojej matke horko vyžalujem. (Nitra VI.) — Chudobná ma mati mala, horko-tažko vychovala. (Koll. Zp.)
horkokrvnosť, -ti = prechnosť, prudkosť
horkokrvný = prechký, prudký
horkosť, -ti
horko-fažko, *prisl.*

horký, horkejší, chuti príkřej, ští-pajúci: horká soľ, horká káva (v ktorej niet cukru). — Horký ako žľč — ako blen. — Ani horký, ani sladký. — Horkými slzami oplakávať.

horkýže, horkáže, *prisl.* — upotrebuje sa v zápornej odpovedi: Či vám ten dlh zaplatil? Ej horkýže zaplatil! (Sokol II.)

horľavina, -y: Tento ozbrojený mier trvá kratší, dlhší čas, kým sa nenakopí hrba horľaviny, ktorá zaraz blčí plameňom, ako iskra do nej padne. (Kukuč. II., 46.)

horľavý: horľavá látka

horlenie, -ia = horlivosť

horliť, -ím = vášnivo hovoriť; snažiť sa

horliteľ: h. náboženský; za cirkev

horlivec, -vca

horlivo = vrúcne

horlivosť, -ti = vrúcnosť

horlivý

Hornád, -a, rieka

hornatosť, -ti

hornatý

horniacky, z Horniakov

Horniak, -a; **Horniačka**

Horniaky, *g.* Horniak; na Horniakoch

horník, -a — filo v kartách

hornolehotský chotár

Hornolehoľan, -a

hornonemecký

Hornozemec, -mca; **hornozemský**

horný

Horný koniec, **Horná ulica** (miestne mená)

hôrny — hôr sa týkajúci: hôrna krádež, hôrna škoda

hor' sa! = hore sa!: Hor' sa, Slovák, čuj otčinu! Tu čas pravý, maj sa k činu! Či v tých putách pohnt' chcete, či si voľnosť vyberiete? (Ján Botto.)

hôrsky: Pokračovanie v reči hôrskej. — Očerství sa na zdravom hôrskom vzduchu slovenskom.

m. horšej *píš*: **horšie**

horstvo, -a, spojené hory

horší *komp.* od zlý; **horšie**

horšiť, -ím niečo = horším robiť: horšiť niekoho = do hnevu uvádzať, hnevať; pohoršenie dávať; — **sa** = hnevať sa, rozhnevať sa, pohoršiť sa

Hortenzia, -ie, osobné meno; **hortenzia**, -ie; kvetina

horúci, -a, -e

horúčava, -y: Potom prestaly dažde a nastaly horúčavy neznošné. (Phfd. III.)

horúčka, -y

horúčosť, -ti

Horvát *v.* Chorvát

Horvátka *v.* Chorvátka

Horvátsko *v.* Chorvátsko

horvátsky *v.* chorvátsky

hory-doly: Na to ma nedostaneš, čo by si mi hory-doly ponúkal. (Rr.)

hospitant, -a (*lt.*), navštevvovateľ, mimoriadny poslucháč; **hospitantka**

hospoda, -y = bydlo, bývanie: Spolu máme hospodu. (Bern.)

hospodár, -a = gazda; hospodársky

hospodárenie, -ia = gazdovanie

hospodáriť, -ím = gazdovať

hospodárstvo, -a = gazdovstvo

Hospodin, -a, *vok.* Hospodine = Boh

host, -a; *pl.* hosti, hostia, *g.* hostí, host'ov; hosti, hostí — vyznamenávajú hromadnosť; hostia, host'ov — poťahujú sa vždy na viac vydelených host'ov. (R. § 59.) — Každý je na svete len host'om. — Nezvaní hostia nebývajú vzácní. — Nevolaný host' má miesto za dvermi. — Host' a ryba na tretí deň smrdí. (Zátur.) — Host'a si musíme uctiť. — Host'ovi prvé miesto. — Nahrnulo sa dost' prechodných hostí. K vôli nim i stáli hostia sa preobliekali. (Kukučín) — Váš otec býval u nás denným host'om. — Hlad je mrcha host'. — I psa host'ovho nachovajú. — Chodíš v hosti, čakaj i ty hostí.

hostec, -tca = reuma

hostenie, -ia

hostia, -ie = oplátka posvätená

hostina, -y; **hostinka**, -y

hostinec, -nca

hostinkár, -a, kto rád na hostinách býva

hostinský

hostovský

hostiť, -ím: Dobre ho hostili: kyjom kyjovali, polenom mastili. —

On teraz v tvojom srdci hostí.

hostiteľ, -a; **hostiteľka**, -y

hota *v.* hata

hotel, -a (*fr.*) = hostinec; krásne hotele; v hoteli; hotelový

hotovať sa, -ujem sa; hotuj sa; Nezdržujte ma od radostí... ku ktorým sa ja teraz hotujem.

hotovenie, -ia

hotoviť, -ím = chystať; **hotoviť sa** = chystať sa

hotoviteľ, -a

hotovizeň, -zne = hotové peniaze

hotovosť, -ti = pripravenosť: vojenská hotovosť. — Ani ona nemohla sa ubrániť dojatosti, to je pravda, ale nebadat' na nej hotovosti k smiereniu. (Kukučín: Dom v str. I. 28.)

hotový = pripravený, prichystaný: Som hotový život položiť za svojho jazyka česť. — Som k vašim službám hotový. — Hotové peniaze = prichystané, na hotove ležiace. — Hotovými zaplatiť. — Hotová udalosť (fait accompli).

hovädo, -a; *pl. g.* hoviad: *zmenš.*

hoviadko, -a

hovädskosť, -ti; **hovädský**

hovädzí, -ia, -ie

hovädzina, -y

hoviadko, -a

hovieť, -iem, -ejú, hovel = poľovať, voľkať: Telu svojemu hovieť. — Hovieť novému prúdu. — Hovieť sladkej lenosti. — Veľmi mi hoviete. — Hovel si, aby si po robote odpočinul.

hovnivál, -a, chrobák v lajne potravu hľadajúci (Scarabaeus stercoreus)

hovnivý

hovno, -a; čertové h. — zelina (Ferula assafoetida)

hovor, -u, hlasité shováranie niekoľkých osôb: Z kuchyne ozýval sa hovor pani rehtorky so Žofou. (Kukuč.)

hovoriť, -ím, **hovorievať**, -am: hovoriť po slovensky. — Reči sa hovoria a chlieb sa je. — Mysli,

potom hovor. — Najprv rozváž, potom hovor. — Never všetko, čo počuješ, a nehovor všetko, čo myslíš. (Zátur.) — Začína ako by tušiť, že pani hovorí, aby hovorila; no nehovorí to, čo má na srdci. (Kukuč.: Dom v str. I. 149). — Hovorí od srdca k srdcu. — Menej hovor a viac rob! (Zátur.)

hovorňa, -ne: verejná hovorňa — vyhradené miesto v novinách, kde sú listy, dotazy a p., za obsah ktorých redakcia nie je zodpovedná

hra alebo ihra, -y, hra je kratochvílna zábava; ukazovanie nejakej cvičenosti a zručnosti: hra detská, v karty, v kocky, v šachy, na slepú babu, na fanty (lepšie: v zálohy), na schovávanú al. schovávačku, na husle; h. pastierska; hry scenické (divadelné): hrou čas krátiť, mariť

hrab, -a, strom (*Carpinus betulus*); **hrabový**

hrabáč, -a

hrabáčka, -y, ženská, čo hrabe

hrabačka, -y = hrabanie (sena)

hrabať, -em: h. seno do kôpok, slamu na hromadu hrabať. —

Každé hrable pod seba hrabú.

hrabať sa v niečom

hrabina, -y = hrabové drevo; hrabový háj

hrabivosť, -ti = ziskuchtivosť

hrabivý = ziskuchtivý

hrabkať, -ám: Sliedka na dvore hrabká.

hrabky, -ov = úhrabky

hrable, hrablí: Dávno tie hrable skapaly, čo k sebe nehrabaly. — Každé hrable k sebe hrabú. (Zátur.) *zmenš.* **hrabličky**, -čiek

hrabnúť, -em

hrabovie, -ia; **hrabový**

hrací, -ia, -ie: hracie karty, hodiny

hráč, -a: náruživý h.; h. na hudobnom nástroji; h. divadelný. — Aj dobrému hráčovi kocka sa obráti. — **hráčka**

hračka, -y: Byť hračkou v rukách cudzích. — Všetko mu je hračka (maličkosť). — To nie je hračka.

hráčsky

hráčstvo, -a

hrad, -u: hrade; **Hrad** (v Novohradskej župe, zle nazvaný „Modrý Kameň“ — z maď. Kékkő)

hrada, -y, okresané brvno pod povalou

hradba, -y; *pl.* hradby, hradieb — čím niečo ohradené je

Hradčany, -ian; **hradčiansky**

Hradište, -ťa. meno miestne (kde hrad je al. býval); **hradištský**

hradiť, -ím

hrádok, -dku = malý hrad; malé mesto múrmi ohradené

Hrádok, -dku (obec); **Hrádočan**; **Hrádočianka**; **hrádočky**

hradský: hradská cesta

hrádza, -e; *pl. g.* hrádzi, hrádz, hať proti vode; násyp; plot; pole ohradené

hrach, -u: cukrový hrach. — Ako by hrach na stenu hádzal (tak sa ho to chytá). (Dbš.) — Čert hrach na nej mlátil (= rapavá je). (Dbš.) — Má sa ako

hrach pri ceste. — Tebe hovoríť a hrach na stenu sypať je jedno. (Kukuč. III., 182.)
hrachovina, -y = slama hrachová
hrachovisko, -a = pole hrachové
hrana, -y
hranatosť, -ti
hranatý
hranica, -e: Na hranici krajinskej býva. — Vojenská hranica.
hraničiar, -a; **hraničiarsky**; **hraničiť**, -ím
hraničný: h. kameň
hranie, -ia
hranol, -a = prizma; **hranolovatý**
hranostaj, -a = hermelín (Mustela erminea)
hrant, -a = válov, žľab
hrášok, -ška, -šku
hrať, **hrám**: hrať na husliach, na klavíri, na organe, na harfe; v karty, v kolky, v šach; **hrať sa**: Kto nehrá, neprchrá. (Zátur.) — Hrá sa s ním ako mačka s myšou. (Zátur.) — V nedeľu hrali u nás divadlo.
hrávanie, -ia; *m.* hrávanie v karty ukracuje život *píš*: hrať v karty ukracuje život
hravať, -am
hravo, *prisl.*: hravo niečomu sa naučiť
hravý: hravé šteňa
hrb, -a, -u, vyvýšenina na chrbte: h. dromedára; **hrbček**; **hrbok**
hrba, -y = hromada: hrba peňazí, kníh, vojakov. — Hrbý zbožia splesnely. — Okolo nich sa začala sbierať hrбка. Malá hrba pýta viac. (Kukuč. XVIII.)
zmenš. **hrbka**, -y
hrbáč, **hrbáň**, -a = hrbatý mužský

hrbaňa, -ne = hrbatá ženská
hrbatieť, -iem
hrbatieť, -ím; — **sa**: Človek sa musí celý deň na poli hrbatieť.
hrbatý: Hrbatého hrob opraví.
hrbiť, -ím = hrbatieť; **hrbiť sa** = hrbatieť sa
hrbol, -a; **hrbolec**, -leca; **hrbolatý**, **hrbľavý**, **hrboľovatý**
hrča, -e = guča (*v. gundža*): Navrela mu hrča jako päť veliká (Rr.)
hrčavý: To je tá hrča hrčavá. (Kukuč. M. v.)
hrčanie, -ia
hrčať, -ím
hrčatý
hrčka, -y
hrčovatý
hrdelnica, -e = hrdelná spulhláška (g, h, ch, k)
hrdelný, hrdla sa týkajúci; o hrdlo, o život idúci
hrdielko, -a
hrdina, -u, človek udatný; **hrdinskosť**, -ti; **hrdinský**; **hrdinstvo**, -a
hrdiť sa, -ím sa = pýšiť sa *niečím*
hrdlačiť, -ím: Ej, tvrdo ľud náš hrdlačí.
hrdlíča, -ťa
hrdlička, -y — Columba turtur
hrdlo, -a: O nič se nestará, len o hrdlo a brucho. — Nenasytné hrdlo. — Má, čo len hrdlo ráci. — Nedaj si hrdlu po vôli, prepíje ti zeme, kone, voly. (Zátur.) — Hrdlom majetok preliť (= prepil). — Vždycky má suché hrdlo (= pil by). (Rr.)
hrdlovať, -ujem: Nevidí, že hrdlujem od rána do večera, že sa trápiť, sužujem.

hrdnúť, hrdnem, hrdol
hrdomyseľnosť, -ti
hrdosť, -ti
hrdoš, -a
hrdús, -u = uzol. (Hdž. Čít.)
hrdúsiť, -im = škrtiť; — sa
hrdúsky = na uzol
 Na slučky zaviazané sa ľahko rozviaže, na hrdúsky neľahko. (Záthur.) — Vláčil som sa, vláčil popod oblok Zuzky, kým mi nesputnala nohy na hrdúsky. (Kukuč. XXIV.)
hrdý na niečo = pyšný, nadutý: Hrdý je na svojich predkov.
hrdza, -e: Patrí ona ku zdravým povahám, ktorých sa hrdza nechytá. (Kukuč.: Dom v str. I. 193.)
hrdzavieť, -iem, -ejem
hrdzavý
hrebeň, -a: h. hustý, riedky; *zmenš. hrebienok*, -ka
hreibenár, -a; **hreibenárstvo**, -a
hrebíček, -čka = 1. klinček; 2. korenie
hrešenie, -ia
hrešiť, -ím; **hrešievať**, -ajm: Čím kto hreší, tým trestaný býva. — Farár ho za to hrešil. — Učiteľ hreší toho, kto sa neučí. — Poznal som človeka, ktorý naveky hrešil.
hriadeľ, -dľa — časť pluha: valec (cylinder)
hriadka, -y
hrianka, -y, pražený chlieb
hriať, hrejem; — sa: Chudobný sa dva razy hreje pri dreve: raz, keď ho hotoví, druhý raz v teplej izbe. (Záthur.) — Ale hreje (slnko)! (Rr.)

hriate, -eho = hriate pálené s medom a korením: Dali nám hriateho do fľašky.
hriatie, -ia
hriaty
hriaznuť, **hriažať**, -em = do snehu do blata zapadať
hríb, -a = huba; *zmenš. hríbok*, -bka, **hríbik**, -a
Hričov, -a, obec v Trenčianskej ž.
hriebsť, hriebem: Kohút začal hriebsť a svolávať kury. (Kukuč. M. v.)
hriech, -u — hriech je dobrovoľné a vedomé prestúpenie zákona božieho: Hriechu sa dopustiť. — Hriech spáchať. — Vystríhaj sa hriechu. — Vyznal sa z hriechu svojeho. — Hriechy oplakávať. — Srdce očistené od hriečov. — Každý hriech má svoju pokutu. — Hriech v maličkom sa počína, vo veľkom sa končí. — Odpusť mu Pánboh hriechy (o mŕtvom). — Hriechy mladosti kára Boh na staré kosti. — Jeden hriech plodí druhý.
hriemať, -am: Hriema pyšný cár, hriema so stolca zlatého. (S. Chalup.)
hriešnica, -e; **hriešnik**, -a
hriešnosť, -ti, sklonnosť hrešiť
hriešny, hriechom oddaný, hrešiaci
hriva, -y, dlhé vlasy na krku zvierat
hrivna, -y = peniaz; schopnosť (talent): svoju hrivnu zakopať
hrivnáč, **hrivnák**, -a — druh divých holubov
hrivnatý
hrk, -u

hrkáč, -a, had (Crotalus)
hrkačka, -y = rapkáč, klopačka, ktorou sa na Veľký piatok hrká
hrkálka, -y
hrkať, -ám: Veľkonočné hrkačky hrkajú.
hrknúť, -nem
hrkot, -u: Chytím železo a vlečiem ho s hrkotom za sebou. (Koll.)
hrkotaf, -cem, -tám, hrkotaj, hrkoc. — Zahrkoce nejaký vozík. — Mletiar sa schodil; mlyny začaly pomaly svojím obyčajným taktom hrkotaf. (Kukuč.)
hrkútať, -am: holub hrkúta
hrmavica, -e = búrka: V lete býva často blýskavica a hrmavica. (Hdž. Čít.)
hrmený = hromový: Sto hrmených striel sa do teba zapáralo!
hrmieť, -mím: Prestalo hrmieť. — Kňaz na hriešnikov s kazateľnice hrmel. — Z hradieb delá hrmely. — Laudon strašne hrmí na Belehrad strmý. (Koll. Zp.)
hrmot, -u = tresk, huk
hrmotaf, -ám, -cem; **hrmotif**, -ím = hrmot robiť
hrmotný
hrnčiar, -a; **hrnčiaren**, -rne
Hrnčiarovec, -viec
hrnčiarstvo, -a; **hrnčiarsky**
hrnček, -a
hrniec, hrnca: hrniec hlinený, vypálený, na mlieko, kamenný, železný, medený, plechový; nočný hrniec = nočník. — Čím hrniec navrie, tým aj čerep z neho bude páchnuť. — V malom hrnci ľahko sovrie. (Sb. M. S.)

hrnúť, -iem; **hrnúť sa**: Kam sa hrnieš? — V dyme a v ohni sa víťazi hrnú do mesta sutín... (Rázus: Vae victis!) — Ľud sa k nemu veľmi hrnul. — Nepriatelia do pevnosti proti nám sa hrnuli. — Hodnosti sa na neho hrnú. — So všetkých strán k nemu sa hrnuli.
hrob, -u — miesto, kde sa ukladajú mŕtvolky: h. nový, hlboký, zapadlý, trávou zarastlý, pažitou obložený, s križom. — Reč nad hrobom mať. — Nad samým hrobom stojí. — Je jednou nohou v hrobe (starý je). — Nad hrobom plakať, nariekať. — Radšej by som sa v hrobe videl; pod zemou videl (Zátur.) — Hroby ozdobujú najmä na Dušičky, v predvečer Všetichsvätých, keď na hroboch zapaľujú sviece a keď nad hrobmi vynikajúcich ľudí odznievajú reči a spevy. Zneuctenie hrobu pokladá sa za veľký hriech. — Zem, ktorú v údel daly Slovanom nebesá, tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. (S. Chlpk.)
hrobár, -a; **hrobáriť**, -im; **hrobársky**; **hrobárstvo**, -a
hrobľa, -le, *pl. g.* hroblí: hromada kamenia: Vie on, že s ním má v zemi hniť, keď ho chladná hrobľa pokryje. (Sldk.) —
hroblisko, -a
hrobnica, -e = krypta
hrobný: h. kameň
hrobový: hrobové ticho, h. hlas
hroch, -a = Hippopotamus
hrochol, -u = hrochtanie

hrochoť, -i; **chrochoť**, -i = zmrzlé blato

hrochtať, -ce: svine hrochcú

hrom, -u, zvuk blesku udierajúceho aj sám blesk: Hrom uderil. — Hrom ho zabil. — Hromom ho omráčilo. — Sto hromov ti do pečene! — A čo by hromy bily. — Hrom a peklo, márne vaše proti nám sú vzteky! (Samuel Tomášik.)

Až podnes ešte gemerskí, šarišskí a iní Slováci hrom per únom nazývajú. (Koll. Zp.) — Hromy bijú, zbúrené sú nebesá. (Sl. ps.) — Ako by hrom do neho udrel, keď to počul. (Zátur.) — Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú.

hromada, -y — hromada značí neurčité množstvo, preto býva pri ňom sloveso v strednom rode: Hromada ľudí tam bolo. — Hromada kamenia, zbožia, piesku, peňazí. — Aj v hlavnom meste hlupákov hromada. — Na hromadu klásť, hádzať, padať. — *m.* do hromady piš: dovedna

hromadenie, -ia

hromadiť, -ím

hromádka, -y

hromadný

hromaždiť, -ím

Hromnice, -íc. Meno Hromníc má pôvod od Pahroma (Paroma). (Čern. Čít. II.) — Hromnice — za starodávna sviatok pohanský hromový, ktorým sa počína hromová al. letná polovica roka: Prídu Hromnice, koniec sanice.

hromnička, -y, v deň Hromníc svätená svieca, ktorú včas búrky zažihajú

hromničný

hromobitie, -ia

hromosvod, -u, nástroj hrom do zeme svádzajúci

hromotresk, -u (zelina)

hromovať, -ujem = zlorečiť, kliat': Nemáš, Bože, horšieho, ako je ten otčim: tisícuje, hromuje, keď niekedy vykročím. (Koll. Zp.)

hromovina, -y

hromovitý: Bodaj ti sto hromovitých bohov do duše udrelo. (Dbš. Sl. p. IV.)

hromovládca, -u

hromovládny: Jazyka dar sveril nám Boh, Boh náš hromovládny, nesmie nám ho tedy vyrvať na tom svete žiadny. (Sam. Tomášik)

hromový; hromová strela

hromžiť, -ím = hromovať

Hron, -a = rieka; hronský

Hronec, -nca, potok; obyvateľ horného Pohronia

hrotok, -tka, nádoba na dojenie mlieka

hrôza, -y = strach veľký; prudké pohnutie mysli zo zjavenia sa niečoho strašného; vec hrozná: Od hrôzysrdce v tele trnie. — Obstúpila ho hrôza. Hrôzou naplniť. — Až hrôza kričal. — Hrôza ho pojala. — Nahrnula sa hrôza myši (veľké množstvo).

hrozba, -y, *pl. g.* hrozieb: hrozbou primäť niekoho k niečomu. — Tvojich hrozieb sa neľakám. (Rr.)

hroziaci, -a, -e: hroziace nebezpečenstvo

hrozienco, -a; **hroziencový**

hroziť, -ím = vyhrážať; **hroziť sa niečoho** = strašiť sa; hroziť sa = vyhrážať: Darmo sa im hroziš.

hroziťansky = veľmi hrozný

hroziťivý

hroziťne, *prisl.*

hroziťno, -a *pl. g.* hroziťien, hroziťán, bobuľový plod viniča: Dal mu celý strapec hroziťien.

hroziťný = strašný, veľký, desný: Strašný má najmenší účinok, hroziťný väčší, desný najväčší. — Pri strašnom bledneme, pri hroziťnom sa trasieme, pri desnom trápame a pamäť tratíme. — Hroziťný na pohľad. — To je hroziťná vec.

hrstiť, -ti, dlaň s prstami zahnutými na zahrnutie al. objatie niečoho; množstvo, čo sa do ruky zahrnúť, vziať môže: hrstiť prsti, ovsu, konopí, slamy. — Čo to máš v hrsti? S hrstiť (čo do hrstiť vojde). — Už ho má v hrstiť (má ho istého). — Prídaj im po hrstiť ovsu. — Ani s hrstiť múky nemáme. — Hrstiť vojska — malý počet. — Už sme sa nažaly, hrstiť naváľaly; ktože ich poviaže, keď šuhaj nemôže. (Koll. Zp. I.) — *zmenš.*

hrstiťka, -y

hrstiťan, -a; **hrstiťanový**

hrstiťian, -a; **hrstiťiansky**; **hrstiťianstvo**, -a

hrstiťbka, -y

hrstiťbnúť, -nem = tlstnúť, tučniť

hrstiťbo, *prisl.*

hrstiťbosť, -ti

hrstiťbozrnňý

hrstiťbý, hrstiťbší = tlstý; neokresaný

hrstiťb, -di = prsia

hrstiťba, -y: hrstiťby rozbíjať; hrstiťba syra, masla, zlata; *zmenš.* **hrstiťbka**, -y: Poslal kráľovi hrstiťbu syra. (Ht. Sl. ml.)

hrstiťbienka, -y: plachietka so štyrmi koncami, do ktorej bača kladie syr, vybratý z putery, a zavesí ju na klin, aby stiekla zbytočná srvátka

hrstiťdistý = plný hrstiť, drsný: Ctnosť vyznáva sama hrstiť, že jej cesta hrstiťdistá a tvrdá. (Zbr. Báj.)

hrstiťdnatý

hrstiťdný: hrstiťdná kosť

hrstiťdôčka, -y *o.* **hrstiťba**

hrstiťbka, -y: Preberá sa ani v hnilých hrstiťbkách (Rr.); **hrstiťbčička** **hrstiťbkovica**, -e = hrstiťbkové víno, pálené

hrstiťbkový

hrstiťbz, -a (ryba)

hrstiťbziť, -im = zahrúziť, potápať; — sa

hrstiťboľ, -a = zoboľ: Nás bolo iba sedmoro a otec jednodaj sa žaloval, že nestačí robiť na toľké hrstiťbole. (Kukuč. M. v.)

hrstiťboľatý; **hrstiťbolec**, -lca; **hrstiťboľisko**, -a; **hrstiťboľovatý**; **hrstiťboľový**

hrstiťbzenie, -ia

hrstiťbovisko, -a = trápenie, súženie, starosť: Miesto utišenia doniesla mu trápenie, nepokoj. Hotové hrstiťbovisko (Kukuč. M. v.) — Ja som už zunoval toto večné hrstiťbovisko! Čo ti osoží, že sa môžeš najesť a napíť

do sýtosti, keď ti duch neodpočinie? (Kukuč.: Dom v str. I. 22.)

hrýzť, hryziem, hrýzol: Hryzie pero, orechy. — Starosť ho hryzie. — Hryzie ma v bruchu. — Muchy hryzú (štípu). — Hryzú sa ani psi o kosť. — Všetci sa so mnou hryzú (vadia). — Hryzú sa medzi sebou ako psi. (Zátur.)

hržať, -ím = erdžať: Kôň hrží. *m. hu pís: ju: videl som ju, prosil som, ľúbil som ju*

huba, -y = hríb: dubová, jelenia huba, smreková, tisová huba: Ved' som bláznivé huby nepojedol (aby som ti to mal dať). (Zátur.) — Do hory chodili sme hľadať huby: — Dobre je, keď sa huba obleje, ale lepšie, keď sa do nej naleje (vína). — Huba, ryba, dyňa, sviňa potrebuje pohár vína. (Zátur.)

2. papuľa: má dobrú hubu; neomastená huba. — Nevyplákaná huba (z ktorej sa sypú neslušné slová). (Rr.) — Pečené holuby nikomu nelietajú do huby. (Rr.) — Na hubu by ho bolo dosť, ale robota mu smrdí. — Drž hubu! (= mlč.) — Zapchal mu hubu (darom alebo hrozbou). — Dávaj si pozor na hubu (= na reči). (Rr.)

hubáč, -a = jazyčník, klebetník, tlčhuba

hubatý

hubca, -u = hubiteľ

hubenie, -ia

hubič, -a

hubiť, -ím = kaziť, ničiť: To ne-

šťastie ma hubí. — Nehub zdravia. — Neplač, dievča, neplač, nehub oči svoje. (Koll. Zp.)

hubiteľ, -a; **hubiteľka**, -y

hubka, -y

hubovatý

hubovitý

hubový: hubová polievka

huckať, -ám = huškať: psa huckať na niekoho. — Psa huckať na ľudí vám zakazujem. Je to barbarstvo a poukazuje na surové srdce. (HVaj. VIII. 25.)

Hucul, -a

hučanie, -ia

hučať, -ím = zvučať, znieť; v ušiach hučí. — Hučí ako prázdny sud.

hučkať, -ám = kolísať

hudák, -a = hudec

hudba, -y — hra na nástroj hudobný. Hudba vokálna (ktorú robia hlasy ľudské). — Hudba inštrumentálna (ktorá sa robí hudobnými nástrojmi). — H. cirkevná. — H. divadelná, koncertná, vojenská. — Hudbe sa učiť. — Víno a hudba obveseľujú srdce. — Hudba jeho hlasu znela jej ustavične v ušiach, omamovala, opájala ju. (Kukuč.: Dom v str. I. 63.)

hudec, -dca = muzikant

hudliariť, -im = kaziť

hudlikať, -ám; **hudlikovať**, -ujem, špatne hrať, rezať planým, tupým nožom. (Dbš.)

hudobník, -a

hudobný: hudobný nástroj

húf, -a = množstvo, stádo, zástup, hromada

húfne, prísl.

húfny**hugenot**, -a, francúzsky kalvín**huhňať**, -nem = hovoriť nosom**huhňavosť**, -ti**huhňavý****huhniak**, -a**huj**, *ctsl.*: Huj, aká je zima!**huj-buj**: žije huj-buj = ľahko-myseľne**huk**, -u = hučanie; na gajdách trúba, jednozvučne znejúca, gajdoš ju má cez plece prehodenú. (Dbš.)**húkanie**, -ia**húkať**, -am; **húknuť**, -nem: sovy húkajú**húkať sa**; sviňa sa húka**húknutie**, -ia**hukot**, -u**hukotať**, -cem**hulán** *v.* ulán**húlava**, -y, oblak bystro miznúci**húli sa** = vyjasňuje sa**humanita**, -y (*lat.*) = ľudskosť; **humánný****humanizmus**, -zmu (*lt.*), štúdium antickej vzdelanosti**humánný** (*lt.*) ľudský, ľudomilný**humbug**, -u (*angl.*), podvod, klam, balamutenie**humenice**, -íc = role za humnami**Humenné**, -ého (obec)**humenný****humno**, -a, *pl.* humná, humien, humán = priestransvo v priestriedku stavania stodolového, kde sa mláti: — Bolo by humnom vidno hen do susedného chotára, keby výhľad nebol zaclonený vozom, s ktorého práve shadzujú žito. (Kukuč. III., 31.) *zmenš.* **humienko**, -a**humor**, -u (*lt.*), dobrá, veselá myseľ **humoristický***m.* humpliar (*z nem.*) *piš*: kaziteľ, hubiteľ*m.* humpľovať *piš*: hubiť, kaziť**Hun**, -a, *pl.* -ovia; **hunský****huňa**, -e = dlhá halena; *zmenš.***hunka**, -y**huňatý** = chlpatý**huncút**, -a (*z nem.* Hundspotte) = lapaj**huncútstvo**, -a = lapajstvo, šibalstvo: Na huncútstvo je ho dosť, ale na dačo dobrého, nedaj Bože!**hunčka**, -y**hunčkať**, -ám = kolísať**hundrať**, -em = dudlať, mrmlať, reptáť: Keď sa vráti do kuchyne, tu hundre veľmi dlho a hnev vyleje na prvom človeku, ktorý jej príde do cesty. (Kukuč. II, 46.)**hunina**, -y = huňové súkno**hunt**, -u (*nem.*) = kára v baniach na odvážanie rudy**hupkať**, -ám = podskakovať, vyskakovať**hupkom**, *prisl.*: Jednorečový štát Maďari hupkom postavili si za cieľ, a snemy jedno za druhým donášaly zákony o úradnom rozširovaní maďarčiny. (Joz. Škul-téty: Stodvadsaťpäť rokov).**hupnúť**, -nem = na rovné nohy skočiť: Hupnúť treba razom do studenej vody, razom osmeliť sa.**hupok**, -pku = skok**Hurban**; Svetozár Hurban Vajanský (1847—1916) má v spisbe našej mnohostranné značenie ako básnik a románopisec. (Vid' o ňom vo Vlčkových Dejinách slovenskej literatúry!)

hurhaj, -a = krik, vresk, hrmot, lomoz: Nastalo utíšenie po veľkom hurhaji. (Kukuč. XXIII.)

hurka, -y = jelito

hurt, -u (z *nem.*) = hrmot; hurt ako v mlyne. — Mnoho buchu a hurtu, a málo osohu. (Kukuč. XXIII.)

hurtovať, -ujem = hrmot robiť

hus, -i, *pl.* husi, husí: hus domáca, divá: husi šklbať. — Dočkaj času, ako hus klasu. — Aby ťa hus kopla.

húsa, húsaťa, *pl.* húsatá, húsence
husací *v.* **husí**

husacina, -y, husie mäso

husák, -a = pastier husí

husár, -a = vojak jazdec; **husársky**

húsatko, -a

húsenica, -e; **húsenička**, -y; **húseničný**

húser, -a = gunár

husí, -ia, -ie: husí trus. — Naskočila mu husia koža = natakala sa

husiar, -a = husák, pastier husí;
husiarka

husička, -y; **húska** -y: Počkaj ty, mlynárka, čo sa tebe stane, ak moja husička na nôžky nestane. — Pri Prešporke na Dunaji húsky sa perú... To sú húsky mojej Zuzky, čo k nej chodievam. (Veniec.)

Hotuj sa, mlynárka, do panského práva, lebo moja húska na nôžky nevstáva. (Veniec, 117.)

husínek, -nca = husí trus; husí chliev

husita, -u — privrženec učenia Jána Husa; **husitský**

husitstvo, -a

húska *v.* **husička**

husle, husiel: *zmenš.* **husličky**, -čiek

husliar, -a

husličkár, -a

husličky *v.* **husle**

huslista, -u, *pl.* huslisti

husľový

huspenina, -y = studeno, -a

huspeninový

húšť, hudiem, húdol: Neprestávali húšť o národnej rovnoprávnosti. — Vždy jednu nôtu hudie. (Zátur:) — Každý svoju pieseň hudie. (Zátur) — Aj ten naveky len svoje hudie. (Dbš.)

hustiť, -ím: h. smotanu múkou

hustnúť, -nem

husto, *prisl.*

hustomer, -u

hustosť, -ti; **bustota**, -y

hustý: hustá krv, tma, para, omáčka, smetana, tráva, brada; hustý les, hrebeň, prach, závoj; *komp.* hustejší, hustší

huš! *ctsl.*

huškať, -ám: h. na niekoho psa

húšť, -ti, húšťava

húšťava, -y, 1. hustý les; 2. niečo veľmi hustého: Odpratal premoženého soka do húšťavy. (Sb. M. S.) — Šli tri dni a tri noci a ešte vždy len do väčšej húšťavy zachodili. (Dbš. Pov.)

húština, -y: Mesiac vyskočil zpoza hôr a zaháňa tmu do húštin a do kútov. (Kukuč. III, 40.)

huta, -y: sklená huta, žclezná h.: Muránska Huta (dedina); Detviarska Huta

hútať, -am = myslieť, dumať, premýšľať

hutiar, -a
hutnícky; hutníctvo; hutník, -a;
hutný
húževnate: Moje úmysly byly čestné; ja som sa ich držal húževnate. (Kukuč.: Dom v str. II. 136.)
húževnatieť, -iem
húževnatosť
húževnatý
húžva, -y, mn. g. húžev, ohybný prút, skrútený, na sviazanie niečoho; *zmenš. húžvička:* Slabé ruky ho poskrúcaly, sťa keď gazda vezme vrbové prútie a krúti z neho húžvičku. (Kukuč. XXIII.)
húžviť, -im = krútiť
húžvovitý
hvezdár, -a; hvezdáreň, -rne; hvezdársky; hvezdárstvo, -a
hviezda, -y — každé nebeské teleso okrem slnka, mesiaca a našej zeme: hviezda stála (stálica), bludná (planéta), ranná, vlasatica (kométa), severná, večerná, padajúca; hviezda = osud; h. dobrá, šťastná, zlá, nešťastná. — Každý človek má svoju hviezdu na nebi, a keď hviezdy padajú, znamená to umieranie ľudí. — Hviezda padá (*vulg.* sa čistí). — Keby ja vedela, tá hviezda kde sletí: utekala by jej s zásterkou v ústrety. (O. Bella.) — Keď sa hviezdy čistia, bude jasno. (Zátur.) *zmenš. hviezdička, -y*
hviezdnatosť, -ti; hviezdnatý
hviezdnik, -a, bylina (Aster)
hviezdny
Hviezdoslav, slávny básnik sloven-

ský, narodil sa vo Vyšnom Kubíne 2. februára 1849.
hviezdoveda, -y
hviezdovitý
hvizd, -u; hvizdáč, -a
hvizdák, -a, zvier (hlodavec Arctomys marmotta); červivý orech
hvízdať, -am: Hvízdať si pesničku. — Naučím ťa v kostole (po kostole) hvízdať. — Ostatné sa hvízda (= slušnosť bráni ďalej hovoriť). (Zátur.)
hvizdnúť, -nem
hvizgot, -u: S krikom sa hvizgot silný priatelí, s hvizgotom zeme dunenie. (Sldk.)
hvižďať, -ím: Vietor hviždí. — Hviždí ostrá šabľa. — Sneh zmrzlý hviždí pod krokom. (Koll.)
hyacint, -u, kvetina
hyb, -u, pohyb
hybaj! (hýbať): Hybaj, kade ľahšie! (Dbš.)
hýbať, -am, -em *niečo, niečím:* hýbal skalú, hýbal skalou. — Pekná reč hýbe srdcom.
hybkosť, -ti
hybký = ohybný
hybnúť, -nem
hyd, -u = hydina
hydina, -y, domáše vtáctvo: kurvy, husi, kačky, morcky a i.
hydra, -y
hydrant, -a (gr.), otvor vodovodu
hydraulický, vodný
hydrogén, -u (gr.), vodík (prvok)
hydrometer, -tra (gr.), dažďomer
hydroplán, -u (gr.), námorné lietadlo
hyena, -y; hyenizmus

hygiena, -y (*gr.*), zdravotveda; **hygienický**
hygroskop, -u (*gr.*) = vlhkomer
hyje! *v.* **hijo!**
hýkať, -a: somár hýka
hýľ, -a, *pl. n.* hýle, vták (*Loxia pyrrhula*)
hymna, -y (*gr.*) — velebný spev cirkevný al. národný, spievaný pri slávnostiach
hyntať, -ám = kolísať; -sa = kolísať sa
hyntov, -a = krytý koč
hynúť, hyniem = obracať sa v ni-voč, tratiť sa: Hynie, čo netr-
 vá. — Zlá zelina nevyhynie. (*Rr.*) — Pane, zachovaj nás, hynieme. — Hynie moja pamäť. — Dobytok hynie (pa-
 dá, mrie). — Hynúť smäd-
 om, hladom. — Často ľudia hynú
 klebetníkov vinou. — Veje vie-
 tor po doline, moja mladosť len
 tak hynie. (*Sl. sp.*) — Hynú
 i naši, hynú ale sťa víťazi! —
 Žiadna rana zvuk bóľu z úst im
 nevyrazí; vďačne lejú vernú
 krv po osudnom poli: oj, ved'

padnúť za národ — oj, ved' to
 nebolí. (Samo Chalup.)
hyperbola, -y (*gr.*), zveličovanie
 rečnicke; **hyperbolický**
hypnóza, -y (*gr.*), duševný stav
 umele uspatého; **hypnotizér**;
hypnotizmus; **hypnotizovať**
hypochondria, -ie (*gr.*) = ťažko-
 myseľnosť
hypotečný: hypotečná požia-
 davka, pôžička, ťarcha
hypotéka, -y = nemovitý záloh;
hypotečný; **hypotekárny**
hypotenúza, -y (*gr.*) = priepona
hypotetický (*gr.*) = predpoklada-
 ný, podmienený
hypotéza, -y (*gr.*) = domnienka,
 predpoklad
hýriť, -im = hodovať, márnokrat-
 ným byť: Touto technikou pria-
 mo hýri báseň uvedená slova-
 mi: „Svážajú s poľa...“ (*Št.*
Krčméry)
hýrivec, -vca
hysteria, -ie (*gr.*), nervová choroba,
 najmä u ženských; **hysterický**
hyzdíť, -ím, škaredým robiť, oškli-
 viť

Ch

chabda *v.* **chabzda**
chabieť, -iem, -ejem; **chabnúť**,
 -nem = slabnúť
chabina, -y = prút
chabosť, -ti; **chabý**
chabzda, -y, rastlina (*Sambucus*
ebulus); baza podzemná
chajda, -y = stará chalupa, chatrč
chalan, -a = neotesaný človek,
 darebák: Už nejedného chalana
 vypravdil takto. (*Kukuč. XII.*)

chalcedon, -u (*nerast*)
Chaldea, -ey; **chaldejský**
chalupa, -y; *zmenš.* **chalúpka**, -y
Chalupka (Samo), (1812—1883),
 pochádzal z Hornej Lehoty:
 Horná Lehota, dedinka na zvo-
 lenskom Pohroní, bola ako stvo-
 rená pre tohoto básnika, ktorý
 cieľ svoj videl v umeleckej imi-
 tácii piesne ľudovej.
chalupkár, -a

chalupník, -a; **chalupnica**, -e
chameleon, -a (*gr.*), africká jašterica; jej menivosť farby stala sa dávno príslovím: Mení farbu ako chameleon = človek vrtkavý, nestály.

chamrad', -di = lecijaké smeti:
 Preč s chamrad'ou mrzkou
 ztadiaľ,
 s kriakmi, krčmi!
 Školy buduj, abys' vládal
 srúcať krčmy!
 Svetlo školy — zlaté mravy: -
 zmudrieš, zmocnieš, budeš :
 zdravý.
 (Hviezdoslav.)

chán, -a, náčelník (tatársky)
chaos, -u (*gr.*) = pôvodný stav sveta (vesmíra) pred stvorením; zmätok, neporiadok

chaotický (*gr.*) = neladný, neusporiadaný

chápanie, -ia

chápať, -pem, chápať i chápať: ch. rukou = chmatať; rozumom = poňať, pochopiť, rozumieť

chápanosť, -ti

chápaný

charakter, -u (*gr.*) = povaha, ráz, svojskosť, známka

charakteristický (*gr.*) = význačný

charakterizovať, -ujem (*gr.*) = opísať povahu

charita, -y (*gr.*), láska kresťanská; charitatívny

chasa, -y = čeliadka

chasník, -a = čeľadín

chatrě, -e: chatrný, nízky a tenký domček: Môže sa aj v biednej chatrči veľký muž narodiť.

chatrne

chatrnosť, -ti

chatrný

chcieť, chcem, chcú; chcel, chci; chcúc; Ak chceš sa o zem hod', ak chceš sa obes, už inakšie nebude. — A on chcej- nechcej dobrej poltretej hodiny... musel... pešky dupkať. (Gr. Taj.) — On ju chce (za ženu). — Chcú sa vziať (v manželstvo). Chcem len to podotknúť = len to podotýkam. — Bite ma, hrešte ma, robte mi, čo chcete: nepôjdem za toho, za koho vy chcete. (Sl. ps.) Dobre chcieť niekomu. — **chcieť sa niekomu niečoho**: Chce sa mi chleba. — Čoho sa babe chcelo, to sa jej prisnilo. — Keď sa ti nechce, prisil sa. — Nechce sa mi spať. — Chce sa im vedieť budúce veci.

chemia, -ie = lučba

chemikálie, -ií, lučebniny

Chersonéz, -u (polostrov); **-nezský**

cherub, -a; **cherubín**, -a (*hebr.*), anjel

chichíkať, -am: Muž v krčme pri muzike chichíka, a žena doma s deťmi narieka. Tak sa to totižto takej stáva, ktorá sa za korheľa dostáva. (Bern.) — *v.*

chichotať

chichot, -u

chichotať sa, -cem sa = smiať sa

chiliada, -y (*gr.*) = tisícročie

chiméra, -y (*gr.*), mam, výmysel, márne blúznenie, vôbec to, čoho v skutočnosti nieta

chinín, -u (liek z kôry chinovej);

chinínový

chirurg, -a (*gr.*), lekár-operatér;

chirurgia; **chirurgický**

chitón, -a, spodné rúcho starých Grékov

chlad, -u: ch. nočný, lesný; v chlade sedieť. — Mária pocítila chlad okolo srdca. (HVaj. V., 236.)

chladič, -a = vychladzovač

chladiť, -ím: chladiť pivo na ľade, v studenej pivnici

chladivý

chladne, chladno, *prísl.*

chladnica, -e, v sklených hutách chladiaca pec

chladník, -a

chladno: ch. je dnes

chladnokrvnosť, -ti

chladnosť, -ti

chladnúť, -nem: Polievka na studenom tanieri chladne.

chládok, -dku = chladnosť; tóna: Sadni si do chládku, tu je slnko. — V chládku = vo väzení.

chladovňa, -vne

chlácholíť, -ím (od chlad-choliť, tedy vlastne chladiť = krotiť): chlácholiť rozhnevaného

chlácholivý

chlamtať, -cem = hltavo jest'

chlap, -a: chlap ako buk, ako jedľa, ako hora; škoda chlapa; s dobrými chlapmi. No veru, je mi to za chlap! (nie silný, hodný) — Je to veru za chlap (posmešne: slabý). Naši chlapi išli kosiť. (Rr.) — To je chlap!

chlápä, -äťa = chlapča

chlapcovský

chlapča, -ťa: Naše chlapča vydravelo.

chlapček, -a

chlapčenský

chlapčerstvo, -a: za môjho chlapčerstva

chlapčisko, -a (*ptp.*): Tu bolo chlapčisko.

chlapec, -pca: s tými chlapci = chlapcami. Dobří chlapi = zbojníci, ktorí bohatým brávali a chudobným dávali. — Chlapci! Chlapci husi pasú (odpoveď urazených šuhajov). (Zátur.) — Chlapci, nedajte sa! (Rr.)

chlapíček, -čka

chlapík, -a

chlapina, -u ...zbrojnoš rytierov, územistá, mocná chlapi-na koňa nazpäť obrátil. — Miško Záhora, vždy veselá, dobrá chlapina. (HV.)

chlapisko, -a

chlapiť sa, -ím sa = robiť sa silným, veľikým; za chlapa sa vydávať: Je len taký oškvarok a už sa chlapí.

chlapský: Bude si on to pamätať, kedy bol v chlapských rukách. (Rr.)

chlapstvo, -a

chlebár, -a, kto sa len po chlebe sháňa, na nič vyššieho nehľadiac; materialista

chlebík, -a; **chlebíček**, -čka: Chlebíček dar boží. (Zátur.)

chleboďarca, -u

chlebový: Zamiesila na slíze z chlebovej múky (z ktorej sa chlieb pečie). (Rr.) — Hojže Bože, jak to bolí, keď sa junač roztratí po tom širom sveta poli na chlebovej postati. (Sldk.)

chleptať, -cem, -tám

chlieb, chleba: chlieb biely, čierny, ražný, ovsený, otrubový, čerstvý, tvrdý, vypečený, maslom namazaný, kvasený, nekvasený, domáci, pekársky. — Chlieb miesiť, váľať, do pece sádzať; načínať, krájať. — Chlieb z milosti. — Chlieb so soľou a skutok s dobrou vôľou. — O suchom chlebe sme. — Chlieb náš vzdajší daj nám dnes. — Mamko moja ľúba, doniesol som bochník bieleho chlebička, zahryznite si trochu. (Dbš. Sl. p. I.) — Na čiernom obruse len chlebiček ovsený. (Koll. Zp.) — Už je na svojom chlebe (má svoj majetok, ktorý si sám spravuje, má službu, úrad). — Požehnaný je deťmi a kupovaným chlebom (= bedár). — Človek ako kus chleba (dobrý). — Keď spí, ani chleba nepýta. (Rr.) — To ti chleba nedá. (Dbš.)

Kysuckí sediaci už, vraj, sa nemodlia: Chlieb náš vzdajší, ale: Zemiak náš vzdajší daj nám dnes. — Chlieb komisný vodičkou zapíjať. — Chutnejší je kúsok chleba suchého v pokoji, než teľa upečené v nemilom rozbroji. (Gavlovič.)

Reči sa vravia a chlieb sa je. — Chlieb z milosti je horký, čo by bol aj cukrom posypaný. — Či chlieb ješ, toho počúvať musíš; toho pieseň spievaj. — Svätobjánsky chlieb (*Cerantonia siliqua*).

chliev, -a = krmník: v chlieve zmenš. **chlievec**, -vca: v chlievci; **chlievik**

chlievový

chlip, -u

chlipať, -am, -em; **chlipnúť**, -nem = chľupnúť, -nem = srkať, popíjať: Dobre si chlipnul. — Musel chlipnúť čosi maraškina. (Kukuč. M. v.)

chlipkať, -ám = chľupkať

chlipník, -a

chlipnosť, -ti = bujnnosť, nečistá žiadosť; náruživé kochanie sa v pocitoch pohlavných: Kto záhaľku obľubuje, chlipnosť mu je sladká (Gavlovič). — Kto sa pridržuje hry, vína, chlipnosti, ten má v každom kúte psoty dosti. (Bern.)

chlipný

chlopať, -em; **chlopnúť**, -nem

chlopec, -pca = klopec, klepec

chlór, -u, chem. prvok

chloroform, -u

chlorofyl, -u, listová zeleň

chlp, -a

chlpáč, -a; **chlpáň**, -a = chlpatý človek

chlpatieť, -iem, -ejem

chlpatosť, -ti; **chlpatý**

chlpieť, -ím = biť; — sa = biť sa: Chlpčiaci sa chlapani prestali sa ruvať a utekali dolu kopcom. (H. Vaj. VIII. 33.)

chľpok, -pka: Na brade poznať už chľpky.

chlúba, -y = honosenie, pýcha, chvála, vychvaľovanie

chlúbiť sa, -im sa = vychvaľovať sa: Chlúbi sa rodom svojim.

chľupkať, -ám: Chľupká v kôňovi, keď cvalom beží. (Bern.)

chľupnúť, -nem

chmára, -y = chmúra, čierny oblak

chmáriť sa = chmúriť sa
chmat, -u
chmatať, -ám; **chmatávať**, -am
chmatnúť, -nem
chmeľ, -u
chmeliar, -a; **chmeliarstvo**, -a
chmeľník, -a
chmeliť, -ím
chmeľový
chmuľo, -a = hlupák, mamľas, truľo, chumaj, ozembuch, trubi-roh
chmúriť sa = mračiť sa
chmúrnosť, -ti; **chmúrny**
chňapíť, -ím; **chňapnúť**, -nem = uderiť; chvatnúť
chniapať, -em = biť
chobot, -a, rypák slonov
chod, -u: tichý, zdĺhavý, bystrý chod
chodák, -a: Janko je dobrý chodák. — Ver je to chodák, ani olovený vták. (Dbš.)
chodba, -y = chodenie; miesto, kde sa chodí. (Rr.)
chodca, -u: Ten chodca tiež už od štyroch rokov nevidel svojej rodnej dedinky. (Kukuč. XII.)
chodenie, -ia: *m.* chodenie do školy je užitočné, *piš:* chodiť do školy je užitočné
chodievať, -am
chodiť, -ím: chodí dedinou, po dedine. — Opilec chodí omráčený. — Poza bučky chodiť. — Kto neskoro chodí, sám sebe škodí. — Nechod' nikam. — Dieťa učí sa chodiť. — Sem a tam chodiť. — Chodí — drží sa — ako by ražeň zjedol — zhltol; — ako kačka (kníše sa); — ako na drótkoch; — ako

vykrmená hus; — ako zmoklá sliepka. (Zátur.) — Nešťastie nechodí po horách, ale po ľuďoch. — On po smrti chodí (straší). — Často k nám chodieval. — Nechod' mi na oči. — Do školy chodiť. — Spolu do školy sme chodili. — Nechodí do kostola. — V zármutku som chodila. (Sl. ps.) — Chodí ako bez seba. — Pýcha pred pádom chodí. — Chodí po dobrých ľuďoch (po pýtani, po žobraní). — Chodí ako zmoklá sliepka. (Rr.) — Chod' len, odkiaľ si prišiel. — Chodil po žobraní. — Čierne oči choďte spať, bo musíte ráno vstať. (Sl. ps.) — Bože, Bože, čo mám robiť? K svojej milej nesmiem chodiť... Chodil som na víno do krčmy. — Choďte mi obidvaja sočú a už sa mi nikdy neukážte!
chodník, -a: chodník na hradskej pre peších; *zmenš.* **chodníček**, -čka: Oddal sa na zlé chodníčky. (Zátur.) — Chodí po zlých chodníkoch.
chodúle, -dúľ, podpieračky, nástroj na chodenie, drevené nohy: Na chodúľach chodiť.
chôdza, -e = chodenie: Ach, Anička, duša moja, páči sa mi chôdza tvoja. (Sl. ps.) — Známa ho po chôdzi. — Moje nohy sú už do chôdze ťažké. (Rr.)
chochluša, -e
chochlúška, -y = pipiška
chochol, -chla; *zmenš.* **chocholok**, -lka = 1. vrchol končitookrúhly na pr. na stohu, na hlave; 2.

chochol vtačí — korunka z peria na hlavách vtačích; 3. na prilbici z konskej srsti.
chochlatý: Zabila mi húsku najkrajšiu, chochlatú. (Veniec 117.)
cholera, -y (*gr.*): choleroou mreli ľudia
cholerický (*gr.*) = prchký, prudký
cholerik, -a, človek prudkej povahy
chomáč, -a: ch. vlasov, vlny, kúdele
chomút, -a
chomútiť, -im
chomúťový kôň = kôň náručný
chopiť, -im *niečo* = chytiť, chmatnúť; **chopiť sa niečoho**: chopil sa stola
chór, **chórus**, -u (*gr.*) — v kostole povýšené miesto bohoslužobnej hudby: Na chórusse spievať.
chorál, -u, velebná pieseň kostolná
chorieť, choriem: Od niekoľkých rokov chorie.
chórista, -u, sborový spevák; **chóristka**
chorľavieť, -iem, -ejem, chorľavel
chorľavosť, -ti
chorľavý = nezdravý, nedúživý
choroba, -y: Všetelijakými chorobami chorieme. — Lahko nadobudnúť chorobu, ale ťažko sa jej striasť. (Kukuč. XXIV.)
chorobný, choroby sa týkajúci
choromyseľnosť, -ti = duševná choroba
choromyseľný: ústav pre choromyseľných
Chorvát, -a; **chorvátsky**; **Chorvátsko**
chorý: Chorý je na úmor. (Dbš.) — Nemôžem prísť, lebo som chorý.

choľa komu = komukoľvek (Pauliny T.)
chotár, -a, *lk.* chotári, *pl.* chotáre: Bolo humnom vidno hen do susedného chotára, keby výhľad nebol zaclonený vozom. (Kukuč. III., 31.)
chotárny: ch. kameň
chofas *ν.* hoďas
chov, -u: chov dobytka. — Necháme si tú jalovičku na chov.
chova, -y: Chovu si chváli, že má dobrú aj dosť. (Kukučín.)
chovanec, -nea
chovanica, -e: S obdivom pozerá na svoju chovanicu, nemôže sa jej priznať. Zdá sa jej, že to už druhá bytnosť, bez nútenosti, spokojná a bezpečná vo vystupovaní. (Kukuč.: Dom v str. II., 112.)
chovanie, -ia = živienie, krmenie
chovať, -ám = živiť, krmiť: Dobre nás tam chovali. — **chovať sa**: Sám sa chová. — On sa u nás chová. — *m.* žiak sa v škole dobre chová *piš*: žiak sa v škole dobre spravuje, drží.
chovateľ, -a
chrabrec, -a, udatný junák
chrabrosť, -ti: Chrabrosť Slovanov je svetoznáma.
chrabrý
chradnúť, -nem = chorľavieť, schnúť, vädnúť: Rastlina vlahy zbavená chradne, vädne a schne.
chrachotina, -y
chrákanie, -ia
chrákať, -am; **chráknúť**, -nem: krvou chrákať
chrám, -u, kostol nádhernejší: chrám boží, v chráme božom.

chrámanie, -ia = krívanie, kuľhanie

chrámať, -mem = krívať, kuľhať: Na jednu nohu chráme.

chrámový

chránenec, -nea

chrániť, -im: chrániť *niekoho* = zastávať: Od toho nešťastia chráň nás Pánboh! — Chráni ho ako zrenicu svojho oka. (Záťur.) — Pán Boh nebeský vás chráň takej nevesty! Šprihá tým nešťastným jazykom — má ho toľký (ukazuje po lakeť). (Kukuč. XXIV.) — chrániť

niečo: ch. svoju čistotu

chrániť sa, -im sa *s gen.*: chráň sa zlodēja *nepíš*: chráň sa od zlodēja; chráň sa zlých kamarátov; chrániť sa = vystríhať sa *niečoho* (*nie: pred niečim*): Chráň sa hriechu!

chrápač, -a

chrápanie, -ia

chrápať, -em: Celú noc chrápal. — Chrápe, ani čo by píli. (Kukuč. XIV.)

chrapľavý

chrapot, -u

chrast, -ti = krovie

chrasta, -y, kôra na rane; *zmenš.*

chrastka, **chrastička**, -y

chrastavec, -vca, zelina (*Scorpiurus sulcata*)

chrastavieľ, -iem; **chrastavosť**, -ti;

chrastavý

chrastička, -y

chrastie, -ia; krovie

chrastina, -y *v. chrast*

chrastka, -y

chrbát, -bta: *m.* býva Pánubohu za chrbtom (*Isten háta mö-*

gött), *píš*: býva na vyhnanisku.

— Na chrbte ležať (leňošiť).

— Dostať po chrbte. — Chr-

bát ho svrbí (chce dostať po

chrbte). — Ak ťa chrbát svr-

bí, nuž opováž sa (hrozba). (Rr.)

— Chrbát knihy (plátený, ko-

žený).

chrbtovina, -y = chrbtové mäso:

Mohol pást' udivené oči na veľ-

kom kuse krásnej teľaciny, skoro

pol chrbtoviny bolo v ňom

s obličkou. (Kukuč. XXIII.)

chrbtový: chrbtová kosť

chrčať, -ím: chrčí mu v prsiach

chrček, -čka, *Mus cricetus*

chren, -u: Kto má mrcha ženu,

netreba mu chrenu.

chrenovisko, -a = chrenové pole

chrenový: chrenová omáčka

chrestomatia, -ie (*gr.*), výbor čí-

tania

chrechlák, -a

chrechlanie, -ia = kašľanie

chrechlať, -em

chrechlavec, -vca = chrchloš

chrechlavosť, ti; **chrechlavý**

chrechlina, -y

chrchloš, -a

chriaštel, -a — vták (*Rallus crex*):

chudorľavý človek

chripieť, -ím

chriplavo; **chriplavosť**, -ti; **chrip-**

ľavý

chrobač, -e

chrobák, -a

chrochoť, -ti — 1. hrba kamenia

od brál a balvanov skalných

odčeslého a pádom na menšie

kusy rozdrobeného (Rr.); 2.

zmrzlé, ustúpané blato na ceste;

chrochoťnatý sneh = len

na toľko zamrznutý, že sa pod nohami prevaľuje. (Rr.)
chrochtať, -cem, (-tám): sviňa
 chrochce
chromieľ, -iem
chromolitografia, -ie (*gr.*), farebná kamenotlač
chromotypia, -ie, farebná tlač
chromý
chronický (*gr.*), zastaralý
chronologia, -ie (*gr.*), časoveda;
 chronologický
chronometer, -tra (*gr.*), časomer
chrt, -a, poľovnícky pes
chrúmať, -am
chrumka, -y
chrumkať, -ám: ch. lieskovce
chrumkavý
chruňo, -a = truňo, chumaj, ozembuch: Vykrikuje na nás len tak, ako hocaký nevyváňaný chruňo. (Ph'd. III.)
chrúst, -a: Chrústy poobžieraly nám všetky stromy. (Rr.)
chrustavec, -vca — zelina (*Persicaria aviculare*)
chryzantéma, -y
chtiac-nechtiac = voľky — nevoľky
chtivo, *prisl.*
chtivosť, -ti = žiadosť
chtivý niečoho: chtivý slávy predkov, cti, vlády, zisku
chúďa, -aťa, *pl.* chúďatá, chúďat, chúdenca, chúdeniec; **chúďatko**
chudáčisko, -a: Chudáčisko, ten už veľa na svete podstúpil. (Rr.)
chudák, -a, človek biedny, úbohý;
 chudáčik
chúďatko, -a
chudera, -y; **chuderka**, -y
chudiatko *v.* chúďatko
chudieť *v.* chudnúť

chudina, chudinka, -y: Moja sestra, chudinka, umrela.
chudnúť, -nem
chudoba, -y: S chudobou zápasíť. — Sľub chudoby. — Prílišná štedrota — hotová chudoba. — Coky psota na stranu, chudoba sa žení. — Chudoba je bez smelości, rada býva v samotnosti. (Gavlovič.) — Chudoba je bojazlivá, nerada sa bráni, ešte bude odpytovať, keď ju niekto haní. (Gavlovič.) Chudoba de Badín a Psota de Garansek (slovná hra: Chudoba a Psota — dve zemianske rodiny, pochádzajúce zo spomenutých obcí). (Zátur.) — Chudoba cti netratí. (Zátur.) — Vysvedčenie o chudobe. — Na chudobe svet stojí. (Rr.) — Nezabývaj na chudobu. (Dbš.)
chudobíneec, -nea
chudôbka, -y — kvietok (*Bellis perennis*)
chudobnieť, -bniem
chudobný: Chudobní nemajú, bohatí nedajú, maj sa potom dobre, hriešny človek. — Šuhajko vlasatý, neposmievaj sa ty z chudobných dievčienec, sám si nebohatý. (Koll. Zp.) — Choť som ja dievča z chudobného domu, predsa ma moja mať nedá lecikomu. (Sl. ps.) — Chudobný ako kostolná myš. — Chudobnému mnoho chýba, lakomcovi všetko. (Rr.) — Chudobného nikto za nič nemá.
chudorľavý
chudosť, -ti

chudý, chudučký, chudušký: chudý ako trieska

chujava, -y; chujavica, -e = fujavica: Vetrom hnaný sneh je chujava, metelica. (Hdž. Čít.) Chujava s hlavy mi klobúk sňala. (Čjk.)

chúliť sa, -im sa = kloniť sa, shýbať sa

chúlostivosť, -ti

chúlostivý, nedotknuteľný, bojazlivý; čoho sa nemôžeš dotknúť: to je chúlostivá vec, otázka

chumáč, -a: vlasov, vlny, kúdele

chumaj, -a = trufo

chumelica, -e = chujavica, fujavica

chumeliť (sa), chumelí (sa) = sneh padá; biť sa: Tak chumelí metelica, že ani sveta nevidat'. (Zátur.)

chuť, -ti: Nemám chuti = nechce sa mi. — Kto nemá chuti, ľahko sa vykrúti. — S chuťou pracovať. — Bolo mu to po chuti. — Cukor má sladkú chuť. — Vyspal sa do chuti. — Pridal mu chuti palicou. — Od všetkého mu chuť odpadla. — Má k tomu sto chutí. (Rr.)

chutiť, -ím: V spoločnosti lepšie chutí. (Zátur.) — Chutila ti pečienka?

chúťka, -y: Každá chúťka musí byť splnená, nič sa mu nemôže odprieť. (Kukuč.: Dom v str. I. 154.)

chutne; chutnosť, ti; chutný

chuťovy

chvála, -y = sláva, pochvala: cudziu chválu sebe privlastňo-

vať; chvála Bohu. — Vlastná chvála smrdí. — Skúpa chvála, hotová hana.

chvalabohu, prisl.: No, tento raz, chvalabohu, bol to šťastný krok. — Som, chvalabohu, zdravý. (Kukuč. VIII. 71.)

chválenie, -ia

chválený

chválievať, -am

chváliť, -im: Každá líška svoj chvost chváli. — Každý ho chváli. — Chváliť Boha (velebiť). — V oči chváli, a za očima haní. — Chváli ho pre jeho dobrotivosť. — Dobré samo sa chváli. — Chváli ho bez príčiny, bez konca. — **sa:** Kto sa hriechom chváli, dva razy hreší.

chvalitebný: ch. skutok, čin, obyčaj, vec, vlastnosť

chváloreč, -i

chválorečiť, -ím

chválospev, -u

chvastáč, -a; chvastún, -a = chvastoš

chvastaf sa, -cem sa, -tám sa: Chvastá sa svojim bohatstvom.

chvastavosť, -ti

chvastavý

chvastoš, -a

chvastúnstvo, -a, vystatovanie

chvať, -u

chvátať, -am; chvatnúť, -nem = lapiť, popadnúť: ch. za vlasy, za pačesy

chvatom, prisl. = bystro

chvenie, -ia

chvieť sa, chvejem sa: Chvejúcim sa hlasom povedal.

chvíľa, -e; *pl.* chvíle, chvíľ (*nikdy* chvíli) = moment, minúta, sekunda, mih; po malej chvíli; pod chvíľu; za chvíľu; na chvíľu; dlhá chvíľa; chvíľa = počasie: Otec čo chvíľa tu bude. — V ostatnej chvíli prišiel. — Boli chlapci, boli, ale sa minuli, a po malej chvíli minieme sa aj my. (Veniec 41.) — Dobrú chvíľu to trvalo. — Pod' sem na chvíľku. — Od tej chvíle. — Chvíľami poprchávalo. — Roboty nemám — budem zívateľ od dlhej chvíle a zavádzať. (Kukuč.) — Pekná chvíľa je. Dlhá chvíľa ho morí. — Mal som ošedivieť od dlhej chvíle. (Zátor.) — Nemám pokojnej chvíle ani vo dne ani v noci! (Zátor.) — Pršať sotva sprýchne. Vybralo sa na chvíľu. (Kukuč. XXIV.) — Od dlhej chvíle hynúť.

chvíliť, -im = baviť sa, meškať (Brn.)

chvíľka, -y: pred chvíľkou; za chvíľku; po chvíľke. — Čo sa nedá chvíľkou, to sa poddá časom. — Včera ma bolela hlava celý deň, a dnes len chvíľkami. (Bern.)

chvíľkový

chvíľočka, -y

chvistačka, -y = behavka, dri-
stačka

chvoja, -e; **chvojina**, -y = čečina,
konáre jedle

chvojový

chvost, -a: konský chvost; vo-
lový chvost — zelina (*Ver-
bascum thapsus*): Rozkáž psovi,

pes chvostovi a sprav si sám (*príslovie*, neživotné zosobnené tvorí *sg. dt.* na -ovi); *zmenš.*

chvostík, -a: myší chvostík

chyba, -y: Kto je bez chyby? —
— Srdečná chyba. — Každý má svoje chyby. — Bez chyby kto na svete? — Svoje chyby nikto vidieť nechce. (Zátor.) Prvá chyba býva odpustená. — To je veľká chyba, žeš' tam nebol. (Rr.) — Vystihni každú jej vlastnosť, každú ctnosť, abys' ju vážil a cenil. — Nezatváraj očí ani pred chybami a nedostatky. Ved' chyby máme všetci. (Kukuč.: Dom v str. I., 169.) — Chybu ukázať, napraviť. — Chyba gramatická, syntaktická. — S našej strany stala sa chyba. — Kto chce chybu najst', hneď ju najde. — Boh dal mi muža chyba (= le-da) ľuďom na posmech. (Koll. Zp. I.)

chýbať, -am; **chybiť**, -ím, nebyť, nebyť prítomný: V tejto knihe chýba, chybí päť listov. — Chudobnému mnoho chýba, a lakomcovi všetko. (Rr.) — Chýba mi čosi. — Chýbalo ešte dosť hodne do poludnia, keď sa vozy spustily dolu Šturcom. (Kukuč. XXIII.) — Chybí nám tretí. — Chybí do sta zlatých ešte päťdesiat krajciarov. — Nechybí ani vlas — ani mak. (Zátor.) — To mi ešte chybí. — Čo ti chybí = čo ti je? Čo mu chybelo? — Ani tam sa neukáže, kde by vlastne nemal chybiť.

chybiť, -ím = chybu urobiť, chyby sa dopustiť: Chybil som, musím to napraviť.

chybiť sa: chybili sa na ceste
chýliť, -im = kloniť

chýliť sa, -im sa = kloniť sa: Chýli sa nám už od hladu pomrieť. (Dbš.) — Slnko chýlilo sa k západu. (HVaj. V., 9.)

Chynorany, -ian, obec v Nitrianskej ž.; **chynoriensky**

chýr, -u = zvesť, novina: O ňom ani chýru ani slychu. — Dobrý chýr ide ďaleko, zlý ešte ďalej. (Zátur.) — Dobrý chýr beží, zlý letí. — Chýry o týchto majstroch išly po celom svete.

chýrečný = povestný (Pauliny T.)

chýrnik, -a = denné zvesti v novinách

m. **chýrny piš.**: povestný, na pr. povestný rečník, povestný spisovateľ. (R. str. 277.)

chýriť, -im

chyrovať *niečo, o niečom*: Tu nechyrovať ani vtáčka ani letáčka. — Piesni národných toľko a takých znal, že my teraz o nich ani nechyrujeme. (Gr. Taj.)

chystať, -ám = hotoviť, pripravovať: Chystať obed pre hostí. — Chystať niečo na zimu. — Chystám sa (ísť) do mesta. — Chystá sa do kúta (porodiť).

chytať, -ám; **chytiť**, -ím = lapať, chmatnúť: za ruku chytiť. — Vtákov do osídla, do siete chytať. — Ryby udicou chytať. — Vola za rohy človeka za reči chytajú. (Dbš.) — **chytať sa** — začať horieť: Chytí sa to

práchno? **chytiť sa** niečoho: Chytil sa stola. — Chytil sa rozumu. — Vráť sa a chyt' sa do roboty. — Nevie, čoho sa chytiť. — Chytil sa s ním za pasy. — Tak sa smial, až sa chytal za brucho. — Chytá sa ho suchá choroba. (Rr.) — Za tenký koniec chytať (voliť si len ľahšiu robotu). (Sb. M. S.) — Chytili ho v komore (kradol). (Rr.) — Chytila sa ho hrdza. — Zlé sa skôr človeka chytá, ako dobré. Chytilo sa u susedov (vznikol požiar). (Rr.)

chytlavý = nákazlivý

chytro, *prisl.*: Štyri rodinné úde-ry, a to dost' chytro jeden za druhým, doľahly naňho. (Kukuč.)

chytroš, -ti = rýchlosť, skorosť, náhlosť: Chytroš nie sú čary. — V chytrosti nevedela, čo povedať. (Hronský, U nás 77.)

chytroš, -a = vrtký človek

chytrý = náhly: Chytrý ako vietor. — Chytrý ako olovený vták. — Chytrý v jedle, chytrý v práci.

chyža, -e = izba; *zmenš.* **chyžka**, -y: Vstúpili do chyžky. Je pekne vybielená, nado dvermi polička s krčiazkom a pohármi. V kúte veľiká hlinená pec. Na štíte stôl, popri stenách lavice. (Kukuč. II., 42.)

chyžná, -nej

Chyžnian Voda — dedina v Gemerskej (starý tvar miesto Chyžnian(ska) Voda; sr. Rybár(ske) Pole)

I

i, *sp.*: I slepá kura najde zrno. — I stará koza rada soľ líže. —
i—i: I bijú ťa, i plakať ti nedajú.
iba, *prisl.*: Ktorým, vraj, nikdy nejde o záujem ľudu, iba o svoj osobný zisk. — Iba pravda oduševňuje. — Všetky panny tancovaly, iba jedna stála. (Sl. ps.) — Všetci mládenci plakali; iba ten jeden neplakal, čo ju falošne miloval. (Sl. ps.)
iba ak, *sp.*
iba len, *prisl.* (*zdôraznené ,len'*): Iba len jedno dieťa má. — Iba len jeden krajiar má na bydle. (R. § 228.)
ibis, -a (vták)
ibiš, -a, zelina (*Althea officinalis*)
ibrík, -a, konvica s pyštekou na kávu, na mlieko
Ida, -y
idea, *gen. idey dt. lok. idei; pl. idey, -eí, -ám, -ách (gr.)* = predstava, myšlienka; fixná idea — zarytá predstava
ideál, -u (*gr.*) — predstava predmetu čím najdokonalejšieho; vzor
ideálny (*gr.*) = vzorný; neskutočný, básnický
identický (*lt.*), totožný; **identifikovať**, -ujem, stotožňovať; **identita**, -y, totožnosť
idiom, -u, *gr.*, zvláštnosť nárečia
idiosynkrazia, -ie (*gr.*), pudový odpor
idiot, -a, tupáň, hlupák
idiotikon, -onu (*gr.*), sbierka slov nejakého podnárečia
idiotizmus, -mu (*gr.*), 1. od „idiot“

= hlúposť, tuposť; 2. od „idiom“ = zvláštnosť nárečia
idol, -a (*gr.*), modla
idúcky, *prisl.*: Ostatne idúcky málo myslel naň. (Kukuč.)
idyla, -y (*gr.*), básnické líčenie života prostých ľudí, na pr. pastierov
idylický (*gr.*), prostý, spokojný, ako bol život pastierov, poľovníkov, rybárov a sedliakov v starom veku, žijúcich v stykoch s prírodou, nenarušených v svojej osobitosti mestskou spoločnosťou
Ignác, -a; *zmenš. Náco, Nácko*, -a
ignorancia, -ie (*lat.*) = nevedomosť
Igor, -a
ihla, -y, *pl. g. ihál, ihiel*
ihlanec, -nca = pyramida
ihlár, -a
ihlica, -e: ihlica do vlasov; magnetická ihlica; vylomiť ihlicu z jarma
ihličie -ia, listie ihličnatých stromov
ihlička, -y
ihličnatý: ihličnaté stromy: smrek, jedľa, borovica, sosna, limbora, tis, červený smrek, cedar a i.
ihličný
ihlistý
ihlovatý
ihneď, hneď, *prisl.*
iholnica, -e; **iholník**, -a = puška, škatuľka iholná
iholný: iholné ucho, úško
ihra, hra, -y
ihračka, -y = hračka

ihrajúčky, *prisl.*: Vzal Milicu po-
pod ruku a išiel s ňou ihra-
júčky, spievajúčky po zele-
ných lúkach. (Klčk. V.)
ibrať sa, **ihrám sa**: Oni sa iherali,
a ja som sa díval. (Ht. Sl. ml.)
ihravý, **ihrivý**, kto sa rád iherá
ihrisko, -a; **ihrište**, -ťa
ikavec, -vca, vták (*Montifringilla*)
ikóna, -y (*gr.*), obraz pravosláv-
nych svätých
ikra, -y = rybie vajíčko
ikráč, -a = ikrová ryba
ikratý, **ikernatý** = ikru majúci
ikriť sa = trieť sa (o rybách)
il, -u, hlien
Ilava, -y
ilec, **ilca** = rúčka, rukoväť
ilegálny = nezákonný, protizá-
konný
ilegitimný (*lt.*), neoprávnený
Ilada, -dy
Ilka, -y *φ.* **Helena**
ilok, **ilku** — zelina (*Lolium tumu-*
lendum)
Ilona, -y (*mad.*) = **Elena**, **Elenka**,
Helena, **Helenka**
ilovatina, -y, ilovatá zem
ilovatý, il obsahujúci
iluminácia, -ie (*lat.*) = slávnostné
osvetlenie
ilustrácia, -ie (*lat.*) = objasnenie,
vyobrazenie; **ilustrátor**; **ilustro-**
vať
ilúzia, -ie (*lat.*) = mam, mámenie,
marivo
Ilýria, -ie; **ilyrský**
im: povedal som im, *nepiš*: po-
vedal som jim. (R. § 131. 5.)
imaginácia, -ie (*lt.*), obrazotvornosť
imaginárny (*lt.*), domnelý, nesku-
točný

imanie, -ia = majetok: Radšej ťa
mám nad imanie svoje. (Sl.
ps.) — Prebijú sa svetom aj
bez imania. (Dbš. Sl. pov. III.)
imatikulácia, -ie (*lat.*), zápis do
soznamu (matriky) členov spol-
ku al. na univerzite
imitácia, -ie (*lat.*) = napodobnenie
imitovať, -ujem (*lat.*) = napodobniť
imobilný (*lt.*), nemovitý, nehnu-
teľný
imoralita, -y (*lt.*), nemravnosť;
imorálny
imortelka, -y (*lt.*), slamienka (*kvete-*
tina)
imperatív, -u (*lat.*) = rozkazovací
spôsob
imperfektum, -ta (*lt.*), minulý čas
nedokonaný
imperialista, -u (*lt.*), človek pano-
vačný, prívrženec cisárstva
imperializmus, -zmu
impertinencia, -ie (*lat.*) = nesluš-
nosť, bezočivosť
imponovať, -ujem (*lt.*), úctu vzbud-
zovať
import, -u (*lt.*), dovoz
impozantný (*lat.*) = veľkolepý,
znamenitý; svojou veľkosťou a
znamenitosťou prekvapujúci
improvizácia, -ie (*lat.*) = básnenie,
rečnenie, tvorba bez prípravy
improvizátor, -a (*lat.*) — kto bez
prípravy niečo skladá, básni,
prednáša
impulz, -u (*lt.*), popud, podnet
Imrich, -a; *zmenš.* **Imro**, **Imriško**, -a
imunita, -y (*lat.*), oslobodenie od
daní, služieb; zaručená ochrana;
nedotknuteľnosť; **imunitný**
-in, -ina, -ino — prípona prisvo-
jovacích prídavných mien, od-

vodených od ženských: matkin, Katkin, strigin, macochin. — Ten zámok je Ježibabin.
ináč, ináče, prísl.: Ináč idem preč. — Ináče preč idem.
inačiť, -ím = meniť
inade, prísl. = v inom smere
inak, inakšie, prísl.: To inakšie nebude, kým svet svetom bude. (Záthur.)
inakade, prísl.
inakosť, -ti = iný spôsob, rozličnosť, rozdielnosť.
inakší, -ia, -ie
inaugurácia, -ie (lt.), slávnostné začínanie (*diela*), slávnostné uvedenie (*úrad*); **inauguračný**
incident, -u (lat.) = prípad, nehoda
inam, prísl. = na iné miesto
Ind, -a
inda, prísl. = inokedy
inde, prísl.: Inde idem.
indemnita, -y (lat.) = beztretnosť, dodatočné schválenie
index, -u (lat.) = ukazovateľ, soznam
India, -ie: Predná India; Zadná India
Indián, -a; indiánsky
indický (od India)
indský (od Ind)
indiferentizmus, -mu (lat.) = ľahostajnosť, nevšímavosť (najmä k vyšším duchovným záujmom človeka, ako sú: náboženstvo, sloboda, národnosť)
indiferentný (lat.) = ľahostajný, nevšímavý
indignácia, -ie (lat.) = rozhorčenie; spravodlivá nevoľa pre nedôstojné nakladanie s nami al. inými

indigo, -a, farba
indikácia, -ie (lt.), oznámenie
indikatív, -u (lat.) = oznamovací spôsob
indirektný = nepriamy
indiskrétny (lat.) = neskromný, dotieravý
individualita, -y (lt.), svojrázna osobnosť; **individuálny, osobitý, svojský**
individuum, -dua (lat.) = jednotlivec, osoba
indolencia, -ie (lt.), nedbalosť, nevšímavosť; **indolentný**
indukcia, -ie (lt.), návod; metoda, postupujúca od jednotlivosti ku všeobecnosti; **induktívny**
industria, -ie (lt.), priemysel; **industriálny, priemyselný, výrobný;** industriálna učiteľka, učiteľka ručných prác
indy, prísl. = inokedy
infámia, -ie (lt.), pohanenie, hanobnosť
infámny (lat.) = hanobný
infantéria, -ie (fr.) = pechota
infekcia, -ie (lat.) = nákaza
inferiorita, -y (lt.), nižší stupeň; **inferiórny, nižší**
infinitív, -u (lat.) = neurčitok
infinitívne vety: Nebyť toho (človeka, pomocníka), darmo by sme sa boli namáhali. — Nepovoziť (nepohnojiť) tak tú roľu, nebola by žatva takáto veselá.
influenca, -e, choroba (španielka)
iniciálka, -y (lt.), počiatkové písmeno
informácia, -ie (lt.), poučenie, zpráva; **informátor; informovať**
infula, -y (lt.), biskupská čapica (*pri omši*)

inhalácia, -ie (*lt.*), vdychovanie
(*plynov liečivých*); **inhalačný**;
inhalatórium

iniciatíva, -y (*lat.*) = prvý krok,
počiatok urobený v nejakej veci

injekcia, -ie (*lt.*), vstreknutie

inkasovať, -ujem (*lat.*) = vyberať
peniaze pre niekoho

inklinácia, -ie (*lt.*), sklon, náchyl-
nosť

inkluzívne (*lt.*) = v to rátajúc

inkognito (*lat.*) = nepoznane, tajne

inkolát, -u (*lt.*), domovské právo

inkompatibilita, -y (*lt.*), neslučiteľ-
nosť (funkcií)

inkompetencia (*lt.*), nepríslušnosť,
neoprávnenosť

inkonzekvencia, -ie (*lt.*), nedôsled-
nosť

inkvizícia, -ie (*lat.*) = vyšetro-
vanie

inohda, *prisl.* = inokedy: Bude,
čím býval inohda. (Orol II.)

inojazyčný

inokedy, *prisl.* = iného času

inorečový

inorodý

inotajný = alegorický

inovať, -ti = ineva, srieň, osuheľ
(zmrzlá rosa, hmla na stromoch,
lúkach a i.)

inoverec, -rca, človek, inej viery
inoverecký

insigniá, -ií (*lt.*), znaky

insolvencia, -ie (*lt.*), neschopnosť
platiť; **insolventný**

insurekcia, -ie (*lt.*), povstanie; **in-
surgent**

inší, -ia, -ie = iný

inšpekcia, -ie (*lt.*), dozor, prehliad-
ka; **inšpektor**; **inšpektorát**

inšpektor, -a (*lat.*) = dozorca

inšpirácia, -ie (*lt.*), vnuknutie; **in-
špirovať**

inštalácia, -ie, slávnostné uvedenie
do úradu

inštancia, -ie (*lat.*), stupeň úradu

inštinkt, -u (*lat.*) = pud; **inštink-
tívny**, pudový, mimovoľný

inštitúcia, -ie (*lat.*) = ustanovizeň

inštitút, -u (*lat.*) = ústav

inštrukcia, -ie (*lt.*), poučenie, návod

inštruktor, -a (*lat.*) = domáci učiteľ

inštrument, -u (*lt.*), nástroj

inštrumentál, -u (*lat.*) — pád
v skloňovaní pre otázky: kým?
čím?

intabulácia, -ie (*lt.*), zápis do po-
zemkových kníh; **intabulačný**;
intabulovať

integrita, -y (*lt.*), neporušenosť, ce-
listvosť

intelekt, -u (*lt.*), rozum

intelektuálny (*lat.*) = rozumu sa
týkajúci, rozumový

inteligencia, -ie (*lat.*) = vzdelanosť,
duševná sila

intelligent, -a (*lat.*) = vzdelanec

intencia, -ie (*lt.*), úmysel, zámer

intenzita, -y (*lt.*), napnutie, sila

intenzívny, silný, mocný

interdikt, -u (*lt.*), zákaz cirkev-
ných obradov

interregnum, -a (*lat.*) = medzivláda;
doba od smrti kráľa až do voľby
nového

interes, -u (*lt.*), záujem, úrok

interesovať sa, zaujímať sa

interesantný (*lat.*) = zaujímavý,
dôležitý

interiér, -u (*fr.*), vnútorné zaria-
denie

interkonfesionálny

interlineárny, medziriadkový

intermezzo, -a (*tl.*) = medzihra; zá-
bavné vyplnenie divadelnej hry
medzi dejstvami
internacionála, -y, medzinárodné
sdruženie
internacionálny (*lat.*) = medziná-
rodný
internát, -u, ústav vzdelávací,
v ktorom majú chovanci úplné
zaopatrenie
internovať, uväzniť
interný (*lt.*), vnútorný; **internista**,
lekár vnútorných chorôb
interpelácia, -ie (*lat.*) = mimo-
riadny dotaz
interpelovať, -ujem (*lat.*) = dopy-
tovať sa
interpret, -a (*lt.*), vykladač, tlmoč-
ník; **interpretovať**
interpunkcia, -ie (*lt.*), rozdeľovacie
značky
interval, -u (*lt.*), medzera, pre-
stávka
intervencia, -ie (*lt.*), zakročenie
interview (*angl.*, čítaj intervjú)
neskl., rozhovor novinára s nie-
kým získať materiál na uverej-
nenie
intimita, -y (*lt.*), dôvernosť
intímny (*lat.*) = dôverný
intolerancia, -ie (*lt.*), nesnášanli-
vosť; **intolerantný**
intonácia, -ie (*lt.*), spôsob, ako sa
tvorí tón; výška hlasu v reči
intráda, -y (*lt.*), úvod, predohra
intrasigentný, nesmieriteľný
intravilán, -a, stavebný pozemok
intriga, -y (*fr.*) = klebeta, pod-
vod, ktorým sa má prekaziť
prirodzený a spravodlivý beh
vecí; v dráme: zápleтка dejová
vôbec

intrigovať, -ujem (*fr.*)
introdukcía, -ie (*lt.*), úvod
intuícia, -ie (*lt.*) = priame naze-
ranie na podstatu vecí; **intuí-
tívny**
invalid, -a (*lat.*) — vojak, ktorý
za služby vojenskej alebo na
vojne stal sa neschopným činne
slúžiť
invázia, -ie (*lat.*) = vpád
invektíva, -y (*lat.*) = útočná reč,
urážka; **invektívny**
inventár, -a (*lat.*) = soznam vecí
investícia, -ie (*lat.*) = plodné ulo-
ženie kapitálu v nejakom trva-
lom podniku; **investovať**
investitúra, -y (*lt.*), uvedenie do
úradu (najmä biskupského)
invitovať, -ujem (*lat.*) = zvať
invokácia, -ie (*lt.*), vzývanie
iný: nepíš „druhý“ miesto „iný“:
Iného bránil a seba zabudol.
inzerát, -u (*lat.*), zaplatené ozná-
menie v novinách; **inzertný**
inzultovať (*lt.*), napádať, urážať
inženieer, -a (*fr.*), absolvent vyso-
kej školy technickej
Ipeľ, -pľa (rieka)
Ir, -a; **Irka**; **Irsko**; **irský**
iracionálny (*lt.*), protirozumový
ireálny (*lt.*), neskutočný
írečitosť, -ti (*z maď.*) = dedičnosť
írečitý (*z maď.*) = dedičný; rýdzi,
číry, pôvodný, čistý
iredenta, -y (*tl.*), pôvodne strana
v Taliansku, ktorá chcela slúčiť
všetky neoslobodené kraje s tal.
obyvateľstvom; **iredentista**
iregulárny (*lt.*), nepravidelný
írek, -u (*z maď.* örök) = pozemok,
zdedený od otcov: Mohli orať
svoje malé írekky. — Ja dám

päťdesiat zlatých za dom s íre-
kom. (Sokol II. 538.)

Irena, -y

iritácia, -ie (*lt.*), dráždenie; **iritovať**,
dráždiť

Irma, -y

irónia, -ie (*gr.*) = skrytý posmech,
reč opačného smyslu, vysmie-
vanie, jemný vtip; **irónia osu-
du** = hra osudu

ironický (*gr.*) = vysmievačný

ischias, -u (*gr.*), úsad (choroba)

iskať, -ám = hľadať; vši vo vla-
soch hľadať: Ženy na lonách
varujú deti alebo im iskajú.
(Gr. Taj.)

iskierečka, -y: Pod lipkou nad lip-
kou iskierečka, zkadiaľže si,
moja milá frajerečka? (Veniec.)

-isko: Prípona -isko dodáva
slovám významu veľkosti čo
do rozmerov: chlapisko (veľký
chlap); slová osobové s touto
príponou majú aj význam nemo-
tornosti: rychtárisko = nemo-
torný rychtár. (Šenšel.)

iskorka, -y

iskra, -y: Aj z malej iskry veľký
oheň býva.

iskrenný = úprimný, srdečný
(Pauliny T.)

iskriaci, -a, -e

iskrica, -e

iskrička, -y: Nieto v ňom iskrič-
ky milosrdenstva.

iskriť, -ím = iskry robiť; — **sa**:
Kone utekajú, len sa im tak
iskrí pod nohami. (Dbš.)

iskrivý

islam, -u (*arab.*), náboženstvo mo-
hamedánske

Island, -u; **islandský**

ísť, idem, ideš, ide, ideme, idete,
idú; šiel, išiel; id', id'me! Idem
sa najesť! (povie hoci pri stole
sediaci). — To dieťa ide chorieť.
— Už mu ide za šesťdesiat. —
Hodiny idú. — Či idú dobre
tie hodiny? (Bern.) — Voz, loď,
dážď, sneh ide; peniaze idú.
— Remeslo nejde. — Ide mu
to ako po masle. (Dbš.) — Ide,
kade ho oči vedú. (Dbš.) — O to
tu nejde. (Dbš.) — Ja pôjdem
popredku. — Ísť na svadbu, na
poradu, na trávu, na smrť. —
Ísť niekomu na pomoc. — Ísť
do kostola, do školy, do sveta
(cestovať), do kláštora. — Okno
ide do dvora, do záhrady. —
Učenie mu nejde do hlavy. —
Psí hlas do neba nejde. —
Krv z rany ide. — Za mŕtvym
ísť až do hrobu. — Za ženský-
mi chodiť. — Id' s Pánom-
bohom. — Id' mi s očí. — Ne-
jdi mi na oči, pred oči. — Voda
nám šla po kolená, po pás. —
V tom ti idem po srsti. (Kukuč.)
— Nechcela za neho ísť = vydať
sa. — Ide mu o život. (Dbš.)

Miesto ísť nepotrebné nepíš-
me „cestovať“. Na Vrútkach
Turčan stretne sa so svojim zná-
mym a povedal by mu: „Cestu-
jem do Mikuláša.“ Dostačí:
„Idem do Mikuláša.“ Nám je
cestovanie čosi väčšie, ob-
širnejšie. (R. str. 277.)

iste, *prisl.*

istenie, -ia

istina, -y = uistené peniaze, kapitál

istiť, -ím = tvrdiť; bezpečiť

istota, -y = nepochybnosť; istá

pravda: Pre lepšiu istotu. — V neistote žiť, byť. — O tom sa ešte nič s istotou povedať nemôže. (Rr.)

istotne, *prísl.*

istotný = istý

istý = pravdivý, skutočný, nepochybný, určitý; akýsi: istý viaže sa nielen s lokálom s predložkou *o*, ale i s čistým gen.: istý som o tom, že... istý som toho, že... (R. § 270, 6.): som v tom istý (t. j. v tom sa nemýlim).

Neopúšťaj isté pre neisté. (Zátor.) — To je pravda istá. (Hat. Sl. ml.) — Za isté mať. Nič istejšieho niet než smrť.

išpán, -a = dvorský

Itália, -ie = Taliansko

iteratívum, -a (*lat.*) = opakovacie sloveso

iva, -y, rastlina (*Teucrium chamaepitus*)

Ivan, -a: Ivan Hrozný

íver, -a — odpadok, čo sekera vytne, teda krátka, hrubšia trieska: Íver odfrkuje. — Hneď ti íver z chrbta vytmem. (Zátor.)

íverček, -a = malý íver: Prvý raz zaťali, íverček vyťali. (Sl. sp.) — Vezmi len íverček, čo k tebe frkol. (Dbš. Sl. pov. I.)

íveriť, -ím = triesky štiepať; íveriť sa, zíveriť sa = doska zíverila sa na slnci, keď neostane taká rovná, ako bola, keď sa prehne, skríví. (Dbš.)

Izabela, -y

Izaiáš, -a

Izák, -a

izba, -y *pl. g.* izieb: Plná izba ľudí, ako by nabil. (Zátor.) — V izbe dýchalo všetko vkusom a pohodlnosťou.

izbica, -e; izbička, -y; izbietka, -y

izbový

izebná, -ej

izebný

Izmael, -a

izobary, -bár (*gr.*), čiary, spájajúce miesta s rovnakým tlakom vzduchu

izolácia, -ie (*lt.*) odlúčenie, osamotenie; izolovať

izolátor, -a, čo izoluje

Izrael, -a; izraelský; izraelita, izraelitský

J

ja, *g. a.* mňa (ma), *d.* mne (mi), *l.* mne, *i.* mnou, *pl.* my, nás, nám, nami

jablčko, -a

jablčník, -a = jablkový koláč; zeliňa (*Marubium vulgare*)

jablčný

jablko, -a, *pl. g.* jablk: *zmenš.* jablčko: Do kyslého jablka za-

hryznúť (biedu, odpornosť skúsiť). — Červené jablčko po zemi sa gúľa, moje potešenie po svete sa túla. (Sl. ps.) — Jablko ďaleko od stromu nepadá. (Zátor.)

jablkový

jabloň, -ne: Jabloň so zlatými jablkami stála naprostred záhrady. (Dbš. Pov.)

jablonica, -e = jabloňová záhrada
jabloňový
jačať, -ím = vrešťať
jačmeň, -a: jačmeň na oku
jačmenisko, -a = jačmenná roľa
jačmenný: j. pivo
Jadranské more
jadernica *ν.* **jaternica**
jadierko, -a
Jadran, -a = Jaderské more
jadranský, adriatický
jadrne
jadrnieť, -iem, -ejem
jadrniť, -ím
jadrnosť, -ti
jadrný = mnoho jadier majúci;
 dôkladný; silný: j. reč. myšlienka,
 slovo
jadro, -dra *pl. g.* jadier; pri čerešniach
 a slivkách — kôstka, pri bylinách —
 semeno: jadro veci, myšlienok; výbor
 najlepšieho: jadro vojska; jadro z kníh
 lekárskech: Kto chce jadro, musí orech
 prehryznúť. (Zátur.)
jafura, -y = čučoriedka
jagať sa, -ám sa = blyšťať sa:
 Neuschnutá rosa jagala sa v slnečných
 lúčoch bleskom dúhových farieb. (Phřd. III.)
jagavý = blýskavý: Ale toto svetlo je
 nie také jagavé a jasavé ako to zo
 slnka. (Hdž. Čít. 136.)
Jagellovec, -vca
jáger, -gra (*nem.*) *ν.* **pořovník**
Jáger, -gra — mesto v Mařarsku
jagot, -u = ligot, lesk, blyskot:
 Skvelý jas hviezd venčí trasľavým
 jagotom tichosť pozdňých hodín. (Phřd. III.) —
 Jagot mihotavých drahokamov.
jagotať sa, -tám sa, -cem sa

jagotavý
jahňa, jahňaťa, *pl.* jahňatá, jahniat,
 jahnenice, jahneniec
jahňací, -ia, -ie; **jahňacina**, -y
jahniatko, -a
jahnica, -e
jahniť sa = bahniť sa
jahoda, -y: vlčia jahoda (*Atropa belladonna*);
jahôdka, -y
jahodník, -a = (*Trifolium fragiferum*)
jahodový
Jahve, *neskl.* (*nesprávne* Jehova), Boh
jachať, -ám, -ajú
jachont, -a, drahý kameň
jachta, -y, rýchla loďka
jachtáč, -a
jachtať, -ám, -cem
jachtavosť, -ti; **jachtavý** = zajakavý
jaj! *ctsl.*
jajkať, -ám = bedákať
jako = ako: Jako sme ta prišli, hneď sa
 na nás oborili. (Rr.)
jakobín, -a, francúzsky revolučný
 nár
jakokoľvek, *prisl.* = akokoľvek
jakosi, *prisl.* = akosi
jakosť, ti (kvalita) = akosť, -ti
jakostný (kvalitatívny) = akostný
jakot, -u
jak-tak, *sp.* = ako-tak
Jakub, -a: Pán Jonáš sedí na lavičke
 pod pecou, hoci nie je zima, ale práve
 o Jakube. (Kukuč. VII.) *zmenš.* **Jakubko**, -a (Kubo)
jakubka, -y, raná hruška
jaký = aký
jakýkoľvek = akýkoľvek
jakýsi = akýsi
jakživ, *prisl.*

jalec, -lca, ryba (Cyprinus phoxinus)
jalovica, -e = jalová krava
jalovieť, -iem, -ejem = neplodným
 sa stávať: krava zjalovela
jalovka, -y = jalová ovca
jalovosť, -ti = neplodnosť, prázd-
 nost'
jalový = neplodný; slabý, nechut-
 ný, nevážny
jaľša v. **jeľša**
jama, -y: Kto inému jamu kope,
 sám do nej padá. — Chcel obísť
 jamu, prišiel na skalu; jedna
 hlboká, druhá vysoká, preskoč
 ak môžeš. (Záthur.)
jamisko, -a
jamka, -y, *pl. g.* jamôk
jamkovitý
jamôčka, -y
jan. = január
Ján, -a; **Jano**, **Janko**, **Janíčko**,
Janík, -a; **Janíček**, -čka; **Janí-
 ča**, -aťa; **Janíčatko**, -a:
 Janíčko, čo robíš, že ty
 k nám nechodíš; prídi Janík
 môj premilý, prídi k nám, ja ti
 za klobúčik pierko dám. — Ja-
 no, Jano, zle gazduješ, rád
 krčmičky navštevuješ. — Ohý-
 baj ma mamko, dokiaľ som ja
 Janko, keď ja budem Jano,
 neohneš ma, mammo.
jančiarky, -ok, druh obuvi
janičiar, -a, peší vojak turecký;
janičiarsky
Jánošík, -a
jantár, -u = skamenelá živica
jantárový
január, -a (*lat.*), v januári
Japonec, -nca; **Japonsko**, -a; **ja-
 ponský**
jar, -i: na jar, z jari, tejto jari. —

Zima odišla i nastala jar. —
 Stromy na jar kvitnú.
jarab, -a
jarabatý = strakatý
jarabí, -ia, -ie
jarabica, -e; **jarabička**, -y
jarabieť, -iem, -ejem = straka-
 tiet': Pekné vtáčatko! Malo pek-
 né perie, jarabelo sa. (Kukuč.
 M. v.)
jarabina, -y, strom i ovocie jeho
jarabiť, -ím; — **sa**: jarabí sa mi
 v očiach
jarabový
jarabý, strakatý, kropený
jarček, -a
jarčiť, -ím = jarky robiť
jarec, -rca = jačmeň
jarica, -e: **jarina**, -y = obilie, ktoré
 sa z jari seje
jarka, -y = jarná raž, jarné
 žito, jarná ovca
jarmit', -ím = podjarmit': Jarmili
 nás dosiaľ všade, verili sme pod-
 lej zrade, v nevoli nám srdce
 skleslo: sloboda je naše heslo!
 Hore za česť, slobodu, sloven-
 ského národu. (Janko Kráľ)
jarmo, -a: do jarma zapriať.
 — Mocné voly so širokými väzmi
 a rohami zastaly, čakajúc, kým
 ich oslobodia z jarma. (Timr.)
jarmočiť, -ím = kupčiť na trhu,
 jarmoku
jarmočné, -ého = dar z jarmoku:
 Aké ste mi doniesli jarmočné?
jarmočník, -a, kto na jarmoku
 predáva al. kupuje
jarmočný
jarmok, -u (*nem.* Jahrmarkt) =
 výročný trh: výkladný j., j. na
 statok, lichvací j.

jarmový: jarmová ihlica, jarmový svoreň

jarný

jaro *ϕ.* **jar**

jarok, -rku = potok: *zmenš.* **jarček**

jarý = čerstvý, silný: Starý, ale jarý.

jas, -u = jasnosť: ... jej neprívetivou tvárou preletel predsa akýsi jas. (Kukuč. M. v.)

jasanie, -ie: Strhlo sa veľké jasanie.

jasat, -ám = veseliť sa, plesat': j. radosťou. Oči mu len tak jasaly. (Kukuč. XIX.) — **sa** = skviet' sa: Videl zlatého šuhaja. Celý svet sa jasal zlatom od neho. (Sb. M. S.)

jasavý: j. pieseň

jasen, -a, strom (*Fraxinus excelsior*)

jasen *ϕ.* **jesen**

Jasenie, -ia (obec)

Jaseno, -a (obec)

Jasenová, -ej (obec)

jasenový, zo stromu jasena

jasienka *ϕ.* **jesienka**

jask, -u = tunel

jaskyňa, -ne, *pl. g.* jaskýň, jaskyní

jasle, **jasieľ**: Jasľami zovú v Liptove to z dasiek sbité, z čoho žerú ovce. (Záthur.)

jasličky, -čiek

jasmín, -u, *Jasminum L.*

jasnieť, -iem

jasno, *prisl.*

jasnosť, -ti

jasnovidný

jasný: ako nebo jasné oči

jasot, -u = jas, jasanie; jasnosť: Vidiac jasot, oslň archanjela, skryl tvár hneď matke do zástery. (PhĎd. III.)

jastrab, -a; **jastrábä**, -ťa; **jastrabí**, -ia, -ie

jastrif, -ím = bystro hľadieť; očima strieľať: V každej sbierke starožitností bažil a jastril zrak môj najviac po tom, čo našinske bolo. (Koll.) — Jeho sivé oko jastrí. (Kukuč. M. v.) — Jastril bystrým okom, s ktorej strany zver vyskočí. (PhĎd.)

jastrivý = bystrý

jašif, -ím = plašiť: zjašený vól. — Drž kone, jašia sa!

jašo, -a, človek zjašený, pochabý

jašter, -a

jašterica, -e

(**jať**, **jmem**, **jatý**)

jatec, -tca = zajatec

jaternica, -e

jatka, -y: vedú, ženú na jatku alebo na jatky, zabíjajú na jatkách; ísť na jatku po mäso; statok, dobytok na jatku; mesto postavilo nové jatky a mäsiar svoju jatku

jatrá, **jatier** = pečeň (*jecur*): Klobása zo sekaných jatier.

jatriť, -ím: Zas ma jeduješ a jatriš ranu. (Kukuč.: M. v.) — **sa** = hnojiť sa, odobierať

jatrivý

javisko, -a — miesto v divadle, na ktorom herci hrajú

javiť, -ím = javným robiť; — **sa**: Vo výraze tvári jeho javila sa nedočkavosť. — Svet v iných farbách sa mu javil.

javný = zjavný

javo: Plače srdce moje, ale nie na jave, len tak potajomne. (Koll. Zp.) Mrzelo ich, keď tajné veci vychodily na javo = na svetlo.

javor, -a — Acer: Ej, javor, javor zelený, čos' taký smutný v jeseni? „Ako bych nemal smutný byť, keď so mňa spadol kvet i list.“ (Koll. Zp.)

javorina, -y = hora javorová

Javorina, -y, meno vrchu

javorník, -a

javorový

jaz, -u = hať, hrádza

jazda, -y; **jazdáreň**, -rne; **jazdec**, -dca; **jazdecký**; **jazdectvo**, -a

jazdenie, -ia

jazdiť, -ím

jazdný

jazerný: jazerná strela. — Tisíc jazerných striel! — Ká ti je jazerná strela? (Dbš.)

jazero, -a — stojatá voda väčšieho rozmeru, ktorá od prírody povstala; **jazierko**; **jazierce**

jazva, -y = rana; rana zahojená; stopa po rane

jazvec, -veca = borsuk

jazvečí, -ia, -ie: jazvečie sadlo

jazviť, -ím

jazyčiť, -čím = klebetiť: Nevie to nič tento ženský národ, iba jazyčiť. Čo chybí na rozume, to doloží jazykom. (Kukuč. VII. 4.)

jazyček, -čka: j. na vážkach; hadí jazyček = *Ophioglossum vulgare*

jazyčisko, -a

jazyčnica, -e = klebetnica

jazyčník, -a; **jazyčný**

jazyk, -a: jazyk baraní, jelení, kravský, údený; psí jazyk = *Cynoglossum officinale*. — Jazyk niekomu vytrhnúť, podrezať (dieťaťu = sväz pod jazykom prerezat', aby slobodne

jazykom pohybovať a hovoriť mohlo). — Má jazyk ako britva — ako žihadlo — ako osa. — Nepríd' mu pod jazyk. (Zátor.) Nejdem si s ním jazyk merať. — Čo mu na jazyk slina prináša, to búcha. (Gavlovič II.) — Už ten nič nezdrží na jazyku! — Jazyk za zuby! (Zátor.) — Dušu už na jazyku mať (umierať). — Svrbí ho jazyk. — Mám to na jazyku. — Na jazyku sa mi to pletie. — Pozor na jazyk! — Ale tak ti je, keď piješ od rána do večera! Jazyk uteká dve míle pred rozumom . . . (Kukuč. Dom v str. I. 75.) — Nie kaziť dobrú vôľu, nevinnú zábavu — ale prekaziť, aby jeho dcéry neprišli svetu na jazyk. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.) — Jazyk nemá kostí, ale kosti láme. — Zlý jazyk od jedovatého hada horší. — Roznášajú ho na jazykoch. (Zátor.) — Ide mu jazyk ako mlynské koleso. — Trepe jazykom, ako trlica. — Nemeľ toľko tým jazykom. (Zátor.) — Drž si jazyk za zubami, — na uzde. — Brúsi si na neho jazyk. (Zátor.) — Iné na jazyku, iné na srdci mať (jedno myslí, druhé hovorí a tretie robí). — Čo na srdci to na jazyku. (Zátor.) — Jazyk staroslovenský = staroslovenský = starobulharský. — Všetko, čo sa prednáša, nech sa jazykom srozumiteľným deje. (Komenský.) — Vzácné boly chvíle, v ktorých sa mu duša

otvorila a jazyk rozviazal. (Št. Krčméry.) — Ajhľa, zas nám divý čierny bludár kazit' chce rod i jazyk, milý boží to dar. (V. Pauliny Tóth.) — Práve ste mi slovo s jazyka vzali. Ja som sa vás chcel to isté opýtať. (Kukuč. III., 161.) — Viac otrúb ako múky jazyk namelie (viac podlého ako dobrého). (Dbš.) — Pobúchal, potrepal, čo mu len slina na jazyk priniesla. (Rr.)

Jazyka dar sveril nám Boh, Boh náš hromovládny, nesmie nám ho tedy vyrvať na tom svete žiadny. (Sam. Tomášik.)

jazykospyt, -u, skúmanie v obore ktoréhokoľvek jazyka

jazykový

jazz-band (*angl. čítaj džezbend*), -u, orchester k moderným tancom
je, jest *v. byť* (*s gen.:* dost' ho je; málo ho je)

jed, -u, otrava; hnev: jed svoj vyliat'. — Nie každý, kto je prívetivý, je i dobrý. Nieкто má na jazyku med a v srdci jed. (Kukuč. I.)

jedák, -a, kto veľa je, žráč; veľký jedák

jedáleň, -ne

jedávať, -am, *iter. od jest'*

jeden, jedna, jedno, jedného, jednej; *pl. m.* jedni (živ.), jedny (neživ.); *žen. a str. r.* jedny; *instr.* (s) jednými.

Číslovku jeden len ta klad', kde chceš jej číslovkovú platnosť vysloviť: jeden človek bol tam (tedy: nie viac). Kde nejde o tento číslovkový smysel, tam neklad' jeden. Hovo-

ríme: isté dieťa to povedalo (nie: jedno dieťa); istý žobrák ma prosil (nie: jeden); miesto istý môžeš upotrebiť aký si.

Dobre je táto číslovka tam, kde ju užívame v smysle „jeden a ten istý“: Spievajme si dievky, všetky jednu pieseň, azda sa vydáme všetky jednu jeseň.

Miesto: v jednu peknú nedeľu, *píš:* v peknú nedeľu, *alebo:* raz, keď bola pekná nedeľa; *m.* v jedno horúce leto, *píš:* raz, keď bolo horúce leto.

Každé podstatné meno v jednotnom čísle má význam jedného; nevrav a nepíš teda: daj mi jeden liter vína, daj mi za jednu hrst' hrachu. Iba tam prikladaj číslovku jeden, kde chceš dôrazne poukázať na to jednotné číslo, na pr.: je to len do jednej hrsti, jedna lastovička neznamená leto. (R. § 203.) Počul som jedno-druhé. — Strany začínajú dorážať jedna na druhú. — Beda by bola Slovanom, keby nepamätali jedni na druhých v biede a neresti. — Vraveli do jedného (t. j. všetci). (Timr.) — Jeden je za osemnásť a druhý bez dvoch za dvacať (jeden ako druhý). — Jeden za všetkých a všetci za jedného. — Po jednom sa vypratali (poodchádzali). — Jedni ľudia skáču, druhí plačú.

Miesto: povedali jeden druhému, *píš:* povedali si; *m.* opustili jeden druhého, *píš:* opustili sa; *m.* neublížia jeden

druhému, *piš* neublížia si; *m.* radi sa majú jeden druhého, *piš*: radi sa majú; *m.* prestupoval s jednej nohy na druhú, *piš*: prestupoval s nohy na nohu; *m.* zobral z jedného domu do domu, *piš*: z domu do domu; *m.* obracia sa s jedného boka na druhý, *piš*: obracia sa s boka na bok; *m.* priatelia sa jeden s druhým, *piš*: priatelia sa; *m.* obracia jednu stranu za druhou! *piš*: obracia stranu za stranou. (R. § 203.)

jedenásť
jedenásťnásobný
jedenástorý
jedenásty
jeden-druhý: Našiel sa jeden-druhý, ktorému sa to nepáčilo. *m.* jeden jediný *piš*: jediný
m. jedenkaždý (ein jeder) vraví tak, *piš*: všetci tak vravia
jedenie, -ia
jedhojica, -e, zelina (Aconitum anthora)
jediačky, prísl.
jedielko, -a: S jedným, s dvoma jedielkami spokojný bývaj. (Gavlovič)
jedináčik, jedináček, -čka *v.* jediniatko
jedine = len
jedinečný
jedinák *v.* jediniatko
jediniatko, -a = jednorodené dieťa
jedinký, jediný, jeden v svojom druhu: Bol raz bohatý pán a ten mal jediného syna. (Dbš. Pov.)
jedivo, -a: Potom častuje žencov haluškami a iným jedivom. (Dbš.)

jedkať, -ám
jedľa, -le, (Abies pectinata, Abies vulgaris). Rastom sú ako jedle, pevní ani skala; zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala. (Sam. Chalup.)
jedlica; jedlička, -y;
jedlina, -y = jedľová hora
jedlo, -a, pl. jedlá, jedál: Štvoro jedál — všetko hrach (žartovne o zlej hostine).
jedľový: Hej, nieto krajšej hory, ako je jedľová, či v lete, či v zime vždycky je zelená. (Sl. sp.)
jedlý, čo sa dá jesť
m. jednací jazyk (poriadok) *piš*: rokovací jazyk (poriadok)
jednako, sp.
jednakosť, -ti = rovnosť
jednaký = jednoraký
jednanie, -ia: jednanie s kupcom, s predavačom; na sneme je rokovanie; v sporných veciach je pokonávanie
jednať, -ám; m. na sneme jednali, *piš*: na sneme rokovali; *m.* takto sa v tej veci nejedná, *piš*: takto sa v tej veci nekoná; — **sa**: jednáme sa, keď sme na jarmoku... inokedy hovorme: konať, rozberať rozjímať, rozprávať, o tom je reč, o to ide... *m.* tu sa jedná o moju česť, *piš*: tu ide mi o česť.
jednateľ, -a, kto jedná pri kupovaní, predávaní; *m.* jednateľ (v spolku) *piš*: tajomník
jednateľský
jednateľstvo, -a = agentúra
jedni-druhí: Jedni (t. j. Ľudia)

tak vravia, druhí (t. j. ľudia) inak.

jedno: To je nám jedno.

jednoboký

jednobožstvo, -a = monoteizmus

jednobytnosť, -ti

jednobytný = (consubstantialis): Syn Boží s Otcom jednobytný a večný.

jednodenný

jednodobý

m. **jednoduchý piš:** prostý v takýchto a pod. prípadoch: to je prostá vec, obliekať sa prosto, hovoriť prosto

jednohlasne; jednohlasný

jednomyseľne; jednomyseľnosť, -ti;

jednomyseľný

jednonohý

jednooký

jednopošchodový: Domy stoja v radoch jeden pri druhom; všetky nevelké, jednopošchodové. (Kukuč.)

jednoraký

jednoramenný

jednoročný

jednorodený

jednorohý

jednorožec, -žca; **Jednorožec**, -žca (súhvezdie)

jednoruký

jednoslabičný

jednostaj, jednostajne = ustavične, neprestajne: Neuznávaš, žeš' mu urobila krivdu — ale svoju krivdu jednostaj spomínaš. (Kukučín: „Dom v stráni.“) — Máme, pravda, kohútov i dvoch! ale tí sa jednostaj nadrapovali, ani na tých nemohol som sa spustiť. (Timrava.)

jednostajný

jednostranne; jednostrannosť, -ti;

jednostranný

jednostrižný: j. ovca — ktorú raz do roka strihajú; vlna s takých oviec

jednota, -y = svornosť, sjednotenosť

jednotiť, -ím

jednotka, -y; *pl. g.* jednotiek

jednotlivec, -vca

jednotlivo; jednotlivosť, -ti; **jednotlivý**

jednotný

jednotvárnosť, -ti

jednotvárný: j. život, pohľad

jednoveký

jednoženstvo = (monogamia)

m. **jednúc piš:** raz

jedoš, -a = hnevlivý človek

jedovať, -ujem = hnevať; — **sa:** Miško, hoci sa jedoval sám na seba, nemohol sa vykrútiť. (Kukuč.)

jedovatosť, -ti

jedovatý, jedovitý = hnevlivý

Jehova, -u (vzniklé z chybného čítania), *správne* Jahve, *neskl.*, Boh

m. **jehož piš:** ktorého

jej: povedal som jej; *v.* **ona**

jeleň, -a

jelení, -ia, -ie: jelenia koža

jelenica, -e = laň

jelenina, -y: jelenie mäso

jeliňa, -ťa

jelito, -a

jelša, -e

jelšina, -y = jelšová hora

jelšovka, -y = čerebľa (ryba)

jelšový

jemne

jemnieť, -iem, -ejem
jemocit, -u; **jemocitný**
jemnosť, -ti; **jemnota**, -y; **jemný**
m. jemuž piš: ktorému
Jeremiáš, -a; **jeremiáda**, -y, žalostná pieseň
Jericho, -a; **jerišský**
Jeronym, -a = Hieronym
Jeruzalem, -a; **jeruzalemský**
jeseň, -ne: v jeseň, v jeseni, pod jeseň, z jesene. — Obsarpaná ako lipa v jeseni. (Dbš.) — Je jeseň, lístie väčšinou sprchlo — ostatok čaká na prvý vetrik (Kukuč. VI., 7.)
jesenný
jeseter, -tra, ryba (*Acipenser sturio*)
jesienka, -y, zelina (*Colchicum autumnale*)
jest = je, *v. byť*
jesť, jem, ješ, je, jeme, jeté, jedia, jedol, jedz, jedený: Nechce sa mi jesť. — Čo si si navaril, to budeš jesť (ak si chybil, musíš za to trpieť). — S veľkými pánmi nie je dobre čerešne jesť. — Na misu mi dajte, v hrnci mi nechajte a s vami budem jesť (o žrútovi). — Je, ako by ho najal; — akoby dlaňou plieskal; — ako by mlátil. — Jedol by som. — Bohatý je, keď chce; chudobný, keď môže. (Zátur.) — Keď spí, ani jesť nepýta. — Nechcelo sa mu už ani jesť ani piť. (Rr.)
jestli, *sp.*
jestliby, *sp.*
jestliže, *sp.*
jestvovanie, -ia
jestvovať, -ujem = byť, existovať: Slovenský národ ako jestvo-

val pred dvoma tisíci roky, tak jestvuje až po dnes. (Nitra VI.) Bezpečnosť bez sporiadného práva jestvovať nemôže. (Lipa I.). — Tam večné svetlo jestvuje. (Dbš.) — *Miesto jestvovať je často: trvať: Len trvali ako mohli.* (Slov. pov.) Len tam bez kráľa trvajú (Dbš. Sl. pov.)
jezuita, -u, mních z tovaríšstva Ježišovho, založeného Ignáčom z Loyoly
jezuitský: j. kláštor, kostol
Jezufa, -ťa; **Jezuliatko**, -a
jež, -a; **ježa**, -ťa
Ježibaba, -y, báječná bytnosť západných a severných Slovanov, znamenajúca bohyňu zimy
Ježibábeľ, -a: = Ježibabin muž: V tom dome bývali dvaja ľudia: Ježibaba a jej muž Ježibábeľ. (Dbš. Pov.)
Ježibabin, -a, -o
Ježiš, -a, *vok.* -u; *zmenš.* **Ježiško**, -a
Ježiš Kristus, *vok.* Ježišu Kriste
ježiť, -ím = durieť, hnevať; — **sa** = hnevať sa. — Strachom sa mu vlasy na hlave ježily.
ježko, **ježo**, -a, naježený človek
ježový
m. jich, jim, jimi, piš: ich, im, nimi
m. jichž, piš: ktorých
m. jimž, piš: ktorým
jogurt, -u (*tur.*), bulharská kýška
Johana, **Johanka**, -y = Jana, Jan-ka, -y
johanita, -u, člen stavu duchovného rytierstva
joj, *cit.*
Jonáš, -a
Jordán, -a; **jordánsky**

joviálny *v.* žoviálny
Jozeľ, -a; *zmenš.* **Jožo, Jožko, Jožinka**, -a
Jozefa; Jozefina, -y; *zmenš.* **Jozeľfinka, Jožinka**, -y
Jozue, -a
Jožko (*od* Jozef)
jubilár, -a, oslávenec
jubilárny, jubilejný (*lt.*) = j. slávnosť
jubileum, -lea (*lt.*) = slávnosť pamätaná
Judáš, -a
Judea, -y; **judský**
judiciálny (*lt.*), súdny
judikatúra, -y (*lt.*), súdnictvo
Judita, -y = **Ida, Judinka**, -y
juh, -u
Juhoslávia, -ie; **juhoslávsky**
Juhoslovan, -a
juhovýchod, -u; **juhovýchodný**
juhozápad, -u; **juhozápadný**
juchta, -y, koža barania aľ. teľacia, silná, ale jemná
juchtovina, -y; **juchtový**
juj! (*cit.*)
júl, -a (*nepíš:* július); v júli
Julián, -a; **Juliana**, -y; *zmenš.* **Julka, Julinka**, -y
Julius, -ia; **Julo**
jún, -a (*nepíš:* június): v júni; **júnový**
junácky: Čo Boh dá a šťastie junácke (Što Bog dade i sreća junácka).
junáctvo, -a
junač, -e = junáci, mládež: Junač vrátila sa z boja. — Hoj, švárna to junač, ako jeden všetci. (Sl. sp.) — Von do poľa, junač mladá, v teba národ

nádej skladá. (Sl. sp.) — Hojže, Bože, jak to bolí, keď sa junač roztratí po tom širom sveta poli na chlebovej postati. (Andrej Sládkovič)
junák, -a: A junák za junákom padá cárska stráža. (Samo Chalupka)
junec, -nea, mladý vôl
junktím, *neskl.*, spojenie
Juno, -óny, rímska bohyňa
junoš, -a = mladík: Znamenitým vychovaním prísneho živiteľa a mäkkej mamičky Ľudovít Štúr vzrástol v povahu priamu, mužnú, ideálnu; dokonalý vzor slovenského junoša. (J. Vlček: Dejiny lit. slov.)
Jupiter, Jupitera, Jupiterovi (*lt.*), najvyšší boh starorímsky; *než.* planéta
Jur, -a, meno krstné (= Juraj) alebo meno miestne: **Svätý Jur**, *ak.* Svätý Jur, *lok.* Svätom Jure
Juraj, -a (Georg) = **Juro, Ďuro**, -a; *zmenš.* **Jurko, Juríčko, Jurík, Jurinko, Ďurko**, -a: Za koľko týždňov žaby krkajú pred Jurom, za toľko po ňom budú mlčať.
jurica, -e, vták (*Fringilla linaria*)
juridický (*lt.*), právny
jurisdikcia, -ie (*lt.*), pravomoc
jurista, -u (*lt.*) = právnik
jutro, -a; *pl.* -á, jutár, miera zeme. 0.5754642 hektára
justícia, -ie (*lt.*); spravodlivosť; **justičný**
Justín, -a; **Justína**, -y
Justinián, -a
južný: j. vietor; južná Európa

K

k, ku, predl. s dat.: Idem k rodičom.

Neklad' predložky **k** v takýchto vetách: cestujem k Trenčínu, k Nitre, ku Krakovu, lebo smer cesty označuje sa predložkou **na**, tedy: cestujeme na Trenčín, na Nitru, na Krakov.

Slovák povie, merajúc dĺžku: od Zvolena po Radvaň, nepíš tedy: od Zvolena k Radvani som šiel pešky.

Náš dedinčan sa odvezie na stanicu a dôjde na vlak; ani my sa teda neodvážajme ku stanici a neodchádzajme ku vlaku.

Miesto: tu je k dostaniu (= zu bekommen, zu kaufen), **píš:** tu dostať; **nehovor:** k čomu je to? **ale:** na čo je to? **Nepíš:** ku zdraviu, ku potešeniu, k úžitku, ku čítaniu, ku predaju, ku známosti, ku cti, k rozkazu, k zákazu, k prosbe, k žiadosti, **ale:** na zdravie, na potešenie ti to bude; nech ti je to na úžitok; kniha na čítanie; tento dom je na predaj; dávam ti to na známosť; jemu na česť bola slávnosť; jemu na slávu pripíjali; na rozkaz, na zákaz, na prosbu, na žiadosť otca sa to stalo. (R. § 233.)

-k- prípona znižuje činnosť, ktorú sloveso označuje: hrabkať, sadkať si, jedkať

kabáč, -a = koláč, osúch, osúšok

kabala, -y, tajné učenie (rabínov); **kabalistika**

kabaňa, -ne; **kabanka,** -y; **kaba-**

nica, -e; **kabanička,** -y, sedliacky odev z hrubého bieleho súkna; halena

kabaničiar, -a, krajčír, čo šije kabaňice

kabát, -a (slovo románskeho pôvodu, súvisí s fr. capot, s tl. capotto): Kabát (čo dostal Matej) patrilo by vlastne do múzea: je krátky, ale široký, že by mohol ešte i druhý Matej vojsť doňho; na chrbte zbýva veľká kukla, miesto toho zasa pazuchou reže, lebo tam je tesný (Kukuč. I.); **zmenš. kabátec,** -tca; **kabátik,** -a

kábel, -belu (*angl.*); **kábelový;** **kábelogram,** -u

kabinet, -u (*fr.*), izba, miestnosť pre štúdium alebo pre sbierky; vláda, ministerská rada

kaboniť sa = mračiť sa

kacabajka, -y, ženský krátky, teplý kabátec: Takú som si kacabajku kúpila, abych sa ti, môj šuhajko, ľúbila. (Sl. ps.)

kacír, -a (*nem.* Ketzler); **kacírsky kacírstvo,** -a, bludné učenie, nesrovnávajúce sa s pravou vierou

káča, -aťa; *pl.* káčatá, káčence

kačací, -ia, -ie: kačacie perie

kačacina, -y = kačacie mäso

káčer, -a, *pl.* káčere = (Anas mas)

kačica, -e; **kačka,** -y; **zmenš. kačička,** -y: Kačička divoká sletela z vysoka, Janko, dobrý strelec, strelil jej do boka. (Veniec, 99.); **kačiatko**

kaďa, -de; **zmenš. kádka, kádočka** (kadár) *v.* debnár

kade, *prisl.*
kadečo, *zám.*, kadečoho
kadejaký
kadekde, *prisl.*: Najprv jej zaviazu oči, potom poschovávajú sa kadekde. (Sb. M. S. VII.)
kadekoľvek, *prisl.*
kadekto, *zám.*, kadekoho
m. kadenáhle *píš*: len čo
kadenie, -ia
kadesi, *prisl.*
kade-tade
kadiaľ, *prisl.*
kadidelnica, -e
kadidlo, -a
kadiť, -ím; — sa
kadivý = kadiaci: kadivá sviečka
kádka, -y *v.* kaďa
kádočka, -y *v.* kaďa
m. káfor *píš*: gáfor
kaftan, -a
kahan, -a; *zmenš.* kahanček, -a; kahanec, -nca; kahanok, -nka: pri kahanúku; kahanové svetlo
kach, -u, konská choroba, kašeľ konský; suchý kach = dýchavičnosť konská
kachľa, -le; *pl.* kachle, kachieľ: za kachľami sedieť; na kachliach sušiť; **kachličky**
kachliar, -a
kajan, -a
kajať sa, kajam sa = želiť, pokánie robiť: Kajať sa z hriechov. — Preto Boh tresce, aby sa zlí kajali. — Vinní majú vždy z čoho kajati sa. (Dbš. Úv.) — Aby iní tiež sa kajali. (Lipa III.)
Kajetán, -a
kajsa, -y = marhuľa
kajúci, -a, -e; k. život viesť

kajúcnica, -e; **kajúcnik**, -a; **kajúcnosť**, -ti; **kajúcný**
kajuta, -y, izbica na lodi
kakao, -aa, semeno stromu kačového; prášok z neho
kaktus, -su; **kaktusový**
kal, -u = blato, nečistota
kaľabný *v.* **kaľavný**
kálač, -a
kálačka, -y, sekera na kálanie; štiepanie dreva; kálanie
kalamár, -a (*z lt.* calamarium) nádoba na atrament: v kalamári; dva kalamáre
kalamita, -y (*lat.*) = pohroma, nešťastie, nehoda
kálať, -am = štiepať, rúbať
kaľavný = driečny, pekný, švárny
kaleidoskop, -u (*gr.*), optický prístroj zrkadlový; **kaleidoskopický**
kalendár, -a; *lok.* -i, *pl.* -e: Kalendáre potratila (nevie, kedy príde do kúta). — **kalendárik**; **kalendárny**
kalenie, -ia = 1. mútenie, nečistenie, špinenie; 2. oceľovanie
kalený = 1. mútený; 2. oceľovaný: kalená strela
kaleráb, -u, rastlina (*Brassica gongylodes*)
kaliber, -bru (*fr.*), priemer (najmä vývrtu strelnej zbrane)
kaličiť, -ím = poraniť
kalif, -a (*arab.*), nástupca Mohamedov; panovník; **kalifát**
Kalifornia, -ie
kaligrafia, -ie (*gr.*) = krasopis
kalich, -a (*lt.* calix, *nem.* Kelch); *zmenš.* kalíšok, -ška; **kališteľ**, -a; kalich utrpenia, súženia; kalich pri obradoch cirkevných

kalika, -u, kto je dokaličený
kalina, -y, ker (*Viburnum opulus*); jeho ovocie
kališník, -a, utrakvista, ktorý prijíma pod obojimi spôsobmi (sub utraque specie)
(kalište) v. kaluža, mláka
kalištek, -a v. kalich
kaliť, -ím = 1. mútiť: k. vodu. — Zrak slzami sa kalí. — Nebo sa kalí. — Nad Tatrou sa nebo kalí, kalí mrakmi hromovými. (S. Chlpek.) — Ovečka vlkovi kalí vodu (hoci stojí nižšie). — 2. oceľovať
kalkul, -u (*fr., lt.*), počet, výpočet; **kalkulácia; kalkulovať**
kalnatosť, -ti
kalnatý = trochu kalný
kalný: k. nebo, voda, víno, pivo. — V kalnej vode sa ryby dobre lapajú. (Rr.)
kalória, -ie (*lt.*), jednotka tepelná kalose v. galoše
kalpak, -a, husárska čapica
kaluža, -e = mláka: Prišiel z blata do kaluže.
kalužisko, -a
kalužnatý
kalvária, -ie, obrazy umučenia Kristovho, rozostavené po návrší, alebo tri kríže; **Kalvária**, miestne meno
kalvín, -a, vyznavač Kalvínovho učenia; **kalvinizmus**
kalvínsky
kam? *prisl.* = kde?: kam ideš? = kde ideš?
kamarát, -a (*fr. camarade, nem. Kamerad*) — priateľ, druh; spolužiak, vychovaný pri rovnakých okolnostiach: Kama-

ráti budme a dlhy si plaťme. (Kukuč. III., 58.)
kamarátiť sa, -im sa = priateľiť sa, družiť
kamarátka, -y = priateľka, družka
kamarátstvo, -a = priateľstvo: Zlého kamarátstva sa vystríhaj, lebo to mnoho ľudí už skazilo. (Kukuč. I.)
kamarila, -y (*šp.*), dvoranstvo, služobníctvo panovníkovo, ktoré proti zákonom vplýva na panovníka vo veciach vládnych
kamas, -a = šuhaj, mládenec (ale trochu v potuplivom smysle)
kamelia, -ie (kvetina)
kameň, -a: Akoby kameň do vody hodil (zmizol). — Trafila kosa na kameň. — Žila v kameni. — Tvrdý ako kameň. (Zátur.) — Tento dom je celý z kameňa. — Čím dlhšie kameň na jednom mieste leží, tým väčší machom zarastá (jedno, stále bydlisko je dobré). (Zátur.) — Ulicu kameňom dláždiť. — Kamene lámať, tesáť. — To mi ako kameň na srdci leží. — Kto do teba kameňom, ty do neho chlebom (urážky odplácaj dobrodením). — Aj kameň by sa nad ním smiloval. (Rr.) — Kameň v mechúri. — *Zmenš.* **kamienok**, -nka
kamenák, -a = kamenný krčah
kamenár, -a; **kamenárstvo**, -a
kamenec, -nca = ľadovec. — Kamenec je v oblakoch zmrznutý dážď, ktorý vo väčších a menších kúskoch padá. (Hdž. Čít.) — Kamenec pobil role a vinice.

kamenica, -e = kamenná baňa, lom, lomnica
kamenie, -ia
kamenieľ, -iem, -ejem
kamenistý, **kamenitý**
kamenný: kamenná baňa; kamenné uhlie. — Kamenného srdca človek. (Zátur.)
kameňolom, -u
kameňotlač, -e = litografia
kameňouhoľný
kamenovanie, -ia
kamenovať, -ujem
kamienok, -ka
Kamil, -a; **Kamila**, -y
kamilky, kamilôk = harmanček = *Matricaria chamomilla*
kamín, -a (*lat.*), ohnisko v prýtkoch
kamizol, -a (*lt. camisa*), odev mužský, krátky, ktorý pod kabátom a vestou sa nosí
kamkoľvek, *prísl.* (v. -koľvek): kamkoľvek len (a nie: kam len koľvek)
kamrlík, -a (*lt. camera*) = izbica, izbietka; árešt
kamsi, *prísl.*: čosi-kamsi
kamzík, -a (z *nem.*) = divá koza (*Capra rupicapra*); **kamzica**, -e
kamža, -e (*lt. camisa*), rúcho
kaňa, -ne = myšiak (vták)
kanafas, -u (*angl. canvass*) = hrubé, škrobené plátno
kanafasový
kanál, -a, *pl. n.* kanále (*lt.*), odplav; umele zriadený otvorený al. krytý potok na privádzanie vody z riek al. na odvádzanie vôd dažďových a nečistôt z domu al. z mesta; **kanálik**; **kanalizácia**; **kanalizačný**

kanálový

kanapa, -y (*fr.*) = pohovka, diván
kanárik, -a, (*Fringilla canaria*)
Kanárske ostrovy
kancel, -cľa (*nem. Kanzel, lt. cancelli*) = kazateľnica
kancelár, -a (*lt. cancellarius*) = hlavný štátny úradník
kancelária, -ie (*lt.*), pisáreň; úradná miestnosť
kancelista, -u (*lt.*) = pisár
kancionál, -a (*lt.*), kniha kostolných nábožných spevov
kanček, -a, malý kanec
kančuch, -a = korbáč
kandidát, -a (*lt.*), čakateľ úradu; **kandidátka**, čakateľka; listina navrhnutých poslancov; **kandidátikum**, -ka, skúška; **kandidatúra**
kandis, -u, kryštalovaný, najlepší druh cukru
kanec, -nca, nevyrezaný brav
kanibal, -a, ľudožrút
kanón, -a (*fr., nem.*) = delo
kánon, -u (*gr.*) = cirk. pravidlo, predpis, zákon
kanonický; **kanonická vizitácia** = návšteva biskupova cirkvi
kanonik, -a, kňaz pri biskupskom sídle; býva ich 12, dovedna sa volajú „kapitulou“
(**kanonier**) v. **delostrelec**
kanonizácia, -ie = vyhlásenie za svätého
kanonizovať, -ujem = vyhlásiť za svätého
kantácia, -ie (*lt.*) = spev
kantár, -a = ohlávka, ohlavok, uzda: Červený kantár, biely kôň, oženil by sa, Bože môj! (Veniec 231.) Človek bez kazára

jak kôň bez kantára. — **kan-tárik**
kantáta, -y (*lt.*) = spev cirkevný
kantína, -y, krčma v kasárni; **kan-tínsky**
kanton, -u (*fr.*), okres spolkový v Švajčiarsku; **kantonálny**
kántrif, -im — *lepšie*: hubiť, ničiť
kántry, -trov (*lt.* Quatember) = suché dni, pôst
m. kanú mu slzy, *píš*: tečú mu slzy
kaňúr, -a *v.* kaňa
kanva, -y = konva
kapacita, -y (*lt.*), chápavosť, schopnosť duševná; osoba vynikajúcich schopností
kapacitovať, -ujem (*lt.*), presvedčiť
kapaf, -em = dochnúť, hynúť: lichva kape, hynie; tratiť sa
kapec, -pca, druh obuvi: Babka k babce, budú kapce.
kapela, -y (*lt.*), sbor hudcov a spevákov
kapilárny (*lt.*) = vláskovitý
kapitál, -u (*lt.*) = istina
kapitalista, -u (*lt.*), majiteľ kapitálu al. nejakých majetkov
kapitálny (*lt.*) = základný
kapitán, -a (*tl.* capitano) = náčelník, stotník, veliteľ lodi; **kapitánsky**
kapitánstvo, -a
kapitola, -y, *pl. g.* kapitol (*lt.*) = hlava, oddelenie knihy: Vyčítal mu kapitolu. (Záthur.)
kapitula, -y (*lt.*) = sbor kanonikov, *v.* kanonik
kapitulácia, -ie (*lt.*), dohovor, uzavretý s nepriateľom o podmienkach poddania
kapitulník, -a (*lt.*) *v.* kanonik
kapitulný (*lt.*): kapitulný kostol

kapitulovať, -ujem (*lt.*): mesto kapitulovalo = pod istými podmienkami vzdalo sa nepriateľovi
kaplán, -a (*lt.*), pomocný kňaz na fare
kaplánka, -y = kaplánova izba
kaplna, -y (*lt.*), menšia budova al. jej časť, určená pre súkromnú al. verejnú pobožnosť; *zmenš.* kaplnka, -y; *pl. g.* kaplniek, kaplnôk
kapor, -pra, ryba (Cyprinus carpio)
kaprál, (*fr.*) = desiatnik; **kaprál-sky**; **kaprálstvo**, -a
kaprica, -e (*fr.*) = vrtoch
kapriciózny (*fr.*), svojhlavý
kapsa, -y (*lt.* capsa): žobrácka kapsa; *zmenš.* kapsička, -y: Naša kapsa úbohá všetko vezme, čo Boh dá. (Záthur.) — Vzal žobrákovi kapsu (materiálne upadlého o posledné pripravil). — Pocíti to aj jeho kapsa (vydá peniaze). (Rr.)
kapucín, -a: mních reholè sv. Františka; **kapucínsky**
kapucňa, -ne (*lt.*), časť odevu, prišitá ku kutni al. plášťu tak, aby prehodená chránila hlavu pred dažďom
kapún, -a, vyrezaný kohút
kapusta, -y: kapustu stínať, dláviť. — Za našimi humny kapustičku sadia, ešte som maličká, už sa pre mňa vadia. (Koll. Zp.) — Komu sa ako ľúbi, komu kapusta, komu hlúby. (Záthur.) — Kapusta sedem ráz prihrievaná je najlepšia. (Záthur.) — Mastná kapusta pre moje ústa.
kapustnica, -e = kapustná polievka: Kapustnica (kapustná polievka) ako víno. (Záthur.)

kapustník, -a = kapustný koláč
kapustnisko, -a = kapustná roľa
kapustný: kapustná hlávka
kar, -u = pohrebný obed; uhostenie, keď zakálajú sviňu
kára, -y (*nem.* Karren) = dvojkolesný vozík, taliga; trest, karhanie: Planý človek neminie káry božskej.
karabín, -a (*fr.*), krátka jazdecká puška: Pri Prešporku na Dunaji húsky sa perú; vezmi, šuhaj, karabínček, zastrel z nich jednu. (Veniec, 189.)
karambol, -u (*fr.*), srážka gúlí v hre na biliarde
karamel, -u (*špan.*), pálený cukor
karanténa, -y (*fr.*), policajný poriadok proti zavlečeniu nákazlivých chorôb
karas, -a, ryba (*Cyprinus carassius*)
karát, -u (*tl.*), váha na zlato a drahokamy
kárat' v. trestat', karhat'
karavána, -y (*pers.*), spoločnosť cestujúcich vo východných krajinách
karbunkul, -u (*lt.*), tmavočervený granát; zapálený vred
karcer, -u (*lt.*), väzenie
kardinál, -a (*lt.*), biskup, ktorý má právo pápeža voliť
kardinálsky: k. klobúk
kardinálstvo, -a
karfiol, -u (*tl.*) = kvetná kapusta
karhať, -ám = trestat': Matka karhala neposlušné deti.
karhavý
kariéra, -y (*fr.*), beh v jazde najbystrejší; cval; postup v službe
karika, -y (*z mad.*) = obrúčka; *zmenš.* karička

karikatúra, -y (*tl.*) = posmešný obrázok
karmazín, -u, červená farba
karmelit, -a, mních
karmelitský
karmín, -a, -u, farba jasnočervená
Karol, -rla: Karol Veliký; *zmenš.* Karolko, -a
Karolína, -y
karotka, -y (*z nem.*): karotky na železnici = lístky
karovať, kerovať, -ujem (*z nem.* kehren) = obracať (plť, voz). vyhýbať; odbočovať; spravovať
Karpaty, Karpát, *d.* Karpatom, *l.* Karpatoch, *i.* Karpatmi, hory, ktoré od Dunaja počínajúc Slovensko, Podkarpatskú Rus a Sedmohradsko až zasa k Dunaju objímajú; **karpatský**: Pravlast' Slovákov bola vyše Karpát, okolo horného toku Visly.
karpavieť, -iem, -ejem, dostávať karpý do očí
karpavosť, -ti
karpavý: karpavé oči
karpina, karpavina, -y, nečistota v očiach
Kars, -u (*nem.* Karst, *tl.* il Carso) vápencové pohorie; odvetvie Južných Álp, ktoré sa ťahá od Gorice južnou Krajinou
karta, -y (*tl.* charta): Karty sú čertove obrázky. — Dobre — zle — mu ide karta. — Nejde mu karta. — Karta sa mu obrátila. (Zátor.) — Do karát pozerať.
Kartágo, -a; **kartaginský**
kartár, -a = hráč v karty; **kartársky**; **kartárstvo**, -a
kartel, -u (*fr.*), dohovor, sdruženie (výrobcov na ochranu cien)

kartografia, -ie, náuka o mapovaní
karton -u, (*fr.*), škatuľa papierová
kartovať sa (*lepšie*: hrať sa v karty)
kartún, -u (*angl.* cotton), bavlnená ľahká tkanina
kartúnový
kartuzián, -a, mních; **kartuziánsky**
kartúvať sa, -am sa (*lepšie*: hrávať sa v karty)
kasa, -y (*správne*: pokladnica)
kasácia, -ie (*lt.*) = zrušenie rozsudku
kasáčny: súd
kasanica, -e = sukňa
kasanička, -y = suknička: Nechodievaj, dievča, z rána do rosy, lebo sa ti kasanička zarosí. (Sl. ps.)
kasáreň, -rne, *pl. g.* kasárni, budova na stále ubytovanie vojska
kasat', kašem (podkasat', vykasat'): — sa: Keď som ja húsky pásala, vysoko som sa kasala.
kasíno, -a (*tl.*), spoločenský dom pre zábavu; spolok
kasír, -a (*správne*: pokladník)
kaskáda, -y (*špan.*), vodomet
kasňa, -ne (*nem.*) = skriňa; *zmenš.* **kasnička**, -y = skrinka
kasnár, -a = správca hospodárstva
kasnárstvo, -a
kasový (*správne*: pokladničný): k. kniha, poukázky
kasta, -y (*lt.*), dedičná trieda ľudí, zvláštnymi právami al. obyčajami od ostatného obyvateľstva sa oddeľujúca
kastelán, -a (*lt.*), správca zámku
kastovníctvo, -a; **kastovnícky**
kastrácia, -ie (*lt.*), vyrezanie, vymiškovanie; **kastrát**

kastrol, -a (*fr.*)

kaša, -e: *pl. g.* káš: kaša zemiaková, pohančená, krupicová. — Mrcha kaše si navaril. (Zátur.) — Koho raz kaša popáli, vždy ju fúka. — Slovákom kaša s mliekom. (Zátur.) — Kaša, mať naša (*rus.*). — *zmenš.* **kaška**, **kašička**, -y

kašeľ, kašľa

kaška, -y = prvosenka (*Primula veris*)

kašket, -u (*fr.* casquette) = čapica

kašľanie, -ia

kašľať, kašľem, kašľú: Kašle, dobre že dušu nevydá. (Zátur.)

kašliak, -a

kašliavať, -am *v.* kašľať

kašmír, -u, jemná tkanina z vlny kašmírskych oviec

kaštan *v.* gaštan

kaštieľ, -a (*lt.* castellum), panský, zemiansky dom, zámok

kat, -a: Šuhaj, šuhaj, kat ťa lámal, nejedno si dievča sklamal. (Veniec, 214.)

katafalk, -u (*gr.*), smútočné lešenie pri zádušných službách božích

katakomby (*gr.*), podzemné pohrebné sklepenia

katalog, -u (*gr.*), soznam osôb al. vecí

katan, -a = kat; ukrutník, tyran

katanský

katanstvo, -a

katar, -u (*gr.*), zapálenie slizníc; **katarálny**

katarakt, -u (*gr.*), riečne prahy; vodopád

Katarína, -y: Keď na Katarínu stojí hus na ľade, na Vianoce bude stáť na blate. *zmenš.* **Kača**,

-e; **Katina, Katka, Katarínka, Katinka, Kačenka, Katrena, Katrenka, -y; Katuša, -e: Katuška, -y**
kataster, -stra (*tl., fr.*), úradný soznam nehnuteľností; **katastry; katastrálny**
katastrofa, -y (*gr.*), osudná príhoda, náhle nešťastie; **katastrofálny**
katedra, -y (*gr.*), stolica učiteľská (na vyšších školách)
katedrála, -y (*gr.*), chrám v sídle biskupovom
katedrálny (*gr.*): katedrálny kostol, chrám, pri ktorom biskup má svoje sídlo
kategoria, -ie (*gr.*), odbor, oddiel
kategorický (*gr.*) = určitý, výslovný, bezvýnimočný
katecheta, -u (*gr.*) = učiteľ náboženstva; **katechetický**
katechizmus, -mu (*gr.*), učebná kniha náboženstva v otázkach a odpovediach
katechizovať, -ujem (*gr.*), vieroučenie kresťanské vykladať
Katerína, -y *ϕ.* **Katarína**
katolícky (*gr.*) = všeobecný
katolíctvo, -a
katolíčka, -y
katolík, -a
katovanie, -ia
katovať, -ujem = mučiť, nemilosrdne trápiť
katovňa, -vne; = mučiareň
katovský
katovstvo, -a = remeslo katovské; ukrutnosť
kaucia, -ie = záloha, záruka; **kaučionálny**
kaučuk, -u; kaučukový
kauzálny (*lt.*), príčinný
káva, -y: kávu pražiť, mlieť, va-

riť, sladiť, presladiť: mlynček na kávu; káva so smotanou; *zmenš. kávička, -y*
kavaleria, -ie (*fr.*) = jazdectvo
kavaliér, -a, človek rytierskeho charakteru
kavent, -a (*lat.*) = ručiteľ
kaviár, -u, ikry z jesetra a bieluhy
kaviareň, -rne, miestnosť, v ktorej sa káva (nápoj) predáva
kaviarnik, -a
kávička, -y
kavka, -y, vták
Kavkaz, -a (z Caucasus), pohorie medzi Čiernym a Kaspickým morom; **kavkazský**
kávovar, -a, -u
kávovník, -a = ker kávový (*Coffea arabica*)
kávový
kavyľ, -a, stepná tráva
kázanie, -ia = duchovná reč
kaz, -u = chyba, vada
kázanie, -ia
kazár, -a = prísny človek
kázať, kážem: Kázať slovo božie. — **Kázať** pečať privesiť. — **Kázal** zaplatiť. — Keď potreba káže. — Ktože sa mi, ktože zarmucovať káže? Slobodné som dievča, nik mi nerozkáže. (*Koll. Zp. I.*)
kazateľ, -a
kazateľnica, -e: S kazateľnice niečo ohlásiť.
kázeň, kázne: Radi by ste mi zasa kázeň kázať. (*Dbš. Sl. pov. II.*) — **Robili** mu kázeň (dohovárali, kárali). (*Rr.*)
kazenie, -ia
Kazimír, -a
kaziť, -ím = hubiť, ničiť: Samou

vôňou kapustovou víno v sudoch sa kazí. — Kaziteľ mládež, dieťa, mravy

kaziteľ, -a, kto niečo kazí

každodenný

každoročný

každučký: Každú chvíľu som ho čakal.

každý, *zám.*: každú - každý; *m.* každý jeden *piš*: každý; *m.* aj on si vypije, ako každý druhý (= wie jeder andere), *piš*: ako všetci. — Krajinský snem svolávajú každého roku. — Na každom mieste. — Každý vták svoje hniezdo chváli. — Iné šaty na každý (= všedný) deň, iné na nedeľu. — Škoda každého slova. — Každá líška svoj chvost chváli.

kde? *prísl.*: Kde si bol? — Kde bolo, tam bolo. (Dbš.) — Kde by sa to vzalo! Kde sa podel, neviem. — kde = kam: kde ideš = kam ideš?

kdejaký, *zám.*

kdekade, *prísl.* = všelikade

kdekoľvek, *prísl.*: kdekoľvek len (*a nie*: kde lenkoľvek), *v.* **koľvek**

kdesi, *prísl.*

kde - tu

keby, *sp.*; **kebych** = keby som: Kebych ja to urobil, to by bolo kriku. — Keby už to „keby“ bolo na veky pre celý svet pochované. (Nitra IV.) — To „keby“ všade zavádzia. — Keby nebolo „keby“, boli by sme v nebi. (Zátor.)

kečka, -y: Až sa mu kečka parí. — Detvaní nosia zapletené vrkoče, ktoré menujú kečkami.

keď, *sp.*: Kým si mladá, vtedy sa vydaj, keď ti prejdú mladé časy, nik sa potom neohlási. — Keď sa ti nechce, nechaj tak. (Rr.)

kedajšok, -ška: Od kedajška si tam? (= od ktorého času?) Od včerajška. (Rr.)

kedy, *prísl.*: Bolo, bolo; ale neviem kedy. (Dbš.)

kedykoľvek, *prísl.* = hocikedy

kedysi, *prísl.*: Čo bolo kedysi, za to Židák ani babky nedá. (Rr.)

kedy-tedy, *prísl.*

kedyže

keďže, *sp.*

kefa, -y; *zmenš.* **kefka**, -y; **kefár**, -a

kefovať, -ujem: Kabáty kefami kefujú. (Hdž. Šlab. 11.)

kel, kla: kly vlkov, psov, kly slona, brava; *zmenš.* **klík**, -a

keľ, keľu = (*Brassica oleracea*)

kepeň, -a = plášť: Jazdec v kepeni zahalený. (A. Sládkovič.)

kepienok, -nka = malý kepeň

ker, kra, *l.* kri, *pl.* kry, drev. rastlina, ktorá sa hneď od zeme rozvetvuje: Sadaj, slnko, sadaj za ker malinový, povedz „dobrý večer“ môjmu frajerovi. (Veniec 166.)

keramika, -y (*gr.*), umenie hrnčiarске; **keramický**

kernatý

m. **kerovať** *piš*: vyhábať, obracať (voz), odbočovať

kerový

kešeňa *v.* **vačok**

Kežmarok, -rku; **kežmarský**

kg = kilogram

kiahne, kiahní, čierne sypanice

kiahňový

kiar, -a (*z nem.*) = závoz, záhyb, zákruta

kiež, kieżby = (*lat. utinam*) keby
kikimora, -y = strašidlo, nepek-
ná ženská (Hdž. Čít.)
kikiríkať, -am, spievať ako kohút
kila, -y, istá miera, korec
kilo, -a = kilogram = tisíc gramov
kilometer, -tra = 1000 metrov
kinematograf, -a (*gr.*), premietáč
obrazov; *ľud. kino*, -a
kinžal, -a, tatársky dlhý nôž
kiosk, -u (*tur.*), záhradný domček
Kirgiz, -a; **kirgizský**
kitľa, -le (*nem. Kittel*) = spodná
sukňa
kľač, -e, drevo na konci ohnuté,
na ktorom sa sane šmýkajú; =
ohnuté rúčky pluha
kľačadlo, -a
Kľačany, -ian
kľačať, -ím: Či by nezaslúžila kľa-
čať na ostrom polene? (Kukuč.
XVIII.) — Musel hodinu za
pokutu kľačať. (Rr.)
kľačiačky, *prisl.*
klada, -y, drevo padlé v lese, kmeň,
driek stromu; brvno; veľké ne-
tesané drevo; vydlabaný peň,
do ktorého vo väzení za nohy
sádzali; úľ
kladenie, -ia
kladivko, -a: k. v hodinách, v uchu
kladivo, -a: kladivom niečo roz-
tĺcť. — Kladivo vyskočilo
z rukoväti.
kladka, -y: kladkou dvere za-
mknúť
kladný = pozitívny
kľag, -u (**kľaga**, -y), žalúdok z mla-
dých, ešte cicajúcich, teliec vy-
braný, v rôsole namočený, slúži
na skýšenie mlieka: Keď sa
z kľagu trochu vleje do mlieka

teplého, srazí sa za polhodiny
a bude syr z neho. (Gavlovič.)
kľagať, -ám = skýšiť, zosyriť
Kľak, -u, meno vrchov
kľakať, -ám; **kľaknúť**, -nem, kľa-
kol: K. na kolená pred obraz
Kristov.
kľakadlo, -a: na kľakadle kľačať
kľaknúť *v. kľakať*
klam, -u = lož, podvod, mam,
šialba: klam zraku, optický.
— Z klamu niekoho vyviest'.
— Klamu sa dopustiť. — To
je klam a mam. (Rr.)
klamanie, -ia
klamár, -a; **klamárka**, -y; **klamár-**
sky: Ty klamár klamársky!
klamať, -mem: Tí ťa klamú!
klamavý
klamlivosť, -ti
klamlivý
klamný
kľampa, -y, neporiadna ženská
kľampiar, -a (*nem. Klemper*) =
plechár
klamstvo, -a: *pl. g. klamství*,
klamstiev: Klamstvo len do
času, spravodlivosť na veky.
(Zátor.)
kľaňať sa, klaniam sa: kľaňať sa
Bohu
kľanckať, -ám = pokuľhávať:
V strachu len kľanckal za
mníchom. (Dbš. Pov.)
klanica, -e, týčka na voze, aby
rebriny na kolesá nepadaly; **kla-**
nička, -y
klanie, -ia = pichanie
klapanie, -ií = mrcha verše
klarinet, -u, hudobný nástroj
klas, -u: Veniec z klasov. — Do-
bre je pri kope (snopov) klasy

sbierať. — Čakaj času ako hus klasu.

klasa, -y (*lt.*) = trieda

klasicizmus, -zmu, ráz starovekého (gréckeho a rímskeho) umenia

klasický = staroslávny, vzorný: klasická literatúra (najmä starorímska a starogrécka literatúra)

klasifikácia, -ie, triedenie, posúdenie

klasifikovať, -ujem (*lt.*)

klasíť sa, -ím sa: Obilie sa klasí. (Rr.)

klasnatieť, -iem = klasy vyhadzovať

klasnatý, veľké klasy majúci

klások, -ska: Nemá zbožia ani kláska. — Dobre je pri kope (snopov) klásky sbierať.

klást, kladiem, kládol = postaviť, položiť: Klást' osídla. — Kým nehrialo slnce, kládli si oheň. (Kukuč. XXIV.) — Klást' dôraz na niečo. — Klást' kamene na hromádku. — Klást' na srdce, na svedomie. — Klást' okuliare na nos. — Dieťa do kolísky klást'. — Klást' koľaje. — Na niečo veľkú váhu klást'. — Prst na ústa klást' (na znak mlčania).

— Námietku sám si kladie a ju vyvracia. — *m.* do úst mu to kladie (= er legt es ihm in den Mund), *píš*: do úst mu to po-

dáva

kláštor, -a (*lt.* claustrum): vstúpil do kláštoru

Kláštor pod Znievom, obec v Turčianskej župe

kláštornica, -e = mníška

kláštorníctvo, -a

kláštorník, -a = mních

kláštorný: Zatúžil po živote kláštornom.

kláštorský: k. sluha; kláštorské knihy

klať, kolem: Pravda oči kole. — Svine klať — zabíjať. — Kole ma v boku, okolo srdca.

klát, -a = klada; klát včelný, úl

klátiť, -im = hýbať, triasť; — **sa** = tacať sa, motať sa: V myšli svojej sa počal klátiť.

klátivý

klauzula, -y (*lt.*) = dodatok, záverok

klauzúra, -y (*lt.*), zatvorenosť, samota kláštorná

kláves, -a (*lt.*), dvojramenný sochor na klavíri, prenášajúci úder na kladivko a tak na strunu: Búchať, preberať po kostených klávesoch. (Kukuč.)

klavír, -a, hudobný nástroj strunový s klávesami: hrať na klavíri; **klavírny**

kravý = krchňavý, galbavý; kto nemôže ruky vystrieť, alebo nemôže nič do ruky chytiť. (Zatur.) — Kravý všetko ľavou rukou robí miesto pravej. (Dbš.)

kĺb, -u (articulus), miesto v tele, kde sa kosti shýbajú: Bolesť v kĺboch. — Vytknutú ruku do kĺbu vpraviť.

klbása, -y v. klobása

klbčiť, -ím; — **sa** = biť sa

klbkovať, -ujem = svíjať

klbo, klbko, klbočko, -a

kĺbový: kĺbová choroba, bolesť

klč, -a = koreň stromu

klčovať, -ujem = klče (korene stromov) vykopávať

klčovina, -y
klčovisko, -a, miesto, kde sa klčuje
klebeta, -y = táranie, utrhanie, ohováranie: Klebety babské. — Klebety roznášať.
klebetať, -tám, -cem, -tal; **klebetávať**; **klebetiť**, -ím
klebetnica, -e; **klebetníctvo**, -a
klebetník, -a: Často ľudia hynú klebetníkov vinou.
klebetnosť, -ti
klebetný: Ani kukuk, ani sova, ani sojka klebetná, nebude ma viac prebúdzat' lastovička štebetná. (Veniec 88.)
klekot, -u; **klekotanie**, -ia
klekotať, -cem: kl. zobákom. — Bocian nosom klekocé.
Klementína, -y
klen, -a, strom (*Acer tataricum*)
klenba, **klenutie** = sklepenie
klenot, -u (*gr.*), drahá vec zo zlata, striebra, drahých kameňov na ozdobu
klenotník = zlatník
klenúť, **klenutý** = sklepiť, sklepený
Kleofáš, -a
klepáč, -a = klopáč, -a, 1. človek, čo klepe, klope; 2. nástroj na klepanie, klopanie (kosí)
klepáčka, -y = klopáčka, ženská čo klepe, klope
klepačka, -y = klopačka, -y, 1. nástroj na klepanie, klopanie; 2. klepanie, klopanie na dvere, na vráta
klepadlo, -a
klepať, -pem = klopať, -em = tĺcť: klepať kosu, srp; klepať, klopať, na dvere, na vráta
klepec, -pca = klopec, -pca: Už si v klepci.

klepeto, -a: račie klepeto, z raka
 klepeto
klepnúť, -nem = klopnúť, -nem
klepot, -u
klepotanie, -ia: Klepotanie parného stroja, jednotvárne trase nie uspáva a tichým pokojom naplňuje rozrušeného ducha. (Kukuč. XV.)
klepotať, klepocem
klepsydra, -y (*gr.*), vodné hodiny
kleptomania, -ie (*gr.*), chorobná náchylnosť kradnúť
klerik, -a (*gr.*), do stavu kňazského určený a vychovávaný
klerikálny, kňazstva sa týkajúci
klérus, -ru (*gr.*), duchovenstvo
klesanie, -ia: klesanie ceny
klesať, -ám = padať: Nádej klesla. — Jeho sila neklesla.
klesavý: kôň
kleslosť, -ti; **kleslý**
kliat', kľajem = zlorečiť: Šuhajova mati tak mi dobre praje, kade ja chodievam, tie chodničky kľaje. (Sl. sp.) — Nemysli si, že ťa kľajem, zo srdca ti dobre prajem. (Koll. Zp. II.) — Bijú ma, kľajú ma, šuhajko, pre teba, že som pozerala v kostole na teba. (Sl. ps.) — Kľaje, hreší, až je zemiťazko.
kliatba, -y
kliatie, -ia
klíčenie, -ia = kľuvanie
klíčiť = kľuť, pučať: zasiaté semeno klíči, kľuje. — Závist' v tvojom srdci klíči.
klient, -a, sverenec, chránenec
kliesniť, -im: Kliesniť si cestu mečom. — Čo je v piesni, nech sa kliesni (o čom je reč, nech sa o tom náležite pokoná).

kliešte, -tí: Kliešte lekárske a ranhojičské. — Kováč kliešťami lapené železo na nákovadle kuje. — Som ako v kliešťach (v úzkostiach, v ťažkostiach).

klieštiky, -ov = malé kliešte

klietka, -y: Že je nebezpečný vták v klietke. (HV.) — Pomôžem ti von z klietky. (Sl. ps.)

klík, -a, 1. zárodok rastlín; 2. malý kel

klika, -y (*fr.* clique) = čeliadka; sberba. Tak menujú stranu, ktorá používa svojho vplyvu pre sebecké záujmy.

klíma, -y, podnebie; **klimatický Kliment**, -a

klin, -a: klinom drevo štiepať; klin na gatiach. — Ani klinom mu to z hlavy nevybiješ. — Klin klinom vybíjať.

klincovať, -ujem = klincami pribiť

klinec, -nca: Trafil klinec po hlave. (Zátur.) — Cigán kuje klinec. — *zmenš.* klinček, -a

klinček, -a, 1. malý klinec; 2. kvet; 3. korenie (klinčeky)

klinika, -y (*gr.*), ústav pre vyučovanie poslucháčov lekárstva pri posteli chorých; **klinický**

Klio, -ie (*gr.*), múza dejín

klisť *v.* klystier

klišé (*neskloňuje sa, fr.*), tlačiar-sky obraz, zhotovený galvanoplastikou

klkový: k. motúz

klky, klkov, odhodky od ľanu, konopí; pačesy; klky priasť.

— Pripraví si dlhú bradu z klkov. (Dbš. Obyč.)

kloaka, -y (*lt.*) = kanál, stoka

klobása, -y: Viac dní než klobás (šetri). — Komu hus, komu pras, komu pečená klobása (sa páči; chuti sú rozličné) — *zmenš.* klobáska, klobásička, -y

klobásový

klobúčik, -a: Klobúčik si na krivo zatláča (o hrdom). (Sb. M. S.)

klobúčikovať, -ujem *niekomu al. pred niekým*

klobučnícky; klobučníctvo, -a; **klobučník**, -a

klobúk, -a, pokrývka hlavy rozličnej podoby; klobúk cukru. — Dajte na hlavu (klobúk)!

klochtiť v. kuchtiť

klokoč, -a, ker (*Staphylea pinnata*)

klokoč, -e = klokot

klokočový: klokočová palica (z kra klokoča)

klokot, -u, klokotanie variacej sa vody

klokotanie, -ia

klokotať, -cem: voda klokoce

kloň, -ne *v.* klonka

kloniť, -ím = chýliť, nahýnať:

Kloniť hlavu. — Plný klas k zemi sa kloní. — Na druhú stranu sa kloní (viac s ňou drží).

— Lod' sa kloní na ľavý bok. — Kloniť sa k úpadku.

klonka, -y, košík, klietka na kury

kloňmo, *prisl.* = naklono

klopáč, -a; **klopáčka**, -y, kto klope

klopačka, -y = klopanie; nástroj na klopanie

klopanie, -ia

klopať, -em: klopať na dvere. — — Srdce mu klope.

klopec, -pca = klepec, -pca: do klopeca padnúť

klopiť, -ím: oči klopiť

klopkať, -ám: Kúpim ti čižmičky,

čo ti budú klopkať. (Sl. sp.)

klozet, -u (*fr.*) = splakovací zá-
chod

kľuckať, -ám, -ajú (pri driemani)

kľúč, -a: k. od izby, od komory,
od brány, od truhly. — Niečo
pod kľúčom držať (zavreté
mať). — Obrúčka na kľúče.

— Sväzok kľúčov. — Kľú-
če niekomu sveriť. — Zlatý

kľúč všetky zámky otvorí. —
Kľúč falošný. — Kľúčom dre-
vo kálat' a sekerou dvere otvá-
rať (príslovie). — Niečo na

kľúč zamknúť. — Táto pev-
nosť je kľúčom krajiny. —

zmenš. **kľúčik**, -a

kľučiar, -a = komorník, šafár

kľučiarica, -y = kľúčnica

kľúčik, -a: kľúčik od hodinôk

kľučka, -y: k. na dverách. —

Aké máš remeslo? pýta sa sud-
ca. „Kľučky čistím,“ odpo-
vedal tulák (= žobrem).

kľučkovať, -ujem: Už kľučku-
je (nevie, ako sa má vymotať
z reči). — Všelijako kľuč-
koval, ale sa mu ten veru ne-
dal. — **sa** = za maličky sa chy-
tiť a ťahať, aby sa ukázalo,
kto je silnejší

kľúčnica, -e = kľučiarica

kľúčový: kľúčová dierka (vo dve-
rách al. v kľúči)

kľuka, -y, čakan, kyjak so zakri-
veným koncom; hák; zákľuka:
Zajac veľké kľuky robí.

kľukatý = krivý: k. nos, pazúr,
cesta

kľukovatý

kľukovitý

kľukoroh, -a, chrobák (*Hylobius*)

kľuť, kľuje; — **sa**: O Jure kľuje

sa trávička zo zeme. (Dbš. Úvá-
hy.) — To, čo má byť kore-
ňom stromu, kľuje sa dolu do

zeme; to čo má byť pňom a
konármi, kľuje sa von zo
zeme. (Hdž. Čít.) — *v.* **kľičiť**

kľuvať sa, -ám sa

klystier, -a (*gr.*) = striekačka

kľzačka, -y; **kľzanica**, -e: Kľzačka

je už uklízaná, už sa dobre kľže.

kľzať sa, -žem sa

kľzavosť, -ti

kľzavý = hladký

kľzkosť, -ti = hladkosť; **kľzký**

kľznúť, -nem; — **sa**

km = kilometer

kmásať, -šem = trhať: Kmásať

za vlasy. — Jak sa kmášu,
tak sa kmášu, vyvrátili s hrn-
com kašu.

kmeň, -a, kmeň stromu; poko-
lenie, rod: Slovania od 6. sto-
ročia hlbšie a hlbšie vnikali kli-
nom medzi germánske kmene.

kmeňový

kmeňoslovie, -ia

kmeňotvorný

kmeť, -a = stavec; prisažný sudca

kmín, -a (*z fr.* gamin) = zlodej,
podvodník: Malých kmínov ve-
šajú a veľkých púšťajú. —
Vynadal mu do kmínov. (Rr.)

kmín, -u (*z lt.*), zelina (*Cumini-
um*), na strednom Slovensku:
rasca

kmíniť, -ím = šudiť, klamať, ci-
gániť

kmínovica, -e = rascovica; **kmí-
novka**, -y = rascovka, kmíno
vé pálené

kmínový = rascový: kmínová polievka = rascová polievka
kmínsky = zlodejský, klamársky
kmínstvo = zlodejstvo, klamstvo
kmotor, -tra (z *lt. compater*): kmotrom byť niekomu
kmotra, -y (z *lt. commater*); **kmotrička, -y**
kmotričkovať sa, -kujem sa
kmotrovský
kmotrovstvo, -a: Dieťa zomrelo, kmotrovstvo prestalo.
kn. = knieža
kňahyňa, -ne — vydatá; za slobodna: **kňazná, -ej**
kňaz, -a; *pl.* kňazi = osoba duchovná; knieža: Prišiel kňaz za sobliekat' (neskoro do kostola). — Kňaz dva razy nekáže (hovoria nepozornému, keď sa pýta o veciach, o ktorých práve bola reč).
kňazský
kňazstvo, -a
kňazná, -ej v. **kňahyňa**
knedľa, -e (z *nem.*); *gen. pl.* -dlí, -diel
knedľový
knieža, -aťa; *pl.* kniežatá: knieža nariadilo; knieža je milý
kniežací, -ia, -ie: k. dom, dvor, sídlo, milosť, slovo
kniežatstvo, -a
kniha, -y; knihy, časť žalúdka zvierat prežúvavých: Krava i vól knihy majú a predsa čítať neznajú. (Zátor.) — Kniha pre školy (školská); pre ľud. — Kniha pre potrebu v školách, na poučenie ľudu vydaná. — Knihy kupecké, podľa zákona vedené. — Knihy skla-

dat', spisovať, písať, vydávať, tlačiť. — Knihu niekomu venovať. — Z kníh sa učiť. — Bol jeden mních, mal veľa kníh a nevedel nič z nich. — Police na knihy. — Žiak bez knihy, vojak bez zbroje. (Zátor.)
knihár, -a (*lepšie než* kníhviazač, Buchbinder, könyvkötő); **knihársky**; **knihárstvo, -a**
knihkupec, -pca; **knihkupecký**; **knihkupectvo, -a**
knihovňa, -ne = knižnica
knihovník, -a = (bibliotekár)
knih tlačiar, -a
knih tlačiareň, -rne
knih tlačiar sky: Knih tlačiar sky učastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine
knih tlačiarstvo, -a
knihvedúci, -ceho
m. kníhviazač (Buchbinder, könyvkötő) *piš*: **knihár**
knísať, -šem; — **sa**: Kníše sa ako Žid, keď sa modlí. (Zátor.) — Zub sa mi kníše. (Rr.) — Kalina sa nad vodou kníše. (Holl.)
knížka, -y: modlitebná knížka. — Kto túto knížku ukradne, tomu ruka odpadne. (Zátor.)
knížnica, -e; **knížničný**
knížnik, -a: Koloman Knížnik. — Stal sa kňazom a knížnikom pri chráme. (Dbš. Pm.)
knížočka, -y
knôt, -a: k. lampový; k. do rán
kňučať, -ím
knut, -a, bič spletený z remienkov, na konci ktorých sú olove- né guľky; trestali ním zločincov

koalícia, -ie (*lt.*) = združenie, spojenie; **koaličný**
koberec, -rca, tkané pokrývadlo pod stôl, na dlážku, na steny a i.
kobyľa, -y
kobylča, -čata
kobyľina, -y: Na kobyľiny poprekladali dosky a popriťahovali ich klincami. (Kukučín)
kobylka, -y = mladá kobyľa; podstavec na husliach, na ktorom struny ležia; kobylka poľná = koniček (*Locusta*)
kobza, -y, nástroj hudobný, maľoruský, o troch strunách; postupne oženách: Ty stará kobza!
kocka, -y — *vlastne* kôstka, kostka; rozlišujeme: 1. **kôstka** = malá kosť, kôstka v slivke ap., 2. **kocka** = krychľa: Postaviť život na kocku.
kocprt, -a, krátky meč (posmešne)
kocúr, -a: Keď kocúra nieto doma, majú myši hody. — Kocúr by rád rybu zožral, ale do vody nedajbože.
Kocúrkovo, -a, vymyslené meno mesta zaostalého; **Kocúrkovan**, -a; **kocúrkovský**
koč, -a: Krásnu Aničku do hlbkej vody z koča vysotila. (Dbš. Sl. pov.)
kočiar, -a, **kočiarik**, -a
kočiareň, -rne, miesto pre koč
kočík, -a
kočíš, -a: Keď už boli neďaleko diery, kázal kočíšovi zastať. (Dbš. Sl. pov. I.)
kočka v. mačka
kočovať, -ujem: Kočujúca divadelná spoločnosť. — Nárrody v Sibíri kočujúce.

kočovnícky; **kočovník**, -a; **kočovní**
kočvarda, -y, mrcha nápoj
codex, -u (*lt.*), zborník zákonov
codicil, -u (*lt.*) = dodatok k závetu
codifikácia, -ie (*lt.*), zákonodarná činnosť, smerujúca na utvorenie jednotného zborníka zákonov
codkodákať, -am: Podže, dievča, podže za mňa, nebudeš ty robiť u mňa, nebudú ti husi gágať, ani kury codkodákať. (Sb. sl. ps.)
coefficient, -a (*lt.*) = súčiniteľ
cofa, -y = predávačka
cohorta, -y (*lt.*), oddiel vojska u Rimanov
cohút, -a: Kohút na svojom smetisku najradšie kikirika. — Dvaja kohúti na jednom smetisku nebudú sa snášať. — Dvaja kohúti na jednom smetisku — to nejde. Najmä keď je smetisko malé. — Prečo kohút kikirika s prižmúrenými očami? Aby sliepky vedely, že to vie nazpamäť. — Vo zvyku je v dedine, keď gazda umrie, kohúta zarezat' na kar, keď gazdiná, sliepku. (Timrava.) — Keď sa spolu sídu — ako dva kohúty. (Zátur.)
cohúfa, -ata
cohutí, -ia, -ie
cohútik, -a = mladý kohút: Kohútik jarabý, ej, nechod' do záhrady, polámeš ľaliu, veru ťa zabijú. (Veniec, 95.) — Kohútik pušky — vonkajšia časť zámky, ktorá pri zatiahnutí jazýčka na zápalnú látku uderí a tak puška vystrelí. Potiahol kohútika (za nohu), ale: potiahol kohútik na puške (keď

sa životné mená depersonifikujú, stoja v starom akuzatíve).

koch, -a = komín

kochanie, -ia

kochať sa, -ám sa = tešiť sa, veselíť sa, záľubu nachodiť: Chlapci nevedeli sa dosť nakochať v krásnom pohľade. — Miško cítil, ako sa mu duša kochá vo víťazstve. — Kochať sa v knihách. — Zasa tam ďalej oddychuje oráč so svojimi juncami na úvratiach, kochajúc sa pohľadom na brázdnu, rovnú, s'aby ju bol linonárom natrahoval. (Kukuč. XIII.) — Ona sa kochá v nových úmysloch, dobrých, šľachetných predsavzatiach. (Kukuč.: Dom v str. I. 142.)

m. koiť piš: dojiť, nadáť; *m.* koiť sa nádejou piš: úfať sa niečomu, dúfať v niečo, mať nádej

kokarda, -y, znak

koketa, -y (*fr.*), ženská, čo sa veľmi chce zaľúbiť mužským

koketný

koketovať, -ujem

kokón, -a = zámotok (motýľa)

kokorík, -a (z *čes.*), zelina (*Convallaria polygonatum*)

koktať *v.* **jachtať**

kol = okolo; kol do kola

kôl, kola: Záhrada sa hradí plotom z kolov. — Kolmi tábor ohradiť. — Keď z plota jeden kôl sa vezme, potom ostatné koly ľahko sa vynímajú. — Kôl okovaný do zeme vbíjať baranom. — Vari korene pustil ten kôl, keď sa nedá vyňať! (Zatur.); **kolík**

kolacionovať, -ujem (*lt.*) = porovnávať

koláč, -a: Bez práce nebývajú koláče. — Nuž ale čo si počneš — každý žije, ako môže. Komu koláče, komu kukuričné pagáče. . (Kukuč.: Dom v str. II. 34.) — Dostal z koláča dieru.

koláčik, -a

koláčový

koľaj, -e, cesta, po ktorej koleso beží; znak, ktorý zanecháva koleso; poriadok; k. železničná. — Navrátil sa do koľaje dávnej. — Po zlých koľajach (cestách) chodí. — Bol by chcel bodro, veselo, ako obyčajne, no zrazu ako by pocítil, že je nie všetko v pravej koľaji. (Kukuč.: Dom v str. II. 48.)

koľajnica, -e

kolár, -a = kolesár, kto kolesá a vozy robí

kolársky

kolárstvo, -a

kolaudácia, -ie (*lt.*) = schválenie

kolčava, -y, drótená košeľa; *rus.* kolčuga

kolček, -a: na husliach, na kolovrate

kolčovať, -ujem, *vlastne* klčovať = korene stromov vykopávať: Tieto háje a stromy tunajší obyvatelia vypaľujú a kolčujú.

kolečko, -a

koleda, -y, pesničky vianočné a dary, ktoré speváci od gazdov dostávajú za spievanie

kolega, -u (*lt.*) = druh, spolupracovník v úrade

kolegiálny (*lt.*) = dôverný

kolégium, -gia (*lt.*) = sbor, shro-

maždenie; vyššia škola; prednáška; ústav

kolektivismus, -zmu (*lt.*), opak individualizmu; hospodárskosociálny smer, usilujúci sa zrušiť individuálne vlastníctvo

kolektívny (*lt.*) = hromadný

kolembaba, -y = slepá baba

kolembať, -ám: Ešte ťa len kolembali, už ťa za mňa sľubovali; ešte si len húsky pásala, už si v mojom srdci rástla... (Veniec, 166.)

kôleň *o.* **kôľňa**

kolenačky, *prisl.* = na kolenách: Mnohí pútnici kolenačky obchádzajú oltár.

koleno, -a: Sukne do kolien. — Na kolená kľakať, padať, padnúť pred niekým. — Na kolenách kľacať. — Na staré kolená musí biedu trieť. — pokolenie: až do tretieho kolena. — Strýko z pätnásteho kolena (vzdialený príbuzný).

kolenový: kolenová kosť

kolesár *o.* **kolár**

koleso, -a, *pl.* kolesá, -ies: Celý svet sa mi do kolesa točí. (Koll.) — Kolesá lámať (hra gymnastická). — Mlynské koleso. — Najhoršie koleso najviac vrzgá. — Zle mu idú kolesá, t. j. zle sa mu vec (remeslo, gazdovstvo, podujatie) darí. (Dbš.)

koliba, -y, pastierske bydlisko na salaši: My ovce pasieme, ty v kolibe ležiš. (Sl. ps.)

kolienko, -a = malé koleno

kolienkovať, -ujem = na kolená kľakať; na kolenách prosiť

koliesko, -a

kolík, -a = kolček: Za včasnej jari zobúdzajú ruže, druží ku kolíkom.

kolika, -y (*gr.*) = bolesť v črevách

kolimaha, -y, krytý voz (v povestiach)

kolimbať *o.* **kolembať**

kolísanie, -ia

kolísať, -šiem = hýbať, kývať: K. dieťa v kolíske. — Keď si syna kolísala. (Sp. ps.) — **sa kolíska**, -y

kolízia, -ie (*lt.*) = neshoda, spor, rozpor, srážka

kolkáreň, -rne

koľko? *čisl. neurč., predmet v gen.:* Na koľko čiastok delí sa svet? — Koľko ľudí, toľko obyčajov.

koľkokol'vek: koľkokol'vek ráz

koľkokrát = koľko ráz

koľkonásobný

koľkoraký

koľkosi

koľkosť, -ti

kolkovanie = priliepanie kolkov (štempľovanie z *nem.*)

kolkovany

kolkovať = kolky priliepať (z *nem.* štemplovať); **kolkovať sa**, -ujem sa = hrať sa v kolky

koľký

Kollár (Ján) (1793—1852), narodil sa v Mošovciach, v župe Turčianskej. — Šafárik svojím historickým skúmaním dal slovenskému povedomiu vedecký podklad, Kollár, spevec „Slávy dcery“, dal mu poetický výraz. (Št. Krčméry)

koľme, *prisl.* = nakoľko, ako, ako veľmi

kolmica, -e = kolmá čiara

kolmo, *prisl.*; **kolmý**
kôľňa, -lne: na vozy
kolo, *predl.*, *v.* **okolo**: Išiel starý kolo fary, kolieska mu hrkotaly. (Dbš. Obyč. 168.)
kolo, -a = kruh: dať sa do kola (do tancu); s významom príslovky: dokola, kolom: Hlava sa mi kolom (ako kolo) točí.
m. kolocier *piš*: skorocel
kolódium, -ia (*gr.*, *lt.*), druh lepidla
kolofónia, -ie, tvrdá živica, slúžiaca na natieranie slákov
kolohnát, -a, vysoký človek
kolok, -lka: hrať sa v kolky
kolok, -lku = (štempel)
kolokvium, -ia (*lt.*), skúška v podobe rozhovoru; **kolokvovať**
Koloman, -a
kolomaž, -e, je hmota lipková, ktorou sa osi vozové natierajú, aby sa trenie umenšilo
kolomažif, -ím
kolomažnica, -e; **kolomažník**, -a
kolomuty, -út = blúznenie, vrtochy, zmätok
kolóna, -y (*lt.*) = stĺp; vojsko pochoduje v kolónach
kolonáda, -y (*lt.*) = stĺporadie
kolónia, -ie (*lt.*) = osada
koloniálny (*lt.*) = osadný, z osád (kolónií) pochádzajúci: k. cukor, káva, korenie
kolonista, -u
kolonizácia, -ie (*lt.*) = osídlenie, osadenie; **kolonizovať**
koloratúra, -y (*lt.*), ozdobný spev; **koloratúrny**
kolos, -u (*gr.*), socha, vec neobyčajných rozmerov
kolosálny (*gr.*) = ozrutný, ohromný, obrovský

kolotoč, -u
kolovať, -ujem = v kole sa otáčať: Krv koluje v tele, v žilách.
kolovrat, -u: k. na navíjanie nití; k. na pradenie; **kolovrátoč**, -tka
kolovratec, -tca, zelina (*Euphorbia helioscopia*)
kolozub, -a, zbytočný zub vedľa dobrého rastúci
kolportáž, -e (*fr.*), rozširovanie tlačív; **kolportér**; **kolportovať**
kolumbárium, -ia (*lt.*), holubínek; veľká hrobnica s výklenkami pre popolnice
-koľvek nikdy sa neoddeľuje od slov, ku ktorým sa pripojuje: čokoľvek, kdekoľvek, kadekoľvek, koľkokoľvek; neodtrhuje sa ani od príslovky; kdekoľvek len, kamkoľvek len (a nie: kde len koľvek, kam len koľvek)
koma, -y (*lt.*) = čiarka
komando, -a (*tl.*) = velenie, rozkaz
komandovať, -ujem
komár, -a, *pl.* komáre: Z komára vola urobiť (zväčšovať). — Keď komára ženili, kvapky vína nemali. (Sl. sp.). — Čo kôň premôže, to komár nemôže. — V komore pre množstvo komárov nemohli sme spať.
Komárno, -a; **komárňanský**
komasácia, -ie (*lt.*) = sceľovanie pozemkov
kombinácia, -ie (*lt.*) = srovnanie; prehútanie; spojovanie jednotlivostí do spoločného celku i záverok z toho robený
komédia, -ie (*gr.*), žartovná divadelná hra; veselohra; **komediant**
komentár, -a (*lt.*) = vysvetlenie spisu; poznámky, výklad

komerciálny (*fr.*), obchodný, kupecký
kométa, -y (*gr.*) = vlasatica
komfort, -u, pohodlie, prepych
komik, -a; **komický**; **komičnosť**
 i **komickosť**
komín, -a: k. čistiť, vymetať. —
 Mäso do komína zavesiť (údiť).
komínár, -a: čierny ako k.
komisár, -a (*lt.*) = splnomocnený
 úradník; úradný titul; **komisa-**
riát, -u
komisia, -ie (*lt.*) = poverenie,
 úloha; v štátnej službe volá sa
 tak vyslanie úradníkov vyšetriť
 niečo, aj sami títo úradníci me-
 nujú sa doviedna komisiou
komisionár, -a
komisný = 1. od štátu vojakom
 dávaný; 2. zlý
komitét, -u (*fr.*) = výbor
komm . . . *v.* **kom** . . .
komolit', -ím = kusým robiť
komondor, -a, pastiersky pes
komonica, -e, zelina (*Trifolium*
melilotus officinalis)
komonstvo, -a, družina kniežat,
 vojvodov, najmä družina na
 koňoch
komora, -y, izba bez pece na bý-
 vanie al. schovávanie vecí; kan-
 celária, správa; obchodná ko-
 mora
komôrka, -y
komorná, -ej, slúžka na obsluho-
 vanie panej
komornícky; **komorníctvo**, -a
komorník, -a, sluha v panských
 izbách
komorný: k. úrad
komorský
kompa, -y = prevoz

kompaktný (*lt.*) = súvislý, hustý
kompan, -a (*fr.*) = spoločník
kompánia, -ie (*fr.*) = spolok, dru-
 žina; rota vojska
komparatív, -u (*lt.*) = srovnáva-
 teľ; viaže sa so slovom, ku kto-
 rému sa prirovnáva:
 1. Spojkou ako: je starší
 ako ja; orol je silnejší ako
 jastrab.
 2. Spojkou než, nežli: je
 starší než ja; orol silnejší než
 jastrab.
 3. Predložkovým genitívom
 s od: je starší odo mňa; orol
 je silnejší od jastraba.
 4. Predložkovým akuzatívom
 s nad: čistejší nad zlato; ostrejší
 nad britvu; horkejší nad blen.
 (R. § 190.)
kompas, -u (*lt.*), magnetický prí-
 stroj na určovanie polohy strán
 svetových
kompéndium, -ia (*lt.*), výťah, krát-
 ky obsah; skrátená učebnica
kompetencia, -ie (*lt.*) = prísluš-
 nosť, oprávnenosť
kompilácia, -ie (*lt.*), spisovanie
 vypisovaním z iných spisov;
kompilovať
kompilátor, -a (*lt.*), kto len z cu-
 dzích diel do svojho spisu sná-
 ša, nič vlastného nepričínajúc
kompletný (*lt.*), úplný
komplex, -u (*lt.*), súhrn predme-
 tov, na pr. pozemkov al. budov,
 tvoriacich celok
komplikácia, -ie (*lt.*), spletenosť
komplikovaný (*lt.*) = spletený,
 složitý
komplikovať, -ujem (*lt.*) = splieť
kompliment, -u (*fr.*), poklona

komplot, -u (*fr.*), sprisahanie, vzbura

komponista, -u (*lt.*), hudobný skladateľ

komposesor, -a (*lt.*), spolumajiteľ

komposesorát, -u (*lt.*), spoločný majetok, spolumajiteľstvo

kompot, -u (*fr.*), zavárané ovocie

kompozícia, -ie (*lt.*) = spojenie, složenie, zostavenie; slúčenina z viac kovov; skladba hudobná; úloha školská

kompromis, -u (*lt.*) = dohodnutie

kompromitovať, -ujem (*lt.*) = niekoho do podozrenia al. v nevážnosť uviesť

komtoir *viď* kontoár

komuna, -y (*lt.*), spoluvlastníctvo; komunálny

komunikácia, -ie (*lt.*), spojenie, verejná premávka

komuniké (*fr.*), *neskl.*, zpráva, ohlas

komunista, -u; **komunistický**

komunizmus, -mu (*lt.*), učenie, ktoré sľubuje všetkým rovnosť v práci a dôchodkoch

kôň, koňa, *pl.* kone, koní, koňov (viac vydelených koňov): Šiel na koni. — Na kone! (sadať) — S koňa! (sosadnúť). — Kôň má štyri nohy a potkne sa. — Na koni sedí a koňa hľadá. — Darovanému koňovi na zuby nehľadia. — Pracuje ako kôň. — Nech psom tráva rastie, keď kone podochnú. — Ktorý kôň, najlepšie ťahá, toho najviac bijú. (Záthur.) — Dáva koňovi obroku bičom. (Záthur.) — Kôň, čo mu môžeš všetky rebrá prečítať. — Kôň utekal, len sa

mu tak iskrilo pod nohami. (Záthur.) — Kôň je i vtedy len kôň, čo ho priam do Londýna zavedú. (Záthur.) — Posadiť niekoho na koňa (chuti dodať). (Sb. M. S.)

koňacina — *vlastne* konina, -y = konské mäso

koňacínec, -nca = konské lajno

koňak, -u (*fr.* cognac), liehový nápoj

konanie, -ia: k. povinností

konár, -a: Sedím jak hrdlička na suchom konári, smutne si spievajúc v svojom veľkom žiali. (Koll. Zp. II.). — Sadla muška na konárik, potriasala kvet, načo si mi moja milá zaviazala svet. (Sl. sp.) — *zmenš.* konárik, -a

konáristý: Zasadli si pod starý konáristý buk. (Dbš. Pov.)

konat', -ám: k. povinnosť, prácu, veľké činy, vojenskú službu, prehliadku, pobožnosť. — Konali, konali, nemohli dokonat', nemohli dievčatko z komory vyvolať. (Koll. Zp.) — Súd nad niekým konat'.

Miesto bude konané shromaždenie, *píš:* bude shromaždenie

koncedovať, -ujem (*lat.*) = ustúpiť, povoliť

koncentrácia, -ie (*lt.*) = sústredenie; koncentračný

koncept, -u (*lt.*) = náčrtok, osnova

koncert, -u (*lt.*), verejná produkcia hudobná

koncesia, -ie (*lt.*), úradné povolenie, udelenie práva k istým podnikom al. výkonom.

koncesionár, -a (*lt.*)
koncil, -u (*lt.*), cirkevný snem
konciliantný (*lt.*), povoľný, snášanlivý
koncipista, -u (*lt.*), úradník, ktorý osnuje listiny; **koncipovať**
koncovka, -y
konča, *prísl. užívaná ako predl. s gen.:* konča humna je cesta..., konča mesta, konča lúky (= tam, kde sa končí mesto, lúka). — Konča žitka na úvratiach ako ten ľad studnička, zmorený som. zmorený som: dones mi z nej Anička! (Veniec, 222.)
končenie, -ia
končiar, -a: Samý vrch, t. j. vrchollec vrchu menuje sa končiar, keď je končitý. (Hdž. Čít.) — Na končiaroch skalísk (Lipa 218.) — Slnko sa ponáhľalo k vysokým končiarom vrchov tatranských. (Nitra V.)
končina, -y = kraj, medza, hranica: Z ďalekých končín. — Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha, to je zem naša, daná Slovanom od Boha. Pozri, tu jej končiny valný Dunaj vlačí, tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa veží. (Samo Chalupka)
končiť, -ím: Smrť všetko končí. — Končiť vyučovanie modlitbou.
končiť sa, -ím sa: Háj mestský sa počína, kde sa lúka končí. — Slovo to končí sa dlhou slabikou.
končitosť, -ti
končitý

kondenzácia, -ie (*lt.*), zhustovanie; **kondenzovať**
kondícia, -ie (*lt.*) = výmienka, podmienka; zamestnanie, služba
kondicionál, -a (*lt.*) = podmienovací spôsob; **kondicionálny**
kondolencia, -ie (*lt.*), útrpnosť; **kondolovať**, útrpnosť vyslovať, ľutovať
kondoliť, -ím *v.* **kundoliť**
kondor, -a, dravý vták
konduktor, -a (*lt.*), sprievodca vlaku
konečne, *sp.*
konečník, -a = zadné črevo
konečný: konečným - koncom sa pohnevali
konexia, -ie (*lt.*), spojenie; vplyvná známosť
konfederácia, -ie (*lt.*), spolok štátov, spolkov; sdruženie
konfekcia, -ie (*lt.*), výroba šatstva, obchod s hotovým šatstvom; **konfekčný**
konfekt, -u, cukrík, lahôdka
konferencia, -ie (*lt.*), porada
konfesia, -ie (*lt.*), (náboženské) vyznanie
konfesionalný (*lt.*), duchom istého vyznania spravovaný: k. škola
konfident, -a (*lt.*), dôverník (najmä policajný)
konfirmácia, -ie (*lt.*), protestantské obnovenie krstného sľubu; **konfirmant**
konfirmovať *v.* **birnovovať**
konfiškovať, -ujem (*lt.*) = zhabať
konflikt, -u (*lt.*) = spor, boj
konformný (*lt.*), rovnakej podoby
konfrontovať, -ujem (*lt.*), postaviť proti sebe; vypočúť svedkov v prítomnosti obžalovaného; **konfrontácia**

konfúzia, -ie (*lt.*) = zmätok
kongeniálny, rovnakého ducha
konglomerát, -u, smiešanina, sple-
 tenina, slepenina
kongregácia, -ie (*lt.*) = shroma-
 ždenie, schôdzka
kongres, -u (*lt.*) = sjazd, snem
kongrua, -y, plat duchovných
koniar, -a: Tam bolo celkom ticho.
 Iba koniari stretli ju, idúci na
 obnôcku. (HVaj. V., 24.)
koniareň, -rne
koniarsky
koníča, -aťa = žriebä
koníček, -čka: Koníček môj hrdý,
 vraný, preberajže nožičkami,
 kým zajdeme za tú horu, zpoza
 hory do tábora. (Veniec, 27.)
koniec, -nca, kraj veci, kde sa za-
 čína al. prestáva: Nieto takej
 dlhej pesničky, žeby nemala
 konca. — Až do konca dočít-
 ať. — Tým rečiam nieto konca-
 kraja. — Nedôjdeš s ním kon-
 ca-kraja. — Konca-kraja
 tomu niet. — Mám to na konci
 jazyka. — S ním to nevezme
 dobrý koniec. — Keď je dobrý
 koniec, dobrá je celá vec. (Zá-
 tur.) — Konečným koncom.
Miesto už je všetkému ko-
 niec (már mindennek vége van),
píš: už je po všetkom; *m.* už
 mu je koniec (már vége van);
píš: už je po ňom.
konk, -a
konisko, -a
konina, -y = konské mäso
koníne, -ca *v.* koňacíne
konjektúra, -y (*lt.*), domnienka,
 hádanie
konjugácia, -ie (*lt.*) = časovanie

konjunktív, -u (*lt.*) = spojovací
 spôsob
konjunktúra, -y (*lt.*), shoda okol-
 ností
konkávny (*lt.*), vyhlbený (*opak*
 konvexný, vypuklý, vyhnutý)
konklúzia, -ie (*lt.*) = záver
konkordát, -u (*lt.*), dohovor medzi
 štátom a cirkvou
konkrétny (*lt.*), skutočný, opak
 abstraktného; všetko, čo pod
 smysly pripadá, čo je názorné
konkubína, -y (*lt.*) = súložnica;
konkubinát, -u
konkurencia, -ie (*lt.*) = zápas o
 niečo
konkurz, -u (*lt.*), súdne svolanie
 veriteľov dlžníka, ktorý všet-
 kých svojich dlhov zaplatiť ne-
 môže, aby oznámili súdu svoje
 požiadavky a potom z celého
 majetku pomerne vyplatení boli
koňmo, *prisl.*
konníctvo, -a = jazdectvo
konope, -í: k. trhať, v močidlách
 močiť. — Z konopí povrazy
 robiť. — Nevie ako z konopí
 (nevie si pomôcť, rady dať). —
 Robotu okolo konopí považujú
 za najprvšiu v gazdovstve. (Ku-
 kuč. III., 7.)
konopný: k. olej, plátno
konsekrácia, -ie (*lt.*), posvätenie,
 vysvätenie
konsignácia, -ie (*lt.*) = soznam;
 konsignovať vojsko, istú časť
 vojska, aby zostala v kasár-
 ňach, hotová vystúpiť každú
 chvíľu, náhle by dostala rozkaz
konskripcia, -ie (*lt.*), popis; kon-
 skribovať
konský: konské dostihy

Konstantinopol, -a = Carihrad
konstantný (*lt.*), stály
konškolár, -a = spolužiak
Konštantín, -a
konštatovať, -ujem (*lt.*) = zistiť
konštelácia, -ie (*lt.*), postavenie hviezd (astr.); sbeh okolností
konštitúcia, -ie (*lt.*) = ústava; štátne zriadenie s národným zastupiteľstvom
konštrukcia, -ie (*lt.*) = usporiadanie, zostavenie
konštruktívny (*lt.*) = tvoriaci, tvorivý
kontakt, -u (*lt.*) = styk
kontentný (*lat.*) = spokojný
kontesa, -y (*fr.*), grófska dcéra
kontinent, -u (*lt.*) = pevnina
kontingent, -u (*lt.*), určitý počet niečoho
kontinuita, -y (*lt.*), súvislosť, spojitosť
konto, -a (*tl.*) = účet: à conto (*čítaj* a konto) na účet
kontoár, -a, pisáreň, učtáreň
kontokorent, -u (*tl.*), bežný účet
kontrabanda, -y (*fr.*), podludnícky tovar
kontradikcia, -ie (*lt.*) = protirečenie
kontrakt, -u (*lt.*) = dohovor, smluva
kontrapunkt, -u (*lt.*), náuka o hudobnej skladbe
kontrasignovať, -ujem (*lt.*), spolupodpísať
kontráš, -a = huslista, čo kontruje: Zmraštil sa a podal kontrášovi a ten zasa ďalej, až sa všetci napili. (Nitr.)
kontribúcia, -ie (*lt.*), daň
kontrola, -y (*lt.*) = dozor; **kontrolný**

kontrolór, -a = dozorca (nad účtami a i.)
kontroverzia, -ie (*lt.*) = učená hádka, učený spor, sporná otázka
kontumácia, -ie (*lt.*), nedostavenie sa na súd; poriadky proti nariadeniu (*na pr.* kontumácia psov = rozkaz zatvoriť psov); **kontumáčny**
kontúra, -y = obrys
konva, -y = krhla
konvalinka, -y, kvetina (*Convallaria*)
konvencia, -ie (*lt.*), dohovor
konvent, -u (*lt.*) = shromaždenie, schôdzka
konverzácia, -ie (*lt.*) = rozhovor, spoločenské obcovanie
konvexný, vyhnutý, vypuklý
konvica, -e; *zmenš.* **konvička**, -y
konvikt, -u (*lt.*), spoločné bývanie a stravovanie študujúcich
konvulzia, -ie (*lt.*) = krč; **konvulzívny**
konzekvencia, -ie (*lt.*) = dôslednosť; následok; *m.* konzenkvenencie ťahať, *píš:* vyvodit', usúdiť, súdiť
konzekventný (*lt.*) = dôsledný
konzervátor, -a (*lt.*), chrániteľ (starostlivosť); **konzervovať**, chrániť, opatrovať
konzervatívny (*lt.*), pridržiujúci sa starého poriadku
konzilium, -ia (*lt.*) = rada
konzistórium, -ia (*lt.*), poradný sbor biskupský; **konzistoriálny**, **konzorcium**, -ia (*lt.*) = združenie
konzul, -a (*lt.*), najvyšší úradník v st. Ríme; obchodný agent, ktorého štát posiela do cudzozemska

konzum, -u (*lt.*) = spotreba; potravné družstvo; **konzumný konzument**, -a (*lt.*) = spotrebovateľ

kooperátor, -a (*lt.*) = spolupracovník; kaplán

kopa, -y = hromada: Keď sa ich už hodná kopa nasbierala. (Klčk. Pv.). — Pohádzať na kopa. — Ľahko je pri kope klásky sbierať. — Bolo ich tam kopa (mnoho).

kopáč, -a, kto kope, *pl.* kopáči; motyka, ktorou kopú, *pl.* kopáče

kopačka, -y = kopanie

kopáčka, -y, ženská, čo kope

kopanica, -e = klčovisko; miesto na horách, ktoré sa neorie, lež kope. — Osobitne po vrchoch a údoliach stavané domy, ku ktorým prislúchajú role, lúky a sady. (Rr.)

kopaničiar, -a

kopať, kopem: Hrob kopať. — Kto inému jamu kope, sám do nej padá. — Už je tam, kde loj kopú. (Dbš.)

kopcovatý, **kopcovitý**: kopcovatá krajina

kopček, -a

kopčisko, -a

kopčiť, -ím = kôpky robiť; kopčítym robiť

kopčitý

kopec, -pea: Už sa dme kopcom (HVaj. Tatry a more). — Urobily kôpec (tumulum). — Krty kopce robia.

kopejka, -y, *pl. g.* kopejok, ruský medený peniaz = $\frac{1}{100}$ rubľa

kópia, -ie, *pl.* kópie, -íi = odpis, napodobenie

kopija, kopije, *pl.* kopije, kopiji — oštep

kopijište, -ťa = kopijová rúčka

kopijník, -a

kopijový

kopírovať, -ujem = prepísať

kopiť, -ím = kôpky robiť; shrňať

kôpka, -y, *pl. g.* kôpok

kopnieť, -iem = očisťovať sa od snehu: Keď sneh kape a natoľko skape, že sa hneď po zemi, hneď po snehu môže ísť, to sa vraví, že kopnie, že je tam kopno. (Hdž. Čít. 156.) — Z Likavy, zo zámku, junák väzeň hľadá: Či Tatra už kopnie, či sa háj už mladí? (Sam. Chalupka) — Tak kopnejú veľké snehy, keď na ne pripečie slnce. (Kukučín: XXIII.)

kopno, -a, kde sneh skape, tam je kopno

kopnúť, -nem (*v.* kopať): Keď ťa kôň kopne, nepôjdeš s ním k richtárovi. — Nemaj krave za zlé, keď ťa kopne. — Bodaj ťa hus pečená kopla. (Zátur.)

kôpor, -pru, zelina (Herba anethi)

kopov, -a = chrt

koprcat sa, -am sa = kotrmelce robiť

kôprový

kopulácia, -ie (*lt.*), spojenie, sobáš

kopún, -a, vyrezaný kohút

kopytár, -a, kto kopytá robí

kopytce, -a; **kopýtko**, -a

kopytník, -a, zelina (Asarum europaeum)

kopytný

kopyto, -a, rohový spodok nohy koňa, osla a i.; kopyto ševcovské = forma: Vyhodiť kopy-

tom. — Všetko na jedno kopyto.
kor. = koruna
kôra, -y
koráb, -a, veľká loď: Koráby, naplnené všelijakým drahým tovarom, niesly bohatého kupca nazpät' k rodným bröhom. (Dbš. Pov.)
koral, -u; korálok; koralový
korán, vo výraze dokorán: Vráta sú otvorené dokorán. To je starý gt, pl. od „koreň“ (m. do koreňov).
korán, -a, mohamedánska náboženská kniha
kôravieľ, -ie; kôravý = neohybný, tvrdý
korba, -y, sane; košina na saniach al. na voze
korbáč, -a
korbáčovanie, -a
korbáčovať, -ujem
korbeľ, -a, nádoba
korčuľa, -le: Na korčuľiach sa klížu. (Hdž. Čít. 143.)
korčuľovačka, -y
korčuľovať sa, -ujem sa
kord, -a, zbraň dlhá, končitá, na bodanie
korda, -y, povraz, čo mnísi nosia; na kordu niekoho vziať = prísno držať
kordiálny (lt.), srdečný
Kordilery, -lier (horstvo v Amerike)
kordon, -u (fr.) = reťaz rozostavených stráží
kordován, -u, kozia koža na mäkkob vyrobená; topánky z nej:
kordovánky, -nok
kordovánový: čižmy
korec, -rca. miera na zbožie, na zem

korektný (lt.) = správny
korektor, -a (lt.) = opravovateľ
korektúra, -y (lt.) = oprava
korelácia, -ie (lt.) = vzťah
koreň, -a: koreň rastlín; koreň v matematike; koreň slova (stála a základná časť slova): Myslel, že nevie, skromná, vody zamútiť, a ono ona vie ísť veci na samý koreň. (Kukuč. XXII.) — Pustiť koreň (udomáčniť sa, zvykať). — Nepustí ten tam korene (nebude tam dlho bývať). (Zátur.) — Všetko zbožie predal na koreni (= keď stálo ešte hore koncom). — Pochádza z dobrého koreňa (= rodu). — Zbojník od koreňa (= od rodu). (Rr.) — Ja tu koreň, prakoreň, a ty „priš“ (lec); zkaďe ruka, zkaďe noha. (Zátur.)
korenica, -e; korenička, -y, nádoba na korenie
korenie, -ia: čierne korenie
korenistý
koreniť, -ím: koreniť pre lepšiu chuť
korenný
koreňový
korepetítor, -a (lt.) = opakovateľ, domáci učiteľ
korešpondencia, -ie (lt.) = písanie listov; korešpondent
korheľ, -a (z nem.) = pijan, opilec, ožran: To je korheľ, to je ožran. — Dve pokuty zasluhuje korheľ zlorečený, za korheľstvo i za pohoršenie. (Gavl.) — Muž pije celý týždeň na bradu, a žena div neumrie od hladu. Muž v krčme pri muzike chichí-

ka, a žena s deťmi narieka. Tak sa to totižto takej stáva, čo sa za korheľa dostáva. (Bern.)

korhel'sky

korheľovať, -ujem

korhelica, -e, 1. korhel'stvo; 2. ženská, ktorá sa opíja: Mal ženu korhelicu. (Hdž.)

korhelisko, -a

koridoň, -a = durák, hlupák

koridor, -u (*fr.*) = chodba

korienok, -nka: Chudobný šiel do hory, že si nejakých korienkov pohľadá. (Dbš. Pov.)

korigovať, -ujem (*lt.*) = opravovať

Korint, -a; korint'ský

Koriolán, -a

korisť, -ti, čo sa u nepriateľa berie: S hojnou korisťou domov sa navrátil.

koristiť, -ím: Zo smrti iných koristil, robiac pre mŕtvych rakvy. (Kukuč. XII.)

korisť sa, -ím sa: korisť sa Bohu. — Bože, svetov Stvoriteľu, Tebe sa koríme, za národ náš ubiedený o milosť prosíme. Svet len šliape, čo tu dáva Tvoja nám štedrota: ľudské zapiera nám práva, i právo života. (Vil. Pauliny-Tóth)

kôrka, -y

korma, -y = zadná časť lodi

kormidelník, -a

kormidlo, -a

kormútenie, -ia

kormútiť, -ím = mútnym robiť, kaliť: Mnohé veci kormútia život ľudský. — sa = smútiť

Kornel, -a; Kornélia, -ie

kornuľa, -le; kornútko, -y = rohatá ovca

korok, -rku, kôra na výrobu korokov (= zátok) na zatkávanie fliaš; **korkový**

korporácia, -ie (*lt.*) = sbor, spoločenstvo, združenie

korporatívne = hromadne, spoločne

korpulentný (*lt.*) = telnatý, tlstý, tučný

korteš, -a (*zo špan. „cortes“* = poslanec snemovný); u nás nie poslancov snemovných, ale tých, čo im rozličnými (i neslušnými) spôsobmi voličov naháňajú, voláme kortešmi.

kortešačka, -y = volebná agitácia
kortešovať, -ujem = pri voľbách agitovať

koruhva, -y = zástava

korumpovať = skaziť, podplatiť

koruna, -y; zmenš. korunka, korunôčka, -y

korunácia, -ie = korunovanie

korunka, korunôčka, -y

korunný

korunovací

korunovanie, -ia

korunovať, -ujem

korunový

korupcia, -ie (*lt.*) = skazenosť, podplatnosť

Korutany, -án

korveta, -y, vojenská loď

korytár, -a

korytnačka, -y

Korytnica, -e

korýtko, -a

koryto, -a

Korzika, -y; Korzičan; Korzičanka; korzičský

kosa, -y: kosa kosí: Kosy = Orion (astr.) — Kosy zapa-

dajú, zore znamenajú (noc prestáva, deň nastáva). (Pieseň) — Trafila kosa na kameň. — Mám ja kosu dobre nastrojenú, vstanem z rána, skosím tú poľanu. (Sl. sp.) — Nenapadne teplá rosa, kým nezajde večer Kosa. (Dbš.)

kosák, -a = srp (na žatie): Žalo dievča, žalo raž, žalo šošovičku, kosák sa jej vyšmykol, porezal ručičku. (Koll. Zp. I.)

kosatec, -tca, kvetina (Iris germanica)

kosba, -y

kosec, -sca: Na lúke trávičku kosci kosia, skosenú do kôpky dievky nosia. (Sl. sp.) — Kosec ak nemá rosy na tráve, má ju na čele. (Rr.)

kosenie, -ia = kosba

kosiar, -a = oblúkovité pero (za klobúkom); záhradnícky nôž

kosička, -y, druh ručníka na hlavu

kosídlif, -im = uzlom zaviazať; osídlo urobiť

kosídlo, -a = osídlo

kosienka, -y = sviežo skosená lúka

kosíľka, -y = osídlo: Chytil zajaca do kosíľky. (Rr.)

kosinka, -y, koso (kosmo) prestrihnutý ručník

kosif, -ím: Kosí Janko, kosí trávu na zelenej lúke. (Sl. sp.) — Za rána, za rosy, najlepšie sa kosí. — A ja som po tri dni trávu kosil, ja som si čižmičky nezarusil. — Keď som trávu kosil, útly kvet sa vzpínal, ako by ma prosil, bych ho nezotínal. (Veniec, 168.)

kosmó, *prisl.* = priekom

kosodrevina, -y = sosnový ker (Pinus montana): Zaspievalo vtáča na kosodrevine: čo komu súdeno, veru ho neminie. (Veniec, 172.)

kosoštvorec, -rca

kosouholník, -a

Kosovo pole, planina v Srbsku, kde 15. júna 1389 nešťastnou bitkou zničené bolo cárstvo Srbské

kost, z *nem.*, *správne* chova, strava

kosť, -ti; chrbtová k.; složiť kosti (umrieť). — Som len kosť a koža. — Psovi kosť hodiť. — Dva psi o jednu kosť sa hryzú. — Staré kosti (starí ľudia). — Mäsiar mu dal samých kostí (mäsa málo). (Rr.)

kostený

kostka, -y = kocka, krychľa

kôstka, **kôstočka**, -y, 1. malá kosť; 2. kôstka v slivke ap.

kostlivec, -vca = kostra

kostnatieľ, -iem, -ejem

kostnatý = silných kostí

kostnica, -e, stavenie na cintoríne na vykopané kosti ľudské

kôstočka, -y = kôstka

kostol, -a: Chodí poza kostolom (zanedbáva služby božie). — *zmenš.* **kostolík**, -a

Kostolany, -ian

kostolník, -a: Kostolník zvonením ľud do kostola svoláva. — Môj strýko bol kostolníkom, pokým kostolník bol chorý.

kostolný

kostra, -y

kostrba, -y; **kostrbáč**, -a

kostrbatý = strapatý

kostrnka, -y, z pera keď perútky odpáraš, ostane kostrnka

kostym, -u (*fr.*), šaty, odev, oblek
kosý, priekom, kosmo ležiaci

koš, koša, nádoba obyč. z prú-
tia zhotovená. — Papier ne-
potrebný do koša hodiť. —
Koš mlynský nad kameňom,
do ktorého sa melivo sype. —
Chvála Bohu, už je koš ho-
tový! (Záthur.) — *zmenš.* ko-
šík, -a; košíček, -ka

Koš, -a, obec pri Prievidzi; **košov-
ský**: k. obyvateľ

Košariská, -ísk

košeľa, -le, *pl. g.* košieľ (z *lt.*
casula); *zmenš.* košieľka, košie-
ľočka, -y: Dal by aj poslednú
košeľu. — Bližšia košeľa,
ako kabát. — Nezverboval som
sa, nasilu ma vzali, košieľočku
novú na mne rozdriapali. (Sl.
ps.) — Pred chalupou na prie-
domí v krátkej košieľočke
skáče malý chlapček, mať že
bude piecť koláče. (Čjk.)

košeľový

košiar, -a, *l.* košiar, *pl.* košiare,
miesto prútenými plotmi (lesa-
mi) ohradené, kam sa ovce na
noc a pred dojením zavierajú

košiarovať, -ujem, ovčím hno-
jom hnojiť tak, že sa ovce do
košiarov na noc zavierajú. Ta-
ké košiare s miesta na miestó
prekladajú. (Rr.)

Košice, -íc; **Košičan**; **Košičianka**;
košícký; Košicko-bohumínska
železnica

košieľka, **košieľočka**, -y

košík, -a: košík dostal; košík sa
psom na papuľu dáva

košíkár, -a, kto košíky robí; **koši-
kársky**

košíkárstvo, -a

košina, -y = k. vozová z prú

košinár, -a

Košfany, -ian (obec); **koštiani**

koštial, -a = kost'; **koštialik**

koštovať (z *nem.* kosten) *v.* ol-
siť; okusovať; stáť

koštúr, -a, na ťahanie vína zo su-
v. hever

košut, -a, vyrezaný cap

koterec, -rca = búdka pre p-
miesto pre sliepky

kotíť, -ím; — sa = mladé roc

Ľvica, mačka, suka sa kotí.

Peniaze sa mu kotia (množ.

kotkodákaf *v.* kodkodákaf

kotlár, -a; **kotláriť**, -im; **kotlárs**

kotlárstvo, -a

kotlík, -a

kotlina, -y, hĺbina kotlovitá; hĺ-

čina; kotlovina

kotlisko, -a

kotný

kotol, -tla, *l.* kotle, *pl.* kotly: V k-

loch variť. — Kotol na vó-

na pivo, na pálenie páleného.

Kotly hudobné. — Prázdny k-

tol najväčšmi hučí. — Vysmie-

sa kotol z hrnca a oba sú čier-

(Záthur.) — *zmenš.* kotlík

kotrba, -y = hlava (potuplivo

kotrbáľať sa, -am sa, kotrme-

robiť, prevaľovať sa

kotúčiť sa: Oblaky vonného

mu kotúčily sa do výš.

(Phřd. III.)

kotrmelec, -lca

koľuh, -a; **koľuha**, -y = pes

kotúľať, -am; — sa

kotva, -y; *pl. g.* kotiev, kotví

mačka (na lodi): kotvu s-

stiť, vytiahnuť, zdvihnúť.

Lode sa kotvami držia. —
kotvica
kotviť, -ím
kotvový; k. hák, hodinky
kov, -u
kováč, -a: Každý je sám svojho šťastia kováč. (Zátur.); Žiak bez knihy je ako kováč bez kladiva. — **kováčik**, -a
kováčka, -y: Kováčka porodila dievčatko so zlatými vlasami na hlave a so zlatou hviezdou na čele. (Dbš. Pov.)
kováčsky
kovadlo, -a = nákova
kováľ, -a = kováč; **koválik**, **kovalčík** = kováčik
kovanie, -ia
kovaný, kutý
kovat', kujem = kuť: plány kovať. — Kuj železo, dokiaľ je žeravé (uži času, príležitosti).
kovina, -y
kovnatý
kovný = 1. čo sa dá kovať; 2. čo kov v sebe má; 3. z kovu = kovový
kovolejáreň, rne
kovolejec, -jca
kovotlač, -e
kovoveda, -y
kovový
koza, -y: I stará koza rada soľ líže. — My o koze a on o voze. — Má reči ako koza bobkov. — Hej, cic koza kozina! daj nám syra gazdiná, ak nám syra nedodáš, slabých chlapov vychováš. (Sl. ps.)
kozák, -a, druh hríbov; ruský kozák: Kozák som od rodu, kozáčka ma mala; nad mojou

kolískou zástava mi viala. Zástava mi viala, trúby mi spievaly; víťaza mi otca na vojnu volaly. (S. Chlpk.) — **kozácky**
kozí, -ia, -ie: k. mäso, mlieko, syr, pastier, roh; kozia brada, k. koža (kozina); kozie cecky (druh hrozna). (Rr.)
koziar, -a, pastier
kozička, -y
kozina, -y = kozie mäso; kozia koža
kozinec, -nea = kozia stajňa
kozíť sa = kozľatá rodiť
kozľa, -t'a
kozľací, -ia, -ie
kozľatina, -y = kozľacie mäso
kozliatko, -a
kozlík, -a = mladý kozol; k. na koči; kočiš sedí na kozlíku
kozmetika, -y (*gr.*), pestovanie krásy; **kozmetický**
kozmogónia, -ie (*gr.*), náuka o vzniku sveta
kozmpolita, -u (*gr.*) = svetoobčan
kozmpolitizmus, -mu (*gr.*), svetoobčianstvo; **kozmpolitický**
kozmos, kozmu (*gr.*) = svet; **kozmičný**
kozodoj, -a, vták (*Caprimulgus europaeus*)
kozol, -zla = cap; stoh sena, slamy: Od kozla ani srsti, ani mlieka. — Sviazali ho do kozla. (Kukuč. M. v.)
kozorožec, -žca = (*Capra ibex*)
kozub, -a: kozub pri peci. — Žena rozložila pod kozubom oheň. (Kukuč. III., 131.) — Pod kozubom horel ohník, ale začínal už zhasínať. (Kukuč. I.) — *zmenš.* **kozúbok**

koža, -e; *pl. g.* kôž, koží: Div z kože nevyskočí (o rozhnevanom). — Nechcel bych v jeho koži sedieť (nebezpečenstvo). — Neujde so zdravou kožou. — Svrbí ho koža (= chce dostať na chrbát). — Zapište mu to na kožu, aby nezabudol. (Lipa I.) — Ešte vlka nezabili, už na jeho kožu pili. (Zátur.) — Je koža a kosť (o chudom). — Ide mu o kožu (zle je s ním). (Rr.)
kožený: k. kabát, plášť
kožiar, -a = (garbiar)
kožiarstvo, -a = (garbiarstvo)
kožka, -y: zemiaky v kožkách
kožkár, -a, kto malé kožky vyrába, s kožkami kupčí
kožkárstvo, -a
kožný: k. choroba
kožovať, -ujem = kožou obťahovať; maltou stenu obhadzovať
kožovka, -y, maltová krycia vrstva na stene.
kožtička, -y
kožuch, -a: Zo zlej kože nemôže byť dobrý kožuch.
kožuchový
kožúšok, -ška
kožušina, -y
kožušnícky; **kožušníci**, -a; **kožušník**, -a
kožušný
kožuštek, -a: Kožuštek bez rukávov, ktorý v zime hreje, v lete chladí, blyštal sa od masti, čo nabral do seba na svinských karochoch. (Kukuč. XXIII.)
kr. = krajciar
kra, -y = kryha, -y, kus niečoho odštiepeného. odtrhnutého: kry ľadu

krab, -a, istý morský rak
kráčaf, -am: Kráčal z kúta do kúta. — Kráča si ako nadurený moriak (pyšne kráča). (Ďbš.) — Kadekofvek kráča me, všade vidíme skutky božie.
Kračún, -a = Vianoce
kradenie, -ia = kradnutie
krádež, -e: krádež spojená s vlámaním
krádežník, -a
kradmo = pokradomky
kradmý: Mor ho! detvo môjho rodu, kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu. (Samo Chalupka)
kradnúť, **krasť**, kradnem, kradol
kradomky = pokradomky
kradoš, -a
krahlý
krahnúť i krehnúť, -nem
krahulčí, -ia -ie
krahulec, -lca
krach, -u (*nem.*), hospodársky úpadok
I. kraj, -a = okolie, vidiek; koniec nejakej veci: v slovenskom kraji; v horných krajoch. — Tie zelené háje za nami uvädly, tie slovenské kraje v ťažký žiaľ upadly. Kraje naše kraje! veď sa vám zazdalo, že už tak ide byť, ako by byť malo. Zdalo sa vám, zdalo, ale nestalo sa; tie naše nádeje ako ranná rosa: slnko ju prihreje, vietor ju oveje: tak ste vy nám zmizly, vy naše nádeje. (Samo Chlpk.) — Koľko krajov, toľko obyčajov. — Starým krajom menujú Slováci v Amerike svoju otčinu. — Nemá to ani kraja.

ani konca. — Stojí na kraji úpadku, na kraji priepasti. —
 — Sadol na samý kraj lavice
 = na najkrajnejší kraj lavice.
II. kraj, prisl., užívaná ako predložka s gen.: Ja už kraj hrobu chodím. — Kraj cesty zastali.
 — Kraj záhrady je studňa.
krájací, -ia, -ie
krájač, -a
krájačka, -y = krájací nôž, krájadlo, krojidlo
krájadlo, -a = krojidlo
krajak, -a, nôž na krájanie
krajan, -a; krajanka, -y; krajanstvo, -a
krájať, -am
krajciar, -a (z nem.); krajciarový
krajček, -a v. **krajec**
krajčír, -a: Krajčír mal roboty plné ruky. — *zmenš.* **krajčírnik, -a; krajčírsky; krajčírstvo, -a**
krajec, -jca: k. chleba = smidka chleba
krajina, -y: Slovenská krajina
krajinský: krajinský úrad, výbor; krajinské zastupiteľstvo
krajnosť, -ti: boj do krajnosti
krajný
krajší, krajšie (od krásny)
krákanie, -ia
krákať, -am: vrany krákajú
krákoriť, -im = kodkodákať; klebetiť
Krakov, -a; krakovský
Krakovany, -ian
krakoviak, -a, národný tanec poľský
kráľ. = kráľovský
kráľ, -a; pl. králi, ak. —ov; akuzatívny tvar s koncovkou — zachoval sa vo výraze: na Tri krále. — Brat môj je kráľ nad

ohňom. (Ht. Sl. m. 211.) Kráľ náš je Kristus. — Pán Boh vysoko, kráľ ďaleko, pravdy a spravodlivosti vo svete málo.
Kralice, -líc; kralický; Kralická biblia
králik, -a, 1. kvetina: biele králiky (= *Chrysanthemum leucanthemum*); voňavé králiky = (*Chamomilla matricularia*); 2. vták (*Troglodytes parvulus*, ináč: oriešok); 3. domáci zajac
králiček, -čka, vtáčik (*Motacilla regulus*)
kráľov, -a, -o
Kráľova hoľa, s hole Kráľovej. —
 Na Kráľovej holi jasná vatra svieti, okolo tej vetry dvanásť hôrných detí. — Hoj, švárna to junač, ako jeden všetci, valaška im v pästi, karabín na pleci; v opasku širokom pekných pár pištolí: také deti rastú na Kráľovej holi! (S. Chlpk.) — Horí ohník, horí na Kráľovej holi. Ktože ho nakládol? — dvanásť sokoli. Dvanásť sokoli, sokolovia bieli, akých ľudské oči viacej nevidely. (Botto) — Nad Kráľovou hoľou čierne mraky staly, ten náš milý národ v ťažkom nám je žiali. (S. Chlpk.) — Do Kráľovej hole bijú hromy z neba: hoj, ktože zastane, národ náš, za teba? A ktože by zastal! Nik iba Boh a my: Boh do krivdy hromom a junák guľami. (S. Chlpk.)
Kraľovany, -vian; kraľoviansky
kraľovať, -ujem
kráľovič, -a
kráľovná, -nej

kráľovrah, -a
kráľovský
kráľovstvo, -a; *pl. g.* -stiev (kráľovství): kráľovstvo nebeské
krám, -u: pri kráme. — Ak mu to ide do krámu, bez rozpakov povie o bielom „čierne“, o čiernom „biele“. — Aký pán, taký krám. (Zátur.) — **krámsky**
kramár, -a; **kramáriť**, -im; **kramársky**; **kramárstvo**, -a
krámec, -mca
krámik, -a
m. kramľa (*nem.* Klammer) *piš*: skoba, skobka
m. krampľa (*nem.* Krämpel) *piš*: česáčka (čím sa vlna češe)
m. krampľovať *piš*: česať (vlnu)
krámsky
krápať *v.* kropiť
krapňa, -e = šiška
(Kras) *v.* **Kars**
krása, -y; synonymá: peknosť, peknota, ozdobnosť, vnada, neha: V kvete krásy a mladosti. — Krásu svoju za peniaze predávať. — Krása hynie, ako tráva vädne. — Telesná, duševná krása. — Vari teba, dievča, čerti maľovali, že na tvoje líčka toľko krásy dali. (Sl. ps.) — Moje mladé časy neužily krásy, moje mladé letá neužily sveta. (Sl. ps.) — Krása ako zora, dlho netrvá, lež statočnosť, pekná ctnosť, tá trvá na večnosť. (Zátur.)
krásavica, -e, krásna ženská
krásiť, -im = kráslit'
kráska, -y = krásavica
kraslica, -e, na červeno zafarbené veľkonočné vajce. („Krásny“

pôvodne znamenalo „červený“ ako dosiaľ v ruštine.)

krásne, *prisl.*
krasnieť, -iem, -ejem
Krásno, -a; **krásňanský**
krásny, krajší, najkrajší; krásnejší, najkrásnejší: Videl som krásne deti. — Hej, nieto krajšej hory, ako je jedľová. — Niet krajšieho mena, ako je Anička, ako by vykvitla v záhrade ružička. (Koll. Zp. I.)
krasocit, -u, smysel al. cit krásy
krasopis, -u; **krasopisec**, -sca; **krasopisný**
krásota, -y
krásotinka, -y = krásavica
krasoveda, -y, náuka o kráse a o krásnom (estetika)
krasť, kradnem: Bieda všetkému naučí, aj krasť. (Zátur.) — Obzerá sa, ako kto chce krasť. (Sb. M. S.) — Kradne ako straka. — Kradne ako Cigán. — **krasť sa**: Kradne sa ako pes.
krát — píše sa dovedna s číslovkou: päťkrát („ráz“ píše sa osve: päť ráz)
kráter, -era (*gr.*), otvor sopky; *mn. n.* krátery
krátiť, -im: k. chvíľu, čas hrou: cestu rozhovorom
krátko, *prisl.*
krátkodobý
krátkosť, -ti
krátkozrakosť, -ti; **krátkozraký**
krátky, kratší; *zmenš.* **kratučký**, **kratušký**: Dlhé vlasy, krátke rozum. — Po krátkej prestávke.
kratochvíľa, -le = veselosť, príjemné trávenie času

kratochvilný

kratší *o.* krátkykratučký, kratušký *o.* krátky

krava, -y: jalová, teľná, dojná krava. — Neskoro stajňu zavierať, keď vlk kravu vyviedol. — Medzi kravami vôl richtári. — Skôr od jalovej kravy teľa vypýtaš, dostaneš. — Hľadá ako krava na nové vráta. — Potme každá krava čierna (v noci sú všetky ženské pekné). — Chodí za ním ako teľa za kravou. — Krava, ktorá veľa ručí, málo mlieka dáva. — Stará sa o teľa, a nemá ešte ani kravy. — Krava svoje teľa líže (mať miluje svoje dieťa). — Čož sme spolu kravy pásli? (či sme si rovní?) — Čo po takej krave, ktorá vydojené mlieko vykopne. — Svedčí mu to ako krave sedlo. — Keď krava mlieko stratí, ako sa to napraví? — Dobrá krava dobré mlieko dáva. — Ktorá krava najviac bučí, najmenej mlieka dáva. (Zátur.)

kravata, -y = nákrčník

kraví, -ia, -ie

kraviar, -a; kraviarka, -y

kraviareň, -rne

kraviarstvo, -a

kravička, -y: pánbožkova kravička = lienka

kravina, -y, kravská koža

kravíneec, -ncea = kravské lajno; stajňa pre kravy

kravisko, -a

kravský

kráž, -a = kruh: krížom-krážom. — A vedel Štúr nielen učiť, ale

i oduševňovať, áno vyhľadávať mládež, priťahovať do svojich kráčov, shromažďovať. (Joz. Škultéty). — A čo je strašné, nikto z nás nemôže sa vymaniť z tohoto bosoráckeho krážu. (HVaj. V., 243.)

m. krb píš: ohnisko

krbík, -a = oselník, drevená pošva na osličku

krbka, -y, nádoba

krč, -a, (spasmus), neprimerané, mimovoľné sťahovanie a naťanovanie sa svalov: krč v žalúdku, prsný, v nohe

krčah, -a: Dotiaľ krčah k studni chodí, dokiaľ sa nezabije. (Sb. M. S.)

krček, -čka

krčený

krčiazok, -žka; krčiaztek, -a

krčice *o.* krticekrčičník, -a, zelina (*Scrophularia nodosa*)

krčisko, -a

krčič, -ím; krčič sa: Krčič sa vo dva konce. (Kukuč. XIX.)

krčma, -y; krčmár, -a; krčmárik, -ím; krčmárka, -y; krčmársky; krčmárstvo, -a; krčmička, -y

krčovite, *prisl.*

krčovitý; krčový

krdeľ, -ďa: Krdeľ poľných vrabcov sa splašil a letel za hradskú, kde sadol do trnia v medzi. (Kukuč. III., 11.) — krdliček, -čka; krdlík, -a

kreatúra, -y (*lt.*), tvorkredenc, -a (*tl.* credenza), skriňa na jedlá, poháre, tanier, misy ap.kredit, -u (*lt.*) = úverkrédo, -a (*lt.*) = verím; vyznanie

viery. Jeho politické krédo je lož, lebo pochádza z Vrbového a chce byť Maďarom.

krehkosť, -ti, nepatrná ohybnosť; slabosť: kr. ľudská. — Má veľkú krehkosť k ženským.

krehký, -ejší: Krehké ako sklo. (Zátor.)

krehnúť, -em *o.* **krahnúť**

krehučký

krehunký

krem; **okrem**, *predl. s gen.:* Človek okrem tela má aj dušu.

krematórium, -ia (*lt.*), ústav na spaľovanie mŕtvol

kremeň, -a

kremenitý

kremenný

kremeňový

kremienka, -y (puška)

kremienok, -nka

Kremnica, -e; **kremnický**

kremobyčajný

krep, -u (*fr.*), riedka závojová tkanina

krepčenie, -ia

krepčiť, -ím = tancovať

krepenieť, -iem = krehnúť, tuhnúť

krepkosť, -ti = pevnosť, sila, hybkosť

krepký = pevný, silný, hybký

kres, -u, spodok praslice, v ktorom praslica je zastrčená. (Dbš.)

kresací, -ia, -ie

kresačka, -y, sekera tesárska, ktorou sa kreše

kresadlo, -a

kresanie, -ia

kresat, krešom: Mlynár kreše kladivom mlynský kameň. — Tesári krešú kresačkou brvno. — Kresat niekoho = hrešiť.

kresba, -y; k. perom, kriedová, tušová

kresivo, -a

kreskať, -ám, pokreskávať podkovami pri tanci

kreslenie, -ia, umenie viditeľné predmety podľa ich obrysu (kontúr) bez farby na ploche predstavovať

kresliareň, -rne

kreslič, -a

kresliť, -ím: kr. na papieri, na tabuli, podľa vzoru, podľa prírody. — Ich matku obraznosť mi kreslí.

kreslo, -a

kresťan, -a; *pl.* kresťania (z *lt. christianus* = prívrženec Kristov). Kresťania: katolíci, pravoslávni, protestanti. Archaickú koncovku *ak. pl. -y* máme v piesni z čias pohanských: Morena, Morena, za kohos' umrela? Ne za ny (nás), ne za ny (nás), než za ty (tých) kresťany (kresťanov). (Hlavatý § 5.) — Prví kresťania pre vieru boli mučení.

kresťanka, -y; **kresťanský**

kresťanstvo = náboženstvo kresťanské

Kréta, -y; **Kréťan**; **krétsky**

kretén, -a (*fr.*) = slabomyseľný

Krézus, -za, (vlastné meno); **kré-zus**, -usa = boháč

krhla, -y, nádoba na vodu

krchlať, -lem = chrchlať, kašľať

krchňavosť, -ti = galbavosť

krchňavý, = galbavý, ľavoruký

krehniak, -a

kreho, -a *o.* šujo

krehý = ľavý

kriak, -a = ker, krík: „Obrodilo“,

ukázal na rybezľové kriaky. (Kukuč. XXIII.) — Keď skončil hádku, vytratil sa i on medzi kriaky. (Kukuč. XVIII.)

kričať, -ím: Chlapec, čo mal hrdla, kričal za odchádzajúcim otcom. — Kričať na niekoho. — Kričal, že horí. — Kričať hluchému niečo do ucha. — Kričia tie hrušky (na strome) na teba! že im nedáš pokoja? — Kričí, ako by ho z kože dral, — čo mu hrdlo stačí. (Zátur.)

kriček, -čka

krida, -y (*tl.*) v kupectve = úpadok
krieda, -y (*z lt. creta*), vápenný kameň bielej farby, krehký a mäkký: Na kriedu niekomu niečo dať = požičať.

kriedový

kriesiť, -im = obživovať, občerstvovať: kriesiť mŕtvych

krik, -u: Dať sa do kriku. — Bezo všetkého kriku (ticho). — Toho kriku sa ja nebojím. — Ľudia, ktorí málo sily majú, v kriku víťazstvo hľadajú. — Krik ako v krčme; až uši bolia; ako v židovskej škole. — Mám už plné uši toho kriku. (Zátur.)

kriek, -a = kriak, malý ker

krikľavý = krikľavá farba

krikľún, -a

kriknúť, -nem *v.* kričať

kriminál, -u (*lt.*), väzenie; kriminálny = trestný; **kriminalista**

Kristián, -a

Kristína, -y

Kristus, Krista; *dt.* Kristu: Kristu Pánu. Ale: Antikristovi = falošnému Kristovi. — Daj mi pokoj, pre Kristove rany,

pre Kristovo umučenie, pre Krista Pána. — Začínam prácu s Ježišom Kristom

Krištof, -a

kritérium, -ia (*gr.*), miera posudzovania; rozhodný znak; podstatná zvláštnosť

kritický = posudzujúci; rozhodný; nebezpečný

kritik, -a = posudzovateľ

kritika, -y = posudzovanie, posúdenie (spisu a i.)

krívačka, -y, choroba kopytná, boľavé nohy

krivák, -a = zaverák

kriváň, -a, krivý človek; **krivaňa**, -e

Kriváň, -a, jeden z najvyšších vrcholcov Tatier: Boli sme my, boli, medzi národami, ako ten náš Kriváň nad tými Tatrami. (Samo Chalupka)

krívať, -am

krivda, -y, bezprávie, ublíženie; čo nie je po práve: V tom našom národe zle to tam nedobre, kravda za stôl sadla, pravda u dvier žobre. (S. Chalupka.) — S krivdami von! tie netajme, práva si národné hájme; nebojme sa žiadnej moci — inak sme vždy len otroci. Hore, za česť, slobodu, slovenského národu. (Janko Kráľ) — Lepšie malú krivdu zničiť, ako po súdoch sa pliesť. (Zátur.) — Krivdy krivdou nenapravíš. — Voľ krivdu trpieť, ako krivdu činiť. (Zátur.)

krivdiť, -ím: Sme pokorní vždy boli, nám krivdil každý.

krivditeľ, -a

krivdivosť, -ti

krivdivý

krivenie, -ia

krivieť, -iem, -ejem

krivina, -y

kriviť, -ím: Čo sa často kriví, zlámať sa môže.

krivka, -y = krivá čiara

krivo, *prisl.*

krivolaký = krivý, nerovný: Nad jej hlavou rozprestierala veľká, krivá vrba svoje krivolaké konáre (HVaj. VIII. 99.)

krivá prísaha

krivo prisahať, -ám

krivoprísahníctvo, -a; krivoprísahník, -a; krivoprísahný

krivosť, -ti

krivouholný

krivoústý

krivozubý

krivučka, -le = retorta (nádoba lučebnícka); krivučka

krivý: k. ako kľuka (Dbš.)

kríza, -y (*gr.*), rozhodná chvíľa, rozhodný obrat, nebezpečný stavkrizma, -y (*gr.* *chrisma*), svätený olej na krstenie, posviacanie na kňazstvo a i.

kríž, -a (*z lt.* *crux*): To je kríž s tým človekom. — Mám kríž s tebou. — Každý má svoj kríž. — Na kríž pribiť. — Krížom ruky složiť. — Ani slamy krížom nepoloží (o lenivom). — Bolenie kríža al. v kríži. — S kríža sňať. — Na to už kríž urob (to je už stratené). — Hrozný kríž (choroba, trápenie, zlá vec). — Kríž Ondrejov: X. — Prišiel s krížom po funuse (neskoro). — Gazda sa už díva, či sa dožne niva? Dožne jak dá

žencom pirohov a piva; dožne aj poviaže aj snosí do krížov. (Sl. ps.) — Svätý Kríž (v Tekovskej župe). — Môže smele nad tým kríž urobiť, t. j. vec za stratenú pokladať. (Rr.)

krížala, -y; krížalka, -y: krížaly = jablká rozkrájané a na lieskach usušené

kríženec, -nca: kríženci plemena domáceho s plemenami tyrolskými

križiacky: križiacke vojny, ktoré podnikali kresťania, aby alebo vydobyli Palestínu, alebo pokorili niektorý pohanský národ.

krížiak, -a, vojak, ktorý vzal kríž za znamenie a proti neveriacim bojoval; pavúk krížový; peniaz s krížom; istá vojenská loď

krížik, -a: Napíš krížik do kocha uhlíkom a na stenu kriedou (povedia, keď neočakávaný, dom málokedy navštevujúci hosť príde, alebo niečo neočakávaného sa stane). (Dbš.) — Na to krížik položíš (už je po tom). (Dbš.) — A potom — krížik po tom. (Dbš.)

krížif sa, -im sa: Myšlienky, ktoré sa v hlave mojej krížily. (Koll.) — Keď skrížily sa zbrane...

krížny: krížna cesta

krížom-krážom, *prisl.*: k. chodil; blýska sa krížom-krážom

križovanie, -ia

krížovať, -ujem *niekoho*, na kríž pribíjať; trápiť; križovať sa: Kofaje sa križujú. — M. križovať sa svätým krížom, *piš*: prežehnať sa.

križovník, -a; križovnícky (kláštor)

krížový: krížová cesta, kost'
krk, -u: krk krátky, dlhý, tlstý, slabý, silný, mäsitý; krk vykrútiť, zlámať; na krku niekomu byť (na ťarchu); bolenie, zapálenie krku al. v krku;
krček, -čku
krkať, -ám: Krkavec, vrana krká. — Žaby v močiari krkajú.
krkavčí, -ia, -ie
krkavec, -vca
krkolomný: k. cesta
Krkonoše, -noš; krkonošský
krkoška, -y, zelina (*Chaerophyllum temulum*); rastlina (*Chaerophyllum bulbosum*); suk (hrča v strome); drevo malé sukovité; suchá haluz: Doviezol nám noše zpod Dielov a doviezol aj nás. Boly by sme (dievčence) skrehly na krkošku, keby sa nebol smiloval. (Kukuč. XXIV.)
krkva, -y = záhyb; vráska
krkvať, -ám = záhyby robiť; nabierať, vraštit'
krm, -u
krma, -y
krmenie, -ia
krmievať, -am
krmieť, -ím, k. kone senom, ovsom. — Matka dieťa krmí prsami, kašou.
krmník, -a = chliev; krmný brav
krmný: k. statok; krmná sviňa
krňa, -ťa, malé dieťa zakrnelé
krnáč, -a, krivé, hrčovité drevo
krnieť, -iem
kročaj, -a
kročiť, -ím: ledvaže krok kročil (zdôraznenie významu slovesného) (R. § 253.) — Dievča krok kročí, idú o ňom reči. (Ht. Sl. m.)

krochať, -á; krochkať, -chce: sviňa krochce
kroj, -a, spôsob odevu, ako sú šaty prikrojené: kabát podľa starého kroja. — Už to z kroja a obyčaja vyšlo. — Držať sa kroja predkov. — Vtáka poznáš po perí a človeka po reči; ale i po kroji, ako sa nosí. (Kukuč. XXIV.) — Kroj ženských v Orechovanoch zachoval sa v prastarej svojej pôvodnosti. (HVaj. VIII. 13.)
krojidlo, -a = čerieslo
krojiť -ím
krok, -a: Krátky krok! — Plný krok! — Zmeňte krok! Krok za krokom. — Opovaž sa mi krok niekam ísť. — Malé kroky robiť. — Ani krok! — Krok nazad. — Za každým krokom. — S kroka na krok. — V jej kroku bola i prostota, i pružná sila, i ženská, útla' strojnosť. (HVaj. V., 194.)
krokodíl, -a (gr.)
krokodílový
krokom, prísl.: Kôň ide krokom, beží behom, cvála cvalom.
krokva, -y, krokvy sú rovné brvná po dvoch zostavené a spojené, sú kostrou strechy
krokvica, -e, k. murárska na meranie plochy; nástroj na vyťahovanie vína zo suda (tekvička)
krom, krome, okrem, predl. s gen.: Krom učiteľa nikoho tam nebolo. — Kromé mňa nikoho tam nebolo. — Človek okrem tela má aj dušu.
kromobyčajný

Krompachy, -ách
kronika, -y (*gr.*) = letopis
kronikár, -a (*gr.*) = letopisec
kropáč, -a, nástroj na kropenie
kropaj, -e = kvapka
kropenica, -e = svätenica
kropiaci, -a, -e
kropiť, -ím: Čo kropíš tými slza-
mi moje žlté vlasy? Či vari
visia nad nami, mamička, zlé
časy? (A. Sládk.)
krôpka, -y = kvapôčka
krosná, krosien, stav tkáčsky:
Krosná zavadzujú v dome ako
stará dievka. (Zátur.)
krošňa, -e: V krošni nosia sklári
sklo na chrbte.
krotenie, -ia
krotený
krotiť, -ím = hladiť, tšiť, chlá-
cholit': — My sme ho s plačom
krotili. — Kone hladením kro-
tiť, ľvov bitím a hladom. —
Krotiť náruživosti, vášne.
**krotiteľ, -a; krotiteľka, -y; kroti-
iteľný**
krotivý
krotko, prisl.
krotkosť, -ti
krotký, krotkejší = pokojný, tichý:
Človek obyčajov krotkých a
prívetivých.
krotnúť, -nem, krotol
krov, -u, to, čím je krytý dom;
strecha na dome
krovie, -ia, mnoho krov: krovie
tŕňové
krovina, -y = krovie; **krovinatý**
krovinastý
krpatec, -tca, krpateľ človek
krpatieť, -iem, -ejem = krnieť
krpatý = skrčený, zakrpatený

krpčiar, -a
krpec, -pca; krpček, -a
krpelec, -lca, zakrpatený človek
krpka, -y, krčah s úzkym hrdlom
krst, -u: Sv. krst prijať. — Dieťa
pri krste na rukách držať.
krstenec, -nca
krstiny, -ín, hostina po krstení
krstiť, -ím
krstiteľ, -a
krstiteľnica, -e = (baptisterium)
krstiteľný: k. voda
krstňa, -ťa; krstniatko, -a
krstná, -ej
krstný: k. otec (kmotor); k. mat'
kmotra); krstné deti; k. list;
krstné meno
kršiak, -a, jastrab čierny (Falco
perennus)
kršňavý = ľavoruký, galbavý,
krchňavý
kršniak, -a = krchniak, galbáč
kršo, -a *v. šujo*
krštenie, -ia
krt, -a
krtica, -e, krt-samica
krstice, -íc: krtice hrdelné
krtičnatý
krtičnik, -a, zelina (Scrophularia
nodosa)
krtičný
krtinec, -nca, hromádka zeme kr-
tom vyrytá
krťový
krucifix, -u, kríž s telom ukrižo-
vaného Krista
kruh, -u: V geometrii kruh je
plocha uzavretá kružnou čiarou
(kružnicou).
kruhový
kruch, -a: k. chleba
m. krumple piš: zemiaky

m. krumpľový *piš:* zemiakový

Krupá, -ej (obec)

krupa, -y, *pl.* krupy, krúp; pohánka; krupy pšeničné, krupy ľadové, ľadovec: krupy padajú
krupaj, -e = kvapka: Na čelo mu vystúpily krupaje potu a tvár mu horí od hanby. (Kukuč.: Dom v str. 22.) — Rukou prešiel si čelo — veľké krupaje studeného potu boly naň vystúpily. (HVaj. V., 206.)

krupica, -ce

krupicový: krupicová kaša

Krupina, -y: Andrej Sládkovič narodil sa v Krupine 30. marca 1820.

krupobitie, -ia

krupy *v.* krupa

krušec, -šca, časť, kus niečoho, odlomok

krušiť, -ím = lámať, drobiť

krušný, krehký, ťažkou prácou dobytý, trpký, nemilý: k. chlieb — Sú krušné časy. — Najviac mi bolo krušno, keď som od rodičov odchádzal. — Starotcovský byt, prispôsobený požiadavkám dneška, dodal by životu vzdelaných tried, i tak dosť krušnému, veselšiemu prifarbenia. (Kukučín.)

krútenie, -ia

krútiť, -im: krútiť koleso, kolesom; krútiť niť, fúzy, povraz, vlasy, krk; krútiť krkom, hlavou, očami. — Nad tým hlavou ľud krúti. — Rieka sa krúti. — Krúti sa mu hlava. — Krúť sa dievča, krúť sa, Parom ti do srdca. Však sa ti dosť krútim, až ti hlavu zmútim.

(Koll. Zp. II.) — Krúti sa ako motovidlo; ako straka na kole. (Zátur.)

krutka, -y, šrauba

krútňava, -y: Keď pltníci cez krútňavy šťastne preplavia. (Dbš. Obyč.) — Do krútňavy skutočného života unesený. (Čjk.) — Ferkove reči ju uchvátily, ako keď krútňava schytí člnok a pohráva sa s ním. (Kukuč. I.)

kruto, *prisl.*

krutohlavec, -vca

krutohlavý, = tvrdohlavý

krutosť, -ti = ukrutnosť, prísnosť, nešetrnosť

krutovláda, -y = teror, despotizmus

krutý = tvrdý, prísny: k. zima, ruka osudu, k. človek (prísny); k. trest. — Skonal v krutých bolestiach.

krúženie, -ia

krúžik, -a; **krúžok**, -žku

kružidlo, -a = cirkel

krúžiť, -im: Orol krúži vysoko vo vzduchu. — Hlavou krúžia myšlienky. — **sa**: Učiteľova hlava počala sa krúžiť. (H. Vaj. V., 109.)

kružnica, -e, kružná čiara

krúžok, -žku

krv, -i: Krv nie je voda (príbuzný je bližší než cudzí.) — Krv mu z nosa tiekla. — Lieky krv čistiace. — To je v krvi. — Až do krvi niekoho zbiť. — Telo a krv Pána. — Proti svojej krvi bojuje, kto svoj národ nemiluje. — Krv sa v žilách búri. (Nitr. V.) — Po tvári roz-

liala sa mu krv (zapýril sa). — Vykúpil nás svojou krvou. — Udrela jej krv do tvári, srdce zabúchalo. (Kukuč. XVIII.) — Zbil ho až do krvi. — Dal si trochu krvi pustiť (žilú sek-núť). — Zaliala ho krv. (Rr.) Krv sa z neho cedila ako z brava — z vola. (Zátur.)

krvácanie, -ia

krvácať, -am: rana krváca

krvavieť, -iem (stávať sa krvavým)

krvaviť, -ím (robiť krvavým)

krvavnica, -e, krvou nadetá jelito

krvavník, -a, zelina (*Chelidonium minus*)

krvavo; krvavý

krvilačný

krvinka, -y

krviprelatie, -ia

krvižízňivosť, -ti = krvilačnosť

krvižízňivý = krvilačný

krvnatosť, -ti; krvnatý

krvný

krvopotný

krvosmilstvo, -a

krvotok, -u, vystúpenie krvi z roztrhnutých ciev

krýdelce, -a; krýdelko, -a

krýdlatý

krýdlo, -a, pl. krýdla, krýdel, čím sa lieta: Nelietaj. dokiaľ krýdla nenarástly. — Rozopiate krýdla

kryha *o.* **kra**

Krym, -u, polostrov na juhu Ruska: v Kryme, na Kryme; vychádzka na Krym

krypta, -y (gr.) = hrobnica (sklepená)

kryštalizácia, -ie; kryštalografia; kryštalizovať

kryštál, -u (gr.), bezfarebný, číry

kremeň; kryštalové sklo: Dievča, dievča, biely kryštál, čiže by ti šuhaj pristal. Tebe šuhaj a mne žena, soberme sa, duša moja. (Veniec 141.)

kryť, kryjem, kry, kryme, kryte kto? koho? zám.

ktokoľvek: nepíš: kto len koľvek (*miesto ktokoľvek len*); *nepíš:* čo by sa koľvek stalo (*m. čokoľvek by sa stalo*) (R. § 202.)

ktorý, zám.: *m.* ktorého, ktorých, ktorými *nepíš:* jehož, jemuž, nímž, jimiž, jichž, nimiž (R. § 201.)

m. ten ktorý *píš:* nejaký, niektorý, patričný, príslušný, spomenutý

ktorýkoľvek, zám.

ktorýsi, zám.

ktos = ktosi, zám.

ku, k, predl. s dat., o. k

Kubány, -ho: Ľudovít Kubány

kubičný; kubický: k. meter = \square^3

Kubo *o.* **Jakub**

kucapaca, -e, krik, ruvačka, vada, bitka, lom s bitkou spojený (Rr.): Ale tu nastala ešte len kucapaca! Dolámala praslicu na ňom. (Dbš. Sl. pov. I.) — Keby ste vedeli, aká sa tam potom strhla kucapaca. (Rr.)

kuckať, -ám, pokašľovať

kučera, -y = kader

kučeravieť, -iem, -ejem

kučeraviť, kučeriť, -ím

kučeravosť, -ti; kučeravý

kučma, -y, čapica z kožušiny. baranica maďarská

kúdeľ, -le, výčesky, zhreby, pazder, pazderie, klky, pačesy; praslica

kúdelka, -y

kúdelný

kudla, -y; kudly = rozčuchrané, strapaté vlasy

kudlatý, s rozčuchranými vlasmi

kudlina, -y

kudliť, -ím = rozčuchrávať; kudliť sa = dymiť sa, vlniť sa

kúdol, -u = hustý dym, prach: Husté prachu kúdoly po poli valia sa, zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. (Samo Chalupka.)

kúdoliť sa: dym sa kúdolí, prach sa nad hradskou kúdolí

kufor, -fra (*fr.* coffre), *zmenš.* kufrik, -a

kuch, -u (*z nem.* Oelkuchen) *v.* záboj; pozostatky semena pri vytlačaní oleja. (Rr.)

kuchár, -a: Aj starý kuchár zápražku pripáli. — Kde je veľa kuchárov, najskôr presolia polievku.

kucháriť, -im

kuchárka, -y; kuchárstvo, -a

kuchta, -u, kuchynský posluhovač

kuchtič, -a, kuchársky učeň

kuchyňa, -ne, *zmenš.* kuchynka, -y: k. obecná; k. latinská = apatieka. — Kuchyňa je kráľovstvom ženy. V tom hostinci je dobrá kuchyňa (tam jedlá dobre pripravujú).

kuchynský

kujnosť, -ti; kujný

kujon, -a (*fr.* coujon) = lapaj, vetroplach

kukanie, -ia

kukať, -ám: kukučka kuká

kukať, -ám; kuknúť, -nem, hľadieť, nazeráť cez dierku: Dajže mi

čo len jedným očkom naň kuknúť. (Dbš.)

kukla, -y, prikrytie hlavy, z ktorého len tvár a oči vyzerajú; pupa pri vývoji hmyzu

kuknúť *v.* kukať

kúkol', -a (*Agrostemma githago*)

kúkolový

Kukučín, Martin = Dr. Matej Bencúr (1860—1928). Kukučín napísal mnoho rozprávok a 4 romány zo života slovenského a chorvátskeho ľudu, v ktorých dopodrobna kreslí život na dedine, veselý aj smutný.

kukučka, -y: Keď kukučka na Vianoce zakuká (= nikdy). — Pred naším sa domom lipa puká, kukučka v zelenom háji kuká. Koľko mi rokov dáš, kým pôjdem na sobáš? Povedz, keď znáš! (Veniec, 103.) — Ja som bača veľmi starý, nedožijem do jari; nebudú mi kukučky kukať na tom mojom košari. (Veniec, 87.) — Že kukučka jastrabovi podobná je v perí, preto žiaden malý vtáčik kukučke neverí. (Gavlovič II.) — kukulienka

kukúkať, -am

kukurica, -e; kukuricový; kukuričisko, -a; kukuričný

kulač, -a, guľatá nádoba na víno, vodu

kuľša, -e = múčna kaša, fučka

kuľhať, -ám: Ten kôň kuľhá na pravú nohu.

kuľhavec, -vca

kuľhavý

kulifaj, -a = sprosták, vetroplach

kulisa, -y (*fr.*), postranný záves v divadle

kulminácia, -ie (*lt.*) = vrcholenie
kuloár, -a (*fr.*), bočná chodba
 (v divadle, v snemovni)
kult, -u (*lt.*), uctievanie, pestovanie niečoho
kultúra, -y (*lt.*) = vzdelanosť; súhrn toho, čo utvoril duch a práca človeka; pestovanie niečoho
kumulácia, -ie (*lt.*) = hromadenie
kumys, -a, tatársky nápoj z kobyliet mlieka
kuna, -y (*Mustela*): kožušak kunou podšitý. — Mentiečka kunami premovaná. (*Koll. Zp.*)
kundolica, -e = fujavica, chumelica
kundoliť, -ím = strapatiť
kundrák, -a = kanec
kuní, -ia, -ie
m. kuňmu *piš*: **k nemu**
kunšt. -u (*nem.*) = umenie
kunštovný (*nem.*) = umelý
kupa, -y, krhla, nádoba na vodu: vylievala za kupu vody
kúpa, -y, kupovanie, výmena peňazí za skutočné hodnoty: právo zpiatočnej kúpy. — To bola dobrá kúpa. (*Rr.*)
kúpačka, -y = kúpanie; oblievačka
kúpať, -em; **kúpať sa**; **kúpavať sa**
kupcová, -ej
kupčenie, -ia: podomové kupčenie
kupčiť, -ím: k. s drevom, s remeňom, so železom, s módnym tovarom, s vínom, s ovocím
kupé (*fr.*, *neskloniteľné*), oddeľovanie v železničnom voze (*vagóne*)
kupec, -pca: Každý kupec svoj tovar chváli.

kupecký: kupecká škola, kniha; kupecká a priemyslová komora
kupectvo, -a: podomové kupectvo
kúpeľ, -a
kúpele, -ľov: Bardejovské kúpele
m. kúpeľňa *piš*: **kúpeľ**
kúpeľný: k. hosť
kúpenie, -ia
kúpiť, -im, kúpia, kúpiac: Ako som kúpil, tak predávam (ako som počul, tak to rozprávam). — Kto ťa nezná, kúpil by ťa, a kto ťa zná, darmo by ťa nevzal. — Kúpil za päť prstov a za šiestu dľaň (ukradol.) — Kúpil to len tak „pod rukou“ (tajne, alebo aspoň nie verejne). — Kúpil to odpoly darmo; za bagatel. (*Zátur.*) — Mačku vo vreci nekupuj (výstraha pred neobozretnosťou). (*Zátur.*)
kuplet, -u (*fr.*), žartovná pieseň
kúpne, -eho
kúpny = k. list, kúpna cena
kupón, -u (*fr.*) = odstrižok
kupovač, -a
kupovať, -ujem, kupuj
kúr, -u, plyn uhoľnatý; para s dymom; dym
kura, -y: I slepá kura nájde zrno.
kura, -aťa, *pl.* kuratá, kurence
kurací, -ia, -ie
kuracina, -y
kurát, -a (*lt.*), vojenský kňaz
kurátor, -a (*lt.*) = opatrovník, ochranca; **kuratórium**
kuráž, -u (*fr.*) = smelosť, odvaha;
kurážny
kurča, -aťa, *pl.* kurčatá
kurčiatko, -a
kurentný (*lt.*), bežný: kurentné

písmo; *iné je kurzíva*, latinské písmo ležaté
kurí, -ia, -ie
kúria, -ie = pápežský dvor; súdna tabula; zemiansky dom; **kurí-álny**
kuriatko, -a
kurič, -a, *pl.* kuričia
kurier, -a (*fr.*), rýchly posol
kurí mor, kurieho moru, zelina (*Anagallis arvensis*)
kurín, -a; **kurínek**, -nea
kuriozita, -y (*lt.*) = podivnosť, zvláštnosť
kuriózny (*lt.*)
kuriplach, -a = vetroplach: Chlapec je pochábeľ, kuriplach, na neho sa nemôžeš spoľahnúť. (Kukuč.)
kúriť, -im: V izbe sa kúri.
kurivo, -a
kurizovať, -ujem (*fr.*), dvoriť
kúrňava, -y: V kúrňave dymu zadusil sa Janko. (Dbš. Sl. pov. IV.)
kuroptva, -y
kurovať, -ujem; **kurovať sa**
kuruc, -a: kuruci = vojaci z povstania proti Habsburgovcom. — Kuruc znamená vlastne križiaka (*miles cruciatus*). Ale keďže za Vladislava II. ľud, pod zástavu križa proti Turkovi povolaný, zbroj svoju proti pánom obrátil a križiactvo na odbojníctvo sa premenilo: preto Slováč od toho času každého povstalcu a odbojníka kurucom prezýval. (S. Chalupka)
kurva, -y; **kurváč**, -a
kurviť = smilniť
kurzíva, -y (*lt.*), latinské písmo ležaté

kus, -a, časť celého: po kuse; v jednom kuse; hodný kus; kus plátna. — Kus (divadelný) dávať, hrať. — Roztrhal bych ťa na drobné kusy. — Čln z jedného kusa. — Taký kus ako hus (žartovne). (Zátor.)
kúsať, kúšem: Pes, ktorý veľmi šteká, nerád kúše.
kúsavý
kúskovať, -ujem
kúskový
kúsnuť, -nem
kusový
kúsok, -ska: študentský kúsok
kustos, -osa (*lt.*), strážca; správca (*muzea*)
kusý = necelý
kuš! = mlč! (z *fr. couche* = lež!)
kuša, -e, *pl. g.* kúš, kuší: Rozletel sa ako z kuše vylúčená strela. (HV.)
kušnier, -a (z *nem. Kürschner*) = **kožušník**, -a
kušníersky = **kožušnícky**
kušnierstvo, -a = **kožušníctvo**
kušovať, -ujem (*fr. coucher*) = mlčať
kúštik, -a; **kúštiček**, -čka
kút, -a, uhol; tesné miesto, obydlie: v kúte ležať = zľahnúť; vlastný kút; kúty, -ov (v ústach). — Všetky kúty vyoľievala slzami. (Dbš.) — Do kúta sa dostať.
kuť, kovať, kujem, kuj!: Dokiaľ je železo žeravé, kuj (dokiaľ máš k niečomu chuť a príležitosť). — Komu Boh rozum nedal, kováč mu ho nekuje. — Každý sebe šťastie kuje. — Kuť plány. — Niečo sa kuje. —

Ved' tí vedno kujú. (Dbš.) —
 Cigáni mu klince kujú v žalúdku (o hladnom). (Sb. M. S.)
kutáč, -a
kutať, -ám = kutrať, hrabať;
 kutať sa v niečom
kútik, -a
kutle, -i (z *nem.*) = dršky; bachory
kutňa, -ne = habit
kútnica, -ne = šestinedielka
kútok, -tka: kútok oka
kutrať, -trem = kutať
kutý
kuvičf, -ia, -ie
Kúty, Kút, v Kútoch
kuvik, -a; kuvičf
kuvikať, -ám
kúzlo = čary: Kúzlo, ktorým ju dosiaľ zaujal tento slávnostný výjav, razom sa rozprácho. (Kukuč.: Dom v str. II. 189.)
Kuzmány, -yho; Karol Kuzmány (1806—1866), rodák z Brezna, od r. 1860 superintendent v B. Bystrici, podpredseda Matice slovenskej. „Kto za pravdu horí“, „Do zbroja, Slovania“ sú jeho piesne.
kužel, -a, časť praslice
kvácať, -am: Kváca si na šaty (keď mu z nejakého riedkeho pokrmu po kúsku odpadáva). (Rr.)
kvackať, -ám; **kvacnúť**, -nem
kvačať, -ím = sedieť
kvačka, -y = kľuka
kváder, -dra (*lt.*), štvorhranný tesaný kameň
kvadrát, -a, -u = štvorec; pokrývka hlavy, ktorú užívajú kat. kňazi pri obradoch

kvadrátny = štvorcový, š. meter \square^2
kvaka, -y = žltá repa
kvákať, -kam = za vlasy potrhávať
kvalifikácia, -ie (*lt.*) = posúdenie
kvalita, -y (*lt.*) = akosť, dobrota
kvantita, -y (*lt.*) = koľkosť, veľkosť, miera
kvapeľ, -pľa: kvaple vo vápencových jaskyniach; **kvapľový**
kvapka, -y, *pl. g.* kvapák: Kvapka ustavičným padaním aj kameň zderaví.
kvapkať, -ám; **kvapnúť**, -nem: Keď netečie, aspoň kvapká. (Záur.)
kvapkavý
kvapľový
kvapôčka, -y
kváriť, -im = hubiť, kaziť, márniť
kvarta, -y (*lt.*) = štvrtá trieda
kvartál, -u (*lt.*) = štvrtročie; časť mesta
kvarteto, -a (*tl.*) = štvorspev, skladba na štyri hlasy
kvartieľ, -a (z *nem.*) = byt, bývanie
kvas, -u: Ten chlieb je bez kvasu.
kvasenie, -ia
kvasiť, -ím = kvasným robiť: Pivo sa kvasí spodnými a vrchnými kvasnicami.
kvasený
kvasnice, -ic = droždie
kvasničný
kvasový
kvastľa, -e (*fr.*) = kystka, stravec
kvestor, -a (*lt.*), pokladník; **kvestúra**
kveštovať, -ujem (*lt.*), po pýtání chodiť
kvet, -a: kvet mladosti, krásy, veku, kvet vojska. — Strom

je v kvete (kvitne). — Keď som trávu kosil, útlý kvet sa vzpínal, ako by ma prosil, bych ho nezotínal. Škoda ťa tu kvitnúť, spanilý kvietočku, musím ťa odštiknúť pre moju dievočku. (Veniec 168.)

kvetavý: Kvetavý širák vyhodil do povaly.

kvetec, -tca (Chrysanthemum leucanthemum)

kvetina, -y; kvetinár, -a; kvetinárstvo, -a; kvetinka, -y; kvetinový

kvetnatý

kvetnica, -e

kvetník, -a = kvetinový hrniec

kvetný: kvetná záhrada: Kvetná nedeľa (sviatok).

kvetový

kvienúť, -nem = odšmarit', hodit'

kvíčala, -y = čvíčala, čvíkota, borovčiak

kvičanie, -ia

kvičať: prasa kvičí

kvičľavý

kvietkovaný; kvietkový

kvietnik v. kvetník

kvietok, -tka: Kvietok som ja kvietok, pokiaľ nemám dietok. Keď budem mať dietky, spadnú so mňa kvietky. (Sl. ps.)

kvik, -u = kvičanie

kvílenie, -ia = nariekanie

kvíliť, -im = nariekať

kvinta, -y (lt.), piata trieda

kvintesencia, -ie (lt.), podstata

Kvirinál, -u

kvit, -u = špiritus, lieh

kvit (nesklonné, z fr. quitte), slobodný od dlhu: Už sme kvit.

kvitancia, -ie (lt.) = poistenie; písomné potvrdenie o zaplatení dlhu

kvitnúť, -nem: Za panovania kráľa Svätopluka kvitla ríša Veľkomoravská. — Nitra, milá Nitra, ty vysoká Nitra! Kdeže sú tie časy, v ktorých si ty kvitla. (Veniec 7.) — Mestá kupectvom a priemyslom kvitnúce. — V tie časy básnictvo kvitlo. — Kvetina tá kvitne od jari až do jesene. — Tvár jej kvitne ružičkou. (Dbš.)

kvitovať, -ujem (lt.), potvrdzovať, že dlh alebo niečo iného je zaplatený

kvociant, -u (lt.) = podiel

kvočka, -y: Kvočka vodi kurčatá (kuriatka); chodí s kurčatami (s kuriatkami). — Sedí ako kvočka (hovoria o tom, kto ustavične na jednom mieste sedí). — Je ani zmoknutá kvočka

kvokať, -ám, -čem: Sliepka kvoká na kurence (kurčatá, kuriatka).

k vôli, prisl., užívaná ako predl. s dat.: k vôli učiteľovi, učiteľovi k vôli. — Dieťa k vôli rodičom všetko vykoná. (R. § 244. V.)

kvóta, -y (lt.), primeraný diel

ký, ká, ké, zám. = aký; užíva sa zväčša len v muž. r., keď otázku, výkrik s nevoľou robíme: Ký čert! Ký Parom! Ký hrom! Káže je to jazerná strela — paromovská mať. (Zátor.) — Kýho diabla, kýho čerta, kýho beťaha? (zamlčuje sa: tu vidím, robíš ap.). (R. § 256.)

kyckať, -ám = rozhadzovať
kyckavý = rozhadzujúci
kydať, -ám = hádzať: hnoj ky-
 dať vidlami; kydať hanu
kydnúť, kydnem
kýchačka, -y
kýchanie, -ia
kýchať, -am: Dnes ustavične ký-
 cham. — Kýchajúcemu ho-
 voria: „Pozdrav Pánboh!“ a on
 odpovie: „Daj to Pánboh!“ ale-
 bo: „Pánboh uslyš!“
kýchavica, -e
kýchavičný: k. kôň (ktorý má
 kach). (Rr.)
kýchavý
kýchnuť, -nem
kýchnutie, -ia
kyj, -a: Kyj má dva konce. —
 Kyjom niekoho biť, mlátiť,
 potrestať, privítať; **kyjačik**, -a;
kyjačisko, -a
kyjak, -a = kyj: Na konci býva
 kyjak (ak neposlúchneš, do-
 staneš kyjakom).
kyjanica, -e = krátky, tlstý kyj
Kyjev, -a (v *Rusku*); **kyjevský**
Kyjov -a, mesto na Morave
kyjovať, -ujem = kyjom biť
kyjový: kyjový úder; kyjovú
 masť niekomu dať
Kyklop, -a, jednooký obor v gréc-
 kom bájesloví; **kyklopský**
kykymora, -y, modla pohanských
 Slovanov
kyla, -y = prietrž, pretrhnutie;
 vystúpenie vnútorností z duti-
 ny brušnej
kylavosť, -ti
kylavý, kto má prietrž
kým, sp.: Kým si mladá, vte-
 dy sa vydaj, keď ti prejdú mla-

dé časy, nik sa potom neohlási.
 (Sl. ps.) — Nenapadne tichá rosa,
 kým nezajde večer Kosa. (Sb.
 M. S. I.) — Kým dievča nevi-
 dím, nič mi je nie k vôli. (Koll.
 Zp. I.) — Zaspievaj si dievča,
 kým si na slobode. — Kým si,
 šuhaj, slobodný, uži tú slobodu.
 (Sl. ps.)
kynožiť, -ím = nivočiť, hubiť,
 kaziť: Lastovičky sú veľmi uži-
 točné, lebo kynozia hmyz. (Č.
 Čít. I.)
kynúť, -iem = kývnuť: Čo by mal
 teraz zo synov, keby boli la-
 komí, keby nehľadeli iba na groš?
 Odhodili by sa ho, keby z neho
 nekynul ošoh. (Kukuč. III.
 121.)
kypiaci, -a, -e
kypieť, -ím: Srdce kypí jedom
 pomsty. — Mlieko kypí. —
 Pod ním kypel vodopád. —
 Duša mladého človeka kypela
 citmi, líca jeho horely. (HVaj.
 V., 103.)
kýpeť, -pťa, okyptený úd, v. **kypta**
kypieť, -iem, -ejem, kyprým sa
 stávať
kyprina, -y, kyprá zem
kypriť, -ím, kyprým robiť: Sla-
 meným hnojom kyprí sa zem.
kyprý: V kyprú zem niečo sadiť.
kypta, -y, zbytok odťatého chvo-
 sta, ruky, nohy
kypták, -a; **kyptavec**, -vca, kto
 má kyptu
kyptavý
kýptik, -a: ... složil kýptiky (od-
 ťaté ruky) a začal vykladať
 svoje hriechy (Dbš. Sl. pov. II.)
kyptiť, -ím

kyras, -a (*fr.*) = pancier
kyrasier, -a (*fr.*), jazdec, kyrasom odetý
Kyrie eleison (*gr.*) = Pane smiluj sa (nad nami), *starosl.* Hospodi, pomiluj!
kyrilica, -e, písmo staroslovanské, v cirkvi gréckej Slovanmi užívané, sv. Cyrilom osnované; *v.* cyrilica
kyseľ, -a, druh kyslej polievky
kyselina, -y (kyselina soľná)
kýsi: Ozval sa v ňom kýsi hlas: Čo si mu to urobil? (Kukuč.)
kyslastý, trochu do kysla
kyslík, -a; prvok oxigenium; **ky-slíkový**
kyslina, -y
kyslíť, -ím
kyslo, **nakyslo**, *prísl.*
kyslosť, -ti: k. jablka, octu; hnev, nevoľa, nepriateľstvo: Akási medzi nimi je kyslosť. — Kyslosť medzi nimi vznikla.
kyslota, -ty
kyslý: Kyslé ako moťovský ocot; ako krupinské víno, ako šťava. (Zátur.)
kysnúť, -nem = kvasiť sa
kysnutie, -ia
kyst', -ti: 1. Čiastky zeliny a bylín sú: koreň, lodyha al. steblo a kyst'. Kyst' je to, čo na lodyhe al. hlúbe, na vrchovci jeho narastie. Keď listy tejto kysti spolu sa držia, to sa volá hlava, keď sú rozchvojené, roz-

tratené, to sa volá vňat'. (Hdž. Čít.) — 2. kyst' = štetec maliarsky. — 3. kyst', kystka = kytka: Trhala moja milá, modrú fialenku, trhala, trhala a do kystôk viazala. (Sl. ps.)
Kysuca, -e : Kysuca, Kysuca, Kysuca vodička, keď sa ťa napijem, bolí ma hlavička. Bolí ma hlavička, srdca polovička, pre teba dievčatko, sivá holubička. (Veniec, 117.)
Kysucké Nové Mesto
kýška, -y, kyslé mlieko, samokýška: Mlieko sa v kýšku premenilo = skýšilo sa. — Polievka z kýšky múkou zatrepaná. (Zátur.)
kyta, -y, *zmenš.* kytka, 1. ozdoba na hlave; 2. sväzok ľanu, konopí: Koľko ktorého zbožia a koľko kýt ľanu. (Kukuč. XXIII.)
kytica, -e, sväzok kvieťa, kvetín: Kytica voňavá z fialôk a ruží.
kytka, -y, *pl. g.* kytiek, kytôk
kyvadlo, -a: k. na hodinách
kývať, -am = hýbať: Driemajúcou hlavou kýval. — Klobúkom od radosti kýva. — Kývali mu, ale on neprišiel. — **kývať sa**: Zub sa kýva. — Čo sa mnoho kýva, len sa vykýva.
kývnuť, -nem
kyvot, -u = kývanie
kyvotať, -tám, -cem: **kyvotať sa**
kýže, káže, kéže

L

l = liter

laba, -y

labiála, -y (*lt.*), hláska retná (b, m, p, v, f); **labiálny**

labilný (*lt.*), vrtkavý, kolísavý

labka, -y

laboratórium, -ria (*lt.*), pracovňa, dielňa pri ústave chemickom, al. v apatieke

labuť, -ti = (cygnus)

labutí, -ia, -ie: labutia pieseň

labyrint, -u (*gr.*) = bludisko (bolo to veľiké stavanie, plné nesčíselných priechodov; kto do neho vošiel, vyjsť nemohol)

Lacedemon, -a

lacnieť, -iem, -ejem = cenu tratiť

lacno, *prísl.*: Čo je lacno, nie je vzácno. — *Miesto*: prísť k niečomu lacno, *piš*: lacno nadobudnúť, lacno dostať niečo

lacnota, -y

lacný, malej ceny, nedrahý, za mierne peniaze: Za lacné peniaze niečo dostať. (Orol, IX.) —

Lacné mäso, riedka polievka.

— Čo je vzácné, nie je lacné. —

Je z lacného kraja (kto rád lacno kupuje).

Laco, **Lacko**, **Lacík**, -a = Ladislav

lačnieť, -iem, -ejem = hladnúť: l. po spravodlivosti

lačnosť, -ti; **lačnota**, -y

lačný = hladný: Sýty lačnému neverí. — Lačnému všetko chutí. — Na lačný žalúdok. — Bol som lačný a dali ste mi jesť.

lad, -u = súzvuk; poriadok: bez ladu a skladu (v neporiadku.) — Dal sochu na iný lad obnoviť.

Ľad, -u, zmrznutá voda

Ľada, -y, bohyňa pohanských Slovanov, lat. Venus (Venuša)

láda, -y (*nem.* Lade) = debna; truhla, truhla cechovská: Povedz dievča, povedz pravdu, či máš duchne, či máš ládu? (Koll. Zp.)

Ľadenie, -ia: l. hudobných nástrojov

Ľadič, -a

Ľadidlo, -a

Ľadislav, -a

Ľadiť, -ím: 1. husle, piano, klavír

Ľadnica, -e = Ľadovňa

Ľadník, -a, -u = vika

Ľadný = pekný, krásny (s pojmom jemnosti), útly, čistý, jasný, skvelý: Ľadná ako ruža rozkvitajúca. — Každý kraj by mal niečo svojho osobitného s miestnym prifarbením, ale všetky dovedna tvorily by Ľadný celok. (Kukučín)

Ľado, -a, pusté, neorané pole: pole Ľadom leží

Ľadoborec, -rca

Ľadolom, -u

Ľadorez, -u = lámač Ľadu

Ľadovec, -vca = kamenec; horský Ľad (glečer) je súvislá vrstva Ľadová, ktorá pokrýva vysoké stránne a doliny: Včera pršalo, miestami padal i Ľadovec.

Ľadovieť, -ie

Ľadovňa, -vne, miestnosť, v ktorej Ľad v zime nashromaždený cez leto sa drží. — Rúbal Ľad pre panskú Ľadovňu.

Ľadovica, -e, zmrzlá cesta; dážd' na zemi primrzajúci

Ľadový: Severné Ľadové more
Ľadvenica, -e = oblička: Aby loj
 spolu s Ľadvenicami odobral.
 (Sl. let. V.)

Ľadvie, -ia, (lumbus) = obličky
Ľafeta, -y, podstavec dela

Ľagan, -a = darebák, trhan

Ľagúna, -y, jazero morskej vody
 pri pobreží; jazero morskej vody
 v strede koralového ostrova

Ľahčenie, -ia (od Ľahčieť i Ľahčiť)
Ľahčieť, -iem, Ľahkým sa stávať
Ľahčiť, -ím, Ľahším urobiť, zmen-
 šiť: To bolesť Ľahčí.

Ľahko, prísl.: Ľahko prišlo, Ľah-
 ko išlo. (Dbš.)

Ľahkomyseľník, -a

Ľahkomyseľnosť, -ti, nestálosť, ne-
dbalosť: Svoj vek v Ľahkomyse-
seľnosti tráviť; Ľahkomyseľný

Ľahkosť, -ti

Ľahkoverný: Ľahkoverný Ľahko
 sa sklame. (Zátur.)

Ľahký, Ľahší, zmenš. Ľahučký, Ľa-
hunký, Ľahušký: Ľahký ako
 pero. — Drevo je Ľahšie ako
 železo. — Ľahká myseľ (ne-
 stála, vrtekavá). — Mal Ľah-
 kú smrť. — Ľahký pôrod. —
 Ľahké jedlo (Ľahko stravitel'-
 né). — Ľahké víno (slabé). —
 NajĽahšia vec je na svete
 iných napomínať. (Gavlovič.)
 — Ľahký úsmev, vetník.

Ľahnúť, -nem, -hol: Ľahnúť po-
 polom: Mestá Ľahly popolom:
 a Ľud náš úbohý, bitý biedami,
 cudzím dostal sa pod nohy. (Sa-
 mo Chalupka.) — Ja bych si už
 rád Ľahol (išiel spať). — Ľah-
 núť si na podušku, do postele,
 do sena, do chládku. — Zbožie

Ľahlo. — Na brucho si Ľahol a
 chrptom sa prikryl.

Ľahoda, -y, ľúbeznosť, príjemnosť:
 Gotika premáha masívnosť Ľa-
 hodou a Ľahkosťou foriem. (H.
 Vaj.)

Ľahodenie, -ia

Ľahodiť, -ím: Na čele vydania milo
 očiam Ľahodí krásna Sloven-
 ka. — Farba tá Ľahodí oku. —
 Ľahodil im peknými rečami.

Ľahôdka, -y: Teraz hrach zelený
 ešte je Ľahôdkou.

Ľahôdkár, -a

Ľahodný = príjemný, ľúbezný, lás-
 kavý, pohodlný: l. hudba, reč.
 — Ľahodné reči ženské.

Ľahodný (od Ľahký): Ľahodné
 zdravie; Ľahodná pomoc (ma-
 lá). — Ľahodný si ty pán!

Ľahostaj, -e: po Ľahostaji = po-
 hodlne

Ľahostajnosť, -ti

Ľahostajný, nevšímavý, ničoho si
 nevšímajúci

Ľahší *v.* Ľahký

Ľahťikár, -a = Ľahkomyseľník

Ľahučký, Ľahulinký, Ľahunký: Ľa-
 hučké ako páperie; ako pavu-
 činka. (Zátur.)

Ľaik, -a (*gr.*), neodborník; v kat.
 cirkvi každý okrem kňaza; v klá-
 štore mních, ktorý složil len
 sľub poslušnosti, ale nedosiahol
 vysvätenia

Ľajda *v.* lojda

Ľajdácky

Ľajdák, -a = tulák, darebák, na-
 ničhodník

Ľajno, -a = trus, výkal

Ľajster, -tra (*lt. registrum*) = so-
 znam

lak, -u (*nem.* Lack); **lakovať**
ľak, -u = ľaknutie: Od ľaku dobre s nôh nepadne. (Dbš.)
ľakač, -a = vábič
ľakadlo, -a
ľakanie, -ia
ľakanie, -ia
ľakať, -am = vábiť: U mnohých vtákov samci spevom samičky k sebe ľakajú!
ľakať, -ám = strašiť: Ľaká ho tá myšlienka. — **ľakať sa**: Každý človek ľaká sa smrti. — Tak som sa ľakla, že už ani duše vo mne nebolo. — Možno i my ľakáme sa vecí, ktoré nenastúpily a azda ani nenastúpia... (Kukuč.: Dom v str. II. 60.)
ľakavý: 1. zábava, hriech
ľakavý: ľ. kôň, srdce
ľakeť, -kťa: Sadol k stolíku a oprel sa naň laktami.
ľaknúť sa, -nem sa *v.* ľakať sa
ľaknutie, -ia
ľakomec, -mca = skupec: Sýty vlk sa uspokojí, ľakomec nikdy. — Ľakomec baží po zlate.
ľakomiť sa, -ím sa *na niečo*
ľakomica, -e
ľakomosť, -ti; **ľakomstvo**, -a, skúpost', žiadost' bohatstva, majetku a peňazí: Nikto nemôže ľudského ľakomstva nasýtiť.
ľakomý: Ľakomý nikdy nemá dost'. (Zátor.)
ľakonický (*gr.*), stručný
ľaktor, **ľachtor** z *nem.*, *správne* siah; **ľaktrovica** *správne* siahovica
ľaľa, **ľaľať!** *ctsl.* (z hľad', hľad') „Ľaľa, čo by chcel vedieť!“ smeje sa krstný otec a šibol mi do nosa frčku. (Kukuč. III., 10.)

ľalia, -ie, *zmenš.* ľalijka, -y: Pekná ako ľalia. (Dbš.)
ľaliový
ľalo, -a = trufo
ľaločný
ľalok, -a = podbradok, podhrdlie
ľamač, -a
ľamačka, -y = trepačka, trlica
ľamanie, -ia
ľamať, -em: ľamať vôľu — Vašej Milosti vôľu zlomil (v liste z r. 1592); ľamať kameň; kolesá cigánske ľamať; haluzi ľamať — odlamovať; zima ma ľame.
ľamavica, -e; **ľámka**, -y, choroba, ľamanie v údoch (podagra)
ľamavičný
ľamavý
ľámka, -y *v.* ľamavica
ľamentácia, -ie (*lt.*), bedákanie, nariekanie
ľamentovať, -ujem (*lt.*) = nariekať, bedákať
ľampa, -y: 1. na petrolej, petrolejová lampa; čarovná lampa (laterna magica)
ľampáreň, -rne, miestnosť na lampy
ľampáš, -a: Zapálil do lampáša. — Bol by čertovi za lampáš. (Zátor.) — *Zmenš.* **ľampášik**, -a
ľampočka, -y
ľampový
ľaň, -ne = jelenica, samica jelenia
ľan, -u: ľ. siať, plieť, trhať, močiť, trepať, česať, priať
ľán, -u = záhon, roľa väčších rozmerov: Vravte, čo chcete — komasácia je dobrá vec. Budeme mať miesto záhončekov ľány. (Kukuč. XXIV.)
ľani, lokál bez predložky = vlani

laňajší, -ia, -ie

laňajšok, -ška, predošlý rok

lanceta, -y (*lt.*), chirurgický nástroj

ľanovisko, -a; ľanový: ľ. olej

ľanský

ľanštiak, -a, ľanské hoviadko

ľantoš, -a

ľantošič, -ím = potĺkať sa

ľaokoon, -oonta

ľapáč, -a, ľapáčka, -y, kto ľapá, čím sa ľapá

ľapačka, -y = ľapanie

ľapaj, -a = 1. dráb, čo zbojníkov ľapá (*Dbš.*); 2. darebák; 3. figliar

ľapanie, -ia

ľapať, -ám; ľapíť, -ím: V mutnej vode ryby ľapať. — ľapať sa: Mlynára sa múka ľapá a ševca smola. — Nelapaj sa na to, na čo si nenarástol. (*Zátur.*) — Za rozum sa ľapil. (*Dbš.*)

ľapidárny (*lt.*), v kameň vyrytý, výrazný, zreteľný

ľapikurkár, -a, darebák, zlodej kúr

ľápis, -su (*lt.*), pekelný kamienok

ľapsus, -psu (*lt.*), omyl

m. ľárma (*z nem.*) píš: krik, vresk, lomoz

ľarva, -y (*lt.*), strašidlo, obluda; maska (maľovaná a formovaná tvár ľudská z papieru, plátna); ľarva hmyzu (stupeň vo vývine jeho)

ľáry- ľáry, *neskl.* = pletky, maličernosti

ľaryngita, -ty (*gr.*), zapálenie hrdla

ľascívny (*lt.*), nehanblivý

ľasica, -e = (*Mustela vulgaris*); *zmenš.* ľasička, -y: Tej jari vyviedol voly do oračky sťa ľasice. (*Kukuč. XXIV.*)

ľasicový

ľáska, -y, priazeň, náchylnosť k niekomu, milosť, milovanie: ľáska k bližnému; z ľásky — darmo.

— O ľásku nestojím a strachu sa nebojím. — Kde ľáska, tam i Boh. — Ľáska ako prsteň konca kraja nemá. (*Zátur.*)

— Ľáska ľásku budí — rodí. (*Zátur.*) — Rodičovská ľáska býva slepá. (*Zátur.*) — Velikú mi tým urobíš ľásku. — Panská ľáska rastie na zajačom chvoste.

— Čo je ľáska, to ja neviem, však kde býva, to vám poviem: býva ona v srdci dolu, tam i žije z túžby, bôľu. (*Čjk.*)

— Ľáska, Bože, ľáska! kde ťa ľudia berú? na hore nerastieš, v poli ťa nesejú. (*Veniec 193.*)

— Ľáska hory prenáša.

ľáskať, -am = objímať, hladkať

ľáskavo, *prísl.*, priateľsky, prívetivo: ľáskavo sa mu prihováral, a *nie*: s ľáskou sa mu prihováral

ľáskavosť, -ti: Ľáskavosťou viac spravíš.

ľáskavý, *synon.*: priateľský, príjemný, ochotný, rozkošný, ľúbezny, prívetivý, ľúby, dobrotivý, dobromyseľný, milý, vďačný

ľaskotať, -cem = štekliť

m. ľáskyplný píš: ľáskavý

ľastovica, -e; ľastovička, -y: Jedna ľastovička neznamená leta. — Štebocú si ako ľastovičky. — Deň začína ľastovička. — Na svite štebocú ľastovičky. (*Veniec 103.*) — Dievča, dievča, ľastovička, rád ťa vidím od malička. (*Veniec 156.*) — Bez

jednej lastovičky bude leto. (Zá-tur.) — Lastovičky na odlete, koniec i babiemu letu. (Zá-tur.)

lastovičí, -ia, -ie: lastovičie hniezdo

lata, -y = záplata; lata drevená, doštená

látačka, -y

látanina, -y, niečo látaného, plné záplat, niečo z rozličných prvkov ledabolo poskladaného

látať, -am, latami diery zašívaf: l. starý kožuch, čižmy, sukňu, loď, zdravie

laterálny (*lt.*), pobočný

latifundiá, -ií (*lt.*), ohromné pozemkové majetky v rukách jednotlivcov

latina, -y = latinčina: Najhorší stav nastával, keď namiesto latiny razom uviedli maďarčinu. (Joz. Škult.); **latinský**

latinák, -a, znalec latinčiny

latinčina, -y: l. dobrá, pekná, kuchynská; do latinčiny prekladať

latka, -y, malá lata

látka, -y, *pl. g.* látok, z čoho sa niečo robí

latovať, -ujem = latami strechu pobíjať

latovec, -vca = latový kliniec

latový

latrina, -y (*lt.*), jama na výkaly

láva, -y, roztopená masa zemského vnútra, vytekajúca zo sopky

lavica, -e: l. na sedenie

ľavica, -e = ľavá ruka; ľavá strana

ľavičiar, -a

lavička, -y

lavina, -y

lavirovanie, -ia (*lt.*), vyhybovanie niečomu: V lavirovaní, obchádzaní, vyhybovaní je on majster — majster, akého ľahko nena-jdeš. (Kukuč.: Dom v str. II; 28.)

lávka, -y, mostík (doska, brvno) cez priekopu, cez vodu: Škoda ťa, šuhajko, že za vodou bývaš: voda lávku vzala, už k nám nechodievaš. (Sl. ps.)

ľavniet' v. levnioc'

ľavo, *prisl.*: vľavo, naľavo

lavór, -a (*fr.*) = umývač

ľavoruký v. šujo

ľavý

laz, -u, *pl.* lazy, na horách vyklčované pole, lúky, pasienky, záhrady a medzi týmito domy a gazdovské stavania jednotlivých majiteľov a rodín (Dbš. Obyč. 49.); kopanice

lazár, -a, človek ťažko chorý

Lazár, -a

lazaret, -u, nemocnica:

laziť, -ím, liezť, lenivo chodiť

lazúr, -u, lazúrový kameň; lazúrová farba -

lazúrový, nebovej farby

ľazkať, -ám (*det.*, od ľahnúť)

lebka, -y = črep, kostra hlavy

lebkový = črepový; lebkové kosti = črepové kosti

lebo, *bo*, *sp.*

leci- predpona robí výraz všeobecným: lecičo, -čoho, lecijak, lecijaký, lecikam, leci-kde, lecikedy, lecikto, -koho

leda- má význam všeobecnosti, v spojení so zámenom má význam horšieho stavu

ledabolo = ledajako

ledaby

ledač, -e; **ledačina**, -y, ledajaký človek: Aha, tu ste, ledačiny, čo mi na čerešne chodievate. (Rr.)

ledačnik, -a

ledačo, -oho

ledajako

ledajaký = zlý, planý: Musíte dávať pozor, aby vám sem neprišiel ledajaký človek. (Rr.)

ledakam

ledakedy

ledakto, -koho

ledva, *prisl.*

ledvaže

legácia, -ie (*lt.*) = vyslanectvo

legalizácia, -ie (*lt.*), úradné potvrdenie listiny, uhodnovernenie

legálny (*lt.*) = zákonný

legát, -a (*lt.*) = vyslanec, najmä pápežský; poručerstvo

legenda, -y (*lt.*), čo má byť čítané, čo treba čítať; l. čerpá látku svoju zo života svätých, zo života Kristovho a Márie, alebo vôbec z niektorého náboženského podania

légia, -ie (*lt.*), pluk vojenský (pôv. rímsky); dobrovoľnícky sbor vojenský

Legiňa, -ne; **Leginčan**; **Leginčianka**; **leginský**

legionár, -a (*lt.*), vojak v légii slúžiaci

legislatíva, -y (*lt.*), zákonodarstvo

legislatívny (*lt.*) = zákonodarný

legitimácia, -ie (*lt.*), zistenie totožnosti osoby; akt, ktorým sa nemanželské dieťa uznáva za manželské; preukaz

lehota, -y, obľahčenie, sloboda; určený čas (termín) právom al. dohovorom. — Najviac uživa-

lo sa toho slova pri zakladaní nových osád, kde sa určil istý počet rokov čiže lehoty, na ktorú osadníci boli slobodní od všetkých al. niektorých poplatkov; odtiaľ aj tie osady dostaly meno Lehôt.

Lehoľan, -a, **Lehotianka**, -y; **lehotský**

leja, -e; **lejak**, -a; **lejavica**, -e: Práve sa spustila strašná lejavica.

lejár, -a: Taký sa mi chlebič udal, ako by ho lejár ulial. (Sl. sp.)

lejáreň, -rne: v lejárňach na železo

lejec, -jca

lekár, -a: l. lieči chorých, chodí k chorým, navštevuje chorých; lekár okresný; zubný lekár = zubár; s lekárom sa poradiť

lekáreň, -rne

lekárnictvo, -a; **lekárnik**, -a

lekársky; **lekárstvo**, -a

lekcia, -ie (*lt.*), prednáška; úloha; pokarhanie, napomenutie

lektor, -a (*lt.*)

lektúra, -y (*lt.*) = čítanie, čítanie kníh

lekvár, -u

lekvárnik, -a, koláč s lekvárom

lekvárový

lem, -u = obruba, obojok, prám; ozdobný, vyšívaný, cifrovaný okraj

lemeš, -a = čerieslo. — Rez, kde lemeš prešiel, ešte sa ligoce na slnci. (Kukuč. XIX.)

lemovačka, -y

lemovanie, -ia

lemovať, -ujem

len, *sp.*: Nemám iného priateľa len teba. — Iba len jedno dieťa má

(zdôraznené len). — Len ho len!

Lena = Magdalena

leniť sa: Komu sa nelení, tomu sa zelení. — Lení sa chlapcovi vstávať.

lenivec, -vca = leňoch

lenivieť, -iem

lenivosť, -ti: Chudoba s lenivosťou chodí. — Lenivosť a bieda ruka v ruke chodia. (Záthur.)

lenivý: Lenivá ruka, hotová muka.

leňoch, -a, leňosi

leňošenie, -ia

leňošiť, -ím

leňoška, -y, lenivá ženská; stolička pohodlná s operadlom

lenže, *sp.*

Leon, -a

Leontína, -y

Leopold, -a

Leopoldov, -a; **Leopoldovčan**, **Leopoldovčianka**; **leopoldovský**

lep, -u: vtákov na lep chytat'

lepenie, -ia

lepidlo, -a

lepiť, -ím

lepkavosť, -ti; **lepkavý**

lepšenie, -ia

lepší, -ia, -ie: Lepší vrabec v hrsti, ako zajac v chrasti; v trstí. (Záthur.)

lepšie, *prisl.*

lepšiť, -ím, naprávať, polepšovať; **lepšiť sa**, lepším sa stávať

les, -a: Do lesa drevo, do rieky vodu nosiť (márnu robotu konať). — Čím ďalej do lesa, tým viac dreva. (Záthur.) — *zmenš.*

lesík, -a

lesa, -y, lieska; plot z lieskového prútia

lesk, -u = **lisk**, -u: l. zlata

lesknúť sa, -nem sa = **lisknúť sa**, -nem sa: Oči leskly sa jej hviezdikami (ako hviezdčky). — Materi sa leskne oko hrdosťou, prsia sa jej vypínajú, hlava sa dvíha dohora. (Kukuč.: Dom v str. II. 112.)

lesnatý: l. krajina

lesnícky: l. škola, úrad

lesníctvo, -a, lesné gazdovstvo

lesný: l. úrad, požiar, škoda, cesta, gazdovstvo, okres, zákon; správa

lešť, lešti, *synon.*: podvod, lichotenie, faloš, klamanie: l. na vojne

lešenie, -ia: l. murárske; lešenie stavať, rozobrať: po lešení chodiť, na lešení stáť a pracovať; s lešenia spadnúť

lešeňový

leštie, -ia

leština, -y (*od* lieska)

Leštiny, -ín (*obec*)

leštidlo, -a: l. na obuv, na dlážku

leštiť, -ím: l. topánky kefou

let, -u: z letu vtačieho hádat'

letáč, -a = otvor úľa

leták, -a, plakátik, brošúrka

letargia, -ie (*gr.*), spavosť, nehybnosť

letec, -tca; **letún**, -a, pilot; **letkyňa**, -ne; **letecký**; **letectvo** = pilotstvo

letenie, -ia

letieť, -ím, let'; **lietať**, -am: Kto vysoko lieta, ten zvysoka padá. — Letí ako vták, ako besná strela. — Nikomu pečené huby nelietajú do huby. — Drak papierový v povetrí lieta. — Tátoš lietel po dvore cvalom. — Až iskry od ich mečov lietaly. — Čoho sa dotkne,

všetko mu z rúk letí. — Mušky mu lietajú pred očami. — Letí sokol, letí z d'alekej krajiny, letí, doletuje na rodné skaliny. (Hroboň.) — Letí havran, letí, radostne si kráka. (HVaj.) — Letí ako sršeň (= beží nahnevovaný). (Dbš.) — Letí ako ohnivá strela. — Hoj, letely deti kozáckeho rodu, letely do boja za svoju slobodu. (S. Chlpk.) — Letí (beží), ledva už ducha popadá. — Letel ako anjel, spadol ako čert. (Rr.)

letky, krýdla hmyzu

letkom, *prisl.*

letne, *prisl.*

letnica, -e, letná sukňa: **Letnice**, -íc = Turíce, Soslanie sv. Duča, Svätodušné sviatky

Letnice, -níc (obec); **Letničan**; **letnický**

letník, -a, letný dom; besiedka (*v záhrade*); letná sukňa

letný

leto, -a: v lete; mokré leto; babie leto. — Leto sa približuje. — Bohaté leto včelárov (keď včely dobrú pašu maly).

letohrádok, -dku

letopis, -u: Slovenský letopis

letopisec, -sca

letopočet, -čtu: chyby v letopočte; l. kresťanský, od narodenia Krista Pána; l. židovský od stvorenia sveta; l. rímsky od založenia Ríma

letorast, -u = ratolešť, konárik cez jedno leto narastlý

letovať, -ujem, kov s kovom spojovať; cez leto bývať

letovisko, -a = letný byt

lev, **leva** i **ľva**: o ľvovi (levovi); lev ryčí; *zmenš.* ľvík, -a

levandula, -ly, zelina (Lavandula spica)

leviatan, -a, morská obluda v židovskom bájesloví

levica, -e, samica leva (ľva)

Levice, -íc: **Levičan**; **levický**

levíta, -u, *mn. č.* levíti (potomci z rodu Levi)

levne, *prisl.*

levnieť, -iem, -ejú, levným sa stávať

levniť, -ím, -ia, levným robiť

levnosť, -ti = miernosť

levný = mierny, lacný: levná cena; levné povetrie

Levoča, -e; **Levočan**; **Levočianka**; **levočský**

lexikálny (*gr.*), slovníkový

lexikon, -na (*gr.*), slovník

lež, *sp.* = než: Predsa mi je milšia žobrácka palica než tá zbroj zbojnícka a s ňou šibenica. (Koll. Zp.)

ležanie, -ia

ležať, -ím; leží rozospaný, *nepíš:* rozospane. (R. §. 251.) — Mlyn leží pri hradskej, pri potoku. — Kliatba na ňom leží. — Ideš ležať (psovi). — Peniaze ležia prichystané (na hotove.) — Leží na smrteľnej posteli. — Zostal na ceste ležať (nemohol d'alej). — Ležalo mu to kameňom na srdci. — Sneh leží do kolien. — To mi na srdci, na myslí leží. — Po pôrode ležať. — V ktorej strane sveta to leží? — Žena v kúte leží. — Ten dom proti bráne leží. — To víno dlho ležalo. — Leží ako mŕtvy, ako zabitý, ako snop. (Zátur.)

ležérny (*fr.*), ľahký, voľný, nenútený; ľahkomyselný, povrchný
ležiaci, -a, -e
ležiačky, *prisl.*
ležiak, -a, druh silnejšieho piva
ležisko, -a = brloh
ležmo, *prisl.* = ležiačky
(ľhár, -a) v. ľuhár, -a
(ľhárstvo, -a) v. ľuhárstvo
(ľhať) v. ľuhať
-li sp.; miesto -li piš radšej: či, ak: dáš-li mi? — či mi dáš? bol-li si? = či si bol? budeš-li... = ak budeš... Znáš-li = ak znáš
liaca, -e (z *nem.* Leitseil) = oprata: Vysadol na vozík, vzal liace do ruky.
liacový: l. kôň, kôň na pravej strane
liadkový
liadok, -dku: l. biely, zelený, modrý
liahnúť, -nem; liahnúť sa = rodiť sa: Vrtochy sa mu v hlave liahnú.
liahnutie, -ia
liať, lejem: Pot sa leje cícerkom po tvári. — Ústa mi spievajú, oči sa mi smejú, ale od srdiečka slzy sa mi lejú. (Ht. Sl. ml.) — Do Dunaja vodu liať (márnu prácu konať). — Leje sa krv potokami. (Ht. Sl. ml.) — Pivo do seba liať (prílišne piť). — Pršalo, až sa lialo. — Leje do seba ako do suda. (Dbš.)
liatie, -ia
liatina, -y, kov roztopený a čo je z neho uliate
liaty: liate cesto
liberalizmus, -mu, slobodomyselnosť

liberálny

libreto, -a (*tl.*), text spevohry; **libretista**, -u, pôvodca textu spevohry
líce, -a, časť tváři medzi okom, uchom a ústami: Ferko ho pohladil po líci a privinul k sebe. (Kukuč.)
licencia, -ie, dovolenie, oprávnenie (živnostenské)
licenciát, -u (*lt.*), univerzitná hodnosť
licitácia, -ie (*lt.*) = dražba
licitovať, -ujem (*lt.*), na dražbe predávať al. kupovať
líco v. líce.
licový
líčenie, -ia, maľovanie, farbenie, bielenie; opisovanie
líeny: l. kosť
líčidlo, -a, farba, ktorou sa ženské líčia
líčiť, -im = líčidlom líce maľovať; dom bieliť; opisovať
líčko, -a
líčny, -a, -e
liečba, -y = liečenie; **liečebný**
liečenie, -ia; l. prostonárodné; l. pretrhnúť, prerušiť, liečenie hroznom, mliekom, žinčicou
liečiť, -im
liečiteľ, -a
liečiteľný
liečivý: liečivé zeliny; l. prameň, kúpeľ; l. voda
lieh, -u
liehomer, -u
liehovar, -u; **liehovarníctvo**, -a
liehoviny, -ín, liehové nápoje
liehový: l. nápoj: pálené, pivo, víno, likéry
liek, -u: liek je vec na zachovanie al. napravenie zdravia, hoji-

vá vec, liek proti nejakej chorobe. — Proti veku nielo lieku. — Liek dávať, prijímať, užívať. — Čistá voda — prvý liek na svete. — Každá choroba má svoj liek, len že nevedia ľudia naň natrafiť. — Neskoro si lieky strojí, keď mu smrť nad hlavou stojí. (Záťur.) — Žije na samých liekoch (vždy užíva). (Rr.)

lieň, liene = lenivosť

lieníť sa: had sa lieni, t. j. trati starú a dostáva novú kožu

lienka, -y = pánbožkova kravička (Doryphora decemlineata)

lieno, -a, hadia koža zlienená

liepať sa, -am sa

lieska, -y, lieskový ker, strom

Lieskové, -ého (obec)

lieskovec, -vca, lieskový orech

lieskovica, -e, liesková palica

lieskovina, -y

lieštie, -ia = lieskový háj: V úbočí pod lieštím sedí akýsi mládenec (Kukuč. XII.)

lietať, -ia, -ie: lietací stroj

lietanie, -ia

lietať, -am v. letieť

Lietava, -y

lievať, -am v. liať

lievč, -a; lievča, -e, týčka, jedným koncom k drabine (vozovej rebrine) pripevnená a druhým koncom k osi kola: Na chlapoch po rynku som hneď videl, že nemajú valašiek a osekancov. Keď som ti to povedal, zakríkol si, že majú lievče a rázvary (Kukuč. XXIII.)

lievik, -a: Lievikom nikomu rozumu nenaleješ. (Záťur.)

liezť, leziem: Ustavične nám na

krky lezie. — Lezú mi vlasy do očí. — Lezú mu vlasy od bolenia hlavy. — Lezie ako rak, ako slimák.

liferant, -a (nem.) = dodavateľ

lifrovať (z nem. liefern) = dodávať

ligot, -u = lesk: l. zlata. — A na opasku ligot storaký. (Nitr. V.)

lift, -u (angl.), výťah (osôb alebo vecí)

liga, -y (lt.), spolok

ligotať sa, ligocem sa: Hviezdy sa ligocú. — Čo by sa bol do slnka poďíval, tak ligotalo sa to všetko. (Dbš. Sl. pov. VII.) — Klas sa ligoce na slniečku jasnom. (Koll. Zp. I.)

ligotavý, ligotný: l. hviezdička, zbroj

líha, -y: líhy sú klady v pivnici, na ktorých sudy ležia; dva hladké spojené drúky, po ktorých sa sudy spúšťajú; líhy saní: ide to ako po líhach

líhať, -am: Líhajúc, vstávajúc sa modliť.

Lichard, Daniel G. (1812—1882), rodák zo Slovenskej Ľupče, významný slovenský buditeľ a hospodársky spisovateľ

lichu = zle, neslušne: lichu vravel rodičom

lichosť, -ti znamená chatrnú, čo najchatrnejšiu hodnotu

lichotenie, -ia

lichotiny, -ín

lichotiť, -ím niekomu; lichotiť sa = líškať sa

lichotivý

lichotník, -a

lichotný

lichva, -y, rožný statok: Lich-

va jastrí zprvu očima a potom sa pustí strečkovat'. (Rízn.) — Trúbo zahuč pannám, aby svú hnaly ze dvora lichvu. (Hollý)

lichvár, -a, kto s lichvou kupčí

licho = zle, neslušne

lichý: lichá reč = prázdna; daromná r.; liché šaty = chatrné šaty

Likava, -y: Z Likavy, zo zámku, junák väzeň hľadí: Či Tatra už kopnie? Či sa háj už mladí? (Samo Chalupka)

likér, -u, likéry sú liehové nápoje, ktoré okrem liehu obsahujú cukor a nejaký olej éterický

likvidácia, -ie (*lt.*), speňaženie majetku. zaplatenie dlhov spoločenských a konečné rozdelenie čistého zvyšku medzi spoločníkmi; rozpadnutie spoločnosti

likvidačný

likvidatúra, -y

limbora, -y, druh sosny (*Pinus cembra*)

limon, -u (*tl.*) = citron

limonáda, -y (*tl.*), nápoj z citrónovej šťavy, vody a cukru

lina, -y, najhrubší povraz, aké sú na pr. na lodi. (Zátor.)

linaj, -a, podľa ktorého sa čiary robia

linonár, -a *v.* linaj

lingvistika, -y (*lt.*), jazykoveda

línia, -ie = čiara

linovať, -ujem, línie, čiary ťahať

lipa, -y, posvätný strom Slávie: Obyčaj a náchylnosť k lipe je nepochybne ešte zo starožitných pohanských časov zdedená; aj v ponemčených krajoch a osadách nachádzajú sa

podnes lipy ako slovanské pozostatky. (Koll. Zp. I.) — *zmenš.*

lipka, -y

Lipany, -ian; **lipiansky**

lipeň, -pňa, ryba (*Salmo thymallus*) i staré meno mesiaca júna

lipka, -y, malá lipa

lipkáč, -a, zelina (*Galium*)

lipkavosť, -ti

lipkavý; **lipký**

lipnutie, -ia: l. k prírode

lipnúť, -nem: Za tým šuhajom dievčatá len tak lipnú. (Sb. M. S.) — Počala mi čerešnička kvitnúť, začal som ja za devčatmi lipnúť. (Sl. sp.) — Lipne za tým ako pes. (Zátor.)

Lipová, -ej; **Lipovan**, -ka; **lipovský**; **Lipovec**, -vca; **Lipovčan**; **lipovský**

lipový: l. kvet

Lipsko, -a = Leipzig (mesto v Sasku); **lipský**

Lipták, -a, rodák z Liptova; **Liptáčka**

Liptov, -a

liptovčina, -y, nárečie liptovské

liptovský = liptovská bryndza; **Liptovský Sv. Mikuláš**; **Liptovská župa**

líra, -y, taliansky peniaz; *iné je* lýra

lis, -u, prístroj na stláčanie nejakej hmoty

Lisabon, -a, portugalské hl. mesto

lisk, -u

lisknúť sa, -nem sa: Liskne sa, len sa tak slnce od neho odráza. (Sb. M. S. I.)

lisovať, -ujem: l. z olivy olej = prešovať, vytláčať

list, -u = písmo: l. prostý; l. odporúčany

lista, -y (z *nem.* Liste) = soznam
listár, -a = listovná kniha; roz-
 nášač listov

lístie, -stia

listina, -y, písomný dôkaz, kto-
 rým, ak má všetky zákonom
 predpísané vlastnosti, dosved-
 čujú sa skutky al. priebehy
 právne: podozrivá, pochybná,
 vadná listina

lístkový

listinár, -a

lístok, -tka, malý list: Červená ka-
 lina nad vodou sa kníše, sloven-
 ská mamička smutný lístok
 píše. Smutný lístok píše, slzami
 ho rosí, že slovenský synček
 ťažké jarmo nosí. Smutný lí-
 tok píše, krvou ho pečatí, že
 poznala zradcu vo vlastnom die-
 ťati. (HVaj.)

listonoš *v.* **listár**

listovne = písomne

listovný: l. styk, l. tajomstvo

listový: l. papier

lišaj, -e: l. na hlave, na tvári (ek-
 zéma)

lišajník, -a, bezkvetná a bezlistá
 rastlina

líšča, -aťa, mláďa lišky

liščí, -ia, -ie: l. chvost, diera, brloh,
 koža, kožuch

lišiak, -a, liška samec

líšiť sa, -im sa, rozdielnym byť

líška, -y: Každá liška svoj chvost
 chváli. — To je stará liška, ťaž-
 ko sa chytiť dá. — Starú líšku
 ťažko do klepca chytiť.

líškanie, -ia

líškať sa, -am sa: Tak sa mu líš-
 ka la, tak ho zaobchádzala. (Dbš.
 Sl. pov. I.)

líškavý

liščať sa, -ím sa = lísknúť sa

litánie, litánií (*lt.*, *gr.*), pokorná
 prosba; striedavá modlitba pro-
 sebná, ktorá sa vysielala k Bohu
 za smilovanie a k svätým za
 orodovanie

liter, -tra, miera tekutín; *l.* (*v*)
 litri; *mn. n.*, *a.* litre

litera, -y (*lt.*) = písmeno: Litera
 zabíja, ale duch oživuje. —
zmenš. **litierka**, -y

literát, -a (*lt.*) = spisovateľ

literatúra, -y (*lt.*) = písomníctvo;
 suma všetkých plodov sloves-
 ných, písaných al. tlačených,
 ktorými sa prejavuje duševný
 život národa: V rokoch najsuch-
 ších pre slovenskú literatúru
 zomrel Ľudovít Štúr.

literný

litograf, -a (*gr.*), tlačiar na kameni

liturgia, -ie, obrad (cirkevný); **li-
 turgický**, **liturgika**

Litva, -y; **litovský**

livrej, -e (*fr.*), oblek služebnícky

lízanie, -ia

lízať, lížem: Aj staré kozy rady
 soľ lížu. — Na prednovku by
 nám prišlo labu lízať, keby
 sa s boku nenadobudlo. (Kukuč.
 XIX.) — **líznuť**, -nem

m. **lkať piš**: stenáť, vzdychať,
 horekovať, nariekať

(**lnúť**) = **lipnúť** (lipnutie k prí-
 rode); **vinúť sa k niekomu, k nie-
 čomu**

lobda *v.* **lopta**

loboda, -y, zelina; **lobôdka**

ločkať, -ám, striekať, kropiť: Loč-
 ká dievča kvety, ločká, po-
 vedalo, že ma dočká. (Sl. ps.) —

Dievča na kvet vodu ločká.
(Sl. ps.) — **ločkať sa**: Voda v ná-
dobe sa ločká, keď nádobou ne-
plnou pohybujú. (Dbš.)
loď, lodi (lode); **loďka**, -y; **loďička**
lodnica, -e, kde sa lodi (lode) sta-
vajú
lodník, -a
lodný: l. povraz
loďstvo, -a: Loďstvo proti nepria-
teľovi poslať.
lodyha, -y, kmeň (vnať) rastliny
jednoročný, ktorý len trochu
drevnatie a po roku hynie; lo-
dyhy tráv, dutými článkami a
napuchlými uzlami sa vyznaču-
júce, volajú sa stebľá
logať, -ám, hltavo piť, glogať
logický (*gr.*), podľa pravidiel my-
slenia; premyslený, jasný
logika, -y (*gr.*), náuka o správnom
myslení
loh *v.* hloh
lohaza, -y = jačmenná krúpa
lôchať, -am = logať
loj, -a: l. hovädzí, kozí, jelení,
baraní, ovčí
lojalny (*fr.*), zákonitý, verný vláde,
oddaný; **lojalita**, -y
lojda, **lajda**, -y, neporiadna žen-
ská: Chodí ako lojda neče-
saná. (Koll. Zp. I.)
lojdák *v.* lajdák
lojenie, -ia
lojiť, -ím, lojom mazať
lojovatosť, -ti; **lojovatý**
lojovica, -e, lojová svieca
lojový
m. lojtra (z *nem.* Leiter) piš: reb-
rik, rebrina (na voze)
Lojzo, **Lojzko**, **Lojzinko**, -a *v.*
Alojz

lokaj, -a (*fr.*), mládenec, sluha,
služobník
lokál, -u, l. -i (*lt.*) = miestnosť;
v skloňovaní miestny pád na
otázku v kom? v čom? kde?
lokalizácia, -ie, umiestenie, ome-
dzenie na určité miesto
lokalizovať, -ujem, umiestiť, ome-
dzit' (chorobu, požiar) na ur-
čité miesto
lokálka, -y (*lt.*), zvesť v novinách
o udalosti nejakej, čo sa pri-
hodila v meste, v ktorom ich
vydávajú
lokať, -ám, nemierne piť, slopať
(lokeť) *v.* lakeť
lokomotíva, -y = rušeň
lokša, -e, tvarohové slíže
lom, -u = lomenie
lomcovanie, -ia: l. zimničné
lomcovať, -ujem: Strach lomcuje
celým telom. (Kukuč. M. v.)
lomenica, -e, vrch strechy
lomenie, -ia
Lomidrevo, -a = Valibuk; slo-
venský Herkules. Pripisujú mu
podobné práce a odmeny ako
Herkulesovi. (Dbš.)
lomiť, -ím: lomiť, zalamovať ru-
kami. — Rodičia pristali i na
to, lebo mu nechceli v ničom
vôľu lomiť. (Lomidrevo 4.)
Lomnica, -e; **lomnický**
lomoz, -u = hrmot
lomoziť, -ím
lon, -a; **lónik**, -a, kolík železný
do osi na zatýkanie kolies vo-
zových; nákolesník, zákolník
Londýn, -a, hl. mesto Anglicka
lónik *v.* lon
lono, -a; Nasypem ti kvetov do
lona. — Mať držala dieťa na lone.

lopár, -a, doska na cesto; košík (fig.): ide s lopárom = dostal košík; drevený tanier: Pohrdlina sa už rozlieva na lopáre. (Kukuč. M. v.)

lopata, -y: hnojná, obilná, pekárska lopata; vejačka

lopatka, -y, pl. g. lopatiek, lopatôk, malá lopata; lyžička v apatéke; nástroj chirurgický pri operáciach v ústach; kosť na ktorej visia ruky, plecna lopatka; lopatka kuchynská

lopatkový

lopta, -y

loptoš, -a: = darebák: Vynadala mu do kadejakých loptošov. (Dbš. Sl. pov. II.)

loptošif = leňošiť

lopúch, -a. zelina (*Aretium lappa*)

lopušný

lorgnet (*fr. čítaj lornet*), -a, okuliare s rúčkou

lorgnon (*fr. čítaj lorñon*), -a, monokel, skielko na jedno oko

los, -a = (*Cervus alces*)

lós, -u (*z nem.*) = osud, náhoda, šťastie; žreb

losos, -a (ryba)

m. lósovať *piš*: žreb hodiť, ťahať

lot, -a, funt mal 32 loty; lot = 1.75 dekagramov

lotéria *v.* lutria

lotor, -tra, zlý človek, zlosyn, nešťachetník, zákerník: lotor lotrovský. — Keď si dvaja lotri nadávajú, vtedy sa najlepšie poznať dajú. (Zátur.)

Lotrinsko, -a; **lotrinský**

lotrovský, zákernický, nešťachetný: lotrovský kúsok

lotrovstvo, -a

lov, -u, lapanie, chytanie (zvierat), poľovačka

lovenie, -ia

Lovinobaňa, -ne

loviť, -ím, lapať, chytat'

loza, -y, sadenica viniča

lož, lži, úmyselné hovorenie nepravdy: Lož má krátke nohy, ďaleko neujde

loža, -e (*fr.*), oddelené miesto v divadle

loža, -e: l. na spanie, posteľ; loža ženská = plienka mäsitá, v ktorej plod zavnutý v živote leží, a ktorá po pôrode odchádza

ložisko, -a = loža; peleš; miesto nerastov v zemi.

m. ľpela celou dušou na svojom miláčkovi, *piš*: privrela celou dušou k svojmu miláčkovi

m. ľpiet' *piš* lipnúť

m. ľstit' *v.* pochlebovať, podvádzat'

ľstivý = podvodný

ľub, -u, niečo širokého v kolo ohnutého; niečo sklepeného: ľub na site, vo mlyne. — Mať niečo za ľubom (pomýšľať na niečo). — Ten má za ľubom (má rozum)!

ľúbezne, *prísl.*: v hudbe = gracioso

ľúbeznosť, -ti = lahodnosť: slohu

ľúbezny = ľ. hudba, hlas, povaha, slová, krajina: Bohu a ľudom ľúbezny pre svoju ctnosť.

ľubietová, -ej

ľubiť, -ím = sklepiť

ľúbiť, -im; **ľúbiť sa**: ľúbia sa;

m. ja si to nedám ľúbiť (das lass ich mir nicht gefallen), *piš*: ja to nestrpím. — Ak sa ti neľúbim, hľadaj si iného. (Sl. sp.) — Srdce, ktoré opravdivo ľúbi, nedbá na reči ľudí. — Čo

sa mi ľúbilo, to mi uletelo;
čo sa mi nepáči, to sa za mnou
vláči. (Sl. ps.)

Lubľana, -y (*slovinsky* Ljubljana)
ľúbo, *prisl.*

Lubochňa, -ne; **Lubochňianka** (po-
tok); **lubochňiansky**

ľúbosť, -ti: **ľúbosť** vstala z mŕt-
vych, mocná, mohutná, porú-
cala okúňavosť, všetky pre-
kážky. (Kukuč. VI., 96.) — **ľú-
bosť** k národu a ľudu slovenské-
mu je pýchou a prelestou môjho
žitia. (HVaj. V., 5.)

ľúbostný: **ľúbostný** pomer; **ľú-
bostné** listy

Lubovňa, -ne; **ľubovňiansky**

ľubovoľný

ľubovonný

ľubozvučnosť, -ti; **ľubozvučný**

ľubozvuk, -u, zvuk uchu laho-
diaci, sluchu príjemný. V hud-
be ľubozvukom sa volá taký
pomer dvoch tónov, ktorý cit
zúplna uspokojuje

ľúby = milý, príjemný, vzácny:
Brat môj ľúby!

lucerna, -y (*lt.*), druh d'ateliny,
d'atelina konská

Lucifer, -a (*lt.*) = svetlonos; den-
nica; diabol, satan, satanáš

ľúč, -a: ľúče slnečné, tepelné, sve-
telné

ľúč, -a, trieska na osvetľovanie
izby

ľučavka, -y = kyselina dusičná

ľučba, -y = chemia

ľučobný = chemický

Lučenec, -nca; **ľučenský**

ľúčenie, -ia: l. so školou. — **ľú-
čenie** ešte nie je strata. —
(Koll.) — Dorica pociťuje iba

žiaľ od ľúčenia s osobami mi-
ľými, drahými. S láskavými pe-
stúnkami, s úprimnými družka-
mi. (Kukuč.: Dom v str. II., 53.)

ľučenský (*nie*: lučenecký)

ľučina, -y = lúka, ľúčka: Stíchly
spevy po ľučinách. (Veniec 90.)

ľúčiť, -im = rozdeliť, rozviesť;

ľúčiť sa: Už sa s tebou ľúčim
na veky. — So svetom sa ľú-
čiť. — Ťažko sa ľúči slávik
s hájom. — Keď sme sa my s mi-
ľým rozlučovať mali, aj tá zem
plakala, čo sme na nej stáli;
keď sme sa ľúčili pod zeleným
stromom, tie vtáčky plakaly,
čo sedely na ňom. (Koll. Zp.)

Lučivná, -ej (obec)

ľúčka, -y, malá lúka: Ej, ľúčka,
ľúčka, ľúčka zelená, kto ťa
bude, ľúčka, kosiť, keď ja bu-
dem šabl'u nosiť? Ej, ľúčka,
ľúčka, ľúčka zelená! (Koll. Zp.)

ľúčky, -ok (*miestne meno*); **ľú-
čan**, **ľučanka**, **ľučanský**

ľúčny, na lúku sa vzťahujúci

ľud, -u, *pl.* ľudia, ľudí, ľud'om, ľu-
d'och, ľud'mi: S ľudom ob-
covať. — Ukrutne s ľudom
zachádzať. — Ľud vzbúriť. —
— Viac ľudí, viac vidí. —
Všetci ľudia všetko vedia. —
Nešťastie nechodí po horách,
ale po ľud'och sa tľčie. — Boj
sa Boha, styď sa ľudí, nehreš
viacej, Pán Boh vidí. — Sú aj
zlí ľudia, never každému. —
Never, že ľud ten, čo ovce pasie,
pred budúcnosťou svojou sa
trasie; moc zrodí čas, čas moc
zmorí; Boh barlu cenou berly
ocení, Boh ovce v obce ľahko

premení, Boh zo stád štáty utvorí. (Sldk.)

Ľudák, -a; **Ľudácky**, **Ľudáčka**

Ľudigroš, -a = vydrigroš, vydierač

Ľúdiť, -im = vábiť, lákať: Otec vytiahol fajku a mechúr, nappchal si a ľúdil z kresiva oheň na voňavé práchno. (Kukuč. XIX.)

ľúdivý

Ľudkovia = Ľudia

Ľudmila, -y, *zmenš.* **Ľuda**, **Ľudka**, **Ľudinka**, -y

Ľudnatosť, -ti, hustota obyvateľstva; Ľ. ubúda, pribúda

Ľudnatý: Ľ. ostrov, mesto

ľudný = vábivý, lákavý

Ľudojed, -a

Ľudomil, -a, kto Ľud miluje

Ľudoveda, -y, folklór

Ľudovít, -a, *zmenš.* **Ľudo**, **Ľudko**, -a

Ľudovláda, -y

Ľudový: Ľ. škola

Ľudožrút, -a, antropofag

Ľudožrúťstvo, -a

Ľudskosť, -ti, vľúdnosť, láskavosť

Ľudsky, *prísl.*

Ľudský: Ľudská chvála nie je stála. — Ľudské je mýliť sa. — Hlas Ľudský, hlas boží.

Ľudstvo, -a = Ľudia

Ľudvik, -a, *slov.* Ľudovít

ľuh, -u = ľuka, niva; vlhké miesto zarastené kríkmi

ľúh, -u, voda z popola; slúčenina kyselíka s kovmi

ľuhár, -a: Ak čo sľúbiš a nesplníš, ostaneš ľuhárom. — Ľuhára Boh skára.

ľuhanie, -ia

ľuhanina, -y: To sú ohavné ľuhaniny.

ľuhár *o.* ľuhač

ľuhať, ľužem, vedome tak hovoriť, aby niekto nepravdu za pravdu mal; cigániť: Kto sa často prisahá, má obyčaj ľuhať. (Gavlovič I.) Kto včera ľuhal, tomu sa ani zajtra neverí. — Ty sa mi opovážiš do očí povedať, že ľužem?

ľuk, -u = kuša

ľúka, -y: Pekná jeseň zotavuje ľúku.

Ľukáš, -a

ľukno, -a, koš; stará miera (1½ merice); korec

ľúkoť, -ti *o.* bahor

ľukratívny, výnosný

Ľuľka, -y = fajka

Ľuľkať, -ám = milkovať: Ale milé dievča ho začne Ľuľkať. — Ľuľkať sa s niekým. (Lipa II.)

Ľuľok, -ľka, -ľku, zelina (Atropa belladonna)

ľump, **ľumpák**, -a (*nem.*) = darebák, pijan, ožran, mánotratník

ľumpovať, -ujem

ľumpúvať, -úvam, často ľumpovať

ľuna, -y (*lt.*) = mesiac (osvetlený): Šereje sa tiché more, nad ním chmára rozopiata; za chmárou sa ľuna kryje šťastlivá a rozosmiata. (HVaj.)

ľuna, -y = vlna na vode: Duní Dunaj a ľuna za ľunou sa valí. (Samo Chalup.)

ľup, -u = ľupež

ľupa, -y = kôra, šupina; *o.* lupina

ľúpanie, -ia = lámka, reumatizmus

ľúpať, -am, -em, oblupovať, ľuskať: hrach ľúpať; šľahať, boľieť, klatť, lámať: ľupe ma

ľupeň, -a: *zmenš.* **ľupienok**, -nka

lúpež, -e = lúpenie, zlodejstvo, krádež. Lúpež je násilné odobranie majetku najmä na ceste. — Lúpež = vec odňatá, korisť: Lúpežou sa živiť. — Na lúpež vyjsť. — Lúpeže sa dopustiť. — Lúpež rozdeliť.

lúpežiť, -ím; **lúpežnícky**; **lúpežníctvo**, -a; **lúpežník**, -a; **lúpežný lupič**, -a; **lupičský**; **lupičstvo**, -a **lupina**, **lupinka**, -y **lupinatý**

lúpiť, -ím: na cestách lúpia

lupkať, -á: Počúval pilne, až mihalnice lupkaly na zmútených očiach. (Kukuč. XXIII.)

lupnúť, -nem = šľahnúť

lusk, -u, lusknutie (prstami)

luskáč, -a, zelina (*Vincetoxicum officinale*)

lúskat', -am; **lusknúť**, -em: orechy lúskat', pátriky lúskat'

lušňa, -šne = klanica, lievč (na voze)

lúštiť, -ím: l. hrach

lútať si, -am si = lútoštiť *nad niečim*: neľútaj si to tak!

luterák, -a, kňazský odev luteránsky

luterán, -a: Šuhajko luterán, za teba vôľu mám, ale ma moja mať za teba nechce dať. (Sl. sp.)

luteránsky (*od Luther*)

lútiť sa: Neľútilo sa mu nad jej bôľom, strachom, úzkosťou a nádejou. (Kukuč. II., 129.)

lúto, *prisl.*: Lúto mi je. — Bude vám za mnou lúto. — Ver mi, nebude ti toho lúto. — Otcovi bolo lúto drobných detí. — Je mi ťa lúto.

lútosť, -ti: Od strachu pred Te-

rezou a z lútosťí nad mužom. (Kukuč. M. v.)

lútoštiť, -ím: l. nad biedami cudzími

lútoštivý *k niekomu*: k chudobným; *synon.*: útrpný, milostivý, milosrdný

lútoštný

lútoštno, *prisl.* Lútoštno rozprával.

lútovanie, -ia

lútovať, -ujem: lútojem za hriechy; lútovať niekoho, niečo; lútovať, že... *Nepíš*: lútovať

lutria, -ie, odvážna hra, kde hráč za určenú cenu kupuje si nádej, že náhodou vyhrá na číslo, čo kúpil

lúty = divý, ukrutný, zlostný; zúrivý: l. boj, zver, -tyran, nepriateľ

luxus, -u (*lt.*) = nádhera, prepych *m. luza piš*: sberba

Lužica, -e; **lužický**; **Lužičan** = lužický Srb; **lužickosrbský**

lví, -ia, -ie: Dostal lví podiel.

lvica *v. levica*

lvíča, -aťa, mladý lev

lvík, -a

lvov, -a, mesto v Poľsku.

lyceálny: l. miestnosť

lyceum, -cea (*gr.*), vyššia škola medzi gymnáziom a univerzitou: V Bratislave na ev. lyceu študovala ev. mládež naša v časoch Štúrových.

lyčený, z lyka urobený

Lýdia, -ie

lyhať, -ám = lyhať: zlyhala puška

lyko, -a, vnútorná, biela vláknatá kôra na strome; **lykový**

lykožrút, -a, chróbák (Bostrychus typographus)

lynčovať, -ujem (angl.), zastihnutého zločinca na mieste potrestať rozhodnutím ľudu

lýra, -y (gr.), strunový nástroj hudobný

lyrika, -y (gr.), básnictvo subjektívnych citov a myšlienok, nazvané od lýry, ktorou sprevádzať prespevovanie lyrických básní

lysina, -y = plešina, plešivosť

lysý = plešivý: Starý, starý väzeň, vycivený, lysý; brada snežno-biela do pása mu visí. (Samo Chalupka.)

lyšaj, -a, nočný motýľ

lýtko, -a (rus. ikrá, maď. lábik-

ra), zadná, mäsitá časť nohy pod kolenom: krč v lýtkach lýtkový

lyža, -e; **lyžiar**; **lyžiarsky**

lyžica, -e; **lyžka**, -y; **lyžička**, -y: lyžka polievková, naberacia; drevená, plechová, cínová, strieborná; kávová lyžička; lyžička ušná. — Jedli veľkou lyžicou (boli na hostine.) — Budeme veľkou lyžicou jesť (pojďme na hostinu). (Zátur.) — Utopil by ho v lyžke vody.

lyžičník, -a, zelina (Cochlearia officinalis); košík na lyžice

lžiprorok, -a

lživosť, -ti

lživý = nepravý, vymyslený; kto rád luže

M

m = meter

m. = miesto

mm = milimeter

m. m. = minulého mesiaca

m. p. = manu propria, t. j. vlastnou rukou

m. r. = minulého roku

macať, vlastne hmatať: m. puls; sliepky macať

Macedónia, -ie; **Macedónec**, -nca; **macedónsky**

mackať, -ám

maco, **macko**, -a = medveď

Maco, **Macko**, -a = Matej

macocha, -y, 1. nevlastná mať: Kde je otčim, tam je aj macocha. (Zátur.) — Miesto múky popol, miesto kaše piesok, miesto chleba skalú dávala si-

rote mrchavá macocha. (Dbš. Pov.) — 2. osoba neláskavá, skúpa: Príroda mi je macochou. 3. **Macocha**, meno priepasti a jaskyne na Morave

macochin, -a, -o

macošský: m. láska, srdce

mača, -aťa: Mala som frajera ako jedno vtáča, ale mi ho zjedlo susedovo mača. (Koll. Zp. III.) — Daj mi to mača. (Dbš. Sl. pov.)

mačací, -ia, -ie: mačacie striebro

mačacina, -y, mačacie mäso; všelijaká disharmónia zvukov; zlá hudba; potupná muzika niekomu robená, pri čom sa robí protivný hrmot všelijakým spôsobom, smiešaný piskotom, hvižďaním, mňaučaním ap.

máčanie, -ia: m. vo vode
máčať, -am, mokrým robiť: Bielizeň máčať, aby špina lepšie pustila. — Sviečky máčať. — Máčať konope. — Dieťa vo vode sa máča.
máček, -čka, **máčik**, -a = kocúr: hrať sa na slepého máčka, na slepú babu, na kolem-babu
máček, -čka; **máčik**, -a, *demin. od* mak, *ϕ.* mačný
mačí, -ia, -ie: mačie hlavy (druh hrušiek)
mačiatko, -a = mača
mačka, -y = kočka; kotva: Čo je z mačky, to len myši lapá. (Záthur.) — Mačka sa vždy o myšiach sníva.
mačný, ako mak drobný: ani mačný máčik = zhola nič
m. mäd piš: med
Maďar, -a: na Maďaroch; Ne-maďar
maďarčina, -y
Maďarka, -y
maďarón, -a, odrodilec v býv. Uhorsku
Maďarsko, -a; **maďarský**
Madeira, *čítaj* Madéra, -y, (mesto); madeira = madeirske víno
mädlený: mädlená slama
mädlica, -e = trepačka, trlica
mädlinky, -nôk = pazderie
mädliť, -ím = trepať, trieť: m. Ian, konope; mädliť si ruky
madona, -y (*tl.*), moja pani; Matka Božia
madrac ϕ. matrac
magazín, -a (*fr.*) = sklad
Magdalena, -y
magický: Sú také natúry, ktoré magicky (prísl.) vplyvajú na

okružujúcich ich Pudi. (HVaj. VIII., 116.)
magister, -tra (*lt.*), akademický titul, nižší doktorského
magistrát, -u, mestský správny úrad
magnát, -a (*lt.*) = veľmož, bohatý zeman
magnet, -u (*gr.*): Magnet železo priťahuje.
magnetický; **magnetičnosť**, -ti
magnetový
magnetizmus, -mu (*gr.*), sila magnetická: magnetizmus zemský; m. zvierací čiže animálny
magnificencia, -ie (*titul rektora univerzity*)
Mahomed — *správne* Mohamed
mahomedán — *správne* mohamedán
mach, -u: Kameň sa machom neobalí, keď sa často s miesta valí. (Záthur.) — Mach na stro-me, na kameni. — Steny machom porástly.
máchať, -máчам; **machnúť**, -nem, kývať, hýbať, sem-tam hýbať: ručníkom máchať
machľovať, -ujem (*znem.*) = šuďiť, tajné kúsky vystrájať
machnatý i mochnatý
machnúť *ϕ.* máchať
machový i mochový
machuľa, -le (*lt.*) = škvrna
máj, -a, piaty mesiac v roku; podťatý strom (brezový a iný), alebo vetvy, ktorými chrámy a domy na Turíce a na Božie telo ozdobujú. — Na dedinách mládenci dievčatám v noci na prvého mája tajne al. vo dne pri hudbe stavajú máje. —

Máje stavajú aj murári pri vyťahnutí stien na najvyššiu obrovnávku a tesári pri vystavení krokvovej väzby; **májový**
maják, -a, zariadenie na osvetľovanie morského pobrežia, najmä miest skalami al. piesočinami nebezpečných
majáles, -a, slávnosť v prírode v mesiaci máji
majer, -a (*nem.* Majerhof); **majerník**; **majernička**
majestátny (*lt.*) = velebný, veľkolepý
majetkový: majetkové právo
majetnosť, -ti
majetný = bohatý
majetok, -tku = imanie: správa majetku; daň z majetku
majiteľ, -a, *pl.* majitelia; **majiteľka**, -y
majolika, -y, hlinený, jemný výrobok
majonéza, -y, druh omáčky
major, -a (*lt.*), vojenská hodnosť, veliteľ batalionu
majorán, -u, zelina (*Origanum majorana*)
majorát, -u (*lt.*), staršinstvo; právo najstaršieho v rodine i majetok, ktorý dedí najstarší v rodine
majorita, -y (*lt.*), väčšina
májovka, -y, huba (*Fungus mialis*)
májový: m. dážď
majster, -tra (*lt.* *magister*): majster nad majstrov
majstrová, -ej, žena majstrova
majstrovať, -ujem
majstrovský: majstrovské dielo
majstrovstvo, -a
mak, -u: ani mak = nič; netrpí

ani za mak nečistoty; slepý mak — planý mak (*Papaver rhoeas*); domáci mak (*Papaver somniferum*): Nedostaneš ani mačný mak. (*Dbš.*)
makaróny, -ónov (*tl.*), cievkovité slíže
makat', -ám = macat', hmatat'
makateľný
makavý
mäkčeň, -a, znak zmäkčenia spoluhlások d, t, l, n, c, s, z (v)
mäkčiť, -ím: mäkčiť hrach vodou, železo ohňom, vosk prstami; to mäkčí suchý kašeľ
Makedónia i Macedónia, -ie; *Makedonec i Macedonec*; *makedónsky i macedónsky*
mätko, *prisl.*, **mätkšie**
mätknosť, -ti; **mätkota**, -y
mätkký, **mätkší**: mätkká pažiť; m. hlina, ceruza, kov (zlato, olovo); mätkké spoluhlásky: c, č, d', dz, dž, j, ľ, ň, š, ť, ž; mätkké sãohlásky: e, i, í; mätkké dvojhlásky: ia, ie, iu. — Nie je z mätkkého cesta (nie je citlivý). — Zima bola mätkká.
mätkkýš, -a, 1. veľmi mätkký chlieb, striedka chleba; 2. (*mollusca*) trieda zvierat bezkostných; 3. orech s tenkou škrupinou; 4. mätkký hrib (*Boletus scaber*, *Bull.*)
mätknúť, -nem: Hrach, keď sa varí, mätkne. — Srdce mätkne (začína cítiť útrpnosť). — Hrach varením, ovocie ležaním mätkne.
makovica, -e: Ktorá makovica nemá mak? (*Makovica na veži*). — Až k bani a k makovici vystúpiť. (*Koll. IV.*) —

Na makovici koruhvička po vetri sa obracia.
makovička, -y: Uhladila — učesala hlavičku ako makovičku. (Dbš.)
makovisko, -a, makové pole
makovník, -a, makový koláč
makový
mäkučký, mäkunký, mäkušký:
 Mäkušké ako hodváb. (Záur.)
makulatúra, -y (*lt.*), nepotrebný tlačový al. popísaný papier
mäkunký
mäkušina, -y, niečo mäkkého
mäkušiť, -ím = zmäkčovať
mäkušký
Malacky, -ciek
malachit, -u (*nerast*)
Malá strana (časť Prahy); **malostranský**
maľba, -y
malebný: m. pohľad, kraj, kraj
malér, -u (*fr.*), *slovensky* nehoda
maliar, -a: maliar krajín, na skle; maliar izieb. — Patrón maliarov sv. Lukáš.
maliarsky: m. perspektíva; maliarska škola
maliarstvo, -a
malícia, -ie (*lt.*), zlomyseľnosť; maliciózny, zlomyseľný
malíček, -čka, malý, najmenší prst: Mať niečo v malíčku (niečo dobre vedieť). — Podal som mu malíček, chytil sa celej ruky (o neskromnom). — Život jeho už len na malíčku visí, sa drží.
máličko, málanko, prisl. = trochu
maličko, -a: Dievča, dievča, lastovička, rád ťa vidím od malička. (Veniec 156.) — Známe sa od malička.

maličkosť, -ti: To sú maličkosti.
 — Maličkosťami čas mariť.
 — Moja maličkosť.
maličký, malinký, malilinký
malichernosť, -ti
malicherný = maličký, ceny nemajúci
malík, -a, *v.* maliček
malina, -y = (*Rubus idaeus*): dievča ako malina; **malinôčka**
malinký
malinový: malinová šťava
máľiť sa: to sa mu máli (zdá sa mu to málo); máľilo sa mu = málo sa mu videlo
malkontent, -a (*fr.*), nespokojenec
málo, *čísl. neurč.*, menej, najmenej: Málo ho je na takú robotu. — Málo ho je na richtára (je prichatrný). — To málokto číta. — Máloktorý deň, aby k nám neprišiel. — Málo spať, ješť, pracovať, chodiť. — Nie je tak málo, aby nestačilo. — Čo ti tam dali? Najprv málo, potom nič. (Rr.) — Málo ľudí, s málo ľuďmi.
málo, -a: Málo je toho, ale aj v tom mále prezrádza sa bohatá duša. — Uspokojí sa s málom. (Kukuč.) — Gazdovať začali s málom. — Bez mála. — Už je pivo na mále. — Z mála málo chudobnému udeľuj s vďačnosťou. (Gavlovič II.)
Maloázijec, -jca
málocenný
máločo, -čoho: Modlily sa ústa, ale duch vedel máločo z toho, čo hovorily. (Kukuč. XXIII.)
málokde, *prisl.*

málokedy, *prísl.*
málokrvnosť, -ti = (oligaemia)
málokto: Pôvodca chcel vymaľovať slovenskú svadbu, a to sa mu podarilo, ako málokotmu. (J. Vlček: Dejiny lit. slov.)
máloktorý
maloletý
malomestský
malomešťan, -a
malomocenstvo, -a, nákazlivá choroba, podobná prašine (lepra)
malomocnosť, -ti = malá moc
malomocný, malej moci; malomocenstvom nakazený
malomyseľnosť, -ti; **malomyseľný**
máloplodnosť, -ti; **máloplodný**
malopriemyselník, -a
malosť, -ti
maľovanie, -ia
maľovať, -ujem, farbami niečo vyobrazovať; krásiť; predstavovať si: Ona sa maľuje (líčidlom líči). — Čerta na stenu maľovať. — Je ako maľovaný. — Vari ťa, dievčatko, čerti maľovali, že do tvojich líčok toľko krásy dali. — Maľoval ma Pán Boh z vysokého neba, veď on dobre vedel, že mne krásy treba. (Sl. ps.)
maľovka, -y = maľovanie, maľba, obraz
malta, -y, piesok s vodou a vápnom smiešaný
Malta, -y (*ostrov*); **maltský**
maltéz, -a = maltézsky rytier
maltovňa, -vne = maltová truhla
malvázia, -ie, druh sladkého vína; vôbec dobrý nápoj
malverzácia, -ie (*lt.*) spreneverenie
Malvína, -y

malý, menší, najmenší: Má malé potreby. — Rodičia ho odumreli malého. — Lepšie je malý zisk, ako veľká škoda. — Z malej iskry — veľký oheň. — Pred malou chvíľou. — S malými výnimkami. — Malí páni, malý hnev. — Nie je to malá vec. — Je menší odo mňa o celú hlavu. — Malá Ázia.
mam, -u = mámenie, klam: To je iba mam a klam.
mama, -y = mať; **mamka**, **mamička**, **maminka**
mameluk, -a (*ar.*) = otrok; **mameluci** = milícia tureckoegyptská, pôvodne utvorená z otrokov
mámenie, -ia: Ale jeho neskoršie skutky dosvedčily, že tieto jeho výpovede boli mámením, zavádzaním národností.
mamička, **maminka**, -y: Čierna zem, čierna zem, vydaj mi mamku ven, nech sa tej mamičke horko požalujem! (Sl. ps.)
mámiť, -im = klamať
mámiteľ, -a
mámivo, -a = prízrak, miráž
mámivý = klamný
mamka, -y = mama
mamľas, -a = hlupák, trufo
mamľastvo, -a
mamona, -y (*slovo sýrske*) = bohatstvo, časné imanie
mamuša, -e; **mamuška**, **mamušička**, -y
mamut, -a (*Elephas primigenius*)
mana, -y (*hebr.*), dar boží, rozličné plodiny, chlieb nebeský; pokrm Židov v dobe ich blúdenia po Arabskej pustatine

mandarín, -a, čínsky štátny úradník
mandarínka, -y, druh pomaranča
mandát, -u (*lt.*), nariadenie, rozkaz panovnícky; plná moc
mandľa, -le (*lt.* mandola), strom i ovocie jeho; mandle (žľazy) v ústach
mandľovina, -y = mandľové mlieko
mandľovník, -a = mandľový strom
mandľový: m. olej, mlieko, mydlo
mandolína, -y, strunný hudobný nástroj
manévry, -ov (*fr.*), taktické pohyby vojenského telesa jedného al. niekoľko s určitým spoločným cieľom; v čase mieru napodobnenie vojenných udalostí, ako pochodov, bojov, ktoré robia pre výcvik a otúženie vojakov, hlavne dôstojníkov vyšších
mangel, -gľa (*nem.*) = valec
mangľovať, -ujem (*nem.*) = gúľať bielizeň, vaľkať bielizeň
mangľovňa, -vne, miesto, kde sa mangľuje
mánia, -ie (*gr.*), šialenosť, zúrivosť (*manie*) = imanie, -ia, majetok
manier, -u (*fr.*), navyklý spôsob
mangulica, -e, vykrmená sviňa
manifestácia, -ie (*lt.*), prejavenie vôle; oslava
manikúra, -y (*fr.*), pestovanie ruky
manipulácia, -ie (*lt.*), narábanie s niečím, vykonávanie nejakej práce
manko, -a (*tl.*), chyba, nedostatok, strata
mansarda, -y (*fr.*), strecha, izbietka pod strechou
manšeta, -y (*fr.*), tuhý koniec rukáva na košeli

mantila, -y (*fr.*), krátky ženský plášťik
manuál, -u (*lt.*), príručná kniha;
manuálny (*lt.*), ručný
manufaktúra, -y (*lt.*), tkáčske spracovanie surovín; tovary rukodielne, tovar ručnej výroby; výrobky priemyslu textilného
manu propria (m. p.), vlastnou rukou (napísal)
manuskript, -u (*lt.*) = rukopis
maňušky, -šiek = bahniatka (týčinkové riasy vrby)
manžel, -a = muž: **manželka**, -y = žena; **manželkin**, -a, -o; **manželský**: m. stav; **manželstvo**, -a
mapa, -y (*lt.*), polohopisný nákres, zobrazenie povrchu zemského na papieri
marasmus, -u (*lt.*), zoslabnutie veľkom
marciálny (*lt.*), vojenský, udatný
marcipán, -a (*lt.* Marci panis), koláč z múky, medu a mandlí; perník
marcový: marcové pivo; marcový sneh
(máre, már) *v.* máry
marec, -rca; **marcový**
marenie, -ia: marenie času; zdanie, snenie
margarín, -u (umelé maslo)
Margita, -y
m. marhať *píš*: mrhať
marhuľa, -le = (*Prunus Armenica*); **marhuľový**
Mária, -ie; **Mara**, **Marína**, **Marienka**, -y, **Marica**, **Mariša**, **Marčuľa**, -e; **Marka**, **Mariena**, **Mariška**, -y; **Maruša**, -e; **Maruška**, **Marušička**, -y
Marián, -a
mariánok, -nku *v.* majorán

mariáš, -a (*fr.*), igra v karty
marína, -y (*fr.*), námorné loďstvo;
marinár, -a
marioneta, -y (*fr.*), bábka
marif, -ím = kaziť, na zmar
 uvádzať
marif sa = zdať sa: Marili sa mu
 v očiach zakliate a odkliate zám-
 ky, draci a bohatieri. (Dbš. Pov.)
 — Mladé časy marily sa mu
 pred očima už len ako dávny sen.
marivo, -a, čo sa marí v mysli, pred
 očami; obrazy vo vzduchu na
 teplých rovinách (fata morgána)
marka, -y: poštová marka =
 známka
markantný, výrazný, význačný
markytán, -a (*tl.*), vojenský kra-
 már, čo vojakom na pochode
 a v tábore potravu a najmä
 nápoje predáva; **markytánka**
markýz, -a (*fr.*), zemiansky titul
 vo Francúzsku a Taliansku;
markýza, -y, markýzova žena
 alebo dcéra
márne, *prisl.*, neužitočne, daromne
márnica, -e, búda na máry
márnif, -im
márnivosť, -ti: Umienil si, že sa
 vynasnaží márnivosť a pýchu
 vybiť jej z hlavy. (Kukuč.: Dom
 v str. II. 76.)
márnivý
márnomluvný
márnomyseľný
márnosť, -ti: Akí by mohli byť
 ľudia šťastní, keby sa neuháňali
 za márnosťami tohoto sveta.
 (Kukuč. I.)
márnotratnica; **márnotratník** -a;
márnotratnosť, -ti
márnotratný: Márnotratnému

ani bane nevystačia. (Sb. M. S.)
niesto viesť márnotravný život,
píš: márnotravné žiť
márny: Márna práca (daromná,
 neužitočná). — Márne byly
 všetky jeho pekné slová. (Rr.)
Maroko, -a, krajina v severozá-
 padnej Afrike
marota, -y (*fr. marotte*) = bláz-
 novstvo
Maróthy-Šoltésová, Maróthy-Šolté-
 sovej; Elena Maróthy-Šoltésová,
 slovenská spisovateľka
marseillaisa (*čítaj* mersejéza), -y,
 hymna Francúzskej republiky
marš, -a (*fr.*) = vojenský pochod
maršal, -a (*fr. maréchal*) = hlav-
 ný veliteľ
Martin, -a, *dat.* -ovi (ale: blíži sa
 k Turčianskemu Svätému Mar-
 tinu, lebo osobné depersonifi-
 kované pokladajú sa za neži-
 votné a podržujú starú kon-
 covku -u; tak aj akuzatív tvoria
 mená svätých spôsobom starým,
 keď označujú čas al. miesto:
 videl som Turčiansky Svätý
 Martin). — Sv. Martin (11.
 nov.) prichodí na sivkovi, na
 bielom koni. (Zátur.)
martýr, -a (*gr.*), mučeník
martýrstvo, -a (*gr.*) = mučeníctvo
maruľa, -e = marhuľa; **maruľový**;
maruľkový
máry, már = nosidlá pre mŕtvych:
 To ma privedie na máry. — Na
 máry položiť. — Pán Beňo
 Vlkolinský... dnes ľahol na
 máry a skončil púť pozemskú.
 (Hviezdoslav)
masa, -y (*fr., lt.*); **masívnosť**; **ma-
 sívny**

masakra, -y (*fr.*), vraždenie, krviprelieanie

masakrovať, -ujem (*fr.*) = vraždiť, zabíjať

masáž, -e; **masér**; **masérka**; **masirovať**

maselnica, -e

mäsiar, -a; **mäsiarif**, -im; **mäsiarovať**, -ujem; **mäsarsky**; **mäsiarstvo**, -a

masielce, -a = masielko, -a

mäsitý: **mäsitá** polievka; **mäsité** jedlá; m. deň

masívny = plný, ťažký, mohutný

maska, -y = larva; **maškara**

masliak, -a, huba (*Boletus luteus*, L.)

maslo, -a, *pl. g.* masiel, (*masál*): maslo solené, čajové; chlieb s maslom. — Ide to, ako po masle (bez namáhania).

maslový

mäso, -a; **mäso** hovädzie (hovädzina), bravčové (bravčovina), baranie (baranina), teľacie (teľacina), jahňacie (jahňacina); **mäso** variť, piecť, zapravovať, nasoliť, údiť, pražiť. — Lacné mäso — riedka polievka. — Bola pevná, potučná (trochu tučná), v najlepšom mäse, ako Slováci hovoria. (Sokol II.)

mäsopust, -u = fašiangy (*z nem.*)

mäsovina, -y

mäsový: **mäsový** výtazok (extrakt)

masť, -ti: Aká bolesť, taká masť.

mastičkář, -a, kto robí masti; mrcha lekár

mastiť, -ím: Kto dobre mastí, dobre vezie. — Namastili ho (zbili). (Rr.)

mastnosť, -ti; **mastnota**, -y

mastný

maša, -e = huta

mašamódka, -y (*z fr. marchand de modes čítaj* mašand'mod) = modistka

mašica, -e, mladá sviňa

mašina, -y (*lt. machina*) = stroj

mašinista, -u = strojník

maškara, -y (*fr.*) = larva; osoba prestrojená: Maškaru zo seba robí. (Zatur.)

maškřta, -y; **maškřtiť**, -ím; **maškřtnica**, -e; **maškřtník**, -a; **maškřtný**

mašľa, -le; **mašlička**, -y (*nem. Maschle*) = stuha, stužka

mašťaľ, -le (*nem.*), staja, stajňa: Neskoro je mašťaľ zamykať, keď sú voly preč. (Rr.)

mať, *g. matere, d. -i, ak. mater, l. -i, inst. -ou; pl. n. a. -e, g. -í, d. -iam, l. -iach, instr. -ami*: Zunovalo sa aj materi s nami sedieť. (Gr. T.) — Dedičstvo po materi. — Mať moja, mať moja, za dvoma horama, už ma hlávka bolí, čo plačem za vama. Hlavička ma bolí, len tak pobolieva, že ste ma, mať moja, mladú odumreli. (Veniec 110.)

mať, mám, majú: Všetci traja mali radosť nad vyviaznutím Jankovým. — Chudobní nemajú, bohatí nedajú. (Dbš.) — Maj sa potom dobre, hriešny človeče. (Dbš.) — Nemaj mi to za zlé! — Nemám člka, nemám vesla, voda mi ho preč odniesla. Máš ty člnok, máš ty veslo, len ťa trápi tvoje pestvo. (Emerich Pongráč) — Ľudia

pozerajú vždy len za tým, čoho nemajú. To, čo majú, nevážia si ani mak. (Kukuč. I.) — Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej mal za cieľ sjednotiť spisbu katolíckych a evanjelických Slovákov. — Takto človeka za nič nemať. — Ja mať plný vačok, chodil by cestovať (keby mal plný vačok; majúc plný vačok...).

m. mala sa k odchodu, *piš:* sberala sa odísť.

„mať“ = sollen. Tomuto germanizmu môžeme tiež vyhýbať. Na pr.: Ako „mám“ začať? dostačí povedať: ako začať? Čo „mám“ robiť? dostačí: Čo robiť? I piate božie prikázanie, ktoré je po nemecky: Du sollst nicht töten! my vyjadríme stručne: Nezabiješ! — Alebo miesto: Miško to mal robiť? povieme: Miško to, vraj, urobil? Miesto: Nový kus má byť dobrý, my obyčajne hovoríme: Nový kus je, vraj, dobrý. — Počuť i takto: Bolo ti byť kňazom (*m.* mal si byť kňazom); bolo ti ta nejst' (nemal si ta ísť). Ak mi je zahynúť, tu zahyniem. (R. str. 283.) — *m.* stavať sa majúci dom, *piš:* dom, ktorý sa bude stavať.

Miesto: Ja nič nemám proti tomu (ich habe nichts dagegen), *piš:* Ja sa tomu neprotivím.

mať sa: Dobre sa má. — Dobre sa majte! — Dobre sa tu mávajte! (Zátur.) — Ako sa máte? Máme sa ako hrach pri ceste, ako nahý v trní. — On má sa za ňou.

mať, *mnem* = *mnút'*, v rukách *mät'* = *mädliť'*; *mne mi nohu* = *omína ma*

mäta, *-y*, zelina (*Mentha*)

mátač, *-a*

matador, *-a*, zápasník s bujakmi; významný človek

mátanie, *-ia*

matať, *matám* = *hmatať*, *macať*, rukami sa dotýkať: Vo tme matať. — Ako slepá dvere matá. (Koll. Zp. I.)

mátať, *mátam*: V tomto dome máta (straší). — Každý fučí, ako sa naučí, a každá mátoha inakšie máta (o rozličných náhľadoch). (Zátur.) — Bol by som včasnšie prišiel, ale ma mátało. (Kukuč. III., 180.)

matečník, *-a*, zelina (*Matricaria parthenium*)

Matej, *-a* = (*Mathias*): Matej ľady láme, keď ich nachodí; jestli ich nenajde, tedy ich narobí (24. febr.) — Hej, Mateju ohnivý, dýchni vrele na nivy, nech sa tebe zadiví srieň i kornáč (ľad) ošklivý. (A. Sldk.)

Matejko, *-a*

matematika, *-y (gr.)*; **matematický**

materčina, *-y* = *materinská reč*:

Svoju materčinu len oplahani! — Potlačovanie materčiny robí každému členu národa takú bolesť, akú by asi cítil, keby mu bol jazyk skutočne z hrdla vyrvaný; len surovci môžu sa dopustiť takého zločinu na celom národe. (Ppk.)

materiál, *-u (lt.)*, látka

materializmus, *-mu (lt.)* = *hmo-társtvo*

materin, -a, -o: materina dúška, zelina. (*Tymus serpillum*) — Ešte mlieko materino na bra-de a už by sa to ženilo.

materinský: Dobrý ako mate-rinské mlieko. — V materin-skom živote. (Zbr. Lžd.) — Materinská reč.

materinstvo, -a

materizeň, -zne = dedičstvo po materi

maternica, -e = život ženský. matka

materník, -a zelina (*Helianthe-mum*); = maternica

materný: materné konope

materský

materstvo, -a *v.* materinstvo

mätež, -e = vzburá, odboj: Me-dzitym už vial po celom gosudarstve duch novej mäteže. (Zbr. Lžd.)

mätežník, -a = burič

match (*angl. čítaj meč*), -a, športový zápas

mati (*skloňovanie v. mať*): Moja mati povedala, že to je tá bieda... (Ondrej Bella.) — Hojže, Tatro, jasných orlov mati! Nikdy sa tá tvoja detva nevráti (S. Chalup.) — Mati moja, mati, či ho mám bozkati, jeden raz lebo dva? ved' mi on odplatí (Veniec 300.) — Kázala mi mati biele húsky hnati, ta dolu, ta dolu k mlynárovej hati. (Veniec 116.)

Matiaš — *správne Matej*

Matiašovce, -viec

matica, -e: Matica slovenská

matičiar, -a, privrženec, člen Matice slovenskej

matička, -y: V slzách matička sedela, často vzdychlo sa jej, a malé, útle dievčatko vraví mamke svojej. (A. Sládk.)

matičný

matiné, *str. neskl.* (prepoludňajšie predstavenie v divadle)

matka, -y, *pl.* matky, matiek, 1. mať; 2. matka včelnej čeladi (kráľovna); 3. matka v octe; 4. matka na skrutke (šraube); 5. maternica. — Dal som to jeho starej matke. — Matkou byť (porodiť). — Aká matka, taká Katka. — Cti otca svojho a matku svoju. — Deti od jednej matky.

Matka Božia, -y -ej

matkin, -a, -o

mátoha, -y = strašidlo

matonoh, -a = šmatláč, zelina (*Lolium temulentum*)

mátožiť, -im; **mátožný**

Matra, -y

matrac, -a (*tl.*)

matrica, -e (*fr.*), forma tlačiariska a i.

matrika, -y, základný soznam (narodných a i.)

matrikár, -a

matróna, -y, ctihodná ženská, dôstojná pani

maturant, -a

maturita, -y, skúška dospelosti

maturitný

maturovať, -ujem, maturitnú skúšku skladať: maturovať s významením

Matúš, -a = (Mathäus): Po Matúši (21. sept.) čiapku na uši. (Zápur.)

mauzóleum, -ea (*gr., lt.*), nádherná hrobnica

mávať, -am, *iterat.* od mať
Maximilián, -a
maximum, -ima (*lt.*), najväčšie množstvo
maz, -u = mazadlo
mazadlo, -a
mazanie, -ia
mazanina, -y, škaredá robota, škaredé písmo
mazať, mažem
maznák, -a, 1. maznavé dieťa; 2. kosť (tibia)
maznať, -ám; **mazniť**, -ím, **maznať sa**: Konečne Ján Ž. posvolával k sebe deti ako kvočka kurence a maznajúc sa s nimi, pobral ich na lono. (Kukuč.)
maznavec, -vca
maznavý: Anička, Anička z maznavého rodu, nechcela za mňa ísť, že sa bála hladu. (Koll. Zp. II.)
mazniť, -ím *v.* maznať
maznoš, -a, maznavý človek
mazúrka, -y, poľský tanec: tancovať mazúrku
mažiar, -a = stupa: V mažiari niečo na drobno tĺcť; **mažiarik**
m. ct. = metrický cent
mdlieť, -iem
mdlo = ťažko; mdlo mi je
mdloba, -y = omdlenie
mdlý = zdĺhavý, váhavý, slabý: Mdlý (slabý) so silným nebojuj.
mecén, **mecenáš**, -a (*lt.*), štedrý priaznivec a podporovateľ učencov a umelcov
mecenášsky: mecenášska štedrota, m. dar
meč, -a, *pl.* meče: Bojovali ostrými meči (starý inštrumentál *pl.*).

— Ohňom a mečom. — Od meča zahynúť. Mečom vlast' hájiť. — S mečom vytaseným príbehol. — Príbuzní po meči (po otcovi) a po praslici (po matke).

Nuž, povedzže nám, cäre! mocná ruka tvoja čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja? S mečom ak ideš, cäre! meče máme i my; a poznáš, že narábať dobre vieme nimi. (Samo Chalupka.)

mečať, -ím; **mekotať**, -ám, **cem**: m. ako ovca, koza

mečik, -a, malý meč; zelina (Gladiolus)

mečovitý

mečový: mečové právo

med, -u: Med panenský (od mladého roja; najčistejší med). — Plášte medom naplnené a svrchu voskom zaliate. — V ústach (na jazyku) med, v srdci jed. — Do očí ako med, okrem očí ako jed. (Zátor.) — Med je medom i ten sa prijí. (Zátor.)

meď, -di

medaila, -y; **medailon**, -u (*fr.*), veľký pamätný peniaz; dutý krúžok, do ktorého sa môže niečo na pamiatku schovať; *zmenš.* **medailonček**, -a. (Kukuč.)

Medard, -a: Keď na Medarda (8. júna) prší, bude pršať za 40 dní. (Zátor.) — Medardova kvapka 40 dní kvapká.

medenica, -e, medená nádoba, umývač

medený: m. nádoba, peniaz, kotol

Meder, -a; Veľký Meder; Slovenský Meder

medián, -a, zvon strednej veľkosti (burián, medián, cingálok); papier stredného formátu. — Z veže kostolnej ozýva sa posvätný hlas mediána. (PhĎd. VII.)

medicína, -y (lt.) = liek

medik, -a (lt.); medička

medikament, -u (lt.) = liek

medirytca, -tca

meditácia, -ie (lt.), premýšľanie, rozjímanie

meditovať, -ujem (lt.) = rozjímať, rozmýšľať

médium, -ia (lt.), stred; v spiritizme osoba, ktorá je, vraj, prostredníkom medzi duchmi a ľuďmi

medokýš, -a, kyslá voda, šťavica

medonica, -e, zelina (Melissa)

medonosný

meďorez, -u: Prijal nás v bohatom salóne, okráslenom pôvodnými maľbami a drahocennými starými meďorezmi. (HVaj. XI., 146.)

medovec, -vca; medovina, -y, nápoj z medu

medovník, -a = perník

medový: m. farba, chuť, vôňa, slová, sladkosť, plást; medové dni; m. mesiac

Medúza, -y, v gréckej mytológii ohavná bytnosť, obluda; **medúza** (živoch)

medveď, -a: Biely medveď (Ursus maritimus). Medveď mumle, bručí. — Chodiť s medveďom. — Kýva sa ako starý medveď. — Čím sa ja živiť

budem, azda dľaň lízať budem ako medveď. — Medveď = človek nehybký, bručlivý. — Medveď = súhvezdie. — Medveďa uliať (v železiarni).

medvedí, -ia, -ie: medvedia koža

medvedica, -e

medvieďa, -aťa: medvedik, medvieďatko, -a

medza, -e: Prioráva si medzu. — Medza poľovníckeho práva. — Medzu prekročiť. — Medze panstva svojho rozširovať

medzera, -y

medzi, predl. a) s ak.: nechoď medzi zlých ľudí; b) s inštr. pokazil sa medzi zlými ľuďmi

medzidobie, -ia

medzidomie, -ia

medzierka, -y, malá medzera; ulička medzi susednými budovami, dvormi

medzinárodný

medziť, -ím, medzu, hranicu vyznačiť

medzitým, prisl.

medzivládie, -ia (lat. interregnum)

medzník, -a = medzný kameň

meeting (angl. čítaj miting), -u shromaždenie ľudu

megalomania, -ie (gr.), veľikášstvo

mech, -a, vrece: v mechu; mechy kováčske; mechy ťahať;

mechom udretý (hlúpy); má zlé mechy (pľúca); **zmenš. miešok**

mechanický (gr.)

mechanik, -a, strojník

mechanizmus, -mu (gr.) = ústroj; umelecké složené nejakého stroja

mechrit sa, -ím sa = hýbať sa

nespokojne sedieť, ležať: Adam sa mechúri netrpeľive a krúti hlavou. (Kukuč. XXIV.)

mechúr, -a: kameň - v mechúre; rybí mechúr

mechúrik, -a

meša, -le = trma-vrma

melanchólia, -ie (*gr.*), zádumčivosť

melasa, -y (*fr.*), sirup z vareného cukru

melčina, -y = plytčina: melčiny na mori

melence, -ov, drobné cesto

melhuba *v.* tlčhuba

meliorácia, -ie (*lt.*), zlepšenie (zeme)

melit, -ím: Chlieb medzi prstami meliť.

melivo, -a: Do iného mlyna svoje melivo dať. — To je krásne melivo.

melkosť, -ti = plytkosť: m. rieky, rybníka; myšlienky

melký = plytký: Tam už musí byť melká voda. (Bern.) Je už melko; už voda opadla. (Bern.)

melódia, -ie (*gr.*), nápev; spev v hudobnej skladbe

melodráma, -y, (*gr.*), deklamácia s hudobným sprievodom

melón, -a = dyňa

memoáre, -ov (*fr.*) = pamäti, zápisky

memorandum, -da (*lt.*), pamätný spis, celkovité vyjadrenie o nejakej veci. — Memorandum národa slovenského 5. a 17. júna r. 1861 vyslovené. (J. Vlček)

memoriál, -u (*lt.*), pamätnica

mena, -y = menenie, zmenenie, premenenie

menáž, -e (*fr.*), chova; vojenský obed

menažeria, -ie (*fr.*) = zverinec

mendík, -a (*lt.*), chudobný žiačik, ministrant pri ev. kostole

menej *v.* málo: Menej hovor a viac rob. (Zátur.)

meniaren, -rne

menistý = meňavý

meniť, -ím: Človek mieni, Pán Boh mení. — Mravy a povahu meniť. — Farbu meniť. — Počasie sa mení. — Meniť peniaze, vieru. — Tým na veci nič sa nemení. — Voda teplom mení sa v pary. — Vždy sa myseľ na inšie menila (bola vrtkavá). — Časy sa menia a my s nimi.

menný, k mené, k menu náležiaci

meno, -a, *pl.* mená, mien: Ako ti je meno? Je mu meno Ďuro. — Pozdravte ho menom mojím. — V mene Boha. — V mene božom. — Dobré meno. — Deň tvojho mena. — Dnes mám mena. — Na mena (= na deň mena). — Vie mená hubám. — Posmešné meno.

m. menoslov *píš*: soznam (mien)

menovací, -ia, -ie

menovanie, -ia

menovať, -ujem: menovali ho Miroslavom; **menovať sa**

menovateľ, -a

menoviny, -ín (*nepíš*: meniny, R. § 67)

menovite = najmä

menovitý

menšenec, -nca

menší *v.* malý

menšina, -y; **menšinový**

menšit', -ím
mentalita, -y (*lt.*), smýšľanie
menšiteľ, -a
menštruácia, -ie
mentieka, -y, ozdobný, krátky
 kožuch súknom krytý
menza, -y (*lt.*), stôl; jedáleň pre
 študentov
menzúra, -y (*lt.*), miera
merač, -a
meradlo, -a = miera
meranie, -a
merať, -iam: merací (prístroj);
 merajúci (inženieer). — Dva-
 krát meraj a raz strihaj. —
 Okom, očima merať. — Me-
 rajú sa pohľadom, oko im
 iskri — v oboch skrsla myš-
 lienka: „Najlepšie by sa bolo
 odrazu porátať.“ (Kukuč.: Dom
 v str. II. 11.) Merať teplotu
 teplomerom. — Akou mierou
 meriaš, takou i tebe odmerajú.
 (Luk. 6, 38.)
meravieť, -iem, trpnúť, krehnúť
meravosť, -ti (*lat.* torpor)
meravý, strnutý, bezcitný
merba, -y
merenie, -ia (*od* meriť)
meriavať, -am
merica, -e (5 meríc asi 3 hek-
 tolitre)
meridián, -u (*lt.*), poludník
merinda, -y, zásoba jedla na ces-
 tu: Pochytila chytro uzlík s me-
 rindou. (Kukuč. XIX.)
meriť, -ím: Strany nepriateľské
 meriť. — Meriť nesvor-
 ných. — **meriť sa s niekým**
meriteľ, -a
meritórny (*lt.*) = vecný (opak:
 formálny)

meritum, -ta (*lt.*), zásluha; pod-
 stata veci
merkantilný (*lt.*), kupecký
merkovať, -ujem (*nem.*) = vní-
 mať, pozorovať, bedlivým byť,
 pamätať
mernický
merník, -a
merný, mieru obsahujúci aľ. mie-
 ry sa týkajúci: merné = plat
 od merania; podmienky merania
m. mertuch pís: miera
meru, *neskl. čisl.* = štyriat' štyri
meruôsmý = štyriat' ôsmý
mesačne, *prisl.*
mesačné, -ého = mesačný plat;
 mesačné u pohlavia žen-
 ského
mesačníctvo, -a, choroba
mesačník, -a, spis mesačne vy-
 chádzajúci
mesačný; mesačný plat, spis,
 úrok; šest'mesačný; po troj-
 mesačnom dobývaní
mesaliancia, -ie (*fr.*), nerovné man-
 želstvo
mesiac, -a: nový mesiac, nov
 mesiaca; plný mesiac, plň
 mesiaca; mesiac na schode
 (posledná štvrt'); mesiac: ka-
 lendárna časť roka. — Mesiac
 plával po oblohe a sypal strie-
 borné lúče na omladnutú prí-
 rodu. (Kukuč.) — **zmenš. mesia-
 čik**, -a: Nedbá na mesiačik,
 komu slnko svieti. — Vážne si
 mesiačik kráča vo hviezd kole,
 sťa by pastier viedol krdeľ oviec
 v pole. (J. Capko-Znievský)
mesiacový: m. kruh, rok
mesiáš, -a = vykupiteľ, spasiteľ;
Mesiáš, -a = Spasiteľ, Vykupiteľ

mestečko, -a

Mestečko, -a, obec pri Leopoldove
mesto, -a, *pl.* mestá, miest: mesto so zriadeným magistrátom: m. slobodné, kráľovské, hlavné, sídelné, banské. — Za mestom bývať. — Veľké mesto, veľké pestvo. — Nové Mesto (nad Váhom); Kysucké Nové Mesto. — V mestách, najmä vo veľkých, ľudia sa málo znajú.

mestský

mešcový

mešec, -šca: Nejde to z tvojho mešca (správcom a podobným sa hovorí). — Najlepší priateľ — mešec. — *zmenš.*

meštek

mešita, -y (*arab.*), mohamedánska modlitebnica

meškanie, -ia

meškanlivosť, -ti

meškanlivý = neskorý, okúňavý

meškať, -ám = zdržiavať sa, zostávať: Kde si toľko meškaľ? (Rr.)

meškavý

meštan, -a, *pl.* mešťania, 1. obyvateľ mesta; 2. právo mestské majúci: Medzi mešťanov zapísať.

meštanosta, -u = starosta

meštek, -a = mešec: Víňko srdce občerstvuje, ale meštek vyprazdňuje.

meštianka, -y, 1. ženská majúca právo mestské; 2. žena mešťanova; 3. škola meštianska

meštiansky

meštianstvo, -a, právo meštianske; mešťania

méta, -y (*lt.*), v rím. cirkuse označenie cieľa

metafora, -y (*gr.*), obrazný výraz
metafyzika, -y (*gr.*), náuka o poznaní nadsmyselných vecí

metalurgia, -ie (*gr.*), hutníctvo

metamorfoza, -y (*gr.*) = premena, pretvorenie; premena tiel v tvary iné

metanie, -ia

metať, mecem; metať sa: Metať očima. — Mece sa ako popálený had. — Ryba sa počala metať. — Mece sa ako pes na reťazi, ako ryba v saku. (Zatur.)

meteľ, -le; metelica, -e = fujavica

meteličný

meteliť sa *v.* chumeliť sa

meteor, -a

meteorolog, -a (*gr.*), znalec al. skúmateľ poveterných úkazov

meteorologia, -ie (*gr.*), náuka o poveternosti; **meteorologický**

meter, -tra, *l.* v metri, *pl.* metre; metrický cent (= 100 kg)

metla, -y, *pl.* g. metál, metiel: Nová metla dobré zametá. — Ten je na neho metla: vychoval si metlu na seba. — Metla = svetlo za kométami (vlasaticami) sa ťahajúce.

metlár, -a, kto metly robí

metlica, -e; metlička, -y

metlisko, -a: Veľké metlisko mal v ruke.

Metod, Metodej, -a; metodejský:

Po smrti Metodejovej žiaci jeho rozniesli literatúru slovanskú po všetkých slovanských krajoch.

metoda, -y (*gr.*), cieľuprimeraný spôsob, návod; spôsob vyučovací

metodika, -y (gr.), učebný spôsob; náuka o učebných spôsoboch; **metodický**
metrický: m. cent (= 100 kg)
metrika, -y (gr.), náuka o veršových rozmeroch
metropolita, -u (gr.), arcibiskup (biskup sídelného mesta)
metrum, -tra (gr.), veršová miera
Mexiko, -a, krajina v Strednej Amerike
mezanin, -a (tl.), zvýšené prízemie, poloposchodie
mezzo (tl.), stredný; **mezzosoprán**
miasť, mätiem, miatol = miešať, v neporiadok uvádzať, motať, pliesť, mýliť
miaukať, -ajú = mňaukať, mňaučať
miazga, -y, životná šťava v rastlinách
miazma, -y (gr.), nákazlina
miaždiť, -im = mliaždiť
midlikať, -ám = pidlikať; nožom tupým krájať
mieň, -a, ryba; *zmenš.* **mienik**, -a
mienenie, -ia, čo sa mieni o niekom al. o niečom
mieniť, -im = myslieť; chcieť: Človek mieni, Pánboh mení. — O takých sa tu nemieni. — Zajtra mienim ísť do Bratislavy. — Ináč mieni, než hovorí.
mienka, -y: Verejná mienka je neviditeľná moc, ktorej nič neodolá. (Napoleon I.) — O tom rozchádzajú sa mienky.
mier, -u = pokoj: Mier trvá do vojny, a vojna do mieru. — Mier uzavrieť.
miera, -y, známa veličina, s kto-

rou sa srovnáva neznáma; čím sa niečo meria; naznačená medza, hranica: Mieru na kabát niekomu vziať, brať. — Je miera vo všetkých veciach, sú isté hranice (z lat.). — Mieru vo všetkom zachovávať. — V hojnej miere niekomu niečo nahraďiť. — Do istej miery. — Nezná miery. — Miera mapy udáva, koľkokrát je mapa menšia od skutočnosti.
mieriť, -im, 1. meriť; 2. cieľiť
mierniť, -im: m. bolesť liekom; — **sa**: Mierni sa, šuhajko, pre Boha sa mierni, ináč ťa vysmeje tento svet mizerný. (O. Bella)
miernosť, -ti, akosť veci z miery pravej al. obyčajnej nevystupujúca; zachovávanie miery; zdržiavanie náruživosti, hnevu ap.: spolky miernosti
mierny, 1. nie vyše miery, primeraný: mierny v jedle, pití; 2. pokojný: Mierne žitie — dlhé žitie. (Zátor.)
mierový, 1. od miera; 2. od mier
mierumilovný
miesiť, -im: m. cesto
Miesiželezo, -a (v rozprávkach)
miesť, metiem, mietol
miestečko, -a, malé miesto
miestne, -eho, poplatok od miesta
miestnosť, -ti
miestny
miesto, *predl. s gen.:* miesto mňa; miesto kráľa máme včul' prezidenta; miesto snehu padá dážď
miesto, -a: miestami = kde-kade, kade-kde: Raž už miestami

vyháňa. — Každá vec má svoje miesto. — Vzdialenosť miest. — Tá reč nebola na mieste. (Rr.) — Byť na svojom mieste. — Ani mu miesta nevedel najst'. (Zátur.) — Tu je moje miesto. — Na tomto mieste stál hrad. — Panna na miesto (dospelá). — Si už chlap na miesto (dospelý). — Nemať miesta istého (o tulákovi). — Horelo tam. Ale v ktorom mieste? — *zmenš.* **miestečko**

miesto-: slová ako miestopredseda, miestoprávca, miestokráľ ap. sú nedobre tvorené, hovorme a píšme: námestný predseda a p.

miestopis, -u, podrobné opísanie miesta

miestopisný

miestové, -ého, poplatok od miesta

miešanec, -nca, z dvoch plemien pochádzajúci (bastard)

miešanina, -y = miešaný krm, na pr.: ovos s vikou, jačmeň s pšenickou

miešať, -am: m. kávu (keď sa praží), kašu, karty; **miešať sa**: Do cudzích vecí sa miešať. — Mieša sa do všetkého ako vareška.

miešok, -ška, malý mech

migréna, -y (*fr.*), bolenie hlavy

mih, -u = mihnutie: mihom

mihalnica, -e = viečko

mihanie, -ia

miháť, -ám: Ale Hovorková počala na neho miháť. (Nitr. IV.) — **miháť sa**: Iskry radosti v očiach sa mihalý. — Ustavične sa mi pod očami mihá.

mihnúť, -nem, mihol; **mihnúť sa**: Preletel, ako by okom mihol. (Dbš.) — Úsmev mihol sa jej po tvári. — Ani okom nemihol.

mihotať, -ám, -cem; **mihotať sa**: Ľudmila len tak sa mu mihotala v očiach. (Nitra IV.)

Michal, -a: po Michale, o Michale (*iné je* o Michalovi); *zmenš.* **Mišo**, **Miško**, **Michalko**, -a: Po Michale (29. sept.) tráva, čo bys' ju kliešťami ťahal, nepôjde von. (Zátur.)

Michalovec, -viec

mikrofon, -u (*gr.*), zosilňovač zvuku

mikrokozmos, -zmu (*gr.*), svet v malom

mikroskop, -u (*gr.*), drobnohľad

mikroskopický, len drobnohľadom viditeľný

Mikuláš, -a, -ovi; starý datív -u ostáva, keď utratí ráz osobnosti, na pr.: smerom k Liptovskému Svätému Mikulášu. To isté platí aj o starom akuzatíve: videl som Lipt. Sv. Mikuláš.

míľa, -le, 1. miera dĺžková, 2. míľa dreva, uhlia

milá, -ej

miláček, -čka: Byť miláčkom šťastia.

Milan, -a

Milena, -y

milenec, -nca

milénium, -ia (*lt.*) = tisícročie, tisícročná pamiatka

milenka, -y = milá

milený = milý

milerád, -rada, -rado: Mileradi by sme ju potešili.

miliar, -a, kto míle stavia
miliarda, -y (*lt.*) = tisíc milionov
milícia, -ie, občianske vojsko
milieu (*fr. čítaj miljö*) *neskl.*, prostredie, okolie
miligram, -u (*mg*)
milimeter, -tra (*mm*)
milion, -a: dva miliony, päť milionov
milionoraký
milionový, **miliontý**
Milka, -y = Emília
milkovať, -ujem: Ale milé dievča ho začne milkovať. (Dbš. Sl. pov. I.) — **milkovať sa**, -ujem sa s *niekým*
míľnik, -a i **míľovník**, -a; stĺp míle ukazujúci
milo, *prisl.*
milodar, -u
milosrdenstvo, -a: Mat' s niekým milosrdenstvo. — Pri súde spravodlivom zachovaj milosrdenstvo.
milosrdne, *prisl.*
milosrdnosť, -ti = milosrdenstvo
milosrdný: milosrdným byť k niekomu. — Boh je veľmi milosrdný. — Milosrdní (bratia) opatrujú chorých v nemocniciach.
milosť, -ti = milostivosť, milosrdenstvo, láska, priazeň, odpustenie: V milosti u niekoho byť. — Hľadať milosť a priazeň u niekoho. — Milosť stratiť. — Z milosti božej som zdravý. — Všetkých bez milosti pobil. — Vzdať sa na milosť a nemilosť. — Odsúdený zločinec dostal milosť. — Návrh na udelenie milosti.

milostivo, *prisl.*

milostivý = k milosti naklonený, dobrotivý, láskavý: Buď nám Boh milostivý! — Pán Boh nech je jeho duši milostivý! — Milostivá pani!

milostne, *prisl.* = milostivo

Miloš, -a

milota, -y: Šíri sa od nej milota a krása.

milovanie, -ia

milovať, -ujem: Milovať Boha, rodičov, niekoho ako svojho brata (ako svoje vlastné dieťa, ako seba samého). — Milovať úprimne, srdečne, horlivo. — Čo koho do toho, kto miluje koho, milujže ma, dievča, neboj sa nikoho. (Koll. Zp.). — Miluj svojho bližného ako seba samého.

milovidný

milovnica, -e

milovník, -a: m. kvetín, umenia, ctnosti, peňazí, hostí, školy, samoty, pravdy, hudby. — Veľký milovník slovenčiny.

milovný: m. poctivosti, pokoja, Boha a jeho slova, vlasti, pohodlia, nádhery.

milozvučný

milunký, **milušký** = veľmi milý
milý: Milá vec. — Milý rodine žiak. — Milý pre rodinu žiak. — Milý priateľ! Pokladáme za milú povinnosť poďakovať sa... — Každá robota ťažká je tomu, komu nie je milá. — Ty si mi nado všetko milý.

mimika, -y (*gr.*), prejavovanie našich myšlienok a citov spôsobom zovňajším, t. j. posta-

vou tela, pohybmi jeho čiastok, najmä zmenami v tvári a oku.
mimo, *predl. s gen.*: Zlý žiak mimo školy nič sa neučí. — Slováci, žijúci mimo Slovenska. *Nepíš*: Šiel mimo náš dom, *píš*: mimo nášho domu.
mimochodom, *prisl.*: m. niečo podotknúť, povedať (en passant)
mimoidúci
mimoletný
mimoriadne, *prisl.*; **mimoriadny**
mimovoľne, *prisl.*; **mimovoľný**: mimovoľná vražda
mina, -y (*/r.*), podkop, najmä taký, kde sú skryté výbušné látky, ktoré explóziou vyhodia zem do povetria.
minaret, -u (*arab.*), veža mešety
míňať, -am; **míňať sa**: To je majster — peniaze míňať. — Roky sa míňaly. (Dbš. Sl. pov.) — Múka sa míňa.
minca, -e (*nem. Münze*) = kovový razený peniaz
mincier, -a, vážky jednoramenné, ktorých rúčka ukazuje ťažkosť váženého predmetu: Nieto väčšieho cigána, ako je mincier, ak neukazuje dobre (Porek.).
mincovňa, -vne; budova so strojmi a všetkým potrebným na výrobu mincí
minerál, -u (*lt.*), nerast
minerálny
mineralogia, -ie (*gr.*), nerastopis
mind'ary, -ov (*z maď.*) = mizina, nivoč, skaza
miniatura, -y (*lt.*), drobnomaľba;
miniaturný
minimum, -ima (*lt.*), najmenšie množstvo

minister, -tra (*lt.*), najvyšší štátny úradník, ktorý vedie správu istého odboru; **ministerský**
ministerstvo, -a (*lt.*)
miništrant, -a (*lt.*), prisluhovač pri službách božích
miništrovať, -ujem (*lt.*)
minorita, -y (*lt.*), menšina; iné je **minorita**, -u (mních)
minonosec, -sca
minuciózny (*lt.*), malicherný, podrobný
minulosť, -ti: Nemá ešte povedomia čistého, že dnešným dňom zatvorila sa brána neúprosne, neodvolateľne: za ňou je zatvorená minulosť navždy, bez návratu. (Kukuč.: Dom v str. II. 53.)
minulý: Prítomný čas zdá sa dlhý, ale minulý krátky.
mínus (*lt.*), menej
minuskula, -y (*lt.*), malé písmeno
minúť, miniem: Neminie ťa, čo ti je od Boha súdené. — Minulo mu 30 rokov. — Kupec minul všetku soľ (vypredal). — **minúť sa**: Boly časy byly, ale sa minuly, a po malej chvíli minieme sa aj my. Keď sa my minieme, minie sa krajina, ako by odpadol vrštek z rozmarína. (Veniec 41.) — Chleba sa veľa minulo.
minúta, -y
minuteľný
minútny, **minútový**
Miroslav, -a
misa, -y: Neboj sa malej misy, ale malého hrnca. — Na misu mi dajte, v hrnci mi nechajte, i s vami budem jesť. (Zátor.) —

Z prázdnej misy sa nenaješ, čo je aká pekná.
misál, -a (*lt.*), omšová kniha
misionár, -a (*lt.*), kňaz, poslaný rozširovať vieru
miska, -y: Ani z peknej misky sa nenaješ, keď je prázdna. (Gr. Taj. I., 48.)
miss, *neskl.* (*angl.*), deva, panna
mistress, *neskl.* (*angl.*), *vyslov* mi-sis), pani
mišianka, -y, druh jablka
miškár, -a; **miškárstvo**, -a; **miškovať**, -ujem
Miškovec, -vca, mesto v Maďarsku; **miškovský** (*nie*: miškovecký)
Mišo, -a *ϕ.* Michal
mištička, -y
mitra, -y (*gr.*) = infula
mívať sa (si) -am sa = domnievať sa, nazdávať sa: Vy matere ako matere: nevidíte na prst od nosa, a predsa si mívate, že ste všetku múdrosť pochlípaly. (Kukuč. XXIV.)
mizantrop, -a (*gr.*), mrzút
mizerácky; **mizeráctvo**, -a
mizeráčik, -im = bedáriť
mizerák, -a = bedár
mizerný
mizina, -y = skaza, záhuba
miznúť, -nem
mláčka, -y *ϕ.* mláka
mlaď, -di: Buď za mladi starcom, abys bol na starosť mládencom. — Čo sa za mladi ne-naučíš, to na starosť nepochopíš. (Sb. M. S.)
mláďa, -aťa
mláďatko, -a: **Mláďatká**, -tôk, sviatok, pamiatka na deti, ktoré

boly povraždené na rozkaz Herodesov, aby medzi nimi i Ježiš zahynul
mládenčik, -ím, ostávať mládencom: Minuly sa i fašiangy a on len iďalej mládenčil. (N. Hsk. IV.)
mládenec, -nca: starý mládenec
mládenecký
mládenectvo, -a
mládenský: V prsiach mládenských vrie požiar citov. (A. Sládk.) — Nebudem sa ženiť ani za celý svet, nad ten stav mládenský krajšieho stavu niet. (Ondrej Bella)
mládenstvo, -a = mládenectvo
mládež, -e: Skladajú veľké nádeje v mládež. — Ó, mládež naša, tys' držiteľkou rána, vladárkou mája, tys' jara pokladníkom!... Volám: vezmi kľúče, odomkni raj nám zavretý! (Hviezd.)
mladica, -e, mladá ženská: panna, deva
mladík, -a, mladý človek: šuhaj, mládenec, parobok
mladistvosť, -ti
mladistvý
mladiť, -ím, mladým robiť, ob-noviť; **mladiť sa**: Žena sa rada mladí.
mládka, **mládočka**, -y, mladá kura, čo ešte nenesie
mládnik, -a, výhonok, mladá rastoľ, prút: Na mládnik rozmarínu povedala, že ho zasadí do obloka. (Kukuč. XXIII.)
mladnúť, -nem
mladoch, **mladoň**, -a = mladík: Martinko dospel za mladoňa. (Ph'd. III.)

mladosť, -ti: Mladosť — pocha-
bost'. — Hojže Bože, jak to
smutno, keď mladosť sa po-
minie. (A. Sládk.) — Mladosť
moja, mladosť, vyšlas' mi na
márnosť, vyšlas' mi na már-
nosť pre moju nedbalosť! Mla-
dosť moja, mladosť, ver' si sa
stratila, ako by som kameň do
vody hodila. Ešte sa ten kameň vo
vode obráti, ale moja mladosť
nikdy sa nevráti. (Veniec 55.) —
Veje vietor po doline, moja mla-
dosť len tak hynie, ako lístok
v bukovine. (Koll. Zp.) — Lúb
dni mladosti, braček mladý!
Ona kvetom je života. I keď
ducha sbieraš poklady, i keď
priateľstva hľadáš vnady, lúb dni
mladosti, braček mladý, abys
nezostal sirota. (Kalinčiak) —
Privykaj ctnosti ihneď od mla-
dosti. — Hriechy mladosti
kára Boh na staré kosti. —
V kvete mladosti. — Za mo-
jej mladosti. — Mladosť je
túžba živá po kráse, je hlas ne-
beský v živom ohlase, je ne-
pokoj duší svätý, je tá mohut-
nosť, čo slávu hľadá, je kvetín
lásky rajská záhrada, je anjel
v prachu zaviaty! (Sládk.)
mladoženích, -a, mládenec, ženia-
ci sa, pred sobášom je mlado-
ženích, a po sobáši mladý zať
mladší v. mladý
mladucha, -y, keď sa dievča vy-
dáva, je mladucha
mladuchin, -a, -o: mladuchina
sestra
Mladunice, -níc, obec v Honte
mladušký

mladý, mladší: mladý človek,
kňaz, pani, vek. — Vdova rok-
mi mladá. — V mladom ve-
ku. — Mladým náleží budú-
nosť. — Mladým patrí pokrok,
mladým patrí slovo, mladým
patrí život. — Mladé manžel-
stvo. — Oholím si bradu, vez-
mem si mladú (o vdovcovi.) —
Mladý môže, starý musí (zo-
mriet'). (Sb. M. S.)

mládza, -e = otava

mláka, -y, kaluža, barina, malý
močiar; zmenš. **mláčka**, -y

mľaskať, -ám; **mľasknúť**, -nem:
mľaskať ústami

mľaskot, -u = mľaskanie

mlat, -a = kladivo: Myšlienka je
ako tráva po Ďure, ani mlatom
ju nezatlčieš, keď chce klíčiť.
(Št. Krčméry.)

mláčačka, -y = mlátiaci stroj

mlatba, -y (pred príponou -ba ne-
mäkčíme t, R. § 18.) = mlá-
tenie: Bodaj mal zlú žeň i mlat-
bu, keď ma pripravil o svadbu.
(Koll. Zp.)

mlatecovský

mlatec, -tca (keď v skloňovaní e
vypadne, mäkkosť t prestáva,
R. § 18.)

mlátiť, -im; **mlátievať**, am: Najprv
mlátia, potom platia. (Orol
IX.) — Len si mu povoľ, bude
ti čo chvíľa hrach na chrbte
mlátiť. (Phřd. VII.)

mlato, -a, šupiny zo sladu vyva-
reného na dne usadené: Do-
bytok mlatom krmiť.

mlčanie, -ia: mlčaním prejsť po-
pri . . .

mlčanlivosť, -ti

mlčanlivý

mlčať, mlčím: Mlčať je zlato. —

Kto vie mlčať, ten je múdry. (Gavlovič.) — Kto mlčí ten sa priznáva. — Kto mlčí, ten svedčí. (Zátor.)

mlčkom, mlčky, prisl.: Kráčajú mlčky, každý so svojou ťarchou myšlienok a starostí, čo navälil život. (Kukuč.: Dom v str. I. 161.)

mlečiar, -a; mlečiareň, -rne; mlečiarka, -y; mlečiarstvo, -a v. mliekár

mledzivo, -a, mlieko pred otelením a prvé mlieko po otelení vydojené. (Rr.)

mletiar, -a: Mletiar sa schodili, mlyny začaly pomaly svojím obyčajným taktom hrkotať. (Gr. T.)

mletie, -ia

mlgať, -ám = cicať: teľa mlgá m. mlha piš: hmla

mliazga, -y, šťava stromov

mliazdiť, -im: Toto mlátidlo zrna nemliazdi. (Nár. Hlšk. IV.)

mlieč, -a, ryba samec; zelina (Euphorbia)

mliečnik, -a

mliečny: m. kaša; Mliečna cesta = belavý pás, ktorý vidíme nočným časom na jasnej oblohe nebeskej

mliekár, -a; mliekáreň, -rne; mliekárka, -y; mliekárstvo, -a

mlieko, -a: m. kravské, kozie, ovčie, kobyľie, psie mlieko = zelina (Euphorbia peplus); vlčie mlieko — zelina (Euphorbia helioscopia); hrniec s mliekom; káva s mliekom; kondenzované čiže zhustené mlieko; lie-

čenie mliekom. — Nedobré je víno deťom, lepšia je im kaša s mliekom. (Ht. Sl. ml. 226.)

— Ako krv a mlieko (pekná.)

mlieť, melem, meľ!: Kto prv príde, ten prv mele. — Nemeľ už toľko (ústami)!

mlknuť, -nem, počať mlčať

mlkvieť, -iem

mlkvy = tichý, slabý, neplodný, bez obsahu: mlkve zrno

mluno, -a = elektrina (srov. rus. molnija)

mluvnica, -e = gramatika

mlyn, -a: mlyn ručný, veterný, vodný; mlyn na vrchnú, na spodnú vodu. — Aký otec, taký syn, aká voda, taký mlyn, aké drevo, taký klin. — Chodí z mlyna do mlyna. — Ide mu huba ako mlyn. — Rapoce ako mlyn; ako straka. (Zátor.) — Bola to voda na mlyn Maďarov. (Joz. Škultéty.) — Božie mlyny pomaly meľú, ale meľú naisto. — Po staršom do mlyna. — Ženie mu vodu na mlyn. — Okolo mlyna hustá vršina, kde je tá mlynárka, čo ma ľúbila. (Veniec, 159.)

Mlyn, -a (obec)

Mlyňany, -nian (obec)

mlynár, -a: Mlynár sa vtedy prebudí, keď mu mlyn zastane. (Zátor.) — Dávajú ma za mlynára: vo mlyne sa práši, to sa mi nepáči, nepôjdem zaň. (Koll. Zp. 1.) — Kázala mi mati biele húsky hnati, tadolu, tadolu k mlynárovej hati. (Veniec 116.) — Mlynára sa múka lapá a ševca smola. — Mlynár keď

má vodu, pije víno; keď nemá vody, pije vodu. (Zátur.)
mlynárka, -y: Chytila mlynárka širokú lopatu, zabila mi húsku, najkrajšiu chochlatú. Počkaj ty, mlynárka, čo sa tebe stane, ak moja husička na nôžky nestane. (Veniec 116.)
mlynársky; **mlynárstvo**, -a
mlynček, -a: Mlynček, zvrtni sa; stôl, vyťahni sa, obrus, prestri sa; daj, čo máš jesť a piť. (Dobš. Prostonár. obyč.)
mlyniec, -nea
Mlyniec, -nea (obec)
mlynica, -e
mlynský: m. kameň
mlzač, -a = maškrtník
mlzať, -žem = lízať; **mlznúť**, -nem, liznúť
mlzť, -ziem = lízať
mm = milimeter
m. m. = minulého mesiaca
m. r. = minulého roku
mňaučať, -ím = mraučať
mních, -a; *pl.* mnísi: Bol jeden mních, mal mnoho kníh, nevedel, čo je v nich. (Rr.)
Mníchov, -a = München, mesto v Bavorsku; **mníchovský**
mníšiť, -im: Aby sa plodnosť prekázila, bravcov miškujú a škopia, mašice mníšia. (Pohľad. IX.)
mníška, -y
mníšsky
mníšstvo, -a
mnoho, *čisl. neurč.*, viac, najviac = veľa: Nie je tak mnoho, aby sa neminulo. (Sb. M. S.) *m.* mnoho ste dali za voly? *piš:* koľko ste dali za voly?
mnohobožstvo, -a = polyteizmus

mnohočlenný
mnohodielný
mnohohran, -u; **mnohohranný**
mnohokopytník, -a
mnohokrát = mnoho ráz
mnohonásobne, *prisl.*; **mnohonásobný**
mnohoraký
mnohoročný
mnohoslabičný
mnohosľubný
mnohostranný
mnohotvárný
mnohouholník, -a; **mnohouhelný**
mnohovážený
mnohoženstvo, -a = (polygamia)
mnohý, -á, -é, *čisl. neurč. sklonná:*
m. mnohý sa už sklamal, *piš:* veľa, mnoho sa ich už sklamalo
mnou, so **mnou** v. ja
množenie, -ia: znak množenia (×)
množiť, -ím
množitel, -a; *pl.* -ia = násobiteľ
množný: množné číslo
množstvo, -a *pl.* g. množství, množstiev
mobilizácia, -ie (*tl.*), uvedenie vojaska do stavu vojny, do pohotovosti
mobilizovať, -ujem
mobilný (*lt.*), **hybný** (*movitý* = *hnutelný*)
m. moc (*čisl. neurč.*) *piš:* mnoho, veľa; *m.* moc pekný, drahý ap. *piš:* veľmi pekný, drahý ap.
moc, -i: Moci zbaviť. — Čo sa proti právu robí, to nemá moci. — To je v jeho moci (môže to urobiť). — Silou-mocou. — Z vyššej moci. — Ale ona smútku nemôže sa dať pod

moc. Ktože by opatril dom, čeľad? (Timr.)

Miesto: má moc rozhodovania, **píš:** má moc rozhodovať.

mecnár, -a

mecnárstvo, -a: dedičné mecnárstvo

mocne, prísl.: mocne panovať

mocnieť, -iem, -ejem

mocnosť, -ti

mocný: Prednejší časom, mocnejší právom. — Mocný štát, spojenec. — Mocná záštita. — S mocnejším sa nevaď a s nepriateľom sa nerad'.

môcť, môžem, mohol: Nemôcť spať. — Spadly mu čapy, nemôže piť. — Hranice tie môžu sa zmeniť len zákonom. — Ako som najlepšie mohol (podľa svojej možnosti). — Či mi Pánboh nemohol aspoň teba nechať? (Koll. IV.) — Kto za to môže?

moč, -u: v moči; nútenie na moč

močarina, -y; močarisko, -a

močaristý

močenie, -ia: m. ľanu, konopí; púšťanie moču

močiar, -a: v močiari; *pl.* močiare

močidlo, -a, kde sa ľan a konope močia: Nadúva sa ako žaba v močidle.

močiť, -ím, vo vode držať; m. mäso, hrach, šaty, kožu vo vode; močiť ľan a konope v močidle; m. do postele (moč púšťať)

močka, -y: močka z fajky

močohnavý

močový

móda, -y (fr.), suma zvykov, mravov, obyčajov, krojov a vôbec životných spôsobov, určených

premenlivým rozmarom a časovým vkusom. Móda zasahuje do spoločenského života, na pr.: náradia, stavania, čítania kníh, literatúry. — To už z módy vyšlo. — Novú módu uviesť.

modalita, -y (lt.), spôsob

model, -u (fr.) = vzor, vzorec

moderný (fr.), novodobý, časový

modifikácia, -ie (lt.), prispôsobenie

modifikovať, -ujem

modistka, -y, kupčiaca s módnym tovarom

modla, -y, podobizeň; predmet, ktorému sa klaňajú

modlár, -a = modloslužebník

modlársky; modlárstvo, -a

modlikať, -ám, neprestajne prosiť; prosbami domrzáť: Nemodlikaj sa mu už toľko. (Nehoden je, aby si sa mu prosil.) (Dbš.)

modliť sa, -ím sa: Modlime sa! — Modliť sa bez modlitebnej knižky, nazpamäť, od rána do večera, v kostole, pred oltárom, s kňazom za duše zomrelých, aby im Boh odpustil hriechy. — Modliť sa Pánu Bohu. — Matka sa modlievala, aby ti Boh dal dobrého rozumu.

modlitba, -y: Modlitba, keď ide od srdca, prebija nebesá. (Kukuč. Dom v str. I. 141.)

modlitebný: modlitebná knižka

modloslužba, -y; modloslužobník, -a

módný, móde primeraný, móde náležiaci

Modra, -y: Miestne meno „Modra“ je ženský tvar adjektíva menného k mužskému tvaru „Modor“, tiež mennému, v maďarčine užívanému; ale tvar tento

je teraz už spodstatnený. (Hlavatý § 255.) — modriansky; **Modran; Modrianka**
modrastý
modrava, -y = modrá farba
modravý
modrieť, -iem, -ejem
modrina, -y: Zbil ho do modrín na tele.
modriť, -ím
modrooký
modrý = belasý, siný
modulácia, -ie (*lt.*), prechod z tóniny do tóniny
modzog *v.* **mozog**
Mohamed, -a
mohamedán, -a, vyznavač učenia Mohamedovho, islamu; **mohamedánsky**
mohúci, -a, -e
mohutnenie, -ia
mohutnieť, -iem
mohutnosť, -ti
mohutný = mocný, silný
mohyla, -y, nad hrobom nasypaná hrobľa; náhrobok zo zeme a piesku nasypaný
moch, -u = mach
mochnatý
mochovatieť, -iem = mochom zarastať
mochovatý
mochový
môj, moja, moje; môjho (mojeho), môjmu (mojemu), mojej: na moj' hriješnu... na moj' veru
mojať, -ti = moja rodina: Ilonka umrela, mojať ju zmárnila; mojať ju zmárnila, a len pre to jedno: zdala sa jej hanbou v rode dievča biedno. (Samo Chalupka.)

Mojmír, -a
Mojžiš, -a
mok, -u = tekutina
moknúť, -nem, mokrým sa stávať
mokraď, -di, mokré miesto v poli; mokrina: Dlážka pokrytá bola mokrad'ou. (Orol XI.)
mokravý
mokrina, -y
mokriť, -ím
mokro, *prisl.*
mokro, -a: Ležíme v mokre.
mokrosť, -ti
mokrota, -y = mokrosť
mokrý
moľ, -a; **moľovieť**, -ie
molekula, -y, čiastočka hmoty; **molekulárny**
molestovať, -ujem (*lt.*) = obťažovať, domrzáť
mólo, -a (*tl.*), ochranná kamenná hrádza v prístave
moloch, -a, starý fenický bôžik, ktorému Feničania obetovali svoje dietky
moľovina, -y
moľovitý
moľový
moment, -u (*lt.*) = chvíľa, rozhodná chvíľa; podstatná okolnosť niečoho
monarchia, -ie (*gr.*) = samovláda
monastier, -a (*gr.*) = pravoslávny kláštor
monitor, -a (*fr.*), vojenská menšia loď
monogamia, -ie (*gr.*), jednoženstvo
monografia, -ie (*gr.*), spis o určitom predmete
monogram, -u (*gr.*), značka, složená z počiatkových, do seba prepletených písmen nejakého mena

monolit, -u (*gr.*), stĺp z jedného kameňa

monolog, -u (*gr.*), v dráme scéna, keď jediný herec hovorí na javisku

monopol, -u (*gr.*), výhradné právo štátu na dobývanie a predaj rozličných nerastov (na pr. soli); na razenie peňazí; na spracovanie dohánu, pušného prachu a i.

monoteizmus, -zmu (*gr.*), viera v jediného Boha

monotónny (*gr.*) = jednotvárnny (v speve)

monštrancia, -ie (*lt.*), nádoba, v ktorej sa u katolíkov velebná Sviatosť oltárna drží

monštrum, -stra (*lt.*), obluda, netvor

montánnny (*lt.*), banický, banský

montáž, -e (*fr.*), zostavovanie na pr. strojov

montér, -a (*fr.*), zostavovateľ strojov

monumentálny (*lt.*), pomníkový; pamätný

mor, -u; mor čiže morová rana volá sa každá záhubná, veľmi rozšírená epidemická choroba

mora, -y, nočný motýľ; mora morí, zmára, mární. — Mora ho dlávi. — Mory chodia, vraj, v noci na človeka, dlávia ho a krv z neho pijú. — Ožily v ňom nádeje, spadla s neho tieseň, ktorá ho dusila ani mora, vy-ciciavala všetku sviežosť a šťavu. (Kukuč. XIX.)

moralita, -y (*lt.*), mravnosť

morálka, -y (*lt.*) = náuka o mravoch; mravouka

moratórium, -ia (*fr.*), predĺženie lehoty

Morava, -y; **Moravan**, -a; **Moravec**, -vca; **Moravčik**, -a; **moravský**

morča, -aťa

morčí, -ia, -ie

m. mordár (*nem.*) *piš*: zabijak, vrah

m. mordovať (*nem.*) *piš*: zabíjať, vraždiť; *m.* mordovať sa, *piš*: trápiť sa

more, -a, *pl.* moria, -í, -iam, -iach, -ami (*nie* moriani, *ani* mormi): Nepúšťaj sa bez vesla na more. — Do lesa dreva nevoz a do mora vody nenos. — Do mora rieky vpadajú. — Pri búrke na mori srdce sa pokorí. — Voda z brehov vystúpila a krajinu v more premenila. — V mori nešlachetnosti tonúť.

Morena, -y, bohyňa smrti a zimy, smrť: Morena, Morena! za kohos' umrela? Ne za ny (nás), ne za ny (nás), než za ty (tých) kresťany (kresťanov). (Pieseň z časov pohanských.)

morenie, -ia = trápenie, sužovanie, mučenie

móres, -u (*lt.*) = mravy, zdvorilosť

móresný (*lt.*) = zdvorilý, mravný

morfológia, -ie (*gr.*), tvaroslovie

morganatické manželstvo, nerovné (keď niektorý panovník vezme si manželku nižšieho stavu)

moriak, -a: Kráča si ako nadurený moriak (pyšný je). (Dbš.)

morit, -ím = usmrcovať, trápiť, sužovať: Mračná myseľ ho morí. — Nieкого hladom morit'. — A ty mor ho! — hoj, mor ho!

detvo môjho rodu, kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu; a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom, mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom. (Samo Chalupka)

moriteľ, -a

morivý

morka, -y

morňa, -ne, podzemná pivnica v starých hradoch, kde zločincov hladom morili

mornár, -a = námorník

morový, na mor sa vzťahujúci: morová rana, nákaza

morský, mora sa týkajúci: morská voda, vlna, tráva, pena, ryba, potvora, plavba, hladina, úžina; morské kupectvo, rybárstvo, dno; morské kúpele; morské oko (pleso, jazero na vysokých vrchoch); Morské oko (miestne meno); morská cibula = (*Scilla maritima*); morská svinka (morské prasa) = (*Mus porcellus*).

moruľa, -le = marhuľa

moruša, -e

morušový: m. strom; morušové listy

mosadz, -i; **mosadznícky**; **mosadzníctvo**, -a; **mosadzný**

Moskva, -y; **moskovský**

moskyt, -a, komár

most, -a: most drevený, kamenný, železný, reťazový, pilierový, podzemný; *zmenš.* **mostík**, -a: Čo sa budeme tu dlho cifrovať — povedzme si po slovensky: s mosta doprosta. (Kukuč. XXIV.)

mostné, -ého

mostnica, -e = brvná pod do-

skami v dlážke; dlážka z brván v stajni, na moste

mostové, -ého

mostovina, -y: Zo stajne ozval sa dutý buch. Kôň to buchol kopytom o mostovinu a zafrkal. V. mostnica

Mošovce, -iec; **mošovský**: Ján Kolár narodil sa 29. júla r. 1793 v Mošovciach v župe Turčianskej.

moták *v.* **motovidlo**

motanie, -ia

motanina, -y

motat, -ám, -cem = navíjať, hýbať: Budem motat' (navíjať priadzu na motovidlo). (Rr.)

motat sa, bez zamestnania sem tam chodiť: Motá sa ako opitý, ako motovidlo. — Moce sa mi to na jazyku. (Rr.) — Naši drotári motajú sa (chodia) svetom. — Čo sa už len toľko motáš?

motív, -u (*lt.*), pohnútka, základná myšlienka

moto, -a (*tl.*) = heslo

motoh, -a, **motohovia**, pomätný človek, blázon: Vlasov, zubov nemá a tvár pokrčená, na čo by ti bola, starý motoh, žena. (Čknžk. II. 276.)

motolica, -e, choroba ovčia

motoliť sa = krútiť sa

motor, -a (*lt.*), hnací stroj; **motorový**

motornieť, -iem, motorným sa stávať

motornosť, -ti

motorný

motovidlo, -a: A ja jej zas urobím špás: prepíjem jej kúdeľ,

motovidlo, kužeľ, — bude to špás! Motovidlo i vreteno — na čomže by priadla, do čierneho diabla, moja žena. (Veniec 196.)

motúz, -a = špagát: motúzy súkať; medový motúz niekomu cez ústa preťahovať (sľubovať, čo sa nesplní); *zmenš.* **motúzok**, -zka

motyčka, -y

motyka, -y: Motykou niečo okopávať. — Ak Pánboh dopustí, aj motyka vystrelí (stane sa aj pravde nepodobné). (Zátor.) — Keby som vedela, že motyka vystrelí, hneď by ťa zastrelila. (Orol. IX.)

motýľ, -a, *pl.* motýle

motýľok, -ľka: Motýľky trepocú krýdelkami. (HVaj. I.)

motýľový

movitosť, -ti (*lt.*) = movitý majetok

movitý (*lt.*) = hnutelný, pohnutelný: movitý majetok je všetko, čo môže byť vedené, vezené al. nosené

mozaika, -y, obraz zostavený z farbistých kamienkov, sklíčok

mozog, -zgu: Zapálenie mozgu. — Víno chutné robí mozgy mutné. (Koll. Zp.)

mozol, -a, otlačená stvrdlá koža na rukách al. na nohách: Chcete ma odstrašiť mozolmi, ale ma neodstrašíte: posvätila ich práca. Sú vznešení svedkovia vašej práce. Len vaša práca má takých svedkov. (Kukučín: XXIV.) — Ezechiel, jak ctil si dosiaľ oboch rodičov, cti matku

naďalej i poslúchaj — a šanuj, synku, otca mozole. (Hviezdoslav)

mozoliť, -ím, ťažkú robotu vykonávať

mozolnatý

mozolný

mozolovatosť, -ti; **mozolovaty**

môžbyť = azda, hádam

možno: Určitého pravidla nemožno podať.

možnosť, -ti: Sľubujeme pomáhať každý z nás podľa svojej možnosti.

možný: To nie sú veci možné. — Hovoriť o všetkých možných i nemožných veciach. — Čo možné, urobím. Možný = zámožný: Tieto veci odpredávať chodíme do X., možnejší na vozoch, menej majetní v košoch. (N. Hlšk. XIII.)

m. r. = minulého roku

mráček, -čka: Obloha zas čistá, bez mráčka. (Kukuč.)

mračiť sa: Mračí sa, bude pršať. *m.* mračno *piš* oblak, chmára

mrak, -u: na mraku, za mraku

mrákava, -y = čierny oblak, chmára

mramor, -u: tvrdý, studený, ani mramor

mramorovať, -ujem, mramorom potáľovať al. na spôsob mramoru robiť

mramorový: *m.* kameň; lom

mraštiť, -ím: *m.* čelo; **mraštiť sa** = vraštiť sa

mrav, -u = povaha, obyčaj, zvyk, *obyč. pl.* **mravy**: mravy dobré, vzorné; skaza mravov; dobrých mravov chlapec, žiak, dievča

mravčanie, -ia

mravčať, -ím: Vyhladovelé deti počaly mravčať, že by jedly. (Dbš. Sl. pov. I.)

mravčí, -ia, -ie

mravec, -vca: Mravce do prázdnych stodôl nikdy nelezú. — Behajú ako mravce, keď im do mraveniska štúriš. (Rr.)

mravenisko, -a: m. rozkopnúť, rozhrabať

mravne, *prísl.*: m. žiť; m. sa držať

mravnosť, -ti: Jeho mravnosť je chvalitebná, bezúhonná.

mravný, na mravy sa vzťahujúci: m. knihy, bájky, povinnosť, zákon; netelesný, nefyzický: m. osoba, svet; mravný chlapec, žiak, dievča; mravný cit

mravopočestnosť, -ti: Ako sa trestaly priestupky proti mravopočestnosti (smilstvo, cudzoľožstvo, násilie pactivej ženskej učinené).

mravopočestný

mravouka, -y, učenie o mravoch

mravy, -ov *v.* **mrav**

mráz, mrazu: Sneh siatiny pokrýva, aby od mrazu nemrzly. — Mrazom pripálilo. — Mráz prhľavu nespáli. — Trúbiť na mráz. — Počkaj príde na psa mráz. (Sb. M. S.) — Jeden stupeň mrazu. — Prešiel ho mráz (= bojí sa). (Dbš.) — Po kostiach mu mráz behá. (Strach ho prejíma.) (Dbš.) — Mráz ho prechodí. (Kukuč. III., 168.) — Mrazy štípu. — Nechytí sa ma nijaký mráz. — Zatreštaly mrazy.

mraziť, -ím

mrazivo, -a

mrazivý: vietor

mrcina, -y = zdochlina

mrdať, -ám; **mrdnúť**, -nem = vrtieť, kývať: mrdať nosom; mrdnúť plecom; pes mrdá chvostom. — Mrdol plecami. akoby sa ho to ani netýkalo. — Iba bajúsom mrdol na to. (Zá-tur.)

mrdkáť, -á (-k- znižuje činnosť, ktorú sloveso označuje): pes mrdká chvostom

mrdolenie, -ia, krútenie chvostom

mrdoľiť, -ím, chvostom krútiť

mrena, -y, ryba (*Mullus barbatus*)

mreža, -e: m. v okne; okno s mrežami; *zmenš.* **mriežka**, -y

mrežiť, -ím; **mrežovať**, -ujem

mrežový: m. vráta

mrhač, -a

mrhať, -ám = mariť, kaziť, nešetriť: m. čas, sily, peniaze, majetok; *nepíš:* marhať

mrhávať, -am

mrholiť, mrholí, drobno pršať

mrcha, *neskl. prid. m.* = mrchavý, zlý: To je mrcha človek. — Mrcha cesta. — Mrcha kaše si navaril.

mrcha, -y = mršina: To je mrcha (mrchavý, zlý človek)!

mrchavec, -vca, zlý človek

mrchavý = zlý, mrzký: Zanechal ma milý pre mrchavých ľudí. (Sl. ps.)

mrieť, mriem: m. hladom, smädom; choleroou mreli ľudia; náhlou smrťou umrieť, zomrieť

mriežka, -y, malá mreža

mriežkovanie, -ia

mriežkovaný

mriežkovať, -ujem = mriežky robiť
mrk, -u = mrkanie, mrknutie:
 Môj dom najdete otvoreným od
 mrku do svitu. (Kukuč. M. v.)
mrkanie, -ia: Keď sa vracal, bý-
 valo už na mrkaní. — Abyže
 ste pred mrkaním doma boli.
mrkať (sa), mrká (sa): Mrklo
 mu v očiach. — Mrkať na nie-
 koho. — Potajomky na seba
 mrkli. — Múdre mu o tom len
 mrkni. — Len mi na zármutok
 i mrká i svitá. (Koll. Zp. I.)
mrkev *v.* mrkva
mrkotať, -cem, -tám = stenáť,
 vrčať: nemrkoc, nemrkotaj
mrkva, -y, *zmenš.* mrkvička, -y
mrkvište, -ťa
mrkvový
mrle, mrlí = svrbenie; starosť:
 Mrle mu hrajú (nemá pokoja).
mrlíť = svrbieť: mrlí ma koža
mrmláč, -a; **mrmlanie**, -ia
mrmlať, **mrmlať**, **mumlať**, -em:
 Mrmle ako medveď.
mrnčanie, -ia
mrnčať, -ím: dieťa mrnčí
mršina, -y = mrcha; mrchavý,
 zlý tvor: To je mršina! — Čo
 by sa ja mal s takou mršinou
 zapodievať. (Opovrhujem ťa.)
 (Dbš.)
mřstít, -im = mraštit'
mřtvenie, -ia
mřtvica, -e, mřtva, t. j. neúrodná
 zem; *m.* mřtvica (apoplexia) *přš:*
 porážka
mřtviť, -im, života pozbavovať
mřtvola, -y
mřtvota, -y: Tam je úplná mřtvo-
 ta, iba čo čajka švihne na mo-
 hutných krýdlach a hodí sa na

hladinu, stratiac sa na nej oku
 svojou plavou farbou. (Kukuč.
 XIV.)

mřtvý: Vstal z mřtvých. — Mřtve
 telo pochovať. — Spievaná omša
 za mřtvých. — Mřtveho už
 zuby nebolia. — Mřtvy necíti,
 kde a jako leží. — O mřtvých
 alebo dobre, alebo nič. — Už
 bol na poly mřtvy.

mřva, -y = odrobina, omelina:
 Kto chce vyňať mřvu z oka
 svojho brata, najprv musí vi-
 dieť brvno vo vlastnom oku.

mřváň, -a, veľký pletený koláč
mřvance, -ov, drobené cesto do
 polievky

mřvenica, -e, polievka z mřvan-
 cov

mřvenina, -y

mřvina, **mřvinka**, -y = mřva

mřviť, -ím = drobiť; **mřviť sa**:
 koláč sa mřví (drobí). — Čo sa
 tak mřvíš (= vřtíš)? — Mřvia
 sa ako mřavce.

mřzieť, -ím: Mřzí nás tá vec. —
 Celý svet ma mřzí. — Mřzí ma,
 že som to urobil. — Čo koho
 najviac mřzí, to sa ho naj-
 viac drží. (Orol IX.)

mřzieť sa na niečo, mřzím sa:
 Mřzel sa bez príčiny.

mřzko, *přisl.*

mřzkosť, -ti = nečistota, přuha-
 vosť, ořklivosť, oplzlosť: *m.* hřie-
 chov

mřzký, mřzkejší = přuhavý, ohyzd-
 ný; nečistý; hanobný

mřzľavý

mřzlina, -y = zmrzlina, čo je
 zmrznuté

mřznúť, -nem: Voda mřzne. Čo tu

mrzneš, id' do izby. — Tejto noci mrzlo. — Mrzne, až tak treští. — Krv v žilách mrzne.

mrzutosť, -ti: Bola z toho veľiká mrzutosť. — Mať s niekým mrzutosť. — Rozišli sa bez mrzutosti.

mrzutý: Kto je mrzutý, o tom sa vraví, že vstal ľavou nohou.

m. msta *piš*: pomsta

mstiť, -ím *v.* pomstiť

mstiteľ, -a: Mstiteľ neprávosti je meč.

mstivý *v.* pomstivý

m. mšica *piš* mušica, muška, listová voš, listová blecha

mučať, -ím = bučať

m. mučedník *piš*: **mučeník**

mučenica, -e

mučenícky

mučenie, -ia, muka

múčenie, -ia, posypávanie múkou

mučeník, -a: Byť mučeníkom svojej viery. — Mučeník pravdy.

mučiareň, -rne

mučidlo, -a: Mučidlami niekoho k priznaniu nútiť. — Na mučidle sa priznať.

mučiť, -ím: Kat mučí zločinea.

múčiť, -im, múkou posypať

mučiteľ, -a

mučivý: predtucha mučivá

múčka, -y

múčnica, -e, múčna truhla

múčny: múčne jedlo

mudrácky; **mudráctvo**, -a; **mudrák**, -a

mudre, mudrca

mudrieť, -iem, -ejem

múdiť, -im

mudrlant, -a

múdro, *prisl.*

mudroch, -a

mudroň, -a = mudrák, múdry človek

múdrost', -ti: múdrost'ou obdarený; *m.* svetská (filozofia); *m.* nebeská al. božská (teologia); zuby múdrosti (posledné čreňovce, neskoro rastúce)

mudrovanie, -ia

mudrovať, -ujem

múdry: Múdra hlava. — Múdry ako Šalamún. — Vajce chce byť múdrejšie než sliepka. — Lepší jeden múdry než bláznov tisíc. (Sb. M. S.) — Múdry sa nik nenarodí. (Zátur.) — Po práve je každý múdrejší. (Zátur.) — Múdreho netreba učiť. (Zátur.)

muezín, -a (*arab.*), mohamedánsky vyvolávač na modlenie

mucha, -y: Mucha mu na nos sadla (pre málo sa hnevá.) — Mucha svätajánska. — Vieten, od čoho muchy dochnú. — Dobrá je psovi aj mucha (keď nemá iného). — To mu je toľko ako psovi mucha. (Zátur.)

mucholapka, -y

muchotrávka, -y, huba (*Agaricus muscarius*)

muchový

muk, -u: Okolo mňa blysk a huk. Dcéra moja ani muk! Nech nad nami blýska, húka, nech pod nami zem sa puká. (Botto)

muka, -y = trápenie, mučenie: Sľutuj sa nad mojou mukou! To boly muky!

múka, -y: *m.* chlebová, predná, zadná, čierna, pšeničná, ražná, žitná, ovsená, jačmenná

muknúť, -nem: Ani nemukni!
mukyňa, -ne, stromček (*Crataegus aria*)
múl, -u, hlien, drobný so zemou smiešaný riečny piesok. (Hdž. Čít.); **múlenina**, -y
mulica, -e, pochádza od osla a ko- byly
muliča, -aťa; **mulička**, -y: Vy- viedol si muličku a sadol si na ňu. (Dbš. Sl. pov.)
múliť, -im, múlom pokryť; hlienit'
multiplikovanie, -ia; **multiplikácia**, -ie (*lt.*) = množenie, násobenie
mumák, -a, chumaj, sprosták; hlinená nádobka (medviedik, prasa a i.) na odkladanie pe- ňazí
mumia, -ie, nabalzamované a vy- schlé mŕtve telo
mumlanie, -ia
mumlať, -lem = mrmlať
mundier, -a; **mundúr**, -a = vo- jenský odev
muncia, -ie = strelivo
municipalita, -y (*lt.*), správa mesta
municipálny = mestský
municípium, -pia, starorímske me- sto slobodné, ktoré sa spravo- valo slobodne volenými magi- strátmi
múr, -a = stena; Čelom múr ne- prebiješ. (Zátur.) — *zmenš.*:
múrik, -a
m. mura pís: mora
Muráň, -a: Pod Muráňom stojí lipka zelená, pod tou lipkou tečie voda studená. Kto z tej vody piť bude, mrcha ženu mať bude a tá žena nikdy dobrá ne- bude. (Sl. ps.)
muránsky; Muránsky hrad

murár, -a
murárka, -y
murársky; **murárstvo**, -a
murín, -a = černochoch: Umývaj mu- rína koľko chceš, on ti bude len čierny. (Zátur.)
murínča, -aťa
murínka, -y
murovanie, -ia
murovať, -ujem, z kameňa stavať
musieť, -sím (*nem. müssen*) = prinúteným byť. Zväčša môž- me mu vyhnúť. Miesto „Mu- sí sa človeku uznať“ povieme: treba človeku uznať; miesto: „váš otec musí byť dobrý“ — váš otec je iste dobrý. (R. str. 285.)

Pani rehtorka šla s Elenou medzi ženy, a nebolo badať na nej ani nechuti, ani výrazu bla- hosklonnosti, ktorý dámy prijí- majú, keď už vonkoncom musia uponížiť sa k sedliacke. (Kukuč.)
mušec, -šca, rastlina (*Alopecu- rus pratensis*)
muší, -ia, -ie (*od* mucha)
mušíniec, -nca
muška, -y (*z lt. musca*): Muš- ka na puške je znameno na hlav- ni, podľa ktorého sa ciele: Na mušku niečo vziať = namieriť na niečo; dôkladne preskúmať. — Mušky pred očami lietajú. — Muška mu na nos sadla (trochu sa nahneval). (Rr.) Sem ani muške neslobodno. (Dbš.)
muškát, -u, kvetina (*Pelargonía*): V oknách rozkvitnutý muškát a zelený rozmarín. (Rázus: Sve- ty I. 13.)
muškátový: muškátový strom,

(*Myristica aromatica*); muškátový kvet a koreň je korenie z muškátového stromu pochodiacie

mušketa, -y, stará puška; **muškettier**, -a

mušľa, -le = rakvica, žabie korytko

mušľový

mušt, -u, každá sladká šťava ovocná: mušt vínny, jablčný, hruškový

muštový

m. muštra, -y (*nem.*) *piš*: vzor, vzorka

muštrovať, -ujem = cvičiť; hrešiť, karhať

mutácia, -ie (*lt.*), premena

mútiť, -im = kalieť, mútnym robiť; znepokojuvať; mútiť mlieko: maslo robiť

mútňava, -y

mútny = kalný: V mútnej vode ryby loviť. (Sb. M. S.)

mútovidlo, -a, topárka, mútidlo

mútovník, -a, dbanka

mútvica, -e = habarka

Múza, -y (*gr.*), bohyňa umenia; ich bolo deväť u starých Grékov

muzeálny: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

muzeum, -zea (*gr.*), sbierka pamätihodných vecí všelijakého druhu

muzika, -y (*gr.*) = hudba: Muzika, že by človek pri nej zaspal, že sa celý dom triasol. (Záthur.)

muzikant, -a (*gr.*) = hudobník, hudec

muž, -a: „Muž“ piš vtedy, keď je reč o „mužoch“, t. j. o ženatých mužských; ináč piš: muž-

skí, chlapi (oddelenie pre mužských), ale: múdry, veľký muž (= človek).

Starý akuz. zachoval sa v archaizme za muž, na pr.: Otec ju vďačne dal za muž. — Muž je hlava, žena koruna na nej. (Záthur.) — Daj mi, Bože, muža, čo by sa mi páčil, po krčmách netančil, dohánu nefajčil. (Sl. ps.) — Mladé devy vychodia za muž za starších ľudí. (HVaj. IX.) — Stredná mu vyjaviť, že by rada išť za muž. (Dbš.) Slov. pov.) — Muža nemôže nič toľme znechutiť, ako naničhodná kuchyňa, ktorá mu pokazí žalúdok. (Kukuč.: Dom v str. II., 72.)

mužíček, -čka

mužík, -a

mužne, *prisl.* = udatne

mužnieť, -iem

mužský

mužstvo, -a

my v. ja

my! myte! *rozk. sp. od myť*

mydelník, -a, zelina (*Saponaria*)

mydlár, -a; **mydlárik**, -im; **mydlársky**; **mydlárstvo**, -a; **mydliny**, -ín;

mydlíť, -ím

mydlo, -a, výrobok na čistenie tela, tkanín a i.; **mydlový**

Myjava, -y, obec v Bratislavskej župe: na Myjave

Myjavec, -vca; **Myjavka**, -y

myk, bystré hnutie: Chytil ho a myk s ním von.

mykať, -ám, **myknúť**, -nem = šklbať, trhať: Myk ol plecom. (Kukuč. M. v.) — To ho dobre myklo.

mýliť, -im = (turbovať), klamať: Nedaj sa mýliť. — **mýliť sa** = chybiť: Ak sa nemýlim.

mýlivý

mýlka, -y = omyl, chyba: Mýlkam a chybám podliehame všetci. — Predovšetkým maj pred očami, že je toto krok dôležitý. Ak sa stane mýlka, taká mýlka je osudná, v mnohom ohľade nenapraviteľná... (Kukuč.: Dom v str. I. 166.)

mylný = chybný

myriada, -y (*gr.*) = desať tisíc; v reči básnickej nescíselné množstvo vôbec

myrha, -y (*gr.*), strom (*Amyris kataf*); myrhová smola; myrhová masť, olej, balzam; zelina, krkoška (*Chaerophyllum bulbosum*)

myriameter, -tra (= 10,000 m)

myrta, -y, strom (*Myrtus communis*)

myrtový

mys, -u, výbežok pevniny do mora; predhorie: Mys Dobrej nádeje.

myseľ, myslí, sila duševná, ktorou myslíme; mienka, myšlienka: Myseľ svoju každému neotváraj. — Jednej myslí budme! (Ht. Sl. ml.) — Veselá myseľ — pol zdravia. — Bud' dobrej myslí!

myslenie, -ia

myslieť, -ím o niečom, na niekoho, na niečo = premýšľať, rozvažovať, hútať, predstavovať si, tušiť, súdiť, nazdávať sa, nejakej mienky byť, hádať, zdať sa, zámer mať: Nič zlého nemyslí. — Jedno myslí, druhé

hovorí. — Veľa o sebe myslí. Vždy o tebe myslím. — Neznámym nelahod', aby nemysleli, že úklady strojíš. — Prečo nemyslíš o božských veciach.

— Vo dne v noci na teba myslím. — Myslieť si môžeš, čo chceš, ale na reči si daj pozor. (Zátur.) — Ďalej ani myslieť. (Dbš.) — Na všetko som pri tom myslel.

mysliteľ, -a

mysliteľný

mysteriózny (*gr.*) = tajomný

mystérium, -ria (*gr.*) = tajnosť; druh divadelných hier stredovekých

mysticizmus, -mu (*gr.*), smer myslenia, odpútaný od triezveho ponímania, ktorý ťahá k potrebám citovým a vnútorným videniam

mystický = tajomný

mystifikácia, -ie (*gr., lt.*) = mámenie, klamanie

mystika, -y (*gr.*) = mysticizmus

myš, -i: Holý ako myš. — Majú myši hody, keď kocúra nieto doma. (Rr.) — Nemá v dome ani čo by myš uniesla. (Sb. M. S.) — Čo je z mačky, to len myši lapá. (Sb. M. S.) — Zmokol ako myš. (Sb. M. S.) — Hra na mačku a myšku. — Dobre myším, keď mačky doma nieto. (Zátur.) — A čo je on i chudobný, ako kostolná myš, predať im pristane. (Kukuč. XXIV.)

mýša, -aťa

myšací, -ia, -ie, *správne*: myší, -ia, -ie

myšacinec, -nca: Vzácný ako mišacinec v krupici.

myšiak, -a, vták (*Buteo vulgaris*)
myška, -y, mladá myš
myšiť sa, -ím sa = ochvátiť sa, očemeriť sa
myšlienka, -y: veľiká, dobrá myšlienka. — Byť v myšlienkach (zamysleným byť). — Tu sa pretrhly myšlienky, ako by ich prestrihol. (Kukuč.) — Myšlienky ho zaujaly. (Záthur.) — Myšlienky len Boh súdi. (Záthur.)
myť, myjem, my! myte! Hlavu jej myla (prísne jej dohovárala, hrešila ju). (Rr.)
mytický (*gr.*) = báječný, vymyslený
mytie, -tia = umývanie
mýtne, -eho
mýtnica, -e = mýtny úrad

mýtnik, -a, *neupotrebuje slova colník, clo* (*nem.* Zoll), colný miesto mýtnik, mýto, mýtny
mýtny: mýtny úrad = mýtnica
mýto, -a, poplatok od tovarov prívozných; plat, ktorý sa vyberá za užívanie hradskej a i.; plat za mletie; mýtny dom, mýtny úrad
Mýto, -a (miestne meno)
mytologia, -ie (*gr.*) = bájeslovie
mýtovnica, -e, miera mlynárska, ktorou sa z meliva mýto vymeriava
mzda, -y, *pl. g.* mzdí (*d* tvrdé) = pláca, plat za robotu: Mzda ná dennícka. — Za mzdu dennú pracovať. — Zaslúženú mzdu zaplatiť. — Hoden je robotník mzdy svojej. (Luk. 10, 7)

N

na, *predl. s ak. a lok.*: Dom je na predaj. — Na čo ti je to? — Vypomstil sa na svojom protivníkovi. — Vrabec má hniezdo na komíne. — Na stole ležia peniaze. — On stojí na streche. — Nespoliehaj sa na neho. — Od súdili ho na smrť. — Užívať lieky na lačný žalúdok. — Slepý na obe oči. — Na svite štebocú lastovičky.

Píš: prišiel na zavolanie (*miesto* ako keby bol zavolaný); urobím to na rozkaz (*m.* keď mi bude rozkázané); ten človek je na nevystátie (*m.* toho človeka nemožno vystáť). (R. § 234.)

Zachovávať treba i takéto prosté výrazy:

vybrala sa na maliny, na borievky, na repu, na trávu (*miesto* vybrala sa maliny sbierať, borievky oberať, repu kopať, trávu žať). (R. § 234. IV.)

Dávaj prednosť prostým výrazom:

stalo sa to na pravé poludnie, na pravú polnoc, stalo sa to na čas (*miesto*: stalo sa to, keď bolo práve poludnie, keď bola pravá polnoc, keď bol čas);

príd' na ráno, na večer, na štvrtok, na piatok (*miesto*: príd', keď bude ráno, večer; príd', keď bude štvrtok, piatok). (R. § 234. V.)

Vravíme:

na huncútstvo je ho dost';

na rozum, na šikovnosť, na hrúbku, na výšku, na veľkosť je ho dost'. (Neopisuj: čo sa týka jeho rozumu, čo sa týka jeho hrúbky, je ho dost'.)

Neopisuj:

čo sa týka jej krásy, je ona pekná, ale čo sa týka roboty — slabá robotnica (píš prosto: na krásu je ona, ale na robotu nie). (R. § 234. VI.)

„Rozsah“ a „obsah“ označujeme, zamlčujúc tieto slová: pole na päť jutár, sud na dva okovy (neopisuj teda: pole, ktoré má päť jutár (rozsahu), sud, do ktorého vojdú (do ktorého sa vmestia) dva okovy, ani: pole päť jutár veľké, sud dva okovy veľký). (R. § 234. VII.)

Náš dedičan sa odvezie na stanicu a dôjde na vlak; ani my sa teda neodvážajme „ku stanici“ a neodchádzajme „ku vlaku.“

Aj smer cesty označujeme predložkou na: cestujem na Trenčín, na Žilinu, na Nitru (nepíš teda: cestujem k Trenčínu, k Nitre, k Žiline). (R. § 233.)

Neupotrebuji miesto predl. na predl. *k*, *ku* v takýchto výrazoch:

na zdravie, na potešenie ti to bude, nech ti je to na úžitok, kniha na čítanie, dávam ti to na známosť, ten dom je na predaj, jemu na česť bola slávnosť, jemu na slávu pripíjali, na rozkaz, na prosbu, na žiadnosť otca sa to stalo a i.

na *ν*. až; *ν*. dľa

na! = tu máš, vezmi! **Na!** je adverbium s významom slovesným, a to imperatívnym; *pl. nate!* = tu máte, vezmite! **Na**, vezmiže si toto jablko.

nababrať, -brem; **nababraný**
nabádať, -am = navádzať, povzbudzovať

nabaláčať, -am = nahovoriť, narátať

nabažiť sa niečoho: Už som sa nabažil lahôdok.

nabedákať sa, -am sa

nábeh, -u = nabehnutie: Nábeh nepriateľa. — Voda rastúc, domy, skaly, ovce nesie dolu v prudkom nábehu. (Koll.)

nabehať sa, -ám sa: nabehať sa do úpadu; o krave = teľnou sa stať

nabehlina, -y (na nohách = nabehlá žila); **nabehlý**

nabehnúť, -nem = vbehnúť; napuchnúť: Pivnica nabehla vodou. — Žila na krku mi nabehla. — Sklo nabehlo parou. — Rozbitým oknom nabehlo zimy do izby.

nabelavý = trochu belavý

náber, -u; **nábera**, -y = záhyb (fald)

naberať, -ám; **nabrať**, -beriem = brať, naložiť na seba; záhyby robiť: Naberá na seba (tučnie.) — Krajčír naberá = záhyby (faldy) robí. — Naberať perly, vodu. — Nabral mnoho, neuvezie. — Kde si, dievča, tú krásu nabralo? — Kde sa tu múch toľko nabralo? — Kde si smelosti nabrala? — Naberá vody v kované vedrá. (Rr.)

Naberie na nohy, na rohy a potom nemôže zaplatiť. (Orol. IX.)
m. nabídka, -y *piš* ponúknutie, oferta
m. nabídnúť, -nem *piš* ponúknuť, navrhnúť, sľúbiť
nabídiť sa, -im sa: Ved' sme sa nabíedili!
nabielo, *prisl.*
nabíjak, -a, rovný prút železný al. drevený, ktorým sa náboj do pušky nabíjal
nabiť, nabijem; **nabíjať**, -am: Kap-su si nabil. — Pušku brokmi, guľkou nabiť. — Dost' som sa ho nabil, neposlúcha. — Palicou ho nabil (nie: s palicou). — Hej, musel by to chlap byť, čo by ma chcel nabiť. — Nabíjať na kopyto. — Bolo tam plno ľudí, ako by nabil.
nábitok, -tku, náboj do pušky
nabitý: Škola je nabitá žiakmi. — Puška je nabitá brokmi, na slepo. — Divadlo bolo bitkom nabité.
nablízku, *prisl.*
nablúzniť, -im, natárat', nabúchať bez smyslu. (Rr.)
nábob, -a (*ar.*), boháč
nabodnúť, -nem = napichnúť: nabodnúť motýľa špendlíkom
náboj, -a = (patrón) do pušky: Náboj v zbraň!
nabok, *prisl.*: Nabok chlapani, ide chlap.
náboženský: *n.* cit. spolok, obrad, kniha, literatúra, vojna
náboženstvo, -a = viera: Akého si náboženstva? — Vyučovanie náboženstvu.
nábožne: *n.* sa modliť

nábožnosť, -ti: Nebezpečenstvo učí nábožnosti.
nábožný: *n.* modlitba, pieseň
nabrať, *v.* naberať
nábregie, -ia: V Bratislave ísť na nábregie. — Po nábregí koník beží, koník vraný, zkadial' že si, šuhajčko, maľovaný? Zkadial' som, ztadial' som, Slovenska syn verný som, duša moja! (Veniec 34.)
nabrúsiť, -im: *n.* nôž. — Tá má nabrúsený jazyk!
nábrušník, -a
nabrýzgať, -am, nafrkať; vynadať
nabrzglý; **nabrzlý** = kysnúť, kvasiť sa počínajúci: *n.* mlieko
nabudúce, *prisl.*
nabúchať, -am
(nabyť, nabývať) *v.* nadobudnúť
nábytok, -tku = náradie: izba bez nábytku
nácesta, -y = zákvaska
nácia, -ie = národ, národnosť
nacigániť, -im
nacionálny = národný
Nácko, **Náco**, -a *v.* Ignác
naevičiť (sa), -ím (sa)
naevik, -u
načadiť, -ím: *n.* v izbe
načakať sa, -ám sa = dlho čakať
načapovať, -ujem: *n.* pivo, piva
načarbať, -bem, mrzko napísať
načať, -čnem
načatie, -ia
načechraný: Čierne vlasy mu ľahly nad pravé sluchy v načechraných vlnách. (Kukuč. XXIII.)
náčelie, -ia, čelný štít, predný štít
náčelnica, -e, **náčelníčka**, -y, predstavená, vodkyňa; ozdoba na čelo

náčelnícky

náčelníctvo, -a

náčelník, -a = predstavený, vodca; ozdoba na čelo: Pritúžila na čepci čierny hodvábný náčelník so širokou mašľou. (Rr.)

náčelný: n. dôstojník; náčelné postavenie

načernastý, **načerný** = trochu čierny

načerpať, -ám; *roz.* načerpaj = nabrat', načriet'

načervenastý

načerveníť, -ím

načervený = trochu červený

načiaraf, -am

načieraf, -am *o.* načriet'

načim = treba: Tu sa načim pokorit'.

načínať, -am

náčinie, -ia, nádoby akékoľvek: stolové, kuchynské

načisto, *prisl.*

načítať sa, -am sa: Mnoho som sa ja už v živote dobrých kníh načítal. (Rr.)

načmárať, -am = načarbat'

načo?

načriet', načriem: Načri si vody. — Načrela hlboko do kapsy. (Nitra VI.)

náčrt, -u; **náčrtok**, -tku: v kreslení

načrtať, -ám; **načrtíť**, -ím

náčrtník, -a

načudovať sa, -ujem sa: Ženy i chlapi neraz obdivovali túto hru fariieb i dnes nevedia sa načudovať. (Kukuč. II., 10).

načuchraf, -rem = našuchorit'

načúvať, -am: Načúva, dobre o uši nepríde. (Sb. M. S.) —

Načúva prosbám, hrozbám a kliatbam s úsmevom potupným. — Načúva hlas ozveny, šum hájov. (Kyt. 1876.) — Spievaj, budem ťa načúvať. (Sl. ps.) — Ja čo znám, znám len preto, že som dobre načúval slovám matky. (Zátur.)

nad, **nado**: nad stôl, nado mnou, nado dvermi. Výnimka: nadeň. (R. str. 286.) Viaže sa: 1. s ak.: Horší nad všetko zlé na svete je nepriateľ z vlastnej krvi. — Povesil obraz nad posteľ. — Nad Boha niet väčšieho pána.

2. s inštr.: Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú...

naďabiť, -ím; **naďabiť sa**, -ím sa = natrafiť, natrafiť sa, prihodiť sa: Až neskôr naďabil som istého šuhaja. (Lipa 264.) — Nadabil sa nám na ceste, nuž sme ho kúpili. (Rr. Sb.) *o.* **naďapíť sa**

naďajať, -am = dojiť: Mať dieťa naďaja.

naďalej, *prisl.*

naďaleko, *prisl.*: On premenil dedinu a jej chotár v ovocnú záhradu, tak že išla povest' dediny naďaleko. (Kukuč. I.)

nadanie, -ia

nadanosť, -ti

nadaný: Neobyčajne nadaný vlohami. — Nadaný duchom básnickým.

naďapíť sa: Otvoril sväzok a náhodou sa mu naďapila pieseň trinásta. (Lipa II. 338.) — *o.* **naďabiť sa**

nadaríť sa, -ím sa, *prisl.* vhod: Te-

raz už inej stolárskej práce ani nerobil, najviac, že rakvu sbil, keď sa pohreb nadaril. (Kukuč. XII.)

nadarmo, *prisl.*

nadať, -ám, **nadávať**, -am, 1. hojne dať: Koľko on mi toho **nadal**. 2. prezývať: **Nadal** mu do somárov. — **Nadával** na ministra a vôbec na celú vládu. — **Potom** by som ti **nadal** do bláznov (ak by si tak urobil). (Dbš.) — **Nadal** paholkovi pre nič za nič.

nadávanie, -ia

nádavka, -y = **nadávanie**. **Nádavky**: beštia (z *lat.*), bezbožník, fialka, galgan, huncút (z *nem.*), kadekto, kujon (z *fr.*), kvietok, lagan, lapaj, lecikto, loptoš, lotor (z *lat.*), nehanblivec, ničiga, niktoš, odroň, ohavník, oplan, pačmaga, papľuh (o zlých deťoch), paskuda, paskudník, pľuhák, pobehaj, podliak, potvora, prašina, sberba (hromadné), sopliak, sviniak, šelina, šibenec, trhan, tulák, vyvrheľ, zbojník, zlodej.

Nádavky ženským: cundra, fľandra, mršina, ohava, pľuha, suka, švandra.

Nádavky hlúpemu: babrák, babroš, bibas, čuridlo, hlupák, chmuľo, chumaj, Kubo sprostý, mamľas, motovidlo, mumák, osol, ozembuch, somár, sprosták, trkvas, trúba, trubiroh, truľo.

nádavok, -vku = **prídavok**

nadbe = **nádobno**, treba, načim

nadbehnúť, -em; **nadbiehať**, **nadbehávať**, -am

nadbytok, -tku: Lepšie mať **nadbytok**, ako nedostatok.

nádej (**nádeja**), -e, **nádej**am, -ach (stredná slovenčina po **j** netrpí dlhého **á**. R. § 12): **Márnu nádej** mať. — **Nádeja** je u človeka a pomoc u Pána Boha. (Sb. M. S.) — **Šťastie** skoro opúšťa, ale **nádej** nikdy.

Miesto kojiť sa **nádej**ou, *piš*: úfať sa niečomu, dúfať v niečo, mať **nádeju**, chovať **nádej**

nadejať sa, **nadejem sa** *na niečo* *m.* **nádejeplný**, *piš*: **nádejny**

nádejny: *n.* mladík

nadelenie, -ia: **Prosila** Boha o deti, ale keď ich jej **nedával**, musela sa **smieriť** i s tým **nadelením**. (Gr. Taj.)

nadeliť, -ím: **Donútim** ho, aby už raz i mne **nadelil**, a keď nie, aspoň sa **vyvrším**. (Lomidrevo, 130.)

nadeň (pri mužských osobných výlučne **nad** **neho**)

nádennica, -e; **nádennička**, -y; **nádenníctvo**, -a; **nádenníčiť**, -im; **nádenník**, -a

nádenné, -ého = **diurnum**

Nadežda, -y

nadhadzovať, -ujem; **nadhodiť**, -ím

nadháňať, -am; **nadohnať**, **nadženien**; *n.* zverinu

nádhera, -y: **Nádheru** a **pýchu** Pán Boh **nenávidí**. (Bern.)

nádherne, *prisl.*: *n.* **vykračovať**, **žiť** **nádhernosť**, -ti

nádherný = **skvostný**, **rozkošný**: *n.* odev

nadhlavník. -a

nadhodiť *v.* **nadhadzovať**

nádcha, -y (*nie*: **nátcha**): **liek** proti **nádche**

nadchádzať, -am; **nadíť**, nadídeme: Čo ho nadišlo. — Keď sa vám zle povodí, nadíde vás nedôvera v samého seba. — Musí za ňou chodiť; bojí sa, že ju iná vôľa nadíde a nechá ho na ľade. (Kukuč. III., 92.) — **Nadíť** k niečomu = bližiť sa; **nadchádzať** si niekoho = starať sa nakloniť si.

nadchnúť, nadchnem; **nadchýnať**, -am (na niečo dýchnuť), naplniť myšlienkou al. žiadosťou, vnuknúť, oduševňovať: Čím srdce je nadchnuté, tým ústa sú preplnené. — A tu razom iskra, ktorá ho nadchla k poslednému pokusu, ktorá ho sústrednila, pozdvihla, zas znovu roznieťila v ňom plameň! (HVaj. V., 230.)

nadchnutie, -ia = nadšenie, oduševnenie, vnuknutie

nadchnutý

nadiť, -ejem; **nadievat'**, -am = plniť, napchať

nádievka, -y (*od nadievat'*): nádievka do holuba, do moriaka, teľaciny a p.

nadíť *ν.* nadchádzať

nadívať sa, -am sa: Keď sa už dost a darmo nadiával, išiel, odkiaľ prišiel. (Kalinč. Pov.)

nadkladať, -ám

nadlesník, -a

nadložiť, -ím = nadstrčiť: Nadložíš ruky a citróny samy od seba do rúk odpadnú. (Dbš. Pov.)

nadľudský

nadľžiť, -ím

nadmierny

nadmieru, *prisl.*

nadmietnuť, -nem *správne* **nadmietnuť**; **nadmietka** *správne* **nadmietka**

nad neho

nadnes

na dnešok

nad ňu

nado *ν.* nad

nádoba, -y: nádoby vymyť, vypláknúť; **nádobka**

nádobno = treba

nadobre: Zmocnila sa ho túžba nakuknúť domov — alebo usadiť sa tam nadobre. (Kukuč. M. v.)

nadobro, *prisl.* celkom, úplne

nadobudnúť, -nem; **nadobúdať**, -am: Aby nadobudla peniaze na vojnu, založila korunu. (Sl. Let. I.) — On pri opatrnom šetrení nadobudol si majetok. (Nitra VI.) — Inú nadobudnem, teba nezabudnem. (Koll. Zp. I.) — To, čo má, nadobudol len svojou pilnosťou. (Rr.) — Ľahko nadobudnúť chorobu, ale ťažko sa jej striasť. (Kukuč. XXIV.)

nadobudnutý: Otcom nadobudnutý majetok, od otca nadobudnutý majetok

nadobyčajný

nadohnať, nadženiem *ν.* nadháňať

nadojčiť, -ím = nachovať dieťa prsníkom (Rr.)

nadojiť, -ím: Tá krava každý deň dve diežky nadojí. — Dnes sme veľa mlieka nadojili.

nadol, *prisl.*

nadostač, *prisl.*: Pochádzali z chudobných rodín, kde ničoho ne-

bolo nadostač, iba detí zbytkom. (Greg. T.)
nadovšetko, *prisl.*: Nadovšetko ho ctil a miloval. (Kukuč.)
nadpis, -u = adresa; **nadpísať**, -šom
nadplatiť, -ím; **nadplatok**, -tku
nadpolovičný
nadporučík, -a
nadprávie, -ia
nadpriadať, -am; **nadpriasť**, nadpradiem: On, ostatne, nebral to vážne, chcel len nadpriasť rozhovor. (Kukuč.)
nadprirodzený: n. výjav, udalosť
ňadrá, **ňadier** = prsia: Nosila peniaze za ňadrami.
nadrapíť, -ím
nadrapovať sa, -pujem sa = namáhať sa: Máme, pravda, kohútov i dvoch, ale tí sa jednostaj nadrapovali, ani na tých nemohol som sa spustiť. (Timrava.)
nadrať, -deriem = nabiť: Dost som sa ho nadral. — Nadral celú kopu smrekovej kôry.
nadraziť, -ím; **nadrážať**, -am
m. nadrečený *piš*: hore spomenutý
nadrieť sa, -iem sa
nadriadený
nadritok, -tka, remeň pod chvostom koňa
nadrnkať, -ám
nadrobiť, -ím
nadržať, -am; **nadržovať**, -ujem: Ako keby sa jednej stránke nadržovalo.
nadsadiť, -ím
nadskočiť, -ím
nadsmyselný

nadstaviť, -ím; **nadstavovať**, -ujem = nadložiť
nadstavok, -vku
nadšenie, -ia = nadchnutie, oduševnenie, zápal, horlivosť
nadšenec, -nca: V rozprávkach tohoto mladého nadšenca je viac zápalu ako podania skutočnosti.
nadšíť, -šijem
nadšívajť, -am
nadšívok, -vku, niečo nadšitého
nadštrknúť, -nem: Nadštrkni múdremu, dovtípi sa všetkému.
m. nadto (*prisl.*) *piš*: okrem toho, navyše
nadtrestnutý
nadúchať, -am
nadurený: Je nadurený ako sova, ako moriak (hnevá sa). (Sb. M. S.)
naduriť, -ím = nahnevať
naduriť sa, -ím sa = nahnevať sa: Na všetko sa vie naduriť. (Rr.)
naduť, nadujem; **nadúvať**, -am; **nadúvať sa**, -am sa = nafukovať sa, pýšiť sa (Rr.)
(nadutec, -tca) = horenos
nadutosť, -ti = pýcha
nadutý = hrdý, pyšný. — Nadutý ako moriak, sova, žaba. (Zátor.)
nadúvací, -ia, -ie: n. mech
nadužívanie, -ia
nadužiť, -žijem; **nadužívať**, -am *niečo, niečoho*: Otcovu dobrotu viac nedovolím nadužívať. (Timrava.) — *v.* zneužívať
nadvázok, -zku
nadviazať, -viažem; **nadväzovať**, -ujem
nadvíhať, -am; **nadvihnúť**, -nem

nadvláda, -y = (supremát)
nádvorie, -ia
nádvorník, -a = palatín
nadvrhnuť, -nem, **nadvrhovať**,
 -ujem
nádych, -u: n. na ovocí. — S ružovým
 nádychom na tváričke.
nadýchať, -am
nadzemský
nafakliť, -ím, naklást' veľký oheň;
 nasekať, narúbať
nafarbiť, -ím
nafta, -y; **naftový**
naftalín, -u
nafúkaný = nadutý, hrdý, pyšný
nafúkať, -am; **nafukovať**, -ujem
 = naduť; **nafúkať sa** = nahnevať sa
nagazdovať, -ujem: Dobrý úradník
 nagazduje i sebe i pánovi. (Zátur.)
nagebuziť, -ím, jedno s druhým
 smiešať. (Rr.)
naglgáť sa, -ám sa: Naglgal sa
 ako vól.
naháč, -a = nahý človek; zelina
 (*Colchicum auctumnale*)
nahádzať, -džem; **nahadzovať**,
 -dzujem: Nahádzať veľkú hromadu
 kamenia.
naháňať, -am; **nahnať**, -žením: Ten
 mu nahnal strachu. — Naháňať
 vodu do rybníka. — Nahnalo sa
 ich mnoho do krčmy.
m. nahatý *piš*: nahý
m. nahat', nahávať *piš*: nechať,
 nechávať
náhľad, -u, hľadanie na vec, mienka:
 S tým náhľadom všetci sú srozumení.
nahľadať sa, -ám sa: Dost' som
 sa nahľadal.

nahľadieť sa, -ím sa
nahlas, *prisl.* (piš dovedna, R. §
 338, III. 6. Pozn.)
náhle, *prisl.* = nenazdajky, odrazu,
 nečakane
náhle, *sp.* = len čo: Tieto slovesá,
 náhle sa stanú zápornými, žiadajú
 svoj predmet do genitívu. (R.)
náhlenie, -ia: Náhlenie nie je dobré.
nahliadať, -am, -ajú = nazerať
nahliadnuť, -nem = nazrieť. —
 Nahliadnuť do izby al. do knihy môže
 sa, ale „nahliadnuť“, na pr. že niekto
 má pravdu, nie je po slovensky. Miesto
 nahliadnuť niečo povieme: chápať,
 pochopiť, uznávať. — Mój brat uznáva,
 že urazil priateľa (nie nahliada). (R.
 str. 286.)
náhliť, -im; — **sa**: Kto sa veľmi
 náhli, ľahko sa ošiali. (Bern.) —
 Kto sa náhli, často sa prenáhli.
 (Zátur.)
náhlivý: Pán Boh nie je náhlivý,
 ale pamätlivý. — Z. bol náhlivý,
 nerozvažoval mnoho, ale podivné
 slová ho zarazily. (Kukuč. XXIII). —
 Náhlivá robota nebýva dobrá.
náhlosť, -ti: To sa stalo v náhlosti.
nahluchnúť, -nem, trochu ohluchnúť
nahluchlosť, -ti; **nahluchlý**
náhly: Náhla robota nikdy nebýva
 dobrá. — Náhla smrť. — Zomrel
 náhlou smrťou. (Rr.)
nahmatať, -ám
nahnať, nažením v. naháňať
nahnevať (sa), -ám (sa)

nahníjať, -a; **nahníť**, -hnije: ovocie nahnulo

nahníly: n. ovocie

nahníť *v.* **nahníjať**

nahnitý: Zahádzali ich nahnitými pomarančami a záprtkami. (Kukuč. M. v.)

nahnúť, -hnem; **nahnúť sa**: Nahni sa! Iter. **nahýnať sa**

nahnutý

náhoda, -y, náhodou je všetko, čo sa neočakávané al. z nevedomej príčiny stane: slepá, šťastná, nešťastná náhoda

náhodile, *prisl.*; **náhodilý**

nahodiť, -ím; **nahádzať**, -džem

náhodný

náhon, -u, miesto, kde sa voda na mlyn naháňa

nahonobiť, -ím = nagazdovať, nahospodáriť, starostlivo nahromaziť. Majetok ťažko nahonobil. (Rr.)

nahor, *prisl.*: nahor po Karpaty

nahorklý; **nahorknúť**, -nem

nahorovať sa = stať sa žrebnou

nahosemenný

nahota, -y

nahotoviť, -ím = nachytať, narobiť

nahovárač, -a, kto nahovára

nahováranie, -ia

nahovárať, -am: n. nevestu

nahovoriť, -ím *niekomu niečo i niekoho na niečo*

náhovorky, -riek

nahrabať, -em: Každé hrable preto hrabú, aby niečo nahrabaly. (Rr.)

náhrada, -y: náhradu dať za

niečo

nahradíť, -ím; **nahradzovať**, -ujem;

nahrádzať, -am; Škodu, krivdu niekomu nahradíť.

nahraditeľný

náhradné, -ého: n. zaplatiť

náhradník, -a; **náhradný**

nahrádzať *v.* nahradíť

nahradzovací, -ia, -ie

nahradzovateľ, -a

nahrať sa, nahrám sa

náhrdelník, -a

nahriať, nahrejem

nahrňať, -am; **nahrnúť**, -iem; **nahrnúť sa**: veľa sa ich nahrnulo

nahrnutie, -a

náhrobný: n. nápis

náhrobok, -bku. nahádzaná zem na hrobe; čo na hrobe je: kríž, kameň ap.; nápis na hrobe: Postavili mu krásny náhrobok.

nahromadenie, -ia

nahromadiť, **nahromaždiť**, -ím *niečo, niečoho*

nahrubianíť, -ím *niekomu*

nahryznúť, -nem: jablko

nahryznutý

náhubok, -bka: n. konský, psí

nahučať, -ím

nahučký, **nahučičký**, **nahunký**, **nahušký**

nahuskať, **nahuškať**, -ám = naduriť: n. psa na niekoho

nahúšť, -hudiem, -húdol: Ja hovorím to, o čom som presvedčený; ja hľadám pravdu, a nechcem pohodlne veriť tomu, čo mi nahúdla pestúnka. (H. Vaj. VIII., 281.)

nahútať sa, -am sa

nahý: Nahý ako ho Boh stvoril, ako zo života matky, ako prst, ako palec, ako lipa v zi-

me. (Záthur.) — Má sa ako nahý v trni. — Na svet ten som prišiel nahý a nahý sa navrátim. (A. Sládk.)

nahýnať (sa), -am (od nahnúť)

nachádzať, -am *v.* **najst'**; **nachádzať sa** *v.* **nachodiť sa** = byť: *m.* nachádza-sa vo veľkej biede, *píš:* je vo veľkej biede.

nachliпкаť sa, -ám sa: Janičko sa už tak nachliпка sám lyžicou, oči by si na ňom nechal. (Gr. Taj. V., 73.)

náchodčivý: To je náchodčivý človek (ten sa vždy vynajde).

nachodiť sa, -ím sa: Dost' sme sa do školy nachodili.

nachodiť sa, -ím sa = byť: V našich horách nachodí sa mnoho všelijakých rúd. Zbytočné je v takýchto vetách: hniezdo sa nachodí na strome (*miesto*: hniezdo je na strome); brat sa nachodí v biede (*m.*: je v biede).

náchodisko, -a: náchodiská železnej rudy, drahých kameňov

nachovať, -ám = nakrmiť: Dobre si ma nachovala. (Kukuč. M. v.)

nachýliť, -im; **nachýľovať**, -ujem: *n.* hlavu; **nachýliť sa**: K večeru sa nachýlilo.

náchylnosť, -ti: *n.* k hudbe

náchylný: *n.* k dobročinnosti, k milosti, k milosrdenstvu, k rozkoši. — Človek je viac náchylný k zlému ako k dobremu.

nachýľovať *v.* **nachýliť**

nachystať, -ám: Čo si si nachystal na cestu?

nachytať, -ám: *n.* rýb

naisto, *prisl.*

naivosť, -ti

najvný (*fr.*) = prirodzený, nemelý, neličený, prostý, prstosrdečný

na jar

najať, -jmem; **najímať**, -am: *n.* robotníka, sluhu; **najať si** byť. — **Najať** niekoho do vojenskej služby. — **Jedol**, ani čo by ho najali (veľa) (N. Hlásn. XXI.); **najatý**

najašený = poplašný

najatec, -tea = najatý

najatý: *n.* robotník, vojak, sluha; robotník na deň najatý

najavo: dať najavo

najbližší; **najbližšie**

najdenec, -nea

najdenie, -ia

najdený

najdôstojnejší, titul biskupa a kanonika

najdovať sa, -ujem sa = nahnevať sa, naježiť sa

najesť sa, **najem sa** = dosýta jest': Celá rodina môže sa najesť jedného pštosieho vajca. (Ht. Sl. m.) — **Najedol sa** ako sedliak na Vianoce. (Orol. IX.) — **Nedali sa** mu ani do vôle najesť. (Rr.) — **Najedol som sa** pečených zemiakov so surovou kapustou.

naježiť sa, -ím sa = nasrdiť sa, nasršiť sa, nahnevať sa

najímač, -a

najímať, -am *v.* **najať**

najmä, *prisl.*: Horami býva mrcha cesta najmä v noci. (Dbš. Sl. pov. VII.)

najmenej, *prisl.*

nájom, -jmu: Do nájmu dať. **nájomné**, -ého, plat, ktorý sa platí za užívanie na čas cudzej veci **nájomník**, -a, kto vezme niečo do nájmu

najprv: Najprv práca, potom pláca **najsamprv**, *prísl.*

najskôr, **najskorej**, *prísl.*: Chudobnému najskôr z hrnca vykypí.

najst', najdem, našiel: Čo si hľadal, to si našiel. — Najdi mi nožnice. — Najst' svoje šťastie.

— Vystáhalci našli v Amerike novú vlasť. — Našiel svojho brata mŕtveho (*nepíš*: našiel svojho brata mŕtvym. R. § 253).

— Takého nenajdeš, čo ho budeš s lampášom hľadať; čo kraj sveta prejdeš; čo tri stolice prejdeš. (Zátor.) — **sa**: Bolo mi tak, ako by sa bol našiel medzi ľuďmi celkom cudzími, od ktorých bočíme, s ktorými sa neradi púšťame do reči. (Kukuč. I.)

najťaž = **najťažšie**, *prísl.*: Najťaž začať, potom to už ide. (Ev. Šk. I.)

najúprimnejší

najväčší

najväčšmi, *prísl.*

najviac, **najviacej**, *čísl. neurč.*: Čo ho bolo tam najviac? — Najviac ak päť zlatých dám za to.

najvýš = **najvyššie**, *prísl.*

najvyšší: Najvyšší (t. j. Boh)

najvyššie = **najvýš**, *prísl.*

nakadiť, -ím

nákaza, -y: Nákaza krvi. — Poriadky proti nákaze. — Poriadky, spôsoby zničenia nákazy. — Telo pred nákazou ohradiť.

nakázať, -žem: Ten toho nakázal! **nakázať sa**

nakazenie, -ia; **nakazený**

nakaziť, -ím: Choroba, ktorou sa jeden od druhého nakaziť môže. Iter. **nakázať**, -am

nákazlina, -y

nákazlivosť, -ti

nákazlivý: n. choroba = chytľavá choroba

nakázať, -am *v.* nakaziť

náklad, -u: Náklad na voze. — Knihu vydať nákladom vlastným. — S veľikým nákladom železnicu cez hory stavať.

nakladač, -a

nakladanie, -ia

nakladať, -ám; **naložiť**, -ím: nakladať seno na voz; nakladať s niekým zle; nakladať niekomu = rozkazovať; nakladať na niekoho = platiť; *v.* naklást'

nakladateľ, -a: n. knihy; **nakladateľský**; **nakladateľstvo**, -a

nákladne, *prísl.*

nákladný, nákladu sa týkajúci: n. voz, vlak; trov sa týkajúci: n. svadba

nákladok, -dku; **nákladky**, -ov, = náklad

naklamať, -mem

naklást', -kladiem; **naložiť**, -ím: Nakládol ohňa (*nepíš*: nakládol oheň, R. § 210). — V. nakladať

naklebetať, -ám, -cem; **naklebetiť**, -ím: Kto to naklebetať? (Zbr. Lžd.)

naklonenie, -ia

naklonenosť, -ti

naklonený niekomu, k niečomu:

n. k hnevu, rozkoši, lakomosti, ...čo sú naklonení slovenskému národu.

nakloniť, -ím; **nakláňať**, -am = ohnúť, náchylným urobiť: On ho k tomu naklonil. — Nakloniť si niekoho niečím.

náklonnosť, -ti = náchylnosť, priazeň, prajnosť

náklonný

nákolesník, -a = nákolník

nakolko, *prisl.*

nakolko — **natoľko**, *sp.*

nákolník, -a, časť voza

nakoniec, *prisl.*

nákop, -u

nakopať, -kopem: n. zemiakov, hlíny

nakopiť, -ím: n. seno (všetko), sena (časť)

nakosiť, -ím: trávy

nakotiť, -í

nákova, -y: Kováč železo na nákovu kuje.

nakovať, **nakovať**, **nakujem**: n. kosu

nákovník, -a = nákova

nakraj, *predl.*: nakraj ceste zastali (R. § 255, § 244. IV.)

nakrájať, -am: n. chleba do polievky

nakrasť, -kradnem = nakradnúť, -nem

nakrátko, *prisl.*

nákrčník, -a = (cravatte)

nákres, -u: Nákres drámy už má hotový.

nakresliť, -ím: n. na papieri ceruzou

nákresný

nakriatnuť, -nem = skloniť, nakloniť, nahovoriť: Keď ho ponúkol stoličkou, potrvalo dlho,

kým ho nakriatnul sadnúť si. (Kukuč. M. v.) — Nedajbože, aby sa ten dal na to nakriatnuť. (Zátor.) Na to ma nenakriatneš, nenavedieš, čo by si mi hory-doly sľuboval! (Zátor.) — Bitkou statok nenakriatneš, ba bude ti ešte horší. (Phld. VI.)

nakriviť, -ím: n. hlavu — Vietor vežu nakrivil.

nakrmiť, -ím: Nakrmím dieťa kašou. — Nakrmil kone na lúke.

nakrojiť, -ím; **nakrájať**, -am = narezat': nakrojiť hrušku; v. nakrájať

nakropiť, -ím: Kto to tu nakropil?

nakrútiť, -im

nakučeraviť, **nakučeriť**, -ím

nakúkať, -am; **nakuknúť**, -nem = nazerat', nazrieť

nákup, -u

nakúpiť, -im: Hromadu sena nakúpil.

nakvackať, -ám v. kvácat'

nakvapkať, -ám

nákvasa, -y = nácesta

nakvasiť, -ím: n. cesto, uhorky

nakydať, -ám = nahádzat'

nákyp, -u

nakyslý, trochu kyslý

nakysnúť, -nem: víno nakyslo

nákyška, -y = nákvasa; nakvasenie

nálada, -y: n. mysli (jasná, chmúrna)

naladenie, -ia: V tvári mu vyčítat' slávnostné naladenie a úprimnú radosť, ani čo by ho bolo potkalo nejaké šťastie. (Kukuč. Dom v str. I. 45.)

naladený

naladiť, -ím; naladzovať, -ujem:

Tónom *a* naladzujú sa ostatné struny husiel.

náladový

nalahnúť, -nem

nalakať, -ám; — sa

nalámať, -mem

nalapať, -ám: Rybári nalapali rýb.

nalavo, *prisl.*nálep, -u (*od* nalepiť)

nalepiť, -ím; naliepať, am

nálepok, -pku

nálevky, -ov, opuchliny. otekliny na d'asnách

nálevník, -a = infusoria

nález, -u = výrok súdu, dobrozdanie, uzavretie, rozsudok, rozhodnutie, ustanovenie

nálezca, -u

nálezište, -šťa, slovenskejšie je náchodisko, náchodište, lebo Slovák najde, nachodí (nie: nalezne, nalezá)

nálezný, -ého, odmena za najdenie stratenej veci

náležať, -ím = prináležať

naležať sa, -ím sa, dlho ležať

náležite, *prisl.* = dôkladne, dokonale, dostatočne

náležitosť, -ti, čo náleží; slušnosť, povinnosť

náležitý = slušný, povinný, dokonálny, vzorný

nalívať, nalejem; nalievať, -am:

Nalej vína do fľaše; vody na misu.

(náličnica, -e) = maska

naliehanie, -ia: Bez naliehania od neho nič nedostaneš.

naliehať, -am = súriť, nástojiť

naliehavosť, -ti = potreba nevyhnutná

naliehavý = súrny. — Nadišly i chvíle rozmýšľania, trpkosti a nadovšetko naliehavých starostí. (Kukuč. XIX.) — Priateľ, hoci priam je vec veľmi naliehavá, pokračujme opatrne. (Kukuč. XVIII.)

nalievací, -ia, -ie

nalievačka, -y, nalievacia lyžica; nalievanie

nalievanie, -ia

nalievať, -am *v.* naliat'

naliezť, -leziem: Naliezlo nám do pivnice chrobače.

nalogať sa, -ám sa = napit' sa

nalôchať sa, -am sa = napit' sa nemierne: Nalôchal sa vody, mlieka.

nalomený

nalomiť, -ím: n. palicu

naloženie, -ia = rozkaz: z naloženia úradného

naložený: Voz je naložený tovarom.

naložiť, -ím *v.* nakladaťnalúchať sa, -am sa *v.* nalôchať sa

namacať, -iam = nahmatať, macajúc najst'

namáčať, -am; namočiť, -ím: n. chlieb v omáčke

námaha, -y, namáhanie, -ia: s veľkým namáhaním. — Všetka naša námaha prišla na zmar.

namáhať sa, -am sa: Až do úpadku sa namáhali. — Neráňte sa namáhať.

namáhavý: n. robota

namaľovať, -ujem: Sedí, ako by ho namaľoval.

namastiť, -ím: Namastiť mu chr-

bát; boky. — Tak ho namastil, že sa hnúť nemohol. (Zátur.)
namatať, -tám, -cem = nahmatať: Nemôžem džbán namatať potme. (Bern.)
namátať, -am, -mácem = nastrašiť
namazať, -mažem: n. chlieb maslom
námel, -u = nános; smeti na dno úľa napadané
námer, -u = zámer
namerat', -iam: Tlačový súd namerat' mu rok štátneho väzenia.
námesačník, -a = (somniaulus)
námestie, -ia = slobodný priestor v meste: Stretli sa na námestí.
námestníctvo, -a; **námestník**, -a
námestný: námestná rada
Námestovo, -a, obec v Orave
nametať, -ám, -mecem = nahádzat'
námet, -u, návrh; predmet: To dalo básnikovi námet. — Otvorene poviem, že námety nehľadám — ony prichádzajú samy.
namierenie, -ia = cielenie, úmysel: Ak bude naše namierenie obecenstvu po vôli.
namieriť, -im = cieľiť, smerovať
namiesiť, -im: Tento týždeň sme sa dost' blata namiesili (chodili po blate). (Rr.)
namiesto, *prisl.*: namiesto, aby sa bol oznámil, že... *predl.* v. miesto I.
namiešať, -am
namietat', -am; **namietnuť**, -nem = navrhovať, udávať: Tými slovami namietal toto. — Proti tomuto namietam...
námietka, -y, čo sa namieta, navrhuje: pochyba privedená proti

niektorej mienke: Námietka je veta, odporujúca nejakému tvrdeniu, ktoré sa za pravdu vydáva. — S námietkou sa vytasiť. — Námietka proti voľbe.
namlátiť, -im: Namlátili desať meríc jačmeňa. — Namlátili ho (nabili). (Rr.)
namlieť, -melem: Musíš do rána múky namlieť a chleba napiecť (Ht. Sl. ml. 217.); **namletý**
namnožiť, -ím: n. hriechov; **namnožiť sa**
namôcť sa, **namôžem sa**, **namohol sa**, **pretrhnúť sa**: robotou, zdvíhaním
namočiť, -ím: n. pero do atramentu
na moj' dušu, **na moj' hriešnu v. duša**
namojveru
namokať, -ám; **namoknúť**, -nem: Dnes namoklo. Tým dažďom zem dobre namokla. — Seno nám namoklo.
namoklý; **namoknutý**
námorníctvo, -a; **námorník**, -a; **námorný**
namotať, -ám, -cem
namožený = pretrhnutý
namrieť, -mriem: n. hladom, hlady
namrštiť, -im: Namrštiť čierne obrvy a pery odul nad kučeravou bielou bradou (Kukuč. XXIII.)
namudrovať sa, -ujem sa: Dost' sa namudroval a predsa nič nenamudroval. (Rr.)
namydliť, -ím
namyslenosť, -ti; **namyslený**
namýšľať si, -am si; **namyslieť si**.

-ím si: Ó, tej sa má kto zastat'! Nenamýšľaj si. (Rázus.) — Naučená si ty už zaobchodiť s ľuďmi tak, aby si nikto nič nenamýšľal. (Kukuč. Dom v str. I. 95.) — Nuž vyžaduje sa dosť hodne času, kým zabudne, čo všetko si ona namyslela. (Kukuč. Dom v str. II. 135.)

naň, naňho (pri mužských osobných výlučne **na neho**)

ňaňa, -u = otec; *zmenš.* **ňaničko**, -a: Martinko, bol si u strýka? Bol som, ňaničko. (Hdž. Čít.) — *v.* **ňaňo**

nanajmenej, *prisl.* = najmenej *v.* málo

nanášať, -am

nanášať sa, -am sa: n. na otca na matku

na ne = na nich

Nanebevstúpenie Pána, sviatok

Nanebevzatie Panny Márie, sviatok

nanič, *prisl.*: Pivo je tu dobré, ale chlieb nanič. — To je nanič. (Šf. III. 265.) — Zasa som pocítil, aký som nanič žiak, ako ma Jano Ružanovie predbehol. (Kukuč. XIII.) — *iné je* nanič: On nedbá na nič.

naničhodieť, -ie = naničhodný sa stávať

naničhodnica, -e; **naničhodník**, -a: Ty naničhodník naničhodný. (Dbš. Pov.)

naničhodný: Stoj, suka naničhodná! (Dbš. Sl. pov. I.)

ňaničko, -a = otecko

naniest', -nesiem; **nanosiť**, -ím niečoho: Voda na lúku piesku naniesla. — Sliepky vajec na slamu naniesly.

nanivoč: obrátiť, priviesť, prísť, vyjsť: — Pole suchotou prišlo nanivoč.

ňaňo, -a = otec; *zmenš.* **ňanko**, **ňaničko**, -a: Martinko, bol si u strýka? Bol som, ňaničko. (Hdž. Čít.) — Uvidel otca. Zďaleka už kričal: Ňaňo, Ňaňo nesiem vám jest'. (Dbš. Pov.)

nános, -u: nanesenie hlienu, kamenia, blata, bahna; nanosený hlien, kameň, bahno

nanosiť, -ím: Vtáčatká nanošily v zobáčikoch slamy, sena, hliny. — *sa v.* **naniest'**

nanovo, *prisl.*

nanútiť, -im; **nanucovať**, -ujem

naobedovať sa, -ujem sa

naoberať, -ám

naobíjať, -am: n. orechov

naodkazovať, -ujem

naoko, *prisl.*: On je naoko starý.

napajediť, -ím = nahnevať; — *sa*

naopak, *prisl.*: Jedno tak, druhé tak, všetko ide naopak. (Zátur.)

náosok, -ska, klinec na osi

naostatok, *prisl.*

naostriť, -ím: Naostriť meč svoj.

naozaj, *prisl.*: Naozaj, to sa nesmie trpieť.

naozajstný

napackať, -ám: Kedy sa očistí od hnusoby a blata, čo napackal na seba. (Kukuč. M. v.)

nápad, -u = napadenie (na...)

m. nápad (Einfall) *piš*: neočakávaná myšlienka, dôvtip, dômysel;

m. „múdry nápad“ povieme: múdra myšlienka. (R. str. 287.)

napadať, -ám, **napadnúť**, -nem: napadalo, napadlo snehu: — Napadol nocou svieži sneh, vy-

sankujeme sa (HVaj. V., 339.); napadať, napadúvať na nohu = kulhať: Kráčal pomaly i preto, že na pravú nohu napadúval. Bola o poznanie kratšia. (Kukuč. XII.) — *M.* jeho meno nemohlo mi napadnúť, *povieme*: jeho meno nemohlo mi prísť na um, nemohol som sa rozpamätať na jeho meno; *m.* čo vám napadá, *piš*: čo sa vám robí? čo sa nazdávate? aká to myšlienka? *m.* ani vo sne by mi to nenapadlo! *piš*: ani vo sne by som na to nepomyslel; *m.* krčovitý kašeľ ho napadol, *piš*: krčovito sa rozkašľal.

napádať, -am, **napadnúť**, -nem niekoho: Napádal, napadol nemilosrdne svojho nepriateľa. — Zvyk náš je nie napádať cudzie vlasti zbojom: Slovan na svojom seje i žnie len na svojom; cudzie nežiada. (S. Chlpk.)

nápadník, -a

m. nápadný (auffallend) *piš*: zvláštny, neobyčajný, podivný

napáchnuť, -nem *niečím*

napájanie, -ia

napájať, -am; **napojiť**, -ím, dať piť: Napoj statok! — Dážď, sneh napája zem.

napajedený = nahnevaný

napajediť, -ím

napáliť, -ím: n. pálenky; — *niekoho* = dopáliť

napapkať sa, -ám sa: zrna do sýstosti (Orol X.)

napaprať, -em

napaprčený: Peter sa strhol napaprčený. (Kukuč. M. v.)

napaprčiť, -ím = rozhnevať; **napaprčiť sa** = nahnevať sa, napajediť sa

napaskudiť, -ím = zanečistiť

napásť, -pasiem

napäť, **napnúť**, -nem; **napínať**, -am: Luk príliš napnutý puká. — Napnúť plachty, kušu, povraz, sily, hlas. — **sa**: Kone napäly sa a ťahaly bričku dosť rýchle hore briežkom. (H. Vaj. V., 11.)

nápev, -u = melódia

napechať, -ám

napiecť, napečiem: n. chleba, koláčov

napiechnúť, -nem: n. motýľa na špendlík

napíliť, -im

napínať v. napäť

napínavý: n. román

nápis, -u = titul: nápis na peniazoch (minciach), na knihe, na hrobe

napísať, -šiem *niečo na niečo al. na niečom*: Napísal toho celú knihu. — Napísal perom, ceruzou na papieri. — Napíš križik do kocha uhlikom a na stenu kriedou. (Sb. M. S.)

napit' sa, napijem sa *niečoho*: Keď sa jedna hus napije, pijú všetky. — **napitý**

nápitok, -tku

naplakať sa, naplačem sa: Ej, ved' sme sa naplakali, veru sme sa. — Dost' som sa naplakala, ale to mi všetko nič nepomohlo. (Rr.)

naplašit', -ím: Hlas tvoj, ten slabé srdce naplaší. (Sladk.) — **naplašený**

naplatiť sa, -ím sa: dlhov za syna
náplava, -y; **naplavenina**, -y, čo
 voda naplavila, naniesla = nános
naplaviť, -ím; **naplavovať**, -ujem:
 Voda piesku, blata naplavila.
naplietť, napletiem
naplnený niečím
naplniť, -ím; **naplňovať**, -am, **naplňo-
 vať**, -ujem: Dobrá nálada ešte
 naplňala izbu. — Námestie sa
 začalo naplňovať ľuďmi.
naplodiť sa: Naplodilo sa toľko
 všelijakej žížaly (hmyzu), že
 nám skoro všetky poľné úrody
 skynožilo. (Rr.)
napľuť, -pľujem: Napľul si na
 ruky a vylepil mu zaucho.
napnúť v. **napäť**
napnutie, -ia: n. pozornosti
napnutosť, -ti
napočítať, -am
nápodoba, -y
napodobnenie, -ia; **napodobniť**, -ím;
napodobniteľný; **napodobňovať**,
 -ujem
napohotove, *prisl.*
napochytre, *prisl.*: Sobrala sa na-
 pochytre a vysadla do koča.
 (Dbš. Sl. pov. III.)
nápoj, -a
napojiť v. **napájať**
nápojový
napokos, *prisl.*, koso, šikmo
napokon, *prisl.* = naostatok: Na-
 pokon sa predsa splní vôľa mo-
 ja. (Koll. Zp. I.)
nápolník, -a, kto berie polovicu
 úžitku za to, že pole obrába
na poludnie
napoly: daj napoly rozdeliť; na-
 poly živý; napoly mŕtvy
napomáhať, -am: Napomáha chu-

dobných peniazmi a zbožím.
 (Rr.)
napomenúť, -niem; **napomínať**,
 -nam: Tvoja povinnosť ťa na
 to napomína. — Napomínal
 nás, aby sme ho nazývali otcom.
 — Kto ťa napomína, maj ho
 za priateľa.
napomenutie, -ia
nápomocný: Syn bude nápomoc-
 ný rodičom.
napomôcť, -môžem, -mohol
napomoženie, -ia
naponáhle, *prisl.*: To sa stalo tak
 naponáhle, že sa ani poriadne
 obliecť nestačila. (Ph'd. VII.)
nápor, -u = nápad, nával
naporúdzi, *prisl.*: Aby v každej,
 kde len akej obci slovenskej
 boly naporúdzi vzorné ukážky
 tamojšej vravy. (Czamb.)
naposledok, **naposledy**, *prisl.*
naposmievať sa, -am sa
m. **napospas piš**: na ľubovôľu
napospol, *prisl.* = vôbec, celkom,
 naskrze
napotom, *prisl.*
napozore, *prisl.*: Tých ľudí sa maj
 napozore!
napožičiavať, -am
na pr. = na príklad (*nepiš*: ku
 príkladu)
naprášiť, -im
naprať, -periem
náprava, -y = polepšenie
naprávať, -am; **napraviť**, -ím; **na-
 pravovať**, -ujem: Vážnosť uči-
 teľského stavu len čo sa bola
 počala naprávať. (Gr. T.) —
 I juncom naprávame rohy,
 keď majú vôľu ísť nakrivo. (Ku-
 kuč. XXIV.)

napraviteľný: Je slepý, zarytý, nenapraviteľný.

nápravný, nápravy sa týkajúci
napravo, *prisl.*

napravovať *v.* **naprávať**

naprázdno, *prisl.* = márne, s prázdnyimi rukami

napred, *predl. s gen.:* Kade išiel, všade napred neho hromy bily.
— Pes behá napred koní.

napred, **napredok,** *prisl.*

na predaj: Máte niečo na predaj?

napredku, *prisl.*

napredovať, -ujem, robiť pokrok: Medzi takýmito okolnosťami veda napredovať nemohla. (Ph'd. V.)

napriadať, -am; **napriasť,** -pradiem: napriadať priateľstvo

napriať, -am = napružiť

napriasť, -pradiem

„**napriek tomu**“ (trotzdem) — ne-slovenská väzba. Napriek svojmu nemeckému priezvisku bola Slovenka; po slovensky: Hoci mala nemecké priezvisko, bola Slovenska. Alebo: Bol zadychčaný, a napriek tomu dobehol; po slovensky: Bol zadychčaný, a jednako dobehol. On je dobročinný napriek svojej chudobe — povieme: On je dobročinný i pri svojej chudobe. Predložky a spojky napriek ani nieto v slovenčine; je len podstatné meno priek a prí-slovce priekom, na pr. priekom položiť niečo. (R. str. 287.)

naprosiť, -ím: Poďme, čo tu nastojíme a naprosíme. — **naprosiť sa:** Povedal, že sa ho veľa naprosil.

naprostred, *prisl.*

naproti = proti, *predl. s dat.:* Všetok ľud vyšiel naproti (= proti) nemu.

naprotiveň, *prisl.*

naprotiviť sa, -ím sa: Vidím, že už nenaprotivím sa (= protiviac sa, nič nevykonám). (Dbš. Pov.)

náprotivný = protajší

náprsie, -ia

náprsník, -a

náprsný: kríž

náprstkový

náprstník červený, zelina (*Digitalis purpurea*)

náprstok, -tka: n. kovový, mosadzný, strieborný, kostený; za náprstok vody, mlieka

napružiť, -ím; — **sa:** Ruka sa napružila a na zbroj udrela (Samo Chalupka); **napružený**

naprzniť, -ím = našpiniť

napuchlosť, -ti

napuchnúť, -nem

napukať sa, -ám sa = dobre sa najesť: Dost' dobre sa ten ešte opekancov napuká. (Sb. M. S.) — Napukal sa ako sedliak na hody. (Sb. M. S.)

napuknúť, -nem

napustiť, -ím; **napúšťať,** -am

narábať, -am: Cáre! meče máme i my, a poznáš, že narábať dobre vieme nimi. (Samo Chalupka)

nárada, -y = rada, návrh

náradie, -ia: n. kostolné, chrámové, domáce, kuchynské

naradiť, -ím; **narádzať,** -am = radiť, poradiť, navrhovať, nahovárať: Dost' on jemu i tú i tú (nevestu) narádza. (Dbš. Pov.)

naradovaný: Pošťastilo sa mu zastreliť zajačka: naradovaný odniesol ho žene. (Dbš. Pov.)
naradovať sa, -ujem sa
narádzaný: n. spôsob
narafičiť, -ím, tajne, vypočítavo
 nastrojiť: On to tak narafičil, ale nesadli mu na lep. (Rr.)
náramnica, -e, náramok, -mka = (braslét)
náramne, prisl. = veľmi
náramný = veľmi veľký: n. zima, strach, bolesť
náramok *v.* **náramnica**
naráňať, -am: jablk
narárožiť, -ím (od rároha) = nahnevať, napajedit'
narásť, -rastiem: narástlo mláďže
narastený; narastlý
naraz, prisl.: Naraz vyvolal pán meno sluhu, ale ten na raz sa neohlásil a pán vyvolal ho po druhý raz.
naraz - narazučky, prisl.
náraz, -u = narazenie (kontúzia)
naraziť, -ím; narážať, -am; n. vodu;
 narážať na niečo: narážať motyku, sekeru na porisko (*v.* nasadiť); naraziť vodu na mlyn
narážka, -y = (allusio)
nárečie, -ia = dialekt
nárek, -u = nariekanie
nárez, -u
narezať, -žem
nariadenie, -ia
nariadiť, -ím; nariaďovať, -ujem
nariekanie, -ia = horekovanie, plač
nariekať, -am: n. nad mŕtvym
narkóza, -y (gr.), omámenie, pri-
 vedenie tela do bezcitnosti
narobiť, -ím: Janko narobil v úlohe chýb. — **narobiť sa**

náročky, prisl., naschvál

náročný

národ, -a, národ je celok pokolení, ktorého hlavnou známkou je spoločný jazyk: Hlas národa, hlas boží. — Proti svojej krvi bojuje, kto svoj národ nemiluje. — Národ slovenský, kňazstvo a staršina naša, kroz nás ti, slávny cáre, svoj pozdrav prináša. (Samo Chalupka.) — Lež večná meno toho nech ovenčí sláva, kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva. (Samo Chalupka).

narodenie, -ia; narodeniny; narodený

narodiť sa, -ím sa

národne, prisl.

národniar, -a = príslušník národnej strany

národnosť, -ti; národný

národopis, -u = etnografia

národovec, -vca, človek národu svojmu úprimne oddaný a osožený: To je veľký, úprimný národovec.

nárok, -u: nároky si robiť, nároky mať

nárokovanie, -ia

nárokovať, -ujem = osobovať si, požadovať, privlastňovať si, domáhať sa niečoho: To si teraz Matúš Čák drzo nárokuje. (P. Tóth.)

narovnať, -ám, narovnávať, -am, rovným robiť

narozprávať, -am: A bohzná, čo si všetko nenarozprávajú o divoch, čo sa staly a čo sa stať majú. (Botto, 31.)

nárožie, -ia = roh

nárt *ν.* **priehlavok**

narúbať, -em: narúbať dreva

na ruby: na ruby obrátiť; *ν.* rub

náručie, -ia, čo sa na ruky vziať
a odniesť môže: náručie dreva;
vzal ho do náručia

náručnica, -e = náramnica

náručný = pravý kôň

narukovať, -ujem (*z nem.*), vstú-
piť do vojenskej služby, ísť za
vojaka, na vojenčinu

narumeniť, -ím

narušenie, -ia

narušiť, -ím; **narušovať**, -ujem: n.
zákon, prísahu

náruživiec, -vca: Ako každý ná-
ruživiec, hanbí sa teraz, keď
sa utíšil, čo vyvádza v prud-
kosti a prenáhlenosti. (Kukuč.:
Dom v str. II. 172.)

náruživý = vášnivý: n. hráč

náruživosť, -ti, zvyk, obyčaj na-
toľko prisvojený, že človek je
proti nemu temer bezmocný:
Náruživosť mi zastrela zrak,
vzala rozvahu. (Kukuč.: Dom
v str. II. 185.)

naružovelý

narýchlo

nárys, -u

narysovať, -ujem

nás *ν.* **ja**; *m.* na žiadosť nás všet-
kých, to je vôľa nás všetkých,
vrav a piš: na žiadosť našu všet-
kých, to je vôľa naša všetkých.
(R. § 195.)

nasadiť, -ím; **nasádzať**, -am, **na-
sadzovať**, -ujem = nasadiť nie-
čoho: n. zemiakov, priesady;
posadiť na niečo: n. sliepky, hu-
si; nastaviť: motyku, sekeru

nasáť (sa), -sajem, -sajú (*do seba*)

nasbierať, -am: Keď sa ich už
hodná kopa nasbierala . . .
(Kalč. Pov.)

nasedieť sa, -ím sa: Čo sme sa
tam nasedeli (darmo, nečin-
ne sedeli). (Rr.)

násek, -u: Horár do stromov pre-
daných náseky robil.

nasekať, -ám: n. mäsa

naseknúť, -nem

nasháňať sa: Nasháňalo sa ich
plná izba. (Rr.)

nashrňať, -am

nashromaždiť, -ím

naschvál, *prisl.* = náročky

nasiaknúť, -nem

nasiať, -sejem

násilenstvo, -a = násilie: Proti
násilenstvu protestovať. (N.
Hlsk. IV.)

násilie, -ia, sila, moc s vedľajším
významom bezprávia. Násilie
vôbec značí konanie protizá-
konné, ktorým iná osoba sa do-
nucuje trpieť al. robiť to, čo by
ináč povinná nebola. (Kott.)

násilne, *prisl.*

násilníctvo, -a

násilníčiť, -ím

násilník, -a; **násilnosť**, -ti; **násilný**,
s násilím spojený; násilie či-
niaci

nasilu, *prisl.* = násilne

naskočiť, -ím

náskok, -u

naskoro, *prisl.*

naskrz, **naskrze**, *prisl.*

naskutku, *prisl.*: Počujúc šramot
v bočnej izbe naskutku be-
žal som ta a zlodēja prichytiť
som na skutku.

naskytať sa, -ám sa; **naskytnúť sa**

-nem sa; **naskytovať sa**, -ujem sa: Ak sa naskytné nejaká príležitosť. — Naskytna sa otázka.

nasladit', -ím; **nasladit' sa** niečím: n. besedou

nasladlý, trochu sladký „**následkom**“. *Miesto* „**následkom** biedy“ *piš*: pre biedu, od biedy. Bratovi v cudzine bolo clivo, preto (*nie*: následkom toho) vrátil sa domov. (R. str. 287.)

následník, -a; **následný**; **následníctvo**

následnosť, -sti

následok, -dku; *miesto* následkom toho *piš*: preto, z tej príčiny; *často stačí inštrumentál*: *miesto* umrel následkom hladu *piš*: umrel hladom

nasledovanie, -ia: nasledovania hodný

nasledovať, -ujem, za niekým-ist'; vyplývať z niečoho: Z toho nič nenasleduje.

m. nasledovne *piš*: teda, týmto spôsobom, takto

m. nasledovný *piš*: tento, takýto

nasledovník, -a = nasledovateľ

nasledujúci, ktorý nasleduje: nasledujúcim spôsobom

naslepo, *prisl.*

nasliniť, -ím

naslopať sa, -em sa = napiť sa, opiť sa

nasľubiť, -ím; **nasľubovať**, -ujem: Nasľuboval mu hory-doly.

naslúchanie, -ia

naslúchať, -am

násmeška, -y = posmech (Pohľad. II.)

násmešný = posmešný: Kebys'

bol počul tie násmešné reči spupných pánov. (Zbr. Hry)

nasmiať sa, -smejem sa: Nasmiali sme sa až do plaču.

nasmolit', -ím

nasmradiť, -ím: Všetku izbu nám nasmradil. — Nasmradiť v izbe.

nasnovať, -ujem, priadzu na krosná navit'

násobenec, -nca = množenec

násobenie, -ia = množenie

násobiť, -ím = množiť

násobiteľ, -a = množiteľ

násobný = množivý: násobné číslovky = množivé číslovky

násobok, -bku

nasoliť, -ím; **nasáľať**, -am: mäso; nasolil mu (= odplatil, vyplatil)

nasosiť, -ím = narárožiť, nazlobiť; **nasosiť sa**

m. naspamäť *piš*: **nazpamäť**

nasporiť, -ím

nasrdený = nahnevaný

nasršený = nahnevaný

nasršiť, -ím = rozdráždiť, nahnevať: **nasršiť sa**

na stálo = na trvalo; na stálo ustanovený

nastalý

nastať, -stanem; **nastávať**, -am: Nastály čas nastáva. — Nastala v meste veľká radosť. — Nastáva nám otázka. — Nastal odpor proti nemu.

nastáť sa, -stojím sa, dlho stáť: Nastáli sme sa tam, až nohy bolely.

nastávajúci, -a, -e: To je moja nastávajúca (žena).

nastavať, -viam: V našom meste

v posledných rokoch nastávali mnoho domov.
nastávať *v. nastáť*
nastaviť, -ím: n. osídlo, klepec
nástavok, -vku
nástenný: n. kalendár
nastlať, -stolem: n. perín, slamy
nástojčivo, *prisl.* = naliehavo.
nástojčivý: On od obce nástojčivo žiadal. — Ich manželky vypisovaly už dost' nástojčivé listy, ktorými ich vyzývaly domov. (Ph'd. VII.)
nástojiť, -ím *na niečom*: Celou svojou silou nástojil, aby... (Lipa.)
nastoknúť, -nem, *nastrčiť*: kus mäsa na ražeň nastoknúť. — Karol stiahol prsteň s malíčka — prsteň so svojim menom — pre ňu chystaný, a nastoknul ho na chladný prst mŕtvej devy. (HVaj. VIII., 154.)
nastoliť, -ím, *predložiť* na obsúdenie
nástraha, -y = lákadlo. Nástraha je chlieb, mäso a i., čo sa dáva do prístroja lapacieho; dotknutím nástrahy lapačka sa spustí: nástraha na ryby, vtákov, myši. — Musel bys' byť človek mimoriadny, ak bys' chcel vyhnúť všetkým nástrahám. (Kukuč.: Dom v str. II., 134.)
nastrašiť, -ím *niekoho niečím*
nastrčiť, -ím; **nastrkovať**, -ujem;
nastrkať, -am = napichnúť, nastaviť: Iného miesto seba nastrčil. — Prsteň, náprstok na prst nastrčiť.
nastriekať, -am

nastrieľať, -am
nastrihať, -ám
nástroj, -a: Na nástroji hudobnom zahrať.
nastrojiť, -ím = pripraviť, prichystať
nástup, -u
nástupca, -u; **nástupníčka**, -y
nastúpenie, -ia: n. na trón
nástupník, -a; **nástupnícky**
nastúpiť, -ím; **nastupovať**, -ujem; *m.* nastúpila noc *piš*: nastala noc; *m.* nastúpiť cestu *piš*: odcestovať
nástupníctvo, -a
nastvárať, -am = navyvádzať: Čo si to nastváral?
nastydnúť *v. prechladnúť*
nasúkať, -am
nasušiť, -ím
nasúžiť sa, -im sa; **nasužovať sa**, -ujem sa
nasvedčiť, -ím; **nasviedčať**, -am; **nasvedčovať**, -ujem: Tedy potiať, ako ten kameň nasviedča, ste kosievali. (Ph'd. VII.) — Mnohé zjavy zdaly sa tomu nasvedčovať. (J. Vlček.)
nasycovať, -ujem, **nasýtiť**, -ím
násyp, -u: na násype
násypa, -y, koš v mlyne
nasypať, -em; **nasýpať**, -am: Prachu sa mi nasypalo do očí. — Gazda nasypal koňom ovsa.
nasýtenie, -ia
nasýtiť, -ím; **nasycovať**, -ujem; **nasýtiť sa**
náš, naša, naše, nášho (našeho), nášmu (našemu): na žiadosť našu všetkých (*nepíš*: na žiadosť nás všetkých); to je vôľa naša všetkých (*nepíš*: to je vôľa nás

všetkých) (R. § 192.) — Nedajte ho, to je náš.

našina, -y = naši: Zúri boj a našina stala si do kola. (Samo Chalupka.)

našinec, -nea

našinský = náš

našinstvo, -a

naširoko, *prisl.*: Pod strmým Chočom, s ktorého naširoko vidieť krásny, hornatý kraj Oravy.

našiť, -šijem: Našila košieľ.

našklbať, -bem: Z holej husi ne-našklbeš peria. (Rr.)

naškriabať, -bem: n. list

naškriepiť, -im: Krútil hlavou, že neuznáva, čo mu chcel naškriepiť. (Kukuč. M. v.)

naškrobiť, -ím

naškrtiť, -ím

našmátrať, -am = namacať. nahmatať, hmatajúc najst'

našpikovať, -ujem: n. zajaca

našpintať, -cem, -tám: Myslel, že jej môže našpintať. (Kukuč. M. v.)

našský

naštiepať, -am, -em: n. dreva

naštrbiť, -ím: Hrad bol obohnaný pevným múrom, takže päťdňové dobývanie nemohlo ho naštrbiť. (Sl. let.)

naštrknúť, -nem = zmieniť sa, nadhodiť, robiť narážku: Že ono dakedy bratov malo, o tom nesmel nik v zámku ani najmenej naštrknúť. (Dbš. Pov.)

našuchoriť, -ím = našušoriť (*na pr. seno.*) (Rr.)

m. nať piš vňat'

natáčať, -am = navíjať

naťahovať, -ujem: **natiahnúť**, -nem:

naťahovať *smysl slova* = prekrúcať; **naťahovať sa**: n. v posteli

naťať, -tnem: naťať strom sekerou, *v. natínať*; **naťať sa** = napit' sa

nate! *v. na!*

náter, -u

nateraz, *prisl.*: Nateraz je dost'.

natešený: Martin je veselý, natešený.

m. náčha piš: nádcha

natiahnúť, -nem; **naťahovať**, -ujem

natiecť, -tečiem: Natieklo plné vedro vody.

natierač, -a

natierať, -am: n. chlieb maslom

natínať, -am; **natnúť**, -nem; **naťať**, -tnem: n. strom sekerou; *v. naťať*

nátisk, -u: n. cudziny. — Nehľadme na škodu, na zisk; tam sa spojme, kde je nátisk; ako reťaz držíme spolu — zradca kto vystúpi z kolu. Hore, za česť, slobodu slovenského národu! (Janko Kráľ)

natískať, -am; **natisnúť**, -nem = vnucovať

natkať, -ám

natknúť, -nem *na niečo*, naraziť *na niečo*

natlačiť, -ím; **natláčať**, -am

nátlak, -u: n. na niekoho urobiť

natleť, -tlčiem

m. nato piš: potom

na to: Na to myslel, čo mal.

natočený: fľaša je natočená vínom

natočiť, -ím: n. piva

natoľko, *prisl.*

na toľko (píše sa osobite, keď pre-stáva byť príslovkou)

nátoň, -a; **nátoň**, -ne = klada, na ktorej sa drevo štiepe
natrafiť, -ím (z *nem.*)
natrahovať, -ujem = nalinovať
natrápiť, -im; **natrápiť sa**: S deťmi sa natrápila.
natrčať, -am; **natrčiť**, -ím: Len tak uši natrčajú.
natrhať, -ám: Gazda dal natrhať slivák (sliviek). — Natrhaj si ovocia, koľko chceš.
natrhlina, -y: n. v stene
natrhlý = streštený
natrhnuť, *nem.*: n. obrus
natrhnutý
natriasť, -trasiem: natriasť slivák
natrieť, -iem, -tretý, -trený: olejom natrený stôl
natroviť, -ím
natrpký, trochu trpký
nátrubok, -bka = hryzok
natrúsiť, -im: Natrúsil slamy, piesku. — Miško sa usmial a oprašoval si kabát, na ktorý natrúsilo sa mu omrvín z koláča. (Kukuč.)
natržiť, -im: Natržil peňazí za zbožie.
nátržník, -a, zelina (Tormentilla)
natuhlý
natuchlý
natuchnúť, -nem: Tá múka už natuchla.
naturalizácia, -ie (*lt.*), udelenie štátneho občianstva cudzincovi
naturálny (*lt.*) = prírodný
natvrdlý
naúčať, -am
naučenie, -ia: Tak pochodil Maťko celú rodinu; odobral sa všade s plačom, obsypaný najrozma-

nitejšími naučeniami. (Kukuč. I.)
naučiť, -ím *niekoho niečomu, niečo*: Horár naučil svojho škvorca niekoľkým slovám. — Ja ťa naučím priasť. (Ht. Sl. ml.) — Čo sa Janko nenaučí, to sa Jano nedoučí. (Rr.) — Psota majster, ona všeličomu človeka naučí. (Zátur.)
naúchytky, *prisl.*: Nuž z materiálu dosiaľ zapísaného i takto naúchytky, ako by len mimochodom, možno ukázať toľkoto. (Joz. Škultéty.)
náuka, -y = naučenie: Náuku túto dávam vám, čujte baču starého. (Sl. sp.)
„náukosdelný“ „náukosdelná reč“
— po slovensky: vyučovacia reč
náušnica, -e = záušnica
nautika, -y (*lt.*), náuka o plavbe;
nautický, plavecký
navádzanie, -ia
navádzať, -am *niekoho na niečo, k niečomu*: n. k zlému. — Parom ma na to naviedol.
nával, -u: nával vody, hnevu, citov, myšlienok; nával cudzincov
naváľať, -am; **navaliť**, -ím: n. na voz; **navaliť sa**: Navalilo sa snehu.
navariť, -ím: Mama navarila dobrých halušiek. — Čo si si navaril, to budeš jesť. (Sb. M. S.)
navážať, -am; **naviezť**, -veziem
navážiť, -im
navečerať sa, navečeriam sa
navedenie, -ia
naveky, *prisl.* = vždy, vždycky, ustavične: Ľudia naveky sa budú rozpomínať na veki minulé.

na veky: na veky vekov (v Otčenaši). — Na veky nič netrvá.
naveľa: Naveľa dal sa upýtať. (Dbš. Škult. Slov. Pov.)
navesiť, -ím; navešať, -iam; navesovať, -ujem
návestný
náveštie, -ia (z návestie) = oznámenie: Náveštie niekomu o niečom dať.
naviať, -vejem; navievať, -am
naviazat', -žem: n. dreva do otiepok
návidlie, -ia: n. sena
navidomoči, prisl., pred očima, očividne: Navidomoči jahody dozrievajú. (Dbš. Pov.) — Strom začal navidomoči zelenat' sa. (Dbš. Pov.) — Čím bližšie dochodili, tým černejšie to bolo, akoby navidomoči čierne mraky boli rástly. (Dbš. Pov.)
navierať, -am; navrieť, -iem: Čím hrniec navrie, tým potom dlho páchnuť bude.
naviesť, navediem; navádzat', -am = lákať: Mýliš sa, ak myslíš, že sa ti dám na to naviesť. (Rr.)
naviezť, naveziem; navážat', -am: Naviezol kamenia.
navigácia, -ie (lt.), plavba loďou
navíjačky, -čiek
navíjadlo, -a
navíjať, -am; navinúť, -niem; navíť, -ijem: n. hodváb v kľbko. — Dievčence navily vencov. (Rr.)
navislý
návitok, -tku
navláčiť, -im: n. dreva
m. návľadný piš: štátny zástupca (verejný obviniteľ)
návlak, -u (*od navliekať*)

navlas, prisl.: Vo funkcii navlas tej istej.
navlažiť, -ím
navlhčiť, -ím
navlhlý
navlhnúť, -nem: drevo navlhlo
navliecť, -vlečiem; navliekať, -am: perly, nitku do ihly. — Príval navliekol na role štrku. (Rr.)
navliekačka, -y
navliekať, -am *v. navliecť*
m. navnivoč piš: **nanivoč, vnivoč**
návod, -u = navedenie (inštrukcia): z návodu matere
návoj, -a, priadza al. osnova na valci tkáčskom navitá
navôkol = naokolo, dookola
navolať, -ám: n. hostí so všetkých strán
navonok, prisl.
návoz, -u, hromada niečoho navozeného, najmä hnoja
navozit', -ím: n. kamenia
navracanie, -ia
navrátenie, -ia
navracať, -iam; navrátiť, -im; — sa: navrátiť sa z vojny domov
návrat, -u
navrátiť, -im
navravieť, -ím; — sa: Na slová, na reči už viac nič nedáme; dost sa navraveli — čože z toho máme? (J. Král)
návrh, -u: Návrh zákona. — Odznal návrh, aby sa stanovy zmenily. — Má už návrh drámy hotový. — Návrh prijali väčšinou hlasov.
navrhnuť, -nem; navrhovať, -ujem
navrhovanie, -ia
navrhovateľ, -a
navrch, navrchu, prisl.: x a y sa

bili, x dostal sa navrch, x ostal navrchu; x vyšiel na vrch Choč, sedel na vrchu Choči. (R. § 338. III. b. Pozn.)

navrch, *prisl. ako predl. s gen.*: Navrch veže je križ.

navrieť, -iem: Čím raz hrniec navrie, tým potom dlho páchnuť bude. — Pozrel jej hrozivo do tvári, žily mu navrely na sluchoch, päste sa mu stisly — hotový vyrútiť sa, sťa víchor, rúcať, búrať, ničit'... (Kukuč.: Dom v str. I., 154.)

návršie, -ia

navršíť, -im; **navršovať**, -ujem

navrtať, -am: Navrtal veľa dier.

navrtieť sa, -ím sa = nakrútiť sa

návšteva, -y; **návštevný**; **navštevovateľ**; -a

navštevovať, -ujem; **navštvovať**, -im: n. chorého. — Ráďte nás dnes navštíviti. — Koho Boh miluje, toho križom navštevuje. — *m.* „navštevovať školu“ hovoríme: chodiť do školy.

navštívenie, -ia

navštívenka, -y = (vizitka)

navyberať, -ám

návyk, -u = zvyk: n. starý, zastaralý, zlý

navykať, -ám; **navyknuť**, -nem *niečomu, niekomu*: Zlatovláska navykla svojmu manželovi. (Dbš. Pov.)

navyklosť, -ti = navyknutie: Každá navyklosť ťažko sa vypudzuje.

navyklý niečomu: Nie som tomu navyklý.

navymýšľať, -am: Ľudia navymýšľali kadejakých klebiet.

navystrájať, -am: Navystrájal sa tam všelijakých kúskov (žartov.). (Rr.)

navzájom, *prisl.*

navždy, *prisl.*

nazad, *prisl.*: *m.* kedy si sa vrátil z trhu nazad, *piš*: kedy si sa vrátil z trhu

nazadku, *prisl.*

nazajtra, *prisl.*

nazbíjať, -am = zbíjaním nadobudnúť

nazbyt, *prisl.*: Nemám času nazbyt. — Inde toho hľadá, čoho doma nazbyt.

nazdať sa, -ám sa: Skôr by som sa bol smrti nazdal ako tomu. — Ty mlčíš, a máš pravdu. Nač hovoriť? Viem i tak všetko — možno viac, než sa ty nazdávaš. (Kukuč.: Dom v str. 21.) — Nikdy bych toho nebola sa nazdala od syna.

nazdávať sa, -am sa: Nenazdávaj sa, že je to taká ľahká vec. — Nazdávali sme sa, že je jar predo dvermi, a tu nastaly kruté mrazy.

nazelenavý *o.* zelenkavý

nazeranie, -ia

nazerať, -ám; **nazrieť**, -zriem, -zrel, -zri: Len jedným okom nazrel do izby. — Ja som nazrela, čo reku porábate. (Kukuč. XXIV.)

nazlostiť sa, -ím sa: Na takú ohavu musí sa človek aj nazlostiť. (Rr.)

nazmar, *prisl.*: n. prísť, vyjsť, priviesť, doviest'

naznačiť, -ím: Naznačiť stránku knihy ceruzou.

naznak, *prisl.* = doluznačky

náznak, -u
naznevažovať, -ujem: Dost' ma veľikade naznevažoval. (Rr.)
názor, -u = mienka: svetový názor; kresťanský, náboženský názor.
názorne, *prisl.*; **názornosť**, -ti; **názorný**
názov, -zvu; *m.* názvy riek, vrchov, dolín ap. *piš*: mená riek, vrchov, dolín ap.
nazpamäť, *prisl.*
nazpät, **nazpiatok**, *prisl.*: „nazpät dať“ po slovensky: vrátiť: Vrátil mi požičané peniaze.
nazrieť, -zriem *v.* **nazeráť**
nazrieť, -zriem, -zrejem, -zrel, -zrej; **nazrievať**, -am (ovocie)
nazvanie, -ia; **nazvaný**
nazvať, -zvem; **nazývať**, -am: ... i nazval Boh oblohu nebom. — Nazvali ho múdrym.
názvisko, -a
názvoslovie, -ia
nazvyš, *prisl.*: Prostredkovať medzi jedným, ktorý hľadá peniaze, a iným šťastným, ktorý ich zas má nazvyš. (Kukuč. M. v.)
nazývať *v.* **nazvať**
nažalovať, -ujem
nažať, -žnem; **nažínať**, -nam: Žalo dievča, žalo trávu, neďaleko Temešváru; keď nažalo, poviazalo, na šuhajka zavolalo. (Veniec 166.)
nažívať, -am: Príkladne nažíva so svojou ženou. — Ako bude dom rásť a prekvitať, ak vy, čo ho spravujete, nebudete nažívať v svornosti a láske? (Kukuč.: Dom v str. I. 27.)

nažltlý
nažrať sa, -žeriem sa
ne- *v.* **nie**
nebadaný; **nebadane**
nebadateľný
nebárs = neveľmi
nebesá *v.* **nebo**
nebeský
nebešťan, -a *pl.* **nebešťania**
nebezpečenstvo, -a, *pl. g.* -stiev. často *i* **nebezpečenství**
m. **nebezpečie** *piš*: **nebezpečenstvo**
nebezpečne, *prisl.*: Otec je nebezpečne chorý.
nebezpečný: svojmu kraju nebezpečný človek; **nebezpečný** pre svoj kraj človek.
neblahý = nešťastný, nepriaznivý
nebo, -a, *pl.* **nebesá**, -ies. -ám, -ách: Oči k nebu pozdvihnúť. — Pod holým nebom. — Vyletel, až sa hlavou do neba búšil. — Z jasného neba zahrnelo. — Psi hlas do neba nejde. — Číti sa ako v nebi. — Nijaký učený nespadol z neba. — Kým nebo a zem trvať bude. — Do neba ho vychvaľoval. — Ako by z neba spadol (neočakávane prišiel). (Rr.) — Do siedmeho neba vidí (opitý). (Sb. M. S.)
nebodaj, *prisl.* (= **ne Boh daj!**) = tuším, hádam, azda, *vari*: Nebodaj ho čosi zašlo, keď neprišiel. (Rr.)
neboh, -a = **nebožtík**
nebohý = **nebožtík**
neborák, -a: **Neborák** slepý vyrozkladal mu všetko. (Dbš. Sl. pov. I.)
neboriatko, -a = **nebožiatko**

neborká, -ej = chudera, chuderká: Sedí neborká a vidí, že sestry už dakde tancujú a ona nie. (Dbš. Sl. pov. I.) — Ale na neborkú ženu zrazu dačo prišlo; ochorela na smrť. (Phfd. III.) — Boh sa smiloval nad neborkou. (HVaj. V., 402.)
nebová farba = belasá, modrá ako jasné nebo
neboža, -aťa: Neboža žena narieka.
nebožiatko, -a
nebožiec, -a: Štyri jamy žita máme, nebožiecom vyvrátané. (Koll. Zp. II.)
nebožký = nebohý
nebožtik, -a
nebývalý
necelý
necosér, -a (*fr.*), schránka drobných potrieb, najmä cestovných
neciteľnosť, -ti: n. telesná, duševná
neciteľný
necitlivý, **necitný**
nectný, bez cti, nepoctivý
nečakať, -ám
nečas, -u = plané počasie: Takého nečasu v lete už dávno nebolo. (Rr.) — Po nečase veľa rozumu. (Dbš.)
nečastý = riedky
nečestnosť, -ti; **nečestný**
nečin, -u = neporiadok: Čo mi také nečin robia.
nečinnosť, -ti
nečinný: nečinným divákom byť
nečistota, -y
nečistotný, **nečistý**
nečitateľný
m. nečudo *píš*: nie div

nedajbože: Mačka by rybu rada zožrala, ale do vody nedajbože.
neďaleko, *prisl.*; *užívaná ako predl. s gen.*: Žalo dievča, žalo trávu, neďaleko Temešváru. (Veniec, 166.) — Neďaleko železnickej stanice bývam. — **neďaleký**
nedarmo, *prisl.*
nedávno, *prisl.*; **nedávny**
nedbaj, -a = nedbalec: Nový majiteľ hneď ukázal, že je nie ľahostajný nedbaj. (Kukuč. XVIII.)
nedbajstvo, -a: Nerozum, pýcha, nedbajstvo! (Kukuč. M. v.)
nedbalec, -lca
nedbalosť, **nedbanlivosť**, -ti
nedbalý, **nedbanlivý**
nedbať, -ám: Čo máme, o to nedbáme, a za iným sa sháňame. — Nedbal by žobrákovi kapsu ukradnúť. (Kukuč. XXIV.) — Kdeže je gazda? Nedbal by sa ho niečo spýtať. (Kukuč. XXIV.) — Múdre ucho nedbá na reči hlúpych ľudí.
nedeľa, -le = **nedelňný deň**: Biela **nedeľa**; Kvetná **nedeľa**; Smrtná **nedeľa**; šaty na **nedeľu**; *m.* bola **nedeľa** (es war ein Sonntag) *píš*: bolo v **nedeľu**. — **Nedeľa**, **nedeľa**, bodajs priletela, aby som si čím skôr milého videla. (Ps.)
nedeliteľnosť, -ti; **nedeliteľný**
nedeľný: **nedeľné šaty**; **nedeľná škola**
nedielny
nedlho, *prisl.*
nedobizeň, -zne = neporiadok, nepokoj
nedobytný: n. pevnosť

nedočkať, -ám; **nedočkať sa**
nedočkavý
nedočuť, -čujem: Kto nedočuje,
 nech si domyslí. (Zátor.)
nedohľadný
nedohodnúť sa, -nem sa
nedochodča, -aťa
nedojedky, -ov: Panské nedo-
 jedky — dobré pre čeliadku.
nedokázaný
nedokonalosť, -ti: Hja, ľudské
 diela nemôžu byť dokonalé.
 Tak ani tento náš plán. I on má
 nedokonalosti, všeličo je ne-
 úplné: ale my sme zachránili, čo
 sa dalo zachrániť, urobili, čo sa
 dalo urobiť, a ostatok je v ru-
 kách božích... (Kukuč.: Dom
 v str. I. 159.)
nedokonalý
nedokonáť, -ám
nedokončený
nedokončiť, -ím
nedôležitý
nedopitky, -ov, nedopité pivo, víno
nedoplatok, -tku: n. kúpnej ceny
nedopustiť, -ím
nedorastenec, -nca
nedorozumenie, -ia: Kto nasial
 medzi nás semená nedoroz-
 umenia? (HVaj. V., 250.)
nedorozumieť sa, -iem sa
nedosiahnuteľný
nedôslednosť, -ti; **nedôsledný**
nedoslýchavý
nedospelosť, -ti; **nedospelý**
nedostatočnosť, -ti; **nedostatočný**
nedostatok, -tku: trpieť nedo-
 statok. — Nemá nedostat-
 ku v ničom.
nedostižný (*od* dostihnúť): Veci,
 rozumu nedostižné.

nedotknuteľnosť, -ti
nedotknuteľný
nedoučiť, -ím; — sa
nedouk, -a = nedoučený
nedovarený
nedôvera, -y: Nedôvera je pria-
 telstva otrava.
nedôverčivý, **nedôverivý**: Obozrela
 si ho nedôverivo. (Kukuč.
 M. v.)
nedôverný
nedôverovať, -ujem: Nedôvero-
 vať je opatrnosť. — Nikomu
 nedôveruje.
nedovidieť, -dím
nedovládať, -dam: Starí nedovlá-
 dajú všade — sluha ich nechal.
 (Timrava.)
nedôvtipný
m. nedozralý *piš*: nedozrelý
Nedožery, -žier
neduh, -u = choroba: Telo star-
 ne a neduhy mladnú.
neduživý = chorľavý
nedvižný
neforemný
negácia, -ie, zápor, zapieranie
negatívny = záporný
neglizé, *neskl.* = nočné al. domáce
 šaty: Ešte je v neglizé.
negramotný, kto nevie ani čítať
 ani písať; analfabet
neha, -y = pôvab, vnada, jemnosť
nehanblivec, -vca; **nehanblivica**, -e
m. nehávať *piš*: nechávať
nehanblivý i **nehanobný**
nehanobnica, -e; **nehanobník**, -a
nehanobnosť, -ti
nehnuteľnosť, -ti; **nehnuteľný**
nehoda, -y: Stihla ho nehoda.
nehoden, **nehodný**: Nehoden je
 toľkej lásky. — Nehoden si

poznať tej mojej matere. (Ht. Sl. ml.)

nehodnosť, -ti

nehybný

nech (nechaj)

nechápaný

nechať, -ám s gen. al. ak.: Nechajme tej márnej roboty! Nechajme tú márnú robotu! — *Nepíš* „nechať si“ miesto dať si: miesto nechal som si spraviť voz (ich habe mir machen lassen) *píš:* dal som si spraviť voz; *m.* nemôžem si robotu nechať *píš:* nemôžem si robotu odložiť: *m.* nechal vec pri starom *píš:* dal veci pokoj; *m.* nechám sa na vás; *píš:* spustím sa na vás, čo mi dáte vezmem.

Nechám ti ja prsteň zlatý, čo ma stojí tri dukáty. (Ht. Sl. ml. 216.) — Nechaj ho poraziť. (Ht. Sl. ml.) — Janičko sa už tak nachlipká sám lyžicou, oči by si na ňom nechal. (Kukuč.) — Nenechal na ňom ani miesta, ani kúska, ani vlasa dobrého. — Nenechal na ňom za polkrajciar cti. (Zátor.)

nechcieť, -chcem: Nechce sa mi do roboty. — Nechcelo sa mu kosiť (nemal chuti do roboty). (Rr.) — Keď sa ti nechce, prisil sa. (Dbš.) — Keď nechceš, nemusíš. (Dbš.)

necht, -a; pl. nechty: Klieštiky, nožnice, pilník na nechty. — Nechty mu smútia (nečistotu má za nechtami). (Zátor.) — On sa toho zubami a nechtami drží. — Od spravodlivosti ani na necht neodstupuj. — Zašlo mi

za nechty. — Nechty si hrýzť (byť v pomykove). — Toľko, čo sa sprace za necht. (Dbš.)

nechtík, -a, malý necht; zelina (Calendula): Bol podperený žltým nechtíkom v kabátovej dierke, čo si odtrhol v záhrade. (Timr. I. 121.)

nechtojed, -u, necht do mäsa zarastajúci

nechtový

nechtiac, nechtiacky = nechcejúc: chtiac nechtiac = voľky-nevoľky

nechuť, -ti, nepríjemný cit, nepríjemnosť, odpornosť: Nechuť k niečomu mať. — Nechuť k jedlu.

nechutiť, -í: nechutí mi

nechutnosť, -ti; nechutný

nechyrovať, -chyrujem — *lepšie:* neslýchať, nepočuť: Čo ja rada vidím, od srdca milujem, v celom Mikuláši o tom nechyrujem. (Koll. Zp. I.) — O sanici nechyrovať (ani slychu). (L. Obz. XX.)

m. neisť, neidem, neideš, neide, *píš:* nejst', nejdem, nejdeš, nejde, nejdi!

neistota, -y: Sme v neistote.

neistý, o čom istoty nieto; nebezpečný, nespoľahlivý

nejak, nejako, prisl.

nejaký

nejasný

nejeden

nejesť, nejem, neješ, neje

nejst', nejdem, nejdeš, nejde, nešiel, nejdi

nekaľavný: Nekaľavný značí aj neobratný v akejkolvek veci,

na pr. komu z ruky padá, kto
 ťarbavo pracuje. (Hdž. Vetín)
nekatolík, -a
neklamný: n. dôvod, dôkaz, sve-
 ductvo
nekonečnosť, -ti; **nekonečný**
nekresťanský
nekrolog, -u (*gr.*), posmrtná spo-
 mienka
nektár, -u (*gr.*), nápoj bohov gréc-
 kych
neličenosť, -ti = prostota, nestro-
 jenosť
neličený = prostý, nestrojený:
 neličená srdečnosť, n. zápal
neliečiteľný
neľúbezny, **neľúby** = nemilý
neľud, -a = (misantrop)
neľudskosť, -ti: V trýznení zvierat
 sa prejavuje neľudskosť.
neľudský = neľúdny, neláskavý,
 ukrutný: **n e ľ u d s k y** (*prísl.*)
 s niekým nakladať
neľútostivý
Nemaďar, -a; **nemaďarský**
nemajetný
nemalý
nemanželský: n. dieťa
nemastný
nemať, **nemám**: **nemám** kedy
 (*nepíš*: **nemám** času)
nemčina, -y = nemecký jazyk
Nemčisko, -a = Nemec (potupne)
nemčiť, -ím = Nemcom robiť;
nemčiť sa
Nemec, -mca: Shováraj sa s ním,
 keď je Nemec. (Zátor.)
Nemecko, -a; **nemecký**: n. národ
Nemectvo, -a = všetci Nemci
nemeniteľný
nemenovaný
nemeškať, -ám

Nemeza, -y (*gr.*), bohyňa odplaty
nemierne, *prísl.*
nemiernosť, -ti: n. v jedle, v pití.
 — Všetkej nemiernosti sa vy-
 strihať.
nemierny: n. žiadosť; n. v jedle
 a pití
nemiestny
nemilo, *prísl.*
nemilobohu, *prísl.*
nemilosrdne, *prísl.*: n. niekoho biť
nemilosrdnosť, -ti
nemilosrdný
nemilosť, -ti: v nemilosti byť
 u niekoho
nemilostivý
nemilý
Nemkyňa, -e
nemluvňa, -aťa
nemluvniatko, -a
nemnica, -e, zelina (*Atropa bel-*
ladonna)
nemnohý: nemnohými slovami
nemo, *prísl.*
nemoc, -i = choroba
nemocenský
nemocnica, -e = (špitál): Do ne-
 mocnice ísť, niekoho poslať;
 v nemocnici ležať, zomrieť. —
 Správu nemocnice viesť.
nemocničný
nemôcť, **nemôžem**, **nemohol**:
 „Mus“ je veľký pán a „ne-
 môžem“ ešte väčší. (Orol IX.)
nemóresník, -a ; **nemóresný**
nemota, -y
nemotornosť, -ti = neobratnosť;
nemotorný
nemovitosť, -ti = nehnuteľnosť
nemovitý = nehnuteľný (majetok)
nemožnosť, -ti: To je holá ne-
 možnosť.

nemožný: O nemožných veciach myslieť.

nemrav, -u, nemravný skutok al. obyčaj

nemravnica, -e; nemravník, -a

nemravnosť, -ti, zlé mravy; mravná skazenosť

nemravný: Vystríhaj sa spoločnosti nemravných ľudí.

Nemšová, -ej

nemúdroosť, -ti = nerozumnosť; nemúdry

nemý: Nemý ako ryba. — Nemému dieťaťu ani vlastná matka nerozumie. (Rr.) — I hrob nám kopú, bo sme nemí.

nenáčim = netreba

nenadále, prisl., slovenskejšie: nenazdajky, znenazdania, znezrady

nenadály, nečakaný: prípad, útok, smrť, úžitok. — Ved' nenadále šťastie zriedka koho pozdvihne, zošľachtí, polepší. Kto nemá v sebe zdravého jadra, toho skôr pokazí, vyhodí vonkoncom z koľají. (Kukuč.: Dom v str. I. 130.)

nenahradiťnosť, -ti

nenahradiťný: n. strata, škoda; — Z každého skutku, z každého pohybu bolo vidno, že P. je v svojom odbore nenahradiťný. (Kukuč. VII., 71.)

nenapraviťný

nenásyťnosť, -ti; nenásyťný

nenášský = cudzí, nedomáci

nenávidieť, -vidím niekoho, niečo

nenávidený

nenávisť, -ti: n. plemenná, neukrotiteľná. — Nenávisť k niekomu mať.

nenávisťlivý = plný nenávisti

nenávisťník, -a

nenávisťný: Vláda príliš prísna všetkým je nenávisťná.

nenavrátiteľný: Stratené a nenavrátiteľné veci hľadáš.

nenavyklosť, -ti; nenavyklý

nenazdajky, prisl.: Tak nenazdajky umrel. (Dbš. Sl. pov. I.) — Nenazdajky od Turkov napadnutí bývajú. (Orol. II.)

nenechať, -ám: Nenechal na ňom poctivého vláska (zhanobil, zneuctil ho).

neni (ne+ni, zdvojenie) = nie som, nie si, nie je; nie sme, nie ste, nie sú; niet, ničo; chlapec nie je doma; m. neni divu piš: nie div

nenúťnosť, -ti

nenúťný = voľný, prirodzený: nenúťná zábava

neobmedzenosť, -ti

neodmedzený: n. dôvera. moc; úver, panovník

neobmeškať, -ám

neobozreťný

neobratný = nemotorný

neobrezaný

neobyčajný

neobývaný

neobývateľný

neobznámený

neoceniteľný: n. vec, robota

neodaný

neodbyťný

neoddať, -dám = neodovzdať

neodhodlaný

neodhodlať sa, -ám sa

neodkladný

neodložiteľný

neodlučiteľný

neodlučný: n. druh, priateľ

neodolateľný: n. prekážka
neodôvodnený
neodovzdať, -ám
neodpustiteľný: n. hriech
neodstrániteľný
neodškriepiteľný
neodtajiteľný
neodvislosť, -ti; neodvislý
neodvolateľný
neodvratný: n. prekážka
neogabanec, -nca: Ty neogabane-
 nec neogabaný. (Dbš.)
neogabaný, nedbalo oblečený, ne-
znajúci slušnosti: Nerada sa
 umýva, neogabana býva. (Hdž.
 Šlb.) — Že by neogabana
 krok urobila na ulicu. (Dbš.
 Obyč.)
m. neohebný *piš* neohybný
neohrabaný = neobratný
neohrozenosť, -ti
neohrozený
nehybný
neochotný
neokresaný
neokrúchaný = hrubý: n. človek
neologizmus, -zmu (gr.), nové slo-
vo, nová väzba
neomylné, prisl.; neomylnosť, -ti;
neomylný, kto sa nemýli
neopatrnosť, -ti
neopatrný
neopisateľný
neoprávnenosť, -ti; neoprávnený
neorať, neoriem
neosobášený
neosobný: neosobné sloveso
neospravedlnený: n. hodina (v ško-
le)
neozdobený
nepamäť, -ti: Od nepamäti sve-
ta tak bolo a bude. (Dbš.)

nepamätlivý
nepárny
nepatričný
nepatrný: n. človek (neznameníty);
 n. mestečko, kráľovstvo, sila
neplatnosť, -ti
neplatný = čo nič neplatí, márn-
ny: neplatná sponď, n. man-
želstvo, n. sľub. — Vyhlásenie
niečoho za neplatné.
neplodnosť, -ti: n. štepov; n. že-
ny = bezdetstvo. Neplodnosť
líši sa od impotencie, zakladá
sa na nemožnosti plodiť.
neplodný
nepoctivosť, -ti; nepoctivý
nepočestný = nemravný, nepo-
ctivý
nepočetný
nepočuť, -ujem: Len na Pavé ucho
nepočujem.
nepočúvať, -am = neposlúchať
nepočuvný = neposlušný
nepodajný (od podať sa)
nepodarenec, -nca, nepodarený,
nezbedný chlapec: Ten nepo-
darenec vybral vtačie hniezda.
nepodarený: n. práca, vtip
nepodariť sa, -í sa
nepoddajný (od poddať sa)
nepodkúpný
nepodmieneno, prisl.; nepodmie-
nený
nepodobnosť, -ti; nepodobný; po-
doby nemajúci, rozdielny: Po-
dobné veci s nepodobnými
srovnáť. — Za nepodobné
viere to súdili. (Ht.)
nepodplatný
nepodstatný
nepodvratný
nepohnutel'nosť, -ti; nepohnutel'ný

nepohnuto, *prisl.*
nepohodlný: n. čas, byt
nepohyblivý
nepochopiteľný
nepochybne, *prisl.*
nepochybný: n. vec, svedok, svedectvo, víťazstvo, nádej
nepokoj, -a: Nepokoj robiť. — Nepokoj včiel, na jar rojiť sa chystajúcich.
nepokojíť, -ím = znepokojovať
nepokojný = nepokoj robiaci, búrlivý, nezbedný, rozbrojný, nesvorný; n. človek, čas, more, život
nepomernosť, -ti; **nepomerný**
nepominuteľný
nepopierateľný: n. fakt, právo, zásluhy
neporiadne: n. do školy chodiť, gazdovať, svoj úrad spravovať
neporiadnik, -a = neporiadny človek
neporiadnosť, -ti
neporiadny: n. remeselník, človek, žiak
neporiadok, -dku
neporušenosť, -ti: n. jazyka, textu, pôvodného znenia, mravov
neporušený: n. pečať, vernosť, jazyk, pôvodný text
neposedník, -a, neposedný človek;
neposednica, -e; **neposednosť**, -ti;
neposedný
neposlúchať, -am
neposlušník, -a
neposlušný
nepoškrvnenosť, -ti
nepoškrvnený: nepoškrvnené počatie Panny Márie
nepotizmus, -zmu (*lat.*), rodinkárstvo (pomáhanie príbuzným do-

stat' úrad bez ohľadu na ich spôsobnosť a zásluhy).
nepotknúť sa, -nem sa
nepotreba, -y
nepotrebnosť, -ti
nepotrebný, čoho užívať nemožno: zbytočný
nepozornosť, -ti
nepozorný: n. v škole
nepozorovateľne, *prisl.*: Od Oriej Lúky začína sa hradská dvíhať, no dvíha sa temer nepozorovateľne. (Kukuč. XV.)
nepozostávať, -va
neprajník, -a, kto nepraje, nežičí
neprajnosť, -ti; **neprajný**
nepravda, -y
nepравdivosť, -ti
nepравdivý: nepравdivá zvesť
nepравidelnosť, -ti
nepравidelný, bez pravidla, meniaci sa, neporiadny
nepравosť, -ti. = krivda, bezprávie, zlý skutok: n. páchať. — Záhaľka počiatok všetkých nepravostí. — Nepravosť je poctivému človeku odporná. — Ten človek je plný nepravostí.
nepравý, proti právu, proti pravde, lživý
nepredajný
nepredpojatosť, -ti; **nepredpojatý**
nepredvídaný
nepredvídateľný: udalosť
neprekonateľný = neodolateľný: n. moc
nepremokavý: látka, odev
nepremožený, kto nebol premožený
nepremožiteľný, kto premožený byť nemôže: n. dôvod, pravda
neprerušene, *prisl.*

neprestajne, *prisl.* = bez prestania: Neprestajne sa čertí. (Rr.) — Zo všetkých strán sa neprestajne kričalo. (N. Hlsk. XIII.) — Neprestajne niekoho oplakávať. (Koll.)

neprestajný: To časté, to neprestajné, to prílišné chodenie. — Žijeme v neprestajnom kríži. (Čknžk. XIII.)

nepretržito, *prisl.*; **nepretržitost**, -ti; **nepretržitý**

neprevinilosť, -ti

nepriam = nie práve, nie hneď, neveľmi

nepriamo, *prisl.*

nepriamy: nepriame dane; nepriamy dôkaz, nepriame dokazovanie

nepriateľ, -a; *pl.* -ia = nenávistník, protivník: S nepriateľom sa nerad'. — Najškodlivejší je domáci nepriateľ. Nepriateľ do krajiny vtrhol, všetko pálil, nivočil a vraždil. — Lepší zjavný nepriateľ, ako falošný priateľ. (Zátur.) — Nepriateľ, i najmenší, mnoho škodiť môže. (Zátur.) — Nerob si nepriateľov. (Zátur.)

nepriateľíť sa, -ím sa

nepriateľka, -y; **nepriateľský**; **nepriateľstvo**, -a

nepriazeň, -zne = neprajnosť

nepriaznivec, -vca

nepriaznivost, -ti; **nepriaznivý**

nepričetnosť, -ti; **nepričetný**: n. stav

neprieberčivý

nepriehľadný

nepriechodný

nepriemerný

nepriepustný

nepriesvitný

nepriezračný

neprihodný = nepríležitostný

neprijemnosť, -ti: Keby bol počkal do večera, mohol vyhnúť to-
muto rozhovoru a ušetriť si há-
dam neprijemnosť. (Kukuč:
Dom v str. II. 74.)

neprijemný

nepriležitost, -ti: Nerád bych vám
nepriležitost robil.

nepriležitostný = neprihodný

nepriemeranosť, -ti; **nepriemeraný**

nepripravený

neprirodzený

nepripustný

nepriprávnosť, -ti; **nepriprávný**

nepriprávnosť, -ti

nepriprístupný: n. miesto, skala,
ostrov

nepriprítomnosť, -ti: v nepriprítom-
nosti obžalovaného

nepriprítomný

nepriprívetivosť, -ti = nevlúdnosť

nepriprívetivý = nevlúdny

neprozreteľnosť, -ti; **neprozreteľný**

nerád, nerada, nerado: Nerád sa
jednám.

neradno: n. ta ísť.

nerast, -u = (minerál): Slovensko
je bohaté na nerasty.

nerásť, nerastiem

nerastopis, -u = (mineralogia)

neraz, *čisl.*: Neraz krásnu vlast'
našu vrah napadol divý. (S.
Chalup.) — Matka ich neraz
vyhrešila. (Dbš.)

neresť, -ti = nešťastie, bieda, sú-
ženie, trápenie; mrzký, hanob-
ný čin: Bodaj si toľko mal ne-
restí. (Sl. ps.)

nerobiť, -ím
 nerovnaký
 nerovne, nerovno, *prisl.*; nerovnosť, -ti; nerovný
 nerozdeliteľný
 nerozdielny = celý, nerozdelený
 nerozhodný
 nerozlučiteľný: n. priateľstvo; n. sväzok manželský
 nerozlučný
 nerozmyslene, *prisl.*: Nerozmyslene dal príčinu k nesvornosti našej.
 nerozmyslenosť, -ti; nerozmyslený
 nerozum, -u = nedostatok rozumu, hlúposť, nesmyselnosť
 nerozvažitosť, -ti; nerozvažitý
 nerozvážlivý
 nerv, -u = čuv: Má tuhé nervy ako struny na base (o necitnom).
 nervový = čuvový
 nervóza, -y (lt.), slabosť nervov
 nervózny = rozčuleny, nepokojný
 nerýmovaný: n. báseň
 nescelený
 nesčíselný, bez čísla, bez počtu
 neshoda, -y: neshoda v účtoch, v počtoch
 neshodný v niečom
 neshovorčivý, neshovorný: Pošmurná, neshovorná postava kováča na konci dediny. (Št. Krčméry.)
 neschodiť, -ím, neschádzať, -am; — sa
 neschodný: neschodná cesta
 neschopnosť, -ti; neschopný *na niečo*
 nesjednotený
 neskalený
 neskazený
 nesklonný

neskonalý: Dielo neskonalej (= nekonečnej) krásy.
 neskončený
 neskôr, *prisl.*
 neskoro, *prisl.* (slovenskejšia od „pozde“): Kto neskoro chodí, sám sebe škodí. (Zátor.)
 neskrotený
 neskrotný: Neskrotná túžba za slobodou a novým veľkým životom u Janka Kráľa. (Št. Krčméry.)
 neskúsenosť, -ti; neskúsený: n. človek
 neskúšaný
 neslaný
 neslobodný
 neslušnosť, -ti
 neslušný = nenáležitý: n. vec, skutok. — Niečo za neslušnú vec pokladať.
 neslýchaný
 neslýšateľný = nepočuteľný
 nesmelosť, -sti
 nesmelý = bojazlivý: Nesmelého srdca človek.
 nesmieť, -iem
 nesmieriteľný, n. pomsta
 nesmierne, *prisl.*: nesmierne veľký
 nesmierny: n. množstvo; n. dane; n. dobrota, radosť, pýcha
 nesmrteľník, -a; nesmrteľnosť, -ti;
 nesmrteľný: n. duša, pamiatka
 nesmysel, -slu, protivný al. nijaký smysel v reči
 nesmyselný
 nesnášanlivosť, -ti: n. náboženská
 nesnášanlivý
 nespavosť, -ti
 nespokojenec, -nea
 nespokojnosť, -ti; nespokojný

nespoľahivosť, -ti; nespoľahlivý
nesporivý
nesporný
nesporý: nesorá robota
nespôsobnosť, -ti
nespôsobný: nespôsobný na niečo; nespôsobný učiť; nespôsobný učiť sa
nespratný, 1. čo sa nedá ľahko spratať. **2.** nevražiaci, nepriateľský, nesnášateľný
nespravodlivosť, -ti
nespravodlivý: Nespravodlivý groš sto spravodlivých z kapsy vyháňa.
nesprávny
nesrovnalosť, -sti; nesrovnateľný
nesrozumiteľný
nestlačiť, -ím
nestálosť, -ti = vrckavosť, nepevnosť
nestály = netrvanlivý, vrckavý, ľahkomyselný: n. šťastie, človek, počasie.
nestáť, -stojím o niečo: Múdry nestojí o bohatstvo.
nestatočnosť, -ti; nestatočný = nepočestný
nestihnúť, -nem = nemať kedy: Nestihol prísť. (Rr.)
Nestor, -a (vlastné meno); **nestor =** staršina, najstarší
nestrannosť, -ti
nestranný: n. svedok, pozorovateľ
nestraviteľný
nestriednosť, -sti, nemiernosť v jedle a pití; **nestriedmy**
nestydatosť, -ti
nestydatý
nesúci: Janko hej, Janko je súci, ale Martin veru nesúci za rectora.

nesúhlasíť, -ím s niekým
nesúhlasnosť, -ti; nesúhlasný
nesúlada, -u = (disharmonia)
nesúmernosť, -ti; nesúmerný, nesymetrický
nesvedomitý
nesvoj
nesvojský
nesvornosť, -ti: rozsievač nesvornosti
nesvorný = nesjednotený, rozbrojný: Nesvorným byť s niekým, medzi sebou.
nesýty = hladný
[nešanovať, -ujem (nem.)] v. nešetriť
nešetriť, -ím
nešetrný = bezohľadný; nespórový
nešikovný (z nem.) = neobratný
neškodlivý; neškodný
nešľachetník, -a
nešľachetný = nepekčný, nedôstojný, nestatočný, hanobný, lotrovský
(nešľachtický) v. nezemiansky
nešpor, -u (z lat. vesper), večiereň; spevy kostolné, spievané pod večer; olovrant
nešťastie, -ia: Nešťastie učí hľadať Boha. — Nešťastie osamocuje. — Nešťastie znášať. — Na nás sa všetko nešťastie svalilo. — Jedno nešťastie druhému ruku podáva. (Zátor.) — Nešťastie nechodí nikdy samo. (Kukuč. XXIV.) — Nešťastie netreba hľadať, samo príde. (Zátor.) — Jedno nešťastie druhé naháňa. — Nešťastie nechodí po horách, ale po ľuďoch.
nešťastník, -a

nešťastný

netakší, -ia, -ie: Bola som len hodinu sama — už mám druhého. A to je netakší, ako ty. Pán urastený ani svieca, mašle, prstene — šla som oči na ňom nechať. (Kukuč. XXIV.)

netata, -y, druh kosodreviny: Na hore rastie netata... (Ps.)

neto (tl.), neskl., čistá váha bez obalu

netopier, -a

netreba, prisl. = nenačim: Netreba ho tu.

netresk, -u, zelina (Sempervivum)

netrpezlivosť, -ti; netrpezlivý

netrvanlivosť, -ti = nestálosť; netrvanlivý

netvarný

netvor, -a, zviera al. rastlina, uchyľujúca sa od prirodzeného tvaru

netvorivý

netýkavý

neúcta, -y; neúctivý

neúčastnosť, -ti

neúčastný

neučený

neučesaný: n. vlasy, brada, dieťa

neúčinnivý

neúčinnosť, -ti; neúčinný

neudatný

neuhladený: n. mravy, spôsoby

neúhľadný = nepekčný

neukojiteľný = nesmieriteľný: n.

hnev, nenávisť; neutešiteľný

neumelecký

neumelý

neumenšiteľný

neúmorný

neúnavný: neúnavná činnosť

neúplný

neupotrebitelný

neúprimný = falošný

neuprositeľný, neúprosný

neurčitok, -tku = infinitív:

Neurčitok často stáva na miesto rozkazovacieho a podmienkovacieho spôsobu, ako aj na miesto prítomného príchodníka. Na pr.: Platiť! — Ja byť pánom (= keby som bol pánom), nikdy by nepracoval. — Ja, mať (majúc) plný vačok, chodil by cestovať.

Podstatné mená „právo, povinnosť, moc“ viažu sa s neurčitkom, a nie so slovesným podstatným menom. Nepíšme: mám právo odpredávania, ale mám právo odpredať. Nehovorme: právo na poľovanie, ale: právo poľovať.

Neurčiteľkom vyjadrujeme neobmedzenú činnosť slovesa. Keď poviem: je čas vstať, tak činnosť slovesa je neobmedzená a vzťahuje sa na všetkých nás. Ale keď neurčitok nahradím určitým slovesom, tak činnosť slovesa vzťahuje sa len na tú osobu, ktorú určité sloveso určuje; na pr.: Je čas, aby si vstala. (Šenšel)

neurčitý spôsob = infinitív; n. číslovky; n. zámená

neúrečný

neúrekom, prisl., aby som neuriekol: Neúrekom, to je pekná krava.

neúroda, -y, zlá žatva; neúrodný rok

neúrodnosť, -ti; neúrodný: n. rok. strom

neurodzenosť, -ti; **neurodzený**
neurvalec, -lca; **neurvalý**
neúslužný
neúspešný
m. **neustále piš**: naveky, ustavične,
 neprestajne
neústavný, proti ústave čeliaci
neústrojny = (anorganický)
neústupný, tvrdošijný, spurný, ne-
 poddajný
neutešený: neutešené pomery
neutralita, -y (*lt.*), nestrannosť
neutrálny (*lt.*) = nestranný, kto sa
 nepridrži ani tej ani onej strany
neútrpný
neutrum, neutra (*lt.*), stredný rod
neútulný
neuveriteľný
neuznanlivý
neužitočný
nevadný, bez vady
nevädza, -e = sinokvet (*Centaurea*
cyanus): Vyšla čelad' na medze,
 vila vence z nevädze. (*Sl. sp.*)
 — Nevädza, nevädza, šu-
 haj dievča svädza, nedaj sa mu
 sviest'. (*Koll. Zp. I.*) — **nevä-**
dzový
nevážif, -im niekoho, niečo
nevážny
nevčas, **nevčasne**, *prisl.*
nevčasný: n. pôrod, smrť
nevďačník, -a
nevďačnosť, -ti: Dvom veciam
 musí človek privyknuť, ak ne-
 má byť často namrzený: pla-
 nému počasiu a nevďačnosti
 ľudskej. (*Zátur.*) — Zabudnúť
 na dobrodincov je nevďačnosť.
 — Nevďačnosť je odplata
 ľudská. (*Zátur.*) — Nevďač-
 nosť svetom vládne. (*Zátur.*)

nevďačný

nevďak, -u: Hľa, on slúžil obci
 úprimne, a za to má trpký ne-
 vďak. (*Kukuč. III., 60.*)

nevdojak (z *neveda jak*), *prisl.*,
 nenazdajky, znevrady: Až raz
 prišli nevdojak k Čiernemu
 moru. (*Dbš. Sl. pov. I.*)

nevedieť, **neviem**: Neviem si po-
 môcť. — Neviem si rady. —
 Neviem mu mena. — Nevie,
 ako z konopí. — „Neviem“ ne-
 užívajme miesto „nemôžem“
 (neviem je *nescio*, *nemôžem*
 — *non possum*): Neviem lúku
 skosiť, keď som sa nenaučil ko-
 siť. Nemôžem lúku skosiť, keď
 mi je kosa tupá. (*Rukovät'*)

nevedno

nevedomky, *prisl.*: Ten hlas vy-
 rážal sympatiu, ktorá vzišla
 nevedomky.

nevedomosť, -ti: z nevedomosti
 hrešiť

nevedomý

neveľa = nemnoho

neveliký

neveľmi

nevera, -y; **neverec**, -rca

neveriť, -ím: Neverím mu ani
 mačný mak. — Neverí svojmu
 zraku. — Zdravú ju ty najdeš,
 neverí ťa dočkať, zažiadalo sa
 jej tvoje líčka bozkať. (*Koll.*
Zp. I.)

nevernica, -e; **neverník**, -a; **never-**
nosť, -ti; **neverný**

nevesta, -y, keď sa dievča vydáva,
 je mladuchou, po svadbe ne-
 vestou; nielen otec, mať, ale
 i sestry a bratia mužovi ju vo-
 lajú nevestou; po smrti mu-

žových rodičov meno „nevesta“ prestane, nevesta sa stane gazdinou domu a rodiny.

nevestin, -a, -o

nevhod, nevčas, nevčasne

nevídali!: Nevídali, takého pána! (Rr.)

nevídany: nevídaná vec

nevidieť, -dím: Čo nevidieť = skoro. — Koľko je hodín? Osem bude čo nevidieť. — Čo slepý nevidí, to si domyslí. — Nevidno nič. (Ht. Sl. ml. 172.) — Hej, mnohému uchodí čas, ani nevidieť ako; no nášmu Jankovi vlečie sa ako slimák. (Kukuč. XIII.)

neviditeľný

nevidomý

nevina, -y

neviniatko, -a = nevinné dieťa

nevinne, *prisl.*, bez viny

nevinnosť, -ti: Nevinnosť sa klebiet nebojí.

nevinný

nevkusný = nechutný, nepekný

nevládať, nevládzem = nemôcť, nemať sily: Už sa nevládze držať v stremeni. (HVaj. T. a m.) — Nevládze sám sebou. —

Pomaly, ovečky, hore doli-
nami, ja som bača starý, ne-
vládzem za vami. (Veniec 87.)

nevládny

nevlasťný: n. syn (pastorok); n. dcéra (pastorkyňa); n. otec (otčim); n. matka (macocha)

nevlúdnosť, -ti

nevlúdny = neprívetivý, nepriateľský, nemilý

nevoľa, -le = nechut'; rozhorčenosť; mrzutosť; bieda; otroctvo:

Sloboda zlatá, nevoľa kliata, sloboda blaží, nevoľa máta. (Orol VIII.) — chorľavosť: Prišla na mňa akási nevoľa.

nevolaný: n. hosť

nevoľky, *prisl.*: voľky - nevoľky

nevoľnica, -e; **nevoľníctvo**, -a; **nevoľník**, -a = otrok, rab

nevoľný; **nevoľno**, *prisl.*: Bolo jej nevoľno, ako človeku, ktorý sa zobúdzá z tichého sna a čuje už drsné tóny nepríjemnej skutočnosti. (HVaj. V., 124.)

nevravný, nehovorný

nevražiť, -ím *na niekoho* = hrozne nenávidieť, nepriateľom byť

nevražnosť, -ti; **nevražný**

nevrlý = mrzutý, zamračený

nevšedný = neobyčajný: n. skutok, zásluhy, dary ducha, úspech

nevšímať, -am si *niečoho*

nevšímavosť, -ti; **nevšímavý**

nevtipný = hlúpy, tupý

nevyhnutnosť, -ti: Ledva čaká, kedy príde do svojho domu a začne svoju obvyklú robotu, ktorá sa mu stala nevyhnutnosťou. (Kukuč.: Dom v str. I. 171.)

nevyhnutný

nevýhodnosť, -ti

nevyliciteľný

nevýnosnosť, -ti

nevypočuť, -ujem

nevýslovný: Nevýslovnú radosť niekomu spôsobiť.

nevyspelý

nevyspytatelný: n. úmysel, vôľa božia, srdce ľudské

nevývratný

nevzdelanec, -nca; **nevzdelanosť**, -ti; **nevzdelaný**

New York (čítaj Ňujork); **new-yorský**
nexus, nexu (*lt.*), súvislosť, spojitosť
nezábudka, -y, kvietok (*Myosotis*)
nezabudnuteľný: n. dojem
nezadlho, *prisl.*
nezahojiteľný
nezákonný
nezaopatrený: Má päť nezaopatrených detí.
nezaplatený
nezaslúžený: n. trest
nezasvätený
nezáväzný
nezaveľa, *prisl.*: Nezaveľa nájde jedno krýdelko zo včely. (*Dbš. Sl. pov. I.*)
nezávislý
nezáživný
nezbadaný
nezbadaťne, *prisl.*
nezbeda, -y; **nezbednica**, -e; **nezbedník**, -a; **nezbednosť**, -ti
nezbedný = bujný, samopašný: n. dieťa; n. žiadosť
nezdar, -u
nezdarenec, -nca = nezdarník
nezdarenie, -ia
nezdarený
nezdariť sa
nezdarník, -a; **nezdarný**
nezdoba, -y = nezbeda
nezdobný = nezbedný
nezdolný = nezdolateľný
nezdravý, chorobný; **zdraviu neslúžiaci**: n. povetrie
nezdržanlivý
nezdvorilec, -lca
nezdvorilý: Vysmievať sa je nezdvorilá vec.
nezhojiteľný

nezištnosť, -ti: A nezištnosť: vykonanie dobrých skutkov bez všetkých nárokov, bez prijímania odmeny, v povestiach národných zvlášť sa zvelebuje. (*Lud. Štúr: Spisy II. 249.*)
nezištný, bez všetkej nádeje na zisk; bezkorisťný
nezlomný: n. vytrvalosť, vzdor, povaha
nezmenený
nezmeniteľný
nezmestný = nesnášanlivý: Bol zádrapčivý, nezmestný posmešník. (*Kukuč. M. v.*)
neznaboh, -a, pohan, ktorý pravého Boha nezná; kto v Boha neverí; ateista
neznabožský (ateistický); **neznabožstvo**, -a = (ateizmus)
neznalosť, -ti: n. reči
neznámosť, -ti = nevedomosť; cudzosť
neznámy: Neznámou cestou do Ameriky sa pustiť. — Neznámym spôsobom sa to stalo. — Neznáma budúcnosť. — N. jazyk.
neznanie, -ia
neznať, -ám
neznositelnosť, -ti
neznositelný; Neznositelnú bolesť trpieť. — To je neznositelné.
nezodpovedný
nezradky, zneizrady = nenazdajky: Ani ja som sa nenazdala, že sa rozlúčime tak zneizrady. (*Kukuč. M. v.*) — Zneizrady prikvitnul. (*Zátor.*)
nezrelosť, -ti
nezrelý: n. ovocie, zbožie .

nezreteľný = nesrozumiteľný, nejasný
nezriadený = neporiadny: n. žiadosť; n. život
nezručne, *prisl.*: Rozhovor išiel trochu nezručne. (Kukuč. M. v.) — *v.* zručný
nezvaný: Nezvaný na hody nechod!
nezvestnosť, -ti, n. nastáva, keď o niekom nieto ani zvestí, ani jeho bydlisko nie je známe, ani nevieme, či je na živu, alebo nie;
nezvestný
nezvratný: n. dôkaz, predsavzatie
nezvyklosť, -ti; **nezvyklý**
než, *sp.*: Pred spojku **než** kladie sa čiarka, len keď nasleduje úplná veta. Na pr.: On je lepší, než som myslel. — Je starší než ja = ako ja = odo mňa.
neženatý
nežial, *prisl.*: S dobrými ľuďmi nežial žiť. (Bern.)
nežičiť, -ím
nežičlivosť, -ti
nežičný = neprajný
nežiť, nežijem
neživý, života nemajúci; lenivý
nežnosť, -ti
nežný = útlý, mäkký, milý, láskavý: n. zvuky, cit, reč, povaha
ni
nič, **ničoho**, *zám.*: Nič neviem. — Nespravil som nič zlého. — Niet u vás nič nového? — Kde ničoho niet, tam ani smrť neberie. — Keď už ničoho-nič nemáte. — Má menej než nič (viac dlhovo než majetku). — Niečo za niečo, nič za nič. — Nemám svojho zhola nič. (Ht.

Sl. ml.) — Nič nie je pod slnkom nového. — On sa k ničomu nehodí. — Pre nič za nič nedám sa biť. — O ničom neviem. — Boh všetko stvoril z ničoho. — Tri zlaté a viac nič. — Ved' je nič; ved' sme svoji! (Zátur.)

Miesto tebe je nič do toho (semmi közöd ahhoz), teba je nič do toho (das geht dich gar nicht an) *píš*: nestaraj sa do toho; *m.* nič po nič, za nič, po nič ho sem volali (mir nichts dir nichts) *píš*: po daromnici ho sem volali

ničenie, -ia: ničenie starožitností
ničí, -ia, -ie
ničiga, -u: A čože som ja tebe dlžen, ty žobrák, ty ničiga. (Dbš. Sl. pov. II.)
ničigárstvo, -a = darebáctvo (Hdž. Vet.)
ničiť, -ím: Všetko bez rozmyslu ničili.
ničiteľ, -a
ničiteľský = ničiaci. (Dbš. Úv.)
ničivý = (deštruktívny) (nička, -y) *v.* nula
m. ničmenej *píš*: jednako, predsa
ničomnosť, -ti = daromnosť, márnosť, ľahkomyselnosť
ničomný: n. reč, človek, robotník
ničota, -y: Národ z biedy a ničoty vytrhnúť.
nie, **ne-**: Môžeme písať: chlapec nie pekne píše *alebo* chlapec nepekne píše. Prvým spôsobom (nie pekne) zapierame dôraznejšie, než druhým (nepekne). (R. § 231.)

nie — ale, *sp.*

niečí, niečia, niečie

niečo, niečoho, *i.* niečím, *zám.:*

Ak nie horšieho niečo... Niečo za niečo. — Však silen predsa niečo na tom vyrobí. (Rr.)

niekade, *prísl.*

niekam, *prísl.*

nie každý, *zám.*

niekdajší, -ia, -ie

niekde, *prísl.*

niekedy, *prísl.:* Radšej niekedy, ako nikedy. — Aj dobrému kocúrovimyš niekedy ušmykne. (Rr.)

niekoľko, *prísl.*

niekoľkodenný

niekoľkodielný

niekoľkodňový

niekoľkomesačný

niekoľkoraký

niekoľko ráz

niekoľkoročný

niekoľký

niekto, niekoho, *inštr.* niekým, *zám.*

Neradno písať toto zámeno (ako ani príslovčia niekde, niekedy ap.) dvojako, totiž: *dakto, dakde, dakedy*

niektorý, *zám.*

nielen — ale *i (aj), sp.*

nielen — lež *i (aj), sp.*

nie som *v. byť*

niešť, nesiem; nosiť, -ím: Strom nesie ovocie. — Slepka nesie vajcia. — Moja flinta ďaleko nesie. (Rr.) — Roľa nesiezly úžitok. (Rr.) — Niešť na srdci. — Na koni sa niešť. — Niečo na predaj niešť. — Poznal bych pri tom, ako sa ľudia všade nosia (aký kraj). — Nad nimi sa

nesú orli. — Voľakoho nám Pán Boh nesie. (Dbš. Sl. pov. VI.)

niet vždy sa viaže s *gen.:* niet rozumu, niet detí, niet pokrmu, niet ho doma; niet ničoho

nietak — ako, *sp.:* V spojení *nie tak — ako* kladie sa čiarka pred *ako* vždy. Na *pr.:* O víťazstve rozhoduje *nie tak* množstvo, ako odvaha a dobrý duch. (Pravop.)

nietiť, -im: oheň

nieto: Nieto takej dlhej pesničky, žeby nemala konca.

nie že by — ale, *sp.*

nihilista, -u (*lt.*)

nihilizmus, -mu (*lt.*, nihil = nič), pôvodne náboženské učenie, zavrhujúce v Ježišovi Kristovi ľudskú podstatu. V terajšej dobe menujú sa v Rusku nihilistami ľudia, zavrhujúci historické základy súčasného života, ako: vládu, rodinu, náboženstvo a i.

nijak, nijako, *prísl.:* Nijako nevedeli sa spriatelit'. (N. Hl. XII.)

nijaký, *zám.;* miesto „žiaden“ píš nijaký: Nijakého žiaľu necítim (miesto: žiadneho žiaľu).

nik = nikto: Slobodné som dievča, nik mi nerozkáže. (Koll. Zp.)

nikade, *prísl.*

nikam, *prísl.*

nikda, nikdy, *prísl.:* Myslel, že tomu konca kraja nikda nebude. (Dbš. Pov.) — Nikdy *sa aj opisuje:* Zaplatí, keď sa mu myš okotí. (Zátur.)

nikde, *prísl.:* Nikde útechy, nikde pokoja. — Chodil som tam,

hľadal nejakú živnosť, ale nikde nenašiel.

nikdy *o. nikda*

nikto, nikoho, *zám.*: Nevidel som tam nikoho. — Nikto nejde (nepíš: žiaden nejde). — Z nášeho pluku nepadol nikto (= nepadol ani jeden).

niktoš, -a: Ty, niktoš, ty nám budeš kvety šliapať? (Dbš. Sl. pov. II.)

nimbus, -bu (*lt.*), oblak; ožiarený kruh okolo hlavy Kristovej al. svätých, svätožiara, slávožiara

ni — **ni**, *sp.*

niť, -ti; *zmenš.* **nitka**, -y: Niti hrubé ako dratva. — Na tenkej nitke visel mu život (bol vo veľkom nebezpečenstve života). (Rr.)

nit (vyslov *nyt*), -u; **nytovať**

Nitra, -y, mesto Nitra, niekdajšie sídlo slovenských kniežat, leží pri rieke Nitre. — Nitra milá Nitra, ty vysoká Nitra! Kdeže sú tie časy, v ktorých si ty kvitla. (Veniec 7.)

Nitran; **Nitrianka**; **nitriansky**

Nitrianska župa

niva, -y, orané pole, roľa; lúka

niveau (čítaj *nyó*), *neskl.*, úroveň

nivelačný

nivelizácia, -ie (*fr.*), meranie svahov; vyrovnávanie

nivelovať, -ujem, na jednakú úroveň privádzať

nivoč: na nivoč, vnivoč obrátiť

nivočiť, -ím = ničiť: n. polia, lúky

nízko, *prisl.* nižšie: nízko smýšľať

nízkosť, -ti: n. rodu, myslí, hlasu

nízky: n. izba, úroky, hlas, cena, zvuk

Nizozemsko, -a = Holandsko; **Nizozemec** = Holanďan

nizučký

Nizza, -y, mesto v juhovýchodnom Francúzsku

nížava, -y = nížina

niže (**poniže**), *prisl. ako predl. s gen.*

Niže dediny tečie potok.

níženie, -ia

niže uvedený

nížina, -y, rovinna v mieste nízkom. — Kraj, ktorý je nad hladinou morskou nižšie než 190 metrov, nazýva sa nížina; n. sibírska

nížiť, -im = nízkym robiť; — **sa**:

Pred každým sa níži. — Kto

sa níži (ponižuje), povýšený

bude. — Slnko sa níži.

nižný

nižší *o. nížky*

nižšie *o. nízko*

no! *ctsl.* **nože!**

nobilita, -y (*lt.*), zemianstvo

noblesa, -y (*fr.*), šľachetnosť, urodzenosť

noc, -i; *pl. inštr.* nocami: tejto

noci (nie v tejto noci); za noci..

— Až do tmavej noci... — Celú

noc nespáť. — O pol noci. —

Vo dne i v noci. — Pomaly sa

už aj noc prikráda. (Sb. M. S.)

— Prídem k vám na noc (nocovať).

— Veľká noc. — Dobrú

noc, dobrú noc, ale nie každému,

len tomu dievčaťu, čo

ja chodím k nemu. (Sl. ps.) —

Hodní ľudia netlčú sa po nociach,

lebo noc má svoju moc

(svoje právo). (Kukuč. I.) —

Dobrú noc, má milá, dobrú

noc! Nech ti je sám Pán Boh

na pomoc! Dobrú noc, dobre spi: nech sa ti snívajú o mne sny. (Veniec 157.) — Tí už dali rozumu dobrú noc (opili sa). — — Teraz je nôcka malá, nič som sa nevyspala. (Sl. ps.)

nocľah, -u, **nocľaha**, -y: Prosím, dajte mi nocľah u seba.

nocľaháreň, -rne

nocľažné, -ého, poplatok za nocľah

nocľažník, -a, nocľažníci sú cudzinci, ktorí inde nocujú, ktorých na noc prijímú. (Dbš.)

nocovať, -ujem, **nocúvať**, -am: Nechod' šuhaj ďalej, len tu nocuj u nás. (Koll. Zp.)

nočnica, -e = mora, nočný motýľ

nočník, -a = nočný hrniec (vulg. šerbeľ)

nočný: n. práca, košeľa, strašidlo, sen, svetlo; nočný vták: sova

Noe, Noema (*i* Noeho); archa Noemova

noha, -y: Ide (prestupuje) s nohy na nohu. — Ide, ide, čo mu nohy stačia. (Dbš.) — Stará sa ešte držala na nohách, hoci v robote na poli už zastáva. (Gr. Taj.) — Strpnutie nôh. — — Niekomu na nohy pomôcť. — Na nohu stúpiť. Nohami šliapať niekoho. — Jednou nohou v hrobe stát'. — S nohami sa poradiť (bežať). — Bežal, čo mu nohy stačily. — Nohy mi vypovedávajú službu. — Stojí už na vlastných nohách. — — Kto nemá v hlave, musí mať v nohách. — K nohe zbraň! — Ľudia, ktorí s druhej strany sveta sú a nohami proti nám chodia (antipodes, protinožci).

— Hostec v nohách. — Rukami i nohami niečoho sa držať. — Ani nohy jeho tu nebolo. — Nohu si vytknúť. — To je taký zkaderuka-zkade-noha. — Ten dnes ľavou nohou vstal (je mrzutý). — Od tretej hodiny som na nohách (vstal včas). (Rr.) — Ledva nohy za sebou vláči. — Nohy ho nechcú nosiť. — Nohy ho lámu. — Nohy sa pod ním podlamujú. (Zátur.) — Má blata na nohách, že mu môžu na ne repu siať. (Zátur.)

nohavice, -íc; **nohavičky**: Nohavičky na vidličky (nohy; žartom ku chlapcovi, keď mu dávajú obliecť n.) (Zátur.) — Kto má jedny nohavice, vie, ktoré má obliecť. (Rr.)

nokturno, -a (*fr.*), druh hudobnej skladby

nomád, -a (*gr.*), kočovník

nomenklatura, -y (*lt.*), soznam mien predmetov bez vysvetlenia

nominálny (*lt.*) = menovitý, udaný, naznačený

nominatív, -u (*lt.*), pád na otázku kto? čo?

nónius, -ia, drobná miera

nonpareille (*fr.* čítaj nonparej), -a, druh tlačiarkeho písma

nonsens (*lt.*), *neskl.*, nesmysel

noríť, -ím = topiť, potápať; — **sa**

norma, -y (*lt.*) = pravidlo, predpis

normálie, -ii (*lt.*), súhrn úradných pravidiel

normalista, -u (*lt.*), žiak normálky

normálka, -y (*lt.*), škola zriadená podľa istých pravidiel, ktoré vláda ustanovila

normálny (*lt.*) = pravidelný, vzorný
normatívny (*lt.*), pravidlo dáva-
 júci, upravujúci

nos, -a: Nos utrieť. — Bolo ti ta
 nos nepchať. (Zátur.) — Do
 všetkého nos strkať (= miešať
 sa do veci, do ktorej by sa ne-
 mal miešať). — Povesil nos
 (= nie je mu po vôli). — Nevidí
 ďalej od nosa (hlúpy). — Do-
 stal si po nose. (Kukuč.) —
 Mucha mu na nos sadla (pre
 málo sa hnevá, bez príčiny). —
 Do všetkého nos pchá. — Vša-
 de musí nos strčiť. (Zátur.) —
 Má nos, má tenký dobrý nos.
 (Zátur.) — Za nos niekoho vo-
 diť (nádej darmo robiť). Čo kri-
 viš, krčíš nos? Mrmle pod nos.
 — Šiel s ovislým nosom. —
 Všetko si hneď na nos berie
 (aprehenduje). (Zátur.) — Kaž-
 dý vták tak spieva, ako mu nos
 narástol. — Má to pod nosom
 (blízko). (Rr.) — Nehľadieť — ne-
 vidieť ďalej od nosa. (Sb. M. S.)

nosáč, nosáľ, nosáň, -a, kto má
 veľký nos

nosatý

nosič, -a: n. jedál, batožiny, ra-
 nených, mŕtvych

nosidlo, -a: Na nosidlách no-
 sia ranených.

nosievať, -am; nosiť, -ím: Smútok
 po niekom nosiť. — Kde ťa
 Parom nosí (kde sa túlaš)? —
 Drevo do hory, vodu do rieky
 nosí. — Nosila som do mlyna.
 (Rr.) — Už sedem mesiacov
 nosí. (Rr.) — Dieťa pod srd-
 com nosí. (Rr.) — Na rukách
 nosiť ťa budem. — Dobré že

ho na rukách nenosí (tak mu
 hoví). (Rr.) — — **sa:** Pekne sa
 nosí (odieva). — U nás nosí sa
 sedliak ako pán. — Nosiť sa na
 koni. — Čo sa nosí, drať sa
 musí. — Nemôže sa každý hrdo
 nosiť, no čisto áno. (Zátur.)

nosivosť, -ti: n. stĺpov, trámov

nosorožec, -žca (rhinoceros)

nosový: nosové samohlásky

nostrifikovať (*lt.*), uznať u nás
 platným

noša, -e; zmenš. nôška, -y = bre-
 meno, batoh

noštek, -a: Utri si noštek. (Phľd.
 V.)

nota, -y, znak hudobný

nóta, -y (*lt.*), poznámka; ozná-
 menie (diplomatické); krátke vy-
 jadrenie; krátky účet

nôta, -y = melódia: Nôta zahučí
 do kroku a chlapi vysypú sa na
 ulicu. (Rázus: Svety I. 79.) —
 Hej, kamarát, ja znám tú nôtu
 samopaše a bujdošstva. Ona
 sa pekne hudie, až radosť, ale
 len do tých čias, kým nepríde
 do živého. (Kukuč.: Dom v str.
 II. 28.)

notabilita, -y (*lt.*), znamenitosť,
 znamenití ľudia

notár, -a (*lt.*); **notársky; notárstvo,**
 -a (*lt.*)

noticka -y (*lt.*), krátka poznámka,
 krátka zvesť

notorický (*lt.*), všadeznámy

nôtiť, -im = spievať: A o juná-
 kovi nôtia si piesenky. (Č. Čít.)

nov. = november

nov, -u = obnovenie: nov me-
 siaca; odnova, znova, znovu
prisl.

Nová Baňa (obec); **novobanský**
nováčik, -im = byť nováčkom (re-
 krútom)

nováček, -čka = rekrút

Nová Ves; **novoveský**, z Novej Vsi;

Novovešťan, **Novovešťianka**

novela, -y (*tl.*)

novelista, -u (*tl.*), spisovateľ roz-
 právk z bežného života

november, -bra; *l.* v novembri

Nové Mesto; **novomestský**; **Novo-
 mešťan**, -a

Nové Zámky; **novozámsky**

novic, -a (*lt.*), nový člen rehole;

noviciát, -u; **novicka**, -y

novina, -y; **noviny**, -ín: To je no-
 vina, zapíšme ju do komína. —

Poviem ti dobrú novinu. —

Tá novina ho zarmútila. —

— Nech sa noviny ustoja, ne-
 treba hneď všetkému veriť.

(Phřd. I.) — Článok do novín

nápisat'. — Noviny tlačiť, zha-
 bať, predávať. — Noviny si pred-

platiť. — Plat za oznámenie

v novinách.

novinár, -a; **novinárstvo**, -a

noviny *v.* **novina**

novizeň, -zne = novota: Vo dvore
 tiež všetko páchne novizňou.

(Kukuč. VI., 8.)

novodobý

Novohrad, -u; **Novohradská župa**

novokrstenec, -nca = (anabap-
 tista)

novomanželia, -ov: Iste novo-
 manželia, a ofcier bude brat

dámy, lebo sa na ňu veľmi po-

náša. (Kukuč. XV.)

novomestský

novomódny

novopečený

novoprišlý (Kukuč. XII.)

novoročné, -ého = novoročný dar

novoročný

novorodenec, -nca

novorodeniato, -a

novota, -y: novoty uvádzať

novotár, -a

novotný = nový, ešte neznámy

novotvar, -u

novotvorba, -y

novotvorný

novoveký

Novomešťan, -a; **Novomešťianka**

novozákonný

novučký, **novučičký**, **novunký**, **no-
 vučký-nový**, **novučičký-nový**

nový: Povedz nám niečo nového.

— Čo počuť nového? To by

bolo niečo nového! (s nevo-

ľou). — Nová metla dobre za-

metá. — Nič nie je pod slnkom

nového. — Hľadá ako teľa na

nové vráta. — **novší**; **novšie**

Nový rok, prvý deň roku (svia-
 tok): Na Nový rok o kurací

krok (je deň dlhší). (Rr.)

Nový Sad, mesto v Juhoslávii;

novosadský

Nový Svet, meno dediny

Nový Svet = Amerika a Austrália

Nový zákon; **novozákonný**

nozdra, -y = nosová dierka;

nozdry, -dier

nozdrový

nôž, **noža**; **nože**, -ov (na kapustu):

nôž ostrý ako britva; tupý ako

pílka

nože!

nožiar, -a; **nožiarsky**; **nožiarstvo**,

-a

nožíček, -čka: n. na perá

nožík, -a

nôžka: stračia nôžka (Delphinium consolida); **nožička**

nožnice, -íc: n. na strihanie vlasov; plátina; plechu; **nožničky, -čiek**

nožový

nu, hlas pobádajúci: Nu, čo chceš?

nuda, -y: Nuda sa mi vkradla v dušu. (Phřd. III.) — Čitateľ odkladá takú knihu s pocitom nudy a rozmrzenosti. — On tu umiera od nudy. (Timrava.)

nudiť, -ím niekoho: n. dlhou rečou; — **sa:** V tej spoločnosti veľmi som sa nudil (mal som dlhú chvíľu).

nudný: Kedy sa z tej nudnej dediny vymoceš? — To bola nudná reč!

núdzá, -e, stav nedostatku akéhokoľvek: Núdzu trieť. — V núdzi byť. — V núdzi priateľa poznáš. — Núdza ma k tomu doháňa. — Núdza železo láme. — Núdza o peniaze. — Núdza ho priprela. (Dbš.)

núdzny: Nezavri ruky svojej pred núdzným bratom svojim.

ňufák, -a = nos (potupne); rypák

ňuch, -u: Trafil do krčmy po ňuchu.

ňucháč, -a: Ňuch je v nose, preto sa nos volá i ňucháč. (Hdž. Čít.)

ňuchať, -ám: Ňuchá ani poľovnícky pes.

núkanie, -ia

núkať, -am = ponúkať: Nechže sa vám páči, nedajte sa núkať! (Zátur.) — Núkať sa dá

do desiateho razu. (Dbš.) — Nože si — ako doma: núkajte sa sami. (Kukuč. XII.)

nula, -y (lt.) = (nička); **nulový**

nulita, -y (lt.), zmätočná sťažnosť

numero, -a (lt.) = číslo

numizmatika, -y (lt. gr.) = náuka o minciach, najmä starých

nuncius, -cia (lt.) = posol; poslanec pápežský

nútene, prisl.

nútenie, -ia

nútenosť, -ti

nútiť, -im; nutkať, -ám: Učiť sa by mu ani na um neprišlo, nech ho nenutkám. (E. M. Š.)

Potreba núti. — Tvoja povinnosť ťa k tomu núti. — Nútil ho, aby sa vrátil.

m. nutno piš: treba

m. nutnosť piš: potrebnosť, nevyhnutnosť

m. nutný piš: potrebný, nevyhnutný

nútro, -a *o. vnútro*

nuž

-ný: prídavné mená, ktoré sa končia na **-ný**, dostávajú pri tvorení prísloviak zväčša **-e:** krásny — krásne

nymfa, -y (gr.) = víla, rusalka

nyní, prisl. (o reči bibl.), slovensky: teraz

nyť, nyjem = túžiť

nýt, -a — *správne nit*

nýtok, -tka — *správne nítok:* nítky železné, mosadzné; nítky do plechu, do kotlov (kotlárske)

nytovať, -ujem (nem.) — *správne nitovať* = kov s kovom spojovať

O

ó! *ctsl.*

o, predl. — 1. *s ak.:* Hladný prosí o chlieb. — Uderiť o stenu. — Hlavu o stenu uderiť. — O zem hodiť, búšiť. — O hodinu, o dve, o tri hodiny. — O niečo prísť. — O zdravie prišiel. — O život pripraviť niekoho. — O čo sa tu hádate? — Starat' sa o niečo. — Mne je len o to. — Tebe je len o peniaze. — Starám sa o teba. — O čo sa stavíme?

2. *s lok.:* Bola reč o drahote; hovoriť o knihách; o barlách chodiť; o samote. — Čo myslíš o mne? — Rozprával o svojej ceste. — O tretej (hodine) sa to stalo. — Mačke o myšiach sa snívalo.

o, pri označení miery: Je vyšší o piad' odo mňa; on je väčší od teba o celú hlavu; vráti sa o tri o štyri roky; prišiel o hodinu neskôr, ako mal. Ak sa udáva miera číslčkami, vravíme a píšeme i takto: ten strom je dva, tri razy vyšší od susedného (než susedný, ako susedný, nad susedný). (R. § 190.)

o s príslovkou: on je o málo, o trochu, o veľa, o mnoho vyšší odo mňa, ako ja, nado mňa.

-o dostávajú pri tvorení prísloviak z prídavných mien tie, ktorých kmeň sa končí retnou spoluhláskou (b, p, m, v, f) alebo hrdelnou (g, h, ch, k): hrubý — hrubo, hluchý — hlucho. (R. § 229.)

oáza, -y, úrodné, vodou oplývajúce miesto v púšti

ob- i obo-: *ob* pri slovese znamená, že sa činnosť okolo predmetu úplnejšie označiť môže: obkopať, obklopiť.

Pri menách prídavných zmenšuje, zdrobňuje: obnosený, obstarlý.

Po predložke **ob-** nasledujúce **v** sa vysúva: oblak, oblek, obálka, obrátiť *m.* obvlak, obvlek, obvalka, obvrátiť. Ale: obviazať, obväzovať, obviniť.

oba, obidva, obidvaja, obe, obidve: *g.* oboch, obidvoch, *d.* obom, obidvom, *l.* oboch, obidvoch, *i.* oboma, obidvoma: boli tam obaja al. obidvaja chlapci; boly tam oba, obidva voly; obe — obidve ryby, mestá. — Na obe strany ostrý. — S oboch strán. — My oba sme tu.

obabiť sa, -ím sa = vziať si babu, oženiť sa. (Ph'd. X.)

obabrať, -brem

obadať, -ám = zbadat', pocítiť, spozorovať. — Obadala dieťa v sebe. — Až teraz sa obadal. (Kukučín.)

obádať, -am = pichať: Piesok obáda bosé nohy.

obahnený: o. ovca (ktorá má jahňa)

obahniť sa: ovca, koza sa obahniť

obajanie, -ia = očarovanie, vážnosť: Aby si udržali obajanie. (Nár. Nov. 1886.)

obájať, -am; **obájiť**, -im = očarovat': Pohľad na Tatry upúta, obája, očaruje, unesie človeka. (Ph'd. IV.)

obal, -u = obalenie: bez obalu = bez okolkov
obalamútiť, -im *niekoho niečím* = omámiť, ošialiť
obalenie, -ia
obalený *niečím*
obaliť, -ím; **obaľovať**, -ujem = zavinúť, zavíjať: do papieru, do plátna.
obálka, -y: o. knihy, listu; krížová obálka
obalný, **obaľovací**: papier
obaľovanie, -ia
obanovať, -ujem *niečo* = oželiť, oľutovať
obapolne, *prisl.* = s oboch strán
obapolnosť, -ti
obapolný: obapolná povinnosť, o. dohovor
obar, -u, voda, v ktorej sa varilo mäso na klobásky
obárance, -cov, cesto pečené, obvarené
obárať, -am; **obaríť**, -ím, vrelou vodou poliať
obarenie, **obarovanie**, -ia
obarený: Šiel odtiaľ ako obarený. — Teraz si taký ako obarený. (Dbš. Sl. pov. VIII.)
obarky, -ov *v.* obar
obava, -y, očakávanie niečoho nemilého: Máme obavu. — Obavy a pochybnosti začínajú sa tratiť, sťa chmáry pred lúčmi slnca, a jemu sa otvára výhľad do nového obzoru, osvieteného nádherným svetlom. (Kukuč.: Dom v str. I. 158.) — Vaše obavy sú nepodstatné.
obávať sa, -am sa *niečoho*: Nemá sa čoho obávať.
obcovanie, -ia (*s niekým*): o. dô-

verné; jemné spôsoby obcovania; obcovanie pohlavné = telesné
obcovať, -ujem, spolu s niekým žiť, tovarišiť; so ženskou (= telesne) obcovať. — Povedz mi, s kým obcuješ, a ja ti poviem, kto si.
občan, -a: *pl.* -ia = obyvateľ obce: Prijat' niekoho za občana. — **občianka**; **občiansky**; **občianstvo**
občas, *prisl.* = (periodicky)
občasný: občasnú shromažďovanie; občasná zmena teploty dennej
občerstvenie, -ia: Tu máte niečo na občerstvenie.
občerstviť, -iem *niečím*: o. kúpaním
občerstviť, -ím; **občerstvovať**, -ujem: Spanie, pohybovanie občerstvuje. — **Občerstviť sa** pitím, vodou, kúpaním.
občiahnuť, -nem = obsiahnuť
občianka, -y
občiansky: o. zákonník, manželstvo; o. právo, povinnosť; občianska vojna
občianstvo, -a = občania, obec: občianstvo niekomu dať; prosiť o udelenie občianstva.
občina, -y, obecná hora, zem
občuť, -ujem = pocítiť; počuť
obďaleč, *prisl.*: Potôčik niekoľko krokov obďaleč žblnkoce. — Ľudstvo sa obďaleč dívalo, ako tá bitka vypadne. (Dbš. Sl. pov. I.)
obďalečný = ďaleký: o. príbuzný
obdarenie, -ia *niekoho niečím v.* obdarovanie

obdarený = nadaný; *v.* **obdarovaný**

obdaríť, -ím; obdarovať, -ujem; obdarúvať, -úvam: Boh nás obdaril svojou milosťou. — Majetkom a deťmi ho Boh obdaril. — Na Vianoce obdarili sme mnoho chudobných detí.

obdarovanie, -ia

obdarovaný, koho obdarili

obdarovateľ, -a, kto obdarúva

obdiv, -u; obdivovanie, -ia: S nemým obdivom na niečo sa dívať. — Obdiv budiť.

obdivovať, -ujem: Obdivovať Boha v dielach prírody. O krásu. — Tak ma obdivuješ, ako bys' ma nikdy nebol videl. (Rr.) — Ženy i chlapi neraz obdivovali túto hru farieb, i dnes nevedia sa načudovať. (Kukuč. II., 10.)

obdivovateľ, -a

obdlžnik, -a = (oblongum)

obdlžny

obdoba, -y, analogia

obdobie, -ia = (perioda)

obdobný, zakladajúci sa na analogii; analogický

m. obdržal som tvoj list *píš:* dostal som tvoj list

obdukcia, -ie = pitvanie mŕtvoly

obe, obidve, ž. a str. r. k oba, obaja: oboch, obom, obe, oboch, oboma

obec, obce: Obec na práve a dobrej správe sa zakladá. — Príslušník obce. — Z obce niekoho vypovedať.

obecaf, -iam (stsl. obještati) = sľúbiť, venovať, určiť: To som ti ja dávno obecal. (Sb. M. S.)

obecenstvo, -a = obec, publikum, ľud shromaždený

obecníeť, -iem

obecný = obci náležiaci, obce sa týkajúci; všetkým spoločný: obecné zastupiteľstvo; obecný starosta; obecný zastupiteľský sbor; obecný mlyn; obecný les, chotár

obed, -a + u: o. slávnostný, svadobný. — Po obede spávať. — Čo máte na obed? (*nepíš:* k obedu)

obedovať, -ujem; obedúvať, -am: Čo budeme obedovať.

obeh, -u: o. peňazí, peňažný; o. krvi

obehaf, -ám; obehávať, -am; obehnúť, -nem: On to všetko obehá za hodinu.

obelasenie, -ia

obelasieť, -iem = belasým sa stať

obelasiť, -ím = belasým urobiť

obelieť, -iem: Vlasy mu obelely.

obelisk, -u (gr.), zvláštny druh egyptských pomníkov; kamenný stĺp, zakončený pyramidou

oberač, -a: o. ovocia

oberačka, -y: o. hrozna, jablk

oberať, -ám; obrať, oberiem: o. ovocie. — Obrat' ľudí (lúpiť). — Až do košeľe ho obrali (olúpili). — Pri mesiačku zlaté jablká oberať. (Phld. II.)

oberky, -ov, čo po oberaní zostáva; v. paberky

oberuč = oboma rukama

oberučný, pre obe ruky: oberučný nôž

obesenec, -nca.

obesenie, -ia, zadusenie osídлом, pri čom silou činnou je vlastná ťarcha tela

obesiť, -ím: Aby ťa kat obesil. — Koho majú obesiť, ten sa ne-
utopí.

obeť, -ti (vo všeobecnom význame);
obeta, -y (v obradnom smysle) =
sľub al. vec Bohu sľúbená a od-
daná (holocaustum, victima, sa-
crificium, oblatio, votum): . . .
že sa hoci s ťažkými obeťami
so dňa na deň potešiteľnejšie
vyvíja. — Lež večná meno to-
ho nech ovenčí sláva, kto seba
v obeť svätú za svoj národ dá-
va. (Samo Chalupka)

obetavosť, -ti *ν.* obetivosť

obetavý *ν.* obetivý

obetivosť, -ti; **obetivý**

obetný

obetovací, -ia, -ie

obetovanie, -ia, prinášanie obety;
vynaloženie, darovanie niečoho
na niečo

obetovaný: obetovaný Bohu

obetovať, -ujem *niekomu niečo*:
Veľkú obeť obetoval (zdôraz-
nenie významu slovesného). (R.
§ 253.) — Naši pohanskí pred-
kovia obetovali vílam a ru-
salkám.

obezhlaviť, -ím = sťať hlavu

obezpečiť, -ím

obežať, -ím

obežnica, -e = planéta

obežník, -a = cirkulár

obhádzat', -džem; **obhadzovať**,
-ujem; **obhodiť**, -ím: Obhodiť
plášť okolo seba. — Obhádzat'
stenu maltou.

obhadzovačka, -y, murárska lyžica

obhájca, -u: o. nevinných

obhajoba, -y

obhajovací, -ia, -ie: o. reč

obhajovanie, -ia

obhajovať, -ujem; **obhájiť**, -ím =
ochrániť, zastávať

obhajovateľ, -a *ν.* obhájca

obháňať, -am = okolo hnať; ob-
klúčiť

obhárať *ν.* obhorieť

obhodiť *ν.* obhádzat'

obhorený = opálený: o. od slnka

obhorieť, -ím; **obhárať**, -am: klada
obhorela; obhorieť od slnka

obhrňať = **ohrňať**, -am; **obhrnúť**
= **ohrnúť**, -iem: Ja som tro-
chu poobhrňala kapustu.

obhrýzť, obhryziem: **obhrýzať**,
-am: Koza obhryzla stromček.
— *ν.* ohrýzť

obchádzanie, -ia: o. zákona

obchádzat', -am; **obchodiť**, -ím:

obísť, -idem, obišiel, obíd': ob-
chádzať zákony. — Obchá-
dza, ako kocúr okolo horúcej
kaše. (Rr.) — Smrť neobíde
nikoho. (Kukuč. III., 38.) —
Dal by všetko svoje, keby ho
toto bolo obišlo. (Kukuč. III.,
108.) — **obísť sa**: Bez teba sa aj
obídem. — V levnejšiu zimu
obídeme sa aj bez kúrenia. —
Obišiel nás, nedbá o nás. —
Londýn ani za celý deň ne-
obídeš. — Neobchodila
okolo ožihavej otázky, ako mač-
ka okolo horúcej kaše. (Kukuč.
XXII.)

obchod, -u = 1. chodenie okolo,
obchádzanie, zachádzka: Dalo
by sa prejsť, čo i po biede: ob-
chodu by veľa nebolo. — 2. ku-
pectvo, kupčenie

obchodiť *ν.* obchádzať

obchodnícky = kupecký

obchodník = kupec

obchodovať = kupčiť (s remeňom, so železným, s módnym tovarom, s vínom, s ovocím); „obchodovať“ znamená i zle, nepekne hovoriť po slovensky. (R. str. 289.)

obchodvedúci, -eho

obida, -y = krivda, ublíženie

obídienie, -ia (od obísť)

obidieť, -ím; **obidovať**, -ujem = krivdiť, ubližovať

obidný, mrzutý, nepríjemný

obidva, **obidvaja** *v.* oba

obidve *v.* obe

obiedik, -a = malý, skromný obed

obiehať *v.* obehovať

obieliť, -ím; **obieľovať**, -ujem = bielym robiť, pobieliť: zima vrchy, doliny obieľuje snehom. — Stenu vápnom obieľiť. — Obieľiť vajce = olúpať. (Dbš. Pov.) — **sa**: Chce sa obieľiť (vyhovoriť).

objať *v.* obísť

obilie, -ia; *pl.* -ia, -í, -iach, -iami (*v.* -iami) = zbožie, žito: raž, jačmeň, pšenica, žito, ovos, proso, pohánka. — Preto (Slovania) nazvali tieto najužitočnejšie rastliny *žitom*, že sa z toho žije; *obilím*, že je to najlepšia hojnosť, bohatstvo (rus.: обилие) tedy neodvodzovať od: byť, bylina; *zbožím*, že je to boží dar. (Hdž. Čít.) — O. dobre sype. — Obilie na trhu skupovať. — Kupčenie s obilím. — Zákaz vyvážať obilie. — Obilie vymlátiť, viať, opálat' (= na opálke prehadzovať, aby sa z neho prach a plevy vyfúkaly).

obilnica, -e = 1. stodola, sýpka, sypáreň; 2. truhla obilná

obilný: o. kupec; o. snop

obísť *v.* obchádzať; **obísť sa**, obídem sa: Keď nieto viac, musíme sa aj pri mále obísť. (Rr.)

obiť, obijem; **objať**, -am: Debnár obíja sud. — Chlapec obíja orechy so stromu.

objasnenie, -ia = vysvetlenie

objasniť, -ím; **objasňovať**, -ujem = vysvetliť: O. nejaké pravidlo. — Objasniť vec príkladmi, podobenstvom.

objasniť, -a

objasňovací, -ia, -ie

objasňujúci, -a, -e

objať, objímam; **objímať**, -am: Len nech ju predo mnou neobjíma. — Objal ma strach. — Slovenský brat! objímsi mať, ľúb verne objatú: zem slovenská je tvoja mať, miluj zem tú svätú! (Andrej Sládkovič)

objatie, -ia: V objatí niekoho držať.

objav, -u

objavenie, -ia, odkrytie, vynesenie najavo veci dosiaľ neznámej, hoci odo dávna trvajúcej, na rozdiel od vynálezu, t. j. vymyslenia novej veci, ktorej dosiaľ nebolo. (S. N.) Objavenie Východnej Indie.

objaviť, -ím; **objavovať**, -ujem: Kolumbus Ameriku objavil. — **sa**: Nepíš „objaviť sa“, kde patrí „zjaviť sa“. Pozerám, iba keď tu zjaví sa môj priateľ (*nepíš tu*: objaví sa môj priateľ). V apríli zjavily sa (*nepíš objavily sa*) prvé lastovičky.

objaviteľ, -a: O. nových krajín.
objazdiť, -ím
objedať, -ám: Húsenice objedly
listie stromov. — sa = prílišne
jesť, obžierať sa: Keby sme via-
cej jedli, objedali by sme sa.
objedený
objednať, -ám; objednávať, -am
objednávateľ, -a
objednávka, -y
objedok, -dka, objedená vec; zby-
tok od jedla
objedza, -e = lahôdka
objekt, -u (*lt.*) = predmet
objektívny (*lt.*), predmetný; ne-
stranný, len na dôvody vecné
hľadiaci
objem, -u, veľkosť priestoru
objemný: spis, sväzok
objesť sa, -jem sa, *v.* objedat' sa
objímať *v.* objat'
obklad, -u: o. studený, teplý; ob-
klad na ranu
obkladanie, -ia
obkladat', -ám; obklásť, -kladiem;
obložiť, -ím: O. korunu perlami.
— O. ranu hojivými zelinami.
obkladok, -dku
obkliesniť, -ím: o. ratolesti
obklopiť, -ím; obklopovať, -ujem:
Dom obklopený je záhradou.
obkľúčiť, -ím; obkľučovať, -ujem:
Obkľučujú ma bolesti smrti. —
Strach, zármutok ma obkľúčil.
— Mesto vojskom obkľúčiť.
obkolesiť, -ím *niečím* = obkľúčiť
obkrádať, -am; obkradnúť, -nem;
obkrasť, -kradnem; *v.* okrasť
obkrájať, -am; obkrajovať, -ujem;
obkrojiť, -ím
obkrasť, -kradnem *v.* obkrádať
obkročiť, -ím

oblačiť sa: oblačí sa = mračí sa
oblačnosť, -ti
oblačný = mračný: o. nebo, deň
oblaček, obláčik, -čka: Nikde ani
oblačka, tišina v prírode úplná,
až mŕtva. (Kukuč.: Dom v str.
I. 46.)
m. obľadlý piš: obledlý
obľahčiť, -ím; obľahčovať, -ujem:
Obľahčovať si robotu spie-
vaním.
obľahnúť, -nem; obliehať, -am =
obkľúčiť: obliehať mesto, ob-
ľahnúť = ochorieť: Obľahol,
aby viac nevstal. (Orol II.)
oblak, -u = chmára: Oblak pra-
chu. — Vietor nesie, ženie ob-
laky. — Oblaky sa výšia,
nebude pršať.
oblakový
oblámať, -mem; oblamovať, -ujem;
oblomiť, -ím: Kôň kopytá si
oblámal.
oblapiť, -ím; oblápať, -am; obla-
povať, -ujem = objat': Prisko-
čil k dedinčanovi a div ho ne-
oblapil od radosti. (Kukuč.
III., 163.)
oblátka, -y
oblázniť, -ím
oblažiť, -ím; oblažovať, -ujem *nie-
koho niečím*: Tu budú ľudia,
ktorých si ja vážim, vysoko
cením, ktorých pohľad ma ob-
lažuje, vábi a púta. Pre tých
mi je toto zákutie také drahé.
(Kukuč. XXIV.)
oblažovateľ, -a
oblečenie, -ia; oblečený
obledlý
oblednúť, -nem, obledol
oblednutý

oblek, -u = odev, šaty: Hotové obleky pre dámy.
 oblemovať, -ujem: o. šaty stužkou oblepený
 oblepiť, -ím; obliepať, -am; oblepovať, -ujem
 oblet, -u: Orol ďaleký oblet urobil a s veľkou prudkosťou sa spustil.
 obletieť, -ím; obletovať, -ujem; oblietať, -tam: Motýle obletujú svetlo. — Lístie so stromu obletelo.
 obleva, -y: o. trestu
 obleviť, -ím; oblevovať, -ujem: Oblevilo = nastala obleva.
 obleženie, -ia: o. mesta; stav obleženia
 obliať, -lejem; oblievať, -am *niečo niečím*; — sa: oblievať sa studenou vodou. — Oblievaj vlasy a hlavičku, ale mi zašajú tú novú sukničku (v pondelok veľkonočný). (Koll. Zp. I.) — Slzami sa oblievala.
 obličaj, -a = tvár
 oblička, -y; obličky, -iek
 obliecť, oblečiem; obliekať, -am; — sa: Obliekla sa v rúcho sviatočné. — Obleč sa teplo. — Čo krajšie šaty máš, obleč si na sobáš.
 obliečka, -y: o. na podušku, hlavnicu, na perinu
 obliehanie, -ia: o. mesta; v. obleženie
 obliehať v. obľahnúť
 obliekať v. obliecť
 oblietať, -am v. obletieť
 oblievačka, -y, oblievanie hl. dievčat v pondelok veľkonočný
 oblievať v. obliať

oblievka, -y (*u hrnčiarov*), glazúra
 obligátny (*lt.*) = povinný
 obligátor, -a (*lt.*) = dlžobný úpis
 oblízať, oblížem; oblizovať, -ujem: Keby to dostal, všetkých päť bych oblízal. — Pes sa oblizuje.
 oblôček, -čka; oblôčik, -čka: Len jedným oblôčkom, ktorý bol ustavične plátnom zastretý, nesmel ani kuknúť. (Dbš. Sl. pov. I.)
 obločnica, -e = okenica
 obloha, -y: Neobyčajný úkaz na oblohe videli.
 oblok, -a; oblôčik, -čka = okno: Klope, klope na oblok. (Sl. sp.)
 oblomiť v. oblámať
 oblomok, -mku
 obložiť v. obkladať
 obľuba, -y
 obľúbenec, -nea
 obľúbený: o. v spoločnosti
 obľúbiť, -im
 obľubovať, -ujem = vyvoliť, z iných vybrať, rád mať
 oblúčny, ohnutý ako oblúk
 obluda, -y = strašidlo
 oblúk, -a = dúha, obruč: Rozostrelí plachtu na oblúky. (Kukuč. XXIII.)
 oblúkovitý
 oblúkový
 obmäkčiť, -ím; obmäkčovať, -ujem; — sa: Hnev jeho počal sa obmäkčovať. — Toto lekárstvo život obmäkčuje. — Obmäkčovať srdce prosbami.
 obmazať, -žem; obmazávať, -am
 obmedzenie, -ia
 obmedzenosť, -ti: miesta, času, rozumu

obmedzený**obmedziť, -ím; obmedzovať, -ujem:**

Požiar len na jedno miesto obmedziť. — Obmedzil sa len na opísanie tohoto.

obmeškať (sa), -ám (sa)**obmýšľať, -am****obmyť, -myjem; obmývať, -am****obnášať, -am; obniesť, -nesiem**
= nieť okolo*m.* obnáša (betragen) to asi tisíc korún, *píš:* je to, činí to asi tisíc korún**obnažiť, -ím; obnažovať, -ujem**
= odkryť, odhaliť, do naha svliecť, javným robiť: Obnažiť meč (z pošvy vytiahnuť).**obneskoríť sa** *v.* oneskoríť sa**obniesť** *v.* obnášať**obnoc, -i** = prenocovanie, stráženie: na obnoci byť, na obnoc ísť; pasenie statku cez noc**obnociar, -a**, kto v noci stráži statok na pastve**obnôčka, -y****obnocovať, -ujem** = prenocovať; ponocovať

„obnos“, „obnášať“ (Betrag, betragen). Slovák obnosí šaty. Miesto zle fabrikovaného podstatného mena „obnos“ radno držať sa medzinárodného slova suma, u nás tiež zakoreneného. (R. str. 290.)

obnosený: o. kabát**obnosiť, -ím** = nosením otrieť**(obnova, -y)** = obnovenie**obnoviť, -ím; obnovovať, -ujem,**
zas nové robiť; znova začať, opakovať, popraviť; — **sa:** Obnoviť hrad, kostol; pamäť, vojnu, bitku, útok, sľub, dohovor, pria-

telstvo. — Mäso okolo rany sa obnovuje. — Teplom jarným počne sa príroda obnovovať. — Svornosť sa má obnovovať snášanlivosťou spoločnou. — Staré priateľstvo sa medzi nimi obnovilo. (Rr.)

obnôžka, -y, čo včely na nôžkach do úľa nosia (pel z kvetov); mužská pančucha**obo** *v.* ob**obočie, -ia** = obrvy (oblúk vlások nad očami)**obodriť, -ím; obodrovať, -ujem**
= posmeliť, povzbudiť: Nádej obodрила dušu jej. — **sa.****oboe, neskl., oboj, -a**, hudobný nástroj; **oboista****obohatiť, -ím; obohacovať, -ujem;**
— **sa:** Nespravodliví všelijako so škodou bližného sa obohacovať usilujú.**obohnať, obžením** = okolo hnať, obklúčiť: o. mesto múrom, plotom, priekopou, valom**obohrať, -ám:** Obohral ho v kartách o dvesto zlatých.**obohriať, -hrejem:** Slnko obsušilo i obohrialo zem i človeka.**oboj, -a** *v.* oboe**oboje:** Skoro razom otvorilo sa oboje dverí. (HVaj.)**obojetný,** čo sa tak i ináč vykladať môže: o. reč, odpoveď**obojok, -jka**, pás okolo krku: psí ojojok.**obojstranný****obojživelník, -a** = (amfibium): žaby, slepý jašter a i.**obojživelný,** i vo vode i na zemi žijúci**obopnúť, -nem**

obor, obra = velikán, zruta
obor, oboru = pole činnosti:
 To nepatrí do môjho oboru.
oboriť sa, -ím sa *na niekoho* = napadnúť niekoho zbraňou, slovami
oboruč, oboručný *ν.* **oberuč**, **oberučný**
obosielat, -am; **oboslat**, obošlem: Kongresy boly svolané a obošlané. (HVaj.)
oboz, -u, tábor ohradený vozmi
oboznalý *ν* *niečom*, *s niečím*: s pomerami
oboznámil sa, -im sa; **oboznamovať sa**, -ujem sa *s niekým*, *s niečím*
obozrenie, -ia
obozretnosť, -ti = opatrnosť; **obozretný**
obozrieť, **obzrieť**, -zriem; **obzerať**, -ám; — **sa**: Nikto sa o mňa neobzrie. — Ale ja si pôjdem svoj statok obzrieť. (Kukuč. XII.) — Obzeraj sa na zadné kolesá. (Zátur.) — Sýkora sa veľmi neobzerá o syna. (Kukuč. III. 39.)
obožrať, **obžeriem**; **obžierať**, -am: Myši kôru obožraly. — Rak je choroba, ktorá okolo seba obžiera.
obrábať *ν.* **obrobiť**: U nás nevedia role obrábať. (Rr.)
obracať *ν.* **obrátiť**
obrad, -u: obrady pri službách božích
obradný, čo sa obradu týka; čo k obradu prislúcha
obradovať, -ujem = rozveseliť, radosť spôsobiť; — **sa**: Obráduj moje srdce! — Synu najdenému sa obradovala.

obrana, -y = bránenie: Zabiť niekoho v obrane. — Tys' obrana naša. — Písomná obrana. — Na svoju obranu uviedol, že...
obráňať, -am: o. ovocie so stromu
obranca, -u = obhájca
obrániť, -im; **obraňovať**, -ujem = brániť, hájiť; bránením zachovať
obranný: obranná reč
obrást, -rastiem, -rástol; **obrasť**, -ám: Kameň často ohýbaný neobrastie mochom.
obrastlý: strom machom obrastlý
obrat, -u = obrátenie: Letný (zimný) obrat slnka. — Obraty v reči. — Obraty vojenské. — Obratom pošty. — Obrat rečnícky. — Nastal obrat. — Veci k obratu rozhodnému dospely. — Choroba vzala nebezpečný obrat.
obrať, **oberiem**: Na ceste ho zlodeji do niti obrali. (Rr.)
obrátenie, -ia: o. v popol; Obrátenie sv. Pavla na vieru.
obrátiť, -im; **obracať**, -iam: chrbát obrátiť (= ujsť). — Kone, voz, loď obrátiť. — Seno, zbožie obracať. — Pečienku na pekáči obracať. — Nepriateľa na útek obrátiť. — Pozornosť niečiu na seba obrátiť. — Boh ho obráť k dobrému. — Mysel, zreteľ na niečo obrátiť. — Mesto v popol obrátiť. — Obrátiť oči k nebu. — Ten by sa aj v hrobe obrátil. (J. Jesen. Malom. rozpr. 4.) — Obrátil na neho svoje zraky. — Reč inam obrátiť. — No, neplačte,

Pán Boh to všetko na dobrú stranu obráti. (Kukuč. XXIV.) — Čerta neobrátiš, čo ten svet prevrátiš. (Sb. M. S.)
obrátiť sa, -im sa: Čert (v nár. po-vesti) obrátil sa na kolomaž. — Vietor sa obrátil. Šťastie sa obrátilo. — Obrátiť sa na vieru kresťanskú. — Všetko hore nohami sa obracia (= neporiadne sa robí). — Radosť vzá-
 rmutok sa obracia. — Lebo si prach a v prach sa obrátiš. — Obracaj sa! (ponáhľaj sa!) — V nebezpečenstve k niekomu s prosbou o pomoc sa obrátiť. — Lotova žena obrátila sa na soľný stĺp.
obratne, *prisl.* = bystro: Obrat-
 ne sa mať do roboty.
obratník, -a: Obratníkmi nazý-
 vajú sa na guli zemskej a na do-
 mnelej guli nebeskej dva my-
 slené, s rovníkom rovnobežné
 kruhy: obratník raka čiže se-
 verný; obratník kozorožca či-
 že južný.
obratnosť, -ti: Komediant obrat-
 nosťou rúk zrak divákov mámi.
obratný, dobre sa obracajúci, by-
 strý, čerstvý: o. jazykom, v reči
obraz, -a = vyobrazenie; jasné
 predstavenie: Obraz zo života
 obyčajného vzatý. — Obraz
 niektorej veci pred očami mať.
 — Obraz Krista ukrižovaného.
 — Obraz zázračný. — Obrazy
 ctiť. — Rozkázal obrazy zlá-
 mať. — Obraz na vápne (al
 fresco).
obrazáreň, -rne = sbierka obra-
 zov: obrazáreň draždianska

obrazec, -zca = obraz, spôsob;
 vzor, vzorec: o. v gramatike
 (paradigma).
obrazenie, -ia; **obrazený**
obraziť, -ím; **obrážať**, -am *niekoho*
niečím: Sused obrazil ho zlý-
 mi slovami. — Aby diabla ne-
 obrazil, skrovne Bohu slúži.
obrázkový: obrázkový kalendár
obraznosť, -ti
obrazný, k obrazu náležiaci; pre-
 nesný: Obrazný smysel slov.
obrazoborec, ikonoklast, kto cte-
 nie obrazov zavrhuje a ich borí.
obrázok, -zka
obrazotvornosť, -ti, moc obrazo-
 tvorná: Obrazotvornosť jeho
 bola v plnej práci. (HVaj.V., 132.)
obrazový
obrážať *v.* obraziť
obrážka, -y = obrazenie
obrážtek, -a
obredný = trochu riedky
obremeniť, -ím = obťažiť; **obre-
 meňovať**, -ujem
obrez, -u: kniha so zlatým ob-
 rezom
obrezanec, -nca = žid
obrezanie, **obrezávanie**, -ia
obrezáť, -žem; **obrezávať**, -am:
 Kázal im uši obrezáť.
obriadíť, -im
obriezka, -y = obrezanie
obrnenec, -nca
obrnený: o. loď. — Cit zmôže mno-
 ho, ak je na mieste; niekedy
 viac ako učenosťou obrnený
 rozum. (Kukuč. XXIII.)
obrniť, -ím; **obrňovať**, -ujem: Pred-
 ní ľudia slovenskí obrnili sa
 slovenským citom a povedo-
 mím. — Obrniť loď železom.

obrobiť, -ím; **obrábať**, -am: o. pole; obrat', olúpiť
obročenie, -ia
obročiť, -ím, obrok dávať; **obročnica**, -e, opálka na obrok: Napokon prišla chvíľa, že Martinko počal sberať obročnice. (Hronský)
obroda, -y, 1. úroda: ročná obroda vína; 2. obrodzenie, znovuzrodzenie: obroda národa, jazyka
obrodzenie, -ia = obroda 2.
obrodenný
obroditiť, -ím = uroditiť, požehnať; znovu zroditiť: Obrodily hrušky pod horami, podmeže my na ne s košíkami. (Koll. Zp.) — **sa**
obrok, -u: Dať koňom obrok.
obrokovat', -ujem = krmiť (kone)
obrokový
obrovský: o. postava, stavba, robota: Obrovským krokom ísť.
obruba, -y = kraj, obloženie; lem: obruba studničná; obruba na šatách, obruba záhrady
obrúbať, -am
obrubiť, -ím; **obrubať**, -ujem, kraje šiat obšívatiť
obruč, -e, drevený al. kovový kruh, ktorým debnár dúhy spojuje
obručka, -y = malá obruč; prstienok
obručový: obručové železo
obrus, -a; **obrusok**, -ska; **obruček**, -a
obrušitiť, -im
obrva v. obrva
obrva, -y; *pl.* obrvy, obrv
obryknúť = okríknúť
obrypať, -pem, -pam = otľcť
obrys, -u = kontúra

obryndzovať, -ujem: Opekance ste dobre obryndzovali? (Timrava)
obsadenie, -ia: o. nejakého mesta
obsadiť, -ím; **obsádzať**, -am; **obsadzovať**, -ujem: o. úrad, mesto, hrad. — Obsadiť korunu perlami. — Obsadiť miesto úradníka na rok dočasne (provizórne).
obsah, -u: o. reči, písma, učenia, knihy, listu, listiny. — Slová plné vážneho obsahu.
obsahovať, -ujem
obsažnosť, -ti
obsažný: o. kniha, prednáška
obscénny (*lt.*) = oplzlý
obsediť, -ím: Oba na koňoch obsedeli (t. j. nepadli). — Ten chlapec nemôže v škole obsediť, neobsedí ani štvrt' hodiny. — Nepochopíš, ako môže človek v nich (člnkoch) obsediť. (Obzor, XXIII.)
obsekať, -ám; **obsekávať**, -am: o. stromy
observatórium, -ia (*lt.*), pozorovacia stanica, hvezdáreň
obsevok, -vku, pole na obsievanie
obschnúť, -nem; **obschýnať**, -am: Oči neobschýnaly od slz. — ... že sme za tieto dva mesiace temer neobschýnali. (Obzor XVI.)
obsiahnuť, -nem; **obsahovať**, -ujem: Nieto pod nebom človeka, ktorý by mohol sám všetko pamäťou a rozumom svojim obsiahnuť.
obsiahlosť, -ti
obsiahly = (voluminózný)
obsiať, -sejem; **obsievať**, -am: o. pole ovsom. — Čo som jednu

(roľu) prekopal, to som ju obsial, i mal som neskoršie úrody na div. (Kukuč. XII.)

obsielať *v.* obosielať

obskakovať, -ujem; **obskočiť**, -ím: Psi ma obskočili. — Obskakoval ako mačka okolo myši.

obsluha, -y: o. kotla, dela. — S obsluhou som spokojný.

obsluhovačka, -y

obsluhovať, -ujem; **obslúžiť**, -im: o. chorého

obstaráť, -ám; **obstarávať**, -am: Miesto nejaké si obstaráť.

obstarávateľ, -a = komisionár; kto iným kúpu a predaj obstaráva

obstarný: o. nábytok, panna

obstať, obstanem = obstúpiť, obklopit', obklúčiť

obstáť, obstojím = postáť, zostať: Vari ani obstáť nebude môcť doma. (Timrava.) — Len toľko že obstál; že z toho vybrádol. (Zátur.) — Obstál na vlase.

obstojne, *prisl.*: Má sa obstojne. — Obstojne sme tam pochodili.

obstojný: Obstojnou výhovorkou sa vysekal. — Obstojná cena (levná).

obsušiť, -ím; **obsúšať**, -am: Slnko obsušilo i obohrialo zem i človeka.

obsypať, -em; **obsýpať**, -am (*nedokon.*) = okolo sypať, naplniť: o. strom zemou, niekoho bohatstvom, pochvalami, dobrodeniami a i. — Len sa tak peňazmi obsýpa. (Dbš.)

obšarpaný: Obšarpaný ako lipa v jeseni. (Dbš.)

obšírne, *prisl.*: o. písať, hovoriť, na niečo odpovedať

obšírnosť, -ti; **obšírny**

obšif, -šijem; **obšívať**, -am: o. ručník hodváhom

obšívач, -a

obšívka, -y

obšivkár, -a = prístipkár

obškrabať, -em; **obškrabávať**, -am

obšmietáť sa, -am sa = vrtieť sa, obchádzať: Načo sa obšmietate okolo našich dievčieniec? — Neobšmietaj sa tam! (Dbš. Sl. pov. VII.)

obštrukcia, -ie (*lt.*), hatenie, prekážanie (najmä rokovania v snemovni)

obotáčať *v.* obtočiť

obťah, -u: o. sadzby v tlačiarňi; kefový obťah

obťahovať *v.* obtiahnuť

obťať *v.* obtínať

obťatý: o. strom

obťaženie, -ia: o. žalúdka ťažkým pokrmom

obťažif, -ím; **obťažovať**, -ujem, niečo ťažkého naložiť; na ťarchu byť, nepríležitosť robiť: Neobťažujte ľudí daňami neznesiteľnými.

obťažnosť, -ti: Na obťažnosť (na ťarchu) byť niekomu.

obťažný = ťažký

obťažovať *v.* obťažiť

obtekať *v.* obtiečť

obtiahnuť, -em; **obťahovať**, -ujem: o. stoličku kožou; sadzbu v tlačiarňi obtiahnuť = kefový obťah urobiť

obtiečť, -tečiem; **obtekať**, -ám: More obteká celý svet.

obtierať *v.* obtrietť

obtnať, -am; obtať, obtnem: o. strom
 obtlať, -tlčiem
 obtočenie, -ia
 obtočiť, -ím; obotáčať, -am: obtočiť niť okolo prsta
 obtrieť, -triem; obtierať, -am: o. náradie, hrnce handrou
 obtúliť, -im = objat'
 obtuľkať, -ám, poobjímať a pohladkať
 obudiť, -ím; obúdzáť, -ám
 obudnúť, -nem: Akože si obudne sluha tam, kde ho zle chovajú. (Timrava)
 obuch, -a, chrbát sekery, časť okolo jej ucha, do ktorého sa toporisko nasadzuje: o b u c h o m uderiť
 obúšiť, -im = udriet'
 obušok, -ška: Dal mu obuškom.
 obuť, obujem; obúvať, -am: o. čižmy
 obutý: Sú tu všetci obutí (= dospelí).
 obuv, -i: bez obuvi (bosý). — Hotoviteľ ženskej obuvi.
 obúvanie, -ia
 obúvať v. obuť
 obuvník, -a = švec; obuvnícky
 obvádzať v. obviešť
 obvar, -u = (decoctum)
 obvariť, -ím = trochu variť: o. mäso
 obväz, -u
 obväzok, -zku
 obväzkový
 obväzovať, -ujem v. obviazať
 obvenčiť v. ovenčiť
 obveselenie, -ia
 obveseliť, -ím: obveseľovať, -ujem = rozveseliť, potešiť: Divadlá

obveseľujú. — Ráč novou nás obveseliť radosťou. — Obveseľovať sa hudbou.
 obvesiť, -ím v. ovesiť
 obviazať, -žem; obväzovať, -ujem: o. ranu po operácii, ruku, nohu; obväzovať stromy slamou
 obviešť, -vediem; obvodiť, -ím
 obviezť, -veziem
 obvíjať, -am; obviť, -vijem
 obvinenie, -ia
 obviniť, -ím; obviňovať, -ujem *niekoho z niečoho*: o. z krádeže
 obviniteľ, -a: verejný obviniteľ = štátny zástupca
 obviňovať v. obviniť
 obvinúť, -niem
 obvlaženie, -ia
 obvod, -u; obvodný; obvodový
 obvyklosť, -ti
 obvyklý = zvyčajný, obyčajný: obvyklým spôsobom. — Ledva čaká, kedy príde do svojho domu a začne svoju obvyklú robotu, ktorá sa mu stala nevyhnutnosťou. (Kukuč.: Dom v str. I. 171.)
 obyčaj, -e; (obyčaj -a): Každý človek má svoju obyčaj. (Sb. M. S.) — Obyčaj je výborný právnykladateľ. — Vedľa starého, zvyklého obyčaja. — Čo kraj to obyčaj. — Každý kraj má svoj obyčaj.
 obyčajne, *prisl.*: Zelina tá obyčajne pri potokoch rastie.
 obyčajný: V obyčajných prípadoch.
 obydlie, -ia
 Obyšovce, -viec
 obývaný: Je to kraj riedko obývaný.

obývať, -am, bývať niekde
 obyvateľ, -a, kto niekde býva; oby-
 vateľka, -y; obyvateľský
 obyvateľstvo, -a = obyvatelia
 obzerance, -cov: Čo ste jedli? Ob-
 zerance (= nič, len sme sa na
 iných dívali, ako jedli). — Do-
 staneš obzerance na obed:
 to ti bude na príučku. (Dbš.)
 obzerať *ϕ.* obozrieť
 obznámiť sa, -im sa: o. s knihou
 obzor, -u = horizont: o. široký,
 vedecký
 Obzor, -a, meno časopisu
 obzrieť *ϕ.* obozrieť
 obzvlášte = zvlášte
 obzvláštny = neobyčajný: Nič
 obzvláštného na ňom nieto.
 — S obzvláštnou pilnosťou
 niečo robiť.
 obžaloba, -y: oslobodiť zpod ob-
 žaloby; obžaloba navzájom,
 protižaloba.
 obžalovací: o. spis, reč
 obžalovanie, -ia
 obžalovaný
 obžalovať, -ujem z *niečoho*: z krá-
 deže, z vraždy. — Obžalo-
 vaný bol pred kráľom.
 obžerník, -a
 obžerný = nenásytný, hltavý
 obžerstvo, -a
 obžierať *ϕ.* obozrať
 obžinky, -ov, hody po dokonanej
 žatve: Obžinky sláviť.
 (obžiť) *ϕ.* ožiť
 obživa, -y
 obživíť (sa), -ím (sa)
 obživnúť, nem = k životu sa vrá-
 tiť; *ϕ.* ožiť
 obživovať, -ujem; obživíť, -ím =
 potravu dávať; život dať: Duch

obživuje. — Vzduch je pre-
 sytený vôňou kvetu, obžive-
 ný bzukotom hmyzu, zvlášte
 včiel, ktoré sa roja na rozkvit-
 nutých stromoch. (Kukučín)
 oceán, -a = veľmore: Atlantický
 oceán (medzi Amerikou, Eu-
 rópou, Afrikou); Indický oce-
 án (medzi Afrikou, Áziou a
 Austráliou); Severný Ľadovitý
 oceán (medzi Amerikou, Euro-
 pou, Áziou).
 ocediť, -ím; ociedzať, -am = sce-
 diť, precediť: Ocediť vodu so
 zemiakov. — sa: Chlapci idúc do
 sveta, povedia i urobia: Chlap-
 ci! oced' me sa (vycikajme sa)
 na lepšie šťastie! (Dbš. Obyč.) —
 Taniere ukladá do radu opreté
 bokom, aby sa ociedzaly. (Ku-
 kučín M. v.)
 oceľ, -le: Tvrdý ako oceľ.
 oceliareň, -rne
 oceliny, -ín, piliny z ocele
 oceliť, -ím; oceľovať, -ujem: Oce-
 ľovať železo bystrým ochla-
 dzovaním.
 oceľorez, -u
 oceľorytec, -tca
 oceľovať *ϕ.* oceliť
 oceľový: o. pero, plech
 oceniť, -ím; oceňovať, -ujem: Oce-
 ňovať každú vec podľa jej
 úžitku. — Oceňovať človeka.
 oceniteľný
 oceriť, -ím: ocierať, -am, vyceriť;
 o. zuby. — Ociera zuby ako
 pes na otruby. (Rr.)
 ociedzač, -a, hrniec na zemiaky,
 halušky
 ocieľka, -y, oceľ na kresanie iskier;
 ocieľka na brúsenie

ocierať *v.* oceriť
ocigániť, -im = ošudiť
ocítiť sa, -im sa
ocitnúť sa, -nem sa niekde = dostať sa niekam
ocot, octu (*lt.* acetum): Mäso do octu dať. — Ako ocot kyslý.
octáreň, -rne
m. „ocitnúť sa“ *píš:* najst' sa, zba-
dať sa, ocítiť sa, ocitnúť sa, do-
stať sa niekam
octovka, -y = kyselina octová
octový: kyselina octová. — Oc-
tová fľaša = fľaša na ocot.
ocúdiť, -im
ocundrať, -em = zašpiniť: Je všetka
ocundraná: (Koll. Zp.)
očadený: kotol, vyhňa, strecha
očadiť, -iem
očadiť, -ím: očadzovať, -ujem
očadnúť, -nem: od dymu
očakávanie, -ia: V čakávaní
tejto chvíle.
očakávať, -am: Duša moja oča-
káva Pána. — Nevieš, čo ťa
očakáva. — Túžobne, s ra-
dostou očakávať. — Vo svete
môže ich i väčšie šťastie oča-
kávať. (Dbš. Pov.)
očarený
očariť, -ím; očarovať, -ujem
očemerenný
očemeriť sa, -ím sa = čemer dostať
očepčiť, -ím: o. nevestu; — sa =
vydať sa
očernenný
očernieť, -iem
očerňovať *v.* očierniť
očerstvieť, -iem
očerstviť, -ím; — sa: Vetrík nás
očerstvuje. — Pokrmom a
nápojom sa očerstviť.

očervenieť, -iem
očervivieť, -ie
očesaný
očesať, očesem: hlavu hrebeňom
oči *v.* oko
očierniť, -im; očerňovať, -ujem
= ohovárať
m. očim *píš:* očim
očisko, -a, veľké oko
očíslovať, -ujem
očista, -y = očistenie
očistec, -tca: Očistec je podľa
učenia katolíckeho stav a mie-
sto pokánia, kde duše, ktoré
pred smrťou odpustenie hrie-
chov dosiahly, ale z viny svo-
jej na svete zúplna sa neoči-
stily, povinné sú svoje poká-
nie dokonávať.
očistenie, -ia: od hriechov
očistiť, -ím; očisťovať, -ujem; — sa:
Opravdivé umenie nekazí, ne-
hreší, ale pozdvihuje, očisťuje.
(HVaj. V., 310.) — Dedina oči-
stí svoje deti zo zlého, čo do nej
donesú zo sveta. (Kukučín M.
v.) — Kedy sa očistí od hnusoby
a blata, čo napackal na seba.
(Kukučín: M. v.) — Potvárali
ho z krádeže, ale sa z toho oči-
stil. (Rr.)
očistom, *prisl.* = naoko, nie do
pravdy: Očistom sa hnevať.
očisťovací, -ia, -ie: očisťovacia
prísaha
očisťovanie, -ia: o. po pôrode
Očisťovanie Panny Márie
očítať, -am: Bielizeň si očitaj
pri každom praní. (Kukuč.)
očitý, kto niečo sám vidí: očitý
svedok
očividome, *prisl.* = zrejmo

očividomý

očko, -a: Len očkom na neho hodila.

očkovanie, -ia, v záhradníctve spôsob štepenia (okulovanie)

očkovať, -ujem = štepiť

očný: očný lekár, očná choroba

Očová, -ej

očuchávať, -am; **očuchať**, -ám = oňuchať

očurený = ohorený

očuť, očujem; **očúvať**, -am: Hodné je i vážne veci povedať, a hodné i očúvať. (Phľd. III.) Nechcela o tom ani očuť. (Phľd. III.) — Očuť = zbaďať: Nedudliže dievča, nedudli, aby ma pri tebe nečuli; bo jak ma pri tebe očujú, tak mi i čižmičky vyzujú. (Sb. M. S. I.)

od, **odo**, *predl. s gen.*: Idem od rodičov. — Zvädla mi od žiaľu dobrá mati. — Od veľkého žiaľu som omdlieval. (Ht.) — Od Zvolena po Radvaň som išiel pešky. — Môj strýko je v Amerike už od štyroch rokov. — Odo dňa ku dňu. — *V komparative*: Je starší odo mňa. — Orol je silnejší od jastraba. — Horšia ľúbošť od bolesti. — Netreba mi lepšieho od teba.

Predložka **od** nie je na mieste v takýchto výrazoch: ľudia od úradu, od redakcie, od vydavateľstva, od banky Tatry; od Kníhtlačiarskeho spolku; treba písať:

Ľudia z redakcie (alebo redakční) o tom vedia, ľudia z banky Tatry, z Kníhtlačiarskeho spolku o tom hovorili. (R. § 210.)

od- predpona značí, že sa už nebude vykonávať činnosť, ktorú v sebe obsahuje sloveso: odfaráril, odzamental, odkosil ten už, t. j. nebude ten už viac faráriť, zametať, kosiť. (R. § 210.)

óda, -y (*gr.*), báseň lyrická, vyjadrujúca nadšenú myseľ; chválospev

odakživa, *prisl.* — *v.* odjakživa

odaliska, -y (*tur.*), otrokyňa v tureckom háreme

odanenie, -ia

odaniť, -ím; **odaňovať**, -ujem: Školy nám zatvárajú, aby náš ľud nevyšiel z duševnej tmy, a obloky mu odania, aby ich zamuroval. (N. Hlšk. XIV.)

odbavenie, -ia; **odbavený**

odbaviť, -ím; **odbavovať**, -ujem: Služby božie odbavovať. — Keď si svoje povinnosti odbavia, môžu sa ísť poihrať (deti). (Rr.) — Už je odbavený = umrel.

odbeh, -u

odbehnúť, -nem; **odbehávať**, -am: Koľko ráz za deň od svojej roboty odbehne! — Odbehol z izby k susedom. — Dobrá mať bola by syna svojho neodbehla.

odberačka, -y, 1. = lúčenie: Tri dni sa veselili, na štvrtý nastala hodina smutnej odberačky. (Phľd. IV.) 2. = odobierka, asentírka: Viezli ho s ostatnými polapanými do stolice na odberačku.

odberať, -ám; **odobrať**, -beriem = od niečoho brať, odňať; **odberať** (sa): 1. hnojiť sa, jatriť sa; 2. odísť, odstáť sa; 3.

lúčiť sa, rozlúčiť sa: Tým si život odoberáš (zabíjaš sa). — Odberá mi noha. — Odobral sa na odpočinok (zo sveta). — — Odbehla ešte odobrať sa do dediny ku jednej starej kmotre. (Dbš. Sl. pov. I.) — Keby ho neboli odobrali (vzali za vojaka), bol by sa na jar ženil. — Liza, vieš ty, že je Širocký odobratý? (Timr.)

odberateľ, -a

odbiť, -bijem; **odbíjať**, -am: Tri hodiny v kláštore odbily. — — Odbilo desať. — Odbila desiata. — Vždy ich odbíjal (odrážal).

odblesk, -u = (reflex)

odbleskovať sa = odrážať sa

odbočenie, -ia

odbočiť, -ím; **odbočovať**, -ujem: Odbočili sme v reči od smeru svojho.

odboj, -a, odpor, obrana, neposlusnosť, protivenie, mátež

odbojník, -a = odporca, nepriateľ, burič

odbojnosť, -ti

odbojný, odporujúci, právu sa protiviaci, buričský

odbor, -u: súdu; správca odboru

odborník, -a = špecialista

odborný: radca, škola, vzdelanie, písomníctvo

odbosorovať, -ujem

odbúdať, -am; **odbudnúť**, -nem = ubudnúť: Už započaly sa mu starosti, ktorých nikdy nebude mu odbúdať, ale vždy ešte pribúdať. (El. M. Šoltésová.)

odbyt, -u, predaj

odbyť v. odbudnúť

odbytné, -ého: o. úradníkov, vdov úradníckych

odcestovanie, -ia

odcestovať, -ujem, na ďalšiu cestu: do Viedne, do Afriky

odcloniť, -ím

odcudzený

odcudziť, -ím; **odcudzovať**, -ujem = vyvlastniť; ukrasť

odcudziť sa, -ím sa = Cítil, že Žofka sa mu celkom odcudzi-la. (Kukučín XII.)

odčarovať, -ujem

odčesnúť, -nem = odtrhnúť, odštiepiť

m. **odčiniť**: vec sa nedá odčiniť, *píš*: vec sa nedá zmeniť

odčítanie, -ia = subtrakcia

odčítať, -am

oddakiaľ, *prisl.*

odďaľovať v. oddialiť

oddanec, -nca = verenec; **oddanica**, -e = verenica

oddanosť, -ti: Nieto pri ňom náreku ani reptania: vo všetkom pokora a oddanosť do vôle božej. (Kukuč.: Dom v str. II. 162.)

oddaný = naklonený; určený; vydaný: o. hriechu, rozkošiam; Bohu

oddať, -ám; **oddávať**, -am; — **sa**: Dieťa do školy oddať. — Oddal som sa do pilnej roboty. — Ráno odal kráľ princovi prsteň aj ruku dievky.

oddávač, -a, kto nevestu oddáva

oddávky, -vok

oddávna, *prisl.*

oddelenie, -ia: o. v stajni, v izbe (priehrada); oddelenie vojska; oddelenie duše od tela.

oddelený

oddeliť, -ím; **oddeľovať**, -ujem
oddialiť, -im; **odďaľovať**, -ujem:

Boh od teba skazu oddialil.

oddiel, -u: o. vojska

oddielny

oddrap, -u; **oddrapok**, -pku

oddrapiť, -ím; **oddriapať**; **oddrapovať**, -ujem

oddola, *prísl.*: Oddola hore po Filakovo a vľavo až po Nové Zámky. (Joz. Škultéty)

oddych, -u: Bez oddychu. — Hodina, deň oddychu.

oddýchnuť, -nem: **oddychovať**, -ujem = dych vypúšťať; **odpočinuť**: Kosec a hrabáč oddychujú. — Na vrchoh horry sme si oddýchli.

odedza, -e, 1. dlhý kus tkaniny, ktorou varovkyňa dieťa i samu seba okolo chrbta ovinie tak, aby dieťa pevne pri nej sa držalo. (Zátur.) — 2. **odedza** = odev: Holé vrchy bez zelenej odedze. (Kukučín: M. v.)

odenie, -ia = odev (amictus)

oderky, -ov = otruby

Odesa, -a; **odeský**; **Odesít**, -a; **Odesítka**, -y

odieť (sa), odejem (sa); **odievaf (sa)**, -am (sa)

odev, -u = šaty, oblek, odedza: o. chatrný, bohatý, pekný, skvostný, ozdobný, čierny, ženský, bálový, smútočný, vojenský. — Hotové odevy pre dámy. — Príspevok na odev (odevný).

odevný

odfakliť, -ím = odrezat', odt'at'

odfrknúť, -nem = odskočiť, odletieť: íver odfrkuje

odfúkať, -am; **odfúknuť**, -nem; **odfukovať**, -ujem: Ten si odfukuje. — Vietor prach s hradskej odfúkal.

odgebnúť, -nem = zgebnúť

odhad, -u

odhadca, -cu

odhadovať, -ujem = hádat': Nevie s určitost'ou, len odhadujem.

odhádzaf, -džem

odhadzovať, -ujem *v.* odhodit'

odhajduchovať, -ujem = napochytre vybaviť, le dabolo vykonat': To sa nedá odhajduchovať. (Kukučín. M. v.) — Školu len tak le dabolo odhajduchoval. (Dom a šk.)

odhalenie, -ia; **odhalený**

odhaliť, -ím; **odhaľovať**, -ujem: obraz, sochu, svoje ňadrá

odháňať *v.* odohnať

odhánka, -y, doska na pluhu na odháňanie zeme

odhlasovať, -ujem

„**odhliadnuť**“ *od niečoho* (davon abgesehen, eltekintve attól); *m.* odhliadnuc od toho *píš*: nehľadiac na to, hoci. Cudzote frázy s „odhliadnuť“ neraz vyhneme i väzbou s „okrem“, na pr.: *m.* odhliadnuc od vás, ešte máme pomoc u susedov — okrem vás ešte máme pomoc u susedov; *m.* odhliadnuc od 2 sväzkov mám celého Vajanského, *píš*: okrem dvoch sväzkov mám celého Vajanského. (R. str. 290.)

odhodenie, -ia

odhodit', -ím; **odhadzovať**, -ujem: To sa neodhodí, ale odloží.

— **sa**: Ak je na niečo, nebudem sa odhadzovať. (Kukučín XIX.) — Od dobrej veci by sa neodhodil. (Kukuč. XXIV.) — Roboty, čo aká je, sa neodhadzujem, ani sa za ňu nehanbím. (Kukuč. XXIV.) — Čo by mal teraz zo synov, keby boli lakomí, keby nehľadeli iba na groš? Odhodili by sa ho, keby z neho nekynul ošoh. (Kukuč. III., 121.)

odhodlanie, -ia = rozhodnutie, prejavenie vôle

odhodlanosť, -ti: Horí jej v oku čudný plameň odhodlanosti, že sa viac ponížovať nedá. (Kukučín: Dom v str. I. 26.) — Vy máte moc, spôsoby, a ja — odhodlanosť. (Kukuč.: Dom v str. II. 11.)

odhodlaný: Odhodlaný je na všetko a v duši ho hreje nádej. (Kukuč.: Dom v str. II. 176.)

odhodlať sa, -ám sa: Na veľké skutky sa odhodlať. — Janko odhodlal sa ísť svetom, ved' už ničoho nemal v rodnej dedine.

odhodok, -dku, čo sa odhodí

odhovárač, -a

odhovoriť, -ím; **odhovárať**, -am

odhovorka, -y: Bez všetkých odhovoriek privolila. (N. Hlásnik. IV.)

odhrabať, -bem; **odhrabávať**, -am

odhrňať, -am; **odhrnúť**, -niem: zbožie od steny; — **sa**: Začal sa odhrňať, že je on nehoden toľkej lásky. (Dbš. Sl. pov. I.) — Neodhrňajte sa od božieho daru, krájajte si, akého nám Boh požehnal. (Zátur.)

odhrýzať sa, -am sa: No, no — len sa neodhrýzaj. (Kukuč.)

odhryzkávať, -am: Kozičky odhryzkávaly mäkkúšké ratolesky z napadnutej sikhliny. (Orol VI.)

odhryzok, -zku

odhrýzť, hryziem; **odhryznúť**, nem: Zariekať sa môžeš len na to, že si nosa neodhryzneš. (Sl. Ph'd.) — Mohol si si radšej kus jazyka odhryznúť. (Sb. M. S.)

odhudlikať, -ám = odrezat': Vzal drevený nôž, šiel do hory a odhudlikal jeden prút. (Sl. pov. I.)

odchádzať v. odísť

odchod, -u: Po odchode z toho sveta. — Zpiatočný odchod vojska. — Na odchod trúbiť. — Byť už na odchode.

odchodiť v. odísť

odchovanec, -nea

odchovať, -ám; **odchovávať**, -am = vychovať: Odchovala si niekoľko kusov dobytka a veľa sliepok.

odchrákať, -am

odchrípnuť, -nem: Veru som zachrípla, nemôžem odchrípnuť.

odchýliť, -im; **odchyľovať**, -ujem; — **sa**: o. dvere, okno. — (Slov. Ph'd. VIII.) — Odchýliť sa od pravej cesty, od pravdy. — Od ctnosti predkov sa odchýliť. — To sa od pravidla odchýľuje.

odchýlka: o. od pravidla; odchýlky vysvetliť

odchylný: náhľad, mienka

odiedzka, -y v. odedza

odierať *v.* odrat'

odievať, -am; **odieť**, odejem = ošatiť, obliecť: Čistá, zelená, machom odetá zem. (Kukuč. XII.) — **sa**: Odieť sa v smútok. — Plášťom sa odievame.

odinakiaľ, *prisl.*

odišť, odídem; **odchádzať**, -am; **odchodiť**, -ím: Odišla od muža. — Aký odišiel, taký sa vrátil (nepolepšil sa). — Zima odišla i nastala jar. — Odišť z vlasti svojej; z tohoto sveta. — Teplo nám komínom odchádza. — Ja po obede nikdy neodchodím.

ódium, -ia (*lt.*), nenávisť; **odiózný**
odiv, -u; vystaviť sa na odiv sveta
odjakživa, *prisl.*

odjazd, -u

odjímať *v.* odnímať

odkade, *prisl.*

odkapať, -em: Kedy už odkape (odíde)?

odkašľať, -kašlem; **odkašľávať**, -am
odkaz, -u

odkázaný: Otec i kým bol na žive, nemal jej čo dať, a keď umrel, už ozaj sama na seba bola odkázaná a na cudzí svet, ktorý za dobrodenie čaká veru službu. (Gr. Taj.)

odkázať, -žem; **odkazovať**, -ujem: Čo odkážete vašim?

odkedy; **odkedykoľvek**

odkiaľ; **odkiaľkoľvek**

odkiaľruka-odkiaľnoha

odkiaľsi, *prisl.*

odklad, -u = odloženie: Vec nestrpí odkladu. — Bez odkladu (hneď).

odkladať *v.* odložiť

odkľiať, -kľajem; **odkľínať**, -am
odklon, -u

odkloniť, -ím; **odkloňovať**, -ujem = odstrániť; **odkľáňať** (sa)

odkopáť, -kopem; **odkopnúť**, -kopnem: Chlapec v noci perinu so seba odkopal. — Kôň ho odkopol od seba.

odkorok, -rka = odkrajok, krajná doska z klady

odkosiť, -ím; **odkášať**, -am

odkotúľať, -am: Ten sud musíme odkotúľať. (Rr.)

odkres, -u

odkresliť, -ím: ceruzou

odkrmiť, -ím; **odkrmovať**, -ujem

odkrojiť, -ím; **odkrájať**, -am; **odkrajovať**, -jujem

odkrútiť, -ím; **odkrúcať**, -am: kliešťami

odkryť, odkryjem; odkry; odkryl; **odkrývať**, -am: tajomstvo

odkrytý

odkundes, -a, človek ktovie odkiaľ, pristáhovalc, odkiaľruka-odkiaľnoha, zkaderuka - zkadenoha: Kohože to šťastie našlo, či niekoho z našich, či toho odkundes a. (Chlpek. Dramat. I.)

odkup, -u

odkúpiť, -ím; **odkupovať**, -ujem; — **sa**: Bohatí sa neodkúpia pred sudcom nebeským.

odkvap, -u: Prišiel z blata do bariny, alebo z dažďa pod odkvap.

odkvapnúť, -nem; **odkvapovať**, -ujem

odkvet, -u: Nieto kvetu bez odkvetu.

odkvitnúť, -nem; **odkvítať**, -ám: Ruža odkvitla.

odľahčiť, -ím; **odľahčovať**, -ujem
odľahlý = vzdialený
odľahnúť, -nem: Odľahlo mu na
 srdci. (Dbš.) — Krtovi odľahlo,
 ako by mu kameň bol odpadol
 so srdca. (Kukuč. III. 163.)
odlámať *v.* odlomiť
odlepiť, -ím; **odliepať**, -am; **od-**
lepovať, -ujem
odlet, -u: Vtáctvo sa už chystá
 na odlet do južných krajín.
odletieť, -ím; **odletovať**, -ujem:
 Vtáci mnohí na zimu od nás od-
 letujú. — Triesky (od sekery)
 odletujú. — Dal mu zaucho,
 až od stola odletel.
odležať, -ím: Ja to odleží (ako
 chorý). (Timrava.) — Ten veľký
 žiaľ musela odležať. (Rr.) —
 Odležal si rany na tele (dlhým
 ležaním v chorobe). — Hrušky
 sa už odležaly.
odliať, -lejem; **odlievať**, -am
odliatok, -tku
odliezť, odleziem
odlišný = odchylný, rozdielny
odliv, -u: príliv a odliv.
odlomiť, -ím; **odlámať**, -mem: ko-
 nár so stromu. — Odlomil sa
 kameň.
odlomok, -mku, odlomený kus,
 kúsok
odložiť, -ím; **odkladať**, -ám: To
 sa neodhodí, ale odloží. — Včely
 med na zimu odkladajú. —
 Čo môžeš urobiť dnes, neod-
 kladať na zajtra. (Sb. M. S.).
 — Odlož to na prvú poličku.
odlúčenie, -ia: o. dieťaťa od prs
odlúčenosť, -ti
odlúčiť, -ím; **odlučovať**, -ujem:
 Zlato od striebra odlúčiť. —

Keď duša bola odlúčená od
 tela. — Odlúčiť teľa od kra-
 vy, dieťa od prs. — Na veky
 som sa od nej odlúčil. (Rr.)
odlučiteľný
odľud, -a: Starý Sýkora je odľud,
 človek neprístupný. (Kukučín.)
odľúdiť, -ím; **odľudzovať**, -ujem =
 odvábiť
odľudný
odluka, -y
odlúpiť, -ím; **odlupnúť**, -nem; **od-**
lúpať, -em; **odlupovať**, -ujem:
 kôru od stromu
odmäk, -u
odmäkčiť, -ím
odmäknúť, -nem
odmala, **odmalička**, **odmala-ma-**
lička, *prisl.*
odmárniť, -ím; **odmárňovať**, -ujem.
 Pre biedu musí remeselník svoje
 výrobky alebo za veľmi chatrnú
 cenu odmárniť alebo na úver
 dať. (Obz. XVIII.)
odmena, -y = náhrada, odplata:
 Bez odmeny a náhrady (= dar-
 mo). — Odmena bude toho,
 kto si ju zaslúži.
odmeniť, -ím; **odmieňať**, -am; **od-**
meňovať, -ujem: Čiň čertu dobre,
 pekľom sa ti odmení.
odmeraný
odmerať, -iam; **odmeriavať**, **od-**
meriavam: Ktorou mierou me-
 rať budeš, tou ti odmerajú. —
 Zbožie kupcovi odmerať. —
 Súkno odmeriavať.
odmienča, -aťa = premenené, pod-
 hodené dieťa
odmiešť, -metiem; **odmetať**, -ám
odmietaf, -am; **odmietnuť**, -nem;
 o. dôvod, prosbu

odmlad, -u = zákvasa: I cesto rastie vo vahane, keď mu pri-miešajú odmladu. (Kukučín XVIII.)

odmladi, *prisl.*

odmladiť, -ím; **odmladnúť**, -nem: **odmládzať**, -am; **odmladzovať**, -ujem, mladým robiť, omladiť; zakvasiť cesto

odmocnina, -y

odmocniť, -ím; **odmocňovať**, -ujem

odmocniť, -a

odmokať, -ám; **odmoknúť**, -nem odvlnnúť

odmotáť, -ám, -cem; **odmotávať**, -am

odmrzlina, -y, odmrzlé miesto na tele

odmrzať, -am; **odmrznúť**, -nem

odmykať *o.* odomknúť

odmyslieť, -ím

odmyť, odmyjem; **odmývať**, -am

odnárodniť, -ím; **odnárodňovať**,

-ujem = zbaviť národnosti; — sa: Celkom sa odnárodnil dlhým pobytom v cudzine.

odnášať *o.* odnieť

odnáška, -y = odnášanie; vzťah (Czamb.)

odňať, -nímem; **odnímať**, -nímam

odnechcieť sa: Odnechcelo sa mi písať. — Všetkého sa nám odnechcelo.

odnekade, *prisl.*; **odnekiaľ**

odnieť, -nesiem; **odnášať**, -am:

Kto hrstky odcudzuje, aj korce odnášať môže. — Zbožie do stodoly odnášať. — Ja to vždy musím odnieť (za to trpieť).

— Nech sa páči sadnúť u nás, aby ste nám spania neodniesli.

— Zámeno zvrätne k podmetu sa odnáša.

odnikade, **odnikiaľ**, *prisl.*

odnímať, -am *o.* odňať

odnova = znova

odo *o.* od

odobedie, -ia = poobedie

odobierka, -y, pieseň pohrebná na rozlúčenie (*valedictio*)

odobrať *o.* odberať

odobrenie, -ia

odobriť, -ím; **odobrovať**, -ujem = za dobré uznať, schváliť: My žiadost' túto odobrujeme. (Ph'd. II. 394.)

odohnať, -ženiem; **odháňať**, -am: nepriateľa; vlka; odohnať plod (abort)

odolať, -ám; **odolávať**, -am *niekomu, niekoho, niečo* (R. § 267) = pre-môcť, zvíťaziť: Nemôžem toľkú robotu odolať. (Rr.) — Nepriateľskú moc odolať bolo vyše našich síl.

odolateľný, ktorému odolať možno

odolnosť, -ti: o ľudského organizmu

odomknúť, -nem; **odomkýnať**, -am;

odmykať, -ám: dvere, zámku kľúčom.

odomrieť, -mriem

odopäť, -pnem *o.* odopnúť

odopchať, -ám; **odopchávať**, -am

odopierať *o.* odopriet

odopnúť, -nem; **odpínať**, -am: sedlo, meč

odoprenie, -ia

odopretý

odoprieť, -priem; **odopierať**, -am

= nepovoliť: Odoprieť niekomu cirkevný pohreb. — Ne-

odoprieš zaiste svojej podpory. — Keď sa nechcel pri-

znáť, ale odopieral. — Odo-

prieť kráľovi poslušnosť.

odoraf, -oriem; **odorávať**, -am; o. medzi pluhom
odorvať, -em; **odrvávať**, -am = odtrhnúť, odtrhať
odosielať, -am; **odoslať**, -šlem
odosielateľ, -a
odoslať v. **odosielať**
odospať, -spím: Lahne do sena a odospáva, čo v týždni zaměškal. (Kukuč.)
odostrieť, -iem; **odostierať**, -am: obraz rukou
odostretý
odôvodňovaci
odôvodniť, -ím, **odôvodňovať**, -ujem, dôvodmi podoprieť, podopierať (motivovať): Svoj odchod odôvodnil chorobou. — Každý chce odôvodniť múdru radu boženikovu, no ich reči tratily sa vo všeobecnej vrave. (Kukuč. VI., 153.)
odovzdanosť, -ti: tichá odovzdanosť (rezignácia)
odovzdať, -ám; **odovzdávať**, -am; — sa: Odovzdávať sa do vôle božej. — O. list, pozostalosť; o. majetok synovi.
odovzdávateľ, -a
odovzdaný
odpad, -u
odpadať v. **odpadnúť**
odpadlík, -a
odpadlý
odpadnúť, -nem; **odpadať**, -ám; **odpadávať**, -am: To dievča mu už od srdca odpadlo. — Tá vakovka všetka odpadla. — Keď pília, piliny odpadávajú. — Mesto odpadlo. — M. odpadla mi chuť, piš: prešla mi chuť; m. očakávaná voľba od-

padne, *hovor a piš*: očakávanej voľby nebude. (R. str. 291.)
odpadok -dku
odpáliť, -im = utiecť: Zaraz aj odpálil.
odpárať, -am: podšivku nožom odpárať
odpariť, -ím; **odparovať**, -ujem; — sa: Voda sa odparuje.
I. odpásať, odpásem; **odpasovať**, -ujem, pás, remeň odpínať
II. odpásať, -am; **odpásť**, -siem = spásť; stratit': Už si ho odpásol (stratil). (Dbš.)
odpečatiť, -ím, **odpečatovať**, -ujem
odpeľať, -iam = odmárniť, premárniť: Gazda odpoly zadarmo odpeľal úrodu. (Czamb.)
odpierať v. **odprať**
odpíliť, -ím; **odpiľovať**, -ujem
odpínať v. **odopnúť**
odpis, -u = kópia, druhopis
odpísať, -píšem; **odpisovať**, -ujem: Odpíš mi, kedy prídeš.
odpisovateľ, -a
odpiť, -pijem; **odpijať**, -am
odplácať v. **odplatiť**
odplašiť, -ím
odplata, -y: Odplatu zaslúžia tí, ktorí vždy dobre činia.
odplatiť, -ím; **odplácať**, -am: Čím sa ti môžem odplatiť? — Odplácať dlh robotou. — Boh vám to odplatí. — Čiň čertu dobre, peknom sa ti odplatí. — Neodplácaj zlým zlé. (Zatur.) — Musíme sa vám aj my niečím odplatiť. (Rr.)
odplávanie, -ia
odplávať, -am
odplaviť sa, -ím sa

odplaziť sa, -ím sa

odplúť, -plujem; **odplúvať**, -am

odpočinok, -nku: Chorý má mať odpočinok. — Zdržujeme ho od spania a odpočinku. (Tabl.) — Nemám ani chvíľky odpočinku. — Na odpočinok niekoho dať.

odpočinúť, -niem; **odpočívať**, -am = oddýchnuť si, prácu odložiť: Odpočívaj v pokoji! — Odpočíva (= zomrel). — Pole úhorom ležalo a tak si odpočinulo.

odpočinutie, -ia

odpočítať, -am; **odpočítavať**, -am

odpokutovať, -ujem = vystáť, vytrpieť, odsedieť (trest): Vinu svoju odpokutoval by mnohým strachom. (Dbš. Úv.) — Počkajte, za to si odpokutujete. (Dbš. Pov.)

odpoludňajší, -ia, -ie

odpoludnia, určenie času genitívom na otázku „kedy“? = popoludní

odpoludnie, -ia: Kdes' bol celé odpoludnie? (Ph'd. VIII.)

odpoly, *prisl.*: odpoly zadarmo „odpomoc“ — preklad nem. slova (Abhilfe), po slovensky: pomoc, dopomoženie, spomoženie, náprava, rada a p. (R. str. 291.)

m. „odpomôcť“ *piš*: pomôcť, spomôcť, poradiť

odpor, -u: Na odpor sa postaviť. — Odpor proti novotám.

odporca, -u

odporník, -a = protivník, odporca

odpornosť, -ti = ošklivosť, nechut'

odporný niekomu: odporný nám

je. — Odporný je jako prihorená kaša. (HVaj. V., 29.)

odporovací, -ia, -ie: spojky odporovacie

odporovať, -ujem *niekomu, niečomu*: Okolnosti časové tiež tomu odporujú.

odporúčať, -am (*a nie*: doporučáť): odporúčaný list

odpoveď, -de, *pl.* odpovede: Aká otázka, taká odpoveď.

odpovedať, -ám, odpovedaj; odpoviem, odpovedz: Prečítal som váš list a hneď vám odpovedám. — A čo si mu na to odpovedal?

odprašiť, -im: **odprašovať**, -ujem: prach; odohnať: Dal rozkaz, aby popolvárika odprašili. (Dbš. Sl. pov. II.)

odprať, -periem: **odpierañ**, -am = odmyť, v prvej vode vyprať

odpratať, -pracem; **odpratávať**, -am = odstrániť, odložiť: A ja mu idem povedať, aby slamu odpratal od pajty. (Kukučín.) — Chcela ho konečným koncom z paláca odpratať. (Ht. Sl. ml.)

odpraviť, -ím; **odpravovať**, -ujem = odstrániť, odoslať: Odpraviť žobráka (nič mu nedat'). (Rr.) — Odpraviť zločinca (= usmrtiť).

odpredaj, -u

odpredať, -ám; **odpredávať**, -am

odpredku, *prisl.*

odpredvečera, *prisl.*

odpredvčerajška, *prisl.*

odprevadiť, -ím: **odprevádzať**, -am: Odprevad' ma ku panskému dvoru. (Sb. sl. ps.)

odprevádzka, -y

odpriať, -am; odpriať, -nem

odprisahať, -ám

odprosenie, -ia

odprosiť, -ím; odprosovať, -ujem;

Nie je dobre toho hnevať, ko-
ho musíš zajtra odprosovať.
(Zátur.) — Keď ťa odprosuje,
odpušť mu. — **sa**: Odprosí sa
do krčmy na muziku.

odprvu, prísl.: Ja som odprvu
bol obeť za všetkých, znesiem
i toto. (Kukuč. XII.)

odpudiť, -ím; odpúdzaj, -am; od-

pudzovať, -ujem = odohnať, od-
háňať: Celou silou duše ľnula
som k tebe — ale ty si ma, ne-
chtiac, odpudzoval. (HVaj.
315.)

odpust, -u = 1. odpustenie; 2. od-
pustky

odpustenie, -ia: Vrúčne bozkala
ruku matkinu a prosila za od-
pustenie. (HVaj. VIII. 27.)

odpustiť, -ím, odpust', odpusti;

odpúšťať, -am *niekomu niečo*:
Ľutujúcemu odpúšťame vi-
nu. — Odpust'že mi, odpust',
aspoň tie dve slová, čo som ti
povedal, keď sme šli z kostola.
(Koll. Zp. I.) — Odpúšť'am,
odpúšť'am, ale nezabúdam. —
Pane, odpust' im, lebo nevedia,
čo činia!

odpustky, -ov

odpúšťať v. odpustiť

m. odpuštenie *piš*: odpustenie

odpútať, -am, odputnať, -ám

m. odpykať *piš*: vytrpieť, odsedieť
(trest), odpokutovať si, kajáť sa,
pokánie robiť, vinu splácať

odpýtať, -am; odpytovať, -ujem

= prosiť za odpustenie, odpro-
siť: Na konička sadol, pekne
odpytoval. Odpust' mi, má
milá, v čom som ťa rozhneval.
(Koll. Zp. I.)

odrábať v. odrobiť

odrad, -u = oddelenie

odradiť, -ím; odrádzať, -am

odranec, -nca = otrhanec

odraný: z kože = otrhaný

odrást', -rastiem; odrastať, -ám

odrastený

odrastok, -tku

odrať, -deriem; odierať, -am:

odrať z kože

odráťanie, -ia = odpočítanie

odrátať, -am = odpočítat'

odratý: Kozu tú, rohatú, do pol
boka odratú. (Veniec 286.)

odraz, -u = odrazenie, odbíjanie:

Odraz svetla.

odraziť, -ím; odrážať, -am = od-

bíjať, odtlčť: Zrkadlo odráža
lúče slnečné. — Odrážať vodu
(inam odvieš').

odrazu, prísl. = naraz

odrážka, -y = odrážanie, srážka

odrečenie, -ia

odrečený: Vypijú po žajdlíku pá-
lenky, na pol holby ktovie či
udrie ktorý, i to len ak sú nie
odrečení. (Kukuč. XXIII.)

odrenie, -ia

odrenina, -y; odrený, odretý

odretý: koža

odrezať, -režem; odrezávať, -am

odrezok, -zku; odrezky, -ov

odrieť, -rečiem; m. mať nevie die-
ťaťu odrieť, čo si pýta (ab-
sprechen) *piš*: nevie odoprieť

odrieť sa, odrečiem sa; odrieknuť
sa, odrieknem sa; odriekať sa,

-am sa *niečoho*: Odriekol sa páleného. — Nech sa nikto neodrieka žobrúckej palice. (Zá-tur.) — Otec syna sa odriekol (nechce o ňom počuť). (Rr.)
odrieť, -driem; **odierať**, -am
odritný
odritok, -tka *v.* konečník
odrobina, **odrobinka**, -y: Nemá chleba ani odrobinky.
odrobiť, -ím; **odrábať**, -am: dlh
odročiť, -ím; **odročovať**, -ujem: Odročovať niečo na neurčitý čas.
odrod, -u, odchýlka od základného tvaru; odrodenec
odrodilec, -lca; **odrodilstvo**, -a: Odrodilstvo je hrozný hriech. Má hlboko nemravné následky. (HVaj. VIII. 36.)
odrodilý
odrodiť sa
odroň, -a *v.* odranec
odroniť, -ím; **odráňať**, -am: Poznať, že sa slová odronily od srdca. (Kukučín M. v.)
odrotovať, -ujem: Odrotovaný hrniec niekedy dlhšie trvá, ako nový. (Gr. Taj.)
odrubáť, -em = odtáť
odryhnúť, -nem
odrypať, -em; **odrypnúť**, -nem
odryť, odryjem
odryvať *v.* odorvať
odryvok, -vku: o. myslí
odsácať, -am = odstrkovať
odsadiť, -ím = odstaviť, odlúčiť (dieťa, teľa)
odsediť, -ím: trest vo väzení. — Ten si to odsedí.
odsek, -u
odsekať, -ám; **odsekávať**, -am; od-

seknúť, -nem: Ale mu odsekol. (Krátko a vhodne ho odbavil.)
odskočiť, -ím; **odskákať**, -am; **odskakovať**, -ujem
odskok, -u: V práci za národ a jeho budúcnosť nemôže byť odskokov od pravdy, úprimnosti a svedomitosti. (Kukuč. XXIII.)
odsluha, -y = odslúženie
odslúžiť, -ím: **odsluhovať**, -ujem, službu vykonať; — *sa niekomu za niečo* = službami odplatiť: Urob čertu dobre, peknom sa ti odslúži. — Pekne sa mi odslúžil! — Nuž, pekne od nej; chce sa vám odslúžiť za vašu lásku. (Kukuč. XXIV.) — Pekne sa mu odslúžil!
odsotiť, -ím = odstrčiť
odspievať, -am: Už mu odspievali.
odspodku, *prisl.*
odstahovať sa, -ujem sa
od stara, *prisl.*
odstať, -nem; **odstávať**, -am; — *sa*: = Čo sa stalo, odstať sa nemôže.
odstáť, -stojím; **odstávať**, -am
odstavča, -aťa = odstavené dieťa
odstavec, -vca
odstaviť, -ím; **odstavovať**, -ujem: dieťa
odstavovanie, -ia
odstrániť, -ím; **odstraňovať**, -ujem: o. prekážky; o. z úradu; *m.* odstrániť nebezpečenstvo *piš*: odkloniť nebezpečenstvo
odstrašiť, -ím; **odstrašovať**, -ujem: Touto prekážkou sa nedám odstrašiť.
odstrčiť, -ím; **odstrkovať**, -ujem: **odstrkať**, -am
odstredivosť, -ti

odstredivý
 odstrihnúť, -nem; odstrihovať,
 -ujem
 odstrižok, -žka = kupón
 odstríkať, *v.* odstrčiť
 odstrúhať, -am; odstruhávať, -am
 odstúp, -u
 odstúpenie, -ia
 odstúpiť, -im; odstupovať, -ujem
od niečoho: Od slova odstú-
 piť nemôžem. (Lomidrevo)
 odstupné, -ého
 odstupky, -ov, odstúpenie majetku
 (za peniaze)
 odsúdenie, -ia
 odsúdenec, -nca
 odsúdiť, -im; odsudzovať, -ujem:
 odsúdiť na smrť, na šibe-
 nicu, do väzenia, do vyhnan-
 stva. — Viem, že ma odsu-
 dzuješ. (Kukuč. XXIII.)
 odsunúť, -niem; odsunovať, -ujem
 odsúriť, -im = odsotiť: Odsúril
 ho od seba. (Rr.)
 odsuvník, -a: Tys' povedal? —
 Bol bys' prišiel.
 odsypať, -em; odsýpať, -am; odsy-
 pávať, -am
 odškodniť, -im; odškodňovať, -ujem
 odškodné, -ého: vyplatiť niekomu
 odškrať, -em; odškrabnúť, -nem;
 odškrabovať, -ujem: vápno so
 steny.
 odškriepiť, -im
 odšmariť, -im = odstrčiť, odhodiť
 so zlosťou
 odšteknúť, -nem: Musí odštek-
 núť. (Zátor.)
 odštepenec, -nca = rozkolník
 odštepok, -pka
 odštiepiť, -im: odštepovať, -ujem:
 triesku sekerou; — sa

odštípnúť, -nem
 odšvacnúť, -nem = odťať
 odtade, *prisl.* = odtadiaľ
 odťah, -u = odťahovanie, odkla-
 danie
 odťahovanie, -ia
 odťahovať *v.* odtiahnuť
 odťahovať sa, -ujem sa: A vám sa
 divím, že nevyženiete čeliadku
 nazad do poľa, keď sa od-
 ťahuje od roboty. (Kukučín
 XXIV.)
 odtajiť, -ím; odtajovať, -ujem: Od-
 tajiť sa nedá, že . . . To je skú-
 sená vec, ktorú nemôže mi od-
 tajiť nikto. (N. Hlsk. XVIII.)
 odťať, odtnem; odtínať, -am:
 haluz so stromu
 odťatý
 odtedy, *prisl.*
 odtekať *v.* odtiecť
 odteraz, *prisl.*
 odtiahnuť, -nem; odťahovať, -ujem
 = preťahovať s miesta na mie-
 sto; — sa
 odtiaľ, *prisl.*
 odtiaľto, *prisl.*
 odtiecť, -tečiem; odtekať, -ám:
 Tá voda z hory do rieky od-
 teká.
 odtieniť, -im
 odtienok, -nka = (ňuance)
 odtínať *v.* odťať
m. odtisk *piš:* odtlačok
 odtlačiť, -ím; odtláčať, -am
 odtlačok, -čku
 „od toho“; *m* ja som nie od toho,
piš: ja pristávam
 odtok, -u = odtekanie
 odtrhnúť, -nem; odtrhať, -am; od-
 trhovať, -ujem: Od úst si od-
 trhali. (Gr. T. Zpod k.)

odtrúbiť, -im: **odtrubovať**, -ujem:
 Hlásnik odtrúbil dve hodiny.
odučať, -am; **odučiť**, -ím *niečomu*;
 — sa = odvykať
odučení
odudrať, -rem = ošomrať
odulosť, -ti
odulý = oduť, opuchlý
odumrieť, -mriem; **odumierať**, -am
odumretie, -ia
odurený, pomútený, nesvoj, na-
 ľakaný
oduševnenie, -ia = nadšenie: Jeho
 oči len tak žiarily oduševne-
 ním. (HVaj. V., 82.) — **odušev-
 nený**
oduševniť, -ím; **oduševňovať**, -ujem;
 — sa
odutosť, -ti = opuchlosť
oduť, -ujem; **odúvať**, -am
oduť sa, -jem sa; **odúvať sa**, -am
 sa
odutý = opuchlý
oduzdiť, -ím
odvábiť, -im; **odvabovať**, -ujem:
 sľubmi
odvádzať, -ia: o. vôd
odvádzať, -am; **odviesť**, -vediem:
 vodu
odvaha, -y: Osudu na svete nič
 a nič nezdolá, len odvaha,
 len tá ho uhnětie, len tá mu vy-
 driape svoj kus blaha. (Lipa II.)
 — Sám sa teraz diví, kde sa vza-
 lo v ňom toľko odvahy. (Kuku-
 čín: Dom v str. 19.)
odvaliť, -ím: Odvalil mu pol
 pecňa chleba (odkrojil veľký
 kus). (Rr.)
odvaliť, -ím; **odváľať**, -am; **od-
 vaľovať**, -ujem: Kameň od ste-
 ny odvaliť

odvar, -u, čo je odvarené: kávo-
 vý, malinový
odvariť, -ím; **odvárať**, -am: o. žin-
 čicu. — Ďuro sišiel so salaša ro-
 biť s pánom komput a oddať syr
 cez týždeň naodváraný. (Ku-
 kuč. VII. 5.)
odväzovať, -ujem *v.* odviazať
odvážať *v.* odviezť
odvážiť, -im; **odvažovať**, -ujem =
 na váhu dať: každé svoje slovo
 odvážiť; — sa *na niečo* = šťa-
 stie skúsiť, dať sa na niečo
odvažitý
odvažlivec, -vca
odvažlivosť, -ti
odvažlivý = smelý; drzý
od včasrána, *prisl.*
odvčera, *prisl.*
odvčuť, *prisl.*
odvedený
odveký = odvečný: o. nepriateľ-
 stvo, krivda
odverkľovať, -ujem
odveta, -y: To moja cárska vô-
 ľa; to vám na odvetu. (Sa-
 mo Chalupka)
odvetiť, -ím = odpovedať: Syn
 odvetil, že sa, vraj, sused ne-
 hnevá.
odvetvie, -ia: o. vedy
odvezený
odviazať, -žem; **odväzovať**, -ujem:
 kravu, psa
odviesť, -vediem; **odvádzať**, -am:
 ľud od pravdy
odviezť, -veziem; **odvážať**, -am:
 zbožie do mlyna
odvíjať, -am; **odviť**, -vijem; **od-
 vinúť**, -niem; **odvínať**, -am; **od-
 vinovať**, -ujem
odvislosť, -ti

odvislý: odvislý konár
odvisnúť, -nem: o. na šibenici
odvlhnúť, -nem; **odvlhovať,** -ujem
odvlečený
odvliecť, -vlečiem; **odvláčať,** -am:
 Môže sa to aj do Vianoc od-
 vliecť. (Rr.)
odvod, -u
odvodíť, -ím; **odvádzať,** -am *v.*
 odviesť
odvodnenie, -ia; **odvodňovanie,** -ia
odvodniť, -ím; **odvodňovať,** -ujem
odvolanie, -ia
odvolať, -ám; **odvolávať,** -am; — **sa:**
 k vyššiemu súdu; na svedkov
odvoz, -u
odvoziť, -ím *v.* odviezť
odvrat, -u = odvrátenie
odvrátiť, -im; **odvracať,** -iam; — **sa:**
 odvrátil sa od Pánaboha
odvrávať, -am: Za to, že opovážil
 sa odvrávať, ešte... (Sokol I.)
 — Barica, zprvu krotká, ústup-
 čivá, začína svokre odvrávať.
 (Kukuč.: Dom v str. 11.)
odvrhnúť, -nem; **odvrhovať,** -ujem
odvrk, -u = odvrknutie
odvrknúť, -nem, odseknúť (v reči)
odvrženec, -nca
odvšadiaľ
odvšelikiaľ, *prisl.* (Zátur.)
m. odvtedy *piš* odtedy
odvykať, -ám *niečomu* (*nie: od*
niečoho): Čomu zvykneš, tomu
 tak ľahko neodvykneš. (Rr.)
odvždy, odovždy
odzadku, *prisl.*
odzemok, -ku, tanec slovenských
 pastierov
odznieť, -iem: odznela reč; **odznie-**
vať, -am
odznova = odzačiatku

odzrkadliť sa, -í sa
odzubadliť: o. kone = zubadlo im
 odňať (Dbš.)
odzvoniť, -ím; **odzváňať,** -am
odzýv, -u = ohlas, odveta: Volal
 som na neho v hore, ale odzýv u
 nebolo.
odžínať, -am
ofarbiť, -ím
ofenzíva, -y (*lt.*) = výboj, výbojný
 útok, útočné vedenie vojny
ofenzívny = výbojný, útočný: o.
 vojna, zbraň
ofera, -y (*lt.*), dobrovoľný peňaž-
 ný dar, ktorý veriaci na kostol
 dávajú
oferovať, -ujem (*lt.*) = obetovať
oferta, -y (*lt.*) = ponúknutie, ná-
 vrh: ofertu podať, odmietnuť,
 odvolať; odstúpiť od oferty
oficiál, -a (*lt.*), úradník podriadený
oficiálny (*lt.*) = úradný
oficiózne, spôsobom úradným
oflinkovať, -ujem
oflinok, -nka = zaucho: Taký
 oflinok dostaneš, že sa ti len
 tak zaiskrí v očiach. (Sb. M. S.)
ofrkať, -am; **ofrknúť,** -nem = po-
 striekať, oprskať
ofrflať, -em: Í menej ti dá, i plan-
 šie ti dá, i všetko ofrfle. (Ku-
 kučín)
ofúkať, -am; **ofúknuť,** -nem = oduť
ogabaný = vyumývaný, očesaný,
 oblečený, obriadený (Dbš.)
ogabať sa, -em sa, háby, šaty na
 sebe do poriadku priviesť
m. ogarka *piš:* uhorka,
oh! *ctsl.*
ohádzať, ohádzem; **ohadzovať,**
 -ujem
ohájený

oháňať, -am; **ohnať**, ožením; —
sa: Oháňa sa, ako môže. —
 Oháňať dieťa (aby ho muchy
 neštípaly). — Krava sa oháňa
 chvostom. — Cudzie proso ohá-
 ňaš a svoje vrabce jedia (do cu-
 dzej veci sa miešať a svoju za-
 nedbávať). (Koll. Zp.) — Ohnať
 sa na niekoho.

ohárať, -am; **ohorieť**, -ím: Ohorel
 od slnka. — Drevo ohorelo.

oharok, -rka, kúsok ohoreného
 dreva, ohorenej sviečky

ohava, -y, vec ošklivá, ohyzda,
 mrzkosť, hanba

ohaviť, -ím = oškliviť

ohavne, *prísl.*: o. s niekým nakla-
 dať

ohavník, -a = ošklivec, zlosyn,
 zlostník

ohavnosť, -ti = ohyzdnosť, oškli-
 vosť, ohavný skutok

ohavný

m. ohebný *piš*: **ohybný**

ohëň, ohňa: Škoda ohňom za-
 vinená. — Oheň hasne. Z ma-
 lej iskry veľký oheň býva. —
 Bola ako oheň do roboty. —
 — Ohňom a mečom. — Sko-
 čil by pre to do ohňa. — Ako
 ohňa sa ho bojí. — Daj to na
 ľahký oheň.

ohľad, -u: „brat' do ohľadu“ —
 po slovensky: uvážiť, povážiť;
miesto majú na mňa ohľad, *piš*:
 hľad' na mňa; *m.* ohľadom tej
 veci, *piš*: v tej veci, o tej veci

o hlade, *prísl.*

ohladiť, -ím: drevo, železo; **ohlá-
 dzať**, -am

ohlas, -u: Daj nám ohlas (odpo-
 ved'), kde si? (Koll. Zp.)

ohlásenie, -ia

ohlásiť, -ím; **ohlasovať**, -ujem;
ohlášať, -am = oznámiť, v zná-
 mosť dať: Ženícha a nevestu po
 kázni ohlásiť. — Ohlás ma
 u náčelníka. — **sa**, ozvať sa,
 odpovedať: Ja som sa proti
 tomu hneď ohlásil.

ohlasovanie, -ia: *m.* ohlasovanie
 v týchto novinách je výhodné,
piš: ohlasovať v týchto novi-
 nách je výhodné.

ohlasovateľ, -a

ohlášať *v.* ohlásiť

ohláška, -y = ohlásenie, oznáme-
 nie: ohlášky zasľúbených

ohlávka, -y, uzda bez zubadla

ohlavok, -vka, ohlavok na ce-
 pe; ohlávka; prihlavok na to-
 pánkach

ohliadač, -a = dozerač, dozorca:
 ohliadač mŕtvol

ohliadanie, -ia

ohliadať, -am; **ohliadnuť**, -nem =
 obzerať, vyšetrovať; — **sa**

ohliadka, -y = ohliadanie

ohliadnuť *v.* ohliadať

ohluchlý

ohluchnúť, -nem, sluch stratiť

ohlušiť, -ím; **ohlušovať**, -ujem

ohmatať *v.* omatať

ohnať, ožením; **oháňať**, -am;
 — **sa**: Ožeň sa rukou, mucha na
 tebe sedí.

ohnica, -e, zelina (*Raphanus ra-
 phanistrum*)

ohník, -a; **ohníček**, -čka

ohnisko, -a

ohnivo, *prísl.*: ohnivo hovoriť

ohnivo, -a: ako ohnivá v jednej
 reťazi, *zmenš.*: ohnivko, ohni-
 vôčko, -a

ohnivosť, -ti
 ohnivý = rozpálený; plný ohňa (víno); ohňu podobný (farba); náruživý (pohľad, reč).
 ohňostroj, -a; ohňostrojea, -u
 Ohňová zem
 ohňovzdorný: hlina, tehla, pokladnica
 ohnúť, -em; ohýnať, -am = ohýbať, ohybovať; nakriviť, obrátiť; — sa: prút sa ohýna, metla sa ohýna. — Keď sa ohnem, bolí ma kríž.
 ohnutosť, -ti
 ohnutý: Chodí už ohnutý (nachýlený). (Rr.)
 ohó! *ctsl.*
 ohobľovať, -ujem (*nem.*) — ostrúhať (dosku struhákom, struhadlom)
 ohodnovernenie, -ia
 oholiť, -ím: vlasy, fúzy britvou. Oholil ho bez britvy. (Zátur.)
 — sa
 ohorčený = rozhorčený
 ohorený
 ohorieť *v.* ohárať
 ohovárač, -a
 ohováranie, -ia
 ohovárať, -am; ohovoriť, -ím: Musela sa mať na pozore pred ňou, aby ju neohovorila.
 ohrabať, -em; ohrabávať, -am
 ohrabky, -ov, čo sa na holohumnici ohrabe
 ohrablo *v.* ohreblo
 ohrad, -u, ohradené miesto
 ohrada, -y = ohradenie, plot, hradba; ohradené miesto: Za ohradou mesta.
 ohradenie, -ia
 ohradiť, -ím; ohradzovať, -ujem;

ohrádzať, -am: záhradu, dom, mesto; — sa
 ohraničiť, -ím; ohraničovať -ujem
 ohrdiť, -ím; ohrdnúť, -nem, ohrdať, -am: Chudoba sa mu vešia na päty; prilipla vtedy, keď ho dievka ohrdla. (Kukučín M. v.)
 ohreblo, -a: Je vysoký, chudý ani ohreblo.
 ohrev, -u: Postarať sa o ten milý ohrev na zimu. (Dbš. Sl. pov. III.)
 ohriaknuť, -nem *niekoho*
 ohriaknuť sa, -em sa *na niekoho* = oboriť sa: Ohriakol sa na mňa, ako na nejakého zbojníka. (Rr.)
 ohriať, ohrejem; ohrievať, -am: Ohriať niečo na ohni (vodu v hrnci). — Ani sa neohreje u nás. (Sb. M. S.)
 ohrievadlo, -a, nástroj na ohrievanie
 ohrňáť, -am; ohrnúť, -niem; ohrnovať, -ujem: Zemiaky sa najprv okopávajú, potom ohrňajú. — Ohrňa kapustu.
 ohromenosť, -ti = ohromenie, omráčenie, podesenie
 ohromený
 ohromiť, -ím; ohromovať, -ujem, hromom, hromotom nastražiť, omráčiť, ako hromom ohlušiti: Hlasom svojím nepriateľov ohromuje.
 ohromnosť, -ti
 ohromný: búrka, hlas
 ohroženie, -ia
 ohrožený
 ohrožovanie, -ia
 ohrožovať, -ujem: Povodeň ohrožuje mesto.

ohryzok, -zka, ohryzená kost', jablko; ohryzok = časť hrtana, Adamovo jablko (cartilago).
ohryzt', ohryziem; **ohryzať**, -am; **ohryzovať**, -ujem: Pes ohryza kost'.
ohuda, -y = ohyzda, špata, ohava
ohudlivý (človek), ktorému sa všetko bridí. Hudí sa mu = bridí, hnusí sa mu; ohudlivý = ohyzdný, špatný, ohavný
ohúknuť, -nem; **ohukovať**, -ujem = okríknuť, okrikovať; ohúkať sa: sviňa sa ohúkala
ohundrať, -em = ofrflať
ohundraný: ohundraný kúsok chleba
ohyb, -u: o. klobúka
ohýbať, -am; **ohybovať**, -ujem. Ohýbaj ma mamko, dokiaľ som ja Janko, keď ja budem Janko, nesohneš ma mamko.
ohýbavý, **ohybný**, čo sa dá ohýbať
ohyda, **ohyzda**, -y, mrzkosť, ohavnosť, hanba, ošklivosť
ohýnať, -am (od ohnúť) = ohýbať
ohyzdiť, -ím
ohyzdnosť, -ti
ohyzdný = mrzký, ohavný, hnusný
och! *i* **ach!** (*cit.*); **ochkať** *i* **achkať**
ochablosť, -ti = slabosť; **ochablý**
ochabnúť, -nem; **ochabovať**, -ujem = oslabnúť
ochkať, ám *v.* **achkať**
ochlad, -u = ochladnutie
ochladienie, -ia
ochladiť, -ím: **ochladzovať**, -ujem; **ochládzať**, -am: pivo ľadom; — sa: čerstvým povetrím. — Vonku sa ochladilo.
ochladnúť, -nem: Neochladla ešte láska medzi nami. (Rr.)

ochodza, -e = okruh
ochorieť, -iem; **ochorelý**
ochota, -y; **ochotnosť**, -ti, značný stupeň chuti, vôle k niečomu
ochotne, *prisl.* = s chuťou
ochotnícky
ochotník, -a = (diletant)
ochotný
ochra, -y, žltá farba maliarska
ochrana, -y = obrana; vôbec všetko, čo nás pred úrazom chráni. (S. N.) S tým vás Bohu a jeho svätej ochrane odporúčam. — Pod ochranu prijať.
ochranca, -u: pravdy, pokoja.
ochrániť, -im; **ochraňovať**, -ujem: o. od škody
ochraniteľ, -a; **ochrankyňa**, -ne
ochranný: spôsob, ochranné myto
ochrípnuť, -nem = zachrípnuť
ochromenie, -ia
ochromieť, -iem
ochromiť, -ím; **ochromovať**, -ujem
ochudobnieť, -iem
ochutnať, -ám; **ochutnávať**, -am: jedlo
ochvat, -u (choroba statku)
ochvátiť sa = očemeriť sa
oj! *ctsl.*: Oj, časy naše, kam ste sa podely. (Btt.)
ojahniť sa = obahniť sa
ojce, -a: Zlámalo sa im na pluhu ojce. (Koll. Zp.)
oje, -a, oja, ojí
ojedinele, *prisl.* = osebe, bez iných
ojedinelý
ojný: ojná reťaz
ojový: ojové drevo
okabátiť, -im = oklamať
okadiť, -ím; **okiadzať**, -am *niekoho niečím*

okále, -lov: Ten človek má okále ako jazvec. (Kukučín)

okaličiť, -ím

m. okamih *píš*: chvíľa, chvíľka

m. okamžite *píš*: hneď, razom, bezodkladne, zachvíľku

okáň, -a = okatý človek: Verili na Okáňov, ktorí zlým pozorom škodili tak, že človek od ich zraku hynul. (Kuzm.)

okasať, -šem, šaty vyhrnúť; **okasaný**
okatica, -e, ryba morská (Petro-myzon marinus).

okatý: človek; okatá sieť (veľké oká majúca)

m. okázale *píš*: slávnostne, nádherne

okcident, -u (*lt.*), západ

okefovať, -ujem = očistiť kefou

okenica, -e: vnútorná, vonkajšia, shrňovacia. — Domec je ne-veľký, o malých okienkach, len s okenicami drevenými. (Kukučín: Dom v str. I.)

okenný

okiadzať *v.* okadiť

okienko, -a

oklamanie, -ia

oklamať, -em: Úrody sa zprvu veľmi pekne ukazovali, ale neskôr nás oklamaly. (Rr.)

okľavieť, -iem, stuhnúť, zdrevenieť

oklebetiť, -ím

oklepať, -em; **oklepávať**, -am

okliesniť, -im; **oklesňovať**, -ujem: osekáť, orúbať

okľudiť, -ím = obliecť, upraviť

okľuka, -y: o. cesty; okľuky robiť

okmásať, -šem = otrhať, ošklbať

okmíniť, -im = oklamať, ošudiť

okno, -a; *pl.* okná, okien = oblok: Peniaze oknom, z okna vyha-

dzovať (mrhať). — Okná sa potia, mrznú. — Zimné okná vstaviť. — Oko do duše okno. Izba o jednom okne. — *zmenš.* okience, okienko, okienečko, -a

oknový

I. **oko**, -a, *pl.* oči, očí, očú, očiam, očami, očima. Tvary *gen.* a *inštr.* očú, očima sú zbytky duálu, ale pokladajú sa niekedy za číslo množné; na *pr.*: Koľko zvedavých i starostlivých očú sprevádzalo každý jeho krok a čin! (Kukučín) — Nejdí mi na oči. — Oči sklopit'. — Oči odvrátiť od niekoho. — Oči vyvaliť. — Vyvalil oči ako plánky (veľmi sa divil tomu). (Dbš.) — Ani sa mi na oči neukáž. (Dbš.) — Oči mu nesvietia svetom bezstarostným; hľadia do diaľky, zatiahnuté závojom smútku... (Kukučín: Dom v str. II. 14.) — Oko — do srdca okno. — Oči zažmúriť. — Ako by mu z oka vypadol. — Pravda oči kole. — Mať zlé oko na niekoho. — Mať oko na niekoho, na *pr.*: Sluhovia mali oko na Janka (zazerali, hnevali sa na neho). — Oči zablyšly mu ohňom. — Oči ožily a zaskvely sa. — Idú, idú, kde ich oči vedú. — Pojdeme, kde nás oči povedú. (Kukučín XXII.) — A kto vie, či i ja vedel by zoči voči tak rozložiť vec, ako je potreba. (Kukučín.) — Opálilo ho dvoje dievčenských očú. — V očiach sa mu tmilo. — V očiach sa mu marí, mení. (Zátor.) — Čo oko uvidí, to srdce zažiada.

(Zátur.) — Z očí mu to hľadí.
 (Zátur.) — Čierne oči panské, ale sú cigánske, a moje sú sivé, ale spravodlivé. (Sl. ps.) — Má oči ako dve hviezdičky. — Má oči bystré ako jazvec, čierne ako trnky, jasné ako zora. (Zátur.) — Ani som len oka nezažmúril. (Zát.) — Obracali oči svoje k nemu. — Oči ma bolia. — Oči sa iskria a blyštia. — Očami pozorujeme svetlo, lesk a farby. — Na jedno oko nevidieť. — Na jedno oko slepý a na druhé nevidí. — Oko je istejšie ako ucho. — Aj oči si dá vykat' za pravdu. — Na obe oči slepým byť. — Otvor oči! (daj pozor). — Oči na niečo uprieť. — Očami strieľať. — Navždy oči zavrel. — Oči mu slzami zašly. — Oči niekomu vypichať, vylúpiť. — Zatlačiť oči mŕtve mu. — Očiam neveriť (tomu, čo vidíme). — Na oči vyhodit' (výčitky robiť). — Oči pást' na niečom. — Mal oči na tom nechať. (Zátur.) — Plače, div mu oči nevytečú. — Oko za oko. zub za zub. — Ľudia očiam viac veria než ušiam. — Oči jasné ako zora. Oči čierne ako trnky. — Oči vytreštil. — Vrana vrane oka nevykole. — Naoko — na pohľad. — Naoko dobrý, ale v srdci pomstu varí. (Sb. M. S.) — V oči chváli, ale za očami haní. — Preč s očí, von z mysli. — Oči pást' na niečom (s radosťou hľadieť). — Ved' je to, čo mu oči kole. — Čoho oči nevidia, toho srdce nežiada. —

Oči by jedly, ale brucho nestačí. — Tomu by len oči jedly. — To v oči bije (ľahko sa rozumie). — Viac očí viac vidí. (Bern.) — Ani oka s neho nespustil. — Zaľúbily sa mu moje sivé oči. (Sl. ps.) — Majú na nás mrcha oko. — Hoj, rozovrela tá krv slovenská divoko, a junák ti cárovi pozrel okom v oko; a z oka ti mu božia zablysla sa strela, ruka sa napružila a na zbroj udrela. (Samo Chalupka). — zmenš. **očko, očičko, -a**

II. oko, -a, pl. oká, ôk: oká na reťazi; oká na polievke;orské oko (pleso, hlboké jazero;orskými okami ich volajú, lebo kedysi ľudia sa nazdávali, že sú pod zemou spojené s morom). — Z mora začala sa vynorovať sieť jemná, tenká o nevelkých okách. V jednom oku zatrepotala rybka zúfalo, zaviaznúvšia obvyčajne poza hlavu. (Kukučín XIV.)

okolie, -ia, čo je okolo nejakého miesta; časť krajiny

okolitý = okolný

okolkovať, -ujem = okolky robiť: Neokolkuj toľko. (Dbš.)

okolky, -ov = okľuky

okolnosť, -ti: Uvážiac a oceniaj všetky okolnosti. — Obťažujúce okolnosti. — Z okolností vysvitá, že ...

okolný

okolo, predl. s gen.: Deti poskakujú okolo matky. — Ťažko mi bolo okolo srdca. — Okolo mlyna hustá vrhina. — Mládenec mal sa okolo Hanky. —

Myslel, že bude chodiť okolo veci, ako mačka okolo horúcej kaše. (Kukuč. XVIII.) — *m.* robím okolo domu, okolo poľa, okolo záhrady, okolo vinice, *piš:* robím po dome, v poli, v záhrade, vo vinici; *m.* máme robotu okolo teliec pri krmení, okolo hydu na dvore, *piš:* máme robotu s teľcami pri krmení, s hydrom na dvore. Chybne sa vraví: často chodí okolo nášho domu, miesto: popri našom dome; z Ružomberka do Oravy ide cesta okolo zámka Likavky, miesto: popri zámku Likave. — *Nepíš:* obišiel som, obchádzal som okolo domu; divé hrozno otáčalo sa, obvíjalo sa okolo stĺpov besiedky, — *ale:* obišiel som, obchádzal som dom; divé hrozno otáčalo, ovíjalo stĺpy besiedky. (R. § 238.)
m. bolo nás okolo sto, dvesto, *piš:* bolo nás asi sto, so dvesto.
okoloidúci: Prosí od okoloidúcich.almužnu.
okolostojaci
okopať, -em; okopávať, -am: o. stromy, kapustu, zemiaky
okopnieť; okopnievať: Keď okopnejú snehy. (Kukuč: M. v.) — Okopnely polia. (Kukučín. XXII.) *v.* kopnieť
okôravieť, -iem
okoreniť, -ím; okoreňovať, -ujem
okotiť sa: mačka sa okotila
okov, -u, okované vedro; miera tekutých vecí
okovať, okujem = okuť, okujem; okúvať, -am: okovať koleso, koňa

okovaný niečím: valaška striebrom okovaná
okovitka, -y, pálené, lieh
okovniak, -a, okovaná nádoba; sud na 1 okov
okovy, okov = putá: v okovách sedieť; okovy zlámať
okrádač, -a = zlodej: Pred domácim okrádačom ani zámky ani stráže niet. (Rr.)
okrádať, -am; okradnúť, -nem; okrasť, okradnem
okraj, -a; okrajok, -jka, kraj nejakej veci
okrájať, -am; okrajovať, -jujem; okrojiť, -ím
okrasa, -y: Ctnostná žena je okrasou domu. — Okrasa reči (pekné slová, obraty a obrazy príjemné ap.).
okrásiť, -ím; okrasovať, -ujem niečím
okrasný: Stromovia najdeš rozličné druhy ovocné i okrasné. (Kukučín XV.)
okrasť *v.* okrádať
okrášliť, -ím; okrašľovať, -ujem; Dievčiny vyšly s plným náručím kvetia okrášliť stôl. (Kukučín XVIII.)
okrem, predl. s gen. Doma nič nemá okrem vašich prázdnych rečí. (Klčk. VI.) — Majú toho ešte dosť aj okrem toho. (Ph'd. V.)
okres, -u
okresáť, -krešem; okresaný
okresný: súd, sudca, notár
okriať, -ejem, ožiť, očerstvieť, zotaviť sa; okrievať, -am
okríknuť, -nem; okrikovať, -ujem
okrivieť, -viem
okrojiť *v.* okrájať

okrotiť, -ím; okrotnúť, -nem
 okrstiť, -ím
 okrúcať, *v.* okrútiť
 okruh, -u = kruh; okres
 okrúhlica, -e = okrúhla repa;
 okrúhla hruška, slivka
 okrúhliť, -im
 okrúhlosť, -ti
 okrúhly: Zem je okrúhla. —
 Okrúhly ako vajce.
 okruch, -u = odlomok, krajec: Dal
 mu za pohár vína a okruch
 chleba. (Ht. Sl. ml.)
 okrútiť, -im; okrúcať, -am: Dá sa
 okolo prsta okrútiť (o dobrá-
 kovi). (Rr.) — Mohla si ho, ak
 si chceš, okolo prsta okrútiť.
 Viem ja, akí sú, keď sú buchnutí.
 Môžeš ich skrúcať, ako chceš.
 (Kukuč. XXIV.)
 okružie, -ia, blana, čo upevňuje
 črevá; zelina *Amomum granium*
 Paradisi.
 okružiť, -im; okružovať, -ujem:
 Okružiť kameň zlatou obrúč-
 kou.
 okrvavieť, -iem; okrvaviť, -ím
 okrydlený
 okrydlieť, -im: okrydľovať, -ujem:
 Strach ho okrydlil.
 okt. = október
 oktáva, -y (*lt.*), ôsma trieda gym-
 naziálna; oktaván, -a
 október, -bra
 oktrojovať, -jujem (*fr.*), vyššou
 mocou nariadiť, vnútiť, na pr.:
 zákon proti vôli národa a jeho
 zastupiteľov na sneme
 okuliare, -ov: Šedivá pani podopiera
 si boky a cez okuliare na
 končičku červeného nosa hľadí
 na ulicu. (Rázus: Svety I. 9.)

okulista, -u (*lt.*), očný lekár
 okúňať sa, -am sa = váhať, zdĺha-
 vo sa k niečomu chystať (Rr.):
 Okúňa sa i vojsť do domu, kde
 vie, že nebude vítaná. (Kukuč.
 Dom v str. I. 88.) Okúňal sa
 hovoriť. (Kukučín. M. v.) —
 Oči by boly mohly povedať slo-
 vo, ak sa ústa okúňaly pre
 spoluväzňov. (Kukuč. XXIII.)
 okúňavosť, -ti: Bázeň a okúňavosť
 zmizly.
 okúňavý = váhavý, zdĺhavý
 okupácia, -ie (*lt.*) = obsadenie
 cudzej zeme
 okúpať, -em; — sa, okúpaj sa,
 okúp sa
 okurovať, -ujem: okurujú sa izby
 okúsiť, -im; okusovať, -ujem
 okuť, *v.* okovať
 okúzliť, -im; okúzľovať, -ujem =
 očariť, očarovať
 okúzľujúci
 okyptiť, -ím = okaličiť
 oldomáš, -a (*z mad.*) = počasto-
 vanie, pohostenie. — Bez ol-
 domáša ani kúpiť, ani predáť.
 (Zátor.)
 olej, -a: Spali sme ako v oleji.
 olejček, -a, pripravený olej z le-
 kárne
 olejiť, -ím
 olejkár, -a = predavač olejov,
 mastí; mastičkár
 olejnatý
 olejnica, -e, olejný mlyn; fľaša na
 olej
 olejomaľba, -y
 olejovať, -jujem = olejom nama-
 zať, natrieť, napustiť
 olejovaty = olejnatý
 olejový = oleju vlastný; k oleju

sa vzťahujúci: o. farba, olejový obraz (olejovou farbou maľovaný)

olenivieť, -iem

oletnieť, -iem = zohriať sa (o vode)

Olga, -y; **Olgin**, -a, -o

olieniť sa: had sa olieni

oligarchia, -ie (*gr.*) = vláda niekoľkých

oliva, -y, olivový strom; olivové ovocie; **olivový**

Olivetská hora

olízať, -lížem; **olizovať**, -zujem: Krava cudzie teľa neolizuje.

olovený: Letí ani olovený vták.

olovnica, -e, závažie olovené na motúze, vyšetrit' kolmé položenie veci alebo hĺbokosť vody

olovo, -a

olovrant, -u

olovrantovať, -ujem

olša, -e, strom jelša

Olšava, -y (obec)

oltár, -a (*lt.*), *pl.* oltáre: na oltári

oltárny: Sviatosť oltárna.

olúpať, -em, -am; **olupovať**, -ujem; **olúpiť**, -im = ozbíjať

olúštiť, -im: o. orechy

olútovať, -ujem: Ale musíte vedieť, že ten, ktorý to vykonal, to hneď i olútoval. (Kukučín.)

omáčať, -am; **omočiť**, -ím

omáčka, -y: o. paradajková, smotanová, hubová, cibulková

omacať, -ciam, -cem; **omaciavať**, -am = omatať, ohmatať

omáľať, -am: omáľať jedlo, sem a tam v ústach premietat' (ako robí človek, čo nemá zubov); prežúvať; opakovať to isté

o málo, *prisl.*

omaľovať, -ujem; izbu farbou; niekoho opísať, očierniť

omámenie, -ia

omámený: o. láskou (oslepený). — Díva sa ako omámený. (Dbš.) — Ľudia chodili ako omámení.

omámiť, -im; **omamovať**, -ujem

omantať, -ám = omámiť čarami

omasta, -y = masť

omastiť, -ím; **omastovať**, -ujem: hrach, kapustu slaninou. — Tým sa ti kapusta neomastí. (Šb. M. S.)

omäť *v.* **omínať**

omatať *vlastne* ohmatať

omazať, -mažem: kachle hlinou

omdlieť, -iem; **omdlievať**, -am

omdletý

omedoviť, -ím

omedziť, -ím

omega, posledné písmeno gréckej abecedy = Ω

omeleta, -y (*fr.*), jedlo z múky a vajec, obyč. s nádievkou z ovocia, tvarohu ap.

omelina, **omelinka**, -y = odrobina, omrvina

omelo, -a, zelina (*Viscum*); **ometáč**

omeškanie, -ia

omeškať, -ám; **omeškávať**, -am

ometáč, -a

ometáčka, -y = ometanie

ometat' v. **omiesť**

ometlo v. **pometlo**

omielce, -a = malé omelo

omiesť, ometiem; **ometat'**, -ám

omilostiť, -ím *niekoho*

omínať, -am; **omäť**, -mнем: Čižma ma omína (= tlačí).

ominózny (*lt.*) = osudný, nešťastie veštiaci

omlad', -di = mladistvá vetvička;
 omladený
 omladina, -y = mladí ľudia
 omladiť, -ím; omladzovať, -ujem;
 omládzať, -am
 omladnúť, -nem = mladost' nadobudnúť: Omladol som o 5 rokov.
 omladnutý
 omlátiť, -im
 omliet', -melem; omieľať, -am: jačmeň o. — Voda breh omieľa.
 omĺzať, -am: Tento práve poslednú kôstku z husaciny omĺzal. (N. Hsk. XXI.)
 omlzok, -zka = cumel'
 omnibus, -su (lt.)
 omnoho, *prisl.*
 omočiť, -ím; omáčať, -am: o. pero do atramentu
 omochnatieť, -iem
 omoknúť, -nem; omokať, -ám; zem omokla = namokla
 omotať, -ám, -cem, -motaj; omotávať, -am: o. bavlnou
 omráčenie, -ia: Úder bol ťažký i nastalo omráčenie. — Precítnul zo svojho omráčenia. (HVaj. V. 252.)
 omráčený: Opilec chodí omráčený.
 omráčiť, -im; omračovať, -ujem = zatmiť, mrakom zastriet'
 omrkať, -ám; omrknúť, -nem = mrakom, nocou zastihnutým byť: Tam som omrkol.
 omrvina, -y = omelina; omrvinka
 omrzáť, -am: Čo ho len vždy omrzáš?
 omrzený
 omrzieť, -ím, zneľúbiť sa, znechutiť: Celý svet ho omrzelo. —

Omrzelo ma to (som toho sytý).
 omrzlina, -y = odmrzlina
 omrzlosť, -ti = mrzutosť: Vie, že tam nič dobrého nečaká na neho. Iste nová omrzlosť. (Kukuč. III. 81.)
 omrzlý = mrzutý
 omrznúť -nem
 omša, -e (lt.): omšu slúžiť; smútočná omša; omšový
 omyl, -u = chyba, mýlka
 omýliť, -im; — sa
 omylný = chybný
 omyť, -yjem; omývať, -am
 on, ona, ono, *zám.*

N.	on	ona	ono
G.	jeho, ho	jej	jeho, ho
D.	jemu, mu	jej	jemu, mu
A.	jeho, ho, -ň	ju, ňu	jeho, ho
L.	ňom	nej	ňom
I.	ním	ňou	ním

Množné číslo.

N.	oni (osob.)		
	ony (neosob.)	ony	ony
G.	ich	ich	ich
D.	im	im	im
A.	ich		
	ne (s predl.)	ne (s predl.)	
L.	nich	nich	nich
I.	nimi	nimi	nimi

Forma jedn. inštrumentálu je dlhá (ním), formy: ich, im alebo (s predložkami) nich, nim sú vždy krátke: Ach, čo ma po nich! Formy: jeho, jemu užívajú sa tam, kde je dôraz na nich; formy: ho, mu kladieme tam, kde niet na nich dôrazu.

Formy -ň, ňu (jednotného akuzatívu) a ne (množného aku-

zatívu) vyslovujú a píšu sa len po predložkách; prvé v jedn. čísle splývajú s týmito v jedno slovo: podeň, nadeň, predeň, naň ap., ale pod ňu, nad ňu, pred ne, na ne ap. Pri mužských osobných výlučne: pod nich, pod neho, nad neho atď. (R. § 131.)

onačiť (sa), -ím (sa), okúňavo konať, váhať

onak, *prisl.* = iným spôsobom

onaký, onakvý, onakvejší = inaký, iný: Pri všeobecnej borbe za takú, alebo onakú ideu. — A pri tom musel uznať, že Paľko je onakvejší chlap, než on, že Žofkine oči majú teda dobrý vkus. (Kukuč. XII.) — Medzi všetkými on je najonakvejší. (Dbš.)

onam, *prisl.* = na ono miesto

ondieť, -iem, keď nemôže prísť na pamäť potrebné sloveso, vtedy si pomáhajú slovesom ondieť, -iem. (Zátur.) — Neondej! = nerob hlúposti!

Ondrej, -a, Ondrik, Ondriš, Ondráš, Ondrejko, -a: *v.* Andrej

Ondrejovce, -viec (obec)

onedlho, *prisl.*

onehda, onehdy, *prisl.* = nedávno

onehdajší

onemelý

onemieť, -iem, reč stratit'

onemieť, -ím; onemovať, -ujem *niekoho*

onen, ona, ono, zám.

oneskorit' sa, -ím sa: Sejba oneskorila sa pre suchotu. (Rr.)

onezdravieť, -iem

onica v. onuca

onikať, -ám, hovoriť niekomu „oni“ (na nemecký spôsob)

onomatopoický (*gr.*), podľa zvuku utvorený

onuca, -e, kus plátna na obvíjanie nôh do obuvi: Našla handra onucu (o priateľstve daromných ľudí).

oňuchať, -ám; oňuchávať, -am: Kravy slamu len oňuchaly, ale nežraly.

oný, -á, -é = onen: Oné tri panské domy. (HVaj.)

opáčiť, -im; opačovať, -ujem = 1. ohmatať; 2. navštíviť: Na tretí deň ju šiel otec z domu opáčiť. — Prišli sme vás opáčiť. (Plk.)

opačitosť, -ti

opačitý = prevrátený, neporiadny

opačný = obrátený, naopak

opadať, -ám; opadávať, -am; opadnúť, -nem: opadla voda. — O pár rokov nevládal už ani volom jarma na šiju vložiť, tak opadol. (Gr. Taj. II., 11.)

opacha, -y = zruta; hromada; potvora: S týmito opachami praseťa stál človek v ustavičnom boji. (P. Tóth. Slov. báj.) — Musel som ju sľúbiť ohave medveďovi, a just je hodina, keď si tá opacha má prísť po ňu. (Dbš. Sl. pov.)

opájať, -am; opojiť, -ím = opilým robiť

opak, -u: Naopak sveta. — Opak skutočnosti. — U nás ide všetko naopak.

opakovací, -ia, -ie: sloveso opakovanie

opakovať, -ujem

opálat, -am, na riečici, opálke, lopate zbožie prehadzovať, previevať, aby sa z neho prach a plevy vyfúkaly

opálenina, -y

opálený

opáliť, -im; **opaľovať**, -ujem: Opálil si vlasy sviečkou. — **sa**: No, len no! veď sa ty opáliš! (Zátur.)

opálka, -y, nádoba na opálenie zbožia; koš, z ktorého koňa krmia; **opáločka**, -y

opaľok, -ľka = opálené drevo, hlaveň

oparovanie, -ia

oparovať, -ujem = podrobiť si, pánom niečím sa stať

opantať, -ám = ovinúť, spútať, sputnať: Tu vidíš, ako je náš život opantaný starosťou o hmotu, celkom vyplnený borením sa s ňou a za ňu. (Šoltésová.)

opaprikovať, -ujem

oparenina, -y

opariť, -ím; **oparovať**, -ujem: sliepku, prasa, hus

opary, -ov = kúty v ústach

opásat, -šem; **opasovať**, -ujem; — **sa**: Opáš sa mečom.

opaskový, **opasný**: remeň

opasok, -ska: Na vysokom opasku ligotaly sa mosadzné šajby a pracky. (Kukuč. XXIII.)

opát, -a (z *lt.* abbas)

opäť, *prisl.* = zasa, znova

opatera, -y: dieťa bez opatery

opätný = opätovný

opätok, -tka, *pôvodne*: koža okolo päty

Opatová, -ej

opätovanie, -ia: Opätovanie spo-

jok menujeme polysyndetonom: Čierna kabanka, plecom visiaca, širák kvietim operený, červená stužka kvietim letiaca, a mladý fúzik a briadka mladá, a sokolieho oka lampada, a vrkočov havraných pár, a na opasku ligot storaký, a ľahkých krpcov dlhé návlaky: to zmenilo tanečnic tvár. (Sldk. Detv.)

opätovať, -ujem; **opätovací**

Opatovce, -viec

opatrenie, -ia = zaopatrenie, prichytenie

opatrit, -ím = zaopatrit': Opatril Ondrejovi službu.

opatrne, *prisl.*

opatrnosť, -ti: Opatrnosť je matka bezpečnosti. (Sb. M. S.) Opatrnosť nie je len matkou múdrosti, ale i zdarného výsledku. — Bez opatrnosti je i múdrosť slepá. (Zátur.) — Opatrnosti nikdy nezbýva. (Sb. M. S.)

opatrný: Opatrného Boh opatruje.

opatrovanie, -ia

opatrovať, -ujem: Opatruj vás Pánboh!

opatrovať, -a; **opatrovať**, -y

opatrovňa, -ne, o. maličkých je ústav, kde opatrujú deti rodičov, ktorí pre svoje zamestnanie celý deň mimo domu trávia

opatrovnica, -e; **opatrovníctvo**, -a; **opatrovník**, -a

opátsky; **opátstvo**, -a

opekance, -ov, cesto opečené, mliekom sparené, tvarohom alebo makom posypané, omedené a maslom omastené: Dost' dobre

sa ten ešte opekancov napuká (naje, dočká sa Vianoc). (Sb. M. S.)

opekať, -ám; **opieť**, -pečiem; **opekať sa** = ohrievať sa: o. sa na slnku, pri peči

opeknieť, -iem: Veru i všedná jej tvár opeknela. (Kukučín M. v.)

opeňovačka, -y, lyžica na snímanie peny

opera, -y (*lt.*), spevohra

operácia, -ie (*lt.*); **operačný**, **operatívny**

operadlo, -a

operatér, -a (*lt.*), lekár, ktorý operuje

operený

operiť, -ím; — **sa** = perím obrásť; obohatiť sa

opevniť, -ím; **opevňovať**, -ujem: tábor valom, mesto hradbami

opica, -e; **opička**, -y; **opíča**, -aťa

opičenie sa po cudzine (J. Vlček: Dejiny lit. slov.)

opičiť sa po niekom, po niečom

opičl, -ia, -ie

opieť v. **opekať**

opierať, -am; **oprieť**, -iem; Chudobný človek ostal sám a hlavu si oprel o dlane. — Opri ho o stenu, aby nepadol. — **sa** o niečo.

opíjať sa, -am sa; **opiť sa**, opijem sa

opilec, -lca

opíliť, -im; **opiľovať**, -ujem

opíľky, -ov = piliny

opilosť, -ti

opilstvo, -a = ožranstvo: Z opilstva nič dobrého nepochodí. (Zápur.)

opínať, v. **opnúť**

opis, -u = opísanie: prírody, udalosti

opísať, opíšem; **opisovať**, -ujem; Opíše vás ako pansláva.

opiť, opijem; **opíjať**, -am; — **sa**: zo zúfalstva

opitý: o. ako snop, ako čík, ako čap. — Videl si ma opitého.

oplácať, -am; **oplatiť**, -ím

oplakať, opláčem; **oplakávať**, -am; o. svoje hriechy

opláknúť, -em; **oplakovať**, -ujem: hrniec opláknúť

oplan, -a = planý človek, ničomník

opľasknúť, **opľasnúť**, -em = opadnúť: Opľasla radosť a oduševnenie. (Kukuč. M. v.)

oplátka, -y (*lt.*) = oblátka

oplávať, -am = plávaním obísť

oplecko, -a, ženská krátka košeľa (po pás) so širokými rukávmi

oplechavieť v. **oplešivieť**

oplechovať, -ujem = plechom pobiť

oplešivený

oplešivieť, -iem

opletačka, -y = mrzutosť

oplieť, oplejem, 1. o. kapustu, ľan; 2. ošudiť, ošialiť: Oplel si ma, ale viac sa nedám. — Oplel ma o všetko. (Dbš.)

oplechlosť, -ti = plešivosť, lysina

oplehlý = plešivý

oplechnúť, -em = oplešivieť

opliesť, -pletiem; **opletať**, -ám

oplodenie, -ia

oplodiť, -ím; **oplozovať**, -ujem = plodným robiť

oplotiť, -ím = plotom ohradiť

opľuť, opľujem; **opľúvať**, -am

oplyvať, -am = hojnosť mať: o. bohatstvom

oplzlosť, -ti = mrzkosť, smilnosť: o. v reči

oplzlý = nečistý, mrzký, hanobný

oplznúť, -nem = oplešivieť: Oplzla mu hlava.

opnúť, -nem; **opínať**, -am = opásat' opodiať, *prísl.*

opojenie, -ia; **opojený**

opojiť *o.* **opájať**

opojný, čím sa človek opája: nápoj. — Chvíle ich lásky byly opojné. (Št. Krčméry.)

o polnoci, **o poludní**

opona, -y: oponou zastrieť, o. spustiť, vytiahnuť

oponec, -nca, zelina (Glechoma hederacea).

oponent, -a (*lt.*) = odporca, protivník

oponovať, -ujem (*lt.*), odporovať

opora, -y

oportunita, -y (*lt.*) = vhodná príležitosť; **oportunný**

opováženie, -ia

opovážiť sa, -im sa; **opovážovať sa**, -ujem sa: Ty sa mi opovážiš do očí povedať, že lužem?

opovážlivec, -vca

opovážlivosť, -ti

opovážlivý: Opovážlivý ale nerozvážlivý. (Dbš.)

opovedať, -ám = oznámiť, ohlásiť

opovrhovač, -a

opovrhnúť, -nem; **opovrhovať**, -ujem *niekoho, niekým, niečo, niečím*: Paľko Žofiu, bývalú milenku, z celého srdca opovrhoval. (Kukučín XII.) — Chlebom neslobodno opovrhnuť.

opovrhnutie: opovrhnutia hodný **opovrhnutý**

opozdiť sa: Ako sa stalo, ako nie, dost' na tom, opozdili sa s robotou. (Kukuč. III. 145.) *o.* oneskoriť sa

opozícia, -ie = odpor, strana od-porná

oprámiť, -im; **opramovať**, -ujem

oprasiť sa: sviňa sa oprasila

oprášiť, -im; **oprašovať**, -ujem;

Miško sa usmial a oprášoval si kabát. (Kukučín)

oprašivieť, -iem

oprať, operiem; **opierať**, -am: Ale ten lejak opral hradsú. (Rr.)

oprata, -y, remeň al. povraz, ktorým kočiš kone obracia a spravuje

oprava, -y: Sbierať milodary na opravu kostola. — Oprava písomnej úlohy.

opravca, -u

opravdivo, *prísl.*, pravdivo, v pravde, úprimne, bez žartu

opravdivý

opraviť, -im; **opravovať**, -ujem;

oprávať, -am: o. omyly, knihu, cestu. — Opravil stoh vidlami.

— Opravuje žiacke úlohy.

oprávnený na niečo

oprávniť, -im; **oprávňovať**, -ujem

oprávňujúci

opravný: opravná skúška

opravovať *o.* opraviť

opravovateľ, -a

oprchať, -am; **oprchnúť**, -nem;

oprchávať, -am; **opršať**, -ím = spadať: Ruže oprchajú, keď dlho kvitly. — Oprcha listie

so stromov. (Rr.)

oprehlý

opriadať, -am; **opriasť**, opradiem

oprieť *o.* **opierať**

oprlíť, -im = poprliť: Žihľava ma oprlila. (Rr.)

oprobovať, -ujem = skúsiť

oproti, *predl.*

oproťajší = naprotivný
oproťajšok, -ška: Býva v prízemí domu, ktorý je oprot'ajškom úhľadnej vily.
oprskaf, -ám; oprsknúť, -nem
opršať *v.* **opréchať**
optik, -a (gr.), hotoviteľ okuliarov, ďalekohľadov, drobnohľadov
optika, -y (gr.), náuka o svetle
optimista, -u (lt.), kto vždy len najlepšie veci očakáva
opuchlina, -y; opuchlosť, -ti
opuchlý: Chybne píšú: vyzeral (*germ.*) opuchle, miesto: bol opuchlý (od príčastí zpravidla netvoríme prísloviek). (R. § 229.)
opuchnúť, -nem; opúchať, -am
opuka, -y, vápenec smiešaný s hlinou a drobným pieskom
opukaný
opukať sa, -ám sa; opuknúť, -nem
opustený: Hanka, opustená ako prst, ostala sama na širom svete. (Dbš. Pov.)
opustiť, -ím; opúšťať, -am = zanechať, samotným urobiť: Starú cestu neopúšťaj pre novú. (Dbš.) Všetci ho opustili. (Rr.) — **opúšťať sa, -am sa** = chorľavieť, ochabovať, slabnúť
opýtať sa, -am sa; opýtovať sa, -ujem sa = spýtať sa: opýtal sa chlapca
orabovať, -ujem (nem. rauben)
oráč, -a: Keby nebolo oráča, nebolo by boháča.
oráčina, -y, zoraná zem, roľa; zem súca na oranie
oráčič, -im
oračka, -y = čas orania; oranie
orákulum, -ula (lt.), veštbá, veštia-reň

oráňať: Vetry nám všetko ovocie oráňaly. (Rr.)
oranie, -ia: Jesenné oranie — polovičné hnojenie. (Zátur.)
oranž, -a (fr.), pomaranč; **oranžový**
orať, oriem: Neorie, neseje, samo sa mu rodí. (Zátur.) — Neoriem, nesejem, samo sa mi rodí, takú mám frajerku, sama za mnou chodí. (Sl. sp.)
orátor, -a (lt.), rečník
oratovať, -ujem (nem.) = zachrániť
Orava, -y; Oravec, -vca (nie Oravčan); Oravka, -y
oravský: oravskí pláteníci; Oravská župa.
orba, -y = oranie
ordálie, -ií (lt.), boží súd
ordinácia, -ie (lt.), vysvätenie za kňaza; udelenie lekárskej rady
ordinárny (lt.) = obyčajný, všedný, sprostý, špatný, neslušný
ordinovať, -ujem (lt.) = za kňaza posvätiť; prijímať chorých a im radiť
ordonancia, -ie (fr.), nariadenie; **ordonanc, -a**, vojenský posol (*rus. vjestovój*)
ordre (fr. čítaj ordr), -u, rozkaz
orech, -a: vlaský o., lieskový orech = lieskovec; muškátový, mandľový o. — Tvrdý je to orech. — Zdravý ako orech. (Rr.) Orechy ráňať. — *zmenš.*
oriešok, -ška
orechovec, -vca, zelina (*Allium scorodoprasum*)
orechovník, -a = orechový koláč
orechový: strom
Orešany, -ian (obec)

orešie, -ia
 orešnica, -e, vták
 orešník, -a, orechová záhrada;
 nástroj na lúskanie orechov
 organ, -a (*gr.*), hudobný nástroj
 v kostoloch
 orgán, -u (*gr.*) = ústroj, vykoná-
 vateľ, úd
 organár, -a, kto organy robí
 organický = ústrojný
 organista, -u
 organizácia, -ie, zriadenie; organi-
 začný; organizovať
 organizmus, -mu (*gr.*) = sústava,
 sklad, ústrojnosť; spojenie údov
 v teleso života schopné
 organizovať, -ujem (*gr.*) = zriadiť,
 spolčiť
 organovať, -nujem
 orgie, -ii (*gr.*), bezuzdné hodovanie
 orgován, -u = turecká baza
 orchester, -tra (*gr.*) = sbor hu-
 dobníkov
 oriadif, -im
 orient, -u (*lt.*), východ
 orientalista, -u, znalec východných
 jazykov
 orientálny = východný
 orientovať sa, -ujem sa = vy-
 znať sa
 oriešok, -ška
 originál, -u (*lt.*) = pôvodina
 originálny (*lt.*) = pôvodný, prvot-
 ný, zvláštny
 orkán, -u (*tl.*), prudký víchor
 orľa, -aťa; orliatko, -a; orlíča, -aťa
 orlica, -e
 orlíček, -čka
 orličí, -ia, -ie
 orlík, -a
 orlový
 ornament, -u (*lt.*) = okrasa, ozdoba

ornamentika, -y, náuka o ozdo-
 bovaní
 ornát, -u (*lt.* ornatus = ozdoba,
 okrasa), vrchné rúcho omšové
 ornica, -e = orná zem
 ornitologia, -ie (*gr.*), náuka o vtá-
 koch
 orný
 -oro. Číslovky rozčleňovacie na
 -oro sú obyčajne nesklonné,
 na pr.: Dnes ich sedelo šestero
 v jednej začadenej izbičke. (H.
 Vaj.) — Frkanie šestero koní
 bolo počuť. (H. Vaj.) — Dom
 mal viacero stránok. (HVaj.)
 — V každom dome vreští po pä-
 toro detí. (HVaj.) — Skloňujú sa
 tieto číslovky ako spodstatnelé
 mená (pravda, len v jednotnom
 čísle); desatoro, z desatora, k de-
 satoru, o desatore, s desatorom.
 oročka, -y, dar pomocníkovi v kar-
 tách
 orodovať, -ujem (z *lat.* orare) =
 prosiť za niekoho: Oroduj za
 nás!
 orodovnica, -e; orodovník, -a
 orografia, -ie (*gr.*), horopis; oro-
 grafický, horopisný
 orol, orla: Orol múch nelapá. —
 Znamenie vladárstva: orol rus-
 ký, pruský, poľský; dvojhlavý;
 rád bieleho orla; Orol spolok;
 orol = člen Orla
 Országh, Pavel: Pod šedým Cho-
 čom, posledným mohutným vý-
 bežkom Vysokých Tatier na
 rozhraní Liptova a Oravy, roz-
 kladá sa neveliká dedina Vyš-
 ný Kubín. Z tohoto hniezdočka
 vyšiel znamenitý slovenský bás-
 nik Pavel Országh, poetickým

pseudonymom Hviezdoslav zvaný. (*1849—†1921)

ortiel, -a (z *nem.* Urtheil) = rozsudok: Vyslovili nad slovenčinou a slovenským národom ortiel smrti.

ortodoxný (*gr.*) = pravoslávny

ortoepia, -ie (*gr.*), náuka o správnej výslovnosti

ortografia, -ie (*gr.*) = pravopis

ortopedia, -ie (*gr.*), liečenie skrívenín

ortuť, -ti = živé striebro

orútiť, -im = silno uderiť

os, osi, *mn. gen.* osí, priečnica vo voze, okolo ktorej sa koleso krúti; os nebeská

osa, -y, *mn. gen.* ôs, hmyz

osada, -y, miesto ľudmi osadené, obec, dedina: Osady anglické v Indii. — **Osada**, **Osádka**, miestne mená.

osadiť, -ím; **osádzať**, -am; **osadzovať**, -ujem; — sa

osadlosť, -ti

osadlý

osadníctvo, -a

osadník, -a

osadok, -dku, kal osadzujúci sa

osádzať *v.* **osadiť**

osamelosť, -ti: v osamelosti žiť

osamelý: osamelý život viesť

osamostatňovať, -ujem

o samote, *v.* samota

osamotenie, -ia; **osamotený**

osamotnieť, -iem

osamotiť, -ím, **osamocovať**, -ujem

osebe, *prisl.*, osobitne, osve, oddelene; *iné je* o sebe

osedlaný

osedlať, -ám

osekan, -a, **osekanec**, -nca = ose-

kaný, orúbaný kyjak: Dubec potrebuje osem rokov, aby stvrdol na osekanec. Každý rok robia doňho záseky, ktoré zalieva a hojí zdravá miazga, robiac z nich hrčavú tvrdinu. (Kukuč. XXIII.)

osekať, -ám; **osekávať**, -am

oselník, -a, krbík, drevená pošva na oslu, osličku; *v.* čachor

osem

osemdesiat

osemdesiatnik, -a

osmdesiat sedem

osemdesiaty

osemnásť: Jeden za osemnásť, druhý bez dvoch za dvacať. (Sb. M. S.)

osemnásty

osemročný

osem sto

osemstý

osem tisíc

ôsmy

oschnúť, -nem; **osychať**, -ám; **oschýnať**, -am

osí, -ia, -ie: osie hniezdo

osiať, -sejem; **osievať**, -am: múku osievať

osídliť, -im = osídlom chytiť, zaplietť

osídlo, -a = oko: do osídla lapiť

osievať *v.* **osiať**

osihotený

osihotiť, -ím: **osihocovať**, -ujem = izolovať

osika, -y, strom (*Populus tremula*)

osina, -y = ost', ostrý fúzik klasu: klasy s osinami

osinelý

osinieť, -iem: Osinel od zlosti.

osirelosť *v.* sirotstvo
osirelý = osirotený
osirieť *v.* osirotieť
osirotieť, -iem; **osirotený**
osivieť, -iem
osivo, -a, semeno na siatie určené
oskoruša, -e, strom (*Scorbus aucuparia*)
osla, -y = oslička, brús
osľa, -aťa; **osliatko**, -a; **oslíča**, -aťa
oslabieť, -iem; **oslabnúť**, -nem
oslabiť, -ím
oslada, -y = osladienie
osladiť, -ím; **osládzasť**, -am
osladnúť, -nem
oslava, -y = oslávenie
oslávenec, -nea
oslávenie, -ia
osláviť, -ím; **oslavovať**, -ujem =
 slávnym učiť; chváliť, velebiť
oslavovať *v.* osláviť
oslavovateľ, -a
oslepený
oslepiť, -ím; **oslepovať**, -ujem: Ký
 Parom ťa oslepil. (Dbš.)
oslepnúť, -nem
oslí, -ia, -ie
oslica, -e
oslíča *v.* osľa
oslička, -y = osla
oslík, -a
osliniť, -ím
oslizlý: o. mäso
osliznúť, slizkým, sliznatým sa
 stať: mäso oslizlo
oslň, -ne; **oslnie**, -ia, slnečná stra-
 na; slnečné svetlo: Vidiac oslň
 archanjela, skryl obličaj hneď
 matke do zástery. (Phřd. III.)
oslniť, -ím; **oslňovať**, -ujem =
 osvietiť, osvetliť
oslobodiť, -ím; **oslobodzovať**, -ujem

niekoho od niečoho: o. od stra-
 chu a starosti; o. od roboty, od
 platu, od vojenskej povinnosti
oslopať sa, -em sa = opiť sa
oslovina, -y = oslovstvo; oslie
 mäso
osloviť, -ím; **oslovovať**, -ujem:
 osloviť niekoho krásnou re-
 čou; pokorne, prosebne
oslovský; **oslovstvo**, -a = veľká hlú-
 post'
osmeliť, -ím; **osmeľovať**, -ujem; —
 sa
ôsmi = osem, osmoria; *instr.* ôsmi-
 mi; iné je ôsmymi (od ôsmy, -a,
 -e), na pr.: Bol medzi ôsmimi
 chlapmi (keď ich bolo osem);
 bol medzi ôsmymi chlapmi (med-
 zi tými, ktorí boli v poradí na
 ôsmom mieste).
osmička, -y
osmina, -y
osmiuholník, -a; **osemuholník**
osmolíť, -ím; **osmoľovať**, -ujem
osmoraký
osmorka, -y
osmoro
osmrdkávať
osmudiť, -ím; **osmudzovať**, -ujem:
 jedlo
ôsmy, -a, -e
osnova, -y, 1. osnova na krosnách;
 2. text, plán, náčrtok
osnovník, -a = konceptný úradník
osoba, -y, človek jeden o sebe, bez
 ohľadu na pohlavie: o. stará,
 mladá, veľká, pekná, útla; zna-
 menitá, významná; mravná (mo-
 rálna); duchovná, svetská. —
 Posteľ pre dve osoby. — Kaž-
 dá osoba platila zlatý. — Pri
 časovaní máme tri osoby.

osobášený

osobášiť, -im: Zajtra ma s ním osobášia. (Koll. Zp.); **osobášený**

osobite, **osobitne**, *prisl.* = osve, osebe, oddelene

osobitnosť, -ti

osobitný, **osobitý** = oddelený, osve: Žil on v tej osobitnej chyži ticho. (Dbš. Sl. pov. I.)

osobivý (*od* osohovať si)

m. osobne (persönlich) prišiel *piš*: sám prišiel

osobníctvo, -a = personál

osobnosť, -ti = osoba; osobná vlastnosť

osobný, osoby sa týkajúci: o. majetok, pomer, úver. — Osobné zámeno: ja, ty, on...

osobovačnosť, -ti: Nebolo už mocného Svätopluka, preto prinavrátala sa Nemcom stará osobovačnosť.

osobovačný

osobovať si, **osobujem si**: Veľa si osobuje.

osobový

osočovať, -ujem = ohovárať

osoh, -u: Aký z teba osoh. — Nie je to bez osohu. — Dávajú ma za pisára: pisár píše mnoho, nemá osoh z toho, nepôjdem zaň. (Koll. Zp.)

osohovať, -ujem; **osožiť**, -ím, úžitok prinášať, užitočným byť

osol, osla: Osla bárs do Viedne poženieš, predsa zostane len oslom. (Zátur.)

osoliť, -ím: o. polievku; osoliť odpoveď (urobiť ju vtipnou).

osolstvo, -a = hlúposť

m. osopiť sa, *piš*: oboriť sa

osožiť *v.* **osohovať**

osožnosť, -ti

osožný: o. cirkvi člen, osožný pre cirkev člen

ospalo, *prisl.*: o. pracovať = lenivo; *m.* vyzeral (*germ.*) ospale, *piš*: bol ospalý

ospalec, -lca

ospalosť, -ti, pocit potreby spania

ospalý: Nemajúc roboty, složil ruky na prsia a hľadá ospalým okom na tento svet, vyhriaty letným slniečkom. (Kukuč. III., 7.)

ospanlivý; **ospanlivosť**, -ti

ospevovať, -ujem; **ospievať**, -am

ospovedať sa, -ám sa: z hriechov

ospravedlnenie, -ia (v teológii: prenesenie zo stavu hriechu do stavu milosti)

ospravedlniť, -ím; **ospravodlňovať**, -ujem (v smysle súdnom: za spravodlivého uznať, vyhlásiť)

osprostieť, -iem: Dietky vaše budú učiť v cudzej, vám nesrozumiteľnej a nepotrebnnej reči maďarskej, že iba osprostujú. (Gr. Taj.)

osrdie, -ia, vnútornosť okolo srdca

osrk, -u, bolestný vzdych

osřkať, -am, vzdychať; **osřknúť**, -nem, vzdychnúť

osřkavý, trasúci sa

osť, -ti: osť klasu; rybia tenká kosť

ostarieť, -iem; **ostarnúť**, -nem; **ostarievať**, -am = starým sa stať:

Ale kým syn rástol, otec sa ostarieval. (Dbš. Sl. pov.) —

Do tých čias bojsa ostariete.

ostarky, -ov = staré veci, staré stromy

ostarnúť *v.* **ostarieť**

ostat, ostanem; **ostávať**, -am *nie-čím*, byť, trvať v istom stave: Spadol a ostal ležať. — Neostane kameň na kameni.

ostatne, *prísl.*

ostatný: *m.* „ostatný“ nepíš „ďalší“, *píš* urobila ešte ostatné zmeny (a *nie*: „ďalšie“)

ostatok, -tku, zbytok, zvyšok, koniec

ostávať *v.* **ostat**

osteň, -tňa = osť, trň, prút, patyk (na pr. poháňať dobytok)

ostenka, -y; **ostenky**, -iek, -ôk, krátke pierka, na pr. husie, po oškľbaní ešte v koži väziace

osteňový

ostentatívny (*lt.*) = vypínavý, chvastavý

ostie, -ia: na ostí noža, na ostie noža. — To príde na ostie meča. Ostie = osti.

ôstka, -y = malá osť, na pr. na klase; tenká rybia kosť

ostnatý, osti majúci

ostrážitý = bedlivý: pes

ostrb, -a. **ostrva**, -y, kmeň jedle s konármi na krátko osekanými, naň sa navešia d'atelina a i., aby lepšie schla; kôl alebo rároha na sušenie

ostredok, -dka, malý záhon: Tri lúky dávali každoročne do prenájmu a dva ostredky prenajímali pod kapustu od nich chudobnejší ľudia. (Gr. Tajovský)

ostrešie, -ia = kraj strechy

ostrica, -e, ostrá tráva (*Carex ornithopoda*)

ostrič, -a

ostrie, -ia, ostrá strana veci: noža, meča

ostrihať, -ám: vlasy

ostrihať, -am = brániť, hájiť; — sa niečoho

Ostrihom, -a, mesto v Maďarsku

ostriť, -ím; **ostrievať**, -am = ostrým robiť, brúsiť

ostrižok, -žka; **ostrižky**, -ov: papieru, vlasov, vlny

ostroh, -u, miesto kolmi ohradené

ostroha, -y; **ostrôžka**, -y

ostrohový, čo sa k ostrohe vzťahuje: ostrohové koliesko

ostrohranný

ostrolist, -u, strom (*Ilex aquifolium*)

ostropes, -psa (*Carduus marianus*)

ostrosť, -ti; **ostrota**, -y: meča, očí, myslí

ostrouholný

ostroumný

ostrov, -a, zem so všetkých strán vodou obkľúčená

ostrovan, -a

ostrovid, -a, 1. ostrého, bystrého zraku; 2. rys

ostrovie, -ia, skupina ostrovov

ostrovný, **ostrovský**

ostrovtip, -u = dôvtip

ostrovtipný = dôvtipný

ostrozraký

ostrôžka, -y = ostroha; zelina (*Delphinium*)

ostrúhať, -am; **ostruhovať**, -ujem

ostružina, -y = černica (*Rubus fruticosus*)

ostružiny, **ostružliny**, -ín, čo strúhaním odpadá, ostrúhané triesky

ostrva *v.* **ostrb**

ostrý

m. ostuda *píš*: hanba, posmech, potupa

ostydnúť, -nem = ochladnúť

ostych, -u = ostýchanie, stydenie
ostýchať sa, -am sa *s gen.* = báť sa, stydiť sa, štítiť sa: neostýchajúc sa = bez ostýchania

osud, -u, čo je súdené človeku
osúdenec, -nca, ženich deve osudom určený (*rus.* suženyj)

osúdenica, -e, nevesta mláďencovi osudom určená

osudný

osuheľ, -hle, zimná, hustá hmla; srieň: Zamrznutý sneh vrzdí mu pod nohami a striebrišťa osuheľ sadá mu na neoholenú tvár a chlpatú čapicu. (Kukuč.: III., 145.)

osúch, -a; **osúšok**, -ška; **osúštek**, -a, z rozličnej múky pečený plošký bochník; koláč suchý
osušiť, -ím; **osušať**, -am: Osušal sa na slnku.

osutý = osypaný

osvätiť, -ím; **osviacať**, -am

osve, *prisl.* = osebe, osobitne: Každá báseň osve si v mojej duši zaujala miesto.

osvecovať, -ujem; **osvietiť**, -im

osvedčenie, -ia

osvedčiť, -ím; **osviedčať**, -am; **osvedčovať**, -ujem, svedectvo o niečom vydať, dokázať, oznámiť, tvrdiť; — sa. *Nepíš* prehlásiť miesto osvedčiť sa. Predstavitelia korporácií osvedčili sa (*nie* prehlásili), že budú spoločne konať... — *m.* osvedčil sa v svojom povolaní, *píš*: dokázal sa v svojom povolaní.

osveta, -y, osvietenie, svetlo; osvietenie ľudu, rozumu. — Osveta sa vzťahuje na rozum, vzde-

lanosť na všetky schopnosti; osvete naproti stojí nevedomosť, vzdelanosti hrubosť mravov.

osvetlieť, -iem

osvetliť, -ím; **osvetľovať**, -ujem

osvietenie, -ia

osvietenosť, -ti, i titul

osvietený, i titul

osvietiť *v.* **osvecovať**

osviežiť, -iem

osviežiť, -ím; **osviežovať**, -ujem = očerstviť: Oddýchli sme si a teraz s osvieženými silami pôjme do roboty.

osvojenie, **osvojovanie**, -ia, privlastnenie

osvojiť, -ím: **osvojovať**, -ujem = privlastniť

osychať, -ám *v.* **oschnúť**

osypať, -em; — sa

osýpky, -pok = sypanice, výsyp na tele u detí (*morbilli*); iné sú kiahne (*varicella*), po ktorých ostáva rapavosť

ošalieť, -iem = zblazniť

ošancovať, -ujem

ošarpanec, -nca = otrhanec

ošarpaný = otrhaný: Ošarpaný ako lipa v jeseni. (Dbš.) — Šli ďalej, až prišli k istému ošarpanému domčeku. (Dbš. Pov.)

ošarpať, -em

ošatiť, -ím; **ošacovať**, -ujem: Ošatili ho od hlavy až do päty. (Rr.)

ošedivieť, -iem: Mal od čoho ošedivieť (od trápenia, od starosti). (Rr.) — Vlasy mu tiež takrečeno cez jednu zimu ošedively. (Kukuč.: Dom v str. I. 107.)

ošemetník, -a

ošemetnosť, -ti = neúprimnosť:
pokrytstvo, spojené s úmyslom
ošúdiť

ošemetný

(ošetrovať) *v.* opatrovať

ošiaľ, -u = závrät; šialenie: Pri-
šiel na teba akýsi ošiaľ.

ošialiť, -im = podviesť i oklamať,
omámiť, ošúdiť

ošinúť, -niem = uderiť: ošinulo
ho = porazilo ho

ošípaná, -ej = sviňa

ošípané, -ého : Gazda predal po
pätnásť korún ošípané.

oškerený = puknutý

oškeriť, -ím; **oškierať**, -am = oce-
riť; — **sa** = odchýliť sa, odstať;
pukať sa

ošklbaný

ošklbať, -em; **ošklbávať**, -am

ošklivenie, -ia

oškliviť, -ím = nechutným robiť;
— **sa** = hnusiť sa

ošklivo, *prisl.*

ošklivosť, -ti

ošklivý

oškodiť, -ím; **oškodzovať**, -ujem;
— **sa**: Zábudlivý často sa oško-
dí.

oškohlať, -hlem = oškrabať

oškrabať, -em; **oškrabávať**, -am;
oškrabovať, -ujem

oškrabky, -ov

oškrieť, -eje, trochu obhorieť

oškvariť, -ím; **oškvarovať**, -ujem

oškvarok, -rka; **oškvarky**, -ov:
o. slaniny; o. kamenného uhlia

ošmátať, -am, -cem; **ošmátavať**,
-am; **ošmátrať**, -am = omacať,
ohmatať

ošmietat sa, -am sa = vrtieť sa
okolo niekoho: Neošmietaj

sa okolo toho hrnca, lebo vla-
sov natratíš doň. (Zátur.)

ošomraný: Radšej budem v chu-
dobe jesť suchý čierny chlieb,
ako tú ošomranú slaninu.
(PhId. VI.)

ošomrať, -em = ohundrať

oštara, -y = neprijemnosť: Je na
oštaru, a nie na osoh. (Kuku-
čín M. v.)

ošťať (sa), -ím (sa); **oštievať (sa)**,
-am (sa)

oštep, -u

oštiepok, -pka, syr tuhý, vyschlý:
Do formy kladie sa syr; z tých
foriem vychádzajú chutné
oštiepky.

oštipať, -em; **oštipovať**, -ujem

oštipinka, -y = omrvinka

ošúdiť, -ím; **ošudzovať**, -ujem =
oklamať, podviesť

ošuchaný = obnosený, otrhaný:
ošuchané šaty

ošustnúť, -nem *niekoho niečím* =
obliať

ošvábiť, -im = ošúdiť

otáčať, -am; **otočiť**, -ím; — **sa**:
Zem okolo slnka sa otáča. —
Otáčali ho opaterou.

otáhotnieť = ťahotnou sa stať

otáľat, -am = meškať, váhať, od-
ťahovať, odkladať: Ved' takého
muža pod slncom nebolo viac,
ako bol on. Tichý, prívetivý ku
každému a za mňa ani do ohňa
nebol by otáľal skočiť. (Timr.)

otáľavý

otáľ, otnem; **otínať**, -am: o. strom
z haluzí

otava, -y, tráva po prvom kose-
ní rastúca, mládza

(**otázať sa**) *v.* spýtať sa

otázka, -y: Aká otázka, taká odpoveď. — Neraz predloží sám sebe otázku: čo je to s ním? (Kukuč.: Dom v str. II. 109.)

otáznik, -a: Otáznik (?) píše sa na konci otázky nezávislej. Na pr.: Kde si bol? Koľko je hodín? (Pravop. § 74.) *v.* delidlo

otázny

otážieť, -iem: Chôdza hodne oťažela. — Oťažely krídla dlhou púťou. (Andr. Sládkovič)

otcov, -a, -o; *pl. m.* -i (živ.), -e (neživ.), *ž.* -e, *str.* -e

otcovizeň, -zne = dedičstvo otcovské: Pre dlžobu odpredal si otcovizeň.

otcovrah, -a

otcovský

otcovstvo, -a = stav otca; láska otcovská

Otčenáš, -a, složený výraz vokatívny, ale prijíma sa za substantívum v nominatíve, a na tom základe sa aj skloňuje: Ani by sa Otčenáš nepomodlil (človek), a už sa vrátil. — Netrvalo to ani za Otčenáš. (Dbš.) — Modlitba Otčenáš

otčim, -a = nevlastný otec

otčimstvo, -a

otčina, -y = vlasť otcovská

otčizna, -y, po otcovi pozostalý majetok

otec, otca, *vok.* otče, *pl.* otcovia: o. duchovný = kňaz; spovedník; kmotor; Otec nebeský (= Boh); Otec svätý = pápež; starý otec = ded; s otci (starý inštrumentál). — Aký otec, taký syn; aké drevo, taký klin, aký mlynár, taký mlyn. — Kone

sú otcu-materi hodné šesťsto zlatých. — Ani môjmu otcovi ich inakšie (lacnejšie) nedám. (Sb. M. S.) — Otec mu z kapustného hlúba hlavu zlomil (nezná otca). (Sb. M. S.) — Ako ty dnes otcovi, tak tebe kedysi tvoj syn. (Rr.) — Spišy cirkevných Otcov; svätý Otec (pápež); nebeský Otec.

otecko, -a: Pod', Dunaj, kráľovský otecko náš. (Btt.)

otekať, -ám; **otieť**, otečiem = opuchnúť: nohy otekly

oteklina, -y = opuchlina

oteklý

otelíť sa: krava sa otelila

otemnieť, -iem, temným sa stať

otemniť, -ím: **otemňovať**, -ujem

otep, -i, vymlátený snop

oteplený

oteplieť, -iem = oteplíť sa

oteplíť, -ím; **oteplovať**, -ujem; — **sa**

otesať, -šem; **otesávať**, -am

otesok, -ska = klátik

otiahnuť, -nem; **otahovať**, -ujem: nôž na osle

m. otiaľ piš: odtiaľ

m. otiec piš: otec

otieť *v.* **otekať**

otiepka, -y *v.* **otep**

otierať, -am; **otrieť**, -iem = trením očistiť: — **sa**: Každý Parom sa o neho otiera (krivdí mu, ohovára ho). (Rr.) — O chudobného každý sa otrie. (Sb. M. S.)

otka, -y = styk, nástroj, pri pluhu, ktorým oškrabávajú radlicu

otlačenina, -y = otlačenie, mozol

otlačiť, -ím; **otláčať**, -am; **otlačovať**, -ujem

otlak, -u = otlačenina, mozol
otlieť, -čiem; **otlíkať**, -am
Oto, -a
otobôž = práve tak: tým väč-
 šmi: A jako dnes, otobôž každé
 ráno polieval ho slzami, aby mu
 ožil. (Dbš. Sl. pov. VIII.)
otočiť *ν.* **otáčať**
otoman, -a, turecká pohovka
otomanský = turecký
otras, -u; **otrasenie**, -ia
otrava, -y: Sokrates otravu s ve-
 selou myslou vypil.
otrávenie, -ia; **otrávený**
otráviť, -im; **otroviť**, -ím; **otra-
 vovať**, -ujem: V dome nebolo,
 ani čím by muchu otrovil.
 (PhId. VIII.)
otravný
otrčieť, -ím; **otrčieť**, -am
otrepaný
otrepáť, -em; **otrepávať**, -am =
 otlíkať; o. *niekoho* = ohovárať
otrepky, -ov, odpadky od ľanu pri
 trepaní
otrieť *ν.* **otierať**
otrezvieť, -iem, -ejem
otrhanec, -nca
otrhaný: o. ako lipa v jeseni
otrhať, -ám; **otrhávať**, -am; **otr-
 núť**, -nem
otriasať, otrasiem; **otriasť**, -am:
 Otriaslo sa stavenie. — Za-
 hrmelo, až sa všetky okná
 otriasly. (Rr.) — Husté prachu
 kúdoly po poli valia sa, zem du-
 potom a nebo rykom sa otria-
 sa. (L. Chlpk.)
otrieskať, -am
otrocký; **otroctvo**, -a: V otroctve
 zrodila ma mať a preto som
 otrokom; a preto bič, hlad, re-

ťaz s osudom nešťastným od ko-
 lísky tvrdej až dosiaľ mi dušu
 v otroctve trápily. (Sládk.)
otroč, -e = otroctvo: I plakaly
 moje oči, že môj ľud mi je v o-
 troči: i čakal som — ale darmo,
 kto by zlomil naše jarmo. (S.
 Chlpk.) — Oni čelom nebijú, do
 nôh nepadajú: taká otroč ne-
 známa slovenskému ľudu. (S.
 Chlpk.)
otrôča, -aťa
otročenie, -ia
otročiť, -ím = otrokom činiť
otrok, -a: Otrokmí sme boli do-
 siaľ, viacej nebudeme. (Rázus.)
otrokár, -a
otrokyňa, -ne
otrova, **otroviť** *ν.* **otrava**, **otráviť**
otruba, -u, nadávka
otrubový
otruby, otrúb = plevy, čo ostaly
 po zomleť: Kto sa mieša medzi
 otruby, svine ho zožerú.
otruchlieť, -iem
otrusina, -y = odrobina, omrvina
otuhlý
otuhnúť, -nem
otupa, -y = mrzutosť, nepríjem-
 nosť
otupelosť, -ti: Z otupelosti pre-
 budily ho zrazu jazyky, i začal
 sa povedomejšie obzerať vôkol
 seba. (Kukuč. II., 177.)
otupieť, iem: Duch jeho prílišným
 namáhaním, bolesťou, pitím
 otupel. — Richtárka sa utíšila.
 Srdce otupelo, žiaľ ho toľme
 nerozjedá. (Kukuč. III., 55.)
otupiť, -ím; **otupovať**, -ujem: nôž
 rezaním otupíť
otupnosť, -ti

otupný = neprijemný, smutný, strašný

otuzilý

otúžiť, -im; **otuzovať**, -ujem: Reč vaša srdcia naše otúžila. — **sa otvárať**, -am; **otvoriť**, -ím: Otvoril knihu na inom mieste. — Oči sa mu otvárajú (začína poznávať, pozorovať). — Vráta sú otvorené dokorán. — Otvorili mu dvere (vyhnali ho). (Rr.) — Veje vietor, veje a to všetko od hôr, frajerôčka moja, otvorže mi, otvor. Otvorže mi, otvor, moja milá, dvere: studený vetriček na moju tvár veje. (Sl. ps.)

otvor, -u.

otvorene, *prisl.*

otvorenosť, -ti, úprimnosť

otvoriť *v.* **otvárať**

otvrdnúť, -nem

-ov, -ova, -ovo a **in, -ina, -ino** sú prípony prídavných mien privlastňovacích, ktoré v slovenčine zastupujú takzvaný genitivus possessivus, čiže genitív privlastňovací na otázku *čí, čia, čie; koho a čoho?* Na pr. miesto: dom Pavla, knižka matky — hovoríme: dom Pavlov, knižka matkina. — On je brat toho tátošov, čo na ňom drak chodí. — Nášho kráľova dcéra je chorá. — V nášho pánovom dome stojí ruža na stole. — To bola žena mladého kráľova. (Dbš. Pov.)

ovácie, -ií (*lt.*) = verejná oslava

ovad, -a, hmyz na statok (pri kúpaní i na ľudí) sadajúci

ovakovaný (vakovať)

oval, -a, veľký kus chleba

ováfať, -am

ovaliť, -ím = silne uderiť: Ovalil ho drukom — kyjom — kyjakom — papekom. (Zátur.) **oválny** (*lt.*), podobu vajca majúci **ovca**, -e: Ovca sa obahnila. — Pre jednu ovcu nedržia valacha. (Sb. M. S.) — Jedna prashivá ovca celé stádo nakazí. — Mrcha ovca, čo od čriedy uteká. (Zátur.)

ovčí, -ia, -ie: o. syr

ovčiak, -a (*pes*)

ovčiar, -a; **ovčiarenň**, -rne; **ovčiar-sky**; **ovčiarstvo**, -a

ovčinec, -nca: Bude jeden ovčinec a jeden pastier.

ovdovelý: Ovdovelé ženy po padlých vojakoch dostávajú podporu.

ovdovieť, -iem

ovečka, -y

oveľa, *prisl.* = omnoho

ovenčiť, -ím: **ovenčovať**, -ujem: Večná meno toho nech ovenčí sláva, kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva. (Samo Chalupka)

overiť, -ím: **overovať**, -ujem

m. oves *piš*: ovos

ovesiť, -ím; **ovešať**, -iam; **ovesovať**, -ujem: o. hlavu, krídla, nos

oviať, ovejem; **ovievať**, -am: Oviaľo nás chladom. (Kukučín.) — Sláva zašlých vekov junáka oviala. (S. Chlpk.)

oviaty: Žito v humne oviate. (Hdž.)

oviazať, -žem; **oväzovať**, -ujem

ovínať, -am; **oviniť**, oviniem: Oviniť by ho okolo prsta.

ovisnúť, -nem: On miesto teba na kríži ovisne. (Orol VIII.) — Ale ako pozrel do prívetivej starčeka tvári, hned' kyj mu ovisnul. (Dbš. Sl. pov. III.) — Dám vás všetkých povešať. Naopak. Ty ovisneš za všetkých. (Zbr. Lžd.)

oviť, -ijem; **ovíjať**, -am

ovládať, -dam, -dzem; **ovládnúť**, -nem — premôcť: Pasovali sme sa, ale on ma ovládal. (Rr.) — Ak chce ovládať situáciu. — Treba ovládať prírodu. — Vojský duch ovládol občianstvo. — Miesto „ovládať jazyk“ (einer Sprache mächtig sein) *píš*: vedieť (po nemecky), hovoriť (po francúzsky).

ovlažiť, -ím; **ovlažovať**, -ujem: vodou ústa

ovocie, -ia

ovocina, -y: Ráno mi zrelú ovocinu donesieš. (Dbš. Sl. pov.)

ovocinár, -a

ovocinárstvo, -a: Včelárstvo práve tak ako i ovocinárstvo je doplnenie poľného hospodárstva. (N. Hlšk. III.)

ovocný: ovocný strom; ovocná záhrada

ovoňať, -iam: Ledva školy ovoňal, už sa robí múdrejším.

ovos, ovsa, *l.* v ovse

ovosnisko, -a

ovrabčiť sa, -ím sa (*žart.*) = oženit' sa

ovrávať, -am = ohovárať

ovrúbiť, -ím; **ovrubovať**, -ujem

ovsenák, -a = ovsený chlieb

ovsenica, -e = ovsená slama

ovsený

ovsienka, -y, druh hrušiek

ovsiha, **ovsina**, -y = hluchý ovos (Avena fatua)

ovsík, -a

ovšednelý

ovšednieť, -iem, -ejem

m. ovšem *píš*: pravda, pravdaže, áno: Pravda, bolo ich veľa. — Pravdaže, nedbali by nad nami panovať.

ovšivavený

ovšivavieť, -iem, -ejem

ovzdušie, -ia = atmosféra

oxymoron, -u (*gr.*), zdanlivé protirečenie: Moc zrodí čas, čas moc zmorí. (Sládk.)

ozaj, **ozajstne**, *prísl.*

ozajstný: To je ozajstná tokajčina. (Koll.)

ozbíjať, -am: Že by boli ozbíjali kostoly... (Dbš. Obyč.) — Zbojníci ozbíjali baču.

ozbrojenec, -nea

ozbrojenie, -ia

ozbrojiť, -ím; **ozbrojovať**, -ujem: ozbrojiť srdce trpezlivosťou; — sa

ozdoba, -y = okrasa: o. hlavy

ozdobenie, -ia

ozdobený: o. ctnosťami

ozdobiť, -ím: **ozdobovať**, -ujem *niekoho*, *niečo niečím*: Ozdobovať srdce rozličnými ctnosťami. — Šaty ozdobujú človeka.

ozdobný = krásny, pekný: ozdobné predmety; ozdobný tovar

ozdravenie, -ia

ozdravený

ozdravieť, -iem, stať sa zdravým

ozdraviť, -ím; **ozdravovať**, -ujem, urobiť zdravým

ozelenieť, -iem: o. od hnevu

ozembuch, -a, tlstý, malý človek; trufo, chumaj; silné víno
ozerať sa, -ám sa; **ozrieť sa**, ozriem sa: Keď ju ja opustím, kto sa ozrie o ňu? (Orol III.) — Prečo sa človek ozrie, keď na neho volajú? Preto, že nemá na zadku oči. (Rr.)
ozger, -gru, sopeľ konský
oziabať, -be; **oziabnuť**, -nem
oziablina, -y
oziabať, -am; **oziabnuť**, -nem; *miesto* ruky, nohy ma oziabajú (kezeim, lábaim fáznak), *píš*: v ruky, v nohy ma oziaba
oziably
ozimina, -y, ozimé zbožie, t. j. na zimu zasiate
ozimý, na zimu zasiaty
ozlomkrky, *prisl.*
označiť, -ím; **označovať**, -ujem
oznam, -u
oznámenie, -ia
oznámiť, -im; **oznamovať**, -ujem *niekomu niečo*
oznamovací, -ia, -ie: oznamovací spôsob
oznamovateľ, -a
oznoba, -y = oziablina
oznov = znova
ozón, -u, druh kyslíka; zvuk, ozvena: Zatrúbily trúby ozónom veselým. (S. Chlpek.) — Tie dosky dávajú ozón, keď chodíš po nich. (Sokol II.) — Paľba prestala, len jej ozón hučí od brala do brala. (Orol II.)
ozora, -y: to je ozora človek = veľmi veľký
ozornosť, -ti
ozorný = ozrutný
ozrieť sa, ozriem sa: Kto sa ozrie

na to dieťa, keď mňa viac nebude (keď zomriem). (Rr.) — Keď ju opustím, kto sa o ňu ozrie? (Orol III.)
ozruta, -y = velikán
ozrutný: Slávna ozrutná socha Petra Velikého. — Ozrutná lipa päťstoveká.
ozubadliť, -ím; **ozubadľovať**, -ujem
ozvať sa, -em sa; **ozývať sa**, -am sa = volajúcemu odpovedať: Volal, ale sa nikto neozýval. — abs.: Spev, krik ozýval sa horou. — Ozvalo sa vtáča v kroví dojemným zvukom, bolestne, sladko. (Kyt. 1876.) — Hlas zvonu ozýva sa dolinou.
ozvena, -y = echo
ozyv, -u
Ožďany, -žďian
ožeh, -a = kutáč, ohreblo, vrchná časť praslice: Ožehom oheň rozhrňať. — Bojí sa ožeha (t. j. bitia, trestu). (Dbš.)
oželieť, -iem
oženený
oženiť sa, -ím sa: Neožením sa ja v jeseni, lebo ja mám kabát deravý; ani v zime, keď sú mrazy, nemám na bundu peňazí; ani na jar, keď je blato, nemám súcich čižiem na to. Ale sa ja ožením v lete, keď je všetko v nejkrajšom kvete; keď sa lúky zelenajú a bučiny rozvíjajú, keď sú ovce na salaši: vtedy pôjdem ku Mariši. (Veniec 15.) — Ožeň sa, doskáčeš. (Dbš.)
ožialiť, -im
ožiarit, -im; **ožiarovať**, -ujem; — sa: A v tom povedomí jej tvár ožiarila sa a je tak prekrásna,

že nemožno zraku odtrhnúť od nej, a srdce naplňuje sa rozkošou, túžbou, vášňou... (Timrava)
ožierať sa, -am sa; **ožrať sa**, -žeriem sa
ožiháreň, -rne = hrnciarska pec
ožihavý: Prečo doniesol do reči tieto ožihavé veci. (Kukuč. M. v.)
ožina, -y = ostružina (*Rubus fruticosus*)
ožiť, ožijem; **ožívať**, -am, k životu sa vrátiť: Ožil som, moja láska k životu a k práci zdvojnásobnila sa, a všetko trpké a bôľne ako by ani nebolo bývalo. (HVaj. V. 406.)
ožitie, -ia

oživiť, -ím; **oživovať**, -ujem, živým zas učiť: Tie city ho oživujú, prenikajú. — Litera zabíja, ale duch oživuje.
ožltnúť, -nem: od závidi
ožobráčiť, -im; **ožobráčený**
ožralec, -lca; **ožran**, -a = pijan
ožranstvo, -a = pijanstvo
ožraný: ožraný ako klát; ako bočka; ako sviňa; ako snop; ako slon.
ožrať sa, ožeriem sa; **ožierať sa**, -am sa: Ožer sa a cez jednu noc všetky hriechy spáchaš. (Zatur.)
ožrebiť sa
ožúvať, -am; **ožuť**, -ujem = prežúvať

P

p. = pán
pa-, predpona, znamená niečo napodobeného, nepravého, alebo len naoko pravého: pačesy, paberky, parohy
paberky, -ov, čo sa po oberaní ešte berie, najde na viničiach, na stromoch, na poliach
paberkovať, -ujem
paberník, -a
pablesk, -u, nepravý blesk, nepravý lúč; odblesk
pác, -u (z *nem.* Beitze) = rôsol
pacient, -a (*lt.*), chorý: Pacient bol celú noc nespokojný. Nad ránom sa utíšil niečo a zaspal. (Kukuč.: Dom v str. II. 50.)
pacifikácia, -ie (*lt.*), uspokojenie, utíšenie mäteže, vzbury násilím al. iným spôsobom

packa, -y (*nem.* die Patsche), úder na dlaň (u detí): packu dať
pacnúť, -nem = uderiť
pácovať, -ujem (z *nem.*) = držať v rôsole
pačesy, -ov = zhreby, pazderie, klky; (potuplivo) vlasy: A ako nás tí len držia za pačesy! — Chytil ho za pačesy. — Už ťa mám za pačesy. (Dbš.)
páčiť, -im = ceniť; pozeráť (*ma-lorus.* báčiť): Škoda na 100 zl. sa páči. — Modré ich oči bystro okolo si páča. (S. Ch.) — Páčteže, páchte, na akom koni váš brat sa nosí. (Dbš. Pov.) — Hojže, Tatro, jasných orlov mati! Nikdy sa ti tá tvoja detva nevráti! Páč! Nad valným Dunajom krvavé pobrežia: tam

ti tvoji synovia povraždení ležia. (S. Chalupka.)

páčif sa, -im sa = ľúbiť sa: Čo sa mi nepáči, to sa za mnou vláči. — Nechže sa vám páči, nedajte sa núkať. (Zátur.) — To sa mu veľmi nepáčilo.

pačmaga, -y = papľuh, sopliak
pačrev, -a, nadávka deťom

pád, -u; padanie; nešťastie, pohroma; v mluvnici (lat. casus): Pýcha predchádza pád. — Pýcha pred pádom. — Sedem je pádov: nominatív, genitív, datív, akuzatív, vokatív, lokál a inštrumentál. Pády sú priame (casus recti) a nepriame (c. obliqui). Pádov priamych užívame vždy bez predložiek, nepriamych bez predložiek i s predložkami, vyjmúc lokál, ktorý teraz vždy len s predložkami sa upotrebuje. Pádmi nepriamymi vyjadrujeme vzťah vecí k podmetu a prísudku; *m.* na každý pád tam budem, *piš:* istotne tam budem; *m.* v tom páde, *piš:* vtedy, tak, v tom prípade; *m.* v páde potreby *piš:* ak bude potreba; *m.* na žiaden pád, *piš:* nijako, nijakým spôsobom, nijakým činom

padací, -ia, -ie: padacie dvere = dvere na zemi sa otvárajúce

padák, -a, dvere na zemi sa otvárajúce; padák u letúnov

padať, -ám; **padnúť**, -nem: Váh pri Komárne do Dunaja padá. — Sneh padá. — Krúpy padajú. — Hviezdy padajú. — Svetlo slnečné plnými prúdmi padalo do chrámu. (Vlč.) —

V zúfalosti na kolená padá. — Pevnosť padla po dlhom obliehaní. — Padá sneh. — Cena zbožia padá. — Padlo veľké množstvo Rimanov (v boji). — Podozrenie na teba padá. — Ovocie zrelé samo od seba so stromu padá. — Kto inému jamu kope, sám do nej padá. — Do reči niekomu padnúť. — *Miesto:* vlasy mu padajú (die Haare fallen ihm aus), *piš:* vlasy mu plžnu, vypĺzly.

padlý, čo padol; morálne: kto hrešil: p. anjel

padmo, *prisl.:* padmo sa zabil

padnúť v. **padať**

padnutie, -ia: Padnutím si vylomil ruku.

m. pádny krok, *piš:* strmý krok

pádový

(**padúch**, -a) = zlodej, zlosyn

pagáč, -a = koláčik: Chlieb, čo jedli, bol tenký chlieb, pagáčom podobný.

pagáčina, -y: Pagačtinami zovú sa pozostatky akéhokoľvek semena, z ktorého olej vytlačili. (Rr.)

pagaj, -a = pajed, vred

pagina, -y (*lt.*), stránka v knihe;

paginácia; **paginovať**, -ujem

pagnét, -u (z *fr.* bajonnet) = bodák

páha, -y = žliabok v šindli, do ktorého pri pokrývaní ostrý kraj

susedného šindľa zapadá; zárez

pahltný = pažravý: p. jastrab.

(Dbš. Pov.)

paholčíť, -ím: Mladší syn paholčil u strýka sedliaka. (Ssk.)

paholok, -lka, nežentý sluha pri

gazdovstve: s našimi paholci = paholkami; zmenš.: paholček, -a
paholský
pahon, -u, výrastok zpoza listov tohoročných vetvičiek. (Rr.)
pahorok, -rka
pahreba, -y, hromada žeravého uhlia: Okolo kozuba sedia dobrí priatelia a v pahrebe zapekajú fajčky. (Nitra V.) — Pod kozubom horel ohník, ale začínal už zhasínať. Iba dve - tri hlavienky sľepňaly pri podhrebenej, rozžiarenej pahrebe a osvetľovali izbicu. (Kukuč. I.)
pahriebka, -y: Keď ohník v pahriebku sa obráti, tá potom dvojme zahrieva. (Ph'd. V. 282.) — Zohrieval sa pri cudzích pahriebkach. (Kukuč. M. v.)
pach, -u = zápach, smrad
páchanie, -ia: p. hriechu: páchať, -am: p á ch a ť zlé, hanebné skutky
páchatel, -a: p. skutku nešťachetného, nešťachetnosti
páchnuť, -nem, páchol = zápach vydávať, smrdieť; m. páchnuť po niečom, za niečím, piš: páchnuť niečím; fľaša páchne vínom; víno sudom páchne (= razí). — Vzduch páchne silnou vôňou vosku a medu. (Vlč.)
pachoľa, -aťa; **pacholiatko**, -a = chlapček
pachoriť sa, -ím sa = nadúvať sa, nafukovať sa, pýšiť sa-; namáhať sa (pri malej sile): Chudobní ľudia sa darmo proti nim pachoriť budú. (N. Hlšk.)
pachtenie, -ia

pachtiť, -ím za niečím = bažiť
pachtivec, -vca
pachtivosť, -ti: Priviazala nás tú ná lakomosť a pachtivosť za bohatstvom. (Kukučín M. v.)
pachtivý
m. pachtovať (nem.) piš: prenajať
pajac, -a (*tl. bajazzo*) = šašo, šafo
pajed, -a, choroba (vred, stržeň, rak); pandrav: Z vajička vyľahne sa pajed, ktorý za 3 alebo 4 roky v zemi zožiera bylinám korenky. (N. Hlšk. IV.)
pajediť -ím = hnevať; — sa
pajedlivý
pajta, -y = humno, stodola: A ja mu idem povedať, aby slamu odpratal do pajty. (Kukučín.)
pajtáš, -a = kamarát
pajtášif sa, -im sa
pajtášstvo, -a
páka, -y (*vypáčiť = vydvihnúť*) = sochor al. iný nástroj na vypáčenie, vydvihnutie
m. pakeľ, paklík (nem.) piš: balík, uzol, uzlík, sväzok niečoho
pakfonk, -u, kovová sliatina, 54% medi, 29% zinku a 17% niklu
pakostník, -a = záškodník
m. pakovať (nem. packen) piš: baliť, ukladať; — sa = ísť, odchádzať, poberať sa, odstúpiť: pakuj sa = poberaj sa
pal, -u = pálenie: slnečný pal. — Slnko palom páli. (HVaj.)
páľa, -le = horúčosť, páľčivosť; horúčka: Položila dlaň na jeho čelo, či sa už zmiernila páľa. (HVaj. V., 378.)
palác, -a (*z lt. palatium*) = palota, dom kráľovský, kniežací, zámok, hrad

palacinka, -y = (omeletta): Palacinky jahodovým lekvárom naplnené. (Sokol I.)

paládium, -dia (*gr.*), ochranné vyobrazenie bohyne Athény Palady; obraz zázračný

palatín, -a, kráľovský námestník v býv. Uhorsku

paľba, -y: všeobecná, jednotlivá, sústrednená, oddielová

palcový

palček, -a

páľčivosť, -ti

páľčivý: slnko, bolesť

palec, -lca = prst: zalúskať palcami; veľký palec: Ukáž mu palec, zachce celú dlaň. (Zá-tur.)

pálenie, -ého

pálenica, -e: V pálenici: pec, kotlík, rúry, sudy, slad, zápra-va. (Hdž. Šlb.)

pálenie, -ia

páleník, -a

pálenka, -y: Že, vraj, pálenka „posilňuje“, a hľa, tamten ani vstať od nej nemôže.

paleografia, -ie (*gr.*), náuka o starých písmach

Palestína, -y, krajina v západnej Ázii; **palestínsky**

paleta, -y (*fr.*), doštička na farby

paletot, -a (*fr. vysl. paltó*) = široký vrchný kabát

palica, -e: biskupská palica; kráľovská, richtárska, pastierska, žobrácka palica. — Dostal dvacať palíc = 20 úderov palicou. — O palici chodiť. — Palica má dva konce. — Palica mala robotu. (Rr.)

palicovať, -ujem = palicou biť

palič, -a, kto niečo páli; podpaľač
palička, -y, 1. malá palica; 2. podpaľačka

paličský

palier, -a (*fr.*), dozorca nad murármí

palisáda, -y = ohrada z kolov

páliť, -im; pálievať, -am: Čo ťa nepáli, nehas. — Ten páli = uteká. — Horúci piesok páli nohy. — Slnko páli. — Žihľava páli. — Páliť kávu, vápno, tehly. — Nepriateľ páli do pevnosti. — Páľ!

palivo, -a, čo sa páli

palma, -y, strom

palmáre, *neskl.* (palmarium), odmena advokátom za ich prácu

palmový

Paľko, Paľo, -a *v. Pavel*

paloš, -a, ťažká šabľa

palota, -y = palác: V mojich palotách (smrti) horí pre každého človeka svieca života. (Dbš. Sl. pov. V.)

paluba, -y, vrchná dlážka na kora-be, na lodi

palúchy, -ov: Na rukách má hrubé pletené rukavice o dvoch palúchoch; jeden z nich je pre veľký palec, druhý pre ostatné štyri. (Kukuč. III., 144.)

pamäť, -ti: Má dobrú pamäť. — Ráno je pamäť lepšia než večer. — Od nepamäti sveta. — Nazpamäť. — Pamäť by zakrnela, keby sa jej nedostávalo cviku. — Tu ma pamäť opustila, ako tak často i inokedy. (Kukuč. III., 23.)

pamätať, -ám; **pamätovať**, -ujem: Ktorí ho ešte pamätujú. —

Človeče, pamätaj na smrť! — Pamätaj na zadné kolečká. (Sb. M. S.) — Pamätaj si to! — Mnoho pamätuje (je starý). — Budem si to pamätať. — Aj na kostol pamätovala (testamentárne naň niečo poručila). (Rr.) — sa.

pamätihodný

pamätlivý

pamätnica, -e = pamätná kniha

pamätník, -a = pomník

pamätnosť, -ti

pamätný: p. peniaz; pamätná tabuľa: Bude to pre mňa deň pamätný. (Rr.)

pambodaj: Aký pambodaj, taký bodajzdrav (ako ty mne, tak ja tebe).

pamflet, -u (*fr.*) = hanopis, poputný spis

pamfletista, -u = hanopisec

pamiatka, -y: Zanechal po sebe dobrú pamiatku. — Veci pamiatky hodné. — Živú pamiatku jej nechal (dieťa). — Mám po ňom pamiatku. — Pamiatky písomné. — Najstaršia pamiatka jazyka ruského. — Dám ti z vlasov jeden na pamiatku. (Ht. Sl. ml.)

pamsok, -ska = lahôdka

pampúška, -y: Pampúšky vypečené na masti v rajnici z cesta na tenko a okrúhlo rozvaľkaného, ostrožkou poprerezávaného. (Dbš. Obyč.)

pamuk, -a = bavlna; bavlnené plátno

pamukový

pán, -a, *dt. a lok.* pánovi i pánu, („pánu“) keď ako prívlastok

stojí: Pánu Medveckému som povedal. — Popoludní idem k pánu notáru blatovskému. (Kukučín.) — Ak osebe stojí, má datív na -ovi: Daj vína tomu pánovi. — Nehľad do očí tomu pánovi. — *Vok.* pane, pán: Veľactený pane! Veľactený pán učiteľ! *Pl.* páni; pánovia (v oslovení): Aký pán, taký krám. (Sb. M. S.) — Mus je veľký pán. — Daj ti mi, Bože, aký pán! Nevidali veľkého pána! Takého pána, ako si ty, sa ja nebojím! (Zátur.) — Po rade bývajú páni múdrejší. — Radný pán; mladý pán. — To je už starý pán. — Ja pán, ty pán, kto bude kozy pást? Každý chce byť pánom a rozkazovať. — S veľkými pánmami nie je dobre za prsty sa ťahať. (Rr.) — S veľkými pánmami nie je dobre čerešne jesť. (Sb. M. S.) — Sám sebe je pánom. — On si je už svojim pánom (samostatný). (Dbš.) — Aby duch stal sa pánom nad hmotou. (Vlč.) — Jeden dom dvoch pánov netrpí. — Lepšie byť malým pánom ako veľkým sluhom. (Zátur.) — Pán = Boh. — Pán Boh vysoko, kráľ ďaleko, pravdy i spravodlivosti vo svete málo. — S Pánom Bohom! majte sa dobre. — Človek mieni, Pán Boh mení.

páňa, -aťa, panské dieťa, mladý pán

panák, -a: drevený, perníkový panák

Pánboh, Pána Boha, Pánu Bohu.

— Ak nám Pánboh nepomôže, nik nám nepomôže. (Zátur.) — Keď Pánboh nechce, môže človek robiť, čo chce. (Zátur.) — Pánboh dal, Pánboh vzal. (Zátur.) — Všetko na svete len do času, iba Pánboh na veky. (Zátur.) — Pán Boh zaplať a požehnaj. (Zátur.) — Pánboh s nami a zlé preč. (Zátur.) — Daj to Pánboh! — Aký Pánboh daj taký bodaj zdrav! — Ak Pánboh zachová od škody. (Zátur.) — Ak Pánboh dá zdravia a života. (Zátur.) — Ak nás Pánboh doživí. (Zátur.)

Pánbožko, -a: pánbožkova kravička = chrobák lienka

pancier, -a, obrnenie proti zbrani nepriateľskej

pančucha, -y: Pilne opravovala na päte už deravú pančuchu. (Aliquis); **pančuška**

pandekty, pandekt (*gr.*), zborník rímskeho práva

pandrav, -a, larva chrobáka

pandúr, -a, v Srbsku a bývalom Uhorsku ozbrojený úradný sluha.

Páne: Anjel Páne; ejhľa, dievka Páne; slovo Páne; ruka Páne; chrám Páne; Večera Páne. — Tvar Páne je ustrnutý český tvar adjektívny; píšme a hovorme takto: Večera Pána, anjel Pána alebo Pánov; ejhľa, dievka Pána alebo Pánova. (Hlavatý § 289.)

panegyrik, -a (*gr.*), velebitel'; **panegyrika**, -y, chváloreč

panenka, -y

panenskost', -ti = panenstvo

panenský (*nepiš*: pannenský), k panne sa vzťahujúci; jej príslušný; panenský roj = prvý roj v úli; panenský med = od panenských včiel; čistý med

panenstvo, -a = panenský stav; poctivosť, panenská čistota

pani, -ej, paniu, *i.* paňou, *mn. č.* panie, paní, paniam, paniach, paňami

panie, -a, poctivý mužský (kto ženy nepoznal)

panietvo, -a

panička, -y, 1. zmenš. od pani; 2. panenka

pánik, -a, malý pán

panika, -y (*fr.*), zdesenie

pankhart, -a (*nem.*) = nemanželské dieťa

Pankrác, -a: Pankrác, Servác, Bonifác — traja ľadoví mužovia. (Zátur.)

Pán Kristus, Krista Pána, Kristu Pánu

panna, -y, 1. mladá ženská osoba; 2. poctivá ženská, t. j. ženská osoba bez ohľadu na vek, ktorá čistotu panenskú zachovala (ktorá muža nepoznala): panna na päť *p*: poctivá, pekná, pracovitá, peňažitá, pobožná. (Sit pia, pulchra, potens, pudica, prudens.) (Zátur.) — Panna som ja, panna medzi panenkami, ako ten mesiačik medzi hviezdčkami. (Koll. Zp.)

Panna, -y, súhvezdie

Panna Mária

(**panoha**, -y) = vetva, haluz, ratoľest'

panoráma, -y (*gr.*), obrazy krajov alebo miest na plátne ma-

lované a za zväčšujúcimi sklami postavené, ktorými obraz vo veľkosti prirodzenej sa ukazuje

panovanie, -ia

panovať, -ujem = pánom byť, vládnuť: Boh panuje nad celým svetom.

panovitosť, -ti

panovitý = vypínavý

panovnica, -e; **panovnícky**; **panovník**, -a

panský: Panská láska (láska pánov) na zajočom chvoste visí. (Zátur.) — *m.* panský krajčír
píš: mužský krajčír; *m.* panské topánky *píš*: mužské topánky.

pansláv, -a

panslavizmus, -mu (*gr. lt.*), Vseslovanstvo; snaha o kultúrnu jednotu všetkých národov slovanských, alebo aj o politické sjednotenie všetkých Slovanov.

panstvo, -a, 1. páni; 2. panský majetok: Stratil by panstvo, keby s nižšími obcoval alebo rukami pracoval. — I tým druhým sľuboval panstvá, ale oni nechceli byť menej od svojho brata a preto pustili sa ďalej. (Dbš. Pov.)

panština, -y, robota poddaného na pansom: Tvrdá panština, každý ju preklína. (Koll. Zp.) — panské obyčaje

panštiť sa, -ím sa, hrať pána

pánt, -u (*z nem.* Band) = záves (na dveriach); žrdka (pre kury), hambálok; **pántik**, -a

pantať sa, -cem sa = motať sa, pliesť sa, točiť sa

Panteon, -u (*gr.*), chrám všetkých bohov v Ríme; **panteon**,

-u, budova, kde sú pochovaní významní mužovia

pantera, -y = zver (*Felis pantera*)
(**pantľa**, **pantlika**, *z nem.* Bandel) = stužka
(**pantoffa**, *z nem.*) = papuča

pantok, -a, veľiká tesárska sekera

pantomima, -y (*gr.*), posunková hra

panujúci, -a, -e

pañva, -y; **pañvica**, -e, kovový vahan

panychida, -y (*gr.*), *u pravoslávnych* smútočné obrady za zomretých

papa, -u (*fr.*) = otec

papa, -y (*detské slovo*) = jedlo, pokrm

papagáj, -a

papáč, -a = žrút; daromný žráč

papať, **papkať**, -ám (*dets.*) = jesť

papek, -a = patyk, prút: Bojí sa papeka.

páper, -a; **páperie**, -ia, drobné perie

páperko, -a = kostrnka z párneho peria

pápež, -a: I sám pápež Lev XIII. zhrozil sa natískania maďarčiny Nemaďarom a zastaral sa do toho encyklikou na uhorských biskupov. (HVaj. XI., 284.); **pápežský**; **pápežstvo**, -a

papier, -u, *l.* -i, *pl.* papiere

papiereň, -rne

papierik, -a

papiernický; **papiernik**; **papiernictvo**, -a

papierový

papkať *v.* **papať**

paplon, -u, prikrývka

papľuh, -a = sopliak, pačmaga: Čo sa ty, papľuh, medzi starých miešaš? (Rr.)

papráč, -a = babráč
papračka, -y
papradie, -ia, zelina (Polipodium filix) — sr. Papradné (dedina v Trenčianskej), páporotník (rus.), páfrány (maď.), paprat (chor.), paproč (poľsky)
paprať, -em = babrať; — sa = zdĺhavo robiť, babrať sa: Nepapri sa s tým!
paprča, -e; **paprka**, -y, kopytá u kozy, srny a pod.; (ptp.) noha
paprčiť sa, -ím sa = hnevať sa, durdiť sa
paprčkový: paprčková choroba u dobytká
paprika, -y
paprikovať, -ujem
papršleky v. lúče
paprutie, -ia = papradie
papuča, -e, pl. g. papuči, papuč
papuľa, -le: Dal mu po papuli. — Má dobrú, má veľkú papuľu. — Má ten dobrú papuľu, vyrúbe sa s ňou. (Dbš.)
papuľovať, -ujem: Nepapuľuj toľko! (Zátor.)
par, -u = zápara, opara
pár, -u; **pára**, -y, dve k sebe patriace veci; pára koní; roveň: pár ráz. — Šuhajko, boli by sme pára. (Sl. ps.) — Tá nemala páry v stolici Nitrianskej. — Niet mu páru pod slncom. (Zátor.) — Naša Marka nemá ďaleko páru (nevyrovná sa jej nikto). (Rr.)
para, -y: Voda vriaca pary vypúšťa. Parou kúriť. — Utekal, čo mu para stačila. (Rr.)
páračka, -y, 1. ženská, čo pára; 2. páranie, posiedky pri páraní

parabola, -y (gr.), podobenstvo; druh krivky; **parabolický**
paráda, -y = nádhera, slávnosť; prehliadka vojska
paradajka, -y = rajske jablko, rajčiak; **paradajkový**
paradigma, -y (gr.), vzorec
parádiť, -im; — sa *niečím*
parádnica, -e; **parádnik**, -a; **parádny**
paragraf, -u (gr.) = článok, odsek (§)
paralela, -y (gr.) = rovnobežná čiara; porovnanie
paralelný (gr.) = rovnobežný
paralytik, -a (gr.), postihnutý paralizou
paralýza, -y (gr.) = porazenie, najmä mozgov
paralyzovať, -ujem (gr.) = prerušiť, zrušiť, neplatným urobiť; ochromiť
párať, -am, -em: párať perie. — Rozrývavý, uši párajúci zvuk. — Tisíc hrmených sa ti do matera páralo. (Dbš.)
paratiť, -ím = vyvádzať
parato, -a = drúk: Paratom niekoho uderiť. (Koll.)
parazit, -a (gr.) = cudzopasník
parcela, -y (lt.) = čiastka, hlavne pozemková
parcelovať, -ujem (lt.) = rozkúskovať
pardon, -u (fr.) = milosť, odpustenie trestu
parenica, -e, 1. nádoba, kádočka; 2. druh syra
parenie, -ia = parenie v pare: obarenie
párenie, -ia = spojenie
pareník, -a, hrniec na parenie

parenisko, -a, hriadka, kde vzrast rastlín umelým teplom sa podporuje

párik, -a (*zmenš. od pár*)

paripa, -y, parádny kôň

pariť, -ím; **parievať**, -am, v pare pariť; obariť, opariť: Slniečko parí. — Už tak dávno neparilo. — **sa**: Kečka sa mu parí (v strachu je). (Dbš.)

páriť, -im = spojiť, spojovať; — **sa**

parita, -y (*lt.*) = rovnosť

Paríž, -a; **Parížan**, -a; **Parížanka**, -y

Parížovce, -viec (obec)

parížsky

parkan, -a (*z maď.*) = ohrada, plot z dosák: Široký dvor, ohradený parkanom, siahal až po dedinskú cestu. (Kukuč.)

Parkan, -a, obec pri Dunaji

parlament, -u (*angl.*)

parmazán, -u, taliansky syr z Parmy

Párnica, -e (obec)

parník, -a = parolod', parná loď

parný (*od para*)

párny (*od pár*): číslo párne a nepárne

parobok, -bka = šuhaj, mládenec

paroh, -a, 1. roh z roha vyrastlý;

2. parohy, -ov: Jeleň parohy shodil.

parochňa, -ne, cudzie, falošné vlasy

paroj, -a, roj z roja tohoročného

parolod', -di = parná loď

Parom, -a, božstvo pohanských Slovákov: Parom panoval nad hromom a bleskom. (Koll.) — Aby ťa Parom vzal. — Kdes' bol u Paroma? Id' do Paroma! Parom do teba! — Bodaj ťa Parom vzal, zabil, zahlušil. (Zá-tur.) — Parom ma tam po

tom! (Nedbám, nestojím o to) (Dbš.) — Na kého Paroma ti je to. (Dbš.) — Parom ti do duše! — Kde tam ideš do Paroma? — Parom to vie. — Paromova strela.

paromský, 1. veľmi dobrý; 2. veľmi zlý: paromská hlava = hlava s veľkými schopnosťami; paromská baba = na všetko zlé spôsobná baba

paromlyn, -a, *lepšie* parný mlyn

paroplavba, -y

paroplavebný: paroplavebná spoločnosť

parostroj, -a, *lepšie* parný stroj

parovoz, -a = rušeň

parový

paroxyzmus, -zmu (*gr.*), záchvat horúčkový

parožie, -ia

parožnatý: p. svietnik

m. pár ráz, piš niekoľko ráz

parta, -y, ozdoba zo stužiek, ktorú nosia na hlavách dievčatá: složiť partu = vydat' sa. — Stratila som partu, zelený veniec, našiel ju pán družba švárny mládenec. (Sl. ps.)

parter, -u (*fr.*), prízemie

partesy, -ov (*lt.*), rozpísané jednotlivé hlasy kusu hudobného

partia, -ie (*lt.*), časť, diel

partica, -e, 1. malá parta; 2. strecha na klobúku

participácia, -ie, podiel na niečom; participovať, mať podiel na niečom

participium, -ia (*lt.*) = prídavné

partieka, -y (*lt.*) = tovar: Každý kupec len svoju partieku chváli. (Rr.)

partitúra, -y (*lt.*), prehľadné so-
stavenie všetkých príslušných
hlasov nejakej skladby hudobnej

partizán, -a (*fr.*) = privrženec, prí-
slušník strany

partner, -a, spoločník, spoluhráč

paruť *ν.* **peruť**

pas, -u = cestovný list

pás, -a (stiahnuté z *pojas*), re-
meň, alebo niečo podobného,
ktorým sa v drieku opásajú;
miesto tela, ktoré pásom obví-
jajú; opasok, povojník; kon-
ský pás = popruh: Ide mu
voda až po pás. — Kričí, ako
by z neho pásy drali. — Pod'-
me za pasy! (dĺžka nominatíva
sa tu kráti). — Chytiť sa, pustiť
sa za pasy.

pasák, -a

pásať, -am *ν.* **pásť**

pasáž, -e (*fr.*) = priechod

pasážier, -a (*fr.*) = cestujúci

pasca, -e: na myši, na kuny

pasenie, -ia

pasia, -ie (*lt.*) = záľuba

pasienok, -ka: Pán Jonáš sám si
drží salaš na svojich pasien-
koch o pol druhu sto dojkách,
a Ďuro je bačom. (Kukuč. VII.,
5.)

pásik, -a

pásikovatý = pruhovatý

pasionál, -u, životopisy svätých

pasionálny (*tl.*), so záľubou niečo
konajúci

pasívny (*lt.*) = trpný

pasívum, -a (*lt.*), trpný stav v ča-
sovaní; 2. dlžoba

páska, -y: na krk

páskovať, -ujem, pásy robiť, ni-
mi obvíjať

páskovatý = pásikovatý, pruh-
ovatý

paskuda, -y, nečistota, nečistá
osoba

paskudiť, -ím, zanečistiť, škodu,
neporiadok robiť

paskudník, -a; **paskudný** = nečistý

pásmica, -e, niť na zaväzovanie

pásem na motovidle

pásmo, -a, 1. istý počet nití na
motovidle, ktoré sa sväzujú
pásmicou; 2. pásmo klimatické,
pásmo ihličnatých lesov

pásmovať, -ujem = pásma robiť

pasoman, -u (*tl.* *passamano*), čip-
ky zo zlata, striebra, hodvábu
pradené

pásomnica, -e = hĺsta hlavatá
(*pasovať*, *nem.* *passen*) *ν.* *slušať*;
svedčiť

pásovať, -ujem, 1. pásom obviť;
2. pásovať na rytierstvo = pá-
som rytierskym obdarovať (ako
za starodávna bývalo)

pasovať sa, *pasujem sa* = za pasy
sa brať

pásový

pásť, -ti = zavretá ruka: *svedčiť*
ako pásť do oka; pásťou ude-
riť; pásťou hroziť. — Zatina
páste pod kepeňom (bojí sa vy-
dať svoj hnev). (Zatur.) — Dupni
nohou, zastaň seba umom lebo
pásťou. (J. M. Hurban.)

pásť, *pasíem*; **pásavať**, -am: Ov-
ce na horách pásť. — Pásť oči
na niečom — niečo rád vidieť. —
Mohol pásť udivené oči na veľ-
kom kuse krásnej teľaciny, sko-
ro pol chrbtoviny bolo v ňom
i s obličkou. (Kukuč. XXIII.)
— *Pasie oči na pokladoch.* —

— Brucho pást'. (Sb. M. S.) — Nazdávali sme sa, že už Abrahámovi husi pasieš (že si zomrel). (Orol X.) — Keď som ja húsky pásala, vysoko som sa kasala. — **pásť** na niekoho = číhať. — **sa**: P a s t e s a, kra-
vičky!

pastel, -u (*tl.*), farebná ceruzka; obraz, maľovaný farebnými ceruzami.

pastevný: pastevný dobytok; pastevná lichva

pastier, -a: duchovný pastier. — Dobrý pastier ovce strihá, ale kožu nesdiera. — Komu česť, tomu česť, pastierovi trúba.

pastierča, -aťa

pastiereň, -rne

pastierif, -im

pastierka, -y

pastiersky; **pastierstvo**, -a

pastila, -y; **pastilka**, -y

pästný, **pästový**: pästné právo

pastor, -a (*lt.*) = pastier; pastier duchovný (najmä protestantský)

pastorálka, -y (*tl.*) = náuka o správe duchovnej

pastorča, -aťa = nevlastné dieťa: „Orol“ pri „N. N.“-ných stal sa akýmsi pastorčatom

pastorkyňa, -ne, nevlastná dcéra

pastorok, -rka, nevlastný syn

pastva, **pastvina**, -y, pozemok, na ktorom sa dobytok pasie

pastvisko, -a = pastva, pastvina

pasý, -ov *v.* **pás**

paša, -e = pastva: Kravy na pašu vyhnať.

pašie, -ii (*lt.* passio), evanjelium o utrpení Krista Pána: pašie spievať

pašienok, -nka = paša, pastvisko

pašiový, čo sa pašii týka: p. týždeň, hra

paškrta, -y = lahôdka

paškrtiť, -ím; **paškrtník**, -a; **paškrtný**

paškvil, -u (*tl.*), hanopis

pašovať, -ujem (*nem.* paschen), tovar pokradomky cez hranicu prevážať

paštieka, **paštéta** -y (*z fr.*), koláč alebo buchta mäsom nadievaná

paštrnák, -a, zelina (*Pastinaca sativa*): Tancovala ryba s rakom a petržlen s paštrnákom.

päť, *čisl.*, býva: 1. povahy prídavných mien a vtedy sa shoduje pádom s predmetom počítania: piati chlapci, piatim chlapcom, s piatimi chlapcami; alebo: 2. povahy podstatných mien a vtedy sa nesklonuje: päť chlapcov. (R. § 205.) — Päť ruží som dostal (ruží bolo len 5, ktoré mohli byť jedného alebo rozličného druhu. (*V.* číslovky.) — Kúpil za päť prstov a za šiestu dľaň (ukradol).

päť, pnem, *v.* pnút'

päta, -y: Päty ukázal (utiekol). — Od hlavy až do päty. — Nemá to ani hlavy ani päty (nesmyselné, nerozumné). — Kto nemá v hlave, musí mať v päťtách. — Šiel nám vždycky za päťami (hneď za nami). (Rr.) — Budeš si päťu lízať — ako medved'.

päták, -a, starý malý peniaz

päťčlenný, **päťčlenový**

päťdesiat

päťdesiatka, -y: Šedivého vlasa ne-

vidno medzi gaštanovými vlasmi, hoci človek musel už prekročiť päťdesiatku. (Kukuč. XV.)

„päťdesiatnik“, alebo šesťdesiatnik ap., v značení: človek 50ročný, je germ. (Fünfziger.) (R. str. 294.)

päťdesiat štyri

päťdesiaty

patent, -u (*lt.*), výsada, list výsadný; **patentový**

páter, -tra (*lt.*) = duchovný otec, kňaz

paternita, -y (*lt.*) = otcovstvo

päťhran, -u = figúra päťhranná

pätina, -y = piaty diel

päťmesačný

päť milionov

päťnásobne, **päťnásobný**, **päťoro-**
násobne, **päťoronásobný**

päťnásť; **päťnástorý**; **päťnásty**

pätolistok, -stku, zelina (*Potentilla reptans*)

pätolizač, -a

patologia, -ie (*gr.*), náuka o chorobách

päťoraký: päťoraké ruže som dostal: ruží mohlo byť 5 alebo viac, ale k 5 druhom patrily.

päťorí, **päťoria**, päťorí chlapani, = piati chlapani, päť chlapcov

päťoro: V každom kúte vreští po päťoro detí. (HVaj.) — *V. heslo -oro.* — Päťoro cirkevných prikázaní. — Päťoro ruží tam bolo = bolo tam päť ruží a každá bola iného druhu. — *v.* číslovky

päťoronásobne, **päťoronásobný**, **päť-**
násobne, **päťnásobný**

pättrať, -am = skúmať: Dlh poňom päťtrali, než ho našli.

patriarcha, -u (*gr.*), hlava rodu; titul niektorých arcibiskupov

patriarchálny = pradedovský

pätřičky, -čiek = ruženec: Päťtričky miesto šable pri sebe nosím. (Koll. Zp.) — Stará ženička

pätřičky sa modlí. (Orol II.)

pätřičnosť, -ti; **pätřičný** = náležitý, vhodný, príslušný

patrimónium, -ia (*lt.*) = otcovizeň

patriot, -a (*lt.*) = vlastenec

pätřiť, -ím = náležať, prináležať; — **sa** = svedčiť sa, slušať sa:

To sa mu päťtri. — Nepäťtri to medzi nemožnosti. — Odpoveď,

ako sa päťtri. — To sem nepäťtri.

m. patrné je, *piš*: zrejmé je

pätřičný, **šročný**: päťročný doplatok (kvinkenálka)

patrola, -y (*fr.*), malý výzvedný oddiel vojska

patrolovať, -ujem

patrón, -a (*lt.*) = ochranca, orodovník: Bez patróna ani do neba neprídeš. (Orol IX.)

patron, -u (*tl.*) = náboj do pušky alebo do dela

patronát, -u (*lt.*), práva a povinnosti, ktoré náležia nejakej osobe vo veciach kostola alebo cirkevného úradu: Patronát sa málo staral o kostolík.

patronka, -y, továreň na patrony

patrónka, -y (*lt.*) = ochrankyňa, orodovnica

päťstoročný

pätštý

patvarista, -u, právnický praktikanť; **patvaria**, -ie, služba právnického praktikanta; **patvari-**

zovať, -ujem

patyk, -a = palica

Paula, Paulína, -y

paulín, -a, mních

Paulíny; Viliam Paulíny - Tóth (1826—1877), senický rodák, vyšiel zo Štúrovej školy. Vyznačil sa ako politik, rečník, poslanec na sneme, novinár, právnik, historik, básnik, rozprávkár a dramatik. Náleží k najvýznačnejším osobnostiam slovenského života a slovenskej literatúry.

paušál, -u (*nem.*) = výmer, úhrnný plat

pauza, -y, prestávka

páv, -a: Vykračuje si ako páv.

pávã, -aťa

páva, -y = pávica

Pavel, Pavol, -vla, **Paľo, Paľko**, -a

paveza, -y (*fr.*), druh veľkých štítov v stredoveku

paví, -ia, -ie

pavián, -a, opica

pávica v. **páva**

pavilon, -u (*fr.*), malé stavenie, podobné besiedke

pavlač, -e, v. **balkón**

pávový

pavučina, -y = priadza pavučia:

Bude to stále, ako pavučina.

pavúk, -a: Pavúk niti súka.

pavúz, -a, žrd', ktorou sa náklad na voze (seno, snopy) priťahuje: Jest ich pod pavúz (mnoho ich je). (*Záturn.*) — Obzerá sa, či sa snop nevymkol zpod pavúza a nepadne. (*Kukuč. III., 35.*)

pavúznik, -a, povraz pavúzny, ktorým sa pavúz priťahuje

pazderie, -ia, čo sa z konopí, z ľanu zderie: Zíva sa mu, ako psovi na

pazderí (o lenivom). — Len sa vyťahuj ako pes na pazderí. (*Kukuč. I.*)

paznecht, -a: medvedí paznecht

pazucha, -y: Schoval knižku pod pazuchu. — Vysuchla sa družbovi zpod pazuchy. (*Dbš. Sl. pov. II.*) — V jazere pekná pan-na, ale zanorená až po pazuchy. (*Dbš. Sl. pov. IV.*)

pazuchy, pazúch, kúty v peci chlebovej

pazúr, -a, končitý paznecht vtací, zvierací. — Pazúrik uviazol, celý vtáčik zahynul. (*Záturn.*) — Kto sa raz do jeho pazúrov dostane, tomu je už beda. (*Rr.*)

pažerák, -a: Všetko púšťa dolu pažerákom.

pažiť, -ti, miesto, kde tráva rastie

pažitka, -y, zelina (*Allium schoe-no prassum*)

pažitkový

pažravec, -vca = žrút

pažravosť, -ti

pažravý: Pažravý ako vlk.

pec, -e: Kto je v peci, myslí, že sú tam všetci. (*Sb. M. S.*)

peceň, -cňa: peceň chleba

peciar, -a, kto pec stavia

pecivál, -a = povalač

pecník, -a = peceň

pecúch, -a = pecivál: Príduc domov, vezmeš si pecúchovu dievku za ženu. (*Dbš. Pov.*)

pečať, -ti, 1. nástroj na pečatenie; 2. odtlačok pečati: Pečaťou a podpisom potvrdiť. — Pečať sposedná = sigillum sacramentale. — *zmenš.*: pečiatka, -y

pečatíť, -ím

pečatný: prsteň, vosk

pečeň, -ne = jatrá (jecur)
pečeňa, -ne = pečené mäso: bravčová, teľacia, barania pečeňa; p. poľovnícka, po anglicky
pečenie, -ia
pečený: On je u nás pečený-varený (častým hosťom). — Nikomu pečený holub do huby (do úst) nevletí.
pečiarka, -y, huba (*Agaricus campestris*)
pečiatka, -y, v. pečat'
pečienka, -y: Chutila ti pečienka? v. pečeňa
pečivo, -a, upečené z múky
pečivosť, -ti = starosť, starostlivosť
pečlivý = starostlivý
pečovať, -ujem o niečo = starať sa o niečo
pedagog, -a (*gr.*) = vychovávateľ
pedagogika, -y (*gr.*) = výchovoveda
pedagogický = vychovávateľský
pedagogium, -ia (*gr.*), vyšší učiteľský ústav
pedál, -u (*lt.*), kláves klavíra, organa pre nohy
pedel, -a, sluha na stredných a vysokých školách
peha, -y: Pehy sú žltasté škvrny kožné. — Pehavé devy, keď na jar uvidia prvú lastovičku, bežia k potoku popraskať sa vodou, že, vraj, sa im od toho pehy stratia. (Č. Čít. I.)
pehavý, pehy majúci
pechoriť sa: Pechorí sa žaba. (Záthur.) v. pachoriť sa
pechota, -y = infanteria
pejko, -a = hnedý kôň
pekáč, -a: Na pekáči piecť pečeňu.
pekár, -a: pekárnik, -a
pekáreň, -rne; pekárik, -im

pekárka, -y
pekársky: p. remeslo, chlieb
pekárstvo, -a
pekelník, -a, obyvateľ pekla; zlý človek, pekla hodný
pekelný, čo je v pekle alebo z pekla: p. kameň (*lapis infernalis*)
peklo, -a: Široká je brána do pekla. — Čiň čertu dobre, peklo sa ti odslúži. — Mám so ženou peklo. — Posielal ho do horúceho pekla. — Tam je ustavičné peklo. (Záthur.) — Prepadni sa ty do pekla horúceho. — Keby nebolo hriechu, nebolo by pekla. (Orol IX.) — Je to peklo (horúčosť)! (Rr.)
pekne, krajšie, najkrajšie: chlapec nepekne píše; chlapec nie pekne píše (dôraznejšie povedané).
pekniť, -ím
peknoduchý
peknosť, -ti = peknota
peknota, -ty: Ja sladké túžby, túžby po kráse spievam peknotou nadšený a v tomto duše mojej ohlase svet môj je celý zavrený. (A. Sládk.)
peknučký, peknušký
pekný: Pekná ako anjel, ako ľalija, ako makovička. — Na pekný kvietok i včela letí. — Šuhajko, pekného si mena. (Ht. Sl. ml. 208.) — Peknú sumu, pekný groš, pekné peniaze usporil (veľa peňazí). — Osemdesiat rokov, pekný to vek. — To by bolo pekné! (ironicky).
pel, -u: pel na peľníkoch v kvetoch
peľasť, -ti: Sadol si na peľasť (na kraj postele).
peleš, -e = brloh

pelešiť, -ím (sa), hniezdiť sa, zdr-
žovať sa: Kura na dvore sa
peleší (v prachu sedí a krýdlami
prach rozhadzuje).

pelikán, -a, vták vodný

peľník, -a, v kvete hlavička ty-
činky, ktorá obsahuje pel

peľza, -y, kameň dierkovatý, ľah-
ký, na čistenie na pr. dreva

peň, pňa: Vyrúbali stromy, ostaly
len pne. — Čo stojíš, ako peň?

pena, -y: morská pena (fajka z mor-
skej peny). — Kone samá pe-
na (upotené). (Rr.)

penál, **penálik**, -a (*lt.*) = perový,
vreckový nožík

peňazokaz, -a

peňazomenec, -nca

peňazopis, -u = numizmatika

peňazovláda, -y = plutokracia

peňazstvo, -a = peniaze

peňažiť, -ím = na peniaze obrátiť

peňažitý = peniazmi zásobený,
bohatý

peňažný: peňažná pokuta; pe-
ňažný ústav; **peňažníctvo**

peniaz, -a, *pl. n.* peniaze, *g.* pe-
ňazí (-ov v *g. pl.* prijíma vte-
dy, keď označuje rozličné dru-
hy peniazov), *d.* peniazom,
l. peniazoch, *i.* peniazmi: Zna-
jú ho ako zlý (falošný) peniaz.
— Peniaze strieborné, zlaté,
papierové. — Peniaze biť, ra-
ziť. — O veľké peniaze hrať. —
Dnes za peniaze, zajtra darmo.
— Vzal „boží peniaz“ (závda-
vok). (Zátur.) — Jedným penia-
ze slúžia a druhí slúžia penia-
zom. — Za peniaze všetko, za
darmo nič. — Za peniaze všet-
tko kúpiš, len kráľovstvo nebeské

nie. — Peniaze sú okrúhle, chyt-
ro sa rozkotúľajú. (Zátur.) —
Bez peňazí = darmo; na dlh. —
Na hotových (peniazoch) 100
korún. — Nepokladaj to za ho-
tový peniaz (za istú pravdu).
(Zátur.) — Za hotové peniaze
niečo kúpiť. — Nedostatok v pe-
niaczoch. — Zarobil pekné pe-
niaze. — Poukážka na penia-
ze. — Tie peniaze už nejdú.
— Peniaze svetom vládnu. —
Za drahé peniaze toho nedo-
staneš. — Bez peňazí ničoho
nekúpiš. — Toľko má peňazí
ani pliev. (Rr.) — Tuším ti ra-
rášek peniaze nosí. (Orol IX.)

peniažtek, -a

penica, -e, vták (*Motacilla cur-
ruca*)

penicier, -a = perový nožík

peniť, -ím; **penievať**, -am; — **sa**:
More sa pení. — Či znáš ten kraj
utešený, kde sa Hron, Váh, Nitra
pení?

penistý

Pensylvánia, -ie, štát v Severnej
Amerike

(*pentla*, *nem.* Bandl) = stužka

(*penzel*, *penzlík*, *nem.* Pinsel) =
štetec, maliarska štetôčka

penzia, -ie (*lt.*) = výslužné: Od
dvoch rokov vstúpil do pen-
zie a oddal sa výlučne muzeu.
(Kukuč. XV.)

penzijný

penzionovaný

penzista, -u

(*penzlík*, -a z *nem.*) = štetec

penzum, -za (*lt.*) = úloha

pepsín, -u, tráviaca látka (čiastka
žalúdovej šťavy)

pera, -y = gamba: Vrchnú peru jej potrhávalo. (Kukučín M. v.) — Perami, čerstvými ako list ruže, spravila posmešný úškľabok. (Timr.)

peračina, -y = papradie (*Polipodium felix*)

perašin, -a = petruška, petržlen

perečko, -a: Za sivkastým chlpatým kastorom mal pekne složené perečko z káčera. (Kukučín XVIII.)

perenie, -ia = perím odievanie

perepuť, -ti = rodina (opovržlivo), háved': Vyhnat' s celou perepuťou, nech ide zkade prišiel dakedy. (Timrava)

perfektívny (*lt.*) = dokonavý

perfektum, -kta (*lt.*) = minulý čas

perfídny (*lt.*) = vierolomný

pergamen, -u = písacia koža (osličia)

perie, -ia; je odev tela vtačieho: perím pokrytý. — Vtáka po perí poznáš.

periféria, -ie (*lt.*), obvod (na pr. mesta)

perina, **perinka**, -y: Dieťa v perinke. — Nemá perín ani prikrývky.

periodický (*gr.*) = opätujúci sa

peristý

perif, -ím; **perievať**, -am; — **sa**: Vtáci najprv prchnu, potom sa peria. — oprchol (o človeku) = oslabil, schudobnel; pustil perie = utratil v hre, v obchode; zaperil sa, zaperený = zbohatol, pribral na majetku. (R. str. 294.)

perka, -y = piroh

perla, -y; *pl.* g. perál, periel: Kniha tá je perlou literatúry.

perleť, -ti; **perleťový**

perlička, -y, 1. malá perla; 2. vták (*Numida meleagris*)

perliť, -ím = perlami zdobiť

perliť sa, ako perly sa blyšťať

perlový

permanentný (*lt.*), stály, trvanlivý

pernatý

pernatieľ, -ie

perník, -a = medovník, pečivo z múky, korenia a medu

perníkár, -a

pero, -a: To sa nedá perom opísať. — *zmenš.* pierko, pierce, perečko

perón, -a (*fr.*), zvýšené miesto na železničnej stanici, nástupište

perorovať, -ujem (*lt.*) = rečniť

perový

Persia, -ie

persekúcia, -ie (*lt.*) = prenasledovanie; **persekvovať**

persifláža, -e (*fr.*) = posmech, úštipok

perský: p. prášok

personál, -u (*lt.*) = osobníctvo; osoby pri nejakom úrade

personifikácia, -ie (*lt.*), zosobnenie (vzniká, keď činnosť a vlastnosti bytností živých privlastňujeme predmetom neživým): Krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre. (S. Chalupka)

Peršan, -a; **Peršania**

Perún, -a, najvyšší boh pohan-ských Slovanov: Perún ťa ubil naskutku, tam kde si. (Dbš.)

peruť, -ti, 1. krídlo vtačie; 2. prapor letecký

perverzita, -y (*lt.*) = zvrhlosť

perverzný = zvrhlý

pes, *psa*, *d.* *psu*, *psovi*: Prísl.: Rozkáž psovi, pes chvostovi, a

sprav si sám. — Žijú spolu ako pes a mačka. — Dobrý pes sa vylíže (ranu lízaním zahojí; žartovne prenesené i na človeka). (Zátur.) — Prišiel na psa mráz. — Neboj sa psa, čo breše, ale toho, čo mlčí. (Zátur.) — Pes bojazlivý viac šteká, než kúše. — Bojí sa pes kyja, ožeha, papeka. (Zátur.) — Hladný ako pes. — Ani bych psa nevyhnal (taký je mrcha čas). — Dva psi na jednom koštiali skoro sa porujú. (Zátur.) — Nebude zo psa slanina ani z vlka baranina. (Sb. M. S.) — Pes psu brat. (Sb. M. S.) — Pes psa pozná. (Sb. M. S.) — Pes psovi najlepšie zná blchy vyberať. (Sb. M. S.) — Dobrá psovi i mucha, keď ju môže dostať. (Sb. M. S.)

pesimista, -u (*lt.*), kto všetko pokladá za zlé

pesimizmus, -mu (*lt.*), zlé, nijak neodôvodnené nazeranie na vec

pesnička, -y: Nieto takej dlhej pesničky, žeby nemala konca.

pestovať, -ujem: pestovať vedy, umenie, vzájomnosť; v sebe city

pestriť, -ím, pestrým robiť; — sa

pestrofarebný

pestrosť, -ti

pestrý = strakatý

pestún, -a = vychovávateľ; rodič

pestúnka, -y

pestvár, -a

pestvo, -a, niekedy povie sa ako žart, niekedy ako samopašnosť (Rr.); pestvá robiť. — Máš ty člnok, máš ty veslo, len ťa trápi tvoje pestvo. (Emer. Pongrác.)

peší, -ia, -ie (*gr. πεζός, lt. pedestris*), kto pešky ide: p. vojak, vojsko, pluk

pešiak, -a = peší vojak

pešky, **pešo**: Od Zvolena po Radvaň som išiel pešky. — Za vozom šli pešo všetci prítomní. (PhId. VII.)

Pešť, -ti; **Pešťan**, -a; **Pešťianka**, -y; **pešťiansky**

petent, -a (*lt.*), prositeľ

Peter, -tra: o Petre-Pavle (nazvanie sviatku): iné je o Petrovi-Pavlovi (nazvanie osobnosti); **Petrík**, **Peterko**

petícia, -ie (*lt.*), prosba (k vládárovi)

petit, -u (*lt.*), drobné písmo tlačené

petretec, -nca, malá kôpka sena, ktorá sa zas rozhádže, aby sa seno dosušilo

petrín, -a = svetský kňaz

Petrohrad, -u

petrolej, -a (*lt.*) = skalný olej

petrolinka, -y = (*Primula officinalis*)

Petrovec, -vca; **Petrovčan**, -ka

petruška, *v.* petržlen, perašín

Petržalka, -y

petržlen, -u (z *lt. petroselinum*):

Petržlen predáva (do tanca ju neberú). (Zátur.)

pevne, *prisl.*: My stojíme stále, pevne, ako múry hradné — čierna zem pohlti toho, kto odstúpi zradne! (Sam. Tomášik.)

pevniesť, -iem

pevnina, -y = pevná zem

pevniť, -ím

pevnosť, -ti, tuhosť, trvanlivosť, opevnené miesto: p. na skale. — Pevnosť má hradby, priekopy a valy. Na hradbách sú bašty,

veže a strážnice. Pevnosť sa poddala. — Pevnosť hájiť, brániť. — *zmenš.* **pevnôstka**, -y

pevnota, -y

pevný: p. cena; úmysel; človek pevnej vôle

Pezinok, -nka, mesto v Bratislavskej župe; **pezínsky**

pchať, -ám: Všetko mu do hrdla pchá. — Nepchaj prsty do kaše, nepopáliš sa. (Rr.) — Nepchaj prsty medzi dvere. (Dbš.) Nepchaj nos, kde ti netreba. (Dbš.)

piad', -di, diaľka medzi palcom a maličkom rozopnutými: Ani o piad' neustúpiť. — Ani na piad'! (Nesmieš sa vzdialiť.) (Zátur.)

piadimužík, -a, s piad' dlhý krpelec (zakrpený človek), trpaslík

piadiť, -im = piad'ou merať

pianissimo (*tl.*) = veľmi ticho

piano, -a; **pianista**; **pianistka**

piarg, -a: Nižiny štrkom a piargom (kamením) zaneslo. (Obzor Zajmusov.)

Piargy, Piarg

piarista, -u (*lt.*); **piaristský**

piatka, -y: Dlžen som mu piatku. Bol som si istý, že by bol dal starene piatku, keby bol mal na bydle piatku. (Kukučín. XIII.)

piatočný

piatok, -tku: Veľký piatok

piaty: do piateho razu

pidlikovať, -ujem = midlikovať; tupým nožom rezať

piecka, -y = malá pec

piecť, pečiť, piekol; **pekávať**, -am: Slnce pečuje. — Piecť chlieb, koláče, gaštany. — Pod

Orechovím pečú chlieb. Gazdiná sa nakláňa pred pecou. Pahreba pomaľuje zdravé líčka, okrúhle, pevné ruky, i lopatu a na nej vyváľaný hodný peceň cesta. Posype ho múkou, pohladí, prežehná a — šup . . . jeden za druhým, kým jest z čoho. (Rázus: Svety. I. 33.)

pedestál, -u (*lt.*) = podstavec

pierce, **pierko**, -a: Zdalo sa mi vo sne, zdalo: dievča moje ma čakalo, čakalo ma s pekným pierkom, na záhrade pod večierkom. (S. Chlpk.)

pierka, -y = pranie

pierko v. **pierce**

pieseň, -sne; *pl.* piesne, piesní: p. svetská, cirkevná, pohrebná. — Jednu pieseň ustavične spievať. — Každá pieseň má svoj koniec. — Čo je v piesni, nech sa kliesni (o čom je reč, nech sa o tom náležite pokoná). — Nachádzajú sa i u iných národov piesne, očuť i tam spevy, ale ich nikde niet ani toľké množstvo, ani nie sú toľkej krásy, ako u nás. Čokoľvek z koľaje každodenného života vystúpi, čokoľvek sa nad obyčajnú obecnosť v živote povznesie, všetko prechádza u Slovanov do piesne a v speve sa ozýva. (L. Štúr.)

pieskovatý

pieskovcový

pieskovec, -vca, kameň, ktorý povstal slepením a stvrdnutím nánosu pieskového

pieskovina, **piesočina**, -y

pieskový

piesočnatosť, -ti

piesočnatý**piesočnica**, -e, rastlina (*Arenaria*)**piesočný****piesok**, -sku**piest**, -a, nástroj na jednom konci tlstý s držadlom na tlčenie, na plákanie bielizne (na potoku namočená bielizeň sa piestom tlčie, bije)**piestik**, -a, 1. malý piest; 2. v kvete piestový stĺpik, ktorého spodná časť je semeník**piešť**, -ti, piesočná zem**Piešťany**, -an**pieta**, -y (*lt.*), zbožnosť, nežná úcta k niekomu, niečomu; vrúcna oddanosť**pietný****(piglajz)**, z *nem.* = hladidlo**(piglovať)**, z *nem.* = hladiť**pichanie**, -ia**pichať**, -ám; **pichnúť**, -nem; **pichávať**, -am: Pichá ma v boku, v bruchu, okolo srdca. — Pichnúť do osieho hniezda. — Rád do každého pichá (slovami). (Rr.)**pichľavý**: Pichľavé ako jež. (Zá-tur.)**pichliač**, -a**pichnúť** *o.* **pichať****pijací**, **pijavý**: papier**pijak**, **pijan**, -a, **pijačka**, -y; **pijanka**, -y**píjať** *o.* **piť****pijatyka**, -y (prípona -yka, ako v slovách: motyka, vladyka)**pijavica**, -e**pijavý** *o.* **pijací****pika**, -y = kopija**pikantný**, silne korenený, ostrý, dráždivý**piknik**, -u (*fr.*), zábava, na ktorú si účastníci prinášajú jedlá a nápoje**pikolo**, -a (*tl.*), čašnícky učeň**(piksľa**, z *lat.* *pyxis*) = plechovica, škatuľka, puška**pikulík**, -a, duch pomocný; bôžik podzemských pokladov a šťastia. (Hdž. Čít.)**píla**, -y, zubatý nástroj na rezanie dreva**Pilát**, -a (pontský), ktorý Ježiša na smrť odsúdil: Chodili od Piláta do Kajfáša. — Prišiel do toho ako Pilát do kréda (náhodou).**pilier**, -a, kamenný stĺp, podpora sklepenia al. steny**piliny**, -ín = reziny, opíľky**píliť**, -im = pílou rezať: Žena mu píli hlavu (rečami domrza).**pílka**, -y; **píločka****pilník**, -a, nástroj oceľový, ktorého povrch má ostré, pravidelne rozostavené zúbky, zárezy, ktorý z hmoty, cez ktorú sa s dostatočným tlakom ťahá, čiastky (piliny, opíľky) odtrhuje.**pilne**, **pilno**, *prísl.*: Musíme sa ponáhľať, lebo nám je pilno. (Rr.) Žiak sa pilne učí.**pilnosť**, -ti**pilnovať**, -ujem: p. robotu**pilný** = usilovný, dôležitý, potrebný: pilná robota. — Pilný ako včelička; ako mravček. (Zá-tur.)**pílovať**, -ujem, 1. pilným byť, obstarávať: No Paľko chodil radšej za Žofkou, než aby bol píloval robotu. (Kukuč. XII.) 2. píliť pilníkom**pilula**, **pilulka**, -y

pínia, -ie, borovica (*Pinus Pinea*)
pinka, **pinkavka**, -y, vták (*Fringilla caelebs*)
pinka, -y, plechovnica, do ktorej pri hre v kolky, v karty dávajú sa peniaze za obsluhu
pinta, -y, stará miera tekutín = štyri žajdlíky
pionier, -a, zákopník; **pioniersky**
pipasár, -a (*mad.*) = fajková cievka
pípec, -pca; **pípeť**, -ti, vtačia choro-
 roba, vred na jazyku, od
 smädu pochádzajúci: Dobre že
 už pípec nedostanem od smä-
 du. (Záthur.)
pipíška, -y, vták (*Alauda cristata*)
piplačka, -y *v.* **papračka**
piplať, **piplať sa** *v.* **paprať**, **paprať sa**
piroh, -a, cesto varené, tvarohom
 al. lekvárom nadievané; **pirož-**
ky, -ov
pirť *v.* **prť**
písací, -ia, -ie: stôl, pero
písačka, -y
písanie, -ia
pisár, -a, kto za plat niekomu pí-
 še: pokútny pisár
pisáreň, -rne
pisársky
pisárstvo, -a: pokútne pisárstvo
písať, píšem; **písavať**, -am: písať
 po slovensky; písať protokol
 (nie protokol hore brat')
pisateľ, -a; **pisateľka**, -y
pisk, -u = pisknutie
pískač, -a
pískanie, -ia
pískať, -am; **pisknúť**, -nem; **pís-**
kavať, -am
piskľavý: p. hlas
I. piskor, -a, ryba (*Mustella flu-*
vialis)

II. piskor, -a, píšťala na gajdách
piskot, -u = pískanie: Vtáčence
 preletovaly z lesíka na dub s pre-
 nikavým piskotom. (HVaj.
 VIII., 207.)
písmeno, -a
písmo, -a: Písmo sväté = kni-
 hy Starého a Nového zákona:
 Ľudia sme smrteľní, spravme si
 písmo (právoplatnú listinu). —
 To je také isté, ako by si to už
 mal na písme. (Záthur.) — Do-
 stali sme od syna z vojny pís-
 mo. (Rr.)
písmolejec, -jca
písobný *v.* **písomný**
písomníctvo, -a = literatúra
písomnosť, -ti, spis, písmo
písomný: p. dohovor (smluva)
piškóta, -y (z *lt.* *bis coctus panis*)
 = suchár; **piškótový**
píšťal, -le = hnátová kosť
píšťala, **píšťalka**, -y
píšťalový
pišťanie, -ia
pišťal, -ím: Nevzal som kapusty
 ani do úst, bárs srdce pišťalo
 za ňou. (Kukučín M. v.) — Eva
 hneď uhádla, za čím piští vy-
 sušená dušička mužova. (Kuku-
 čín III. 144.) *v.* **pískať**
pištoľ, -le
piť, pijem, pijú, pi, pil, pítý: Pije
 ako dúha. — Pi, ale rozum ne-
 prepí. — Keď jedna hus sa na-
 pije, pijú iné všetky. — Pod'me,
 chlapi, pod'me zbíjať, keď ne-
 máme za čo píjať. (Sl. ps.) —
 Kde sú všetci, tam buď i ty; pi,
 nepi, ale okúsiť musíš. (Ph'd.
 VIII.) — Pi, Janko, pi, len sa
 neopi! (Záthur.) — Kto chce

dlho žiť, má len vodu piť; nesmie mnoho piť. (Zátur.) — On pije a ona nevyleje (o manželoch pijakoch). (Rr.) — Kto pije vína mnoho, potratí rozum od toho.

pitevňa, -ne, miestnosť anatomická

pitevný: p. nôž

pitie, -ia; *m.* pitie pálenky škodí, *piš*: piť pálenku škodí

pitný: pitná voda

pitoreskný (*fr.*), malebný

pitva, -y; **pitvanie**, -ia

pitváč, -a

pitvať, -em; **pitvávať**, -am: p. rybu, vtáka, zverinu; anatomovať mŕtve telo. — Pri pitvaní mŕtveho tela našli...

pitvor, -a = predná sieň: Ešte som len v pitvore bol, už ma milá vítala. (Sl. ps.)

pitvorec, -rca: V čiernom pitvorci visely vahan, lyžičník a lopatka na hádzanie halušiek; v kúte krhla a na múriku na strane ohniska hrnčeky a mištičky. (G. Taj.)

pitvoríť sa, -ím sa = (potvoríť sa) pretvarovať sa, afektovať

pivnica, -e, pivný sklep; sklep vinný; sklep vôbec; **pivničný**; **pivničiar**, -a

pivo, -a; **pivko**; **pivný**

pivónia, -ie z *lat.* paeonia: Dlhý nos, mrazom doštipaný, očervenel ani pivónia na Turíce. (Kukuč. III., 145.)

pivovar, -u, kde pivo varia

pivovarčí, -čieho, kto pivo varí

pivovarníctvo, -a

piznúť, -nem = uderiť

pižmo, -a = moschus

pižmovka, -y, zelina (*Andoxa moschatelina*)

pižmový

pláca, -e = plat: Aká práca, taká pláca. — Kto pracoval, pýta si plácu.

plácačka, -y = látačka

plácanina, -y = plátanie, látanie, látačka

plácať *v.* plátať

plač, -u: Do plaču sa dal. — Usedavým plačom aj nás rozplakala. — Prílišný plač mŕtvym nepomáha, a živým škodí. — Silí sa smiať, a do plaču mu je. (Zátur.)

plačlivý

plagať, -ám, teliatko, ktoré nechcú pod kravu púšťať, priúčať piť mlieko z nádoby a tak chovať: My nedáme teľaťu sať, ale ho budeme plagať. (Zátur.)

plahočiť sa, -ím sa: p. sa vo vode, v blate; namáhavo pracovať: Chudobný človek aby sa cez celý život len plahočil. (Rr.)

plachetka, -y: Na chrbte konopná plachetka a v nej kdesi-čosi. (Rázus: Svety I.) *v.* **plachta**

plachetník, **plachtár**, -a, kto plachty robí

plachetný: pl. loď

plachosť, -ti = bojazlivosť, ľak

plachta, -y: plachty na lodi = vetrilá. — Loď o plachtách. — Loď s plachtami. — Plachta vetrom nadutá. — Plachty rozvinúť, svinúť, natáhať, spustiť. — Trávna plachta. — Vyšli sme rozšírenými plachtami na široké more — hrdoť v srdci, bezpečnosť, sebadôvera v oku. (Kukuč. V. 79.)

plachtať sa, -ám sa: Prišiel k jazeru, kde sa krdeľ kačiek plachtal. (Dbš. Pov.)

plachtička, -y

plachtový: pl. loď

plachý = bojazlivý, ostýchavý

plakať, plačem; **plakávať**, -am:

Plakať usedavým plačom. — Plakať usedavo, ako malé dieťa. — Plakal, až sa v slzách zachodil. — Plakal, až mu srdiečko usedalo. (Ph'd. XII.) — Plakala horkými slzami. (Sl. ps.) — Mať moja, mať moja, za dvoma horama, už ma hlávka bolí, čo plačem za vama. (Veniec 110.) — Plače za jediným synom, ktorý je vo svete. (Dbš. Sl. pov. I.) — Neplač, že sa zloba rúti na slovenské plemä, že sa všetko len kormúti a svet pravdy nemá: nedostaneš sa do neba slávy touto cestou, dupni nohou, zastaň seba umom lebo päťou. (J. M. Hurban)

plákať, -am; **plákavať**, -am, polieváním myť, obmývať: Na potôčku matka košeľôčku pláče v trpkom žiali, že jej syna vzali. (Rázus).

plakát, -u, verejné, vyvesené oznámenie, úradné al. súkromné

plameň, -a: Stodola hned' horela plameňom. — Dobře sa jej plameňom líca nechytia (t. j. hanbí sa, tají sa). (Dbš.)

plamenák, -a = flamingo (*Phoenicopterus ruber*)

plamenistý

plamenný = plameňom horiaci, ohnivý

plamienok, -nka

plán, -u (*lt.*), nákres, návrh; zámer

pláň, -ne, rovnina; holý vrch

planéta, -y (*gr.*) = bludica

planieť, -iem, planým sa stávať

planina, -y, neúrodná zem

(**planirovať**) *v.* **rovnať**

plánka, -y, plané jablko, kruška, slivka: Ondro otvoril oči ani plánky.

plano, *prisl.*

planosť, -ti

plantať sa, -tám sa, -čem sa = túlať sa, motať sa: Zabime tu potvoru, nech sa nám neplance tu popod nohy! (Dbš. Pov.)

planý, plansí, planejší = neúrodný, daromný, prázdny, zlý: plané víno = zlé víno. — To byly len plané reči.

plápol, -u = plameň: Plápol lásky. — Plápolom víno rozpaľuje. (Plk.)

plápolanie, -ia

plápolat, -ám, horieť plameňom; Srdce láskou plápolá. — Oheň plápolá. — Ohňom oči plápolaly.

plasknúť, **plasnúť**, -nem; **plaskať**, -am: Plasknúť bičom na kone. — Plasol dvermi a vyšiel na dvor. (N. Hlsk.) — *v.* **plieskať**

plást, -u, niečo širokého, čo sa vrstvou klásť môže: medu (medový); **plástik**, -a

plastika, -y (*gr.*), výraznosť, jasná názornosť; umenie výtvarné

plašený

plašiť, -ím; **plašievať**, -am = desiť, strašiť, rozháňať; — sa: Kôň sa plaší.

plašivý

plášť, -a: Pod plášťom úprimnej lásky. — Kam vietor, tam plášť (nestály).

prašitiť, -ím = prašitiť, hodiť

plat, -u, peniaze určené za službu; mzda: plat úradnícky; *m.* nič na plat *piš*: nič neosoží, nič ne-spomáha

plátať, plácam, plátam = látať: p. kabát záplatou

platec, -tca, kto platí: zlý platec

plátence, -a; **plátenko**, -a = plátno

platenie, -ia

plátennický; **plátenníctvo**, -a

plátenník, -a, kupčiaci s plátnom;

plátenný

platina, -y, kov

platiť, -ím; **platievať**, -am: Nemá odkiaľ platiť. — Koruna platí 100 halierov. — Dlhý po otcovi platiť. — Tieto peniaze už neplatia. — Najprv sa mláti, potom sa platí. (Rr.) — Rodina si budme a dlhy si plaťme. (Orol IX.) — Platiť! (neurčitok, miesto rozkazovacieho spôsobu). — *m.* jeho pozdrav platil mne, *piš*: on sa mne pozdravil

platňa, -tne; **platnička**, -y

platne, *prísl.*

plátno, -a: Plátno na slnci bieliť. — Plátno je vždycky hotový peniaz. (Zátur.)

platnosť, -ti: mať platnosť. — Zákon vošiel tohoto dňa v platnosť.

platný: Ten zákon je dosiaľ platný.

(**plátok**, z *nem.* Blatt) = lístok

Platón, -óna, slávny filozof grécky

platónsky: platónska láska (duševný spolok dvoch osôb rozličného pohlavia bezo všetkého podnetu smyselného)

plaváreň, -ne

plávať, -am: Tak vie plávať ako sekera. (Sb. M. S.) — Kto nikdy do vody nejde, plávať sa ne-naučí. (Zátur.) — Koráb plávajúci vzbúreným morom. — Proti prúdu neplávaj. (Zátur.)

plavba, -y: p. po rieke, po mori

plavebný

plavec, -vca: byť dobrým plavcom

plavecký: p. umenie; p. škola

plavectvo, -a = plavecké umenie

plaviť sa, -ím sa: Plaviť sa riekou Váhom.

plavne = ľahko, plynne

plavný = (navigabilis)

plavý = (*lat.* flavus)

plaz, -u, plužná hlava; spodná plužná doska, na ktorú sa lemeš nastrkuje; **plaz** = zviera, ktorého telo pri premávaní po bruchu sa plazí

plaziť sa: Pod stromom plazí sa had.

plazivý = plaziaci sa

plece, -a; *pl.* plecica, plec, plecí, pleciach: na pleci, stisol plecami. — Syn iba hodí plecom. (Timrava.) — Každý by len zpoza pleca hľadel na mňa. (Kukučín.) — Biedu s pleca na plece prekladá. (Dbš.)

plecítý, **plecnatý**

plecnice, -íc = tráky

pléd, -u (*angl.*), hrubá, pestro pruhovaná, vlnená šata, akú nosia Škóti na vrchnom rúchu

plech, -u (z *nem.* Blech): Stojí za

domom, plechom pobitým. — Plechom strechu obit'.
plecháč, -a, 1. kto má plešinu; plechavý, plešivý; 2. plechová konvica
plecháň, -a *ϕ.* **plecháč** 1.
plehár, -a
plehárčiť, **plehárif**, -im
plehársky: p. tovariš, nástroj
plehárstvo, -a
plehavý = plešivý: Má hlavu plehavú ako koleno.
plehovica, **plehovnica**, -e, plechová nádoba
plehový
plejačka, -y, motyka na pletie
plekať, -ám; **plekávať**, -am = na dávať
(plemä), **plemeno**, plemena: nechať na plemeno
plemeniť, -ím = množiť; — **sa**, množiť sa
plemennica, -e = samica na plemeno
plemenník, -a = plemenný býk, kôň
plemenný: p. dobytok
plemeno *ϕ.* **(plemä)**
plen, -u = korisť
plenárny (*lt.*), plný, úplný; valný
ples, -u, = plesanie; tanec
plesanie, -ia = radovanie sa
plesáť, -ám; **plesávať**, -am, radosťou veľkou sa radovať: Príroda plesá. — Srdce v nás plesalo.
pleseň, -sne
plesk, -u = plesknutie, plieskanie
plesknúť, -nem; **plieskať**, -am = prasknúť: p. dvermi, bičom. — Ako čo by dlaňou, bičom plesknul. (Záthur.)

pleskot, -u
plesnenie, -ia
plesnieť, -iem, **plesnivieť**, -iem, -ejem: chlieb plesnivie
plesnina, -y; **plesnivosť**, -ti = pleseň
plesnivec, -vca, zelina (*Gnaphalium*)
plesnivieť, -iem
plesnivý: p. chlieb
pleso, -a, hlboká voda; jazero, vyplňujúce horské priepasti (morské oko *ϕ.* oko). — Štrbské pleso.
plesový
plešina, -y
plešinka, -y: Ľavou rukou si hladká plešinku na vrchhlave. (Kukuč. XXIII.)
plešivec, -vca
Plešivec, -vca; **Plešivčan**; **plešivský**
plešivieť, -iem, -ejem
plešivosť, -ti
plešivý
pleštiť, -ím = uderiť
pleť, -ti, farba tela ľudského, najmä tvári
pletenec, -nca = pletený koláč
pletenie, -ia
pleticha, -y, spletená reč alebo smysel s vedľajším významom nepravdy; vec spletená a nejakým zámyslom zatienená; intriga
pletichár, -a
pletivo, -a
pletka, vec zamotaná, najmä nepravdivá, malicherná; malichernosť, klebeta: babské pletky (Záthur.); **pletkár**, -a
pletý (plet')
pleva, -y, lupina so zrna: Kto

sa opozdí, nasypú mu zadčekov, alebo i pliev. (Kukučín.)
plevel, -a = tráva vypletá
plevínc, -nca; **plevník**, -a = miestnosť na plevy a ohrabky
plevový
plchnuť, -nem: Vlasy mi plchnu.
pliaga, -y (*nem.*) = trápenie, nešťastie
pliaskať *o.* **plieskať**
pliecko, -a (*plece*)
plieniť, -im = lúpiť, hubiť, kaziť
plienka, -y, plienkami povijajú malé deti
plieskanie, -ia
plieskať, -am: Plieska bičom nad volmi, ktoré sa lenivo vlečú. (Kukuč. III., 34.) *o.* **plesknúť**
pletieť, pletiem, pletol, pletený: Čo to zas pletieš? (Kukučín.) — **sa**: Pletie sa mi na jazyku. — Pletie sa mi pod nohami. — Na myslí sa mi pletie. (Dbš.)
pliešok, -ška: žltými plieškami obitá kniha
plieť, -ejem, burinu vytrhávať: Pleje, dievča, pleje od kraja do kraja: azda si vypleje švárneho šuhaja. (Veniec, 304.) Pleje, dievča, pleje, majeránik pleje; čo jeden opleje, slzami poleje. (Veniec 304.)
plichta, -y, rovnakosť hry
plň, -ne: p. mesiaca = spln
plnenie, -ia: p. fľaš pivom; pl. povinnosti
plniť, -ím; **plnievať**, -am: pl. povinnosti. — Kto veľa sľubuje, málo plní.
plno, *prísl.* a *subst.*: Je ich tam plno. — Až do plna.
plnoletosť, -ti = dospelosť

plnoletý = dospelý
plnomocenstvo, -a
plnomocný
plnosť, -ti = úplnosť
plnučičký, **plnučký**
plný viaže sa s genitívom: Sklenica je plná vody; mal plné oči slz; inštrumentálom vyslovuje na otázku „čím“, „kým“ látku, ktorou je niektorý predmet naplnený, plný; peň bol plnučkový plný včelami. — Plná hlava myšlienok. — Plná škola žiakov. — Prešla ma s plným, azda sa mi bude dobre vodiť. (Kukuč. III. 33.) — Plné ruky roboty mal. — Mám toho plnú hlavu (starostí, vresku, hudby). — Plné sú nebesá slávy tvojej. — Život plný útrap. — Dvanásť vriec bolo hotových plných peniazmi. (Dbš. Sl. pov.) — Leží v barine plnej žľou žltou. (A. Sládkovič.) — Až keď už plný bol košík jahodami a plné bolo srdce šuhajovo láskou k dievčaťu, sadli si pod buk. (Dbš. Slov. pov. VIII.) — Zomrel v plnej sile mužského veku. — Z plného srdca niekoho nenávidieť. — Vojak v plnej zbroji. — *m.* ruchuplná ulica, *piš*: ulica samý ruch; *m.* láskyplný, nádejeplný, tajuplný, úctyplný, *piš*: láskavý, nádejný, tajomný, úctivý
plod, -u: strata plodu (= potrat); odohnanie plodu; plody rastlín; plod (výsledok) práce
plodenie, -ia
plodiaci, -a, -e
plodič, **ploditeľ**, -a

plodina, -y = plod zemský
plodiť, -ím = plod vydávať: Budúcnosť si krajšiu plodí v činoch, v piesňach, vo snách, v reči. (Kyt. 1876.) — Láska lásku plodí.
plodivý = produktívny
plodnosť, -ti, schopnosť plodiť
plodný
plodotvorný = zúrodňujúci; užitočný
plocha, -y, rozťahnutosť tela v šírku a dĺžku, bez zrejmej hĺbokosti; rovina
plochý
plomba, -y (*fr.*), olovená pečať; **plombovať** zuby
ploskonohý
ploskonosý
ploskosť, -ti
ploský = tľapkavý
plosok, -ska, krčah s úzkym hrdlom; krbka
plôška, -y, malá plocha
ploštica, -e
ploštiť, -ím, ploským robiť
plot, -a, ohrada z krovia, trnia, prútia, dosák: Ploty páliť a popol predávať. (Sb. M. S.) — *zmenš.* **plôtik**
plotiť, -ím = ohradiť, zahradiť
plst', -ti, z vlny, zo srsti uváľaná látka, z čoho sa potom klobúky, papuče robia
plstený, z plsti: p. klobúk
plť, plti; *pl.* plte
pltníctvo, -a, plávanie na plti; **pltničiť**, -im; **pltník**, -a
plúca, plúc: plúcami dýchať
plúcka, -cok
plúcnik, -a, zelina (*Herba pulmonacea*)

plúcny: plúcna choroba
pluh, -a: pri pluhu
pluha, -y, človek špinavý, protivný, nestydatý
pluhák, -a, **pluhavec**, -vca
pluhavieť, -ie
pluhavosť, -ti; **pluhavstvo**, -a
pluhavý
pluk, -u
plukovník, -a
plukový
plurál, -u (*lt.*), množné číslo; *lok.* v pluráli
(plundrovať, z *nem.* plündern) = silou brať, lúpiť, okrádať
(plundry, plundier, nem.) = široké nohavice
plus neskl. (lt.), viac
plusquamperfektum, -a (*lt.*) = dávnominulý čas, označuje dej v minulosti pred iným dejom tiež minulým už zakončený. V slovenčine opisuje sa tento čas minulým časom pomocného slovesa, *na pr.*: bol som volal
plušť, -ti, *pl.* plušte, počasie so snehom a dažďom. (*Rr.*)
pluť, plujem; slovenskejšie je: **plávať**, plávam
pluť, plujem, slinu vyvrhovať
plutokracia, -ie (*gr.*) = vláda peňazi, vláda bohatých
plutva, -y, pohybovací ústroj rýb
pluvák, -a, nádoba, do ktorej sa pluje
pluvať, plujem = pluť
pluzgier, -a, opuchlina vodou podbehlá: p. od spáleniny
plúžiť, -im: A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť, strážiť nám naše stáda, polia naše plúžiť. (*S. Chlpk.*)

plyn, -u: plyn svetelný; **plynáreň**,
-rne

plynne, *prisl.*

plynnosť, -ti

plynný: plynné spoluhlásky sú:
j, l, ľ, r, m, n, ň

plynomer, -u (= gasometer)

plynovod, -u

plynový: plynové osvetlenie

plynúť, -niem: Karol pozoroval,
že slová Márie neplynú ná-
hodou z jej úst, že sú ony vý-
razom dávnych a častých my-
šlienok. (HVaj. V., 315.)

plytkosť, -ti: Karhal zlé zvyky, le-
nivosť, povrchnosť, plytkosť.

plytký = melký: plytká voda,
plytký tanier

Plzeň, -zne; **plzenský**: plzenské
pivo

plznuť, -nem, plchnuť; strácať
srst' alebo perie

plž, -a = ryba (Cyrinus Gobio)

pnieť sa, pniem sa: Hrad zaujíma
skoro celý vršok, ktorý sa pnie
nad mestom. (Kukuč. XV.)

pník, -a = peň

pnúť, -nem, ťahať, natahovať; —
sa; (*slož.* napnúť, zapnúť)

po, *predl. s ak. a lok.*: Po krky stál
vo vode. — Po zajtraší deň. —
Deň po deň. — Po sto, po
tisíc ich mrelo. — Voda po
kolená, po pás. — Po stvorení
sveta. — Po otcovej smrti. —
To je príkaz, spravuj sa po ňom.
— Dostal po otcovi, po materi.
— Po chvíli sa vrátil. — Po
rade bývajú páni múdrejší. —
Po smiechu býva plač. — Predá-
va to po dva, po tri krajciare,
po 2—3 krajciare. (R. § 244.) —

Po celú noc nespal, po celý deň
postenáva (celú noc nespal, celý
deň postenáva). — Nepíš: cez
celú noc, cez celý deň... (R. §
225.) — Čo ma je po ňom. —
Už je po ňom! (Dbš.) — Jaj,
beda mne, už je tam po mojej
krave! (Dbš. Pov.) — Po mo-
jom odchode budeš horko pla-
kať a moje šlapaje slzami polie-
vať. (Bern.) — Po obede, po
práci. — Po troch rokoch. —
V šiestom roku po narodení Kri-
stovom. (Bern.) — Po otcovej
smrti. — Vtáka po perí, vlka po
srsti, človeka po reči poznáš.
(Bern.) — Po pýtani (po žob-
raní) chodiť. — Po práve súdiť.
— Myslel som, že do rána bude
po mne.

Chlapci dostali po jednom
krajciari, po dva krajciare (nepíš:
chlapci dostali po jednom a jed-
nom krajciari, po dva a dva kraj-
ciare; ešte horšie by bolo: chlapci
dostali jeden a jeden krajciar,
dva a dva krajciare). — Po
dvaja šli do školy (a nie: dvaja a
dvaja šli do školy). — Hovorí
po slovensky, po rusky po ne-
mecky, po maďarsky. — Po jed-
nom, po dvoch, po piatich, po
šiestich.

Chybne sa kladie predložka
pre miesto predložky po pri
slovesách pohyb označujúcich;
na pr. píš: rozbehol sa domov
po krčah (a nie: pre krčah);
poslali chlapca po vodu (a nie:
pre vodu); šli po neho, aby sa
vrátil (a nie: pre neho.) (R. §
239.)

Robím po dome (nepíš: okolo domu). — Po mojom súde (nepíš: podľa môjho súdu); po práve súdiť (nepíš: podľa práva súdiť). — Staň sa po tvojej vôli.

Slovák, merajúc dĺžku, povie: od Zvolena po Radvaň, nepíš tedy: od Zvolena k Radvani som šiel pešky. (R. § 233)

pobabrať, -rem = pošpiniť

pobádač, -a: koní

pobadať, -ám; **pobadávať**, -am, zbadat', spozorovať

pobádať, -am = ponúkať, chuti dodávať: Pobádaný slovenským citom. — Pobádal ho do roboty (nepíš: k robote)

pobaviť, -ím; — sa = zabaviť sa

pobehaj, -a = tulák

pobehať, -ám; **pobehnúť**, -nem;

pobehávať, -am; **pobehovať**,

-ujem

pobelavý

poberať sa, -ám sa = odchádzať:

Kdeže sa poberáš? (Kde ideš?)

— Domov sa poberám. — Po-

beraj sa odtiaľto! (Pakuj sa!)

pobesedovať, -ujem o niečom s niekým = trochu pohovoriť

pobežľať, -bežím

po biede: Vydriapali sme sa po biede. (Gr. Tajovský)

pobiediť, -im

pobieliť, -im

pobíjač, -a, 1. pokrývač, čo strechy šindľom pokrýva; 2. riad: Vezmem si pobíjač, kliešte, pôjdem ja na vandry ešte.

pobíjačka, -y: debnárska pobíjačka

pobíjať, -am; **pobiť**, pobijem: Pobiť kladivom. — Pobil u mňa

všetky hrnce. — Ani na vojne všetkých nepobijú. (Sb. M. S.)

poblabotať, -bocem

poblatiť, -ím; **poblacovať**, -ujem: p. šaty

poblúdený: Modlila sa Bohu, aby poblúdených na lepšiu cestu obrátil. (Kukučín, XIX.)

poblúdilec, -lca

poblúdiť, -im: Poblúdili sme od cesty pravdy.

poblúzniť, -im

pobočne, *prisl.*

pobočník, -a = adjutant

pobočný

pobolievať, -a: Hlavička ma bolí len tak pobolieva, že moja drahá mať v zemi odpočíva. (Sl. ps.)

pobosorovať, -ujem = počarovať

pobozkať, -ám

pobožne, *prisl.*

pobožnosť, -ti: Pobožnosť je studnica iných ctností. — Pobožnosť v chráme Pána vykonať.

pobožný: pobožný a svätý život

pobrániť, -im (bránami)

pobrať, -beriem; **poberať**, -ám; —

sa: Ženy, skončivši robotu, poberaly sa domov. — Nebráňte, pobrať sa nám dajte; radi sa vidíme, pobrať sa musíme. (Koll. Zp.) — Pobrali mu jeho veci. — Pobrali sa do roboty. (Rr.)

pobratimstvo, -a (*srb.*): Srbom je pobratimstvo svätejšie, než najbližšie príbuzenstvo. Hovorí, že bratia sú len po krvi, pobratimi po Bohu príbuzní. (Sokol, I.)

pobrežie, -ia, zem po brehu: morské, skalnaté pobrežie

pobrežný: pobrežná plavba
pobudíť, -ím; pobudzovať, -ujem
pobudnúť, -nem: Pár rokov pobudneš na vojne. — *v.* **pobyť**
pobúchať, -am: Pobúchal, pomlátil, nanivoč obrátil. (Zátur.)
pobúrať, -am = porúcať, pováľať, zrucáť
pobúrenie, poburovanie, -ia: p. ľudí
pobúriť, -ím; poburovať, -ujem: Ten štrng, ten výskot, tá hudba, ten ľud, Detvu celú pobúrily. (Sldk.) — **sa:** Synovými slovami sa pobúril.
poburovateľ, -a = burič
pobyť, -u = pobudnutie
pocelovať, -ujem = pobožkať
pocestný, -ého: pocestných do domu prijímať
pocínovať, -ujem, nejaký kov vrstvou cínu pokryť: p. hrniec, misy
pocit, -u: pocit radostný, bolestný; pocit nedôvery, radostného prekvapenia. — Rozličné pocity u niekoho vzbudiť.
pocítiť, -ím; pocíťovať, -ujem: Pocítiť žalosť v srdci.
pocta, -y = úcta: pocty hodný; p. Bohu vzdávaná
poctenie, -ia
poctiť, -ím; poctievať, -am niekoho, niečím, česť preukázať
poctivec, -vca: Znali ho ako nezlomného poctivca a neúnavného pracovníka. (HVaj. V., 52.)
poctivosť, -ti, nevinnosť, počestnosť mravov: Poctivosť trvá na večnosť. — Sloboda, poctivosť, tá všade panuje, ktoré ju dievča má, nech si ju varuje. (Dbš. Obyč.) — Nevstupuj mi do poctivosti. (Dbš.)

poctivý = ctnostný, mravne dobrý, počestný: Je poctivá ako hviezdica na nebi. — Chudobné dievča posielajú pred svadbou po majetnejších prosiť o pomoc a dar. To sa nazýva pýtanie na poctivú krásu. (Koll. Zp.)

počarbať, -čarbem

počapky, -ov, ostatky po hostine; ostatky nápoja v sude

počariť, -ím; počarovať, -ujem: Vari mi niekto počaril. (Dbš.)

m. počas vojny, piš: za vojny, vo vojne, cez vojnu, v čas vojny

m. počas panovania rímskeho cisára Augusta, piš: za panovania rímskeho cisára Augusta, alebo ešte lepšie: za rímskeho cisára Augusta

počasie, -ia, čas: pekné, jasné, daždivé p.

počastovať, -ujem niekoho niečím: p. dobrým pivom

počať, počnem, počni; počínať, -nam, začiatok robiť; samodruhou, ťahotnou sa stať: Čo si ja počnem s deťmi? Nevieť si čo počať. — Čože si počneš, biedna, hriešna duša! biedna, hriešna stvora! (ženská); úbohý, hriešny človek! (Zátur.)

počatie, -ia = začiatok; p. ženské

počernastý

počernieť, -iem

počerniť, -ím

počerný = načerný

počesať, -češem; počesávať, -am: Počeš ho hustým hrebeňom.

počesť, -ti = česť, pocta: Vyššiemu počesť, rovnému milosť. — Hrali na jeho počesť divadelný kus.

počestne, prisl.

počestnosť, -ti = ctnosť, mravnosť
počestný = počesť zasluhujúci,
 ctnostný, mravný

počet, -čtu: Vydaj počet z vladárenia svojho. (Luk. 16. 2.) — Tomu niet počtu. (Zátur.)

početný, mnohý do počtu

počiatočnica, -e; **počiatočník**, -a;
počiatočný

počiatok, -tku: Počiatok múdrosti je báť sa Boha. — Dobrý počiatok — pol roboty. — Bez počiatku a konca. — Od počiatku sveta. — Slabé počiatky niečoho.

počínanie, -ia

počínať, -am *v. počať*

počistiť, -ím; **počisťovať**, -ujem

počítací

počítanie, -ia = rátanie

počítať, -am; **počítovať**, -ujem: A takých ukrivdených počítavalo sa na tisíce. (Bebl., Jánošík.) — Počítať za hriech. — To za nič nepočítam.

počkať, -ám; Počkaj času ako hus klasu! — Počkaj na nás. — Počkaj, príde na psa mráz. (Dbš.) — Počkaj vtáčik, veď ty sadneš na lep. (Dbš.)

po čom?: Po čom to plátno? (Rr.)

m. počta piš: pošta

počtovací, -ia, -ie: Nevidel som ani známeho ruského počtovacieho stroja s guľkami, ktorými sme si, chlapi, tak radi na prsty narážali. (Gr. Taj.)

počtovanie, -ia = rátanie

počtovať, -ujem: Kto počtuje, ten gazduje.

počtoveda, -y

počtovnica, -e

počudovanie, -ia: Mnohostrannosť, živosť, smelý úsudok, široké štúdiá vydavateľove sú na počudovanie. (J. Vlček: Dejiny sl. lit.)

počudovať sa, -ujem sa *na niečom*: na veciach, ktorých doma niet; *v. podiviť sa*

počuť, počujem; **počúvať**, -am: Čo nového v meste počuť? — Počul zvonit', ale nevie kde. — Nechcel o nej ani počuť. (Rr.) — Počúva jeho sladké reči, mier a pokoj sa rozširuje v duši. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.)

počúvnuť, -nem = poslúchnuť
pod, **popod**, *predl.*

1. *s ak.*: Spadol pod kone.

2. *s instr.*: Deti sú pod dozom svojich rodičov. — Pod prísahou svedčil. — To ti pod svedomím (akoby pod prísahou) hovorím. — Celý svet bol pod jeho mocou.

Chybne sa užíva predložka pod pri číslovkách: nepíš: nedám volov pod tristo zlatých, ale: nedám volov od tristo zlatých (totiž nižšie). (R. § 240.)

m. pod 15 dňami (alatt), piš: za 15 dní

pod' *v. (pojst')*

pôda, -y = zem

podagra, -y (*gr.*), lámka

podajedni, -y = niektorí

podajný (*od* podať sa, na pr. na lavici trocha ďalej sa podať, alebo niekomu niečo podať)

poďakovanie, -ia

poďakovať sa, -ujem sa; *m. poďakovať sa* zo služby, z úradu, *piš*: složiť úrad

podanie, -ia; **podávanie**, -ia: ústne podanie = tradícia

podarený

podariť, -ím = darovať; — sa = pošťať sa

podarok, -rka = podarúnok

podarovať, -ujem = darovať

podarúnok, -nka = dar: On berie podarúanky.

podat', -ám *niekomu niečo*; **podávať**, -am: Podaj mi knihu. — Ak mu podáš prst, vezme ťa za celú ruku. — Podat' ruku na privítanie. — **sa**: Podat' sa na lavici ďalej. — Len na koho sa to dieťa podalo? (Podľa svojich zlých mravov alebo aj nejakých zvláštností.) (Záur.) — Vnukovia podávajú sa na starých rodičov (telesne).

m. **podat'** žalobu (beadni) *píš*: vzniesť žalobu

podatý na niekoho — podobný: Môj syn je na mňa podatý = mne podobný.

podávací, -ia, -ie: p. úrad, protokol

podávač, -a, kto podáva

podávanie, -ia

podávať *v.* **podat'**

podávať, -im = zadusiť, zahrdúsiť; **podávať sa**

podávky, -vok = podávacie vidly; podávkami seno, slamu na voz niekomu podávať

podbehlý: p. krvou

podbehnúť, -nem; **podbiehať**, -am;

podbehávať, -am: Podbehly mu oči krvou. — Práve tu musel podbehnúť. (Kukučín, M. v.)

podbel, -a, 1. zelina (Tussilago farfara); 2. zadná (horšia) múka

podberať, -ám; **podobrať**, -beriem:

— **sa**: Podobral som sa utvoriť spoločnosť. (Kukučín, M. v.) — Nie — ona sa nemôže na to podobrať. Nieto sily, nieto ani vôle. (Kukuč.: Dom v str. I. 84.) — Ej, braček, na veľa si sa podobral. (Dbš.)

podbíjať, -am; **podbiť**, -bijem: p. čižmy

podbradník, -a

podbradok, -dka = lalok: visí mu podbradok

Podbrezová, -ej

podbrušie, -ia; **podbrušina**, -y, spodné brucho

podbrušník, -a, remeň podbrušný

podceňiť, -ím; **podceňovať**, -ujem; *lepšie*: nízko, málo, menej ceniť

podcudky, -ov, čo sa riečicou vycúdi = výcudky

podčapky, -ov

poddajnosť, -ti

poddajný (*od* poddat' sa)

poddanský

poddanstvo, -a: 1. stav obmedzenosti a závislosti jednotlivca v pomere k moci štátnej; 2. pomer, v ktorom niekto podrobený bol osobám, na ktoré ako vlastníkov istých pozemkov prešli práva zemepanské: z poddanstva vyslobodenie.

poddaný: Poddaným byť. — Poddaného uvoľniť. — Poddanému slobodu dať. — Bože môj, Otče môj, veď je ten svet zmotaný! Čo vystojí, čo vystojí chudobný poddaný! (Sl. ps.) — Vy, páni zemani! my sme vaši poddaní, však budeme v čiernej zemi srovnaní, srovnaní. (Sl. ps.)

poddať sa, -ám sa niekomu pod moc: nepriateľovi sa poddať. — Zprvu nechcel, ale potom sa už len akosi poddal. (Rr.)

poddôstojník, -a: poddôstojníci sú: slobodník, kaprál, čatár, rotmajster

poddymník, -a = osúch, podplamenník

podeliť, -ím; **podeliť**, -ujem

podeň (pod neho); pri mužských osobných výlučne: pod neho

podesiť, -ím

podgurážiť sa, -im sa = podnapit' se

podhlavnica, -e = hlavica, poduška

podhodeneec, -nea, podhodené dieťa

podhodiť, -ím; **podhadzovať**, -ujem = podložiť, podstrčiť

podhŕňný, podhŕnia sa týkajúci

Podhora, -y; **Podhoran**, -a; **Podhoranka**, -y; **podhorský**

podhorie, -ia

podhorský

podhradie, -ia, miesto pod hradom: Spišské Podhradie, Vršatské Podhradie, Zemianske Podhradie.

pohrdlie, -ia; **podhrdlina**, -y: Podhrdlie más ani bravec — nehodno primeriavať. (Kukučín, M. v.)

podchádzať, -am

podchvíľu = každú chvíľu

podchvostník, -a, remeň podchvostný pre koňa

podchyt, -u: Ale mu odpovedať na podchyty? (Kukučín: M. v.)

podchytiť, -ím; **podchytať**, -ám; **podchyťávať**, -am: Podchyťávalo ho. (Kukučín, M. v.)

podiel, -u: p. v niečom mať

podielnik, -a

podielny; **podielový**

podieť, podejem; **podievať**, -am, dať niečo niekde: Nevieť, kde som to podel. — **sa**: Kde sa podejem? — Nemám sa kde podieť. — Kdeže si sa podel, veď by ťa nepoznal, taký si schudnutý. — Nemám sa už kam podieť od žalosti! (Zátor.) — Kde sa tie veci podely?

podísť, podídem, podišiel; **podchodiť**, -ím = blížiti' sa

podistým, *prisl.* = akiste

podiv, -u = podivenie: na podiv

podívať sa, -am sa *na niečo*: Podívaj sa na hodiny. — Až milo je sa podívať. — Milému sa podívam pekne okom v oko. — Bolo sa tam na čo podívať. (Rr.)

podivenie, -ia: Naplňuje nás to podivením. — Bolo to mnohým na nemalé podivenie. — S podivením na niečo hľadieť.

podivín, -a, divný človek

podiviť sa, -ím sa *niečomu*: Jej kráse sa podivil.

podivnosť, -ti

podivný: Podivným spôsobom sa to stalo.

podjarmiť, -ím

podjazyčie, -ia

podjazyčný

pod jeseň

podjed, -u; **podjedy** -ov = vredíky na jazyku (skorbút): Kto má podjedy, tomu d'asna opuchnú, zuby sa hýbu a krvácajú.

podkachlie, -ia

Podkarpatská Rus, -ej, -i

podkasať, -kašem: Musíš si sukňu podkasať. — **sa**; **podkasaný**
podklad, -u
podkladať, -ám; **podložiť**, -ím: p. oheň. — Podkladať sjazdom smysel politickej podvratnej agitácie. — Ja som ti nevytýkal, sused, čo mi podkladáš. (Kukuč. XXIII.) — **sa**: Načo sa mu teraz podkladá a čanká ho? (Kukučín: M. v.)
podkladok, -dka
podkľaknúť, -nem; **podkľakovať**, -kujem: Srdce sa ti trasie strachom, kolená podkľakujú. (Kukučín, M. v.)
podkolenie, -ia, časť tela pod kolenami
Podkõnice, -níc
podkop, -u
podkopanie, -ia
podkopať, -kopem; **podkopávať**, -am: Svoje zdravie nemiernym pitím podkopáva.
podkopný
podkõrny
podkosiť, -ím; **podkášať**, -am
podkova, -y: podkovy na čizmy;
podkovka, **podkovička**, -y
podkovaný: Dobré je on vo svojom podkovaný (rozumie sa do svojich vecí; dobre je vyučený, vycvičený). (Dbš.)
podkovať, -kujem = podkuť; p. koňa, čizmy
podkovník, -a, klinec do podkovy
podkožný
podkrojiť, -ím; **podkrájať**, -am
podkrovie, -ia
podkrýdlie, -ia, miesto pod krýdlami
podkúpenie, -ia = podplatenie

podkúpiť, -im; **podkupovať**, -ujem: Podkupuje peniazmi. — Podlost' a ničomnosť je dať sa podkúpiť. (HVaj. V. 321.)
podkupnosť, -ti
podkupný
podkurážený
podkurážiť sa, -im sa
podkúriť, -im; **podkurovať**, -ujem
podkuť v. podkovať
podľa, *predl. s gen.*: Sadol podľa mňa na lavicu. — v. dľa; m. podľa práva súdiť, *píš*: po práve súdiť; m. podľa mojej vedomosti, *hovorme*: po mojej vedomosti, mojím vedomím.
podľač, -e = podlí ľudia: Aby i cudzinec vedel, že sme my nie nejaká podľač alebo zbojnici diví. (N. Hlsk.)
podľahnúť, -nem; **podliehať**, -am *niečomu*: p. pokušeniu. — Spieral som sa, premáhal city — ale napokon musel som podľahnúť... (Kukuč.: Dom v str. II. 187.)
podlamovať, -ujem; **podlomiť**, -ím: Podlamujú sa mu kolená. (Strachuje sa.) (Dbš.)
podláviť, -im
podlec, -a; **podliak**, -a
podlhovastý
podliať, -lejem; **podlievať**, -am
podliehať, -am: Mýlkam a chybám podliehame všetci.
podlieštička, -y, kvietok (Viola hirta)
podliezať, -am; **podliezť**, -leziem: Kde nemôžeš preskočiť, podlez (kde nemôžeš mocou, hľad' pokorou).
podlizač, -a

podlizačnosť, -ti
podlizačný: Človek podlizačný
 nie je priateľ vďačný. (Zátor.)
podlizačstvo, -a
podlizavý
podlizovať sa, -ujem sa = pochlebovať
podlo, prísl.
podloha, -y; podložka, -y, čo je
 podložené; podklad, podkladok
podlomiť, -ím; podlamovať, -ujem:
 p. ratolesť. — Matka ho prežila,
 ale nie nadhlo. Žiaľ, trápenie
 podlomily nohy i jej. (Gr. Taj.)
podlosť, -sti
podložiť v. podkladať
podložka, -y
podludníctvo, -a, pašovanie, pre-
 stupovanie zákonov mýtnych
podludník, -a
podludný
podlžnosť, -ti
podlžný: Zaplatil podlžnú daň.
podlý
podmanený: p. krajina
podmaniť, -ím; podmaňovať, -ujem,
 pod svoju moc priviesť, premôcť,
 podrobiť: Národy si podmaniť.
podmaniteľ, -a
podmastiť, -ím, peniazmi podkúpiť
podmazať, -žem: p. kolesá, voz;
 podkúpiť darmi
podme v. pôjsť
podmet, -u (subiectum) je tá vec
 alebo osoba, o ktorej sa niečo
 hovorí
podmetať, -ám; podmetávať, -am:
 p. včely (vymetať úľ)
podmetný, podmetu sa týkajúci:
 p. veta
podmetok, -tka; podmetky, -ov,
 horšie (podmetené) zbožie

podmieľanie, -ia = podmývanie
podmieľať, -am; podomieľať, -am;
podomlieť, -melem = podmývať:
 Voda podomlela breh. — Viera
 v ľudí je budova dosť vetchá:
 nemá dobrých základov. Život
 ju podomieľa. (Kukuč. XVIII.)
podmienečný
podmieniť, -im; podmieňovať, -ujem
podmienka, -y: Podmienky slo-
 bodného pokroku ľudského. —
 Podmienky určiť.
podmieňovací spôsob; podmieňo-
 vacie vety
podmiešť, -metiem
podmihovať, -ujem niekomu
podmlieť, podmelem, v. podmieľať
podmokať, -ám; podmoknúť, -em
podmoľ, -a; podmola, -le, miesto
 vodou podomleté, podmyté
podmorský
podmostie, -ia, miesto pod mostom
podmostnica, -e, hrada pod doskami
 v podlahe v. mostnica
podmurovať, -ujem
podmyť, -myjem
podmývať, -am: Tiché vody brehy
 podmývajú.
podnajať, -najmem
podnájom, -jmu
podnájomník, -a
podnapíť sa, -pijem sa
podnapitý, trochu opitý: Bol
 trochu podnapitý, fajčil a nie-
 sol ovesenú hlavu, kráčajúc po-
 maly veľkými, ale jednako ne-
 istými krokmi. (Gr. Taj.)
podnášať, -am v. podniešť
podnebie, -ia, 1. miesto pod ob-
 lohou; 2. klíma; 3. podnebie
 v ústach
podnebný

podnecovať, -ujem; **podnietiť**, -im
= podpáliť
podnecovateľ, -a
pod neho, pod nich, pod ňu *ν.* **on**
podnes, *prisl.*
podnet, -u = pohnútka, príčina
podniesť, -nesiem; **podnášať**, -am
podnietiť *ν.* **podnecovať**
podnik, -u = podnikanie: literárny,
kupecký, vojenský podnik
podnikať, -ám; **podniknúť**, -nem:
p. útok, vojenskú výpravu. —
Podniknúť cestu na svoje
trovy.
podnikateľ, -a: p. stavby
podnikavý: p. duch
podnosiť, -ím
podnotár, -a
podnož, -e, časť krosien; **podnožka**,
-y, podnožný stolček, koberček
podnožie, -ia: podnožie hory =
úpätie
podo; **pod** priberá samohlásku *o*
pred spoluhláskami ťažko vy-
sloviteľnými. Piš teda: podo
mnou, podo dvermi. (R. § 19.)
podoba, -y = podobnosť, forma:
Moja mladosť a podoba hynie
ako voda. (Sl. ps.)
podobáť sa, -ám sa *niekomu, nie-*
čomu (nie: *na niekoho*)
podobenstvo, -a = podobnosť;
v reči: prirovnanie, príkladné
vysvetlenie veci
podobizeň, -zne = obraz, vyobra-
zenie
podobnosť, -ti
podobný *niekomu, niečomu*: Nikdy
som nič podobného nepovedal.
— Podobné ako vajce vajcu.
(Záthur). — Podobným spôso-
bom. — Je mu podobný, ako

by mu z oka vypadol. — Každý
podobného seba hľadá. (Ry-
bay.) — Syn je podobný otcovi,
dcéra matke.

podobrať *ν.* **podberať**
podobrote, podobrotky, *prisl.*: Rad-
šej podobrotky ako pozlotky.
(Záthur.)
podočie, -ia, miesto pod okom
podohadovať sa, -ujem sa
podohnať, podžením; **podháňať**,
-am
podochnúť, -ne: Nech psom tráva
rastie, keď kone podochnú.
pôdoj, -a: na jeden pôdoj
podojiť, -ím
podolie, -ia, dolná zem
Podolíneč, -ncea
podolok, -lka, dolná časť ženskej
odedze, od života dolu
podomieľať, podomlieť *ν.* **podmie-**
ľať
podomok, -mka = dvorník
podomový: p. kupec; p. kupectvo
podopchať, -ám = podstrčiť
podopretie, -ia: Nie z podopretia
Austrie, ale len z pádu jej a
Turecka, týchto dvoch temníc
(žalárov) Slovanstva, skvitne
preň lepšia, vrele žiadaná bu-
dúcnosť. (Ľud. Štúr.)
podopretý
podoprieť, -iem; **podopierať**, -am:
Keď si v tanci podoprel boky
a hlavu dohora vypnul, zdal
sa byť od všetkých o hlavu
väčším. (Kukuč. XII.)
pôdorys, -u
podostlať, podstelem; **podstierať**,
-am
podostrieť, -striem; **podstierať**, -am
podošva, -y

podotknúť, -nem; **podotýkať**; **podotkýnať**, -am
podozrelý, podozrenie vyzývajúci: podozrelá vec
podozrenie, -ia, domnienka, že niekto spáchal nejaký špatný skutok: V podozrení niekoho mať.
podozrievať, -am: Podozrievajú ho v niečom.
podozrievavosť, -ti, sklonnosť podozrievať
podozrievavý, kto podozrieva
podozrivo, *prisl.*; **podozrivý**
podpaľač, -a; **podpaľačstvo**, -a
podpáliť, -im; **podpaľovať**, -ujem = oheň podkladať; dráždiť; podnecovať
podpalok, -lka, drevo na podpálenie
podpásaný
podpásat', -pášem; **podpasovať**, -ujem, opásat', podkasat'; — **sa**
podpäťok, -tka, -tku: Vypína sa na podpätky, aby bol väčší.
podpazušie, -ia; (pazucha)
podperený: Dievčatká v krojoch, chlapi podperení.
podperiť, -ím; **podperovať**, -ujem = perím al. kvetmi ozdobiť (najmä klobúk)
podpieradlo, -a
podpierať, -am: Domy stoja tesno vedľa seba, ako by sa chcely podpierať. (Kukuč. XV.)
podpichovať, -ujem: p. do hádky
podpínať, -am
podpis, -u: Zapierať pravdivosť podpisu. — Falošovať podpis. — Uhodnovernenie podpisu.
podpísať, -píšem; **podpisovať**, -ujem; — **sa**

podpisovateľ, -a
podplácať, -am; **podplatíť**, -ím: Podpláca pekným slovom. Peniazmi ho podplatil (a nie s peniazmi). (R. § 271.)
podplamenník, -a, z chlebovej múky osúch, ktorý pečú v peci pri plameni
podplatenie, -ia = podkúpenie
podplatíť *v.* **podplácať**
podpliešť, -pletiem; **podpletat'**, -ám
podplukovník, -a
podpora, -y = podpieradlo; pomoc
podporiť, -ím; **podporovať**, -ujem
podporučík, -a
podpredseda, -u
podprsník, -a, remeň pod prsami koňa
podpruh *v.* **popruh**
podpustiť, -ím; **podpúšťať**, -am
podradený
podradiť, -ím; **podraďovať**, -ujem
podraďovací: podraďovacie spojky
podrast, -u
podrásť, -rastiem; **podrastať**, -ám: Tráva zasa podrastá.
podrať, -deriem: čižmy podrať
podratý = roztrhaný
podraziť, -ím; **podrážať**, -am: Niekomu nohy podraziť. — Čižmy podraziť (nové podošvy dať)
podráždenie, -ia: p. nervov
podráždiť, -im
podrážka, -y
podrečie, -ia = podnárečie
podrez, -u = podrezanie
podrezať, -žem; **podrezávať**, -am: strom, včely, jazyk
podrgať, -ám: Podrgne ho laktom. (O. Bella.)

podriadenosť, -ti: právomocnosti;
podriadený
podriaďiť, -im; **podriaďovať**, -ujem
podriapať, -em: Kocúr ho podriapal. — **podriapaný**
podriemať, -mem, -mam: Podriemať si po obede.
podriemkavať, -am
podrobený
podrobenosť, -ti
podrobiť, -ím; **podrobovať**, -ujem
 = podmaniť, pod svoju moc priviesť; — **sa**
podrobne, *prisl.*
podrobnosť, -ti: do podrobnosti
 = podrobne
podrobný: Do podrobna všetko vám opakujem.
područný, pod rukou, pod rozkazom postavený
podrotovať, -ujem
po druhé, *nepíš*: za druhé
podrúzať, -am = polámať
podryť, -ryjem; **podrývať**, -am
podržať, -ím = trochu držať: p. dieťa na rukách
podsaďiť, -ím; **podsadzovať**, -ujem
 = podložiť, podstaviť: Podsadil ho na čercšňu (pomohol mu na ňu vyliezť). (Rr.)
podsadnúť, -nem: pod strom
podsedlový = podsebný: kôň
podsekať, -ám; **podseknúť**, -nem:
 strom sekerou; **podsekávať**, -am
podsieň, -ia = podstrešie
podskočiť, -ím; **podskakovať**, -ujem
 „**pod spodok**“ alebo „**podpaľač**“
 alebo „**podte žať**“ — volá prepelica
podstata, -y = (substantia, essentia), nevyhnutné vlastnosti, bez

ktorých by vec prestala byť tým, čím je.
podstatný: podstatné meno (substantívum)
podstav, -u; **podstavec**, -vca, na čom niečo stojí, podpora; (pedestal)
podstaviť, -ím; **podstavovať**, -ujem, podložiť, podprieť
podstenie, -ia: Psi ruvali sa na podstení chalupy. (Dbš. Sl. pov. III.) — Vybehávali poplašeni na podstenie i ulicu. (Timrava) — Miško Rezanec zmizol na podstení svojej chalupy. (Kukuč. XII.)
podstielaf, **podstlaf** *v.* **podostlaf**
podstielka, -y = stelivo
podstierať *v.* **podostrieť**
podstrčenec, -nea
podstrčiť, -ím, **podstrčať**, -am; **podstrkovať**, -ujem = podložiť
podstreliť, -ím: Ak ho zazrú, podstrelia ho ako zajaca. (Kukuč. XXIII.) — **podstrelený**
podstrešie, -ia, miesto pod strechou
podstúpiť, -ím; **podstupovať**, -ujem, vytrpieť, znieť: p. hanu, krivdu, smrť, pokutu. — Dost' sme už pre našu lásku podstúpili. (Sl. sp.)
podsvetie, -ia
podsyyp, -u = podsypanie
podsyypať, -em; **podsyypať**, -am (*nedokon.*): Gazdiná, keď nasbiera vajec, pohľadá kvočku a podsyype ju. (Kukučín, M. v.)
podšiť, -šijem; **podšívaf**, -am: Podšil vojakovi čižmy (= vojakove čižmy). — Podšiť šaty (futrovať').
podšitie, -ia: Neslúžim za pod-

šitie, lež za novô. (Povedalo dievča vdovcovi, pýtajúcemu ho o ruku.) (Sb. M. S.)

podšitý: je strachom podšitý

podšívka, -y, čím sa šaty podšívajú (*nem.* Futter)

podšmyknúť, -nem: Ukazuje na podivné zásady, ktoré, vraj, ide podšmyknúť pod uhol novej, veľkolepej stavby našej spoločnosti, aby, vraj, mala na čo ľahnúť, lebo sa kýva. (Kukuč.: M. v.)

podšať, podtnem; **podšínať**, -am, podsekať, podrúbať: Podšali brezu, podšali, už ju vezú, už na ňu chlapi nepolezú. (Veniec 170.) — Sám si podšal haluz pod sebou. (Zátor.) — **podšatý**

podtekať, -ám, pod niečo tiecť

podtiahnuť, -nem; **podťahovať**, -ujem: v písme riadok ceruzou podtiahnuť

podtrhnúť, -nem; **podtrhovať**, -ujem: Chybné slová v úlohe perom, ceruzou, červeným atramentom podtrhovať

podučiť sa, -ím sa: **podučať sa**, -am sa

podúchať, -am; **poduchovať**, -ujem: Vetrík poduchuje.

podujat, -jmem; **podujímať**, -am

podujatie, -ia

podujímateľ, -a; **podujímavý**

podunievať: A hybaj, skočí do prostred kola, až zem pod ním podunieva. (Sldk.)

poduriť, -ím: Kde sa vám to žriebä tisne? Nože ho podurte napred, alebo nazad! (Kukuč. XIX.)

poduška, -y = hlavnica; **poduštička**, -y

poduť, -ujem; **podúvať**, -am

podvádzať, -am; **podviest'**, -vediem = navádzať; oklamať, ošudiť

podvaha, -y (*v.* podvážiť)

podvaliť, -ím; **podvaľovať**, -ujem

podväz, -u = bandáž

podväzok, -zku

podväzovať, *v.* **podviazať**

podvážiť, -ím; **podvažovať**, -ujem = zdvíhať zdvihákom

podvečer, *prisl.*

podviazať, -žem; **podväzovať**, -ujem

podviest', -vediem; **podvádzať**, -am = oklamať, ošudiť: Oklamať sa nedá, ani podviest'. (Kukučín.)

podviezť, -veziem; **podvážať**, -am

podvíhať, -am; **podvihnúť**, -nem;

podvihovať, -ujem

podvika, -y, stužka na čelo, závoj

podvinúť, -niem; **podviť**, -vijem;

podvíjať, -am

podvliecť, -vlečiem; **podvliekať**, -am

podvod, -u = klam, klamstvo:

Podvodu sa dopustiť.

podvodíť, -ím *v.* podviest'

podvodnica, -e

podvodník, -a = klamár

podvodný

po dvoch

podvoj, -a = veraj: Keby povedaly komorné podvoje, koľko ráz bozkával milý líčka moje. (Koll. Zp. I.) — V kročil do dusnej izby, hlboko nahnul pri tom svoju vysokú postavu, aby neudrel hlavou o nízke podvoje. (HVaj. VIII. 251.)

podvojný

podvoliť, -ím; **podvoľovať**, -ujem = privoliť; — sa = podrobiť sa

podvracať, -iam; **podvrátiť**, -ím: Stolička sa pod ním podvrátila; **podvrátený**

podvrhnúť, -nem; **podvrhovať**,
 -ujem = podstrčiť, tajne pod-
 ložiť; **podvrhnutý**
podvršie, -ia
podvýšif, -im; **podvyšovať**, -ujem
podzámok, -mku
Podzámok, -mku (obec); **Podzám-**
čan; **Podzámčanka**
podzemie, -ia
podzemný, **podzemský**
podzim, -u = jeseň; **podzimný** =
 jesenný
podžíhať, -am = podpaľovať
podžupan, -a
poeta, -u (*gr.*) = básnik
poetika, -y (*gr.*), náuka o básnic-
 tve; **poetický**
poezia, -ie (*gr.*) = básnictvo
pofajkať, -ám si
pofalšovať, -ujem
pofarbiť, -ím: Rozpráva o svojich
 skutkoch a vojnách . . . a k tomu
 si vždy pofarbí, pribásni i po-
 zahýna ustavične. (Kukučín)
pofrkať, -am
pogalamutiť, -ím, zmätok, nepo-
 riadok urobiť
pogniaviť, -im
pohabať, -em = pobrat'
pohádať sa, -am sa = povadiť sa
pohádzaf, -hádzem; **pohadzovať**,
 -ujem; **pohodiť**, -ím
pohan, -a (z *lat.* *paganus*)
poháňač, -a
poháňať, -am; **pohnať**, -ženiem:
 kone, voly: Hraško dobre po-
 háňal voly otcovi.
pohanbený
pohánčený: pohánčená kaša
pohanenie, -ia
pohaniť, -ím = zneuctiť, hanbu
 urobiť

pohanka, -y, pohanská ženská
pohánka, -y, pohánka na krúpy,
 kašu; **pohánkový**
pohanský; **pohanstvo**, -a
pohár, -a: v pohári, dva poháre.
 — Nazrel hlboko do pohára
 (o opitom). (Záur.) — **pohárik**, -a
poharkať, -ám = pohuškať; — sa
 = povadiť sa, poškriepiť sa: Po-
 harkali sa medzi sebou. (Dbš.)
pohárnik, -a
pohasiť, -ím
pohašteriť sa, -ím sa s *niekým* =
 povadiť sa
pohľad, -u: p. na okolie
pohľadať, -ám, trochu alebo dlho
 hľadať
pohľadávať, -am = žiadať, poža-
 dovať
pohľadieť, -ím: Pohľadel naň a
 odvrátil sa od neho.
pohladiť, -ím; **pohládzať**, -am: Fero
 ho pohladil po líci a privinul
 k sebe. (Kukučín.)
pohľadnica, -e
pohladkať, -ám: p. dieťa po tvári
pohlavár, -a (*srb.*) = náčelník
pohlavie, -ia: mužské, ženské po-
 hlavie
pohlavkovať, -ujem.
pohlavný
pohlavok, -vka = zaucho, oflinok
pohlcovanie, -ia = (absorbtió)
pohltať, -tám, -cem; **pohltnúť**,
 -nem: My stojíme stále, pevne,
 ako múry hradné — čierna zem
 pohltni toho, kto odstúpi zrad-
 ne! (S. Tomášik)
pohlušiť, -ím, ohlušiť, pobiť
pohnať v. **poháňať**
pohnevať sa, -ám sa: Ako sa po-
 hnevali, nech sa tak pomeria.

pohniť, -hnijem

pohnojenie, -ia

pohnojiť, -ím; **pohnojovať**, -jujem
= povázať (hnojom): pohnojíť pole umelým hnojivom

pohnúť, -nem; **pohýnať**, -am, hýbať: K smiechu, plaču, k hnevu pohnúť (Bern.) — Celá reč nikoho nepohla. — **sa**, z miesta sa hnúť; odobrať sa niekde; citom objatým byť: Ani sa ti vlas na hlave nepohne! (Záthur.) — Slnko už vyšlo, keď sme sa pohli ďalej. — Pohnúť sa nemôžem. — Pohnul som sa do mesta predo dňom. (Bern.) — Z toho miesta sa ani nepohni. — Pohnul sa milosrdenstvom.

pohnuteľnosť, -ti

pohnuteľný, čo sa ľahko pohnúť dá

pohnutie, -ia: „Raj, raj!“ zvučalo Ferkovi v duši, a toto pohnutie vyčarovalo mu slzu do oka. (Kukučín.) — Bez pohnutia a ľútosti sa díva na to. — Keby nie mňa, iste by sa rozplakal. No zazrel môj detský, zvedavý pohľad a premohol pohnutie. (Kukuč. I.)

pohnúťka, -y: Prosbu svoju pohnúťkami al. dôvodmi potvrdiť.

pohoda, -y = počasie

pohodiť, -ím; **pohádzať**, -džem; **pohadzovať**, -ujem. Pohod' koňom trochu sena!

pohodlie, -ia, stav, v ktorom všetky potreby naše sú nám pod rukou

pohodlnosť, -ti, vlastnosť vyhýbať namáhaniu v živote

pohodlný: p. odev

pohon, -u = poháňanie

pohona, -y: Pohona za nami. (Dbš.)

pohonič, -a, *pl.* pohoničia: Zlý to pohonič, ktorý si pustí z ruky bič. (Záthur).

pohoničský

pohoniť *v.* **poháňať**

Pohorelá, -ej, obec

pohorelec, -lca; **pohorelisko**, -a; **pohorelý**

pohorieť, -ím = zhorieť, vyhorieť: Všetko mu pohorelo. (Bern.)

pohorie, -ia, rad súvislých hôr

pohoršenie, -ia, pohoršenie sa dáva, budí prejavom mrzkého činu v spoločnosti: Beda tomu človeku, od ktorého pohoršenie pochádza.

pohoršiť, -ím; **pohoršovať**, -ujem = pohoršenie dať; — **sa** nad niečím

pohoršivý, **pohoršlivý**: reč, slovo, držanie sa

pohostenie, -ia

pohostinnosť, -ti; **pohostinský**; **pohostinstvo**, -a; **pohostinný**

pohostiť, -ím *niekoho* *niečím* = uctiť, počastovať

pohotove, *prisl.*: byť na pohotove

pohotoviť, -ím

pohotovosť, -ti

pohov, -u = pohovenie

pohovieť, -iem *niekomu*: pohovieť si v posteli

pohovka, -y = diván

pohovoriť, -ím; **pohovárať**, -am: Pohovára sa, že prídu lepšie časy.

pohrabáč, -a, hrabáč, čo za iným pohrabuje na pr. seno,

pohrabaf, -em; **pohrabávať**, -am;
pohrabovať, -ujem
pohrabky, -ov, shrabané klasy na
 poli
pohraničie, -ia
pohraničný: p. pevnosť, stráž; p.
 vojsko
pohrať, -ám; **pohrávať**, -am, trochu
 hrať; žartovať: Miško videl jej
 tvár veselú; pohrávalo v nej
 šelmovstvo. (Kukučín.) — Hu-
 disovi pohrával úsmev okolo
 úst, keď ju videl odchádzať.
 (Kukuč. III. 15.) — **sa s niečím**
pohrdač, -a
pohrdanie, -ia: almužnou
pohrdať, -am; **pohrdnúť**, -nem *nie-*
čím, niekým: Pyšný pohrda
 inými. — Nepohrdaj chudob-
 ným! — Nepohrdaj svojim
 národom!
pohrdateľ, -a = pohrdač
pohrdavý
pohrdlivo, *prisl.*
pohrdúsiť, -im = poškrtiť
pohreb, -u, pochovávanie nebož-
 tika do hrobu, všetky obrady
 pri tom obyčajné, ako aj celý
 sprievod až ku hrobu: Boli sme
 kmotrovi na pohrebe. (Rr.)
pohrebište, -t'a
pohrebník, -a = funebrál
pohrebný: p. pesnička, kázeň, p.
 obrad
pohrebovať, -ujem: O pár dní
 prišli pohrebovať (Gr. Taj.)
 — *lepšie*: pochovávať
pohrmieť, -ím
pohrobok, -bka, dieťa po smrti
 otcovej narodené
pohroma, -y = škoda, nešťastie,
 nehoda

m. pohromade *piš*: spolu
Pohronie, -ia; **pohronský**
pohroziť, -ím: prstom, slovami
pohrúžiť, -im; **pohružovať**, -ujem =
 potopiť, ponoriť pod vodu; —
sa: do myšlienok. — Dost', že sa
 pohrúžiš do sladkých dún a
 vleješ sa celou bytnosťou do krás
 božej prírody. (Kukuč. XV.)
pohryzť, -hryziem
pohubiť, -ím = pokaziť, skaziť,
 zničiť
pohuckať, **pohuškať**, -ám (*z nem.*)
 p. psa
pohurtovať, -ujem
pohútať, -am = popremýšľať
pohvizdať, -am; **pohvizdovať**,
 -ujem: Po ceste si pohvizdo-
 val.
pohyb, -u: Pohyb tela môže sa
 diať i na mieste, premávka len
 s miesta na miesto. — S otvo-
 renými očami stopuje každý
 ich pohyb. (Kukuč.: Dom v str.
 II. 147.)
pohyblivosť, -ti
pohyblivý
pohybovanie, -ia
pohybovať, -ujem; **pohýbať**, -am,
 -em
pohybovateľ, -a
pohýnať *v.* **pohnúť**
pohynúť, -niem: Mnoho vecí mi
 pohynulo. (Bern.)
pochábel', -bľa = streštenec
pochabo, *prisl.*
pochabosť, -ti: Mladosť — pocha-
 bosť.
pochabý = bláznivý
pochádzanie, -ia
pochádzať, -am; **pochodiť**, -ím *od*
niekoho, niečoho, z niečoho: Ja

pochádzam z Košíc. — Duch svätý pochádza od Otca a Syna. — Z trpezlivosti mnoho dobrého pochádza.

pochlapiť sa, -ím sa, zmužiť sa, dať sa do roboty, osmeliť sa

po chlapsky, smelo, udatne

pochlebník, -a

pochlebný: p. reč

pochlebovanie, -ia = lichotenie

pochlebovať, -ujem *niekomu* = lichotiť

pochmurný = mračný, zamračený

pochod, -u, pravidelné premávanie sa zástupu (najmä vojenského): fakľový pochod

pochodiť, -ím, trochu, nejaký čas chodiť; dobre pochodiť = šťastie mať: Dobre som u neho pochodil, len toľko, že ma na drúčku nevyhodil. (Sb. M. S.) — Jeho deti pochodia z Čiech. — *v.* pochádzať; *m.* no veď som ja s tebou pochodil (megjártam veled), *piš*: no veď sa mne s tebou povodilo.

pochop, -u = pochopenie, poňatie: Veď ty nemáš ani pochopu o tej veci. (Dbš.)

pochopiť, -ím = poňať, porozumieť: Lež nielen vymaľoval, Sládkovič i pochopil a ocenil ľud náš, ako pred ním nikto. (J. Vlček: Dej. sl. lit.)

pochopiteľný, čo sa môže pochopiť, ľahko vyrozumieť

m. **pochopovať** *piš*: chápať

pohorieť, -ím: Všetci v dome pohoreli.

pochorievať, -am

m. pochovan *piš*: pochovaný

pochovať, -ám; **pochovávať**, -am

pochrúmať, -am

pochrumkať, -ám; **pochrumkávať**, -am: p. cukrík

pochutiť si, -ím si

pochúťka, -y = lahôdka

pochutnať, -ám; **pochutnávať**, -am

pochvala, -y = pochválenie, velebenie

pochvaľba, -y = chvastúnstvo

pochválený

pochváliť, -im; **pochvaľovať**, -ujem: Za toho pochválili. — Pochválil sa mi, že vyhral. — Silou a zdravím môžem sa pochváliť.

pochvalne, *prisl.*: p. známy

pochvalný = pochvaly hodný; pochvaľujúci: reč, báseň, list

pochvíli, *prisl.*: pochvíli prišiel = hneď prišiel

po chvíli: Boli chlapi, boli, ale sa minuli, a po malej chvíli minieme sa aj my. (Veniec, 41.)

pochyba, -y: bez pochyby. — Skočil mu pred oči celý výjav z pivnice a pochyby sa ozvaly mocným hlasom. (Kukuč. Dom v str. II. 15.)

pochybený

pochybiť, -ím = pomýliť sa

pochybnosť, -ti: neistota, pochybovanie: Konečne, zdá sa, premohol pochybnosti. Oko sa mu vyjasnilo, ako by z neho zasvietilo svetielko nádeje. (Kukuč.: Dom v str. II. 50.)

pochybný: pochybný svedok; p. listina

pochybovať, -ujem, nemať istoty o niečom: Nepochybuje o úprimnosti jeho citov; vidno mu na tvári pevnosť rozhodnutia. (Kukuč.: Dom v str. I. 97.)

pochytať, -ám; **pochytiť**, -ím: Najprv pochytíme jeho, potom príde rad na vás. (Kukučín.) — Ani pesnička pochytaná na vandroch alebo v kasárni sa nevyrovná obyčajnej ľudovej. (Kukučín.) — Pochytil trbchu tej nemčiny (niečo málo sa naučil). (Dbš.)

poiskať, -ám, *v.* iskať

poistenie, -ia: *p.* života, *p.* pre starobu (starobné), *p.* proti invalidite, vzájomné poistenie;

poistený

poistiť, -ím; **poisťovať**, -ujem

poistné, -ého

poisťovací, -ia, -ie: *p.* ústav, spoločnosť, dohovor, spoločnosť

poisťovateľ, -a

poisťovňa, -ne

poisťujúci: ústav; *p.* spoločnosť

pojašený *v.* jašiť

pojať, *pojmem*; **pojímať**, -am:

Mňa tancovať *pojmite*. (Sl. ps.)

— Strach a hrôza ho *pojala*.

— *Pojať sa za ruku*. — Dievčence túžobne naň hľadely a zvedavo čakaly, ktorú si *pojme*. — *Pojala ho nabok a čosi mu do ucha šuškala*. (Rr.)

pôjd, -a; **pôjda**, -y = *povala*: Evička vybehla na *pôjd*. (Dbš. Sl. pov.)

pojedať *v.* *pojest'*

pojediny

m. pojednanie *piš'*: rozprava, rozbor

pojednať sa, -ám sa; **pojednávateľ sa**, -am sa = *porovnať sa*: Na tvári *im* hneď poznal, že sa *pojedenali*. Musela spustiť ktorási strana, ale nepoznať ktorá. Možno,

spustily obe po troche, aby sa *sišly* v polceste. (Kukuč. XXIII.)

m. **pojednávateľ**, keď je reč o sne-me, *piš'*: rokovať; keď o súde: súdiť, *pokonávať*; keď o porade: *radiť sa*, *pretriasať*, *uvažovať*

po jednom, po jednej

pojem, -jmu = *poňatie*, *predstava*, spojením rozmanitostí *po-vstala*; *predstava*, zahŕňujúca všetky jednotlivé veci, ktorým sa dostalo spoločného mena, *na pr. strom*

pojest', *pojmem*: Či máte niečo *pojest'*? — Dobrá bolesť, keď dá *pojest'*. — **pojedať**, -ám

pojímať *v.* *pojať*

m. *pojistiť piš'*: **poistiť**

pojiť, -ím: *Predložka z* *pojí sa* s genitívom.

pôjsť, *pôjdem*, *pošiel*, *pod'*, *pod-me*, *pod'te*: *Za mnou pod'te!* — Každý svojou *pošiel* stranou, *hnaný žitia nevoľou*. (Andrej Sládkovič.)

pokade, *prisl.*

pokadiť, -ím

pokáľať, -am = *poštiepať*: Aby tie stromy za tri mesiace *porúbali* a *pokálali*. (Dbš. Sl. pov. I.)

pokaličiť, -ím = *zraniť*

pokaliť, -ím; **pokaľovať**, -ujem: *vodu*

pokánie, -ia: *p.* niekomu *uložiť*, *vykonať*. — *Neskoro po smrti pokánie činiť*. (Zátor.)

pokántriť, -im = *pokaziť*, *zničiť*

pokapať, -kapem = *podochnúť*; *zhynúť*, *stratiť sa*: *Pokapala na salaši slanina*; *povedali na nášeho Martina*.

pokarhanie, -ia
pokarhať, -ám: slovom, zrakom
pokašliavanie, -ia: A čo ho trápi, ľahko sa dovtípiš, keď počuješ to suché, trhané pokašliavanie. (Kukučín.)
pokašliavať, -am
pokázať, -kážem
pokaziť, -ím: Mládež príkladom zlým pokaziť.
m. pokaždé *píš*: každý raz, za každým
pokiaľ, *sp.*: Daromná, môj milý, naša verná láska, pokiaľ nám nebude v kostole ohláška. (Koll. Zp. I. 229.)
pokiaľkoľvek, *sp.*
poklad, -u: p. zemský, nebeský. Čistota panenská je drahý poklad.
pokladať, -ám: Pokladáme za milú povinnosť poďakovať sa. — Pokladať niekoho za niečo. — *m.* pokladali nás za nič, *píš*: nepokladali nás za nič. (R. str. 296.)
pokladnica, -e, miesto, kde sa peniaze a iné toho druhu poklady schovávajú; **pokladnička**; **pokladničný**
pokladník, -a; **pokladníčka** (žena); **pokladnícky**
pokladný
pokľaknúť, -nem: Pokľakli na kolená a modlili sa.
poklamať, -mem
poklášť, -kladiem
poklať, -kolem: Býk, krava, vól môže poklať svojimi rohami. (Glč.) — Aby tie stromy za tri mesiace porúbali a poklali (= pokálali). (Dbš. Pov.)

poklátiť, -im
poklep, -u (v lekárstve)
poklepať, -em; **poklepávať**, -am: Poklepať na plecia.
pokles, -u
poklesok, -sku: poklesky mladosti
poklona, -y, česť niekomu preukázaná
pokloniť sa, -ím sa: hlboko
poklonkovať sa, -ujem sa: Zemaní sa na neho hnevali, mysliac, načo by sa mal človek slabému poklonkovať, keď tento tak musí tancovať, ako sa mu zahudie. (Klčk.)
poklonník, -a = ctiteľ
poklopať, -pem
poklopkávať, -am
poklízuť sa, -nem sa
pokochať sa, -ám sa *o* niečom, *niečím*, radosť mať: Niektoré stati si aj dva razy prečítal, aby sa v nich ešte pokochal. — Obetoval niekoľko minút a prešiel sa pokochať týmto zriedkavým výhľadom. (Kukučín, XV.)
pokoj, -a: Daj pokoj tej robote. — Ja mám s tebou pokoj. (Zátur.) — Utiahnúť sa na pokoj. — Dám ja tomu svätý pokoj. (Dbš.) — Daj mi pokoj. — Nedá mi pokoja. — Svätý pokoj a láska je nado všetko. (Dbš. Pov.) — Pokoj boží nech zavládne v tomto dome: pokoj i veselosť a úprimnosť. Podajte si ruku, ak chcete, aby sme boli všetci šťastní a spokojní. (Kukuč.: Dom v str. I. 28.)

pokožamilovnosť, -ti; pokožamilovný
pokožnosť, -ti
pokožný, krotký, tichý, pokoj zachovávajúci: Budme pokojnej myslí.
pokolenie, -ia = generácia
pokolísať, -šem
pokoľko, prísl.
pokon, -u = koniec: napokon
pokonanie, -ia: Vyzval ho na priateľské pokonanie vecí.
pokonáť, -ám; pokonávať, -am = vykonať, porobiť: Už som všetko pokonal.
pokonáť sa, -ám sa; pokonávať sa, -am sa = smeriť sa, shodnúť sa, dohovoriť sa
pokonávaci, -ia, -ie: p. poriadok
pokonanie, -ia; pokonávanie, -ia
pokonný = posledný
pokopať, -em
pokora, -y = poníženosť: Pokora stojí naproti pýche.
pokoriť, -ím; pokorovať, -ujem, ponížiť, skrotiť; — sa
pokorný: Pyšným sa Pán Boh protiví, pokorným dáva svoju milosť.
pokos, -u = pokosenie; pokosené obilie
pokosiť, -ím: trávu, zbožie
pokračovanie, -ia
pokračovať, -ujem; pokročiť, -ím v niečom: Pokračovať v svojej robote; v rozprávaní.
pokrádať, -am; pokradnúť, -nem; pokrašť, -kradnem
pokradomky, prísl.
pokraj: Pokraj tábora sedí cár na zlatom stolci. (Samo Chalupka.)

pokrájať, -am: Všetko nožom pokrájal.
pokrápať, -am; pokropiť, -ím: vodou, krvou
pokrčený
pokrčiť, -ím: čelo, nosom, plecami
pokresať, -krešem
pokreskávať, -am (v tanci)
m. pokrievka piš: pokrývka
pokrik, -u: V každom dome prijímajú nás s pokrikmi radosti, ako keď vhupe do izby nečakaný a milý hosť. (Kukučín, XV.)
pokrikávať, -am; pokrikovať, -ujem: V krčme plno ľudu — na prostriedku v tanci pokrikávajú si siedmi verbovanci. (Jan-ko Kráľ.)
pokriviť, -ím = skriviť
pokrm, -u: p. stráviť
pokrmieť, -ím = nakrmiť: kone
pokročilý
pokročiť, -ím v. pokračovať
pokrok, -u; pokrokár, -a; pokrokový
pokropenie, -ia
pokropený: p. krvou
pokropiť, -ím v. pokrápať
pokrov, -u
pokrovec, -vca: p. na koňa. — Dotiaľ sa vystieraj, kým ti pokrovec, perina stačí. (Zátur.)
pokrstenec, -nea
pokrstiť, -ím; pokrstený
pokrúcať, -am; pokrútiť, -im
pokrvavený
pokrvaviť, -ím
pokrvnosť, -ti
pokrvný = po krvi príbuzný
pokryť, -kryjem; pokrývať, -am: Líco jeho pokrýlo sa bledosťou. (Vlč.)

pokrytec, -tca, kto pravý úmysel svoj skrýva, povahu svoju zahaľuje a inú príjemnú na odiv vystavuje: Pokrytec, vyťahni najprv brvno zo svojho oka! (Matej VII. 5.)

pokrytecký; pokrytectvo, -a

pokrývač, -a: p. strechy

pokrývať, -am *v.* pokryť

pokrývka, -y (*nie* pokrievka, *ani* pokriovka): urobiť niečo pod pokrývkou. (Sb. M. S.) — Ved' by sa to bol dozvedel. Neostane to i tak pod pokrývkou. (Kukuč. XXIV.)

pokučeriť, -ím

pokulhávať, -am: na pr. kôň pokulháva, na jednu nohu chráme

pokúpiť, -im

pokus, -u = skúška

pokúšať, -kúšem = pohrýzť

pokúsiť sa, -im sa; **pokúšať sa**, -am sa *o* niečo

pokusný

pokúšanie, -ia, lákanie hrešiť

pokúšať, -am

pokušenie, -ia *v.* pokúšanie

pokušiteľ, -a

pokuta, -y, trest za nejaké previnenie: trest peňažný. — Ťažkú pokutu znieť, trpieť, podstúpiť. — Zakázať niečo pod pokutou smrti. — Pokuta prišla, keď jej nečakal, s tej strany odkiaľ nemyslel. I väčšia, ako si predstavoval. Nad jeho hriechom pýri sa jeho dieťa! (Kukuč. III. 105.)

pokútne, *prisl.* = tajne, nedovolené

pokútny: p. kupectvo

pokutovať, -ujem = kárať, trestať

pokvakať, -čem, -kam = pošťovať

pokvasiť, -ím

pokým, *sp.*

pokyn, -u = pokynutie, -ia

pokynúť, -iem = znamenie dať

pokyvkať, -am

pokyvovať, -ujem: Pokyvuje hlavou, v ktorej akiste vznikajú nové myšlienky, snujú sa ďalekosiahle plány. (Kukuč., IV. 81.)

pól, -u (*lt.*), jeden z koncov osi, okolo ktorej zemská guľa sa otáča; vo fyzike dva konce magnetu, z ktorých jeden na sever, druhý na juh sa obracia

pol. Nesklonné pol nepíš spolu s číslovkami, tedy: pol druha, pol treťa, po pol štvrtú, po pol piatu zlatom, s pol piatym zlatým ap.; na poly: daj na poly rozdeliť; na poly živý, na poly mŕtvy; do poly, od poly darmo; chytil ho za poly (v páse). — Chorel plného pol roka; mohlo byť pol hodiny. (R. § 206 a str. 296.)

poľadovica, -e

poľahčenie, -ia

poľahčiť, -ím; **poľahčovať**, -ujem, robiť ľahším; pomôcť

poľahky, *prisl.*: Vyviera on (potok) síce len v neďalekej horičke, jednako je už taký mocný, že niekoľko pazderianskych mlynov poľahky ženie. (Kukučín, XI.)

poľahlina, -y = poľahlé obilie

poľahlý: zbožie

poľahnúť, -nem: Žito miestami poľahlo. — Poľahnuté obilie.

poľahoba, -y = poľahčenie: Šli

do Ameriky, aby si tam vyhľadali polahobu. (N. Illsk. XXI.)
polahoda, -y: Cíti polahodu, ako by všetky starosti byly padly s hlavy. (Kukuč.: Dom v str. II. 50.)
polahodiť, -ím *niekomu niečím*
polahovať, -ujem = chorľavieť
polahostaji, **polahostajky**, *prísl.*
polahúčky, **polahunky**, *prísl.*
polakať, -ám = postrašiť; — **sa polámaný**
polámať, -mem: Vietor stromy polámal.
poľana, -y, pole, lúka v horách;
Poľana — vysoká hora pri Detve: Kto ste videli, slovenskí bratia, tej zbojníckej Poľany štít? (Sldk.) — Stojí vysoká, divá Poľana, mať stará ohromných stínov, pod ňou dedina Detvou volaná, mať bujná vysokých synov. (A. Sládkovič: Detvan.)
polapať, -ám; **polapiť**, -ím = chytiť
polárny: polárne kraje ležia na najsevernejšej alebo najjužnejšej čiasťke zemegule
polazník, -a
polazovať, -ujem, chodiť po domoch priať na Vianoce
pole, -ľa, *pl.* polia, polí; do poľia ísť; **Kosovo pole** (dolina v Srbsku); **Dlhé Pole** (obec)
polec, polca: p. slaniny
polemika, -y (*gr.*), písomný spor;
polemický; **polemizovať**, -ujem
poleno, -a (*od pol*)
polenový: drevo polenové (v polenách)
polepiť, -ím

polepšenie, -ia: p. platu
polepšiť, -ím; **polepšovať**, -ujem = napravovať; — **sa**: Žiak sa polepšil.
polepšovací ústav; **polepšovňa**, -ne
polesný, -ého
poletovanie, -ia
poletovať, -ujem: Sneh poletuje.
poleva, -y = glazúra
poležať, -ím: Ten si poleží (o ťažko chorom). (Rr.)
polhodina, -y = pol hodiny; **polhodinka**, -y: Neminula polhodinka, už tiahla celá spoločnosť. — Trvalo to dobrú polhodinku.
Polhora, -y
Poliak, -a; **poľský**; **Poľka**; **Poľsko**
poliať, polejem; **polievať**, -am: Dieťaťu hlavu pri krste svätom kňaz vodou polieva. — Polievať kvety. — Polial obrus pivom. — Jej líca sa polialy rumenom, možno od hnevu, možno od hanby. (Kukuč. II. 15.)
polica, -e; **polička**, -y, polica na hrnce, na knihy
policajný (*gr.*)
policajt, -a (*gr.*)
policia, -ie (*gr.*), správa, úrad verejnej bezpečnosti
poliečiť, -im
polička *v.* polica
polience, **polienko**, -a: Prikladá polienko za polienkom, aby hnev u nej nevyhasol. (Kukuč. III. 92.) — *v.* poleno
polievací, -ia, -ie: polievacia krhla
polievač, -a; **polievačka**, -y
polievadlo, -a
polievanie, -ia

polievať *v.* **poliať**

polievka, -y: Dostal jazykovú polievku (vyhrešili ho). — Dal mu brezovej polievky (vyšľahal ho).

polievkový

polihovať, -ujem: Náš gazda polihuje (hovorí žena o chorom mužovi, ktorý hneď leží, hneď zas vstane). (Rr.)

politický (*gr.*), verejnej správy sa týkajúci: Politická veda naznačuje, ako štát cieľa svojho najlepšie dosiahnuť môže.

politik, -a (*gr.*)

politizovať, -ujem (*gr.*), o štátnych veciach svoj úsudok vynášať; o politike mudrovať

polízať, -žem; **polizovať**, -ujem: Keď má makové slíže, aj misu po nich políše.

Polka, -y

polka, -ý, 1. tanec; 2. poľný egreš (*Bacca grossularia*)

polliter, -tra

polmesiac, -a

poľný: p. pošta, telegraf

polnoc, -i: o polnoci, z polnoci

polnočný

poľnohospodársky

polnóta, -y

polobluk, -a

polodivý

pologuľa, -le

pôloh, -u, šestinedieľkin kút

poloha, -y = položenie; priestorový pomer nejakého telesa k telesám iným

polohláska, -y = polosamohláska: l, r, í, ř, ktoré s inou spoluhláskou môžu tvoriť slabiku

polohopis, -u = topografia

polohopisný

položiť, -ím

polokruh, -u

polom, -u, vetrom polámaný les: Vykvetol kvietoček na pustom polome. (S. Chlpk.)

Poloma, -y (miestne meno)

(**polominulý čas**) = imperfektum

polomŕtvy = na poly mŕtvy

polonahý

polostrov, -a

polosúkno, -a

pološero, -a: Začnem sa obliekať v mračnom pološere, lebo šalogátre neprepúšťajú svetlo. (Kukučín, XV.)

poľovačka, -y: Chodieval na poľovačky, nikdy neprišiel, aby nebol doniesol zajaca, srnu, alebo srnca. Ale kedy to bolo, kedy! Už na poľovačke nebol, bude toho roku na Pavla triadvacať rokov. (Kukuč. VII. 3.)

poľovanie, -ia

poľovať, -ujem

polovica, -e: z polovice

polovičatosť, -ti

polovičatý

polovičiar, -a, kto užíva polovičku majetku, zisku

polovička, -y

polovina, -y, raž siata na poly s pšenickou

poľovka, -y: Na poľovku ísť. — Z poľovky prísť. (Bern.)

poľovník, -a

poľovný: p. pes

položenie, -ia

položiť, -ím. Kde si nepoložil, tam neber. — Položiť ruku na ústa (znak, aby niekto mlčal). — Položiť život za národ.

položiteľ, -a = gradus positivus
položivý = na poly živý
položka, -y = článok
pôložnica, -e = šestinedielka
položobrák, -a
polročie, -ia
polročne, *prisl.*; **polročný**
polrok, -a
Poľsko, -a; **poľský**; **poľština**, -y
polstoročie, -ia
polt, -a, jedna polovica niečoho:
 p. slaniny
poltiť, -ím, rozpoltiť = na dvoje
 rozdeliť
poltón, -u; **poltónový**
poľubiť, -im = pomilovať; po-
 bozkať
poludienok, -nka, obed do poľa
poludňajší, -ia, -ie
poludnie, -ia: ná poludnie
poludník, -a = meridián
poludňovať, -ujem
poľutovanie, -ia: poľutovania
 hodný
poľutovať, -ujem = ľútosť mať
polygamia, -ie (*gr.*) = mnohoženstvo
polyglota, -y (*gr.*), spis v niekoľ-
 kých jazykoch súčasne vydaný
polygon, -u = mnohouholník
polyhistor, -a (*gr.*), všestranný uče-
 nec
Polynézia, -ie (*gr.*), meno mnoho-
 ostrovia v Tichom oceáne
polynka, -y, zelina (*Artemisia ab-*
sinthium)
polyp, -a, morské zviera
polysyndeton, -u (*gr.*) v. opäto-
 vanie
polytechnika, -y (*gr.*), vysoká
 škola, vzdelávajúca študujúcich
 vo vedách, dôležitých najmä
 pre priemysel

polyteizmus, -izmu (*gr.*) = mnoho-
 božstvo
pomáda, -y (*lt.*), voňavá masť na
 vlasy
pomahač, -a
pomáhať, -am; **pomôcť**, pomô-
 ťem: Pomôžte, kto ste z Boha!
 — Tak mi Boh pomáhaj. —
 Pomohol mu z blata do kalu-
 že. — Pomôžem ti z kletky.
 (Dbš.) — Rád by pomohol, ke-
 by mohol. — Pomáhaj Pán
 Boh! — Každý si tak pomáha,
 ako vie. (Záthur.)
pomäkčiť, -ím: hlinu vodou
pomaly, **pomaličky**, *prisl.*; po-
 malsie: Pomaly ďalej ujdeš. —
 Pomaly bude to prv. (Záthur.)
 — Pomaly, ovečky, hore do-
 linami, ja som bača starý, ne-
 vládzem za vami. (Veniec, 87.)
pomaľovať, -ujem
pomámiť, -im
pomaranč, -a (= *Pomum aureum*)
pomarančový: p. strom, kôrka
pomárniť, -im = premárniť
pomastiť, -ím: chlieb maslom. —
 I kolesá ľahšie idú, keď sa po-
 mastia. (Záthur.) — Pomasť
 mu ruku, bude písať. (Dbš.) —
 Aby ti voz neškripal, pomasť
 mu kolesá. (Dbš.) — Poma-
 stený voz ľahko ide.
pomaškrtiť, -ím
pomátať, -am v. mátať
pomätenec, -nca = choromyseľný
pomätenosť, -ti; **pomätený**
pomazanec, -nca = pomazaný
pomazanie, -ia: posledné poma-
 zanie
pomazať, -žem; **pomazávať**, -am:
 maslom, olejom; = pobabrať

pomedzi, *predl. v. medzi*
pomedzie, -ia: p. Dunaja a Tisy. Sadli tam, za pomedzím slovenského rodu. (Samo Chalupka.)
pomedzný
pomer, -u: pomery rodinné; zahraničné. — Naše pomery k susedným štátom
pomerat, -iam; **pomeriavat**, -am
pomeriť, -ím; — sa
pomerne, *prisl.*
pomerný = relatívny
pomestiť, -ím; **pomestovať**, -ujem; — sa: Hriechy zasadly za stôl, a hoci ich bolo veľmi mnoho, všetky sa pomestily.
pometač, -a = pometlo
pometať, -ám; **pomiesť**, -metiem
pometky, -ov, čo sa v mlyne spolu smetie (múka, otruby)
pome(t)lo, -a = omelo, metla
pomiasť, pomätiem; — sa: Nie div, že sa mu trochu hlava pomiatla. (Kukuč. III. 130.)
pomiesiť, -im
pomiešať, -am
pomihaf, -ám *na niekoho*
pomilovať, -ujem = poľubiť; smilovať sa: *starosl.* Hospodi, pomiluj ny! = Pane, smiluj sa nad nami!
pomimo, *predl., v. mimo*
pomíňať, -am: Nemusíš hned' všetky peniaze pomíňať!
pominulý
pominúť, -iem; **pomínať**, -am; — sa
pominuteľnosť, -ti; **pominuteľný**
pomknúť, -nem; **pomkýnať**, -am = podstrčiť, pohnúť; — sa = podat' sa ďalej
pomladiť, -ím

pomľaskať, -ám
pomlátiť, -im
pomlčať, -ím
pomlčka (—) znamená, že je reč neskončená, že je vynechané sloveso vo výpovediach, že nasleduje niečo neočakávaného.
pomlčky, *prisl. v. mlčky*
pomník, -a = pamätník: p. niekomu postaviť
pomnožný: Mená pomnožné (substantiva pluralia tantum) sú tie, ktoré len v množnom čísle sa užívajú, ako: hody, husle, odpustky, pačesy, pohrabky, paberky, ústa, vráta, ňadrá, Vianoce.
 Rod týchto mien určíme, keď si z nich v mysli utvoríme jednotné číslo, na pr.: odpustky, odpustok, hody — hod.
pomoc, -i: O pomoc volať, kričať, prosiť. — Tomu je ľahká pomoc. — Som mu za pomoc povďačný. — Niet mu pomoci. — Čím vyššia strasť, tým bližšia pomoc. (Phld. VIII.) — Komu niet rady, tomu niet pomoci.
pomôcka, -y: učebné pomôcky
pomocnica, -e: p. pri pôrode; vzájomná pomocnica; **pomocníčka**, -y
pomocník, -a, kto inému pomáha; **pomocný**
pomôcť v. pomáhať
pomočiť, -ím
pomodliť sa, -ím sa
Pomorán -a
pomorie, -ia, miesto pri mori
pomotať, -ám, -cem
pomoženie, -ia

pompa, -y (*fr. lt.*), nádhera
pomráčať sa, oblakom sa poťahovať
pomrieť, -iem: Pomrelo veľa ľudí.
pomrviť, -ím = podrobiť
pomrzieť, -zím *niekoho*
pomrznúť, -nem: Rieky až do dna pomrzly.
pomsta, -y, odplata zlého zlým pre osobné zadostučinenie, a nie ako právny trest: pomstukuť; pomstou horí. — Naoko dobre, ale v srdci pomstu varí. (Dbš.)
pomstiť, -ím (*nepíš*: pomstviť); — *sa nad niekým, na niekom*: Vy pomstil sa na svojom protivníkovi. — Nepriateľ sa pomstil i na dieťkach.
pomstiteľ, -a
pomstivý
m. pomstva *píš*: **pomsta**
pomstychtivý
pomučiť, -ím, trochu mučiť
pomúčiť, -im, múkou posypať
pomútený
pomútiť, -im: Voda hlavy nepomúti.
pomyje, -jí, voda špinavá, čo po mytí zostáva
pomyjný
pomykať, -ám
pomykov, -a = ťažkosť, úzkosť: Bol v hroznom pomykove. — Naháňa do pomykova. (Kukučín: M. v.)
pomylený
pomyliť (sa), -im (sa)
pomyslieť, -ím; **pomyšľať**, -am: Kto by si to len bol pomyslel? — Nevie, čo si má o tom pomyslieť. — Niekedy po-

mysli na svoju teba milujúcu sestru.

ponad, *predl. s ak.*: Hrdlička letí ponad kopce.
ponaháňať, -am
ponáhľanie, -ia
ponáhľať sa, -am sa: Kdeže sa tak ponáhľate? — Ponáhľa sa ako švec na jarmok. — Slnko sa ponáhľalo k vysokým končiarom vrchov tatranských. (Nitra V.) — Keby slnko znalo, jak to ťažko robiť, ponáhľalo by sa za hory zachodiť. (Sl. ps.)
ponachádzať, -am; **ponachodiť**, -ím: V ostatných izbách hromady zlata ponachodil. (Dbš. Pov.)
ponajprv, *prisl.* = najsamprv
ponamýšľať, -am = povymýšľať
ponaprávať, -am
ponášať sa, -am sa: Veľmi sa na neho ponáša. (Rr.)
po našinsky, po našsky, *prisl.*
poňať, pojmem, pojmu; **ponímať**, -am: Poňal vec s takého stanoviska zvláštneho. (Ph'd. V.)
ponatáčať, -am
ponatahovať, -ujem; **ponatahovať sa s niečím**
poňatie, -ia: Nemá o tom ani poňatia.
ponavracáť, -iam
ponazvať, -zvem
pondelkovať, -ujem, v pondelok zaháľať
pondelkový; pondelok, -lka
pondus, -a (*lt.*), závažie na hodinách
ponečase, *prisl.*
ponechať, -ám; **ponechávať**, -am
ponemčený

ponemčiť, -ím; **ponemčovať**, -ujem
ponenáhle, *prisl.* = pomaly
ponenáhly: p. úpadok mravov;
 p. rozkvet vied a umenia
ponepriateľ sa, -ím sa
 „**poneváč**“ — spojka v slovenčine
 nepotrebná; miesto nej piš: le-
 bo, pretože, keďže; *m.* poneváč
 pršalo, neprišiel som, *piš*: prša-
 lo, preto som neprišiel; obídeme
 sa i bez iných podobných spoj-
 ok staršej písomnosti (ačkoľ-
 vek, ačpráve ap.), ktorých živý
 náš jazyk nezná. (R. str. 296.)
ponevierat sa, -am sa: Dost' si sa
 na ponevieral po cudzom
 svete. (Kukučín, VI. 11.) —
 Cisárski žoldnieri nemeckí, ktorí
 sa po našich krajoch ponevie-
 rali. (Joz. Škultéty.)
poniektorý, *zám.* = niektorý
poniesť, -nesiem: Ja ponesiem
 ten batoh.
poniklovať, -ujem
Poniky, -ík (obec)
ponímanie, -ia: K jasnejšiemu po-
 nímaniu života. — V tomto
 ponímaní väzí práve jadro
 celej otázky.
ponímať *v.* **poňať**
poniže *v.* **niže**
ponížene, *prisl.*; **poníženie**, -ia;
poníženosť, -ti; **ponížený**
ponížil, -im; **ponižovať**, -ujem:
 — sa: Kto sa ponižuje, bude
 povýšený. (Luk. XIV. 11.)
ponociar, -a
ponôcka, -y; **ponocovanie**, -ia,
 nočná stráž
m. **ponocný piš** hlásnik
ponocovať, -ujem = v noci bdieť,
 nočnú stráž mať

ponorenie, -ia
ponoriť, -ím; **ponárať**, -am; **pono-
 rovať**, -ujem = potopiť, potápať;
 — sa: Stará, ponor sa v minu-
 losť, tam tvoj živel. Budúcnosť
 nechaj vnukom! (Kukuč. XII.)
 — Dedina ponorená je v naj-
 lepšom spánku; ešte i vtáčky si
 odpočívajú, len kohút tu i tam
 zaspieva. (Kukuč. III. 128.)
ponos, -u; **ponosa**, -y = sťažnosť,
 žaloba
ponosený = obnosený
ponosovať sa, -ujem sa = sťažo-
 vať sa, žalovať sa: Ponoso-
 vala sa, že ju hlava bolí.
pontifex, -fika (*lt.*), najvyšší kňaz
pontifikát, **pontifikálny**
poňuchať, -ám; **poňuchávať**, -am
ponúkať, -am; **ponúknuť**, -nem:
 Dá sa ponúkať, ako mladá
 nevesta; ako na krstení. (Zá-
 tur.) — Keď mu niekto niečo
 ponúkol, Ondrej nikdy ne-
 ukázal velikej ochoty do kúpy.
 (Kukuč. I.) — Pani ponúkala
 ho ako jedením, tak aj dobrým,
 tuhým vínkom.
poňva, -y = vozová plachta
poobávať sa, -am sa
poobedie, -ia, čas poobedný
poobedovať, -ujem, obed skončiť,
 zjesť
pooberať, -ám
poobliekať, -am; — sa: Pooblie-
 kala sa pekne krásne ako ľa-
 lja. (Dbš.)
pooblievať, -am
poobracať, -ciam
poobrezávať, -am
poobšívaj, -am
poobťahovať, -ujem

poobzerat, -ám; — **sa**
poobberat, -ám; — **sa**
poodbíjať, -am
pooddávať, -am
poodhadzovať, -ujem
poodháňať, -am
poodchádzať, -am; **poodchodiť**, -ím
poodkladať, -ám
poopratovať, -ujem
poodpúšťať, -am
poodrezovať, -ujem
poodstavovať, -ujem
poodtrhávať, -am
poodvádzať, -am
poodväzovať, -ujem
poohliadať, -am
poomáľať, -am
poomínať, -am
poopačovať, -ujem
poopierať, -am
pooprávať, -am
poorať, -oríem
pootvárať, -am
pooznamovať, -ujem
pop, -a, kňaz pravoslávny; uniat-
 ský farár
popáčiť sa, -im sa = zapáčiť sa
popadať, -ám: Všetky hrušky po-
 padaly.
popadnúť, -nem = chytiť, pristih-
 núť: Keď ho popadnem, ved'
 mu ja dám.
popálenina, -y
popáliť, -im; **popaľovať**, -ujem,
 jedno po druhom spáliť: Už
 všetko drevo popálil. (Rr.)
popansky, *prisl.*
popanštiť sa, -ím sa
popaprať, -em
popárať, -am
poparatiť, -ím, povystrájať
popásť, -pasíem; **popásať**, -am:

Mali by sme na čom popásť
 oči. — **sa**.
popočatiť, -ím: Všetko mu po-
 pečatili.
popchať, -ám; **popchávať**, -am
popchnúť, -nem; **popchýnať**, -am
 = popichnúť: Ešte len svitalo,
 už boli na koňoch a popchý-
 nali ich hodne. (Dbš. Sl. pov. I.)
po piatich = po päť: Dal som
 deťom po päť orechov.
m. **popierať**, **popriet** *piš*: **zapierať**,
zapriet, **tajiť**, **odtajiť**
popichať, -ám; **popichovať**, -ujem
popíjať, -am, po troche piť
popíliť, -im (drevo)
popis, -u = popisovanie: Ľudí,
 statku, dôchodkov
popísať, -šem; **popisovať**, -ujem
popisný
popisovať *v.* **popísať**
popisovateľ, -a
poplach, -u = pobúrenie: Bubno-
 vať, trúbiť, zvonit' na po-
 plach. — Krv prúdila rýchlejšie
 v žilách, srdce bilo ani na po-
 plach. (Kukučín: M. v.)
poplakať, -plačem: Keď popla-
 če, od srdca odľahne. — Dieťa
 poplakalo a zaspalo.
poplamúch *v.* **podplamenník**
poplašit', -ím
poplašný: zvon, výstrel
poplátať, -tam: A k tomu poplá-
 tala všetky tie hábočky.
poplatiť, -ím
poplatníctvo, -a
poplatník, -a = daňovník, daň
 platiaci
poplatný, platu podrobený; na
 poplatok sa vzťahujúci: po-
 platný hárok

poplatok, -tku = plat, daň: poplatok za výmer nápojov
poplesnieť, -iem
poplieniť, -im = pohubiť, pokaziť
popliesť, -pletiem: Svojou rečou poplietol nám všetkým hlavu.
popľuť, -pľujem: p. dlane
popod *v.* **pod**
popôjsť, -pôjdem: Popošiel brehom.
popol, -a, *l.* v popole: Pahnúť popolom. — Mestá ľahly popolom: a ľud náš úbohý, bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy. (S. Chalupka.)
popolastý; **popolavý**
Popolec, -lca = prvá streda v pôste (Škaredá streda)
popolečný: Popolečná streda.
popolievať, -am: Celú záhradu popolievali. (Rr.)
popoliť, -ím = popolom posypať
popolka, -y, pod popolom pečený osúch
popolnica, -e, nádoba na popol spáleného tela ľudského
popoludňajší
popoludní, *prisl.*
popoludnie, -ia, popoludňajší čas
popoluška, -y, 1. popolavá sliepka; 2. opustené dievča v rozprávkach
popolváľ, -a = peciváľ, povaľač
po poly
poponáhľať sa, -am sa: Ale i ja sa poponáhľam. (Kukučín: M. v.)
popovič, -a = popov syn
popovský: p. syn
popozerať, -ám
popožičiavať, -am
Poprad, -u; **Popradan**; **Popradianka**; **popradský**

poprášiť, -im
poprať, -periem: Už popraly všetku bielizeň, budú plákať.
popratať, -pracem = schovať
poprava, -y
popravište, -ta, popravné miesto: Viest' niekoho na popravište.
popraviť, -ím; **poprávať**, -am = 1. napraviť, zlepšiť; 2. života zbaviť; — **sa**
poprávka, -y
popravný
popravovateľ, -a
popražiť, -ím
popreberať, -ám
poprebíjať, -am
poprebúdzáť, -am
popredať, -ám; **popredávať**, -am
popredie, -ia = predná časť: Tisnúť sa do popredia. — Staré spomienky tisly sa do popredia. (HVaj. V. 67.)
popredku, *prisl.*
m. **popredný piš**: predný
poprehadzovať, -ujem
popreháňať, -am
poprehrabovať, -ujem
poprehrýzať, -am.
poprekrajovať, -ujem
poprekrucovať, -ujem; **poprekrúcať**, -am: Všetko to ona poprekrucovala (ináč porozprávala). (Rr.)
poprekupovať, -ujem
poprelamovať, -ujem
popremieňať, -am
poprenášať, -am
popreorávať, -am
poprepaľovať, -ujem
poprepichávať, -am
poprepíjať, -am
poprepisovať, -ujem

poprepúšťať, -am
poprerábať, -am
poprerázať, -am
poprerezávať, -am
popresádzať, -am
popreskakovať, -ujem
poprestierať, -am
popretínať, -am
popretkávať, -am
popretrhávať, -am
popretriasať, -am
poprevracať, -iam
poprevrhávať, -am
poprezeráť, -ám: Poprezerali všetky kúty; dobre že už po tých myších dierach nehľadali. (Dbš.)
poprezrádzať, -am
poprežehnávať, -am: Mamka poprežehnávala ich (deti) a odobrala sa tiež na pokoj. (Hdž. Čít. 122.)
poprežúvať, -am
poprchať, poprcha; **poprechávať**, poprcháva: Trochu poprchávalo zrána. (Hronský)
popri, *predl. s lok. v. pri*
popriať, -pradiem
popriať, -prajem *niečoho*: Bože dobrý, Bože večný, popraj nám života. (Vil. Pauliny-Tóth.)
popribíjať, -am
popriečiť sa, -im sa = povadiť sa: Čo by ste radi? Azda ste sa popriečili a prišli ste na ponosu? (Kukuč. III. 164.)
popriek, **popriečky**, *prisl.*
poprichádzať, -am
poprikladáť, -ám
poprikrývať, -am
poprilepovať, -ujem; **popriliepať**, -am

poprinášať, -am
m. po prípade prídem *píš*: ak bude treba, ak budem stačiť, prídem
popripínať, -am
popriprávať, -am
popristrájať, -am
popriťahovať, -ujem
popriväzovať, -ujem
popríliť sa, -im sa: Čo koho raz popríli, o tom viac nehorlí. (Bern.)
poprobovať, -ujem
poprosiť, -ím
poprsie, -ia, vrchná časť ľudského tela po prsia, niekedy až po pás: p. z mramora, z bronzu
poprskáť, -ám
poprsný
popruh, -u, pás pripínať sedlo; podbrušný remeň konský: koňa popruhom stiahnuť
po prvé (*nepíš*: za prvé)
poprzniť, -í
popsuť, -ujem = pokaziť
popučiť, -ím
popud, -u: Urobil to z vlastného popudu.
popudiť, -ím; **popudzovať**, -ujem; **popúdzáť**, -am = dráždiť: Táto jeho nevšímavosť nás hlavne popudila. (El. Mar. Šolt.)
popudlivý, kto sa ľahko nahnevá
popudlivosť, -ti = dráždivosť, hnevlivosť
popudzovať v. popudiť
popukať sa, -ám sa: Div, že sme sa od smiechu nepopukali.
popularita, -y (*lt.*), obľúbenosť u ľudu; **populárny**
popustiť, -ím; **popúšťať**, -am: p. uzdy koňovi; zima popúšťa

poputnať, -ám: koňa
popýšiť sa, -im sa
popýtať, -am = poprosiť
pór, -u
porábať, -am: Čo porábate? — Len som sa ohlásila, čo reku porábate. (Kukuč. XXIV.)
porada, -y: Prišiel som k vám na poradu.
poradie, -ia: Domy stoja v jednom poradí.
poradiť, -ím = radu dať; — **sa**: Poradiť sa s rozumom. — Porad' sa ty aj iných múdrych ľudí. — Poradiť sa s lekárom. — Keď mi pomôžeš, potom sa poradíme. — poradiť si: Ja si už poradím bez teba. (Kukuč. XXII.)
poradný: p. hlas
poranenie, -ia
poraniť, -ím; **poráňať**, -am: nožom
porantať (perun-tať) = poraziť hromom: Bodajže ťa porantalo!
porásť, -rastiem: Obilie porástlo = dlho ležalo, pršalo naň i vykľulo sa; **porastlý**
porátať, -am; — **sa s niekým**: Merajú sa pohľadom, oko im iskri — v oboch skrsla myšlienka: „Najlepšie by sa bolo odrazu porátať.“ (Kukuč.: Dom v str. II. 11.)
porazenie, -ia: Toto je už na porazenie! (Zátor.)
poraziť, -ím; **porázať**, -am: porazilo ho (*a nie*: šľak ho trafil)
porážka, -y: p. v boji, v bitke; p. mravná; = porazenie
porcelán, -u: čínsky, japonský; maľba na porceláne

porcelánový: tanier, nádoba, fajka
porcia, -ie; p. niečoho
porcie, -cii (*lt.*) = dane
porekadlo, -a = príslovie: Porekadlo, ako aj príslovie, je ľudového pôvodu a obrazom ľudovej filozofie. Líši sa od príslovia tým, že nie je obsahu poučného, ale čisto obrazného, živého, sviežeho. Na pr.: Nosí drevo do hory. — V koši vodu nosí. — Kto mlčí, ten svedčí. — Už je pozde, milý drozde. (Bujnák a Menšík.)
porezať, -režem; **porezávať**, -am; **porezať sa**: nožom
porfyr, -u (*gr.*), hornina
m. poriadateľ (režisér) **piš**: usporiadateľ
poriadiť, -ím: Slúžka už poriadila všetky izby.
poriadne: Poriadne som prechladol.
poriadnosť, -ti
poriadny, 1. v dobrom poriadku: p. gazdovstvo; 2. poriadok milujúci, správny, dobrý: p. človek, gazda, úradník; 3. veľký: poriadna zima
poriadok, -dku: 1. To je v poriadku. — Bez poriadku utekať. — Porobiť poriadky. — Účty sú v poriadku. — Stajne, chlievy, ovčiareň i humno všetko bolo v najlepšom poriadku. — V jeho hlave nie je čosi v poriadku. — Tanečný poriadok; vyučovací poriadok. — 2. cech; spoločnosť remeselníkov; shromaždenie remeselníkov. — 3. štýl: Kvet a sláva gréckej archi-

tektúry, dórický poriadok (štýl), je najvyšším výrazom ľudského smyslu pre formu.

poriečie, -ia, miesto okolo rieky
poriediť, -im

porisko, -a = rúčka: na porisko nabiť, nasadiť. — Zostalo mu porisko zo sekery; z koňa chvost. (Zátur.)

pornografia, -ie (gr.), nemravná literatúra

poroba, -y = poddanosť, otroctvo, otrocká služba

porobiť, -ím = popracovať; všetko urobiť; **porobiť** niekomu = počarovať, pobosorovať niekomu: Musel mu niekto porobiť. — **sa**: Čo sa mu porobilo (= čo sa mu stalo)?

pôrod, -u = zľahnutie: pri ťažkom pôrode umrieť

porodenie, -ia

porodíne, -nea = pôrodný dom

porodiť, -ím: p. dieťa, dvojčatá; p. predčasne

porodnica, -e = 1. rodička, šesťnedeľka; 2. pôrodný dom

porodníctvo, -a, odvetvie vedy lekárskej, predmetom ktorého je pôrod človeka

pôrodný

porokovať, -ujem o niečom = považovať niečo, posúdiť niečo

porosiť, -ím: vlasy vodou

porota, -y = súd prísazných

porotca, -u = prísazný sudca

porotný: súd

porovnanie, -ia: Znamenitým spôsobom znázornenia je porovnanie. V porovnaní rozoznávame predmet, ktorý porovnávame (comparandum), potom pred-

met, ku ktorému porovnávame (comparatum), konečne znak, ktorý je obom predmetom spoločný (tertium comparationis alebo fundamentum comparationis). (Šenšel.)

Negáciou vyjadrené porovnanie: Letel ani vták. — Akurátny ani Nemeč. — Blčí ani v pekle. — Mokrý ani myš. — Dlhý rastú ani huby po daždi. — Dieťa, ty rastieš ani tráva po Ďure. — Mece sa ani ryba na snehu. — Detí ani smetí. — Chlap ani za groš prasa (posmešne povedia o malom, ale bezočivom človeku). — Toľko má peňazí ani žaba vlasov. — Každý muž falošný ani kocúr. — Ani čo by ho namaľoval (taký je pekný). — Kričalo, ani čo by ho drali. — Rastom sú ako jedle; pevní ani skala. (S. Chalupka.) — Tu vyskočí na mňa, ani čo by on bol môj pán. — Reč je ani britva, reže mi dušu. — Predsa nosí jasné čelo ani mladík on vysoko. — Napokon znamenitá výpoveď matky, ktorej syn v banke Tatry chcel dostať pôžičku: Môjmu synovi dať peniaze, ani čo by mačke postavil rebrík na slaninu. — *v. porovnávať*

porovnať, -ám; **porovnávať**, -am; — **sa** = pomeriť sa: Porovnali sa medzi sebou. Ako Slovák porovnáva: Starý ako hrib. — Červený ako ruža; — ako rak; — ako kalina. — Hlúpy ako baraní roh. — Slobodný ako vták. — Dobrý ako kus

chleba. — Ožraný ako klát; — ako bočka; — ako sviňa; — ako snop; — ako slon. — Tučný ako brav; — ako prasa. — Zdravý ako buk. — Nadutý ako žaba. — Bledý ako stena. — Biely ako sneh; — ako Ialia. — Pyšný ako páva. — Rastom sú ako jedle. — Kyslý ako močovský ocot. — Otrhaný ako lipa v jaseňi. — Je, ako by ho najal. — Pije ako dúha. — Hľadá ako teľa na nové vráta.

porozbehávať sa

porozberať, -ám

porozbijať, -am

porozdávať, -am

porozhadzovať, -ujem

porozháňať, -am

porozhlasovať, -ujem; porozhlášať,

-am

porozhrňať, -am

porozkladať, -ám

porozkrajovať, -ujem

porozkrúcať, -am

porozlamovať, -ujem

porozlievať, -am

porozmetávať, -am

poroznášať, -am

porozpletať, -ám

porozpínať, -am

porozprávať, -am: — sa o niečom s niekým

porozrezávať, -am

porozsievať, -am

porozstrihávať, -am

poroztriasať, -am

poroztrúsiť, -im

porozumenie, -ia

porozumieť, -iem niečomu al. niečo = poňať, pochopiť

porozumiteľný = pochopiteľný

porozväzovať, -ujem

porozväžať, -am

porozvíjať, -am: Ruže sa porozvíjaly.

porta, -y (lt.) = brána, vráta

portál, -u (špan.), čelná brána

portáš, -a = vrátny, vrátnik

portieka v. partieka

porto, -a (tl.), poštovné

portrét, -u (fr.) = podobizeň

poruba, -y

Poruba, -y; Porúbka, -y (obec)

porúbať, -am, -em

porúcať, -am

porúčať, -am; — sa: Bohu ťa porúčam, zdravia ti viňšujem, za tú vernú lásku pekne ti ďakujem. (Sl. ps.)

poručba, -y: Poručbu vyplní verne. (Kukučín: M. v.)

poručenec, -nea = sirota

poručenie, -ia = legát

poručenobohu = poručeno Bohu

poručenský

poručenstvo, -a = poručenie; sverenie detí a ich majetku osobe v závete vyvolenej

poručík, -a = (lajdinant, z lieutenant)

poručiť, -ím, poslednú svoju vôľu ohlásiť: poručiť niekomu niečo: Starý kostolník poručil dušu Bohu (zomrel).

poručiteľ, -a

poručnícky: poručnícke účty

poručníctvo, -a

poručník, -a, komu niečo poručili; opatrovník, ochranca sirôt a sirotského majetku.

porúdzie (po ruke): A družba čakal naporúdzi, že ju povedie na sobáš. (Sb. M. S.) — U te-

ba vždy naporúdzi dobrá rada. (Zbr. Báj.)
porúhač, -a = rúhač
porúhať sa, -am sa = rúhať sa, haniť, nadávať, posmievať sa
porúchať, -am = polámať, pokaziť
poruka, -y = ručenie
porušať (zem) = okopávať
porušenie, -ia = pokazenie: p. pe-
 čati; p. mravov
porušený
porušiť, -ím; **porušovať**, -ujem =
 pokaziť: Choroba porušila krásu. — Vôňou kapustovou víno
 v sudoch, vraj, sa porušuje.
porušiteľ, -a
porušiteľný
poruvať, -jem, -rujú; — sa = po-
 biť sa
Porýnsko, -a
porýpať v. **rýpať**
poryť, -ryjem
poryv, -u: Náhly poryv duše.
 (Ph'd. III.)
poryvistý
posadiť, -ím; **posad'**, -d'te: p. na
 koňa, na voz, na stolicu. —
 Okuliare na nos si posadiť.
 — Kvočku na vajcia posadiť.
 — sa = sadnúť
posádka, -y, vojsko v meste uby-
 tované
posadlý
m. posavád' *píš*: posiať, doteraz
m. posavádny *píš*: doterajší
posberať, -ám: so stola
posbierať, -am: klasy. — Ostatné
 sily posbieral. (Dbš.)
po sebe
posed, -u, zelina (*Bryonia alba*)
posedávať, -am
posedenie, -ia: Nemá doma pose-

denia, nikde nemá stania.
 — Už radšej ani nikde nejde na
 posedenie. (Gr. Taj.)
posedieť, -ím: Neodchádzajte, po-
 sed'te ešte.
posekán, -a; **posekanec**, -nca, kyjak
 s hrčami, ktoré vznikly tým,
 že mladý stromček za kyjak po-
 zasekávali. — Posekáne (ju-
 hoslovansky buzdovan, *maď.*
buzogány) bývaly najviacej
 vtedy v úžitku, keď junák ju-
 nákoví, od hlavy do päty v že-
 lezo odenému, inou zbrojou tak
 ľahko do živého dostať sa ne-
 mohol. Na bystrických brá-
 nach, menovite na hornej, visel
 ešte pred polstoletím celý rad
 takých kyjov pod sklepením,
 niektoré mocnými železnými
 kliny oježené. (S. Chalupka.)
 Prehodil si novú bačovú širicu
 cez plece, vzal posekanec a fu-
 jaru. (Sb. M. S.)
posekať, -ám; **posekávať**, -am
poshadzovať, -ujem
posháňať, -am
poshovárať sa, -am sa = poroz-
 právať sa o niečom s niekým.
poshovenie, -ia
poshovieť, -iem; **poshovievať**, -am
 = počkať
poschádzať sa, -ame sa; **poscho-
 diť sa**, -íme sa: Keď sa poscho-
 dili, predniesol im žiadosť pa-
 stierovu. (N. Hlsk. XIII.)
poschnúť, -nem: Vetrom všetko
 poschlo.
poschodie, -ia: Bývať v druhom
 poschodí. — Vidíš pred sebou
 stavbu na poschodie, čistú,
 bielu.

poschodiť sa *ν.* **poschádzať sa**
poschodový: Vtavo, oddelený od druhých, stojí priestranný dom poschodový. (Kukuč. XV.)
posiať, prísl.
posiať, -sejem
posiedky, -dok = posedenie
posielač, -a
posielať, -am; poslať, -šlem: Poslal balík po pošte. — Poslal chlapca po pivo. — Do cudzej krajiny niekoho posieľať. — Chorého na čerstvé povetrie poslať. — Poslať niekoho na pomoc.
posielka, -y
posíkať sa
posila, -y = posilnenie, pridanie sily; pomoc
posilniť, -ím; posilňovať, -ujem: Posilniť chorého pokrmom.
poskakovať, -ujem; poskočiť, -ím: Kôň pod ním poskakoval.
poskladať, -ám
poskočiť, -ím; poskakovať, -ujem
poskonné konope = (Cannabis sativa mas)
poskrývať, -am
poskupovať, -ujem
poskytnúť, -nem; poskytovať, -ujem *niekomu niečo, niečoho:* Poskytni chudobnému ruku pomoci. — Rozsiahle hory poskytujú nám dostatočného kuriva a látky na výrobu dreveného náradia. — Poskytla sa mu pekná príležitosť.
poslabiť, -ím
posladiť, -ím; posládzať, -am
poslanec, -nca: p. do snemu: Nášho richtára zvolili za poslanca.
poslanie, -ia

poslankyňa, -ne
poslanstvo, -a (= deputácia)
poslať, pošlem *ν.* **posielať**
posledný: Od prvého slova až do posledného. — Dnes som napiekla chleba už z posledného.
posledok, -dku = koniec: naposledok.
poslepačky, prísl.: Že prišla poslepačky. (Kukučín, M. v.)
poslievaniny = slevky
posliniť, -ím: niť, prsty
poslinok, -nka = slina, ktorou priadky niti slinia; ovocie alebo niečo iné do úst, aby priadky mali hodne slín; *ν.* prieslinky
posľubovať, -ujem: Posľubovali mu hory-doly. (Rr.)
posluha, -y = poslúženie
posluhovač, -a; posluhovačka, -y
posluhovať, -ujem *ν.* **poslúžiť**
poslucháč, -a; poslucháčstvo, -a
poslucháreň, -rne
poslúchať, -am; poslúchnuť, -nem = počúvať, slyšať; podľa rady alebo rozkazu robiť: Deti majú poslúchať rodičov. — Dobré dieťa poslúcha nielen zo strachu pred trestom, ale i z lásky k rodičom.
poslušnosť, -ti
poslušný, kto vždy rád a hneď robí, čo mu rozkázali; kto koná podľa rady iných
poslúženie, -ia
poslúžiť, -ím; posluhovať, -ujem: dobrou radou poslúžiť.
posmažiť, -ím
posmech, -u: Nerob si zo mňa posmechy. (Sb. M. S.) — Zle sa maj, o posmech sa nestaraj. — Kto má škodu, má aj po-

smech. — Na kom škoda, na tom posmech. (N. Hsk. III.) — Tuší, že sa má stať čosi, azda nešťastie, alebo aspoň posmech. Príde do reči, budú sa jej posmievať. (Kukuč.: Dom v str. II. 17.)

posmeliť, -ím; **posmeľovať**, -ujem

posmešník, -a = posmievač

posmešný, posmech vzbudzujúci

posmetať, -ám

posmievať, -a; **posmievačný**

posmievať sa, -am sa, z niekoho si smiech robiť: Ktože sa posmieval tvojej materi?

posmoliť, -ím

posmrtný: p. sláva; posmrtný spis, po smrti spisovateľovej vydaný. — O život posmrtný sa nestarajúc...

posmudlý; **posmudiť**, -ím

posmútiť, -ím

posnášať, -am

posnímať, -am

posobášiť, -ím

pôsobenie, -ia: Počiatok pôsobenia jeho proti kresťanom. — Dobre, verne to povedal Daniel Lichard: na Slovensku v 1840-tych rokoch účinky Štúrovho pôsobenia, jeho priateľov a jeho školy také boly, že ľudia po dedinách začali i lepšie orať. (Jozef Škultéty.)

pôsobiť, -ím = robiť, činiť, tvoriť; príčinou byť niečoho: Ale už o tri roky poprekladali ich do maďarských krajov, aby doma nemohli pôsobiť na svoj ľud. (Jozef Škultéty.)

pôsobivý = účinnivý

posol, -sla: Posla za poslom

posielat'. — Kdeže mešká ten posol boží, že už nejde po mňa. (Zátur.)

posoliť, -ím; **posolený**

posolkyňa, -ne

posolský

posolstvo, -a: p. zvestovať, oznámiť; radostné, nemilé, neočakávané p.

posošil sa: V také časy i sivko, ako by sa bol zahanbil, posošil sa, že pocvála i on. (Kukučín: M. v.) — Hej, uvládzem ešte čosi, keď sa posoším. (Kukučín, XXI.)

posotiť, -ím = postrčiť

pospásať, -am

pospať, -spím: Pospím si do bieleného dňa.

pospech, -u = **pospešnosť**, -ti = náhlenie, súra

pospešný = náhly, súrny

pospiechať, -am: Pospiechaj zvolna (pomaly ďalej ujdeš).

pospievať si, -am si

posplácať, -am

pospolitý, čo spolu patrí, spoločný: pospolitá vec = spoločná vec.

pospolitosť, -ti = spoločnosť: Slovenská pospolitosť má čutie k pravde a spravodlivosti.

pospolu, *prisl.* = spoločne, spolu

pospomínať, -am

posprávať, -am, spraviť, dať do poriadku

pôst, pôstu, dobrovoľné zriekanie sa jedla a pitia; zriekanie sa mäsitých pokrmov: Pôstom o vode a chlebe niekoho potrestať. — Pôst nikoho neumoril; nikomu neuškodil. (Zátur.)

postačiť, -ím; **postačovať**, -ujem,

dost' byť: Ten dôvod nám postačí.

postarať sa, -ám sa *o niečo*

postáť, postojím: Postoj, až sa napijem.

postať, -ti = podstata; báza, základ; časť poľa, ktorú ženci jedným razom zaberajú: Hojže, Bože, jak to bolí, keď sa junač roztratí po tom širom sveta poli na chlebovej postati. (Andrej Sládkovič.)

postava, -y, vonkajší spôsob veci, podoba

postavač, -a

postávať, -am = leňošiť: Celý deň postáva.

postávanie, -ia

postaviť, -ím; **postavovať**, -ujem: Za tento článok postavili ma pred tlačový súd. — **sa**: Odstúpil a postavil sa ďalej.

postávka, -y = postávanie

posťažovať sa, -ujem sa

posteľ, -le; *zmenš.*: **postieľka**, -y

posteľkyňa, -ne = šestinedieľka

posteľný: p. bielizeň

postieľať, -am; **postlať**, -stelem: Ako si posteľ, tak budeš ležať. (Záťur.)

postieľka, -y

postih, -u

postihnúť, -nem; **postiháť**, -ám = dopadnúť, polapit', dosiahnuť; stačiť

postila, -y (*t tvrdé*, post illa, post textum Scripturae sacrae verba) — výklad na evanjeliá a epištoly celého roku

postínať, -am

postískať, -am

postiť, -ím; **postiť sa**, -ím sa

postlanie, **postielanie**, -ia: posteľ

postlať *v.* **postieľať**

pôstny

po strane

postranky, -ov, povrazy, za ktoré kôň alebo vól ťahá

postranný = vedľajší

postrapatiť, -ím; — **sa**

postrašiť, -ím

postrčiť, -ím; **postrkať**, -ám; **postrkávať**, -am; **postrkovať**, -ujem = posotiť

postreh, -u

postrehnúť, -nem

postrhať, -am; **postrhávať**, -am; **postrhovať**, -ujem

postriebriť, -ím; **postriebrovať**, -ujem

postriechnuť, -nem: Pozerá, či postriečne uňho iskru súcitu a hotovosť k činu. (Kukuč. III., 83.)

postrieľať, -am

postriežka, -y = striehnutie, číhanie: Zato len stál, ako na postriežke. — Poľovníci idú na postriežku (idú striežť na zverinu).

postrihať, -ám; **postrihávať**, -am: postrihať súkno, vlasy, ovce. — Kôň postriháva ušami.

postrižka, -y = strihačka

postrk, -u = postrkovanie, hnanie (šup)

postrkovať *v.* **postrčiť**

postrúhať, -am

postruheň, -hňa; **postruhník**, -a = bočník alebo osúch z ostatkov cesta, vyškrabaného z vahana, koryta, diežky

postskriptum, -u (*lt.*) = prísok, dodatok

postulát, -u (*lt.*) = požiadavka
postup, -u = postupovanie, chod:
 postup pokonávania
postúpať, -am: postúpať čižma-
 mi po kvetoch
postúpiť *o.* **postupovať**
postupne (= successive)
postupný: postupné povýšenie
postupovací, -ia, -ie: postupovacia
 listina
postupovanie, -ia
postupovať, -ujem; **postúpiť**, -im
 . = pokračovať, konať: Po-
 stupovať podľa úpravy. —
 Aby sa usniesli, ako by v tej
 veci postupovať mali.
postvárať, -am: Nepúšťajte tých
 lapajov spolu, lebo čosi po-
 stvárajú (vyvedú niečo ne-
 milého). (Rr.)
posúdiť, -im, 1. odsúdiť: posúdiť
 na zapltenie trov; 2. posu-
 dzovať nejaký spis
posudok, -dku = posúdenie, úsu-
 dok, kritika
posudzovať, -ujem: Ako ľahko sme
 nespravodliví, keď ľudia posu-
 dzujeme z krátkeho poznania.
 (HVaj. VIII. 253) *o.* **posúdiť**
posúch, -a *o.* **osúch**
posúkať, -am
posunok, -nku, spôsob hnutia tela
 a jeho údov (hlavne tvári), kto-
 rým sa vyjadruje hnutie myslí
posúriť, -im *niečo* = pohnúť, po-
 duriť
posušiť, -ím
posúžiť, -im
posvätenec, -nca: Mala slovenská
 vec i v tej dobe svojich uctenia,
 milovania a nasledovania hod-
 ných posvätenecov.

posvätenie, -ia: na kňazstvo
posvätený
posvätiť, -a
posvätiť, -ím: **posviacať**, -am: Ži-
 vot svoj Bohu posvätiť.
posvätný
posväzovať, -ujem
posväzať, -am: obilie s poľa
posviacanie, -ia; **posviacka**, -y:
 chrámu, kostola, na kňazstvo
posviacať, -am
posvietiť, -im: Ja ti posvietim
 cestou.
posviniť, -ím
posvolávať, -am
posypať, -em; **posýpať**, -am; **po-**
sypávať, -am: koláče makom
posýpka, -y
pošarpaný
pošepky, *prisl.*: Pošepky mu čosi
 povedal.
pošeptať, -šepcem, -šeptám; **po-**
šeptávať, -am; **pošepnúť**, -em:
 Nemý hluchému pošeptal, aby
 beznohý utekal.
pošibať, -bem = pošľahať
pošiniť, -niem, 1. pohnúť, nachýliť:
 No porovnajme utrpenie týchto
 našich martýrov s utrpením
 ich matiek — a naša sústrast'
 pošinie sa v inú stranu. Aspoň
 sa rozdelí spravodlivo medzi
 synov a ich matere. (Kukuč.
 II. 129.) 2. uderiť: pošinulo
 ho = porazilo ho; **pošinutie**, -ia
pošiť, pošijem
pošklbnúť, -nem
poškodiť, -ím *niekoho (niečo)*; **po-**
škodzovať, -ujem
poškohliť, -ím = poškrabať
poškopiť, -ím
poškrabať, -em; **poškrabkávať**, -am

poškrabok, -bka, 1. chlieb z ostatku cesta z dieže vyškrabaného; 2. posledné dieťa rodičov
poškriepiť sa, -im sa = pohádať sa: Práve dva roky minulo na Michala, čo sa poškriepili. (Kukuč. I. 155.)
poškrtiť, -ím = podusiť, pohrdúsiť
poškvariť, -ím
poškvrna, -y: bez poškvvrny = čistý
poškvrniť, -ím; **poškvvrňovať**, -ujem = znečistiť, porušiť, znesvätiť; — sa
pošľahať, -ám
pošlý = pochádzajúci
pošliapať, -em: p. trávu; p. práva
pošmurný = pochmúrny zamračený, nevrly
pošmyknúť sa, -nem sa
pošpatiť, -ím; **pošpatený**
pošpintať, -cem, -tám
pošta, -y: obratom pošty
poštár, -a
pošťastíť sa: Pošťastilo sa mu dôjsť s frontu.
pošťať, -ím; — sa
pošteglíť, -ím: p. nos (Chlpk. Dram.) — Bol by Vilibalda iste kúskom končitej ocele medzi rebrami pošteglil. (Orol III.)
poštekať, -á na niekoho
poštiepať, -em, -am: Všetko drevo na drobné kúsky poštiepali. (Rr.)
poštípať, -em, -am: Blchy, komáre poštipaly. (Rr.)
poštmajster, -stra
poštovné, -ého
poštovníctvo, -a
poštovný: holub
poštový: úrad

poštuchať, -ám; **poštuchnúť**, -nem; **poštuchávať**, -am = pichať, pichnúť
poštvernožky, *prisl.*
poštvojný
pošúľať, -am
pošuškať, -ám = pošepť
pošušky, *prisl.* = pošepky
pošva, -y, kožený alebo iný futrál na nôž, meč
pošvihať, -ám
pot, -u: V pote tvári zarábať na chlieb.
potáčať sa, -am sa; **potočiť sa**, -ím sa
potadiaľ, *prisl.*
potah, -u = vzťah
potahovať, -ujem; **potiahnuť**, -nem = pohybovať, brať; ukrasť
potajomky, *prisl.*
potápací, -ia, -ie
potápač, -a, kto sa vie potápať
potápačský
potápať *v.* **potopiť**
poťapíť sa: Poťapilo sa mu ako slepej kure zrno. (Rr.)
potáпка, -y, vodný vták (*Colymbus cristatus*)
poťapkať, -ám: Kráľ ho po pleci poťapkal. (Sldk.)
potáral, -am: Čo vám ten dve na tri potáral!
potatme *v.* **potutme**
poťážkať, -ám, rukou odvážiť
m. poťážne piš: alebo, čiže, vlastne
potecha, -y: p. duchovná
potemnieť, -ie
potenie, -ia
potentát, -a, mocnár
poteraz, *prisl.* = posiaľ
potešenie, -ia = útecha, radosť:
Načo som narodená, keď ne-

mám potešenia. (Sl. sp.) — Červené jablčko po zemi sa gúľa, moje potešenie po svete sa túľa. (Sl. sp.)

potešený: My sme potešení nad tvojimi úspechmi.

potešiť, -ím; potešovať, -ujem: Poteš vás Pánboh! — **sa**

potešiteľ, -a

potiať, potiaťto, prisl.

potiahnuť, v. potahovať

potierať, -am; potrieť, -iem, po vrchu trieť (masťou, farbou); — sa

potichu, potichúčky, prisl.

potískat, -am

potisnúť, -nem = postrčiť

potiť sa, -ím sa; potievať sa, -am sa

pôtká, -y = spor, bitka

potkan, -a

potknúť sa, -nem sa; potkýnať sa, -am sa: Potkýnali sa na skaly. — Na čo sa každý deň potkýňajú. — Kôň má štyri nohy, a niekedy sa potkne. — Dáva si pozor nepotknúť sa. (Kukučín.) — Verubože, nehodno veľmi dohora hlavu dvíhať, lebo človek, keď si nehľadí pod nohy, ľahko sa potkne. (Kukuč. I.)

potláčať, -am; potlačiť, -ím: Potláčať zlé náklonnosti. — Krava vo p. odboj.

m. potlačiť slzy piš: premôcť slzy

potľapkať, -ám: Pán učiteľ veru ho mal rád; neraz ho potľapkal po pleci, ba niekedy ho pochválil i pred celou školou. (Kukučín, XIII.)

potľeť, -tlčiem; potlíkať, -am = pomaly tlčiť; potlíkať sa = potu-

lovať sa: I ten potlíka sa po širom svete. — Slovo potlíkať sa nie je natoľko potupného smyslu, ako slovo potulovať sa; je ono viac sústrastné a obyčajne užíva sa ho o nevoľníkoch (sirotách, chorých a pod.). (R.) — Po cudzích domoch sa musíš potlíkať. (Kukučín.) — Potlíka sa po svete, ako čo by ho ani zem za syna nemala. (Dbš.)

potlesk, -u: hlučný, búrlivý potlesk

potlieť, -iem

potlíkať sa v. potľeť

potme, prisl.: Potme vošiel do izby, zažal sviecu a bolo po tme. (R. § 338. III. b.)

potmehúd, -a = tajný škodca; podlý človek

potný

potobôž, prisl. v. tobôž

potôček, potôčik, -čka: Pri potôčku stála, na mňa pozerala. (Sl. ps.)

potočiť, -ím; potáčať, -am; — sa: I ja by bol vyskočil, ale som sa potočil. (Sl. ps.)

potočník, -a, zelina (Sium falcaria)

potočný: Pil potočnú vodu.

potok, -a: Zima bez ľadu, kaša bez medu, potok bez ryby sú samé chyby. (Rr.)

potom, prisl.: Čo potom? — A potom — krížik po tom (= po tej veci). — O tom — potom!

potomný = neskorší, budúci

potomok, -mka, syn, vnuk atď.

potomstvo, -a

potopa, -y = veľká povodeň

potopiť, -ím; potápať, -am; — sa: Voda všetky polia potopila.

m. potopiť loď *piš*: utopiť loď (ale: ľudia sa potopili)
potový: potové diery
potrafiť, -ím: Potrafil k starým rodičom.
potrápiť, -im; — sa
potras, -u = potrasenie: pri potrase
potrasenie, -ia: Život ľudský bez chvíľ potrasenia zamelkne. (HVaj. V., 308.)
potrat, -u (abort)
potratenie, -ia = strata plodu (abort)
potrať, -ím; **potrácať**, -am, 1. stratiť; 2. predčasne porodiť
potrava, -y = pokrm, jedlo: Červíci sú vtáctvu potravou.
potravný: potravná daň
potreba, -y: Nie je toho veľiká potreba. — Naliehavá potreba. — Potreba zákon ruší. — Potreby vojenské. — V čas potreby učí sa človek modliť. — Priateľ priateľa v potrebe poznáva.
potrebnosť, -ti
potrebný: Na to odpovedať zdá sa mi nepotrebné. — Potrebné ako každodenný chlieb. (Záur.)
potrebovať, -ujem = potrebu, nedostatok mať: Mŕtvy už nič nepotrebuje (už mu nič treba, nenačím). — Choď preč, veru ťa tu nepotrebujem!
potrepáť, -em: p. koňa. — Všetky hrnce a misky potrepal o zem. — Už ste konope potrepali! (Rr.)
potrestanie, -ia
potrestať, -trescem, trestám: kyjom, metlou, slovami, žalárom

po tretie
potrhať, -ám = roztrhať, trhaním skaziť: Psi zver potrhali. — Vietor plachty na lodi potrhal. — sa: Postranky sa im potrhaly.
potriasať, -trasiem; **potriasaf**, -am
potrieť, -triem; **potierať**, -am: mašťou, farbou
potrimiskár, -a = príživník (parazit); **potrimiskárstvo**
po troche, **po troške**, *prisl.*: Dali mu všetkého po troche. (Rr.)
potrojný
potroviť, -ím
potrpieť, -ím
potrvať, -ám: Ešte mi to za nejaký čas potrvá. (Bern.) -- Ten mrcha čas ešte dlho potrvá.
potrúsiť, -im
potuchlina, -y: p-ou smrdieť
potuchlosť, -ti; **potuchlý**
potuchnúť, -nem; **potúchať**, -am, skaziť sa: potuchlá múka
potulný
potulovať sa, -ujem sa: Kde sa tak dlho potuluješ? — Bol sirota, mať mu kdesi v svete umrela, potulujúc sa s dieťaťom. (Kukuč. III. 8.)
potupa, -y = pohrdanie, potupenie, opovrzenie: Kto sa za materinskú reč stydí, hoden je potupy všetkých ľudí. (Koll.) Na potupu a posmech. — Potupa horšia ako potopa. (Záur.)
potupiť, -ím; **potupovať**, -ujem = znevažovať, opovrhovať
potupne, *prisl.*; **potupnosť**, -ti; **potupný** = opovržený, potupy hodný, s potupou spojený: p. smrť

poturčenec, odrodilec: Poturčenec horší ako Turek. (Zátur.)
potuteľnosť, -ti: P. je schválne skrývanie úmyslu alebo smýšľania svojho na oklamanie iných.
potuteľný = tajný, potmehúdsky, neúprimný: p. smiech
potutme i **potatme** (rus. tat' = zlodej), *prísl.*, potuteľne, potajomky
potúžiť sa, -im sa; **potužovať sa**, -ujem sa = posilniť sa; napiť sa
potváranie, -ia
potvárať, -am = v podzrení mať, viniť: Sami robia, z čoho nás potvárajú. — Pre pieseň o Siládim i Hajnášim boli potvárali Kollára, že udanie jeho je nepravdivé. — V dedine ich budú potvárať. (Kukučín: M. v.) — V čom ho potvárajú. (Kukučín: M. v.)
potvora, -y, tvor od obyčajnej tvárnosti rozdielny; netvor, netvora; obluda; ohava
potvorný, **potvorský**, podobu potvory majúci; podivný
potvrdenie, -ia = zistenie pravdy: Príklady pohotovú sú na potvrdenie pravdy. — Potvrdenie svojho slova zaklínaním sa: Nech do rána nedožijem! Nech ma čert vezme! Nech ma hneď porazí! Nech ma tu hrom zabije! Nech ma zem prehltnie! Nech nikdy slnko božie na mňa nezasvieti! Nech oslepnem! Nech sa na mieste prepadnem! — Nech sa s toho miesta nepohnem!
potvrdený

potvrdiť, -ím; **potvrdzovať**, -ujem = zistiť pravdu: To listom pod pečaťou potvrdil.
potyk, -u = styk
poubíjať, -am
poučat v. **poučiť**
poučenie, -ia
poučiť, -ím; **poučat**, -am; **poučovať**, -ujem
poučlivý: príhoda, kniha
poučný = poučujúci
poučovať v. **poučiť**
pouhorieť, -ím
poukázanie, -ia, ukázanie, návestie
poukazať, -žem; **poukazovať** -ujem: p. peniaze (asignovať)
poukázka, -y: poštová poukázka
poukladať, -ám
poukracovať, -ujem
pouličný: spevák
poulihať sa, -am sa: Keď sa všetci poulihali, nastalo ticho.
poumierať, po jednom po dvoch umrieť, vymrieť
poumývať, -am
poupratovať, -ujem: Keď si lichvu opatril a všetko poupratoval, išiel si postáť na ulicu. (Rr.)
pousilovať sa, -ujem sa
pouťahovať, -ujem
poutekať, postupne po jednom, po dvoch zutekať
poutínať, -am, postupne postínať; poutínať konáre stromu
pouväzovať, -ujem, postupne uviazať
použiť, -žijem; **používať**, -am *niečoho, niečo*: Rodičia použili všetky spôsoby, no márne. — Použijúc iného slova. — Dĺžnik môže použiť len tých námietok, ktoré sú zrejmé zo sa-

mej listiny, — ktoré sa opierajú o samú listinu. — Použijeme sbierku.

použiteľný

pôvab, -u; **pôvabnosť**, -ti, živý, silný a spolu príjemný dojem krásneho

pôvabný

povadiť, -ím *niekoho*; — *sa s niekým*

povádnúť: kvetiny povädly

povaha, -y, vlastnosť, akosť, prirodzenosť; obyčaj, mrav, spôsob, zreteľ, pováženie: Povahy hodná je rada . . . — Nestálosť, vrtkavosť povahy. — Povahu hoci vidlami vyhánaj, predsa sa zas vráti. — Bola to ozaj žena jemnej povahy. — Človek tichej povahy. — Príjemná, nevlúdna povaha.

povahopis, -u, popis akéhokoľvek predmetu, keď sa ukazujú zvláštne charakteristické znaky jeho

povahopisný

povala, -y: A tam hore na povale máte mačku na slanine.

povaľáč, -a = leňoch

pováľať, -am; **povaliť**, -ím: povaliť strom

m. poválečný *píš*: povojnový, povojenný

povaliť, -ím

povaľovať sa, -ujem sa = zaháľat

povarovať, -ujem: p. dieťa

Považan, -a

povážať, -am: p. hnojom

pováženie, -ia = rozmyslenie, rozjímanie

Považie, -ia

povážiť, -ím, 1. odvážiť, rozvážiť; 2. posúdiť, rozmyslieť, premy-

sliet'. — Len si pováž, čo urobil! (Rr.)

m. považovať niekoho za niečo

píš: pokladať niekoho za niečo

povážlivý: To je vec veľmi povážlivá!

považský: Považská Bystrica

povďačnosť, -ti; **povďačný**

povečerať, -iam

povedačka, -y = 1. rozprávka; 2. rozprávačka; 3. rozprávanie: To sú len také povedačky. (Rr.)

povedať, povedám, poviem, povedal, povedz: Povedz, kedy prídeš. — Ako sme povedali. — To sa povie, ale (sa) neurobí. Povedali si (*nepíš*: povedali jeden druhému).

povedľa, *predl. v. vedľa*

povedome, *prisl.*

povedomie, -ia; *m.* už nebol pri povedomí (már nem volt öntudatánál), *píš*: už bol bez seba. — Slováci, vývin ich národného povedomia. Napísal Julius Botto. — S tým povedomím i on veselšie odišiel na odpočinok. So srdca svalila sa mu t'archa. (Kukuč. Dom v str. I. 84.)

povedomý niečoho: Dobré sme si povedomí toho. — Jeho tiché modré oči svietily povedomým svetom spravodlivého, ktorý i pri najväčšej lži, pri najzjavnejšom klame a násilí nezúfa nad pravdou. (HVaj. V. 370.)

povel, -u (= komando)

povera, -y, viera nepravá, nerozumná; slepé verenie, že veci môžu vykonať niečo, čo vykonať nemôžu: p. pohanská

pôverčivosť, -ti; **pôverčivý**

poverenec, -nca = poverený
poverenie, -ia
poverenka, -a
poveriť, -ím; **poverovať**, -ujem *niekoho niečím*: Poverili ho stavbou kostola. — Najstaršieho učiteľa poverili správou školy.
povesený
povesiť, -ím; **povešať**, -iam
povesno, -a = hrst' ľanu; istá časť priadze
povešť, -ti = rozprávka; zvešť: Ten nežil, po kom dobrá povest' nezostala. — Zlá povest' všehdy bystré nohy má... (Hviezdoslav)
povestný: p. rečník, spisovateľ
povešať; **povešaný** v. **povesiť**
poveterný: mlyn
povetrie, -ia = vzduch; počasie: Nemaľuj si zámky v povetrí. (Záťur.)
povetroplavba, -y
poviať, -vejem v. **povievať**
poviazaný: Odviedli ho žandári poviazaného. — Čo si poviazaný? Vytknul som si ruku. (Rr.)
poviazat', -žem *niekoho niečím*: Zbojníci poviazali človeka povrazmi; **poväzovať**, -ujem
poviedka, -y = povest'
poviedkár, -a
poviesť, -vediem: Povediem kraľvu na trh.
poviestka, -y
povievať, -am (viať): Chlad z hory povieva citeľnejší. (Kukučín, XVI.)
povíchrice, -e
povíjadlo, -a; **povíjak**, -a; **povojník**, -a, čím deti povíjajú

povíjať, -am, **poviť**, -vijem: povíť dieťa = do perinky povojníkom zaviazať
povinnosť, -ti: Za povinnosť si pokladám. — Povinnosti oproti štátu. — Povinnosť chodiť do školy (*nepíš*: povinnosť chodenia do školy). (R. § 217.)
povinný
povinovatý
poviť v. **povíjať**
povlač v. **pavlač**
povláčiť, -im; **povliecť**, -vlečiem: Povláčily ho kone. — *m.* po všetkých časopisoch ho povláčili (meghurcolták), *píš*: po všetkých časopisoch mu poubližovali.
povlak, -u: p. na perinu; biely povlak na očiach
povlažiť, -ím
povlhly
povliecť v. **povláčiť**
pôvod, -u, príčina, pohnútky, počiatok: Opičia láska matkina bola pôvodom jeho rozmaznanosti. — Pôvodom všetkého dobrého je Boh.
pôvodca, -u: p. nepriateľstva
povodeň, -dne = potopa, povodeň je také rozhojnenie tečúcich vôd, že brehy a hrádze prestúpia a nižšie ležiace miesta zatopia
pôvodina, -y = originál
povodiť, -ím; **poviesť**, -vediem: povodilo ho = mávalo ho; **povodiť sa**: Zle sa mu povodilo. — Trafia sa i straty, ak sa zle povodí. (Kukučín: M. v.) — Keď sa vám zle povodí, nadíde vás nedôvera v samého seba. (Kukučín: M. v.)

pôvodný

povoja, -e, povíjavá zelina (*Convolvulus arvensis*): Vtedy ja, šuhajko, vtedy budem tvoja, keď na našom stole vykvitne povoja. (Koll. Zp. I.)

povojník, -a = povíjadlo, povíjak: Na hore rastie netata, neboj sa dievča dieťaťa, pod horou rastie rojovník, chystaj si dievča povojník. (Sl. ps.)

povojnový (*nepíš*: poválečný)

povolanie, -ia = stav, povinnosť, úrad

povolaný: Mnoho je povolaných, ale málo vyvolených. (Matej XX. 16.)

povolať, -ám; **povolávať**, -am: Povolať niekoho za kmotra. — Už ho Pán Boh povolal. (Zátur.)

pôvolebný, po voľbe

povolenie, -ia: p. cestovať

po vôli, *prísl.*: Urob mi to po vôli. — Dievča nebolo mu po vôli.

povolíť, -ím; **povoľovať**, -ujem: ... Lebo mu tam viac povoľovali. (Kukučín.)

povoľkať, -ám *niekomu*: p. si

povoľnosť, -ti = ústupčivosť

povoľný = nenáhlivý; ochotný; poslušný: Vašej Milosti povolný poddaný. (Z r. 1593.) (R. str. 297.)

povoz, -u; **povozníctvo**, -a; **povozník**, -a

povozový

povracať, -iam; — **sa**

povrávať, -am; **povrávajú**, **povrávalo sa** o ňom

povraz, -u (*srov.* povrieslo)

povrazníctvo -a

povrazník, -a

povrazolezec, -zca

povrazový

povrhať, -am; **povrhnúť**, -nem; **povrhovať**, -ujem = pohodiť, zahodiť, odvrhať, opovrhovať

povrheľ, -a, niečo opovrženého, odhodok

povrhovať *v.* **povrhať**

povrhovateľ, -a

povrch, -u

povrchne, *prísl.* = lenivo, leda bolo, ledajako; **povrchnosť**, -ti

povrchný: povrchná robota

povrieslo, -a (koreň: *vrъz* = viazať): povriesla krútiť (robiť); snopy povrieslami sväzovať

površie, -ia

povstalec, -lca

povstanie, -ia, **povstaním** hlasovať; **vzbura**.

povstať, -vstanem; **povstávať**, -am, 1. počať sa: povstalo hlasné rokovanie; 2. povstať proti niekomu (ako nepriateľ); 3. vzniknúť. — Zasurmily surmity, volajú do zbroje: povstal tábor, do šíkov svíjajú sa voje. (Samo Chalupka.)

povsýpať, -am: p. do vriec

povšimnúť si, -nem si *niečoho*

povťahovať, -ujem

povydávať, -am: Všetky dcéry povydával. (Rr.) — **sa**

povyhadzovať, -ujem: Všetkých z domu povyhadzoval. (Rr.)

povyháňať, -am

povyhľadávať, -am

povykášať, -am

povykladať, -ám

povylamovať, -ujem

povynášať, -am: Keď horelo, všetko z domu povynášali. (Rr.)

povyprazdňovať, -ujem
povyrážať, -am (vyraziť)
povyrašťať, -ám
povyrezávať, -am
povyskakovať, -ujeme
povysychať = povyschýnať: Povysychaly všetky potoky, všetky studničky. (Rr.)
povyše (vyše) *predl. s gen.*: povyššie záhrady
povyšenie, -ia: p. na úrad. — Povýšenie mravy mení (honores mutant mores).
povyšitiť, -im; **povyšovať**, -ujem: Bol na univerzite za doktora povýšený. — Kto sa povyšuje, bude ponížený. (Luk. 14. 11.)
povyšší: Ako sme z povyšších príkladov videli.
povyťahovať, -ujem
povyťínať, -am = povyrubovať: Všetky stromy povyťínal. (Rr.)
povytrácať sa, -am sa
povytrhať, -am
povyzúvať, -am
povyžínať, -am
povzbudenie, -ia; **povzbudzovanie**, -ia
povzbuditiť, -ím; **povzbudzovať**, -ujem: *m.* povzbudzoval ho do roboty, *piš:* pobádal ho do roboty
povzdych, -u
povzdychnúť, -nem
povznesenie, -ia
povzniesť, -nesiem; **povznášať**, -am: ruky k nebu; — *sa*
poza, *podvojná predložka*, *v.* za
póza, -y (*fr.*), držanie tela
pozabíjať, -am
pozabučky: Šuhajci — zbojníci

chodievali poza bučky, bohatých napádali, obierali a chudobným dávali, preto u ľudu dosiaľ v dobrej sú pamäti: Valašku do ruky, od zeme a poza bučky, to je náš život. (Lipa 309.)

pozabudnúť, -nem; **pozabúdať**, -am
pozačínať, -am
pozadie, -ia *v.* úzadie
pozadku, *prisl.*: Za nami vliekol sa pozadku; za nami vliekol sa po zadku.
pozadky, -ov = zadné obilie, vôbec všetko horšie
pozahrádzať, -am: Ešte dnes musím všetky prielazy pozahrádzať. (Rr.)
pozahýnať, -am: Rozpráva o svojich skutkoch, o vojnách... a k tomu si vždy pofarbí, pribásni i pozahýna. (Kalinč. Pov.)
pozajímať, -am (zajať)
pozajtrajší
pozajtrajšok, -ška
pozajtre, *prisl.*
pozajtrie, -ia
pozakladať, -ám
pozakopávať, -am
pozakrývať, -am
pozameškávať, -am: Ľud náš bol nie zanedbávaný, ale vedome, tendenčne, plánovite hubený: potrebuje teda pozornosti, lásky, pomoci, aby mohol doháňať pozameškané. (Joz. Škultéty.) — Národy usilovali sa doháňať to, čo pozameškávaly v posledné veky. (Joz. Škult.)
pozamykať, -ám: Pozamykala dvere a odišla. (Rr.)
pozanechávať, -am

pozapaľovať, -ujem
 pozapínať, -am; — sa
 pozapriať, -am
 pozastavovať, -ujem = pozakladať: Všetko striebro pozastavoval. — **pozastavovať sa; pozastaviť sa**, -ím sa na niečom, nad niečím = diviť sa, horšiť sa: Nie div, že sa na tom ľudia pozastavovali.
m. pozatým *piš*: zatým, potom
m. pozatýmne *piš*. dodatočne
 pozatvárať, -am
 pozavierať, -am
 pozažiháť, -am
 pozbaviť, -ím *niekoho niečoho*; — sa: pozbavil sa rozumu
 pozbudnúť, -nem
 pozďaleč, *prisl.*, *nepiš*: pozdeľač
pozdať sa, -ám sa; **pozdávať sa**, -am sa: Tak sa mi pozdáva, že nepríde. — Iba jedno sa jej nepozdávalo: nie je už taký úprimný. (Kukučín: M. v.) To dievča sa mi pozdáva (páči sa mi). (Rr.)
pozde = neskoro: Už je pozde, milý drozde. (Zátur.)
pozdejšie = neskôr, neskoršie
pozdejší = neskorší
pozdĺž: pozdĺž riek
m. pozdrav *hovor a piš*: **pozdravenie** (R. str. 297.)
pozdraviť, -ím; **pozdravovať**, -ujem: Pozdrav Pán Boh! — Láskavo niekoho pozdraviť. — Menom mojím ho pozdravujte. — Žiaci sa pánu učiteľovi úctive pozdravili.
 pozdravný
 pozdravovanie, -ia
 pozdravovať, -ujem *v.* pozdraviť

pozdravujúci: telegram; pozdravujúca reč
pozdržať, -ím
pozdvihnutie, -ia
pozdvihnúť, -nem; **pozdvihovať**, -ujem: Pozdvihovať velebnú Sviatosť. — Azda prvý raz v živote pozdvihol myseľ svoju k nebesám a pomodlil sa. (Kukuč. XII.) — **sa** = vstať, povstať
pozdvihovanie, -ia: nejakého telesa; pozdvihovanie (pri sv. omši = evelatio, consecratio)
pozemkový: pozemková kniha; pozemková daň
pozemok, -mku
pozemský, na zemi sa nachodiaci; časný, pomínajúci
pozemšťan, -a
pozerať, -ám; **pozrieť**, -zriem = podívať sa: Tak pozerá na mňa, dobre mi z očí nepríde. (Sb. M. S.) — Šťastný to človek, čo našho pozeráš, čo sa s ním shováraš. (Ht. Sl. ml.) — Otec pozrel von oblokom. — (Ht. Sl. ml.) — Falošné on oči má, za inými pozerá. (Sl. ps.)
pozhovieť, -iem = počkať
 poziably
poziabnúť, -nem = oziabnúť
pozícia, -ie (*lt.*), poloha, postavenie
pozitív (*lt.*), prvý stupeň prídavných mien
pozitívny, kladný, istý, určitý
pozitúra, -y (*lt.*), postava; držanie
pozlátistý
pozlátiť, -ím; **pozlácať**, -am; **pozlacovať**, -ujem
 pozlátka, -y
 pozlotky, *prisl.*

pozmeniť, -ím; **pozmeňovať**, -ujem
poznačiť, -ím; **poznačovať**, -ujem:

Ja myslím, že ma smrť už poznačila: ako gazda ovcu, keď ju má vsadiť do svojho košiara. (Kukuč.: Dom v str. II. 158.)

poznačený: Každá šelma je nejakopoznačená (má nejaký znak).
• (Rr.)

poznámenanie, -ia

poznámenať, -ám; **poznámenávať**, -am: v knihe svojej niečo poznámenať

poznámka, -y

poznánie, -ia: O poznánie menší = trochu menší

poznať, -ám; **poznávať**, -am *niečo po niečom, nie: podľa niečoho*: Poznáva ťa po hlase. Po hesle na vojne svoji sa poznávajú. — Vtáka poznáš po perí a človeka po reči; ale i po kroji, ako sa nosí. (Kukuč. XXIV.) — V núdzi sa poznáva, kto je dobrý priateľ. — Človeka po reči poznáš. — Poznať gazdu po statku. — Najťažšia vec je samého seba poznať.

poznateľný

m. poznatky *piš*: známosti, vedomosti, poznánie

poznávať *v.* **poznať**

m. poznenáhla *piš*: pomaly

poznove, *prisl.*

pozobať, -em

pozobúdzat'

pozor, -u = bedlivosť: mať sa na pozore. — Dať pozor na zadné kolesá. (Sb. M. S.)

pozornosť, -ti: *m.* do pozornosti porúčať niečo, *dostačí*: pozornosti porúčať

pozorný

pozorovať, -ujem: Pozorujem, že voda opadáva.

pozorovateľ, -a

pozostalosť, -ti: čo pozostalo po umretom, majetok movitý a nemovitý

pozostalostný

pozostalý

pozostať, -nem; **pozostávať**, -am, po niekom zostať; ešte byť: Pozostalo dedičstvo. — Ja jediný som ešte pozostal.

pozostatok, -tku = ostatok

pozrieť *v.* **pozerať**

pozvanie, -ia

pozvať, -zvem; **pozývať**, -am: pozvať niekoho na obed

pozvoliť, -ím

pozvoľna = zvolna

pozyv, -u = pozvanie

pozývať *v.* **pozvať**

požadovačný

požadovať, -ujem; **požiadať**, -am = žiadosť slovami prejavit'

požalovať sa, -ujem sa *niekomu*

požartovať, -ujem

požať, -žnem

požehnanie, -ia: p. na poli. — Požehnanie niekomu dať, udeliť.

požehnať, -ám; **požehnávať**, -am *niekoho*: požehnal syna; ale:

požehnal nám Pánboh dažďa.

— Požehnaj vás Boh! — Nech

ťa Pán Boh požehná! — Po-

žehnaný je deťmi a kupova-

ným chlebom. (Rr.) — Medzi

ženami požehnaný. — Ba si

pomyslela, že im Boh hádam

dobre žičí, keď ich na deťoch

nepožehnáva. (Gr. Taj.)

požehlieť, -iem, poľutovať; posmútiť

poženený

poženíť sa: Už sa všetci poženili, iba Adam zostal, a ten Adam Adamovský najlepšiu si dostal. (Zatur.)

požiadať v. **požadovať**

požiadavka, -y

požialiť, -im: Nad mojou mohylôčkou nemá kto požialiť. (Sldk.)

požiar, -u, veľký, záhubný oheň

požičaný

požičať, -iam; **požičiavať**, -am

požičiavateľ, -a

pôžička, -y: poskytnutie pôžičky; vypovedať pôžičku

pôžičkový: pôžičková pohľadávka

pôžičník, -a

požierať, -am; **požrať**, -žeriem

požiť, -žijem = nejaký čas žiť

pôžitok, -tku = zisk, úžitok

požívanie, -ia: stravy, pokrmu, lekárstva

požívať, -am = užívať

požívateľ, -a

požltavý; **požltlý**; **požltnúť**, -nem

požobračiť, -im

požrať, -žeriem

požúriť sa, -im sa = podohadovať sa

požuť, -žujem: Najprv požuj, potom jedz: najprv rozváž, potom hovor. (Dbš.)

pra-, **pre-**: Predpona táto zosilňuje význam podstatného mena, označuje osoby alebo veci vynikajúce, počiatkové, prvotné: prateľ, prastarý, pramať, praded, pravnik, pranárod, preškoda

pra, -e (strsl. prja, rasprja) = spor, hádka, dohadovanie, svada

prababa, -y

práca, -e: Slovo už ujaté, ale ním zato nevytíkať veľmi robotu. (R. str. 298.) — Práca chváli majstra. — Kto má prácu, tomu je čas nikdy nie dlhý. — Aká práca, taká pláca. — Bez práce niet pláce. — Najprv práca, potom pláca. (Zatur.) — Práca mu ide zpod ruky ako voda. (Dbš.) Dal si s tým veľkú prácu (dôkladne to vykonal). (Rr.)

prací, -ia, -ie: pracia miestnosť, pracie koryto

prácička, -y

pracka, -y, malý kovový nástroj na spojovanie úzkych remeňov alebo pásov: Na vysokom opasku ligotaly sa mosadzné šajby a pracky. (Kukuč. XXIII.)

pracník, -a (nem. Bretzel) = pletený koláč

pracníkár, -a

pracovať, -ujem; *m.* stolár pracoval na truhle, čižmár pracoval na čižme, spisovateľ pracuje na povesti, na veľkolepom diele, *píš*: stolár truhlu robí, spisovateľ rozprávku, knižku, teda i dielo píše. — Pracuje do úmoru; do umorenia. (Zatur.) — Kto nepracuje, nech neje. (2. Tes. 3., 10.) — Pracuje k smrti (umiera). (Rr.)

pracovitosť, -ti; **pracovitý**, kto rád pracuje

pracovnía, -e

pracovník, -a

pracovní: p. čas; p. sila; pracovná knižka

I. práč, -a, kto sa s inými bájava, bitkár

II. **práč**, -a, je miesto na potoku, na rieke, kde šaty, už doma — v práčovni — praté ešte plákajú
pračka, -y = bitka
práčka, -y, ženská, ktorá perie
práčoveň, -vne: miestnosť, kde sa perie
pradávný = veľmi dávny
pradedo, **prapradedo**, -a
pradedovský
pradejiny, -ín
pradenie, -ia
pradeno, -a, čo sa napradie; jedno navinutie priadze, ktoré má istý počet nití; *zmenš.* **pradienko**, -a
pradivo, -a
m. **prádlo piš**: bielizeň
pragmatický (*gr.*), spôsob vysvetľovania dejín v ich príčinnej spojitosti; **pragmatika**, -y (*gr.*), služobný poriadok
prah, -u: na prahu hrobu (= blízko hrobu)
Praha, -y; **Pražan**; **Pražanka**; **pražský**
prach, -u: pušný prach. — Prach si, v prach sa obrátiš.
pracháreň, -rne
práchnivieť, -iem, -ejem: To srdce, ktoré práchniveje na radvanskom cimiteri. (Let. M. S. 1921. I.)
práchnivý
práchno, -a, práchnivé drevo; hubka na zapalovanie (*Polyporus ignarius*)
prachovnica, -e, rožok na prach
prachový
m. **praj piš**: vraj
prajnosť, -ti = žičlivosť
prajný = žičlivý

prak, -u, nástroj na hádzanie niečoho; remeň, do ktorého sa kameň vkladá a zakrútením vyhadzuje
prakový
praktický (*gr.*), skutočnej potrebe alebo životu primeraný
praktika, -y (*gr.*), vykonávanie niečoho podľa skúsenosti
praktikant, -a (*gr.*), cvičiaci sa v úrade pred definitívnym vymenovaním
prälat *v.* **prelát**
prales, -u, les rukou ľudskou nepestovaný, len silou prírody rastúci a trvajúci
prám, -u; **prámik**, -a
pramať, **pramatere**
prameň, -a, žriedlo, počiatok, príčina, pôvod
prameniť sa
pramenitý, z prameňa: pramenitá voda
pramienok, -nka
prámový
pranica, -e = pračka
pranie, -ia: Ženy sa daly do prania.
pranier, -a, lešenie, na ktorom odsúdený na potupu vystavený býval
praobraz, -u = pravzor
praobyvateľ, -a, *pl.* **praobyvatelia**
praotec, -tca
prápor, -a, časť vojska
práporčík, -a
prasa, -aťa, *mn. č.* **prasce i prasatá**; **prasiec**, **prasiat**; **prascom**, **prasatám**; **prascoch**, **prasatách**
prasací, -ia, -ie
prasacina, -y

prasiatko, -a

prasinec, -nca = svinský chliev
 prasiť sa; prasievať sa = prasatá
 rodiť

I. prask! *citsl.*: Prask! tu sa doska
 zlomila.

II. prask, -u = praskanie, praskot
 praskáč, -a

praskať, -ám; prasknúť, -nem: Pod-
 pálené drevo praská. — Rúra
 praskla. — Na husliach prask-
 la struna. — Tak ťa prask-
 nem, že hned' jazyk vyplazíš.
 (Dbš.)

práskať, -am; prasknúť, -nem =
 plieskať: Pastierik bičom prá-
 ska.

praskavka, -y = raketa

praskavý

prasknúť *v.* praskať, práskat'

praskot, -u = praskanie

praslica, -e, praslica skladá sa
 z niska a kužele; príbuzná po
 praslici — po matke; praslička, -y

prasnica, -e = prasná sviňa

prasný: prasná sviňa

prastarý = veľmi starý

prášenie, -ia

prašina, -y = prašivosť

prášiť, -im; prášievať, -am; — sa:
 Bežal, len sa tak po ňom prá-
 šilo. (Rr.) — Prášil, že by ho
 ani na desiatich paripách ne-
 dohonil. (Dbš.)

prašivec, -vca = prašivý človek

prašivenie, -ia

prašivieť, -iem = prašinu dostávať

prášivina, -y = prašina

prašivka, -y, druh huby (*Agaricus*)

prášivosť, -ti; prašivý

prašnica, -e, komora na prach

prašnatý: K hradскеj mali Ore-

chovanci pol druhej hodiny.
 Viedla k nej poľná cesta, letom
 prašnatá do zadusenja, jese-
 ňou a jarom blatnatá, že sa
 kolesá po osi zaryvaly. (HVaj.
 VIII. 12.)

prašný

prášok, -šku: perský p.

prašťať, -í: Chytili sa (za pasy),
 kosti len tak prašťaly. — Oheň
 praští.

praštiť, -ím *niečo, niečím*, s pra-
 skom, treskom hodiť. Praštil
 chlapca (chlapcom) o zem.

prať, periem; právať, -am = myť,
 čistiť; biť; — sa *s niekým*

pratať, pracem; prátávať, -am; —
 sa: Do válova sa všetko neprace.
 (Kukučín.) — To sa mi neprace
 do hlavy. (Dbš.) — Keď
 videl, čo je, hned' sa pratal
 (preč išiel). (Rr.) — Hned' sa
 prac z môjho domu! (Phřd. VI.)

právať *v.* prať

pravda, -y: Pravda oči kole. —
 Neshodovalo by sa to s prav-
 dou, keby... — Boh pravdu
 vidí, ale hned' nepovie. — Vyjde
 pravda na vrch, ako olej na
 vodu. — Nie je to všetko prav-
 da, čo ľudia hovoria. — Po
 pravde súdiť. — Príkladov
 veľa je potvrdiť tú pravdu. —
 To je taká pravda, ako že je
 Pán Boh na nebi; ako že ma tu
 vidíš! (Zátur.) — Aj oči si dá
 vyklať za pravdu. (Sb. M. S.)
 — Dajú mu za pravdu. (Tim-
 rava.) — Číru pravdu niekomu
 povedať. — A tak to bývalo,
 i tak bude bývať: budú sa po-
 korní na pád pyšných dívať.

Nepravých nepravosť uvalí do skazy, lež pravda — hoj, pravda! — tá iste zvíťazí. (S. Chalupka.) — Pravda sa nebojí svetla. (Zátur.) — V tom našom národe zle to tam nedobre, krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre. (Samo Chalupka.) — Kto slovenskej pravde žije, pekelná ho krivda bije. (Sam. Chalup.) No príde a prísť musí ten veľký deň súdu a za stôl sadne pravda môjho ľudu. (S. Chlpk.) — S pravdou najďalej zajdeš. (Zátur.) — Pán Boh vysoko, kráľ ďaleko, pravdy a spravdivosti vo svete málo. — Málo je včul pravdy na svete. (Rr.) — Povedz pravdu, prebijes hlavu. (Sb. M. S.) — Pre pravdu sa ľudia hnevajú. — Pravda zvíťazí! (Sb. M. S.) — Pravde žil som, krivdu bil som, verne národ môj ľúbil som: to jediná moja vina, a okrem tej žiadna iná. (S. Chalupka.) — To je pravda! (Keď sa niečo tvrdí a vtom sa niekomu kýchne, alebo hodiny bijú, alebo začnú zvonit', vtedy sa to má za potvrdenie, že je to pravda, čo sa hovorí.) (Zátur.) — *miesto*: máte pravdu, *píš*: vaša pravda! — Pravda, ako Pán Boh na nebi. (S. Chlpk.)

pravda, pravdaže, prisl.: Pravda, nebolo ho doma. — Pravda, keď si ich obliekla, nepoznal ju ani vlastný muž. (Gr. Taj. 4., 82.) — Našli sa, pravda, i takí, čo ich skutok schvaľovali. (Gr. Taj. I. 31.)

pravdepodobný; pravdepodobnosť, -ti; pravdenepodobný
pravdivosť, -ti
pravdivý
pravdomluvný
pravdymilovný
práve, prisl.: to je práve to; práve ako
pravek, -u: od praveku; **praveký**
pravica, -e = pravá ruka; pravá strana
pravidelnosť, -ti; pravidelný
pravidlo, -a, miera, podľa ktorej sa niečo robiť má; predpis: pravidlo života; z pravidla = obyčajne, vôbec
pravlasť, -ti: Pravlasť Slovákov bola vyše Karpát okolo horného toku Visly.
právniectvo, -a = náuka práva
právnický: p. fakulta
právnik, -a, znalý práva; advokát
Pravno, -a: Slovenské Pravno; Nemecké Pravno; Pravňan; Pravnianka; slovenskopravniansky, nemeckopravniansky
pravnuke, -a
právny, na právo sa vzťahujúci
právo, -a, pl. práva, práv.: Po práve súdiť. — Už toho bolo vyše práva. — Konečne sa mu udelilo právo nosiť zbraň. — Kto je prednejší časom, bude mocnejší právom. — *m.* mám právo odpredania, *píš*: mám právo odpredať; zriekol sa práva seno kosiť (*nepíš*: zriekol sa práva kosenia sena); upustil od práva drevo rúbať (*nepíš*: upustil od práva rúbania dreva). (R. § 217.) — K tomu ty nemáš práva. (Rr.)

právom, *prisl.*
právomoc, -i
právomocenský
právomocenstvo, -a; **právomocnosť**, -ti = jurisdikcia
pravopis, -u, učí nás gramaticky správne písať
pravopisný: p. slovník, p. úloha
pravoplatnosť, -ti; **pravoplatný**
pravoslávie, -ia
pravoslávny, preklad gréckeho orthodoxos = pravoverný
pravosúdie, -ia
pravosúdny
pravota, -y = spor: Mala zlého suseda, teda nevychádzala z pravôt. (Dbš. Pov.)
pravotár, -a = advokát
pravotenie, -ia
pravotiť sa, -ím sa = súdiť sa
pravouholník, -a; **pravouholný**
pravoverec, -rca
pravoverný
pravý = rovný, náležitý; opak ľavý: To je ten pravý. (Rr.)
 Hor' sa, Slovák, čuj otčinu! Tu čas pravý, maj sa k činu! (J. Botto)
pravzor, -u
prax, -i (*gr.*) = cvik, skúsenosť; učenie, cvičenie sa v niečom; vykonávanie niečoho: advokátska, lekárska, úradná prax
prázdne, **prázdno**, *prisl.*
prázdnenie, -ia
prázdni, -in: prázdničky školské; prázdničky súdne
prázdniť, -im *v.* vyprázdniť
prázdnosť, -ti; **prázdnota**, -y
prázdny, nič v sebe nemajúci: Boha a náboženstva prázdny človek je skaza spoločenstva.

— V jednej ruke prázdno, v druhej nič. — Prázdny sud najväčšmi hučí. (Zátur.) — Prišla s prázdnyimi rukami (nič nepriniesla). (Rr.)
Pražan, -a
praženica, -e, jedlo z vajec = škvarnica
pražený
pražiť, -ím; **pražievať**, -am, na ohni sušiť, piecť: kávu pražiť
pražský
prd, -u
prdieť, -dí; **prdnúť**, -ne
pre, *predl. s ak.:* Pre Boha ťa prosím. — Pre chorobu nemohol som prísť do školy.
 Chybne sa kladie táto predložka pri slovesách pohyb označujúcich: *píš*: rozbehol sa po krčah, a *nie*: pre krčah; poslali chlapca po mäso, po soľ, a *nie*: pre mäso, pre soľ; šli po neho, aby sa vrátil, a *nie*: pre neho. (R. § 239.) *v. po.*
prebdieť, -iem
prebeda! *v.* beda! — Ach, beda, prebeda, čo len budem robiť. (Rr.)
prebehnúť, -nem; **prebežať**, -ím; **prebiehať**, -am; **prebehávať**, -am
prebenda, -y (*z lt.* praebenda), stály dôchodok kňaza za službu cirkevnú
preberač, -a
preberačka, -y, ktorá prebiera; preberanie
preberačný = prierberčivý
preberať, -ám; **prebrať**, -beriem: preberať zomdletého; preberá ma zima. — Už ma veru aj driemoty počaly preberať. —

Zahučaly gajdy a valach preberá na nich dierky. (Dbš. Sl. pov. VIII.) — Koniček môj hrdý, vraný, preberaj len nožičkami, kým zajdeme za tú horu, zpoza hory do tábora. (J. Kalinčiak.) — **sa** = prebudiť sa: Keď sa kráľ zo sna prebral.

prebieravý = prieberčivý

prebijať, -am; **prebiť**, -bijem: prebiť kartu v hre

preblesknúť, -nem; **prebleskovať**, -ujem = **preblysknúť**, -nem: preblysklo mu v hlave

preblúdiť, -im

prebolestný

prebodnúť, -nem

preborenina, -y

preboriť, -ím; — **sa**

Prebože: Ach, Bože, Prebože z vysokého neba, už som sa najedla služobného chleba. (Sl. ps.) Ach, Bože, Prebože, čo sa bude robiť. (Sl. ps.) Hojže Bože, Prebože, takto to byť nemôže. (Btt.) — Bože náš, Prebože, prednovie sa blíži, žijeme v trápení, v neprestajnom kríži. (Čkžk. XIII.) — Ach, Bože, Prebože, veľmi si ma potrestal. (Rr.)

prebrať v. **preberať**

prebrdať, -am; **prebrdnuť**, -nem

prebrnknúť, -nem = preletieť

prebrodiť, -im

prebudenie, -ia

prebudiť, -ím; **prebúdzaf**, -am; — **sa**: Neprebudí sa, čo bys ho železnými vidlami pichal; čo by mu povala nad hlavou horela; čo by popri ňom z dela vystrelili. (Zátur.) — Mesto sa po-

čina prebúdzaf. (Kukuč. XV.) — Nebude ma viac prebúdzaf lastovička štebotná. (Veniec 88.)

prebúdzanie, -ia: Toto národné prebúdzanie začalo sa pre Slovákov v nedobré časy. (J. Škultéty.)

prebytočný

prebytok, -tku, zbytok, nadbytok

prebývanie, -ia

prebývať, -am

precediť, -ím; **preciedzať**, -am: polievku

preceniť, -ím; **preceňovať**, -ujem, privysoko cenit'

precítiť, -im; **precitovať**, -ujem

precitnúť, -nem, prísť k sebe

precitnutie, -ia

precízne, *prisl. (lt.)* = určito, presne

precúdiť, -im, prečistiť (zbožie)

precválať, -am: p. priestranstvo

preč, *prisl.*: id' preč! *m.* je celý preč, *píš*: je celý bez seba (od ľaku, od radosti); *nepíš*: odvrátil sa preč, *ale len*: odvrátil sa; *nepíš*: odišiel preč, *ale len*: odišiel; *nepíš*: odcestoval preč, *ale len*: odcestoval. (R. § 235.)

prečarovať, -ujem = vymeniť

prečesať, -česem

prečiaraf, -am; **prečiarnuť**, -nem

prečin, -u: trestný prečin

prečistiť, -ím; **prečišťať**, -am; **prečisťovať**, -ujem

prečistý = veľmi čistý

prečítať, -am; **prečitovať**, -ujem (peniaze); **prečitavať**, -am (knihu)

prečkať, -ám; **prečkávať**, -am: Prečkala pamätný deň, keď pred pol štvrta mesiacom prešlo Görgeyho vojsko popred hostinec. (Kukuč. XXIII.)

prečo, *prisl.* = pre akú príčinu? z akej príčiny?: Prečo sa smeješ? — Každé „prečo“ má svoje „preto“. (Zátur.)

Nepíš prečo miesto a preto: Nahneval si ma, a preto (*nepíš*: prečo) sa nechcem s tebou priateliť.

pred i predo, *predl.*

1. *s ak.*: obžalovaný prišiel pred sudcu; pred kostol postavili kríž;

2. *s instr.*: obžalovaný bránil sa pred sudcom; pred kostolom stojí kríž

predaj, -a: ten dom je na predaj

predajný

predaleký

predalpský

predanie, -ia; **predávanie**, -ia

predaný

predať, -ám; **predávať**, -am: Jedno s druhým predá sa to. — Ako som kúpil, tak predám (hovorím, ako som počul). — Jazyk svoj predávať (hovoríť za peniaze, ako kto chce). (Bern.)

predavač, -a

predavačka, -y

predávať *v.* **predať**

predbehnúť, -nem; **predbehovať**, -ujem; **predbiehať**, -am: Pes zajaca predbehol.

predbežne, *prisl.*; **predbežný**: rozpočet, otázka, porada

predčasný: p. smrť

predčiť, -ím *niekoho v niečom* (v ctnosti); *niekoho niečím* (vekom, dobrými skutkami, múdrosťou); vynikať nad niekoho, lepším byť

preddavok, -vka (slovo na ne-

mecký spôsob tvorené), *slovensky* závdavok

preddomie, -ia: Kde-tu sa odvalil plášť snehu a skydol na preddomie. (Kukuč. XIX.)

preddunajský, od Dunaja na sever ležiaci, opak je zadunajský

predeliť, -ím; **predeľovať**, -ujem

predeň = pred neho, ale pri mužských osobných výlučne pred neho

prederavený

predesený

predesiť sa, -ím sa: Kdeže sa nepredesiť, keď ste ma chceli vstrčiť do špitála. (Kukučín: M. v.)

predestinácia, -ie (*lt.*) = určenie

predhadzovať, -ujem; **predhodiť**, -ím

predhistorický: p. doba, o ktorej nemáme písomných zvestí, len črepy a iné veci najdené v zemi nám rozprávajú o nej

predhodiť, -ím

m. predhovor *píš* úvod

predhorie, -ia

predchádzať, -am; **predíšť**, **predídem**, **predišiel**: **predíšť** zlému; **predíšť** na koni, na voze, na lodi niekoho. — Zámysel jeho som **predišiel**. — Ty máš **predchodiť** dobrým príkladom každého. (Kukuč.: Dom v str. 73.)

predchodca, -u

predchytiť, -ím; **predchytávať**, -am: Ale som sa bála, že mi ich niekto **predchytiť**. (Kukučín.)

prediel, -u = hranica, medza, kraj

predikát, -u (*lt.*), **predikát** zemiansky; v gramatike: **prísudok**

predíšť, **predídem**: p. chorobu

prediviť sa *niečomu*

predizba, -y (slovo na nemecký spôsob tvorené, piš radšej: predná izba, pitvor)

predkladať, -ám; **predložiť**, -ím
predlani; predlaním, predlanským
(*t. j. rokom*)

predlanský

predloha, -y = návrh (téma, propozícia)

predloženie, -ia

predložiť, -ím; **predkladať**, -ám

predložka, -y = (praepositio)

predĺženie, -ia; **predĺžený**; **predĺžiť**,
-ím; **predĺžovať**, -ujem

predmestie, -ia

predmestský

predmet, -u = (obiectum)

predmetný: predmetné slovo

Predmier, -a

predminulý čas = (plusquamperfectum)

predmluva, -y (slovo na nemecký spôsob tvorené) = úvod

predmostie, -ia

prednášať, -am; **predniesť**, -nesiem: prosbu, žalobu

prednášateľ, -a

prednáška, -y

predne, *prisl.*

predniesť *v. prednášať*

prednosť, -ti

(**prednosta**, -u) = náčelník

prednostný

prednovie, -ia; **prednovok**, -vku, čas pred novou žatvou, keď mnohým vyjdú všetky zásoby a býva najviac biedy: Bože náš, Prebože, prednovie sa blíži, žijeme v trápení, v neprestajnom kríži. (Čkžk.)

predný

predo *v. pred*

predobrotivý, **predobrý**

predodňom, *prisl.*, pred svitaním, pred úsvitom

predo dňom = pred jedným dňom

predohnať, -ženiem; **predháňať**, -am

predohra, -y

I. predok, -dka, *pl.* predkovia

II. predok, -dku, predné miesto:

V ovocinárstve vedú predok Krupina, Myjava a celý kraj prievadzský v župe Nitrianskej.

predolať, -ám: Zúri boj a našina stala si do kola: To vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá. (Samo Chalupka.)

predo mnou

predoslať, -šlem; **predosielat'**, -am

predostierať, -am; **predostrieť**, -iem = predložiť, predstaviť

predošlý

predovšetkým, *prisl.*; najprv

predo všetkým = predovšetkými vecami

predpeklie, -ia, v katol. bohosloví: miesto, kde duše ľudí spravodlivých sa zdržiavali, kým ich Kristus do neba neuviedol

predpis, -u = predpísanie, rozkaz

predpísať, -šem; **predpisovať**, -ujem

predplácať, -am; **predplatiť**, -ím

predplatiteľ, -a; **predplatný**; **predplatok**, -tku

predpojatosť, -ti; **predpojatý**

predpoklad, -u

predpokladať, -ám; **predpoložiť**, -ím

predpoludnie, -ia: od predpoludnia

predpoludním, *prisl.*

predpona, -y

m. predporada *piš*: prípravná porada, porada

predposledný

predpotopný
predpoveď, -di; **predpovedanie**, -ia
predpovedač
predpovedať, -ám, napred povedať; **predzvestovať** (budúce veci, nebezpečenstvo)
m. predpráca *piš*: prípravná práca
m. predprávo *piš*: prednostné právo
predpustiť, -ím; **predpúšťať**, -am
predrahy
predrať, -deriem; — **sa**: Toľko tam bolo sveta, že som sa le-dva predral. (Rr.)
predrážať, -am = dráždiť
predražovať, -ujem
predražovateľ, -a
predsa, *prisl.*: Germanizmus, keď sa takto povie: Neboj sa, pred-sa som ja tu! Po slovensky: Neboj sa, veď som ja tu! (R. str. 298.)
predsavziať, -vezmem, -vzal
predsavzatie, -ia = umiernenie, úmysel: Človek je krehká ná-doba. Dobrých predsavzatí hŕba, ale pokušenie veľké. (Kukuč.: Dom v str. I. 70).
predseda, -u; **predsedať**, -ám; **pred-sedníctvo**, -a; **predsedníčka**, -y
predsieň, -ne, *piš radšej*: predná sieň, priestor, v ktorý vstupujeme vo väčších domoch v kaž-dom poschodí a z ktorého vedú dvere do vnútorných izieb
predspev, -u
predspevovanie, -ia
predspevovať, -ujem: drozdovi pesničku
predstať, -stanem: Pocestných keď predstali (zaskočili). (Dbš. Obyč.)
predstava, -y, predstavenie si nie-

čoho, duševný obraz predme-tov, ich vzťahov a vlastností. — Rozbúrená fantázia muči-la ho najhoršími predsta-vami. (Kukučín: M. v.)

predstavenie, -ia
predstavenstvo, -a
predstavený: p. kláštora
predstaviť, -ím; **predstavovať**, -ujem = pred oči postaviť, pred niekoho postaviť; pomyslieť, rozvážiť: Predstaviť Caesara (hrať). — Predstavujem si jeho radosť. — **sa niekomu** Mám česť predstaviť sa.
predstaviteľ, -a = (reprezentant)
predstierať, -am; **predostrieť**, -iem: Dôvody toho predostrieme.
predstihnúť, -nem; **predstihovať**, -ujem = predísť, predbehnúť: V plávaní nás predstihla.
m. predstráž *piš*: predná stráž; stráže, rozostavené v niekoľ-kých pásmach pred vojskom, aby nepriateľa pozorovali
predstúpenie, -ia
predstúpiť, -im; **predstupovať**, -ujem
m. predsudok (Vorurtheil) *piš*: predpojatosť.
predsúvať, -am: Nemilujúc na za-čiatku slova samohlások, sloven-čina predsúva im spoluhlásky: ja *m.* az (starosl.); jahňa z *lt.* agnus.
predsuvka, -y, hlásku na začiatku slova pripojenú voláme pred-suvkou
m. predtucha *piš radšej*: tušenie. Predtucha zakladá sa na ne-jasných citoch, ktoré čo do ob-sahu svojho môžu byť pravdivé al. mylné.

predtým, *prisl.*, *iné je pred tým*
m. predurčenie, -ia (predestinácia)
stačí: určenie
m. predurčiť, -ím; predurčovať,
 -ujem, *stačí*: určiť, určovať
predúvať: Víchor predúva. (Sldk.)
predvádzať *v.* predviesť
m. predválečný *piš*: predvojno-
 vý, dovojnový
predvčerajší, -ia, -ie
predvčerajšok, -ška: od predvče-
 rajška
predvčerom, *prisl.*
predvečer, -a
pred večerom, *prisl.*
predvečerný
predveký; **predvekosť**, -ti
predveštie, -ia = predzvest', pred-
 povedanie
predvídať, -am; **predvidieť**, -ím
predvídavosť, -ti
predvídavý: Jej predvídavú čin-
 nosť, ustávanie rozrušila jediná
 chvíľka, smietla, sťa víchor, keď
 rozpraší plevu. (Kukuč. I. 129.)
predviesť, -vediem; **predvádzať**,
 -am: Predviedol pred neho vše-
 tky svoje deti.
predvoj, -a = (avangarda), od-
 delenie vojska, čo na pochode
 ide napred proti nepriateľovi
 pre bezpečnosť celku
predvolanie, -ia
predvolať, -ám; **predvolávať**, -am
predvršie, -ia = predhorie
predznačiť, -ím; **predznačovať**,
 -ujem
predznak, -u
predznamenať, -ám; **predzname-
 nanie**, -ia
predzvest', -ti
predzvestie, -ia: Tu nemôže, prav-

da, vážny politik takých pred-
 zvestí si nevšímať.
prefajčiť, -ím
prefektúra, -y (*lt.*), úradovňa pre-
 fektova
prefikany = prešibaný
pregazdovať, -ujem
preglgnúť, -nem; **preglgať**, -am
prehádzať, -am; **prehadzovať**, -ujem;
prehodiť, -ím: Všetko mi v truhle
 prehadzuje. — Obilie lopat-
 tou prehadzovať.
prehajdákať, -am — premrhať:
 Taký tovariš, ktorý v modrý
 pondelok prehajdáka, čo si
 cez týždeň svojimi mozolmi na-
 dobudol. (N. Hlšk. III.) Pre-
 hajdákal majetok.
preháňanie, -ia
preháňať, -am, reč nemiernou ro-
 biť, prepínať, zveličovať: Pre-
 háňate z priateľstva. (Kuku-
 čín: M. v.) — V robote ju ne-
 prehájaj: vidíš, deti má drob-
 né. (Kukuč. Dom v str. 13.)
preháňať, -am s miesta na miesto
prehárať, -am; **prehorieť**, -ím
prehľad, -u: *p.* štatistický, histo-
 rický; *p.* literatúry
prehľadať, -ám; **prehľadávať**, -am:
 dom, papiere, spisy, knihy. —
 Všetky veci v komore prehľada-
 dali.
prehľadný: prehľadný úvod
prehlasovanie, -ia, premena samo-
 hlásky; zvíťazenie väčšinou hla-
 sov
prehlásiť, -im; **prehlasovať**, -ujem,
 hlasom prevýšiť, zvíťaziť väč-
 šinou hlasov; premeniť samo-
 hlásku
prehľbený

prehlbit, -im; prehlbovať, -ujem
 prehliadať, -am; prehliadnúť, -nem
 = prezerat': S toho vrchu celú krajinu d'alekohľadom prehliadneš. — *m.* prehliadni mi to, *piš*: prepáč mi to
 prehliadka, -y = prezretie, revízia
 prehltať, -ám; prehltnúť, -nem; prehlťavať, am
 prehnany
 prehnat', prežením *v.* preháňať
 prehniť, -hnije; prehnívať
 prehnúť, -hnem; prehýnať, -am; prehybovať, -ujem: Poobzeral ešte strechu včelína prehnutú pod t'archou snehu. (Kukučín.) — *sa*: Prehla sa pod ním doska. (Rr.)
 prehodit' *v.* prehadzovať
 prehoriet' *v.* prehárať
 prehorký
 prehováranie, -ia: Ale všetko prehováranie neosožilo nič. (Dbš. Sl. pov.)
 prehovárať, -am; prehovoriť, -ím: Prehováral svojho suseda. — Dlh mlčal, kým prehovoril.
 prehradiť, -ím; prehrádzať, -am; prehradzovať, -ujem: izbu, dvor
 prehra, -y
 prehrať, -ám; prehrávať, -am
 prehrešenie, -ia
 prehrešiť sa, -ím sa: p. sa proti bližnému, proti Bohu
 prehrozný
 prehŕňať, -am: Iba sa obozreli na tetku Maru a d'alej prehŕňali obrázkovú knižku. — *sa*: Veselo prehŕňal sa v kupeckých knihách.
 prehútať, -am = premyslieť
 prehybovať, -ujem *v.* prehnúť

prechádzať, -am; prechodiť, -ím, *v.* prejsť
 prechádzka, -y: Na prechádzku ísť za mesto.
 prechladit', -ím; prechládzať, -am; — sa
 prechladnúť, -nem: Poriadne som prechladol. — Prechladol, hoc z domu ani nevychodil a hoc doktori i robili čo mohli, bárka jeho života pristala definitívne do prístavu večného pokoja. (Kukuč.: Dom v stráni I. 108.)
 prechmat, -u, konanie vyše práva, zneužitie práva
 prechod, -u = prejdenie, prechádzanie; *iné je* priechod (na pr. ulička medzi dvoma dvormi; na ulici miesto, kde sa prechodí; priechodný dom je ten, ktorým sa prechádza)
 prechodiť *v.* prejsť
 prechodník, -a (participium) = priechodník
 prechodný: prechodný zjav. — Nahrnulo sa dosť prechodných hostí. (Kukuč. XVI.)
 prechoriet', -iem; prechorievať, -am: Anička ťažko prechorievala. (Phld. VIII.)
 prechovať, -ám; prechovávať, -am, istý čas chovať, vyživiť; tajne u seba držať: Prechovávajú sa u neho všelijakí podozriví ľudia. — Vidno, prechováva myšlienky, ktoré drží výlučne pre seba. (Kukuč.: Dom v str. 15.)
 prechovávač, -a
 preinačiť, -ím; preinačovať, -ujem: p. svoju robotu: To sa už nedá preinačiť. (Rr.)
m. preísť *piš*: prejsť

prejať, -jmem; **prejímať**, -am: Prejala ho hrôza.

prejav, -u

prejaviť, -ím; **prejavovať**, -ujem

prejesť sa, -jem sa

prejímač, -a

prejímať *o.* **prejať**

prejsť, -prejdem; **prechodiť**, -ím;

prechádzať, -am; — **sa**: Pre-

chádzal sa s bratom po zá-

hrade. — Dážď prešiel. —

Prešla ho trpezlivosť. — Far-

ba prechádza do modra. —

— Prejsť k inému nábožen-

stvu. — Prešla mu chuť. —

Prešiel mu hnev. — Naša

Anička už prešla celý šlabi-

kár. (Rr.) — Ale som ti pre-

šiel cez rozum! (Dbš.) — Ani

neviem, ako mi deň prešiel, —

preletel. (Dbš.)

prekabátiť, -im: Veru ma on pekne

prekabátil (oklamal). Kde sa

ti len rozum podel, dať sa tak

prekabátiť! (Kukuč. II. 179.)

prekárať, -am, dráždiť; hrešiť

prekáravý

prekartovať, -ujem = v kartách

prehrať. (Rr.)

prekaziť, -ím; **prekážať**, -am *nie-*

komu o *niečom*, niekomu byť

v ceste, zdržovať, zavadzať:

Prekážal mu oženit' sa.

prekážka, -y: Nebolo nijakej pre-

kážky. — Som vám tu azda

na prekážku.

preklad, -u: Výtečnosť toho pre-

kladu (vulgaty) teraz po sto-

ročných kritických prácach je

potvrdená.

prekladací, -ia, -ie

prekladanie, -ia

prekladateľ, -a; **prekladateľský**: p. úrad

prekladať, -ám; **preložiť**, -ím: Pre-

ložiť včely do iného úľa. —

Prekladať z latinčiny do slo-

venčiny. — Ani slamy krížom

nepreložil (leňoch).

preklať, -kolem; **prekáľať**, -am

prekliat', -kľajem; **preklínať**, -am

= zlorečiť; dať do kliatby: Pá-

pež cisára prekliat (do kliat-

by dal). — Bud' prekliaty!

(Anathema sit!)

prekliaty

prekliesniť, -im: cestu

preklínač, -a

preklínanie, -ia

preklínať *o.* **prekliat'**

prekľuvať sa, prekľuje sa

prekocovať *o.* **prekotiť**

prekonať, -ám; **prekonávať**, -am

= premôcť; dokončiť: p. život;

p. prácu; prekonať niekoho

dôvodmi

prekonateľný

prekopať, -kopem; **prekopávať**, -am:

V ruke mala motyčku, preko-

pávala ňou hriadku. (Kuku-

čín.)

prekoprenúť sa, -nem sa: Na jednej

veci sa všetko prekoprelo.

(Kukuč. XXIII.)

prekorheľovať, -ujem = prepit'

prekotenie, -ia; **prekotený**

prekotiť, -ím; **prekocovať**, -ujem

= prehodiť, presotiť; — **sa** =

padnúť

prekračovať, -ujem; **prekročiť**, -ím:

zákon. — Sestra neprekročila

dvaciaty rok života.

prekrásny = veľmi krásny

prekresat', -krešem

prekričať, -ím; **prekrikovať**, -ujem
prekrižovať, -ujem: prekrižovať
niekomu plány
prekročil *v.* **prekračovať**
prekrojiť, -ím; **prekrájať**, -am;
prekrajovať, -ujem: chlieb nožom
prekrstenec, -nca = priekrst
prekrstiť, -ím
prekrúcať, -am; **prekrútiť**, -im:
Už to ona musela prekrútiť (ináč povedať). (Rr.)
prekúpiť, -im; **prekupovať**, -ujem,
kúpiť niečo, aby zas so ziskom
predať
prekuť, -ujem; **prekúvať**, -am: kone
prekvapenie, -ia: milé, nemilé p.
prekvapiť, -ím; **prekvapovať**, -ujem,
znenazdania sa pojavit'
prekvitať, -ám: Kupectvo čím
diaľ, tým väčšmi mu prekvitalo. (Kukuč.: Dom v str. I. 105.)
prekypieť, -ím; **prekypovať**, -ujem:
I učenci sú z mäsa a krvi. Keď
im prekypí, sú prudkí a nerozmyselní, ako mladí šuhajci. (Kukuč. XVIII.) — Usmiala sa tomu milému, drahému domu, posiala mu pozdravenie, prekypujúc šťastím, hrdosťou, opojená skvelými nádejami a či už skvelou skutočnosťou.... (Kukuč.: Dom v str. II. 24.) — Srdce jej prekypovalo vďakom, že Boh jej poprial žiť, že jej dal spôsobnosť precítiť toľko dojmov. (HVaj. V. 98.)
prekysať, -á; **prekysnúť**, -ne
prelámať, -em; **prelamovať**, -ujem;
prelomiť, -ím: p. palicu; — sa
prelát, -a (*lt.*), cirkevný hodnostár

preleňošiť, -ím: Preleňošil by celý deň. (Rr.)
prelepiť, -ím; **preliepať**, -am
prelest', -sti: Na červeno vyspaté na líčka nasypaly mu slnečné lúče prelest' jemnej žiare. (Ph'd. III.) — **prelestný**
preletenie, -ia
preletieť, -ím; **preletávať**, **prelietať**, -am: Preleteli cez Dunaj, cez tú širu vodu, sadli tam za pomedzím slovenského rodu. (S. Chalupka.) — Preletel ako strela, ako vták, ako vietor. (Rr.) — Mušku bys' počul preletieť. (Dbš.) — Preletel ako by okom mihol. (Dbš.) — Ani neviem, ako mi deň preletel. (Dbš.)
preležaný, ležaním skazený
preležať, -ím: celý deň preležať; — sa = ležaním sa skazit'
preliačený = prehnutý
preliačina, -y = prehnutosť
preliačiť sa, -im sa = prehnúť sa, nakloniť sa: Preliačilo sa to na druhú stranu. (Rr.)
preliať, -lejem; **prelievať**, -am, do inej nádoby liať; prepĺňať: krv prelievať. — Všetko hrdlom preliat (= prepil). (Rr.) Slzy za ním prelievala. (Rr.)
prelietavý
preliezť, -leziem; **preliezať**, -am
preliminár, -u (*lt.*), predbežný rozvrh príjmov a výdavkov; predbežný dohovor
prelom, -u (*dej*) = prelomenie; *iné je prielom*
prelomenina, -y
prelomiť *v.* **prelamovať**
preložiť *v.* **prekladať**

prelud, -u, keď predmetu prikladáme vlastnosti, ktorých nemá, al. skutočné vlastnosti jeho premieňame; fantazmagória

prelúdium, -ia (*lt.*), predohra

premáhať, -am; **premôcť**, -môžem; — **sa**: Vidno, ako sa premáha, aby čosi utajil. (Kukučín: III. 41.) — Nedaj sa premôcť hnevu. — Len sa premáhaj.

premárniť, -im

premaškrtiť, -ím

premávať sa, -am sa = pohybovať sa s miesta na miesto

premávka, -y = komunikácia: ministerstvo premávky

premena, -y

premeniť, -ím; **premieňať**, -am: peniaze

premenlivý: p. počasie

premerať, -iam; **premeriavať**, -am: Od hlavy do päty ho premeral.

(Dbš.) — Premerali sa očami, v ktorých blčí jed a nenávisť.

(Kukuč.: Dom v str. II. 11.)

premieškať, -ám, **premieškávať**, -am = zameškať

premetať, -cem; **premetávať**, -am = prehadzovať

prémia, -ie (*lt.*), odmena; poistné

premieň, -a *v.* **priemeň**

premiéra, -y (*fr.*), prvé predstavenie divadelnej hry

premierminister, -tra (*fr.*) = prvý minister

premietanie, -ia

premietat', -am = rozvažovať, rozmyšľat'; film premietat'

premihnúť, -nem: Premihla ako vietor pomedzi nich. (Sb. M. S.)

premínať sa, -am sa, vrtieť sa, pre-

stupovať s nohy na nohu, byť v rozpakoch

premlčanie, -ia

premlčať, -čím, **premlčovať**, -ujem

premlieť, -melem; **premlieľať**, -am;

— **sa**: Čo sa tam ľudí cez deň premlelo (= prešlo hore-dolu).

m. **premlúvať piš'**: prehovárať

premoc, -i: Zúri boj a našina stala si dokola: to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá. (S. Chalupka.)

premôcť *v.* **premáhať**

premočiť, -ím; **premočený**

premokať, -ám; **premoknúť**, -nem:

Tak pršalo, že som celý premokol.

premokavý

premonštrát, -a, mních p.

premostiť, -ím

premožený

premrelý = preziably, skrehlý, zimrzlý

premrhať, -ám = premárniť

premrieť (od zimy) = preziabnúť, premrznúť, skrehnúť

premrávať sa, -am sa *v.* **niečom**

premrzáť, -am = omrzáť

premrznúť, -nem: Ruky, nohy mu premrzly.

premúdry = veľmi múdry

premyslený

premyslieť, -ím; **premýšľať**, -am

o niečom: Každú vec premysli, dva razy meraj, jeden raz strihaj.

(Kukuč. XVIII.) — Či je krok môj premyslený? — I začal kráľ premýšľať, či by sa nedalo

dajako pomôcť v tej veci. (Dbš. Pov.) — Premýšľal som dlho

o slovách otcových.

premýšľanie, -ia

preň = pre neho, preňho *v. on*
prenačudovať sa, -ujem sa = pre-
 nadiť sa: Hneď po narodení i
 matka i otec nemohli sa dosť
 prenačudovať na neobyčaj-
 nom a mocnom dieťati. (Lomi-
 drevo 3.)

prenadiť sa, -ím sa: Nevedeli sa
 prenadiť.

prenáhlený

prenáhliť sa, -im sa

prenachváliť, -im: Všade ho mali
 radi, všade ho ani nevedeli
 dosť prenachváliť.

prenajať, -najmem; **prenajímať**,
 -am: Dóm svoj prenajal inému.

prenajatý

prenajímač, -a; **prenajímateľ**, -a

prenájom, -jmu

prenájomné, -ého

prenasledovanie, -ia: Národu aj
 prenasledovanie býva osožné.

prenasledovať, -ujem: Strážnik
 prenasledoval zlodēja.

prenasledovník, -a

prenášač, -a

prenášať, -am; **preniesť**, -nesiem;

prenosiť, -ím: Preniesť voj-
 nu na pôdu nepriateľskú. —
 Chorého z postele do postele
 prenášať.

prenášať sa, -am sa = prevázať
 sa (z bývania do bývania)

prenáška, -y = prenášanie

Preňčov, -a

prenechať, -ám; **prenechávať**, -am

prenesený

preneveriť *v. spreneveriť*

preňho = pre neho *v. on*

preniesť *v. prenášať*

prenikať, -ám; **preniknúť**, -nem:

Reč preniká srdce.

prenikavý: pes prenikavého
 hlasu. — Zdá sa mu, že to živé,
 prenikavé oko vidí do hĺboka,
 do záhybov srdca. (Kukuč.: Dom
 v str. 21.)

prenocovať, -ujem

m. prenos *píš*: **prenáška** (v účtoch)

prenosiť *v. prenášať*

prenosný: prenosná suma

prenumerácia, -ie (*lt.*) = pred-
 platenie

preoblečenie, -ia; **preoblečený**

preobliecť, -lečiem; **preobliekať**,
 -am; — sa

preobrazíť, -ím; **preobrazovať**,
 -ujem

preobuť (sa), -ujem (sa); **preobúvať**
 (sa): Chlapec sa preobul a pre-
 obliekol.

preonačiť, -ím; **preonačovať**, -ujem
 = preinačiť

preorať, -oriem; **preorávať**, -am

preorávačka, -y = preorávanie

preorávanie, -ia

preosiať, -sejem; **preosievať**, -am

prepáčiť, -im = odpustiť: Dar-
 mo je, musíte nám prepáčiť.
 (Kukuč. XII.)

prepadlina, -y

prepadlý

prepadnúť, -nem; **prepadať**, -ám,
 na druhú stranu padnúť; v ško-
 le z nejakého predmetu pre-
 padnúť; — sa: Ak si dobré,
 pod' sem; ak si zlé, prepad-
 ni sa! (Zatur.) — Bodaj sa
 prepadla do pekla. (Dbš.) —
 Len kde je ten kľúč, ani čo by sa
 bol prepadol. (Kukuč. III.
 131.)

prepáliť, -im; **prepaľovať**, -ujem

preparácia, -ie (*lt.*), príprava

preparandia, -ie (*lt.*), učiteľský ústav

preparát, -u (*lt.*), niečo pripraveného: pr. chemický, lekárnický, anatomický

prepásaf, -pášem; **prepasovať**, -ujem; — **sa**: remeňom

prepásť, -pasiem, z nepozornosti nezbadat', upustiť (príležitosť); Keď je čas peniaz, kto ho prepasie, ťažko ho dohoní. (Kukučín: M. v.) — Prepásol šťastie.

prepäť, -nem; **prepnúť**, -nem; **prepínať**, -am, ináč zapnúť: prepäť gombík; príliš napnúť, napínať

prepelica, -e; **prepelička**, -y

prepeličí, -ia, -ie

prepchnúť, -nem; **prepchýnať**, -am = prepichnúť

prepiatec, -tca

prepiaty: p. človek, p. požiadavky

prepiecť, -pečiem

prepierať, -am; **preprať**, -periem

prepichnúť, -nem; **prepichovať**, -ujem

prepíjať v. **prepiť**

preplíť, -ím; **preplívať**, -ujem: pilníkom

prepínať v. **prepäť**

prepínavosť, -ti; **prepínavý**

prepis, -u

prepísať, -šem; **prepisovať**, -ujem

prepisovač, -a

prepiť, -pijem; **prepíjať**, -am

prepitné, -ého = diškrécia

preplácať, -am; **preplatiť**, -ím

prepláknúť, -nem; **preplakovať**, -ujem; **preplákať**, -am = vypláknúť: nádobu

preplatiť, -ím, v. **preplácať**

preplávať, -am

preplaviť, -ím; **preplavovať**, -ujem = previezť na lodi: vojsko; — **sa** = previezť sa

preplieť, -pletiem; **prepletať**, -ám: Ledva nohami prepletal (o ustatom). (Rr.)

preplnený

preplniť, -ím; **preplňať**, -am; **preplňovať**, -ujem: p. si žalúdok jedlom

prepnúť v. **prepäť**

prepočítať, -am; **prepočítavať**, -am = prerátať; — **sa** = prerátať sa

prepodobiť, -ím; **prepodobovať**, -ujem = premeniť

prepodstatnenie, -ia = transsubstantiatio, premena chleba a vína v telo a krv Krista

prepojiť, -ím, nápojom skazit': p. kravu vodou

prepoliť, -ím, na poly rozdeliť

preporodenie, -ia: Ibsen hľadal východište v novej úprimnejšej morálke. Dostojevskij a Tolstoj v nábožensko-mravnom preporodení. (Št. Krč.)

preporodiť (sa), -ím (sa)

prepostávať, -am: Celý deň prepostával. (Rr.)

prepošť, -a (*lt.* praepositus), prvý z kanonikov; **prepošťský**; **prepošťstvo**, -a

prepracovať, -ujem

preprať, -periem

preprava, -y = prepravenie, prevezenie

prepraviť, -ím; **prepravovať**, -ujem: vojsko na druhú stranu na lodiach

prepriať, -am; **prepriať**, -nem: do iného voza, alebo iné kone zapriať

prepuknúť, -nem; **prepukať**, -ám
m. prepuknúť v slzy, v plač, *piš*:
 rozslziť sa, rozplakať sa

prepustenec, -nea

prepustenie, -ia

prepustiť, -ím; **prepúšťať**, -am:
 p. učňa; p. víno z nádoby do
 nádoby

prepych, -u, prílišná pýcha, prí-
 lišná nádhera: Do skromnej
 domácnosti doviedli sme pre-
 pych a nádheru. (Kukučín:
 M. v.)

prepychový

prepýtať, -am; **prepytovať**, -ujem

prerábať, -am; **prerobiť**, -ím

preradostný

prerásť, -rastiem; **prerastať**, -ám

prerátať sa, -am sa: Myslel, že to
 ľahko pôjde, ale sa prerátal
 (sklamal sa v plánoch). (Rr.)

preraziť, -ím; **prerázať**, -am

prerážka, -y

preredlý: p. cesto

prerednúť, -nem

préria, -ie (*fr.*), severoamerická
 trávnatá step

prerezať, -režem; **prerezávať**, -am

preriecť, -rečiem; **prerieknuť** -nem:
 Takú reč preriekol (zdôraz-
 nenie významu slovesného R.
 § 253.). — sa

preriedený

preriediť, -ím; **preriedovať**, -ujem
 = riedkym robiť

prerieknuť sa, -nem sa: v reči

prerobiť *v.* **prerábať**

prerogatíva, -y (*lt.*), prednosť, vý-
 sada

prerúbať, -em, -am

prerušenie, -ia

prerušiť, -ím; **prerušovať**, -ujem

= prekaziť, pretrhnúť, neplat-
 ným urobiť

prervať, -rvem = pretrhnúť

preryť, -jem; **prerývať**, -am

prerývka, -y

presadať *v.* **presadnúť**

presadiť, -ím; **presádzať**, -am; **pre-
 sadzovať**, -ujem: strom

presadnúť, -nem; **presadať**, -ám:
 na iný vlak

presahovať, -ujem; **presiahateľ**, -am;

presiahnuť, -nem, ďalej, vyš-
 šie siahnúť, prevyšovať: To pre-
 sahuje všetky medze.

presáľať, -am *v.* **presoliť**

presbyter, -a (*gr.*) = starší kňaz

presediť, -ím: Mária presedela
 pri nej celé dni... a všemožne
 hľadela zobudiť v nej nádej na
 vyzdravenie. (HVaj. V. 325.)

presedieť, -ám

presekať, -ám: **preseknúť**, -nem:

Povstanie preseklo pravidelný
 rozvoj literatúry. (J. Vlček: De-
 jiny slov. lit.); **presekať sa**

preschnúť, -nem; **presychať**, -ám;

preschýnať, -nam = vyschnúť,
 príliš uschnúť

preschovať, -ám; **preschovávať**,
 -am

preschovávač, -a

presiahateľ, **presiahnuť** *v.* **presa-
 hovať**

presiakateľ, -am; **presiaknuť**, -nem:

voda presiakata. — Hrnec pre-
 siakata (prepúšťa vodu). (Rr.)
 — **presiakly**, **presiaknutý** vo-
 dou; **presiaknutý** duchom ná-
 rodným

presiať, -sejem; **presievať**, -am

presídliť (**sa**), -ím (**sa**); **presídľo-
 vať** (**sa**), -ujem (**sa**)

presievač, -a
presievadlo, -a
presievať, -am *o.* **presiať**
presila, -y
presiliť, -ím; **presíľať**, -am; **presilovať**, -ujem; — **sa**
preskakovať, -ujem; **preskočiť**, -ím: Keď preskočíš, potom si zahvízdaj. — Nevýskaj, do kiaľ nepreskočíš. (Zátur.)
preskúmať, -am: správnosť stroja
preskúšať, -am
presladiť, -ím; **presládzasť**, -am: cukrom, medom
presláviť, -ím; **preslavovať**, -ujem; — **sa**
preslávny
preslen, -a, kolečko na vreteno nastrčené, aby sa lepšie otáčalo, keď sa pradié; obrtlík, zvrtlík
presliediť, -ím: psi všetko presliedili
presnosť, -ti
presný = vymeraný; akurátny, čistý: Keďže sme ani v malých župách nedosiahly dostatočne presnej a ráznej administrácie. . .
presoliť, -ím; **presáľať**, -am: polievku; **presolený**
presotiť, -ím = prekotiť
prespánka, -y, dievka, ktorá pred vydajom porodila
prespať sa, o nevydatej ženskej, ktorá počala
prespevovať, -ujem
prespoľný = prichádzajúci cez pole, cudzí, zahraničný, cudzozemský
prestahovať sa, -ujem sa
prestanie, -ia: Vráťami bez prestania vŕzgal.

prestarelý
prestáť, -stojím: On v hore prestál víchricu. — **sa**: Pivo sa prestálo (= stánim sa pokazilo).
prestať, -stanem; **prestávať**, -am, koniec svojej roboty urobiť, na čas nechať: p. na chvíľu
prestaviť, -ím; **prestavovať**, -ujem, ináč al. znova stavať
prestávka, -y: v hudbe; v škole medzi hodinami; *o.* delidlo
prestieradlo, -a = prikrývadlo
prestierať, -am; **prestrieť**, -iem
prestihnúť, -nem; **prestíhať**, -am = predbehnúť
prestlať, -stelem; **prestielať**, -am
prestol, -a = trón: Rád by sa on mečom až na prestol dobyť, rád by si on čelo korunou ozdobit'. (S. Chlpek.: Odboj Kupov.)
prestrájať *o.* **prestrojiť**
prestrašiť, -ím
prestrčiť, -ím; **prestrkať**, -am; **prestrkovať**, -ujem
prestreliť, -ím; **prestreľovať**, -ujem
prestriek *o.* **prestierať**
prestrihnúť, -nem; **prestrihovať**, -ujem, na dvoje rozstrihnúť; nanovo strihať
prestrkať, **prestrkovať** *o.* **prestrčiť**
prestrojiť, -ím; **prestrájať**, -am: p. do iných šiat
prestúpenie, -ia: p. prikázania božieho
prestúpiť, -ím; **prestupovať**, -ujem = prekročiť, inam stúpiť: prestupovať s nohy na nohu
prestydnúť, -nem; **prestydnutý**
prestydnutie, -ia: Chráň sa veľkého prestydnutia. (Rr.)
presunúť, -niem; **presúvať**, -am: rúčku hodín

presušiť, -ím; **presúšať**, -am
presvedčenie, -ia: Padol v hod-
 nosti človeka, kto špince na
 svoje presvedčenie. (Kukuč.
 XXIII.)

presvedčiť, -ím; **presviedčať**, -am;
presvedčovať, -ujem o niečom;
 — sa: Vopred sa musíš o tej
 veci presvedčiť, a potom súd'.
 (Kukuč.)

presvedčivý: p. dôkaz, dôvod, slová
presvit, -u

presvitať, -á

presvitavosť, -ti; **presvitavý**

presycovať v. **presýtiť**

presychať, -ám; **preschýnať**, -am;
preschnúť, -nem

presypať, -em; **presýpať**, -am, znova
 alebo inam sypať

presýtiť, -ím; **presycovať**, -ujem:
 Vzduch je presýtený vôňou
 kvetu, obživený bzukotom hmy-
 zu, zvlášte včiel, ktoré sa roja
 na rozkvitnutých stromoch. (Ku-
 kučín.)

prešibalec, -lca

prešibalý = ľstivý: prešibalý
 lapaj

prešiť, -šijem; **prešivať**, -am

preškoda v. **škoda**

preškrabať, -em; **preškrabovať**,
 -ujem

preškriepiť, -ím

prešlabikovať, -ujem

prešlý = minulý: prešlé časy

prešmyknúť sa, -em sa

Prešov, -a; **Prešovčan**; **Prešovčian-**
ka; **prešovský**

prešťastný

preštepiť, -ím; **preštepovať**, -ujem:
 jabloň

preštiepiť, -ím; **preštiepať**, -am,

rozštiepiť, znova alebo na kusy
 štiepať

preštiknúť, -nem: Tenká v drieku,
 že by ju mohol preštiknúť.
 (Dbš.)

preštverať sa, -ám sa: Horko ťaž-
 ko sa preštverala cez tri vy-
 soké vrchy. (Dbš. Pov.)

prešumieť, -í: Prešumely sto-
 ročia nad ním. (Kukučín.)
 V mohutných korunách líp, nad
 ktorými prešumely storočia,
 hučia celé roje včiel. (Kukuč.
 XXIII.)

pretáčať, -čam; **pretočiť**, -ím: víno
preťahovať, -ujem; **pretiahnuť**,
 -nem; — sa

preťať, -tnem; **pretínať**, -am

preťažovať, -ujem: loď nákladom

preteky: na preteky; o preteky

pretekať, -ám; **pretiecť**, -tečiem:
 voda pretečie, preteká; — sa
 = predbehávať, zápasit'

pretendent, -a (*lt.*), žiadateľ, oso-
 bovaťel trónu

pretenzia, -ie (*lt.*) = nároky

pretiahnuť v. **preťahovať**

pretiecť v. **pretekať**

pretierať, -am; **pretieť**, -triem:
 p. oči

pretínať v. **preťať**

pretkáť, -ám; **pretkávať**, -am

pretknúť, -em; **pretkýnať**, **preťýkať**,
 -am

pretlačiť, -ím; **pretláčať**, -am: dieru;
 — sa

pretlčť, -tlčiem; **pretlkať**, -am

pretlmočiť, -ím, preložiť do inej
 reči; vysvetliť

preto, *sp.*

pre to prišiel, čo mu sľúbili

pretočiť v. **pretáčať**

pretože, *sp.*

pretras, -u = posúdenie, posudzovanie

pretrepať, -em; pretrepávať, -am

pretrhať, -ám; pretŕhať, -am; pretrhovať, -ujem; pretrhnúť, -nem = trhaním rozdeliť; koniec urobiť; prerušiť; pretrhnúť sa = ťahaním, dvíhaním v živote si poškodiť: Robí, dobre sa nepretrhne. (Dbš.)

pretrhnutie, -ia: do pretrhnutia sa namáhať

pretriasať, -am; pretriať, -trasiem

pretrieť *o.* pretierať

pretroviť, -ím

pretrpieť, -ím; pretrpievať, -am: nešťastie

pretrvať, -ám; pretrvávať, -am: Ten nás všetkých pretrvá, i naše detné deti.

pretváranie, pretvarovanie, -ia

pretvárať sa, -am sa; pretvarovať sa, -ujem sa, inú tvár ukazovať, iný úmysel predstierať

pretvárka, -y = pretváranie, pretvarovanie

pretvárnica, -e, ktorá sa pretvaruje; pretvárnik, -a

pretvárny: človek, priateľstvo

pretvoriť, -ím; pretvárať, -am = ináč utvoriť, preinačiť

pretýkať *o.* pretknúť

preučať sa, -am sa; preučiť sa, -ím sa

preukaz, -u = legitimácia

preukázať, -žem; preukazovať, -ujem; — sa *niečím*: preukázať sa vdáčným. — Vedže sa už aj ty voľačím preukáž. (Dbš.)

preukázka, -y

preutešený

prevábiť, -im; prevabovať, -ujem, na druhú stranu vábiť

prevádzať, -am: niekoho cez vodu previesť, prevádzať; za ruku prevádzať. — *Nepíš*: úlohu prevádzať (*m.* úlohu písať), *ne-píš*: obchod prevádzať (*m.* obchodovať), *nepíš*: stavbu prevádzať (*m.* stavať) — *sú to hrubé barbarizmy; viď i* previesť.

prevaha, -y = väčšia váha, preváženie

preváľať, -am; prevaľovať, -ujem: cesto, súkno

prevaliť, -ím; prevaľovať, -ujem, cez niečo valiť, váľať: kameň na druhú stranu; — sa: opitý sa prevalil.

prevárať, -am; prevariť, -ím = 1. trochu, 2. príliš variť; — sa

prevážanie, -ia

prevážať, -am; previezt', -veziem = na druhú stranu viezť. — Prevez, prevez, prevozníčku, mám za vodou frajerôčku, mám za vodou, za hlbokou a pod horou pod vysokou. (Emer. Pongrác.) — sa: Tri razy sa prevážať, to je ako raz vyhorieť. (Zátor.)

prevážiť, -im; prevažovať, -ujem, poznovu vážiť

m. prevažne (überwiegend), *píš*: zväčša, najviac

prevažovať *o.* prevážiť

prevedenie, -ia *o.* previesť

preveliký

prevetriť, -ím; prevetrovať, -ujem = ventilovať; — sa

previať, -vejem; previevať, -am:

previat' obilie vejačkou = prehadzovať a tak vetrom čistiť
previazat, -viažem; **preväzovať**, -ujem
previesť, -vediem; **prevodiť**, -ím; **prevádzat**, -am, cez niečo viesť; **podviesť**, **oklamať**, **ošudit'**. — Práca, myšlienka sa nedá „previesť“; prácu vykonám, dokončím; *m.* prevedené byly skladby, *piš*: prednesené byly skladby; *m.* previesť župnú reformu, *piš*: uviesť župnú reformu; *m.* previesť zákon, *piš*: exekvovať zákon. — Previedol ma cigán! Už sa mu inokedy nedám previesť. — Pekne, krásne ho cez lavičku previedol (oklamal). (Dbš.) — Previedol teľa cez most. — Čert rozmýšľal, ako by valacha previedol. (Dbš. Pov.)

previevať *v.* **previat'**

previezť *v.* **prevážat'**

previnenie, -ia = prehrešenie

previniť, -ím; **previňovať**, -ujem = prehrešiť: Čože sme my previnili? — **sa**: previniť sa proti zákonom

previť, -vijem; **previnúť**, -niem;

prevíjať, -am: dieťa previnúť

prevláčiť, -im; **prevláčať**, -am, poprenášať na iné miesto

m. prevlačovať sa z bývania do bývania (hurcolkodni), *piš*: prenášať sa, prevážať sa

prevládať, -am, -dzem; **prevládnuť**, -nem = premôcť, prevýšiť:

On sa zas dvíhal, premáhal, nechcel sa dať chorobe prevládať. (Kukuč.: Dom v str. II. 150.)

prevliecť, -vlečiem; **prevliekať**, -am = pretiahnuť inam

prevoz, -u = prevezenie; *iné je* prievoz (miesto, kde sa preváža)

prevracať *v.* **prevrátiť**

prevrat, -u, obrátenie na opak; štátny prevrat

prevrátenosť, -ti, opak nejakej vlastnosti

prevrátený

prevrátiť, -im; **prevracať**, -iam = na inú stranu obrátiť; zinačiť; **prevrhnuť**: Prevráti celý dom čím hore, tým dolu, kľúč hľadá dve hodiny, a kľúč jej visí za pásom. (Kukuč. III. 133.)

prevrátenosť, -ti

prevratný

prevratový; **predprevratový**; **poprevratový**

prevrhnuť, -nem; **prevrháť**, -am = prevrátiť, prekotiť

prevrtať, -am: dieru

prevýšiť, -im; **prevyšovať**, -ujem

prevzácný = veľmi vzácný, veľmi cenný, hodnotný

prevziať, -vezmem = na seba vziať: prácu, dlh; *m.* prevziať slovo, reč, *piš*: počať hovoriť

prez, *predl. s ak.*, v spisovnej reči: cez

prezenčný (*lt.*): prezenčná listina = listina prítomných; prezenčná služba = činná, skutočná služba (vojenská)

prezent, -u (*lt.*), dar; **prezentovať**, -ujem

prezerať *v.* **prezrieť**

prezervatív, -u (*lt.*), ochranný predmet

prezės, -a (*lt.*) = predseda

preziably

preziabnuť, -nem: Preziably mi nohy, bol tuhý mráz.

prezident, -a (*lt.*) = predseda; v republikách volený náčelník štátu

prezídium, -dia (*lt.*) = predsedníctvo

prezimovať, -ujem, cez zimu niekde ostať; cez zimu prechovať: dobytok, včely

prezliekať sa, -am sa

m. prezočivý (z brezočivý) *piš*: bezočivý

m. prezpočetný *piš*: nadpočetný

prezradiť, -ím; **prezrádzať**, -am;

prezradzovať, -ujem

prezrelý: p. ovocie

I. **prezrieť**, -iem, -ejem; **prezrieť**, -am: ovocie prezrelo

II. **prezrieť**, -iem; **prezeráť**, -ám: okom prezrieť

prezreteľnosť, -ti = opatrnosť, rozumnosť

prezreteľný = opatrný, múdry, rozumný: Prezreteľný ozerá sa, aby sa neprenáhlil.

prezuť, -ujem; **prezúvať**, -am

prezvať, -zvem; **prezývať**, -am, ináč nazvať

prezvedať sa, -ám sa; **prezvedieť sa**, prezviem sa

prezvedy, -ov = výzvedy

prezývať *v.* **prezvať**

prežalostne

prežehnať, -ám; **prežehnávať**, -am *niekoho*; — *sa*: Matka prežehnala syna svätým krížom.

prežierať, -am; **prežrieť**, -iem

prežiť, -žijem; **prežívať**, -am: Ach, bola to hrozná noc! Len sa divím, že som ju prežil. (Kukučín, XII.) — Ešte ťa ja prežijem.

prežrať, -žeriem = prejesť, prepit'

prežretý

prežrieť, -žriem = prehltnúť

prežuť, -ujem: Dobre si tú vec prežuj (pováž následky). (Dbš.)

prežúvať, -ia, -ie

prežúvač, -a

prežúvať, -am = poznovu žuť; dlho žuť: Ovca pokrm prežúva. (Bern.)

prežúvavec, -vca = prežúvavé zviera

prežúvavý: dobytok

prhľava, -y

prhľiť, -im: prhľava prhľi

prehkosť, -ti; **prehlivosť**, -ti

prehký = hnevlivý

préchnuť, -nem = opadávať

pri-, predpona zdôrazňujúca, píše sa spolu s prídavnými menami alebo príslovkami: *pri*-veľký, *pri*-veľmi, *pri*-často

pri (popri), *predl. s lok.* Medzi predložkou *popri* a *pri* je jemný odtienok: idem *popri* ceste, stojím *pri* ceste; rastie *popri* chodníku, leží *pri* chodníku. Predložka *popri* má smysel *ky*-netický, *pri* má *statický*. (J. Mihál: Kultúra IV. 830.) — *Pri* učení, *pri* veselí. — Dcéra sedela *pri* svojej chorej matke. — Máme robotu s telcami *pri* krmení. — *Pri* Prešporke na Dunaji húsky sa *perú*. (Sl. ps.) — Chybne sa *vra*ví: často chodí okolo nášho domu, miesto: *popri* našom dome; *m.* z Ružomberku do Oravy ide cesta okolo zámku Likavy,

piš: *popri* zámku Likave.

priadka, -y, ktorá *pradie*

priadky, -dok, spoločné *pradenie*

za dlhých zimných večerov: na priadky chodiť

priadza, -e

priahať, -am: Nepriahaj dnes volov, ale kone. — Pánu Bohu prisahám, že sa priahať viac nedám. (J. Botto.)

priam = hned'

priamo, *prisl.* = rovno, prosto

priamočiary

priamosť, -ti = rovnosť

priamouholník, -a; **priamouholný**

priamy: priamou cestou ísť

priať, pradiem, priadol, pradený

priať, prajem *niečo* = žičiť *niekomu niečo*; želať: prajeme vám šťastia (tvar „šťastia“ má tu funkciu akuzatívu). — Niekomu všetko dobré priať. (Bern.) — Každý sebe najlepšie praje. (Záthur.)

m. prialo mu šťastie, *piš*: havelo mu šťastie.

priateľ, -a; pl. priatelia: dobrý, verný, milý, dôverný, srdečný, úprimný priateľ. — Drahý a milý priateľ! — Priatelia budme, dlhy si plaťme. — V núdzi a potrebe priateľa poznáš. — Ten je náš priateľ, čo nás pred zlým vystríha a k dobrému vedie. — Dobrá studňa v suchu vodu dáva; dobrý priateľ v núdzi sa poznáva. (Záthur.) — Dobrý priateľ nad zlato.

priateľ, -ím; — sa

priateľka, -y

priateľský

priateľstvo, -a: Zlé priateľstvo kazí dobré mravy.

priazeň, -zne = láska, milosť

priaznivo, *prisl.*

priaznivosť, -ti

priaznivý: priaznivý nám všetkým chýr = pr. pre nás všetkých chýr

pribásniť, -ím: Rozpráva o svojich skutkoch, o vojnách... a k tomu si vždy pofarbí, pribásni i pozahýna ustavične. (Kalinč. Pov.)

pribaviť, -ím; **pribavovať**, -ujem
pribehnúť, -nem; **pribehovať**, -ujem: Pribehol a zas odbehol.

priberať, -ám; **pribrať**, -beriem = rásť: Kde gazda dozerá, tam statok priberá. — sa = chystať sa

pribíjať, -am; **pribiť**, -bijem: pribíjať na kríž; pribiť plť k brehu

priblížiť, -ím; **približovať**, -ujem; — sa niekomu, k niekomu: približuje sa nám, alebo k nám
približne, *prisl.*

priboj, -a, miesto, kde pribijajú plte a lode k brehu

pribor, -u = náčinie

pibrať, *v.* **priberať**

pribrežný

pribúdať, -am; **pribudnúť**, -nem: vody pribúda, pribudlo. — ... i z ľanu a konopí pribúdalo zárobku. (Joz. Škul-téty.) — Krave pribudlo mlieka. (Rr.)

priúzenský; **priúzenstvo**, -a; **priúzenosť**, -ti

priúzný po praslici *v.* praslica; priúzný po meči *v.* meč

pribytok, -tku: do príbytku niekoho prijať

pribývanie, -ia

pribývať, -am = pribúdať: dňa nám ráno rýchle pribýva

pricválať, -am: na koni do mesta
pričapiť, -ím: Pričapil dvere.
(Kukučín: M. v.)

príčastie, -ia = participium
pričes, -u; **pričeska**, -y = účes
(frizúra)

pričesať, -češem

príčina, -y: Mladosť moja len tak
hynie, kto je tomu na príčine.
(Sl. sp.)

príčinenie, -ia: Príčinením druha
Šafárikovho ...

príčiniť, -ím; **pričiňovať**, -ujem
= pridať, priložiť; **pričiniť sa**
snažiť sa, pilnosť vynaložiť, sta-
rať sa o niečo

príčinnivosť, -ti

príčinnivý = pilný, činný: Pod jej
príčinnivou rukou nič sa ne-
stratilo, ale skôr rástlo a veľa-
dilo všetko. (Kukuč.: Dom v str.
10.)

príčinný = (causalis)

príčinnok, -nku = prídavok

pričiňovať *v.* **pričiniť**

pričítať, -am = pripísať, prirátať

pričleniť, -ím; **pričleňovať**, -ujem

pričmudiť, -ím; **pričmúdzat**, -am

pričmudlý, **pričmudený**

pričmudnúť, -nem

pridájať, -am *v.* **pridojiť**

pridať, -ám; **pridávať**, -am: Pri-
dal mu dva zlaté. — Choroba
krásy nepridá.

prídavné meno

prídavok, -vku

prídel, -u; **prídelový**

prideliť, -ím; **prideľovať**, -ujem

pridojiť, -ím: Katra vzala dieťať-
ko, ktoré hneď zaspalo, keď
ho pridojila matka. (Kukučín,
XXII.)

pridružiť, -ím; **pridružovať**, -ujem
niečo k niečomu; — **sa k nie-
komu**

pridržíanie (sa), -ia: S tým pridrža-
ním sa programov bolo v Uhor-
sku všelijako. (Joz. Škultéty.)

pridržať, -am *niečo*; — **sa nieko-
ho, niečoho**: Pridržam sa toho
pravidla. — Pridržia sa vína.

pridusený: pridusený hlas. —
Bolo cítiť pridusený nepokoj
a či skôr nechúť. (Kukučín,
XVIII.)

pridverie, -ia, miesto blízko dverí
pridvihnúť, -nem

pridvorný: pridvorná osoba

prídych, -u, ašpirácia

priebeh, -u

prieber, -u

prieberčivý: Ty nevieš, aká je
prieberčivá. Nevieť, na koho
sa udala. (Kukuč. XXIV.)

prieboj, -a, nástroj, ktorým sa
niečo prebija; kladivo končité,
ktorým kováči dierku do že-
leza nárazom robia

prieceň, -čňa

priečelie, -ia = fasáda

priečinnok, -nka: Nesmel mať
v priečinku slovenskej knihy.

priečiť sa, -im sa = protivit' sa,
odporovať: Neprestával sa prie-
čiť. — Škoda sa nad tým prie-
čiť. (Kukuč.: M. v.)

priečka, -y = 1. tenká stena, kto-
rou sa jednotlivé miestnosti
v bývaniach oddeľujú; 2. škriep-
ka, spor, hádka

(**priečmo**) = priekom

priečnica, -e = odpornica; prieč-
na cesta; priečna čiara

priečnik, -a = odporník

priečno (*prisl.*): Priečno vra-
viet'. (Timrava.)
priečnosť, -ti
priečny: priečna baba
priedom, -u; **priedomie**, -ia; vy-
chodiť na priedom. — Keď
sme sa blížili krčme, vyšiel pes
na priedomie a prívetivo ovie-
val chvostom. (Kukučín, XV.)
Celé dni na priedomí vyse-
dúva. (Rr.) = preddomie
priedušnica, -e = dýchavica (tra-
chea)
priedušný
prieňad, -u, prieňad sklom, ho-
rou, *iné je* prehľad (prehľad
dejín)
prieňadne, *prisl.*; **prieňadnosť**, -ti;
prieňadný: sklo je prieňadné
prieňlavok, -vku: Noha s vyso-
kým, nízkym prieňlavkom.
prieňbeň, -bne; **prieňbina**, -y:
Dal sa do behu. Ako mladý je-
leň letel horou, preskakujúc
prieňbiny a pieskové kopce.
(HVaj. V. 170.)
prieňon, -u, cesta alebo medza
medzi poľami
prieňra, -y
prieňrada, -y; **prieňradka**, -y
prieňršie, -ia, obe hrsti v jedno
spojené: Lepšia je plná hrst',
než prieňršie prázdne.
prieňyb, -u
prieňchod, -u (prechodiť), prieňchod
medzi domami
prieňchodisko, -a
prieňchodník, -a, (participium)
prieňchodný: prieňchodný dom
prieňk, -u = odpor, vzdor: Štalo sa
bratovi na prieňk (= na proti-
veň). — Všetko mu na prieňk

robí (vzdoruje mu). (Dbš.)
Prieňkom položiť niečo. — Ja
tiež nerád rozbroje a prieňky.
(Kukučín XIX.)

Väzby s naprieňk (trotzdem,
na pr. „naprieňk tomu neprieňiel
domov“) v slovenčine nieto; my
v tom smysle povieťme: jednak o
neprieňiel domov. (R. str. 299.)

prieňklad, -u, dve polená križom
položené (prekladat')

prieňkopa, -y, dlhá vykopaná jama
prieňkopník, -a

prieňkor, -u = odpor, protiventstvo
prieňkorný

prieňkrst, -a, kto premenil vieru

prieňkupec, -pca; **prieňkupník**, -a
v. **prekúpiť**

prieňkupnica, -e

prieňlaz, -u, kde sa môže preliezť,
prieňchod cez plot: Nad prieň-
lazom nachýlila sa žena v naj-
lepších rokoch. (Kukučín, III.
31.)

prieňliv, -u (*na pr.* Gibraltarský
prieňliv)

prieňloh, -u = úhor: Čo horšie zeme
necháva prieňlohom pod pašu,
čo lepšie berú gazdovia z polo-
vice.

prieňlohom, *prisl.*

prieňlom, -u (prelomit'): p. steny
(rozpuklina)

prieňluba, -y, otvor vysekaný v ľa-
de; v. **prieňruba**

prieňmeň, -a, miesto vlastného pod-
hodené (premenené), cudzie dieťa

prieňmer, -u = diameter

prieňmerne, *prisl.*; **prieňmerný**

prieňmysel, -slu; **prieňmyselník**, -a

prieňpad, -u

prieňpadok, -dku

priepadlisko, -a; **priepadlina**, -y
priepasť, -ti
prieplav, -u (na pr. Panamský
 prieplav)
priepona, -y (prepnúť)
prieprava, -y = priehrada: p. na
 zemiaky v pivnici (prepraviť);
iné je preprava = prevezenie
priepust, -u (prepustiť)
priepustný: list
prieraz, -u
prierez, -u
prieruba, -y (prerúbať), na pr.
 v ľade vysekané, prerúbané mie-
 sto
priesada, -y (presadiť)
priesadný: p. semeno
priesek, -u (presekať)
prieskok, -u
prieslinky, -niek, -nôk, sušené ja-
 blká alebo niečo podobného,
 čo si ženské kladú do úst na priad-
 kach, aby mali sliny.
prieslop, -u, vysoké sedlo horské:
 O hodinu prešli sme prieslo-
 pom.
priesmyk, -u (*fr.* defilé), úzky
 priechod pohorím: Vlársky,
 Strečniansky priesmyk
priesny = nekvasený
priestor, -u; **priestorný**; **priestorový**
priestrannosť, -ti = šírkosť, ve-
 likosť
priestranstvo, -a
priestranný
priestup, -u (prestúpiť)
priestupník, -a
priestupnosť, -ti
priestupný: p. rok (ktorý má 366
 dní); **priestupný** = zločinný
priestupok, -pku: trestný prie-
 stupok

priesvit, -u; **priesvitný**
priet, priem: upriet
prietah, -u
prietlačok, -čku, tlačová chyba
prietrž, -e = pretrhnutie (choro-
 ba); bez prietrže = usta-
 vične, bez prestania
prietržník, -a, zelina (Herba her-
 niaria)
prietržný
prievan, -u = previevanie vetra
m. prievický piš: *prievidský*
Prievidza, -e; **Prievidžan**; **Prie-
 vidžianka**; **prievidský**
prievoz, -u (prevážať)
prievozný, -ého
prievozník, -a: Prevez, prevez,
 prievozníčku, mám za vo-
 dou frajerôčku. (Em. Pon-
 grác.)
priezorný = priezračný
priezračný
priezvisko, -a
prifrčať, -čím
prihabať, -em, prísť nevčas
prihádzaf, **prihadzovať** *v.* **prihodif**
priháňaf *v.* **prihnať**
priháraf, -am; **prihorief**, -ím: už
 mu prihára
prihladiť, -ím; **prihládzať**, -am:
 Naprával mašu i vlasy pri-
 hládzal. (Kukučín.) — **sa**
príhlas, -u
prihlásiť sa, -im sa; **prihlasovať**
sa, -ujem sa. Potom pohanstvo
 valom sa ku Kristu prihlásilo.
prihláška, -y = prihlásenie sa
prihliadať, -am; **prihliadnuť**, -nem
na niečo = prizrieť, prizerať sta-
 rostlivo
prihlobif, -ím, pribit'
prihluchý

prihnať, -žením; **priháňať**, -am, k nejakému miestu hnať
prihnúť, -nem; **prihýnať**, -am; — si páleného z fľašky
príhoda, -y: zlá, smutná, nešťastná: Šťastný, kto cudzou príhodou sa vystríha pred svojou škodou. — Opísal svoje príhody vojenné
prihodiť, -ím; **prihádzat'**, -am; **prihadzovať**, -ujem = pridať, priložiť; **prihodiť sa** = stať sa: Či sa ti niečo neprihodilo? — Nešťastie sa mi prihodilo.
príhodne, *prisl.*; **príhodný** = primeraný
príhon, -u = prihnanie
prihorený
prihorieť *o.* **prihárať**
prihorklý
prihorký = trochu horký
prihotoviť, -ím = prichystať, pristrojitiť
prihovárať sa, -am sa: **prihovoriť sa**, -ím sa niekomu = do reči sa dať: Keď som sa mu prihovárať. — Ale sa vám prihovoril, kmotra? (Kukuč.: III. 10.)
prihrabať, -em
prihrčať, -ím; **prihrkať**, -am: Práve teraz prihrčaly k hostincu dva kočiare.
prihriať, -hrejem; **prihrievať**, -am
prihrnúť, -niem; **prihrňať**, -am; **prihrnúť sa** = privaliť sa, priletieť: Ľudia sa prihrnuli.
prihrozenie, -ia
prihroziť, -ím; **prihrázať**, -am niekomu
prihádzat', -am; **prichodiť**, -ím
prichlop, -u, prístavok k stodole, kde sa skladá gazdovské náčinie

prichlopiť, -ím: prichlopiť dvere, vrchnák
príchod, -u
prichodiť, -ím; **prihádzat'**, -am: Ktože si ty a odkiaľ prichádzaš?
prichodzí, -ieho, kto prichodí
pričovávať, -am; **pričovat'**, -ám, k predošlému ešte niečo prichovávať: mladý statok
príchut', -ti = vedľajšia chuť
príchyl, -u; **príchyla**, -y: Ten žobráčik nikde príchily nemá. (Hdž. Čít. 110.) — Keby v rodičovskom dome mala príchylu. (Timrava.)
prichýliť, -ím; **prichyľovať**, -ujem: Prónay chorého Kollára pohostinne prichýlil u seba v Tót-Almáši. — Sťahoval sa ani večný Žid, kýmkoľvek ho neprichýlili v Ostrihome. — Kde sa tu prichýliť? (Lomidrevo 77.)
prichylný
prichylnosť, -ti = sklonnosť
prihystať, -ám; pripravitiť, obstaratiť; — sa: Už je všetko prichystané na obed.
prichytiť, -ím; **prichyťávať**, -am, k predošlému niečo chytiť, pripojiť, chytiť pri niečom: Nebohá mať mala med v komore a ja som chodieval so sestrou Marienou na ten med. Vše sme ho oblizli a ubehli, lebo sme sa jej báli, že nás prichytí. (Kukučín, XXIV.)
prijat', -jmem; **prijímať**, -am: Prijat' dieťa za vlastné. — Kedy prijímajú? — Prijmite, čo Boh požehnal. (Zátor.) — sa *m.* **prijat'** radu (jemandes Rath annehmen) *piš'*: užiť rady;

m. on prijíma lieky (er nimmt Arznei ein) *piš:* on užíva lieky, prášky; *o.* užívať

prijateľnosť, -ti; **prijateľný**

prijatie, -ia

príjazd, -u

príjem, -jmu = prijímanie; dôchodok = príjmy: Dostal som peniaze a potvrdzujem ich príjem.

príjemnosť, -ti = ľúbeznosť

príjemný = milý: príjemný ľudom, pre ľudí

prijsť sa: Med je medom, i ten sa prije. — Chlieb sa nikdy neprije.

prijímač, -ia, -ie

prijímač, -a

prijímanie, -ia: p. žiakov do školy; p. večere Pána; p. najsvätejšej Sviatosti oltárnej

prijímať *o.* prijať

prijímateľ, -a

príjmy, -ov = dôchodok

prijst' *o.* **prísť**

príkaz, -u = rozkaz

prikázanie, -ia: Desatoro božích prikázaní.

prikázať, -kážem; **prikazovať**, -ujem = rozkazovať: Tak ako Pán Boh prikázal.

príklad, -u, jednotlivý čin dobrý alebo zlý, ktorý nás povzbudzuje alebo vyzýva podobne konať: pekný, zlý, dobrý, výstražný pr.; dávať, brať príklad; príkladom presvedčiť. Zlé príklady kazia mravy. (Zátor.) — Lepší dobrý príklad, nežli Písma výklad. (Sb. M. S.)

prikladať *o.* **priložiť**

príkladnosť, -ti; **príkladný**: život

prikľaknúť, -nem

priklinovať, -ujem

prikloniť, -ím; **prikláňať**, -am

príklonný

príklonka, -y, enklitika

priklopiť *o.* **prichlopiť**

prikmotriť sa, -ím sa = pripojiť sa

pikrádať sa, -am sa: **pikradnúť sa**, -nem sa: Pomaly sa už aj noc pikráda. (Dbš.)

pikrádavy: Začula i ona pikrádové kroky. (Kukučín, XIX.)

príkro, **príkro**, *prisl.*

príkriť sa: To jedlo sa mi prikri.

príkrm, -u

pikročiť, -ím; **pikráčať**, -am; **pikračovať**, -ujem = bližšie kročiť, pristúpiť: pikročiť k užšej voľbe

pikrojiť, -ím; **pikrájať**, -am; **pikrajovať**, -ujem

príkrosť, -ti: chuti = trpkosť

príkruť, -u, niečo pikrúteného, uzol

pikrútiť, -ím; **pikrúcať**, -am

príkry = strmý; odporný

pikryť, -kryjem; **pikrývať**, -am: Pikry a daj na stôl, čo máš. — sa: Pikrýva sa plášt'om poctivosti. — Na zem si ľahnul a nebom sa pikryl. — Dolu bruchom ľahnul, chrbtom sa pikryl. (Zátor.) — Pikryli si oni to zásterou. (V tajnosti to držia.) (Dbš.)

pikrývadlo, -a, pikrývadlami a perinami sa pikrývame

pikrývka, -y = pokrývka: na hrniec

pikúpiť, -ím; **pikupovať**, -ujem

pikvačiť, -ím *niekoho* = pristih-

núť, dopadnúť: Prikvačil ho spánok. — Keď ťa prikvačí choroba. (Kukučín.) — Zima nás prikvačila. (Dbš.)

prikvitnúť, -nem = neočakávane prísť: Nenazdáme sa, iba keď zdakadiaľ prikvitne. (Kukuč. III. 189.)

prikývnuť, -nem; **prikyvovať**, -ujem: Tak dôvodil a našiel dosť takých, čo prikyvovali. — Lukáč prikývne na znak uspokojenia, ale zato je netrpelivý. (Hronský.)

prilahnúť, -nem; **priliehať**, -am, k niečomu sa položiť, k zemi sa skloniť: Dvere nepriliehajú.

prilákať *o.* **privábiť**

prilep, -u; **prilepok**, -pku = (flajster)

prilepiť, -ím; **priliepať**, -am: ceduľu na stenu

prilepok, -pku *o.* **prilep**

prilepšiť, -ím; **prilepšovať**, -ujem

priletenie, -ia

priletieť, -ím; **prilietieť**, -am; **priletovať**, -ujem: Vtáci prilietajú k nám na leto. — Priletel ako strela; ako šarkan.

priletovať, -ujem = letovaním spojiť

príležitosť, -ti, 1. príhodnosť času a miesta; 2. záprah, voz: pr. hrešiť; hľadať, mať pr.: Dobrá príležitosť sa nahodila. — *m.* z príležitosti novej štvrti... *piš*: na počiatku novej štvrti

príležitý = príhodný, dobre sa hodiaci

prilívať, -lejem; **prilievat'**, -am

priliehať *o.* **prilahnúť**

priliehavý

priliezť, -leziem; **priliezat'**, -am: had priliezol

prilipnúť, -nem = prilepiť sa

príliš, *prisl.* = priveľmi

prílišný = nemierny: prílišná skúpost'

príliv, -u: mora; opak je odliv

prilnúť, -lnem = prilepiť sa: Srdce jeho prilnulo k žene.

príloha, -y = spis priložený

priložiť, -ím; **prikladať**, -ám, k niečomu klásť; pripojiť; Boha vzývaj, sám ruku prikladaj. — Prikladať masť na ranu. — Priložiť na oheň.

príložka, -y = appositio

prilúčiť, -ím; **prilúčať**, -am; **prilučovať**, -ujem = pripojiť; — sa

prilúdiť, -ím; **priludzovať**, -ujem = privábiť

prím, -u (v hudbe)

príma, -y (*lt.*), prvá trieda; **primán**; **primánka**

primadona, -y (*tl.*), prvá speváčka pri divadle

primámiť, -im

primár, -a (*lt.*), prvý lekár v nemocnici

prímas, -a, prvý arcibiskup v krajine

primáš, -a, prvý huslista v hudobnom sbore cigánskom

primát, -u (*lt.*), prvé miesto, prvý úrad, prvenstvo, najvyššia moc; správa cirkvi; primát právomoci = primatus jurisdictionis; primátor

m. primat' niekoho k niečomu *piš*: pohnúť

primeraný *niečomu*

primerat', -iam; **primeriavať**, -am: Podhrdlie máš ani bravec — ne-

hodno primeriavať. (Kukučín: M. v.)

prímerie, -ia, pokoj do času; prestávka v nepriateľských podnikoch za vojny: Prímerie až dosiaľ trvá

prímerok, -rka

primície, -ií (*lt.*), prvá sv. omša novovysväteného kňaza

primiešať, -am

primieška, -y = primiešanie

primknúť, -nem; **primykať**, -ám: Pod mocným dojmom tejto myšlienky primkla sa bližšie k otcovi a priložila horúce líce k jeho tvári. (Kukuč.: Dom v str. I. 101.)

prímluva, -y = prosba, orodovanie

prímlúvať sa, -am sa za niekoho = orodovať, prosiť

primogenitúra, -y (*lt.*), prvorodenstvo

prímorie, -ia, kraj pri mori; **prímorský**

primraziť, -ím

primrzáť, -am; **primrznúť**, -nem

primrzlý, **primrznutý**

primusieť, -ím; **primusovať**, -ujem, nútíť

primykať *v.* **primknúť**

prinajmenej = aspoň

prináležať, -ím, vlastným byť, prislúchať

prináležiaci, -a, -e

prinášať, -am; **priniesť**, -nesiem: p. radosť, rozkoš, záhubu, skazu, posolstvo, zisk, škodu, úžitok. — Tára, čo mu slina na jazyk prinesie. — Nuž, veď by ma ten na taký spôsob za krátky čas o všetko priniesol. (Ph'd. VIII.)

princ, -a (*lt.* princeps) = knieža

princezka, **princezná**, -ej = kňažná

princip, -u (*lt.*) = počiatok, zárodok, základ, zásada, základné pravidlo

principál, -a (*lt.*), prvá osoba, predstavený naproti podriadeným

principia, -ie (*lt.*), kniha začiatkov latinskej gramatiky: Môj otec hovorí, že mi nedovolí, že mi kúpi Principiu, že ma dá do školy. A ja mu hovorím, že mu neprivolím, že ja jeho Principiu do vody zahodím. Moja Hanka mladá, to je Principia, od ktorej ma neodvedie celá má rodina. (Veniec 145.)

prineskoro, *prisl.*

priniesť *v.* **prinášať**

prinosiť, -ím

priňuchať, -ám; **priňuchávať**, -am = privoňať

prinútiť, -ím; **prinucovať**, -ujem

prinytovať, *správne* printitovať

priodieť, -dejem; **priodievať**, -am: Priodej nahého.

prior, -a (*lt.*), prvý v kláštore po opátovi

priorať, -oriem; **priorávať**, -am: Prioral si veľký kus poľa.

prípád, -u

pripadlý, čo sa niekomu dostal *m.* prípadne, po prípade *píš*: alebo

pripadný: Na iné prípadné otázky odpovedať.

pripadnúť, -nem; **pripadať**, -ám: Snehu pripadlo. — Na žreb ten pri ťahu pripadla výhra.

— *M.* to mne pripadá, *píš*: to mne patrí.

pripájať *v.* pripojiť

pripálenina, -y = pripálená časť kože
pripáliť, -im; **pripaľovať**, -ujem: Pripálil ako zbesnelý. — **sa**: Pečienka sa pripálila.
pripásaf, -pášem: šabľu
pripäť, **pripnúť**, -pnem; **pripínať**, -am
prípecok, -cka, lavica pri peci
pripekať, -á; **pripecť**, -pečiem: Nebo je čisté, bez obláčka, slnce ripeká, a my sa tu prechádzame v chládku. (Kukuč. XVI.)
prípev, -u = refrén
pripevniť, -ím; **pripevňovať**, -ujem; klincom
pripíjať v. **pripiť**
pripínadlo, -a
pripínať, -am; **pripnúť**, -pnem; **pripäť**, -pnem: meč k boku
pripinok, -nku = príprah
pripis, -u, pripísanie, dedikácia; list niekomu poslaný; poznamenanie napísané k niečomu
pripísanie, -ia
pripísať, -píšem; **pripisovať**, -ujem: Nič si nepripisuj.
pripiť, -pijem; **pripíjať**, -am: niekomu na zdravie; — **sa**: Pijavica sa k nohe pripíja.
pripitok, -tku = toast (čítaj: tóst)
priplatiť, -ím; **priplácať**, -am
priplatok, -tku: drahotný p.
priplávať, -am
priplaviť, -ím; **priplavovať**, -ujem: drevo vodou; — **sa**: k brehu
priplaziť sa, -ím sa
priplieť, -pletiem; **pripletáť**, -ám: p. päť k pančuche. — Ako sa to sem priplietlo.
priplod, -u: (dobytku)
pripnúť v. **pripínať**

pripočítaf, -am; **pripočítavať**, -am; **pripočítovať**, -ujem
pripodobnenie, -ia
pripodobniť, -ím; **pripodobňovať**, -ujem, podobným niečomu robiť, prirovnať: Ozajstní boháčci sa nám smejú, ako sa im chceme pripodobňovať. (Kukučín: M. v.)
pripodobnený
pripojiť, -ím; **pripájať**, -am; **pripojovať**, -ujem; — **sa** k niekomu; pripojil sa k nám: Pripojil som sa i ja k tejto skupine. (Kukuč.)
pripomenúť, -iem; **pripomínať**, -am, privodiť na pamäť; podotknúť v rozhovore
pripomenutie, -ia; **pripomienka**, -y; **pripomínanie**, -ia
přípona, -y
pripoveď, -de, sľub, prijatie za majstra al. tovariša
pripovedanica, -e = sľúbenica, verenica
pripovedanie, -ia
pripovedať, -ám = sľúbiť; prijať do cechu
pripovedné, -ého, plat za prijatie do cechu
pripovedka, -y = porekadlo, príslovie
příprah, -u = pripinok, prípraž
příprava, -y
pripraviť, -ím; **pripravovať**, -ujem; **priprávať**, -am, prihotoviť, pri-chystať, pristrojiť: K tomu pripravoval si pôdu. (Aliquis) — pripravitiť niekoho o niečo = zbaviť, olúpiť: Zlodej ma pripravil o najlepšiu knihu. — **sa**
přípravný

prípravovať *v.* **prípraviť**

prípravovateľ, -a

prípravovňa, -e: učiteľská prípravovňa

prípraž, -e = príprah, prípinok

prípriať, -nem; **prípriať**, -am

príprieť, -iem; **prípierať**, -am: Núdza ho priprela. (Dbš.)

prípustenie, -ia

prípustiť, -ím; **prípúšťať**, -am, k niečomu pustiť: samca k samici pripúšťať. — Odmeral meter a kústik pripustil. — Že i jemu závidia, to vie veľmi dobre, ale si nepripúšťa k srdcu. (Kukučín: II. 10.)

prípustný

príputnať, -nám

prirábať, -am; **prirobiť**, -ím

priradovaci: spojky priradovacie

priradovať, -ujem: **priradiť**, -ím

prirásť, -rastiem; **prirastať**, -ám:

Zrnko k zrnku prirastá.

prirastok, -tku

prirátať, -am

priraziť, -ím; **prirážať**, -am

prirážka, -y, čo sa priráža k cene al. nejakej sume, o čo sa táto zvýši

prirobiť *v.* **prirábať**

príroda, -y

prírodnina, -y, plod prírody: Rehtori predtým mali málo platu, ale dostávali na to miesto prírodninu (strovu, obilie, vajcia, palivo a p.).

prírodný

prírodopis, -u, opísanie prírodných vecí; **prírodopisný**

prírodoskum, -u

prírodospyt, -u, pozorovanie, skú-

manie prírody, aby sa vedecky poznala

prírodospytec, -tca

prírodoveda, -y

prírodoznalec, -lca

m. prirodzene (natürlich), *piš*: zaiste, pravda

prírodzenie, -ia, pohlavné časti

prírodzený

prírovnanie, -ia

prírovnáť, -ám; **prírovnávať**, -am niečomu

príručka, -y *v.* **rukoväť**

príručný

prisadiť, -ím; **prisádzať**, -am, blízko niečoho posadiť; niečo k niečomu pristaviť, priložiť: prisadiť teľa

prisadnúť, -nem; **prisadať**, -ám

prisaha, -y, osvedčenie, ktorým sa odvolávame na Boha ako svedka pravdy našich výpovedí al. splnenia sľubu: Krivá prisaha má Boha mstitela.

prisahanie, -ia

prisahať, -ám, Boha zvať za svedka na potvrdenie svojich slov: prisámbohu = prisahám Bohu. — Živému Bohu prisahám. (Dbš.) — Kto sa často prisahá, tomu málo veria. (Zátor.)

prisť sa, **prisávať sa**: pijavice sa prisávajú

prisazný, pod prisahu vzatý: súd prisazných = porota

prisedať, -ám; **prisedávať**, -am

prisediaci, -eho = asesor

prischnúť, -nem; **prischýnať**, -am;

prisychať, -ám: rana prischla

prisiliť, -ím; **prisilovať**, -ujem = prinútiť

priskakovať, -ujem; **priskočiť**, -ím

priskoriť, -ím
prislať, prišlem; **prisielať**, -am
príslop, -u, vysoké horské sedlo;
 Príslop (miestne meno)
príslovie, -ia, príslovia sú stručné vety, zatvárajúce v sebe praktickú filozofiu ľudu: Príslovie múdre hovorí, že kto sa hnevá, nemá pravdy.
príslovka, -y
prislúbiť, -im; **prislubovať**, -ujem
prisluhovač, -a; **prisluhovačka**, -y
prisluhovanie, -ia
prisluhovať, -ujem; **prislúžiť**, -im: prisluhovať právo a spravodlivosť
prislúchať, -am = svedčiť; prináležať, patriť: prislúcha do tej obce
príslušník, -a: niektorej obce
príslušnosť, -ti
príslušný: p. titul
prislúžiť v. **prisluhovať**
prismudiť, -ím: mlieko prismudlo
prismudlý = pripálený
prismudnúť, -nem
prísne, *prisl.*
prisniť sa: Čo sa babe chcelo, to sa jej prisnilo. (Zátur.) — Nech sa vám niečo príjemného prisnije. — To sa mu len prisnilo. — Tamtej noci si sa mi prisnil. (Kukuč. VI. 10.)
prísnosť, -ti
prísny = krutý, tvrdý
prisoliť, -ím; **prisáľať**, -am
príspevok, -vku
prispieť, -spejem; **prispievať**, -am niečím: prispieť pomocou; prispieť niekomu na pomoc; čo prispelo k budeniu národného povedomia

prisporiť, -ím = prigazdovať, rozhojniť, rozmnožiť
prispôbiť sa, -ím sa: p. sa okolnostiam
prísť, prídem, prídu, príď, príďte, prišiel: Prišlo mi z očí (niekto ma uriekol). — Prísť k sebe. — Prídi, Janík môj premilý, prídi k nám. (Sl. ps.) — Príď, šuhajko, príď ty k nám! Ej, veru ti čosi dám: za klobúčik perečko, na dodavok — srdiečko. (Sl. ps.) — Kedy prídeš, vtedy budeš tu. — Prísť o niečo. — Nešťastie netreba hľadať, samo príde. — Prísť z blata do kaluže. — Prišiel o zrak, o poctivosť, o všetko. — Boja sa, aby o majetok neprišli. (Bern.) — Keby mi to prišlo, čo mi na um sišlo. (Dbš.) — Ľahko prišlo, ľahko išlo. (Dbš.) — Prišlo to až k hádke. — Načo si prišiel? Nuž, aby som sa s tebou sišiel. (Dbš.) — Všetok majetok prišiel na bubon (predaj exekučný). — Ten prišiel na svedectvo, aby svedčil o svetle. (Ján I. 7.) — Prišla kosa na kameň. — Nechodil som za ňou, sama prišla za mnou, ako tá ovečka za zelenou trávou. (Sl. ps.) — Ako prišly, tak odišly (totiž peniaze). — Prišiel, ako by ho bol zavolať. (Zátur.) — *M.* lacno prísť k niečomu, *piš*: lacno dostať, lacno nadobudnúť niečo (ale je dobre: draho mu to prišlo). — Na koči, na lodi, na koni prísť. — Príde na psa mráz. — *M.* toto už prišlo v zabudnutie (az már feledésbe

jutott) *piš*: toto sa už zabudlo;
m. prišiel na rad, *piš*: nasledoval.

pristahovalec, -lca

pristahovať sa, -ujem sa

pristaráy

pristať, -stanem; **pristávať**, -am na niečo, na niečom = privoliť; priliehať; slušať: Ja na tom pristávam. — Ja na to nepristávam. — Pristaňte na tých päť. — M. pristat' na niečiu radu (valakinek a tannácsára ráállani), *piš*: užiť niečej rady. — Pristať za vojaka (dobrovoľne sa stať vojakom).

pristav, -u, miesto pobrežné, na ktorom lode pohodlne pristat' a zakotviť sa môžu, aby chránené boly od návalu vln a aby skladanie a nakladanie obľahčene bolo.

pristavba, -y

pristaviť, -ím; **pristavovať**, -ujem: hrniec k ohňu; rebrík k stromu

pristavka, -y = 1. appositio: Alexander, kráľ macedonský; 2. priženie: na pristavky sa oženit' (v. pristupky).

pristavný: pristavné mesto

pristihnúť, -nem; **pristihovať**, -ujem = dopadnúť: Neraz i v samom chráme pristihla jeho pohľad, ako visí na nej, plný túžby a prosby... (Kukuč.: Dom v str. I. 61.)

pristojnosť, -ti = náležitosť, slušnosť; **pristojný**

pristrešie, -ia, časť strechy cez stenu vyčnievajúca; strecha

pristrihať, -am; **pristrihnúť**, -nem;

pristrihovať, -ujem

pristrihovač, -a

prístroj, -a

pristrojiť, -ím: **pristrájať**, -am = pripraviť, prichystať: — sa: Pristrojila sa ako do kostola. (Zátur.)

prístup, -u = pristúpenie: mať prístup niekam

pristúpiť, -im; **pristupovať**, -ujem, k niekomu, k niečomu prikročiť, priblížiť sa, začínať: pr. k robote

prístupky, -ov: ísť na pristupky = priženiť sa. — Richtár myslel na spojenie rolí s niektorým susedom („role sobášit“ bol bežný výraz), richtárka bola by rada skôr hodného šuhaja na pristupky — nie že by chcela jediná dcéru zašantročiť do cudziny. (HVaj. VIII. 77.)

prístupník, -a: On je nie dedičným majiteľom domu, ale len pristupníkom k Zuzke. (Kukuč. XII.)

prisúdiť, -im; **prisudzovať**, -ujem: Majetok prisúdili Janovi.

prisudok, -dku = predikát

prisušiť, mlieko stratit'

prisvedčiť, -ím; **prisviedčať**, -am; **prisvedčovať**, -ujem: On mu všetko prisviedča. — Vo všetkom nám prisviedča.

prisvojenie, -ia

prisvojený

prisvojiť, -ím; **prisvojovať**, -jujem: Všetko si prisvojuje.

prisvojovací

prisychať v. **prischnúť**

prisypať, -em; **prisýpať**, -am (nedokon.)

príš, -a = prišlec, odkundes

prišit, -šijem; **prišivať**, -am: Snopky na strechu sa prišivajú.

prišivok, -vka = záplata

priškrieť, -iem: Bieda ho priškrela
prišlý

prištípkár, -a

prištípok, -pka = záplata na obuv

priťahovať, -ujem; **priťahnuť**, -nem: Nieкого za vlasy priťahnuť.

priťajit', -ím; **priťajovať**, -ujem = skryť; — sa: Hnev vzkypel v ňom ešte väčšmi preto, že ho musí tlmiť, priťajovať. (Kukuč. Dom v str. II. 12.)

priťaž, -e = oprata; piesok, kameň na lodi (ballast)

priťažlivosť, -ti: Aká je krásna, plná pôvabu a priťažlivosti! (Kukuč. Dom v str. I. 74.)

priťažlivý

priťahnuť, *o.* **priťahovať**

priťieť, -tečiem *o.* **priťekať**.

priťiskať, -am; **priťisnúť**, -nem: Boly ho v hore sane priťisly, od čoho okrivel. (Gr.Taj. I. 43.)

priťkať, -ám; **priťkávať**, -am

priťknúť, -nem

priťlačit', -ím; **priťláčať**, -am

priťlčť, -tlčiem; **priťlkať**, -am = pribit'

priťmit', -ím; — sa: priťmilo sa už

priťočit', -ím: vina

priťtok, -u: pr. vody

m. pri tom všetkom, *piš'*: jednako (prídem k vám)

priťomnosť, -ti: v mojej priťomnosti

priťomný: priťomný čas. — Pamätaj, že Boh je všade priťomný! — Priťomný čas zdá sa dlhý, minulý krátky.

priťovarišit' sa, -ím sa

priťrafiť sa, -í sa (*nem.*) = prihodit' sa, stať sa

priťrhnúť, -nem; **priťrhať**, -am; **priťrhovať**, -ujem = trhnutím priťiahnuť; priťst'

priťuhnúť, -nem = primrznúť

priťúlať sa, -am sa

priťúlit', -im; **priťuľovať**, -ujem = prichýlit', privinúť, priťisnúť, objať; — sa

priťulnosť, -ti: Neopustila ho priťulnosť k rodnej dedine. (Gr. Taj.) — Priťulnosť k svojeti.

priťulný: priťulné dieťa

priťulok, -lku = útočisko

priťupieť, -iem, -ejem

priťúžiť, -im; **priťužovať**, -ujem, ešte viac priťiahnuť: Priťúžila na čepci čierny hodvábný náčelník so širokou mašľou.

priťvárať, -am; **priťvorit'**, -ím: dve-re. — Na bielych domoch i na chalupách okenice sú priťvorené, šalogátre spustené. (Kukuč. Dom v str. I. 88.)

priťučit', -ím; **priťučať**, -am; **priťučovať**, -ujem niekoho niečomu; — sa: priťučať sa fajčeniu. — Ved' za tých sedem rokov mnohému som sa priťučil.

priťučka, -y = priťučenie

priťučné, -ého: p. dostať

priťušnice, -níc (choroba)

priťvábit', -im; **priťvabovať**, -ujem
priťvádzat' *o.* **priťviesť**

priťval, -u, silný vietor s dažďom; lejak: Nemám člňka, nemám vesla, voda mi ho preč odniesla; prišiel priťval od Kriváňa, zahnal mi ho do Komárna. (Emer. Pongrác.)

priťvalit', -ím; **priťvalovať**, -ujem,

k niečomu valiť; zavalit', zasypať; — **sa** = znenazdania prísť: Toľko sa ich privalilo, že im izba malá bola. — Privaliť kapustu kameňom. — Privalila ho zem. — Svážal drevo so Žiaru, privalila ho fúra a v špitáli dokonal. (Gr. Taj.)

privariť, -ím; **privárať**, -am: Privarila mäsa, lebo ho málo bolo. — Privariť oceľ k železu = nastaviť, prikovať.

privarok, -rku

privátim (*lt.*), súkromne

privátny (*lt.*) = súkromný

priväzok, -zku

priväzovať *o.* **priviazat'**

privážať *o.* **priviezt'**

privážič, -im

právažok, -žku = dôvažok

privčas, *prisl.*

priveľa, *prisl.*

priveľmi, *prisl.*

privesiť, -ím; privesený

privesok, -sku

prívet, -u

prívetivo, *prisl.*: prívetivo sa mu prihováral (*a nie s prívetivosťou*)

prívetivosť, -ti

prívetivý: Bud'te prívetiví k svojim hosťom.

priviazat', -žem; **priväzovať**, -ujem

privierať, -am; **privrieť**, -vriem: Privrela ho starosť, zle sa mu povodilo. (Kukučín: M. v.) — Privrieť do roboty — do práce prinútiť.

priviesť, -vediem; **privádzať**, -am; **privodiť**, -ím, doviest'; pohnúť; spôsobiť, urobiť: Ďaleko ho priviedol. Priviesť na pravú

cestu. — Priviedol ho do väzenia. — Do hnevu ma priviedieš. — Na mizinu, na žobrotu, do nešťastia priviesť. — O majetok ho priviedol (= pripravil).

priviezt', -veziem; **privážať**, -am: drevo, tovar

privilégium, -gia (*lt.*) = výlučné právo, výsada

privinúť, -niem; **priviť**, -vijem; **privíjať**, -am, k predošlému ešte viť; pripojiť; — **sa** = pripojiť sa, prichýliť sa, priazeň hľadať

privítanie, -ia

privítať, -am, prichádzajúceho pozdraviť, čtiť, prijať: Privítať zlodeja kyjom.

privlastniť, -ím; **privlastňovať**, -ujem = prisvojiť

privlastok, -tku = atribút; bližšie určenie podstatného mena: pekný kôň

privliecť, -vlečiem; **privliekať**, -am, vláčením pritiahnuť

prívod, -u

privodiť *o.* **priviesť**

privolať, -ám; **privolávať**, -am

privolenie, -ia

privoliť, -ím; **privolať**, -ujem k niečomu: K tomu nikdy neprivolím.

privoňať, -iam; **privoniavať**, -am = zavoňať, priňuchať

prívoz, -u = privážanie, dovoz

prívozný

privrátiť, -im (statok)

privrátnik, -a = vrátnik

privrieť *o.* **privierať**

privrznúť, -nem: Dvere mu prsty privrzly. — Privrznúť ti prsty, netisni ich ta. (Kukuč. XXIII.)

privrženec, -nca
privteľiť, -ím; **privteľovať**, -ujem
 = pripojiť, priložiť
privykať, -ám; **privyknúť**, -nem
 niečomu: Ja som jej už privykla, tejto práci v záhradke. (Kukučín.) — Vy ste ešte neprivykli nášmu životu.
prízemie, -ia (*fr.* parterre)
prízemný
prizerat' sa, -ám sa; **prizrieť sa**, -zriem sa: Prizerat' sa veciam divným.
príznačný = symptomatický
m. príznak *piš radšej* znak, znamenie
priznanie, -ia
priznať sa, -ám sa; **priznávať sa**, -am sa k niečomu
prízrak, -u, maľ, klamný, zdanlivý obraz v mysli; mátoha
prizrieť, -iem: Prizri mi deti, aby sa im nič nestalo. (Rr.)
prizrieť sa *v.* **prizerat' sa**
prizvať, -zvem; **prizývať**, -am: Zvon do kostola ľudí prizýva.
prízvuk, -u = akcent: slovný, vetný
prízvukovať, -ujem = zdôrazňovať
prízýv, -u: Dostavili ste sa na náš prízýv. (Phfd. IV.)
prizývať *v.* **prizvať**
príženit', -ím; — sa
príživit' sa, -ím sa
príživník, -a, kto sa príživuje (parazit)
prížmúrený: Posledné strany tejto básne možno čítať len s prížmúreným zrakom, jas tak osľňuje. (Št. Krčm.)
prížmúriť, -im
príľavý = prhľavý

príľit', -im = prhľiť, páliť: žihľava
 príli
próba, -y (*lt.*) = skúška
problém, -u (*gr.*) = záhada, otázka, úloha
probovať, -ujem
procedúra, -y (*lt.*), postup konania
procent, -a
proces, -u (*lt.*), spôsob, akým sa niečo koná; spor právny, pravota
procesia, -ie (*lt.*), slávnostný, náboženský pochod
producent, -a (*lt.*), dorábateľ, výrobca
produkt, -u (*lt.*), výrobok, plod, ovocie
produkcia, -ie (*lt.*), výroba; predstavenie
produktívny (*lt.*) = plodný, úrodný; výrobný, vyrábajúci
profanácia, -ie (*lt.*) = zneuctenie, zhanobenie, menovite predmetov náboženských a cirkevných
profánný (*lt.*) = svetský, nemravný, hanobný
profanovať, -ujem (*lt.*) *v.* profanácia
profesia, -ie (*lt.*) = povolanie, stav, remeslo
profesor, -a (*lt.*), titul učiteľov na vysokých, niekde i na stredných školách
profit, -u (*fr.*), zisk
profós, -a (*fr.*), strážca väzňov dôstojníckych
prognostikon, -u (*gr.*), znamenie, podľa ktorého súdia o budúcich udalostiach
prognóza, -y (*gr.*), predpoveď
program, -u (*gr.*), soznam, plán, poriadok, rozvrh toho, čo sa má vykonávať

progres, -u (*lt.*) = pokrok, postup
progresívny (*lt.*) = postupný
prohibícia, -ie (*lt.*), zabraňovanie;
 zákaz výroby a pitia liehovín
prohibičný; **prohibitívny** (*lt.*), za-
 medzovací, zabraňujúci, ochran-
 ný
projekt, -u (*lt.*), návrh
proklamácia, -ie (*lt.*), vyhlásenie
prokurátor, -a (*lt.*) = štátny zá-
 stupca, verejný obžalobník
proletár, -a (*lt.*), príslušník tried
 nemajetných, odkázaných zväč-
 ša na dennú mzdu
proletariát, -u
prolog, -u (*gr.*) = úvod, úvodná reč
prolongovať, -ujem (*lt.*), predĺžiť
promenáda, -y (*fr.*), miesto, kam
 sa na prechádzku chodí
promesa, -y (*fr.*), listina, daná
 o predaji žrebu na jeden ťah
prominča, -le, zelina (*Mentha*)
 v. mäta
promócia, -ie (*lt.*), vyhlásenie za
 doktora; **promovovať**
propaganda, -y (*lt.*), šírenie ná-
 zorov, známostí
proponovať, -ujem (*lt.*), navrhovať
proporcia, -ie (*lt.*) = srovnalosť;
 miera
proporcionálny (*lt.*) = pomerný;
 súmerný
propozícia, -ie (*lt.*) = návrh, pred-
 loha
prorocký
proroctvo, -a, oznámenie budúcej
 udalosti
prorok, -a = veštec: Ty si taký
 prorok ako ja: oba kašu a
 chlieb jedávame. (Dbš.)
prorokovať, -ujem
prorokyňa, -e

prosba, -y: Ani prosba, ani hroz-
 ba na neho neúčinkuje. — Viac
 vykonáš prosbou ako hrozbou.
 — Prosbu napísať na mini-
 sterstvo. — Neprinútiš ho nija-
 kými prosbami — hrozbami.
prosbopis, -u
prosebné, *prisl.*
prosebník, -a, kto o niečo prosí
prosebný
prosiť, -ím; **prosievať**, -am niekoho
 o niečo, od niekoho niečo alebo
 niečoho, za niečo, za niekoho:
 Prosíme Boha o milosť. —
 Čo pán prosí, to byť musí. —
 — Prosiť je vždy a všade
 možné, a neprimeraná prosba
 odvrhuje sa beztrestne. (Joz.
 Škultéty: Sto dvadsaťpäť rokov,
 55.) — Vrúčne bozkala ruku
 matkinu a prosila za odpuste-
 nie. (HVaj. VIII. 27.) — Vyznal
 svoju vinu a prosil milosti. —
 Za niekoho prosiť. — **sa nie-
 komu**: Tak sa mu prosil, že by
 skala bola musela sa pohnúť
 a predsa nič. (Sb. M. S.)
prositeľ, -a
proskať, -ám (*demin.*) = prosiť
prosnisko, -a
proso, -a
prosovina, -y, slama prosová
prosový: prosová slama
prospech, -u = osoh, úžitok; do-
 brý výsledok podniku: Ten liek
 s veľkým prospechom uží-
 vame.
prospekt, -u (*lt.*) = prehľad; so-
 znam, obsah, program
prosperovať (*lt.*) = dariť sa
prospešnosť, -ti = prospech, uži-
 točnosť

prospešný cirkvi alebo pre cirkev
 člen
prospeť, -spejem; **prospevať**, -am
 = rásť, užitočným byť, osožiť
prosto, *prisl.* = rovno, priamo
prostoludín, -a, človek prostého
 stavu, sedliak
prostomyseľný
prostopaš, -e = samopaš
prostopašif, -í
prostopašník = samopašník
prostopašnosť, -ti = samopašnosť
prostopašný = samopašný: p. život
 viesť
m. **prostor** *piš*: **priestor**
prostoreký, veľmi slobodný v reči
prostosrdečnosť, -ti = úprimnosť
prostosrdečný = otvoreného srdca,
 úprimný, prirodzený
prostosť, -ti, **prostota**, -y = nelí-
 čenosť: prostota srdca
prostred = stred, *predl. s gen.*:
 Prostred lúky, stred lúky stud-
 ňa stojí.
prostredie, -ia: Životným povola-
 ním dostal sa do prostredia
 veľkého mesta. (Št. Krčm.)
prostredkovať, -ujem, prostried-
 kom byť medzi inými
prostredne, *prisl.*
prostrednica, -e
prostredníctvo, -a
prostredník, -a: Kvety a príroda
 boly reťaz a prostredník, mňa
 ustavične so svetom spojujúci.
prostrednosť, -ti: Videl ho od det-
 stva vždy takého nepatrného,
 malého, až sa trafil svojou pro-
 strednosťou medzi inými mlá-
 denci. (Kukuč.: Dom v str. 19.)
prostredný: Cesta prostredná bý-
 va najlepšia.

prostriedok, -dku
prosto, *prisl.*: Obliekala sa prosto,
 bez akejkoľvek parády.
prostota, -y *v.* **prostosť**
prostý, priamy, rovný, nelíčený
 protajší, protajšok = náprotivný,
 náprotivie, náprotivník
protekcía, -ie (*lt.*), ochrana, priazeň
protektor, -a (*lt.*), ochranca
protest, -u (*lt.*); **protestovať**, -ujem
protestant, -a; **protestantský**; **pro-**
testantizmus, -mu
protéza, -y (*gr.*), umelý úd
protežovať, -ujem, chrániť
proti (oproti), *predl.* v spis. reči
 sa viaže s datívom, a nie s ge-
 nitívom. Píšme tedy: proti
 mne, proti človeku, a nie:
 proti mňa, proti človeka. (R.
 § 244., II.)
 Proti veku nieto lieku. —
 Vidím, že sú hlasy i za mňa
 i proti mne.
protichodca, -u
protijed, -u, liek proti jedu (anti-
 dotum)
protielik, -u
protinárodný
protiobžaloba, -y, obžaloba na-
 vzájomí
protipoložný (oppositus)
protirečenie, -ia
protirečif, -ím
protištátny
protitlak, -u
protiústavný
protizákonný
protiva, -y = kontrast
protiváha, -y: Aby zlu dobro
 protiváhou sa stalo.
protiveň, -vne: On bude drichmať,
 a ja sa musím po dome tmoliť.

Nič mi nepomôže, ani ako mak, len mi protiveň robí. (Kukuč. III. 131.)

protivenie, -ia

protivenstvo, -a

protiviť sa, -ím sa: Darmo sa pravde protiviť.

protivládny

protivnícky

protivník, -a: nepriateľ a protivník cirkvi

protivný niekomu, niečomu

protizákonný

protokol, -u (gr.) = zápisnica, spis o súdnom, úradnom pokonávaní; *m.* protokol horebrať, protokol horevzatý... *piš:* protokol písať; protokol napísaný...

prototyp, -u (gr.) = pravzor, praobraz

m. provaz *piš:* povraz

m. provieslo *piš:* povrieslo

proviant, -u (lt.), potrava

provincia, -ie

provinciál, -a (lt.), predstavený všetkých kláštorov nejakej rehole v provincii, t. j. v celej krajine.

provincializmus, -zmu, slovo alebo výraz obvyklý v istom kraji

provízia, -ie (lt.), odmena za sprostredkovanie

provizórium, -ia (lt.), dočasný stav; **provizórny**

provokácia, -ie (lt.), vyzývavosť; **provokatér; provokatívny**

próza, -y (lt.), prostá reč čiže neviazaná (neveršovaná)

prozaický (lt.), neveršovaný

prozelyta, -u (gr.), nový privrženec (náboženstva)

prozódia, -ie (gr.), náuka o skladbe veršov

prozreteľnosť, -ti: Prozreteľnosť (božia)

prozreteľný

prplačka, -y: **prplanina, -y**

prplať, -lem; — sa = mazať sa, nemotorne niečo robiť

prplavý

prsia, prs (prsú, *arch. forma duálu*), **prsiam, prsiach:** Ale pochybnosť z prsú šuhaja jak ranná hmľa odstupuje. (Andr. Sládkovič: Detvan.) — Prsia sa jej búrne nadúvajú zhrozením, že musí načúvať také kruté slová. (Kukuč.: Dom v str. II. 169.)

prskať, -ám; prskávať, -am; prsknúť, -nem: iskry prskaly

prskavka, -y = raketa

prskot, -u = prskanie

prsnatý

prsný: p. blana

prsník, -a: pravý alebo ľavý prsník

prst, -ti, drobná, čierna zem (humus)

prst, -a: Prstom sa ho dotkol.

Daj mu prst, vezme hrst. — Ukáž mu prst, a on celú ruku chytí. (Sb. M. S.) — Kúpil za päť prstov a za šiestu dlaň (ukradol). — Na každý prst desať (mnoho). — Na prstoch ich počíta (málo.) — Môžeš si ho okolo prsta obvinúť. — Z prsta to vycical. (Zátur.) — Sám je na svete ako prst. (Dbš.)

prsteň, -a: Kameň do prsteňa vsadiť. — Pečatný, svadobný prsteň.

prstenkovať sa, -ujem sa = za-

sľúbiť sa: Slniečko, zemička, vy sa dobre znáte, od roka do roka pekne shovárate; keď sa tá zemička slniečku sľubuje, svätý Ján kňazuje, ten ich prstenkuje. (Phľd. IV.)

prsteňový

prstienok, -nka

prstík, -a

pršať, prší; pršovať, -a: Prší, prší, len sa leje, nezatváraj, milá, dvere. (Sl. ps.) — Keď neprší, aspoň kvapká.

prška, -y: Kohúti kikirikajú, bude prška. (Bern.)

pršľavý

prť, pirt', -ti = chodník, chodníček v horách raticami dobytku utlačený: Tam chodia po pirtiach grúňov ovečky. (Phľd. IV.) — Pirt' bola strmá a nesúca pre jazdu koňmo. — Ovce moje, ovce, hore pirt'ou idú. (Čjk.)

prtiť, -ím, hrabať zem

prúd, -u, prudký tok rieky, vzduchu: Proti prúdu plávať.

prúdiť, -im; prúdiť, -am: To prúdi krv. — sa

prudko, prisl.; prudkosť, -ti

prudký = bystrý, čerstvý; náhly, ostrý, násilný: Prudké ako strela. (Zátur.)

pruh, -u: pruhy na stene špatne bielenej

pruhovaný

pruhovaty = plný pruhov, páskovatý; **pruhovitý**

Prus, -a

Pruské, -ého (obec)

Prusko, -a; pruský

prút, -a: Dotiaľ sa prút ohýba,

kým je mladý. (Rr.) — Na zlé deti prút!

prútený

prútie, -ia

prúť, -a: Pokým je prúť mladý, shýbaj ho.

prúžik, -a; prúžok, -žku; prúžka, -y

prúžina, -y, všetko, čo je pružné, pero v hodinách

prúžiť, -im = pruhy robiť; naťahovať

prúžkovať, -ujem

prúžkovaty

pružnosť, -ti

pružný: Kráča pružne drobnými krôčkami.

prv, prvej, prisl.: -m. prvej než (prv než) piš: skôr ako

prvák, -a, žiak prvej triedy; prvý roj, prvé dieťa

prvenec, -nca = prvorodenec

prvenstvo, -a = prednosť

prviny, -ín = prvé plody, prvotiny

prvnôstka v. prvôstka

prvobytný

prvok, -vku, základná prostá hmota

prvopis, -u

prvopočiatočný

prvopočiatok, -tku

prvorodenec, -nca = prvenec

prvorodenie, -ia

prvorodenstvo, -a (primogenitura):

Práva prvorodenstva.

prvorodený

prvorodičia, -čov

prvosienka, -y (Primula) = kaška

prvôstka, -y, mať s prvým dieťaťom

prvostupňový

prvoť, -ti = počiatok: od prvoti

prvotina, -y = počiatok; **prvo-**

tiny, -ín = prvé plody; **prvo-**

tiny kňazské = primitiae, prvá sv. omša, ktorú novovysvätený kňaz slúži

prvotlač, -e, tlač z časov vynajdenia tlačiarstva (incunabula)

prvotný, ktorý z počiatku bol; pôvodný

prvoveký

prvší, *komp. od prvý*

prvý, -á, -é: samý prvý som = najprvší; v samú prvú jar (začiatkom jari). — Franc Jozef Prvý. — Všade chce byť prvý.

prýšť, -a, vyrážka, pupienok na koži

prýštiť sa, -im sa, **prýštievať sa** = prameniť sa, vyvierat'

prznenie, -ia: pr. krvi.

przniť, -i; **prznívať**, -a = škvrniť, špiniť

przniteľ, -a

pseudonym, -u (*gr.*), nepravé, vymyslené meno spisovateľovo, na pr. Sládkovič, ktorého pravé meno je Braxatoris

psí, -ia, -ie: psie nohy. — Pobral sa na psích nohách = utekal. — Psí hlas do neba nejde.

psiar, -a

psiarica, -y, najhoršia žinčica, určená pre psov; rastlina (*Alopecurus pratensis*)

psiareň, -rne = psíneč, psí chliev

psica, -e = 1. suka; 2. kurva

psíča, -aťa

psík, -a, **psíček**, -čka

psina, -y = psí smrad; psia koža, psie mäso

psíneč, -nce = psiareň; psie lajno

psinky, -nôk, zelina (*Solanum dulcamara*)

psisko, -a, pes (keď hovoríme o ňom s neľúbosťou)

psiť sa = šteniť sa; smilniť

psohlavec, -vca

psohlavý

psota, -y = chudoba, núdza, bieda, nedostatok: psotu triet'. — Coky psota, na stranu, chudoba sa žení! — Na kom psota, na tom posmech. (Sb. M. S.) — Tak sa vodí babrákovi, čo je mäkkého srdca. Pre svoju dobrotu vyjdeš na psotu. (Kukuč. XXIV.) — Prší dážď, prší dážď, pomaličky šuští, povedala psota, že ma neopustí. — Psota ho so všetkých strán bije. (Zátur.) — Doráža na neho psota so všetkých strán. (Rr.) — Kde je psota, tam je hriech. (Sb. M. S.)

psotár, -a = bedár

psotárit', -im; **psotiť**, -ím = psotu triet'

psotný = biedny, chudobný

psovský

pst! *ctsl.* = ticho! Učiteľ už predtým tíšil, pstka!, okrikoval. (Gr. Taj.)

pstrňa, -ťa = strnádka

pstruh, -a, od pstrý = pestrý. Starosl. pstragъ (z toho maď. pisztráng). Z ktorejže studienky tí mládenci pijú, keď si tak ve-sele ako pstruhy žijú. (Somol.)

pstruží, -ia, -ie

psuť, -ujem = kaziť, **psuť sa** = kaziť sa

psychologia, -ie (*gr.*) = duševeda

psychopat, -a (*gr.*), duševne chorý

psychóza, -y (*gr.*), duševná choroba

pšenica, -e = žito
pšeničný
pšenný
pšeno, -a
pštros, -a
pštrosí, -ia, -ie: pštrosie vajce
pštrosica, -e
publicista, -u (*lt.*), kto o verejných veciach písava do novín (žurnalista)
publikácia, -ie (*lt.*), verejné ohlásenie niečoho
publikán, -a (*lt.*) = mýtnik
publikovať, -ujem (*lt.*)
publikum, -ka (*lt.*) = obecnosť, verejnosť
pucovať, -ujem (*nem.*) = čistiť
pučať, -ím: strom pučí. — Namočený hrach pučí. (*Rr.*)
púčok, -čka
pud, -u: pud a náklonnosť
puď, -ím; **puďovať**, -am = hnať, nútiť, ísť, huškať, navádzať
puder, -dru (*fr.* poudre), prášok na vlasy, na tvár
pudrovať, -ujem = pudrom posýpať
pugilár, -a (*lt.*)
m. púhy *piš*: číry
puch, -u, nepríjemný zápach skazeného vzduchu v zavretej miestnosti
puchlina, -y = opuchlina
puchlý = opuchlý
puehnúť, -nem
puehor, -a, vtačí žalúdok
Púchov, -a, obec v Trenčianskej župe
puk, -u = puknutie, tresk; rastlinný puk: Čo, keď sa ten puk vo kvet rozvíja? Svety nám závidieť budú! (*A. Sládk.*)

puka, -y: p. stromu = duša, striedka
pukáč, -a; **pukačka**, -y; **pukál**, -a, nástroj na pukanie, búchanie
Pukanec, -nca; **pukanský**
pukať, -ám; **puknúť**, -nem = trieškať; — *sa*: Srdce sa mi puká od žiaľu. (*Sb. M. S.*) — Zem sa puká od horúčosti.
pukavec, -vca = vlčí mak (*Papaver rhocas*)
pukavka, -y = pukáč bazový
puklina, -y
puklý
puknúť *v.* **pukať**
puknutie, -ia: Veru je to do puknutia smiešne.
puška, -y = morka
pulpit, -u (*lt.*), písací stôl, najmä taký, ktorého tabula šikmo je položená
pulz, -u (*lt.*), bitie tepny; **pulzový**
puma, -y = bomba
pumpa, -y (*nem.*) = čerpadlo
pumpovať, -ujem = čerpať
punč, -u (*angl.*), nápoj z čaju, araku, cukru, vody a citrónovej šťavy
punkt, -u (*lt.*) = bod
punktík, -a (*lt.*)
púpä, -äťa; **púpätko**, -a
púpava, -y, zelina (*Taraxacum officinale*)
púpček, -a
pupeň, -a; **pupenec**, -nca: p. na tvári; **pupienok**, -nka
pupilárny (*lt.*), sirotský
pupkovic, -e, zelina (*Cotyledon umbilicus*)
pupkový
pupok, -pka
purga, -y, detská hračka

purifikovať, -ujem (*lt.*) = čistiť
púrik, -a, náčinie s jedným kolieskom na vozenie zeme a i.
purista, -u (*lt.*), priateľ rečovej čistoty
purizmus, -mu (*lt.*), čistenie jazyka od cudzích slov
purpur, -u (*gr.*), temnočervená farba
pustatina, -y
pustiť, -ím; **púšťať**, -am, nechať; farbu pustiť; blednúť; dovoliť, nedbať; pričiniť sa, aby sa niečo hýbalo: Žilu si dal pustiť. — Dušu pustiť = umrieť. **pustiť sa**: Pustiť sa do plaču. Pustiť sa do niekoho. — Do pijatyky sa pustiť. — Nepúšťať sa bez vesla na more. — Čo vám je nie dobre doma, že sa chcete do sveta púšťať. (Dbš. Sl. Pov.) — Len čo sa ráno dník zabelel, už naši pocestní pustili sa na cestu. (Dbš. Sl. Pov.) — Pustil sa za ním, aj ho dohonil. (Rr.) — Bolo mi tak, ako by sa bol našiel medzi ľuďmi celkom cudzími, od ktorých bočíme, s ktorými sa neradi púšťame do reči. (Kukuč. I.)
pustnúť, -nem: Každé kráľovstvo rozdvojené pustne.
pusto, *prisl.*
pustošina, -y = pustatina
pustošiť, -ím: Krajinu mečom a ohňom pustošiť.
pustošiteľ, -a
pustota, -y
pustovka, -y, vták (*Falco cenchris*)
pustovňa, -vne
pustovnica, -e; **pustovnícky**; **pustovník**, -a: Pustovník sa ho vypytoval, kto je, čo je, odkiaľ je.

pustý, prázdny, kde ničoho nieto, najmä kde ľudí nieto: p. ostrov. — Na uliciach je pusto.
puška, -y = flinta; škatuľka na šnupavý tabak, na peniaze
puškár, -a; **puškárstvo**, -a
pušný prach
púšť, -ti = pusté miesto, planina neorosená a neúrodná: Úfajme sa, že nebude hlasom volajúceho na púšti. (J. Vlč.)
púšťanie, -ia
púšťať *v.* **pustiť**
pušvorec, -rca, zelina (*Angelica officinalis*)
púť, -ti = cesta; cesta nábožná k nejakému svätému miestu: Ôsmeho nov. r. 1921 dokonil svoju bolestnú, ale veľkú púť. — Na púť do Jeruzalema sa vydať. — Chodievať po púťach a jarmokoch. (Kukučín: M. v.)
pútať, -am = sviazať
pútec, -tca = malá cesta, chodník; miesto rozdelenia vlasov na hlave. — Vlasy na hlave dlhé, púťcom na dve strany rozdelené. (Koll.)
putera, -y, diežka na robenie syra na salaši: Bača vybera syr z putery do hrudienky (plachietka so štyrmi koncami) a tak ho zavesí na klin, aby stiekla zbytočná srvátka. (J. Mihál: Kultúra IV. 830.)
putňa, -ne: Spustil sa dážď, ani čo by z putne lial.
putnať, -nám: koňa
pútnica, -e
pútnický
pútnička, -y
pútnik, -a = nábožne putujúci;

pocestný: A naši pútnici sa poberajú bez jedenia, bez pitia vždy ďalej a ďalej čiernymi horami, holými pustatinami.

puto, -a: putá na nohách. — Dali ho do pút. (Rr.) — Či v tých putách pohniť chcete, či si voľnosť vyberiete? (J. Botto.)

putovanie, -ia; **putovať**, -ujem

pýcha, -y (od puchnúť) = nadutosť, hrdosť; nádhernosť v šatstve, v jedlách, v držaní sa. — Valachova pýcha v zime hladom dýcha. (Ht.) — Videl som ja i hladnú pýchu. (Kukuč.: Dom v str. I. 37.) — Pýcha pred pádom chodí. — Pýcha pred úpadkom. — Pýcha na ulici, prázdno v truhlici. (Zátur.)

m. pykať *píš*: banovať, oľutovať, pokánie robiť, kajateľ sa; trest znášať, sedieť, odsedieť (vo väzení)

pýr, -u, zelina role hubiaca (*Triticum repens*)

pýrenie, -ia = zapálenie: U mladého pýrenie dobré znamenie.

pýriť sa, -im sa = červenieť, zapáliť sa: Nad jeho hriechom pýri sa jeho dieťa! (Kukuč. III. 105.)

pyramída, -y (*gr.*), v archeológii nazývajú sa *pyramídami* obrovské pomníky staroegyptské v podobe štvorstenného ihlanca

pyrotechnik, -a (*gr.*), ohňostrojca;

pyrotechnický

pyšk, -u, ústa u zvierat

pyškatý, kto má veľké ústa

pýšiť sa, -im sa niečím: Pýši sa minulosťou svojej rodiny. — Pýši sa novým kabátom. — Cudzím perím sa pýši.

pyšnieť, -niem, -nejem

pyšný: Pyšným sa Boh protiví, pokorným dáva milosť. — Keď si šťastný, nebuď pyšný. — Pyšný ako páv — ako čert vie čo. (Zátur.)

pyštek, -šteka = bozk; malé gamby: Na plote straka rapotala; ej, čože matke žalovala? Žalovala, že som milému pyštek dala. (Sl. ps.) — Na šťastie hrnček mal pyštek, dobre sa pilo z neho. (Kukučín XIX.)

pytač, -a: svadobný pytač

pytačka, -y

pytačstvo, -a

pýtanie, -ia: Aby na svoje staré dni nemusel ísť po pýtání.

pýtať, -am, prosiť od niekoho niečo: Prečo ja to od vás pýtam? (Kyt.) — Kto mnoho pýta, mnoho spustí. (Zátur.) — Čo za to pýtate? (žiadate, pýta sa kupujúci predavača.)

pýtať sa, -am sa niekoho (*gen.*) niečo, o niečo, o niečom, na niečo: Nepýtaj sa starého, ale skúseného.

pyteľ, -tľa (*nem.* Beutel) = mech, miešok; vrece vo mlyne; *zmenš.*

pytlík, -a

pytliáčik, -im = zverinu krast'

pytliak, -a

pytlíkár, -a

R

r. = roku

r. k. = rím. kat. = rímskokatolícky

rab, -a = nevoľník, otrok

Ráb, -u, mesto v Maďarsku

rabat, -u (*tl.*), srážka z kúpnej ceny

rabín, -a, židovský učiteľ náboženstva

rabiňa, -ne = nevoľnica, otrokyňa

rabovačka, -y

rabovanie, -ia (*nem.*)

rabovať, -ujem (*nem.*) = lúpiť, zbijať

rabovník, -a (*z nem.*), zbojník

rabský = otrocký

rábsky *od Ráb*

rabulista, -u (*lt.*), tlčhuba, zvl. advokátsky, ktorý prekrúca zákony

rabúnok, -nku = rabovanie

racionálny (*lt.*) = rozumový, na rozume sa zakladajúci; filozofický; v matem. čo sa zmerať dá

ráča, -at'a; ráčok, -čka; ráčik, -a = mladý rak

m. račej *piš:* radšej

račí, -ia, -ie: račie oko; račie klepetá

ráčiť, -im, rád, radšej mať, chcieť, milovať, žiadať: Ráďte! — Neráďte tomu veriť (neverte tomu)! — Čo ráčite povedať? — **sa:** Tí dvaja (on a ona) veľmi sa ráčia. — Neráčia sa (nemajú sa radi, nectia sa). — Keď ste sa už len raz k nám uráčili.

rad, -u, viac vecí vedľa seba v jednej čiare postavených: Do radu, vo dva rady postaviť. — Deti, staňte do radu. — Ist'rad-

radom. — Domky horely radradom. — Príde i na teba rad. (Zátur). — Na ňom je rad. — *M.* v rade národov, *piš:* medzi národmi; *m.* v prvom rade treba sa postarať (*germ.*), *piš:* najprv, predovšetkým treba sa postarať...

rád, rada, rado, pl. radi, rady niekomu, niečomu (*komp.* radšej): Sú radi hosťom. — Budú vám radi. — Rád som svojej paličke. — Rád mu niečím poslúžim. (*Rr.*) — Rád poťahuje. — Rád pohárom na dno pazerá. (*Z.*) Čo by ste radi (čoho si žiadate)? — Rada by k nim prísť. — Rado sa ta chodí, kde sa dobre vodí. (*Kukučín, VII.*) — Rada ťa mám, ako tá kalina slnko a rosičku. (*Sl. ps.*) — Rada bych sa vydať, ale ma nik nechce. (*Sl. ps.*) — Radi by to dostať. — Veľmi ťa radi. — Moje dievky vás tak rady. — Radi sa majú.

rád, -u = vyznamenanie: rád sv. Vladimíra, sv. Anny; rehoľa

rada, -y: na r. svolat'; tajná rada. — Dobrú radu dať. — Nevie si rady. — Komu nieta rady, tomu nieta pomoci. (*Sb. M. S.*) — Po rade páni bývajú múdrejší. — Mrcha rada po účinku. — Po nečase zlá rada. (*Zátur.*) — Nevedel si rady ani pomoci. — Žiadaj radu, sto ti ľudí hneď pomáha; žiadaj skutok, všetkých sto sa pohnúť zdráha. (*Zátur.*)

radca, -u: ministerský radca; skutočný štátny radca. — Pobrli sa radcovia domov a zasadli do rady. (Dbš. Slov. Pov. II.)

radikalizmus, -mu (*lt.*), snaha o dôkladné vykorenenie všetkého, čo nesrovnáva sa s naším ideálom a uskutočnenie rozličných opráv bez ohľadu na ich primeranosť. — Radikalizmus politický, sociálny.

rádio, -ia (*skrátene miesto* rádio-telefon)

radiť, -ím; **radievať**, -am niekomu niečo: Radím ti, nechod' ta! — **sa** = radu hľadať. — Ľudí sa rad', svojho rozumu sa drž. (Orol, IX.)

(**radlica**, -e) *v.* čerieslo, lemeš

radlo, -a (= oradlo; strsl. ralo, oralo), (aratrum), druh pluhu, čo miesto dosky má dve krídla alebo uchá, ktorými zem s oboch strán rozhrňa

radnica, -e = radný dom

radný: radný dom; radný pán, radný pisár

radný, -ého, kto radu udeľuje

radodajný = prajný, štedrý

radosť, -ti: Radostiam a veselostiam nebolo konca kraja. Po radosti býva plač. — Už je po mojej radosti. Ani nevidí, ani nepočuje od radosti. — Len sa tak rozplýval, rástol od radosti. — Od radosti ani to nevie, kde mu hlava. (Dbš.) — Od radosti dobre s nôh nespadne. — Ani nevidí, ani nepočuje od radosti. (Dbš.) — Mal z kože vyskočiť od radosti.

— Oči mu hrajú, oči sa mu smejú od radosti. (Zátur.)

radostne, *prísl.*: Radostne rozprával, a nie: s radosťou rozprával.

radostník, -a, svadobný koláč
radostný, radosť pôsobiaci; radosť cítiaci: r. novina, pamiatka, vec
radovánky, -nok, veselé, radostné hody

radovať sa, -ujem sa niečomu, z niečoho: Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú. — Raduje sa, dobre z kože nevyskočí. (Dbš.) — Neraduj sa z cudzieho nešťastia. — ... bezdušné svojich hromady tam vidí a zo svojho víťazstva radovať sa stydí. (S. Chlp.)

radový, v radoch stojací: číslovky radové; r. vojsko

radšej, *komp. od rád*: „Či by si mi mohol povedať, prečo ťa radšej mám ako otca, mať?“ Ej, na to, dievčatko, odpovedi niet, lebo ťa radšej mám, ako celý svet. (Sl. ps.)

Radvaň, -ne; **radvanský**: Ôsmeho septembra, keď už zvolenské hole zimnú toaletu obliekli, keď štebotné, verné nám lastovičky do južných, tajomných krajov odletujú a keď miesto nich pozdné, smutnokrásne nezábudky, totiž jasienky lúky naše obživujú: vtedy býva chýrečný trh v Radvani, v mestečku to s Banskou Bystricou nepretržene spojenom. (Zechentner: Radvanský jarmok.)

ráf, -a (*z nem. Reif*), železný kruh na kolesá, obruč, šína: na ráfe

rafika, rafička, -y: rafička na slnečných hodinách; palička ukazovacia

rafinovať, -ujem (fr.) = čistiť

rahno, -a (nem. Rahe), týka, ktorá v prostriedku svojej dĺžky priekom na sťažni visí a plachtu drží

rachot, -u: r. hromový; r. diel, kočiarov. — Rachot ako by z dela vystrelil. (Zátur.) — Pochytily ho zimomriavky a dnu ako by sa bolo čosi zrútilo s ohromným rachotom. (Kukuč. Dom v str. I. 183.)

rachotiť, -ím: hrom, voz rachotí

raj, -a, záhrada rozkošná, v ktorej Adam a Eva bývali; radosť, rozkoš

Rajec, -jca; Rajecké Teplice

rajčiak, -a = rajské jablko, paradajka

rajka, -y = rajský vták (Paradisea apoda)

rajnica, -e = randlík

rajský

rajtár, -a (nem.) = jazdec

rak, -a: r. potočný, r. morský. — Má ruky ako rak (červené od zimy). — Ako rak očervenel. — Kde rýb nieta, platí i rak za rybu. — **rak, -a,** choroba.

Rak, -a, súhvezdie

rakéta, -y (tl.), ohňostroj do výšky vystupujúci

(rakev) v. rakva

Rákoš, -a, osada pri Pešti, kde za starodávna pod šírým nebom snemy bývaly

rákoš, -a = zmätený krik: Aký je tu rákoš?

rákošský

rakovina, -y = rak (choroba)

Rakúsko, -a; rakúsky; Rakúsy, -ús: Dolné Rakúsy, Horné Rakúsy; **Rakúšan, -a**

rakva, -y = umrlčia truhla

rakvica, -e = mušľa

rakyja, -e, srbské pálené

rakytá, -y (Salix caprea); rakytový

raľa, -le (v Orave) = roľa (strsl. raľja)

rám, -ü, obruba obrazu, okna; *zmenš. rámeč, -mca; rámik, -a*

ramä v. rameno

ramár, -a = nabijak

ramenatý

ramenný

rameno, -a, celá ruka od lopatky až do konca prstov; ruka od pleca až do lakťa; *zmenš. ramienko, -a*

rámový

rampa, -y, v divadle rad lúč na kraji javiska, smerom k hľadisku, ktoré možno spustiť pod dlážku javiska al. zdvihnúť; závora na železnici

rana, -y, uškodenie na tele reznutím, seknutím, strelením: ranu hojiť. — Pre päť rán Krista Pána!

m. rana (z revolvera) piš: výstrel

raňajkovať, -ujem

raňajky, raňajok: V záhrade stál už bielo pokrytý stôl s raňajkami.

raňajší, -ia, -ie: raňajšia zornička, modlitba

ráňať, -am; roniť, -ím, shadzovať, robiť, aby spadlo, srážať: ovocie so stromu ráňať. — Nad dcérou slzy roniť. — Neráňaj, neráňaj, zelené padajú, vtedy

si dievča ber, keď ti ho dávajú.
(Koll. Zp.)

ranavý: ranavé nohy

ranc, -u = (fald), záhyb, sber

rancovať, -ujem = záhyby (faldy)
robiť, sberať

randa, -y = handra: Čože by ste mohli krem ránd na popelvárovi najst'. (Dbš. Pov.)

randavý = otrhaný, rozgajdaný:
randavá chalupa. (Dbš. Pov.)

randevu, *neskl.* (*fr.* rendezvous)
= stretnutie, schôdzka, svidanie

randlík, -a = rajnica

ránhojič, -a = (felčer)

ránhojičstvo, -a

ranif, -ím; **ranievať,** -am: srdce;
r. do krvi, do smrti, nožom,
strelou

ranný = raňajší, rána sa týkajúci:
Ranné hodinky — dobré gazdinky.

ráno, -a: Kto včas ráno vstáva,
Boh ho požehnáva. — Za rána,
za rosy najlepšie sa kosí. —
Od rána až do večera pracovať.
— Ráno učí sa sladko. — Do
bieleho rána (sa zabávali). (Zá-
tur.)

ranostaj, -a, včas ráno vstávajúci

ranostaj, -u, zelina (*Coronilla*)

raný = skorý, včasný: rané slivky

rapáň, -a; **rapaňa,** -ne

rapavý: Na rapavej zemi sa chlieb
rodí. (Sb. M. S.) — Čerti na
ňom hrach mlátili. (Rr.)

rapídny (*lt.*) = chytrý, prudký,
záchvatný

rapina, -y

rapavec, -vca

rapavieť, -iem

rapkáč, -a, nástroj na rapkanie

rapkať, -ám; **rapkávať,** -am (*cre-
pitare*)

raport, -u (*fr.*), hlásenie, oznáme-
nie, najmä vojenské

rapot, -u

rapotačka, -y, nástroj na rapo-
tanie; ženská rapotavá

rapotať, -tám, -cem; **rapotávať,**
-am: Na plote straka rapotala,
ej čože matke žalovala? (Sl. ps.)

rapotavý: r. ženská

Rarach, -a, u pohanských Slová-
kov boh šťastia a nešťastia

rarášok, -ška, diabol, zlý duch

rároh, -a, strakatý jastrab (*Fal-
co haliaetus*); **rárohy,** -ov, niečo
čo je rohaté, strapaté, na pr. zo
zeme vyvrátené korene stromu,
na kopu nahádzané konáre;
vôbec rozličné nepatrné veci,
haraburdie: Spoluobčania sa mu
smiali, že sedliak kupuje také pan-
ské rárohy. (Števo Kosorkin.)

rasa, -y = plemeno

rasca, -e, zelina (*Carum carvi*)

rascovica, -e; **rascovka,** -y, rascové
pálené; rascová polievka

rascový = kmínový

rásocha *v.* **rázsocha**

rast, -u

rásť, **rastie,** **rástol:** Rastie na
vidomoči. (Dbš.)

rastenie, -ia

Rastislav, -a

rastlina, -y; **rastlinný**

rastlinopis, -u = botanika

rastlinstvo, -a

rásvit *v.* **rázsvit**

rašelina, -y, hmota nakopená z
odumrelých čiaatok rastliny ra-
šelinníka; vysušená sa ľahko za-
paľuje a horí

rašelinisko, -a
 rašelinový
 rašpl'a, -le (*nem.*), hrubý pilník, strúhadlo
 rašpľovať, -ujem (*nem.*)
 rašpľovina, -y = opilky
 rata, -y (*z nem.*) = pomoc, prispene na pomoc
 ráta, -y (*z nem.*) = splátka, pomerný diel sumy, ktorý treba v istých lehotách zaplatiť
 rataj, -a (= orataj) = oráč, roľník: „Aha, mladé drozdy, mladé drozdy!“ volali rataji.
 rátanie, -ia (*z nem.*) = počítanie
 rátať, -am (*z nem.*) = počítať; *m.* aj s ním musíme rátať (számolni kell), *piš:* aj jeho si musíme všímať
 ratica, -e, rohovina na nohách vola, svine = paprka
 ratifikácia, -ie (*lt.*), potvrdenie, schválenie dohovoru, ktorý niekto z rozkazu tretej osoby urobil
Ratková, -ej
 ratolesť, -ti (*vzniklo z letorast*) = mladá haluz: *zmenš.* ratoliestka
 ratovanie, -ia: Ide o národnú existenciu, o ratovanie národnosti. (Joz. Škultéty.)
 ratovať, -ujem (*nem.*) = zachrániť
 rava *v.* riava
 raz, -u: raz, prvý raz, päť ráz, veľa ráz, do tretieho razu, so dva razy, na štyri razy; nielen po raze, ale i niekoľkonásobne. — Nie je to ani prvý ani posledný raz. (Zátor.)
 Tvar „ráz“, ktorý sa líši od jedn. nom. a ak. len kvantitou, je starý *gen. pl.* bez koncovky.
 Raz, dva razy, tri razy je

slovenskejšie než dvakrát, trikrát. (R. § 228.) — V. naraz.
 ráz, -u = povaha, charakter: Dobrého rázu človek.
 rázcestie, -ia, križné cesty
 rázdelie, -ia, medza, kde sa viac polí schádza
 razenie, -ia: r. peňazí
 rázga, -y = prút, suchá haluz
 razíť, -ím; razievať, -am: peniaze; razíť niečím = páchnuť: sud razí kyslinou (*nepiš:* sud razí po kysline); maslo razí
m. razitko *piš:* pečať, pečiatka
 ráznosť, -ti
 rázny = odhodlaný
 razom, *prisl.* = jedným razom, na raz
 rázovitý = charakterný: r. povaha
 rázový
 rázporok, -rka, nedožitý kus kože, sukne, aby sa ľahšie obliekať mohla
 rázputie, -ia, rázcestie, zachované v chotárnych menách
 rázsocha, -y, konár na dvoje rozrastlý (*lt.* furca); rázsochatý;
 rázsoška, -y
 rázsvit, -u = svitanie: Zvoniť na rázsvit. (Timrava.)
 rázštep, -u, palica, žrd' na konci rozštiepená: rázštep na oberranie jablk; vretenice do rázštepu chytať
 ráztok, -u, ráztoka, -y, miesto, kde sa potok, rieka rozteká
Ráztoky, Ráztok (*miestne meno*)
 rázvora, -y, dlhé drevo pod vozom, spája predok a zadok voza: Na chlapoch po rínku som hneď videl, že nemajú valašiek a osc-

kancov. Keď som ti to povedal, zakríkol si, že majú lievče a rázvory. (Kukuč. XXII.)

razzeviť, -ím; **razzevovať**, -ujem

razzia, -ie (*arab.*), policajné obchádzanie okresu vyhľadávať nebezpečné osoby

raž, -i: S pravej strany chodníčka stála raž, zelená ešte, nedávno len vyklasená. (H.Vaj. II. 49.)

raždie, -ia, suché prútie

ražeň, -žňa: My obraciame ražeň, a cudzí jedia pečienku. (Obzor XXI.)

ražný: r. chlieb; r. pálené

ražnica, -e, 1. rastlina (*Polygonum*); 2. ražná slama

reakcia, -ie (*lt.*), r. v živote verejnom je snaha, aby verejné pomery násilne potlačené boli opäť platné

realista, -u, privrženec vecí na skúsenosti sa zakladajúcich; žiak reálnych škôl

realizácia, -ie (*lt.*), uskutočnenie

reálka, -y (*lt.*) = reálna škola, stredná škola pre praktické vedy

reálny (*lt.*), vecný

Rebeka, -y, v Biblii žena Izákova

rebelant, -a (*lt.*), odbojník

rebierko, -a

rebríček, -čka

rebrík, -a: r. povrazový; r. prista-viť. — Po rebríku na strechu liezť.

rebrina, -y = drabina; jasle

rebrinovec, -vca: Chlapi v bielom s vykasanou košelou stavajú kopy, alebo nakladajú otavu na rebrinovce. (Kukuč. XVI.)

rebrinový: voz

rebro, -a

rebrovina, -y, mäso od rebier

rebrový

rebus, -u (*lt.*), hádanka vyobraze-ním predstavená

recenzent, -a (*lt.*) = posudzovateľ spisu

recepis, -u (*lt.*), potvrdenie, že ne-jaká zásielka bola pošte odo-vzdaná

recept, -u (*lt.*), predpis lekársky, podľa ktorého apatekár chorému lieky pripravuje

recidíva, -y (*lt.*), návrat tej samej choroby; **recidívny**

reciprocita, -y (*lt.*) = vzájomnosť

recitácia, -ie (*lt.*), prednášanie

recitovať, -ujem (*lt.*), prednášať

rectovať, -ujem (*lt.*): r. úlohu

reč, -i: Pletie daromné reči do sveta. — To sú jalové, neslané, prázdne reči. — Reči ľudské vždy viac pridávajú, ako je pravda. — Viac ver svojim očiam, ako ľudským rečiam. — Má pichľavé reči. — Aký človek, taká reč. — O tom už nemôže byť ani reči. (Zátur.) — Do reči prísť. — Ešte mi posiaľ v hlave hučí od tých rečí. — Kde sa to len v tom človeku berie toľko rečí. — Má reči ani koza bobkov. — Neskáč mi do reči! — Tým rečiam nieto konca kraja. — Reč povedať. — Čo tam po reči, keď niet v nej veci. (Zátur.) — Rečou sa ľud učí, šľachtí, vzdelávajú jeho mravy; jazyk jeho je kľúč zlatý, ktorým sa mu zámok svätý otvára osvetý, slávy; preto ho brúsi, vzdeláva a v ňom mu náuky podáva každý národomil pravý. (Č. Čít.) —

O tom práve ide reč. (Ht. Sl. ml.) — Sype reči ako z rukáva. — Národa reč — jeho duša, jeho života svätyňa, ňou žije, ňou dýcha, kvitne, v nej mu zora blaha svitne, bez nej klesá, mrie, sa míňa. (Č. Čít.) — Z reči do reči pekne sa aj povadili aj pobili aj sa navždy rozkmotrili. (Dbš.) — Dal sa s ňou do reči. — Reči sa hovoria a chlieb sa je (netreba na váhu klásť každé slovo). (Sb. M. S.) — Nie je z Boha, kto Slovákom materskú reč berie; vlk je dravý v ovčej srsti: Von s ním! Hen sú dvere! (A. Záborský, Veniec 284.)

rečeno. Tvary: rečeno, možno, spomenuto, vidno sú v slovenčine neprípustné. Jedine tvar možno, nakoľko je už zažívaný, môže sa trpieť.

Miesto rečeno, spomenuto *píš*: rečené, spomenuté; *miesto* ako vidno *hovor a píš*: ako vidieť, ako je vidné.

rečený *v. riečť*

rečníčka, -y

rečnícky: r. umenie, zápal, sloh, dôraz, otázka

rečníctvo, -a: učiteľ rečníctva; r. súdne, duchovné

rečník, -a, kto vie dobre hovoriť, najmä verejne; kto za iných reč vedie, na pr. pri deputácii

rečniť, -ím; **rečnievať**, -am; **rečňovať**, -ujem: Cicero rečnil proti Antoniovi.

rečňovanka, -y, 1. báseň súca na rečňovanie, deklamovanie; 2. rečňovanie, deklamovanie

rečový

redaktor, -a (*lt.*), vedúci literárneho podniku, novin, diel slovníkových

redakcia, -ie (*lt.*), sbieranie a upravovanie rukopisov do nejakého časopisu; osoby túto robotu konajúce; miestnosť, kde sa táto robotá deje

redakčný

redikať sa, -ám sa, a) sťahovať sa so salašom na inú pastvu; b) hrať sa, zťažka ísť

redkev, -kvi = **redkovka**, -y (*Raphanus sativus*)

rednúť, -nem, riedkym sa stávať: Rady vrúb redly, kapustníská a konopníská zamieňaly sa úzkymi pruhmi. (H. Vaj. VIII. 98.)

redší, *komp. od riedky*

redukcia, -ie (*lt.*), zmenšenie; **redukovať**, -ujem

reduplikácia, -ie (*lt.*), zdvojenie

reduta, -y (*fr. redoute*), poľná hradba s priekopou a násypom; (*tl. ridotto*), maškarný ples; miesto, kde také plesy bývajú

refakcia, -ie (*lt.*), náhrada za vadné al. nepotrebné veci; srážka

refektár, -u (*lt.*), jedáleň (v kláštore)

referát, -u (*lt.*), zvest', posudok; oddelenie úradu: r. ministerstva školstva a národnej osvety

referent, -a (*lt.*), zpravodaj

reflektovať na niečo (*lt.*), pomýšľať na niečo, uplatňovať právo na niečo

reflex, -u (*lt.*) = odrážanie svetla

reforma, -y (*lt.*), *mn. g. reforiem* = oprava

reformný

refrén, -u (*fr.*), časť piesne, ktorá sa raz al. viac ráz opakuje

regál, -u = polica na knihy; korunné právo, korunná výsada; dôchodok štátny
regenerátor, -a (*lt.*) = obnovovateľ
regenschori (*lt.*), správca chóru, organista
regent, -a (*lt.*) = vládár
regiment, -u (*lt.*) = pluk vojska
regionalizmus, -zmu (*lt.*), krajo-
 vé smýšľanie; **regionálny**
register, -tra (*lt.*) = soznam; **regi-
 strátor**; **registratúra**; **registrovať**
regresívny (*lt.*), späť účinkujúci
regrút, -a, novák, nováčik (vojen-
 ský)
regula, -y (*lt.*) = pravidlo
regulácia, -ie = úprava; **regu-
 lačný**; **regulovať**
regulárny (*lt.*), pravidelný
regulatív, -u (*lt.*) = pravidlo, predpis
regulovať, -ujem (*lt.*) = upravovať,
rehabilitácia, -ie (*lt.*), navrátenie
 v predošlý stav, navrátenie do-
 brého mena
rehoľa, -le (z *lt.* regula), rehoľ-
 nícky stav, mníšstvo; vstúpiť
 do rehole
rehoľnícky = mníšsky
rehoľníctvo, -a = mníšstvo
rehoľník, -a = mních
Rehor, -a: Na sv. Rehora idú
 snehy do mora. (Rr.)
rehot, -u, neprirodzene silný
 smiech; neľudský smiech
rehotáť = erdžať: kôň rehoce,
 rehotá = erdží; — **sa**: Pri tých-
 to slovách smeje, ba rehotá sa
 celá škola. (Koll.)
rektor, -a (*lt.* rector), učiteľ a or-
 ganista; organista

rehtorka, -y; **rehtorský**
rekapitulácia, -ie (*lt.*), opakova-
 nie, shrnutie
reklama, -y (*fr.*)
reklamácia, -ie (*lt.*), vymáhanie
rekomandácia, -ie (*lt.*), odporúča-
 nie; **rekomandovaný** (list), od-
 porúčaný
rekomandovať, -ujem (*lt.*) = od-
 porúčať
rekompensácia, -ie (*lt.*) = náhrada
rekonštrukcia, -ie (*lt.*) = znovu-
 zriadenie
rekonvalescent, -a (*lt.*) = vy-
 zdravujúci
rekord, -u (*angl.*), dokázaný naj-
 väčší výkon
rekreácia, -ie (*lt.*) = osvieženie
rekriminácia, -ie (*lt.*), obžaloba,
 výčitky
rektifikovať, -ujem (*lt.*) = na-
 praviť
rektor, -a, správca na vysokej
 škole (r. magnifikus)
reku (kmeň „rek“) vplieta sa do
 reči, keď uvádzame vlastné slová
rekurovať, -ujem (*lt.*), odvolať
 sa k vyššiemu úradu
rekurz, -u (*lt.*), odvolanie k úra-
 du vyššiemu; sťažnosť na úrad-
 né rozhodnutie
rekviem, -u (*lt.*), omša za zomre-
 tých
rekvirovať, -ujem (*lt.*) = vymá-
 hať
rekvizícia, -ie (*lt.*), vymáhanie (na
 vojne) potrieb vojenských
relácia, -ie (*lt.*) = oznámenie,
 zpráva
relatívny (*lt.*) = pomerný
relief, -u (*fr.*), vypuklá rezba
religiózný = nábožný

relikvie, -íi (*lt.*) = ostatky svätých

remeň, -a: Tak sa napravil ako remeň v ohni. (Sb. M. S.)

remenár, -a

remenárstvo, -a, výroba remeňov a drobných vecí kožených

remienec, -nca

remienok, -nka

remenný: bič; remenné opraty

remeselnícky: r. plat, pokladnica, tovariš, súd, škola, spoločník

remeselník, -a

remeslo, -a: Remeslo — zlaté dno. — Remeslo je zlatá baňa. — Remesla sa drží! — Remeslo mu smrdí. (Záur.) — Dali sme chlapca na remeslo. — Devätoro remesiel, a desiata — psota. — Remeslu sa naučiť. — Môj brat je remeslom krajčír. (Ht. Sl. ml.) — Odišiel onedlho na remeslo, vyučil sa čižmárstvu. (Kukuč. XIII.) — Mieša sa mu do remesla (do veci). (Rr.)

reminiscencia, -ie (*lt.*) = rozpomienka

remitenda (*lt.*), knihy nepredané a vrátené

remontoárky, -rok (*fr.*), hodinky, ktoré sa naťahujú bez kľúča

remunerácia, -ie (*lt.*) = odmena, odplata, náhrada

renegát, -a (*lt.*) = odrodilec

renesancia, -ie (*fr.*) = obrodienie, oživenie: slovenská renesancia = snaha oživiť na podklade svojrázu ľudového slovenskú reč a národný život

renitencia, -ie (*lt.*) = vzdorovitosť, odpor; **renitentný**

renomé, *neskl.* (*fr.*) = dobrá povesť, dobré meno

renomovaný (*fr.*)

renta, -y (*lt.*), dôchodok z kapitálu

reorganizovať, -ujem = znova zriadiť

repa, -y: biela repa; červená repa = cvikla; cukrová repa. — Slovák ako repa (= číry). — **repka**, -y

repár, -a

reparácia, -ie (*lt.*), náhrada za škodu

reparatúra, -y (*lt.*) = oprava

repertoár, -a (*fr.*) = soznam, rozvrh divadelných hier

repertórium, -ia (*lt.*) = ukazovateľ

repetent, -a (*lt.*), opakujúci

repetícia, -ie (*lt.*) = opakovanie

repetírky, -rok (*lt.*) = opakovacie hodiny

repica, -e (*Brassica napus*)

repicový: olej

repka, -y

repkár, -a, čo repu sadi

replika, -y (*lt.*), odpoveď na odpoveď

repnisko, -a = repné pole

reportér, -a (*angl.*) = zpravodaj

repový

represálie, -íi (*lt.*) = potlačovacie spôsoby; odplata za narušenie práva

reprezentant, -a (*lt.*) = predstaviteľ, zástupca

reprezentovať, -ujem (*lt.*) = zastupovať

reprobácia, -ie (*lt.*), neuznanie, odmietnutie

reptáč, -a

reptať, -cem; **reptávať**, -am: Anča po prvý ráz prestala reptať

— lebo reptala každý deň, keď vstávala a večer keď líhala, ba reptala každú hodinu, že jej muž umrel a ona ostala sama s dvoma deťmi v tomto dome. (Timr.) — Reptal na Pána Boha. — Nerepci proti Pánu Bohu.

republika, -y (*lt.*, *pôv.* res publica = vec pospolitá); republika Československá

reputácia, -ie (*lt.*), vážnosť, úcta

respirácia, -ie (*lt.*) = dýchanie

resumé (*fr.* čítaj rezüme, *neskl.*) shrnutie, obsah; **resumovať**

rešetár, -a

rešeto, -a = sito s veľkými okami

reškript, -u (*lt.*), písomná odpoveď panovníkova

rešpicient, -a (*lt.*) = dozorca (vo finančnej strážii)

reštancie, -ií (*lt.*) = zvyšky, zaostalosti

reštaurácia, -ie (*lt.*), hostinec; nové voľby stoličných úradníkov v býv. Uhorsku

reštaurátor, -a (*fr.*) = hostinský

reštrikcia, -ie (*lt.*), obmedzenie

ret, rtu (*rus.* rot), *pl.* rty = ústa; rtoma — stará forma instr. duálu: Nadarmo dychtím tknúť sa ich úst rtoma. (Sládk.: Milica.)

reta *v.* rata

reťaz, -i; zareťazit' = zapnúť babku na haspru, to jest zatvoriť, zamknúť. Dvere, vráta zareťazit' = zamknúť na babku a haspru. Boly dvere zareťazené, ale zlodej vytrhol babku. (Z takýchto príkladov vidieť, že reťaz pôvodne je klin v babke; z ohnív slo-

žená reťaz je pozdejšia. R. str. 302.) — A dvihák vyťahuje z útrobov lode na mohutných reťaziach štihle vrecia peštianskej múky. (Kukuč. XIV.)

reťazový: most

reťazka, -y: Reťazka od hodinôk ako hamovka. (Zátuř.)

reťnica, -e

reťný = labialis: reťné spoluhlásky sú: b, m, p, v, f

reťtor, -a (*lt.*), = reťník

reťtorika, -y (*lt.*), náuka o umení reťníckom; **reťtorický**

reťtour (*fr.* čítaj reťúr), nazad

reťtrográdny (*lt.*) = zpiatočnický

reťtrospektíva, -y (*lt.*), pohľad nazad

reťtuma, -y (*gr.*) = hostec, reťumatizmus

reťv, -u

reťvanš, -u (*fr.*) = náhrada, odplata, pomsta

reťvať, reťvem, reťvať ako lev, ako vôl; silne plakať

reťverenda, -y (*lt.*), kňazské dlhé rúcho

reťvindikácia, -ie (*lt.*) = požadovanie nazpäť

reťvír, -u (*tl.*), okres lesný, spravovaný reťvírnikom; poľovný reťvír

reťvizia, -ie (*lt.*) = prezeranie, prehliadka

reťvízor, -a (*lt.*) = dozorca (účtov atp.)

reťvolta, -y, odboj, vzbura

reťvolúcia, -ie (*lt.*), vzbúrenie, povstanie ľudu proti vláde; násilný prevrat v štáte; **reťvolucionár**

reťvolver, -a (*angl.*), pištoľ, z ktorej niekoľko ráz možno vystreliť

revot, -u, = rev

Revúca, -ej; Revúčan; Revúčanka; revúcky

rez, -u, 1. nožom; 2. prísne cvičenie: Otec ho dal k pánu rektorovi Gregáňovi do rezu. — — Držať niekoho v reze (prísne).

rezací, -ia, -ie

rezáč, -a

rezačka, -y

rezák, -a, choroba mechúra (stranguria)

rezance, -ov = slíže

rezať, režem; reznúť, -nem; rezávať, -am: vinič rezať; sečku rezať. — Tesný je kabát, reže pod pazuchou. — **sa:** Zúbky sa mu režu.

rezba, -y, rezanie, rezbárska robota

rezbár, -a; rezbárstvo, -a

rezeda, -y

rezeň, rezňa: r. slaniny; r. chleba; r. mäsa: viedenský rezeň

rezerva, -y (lt.) = záloha

rezervát, -u (lt.), tajný list

rezidencia, -ie (lt.), sídlo panovníckeho dvora al. vysokého duchovného hodnostára; sídelné mesto

rezignácia, -ie (lt.), zrieknutie sa niečoho; rezignovať

reziny, -ín = piliny

rezistencia, -ie (lt.), odpor

rezivo, -a, látka na rezanie

rezky, -ov (z cukrovej repy)

rezko; rezký, rezkejší, čerstvý

reznúť v. rezať

rezný: r. rana

rezolúcia, -ie (lt.) = usnesenie

rezolútny (lt.) = hotový, odhodlaný

rezultát, -u (tl.) = výsledok

režia, -ie (fr.), správa majetku, dôchodkov na účet osoby tretej

režim, -u (fr.) = správa

režisér, -a (fr.), kto volí a obsadzuje divadelné kusy a uvádza ich na javisko

režucha v. žerucha

riad, -u; riad v kuchyni; umyť riad

riadenie, -ia = upratovanie

riadíť, -im = čistiť, upratovať, poriadok robiť; novšie píše sa zbytočne i v smysle spravovať

riaditeľ, -a, nové slovo miesto správca, direktor

riadkovať, -ujem = na riadky rozdeliť

riadkový

riadne; riadny: riadny člen (spolku)

riadok, -dku = malý rad; riadok v písme

riaľať, -em = mykať, trhať

riasa, -y, záhyb (fald) na šatách; visiace šúľkovité súkvetie

riasíť, -im = naberať, sberať, skladať; záhyby robiť

riasnice, -íc, vlásky na kraji mihalnic

riava, -y = horský, prudký potok

riča, -e = jačmenná kaša s hrachom

riečť, rečiem, imper. reci, rečený;

rieknuť, -nem, riekol: Ved' je pekne; azda nezahynie. Nerečiem, keby bol dážď. (Kukuč. XXIV.)

riečica, -e, riedke sito na presievanie obilia

riečište, -a = koryto rieky.

riečka, -y

riečny, na riekú sa vzťahujúci
riediť, -im = riedkym robiť
riedko, *prisl.*; riedkosť, -ti
riedky: Verný priateľ je riedky.
komp. redší
riedučký
rieka, -y: Dajte si pozor, rieka je hlboká!
riešenie, -ia
riešiť, -im = rozhodnúť; uzavierať; rozlúšťovať (na pr. matematickú úlohu); — *sa* = odhodlať sa
ríf, -u = 0.779 m: po rífe
rígeľ — z *nem.*, *správne* závora
rigorózný (*lt.*) = prísny
rih, -u = rihnutie, grgnutie
rihať, -ám: rihnúť, -nem = grgať
richtár, -a; -sky; -ovať; -stvo
Rím, -a: V Ríme byť a pápeža nevidieť. (Záur.)
Riman, -a: Rimanka, -y; rimanský
Rimavská Sobota
rimbaba, -y, zelina (*Matricaria parthenium*)
rímskokatolícky
rímsky
rinčanie, -ia: r. zbraní
rinčať, -ím; rinknúť, -nem: zbraň, sklenica rinkla. — Sklo v oblokoch rinčí; rinkot, -u
rínok, nku = námestie
rinúť sa, -niem sa: Otvorom sa rinulo svetlo. — Hustými kropajami slzy sa mu rinuly z očí.
riskovať, -ujem, odvážiť sa, vystaviť sa nebezpečenstvu
ríša, -e = država: ríša nebeská; ríša zvierat; Veľkomoravská ríša
ríšsky
riť, -ti (*vulg.*) = (anus); *zmenš.*
ritka, -y

ritnatý

ritný: ritné črevo

rituál, -a (*lt.*) = obradová kniha
ritus, -tu (*lt.*) = obyčaj, obrad (najmä pri službách božích)rivál, -a (*fr.*) = sok, súperrivalizovať, -ujem (*fr.*) = zápasiť s niekým o niečoriziko, -a (*tl., fr.*) = odvaha, nebezpečenstvo

r.-katolícky = rímskokatolícky

rmútiť, -im; rmútiť, -am = zarmútiť; — *sa* nad niečím = smutným byť, trápiť sa

roba, -y, ženská, hlavne dospelá, silná, do roboty súca

robenie, -ia; *m.* robenie škody
píš: robiť škodu zakazuje sa

Robert, -a

robiť, -ím, robil, robený: Ako kto robí, tak sa mu vodi. (Koll.) — Robí, dobre sa nepretrhne. (Sb. M. S.) — Ako robil, tak sa mal; čertu slúžil, čert ho vzal. (Dbš.) — Ako robíme, tak sa máme. (Dbš.) — Kto nerobí, nech neje. (Sb. M. S.) — Niekomu dobre, zle robiť, krivdu robiť. (Bern.) — Robila kyslú, smutnú, veselú tvár. — Robí všetko naopak. — Rob čo chceš, nepomôžeš si. (Rr.) — Tak robme, aby to bolo i Bohu i ľuďom milé! — Darmo robil takú cestu (konal). — Nerob môjmu srdcu väčšieho zármutku. (Sl. ps.) — Z celého sveta si nič nerobí. — Robí, dobre (že) si ruky nezoderie, dobre (že) sa nepretrhne, len tak tečie s neho, len mu tak práca v rukách horí. — Robí,

drhne vo dne v noci. — Ak nevieš robiť, psota ťa naučí. — Zle robíš, synku, čo robíš! (Zá-tur.) — Na svoju ruku robí (samostatne gazduje). (Sb. M. S.) — To je tá, to je tá, čo nerada robí, na slnce pozerá, či skoro zachodí. — Robí o pre-trhnutie. — Robí o dušu. — **robíť sa** = pretvarovať sa: Robíte sa nevinným, ako by ste o ničom nevedeli. (Kukuč. XXIV.)

m. koľko to spolu robí? (wi-viel macht das aus zusammen?)
píš: koľko je to spolu;

m. víno mu dobre robí (macht ihm gut) *píš:* víno mu je na zdravie, na úžitok;

m. to nič nerobí, že si neprišiel (macht nichts) *píš:* to nič neškodí, to nevadí;

m. nič si z toho nerobí, či prídeš, alebo nie (er macht sich nichts daraus), *píš:* nestojí o to, nedbá o to, neomína ho to;

m. to mi robí starosti (das macht mich besorgt), *píš:* to ma trápi;

m. nič nerobí (macht nichts) *Slovák povie:* veď to nič, to je nič;

m. a čo by si čo robil, z toho nebude nič, *píš:* a čo by si sa potrhal, to sa nestane. (Czambel.)

robkať, -ám = pomaly, potroche robiť

robota, -y: Kto nemá roboty, začne si klebety. (Orol IX.) — To dievča je do roboty ako osa. (Sb. M. S.) — Kde jeden čihy a druhý hota, tam nebý-

va dobrá robota. (Sb. M. S.) — Vodu hrabala, piesok viazala, od tej roboty tri dni ležala. (Koll.) — Dať sa do roboty. — Musíme zas do roboty. — Robota mu smrdí. — Nútená robota zriedka dobrá býva. — Akáže je to robota?! — To je pekná robota! (Zá-tur.) — To je dievča do roboty! (Rr.) — Náhla robota nebýva nikdy dobrá. (Rr.) — Roboty, čo aká je, sa neodhadzujem, ani sa za ňu nehanbím. Robotu si ctím. Na nej spočíva naše šťastie a spokojnosť v živote. (Kukučín, XXIV.) — Robota mu ide zpod ruky. — Robota mu ide ako voda. — Je do roboty ako osa. — Robota, robota, na celý deň jej mám: nechce sa mi robiť, ak pri tom nespievam. (Veniec 297.)

robotnica, -e

robotník, -a; **robotníčka**, -y

robotnosť, -ti (Kukuč.) = pracovitost'

robotný: Je to dievčatko robotné, vyšiva košele konopné. (Sl. ps.)

— A robotný človek za 65 rokov má sa kedy rozdrať. (Kukučín.)

— Robotný deň = všedný deň.

robotovať, -ujem, panštinu vykonávať; ťažko pracovať

ročiak, -a, rok staré žriebä, teľa

ročitý = ročný

ročník, -a

ročný: päťročný, šesťročný

rod. = rodená

rod, -u: Kto si rodom Slovák, rodom šuhaj, slovenskej sa ty

- reči zlobivo nerúhaj! (V. Pauliny-Tóth.) — Rod ako rod, len ty sám dobre rob. (Zátur.)
- rodák**, -a, v jednom kraji rodený;
rodáčka, -y
- rodený**
- rodič**, -a = rodiť, otec: Kto si rodiča v (jeho) starobe nectí, na seba si korbáč pletie. (Deti vidia zlý príklad, budú niekedy práve tak s ním nakladať.) (Zátur.) — **rodičia**, otec i mať
- rodička**, -y = rodička, mať:
Rodička Božia
- rodičovský**
- rodidlo**, -a: rodidlá = ústroje rodiace
- rodievať** v. **rodiť**
- rodina**, -y, rodičia a deti; pokrvní: mám veľa rodiny = veľkú rodinu. — My sme blízka rodina: moja matka a jeho matka boli vlastné dve ženy. (Zátur.) — Rodina po Adamovi a Eve.
- rodinka**, -y: A tá naša rodinka, tá slovenská čata, už vám je zôkol-vôkol od vrahov obstatá. (Samo Chalupka)
- rodinkár**, -a, kto sa len o svoju rodinu stará
- rodinkárstvo**, -a = (nepotizmus)
- rodinný**
- rodisko**, -a
- rodiť**, -ím; **rodievať**, -am; — **sa**: Neoriem, nesejem, samo sa mi rodí. (Sl. ps.) — Človek rodí sa s krásocitom. (Vlček.)
- rodný**: rodný brat, rodná sestra = vlastný; rodný kraj = otcina; rodné mesto
- rodokmeň**, -a = rodoslovie
- rodoláska**, -y: Rozpomienky tieto rozohnily rodolásku v srdciach slovenských.
- rodolub**, -a = patriot
- rodomil**, -a
- rodopis**, -u
- rodoslovie**, -ia = genealogia
- rodostrom**, -u
- roduverný**: roduverný Slovák
- rodzaj**, -a = druh
- roh**, -u: Nasadila mu rohy (o nevernej žene). — Dobre, že Pánboh svini rohy nedal! — Tak je to, keď svini rohy narastú. (Zátur.)
- roháč**, -a, chrobák (Lucanus); srnec; rohaté zviera
- rohatý**: Kozu tú rohatú, do pol boka odratú. (Veniec, 286.)
- rohovina**, -y
- rohový** = z rohu: *m. r. dom lepšie*: náročný dom
- rohoža**, -e, *pl. g. rohoží, rohôž*, pletivo zo šašiny al. zo slamy; *zmenš. rohožka*
- rohožový**
- roj**, -a, mladé včely od starých sa húfne sťahujúce
- rojalista**, -u, privrženec kráľovskej vlády
- rojčiť**, -ím, robiť si preludy
- rôjik**, -a, tá čiastka na saniach, v ktorej je oje nasadené. (Phld., XI.)
- rojíť sa**, -ím sa = rojom vylietať: Vzduch je presýtený vôňou kvetu, obživený bzukotom hmyzu, zvlášte včiel, ktoré sa roja na rozkvitnutých stromoch. (Kukučín)
- rojko**, -a, kto rojčí, fantast
- rojmo**, *prisl.*

rojný

rojovník, -a, zelina (Ledum palustre): Na hore rastie netata, neboj sa dievča dieťaťa, pod horou rastie rojovník, chystaj si dievča povojník. (Pieseň).

rojta, -y = hodvábná kystka.

rok, -a+u: tohoto roku; minulého roku; s roka na rok; roku Pána; každým rokom = každý rok. — V najlepších rokoch byť. — Rozum pred rokmi neprichádza. (Bern.) — Šťastný a veselý Nový rok. — Kde budem na takto rok. (Kukuč.) — Ak dožiješ do takto roka. (Kukučín: M. v.) — Už mi desať rokov minulo. — O dvacať rokov starší. — Koľko rokov má? — V jedných rokoch je s ním. — S rokmi bude on múdrejší.

rokoko, -a (*fr.*), francúzsky smer v umení z druhej polovice XVIII. storočia, vyznačujúci sa pôvabnosťou

rokovať, -ujem = uvažovať, radíť sa

rokyta *v.* rakyta

rola, -y = úloha hercov

rola, -le: Kto ťa bude, rola, orať, keď ja budem maširovať. (Sl. ps.) — Rola si chce tiež odpochínúť. — *zmenš.* rolička, -y

roľnícky; **roľníctvo**, -a

roľníčiť, -im: Gazdoval, roľničil.

roľník, -a

rolovať, -ujem (nem. rollen) = svíjať; mangľovať

román, -u; **románopisec**, -sca

roniť, -ím *v.* ráňať

ropucha, -y, druh žiab: Na zele-

nej lúke stretly sestry ropuchu, ktorá sa dívala na ne vypučenými okáľmi, ako by ich zožrať alebo zakliať chcela. „Zabime potvoru,“ ohlásila sa stredná. (Dbš. Pov.)

roráty, rorát (*lt.*), pobožnosť adventná, omša, slúžená pred východom slnka, od lat. „rorate“, ktorým slovom sa začína

rosa, -y: Za rána, za rosy najlepšie sa kosí. (Sl. ps.) — Nenaadne tichá rosa, kým nezajde večer „Kosa“ (súhvezdie). (Zátur.) — Kosec ak nemá rosy na tráve, má ju na čele. (Rr.)

rosiť, -ím; **rosievať**, -am, rosou močiť; i o dobrom daždi

rosnica, -e = zelená žabka

rôsol, -u, slaná voda zpod nasoleného mäsa; slaná voda, do ktorej sa mäso a ryby nakladajú

rota, -y, rota vojakov, hromada ľudí, zástup

(rota, -y) = prisaha, odtiaľ: porota

rotmajster, -tra = veliteľ roty

rováš, -a = vrub: Na rováš, mamička, na rováš, komu to dievčatko vychováš? (Veniec, 194.) — Už máš u mňa veľký rováš. — To všetko pôjde na tvoj rováš. (Zátur.) — Aj to ti zapíšem (zaznačím) na rováš (to ti nezabudnem). (Dbš.) — Na cudzí rováš sa zabávať. (Zátur.)

roveň, -vne = 1. rovina: Krpcom koňa pichne a cez roveň kopeň cvála v turecké leženie. (Orol, III.) — 2. znamená rovného veku, rovného stavu ľudí. Ty si mi nie roveň. — Prijali

ho ako svoju roveň (sebe rovného). — Nech si každý šuhaj svoju roveň hľadá. (Koll. Zp.) — Niet jej roveň na tom svete. (Dbš.)

rovesník, -a = vrstovník; **rovesnica**, -e

rovina, -y = rovnina

rovnako, *prisl.*; **rovnaký**

rovnať, -ám; **rovnávať**, -am = rovným robiť; v poriadok uvádzať; pripodobňovať; — **sa** niekomu (*nie*: s niekým) = rovným podobným byť: Tomu sa nerovnaj!

rovnica, -e

rovník, -a = ekvátor

rovnina, -y = rovina

rovno, *prisl.*: Šiel rovno na Žilinu. — Id' rovno za nosom. (Záthur.)

rovnobežnica, -e = paralela

rovnobežný = paralelný

rovnocennosť, -ti; **rovnocenný**

rovnodennosť, -ti = aequinoctium;

rovnodenný

rovnomernosť, -ti; **rovnomerný**

rovnomyseľný

rovnoprávnosť, -ti; **rovnoprávny**

rovnoramenný

rovnorodý

rovnosť, -ti

rovnostranný

rovnošata, -y

rovnováha, -y

rovný niekomu, niečomu: rovný ostatným žiakom. — Právo aby bolo rovné, chudobnému i bohatému. — Ľudia rovnjej povahy. — Rovné ako svieca. (Záthur.) — Rovný rovného hľadá, vrana ku vrane sadá. —

Šiel rovnou cestou (na nikoho sa neobzeral). (Rr.)

roz- *al.* **rozo-**, *na pr.* **rozobrať**, **rozohnať**

Rozália, -ie

rozbabrať, -babrem

rozbažiť sa, -ím sa po niečom

rozbeh, -u = rozbehnutie

rozbehnúť sa, -nem sa, **rozbehol sa**; **rozbehávať sa**, **rozbiehať sa**, -am sa; **rozbehovať sa**, -ujem sa: Vojsko sa rozbehlo. — **Rozbehnúť sa** k niekomu.

rozbesnený

rozberať *v.* **rozobrať**

rozbiť, -bijem; **rozbíjať**, -am = polámať; — **sa**: Čím hrniec narvie, tým páchnuť bude, kým sa nerozbije.

rozblúdiť sa, -im sa, **tulákom sa stať**

rozbolestený

rozbolieť, **rozbolí (sa)**: Hlava ma rozbolela. — Rozbolely ma zuby.

rozbor, -u = analýza; znalosť rozboru jednoduchej vety

rozboriť, -ím: hradby delom; — **sa**: Susedom sa rozborily kachle.

rozbrániť, -im: r. dohadujúcich *al.* **bijúcich sa**

rozbrázdiť, -im

rozbresk, -u = rozbrieždenie

rozbresknúť sa; **rozbreskovať sa**, **rozbreskuje sa** = počína svať

rozbrieždiť sa

rozbroj, -a = nepokoj; **rozbrojný**

rozbrýzgať, -am; **rozbrýzgnúť**, -nem; — **sa**: krv sa rozbrýzgala

rozbubnovať, -ujem

rozbúrať, **rozbúravať**, -am

rozbúriť, -im; **rozburovať**, -ujem: r. náruživosti v srdci ľudskom

rozcapartiť, -ím = roztrhať na ca-
party
rozcestie, -ia *ν.* rázcestie
rozčítanie, -ia: Plakal od rozčí-
tenia. (Kukučín)
rozčítiť sa, -im sa
rozčuchať, -ám *ν.* rozčuchrať
rozčapený
rozčapíť, -ím: nohy = rozkročiť
rozčechrať, -em: Vlasy sa roz-
čechrally. (Kukučín)
rozčertený = rozhnevaný
rozčertiť, -ím = rozhnevať, roz-
pajediť; — sa na niekoho
rozčesať, -češem; rozčesávať, -am
= rozdeľovať hrebeňom
rozčeslina, -y = rozštiepenina
rozčesnút, -nem = rozštiepiť, roz-
trhnút; — sa: Rozrástla sa
v tri mohutné parute, že ju re-
ťazou musely sopäť, aby sa ne-
rozčesla. (Kukučín) — Čo sa
rozčeslo, nezacelie. (Kukuč.
M. v.)
rozčláňkovať, -ujem
rozčuchrať, -rem: vlasy, kúdel,
hlavu
rozčulenie, -ia: Chladný vzduch,
iné starosti — a rozčulenie
rozplynie sa v nič. (Kukučín)
rozčulený: Čo vám je? Ved' ste
celý rozčulený. Vari zas ne-
jaké národné nešťastie? (H.
Vaj. V. 104.)
rozčuliť, -ím; rozčuľovať, -ujem
= cit vzbudiť; — sa
rozdarovať, -ujem
rozdať, -ám; rozdávať, -am
rozdávačný, nadmieru štedrý
rozďaviť *ν.* rozzeviť
rozdávká, -y = rozdávanie
rozdelený

rozdeliť, -ím; rozdeľovať, -ujem;
rozdieľať, -am
rozdeliteľný
rozdeľovateľ, -a
rozdiel, -u; rozdielnosť, -ti
rozdieľať, -am *ν.* rozdeliť
rozdielny = inakší
rozdrapiť, -ím; rozdriapať, -em;
rozdrapovať, -ujem; — sa
rozdráždiť, -ím; rozdražďovať,
-ujem
rozdriapať, *ν.* rozdrapiť
rozdrobenina, -y
rozdrobiť, -ím; rozdrobovať, -ujem
rozdrúzgať, -am = rozlámať
rozdrviť, -ím; rozdrvovať, -ujem
rozduchať, -am; rozduchovať, -ujem
rozduríť, -ím = rozplašiť, rozo-
hnať
rozduť, -dujem; rozduvať, -am
rozduť
rozdvojenie, -ia
rozdvojiť, -ím; rozdvojovať, -ujem
rozeta, -y (*lt.*) = ružica
rozfúkať, -am; rozfúknuť, -nem;
rozfukovať, -ujem = rozducho-
vať, fúkajúc rozhádzať; fúka-
júc roznieť: vietor seno roz-
fúkal (rozhádzal); rozfúkať
oheň (fúkaním roznieť)
rozgajdaný = rozkasaný, ne-
dbale oblečený
rozgajdať, -ám = rozkasať; — sa
rozgniaviť, -ím; rozgniavovať
-ujem: nohou
rozgúľať, -am: cesto
rozhad, -u
rozhádka, -y
rozhádzať, -džem; rozhadzovať,
-ujem; rozhodíť, -ím
rozhadzovať sa, -ujem sa: Tak sa
rozhadzuje, ako čo by trom

dedinám rozkazoval. (Dbš.) — Rozhadzuje sa, ako by mal pol sveta. (Dbš.)

rozhajdákať, -am = rozmárniť: „Nieto odkiaľ platiť“! Bolo, bolo, keby si nebol rozhajdákať s dievkami. (Kukučín: M. v.) — Celý majetok za niekoľko rokov rozhajdákať. (Rr.)

rozhaľiť, -ím; **rozhaľovať**, -ujem = obnažiť

rozháňať, -am; **rozohnať**, -žením: Svetlo temnotu rozháňa. — Beží a rukami rozháňa.

rozhárať sa, rozhára sa; **rozhorieť sa**, rozhorí sa: Iskra rozhára sa v požiar.

m. rozháranosť *píš*: rozkladné pomery, rozklad

rozheganý: stôl, posteľ

rozhegať, -ám; — **sa** = roztriasť sa

rozhlád, -u: Na hore tej sa rozhlád milý na všetky strany otvára. — *r.* literárny = revue

rozhladenosť, -ti: dôkladná a široká rozhladenosť

rozhládiť sa, -ím sa

rozhlas, -u = rozhlásenie

rozhlásiť, -ím; **rozhlasovať**, -ujem

rozhlasovateľ, -a

rozhliadnuť sa, -nem sa: po kraji, po živote

rozhnevať, -ám, k hnevu pohnúť, popudiť; — **sa**

rozhodiť, *v.* **rozhádzat**

rozhodne, *prisl.*

rozhodnosť, -ti: Zdedila i ona kus matkinej rozhodnosti, ale mala pritom mäkké srdce. (HVaj. VIII. 25.)

rozhodnúť, -nem; **rozhodovať**, -ujem = rozsúdiť; — **sa** = rozmyslieť si

rozhodnutie, -ia

rozhodný: krok, boj, chvíľa, víťazstvo

rozhojnenie, -ia: majetku

rozhojniť, -ím; **rozhojňovať**, -ujem = rozmnožiť, rozšíriť

rozhorčenie, -ia; **rozhorčenosť**, -ti

rozhorčený

rozhorčiť, -ím; **rozhorčovať**, -ujem = rozhnevať, rozpajediť; — **sa** na niekoho

rozhorieť sa, -ím sa; **rozhárať sa**, -am sa = rozpáliť sa: kým sa drevo rozhorí. — Maco pripálil si fajočku, dva-tri razy lepšie potiahol, aby sa mu rozhorelo. (Gr. Taj. II., 6.)

rozhorliť sa, -ím sa; **rozhorľovať sa**, -ujem sa

rozhorúčiť, -ím = rozpáliť; — **sa**

rozhostiť sa, -ím sa = rozšíriť sa: Nad dedinou rozložila noc svoje čierne krídla, pokoj a ticho rozhostilo sa v stavaniach. (Kukuč. III. 40.)

rozhovor, -u

rozhovoriť sa, -ím sa

rozhrabať, -em; **rozhrabávať**, -am; **rozhrabovať**, -ujem: mravčie hniezdo *r.*

rozhranie, -ia, miesto, kde sa hranice al. cesty delia a stýkajú; rozcestie: Náš Peter ocítil sa tedy jedným razom na novom rozhraní života. (Kukuč. XIV.)

rozhrešenie, -ia = odpustenie hriechov

rozhrešiť, -ím; **rozhrešovať**, -ujem = od hriechov oslobodiť

rozhrnúť, -niem; **rozhrŕňať**, -am: zbožie lopatou *r.*

rozhrýzť, -hryziem; **rozhrýzť**, -am;

rozhrýznúť, -nem: Kto chce ja-
dro, musí škrapinu rozhrýz-
núť. (Koll.)
rozhútať, -am = rozmysliet'
rozhybať, -em: r. zvon
rozchod, -u
rozchodiť sa, rozchodíme sa; **rozísť**
sa, rozídeme sa; **rozehádzať sa**,
-am sa: Rozišli sa pre zlatku
(nedojednali sa). (Rr.)
rozchodník, zelina (Sedum)
rozchodný, čo sa rozchádza; k roz-
chodu náležiaci
rozehváliť, -im; **rozehválený**
rozehvat, -u
rozehvátat, -am; **rozehvacovať**,
-cujem = rozchytat', rozobrať:
Rozehvátali to na ruvačku-
mačku; ako čo by darmo dávali.
(Záur.)
rozehýriť, -im; **rozehyrovať**, -ujem
= rozhlásiť; — sa
rozehytiť, -ím; **rozehycovať**, -ujem;
rozehytat, -ám; **rozehytávať**, -am
= rozehvátat'
rozihrať sa, -ám sa
rozísť sa v. **rozchodiť sa**
rozjarený
rozjachať sa, -ám sa, -cem sa
rozjariť, -ím, vzrušiť; — sa
rozjasnený: očiradosťou rozjasnené
rozjasniť, -ím; **rozjasňovať**, -ujem;
— sa: Na tú zvesť tvár jeho sa
rozjasnila.
rozjatriť, -ím: ranu; — sa
rozjedat' sa, -á sa; **rozjesť sa**, rozje
sa = rozširovať sa (o rane)
rozjedovaný
rozjedovať, -ujem; — sa
rozjímanie, -ia = rozmýšľanie
rozjímať, -am o niečom = roz-
mýšľať, premýšľať

rozjímový: r. život (kontempla-
tívny)
rozkajať sa, -kajam sa = pokánie
robiť
rozkálať v. **rozklať**
rozkaz, -u: dať, vydať, vykonať,
poslúchať rozkaz; z rozkazu
kráľovho
rozkázať, -žem; **rozkazovať**, -ujem:
Rozkáž psovi, pes chvostovi,
urob si sám. — Doma si roz-
kazuj! — Kto sa nenaučil po-
slúchať, nebude vedieť ani roz-
kazovať. (Záur.)
rozkazovací spôsob
rozkazovač, **rozkazovateľ**, -a
rozklad, -u, rozloženie, rozpad-
nutie: r. štátny
rozkladať, -ám v. **rozložiť**
rozkladný: rozkladné pomery
rozklať, -kolem; **rozkálať**, -am =
rozštiepiť: drevo klinom
rozklúť, **rozklúvať**, -ujem; **roz-
klúvať**, -am: Kurča rozklúlo
vajce.
rozkmásať, -šem = roztrhať
rozkmotriť, -ím; **rozkmotrovať**,
-ujem; — sa: rozkmotрили sa =
prestali byť priateľmi
rozknísať, -kníšem = rozklátiť
rozkol, -u = rozštiepenie; schizma;
rozkolníctvo, -a
rozkolník, -a = odštiepenec (schiz-
matik)
rozkonárený
rozkonáriť sa: Štepy sa rozko-
nárily. — Hrubé to byly stro-
my a široko rozkonárené.
(Dbš. Sl. pov.)
rozkopať, -em; **rozkopávať**, -am:
mravenisko
rozkoš, -e, najvyšší stupeň útechy,

potešenia; príjemnosť smyslom a telu lahodiaca: Menej sa smrti bojí, kto nevie o rozkošiach.
rozkošný = utešený, pekný, milý
rozkotúľať, -am: Peniaze sa rozkotúľaly.
rozkradnúť, **rozkrasť**, -kradnem;
rozkrádať, -am: Všetko mu rozkradli.
rozkrájať *o.* **rozkrojiť**
rozkrákorený: Jeden z našich stojí stranou. Netisne sa medzi iných rozkrákorených. (Kukučín: M. v.)
rozkričať, -ím; **rozkrikovať**, -ujem = rozhlásiť, roznieť: Rozkričal ho po meste.
rozkričať sa, -ím sa
rozkročiť sa, -ím sa
rozkrojiť, -ím; **rozkrájať**, -am; **roz-krojovať**, -jujem: chlieb, mäso, pečeňu
rozkrok, -u; **rozkroky**, -ov, časť tela, kde sa nohy rozchádzajú; časť nohavíc, kde sa dve polovice schádzajú: nohavice v rozkroku roztrhané
rozkrúcať, -am; **rozkrútiť**, -ím
rozkudlený: rozkudlené vlasy
rozkúsať, -šom
rozkúskovať, -ujem
rozkuštriť, -ím = roztriasť vlasy, rozstrapatiť
rozkuť, -ám = rozkuť, rozhrabať
rozkvasiť, -ím; **rozkvasovať**, -ujem; — sa, rozkysnúť; rozhnevať sa
rozkvet, -u: r. umenia, slovesnosti, priemyslu. — Správna reč je dobrou známkou vzdelanosti, a preto dbajme o rozkvet materčiny!

rozkvitať, -ám; **rozkvitnúť**, -nem: Ladná jako ruža rozkvitajúca.
rozkývať (sa), -em (sa)
rozlad, -u = (disharmónia)
rozladiť, -ím: piano je rozladené
rozľahlý
rozlámať *o.* **rozlomiť**
rozlepiť, -ím; **rozlepovať**, -ujem;
rozliepať, -am
rozletieť sa, -ím sa: Dvere sa rozletely dokorán.
rozliať, -lejem; **rozlievať**, -am; — sa: Je škoda, preškoda, tej krvi červenej, čo sa rozlievala po tráve zelenej. (Sl. ps.) — A tu sa rozlievalo i jej bytnosťou čosi takého milého, sladkého a srdce od radosti zabúchalo a prsia sa hrdosťou dvíhaly... (Kukuč.: Dom v str. I. 61.)
rozlične, *prisl.* = rozličným spôsobom, všelijako; **rozličný**
rozličnosť, -ti
rozliehať sa, -am sa; **rozľahnúť sa**, -nem sa = rozchádzať sa hlasom, zvučať: Piesne sa v háji rozliehaly.
rozliezať sa, -am sa; **rozliezť sa**, -leziem sa: Rozliezli sa ako ploštice. — Sirotky musely sa po svete rozliezť. (Rr.)
rozlíšiť, -ím; **rozlišovať**, -ujem niečo od niečoho; — sa
rozloha, -y = rozloženie, rozčlenenie, rozčlánkovanie, rozvinutie (mysli)
rozlomiť, -ím; **rozlámať**, -em: na kúsky
rozložiť, -ím; **rozkladať**, -ám = rozostrieť: plátno na sušenie. — Keď ona svoje biele ruky rozkladala, každá žilka v mojom

tele hrala. (Sl. ps.) — **sa** = rozširovať sa, rozťahovať sa: rozložiť sa táborom

rozlúčenie, -ia

rozlúčiť, -im; rozlučovať, -ujem; —**sa**: Keď sa so svojou matkou rozlúčil. — Keď sme sa my s milým rozlučovať mali, aj tá zem plakala, čo sme na nej stáli. (Koll. Zp.) — Nič nás nemôže rozlúčiť. — Biskup rozlučuje manželov.

rozlúčka, -y = rozlúčenie, rozluka

rozlučovateľ, -a

rozlúčsvet, -a, zelina (Ajuga genevensis): Kto ťažko skonáva, zapije si odvarku tejto zeliny, aby sa ľahšie mohol so svetom rozlúčiť. (Let. M. S.)

rozluka, -y = rozlúčenie

rozlúskaf, -am; rozlusknúť, -nem: orech

rozlúštit, -im; rozlušťovať, -ujem: záhadku

rozľútit, -im = rozzlobiť, rozsrdiť

rozľútosť, -ím: To ženy rozľútosť. (Kukučín)

roz máhať sa *v.* **rozmôcť sa**

rozmach, -u: r. síl: mohutný rozmach krýdel

rozmarín *v.* **rozmarín**

rozmanitosť, -ti

rozmanitý = rozličný

m. rozmar *piš*: chútka (má svoje chútky), vrtochy, vôľa, humor

rozmarín, -u (z *lt.* rosmarinus)

rozmazať, -žem; rozmazávať, -am

rozmaznanec, -nea

rozmaznať, -ám: dieťa

rozmer, -u = miera; istý počet a poriadok dlhých a krátkych slabík (metrum)

rozmerať, -iam; rozmeriavať, -am = vymerať

rozmetať, -ám; rozmetávať, -am = rozhadzovať

rozmiesiť, -im: cesto

rozmiesť, -metiem; rozmetať, rozmetávať, -am

rozmiešať, -am: vápno s vodou

rozmlátiť, -im

rozmliaždiť, -im

rozmlieť *i* **rozomlieť, rozmelem**

rozmnožiť, -ím; rozmnožovať, -ujem = rozhojniť: Neporiadky sa v krajine rozmnožily.

rozmnožovateľ, -a

rozmôcť sa, -môžem sa; rozmáhať sa, -am sa = moci nadobúdať, šíriť sa: Zlosť a nepriazeň sa rozmáha. — Choroba sa rozmáha. — Oheň sa rozmáha.

rozmočiť, -ím; rozmáčať, -am: chlieb; — **sa**

rozmokať, -ám; rozmoknúť, -nem: Zem po daždi rozmokla.

rozmotaf, -ám = rozplieť

rozmrviť, -ím, mrvením rozdrobiť

rozmrziť, -ím; — sa

rozmysel, -slu = rozváženie; **rozmyselný**

rozmyslenie, -ia

rozmyslený, s rozmyslom činený

rozmýšľať, -ám; rozmýšľaf, -am: Rozmýšľam nad tým, komu sme dlžní. — Jano rozmýšľal nad svojím nešťastím.

rozmýšľanie, -ia

roznášač, -a

roznášanie, -ia

roznášať *v.* **rozniesť**

roznecovať, -ujem; roznieť, -im = rozpáliť: Čo by bolo bývalo s nami bez ducha, ktorý v 1840.

rokoč štúrovci roznieťili.
(Joz. Škultéty.)
rozniešť, -nesiem; **roznášať**, -am:
 Oheň sa rozmáha, povest' sa
 roznáša.
roznieťenie, -ia = rozpálenie
roznieťiť *v. rozniecovať*
m. rôzny piš radšej: rozličný, roz-
 dielny
rozobrať, -beriem; **rozberať**, -ám:
 Už sa nám driemalo a vy ste nás
 rozobrali svojim spevom.
rozodniť sa; **rozodnievať sa**
rozodrať, rozderiem
rozohnať, -ženiem; **rozháňať**, -am;
 — sa: Vlk ovce rozháňa. —
 Beží a rozháňa rukami.
rozohniť, -ím; **rozohňovať**, -ujem
 niekoho proti niekomu; — sa
rozohrať, -hrám
rozohriať, -hrejem: **rozohrievať**, -am
rozochvenie, -ia: „Áno — ja ju
 ľúbim!“ Opakoval si to v radost-
 nom rozochvení. (Kukučín.)
rozochvieť, -chvejem: Rozochve-
 la ma kázeň.
rozomlieť, **rozmlieť**, -melem
rozopätý
rozopnúť, -nem: **rozpínať**, -am;
rozpät', **rozopät'**, rozopnem: šaty;
rozpínať sa: Rozpína sa ako
 nebo do nekonečnosti. (Št. Krč-
 méry)
rozopra, -e
rozoprieť, -priem; **rozopierať**, -am
rozorať, -oriem; **rozorávať**, -am:
 ' pole
rozorvať, -em; **rozrývať**, -am: Tráp-
 ny bôľ rozrýval mi srdce.
rozoschnúť, -schnem; **rozoschýnať**,
 -am; **rozsychať**, -ám: Sudy na
 slnci rozoschly.

rozosiť, -sejem; **rozosievať**, -am
rozoslať, -šlem; **rozosielať**, -am:
 poslov
rozosmiať (sa), -smejem (sa): Ro-
 zosmial sa, až mu oči slzily. —
 Mňa smutnú nikto nerozosme-
 je. (Ht. Sl. ml.)
rozospaný, **rozospatý**
rozospať sa, -ím sa
rozostaviť, -ím; **rozostavovať**,
 -ujem: Pod horou rozostaviť
 svoje vojsko.
rozostierať, -am; **rozostrieť**, -striem:
 Páv svoj chvost rozostiera.
rozotrieť, **roztrieť**, -iem, **rozotierať**,
 -am: na prach
rozovierať, -am; **rozovrieť**, -iem:
 Vetry rozovieraly priepasti
 orské pred nami. — sa
rozozliť, -ím; — sa na niekoho =
 rozhnevať sa
rozoznať, -ám; **rozoznávať**, -am:
 Rozoznávať veci dôležitejšie
 od vecí menej dôležitých.
rozožierať, -am; **rozožrať**, -žeriem
rozožratý
m. rozpad piš: rozpadnutie
rozpadať sa, -ám sa; **rozpadnúť sa**,
 -nem sa: Spolok sa rozpadáva.
 — Od nesvornosti i veľké štáty
 sa rozpadávajú.
rozpadlina, -y = rozpuklina
rozpadnutie, -ia
rozpajedený: Prišiel mu rozpa-
 jedený chlap do školy a pred
 deťmi ho chcel znevážiť. (Kukuč.
 VII. 95.)
rozpajediť sa, -ím sa = rozozliť sa,
 rozsrdiť sa: Rozpajedil sa,
 div od zlosti nepukne. (Dbš.)
m. rozpakovať sa piš: okúňať sa,
 klátiť sa, onačiť sa

m. rozpaky *piš*: pomykov, pochybnosť, obťažnosť, chúlivosť, povážlivosť

rozpáliť, -im; **rozpaľovať**, -ujem: nenávisť; — **sa**: Rozpaľujú sa mu oči od hnevu.

rozpamätať sa, -ám sa na niečo: Rozpamätaj sa na mňa, keď ti budem potrebný. (Dobš. Pov.)

rozpantať, -ám = rozviazať, rozuzliť

rozpapráný

rozpapať, -paprem; **rozpaprávať**, -am = do neporiadku uviesť

rozpaprčený: Ďuro odišiel, a pán Jonáš zostal už do večera rozpaprčený. (Kukuč. VII. 9.)

rozpaprčiť (sa), -ím (sa)

rozpárať, -am

rozpariť, -ím; **rozparovať**, -ujem: telo horúcou vodou; — **sa**: na slnku

rozparok *v.* rázporok

rozpásať, -pášem; **rozpasovať**, -ujem = pás odviazať

rozpätie, -ia

rozpečatíť, -ím; **rozpečatovať**, -ujem: list

rozpeľať, -iam, rozmárniť

rozpeniť, -ím; **rozpeňovať**, -ujem: vodu veslovaním

rozpichať, -ám; **rozpichnúť**, -nem: vred ihlou

rozpíliť, -im

rozpínať *v.* rozopnúť

rozpísať, -šem; **rozpisovať**, -ujem: úlohy divadelného kusu

rozpitvať, -em

rozplakať sa, -plačem sa; **rozplakávať sa**, -am sa

rozplašiť, -ím

rozplemeniť, -ím; **rozplemeňovať**, -ujem = rozplodiť; — **sa**

rozpletať, -ám; **rozpliešť**, -pletiem: vlasy

rozplieskať, -am

rozpliešť, -pletiem

rozplodiť, -ím; **rozplodzovať**, -ujem; — **sa** *v.* rozplemeniť

rozplynúť sa, -niem sa; **rozplyvať sa**, -am sa: Lebo to je len sen

— fúkneš, a všetko sa rozplynie. (Kukučín.) — Chladný vzduch, iné starosti — a rozčulenie rozplynie sa v nič. (Kukučín.)

rozpočet, -čtu: predbežný rozpočet príjmov a výdavkov

rozpočítať, **rozpočítavať**, -am

rozpoloženie, -ia; **rozpoložiť**, -ím

rozpoltiť, -ím

rozpomenúť sa, -meniem sa; **rozpomínať sa**, -am sa na niečo = v pamäti obnoviť

rozpomienka, -y: Iba keď vstúpila pod Grabovik zasa, keď videla biely krov otcovského domu, oviaily ju staré rozpomienky, ako keď nám príde na um dávny sen. (Kukuč. Dom v str. I. 62.)

— Ozvaly sa rozpomienky na smutnú mladosť, plnú nedostatku, poníženia a ťažkých bojov. (Kukuč. IV. 16.)

rozpor, -u = spor: Dosiaľ sa len krútili okolo miest, kde ležal rozpor, ako by sa ho nechceli dotknúť, bojac sa, hádam, aby sa neprehĺbil v roztržku. (Kukuč. XXIII.)

rozporok *v.* rázporok

rozposielať, -am; **rozposlať**, -poslám: listy

rozpovedať, rozpoviem = dopodrobna povedať

rozpožičať, -iam; **rozpožičiavať**, -am
rozprášiť, -im; **rozprašovať**, -ujem: nepriateľov
rozprava, -y
rozprávač, -a
rozprávať, -am o niečom: ľudom po slovensky
rozprávka, -y
rozprávkar, -a
rozpredať, -ám; **rozpredávať**, -am: šaty, knihy
rozprestrieť, -iem; **rozprestierať**, -am; — **sa**: Krásna rovina rozprestiera sa predomnou. — Plavec podľa vetra plachty rozprestiera.
rozpréchnuť sa, -nem sa; **rozpréchať sa**, -am sa: A s celou duševnou silou zbiera myšlienky. Ťažko ich posbierať. Rozpréchlý sa, ako keď výstrel zhrmí nad krídľom poľných vrabcov. (Kukuč. III. 111.)
rozpriať, -am; **rozpriať**, -nem: kone, voly
rozpriať, -pradiem; **rozpriať**, -am
rozpriešťať, -ím; **rozpriešťať**, -ujem, rozšíriť v priestore; — **sa**, rozšíriť sa; obšírne o niečom rozprávať
rozprieť, -iem v. **rozoprieť**
rozprúdiť, -im; **rozprudzovať**, -ujem; — **sa**: krv
rozptyliť, -im; **rozptyľovať**, -ujem = rozohnať, rozplasiť: Osobné poznanie mierni protivy, rozptyľuje nedorozumenia. — No hoci sú i nie rozptylené obavy a starosti, predsa rozhostil sa mier v duši a spokojnosť. (Kukuč.: Dom v str. I. 84.)

rozpučiť, -ím; **rozpúčať**, -am; — **sa**
rozpuk, -u = rozpuknutie: To vám bolo do rozpuku. — Do rozpuku sa smiať.
rozpuklina, -y
rozpuknúť sa, -nem sa; **rozpukávať sa**, -am sa; **rozpukovať sa**, -ujem sa = roztrhnúť sa: Rozpukol by sa, keby tajomstvo v sebe zadržal.
rozpuknutie, -ia = rozpuk
m. rozpustilý (ausgelassen), rozpustilec, rozpustilosť, *piš*: samopašný, samopašník, samopašnosť
rozpustiť, -ím; **rozpúšťať**, -am: vojsko; plachty na lodi
rozputnálny
rozputnať, -ám; **rozputnávať**, -am = pút zbaviť: I náruživosti sa rozputnaly a nemilobohu vzrástla veľká polemická literatúra. (J. Vlček: Dejiny slov. lit.)
rozrad, -u = rad, poriadok
rozradiť, -ím; **rozrádzať**, -am = odradiť
rozradostený
rozradovať, -ujem: Janka rozradoval veľmi starý pán, že sa na neho odvoláva. (Kukuč. XIX.)
rozrameniť sa: Haluzi sa v šír rozramenily. (Sldk.)
rozraziť, -ím; **rozrážať**, -am = na kusy rozbiť; — **sa**
rozrednúť, -nem; **rozredlý**
rozrezať, -režem; **rozrezávať**, -am: novú knihu
rozriediť, -im; **rozriedený**
rozriešiť, -im (na pr. záhadku)
rozrúbať, -bem, **rozrúb**, **rozrúbaj**
rozrúcať, -am

rozruch, -u = nepokoj; rozčulenie
rozrušiť, -ím; **rozrušovať**, -ujem:
 Klepotanie parného stroja, jed-
 notvárne trasenie uspáva a ti-
 chým pokojom naplňuje roz-
 rušeného ducha. (Kukuč. XV)
rozryť, -ryjem; **rozrývať**, -am
rozrývať v. **rozorvať**
rozsácať, -am; **rozsotiť**, -ím
rozsadiť, -ím; **rozsádzať**, -am
rozsadlina, -y
rozsadnúť sa: Rozsadli sa na lúke.
rozsah, -u = (extensio)
rozsekať, -ám; **rozsekávať**, -am
rozsiachlosť, -ti
rozsiachly
rozsiať, -sejem; **rozsievať**, -am:
 Kto vietor rozsieva, víchor
 bude žať.
rozsievač, -a
rozsievanie, -ia
rozskočiť sa; **rozskákať sa**: Žaby
 sa rozskákaly.
rozsmútiť -ím: Matkin prísny hlas,
 jej tvrdosť ju rozsmútily.
 (HVaj. VIII. 25.)
rozsmútiť sa, -im sa *nad niečím*:
 Starena, úprimne oddaná svojej
 veliteľke, rozsmútila sa nad
 jej neobyčajným stavom. Ešte
 ju nikdy nevidela takú roz-
 čulenu. (HVaj. VIII. 39.)
rozsnovať, -snujem = rozplieť
rozsobáš, -a
rozsobášiť, -im; — sa
rozsrdiť, -ím = rozhnevať; — sa
 na niekoho = rozhnevať sa:
 Ťažko bolo blížiti sa k rozsrde-
 nému starcovi. — Dozvediac
 sa príčinu sporu, rozsrdila sa
 na dcéru. (HVaj. VIII. 25.)
rozstrapatiť, -ím

rozstrájať, -am; **rozstrojiť**, -ím:
 Národnostná otázka stratí svo-
 ju štát rozstrájajúcu silu.
rozstreliť, -ím; **rozstrielať**, -am =
 strieľaním rozbiť; všetok prach
 rozstrielať = spotrebovať
rozstriekať, -am
rozstrihať, -ám; **rozstrihnúť**, -nem;
 plátno, súkno
roztúpiť sa; **roztupovať sa**
rozsúdiť, -im; **rozsudzovať**, -ujem:
 po práve rozsúdiť
rozsudný = rozvážlivý; **rozsudok**,
 -dku
rozsušiť sa: Nádoba drevená na
 slnci sa rozsušila.
rozsvietiť, -im; **rozsvecovať**, -ujem
rozsychať sa v. **rozoschnúť sa**
rozsypať, -em; **rozsýpať**, -am:
 hrach, múku, peniaze; — sa:
 Putňa sa rozsypala. (Rr.)
rozšafný = opatrný, múdry
rozšantročiť, -ím = premrhať
rozšíriť, -im; **rozširovať**, -ujem
rozširovateľ, -a
rozškeriť sa: Makovica sa roz-
 škerila.
rozškľabina, -y = rozsedlina
rozškľabiť sa; **rozškľabovať sa**
 = rozovierať sa; rozškeriť sa
rozškrabať, -em
rozšliapať, -em; **rozšliapnúť**, -nem;
rozšliapávať, -am
rozštep v. **rázštep**
rozštiepenina, -y
rozštiepiť, -im; **rozštiepať**, -am:
 drevo sekerou
rozštvrtiť, -ím
rozťahovať, -ám
rozťahovanie, -ia
rozťahovať, -ujem; **rozťahnúť**,
 -nem: sieť, súkno, šaty. — Voj-

ska sa rozťahlo po celej rovine.— Začal sa rozťahovať, ani máčik na prípecku. (Kukuč. XXIII.)

roztápať *v.* **roztopiť**

rozťať, rozotnem; **roztínať**, -am: hlavu sekerou

rozťažobíť sa, -ím sa: Rozťažobíť sa nad svojou biedou. (Dbš.)

roztiecť sa, -tečie sa; **roztekať sa**, -á sa

roztierať *v.* **rozotrieť**

roztínať *v.* **rozťať**

roztlieť, -tlčiem; **roztlkať**, -am

roztočiť, -ím; **rozťáčať**, -am

roztok, -u, rozpustenina; rozdelený tok i kraj, kde sa potok na viac ramien rozteká

roztomilý

roztopašný *v.* **samopašný**

roztopený (kov)

roztopiť, -ím; **roztápať**, -am; — **sa**

roztratiť, -ím; **roztráčať**, -am

roztrepať, -em

roztrhať, -ám; **roztrhnúť**, -nem: na kusy. — Dobre ma neroztrhne od jedu, od zlosti. (Sb. M. S.)

roztrhlina, -y

roztriasať, -am; **roztriasť**, -trasiem: Na zlej ceste sa na voze všetko roztriaslo.

roztriediť, -ím; **roztriedovať**, -ujem

roztrieskať, -am: Skaly loď na kusy roztrieskaly. — **sa**

roztrieť *v.* **rozotrieť**

roztrúbiť, -ím; **roztrubovať**, -ujem: Už to všetko roztrúbil, vybubnoval, vyrapotal, vyblabotal. (Záur.)

roztrúsiť, -ím; **roztrusovať**, -ujem: slamu, peniaze

roztržite, **roztržito**: Pri robote sa neraz zamyslí, odpovedá roztržite. Vidno, prechováva myšlienky, ktoré drží výlučne pre seba. (Kukuč. Dom v str. 15.)

roztržitosť, -ti, nedostatok pozornosti

roztržitý = nepozorný

roztržka, -y = rozdvojenie, roztrhnutie ľudských myslí; spor: Dosiaľ sa len krútili okolo miest, kde ležal rozpor, ako by sa ho nechceli dotknúť, bojac sa, hádám, aby sa neprehlbil v roztržku. (Kukuč. XXIII.)

roztúžiť sa, -ím sa; **roztužovať sa**, -ujem sa = trúchliť

roztvoriť, -ím; **roztvárať**, -am

rozum, -u, mohutnosť duše veci rozoznávať, rozvažovať, mysliet: Rozumom je slabý. — Čo hlava, to rozum. — Koho Pán Boh chce potrestať, tomu rozum vezme. (Záur.) — Priniesla ho o rozum. — Prešiel mu cez rozum. (Rr.)— Za rozum sa lapíť (dovtípiť sa, porozumieť). (Dbš.) — Čo rozum nedáva, čas prináša. — Chytil sa rozumu.

rozumieť, -iem, rozumejú (nie: rozumia) niečo. — Rozumie svoje remeslo. — **sa**: Rozumie sa do veci.

rozumkár, -a = mudrák

rozumkovať, -ujem

rozumný

rozumovať, -ujem, rozumne rozoberať, rozsudky robiť

rozutekať sa

rozuzlenie, -ia

rozuzliť, -ím; **rozuzľovať**, -ujem

= uzol rozviazať; riešiť: Rozuzlí sa všetko inak. (Štefan Krčméry.)

rozvadiť, -ím: Nuž nech je akokoľvek, budeme mlčať a vás dvoch rozvadených oddelíme. (Kukučín.)

rozvádzať, -am; **rozviesť**, -vediem

rozvaha, -y = rozváženie

rozvaliť, -ím; **rozváľať**, -am; **rozvaľovať**, -ujem; — sa

rozvariť, -ím; **rozvárať**, -am: hrach v hrnci

rozvatriť, -ím; — sa

rozväzok, -zku

rozväzovať *v.* **rozviazať**

rozvážať *v.* **rozviezť**

rozvážiť, -ím; **rozvažovať**, -ujem, na váhe rozmerať; premýšľať, rozjímať

rozvažitý, **rozvažlivý** = opatrný, múdry, rozumný

rozveseliť, -ím; **rozveseľovať**, -ujem: Spievaj si, dievčatko, rozveseľuj pole. (Sl. ps.) — Dnes už má dvoch chlapcov, ktorí rozveseľujú celý dom. (Kukuč. Dom v str. 11) — sa

rozvetvenie, -ia; **rozvetvený**

rozvetviť, -ím; **rozvetvovať**, -ujem: Stromy rozvetvujú sa v korunu.

rozviať, -vejem; **rozovievať**, -am

rozviazať, -žem; **rozväzovať**, -ujem: Jazyk sa mu rozviazal. — Na všetky steny by nepopísal, čo Durduľa napletie, keď sa jej jazyk rozviaže. Ona vie všetko. (Kukuč. III. 41.)

rozvidniť sa: Pokiaľ sa nerozvidní, nehýb sa z domu. (Kukučín.)

rozviedka, -y = zvedy, výzvedy

rozviesť, -vediem; **rozvádzať**, -am = rozlúčiť

rozviezť, -veziem; **rozvážať**, -am

rozvíjať, -am; **rozvinovať**, -ujem; **rozvinúť**, -viniem; **rozvínať**, -am; **rozviť**, -vijem: Kvet sa rozvíja. Na hrobe sa rozvíja tulipán. (Sl. ps.) — Rozvili sme už zástavy naše; vidíte ich povievať nad hlavami svojimi: slúbte nám, že ich neopustíte v nijakom boji, v nijakom nebezpečenstve. (Lud. Štúr.)

rozvláčiť *v.* **rozvliecť**

rozvlažiť, -ím; **rozvlažovať**, -ujem = navlažiť

rozvliecť, -vlečiem; **rozvláčiť**, -ím

rozvod, -u = rozvedenie, rozlúčenie: žaloba o rozvod

rozvodnenie, -ia

rozvodniť sa: Rieky sa rozvodnily.

rozvoj, -a

rozvrat, -u

rozvrátiť, -ím; **rozvracať**, -iam = rozbiť, rozpoltiť; vyvrátiť

rozvrh, -u = plán: Rozvrh hodín žiakom oznámiť

rozvrhnúť, -nem; **rozvrhovať**, -ujem = rozhodiť, rozdeliť

rozvzteklený

rozvzteklíť, -ím *niekoho niečím*

rozzeviť, -ím; **rozzevovať**, -ujem: ústa. — Na humne rozzevené sú predné i zadné vráta. (Kukučín)

rozzlobiť, -ím = rozsrdiť

rozzúrený

rozzúriť, -ím; — sa

rozžalostiť sa, -ím sa = rozžialiť sa: Rozžalostila sa neborká

a začala veľmi plakať. (Dbš. Sl. pov.) — Rozžalostili sme sa nad tým všetci. (Rr.)

rozžať, rozožnem; **rozžíhať**, -am
rozžehnať sa, -ám sa; **rozžehnávať sa**, -am sa = rozlúčiť sa: so svetom

rozžeravieť, -ie; **rozžeravený**
rozžeraviť, -ím

rozžialený: Sused rozžialený chodí po dvore.

rozžialiť, -im = žiaľom naplniť,
rozžialiť sa, -im sa = rozžalostiť sa

rozžiariť sa, -im sa: železo vo vyhni

rozžihadlo, -a, nástroj na rozžíhanie

rozžuť, -žujem; **rozžúvať**, -am

Rožňava, -y, mesto

rožný = 1. uholný, 2. rohatý:
 rožný dobytok, statok; rožný dom

rožok, -žka = malý roh: Má v rožku. (Má veľa rozumu.) (Dbš.)

rtík, -a; *zmenš. od ret*

rtý *o. ret*

rub, -u = 1. rubnutie; 2. opak; na ruby obrátiť

rubač, -a = drevorubač

rubáč, -a, ženský oblek *o. rubáš*

rúbaň, **rúbaňa**, -ne; **rúbanisko**, -a, miesto v hore, kde sa drevo rúba; miesto po vyrúbanej hore

rubáš, -a, ženský oblek (srov. rus. rubacha)

rúbať, -em; **rubnúť**, -nem; **rúbavať**, -am: Keď sa drevo rúbe, v oba boky ívere skáču. (Zátor.)

rubel, -bla, strieborný i papierový peniaz ruský: v rubli, po rubli

Rubikon, -a, teraz Pisatello, rieka v hornej Itálii, ktorá bola hra-

nicou medzi Itáliou a Galiou; povestná pochodom Caesarovým, ktorý bol znamením občianskej vojny: Prešiel Rubikon (= urobil rozhodný krok).

rubín, -a, drahokam; **rubínový**

rubíť, -ím, daň predpisovať (čiže vyrezávať na rováš)

rubopis, -u (= endossement)

rubrika, -y (*lt.*), stĺpec

rubrum, -bra (*lt.*), nadpis, záhlavie

rúcať, -am; — **sa**

ručanie, -ia

ručať, -čím: Krava, ktorá veľa ručí, málo mlieka dáva. — Zdochla krava, ktorá ručievala.

rúče, *prisl.* = zručne: pekne rúče

ručenie, -ia: majetkom

rúči = pekný, kaľavný, dobrý, obratný: r. robotník = dobrý, obratný robotník

ručička, -y, malá ruka: r. na hodinách = ukazovač

ručíť, -ím za niečo niečím, *nie*: dobre stáť (maď. jótállani); **ručíť sa**: Kto sa ručí, ten sa mučí.

ručiteľ, -a; **ručiteľstvo**, -a

rúčka, -y

ručník, -a; **ručníček**, -čka

ručný

ruda, -y; **rudný**

rudimentum, -ta (*lt.*), základ, pôčiatok

rudnatý = rudu majúci

rudníetvo, -a

rudnúť, -nem = rudým sa stávať

rudý = červený, hrdzavý

ruhač, -a: Ruhači, ktorí hlas svojich otcov do chlievov zamýkať chcete! Viete vy, akú hanbu vy z tých slov na vlastnú hlavu sypete? Či v chlievoch ste

sa vy narodili? Či kočišia vás vraviť učili? (Takto odvetil Sládkovič potupovateľom slovenčiny, reprodukujúc ich drzý tón.)

rúhanie, -ia

rúhať sa, -am sa: Kto si rodom Slovák, rodom šuhaj, slovenskej sa ty reči zlobivo nerúhaj! (V. Paulíny-Tóth.)

rúhavý

ruch, -u = hnutie, pohyb

rúcho, -a = odev, šaty; nevestin výstroj: cirkevné rúcho

ruina, -y (lt.), rozvalina

ruja, -e = naháňanie

rujnosť, -ti = bujnosť: V jej tanci bol i oheň i rujnosť, — ale v hraniciach miery a estetickej strojnosti. (HVaj. V. 209.)

rujný = bujný; rozjarujúci: víno

ruka, -y: z ruky do ruky.

Má peknú ruku (pekne píše).

— Robota mu išla od ruky, radosť sa bolo dívať. (Jégé.)

Dostal do ruky peknú kartu.

— Nosil bych ju na rukách. —

Dobre ho na rukách nenosí, (tak mu hovíe). — To je moja pravá ruka (výdatný pomocník).

— Ruka ruku umýva, aby obe byly čisté; a obe sú biele. —

Má prajnú ruku. — Oboma rukama rozdáva. — Plnou rukou, plným priehrštím dáva.

— Viac rúk viac spraví. (Zatur.)

— Na svoju ruku robí (remeslo, gazduje, kupčí samostatne).

— Mali sme plné ruky roboty (mnoho). — Dal mi ruku na to (sľúbil).

— Je mu pravou rukou vo všetkom. —

Podali si ruky (smierili sa). —

Má ho v rukách (v moci). (Rr.)

— Zbožie ide dobre od ruky

(má odbyt, kupujú ho). (Rr.)

rukáv, -a: To sa nedá vytriasť z rukáva.

rukávec, -vca, krátky rukáv; manšeta

rukavica, -e; rukavička, -y, časť

obleku na pokrytie rúk: rukavice bez prstov a s prstami.

rukavičkár, -a

rukávník, -a (= mufta)

rukodielňa, -ne

rukodielny

rukojemník, -a

rukojemstvo, -a v. záruka

m. rukolapný (handgreiflich) *píš:* makavý, zrejmý, zjavný

rukopis, -u

rukoväť, -ti, rúčka, držadlo, za ktoré sa berie nejaká vec; príručná kniha

rukovať, -ujem, na vojenskú službu sa poberať

rukoviny, -ín = oddávanie

rula, -y, hornina, jedna z prvotných

I. **rum, -u =** rozvalina

II. **rum, -u (angl.),** pálené z odpadkov cukrových al. cukrovej

trsti pripravené

rumádzgať, -am, prežúvať; plakať

rumanček, -a = harmanček

rumeň, -a, -e; rumenec, -ncea = červenosť tvári: Tvár sa zaliala rumeňou, ani mladému dievčaťu,

keď má vykričať svoje taje. (Kukuč. XXIII.)

rumenie, -ia (od rumiť)

rumenieť, -iem = červenieť; —sa

rumeniť, -ím = červenieť

rumenný = červený
 rumiť, -ím = búrať, rúcať
 Rumun, -a; Rumunsko, -a; rumun-
 čina, -y; rumunský
 runa, -y, meno starodávneho písma
 severozápadných národov
 rúno, vlna v celosti (s kožou) zo
 zvieratá
 rúra, -y = trúba, cieva
 rúrka; rúročka, -y
 Rus, -a: Zdravý ako Rus. (Rr.)
 — Najväčší slovanský národ
 sú Rusi.
 Rus, -i = Rusko
 Rusín, -a, *pl.* Rusi (*sr.* Srbin-Srbi,
nie Srbini)
 Ruskinovce, -viec
 Rusko, -a; ruský
 (Rusniak) *v.* Rusín
 rusofil, -a, rusomil
 rusý, plavý; telovej farby
 rušaj! = hybaj! Chod' alebo pod'
 Stúpaj!
 rušanie, -ia = pohýnanie, pohnu-
 tie s miesta
 rušať, -rušiam, rušaj! = pohýnať sa
 rušeň, -šňa = lokomotíva
 rušenie, -ia: r. pokoja, smluvy
 rušiť, -ím; rušievať, -am = hý-
 bať, trhať, búrať, hubiť, kaziť;
 neplatným robiť, odstrániť
 rušiteľ, -a
 ruština, -y
 ruta, -y, zelina (*Ruta graveolens*)
 rutina, -y (*fr.*) = obratnosť, zruč-
 nosť
 rútiť sa, -im sa: Potok so skaly sa
 rúti.
 ruvač, -a, kto sa rád ruve = bitkár
 ruvačka, -y = bitka
 ruvať sa; rujem sa s *niekým* =
 biť sa: Rujú sa ako psi na ko-

sti. — Máme chuť ruvať a hrýzť
 sa medzi sebou. (Kukučín: M.
 v.) — Tu vybehnú dvaja vlci a
 začnú sa ruvať. (Ht.)
 ruža, -e, *pl. g.* rúž, ruží: ruža znak
 radosti, lásky, mlčanlivosti;
 ruža šípková, stolistá. — Ruže
 jej kvitnú na líci. — Ruža som
 ja, ruža, dokiaľ nemám muža;
 až budem mať muža, spadne so
 mňa ruža. (Sl. ps.) — Nekvitnú
 mu tam ruže. — Nemá na ru-
 žiach postlané. (Zátur.)
 Ružena, -y
 ruženec, -nca = pátriky: ruže-
 nec sa modliť
 ružička, -y: Tvár jej kvitne ru-
 žičkou. (Dbš.)
 Ružomberok, -rka; Ružomberčan,
 Ružomberčianka; ružomerský
 ružový: r. záhrada, voda; r. olej;
 ružovej farby
 ryba, -y: Od hlavy ryba smrdí.
 — Host' a ryba tretieho dňa
 smrdí. — Mačka by rybu zo-
 žrala, ale do vody nedajbože. —
 Zdravý ako ryba. — Nemý ako
 ryba. — Ryby hlušiť. — Ry-
 bu treba chytiť za hlavu, nie
 za chvost. — V mutnej vode
 ryby loviť. (Sb. M. S.) — Veľ-
 ké ryby žerú malé. (Zátur.)
 rybáček, rybárik, -a, vták (*Alce-
 do ispida*)
 rybár, -a: Rybár rozprestrel sieť
 a čakal.
 Rybár Pole (*miesto* Rybárske P.)
 Dávnejšie táto forma prídavné-
 ného mena bola obyčajná. Chyž-
 nian Voda (*miesto* Chyžnian-
 ska V. v Gemeri). Riečan Pole
 (*miesto* Riečanské P.). — Tur-

čian Hora (*miesto* Turčianska H.). (R. str. 304.)
rybáreň, -rne = rybárova chalupa
rybáriť, -im
rybárka, -y = rybárova žena
rybársky; **rybárstvo**, -a
rybezle, -í (*Ribesium*) = viničky
rybí, -ia, -ie
rybička, **rybka**, -y
rybník, -a; **rybníkový**
rybný, k rybám sa vzťahujúci:
 rybný trh
Ryby, **Rýb**, súhvezdie
ryčanie, -ia
ryčať, -ím; **ryčiavať**, -am = kričať, ručať, revať; plakať
rýdzi, -a, -e = čistý, číry
rýdzik, -a, huba (*Agaricus deliciosus*)
ryhať, -ám
rýchlik, -a = skorý vlak
rýchlo, *prisl.* = skoro, bystro
rýchlopis, -u
rýchlosť, -ti
rýchlovlak = skorý vlak
rýchly
rychtár, -a *piš* richtár (*nem.*): Sám sebe nikto nemôže byť richtárom. (Rr.) — Vrtký je síce spoľahlivý richtár, ale ani on nesmie byť richtárom v svojej veci.
rychtárovať *piš* richtárovať: Ani richtár nesmie richtárovať v svojej veci. — Deti sú mrzuté, škriepia a vadia sa, ustavične musím medzi nimi richtárovať. (Šoltésová.)
rychtárstvo, -a *piš* richtárstvo: R. je nie trest, to je dôvera, úcta, ale treba sa vedieť držať a nie len okolo krpky. (Kukuč. XXIV.)

ryjec, -jca = rytec
ryk, -u = ryčanie: Husté prachu kúdoly po poli valia sa, zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. (Samo Chalupka)
rýľ, -a, železná lopata na rytie
rylo, -a: Svine rozrývajú zem, pracujúc od svitu do noci rylom. (Kukučín: M. v.)
rým, -u (vo verši), úplná al. čiastočná rovnakosť zvukov v rozličných slovách: krok — rok.
rymovať sa: To sa nerymuje.
Rýn, -a, rieka
rýnok, -nku = rínok, námestie
rypák, -a = nosisko: Musí svoj rypák do všetkého vstrčiť (o zvedavom).
rypať, -am, -em; **rypnúť**, -nem = hlboko ryť
rys, -a = ostrovid (*Felix lynx*)
rys, -u (*od* rysovať)
rysovať, -ujem
rysuľa, -le = strakatá krava
rysavý: rysavá jalovica
ryšavý, červenkavý
ryšiak, -a
ryť, ryjem: Krt ryje. — Svine rypákom zem ryjú.
rytec, -tca
rytier, -a (*z nem.* Ritter) = hrdina; urodzená osoba: rytier bez bázne a hany
rytiersky; **rytierstvo**, -a
rytmus, -mu (*gr.*), rozmer hudobný, básnický
ryžňa, -ne *piš* **rizňa** (*z nem.*), suchý žľab, ktorým sa brvná s hory spúšťajú
ryzkaša, -e, ryžová kaša; ryža
ryža, -e (*z lt.* oryza) = ryzkaša
ryžový: ryžová kaša

S

s, so, predl. pojí sa s tromi pádmami: genitívom, akuzatívom a inštrumentálom.

I. Predložka **s, so** spojená s genitívom označuje smer shora nadol a vôbec pohyb s površia; kladie sa teda tam, kde zodpovedá predložke na. Podľa toho piš: vták sletel so stromu, keď sedel na strome; tesár spadol so strechy, keď bol na streche; šiel s vrchu, kto bol na vrchu; vzal som nôž so stola, ktorý bol na stole; sňal prsteň s prsta, ktorý bol na prste; ženci idú s poľa, keď boli na poli; so dňa na deň; v noci s piatku na sobotu; hlásnik kričí s veže; sklenica spadla so stola.

II. Predložka **s, so** s akuzatívom znamená = asi. Piš: bolo nás tam s desať; ostal dlžen s osem zlatých; so dva razy; má s osem meríc jačmeňa.

III. Predložka **s, so** s inštrumentálom označuje pochop slúčenosti, hromadnosti, spojitosti, súhrnu: otec so synom; víno s vodou dávali; zemiaky so soľou jedli; suché s mokrym zhorí; jedno s druhým predá sa to; išiel som so svojou matkou; s týmto so všetkým v hanbe zostaneš.

Rozdiel medzi predložkou **s** a **z** je zrejmý z týchto príkladov:

prikrývka s vlny (prikrývka, ktorou bola vlna prikrytá), a prikrývka z vlny (z vlny uro-

bená); žena šla s trávy, keď bola na tráve, a šla z trávy, keď bola v nej. (R. § 22. 23. 144.)

sa, zvratné zámeno = seba; keď po sebe dve zvratné slovesá nasledujú, zvratné **sa** vypúšťame pri druhom slovese, na pr.: m. učím sa modliť sa piš: učím sa modliť; m. neboj sa umývať sa, piš: neboj sa umývať: to sa neodhodí, ale odloží; to sa povie, ale neurobí. (R. § 194.)

Sabína, -y

Sabinov, -a

sáčok, -čku, malý sak

sácať v. **sotiť**

sad, -u, ovocná al. kvetná záhrada: mestský sad; obecné sady; **sadár**, -a; **sadárka**, -y

sadať, -ám; **sadnúť**, -nem

sadenec, -nca: s. viniča

sadenie, -ia

sadiť, -ím; **sadievat'**, -am; **sádzat'**, -džem: Naši sadia zemiaky. (Rr.)

sadka, -y; **sadok**, -dka, loď s mrežkovým dnom na vode, na držanie živých rýb; druh klietky pre krmené husi

sadkať si, -ám si = sadnúť si: Prosila panstvo, aby si ráčili sadkať. (Dbš. Pov.)

sadlo, -a: bravčové sadlo; vlčie sadlo

sadlý: sadlá krv, sadlé mlieko

sadnúť si v. **sadať**

sadový

sadza, -e, zväčša v pluráli: **sadze**, -í

sadzač, -a, kto v tlačiarňi písmo sádže

sádzať *v.* sadiť

sadzba, -y: rukopis je už v sadzbe
(sádže sa)

sadzový (sadza)

safián, -u, ohybná a lesklá koža
teľacia, kozia, dubovým lúhom
vyrobená

sága, -y, severská povest'

sacharín, -u, chemické sladidlo

sajdák, -a, plátená torba

sak, -u, sieť na ryby

sakristia, -ie (*lt.*), miestnosť pri
kostole, kde sa prechovávajú
sväté nádoby a bohoslužobné
predmety

sakristián, -a (*lt.*) = kostolník

sál, -u; **sála**, -y (*nem.*) = sieň,
dvorana

salajka, -y = potaš

salajkový: s. lúh

saláma, -y

sálanie, -ia: tepla

salaš, -a, miesto na holiach a po-
ľanách, kde ovce nocujú od ja-
ri do jesene (do Michala). Na
salaši je košiar, lesami ohra-
dené miesto pre ovce; z košia-
ra vypúšťajú ovce do strungy,
kde ich doja; bača a valasi spá-
vajú v kolibe.

salát *v.* šalát

sálať, -am, dýchať; horúčosť, pla-
meň zo seba vydávať: Na-
písal som ohňom a nevoľou sá-
lajúci článok „Hyenizmus v
Uhrách“. (HVaj.) — Čím ho
väčšmi tíšil, tým väčšmi hnev
sálal z tvári majstrovej. (Ku-
kučín XII.) — Každé jeho slovo,
každé dýchnutie sála šťastím
a túžbou. Ona vidí, že on je už
jej. (Kukuč.: Dom v str. I. 206).

salicín, -u, látka v kôre väčšej
časti vrbovitých rastlín

saliter, -tra (*lt.* sal petrae) = lia-
dok, sanitra

salón, -u (*fr.*), sieň spoločenská;
v Paríži tak sa nazýva výsta-
va umelecká v Palais de l'in-
dustrie; *zmenš.* salónik, -a

salónny

salva, -y (*lt.*), súčasný výstrel
z viac pušiek al. diel; výstrel
pozdravovací al. oslavovací

sám, **sama**, **samo**, **zám**. (skloňuje
sa podľa „jeden“) = samotný,
jediný: Rana sa zahojila sa-
ma. — Ani sám Pánboh mu
nepomôže. — Ani sama mať
o neho nestojí. — Dobré samo
sa chváli. (Rr.) — Sám je na
svete ako prst. (Dbš.)

samcový

samec, -mca; **samica**, -e; *zmenš.*
samička, -y

Samo, **Sama** (*od* Samuel); **Samko**

Sámo, -ma, panovník český

samobytnosť, -ti = svojráz

samočinnosť, -ti; **samočinný**

samodruhá, -ej = ťahotná. A beda
samodruhým a dojčiacim
v tých dňoch. (Mat. 24, 19.)

samohláska, -y

samohtiac = dobrovoľne

samojediný

samoklam, -u

samokýška *v.* kýška

samoľub, -a; *mn. n.* samoľubovia

samoľúbie, -ia

samoľúbo, *prisl.*: Starý sa usmial
samoľúbo. (Kukuč. XII.)

samoľúbosť, -ti

samoľúby

samopal, -u, vojenný nástroj

samopaš, -e; **samopašnosť**, -ti
samopašník, -a; **samopašníctvo**
samopašný: Hojže dievča samo-
 pašnô, čos' hľadalo, to si našlo:
 hľadalo si šuhajčka, čierne oči,
 biele líčka. (Koll. Zp.)
samorastlík, -a, zelina (Galium)
samorodný, **samorodý**: samo-
 rodné víno, samotok
samospasiteľný: s. viera
samospráva, -y = autonomia
samosprávny
samostan, -u = kláštor
samostatnosť, -ti; **samostatný**
samosúd, -u; **samosudeca**, -dca
samota, -y: o samote
samotár, -a, kto o samote žije,
 býva; pustovník
samotečný: čistý, samotečný
 med (čo sám natiekol)
samotný. Treba rozoznávať sa-
 motný od sám. Na pr.: Se-
 stra samotná (o samote) býva
 v svojom veľkom dome. Brat
 sám (bez pomoci iného) spravil
 si úlohu. Sám prišiel mi pove-
 dať svoju mienku (t. j. neod-
 kázal mi, ani nepísal, ale sám
 prišiel ku mne). (Rukovät'.)
samotok, -u: tokajský s.
samotretí: Bol samotretí so že-
 nou a dcérou.
samouk, -a, kto sám sa niečomu
 naučil
samourčenie, -ia
samovar, -u, riad, v ktorom sa
 varí voda na čaj
samoväzba, -y
samovláda, -y, neobmedzené pa-
 novanie jednej osoby
samovládca, -u, neobmedzený pa-
 novník, autokrat

samovlastný
samovoľnosť, -ti
samovoľný, sám po svojej vôli
 postupujúci
samovrah, -a
samovratec, -tca, zelina (Mono-
 tropos hypopitis)
samovražda, -y
samovzdelávaci, -ia, -ie: Nariade-
 ním kráľovskej námestnej rady
 zakázali všetky samovzdelá-
 vacie spoločnosti slovenskej
 mládeže. (Joz, Škultéty.)
m. samozrejmý *píš*: zrejmý, jasný
samožertva, -y
samožitný chlieb = čírožitný
samučký = samotný
Samuel, -a
samum, -umu, saharský vietor
samý, -á, -é = číry: skloňuje sa
 podľa „pekný“: Samá voda som.
 — To je samá lož. — Samý
 prvý som = najprvší (zdôraz-
 ňuje význam slova). — Samý
 posledný je (najposlednejší).
saňa, -ne, potvora vymyslená,
 štvornohá, krýdlatá, niekedy
 o viac hlavách, oheň a dym sop-
 tiacich; drak, šarkan
sanatórium, -ia (*lt.*), liečebný ústav
sandále, -ov (*gr.*), pôvodne dre-
 vené podošvy, ktoré sa remien-
 kami priväzujú k nohe; teraz
 remenné sandále
sane, saní; *zmenš.* sánky, sánok;
 sánky = spodná čeľusť; plec-
 né kosti hydiny
sangvinický, prudkej a živej po-
 vahy; prudký
sangvinik, -a (*lt.*)
sanica, -e = cesta sanná; jazda
 na saniach

sanitra, -y = saliter
 sánka *v.* sane
 sankcia, -ie (*lt.*), potvrdenie, schválenie zákona prijatého snemom
 sankcionovať, -ujem (*lt.*) = potvrdiť, schváliť
 sankovanie, -ia
 sankovať, -ujem = na saniach vozit'; — sa = na saniach sa vozit'
 sánky *v.* sane
 sapér, -a (*fr.*) = zákopník; *sapérsky*
 sapún, -a = mydlo
 sára, -y (*z maď.*), na čižme: Viem, že si to za sáru nestrčí. (Bern.)
 sarkazmus, -zmu (*gr.*), stupňovaný a ostrý výsmech
 sarkofag, -u (*gr.*) = kamenná rakva
 Sas, -a; Sasko, -a; saský
 sať, sajem (*zo ssat'*) = cicat'
 satan, -a, satanáš, -a (*hebr.*) = odporca, protivník, diabol, čert
 satén (*zo satin, fr.*), atlasová látka
 satira, -y (*lt.*), mravokárna báseň
 satisfakcia, -ie (*lt.*) = zadostučenie
 Sáva, -y, rieka
 savec, -vca, savé, cicavé zviera
 sbeh, -u = sbehnutie: sbeh veriteľov; *iné je zbeh (na pr. vojenský)*
 sbehnúť, -nem; sbežať, -ím; sbiehať, -am: sbehnúť s kopca; — sa: plátno, súkno sa sbehlo. — Sbehli sa, shrkli sa — ako kavky. — Cesty, čiary sa sbiehajú. — Celá dedina sa sbehla. (Rr.)
 sberací, -ia, -ie: lyžica
 sberačka, -y, nástroj na sberanie

sberať, -ám; sberávať, -am: sberať smotanu; sberať so stola;
 sberať sa: sberá sa na dážd'; sberáme sa do mesta
 sberateľ, -a: sberateľ ľudových piesní
 sberba, -y (*nie: zgerba*)
 sbierať, -am; sobrať, -beriem: poklásku sbierať; starožitnosti sbierať
 sbierka, -y
 sbit', sbijem; sbíjať, -am (*dovedna*). Sbili sa dovedna ako ovce v chujavici. (Kukuč. XXIII.) *iné je zbit' (ubit')*, zbíjať
 sblížiteľ, -im: sblížovať, -ujem; — sa: Len keď sme sa sblížili vrchu, zbadali sme... Kto sa jej sblíži, musí byť okúzlený. (Kukučín.)
 sbor, -u = sobranie, shromaždenie; oddelenie vojska
 sbormajster, -tra
 sborník, -a (*collectanea*)
 sborovňa, -ne, miestnosť, v ktorej nejaký sbor sa schádza
 sborový
 sbratrenie, -ia
 sbratriť sa, -ím; sbratrovať sa
 scediť, -ím; sciedzať, -am
 scelieť, -iem; scelievať, -am
 sceliť, -ím; sceľovať, -ujem = celým robiť: pole
 scéna, -y (*gr.*), javisko; výjav
 scenický (*gr.*) = divadelný
 scentralizovať, -ujem (*lt.*)
 scepenenie, -ia, zahynutie
 scepenieť, -iem, zahynúť, zdochnúť (*len o zvieratách, o človeku len potuplivo*)
 scestie, -ia
 scivieť, -iem = vyschnúť, schudnúť

scivilizovať, -ujem
scukornatieť, -ie
sevrknúť sa, -ne sa; sevrkať sa,
 -a sa
sčariť, -ím; sčarovať, -ujem
m. sčasný pís: šťastný
sčernieť, -iem = čiernym sa stať
sčerstvieť, -iem
sčervenieť, -iem, = červeným sa
 stať
sčervivieť, -iem
sčesať, -šem; sčesnúť, -nem
sčítanie, -ia = adícia
sčítať, -am = spočítať
m. sdeliť pís: oznámiť, ohlásiť, zve-
 stovať, povedať, odkázať, uve-
 domiť
sdierať, -am; sodrať, sderiem: kožu,
 kôru; *v. zodrať*
sdružiť, -ím; sdružovať, -ujem =
 spojiť; — sa
seba, sa gen. a ak. zvrat. zám.
 (nepíš: sebä, sä): Je celý bez
 seba od ľaku, od radosti. —
 Už je sebe pánom. (Samostatný
 je.) (Dbš.)
 Množ. pádov nemá; pády jed-
 notného čísla užívajú sa i pre
 potreby množného: My za seba
 (m. nás) stojíme.
 Formy gen., ak. a dat. seba,
 sebe, užívame tam, kde s dôra-
 zom vravíme: zvlášte seba ob-
 žalúvam (bez dôrazu: obžalú-
 vam sa). (R. § 130.)
 Veľmi často užíva sa inštru-
 mentál tohoto zámena i tam,
 kde ho netreba: Odvliekli so
 sebou i vykrmeného brava
 (stačí: Odvliekli i vykrme-
 ného...
m. sebachvála pís samochvála

sebaklam, -u
sebaobrana, -y
sebaúcta, -y
m. sebaurčenie pís: samourčenie
sebavedomie, -ia: Sebavedomie
 mu žiari z očí, smelosť a od-
 hodlanosť. Chodí medzi svetom,
 sťa nejaký aristokrat, sťa pán
 a gazda. (Kukuč. Dom v str.
 II. 10.)
sebavedomý
sebazaprenie, -ia
sebažertvovanie, -ia
sebec, sebca
sebeckosť, -ti
sebecký, svojho zisku žiadostivý
 na ujmu cudziu
Sebechleby, -ov
m. sebevoľný pís samovoľný =
 samopašný
seč, -i = sekanie, bitka
sečka, -y: Má v hlave sečku
 (o hlúpom človekovi). — Zo
 slamy bude len sečka. (Zát.)
sečkovica, -e = sečková truhla
sečmo, prisl. = sekajúc
sečný, čím sa niečo seká: sečná
 zbraň
Sečovce, -viec
sedadlo, -a, mn. g. sedadiel: Oproti
 obom, na nižšom sedadle, tú-
 lilo sa k nohám matkiným sedem-
 ročné dievčatko. (HVaj. V. 9.)
sedávať v. sedieť
sedem: pol siedma
sedemčlenový i sedemčlenný
sedemdesiat; sedemdesiatnik, -a
sedemdesiat šesť
sedemdesiaty
sedemmesačný
sedemnásť; sedemnásty
sedem ráz

sedemročný

sedenie, -ia

sediť, -ím, sed' sedávať, -am:

Sedí ako na trní. — Sedí ako kvočka na vajciach. — Sedieť v krčme do rána. — Sedieť vo väzení. — Niekomu na krku sediť. — Turek sedí na skrížených nohách. — Na pravom pleci mu sedel sokol. (Ht. Sl. ml.) — Moje drobné deti na kamenci sedia, kalnú vodu pijú, drobný piesok jedia. (Veniec 99.) — S kým som sedela, s tým som sedela. (Sl. ps.) — Už mu duša na jazyku sedí. (Rr.)

sediačky, *prisl.*

sedielko, -a (sedlo)

sedisko, -a: zadné sedisko (na voze)

sedkať, -ám (*m.* sedieť), hovoria deťom: Sedkaj a mlč!

sedľač, -e, sedliaci

sedlár, -a: s. robí chomúty, sedlá, vôbec všetky veci pre kone; potahuje kočiare; sedlársky; sedlárstvo, -a

sedlať, -ám; sedlávať, -am

sedliacky; sedliactvo, -a = sedliacky stav

sedliačiť, -im = sedliakom byť

sedliačka, -y

sedliak, -a, kto pole (sedlo, selo) obrába: Dávajú ma za sedliaka, sedliak spieva v poli, to mi je po vôli, pôjdem za neho. (Koll. Zp. I.) — Sedliak na všetkých robí. (Zátur.) — Páni sa medzi sebou bijú, a sedliakovi koža praští. — Páni sa medzi sebou hnevajú, a sedliaci sa za nich bijú.

sedlisko, -a, truhlica vozová: Na zadnom sedlisku, nahnutý ku predku, sedel Karol Vanovský. (HVaj. V. 9.)

sedlo, -a, *pl. g.* sedál: Jazdec v sedle sedí, na stremeňoch stojí. — Zo sedla vyhodiť. — Sluší mu to ako svini sedlo.

sedlový: kôň

sedmička, -y

sedmimíľový piš sedemmíľový

sedmina, -y

sedmo, *prisl.* = sediačky

sedmohlások, -ska, vták (Rube-cula)

Sedmohradsko, -a; Sedmohradčan; sedmohradský

sedmohran, -a; sedmohranný

sedmoraký: Má pod jazykom sedmorakú zradu. (Sl. ps.)

sedmorka, -y

sedmoro; sedmorý

sedmoslivkár, -a, chudobný zeman

sédria, -ie, krajský súd

sedriálny: s. sudca

Segedín, -a, mesto v Maďarsku

sejba, -y

sekáč, -a = človek, čo seká; nástroj na sekanie

sekanec *v.* osekanec

sekanina, -y, niečo sekaného; sekané jedlo

sekať, -ám; sekávať, -am; seknúť, -nem: Mňa už aj vychytila hlava bolieť a zima len tak ma seká. — Červená krv, ako keď človekovi žilu seknú, vystriekla. (Timrava.) — Sekol ma do živého. — Sekneš do kameňa a hneď je po kose. (Rr.) — Zubami sekať.

sekatúra, -y (*lt.*) = trápenie, prenasledovanie
 sekcia, -ie (*lt.*), pri úradoch: odbor, oddelenie
 sekera, -y (*sr. lt. securis*) = topor: Od tvrdej hrče i sekera odska-kuje i vyštrbí sa na nej (darmo napomínaš). — Sekera tupá ako motyka. (*Zátur.*) *zmenš.*
 sekerka, -y
 seklavosť, -ti
 seklavý: seklavá cesta
 sekmo *ν.* sečmo
 seknúť *ν.* sekať
 seknutie, -ia
 sekom, *prisl.* = sečmo
 sekotať: Zuby mi sekocú.
 sekret, -u (*lt.*) = tajomstvo
 sekretár, -a (*lt.*) = tajomník; sekretariát, -u
 sekta, -y (*lt.*) = rozkol
 sekulárny (*lt.*) = storočný
 sekunda, -y (*lt.*), zlá známka z úspechu; druhá trieda; sekundán
 sekundár, -a (*lt.*), druhý lekár
 sekundárny (*lt.*) = vedľajší, podriadený
 sekvester, -tra (*lt.*), nútená správa majetku úradnou osobou, nariadená s tým cieľom, aby sa vyberal úžitok pre tretiu osobu
 sekvestrovateľ, -ujem (*lt.*)
 selanka, -y = idyla
 selce, -a; selo, -a, väčšie gazdovstvo, od dediny odľahlé = majer (*Dbš. Obyč.*)
 Selce, Seliec (obec); v Selciach
 sem, *prisl.*, sem-tam: Motá sa s e m a t a m.
 semä, -ena: Je z dobrého semena (zdravý)
 semenár, -a = kupčiaci semenom

semeneč, -nca = konopné semeno
 semenisko, -a, seminár, škola al. dom, kde vychovávajú klerikov, teologov
 semennica, -e, časť rastliny, kde sú semená
 semenný
 semeno, -a: Aké semeno, taká úroda. (*Obzor XVI.*) — semienko
 semester, -tra, *pl.* semestre (*lt. sex menses*) = pol roka
 semiačko, -a = semienko, -a
 semikolón, -a (*gr.*) = stredník (;)
 seminár, -a
 seminárium, -ia (*lt.*) = semenisko, seminár
 semitský = hebrejský čiže židovský, sýrsky, chaldejský, arabský
 sen, sna: Snom sa občerstviť. — Spali tuhým snom. — Sen je sen; Pán Boh riadi noc i deň. (*Zátur.*) — Plný snov o bohatstve a šťastí. — A nešťastníku doprajte aspoň vo snách (stará koncovka *pl. lok.*) na šťastie sa dívať. (*A. Sládkovič: Milica.*)
 senát, -u (*lt.*), u Rimanov bol sbor starších, skúsených ľudí, ktorý stál po boku najvyšším úradníkom ako radca vo veciach politických: súdny senát; senát republiky Československej
 senátor, -a (*lt.*) = člen senátu
 Senec, -nca
 Senica, -e
 senior, -a (*lt.*) = starší
 senník, -a, miesto, kde seno držia
 senný (*od seno*)
 seno, -a, kosená suchá tráva: Seno hrabať. — Málo snehu, málo sena. (*Rr.*)

senokos, -u = kosenie sena
 sentimentálny (*lt.*), citom príliš sa oddajúci
 senzácia, -ie (*lt.*), podiv, úžas, vzrušenie; **senzačný**, vzrušujúci
 senzál, -a (*lt.*) = priekupník; sprostredkovateľ na burze
 separatista, -u (*lt.*), kto sa oddeľuje
 separátny (*lt.*) = osobitný
 sept. = september
 september, -bra (*lt.*), lok. v septembri, v starorímskom kalendári siedmy (septimus) mesiac
 serafín, -a, vyšší anjel; **serafínsky**
 serenáda, -y (*lt.*) = nočný spev, nočné vyhrávanie poctiť niekoho
 séria, -ie (*lt.*), rad
 seriózný (*fr.*) = vážny
 serpuča, -y, rastlina (*Serratula tinctoria*)
 sérum, -u (*lt.*), lekársky prípravok na injekcie, srvátka krvná
 servilný (*lt.*), otrocký, podliezavý
 servít, -a; **servítka**, -y (*fr.*) = uterák (pri obede)
 sesia, -ie (*lt.*) = zasadanie
 sester nec *o.* sestrenec
 sesternica *o.* sestrenica
 sesterský
 sestra, -y *pl. g.* sestár, sestier: Sestra bude vychovávateľkou.
zmenš. sestrica, -e, sestrička, -y
 sestrenec, -nca = od sestry syn
 sestrenica, -e = od sestry dcéra
 sestrica, sestrička *o.* sestra
 sever, -u = polnočná strana
 severný: Severná Amerika; Severné Ľadové more; severný pól
 Severoameričan, -a

severovýchod, -u
 severozápad, -u
 sexta, -y (*lt.*), šiesta trieda; **sextán**
 sexuálny (*lt.*) = pohlavný
 sezóna, -y (*fr.*), príslušná, príhodná časť roku; čas divadelným hrám vykázaný
 sfalšovať, -ujem
 sféra, -y (*gr.*) = kruh, okruh; pole nejakého zamestnania
 sformovať, -ujem
 sfragistika, -y, náuka o pečatiach
 sfúknuť, -nem: s. oheň, prach s obrazu. — To sa nedá sfúknuť (chytro odstrániť). (Rr.)
 sgazdovať, -ujem
 sgniaviť, -im (dovedna)
 shádzať, -džem; **shadzovať**, -ujem; **shodiť**, -ím: Shodil mu klobúk s hlavy. — Kôň ho shodil. — V. shodiť.
 Shakespeare (*čítaj* Šekspír), -a
 sháňať, -am: shora dolu; do kopy sh.; **sháňať** = daromné reči hovoriť: Nesháňaj! — **sa** za niečím: Čo máme, o to nedbáme, a za iným sa sháňame. — V. sohnáť.
 sharmonizovať, -ujem
 shľadávať, -am = hľadajúc snášať
 shliadnuť, -nem = shora dolu pozrieť
 shlobiť, -ím: Tesári shlobili ja vište. (Kukučín.)
 shluk, -u = shluknutie, shromaždenie; shrknutie
 shlúkať sa, -am sa; **shluknúť sa**, -nem sa = shromaždiť sa, shrnúť sa: Pod hradom je väčšia skupina domov, shluknutých dovedna ako krdeľ splašených oviec. (Kukučín, XV.)

shoda, -y: o shode prísudku s podmetom; o shode prívlastku s objasňovaným slovom

shodiť, -ím; **shádzať**, -džem; **shadzovať**, -ujem = dolu hodiť, na hromadu hodiť; *v.* shádzať

shodnúť sa, -nem sa; **shodovať sa**, -ujem sa = srovnáť sa

shon, -u = sháňanie, honenie

shonobiť, -ím, nasháňať si, usporiť

shora, *prisl.*

shovárať sa, -am sa s niekým skovieť *v.* zhovieť

shovor, -u, rozhovor; dohovor

shovorčivý

shovoríť sa, -ím sa s niekým

shrabáť, -em; **shrabávať**, -am = dovedna hrabať: Hrabáčka shrabáva našu lúku.

shrbatiť, -iem

shrbený

shrbiť sa, -ím sa

shrknuť, -nem, s hrkom padnúť:

Kto si stojí v slove čo priam shrkne svet... tomu moja pieseň slávou zazvoní. (Karol Kuzmány.) — **sa** = shrnúť sa:

Kde by sa shrklo veľa čiarok...

shrnúť, -niem; **shrňať**, -am = dovedna hrnúť; — **sa** = shromaždiť sa

shromaždenie, -ia = sbor, schôdzka: shromaždenie národné, valné

shromaždiť, -ím; **shromažďovať**, -ujem; — **sa**

shyb, -u = klb

shybák, -a = zaverák, zavierač nôž

shýbať, -am = sohýnať

schádzať, -am; **schodiť**, -ím; **sísť**, -sídem = dolu s vrchu ísť: schodiť na um; — **sa** (spolu): Vrchy

sa neschodia, ale ľudia áno. (Sb. M. S.) — Sídeš mi s očí, sídeš mi s umu.

M. čo ti tu schádza, *piš:* čo ti tu chybí; *m.* žito schodí, *piš:* žito vzhodí, vzíde.

schéma, -y = obrazec, vzor

schematizmus, -zmu = výkaz, soznam

schizma, -y (*gr.*), rozkol cirkevný

schizmatik, -a = rozkolník

schladiť, -ím; **schládzať**, -am

schlpíť, -ím

schmatnúť, -nem. Stará pripálila ako zbesnelá a len toľko, že ho neschmatla. (Dbš. Pov.)

schnúť, *schnem*, vlhkosť tratiť

schod, -a: Spadol so schoda. — *zmenš.* **schodík**, -a, **schodok**, -dka

schod, -u: Mesiac je na schode (posledná štvrt').

schodiť *v.* **schádzať**

schodný, kde sa môže chodiť, schádzať

schodok, -dku = nedostatok (deficit, manko)

schôdza, -dze; **schôdzka**, -y

schopnosť, -ti, je sila niečo dobré vykonať: Nemá k tomu nijakej schopnosti. (Rr.)

schopný niečoho: schopný všetkého; nie je schopný nijakej pozitívnej práce

schovať, -ám; **schovávať**, -am = popratať, skryť; — **sa**

schovávanica, -y; **schovávačka**, -y: Podme sa pohrať na schovávačku.

schradnúť, -nem

schránka, -y: s. na listy

schrúmať, -am; **schrúmať**, -ám:

Kto ohryzol mäso, nech i kosti schrúma.

schudnúť, -nem: Statok schudol.

— Schudol na triesku. (Rr.)

schudobnieť, -iem, -ejem

schúliť sa, -im sa = skrčiť sa

schválenie, -ia

schváliť, -im; **schvaľovať**, -ujem:

s. niečo väčšinou hlasov

schválne, *prisl.* = náročky, naschvál

schválnosť, -ti: Pri nás nebolo takej schválnosti. (Kukučín)

schválny: Poslal ta schválneho posla.

schvátiť, -im; **schvatnúť**, -nem = schytiť

schybiť, -ím = zmýliť sa: Dievka vo veku na vydaj neschybí, keď nedá ujsť šťastiu, ak zaklope na oblôčik komory. (Kukučín, XIX.) — Len o jedno očko schybiť. (Zátur.)

schýlený = naklonený

schýliť, -im; **schyľovať**, -ujem; — sa: Táto stena na stranu sa schyľuje. — Už sa k tomu schyľuje.

schystať, -ám = prihotoviť, pripraviť

schytať, -ám; **schytiť**, -ím; — sa: Schytil sa, ako by strelil do neho. (Zátur.) — Schytilo ma veľké bolenie. (Rr.) — Tu ju schytila radosť. (Kukuč. XXIII.)

-si prípona nikdy sa neoddeľuje od slov, ku ktorým sa pridáva: ktosi, kohosi, čohosi, kdesi, koľkosi

siaci, -a, -e: siaci stroj

siaha, -y = 1.9 m

siahať, -am; **siahnuť**, -nem, siahol, ruku vzťahnuť, aby dosiahnuť, dostať; **siahnuť** na niečo = dotknúť sa niečoho

siahodlhý, dlhý ani siaha: Kráčal siahodlhými krokmi.

siahovica, -e

siahový

siakať, -am; **siaknuť**, -nem: s. nos; **siakať sa**

siať, sejem, sial, siaty: Kto chce žať, musí siať.

siatba, -y

siatie, -ia (v ľud. reči: siaťa); *pl. g.* siatí

siatina, -y

Sibír, -i, *ž. rodu*: v tej Sibíri

Sibíria, -ie; **sibírsky**

síce: *m.* a *síce piš*: a to

Sicília, -ie, ostrov pri južnom konci Talianska; **sicílsky**

sídelný: mesto

sídliť, -im = bývať

sídlo, -a = bývanie: kráľovské s. Mali možnosť zvoľna utiahnuť sa do svojich predošlých sídel. (Joz. Škultéty.)

siedmy: pol siedma zlatého, po pol siedmu zlatom

sieň, -ne *pl.* siene, siení = pitvor; veľká izba, svetlica, dvorana

sieť, -ti: s. na ryby

sieťka, -y

sieťkovaný

signál, -u (*lt.*), znamenie, ktorým sa dáva do diaľky zvesť alebo rozkaz

signatúra, -y (*lt.*) = označenie

signum, -na (*lt.*) = znak

siheľ, -hľa; **sihliak**, -a, mladý ihličnatý strom, smrek *al.* jedľa

sihlina, -y = mladá hora jedľová;

mokrú lúka: Kozičky ohryzkávaly mäkušké ratoliestky z napadnutej sihlíny. (Orol, VI.)

sihoť, -ti = ostrov

sikačka, -y = striekačka

síkať, -am = striekať; šťať

sila, -y: Sila hynie, neduhy rastú. — Kde vládne sila, je rozumu mohyla. (Zátur.) — Toho je neslýchaná sila. (Dbš.) — Sila horu láme. (Sb. M. S.) — Zo všetkej sily. — Nemá sily ani za vrabca. (Rr.) — Silou mocou chcel mu to vydrapiť. (Rr.)

siláč, **silák**, -a, silný človek: Predsa silák, široké plecia, siaha z výše havranný vlas, nos orličí, oči bystré, čierne fúzy, hotový Černoheec. (Gr. Taj. II. 85.)

silný = nútený: Silená robota nebýva dobrá. (Rr.)

siliť, -ím = nútiť; siliť niekoho na niečo. — Silí ma na dávenie. — Nesil ho k tomu. (Rr.) — Kašeľ ma silí. — **sa**: Silil som sa, kým som mohol, ale darmo je — nejde to. (Kukučín, XV.) — Silí sa smiať, a do plaču mu je.

silnieť, -iem

silniť, -ím, silným robiť

silný

silospyt, -u = fyzika

silucta, -y (*fr.*) = tieňový obraz

Silvester, -tra

Simeon, -a

simónia, -ie = svätokupectvo

simulácia, -ie (*lt.*) = pretvarovanie

simulant, -a

síňava, -y (*od* siný)

sinekúra, -y (*lt.*), výnosný, nenamáhavý úrad

sinieť, -iem siným sa stávať

singulár, -u (*lt.*), jednotné číslo; *l.* v singulári

siný: s. nebo, more

sipieť, -ím = syčať ako had: Staré husi naťahujú hrdlá a sipia do nás. (Gr. Taj.)

sipot, -u

síra, -y, nerast (*lat.* sulphur)

siréna, -y, pišťala

sirka, -y, nerast; zápalka

sirkový

siroba, -y = sirotstvo: Siroba — horký chlieb. (Kukuč. XXIII.)

sirota, -y: Boh je otcom všetkých sirôt. (Zátur.)

sirotár, -a = sirotský dom, sirotiniec

sirotčí, -ieho = správca sirotských vecí

sirotiniec, -nea

sirôtka, -y = sirota; fialka trojfarebná (*Viola tricolor*)

sirotský; **sirotstvo**, -a

sirý = osirelý

sislať, -em, literu s nemiestne vyslovovať

sísť, sídem (dolu): tesár sišiel so strechy (nepíš: tesár sišiel so strechy dolu); **sísť sa**, sídem sa s niekým (nepíš: sišli sa spolu alebo dohromady). (R. § 210.) — Hory s horami sa nesídu, ale ľudia s ľuďmi sa sídu. (Zátur.)

sisyfovská práca, práca akú konal Sisyfos (namáhavá a márna práca)

sitár, -a, kto sitá robí a predáva

sitársky

sitárstvo, -a = sitárske remeslo

sítie, -ia = **sitina**, -y, rastlina

(juncus); šašina: Zo sítia pletú košíky, rohože.

sitniansky

sitno, -a = priepasť, peklo: Kap do sitna! — Ako by sa bol do sitna prepadol.

Sitno, -a: Neďaleko Štiavnice v Honte je vrch Sitno.

sito, -a; *zmenš.* **sitko**, -a

situácia, -ie (*lt.*) = postavenie, polozenie

sivák, -a = sivý človek; sivý holub

sivieľ, -iem

Sivko, -a (*meno koňa*); **sivko** = sivý kôň: Sivko strihal ušima a hrabal podkovami.

sivooký

sivoš, -a, sivý človek

sivý, **sivší** = šedivý

m. s jari pís: z jari

sjazd, -u

sjednať sa = pojednať sa pri kupovaní niečoho; ináč hrubý germanizmus (R. str. 306.)

sjednotiť, -ím; **sjednocovať**, -ujem; — sa

skackať, -ám = poskakovať: Skacká ako vrabec. (Rr.)

skákať, skáčem; **skákať**, -am *v.* **skočiť**: Skáče ako kobyľka. — Deti skákaly od radosti.

skala, -y: I nechže sa aj nad nami hrozná búra vznesie, skala puká, dub sa láme a zem nech sa trasie: my stojíme stále pevne... (Sam. Tomášik.) — Tak sa mu prosil, že by sa skala bola musela pohnúť. (Dbš.)

skalica, -e: zelená skalica = železný vitriol; modrá skalica = medený vitriol

Skalica; **skalický**; **Skaličan**

skálie, -ia: skackajúc po skáli
skalíť, -ím, kalným urobiť: Prečo by ste nám radosť skalili. (Zátor.) — **sa**: Pivo sa skalilo (skyslo).

skalka, -y = malá skala; **Skalka**, miestne meno

skalnatý

skalopevný

skamarátiť sa (*z nem.*) = spriateliť sa: Chytrá sa skamarátili. (Rr.)

skamenelina, -y (= petrefakt)

skamenelý: Odvrátil sa a ako skamenelý, nepovedal ani slova. (Dbš. Sl. pov. II.) — Stojí ako skamenelý. (Dbš.)

skamenieľ, -iem: Bodaj si skamenel, ako v hore skala, keď si ma vyzradil, že som ťa bozkala. (Sl. sp.) — Dobre neskamenel od divu (od ľaku). (Sb. M. S.) — Čo by som hneď tu skamenel! (Zátor.)

Skandinávia, -ie; **skandinávsky**

skántriť, -im = zničiť, zhubiť, skazit, premárniť: Že úfa aj túto potvoru skántriť. (Dbš.) — Mať toľký majetok a tak ho nemilobohu skántriť! (Ph'd. IV.) — Zakliala sa strašne, že ich akýmkoľvek spôsobom musí zo sveta skántriť. (Dbš. Pov.)

skapanec, -nea

skapanie, -ia: Je mu na skapanie.

skapať, -em = zahynúť, zdochnúť, zmiznúť: Skapeš (zdochneš) ako pes. — Skapal (zmizol), ako by ho nikdy nebolo bývalo. (Sb. M. S.) — Skapaly mu peniaze (stratily sa, ukradli mu ich). (Rr.)

skapínať, -am = zdochýnať
skárať, -am: Boh by ma skáral
časne i večne. — Bodajže ťa
milý Pánboh skáral. (Sl. ps.) —
Luhára Boh skára.

skarovať, -ujem (z *nem.*) = zabo-
čiť: Vzal širák nový, hunku no-
vú — tú len tak prehodil cez
plece — a v cestu sa dal; ska-
roval zo dvora dolu dedinou.
(PhĽd. IV.)

skaza, -y, záhuba, zahynutie: Kto
nevinným o skazu stojí zradne,
na toho iste kameň s neba spad-
ne. (PhĽd. III.) — Ká skaza
že ti je, že sa nevieš. (Dbš.
Pov.)

skaziť, -ím = pokaziť, zhubiť, zhor-
šiť: Aj môj priateľ ešte žije. Ne-
skazila ho tá prekliata Ježi-
baba. (Dbš. Pov.)

skazka, -y = rozprávka

skazonosný: Na krajinu i na ná-
rod majú vždy skazonosný
účinnok v štátnom vladárení také
pomery. (Lipa.)

skedy-neskedy

skelet, -u = kostra

skepticizmus, -mu (*gr.*) = pochy-
bovačnosť

skeptik, -a (*gr.*) = pochybovač

skielko, -a

skizza, -y (*lt.*) = náčrt

sklad, -u = skladanie, slozenie,
spojenie; čo je složené; miesto,
kde sa čo skladá

m. sklad železný, *píš*: sklad na
železo

skladať, -ám; **skladávať**, -am *v.*
složiť

skladateľ, -a, kto niečo skladá,
obyčajne hudobný skl.

skladba, -y = syntax; skladba
hudobná

skladka, -y: kúpiť niečo na skladku
(za peniaze od mnohých poskla-
dané)

skľagať, -ám, mlieko teplým kľa-
gom zosyriť

sklamať, -em = oklamať, ošudiť,
podviesť; — *sa*: Mali sme ná-
deje, ale veľmi sme sa sklama-
li. — Tu prvý raz sa sklama-
l v tom, čo pevne veril — v priaz-
ni sveta. (Kukuč. III. 60.)

skláňať v. skloniť

sklár, -a, kto sklo robí; kto sklo
do okien vstavuje

skláreň, -rne

sklársky; **sklárstvo**, -a

sklátiť, -im = sbiť: sklátiť vo vie-
re = do pochybnosti uviesť; -*sa*

skľavený = oziabnutý, skrehnutý
skľavieť, -iem = oziabnuť, skreh-
núť: Palce mi skľavely. (Zátur.)

sklenár, -a

sklenený: sklenené perly

sklenica, -e = sklená nádoba,
fľaša; *zmenš.* sklenička, -y

skleník, -a, domec sklený na pe-
stovanie rastlín

sklený; **sklenený**: sklená huta;
sklenej farby

sklep, -u; *zmenš.* skliepok, -pka

sklepať, -em; **sklepávať**, -am =
stĺcť

sklepenie, -ia = klenba

sklepený

sklepiť, -ím

sklepník, -a, kto v sklepe predáva.
kupec

skleróza, -y, zväpenenie

skleslosť, -ti: telesná; duševná;
mravná

skleslý
sklesnúť, -nem
skliepok *o.* sklep
sklo, -a: Tu celý potok zamrznutý ako sklo. (Dbš. Sl. pov. III.)
sklon, -u = sklonenie; na sklone života = na konci ž.
sklonený
skloniť, -ím; skláňať, -am: Aby mal kde hlavu skloniť.
skloniteľný
sklonnosť, -ti
sklonný k niečomu
skloňovanie, -ia = deklinácia
skloňovať, -ujem (= deklinovať)
sklopený: Ona stojí so sklopeným zrakom pred ním, ako skameneľá. (Kukuč.: Dom v str. II. 168.)
sklopit', -ím = schýlit', sklonit', svesit': oči, hlavu
skľúčený = stisnutý, skrivený: Slovensko bolo skľúčené.
skľúčiť, -im; skľučovať, -ujem = stisnúť
skĺznuť (sa), -nem (sa)
skmásať, -šem; skmasnúť, -nem = strhnúť
skmotriť sa, -ím sa
skoba, -y, železná skoba na spojenie dvoch hrád, brán a p.
skočiť, -ím; skákať, skáčem; skákavať, -am: Do ohňa, do vody by za neho skočil. (Zátur.) — Skočil, ako by všetci čerti do neho boli vstúpili (nahneval sa). (Dbš.) — Skočil mu do reči. (Rr.) — Skočil by pre ňu do ohňa. (Rr.)
skok, -u: Ak si nie celkom v nej, teda si od nej iba na krok.
skokan, -a = kenguru (*Macropus giganteus*)

skokom, prisl.
skomponovať, -ujem (*tl.*)
skon, -u = skonanie
skonat', -ám; skonávať, -am = dokonat', umrieť
skoncovať, -ujem
skončiť, -ím = koniec urobiť: život skončiť = umrieť; **skončiť sa:** skončilo sa predstavenie
skonfiškovať, -ujem
skopať, -em; skopávať, -am = rozkopať; skopať dolu
skopniť = okopniť
skôr, skorej, prisl. užíva sa v spisovnej reči: „**skoršie**“ patrí východoslovenskému nárečiu.
skôravieť, -iem
skorbút, -u (*lt.*), podjedy v ústach
skorigovať, -ujem (*lt.*)
skormútený
skormútiť, -im = zarmútiť; — sa; **skormútený**
skoro, skôr, skorej, prisl. (je slovenskejšia od „**rýchle**“); **skôrneskôr**
skorocel, -u, zelina (*Plantago*), prekrútené „**kolocier**“
skorosť, -ti; skorý
skosiť, -ím: trávu
skostnatelosť, -ti
skostnatieť, -iem
m. skovať, skovávať, *piš:* **schovať, schovávať, popratať**
skovať = skuť, skujem
skrácac' o. skrátit'
m. skrahnúť *piš:* **skrehnúť**
skrájať, -am
skrápať, -em o. skropiť
skrátenie, -ia; skráténina, -y
skrátit', -im; skracovať, -ujem: reč

skrbáľiť sa = spadnúť: skrbáľili sa so strechy
skrbec, -bca, **skrbľík**, -a = skupán: Skrbľíci a tučné svine len po smrti dobre robia.
skrblačiť, -ím = skrblieť
skrbliak, **skrbloš**, -a
skrbľiť, -ím
skrček, -čka = skrčený, malý človek; skrpatenec; zviera (Mus cricetus)
skrčiť, -ím; — sa; skrčený
skrehlý
skrehnúť, -nem, od zimy stuhnúť: Rozložme veľké vatry, nech svietia a hrejú, aby sme neskrehli. (Kukučín.)
skrepenieť, -iem = skrehnúť: Ruky mu skrepenely. — Dobre, že som tam neskrepenel od zimy. (Zátor.) — **skrepenený**
skresat', -šem: Keď hrča, tak hľadať, kde je, a skresat' ju. (Kukučín: M. v.)
skresľiť, -ím
skričať v. **skríknuť**
m. skriesenie *piš'*: **vzkriesenie**
m. skriesiť *piš'*: **vzkriesiť**
skríknuť, -nem; **skričať**, -ím: Skríkli krikom, volajú menom. (Ph'd. IV.)
skriňa, -ne (*lat.* scrinium) = kašňa; *zmenš.* **skrinka**, -y
skrivenina, -y
skrivieť, -ím; — sa
skrivodlivosť, -ti = nespravodlivosť; **skrivodlivý**
skrížiť, -ím; **skrižovať**, -ujem: Ruky mal skrižované na prsiach.
skrojiť, -ím; **skrájať**, -am, podľa miery krájať: kožu na čížmy, súkno na šaty

skromnosť, -ti: Zo skromnosti tak hovoril.
skromný
skropiť, -ím; **skrápať**, -am = pokropiť: krvou
skrotený
skrotiť, -ím; **skrocovať**, -ujem: s. jazyk, hnev
skrotnúť, -nem: Skrotol ako vlk v jame.
skrovnosť, -ti
skrovný = neveliký
skrpatelý
skrpatieť, -iem
skrsat', -ám; **skrsnúť**, -nem = vzniknúť, vyskytnúť sa, povstať: Skrsol rezký život a rozvily sa najkrajšie kvety našej poezie. — V otázke, skrslej medzi časopismi. — Aká to sila skrsla razom vo mne? (HVaj. B. D.)
skrúcať v. **skrútiť**
skrúšenosť, -ti = ľútosť veľiká: skr. srdca
skrúšený
skrušiť, -ím (*od* krušiť) = zdrobiť: sk. hrudu (Bern.)
skrútený: Ležal skrútený ako had. (Rr.)
skrutínium, -nia (*lt.* scrutinium), vyšetovanie hlasovacích lístkov po voľbe
skrútiť, -ím; **skrúcať**, -am: niti, priadzu, povraz, vlasy
skrutka, -y = šrauba
skrutok, -tka: s. konopí
skrvácať, -am
skrvavieť, -iem, stať sa krvavým
skrvaviť, -ím
skrýša, -e, miesto, kde je niečo, alebo môže byť niečo skryté;

tajná komora: v podzemných skrýšach bývať

skryť, -u, skryté miesto

skryť, skryjem; **skrývať**, -am; — **sa**: Skryť sa pred nepriateľom.

skrytosť, -ti = tajnosť, tajomnosť

skrytý = schovaný, tajný: skrytý smysel niečoho. — Nič nieta skrytého pod slncom. (Zátur.) — Nič nieta skrytého, čo by svojim časom nevyšlo na svetlo. (Sb. M. S.)

skrz i **skrže**, *predl. s ak.*: Ja som zadal prosbu na ministra skrz župný úrad. — Prišiel mokrý skrz-naskrz.

m. skubať piš: šklbať

skučať, -ím, bolestný hlas vydávať: Čo ten pes tak skučí? — Skučí ako obarený pes.

skuhrač, **skuhroš**, -a, fňukajúci človek; skupáň

skuhraňa, -ne = skupaňa

skuhrať, -em = stonať, nariekať, horekovať: On vždycky skuhre, že nič nemá.

skuhroň, -a = skuhroš

skulptúrna práca = sochárska práca

skúmanie, -ia

skúmať, -am = vyzvedáť, vyšetrovať

skúmateľ, -a

skúmavý: s. historik

skundoliť, -ím: Sotva ktorá knižka toľme skundolila prach, ako Chalupkove divadelné kusy. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

skupáň, -a; **skupec**, -pca: Márnotratník je žobrák budúci a skupec večný. — Ale ty, sku-

páň skupánsky, skývražíš aj keď nemusíš. (Kukuč. XXIV.)

skupáň, -im

skupenie, -ia; **skupenina**, -y = súmerné zostavenie rozličných predmetov (grupa)

skúpenie, -ia (od skúpiť)

skúpiť, -im; **skupovať**, -ujem

skupiť, -ím (= grupovať)

skupština, -y, srbský snem

skúposť, -ti

skúpy: Skúpa chvála, hotová hana. (Dbš.)

skúsenosť, -ti

skúsený: On je sveta skúsený, ako drotár mnoho videl a skúsil. (Kukuč.)

skúsiť, -im; **skusovať**, -ujem: Dobre je sveta skúsiť (cestovaním). — Ej, ved' som nie včerajší, skúsil som. (Zátur.) — Kto (sám) neskúsil, neuverí (inému). — Išiel som s batôžkom na chrbte, s palicou v ruke skusovať svet. (Frc. Zor. I. 18.) — Kto nič neskúsil, nič nevie. — Pod' so mnou sveta skúsiť. (Dbš. Pov.)

skusy, -ov: Preto si bol umienil, že syna doma priučí práci a remeslu, a potom na kusy vypraví ho do sveta. (Frc. Zor.) — Šiel do sveta na kusy; sveta skúsiť. (Zátur.) — Ide, ide na tie kusy, a dlho nemôže nič skúsiť. (Dbš.)

skúšať, -am

skúška, -y = exámen; experiment: podrobiť sa skúške; skúšku vydržať; prešiel pri skúške; skúšku skladať

skuf, skujem, **skúvať**, -am

m. skutočne, v skutku, *hovoríme*:
ozaj, naozaj

skutočný = ozajstný

skutočnosť, -ti: Načim sa vrátiť z ríše kvetov a snov v púšť skutočnosti, zarastenú bodľáčim a trnám. (Kukuč.: Dom v str. I. 7b.)

skutok, -tku: Počujúc šramot v bočnej izbe, naskutku bežal som ta a zlodeja prichytil som na skutku. — Aby sa naskutku pobral preč. (Sb. sl. ps.) — Mnoho rečí, málo skutkov. — Viera bez skutkov je mŕtva.

skvacnúť, -ne = spadnúť

skvelý = jasný: uniforma, postavenie, budúcnosť, hostina, úspech, víťazstvo, výsledok

skvieť sa, skvejem sa: Skveje sa ako hviezda. — Skviet sa menom slávnym, dobrými skutkami, ctnosťami.

skvitať, -ám; skvitnúť, -nem: Na našich hroboch nová sláva skvitne.

skvost, -u: Obohatil našu domovinu takýmto skvostom prírody.

skvostný = nádherný, drahý

skvrčať, -ím: Železo žeravé do vody strčené skvrčí (syčí).

skvúci, -a, -e

skydať, -ám; skydnúť, -em = shádzať; — **sa**

skynožiť, -ím

skypieť, -ím

skypieť, -ie

skypieť, -ím: zem rýľom

skysnúť, -nem: Mlieko cez noc skyslo.

skýšiť (sa), -ím

skyva, -y = kus, krajec chleba: Zlorečený ten, čo pre skyvu chleba opustí pravdu. — Všetkým dal po skyve chleba. (Bajza.) — *zmenš.* skyvka

skývražič, -ím = skúpo dávať, skupániť: Ale ty, skupáň skupánsky, skývražíš, aj keď nemusíš. (Kukučín: XXIV.) — Skývraží, zo sečky súka motúzy — taký gazda! (Kukuč. III. 41.)

skývražník, -a: Ako znáte vy tohoto pána skuhroňa, skývražníka? (Kukučín: XVIII.)

slabičný (lt.)

slabika, -y (lt.), hláska alebo sama o sebe alebo v spojení s inými hláskami na raz vyslovená

slabina, -y, mäkké miesto na boku medzi rebrami a bedrom: Našiel mu slabinu.

slabiť, -ím = slabým robiť

slabnúť, -nem: Už mi pamäť slabne.

slabomyseľnosť, -ti; slabomyseľný

slabosť, -ti

slaboch, -a pl. slabosi

slabučký, slabunký, slabušký

slabý, slabší: Slabý do roboty. (Č. Čt.) Slabý ako mucha.

sláčik, -a, zmenš. od slák: husle so sláčikom

slad, -u = obilie klíčením a sušením na varenie piva pripravené

sladidlo, -a

sladiť, -ím; — **sa**: Inde žiť sa mi nesladí. — Nesladilo sa mu

skusovať svet. (Kukučín: M. v.) — Nič sa mi nesladí. (Dbš.)

sladivo, -a, cukor, med

sladkastý**sladko**, *prisl.***sladkosť**, -ti**Sládkovič**, Andrej, vlastným menom Braxatoris (1820—1872), narodil sa v Krupine. Sládkovič bol najobdarenejším básnikom školy Štúrovej.**sladký** (*srov. lt. suavis*); **sladučký**, **sladunký**, **sladušký**, **sladulinký**: Horou za sladkou jahodou chodia. — Ani sladký, ani horký. — Sladký ako med. — Hej, len tá reč je milá, čo učila matka, hej, vernému Slovanu v ústach jeho sladká! (Veniec, 35.)**sladnúť**, -nem**sládok**, -dku (*zmenš. od slad, pri varení piva je majster pivovarčí, nie sládok*)**sladovňa**, -vne; **sladovnícky**; **sladovníctvo**, -a**sladušký**: sladušký ako med.**slák**, -a *o. sláček***slama**, -y; *zmenš. slamka*, -y:

Kto sa topí, slamky sa chytá.

— Chalupa slamou pokrytá.

— To drevo horí ako slama

(chytro). — Prázdnu slamu

mlátiť. — Ani slamky krížom

nepreloží (o lenivom).

slamenák, -a = slamený úľ**slamenica**, -e**slamený**, zo slamy robený**slamka** *o. slama***slamový**: slamová farba**Slanica**, -e, obec v Oravskej župe,

kde sa narodil Anton Bernolák

4. okt. 1762.

slanina, -y: Nebude zo psa sla-

nina, ani z vlka baranina. —

Slaninu na psa sveriť. (Sb.

M. S.) — Pokapala na salaši slanina, povedali na nášeho Martina. (Sl. ps.); **slaninka****slaný****slasť**, -ti = sladkosť, rozkoš**slastný** = plný slasti**slať**, šlem = poslať**slátanina** *o. látanina***slátať**, -am, ledabolo sošiť**slatina**, -y, zem obsahujúca slané častice; miesto močaristé, najmä kde sa rašelina dobýva**Slatina**, -y (miestne meno); **Sla-****tinčan**; **slatinský**: Pôjdeme, Roz-

hoň môj, do Slatiny, vidíme

tam ten pekný ľud, ktorý zvo-

lenské teší doliny a mierni spe-

vom svoj osud. (Sldk.: Detvan.)

sláva, -y: Lež večná meno toho

nech ovenčí sláva, kto seba

v obeť svätú za svoj národ dáva.

(Samo Chalupka.) — Sláva!

ozvalo sa mu z tisíc hrdiel na slo-

venskej strane. (Gr. Taj. III. 21.)

sľava, -y; **sľavenie**: pri kupovaní**Slávia**, -ie**Slavian**, -a, *pl. Slaviani* = Slovan.— **slaviansky** = slovanský: Sla-

vian je tvarom u vetvy juho-

východnej, u vetvy západoslo-

vanskej bežné je Slovan (Czam-

bel.)

slaviančina, -y = slavianska reč.

(Hdž. Čít.) = slovančina

slavianofil, -a = priateľ Slavianov.**sláviček**, -čka: Zaspievaj, slá-

vičku, v zelenom hájičku, ja

len tvoja budem, môj drahý Ja-

níčku. (Veniec.)

slávičí, -ia, -ie**slávik**, -a: Smutne slávik spieva,

keď je ulapený, keď si on po-

myslí na hájik zelený; tak si aj ja smutná prežalostne spievam, keď si na tú lásku predošlú spomínam. (Sb. M. S.)

slavista, -u; **slavistika**, veda o Slovanstve

sláviť, -im; **slávovať**, -am: Boha, pamiatku, víťazstvo.

sľaviť, -ím; **sľavovať**, -ujem

slávnosť, -ti

slávnostný: slávnostná reč, pieseň

slávny

slavobrána, -y

slávybažnosť, -ti; **slávybažný**

slečna, -y (z češtiny, prekrútené zo slova šlechtičná)

sled, -u = stopa, šľapaj

sleď, -a *v.* haring

sledovať, -ujem = po slede ísť, *v.* slediť

slepačí, -ia, -ie: slepačie vajce

slepačky *v.* **poslepačky**

slepáň, -a, povie sa krátkozrakému, alebo takému, ktorý majú vidieť, nevidí. (Rr.)—**slepaňa**, -ne

slepec, -pca = slepý

slepenina, -y, niečo slepeného

I. slepiť, -ím = slepým robiť

II. slepiť, -ím; **sľiepať**, -am = lepením spájať

slepnúť, -nem

slepo, -*prísl.*

sleposť, -ti; **slepota**, -y

slepý: Medzi slepými aj jedným je kráľ. — Keď slepý slepého vedie, oba do jamy padnú. — Slepý nemôže súdiť o farbách. (Zápur.) — I slepá kura zrnko najde. — Slepý sa temnému posmieva. — Na jedno oko slepý a na druhé nevidí.

sletieť, -ím; **slietať**, -am; **slietnuť**, -nem: Sleteli orli s Tatry, tiahnu na podolia. (Samo Chalupka.) — Kačička divoká sletela z vysoka. (Veniec 99.) — Vták sletel so stromu. — **sa**: Vtáčky sletely sa dovedna.

sletovať, -ujem = svariť, spojiť s kovom

sleváreň, -rne

slez, -u, zelina (Malva, Althaea)

Slezák, -a; **Slezáčka**

slezina, -y

slezinový

sliač, -a, -e = slatina, slatinná pôda; **Sliač**, -a, kúpele v Zvolenskej župe: Jak tu slastno, jak tu milo v šumnom Sliachi. (Hviezd.)

sliáčsky

sliať, slejem; **sľievať**, -am = dovedna liať; dolu al. preč odliať

sliedenie, -ia

sliedič, -a

sľieďiť, -im *po niečom*

sľiepať *v.* **sľepiť** II.

sľieпка, -y = kura: Chodí ako mokrá sľieпка. — Chodí spať so sľiepkami. (Sb. M. S.)

slietať *v.* **sletieť**

slietnuť *v.* **sletieť**

sľievač, -a

sľievanie, -ia

sľievať, -am; **sliať**, slejem = dovedna liať *v.* **sliať**

sľievky, -ok = posľievaniny

Sľiezsko, -a; **Sľezák**; **Sľezáčka**

sľiezsky

sľiezt, sľeziem; **sľiezať**, -am: Chlapec sľiezol so stromu; *nepíš*: chlapec sľiezol so stromu dolu. (R. § 210.)

slimačí, -ia, -ie: výšivka na slimačie rožky

slimák, -a, *zmenš.* **slimáčik**, -a: Uteká ako slimák.

slina, -y: Tára, čo mu slina na jazyk prinesie. — Len tak sliny prehltoval, preglgal. (Zá-tur.)

sliniť, -ím; **slinievať**, -am = slinou mokriť

slinky, -nôk: slinky mu idú = má chuť na niečo. — Len tak slinky prežiera. (Hladný je. Žiadostivý je do niečoho.) (Dbš.)

slinotok, -u = slinenie

slintačka, -y; **slintavka**, -y = slinenie, choroba dobytky

slintať, -cem, -tám; **slintávať**, -am = sliniť, slinami prskáť

slipnúť, -nem = slepiť sa

sliva, -y; **slivka**, -y, *pl. g.* **slivák**, **sliviek**: Slivky sa už zapaľujú; brnejú. (Zá-tur.) — **slivôčka**

slivnica, -e = slivková záhrada

slivník, -a = slivkový sad

slivkový

slivovica, -e, pálené zo slivák

sliz, -u, tekutina hustá, viazka, niťovito sa rozťahujúca

slizať, -žem; **sliznúť**, -nem; **slizovať**, -ujem

slizkosť, -ti *ϕ.* **sliz**

slizký

sliznica, -e

slíž, -a, meno ryby

slíže, -ov = rezance

slnce, **slnko**, -a: Sadaj, slnko, sadaj za ker malinový, povedz „dobrý večer“ môjmu frajetrovi. — Keby slnko znalo, ako ťažko robiť, ponáhľalo by sa za horu zachodiť. (Veniec, 166.)

Slnce zachodí, zašlo, zajde, vychádza. — Pred východom slnka. — Zasuviť ty mi slnko drahé na posledný z vlasti krok. (Nár. ps.) — To je tá, to je tá, čo nerada robí, na slnce pozerá, či skoro zachodí. (Sl. ps.) — Slnko sa klonilo k západu. (H. Vaj. V. 83.)

slnečnica, -e = úpal, úpek. — Zo slnečného úpeku povstala Slnečnica, panna po poli na poludnie chodiaca a páľčivosťou svojou na poli pracujúcich usmr-cujúca. (Phřd., II.)

slnečník, -a = parasol; zelina (Leontodon taraxacum): Proti slnku nemajú slnečníka, ale držia vejár, zpoza ktorého je tak zručne šibnúť okom sem-tam na stranu, alebo dohora, do ob-lokov... (Kukuč.: Dom v str. I. 56.)

slnečný

slniečko, -a: Slniečko horúce, nepáľže ma, nepáľ, že mi ne-ohorí tá moja biela tvár. (Ve-niec, 306.)

slnko, -a *ϕ.* slnce

slnovrat, -u

sloboda, -y, neodvislosť, voľ-nosť, stav ten, keď si svojim pánom (opp. otroctvo): Lepšie padnúť v mužnom boji, ako hy-núť bez slobody. (Ht. Sl. ml.) — Vitaj nám, sloboda, ale nie každému, a najmenej nášmu rodu slovenskému. Sloboda, sloboda, kde si sa tu vzala? aká ťa to máti takto odchovala? Jednému sa líškaš, druhého ubíjaš, a na rovné právo sťa

na smrť zabývaš. (V. Paulíny T.)
Sloboda náboženská, politic-
 ká. — **Sloboda** myslieť (nie:
 sloboda myslenia = Gedan-
 kenfreiheit).
slobodienka, -y
slobodiť, -ím
slobodne, *prísl.*: slobodne ho-
 voriť (smelo, bez ostýchania);
 slobodne odísť (bez prekáž-
 ky, bez trestu)
slobodný: od dlhu; slobodný ako
 vták
slobodomyselnosť, -ti; **slobodomy-
 seľný**
sloh, -u = štýl: Jeho sloh je prí-
 liš suchý, povedal by som nudný.
sloha, -y = strofa, spojenie nie-
 niekoľko veršov v symetrický
 celok
slohový: slohové cvičenie
sloj, -a = vrstva
slon, -a: Z komára slona urobiť.
 sloniť *ϕ.* cloniť
slonovina, -y = slonová kosť
slonový: slonová kosť
slopák, -a = opilec; *ϕ.* slopať
slopanica, -e
slopať, -em; **slopávať**, -am =
 nemierne piť
slota, -y = mrcha počasie
slovár, -a *ϕ.* slovník
Slovač, -e, kolektívum, ale ho-
 vorí sa viacej potupne
Slovák, -a: Niet horšieho vtáka
 nad odrodilého Slováka. —
 Slovák ako repa (čírý). (Zá-
 tur.) — Boh veru málo udelil
 Slovákom úrodných polí, ale
 im dietok požehnal a to zlých
 susedov bolí. (H. Vaj. T. a m.) --
 Ja som Slovák od rodu, slo-

venského pôvodu. (Hdž. Čít.) —
 Hej, Slováci! ešte naša slo-
 venská reč žije, dokiaľ naše
 verné srdce za náš národ bije.
 (Sam. Tomášik.) — Nad Tatrou
 sa blýska, hromy divo bijú, za-
 stavme sa, bratia! veď sa ony
 stratia, Slováci ožijú. (Ma-
 túška.) — Hore sa, Slováci,
 hore sa! a Boh dá, bude Slo-
 vák ešte, čím býval inohda.
 Stojí ešte stojí Kriváň nad Tat-
 rami: bude Slovák, čím bol
 medzi národami. (Samo Cha-
 lupka.) Ja som pyšný, že som
 Slovák, coky, kto ma haní!
 (HVaj.) Kto si rodom Slovák,
 rodom šuhaj, slovenskej sa ty
 reči zlobivo nerúhaj! (V. Pau-
 líny-Tóth.) — Ja som pyšný,
 že som Slovák: veď môj jazyk
 zuní ako spevy archanjelov,
 jak šum morskej vlny. Piesne
 naše: samá perla, samý dia-
 mant jasný. Naše báje tajné
 raje, z porekadiel múdrosť vlaje,
 krása z našich básní. (HVaj.) —
 Sme Slovania . . . ale sme k to-
 mu podstatne, čo zvláštny kmeň,
 i Slováci a tými zostaneme, a
 ničomník je, kto sa toho zrieka;
 alebo ktorý nám to odoprieť
 chce akýmkoľvek spôsobom.
 (Ján Francisci. *ϕ.* Hodža: Roz-
 kol. str. 141.) — Bolo dobre —
 ale dávno: žil na svete Slovák
 slávno; oj, žil si on vo slobode,
 ako ryba v tichej vode. (Samo
 Chalupka.) — Ešte Slováci
 žijú a budú žiť vždycky so slá-
 vou, bár i podnes hrozný vždy
 činia im susedi nátisk! (Hollý.)

Slovan, -a: Rusi, Poliaci, Bulhari, Srbi, Chorváti, Slovinci, Česi, Slováci a Lužičania sú Slovania

slovanský

Slovanstvo, -a = Slovania: A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny, lebo koval úmysel na Slovanstvo zradný — kde naši? (S. Chlpek.)

slovanstvo, -a, slovanské cítěnie, slovanský ráz

Slovany, -vian (miestne meno)

slovce, -a, *pl.* slovcia, slovec

Sloven, -a, staré meno, Slovák je novšie

slovence, -cov, zelina (*Lupinus albus*)

slovenčina, -y: Slovenčina moja, krásne ty zvuky máš, Tatransko vzbudzuješ, život mu dáš. A kto ju miluje, nech žije, nech žije! Kto sa jej odrieka, sám seba zabije. (V. Paulíny-Tóth.)

slovenčiť, -ím

Slovenka, -y: Kde Slovenka, tam spev; kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faľš; kde Cigánka, tam krádež. (Zá-tur.)

Slovensko, -a: Na Slovensku je náš domov, národ náš v ňom pánom . . . to znaj, národ, a do neba touto pôjdeš cestou, dupni nohou, zastaň seba umom lebo päťou. (J. M. Hurban.) — Slovensko moje prebúdza sa, vstáva. (I. Gr. Orlov.)

slovenský: slovenský jazyk. — Slovenské dievčatká, tie sú ani z cukru. (Jonáš Guoth.) — Slovenský brat! objím si mať,

ľúb verne objatú: zem slovenská je tvoja mať, miluj zem tú svätú! . . . Slovenskú zem, tú svoju mať, žehnaj, ľúby bratu! (Andrej Sládkovič.) Slovensky si spievaj i v zime i v lete: ved' to najkrajší spev na tom božom svete. (Jonatan Čipkaj.) — Slovenské pohľady. — Ten slovenský ľud náš vidíac plač, hneď plače a vidíac gajdy, už hneď skáče. (Rdl. C. M. VIII.)

slovesnosť, -ti, básnictvo, rečníctvo, beletristika

sloveso, -a; **slovesný**

slovičkár, -a, kto sa v slovičkách preberá, vecí dôležitých si nevšímajúc; **slovičkárstvo**, -a

slovičko, **slovko**, **slovce**, -a

slovinčina, -y

Slovinec, -nca; **Slovinka**, -y; **slovinský**

slovko *v.* **slovičko**

slovne, *prisl.*

slovné, -ého, poplatok za slovo (v telegr.)

slovníctvo, -a, spisovanie slovníkov; časť literatúry o slovníkoch = lexikografia

slovník, -a

slovníkár, -a, kto slovníky píše (lexikograf)

slovo, -a, *pl. g.* slov: Od slova do slova. — Nedopustil človeka k slovu. — Nechytí sa ho dobré slovo. — Nikomu zlého slova nepovie. — Slovo medzi nami! — Nikto mu dobrého slova nedá (zle s ním nakladajú). (Dbš.) — Musíš veľmi vyberať slová, aby si ho neurazil, nerozhneval. — Slová sa

hrnú prudko, ani búrka. (Kuk. XVIII.) — Odroň, kto nedrží slovo. — Nedám nič na pekné slová. — Nazdal som sa, že by na jeho slovo mohol hory stavať. — Tu máš moje slovo na to! (Zátor.) — Dávam ti slovo, môžeš sa naň spoľahnúť. (Kukuč.: Dom v str. I. 97.) — Ani slova viac! — To sú len slová (prázdne). — Kto si stojí v slove, čo priam shrkne svet, komu nad statočnosť venca v nebi niet, koho dar nesvedie, hrozba neskloní: tomu moja pieseň slávou zazvoní. (K. Kuzm.) — Budeš stáť v slove? Nebudeš už vykrúcať? (Kukuč. XXIV.) — V slove si stoj! — Od slova odstúpiť nemôže.

slovom, prísl.

slovosklad, -u, lepšie: skladba, syntax

slovosled, -u, lepšie: poriadok slov

slovospyt, -u = etymologia, náuka o utvorení slov

slovutnosť, -ti

slovutný = slávny, znamenitý, dobré meno majúci, ľudom známy, vzácny

složenie, -ia

složiť, -ím; skladať, -ám = dovedna klásť; položiť jedno vedľa druhého, jedno na druhé; spojiť; z viac častok jeden celok urobiť; spísať, básniť; dolu klásť: složiť kosti = umrieť; — sa = sbierať peniaze: Složme sa na víno. — No slož sa, Janičko, slož sa (slož so seba veci). (Klčk. V.)

složitosť, -ti = komplikácia

složitý, čo sa môže složiť; složený, komplikovaný

složka, -y

sľub, -u: Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú. — Zlomila sľub, vlarí sa vydala za druhého. (Kukučín.)

sľúbenec, -nca = verenec, ženích

sľúbenica, -e = verenica, nevesta

sľúbiť, -im; sľubovať, -ujem niekomu niečo: sľub sľúbil (zdôraznenie významu slovesného). (R. § 253.) Kto mnoho sľubuje, málo splní. — Sľúbiť je panský, neplniť cigánsky. (Zátor.) — sa: Dnes sa sľubuje priľahko, zajtra by bolo hádam ťažko splniť. (Kukuč. XXIV.) — Sľubuje ti hory doly, a nepodá pohár vody. (Zátor.)

sľubne, prísl.: Sľubne sa rozvíjal národný život.

sľubný, na sľub sa vzťahujúci: sľubný prsteň

sľubovať v. sľúbiť

sľuby, -ov = zaslúbenie

sľúčenina, -y

sľúčiť, -im; sľučovať, -ujem = spojiť, spriateliť

sľučivosť, -ti (sľučivosť látok v chemii, afinita)

sľučka, -y = uzol

sľučkovať, -ujem: Hanka nech šije, sľučkuje. (Zátor.)

sľučovací, -ia, -ie: sľučovacie spojky

sľuda, -y, nerast, mačacie striebro

sľuha, -u, pl. sľuhovia, sľuhami (nepíš: so sľuhmi, ani so sľuhy; R. § 60.): Len sa ty spust' na sľuhu, ved' ťa on opatrí, naučí. (Dbš.)

sluch, -u, jeden z 5 smyslov

slúchať, -am; **slúchnuť**, -nem = poslúchať

sluchy, -ov

sluka, -y, vták (*Scolopax rusticula*)

slúpiť, -im; **slúpať**, -am; **slupovať**, -ujem = lúpajúť sňať, olúpať: slúpiť beľmo s očú

slušať (sa), -í (sa) = svedčiť: to ti sluší; to sa mu sluší (to je jeho povinnosť), *nie*: to sa na neho sluší. (R. § 267.)

slušnosť, -ti = náležitosť

slušný = pekný, krásny, pravidelný, príslušný, náležitý, spravodlivý

slutovať sa, -ujem sa nad niekým = smilovať sa

služba, -y, *pl.* služby, služieb = slúženie: Vojenská služba. Služby božie. — Kostolník ľud na služby božie zvonením svoláva. — Hneď vám budem k službám.

slúžiť, -im; **slúžievať**, -am = poslúhovať; niekomu niečo po vôli robiť: Nemôžem krivde slúžiť. — Ako slúži zdravie? — To mu slúži na zdravie. — Slúžiť omšu svätú. — Ťažkú službu slúžiť. — Slúžiť dvom pánom. — Ten kabát mi bude ešte dlho slúžiť. — Slúži mu šťastie. — V ktorom pluku slúžiš?

služka, -y, *g. pl.* služok

služné, -ého = plat za službu

služnovský

služny, -eho, býv. náčelník služnovského úradu (teraz: okresný náčelník)

služobkyňa, -ne; **služobník**, -a; **služobný**

slych, -u = sluch; povest': Ani chýru ani slychu o ňom (ako keď kameň do studne hodí). (Rr.)

slýchať, -am; **slyšať**, -ím = počuť: Ale ktože to kedy slýchal. (Kukučín.)

slyšateľný: hlas, zvuk

slza, -y, *pl. g.* slz: V očiach mu slzy zaihraly. — Nejednu horukú slzu prehltol. (Zátor.) — Naraz ho slzy zalialy. — Plakal, až sa v slzách zachodil. (Phřd. XII.) — V slzách matička sedela, často vzdychlo sa jej, a malé, útle dievčatko vraví mamke svojej: „Čo kropíš tými slzami moje žlté vlasy? či vari visia nad nami, mamička, zlé časy?“ (A. Sldk.) — Ani sa mi neosúšajú od slz oči! (Zátor.) — Oči mu neobschýnaly od slz. **zmenš. slzička**

slzavosť, -ti

slzavý, kto ľahko slzí a plače

slziť, -ím; **slzievať**, -am: Po tých slovách slzili sme oba.

slzotok, -u (= dacryorhoea)

smäd, -u: pracovať o hlade a smäde; od smädu (smädóm) umrieť

smädiť: smädí ma

smädnúť, -nem

smädný: Nad'abil na fľašu vody, tú naklonil k smädným ústam a lial do seba. (Nitra, VI.)

smah, -u = spálenina

smahnúť, -nem = schnúť, vyparovať sa

smaragd, -gdu, drahokam

smazať, -žem; **smazávať**, -am

smaženie, -ia

smažiť, -ím: na oleji, na masle
sme *ϕ.* byť
smejko, -a = smieško, kto sa rád
 smeje
smelo, *prísl.*
smelosť, -ti: Kde si tej smelosti
 nabral?
smelý: Smelým šťastie pomáha.
m. smeniť, smenka *píš*: zmeniť.
 zmenka
smier, -u: v tomto smere
smernica, -e
smierodajný — môže sa povedať:
 rozhodujúci
smierovať, -ujem *k niečomu* = nie-
 kam cieľiť, slová, úmysel, ko-
 nanie na niečo obrátiť
smestiť *ϕ.* zmestiť
smieť, -ti, čo je smetené; všelijaké
 nečistoty smetené: vyvážač
 smetí. — Detí má ako smeti-
 tí. — Smetí z domu na ulicu
 nevynášaj (klebety). (Rr.)
smeták, -a: ručný, na týčke. —
 Smetákom prach so stien smetať.
smetana, smetánka, -y: *správne*
 smotana, smotánka, sladká; ky-
 slá smetánka
smetanový *píš* smotanový
smetať, -ám; smetávať, -am *ϕ.*
 smiešť
smetisko, -a: Ako kohút na svo-
 jom smetisku (nedá si roz-
 kazovať). (Rr.) — Oba sú z jed-
 ného smetiska. — Dva kohúti
 nesnesú sa na jednom smeti-
 sku. (Rr.)
smetiť, -ím = smeti robiť
smiať sa, smejem sa niečomu,
 z niečoho, na niekom, nad nie-
 kým: Smiať sa chcú nado

mnou, pomyslel si Matej Mráz.
 (HVaj. VIII. 8.) — Vy sa mi
 smežete. (Kukučín) — Smeje
 sa svojemu šťastiu. (Kukučín)
 — Smeje sa na mne pre moju
 slabosť. (Kukučín: M. v.) —
 Smeje sa na Dukátovi i na jeho
 hneve. (Kukučín.) — Ten sa
 smeje najlepšie, kto sa napo-
 sledy smeje. (Zátor.) — Smiali
 sa, až sa za boky chytali.
smida, smidka, -y = krajec, kraj-
 ček: smidka chleba
smiech, -u: *m.* vypuknúť v smiech
 (in Lachen ausbrechen) *píš*:
 rozosmiať sa. — Div sa neza-
 šiel od smiechu. — Mal sa
 rozpučiť, popukať, zajst' od
 smiechu. — Za brucho sa chy-
 tal od smiechu. — Nie mu je
 do smiechu. — Nevysmievaj
 neboráka, nevieš, čo ťa zajtra
 čaká. (Zátor.) — Po smiechu
 býva plač. (Zátor.) — Nebolo mu
 viac do smiechu. (Rr.)
smiechota, -y = smiech
smiechotár, -a (Dbš. Slov. pov. II.)
smier, -u
smierčí: súd
smierene, *prísl.*: Nik nehľadel jej
 (t. j. smrti) do očí tak smie-
 rene ako Hviezdoslav.
smierenie, -ia
smieriť, -im; smierovať, -ujem =
 mier urobiť; — **sa** = pomeriť sa
smierca, -u
smierlivý
smierny
smiesť, -im
smiešť (dolu), **smiešť** (spolu), sme-
 tiem; smetať, -ám: smetať
 prach so stien. — Jazyka dar sve-

ril nám Boh, Boh náš hromovládny, nesmie nám ho tedy vyrvať na tom svete žiadny; i nechže je koľko ľudí, toľko čertov v pekle, Boh je s nami, kto proti nám, toho Parom smetie! (Sam. Tomášik)

smiešanina, -y

smiešaný

smiešať, -am: víno s vodou

smiešiť, -im *niekoho* = rozosmievať

smiešnosť, -ti

smiešny, smiech vzbudzujúci

smiešok, -šku = úsmev

smieť, smiem, smú = môcť, odvážiť sa: ... že sa deti smú na ulici po slovensky shovárať. (Gr. Taj.)

smilník, -a = cudzoložník

smilniť, -í = cudzoložiť

smilný, nečistý v pohlavnom živote

smilovanie, -ia = milosrdenstvo

smilovať sa, -ujem sa: Smiluj sa nad nami! — Smiloval sa ako kocúr nad myškou. (Nesmiloval sa.) (Dbš.) — Boh smiluje sa i nad najväčším hriešnikom.

smilstvo, -a: krvné smilstvo

smliaždiť, -im = sgniaviť

smluva, -y: porušiť, narušiť smluvu; v smysle smluvy, podľa smluvy; = **dohovor**

smokľaňa, -ne, ktorá sa ustavične smoklí (plače)

smokliť sa, -ím sa: Nesmokli sa toľko! (Neplač). (Rr.)

smoklivý

smokľoš, -a, kto sa ustavične smoklí (plače)

Smokovec, -vca

smola, -y: Jedna smola sama vyteká zo sosny a tá sa volá živicom, druhá vypaľuje sa z dreva v peciach, býva tvrdá a to je vlastne „smola“. —

Vlečie sa ako smola. (Rr.)

smoliar, -a, kto smolu robí

smoliť, -ím; **smolievať**, -am = smolou natierať; fajčiť

smolnatý, smolu obsahujúci

Smolník, -a

smotana, **smotánka**, -y: kyslá, sladká smotana

smotanový

smotať, -ám; **smotávať**, -am: niť

smrad, -u

smradiť, -í; **smradievať**, -a

smradľavec, -vca

smradľavý

smradoch, -a = smradľavec

smraštiť, -ím = skrčiť: čelo; — **sa**:

Ježibabin syn smraštil čelo.

(Dbš. Pov.) — Keď Turka spomenie, oči mu zblknú, vysoké čelo sa smraští. (Sldk.) — Komorovský sa smraštil, ako čo by sa octu napil. (Klč.)

smrdieť, smrdí niečím, nesmrď:

Smrdí ako cap; ako zdochlý pes; ako dudok; ako lajno; ako tchor; ako zdochlina. (Zátor.)

smrdoch v. **smradoch**

smrečie, -ia

smrečina, -y = smrekový háj; smrekové drevo

smrek, -a, strom (*Abies excelsa*);

smrekový

smrk, -u: Daj mi smrk tabaku.

smrkačí, -ia, -ie; **smrkavý**: tabak

smrkať, -ám; **smrknúť**, -nem

smrť, -ti; *zmenš.* **smrťka**, -y: s. násilná, náhla, bolestná, tichá,

ohavná, predčasná, zdanlivá, skutočná, občianska. — Posledná hodinka smrti. — Prirodzenou smrťou umrieť. — Všetelijakými smrťami umrieme. — Poriadok na prípad smrti. — Každý deň sme smrti bližší. (Sb. M. S.) —

Na smrť chorý. — Zabudol som na to, ako na smrť. — Po smrti chodí (straší). — Mnoho psov — zajačia smrť. Proti smrti nielo lieku. — Dvoch smrtí nebude a jednej neminieš. — Aký život, taká smrť. (Sb. M. S.) — Smrť je istá, hodina neistá. — Na smrť odsúdiť. — Je bledý ako smrť. — Hneď si syn smrti! (Zátur.) — Nevieš, kde na teba smrť čaká. (Rr.) — Smrť nevyberá, berie mladých i starých. (Rr.) — Život a smrť je v rukách božích. (Kukuč.: Dom v str. II. 68.) — Ani bohatstvo, ani chudoba nechráni pred smrťou.

Složím baltu i sekanec, smrť ma vedie na tanec. (Veniec, 89.) — Pamätaj na smrť! — Smrť ho tam čakala. — Všade ťa smrť najde. — Náhlou smrťou sošiel s toho sveta. — Smrť na neho zabudla. — Kde je tá smrť, že už nejde po mňa! (Zátur.)

smrteľne: smrteľne ranený
smrteľník, -a

smrteľný: smrteľná posteľ
smrtný, na smrť sa vzťahujúci:
smrtný prípad; Smrtná ne-
deľa

smrtonosný, smrť prinášajúci,
usmrcujúci: smrtonosný jed
smud, -u = dym

smudiť, -ím = dym robiť, čadiť,

smudlý = prismudlý

smudnúť, -nem

smudný, plný smudu

smuhlý (= pullus)

smútiť, -im, smutným robiť; smú-
tok mať. — Vrátili sa a smútili
za dievčaťom, ako by ho viac vi-
diť nemali. (Dbš. Sl. pov.) — **sa**

smutnohra, -y = trúchlohra, tra-
gédia

smutný: Sedí smutná, ako čo
by jej sliepky boly chlieb po-
jedly. (Sb. M. S.)

smútočný: s. odev, smútočná
zástava

smútok, -tku = žiaľ, žalosť, zá-
rmutok

mysel, -slu = poňatie, rozum,
myšlienka: to nemá smyslu;
(slovo) má iný mysleľ; ná-
stroj duše, s pomocou ktorého
cíti, vidí, čuje, ňuchá, chutná:
Rozoznávame päťoro smyslov:
hmat, chuť, čuch, sluch a zrak.

myselnosť, -ti, taký spôsob skut-
kov, ktorý len myselnými mo-
tívami sa podnecuje; prítomnosť
smyslov, rozumnosť; opak: ne-
myselnosť

myselný, smyslom podliehajúci:
rozkoš, pud, náruživosť

myslieť, -ím, myslou najst', vy-
myslieť; **smýšľať, -am** = my-
sliet', súdiť, nazdávať sa

myslový: smyslové ústroje (or-
gana sensuum)

smýšľanie, -ia = myslenie, sú-
denie, nazdávanie

smýšľať *v.* **smyslieť**

smyť, smyjem; **smývať**, -am: Zlý povest' všetky dunajské vody nesmyjú.

m. snád', asnád' *slovenskejšie*: azda, hádam, vari

m. snadno, **snadný piš'**: ľahko, ľahký

m. sňah *piš'*: **sneh**

snaha, -y = usilovanie, sila: výsledok snáh. — Snaha rozširovať svoje územie je niektorým národom vrodená.

snár, -a, kto sny vykladá; kniha vykladajúca sny

snášanlivosť, -ti = ústupčivosť (tolerantnosť)

snášanlivý = tolerantný

snášať, -am; **sniest'**, snesiem niečo (dolu, spolu); *iné je znášať* (krivdu, chorobu); — **sa** s niekým

sňať, snímem; **snímať**, -am: klobúk sňať s hlavy; — **sa**: V dedine láska málo prichádzava do spomienky. Múdri rodičia hľadajú najviac, či sa zem so zemou sníme, a skoro nikdy na to, či sa srdcia mladých tiež sňaly. (Kukuč. II. 11.)

m. sňatok *piš'*: sobáš, svadba; *m.* sňatok sláviť *piš'*: sobásiť sa, vstúpiť do stavu manželského

snaženie, -ia: Naše snaženie je prekaziť mu v tom.

snažiť sa, -ím sa; **snažievať sa**, -am sa = pričiniť sa, usilovať sa, pilnosť vynaložiť

snaživý: Bude z neho bystrý, snaživý žiak. (Kukučín, XVIII.)

sneh, -u: Mnoho snehu, málo vody (mnoho priprav, hrozieb a i., málo výsledku). — Sype sa

sneh ako z vreca. — Sneh je ako perina na siatinu. (Zátur.)

snehovka, -y = snehová voda

snehový

snehulec, -lca (= Tetrao lagopus)

snehuliak, -a, chlap zo snehu

snem, -u, sbor, shromaždenie zvolených poslancov národných

snemovňa, -vne: miestnosť, v ktorej sa snem shromažďuje a radí

snemovať, -ujem, na sneme sedieť

snemový

snenie, -ia: Škoda času, zabíjať ho daromným snením. (Kukučín) — Jemné tkanivo snenia, ktoré jej omotalo dušu a myseľ, roztrhalo sa. (Kukuč.: Dom vstr. I. 76.)

snesenie, -ia (dolu al. spolu)

snesiteľný, čo možno dovedna sniesť alebo shora nadol sniesť; *iné je znesiteľný*, čo možno zniesť

sneť, -ti, hrdza na obilí, choroba kvety a semená hubiaca

snežiť, -í; **snežievať**, -a

m. sniakat' *piš'*: siakat'

snice, sníc na voze, v ktoré sa oje rozbehá; tkáčske na snovanie pradiava pred navitím na krosná

sníček, -čka: Snívajže sa ti sníček, snívaj, keď vstaneš sníčku vieru daj, že ťa ja milujem, moje srdiečko ti darujem.

(Veniec, 157.)

sniest' *v.* **snášať**

snímať *v.* **sňať**

snímok, -mku

sníť sa, snije sa o niekom, niečo; **snívať sa**, sníva sa o niekom, o niečom: Dobrú noc, dobre spi,

nech sa ti snívajú sladké sny. — Snívajže sa ti sniček, snívaj. (Veniec, 157.) — Snivalo sa psovi o muche. — Čo sa komu žiada, o tom sa mu aj sníva. (Dom a Š.) — Čoho sa kto bojí, o tom sa mu najskôr sníva. — Na čo človek vo dne myslí, o tom sa mu v noci sníva. — Nech sa ti o tom ani nesníva. (Zátur.) — Päťou si postele, dlaňou sa prikryje, ešte sa mu ešte o frajerke snije.

snivosť, -ti

snivý

sníženosť, -ti

snížený: Predávať za sníženú cenu

snížiť, -im; snižovať, -ujem: snižovať cenu. — Veža bola vyššia, nedávno ju trochu snížili.

snížovacia dražba

snop, -a, niekoľko „hrstí“ sožateho obilia, povrieslom dovedna sviazaného; snopok, -pka, snopček, -a: Leží ako snop bez seba. (Dbš.)

snosiť, -ím v. snášať

m. snosiť niekoho (lehordani valakit) piš: nabrýzgať niekomu

snôška, -y = snášanie

snovať, snujem, svíjať niti s kľbka; osnovu robiť; niečo strojiť (najmä ľstivo)! Nuž pravda je — snovala i ona, snovala — a zpod brda vyšlo, hľa, celkom iné tkanivo... (Kukuč.: Dom v str. 193.) — Pokyvuje hlavou, v ktorej akiste vznikajú nové myšlienky, snujú sa ďalekosiahle plány. (Kukuč. IV. 81.)

snúbenec, -nca = sľúbenec, verenec: Nech sa schádzajú bez prekážky, ako praví snúbenci: keď sa dobre spoznajú, rozhodnú už i sami, bez našej pomoci, či sa majú sobrat', alebo nie. (Kukuč.: Dom v str. I. 158.)

snúbениca, -e = sľúbениca, verениca
snúbiť, -im = sľúbiť, -im; — sa
snubný (prsteň) = sľubný

so v. s

sob, -a = severný jeleň (Cervus tarandus)

sobáš, -a: Už si, Anička, už si naša, už ťa vedieme zo sobáša. (Sl. ps.)

sobášiť, -im: Prečo si plakala, keď ťa sobášili? (Sl. ps.)

sobášny

soberať, -ám v. sóbrať

sobliecť (sa), soblečiem (sa); sobliekať (sa), -am (sa): Tí, čo za rána obliekli kožuch, o poludní ho museli sobliecť. (Kukučín, XIX.)

soboľ, -a (= Mustella zibelina)

sobolí, -ia, -ie: kožuch, čapica

sobota, -y (z hebr. šabbat = odpočinutie): Sobota, nedeľa, bodaj priletela! že by som milého skorej uvidela. (Veniec, 177.)

— Rimavská, Spišská Sobota

sobotáles, -u (z lt. sabbathalis) = sobotný plat, predtým: školský plat na obecných, nižších školách, lebo sa v sobotu prinášal učiteľom: Ej, ten darmo neplatil sobotales! (Kukuč. XXIV.)

sobotný

sobrať, -beriem; soberať, -ám; Sobrali ho v poli = odňali mu záloh za pričinenú škodu na poli. — sa: Nie s veľkou láskou

boli sa sobrali, viac len na prehováranie rodiny, a tak ani potom nemohli akosi, ani za celých pätnásť rokov, čo boli spolu, sebe zvyknúť. (Gr. Taj.) — *v.* sbierať

socať *v.* sotiť

socializmus, -mu (*lt.*), učenie o spoločnom rozdelení práce a majetku medzi ľuďmi

sociálny (*lt.*) = spoločenský

sociologia, -ie (*lt.*, *gr.*), veda o spoločnosti ľudskej

sóda, -y

sodomský: hriech

sodrať *v.* sdierať

sodrieť, -driem (*s niečoho*); sodrený, sodretý

sohnať, sožením; **sháňať**, -am = hnaním shromaždiť, shora nadol hnať, preč hnať; — **sa** = chytro shromažďovať sa, sbehnúť sa

sohnúť *v.* zohnúť

socha, -y, stĺp s obrazom; dvojrohé brvno (na pr. pri žeriavovej studni)

sochár, -a; sochársky

sochor, -a; **sochorec**, -rca = drúk, žrd', kyj

sojča, -aťa; **sojčl**, -ia, -ie

sojka, -y, vták (*Corvus glandarius*): Ani kukuk, ani sova, ani sojka klebetná, nebude ma viac prebúdzat' lastovička štebetná. (Veniec, 88.)

sok, -a, *pl.* sokovia = protivník; **sokyňa**, -ne

sokol, -a; *zmenš.* **sokolík**, -a; **sokolíček**, -čka; sokol (člen Sokola); **sokolský**

sokolica, -e

sokolový = sokolí; s. pero. — Ach, keby ja mala sokolové

oči, videla bych, kde sa ten môj milý točí. (Sl. ps.)

sokolský: oblek

sokorec, -rca = vrchol stromu; zarastlý vrchol hory

soľ, -li: Aj stará koza rada soľ líže. — Posmešný výraz „chodiť so soľou“ pochádza z pastierskeho života; bačova al. valachova žena za čas vyjde k mužovi na salaš, obyčajne donesie vtedy soli pre ovce.

solárny (*lt.*) (rok), slnečný

Solčany, -čian; **Solčanec**; **Solčianka**; **solčiansky**

solenina, -y = solené mäso: Chlapom aby uvaril dobrej soleniny s kapustou. (Kukuč. XXIII.)

solený

solhať, solžem; solhal

soliar, -a, kto soľ rozváža, predáva

solídny (*lt.*), pevný, spoľahlivý

solíť, -ím; **solievať**, -am

solivar, -u

soľnica, -e, soľný sklad

soľnička, -y, nádoba na soľ

soľný; soľná baňa: soľný sklad; soľná kyselina

sólo, -a (*tl.*), sám; spev al. hra bez sprievodu ostatných

somár, -a: na somári. — Keď sa somárovi dobre vodí, ide na ľad a nohu si zlomí.

somársky: s. kašeľ (*tussis suffocativa*)

somlieť, somelem

sonáta, -y, druh hudobnej skladby

sonet, -u = znelka

sonórny (*lt.*), zvučný

sopäť, sopnem; **sopnúť**, -nem; **sopínať**, **spínať**, -am: Rozrástla sa o tri mohutné parute, že ju

reťazou museli sopäť. — **sa**:
 Spína sa, aby bola tenká.
sopečný
sopeľ, -pľa, *pl.* sople: v sopli
sopka, -y, hora, čo tlakom pod-
 zemským vyhadzuje rozličné
 látky, tekuté i pevné: pary, po-
 pol, lávu
sopkový
sopľavec, -vca; **sopľavý**
sopliak, -a
sopliť, -ím; **soplievať**, -am = so-
 pľom špinit'
sopnúť *v.* **sopäť**
sopitiť, -ím = silno dýchať; vyhadzo-
 vať zo seba: plameň, oheň, dym
sopúch, -a, diera v peci, ktorou
 dym do komína odchádza
sošadiť, -ím; **sošadzovať**, -ujem:
 s trónu
sošadniť, -nem; **sošadať**, -ám
sosekať, -ám
sošchnúť (sa), sošchnem (sa)
soškočiť, -ím; **soškakovať**, -ujem:
 s voza
sošlanie, -ia: Sošlanie sv. Du-
 cha = Turíce
sošlať, -šlem; **sošielat'**, -am
sošna, -y = borovica (*Pinus sil-
 vestris*)
sošnovať (*od* osnovať)
sošnový
sošobášit', -im
sošok, -ska = cicok
sošaviť, -ím; **sošavovať**, -ujem,
 dovedna postaviť; soštrojiť
soš strany: soš strany na stranu;
 s tej strany
soštreďit', -ím = koncentrovať
sošstrelit', -ím
sošstrojiť, -ím; **sošstrojovať**, -ujem
sošstup, -u = soštúpenie, -ia

soštúpiť, -im; **sošstupovať**, -ujem:
 soštúpiť soš schodov
sošstupný = sošstupujúci
sošsyp, -u, istá miera obilia, čo dá-
 vajú cirkevníci učiteľom a kňa-
 zom (ako časť platu)
sošsypať, -em; **sošsýpať**, -am (*ne-
 dokon.*)
soššit, -u; **soššitok**, -tka
soššit', -šijem; **soššiváť**, -am
sošška, -y; *zmenš. od* socha
sošškrabať, -em; **sošškrabnúť**, -em
m. soššlý vekom *piš*: vysilený ve-
 kom
soššmarit', -ím = soššodiť
soššmyknúť sa, -nem sa = soššklz-
 nuť sa
soššúľat', -am; — sa
soššať, sošnem; **soššinať**, **soššínať**, -am:
 Plakali chlapci i dievčatá, že
 je tá breza už soššatá. (Veniec
 171.)
soššit', -ím; **soššať**, -iam = sošškat':
 Náhoda ho nebude už soššať
 sem a tam. (Kukučín: *M. v.*)
soššmieť sa, -ie sa, soššmelo sa
sošštník, -a, dôššojník, veliteľ kom-
 pánie — *správne* sošštník
sošštnina, -y, *viď* sošštnina
sošštona, -y: „To je celá sošštona!“
 náššavka zlošštej ženskej vo
 Zvolenskej župe. (V staroslovan-
 ských písomných pamiatkach:
 ten sošštona = soššatanas). (R. str.
 307.)
sošštriet', -iem; **sošštierat'**, -am; **sošštierat'**,
 -am = sošštrením soššňať, utrieť
sošštrvať *v.* **soššotrvať**
sošštva, **sošštvy**, *prisl.* = soššledva: So-
 tva rok prešiel.
soššva, -y: Soššva nevysedí soššokola.
 — Z pušštej sošštodoly vyletí soššva,

z hlúpeho človeka hlúpe slová.
(Zátur.) — **sovička**; **sovisko**
sovierať, -am; **sovrieť**, -iem = stis-
núť: Zablýsla sa jej slza v oku a
žiaľom so vrel o srdce. (Gr. Taj.)
sovok, -vka = obliečka na perinu
soznam, -u
soznámiť, -im; **soznamovať**, -ujem
niekoho s niekým; — **sa**
soznanie, -ia: pravdy
soznať, -ám; **soznávať**, -am niečo
sozváňať, -am
sozvať, -em
sožať, -žnem; **sožínať**, -am
spáč, -a
spád, -u = svah, sklon
spadať, -ám: **spadnúť**, -nem: spad-
núť so strechy. — Spadol mu
kameň so srdca, s hlavy. Spad-
la s neho ťarcha, hora. — Ako by
z neba spadol. (Zátur.) — Od
radosti, — od ľaku dobre s nôh
nespadne. (Dbš.)
spadlý
spadnúť v. spadať
spadnutie, -ia: Vaša chalupa je
na spadnutie.
spádny, dolu sa zvolna kloniaci
spádomer, -u, nástroj merať spád
spáchať, -am = robiť, činiť, hlav-
ne o zlých skutkoch
spájať v. spojiť
spakovať, -ujem (*nem.*) = složiť,
schovať, poskladať, sbaľiť
spálenina, -y
spálenisko, -a
spálený: poleno na poly spálené
spáliť, -im; **spaľovať**, -ujem: Oheň
ten, čo nám spálil kyjak, ten...
(Veniec, 286.)
spaliteľný: sirka je hmota spali-
teľná

spáľňa, -e
spamätať sa, -ám sa
spanilomyseľný
spanie, -ia: Na spaní mu hlavu
st'ali.
spanilosť, -ti = velebnosť, krása
spanilý = velebný, pekný: Tento
spanilý kvet vzišiel a rozvil sa
v jej záhradke. (Kukuč.: Dom
v str. II. 112.)
spánok, -nku = spanie
spanštieť, -iem, panské obyčaje
prijat'
spara, -y, dusná horúčava
spárať, -am = odpárať
spariť, -ím, do potenia priviesť;
horúcou vodou poliat'; — **sa**
spáriť, -im = spojiť
sparno, -a
sparný, dusný a horúci
spása, -y = spasenie, vyslobodenie
spásaať, -am; **spásť**, spasiem, spá-
sol = vypásť, pasením poškodiť
spasenie, -ia = vyslobodenie; vy-
slobodenie od večnej smrti
spasiť, -ím, od záhuby zachovať;
od večnej smrti oslobodiť; **spa-
sený**
spasiteľ, -ľa = vysloboditeľ; **Spa-
siteľ** = Ježiš Kristus
spasiteľný
spásonosný
spásť v. pásať
spať, spím; **spávať**, -am: Spal
ako zabitý až do bieleho rána.
(Sb. M. S.) — Spí ako čo by
ho zabil; ako drevo; ako sy-
sel; ako v oleji; ako zarezaný.
(Zátur.) — Naša mati čujno
spáva, ona dobrý pozor dáva.
(Sl. ps.) — Dobre sa spí na
tráve pod stromom. — Čert ne-

spí, mohlo by sa niečo (nemi-
lého) stať. — Spali sme ako
v oleji. — Spí ako klát. (Ku-
kuč. XVII.) — Spí, že by si
mohol pri ňom z dela strieľať.
(Dbš.) — Chutne sa mu spalo.
— Chodí s kurami spať (včas);
chodí spať s kurami a s lasto-
vičkami vstáva. (Záťur.)

spätiť sa, -ím sa = sprotiviť sa
m. spatriť *píš*: uzrieť, uvidieť,
zbadat'

spávací: spávacia miestnosť

spavosť, -ti; **spavý**

spečatiť, -ím: s. niečo voskom

spečený, *od* spieciť

speňaženie, -ia

speňažiť, -ím; **speňažovať**, -ujem:
Všetko zbožie dobre speňažil.

speniť, -ím; — **sa**; **spenený**

spestriť, -ím

spev, -u: V speve hovorí Slovan
k svetu s pokolenia na pokole-
nie; v speve sú jeho najvrúc-
nejšie city, jeho najmilšie vý-
tvory obrazotvornosti a celá jeho
myseľ složené. (L. Štúr.) **spe-
vácky**; **speváčka**, -y; **spevák**, -a

spevavý: Spievajže si, spievaj,
spevavé stvorenie, veď je spev
najmilšie tvoje potešenie. (Jo-
natan Čipkaj.) — Nieto spe-
vavejšieho národa na svete
od Slovanov. (L. Štúr.)

spevník, -a: Spevník je sbierka
piesní duchovných alebo svet-
ských, s nápevmi alebo bez nich.

spevohra, -y, opera

spevokol, -u = spevácky spolok

spiačky, *prisl.*

spica, -e: Na kolese spice spájajú
hlavu s bahrami. Spice nabí-

jajú sa do hlavy a osádzajú sa
do bahier.

spieciť, spečiem; **spečený**

spieciť, spiem, spejem = ponáhľať
sa: Vývin spel k strednej slo-
venčine.

spierať sa, -am sa = protiviť sa:
Spieral som sa, premáhal city
— ale napokon musel som pod-
ľahnúť... (Kukuč.: Dom v str.
II. 184.) — Keď ju presvedčíš,
ona sa nebude spierať. (Ku-
kuč.: Dom v str. II. 197.)

spievanie, -ia

spievanka, -y: Spievanky, spie-
vanky, kde ste sa vy vzaly, či
ste z neba spadly, či ste rástly
v háji? Z neba sme nespady,
v háji sme nerástly, ale nás mlá-
denci a dievčence našli. (Sl. sp.
Veniec 297.)

spievať, -am: Spievaj si slávičku,
v zelenom hájičku, a ja si za-
spievam, idúc na trávičku. —
Ústa mi spievajú, oči sa mi
smejú, ale od srdiečka slzy sa
mi lejú. (Veniec 191.) — Spie-
vaj, dievča, spievaj, budem
tá počúvať, ak sa mi zapáčiš,
budem k vám chodievať. (Ve-
niec 297.) Slovensky si spievaj
i v zime, i v lete; veď to najkraj-
ší spev na tom božom svete.
Slovensky si spievaj, jak tá
dobrá mati ešte len v kolíske
učila spievati. — Slovensky si
spievaj veď tá Boh počuje, tre-
bárs i celý svet spev tvoj zatra-
cuje. (Jonatan Čipkaj.) — Spie-
vajže si, spievaj, vylej žiale
svoje, veď je spev jediné po-
tešenie tvoje. (Sl. ps.)

spiež, -e = bronz (liatina rozličných kovov so základom medi)

spiežovec, -vca, spiežový zvonec: Spiežovce vyzvávajú sladkú melódiu. (Kukučín) — Milo to bolo, keď z jeho dvora vyšly štyri páry bielych sťa lasice volov, na hrdle so zvučnými spiežovcami. (Kukučín XII.)

spiežový

m. spiklenec, spiknúť sa, spiknutie, *píš*: sprisahaneč, sprisahat' sa, sprisahanie

spiliť, -im; **spilovať**, -ujem

spinák, -a = spinací povraz

spínať *v.* **sopäť**

spinka, -y, retiazka s háčkom na spinanie

spirituál, -a (*lt.*), duchovný správca

spis, -u, niečo spísaného; kniha

spísať, spíšem; **spisovať**, -ujem: knihu

spisba, -y: Ľudová spisba zastúpená je jedným mesačníkom.

spisok, -sku = spis

spisovateľ, -a; **spisovateľka**, -y

spisovníctvo, -a = literatúra

spisovný: spisovná reč, spisovný jazyk

Spiš, -a: Narodil sa na Spiši v Novej Vsi. (Joz. Škultéty.)

Spišiak, -a, **Spišiačka**

spišský: Spišská župa: Spišská Kapitula (*obec*), *ale* spišská kapitula = kanonici

spit' sa, spijem sa = opit' sa

spitý: Ferko stál dlho opretý, ako spitý. (Kukučín.)

splácať *v.* **splatit'**

splákať, -am; **spláknúť**, -nem; **splakovať**, -ujem = smyt'

splanieť, -ie = zhoršiť sa, planým sa stať

splápolat', -am = počat' plápolat': Zrada sa stratí a lásky bratskej zplápolá vatra. (HVaj.) — V jeho srdci neuhasný oheň lásky zplápolal. (Nitr.) — A sláva zašlých vekov junáka oviala a duša jeho svätým ohňom zplápolala. (S. Chlpk.)

splasnúť, -nem, ploským sa stať
splašiť, -ím; **splašovať**, -ujem = plašením, strašením s miesta sohnat'

spláštiť, -ím, ploským urobiť

splátanina, -y = látanina

splatit', -ím; **splácať**, -am: Dlh do konca roku splatiť. — Splácať lásku láskou.

splátka, -y = splácanie: kúpa na splátky; **splátkový**

splatný

splav, -u, miesto, kde voda splýva

splaviť, -ím; **splavovať**, -ujem: dolu s., dovedna s.

splavný: splavná rieka

splaz, -u (*časť pluha*)

splesnieť, -iem: Splesnely hrby obilia; **splesnelý**; **splesnivieť**; **splesnively**

splešivieť, -iem

spletenina, -y

spletený

spliešť, spletiem: **splietat'**, -am: veniec z ruží

spln, -u: spln mesiaca

splniť, -ím; **splňať**, -am = vyplniť, za dosť urobiť: — **sa**: Čo som predpovedal, to sa splnilo.

splnomocniť, -ím; **splnomocňovať**, -ujem: vláda splnomocňuje sa...

splodený

sploďiť, -ím; splodzovať, -ujem:

Malá iskra splodí plameň veľiký.

— Kto vlast' miluje, ľúbi istotne i tých, čo ho splodili. (Phřd. IV.) — Hneď zas nádej v bôľnej duši splodí. (Kyt. 1876.)

sploštiť, -ím; sploštený

splynúť, -niem; splývať, -am: Z mokrých stien kvapka za kvapkou splýva. — Stanovi bolo jasno, že má pred sebou dve hlavy, dve srdcia, dve duše, ktoré skutočne splynuly v jeden nerozlučný celok. (HVaj. V. 224.)

splynutie, -ia

splznúť, -nem; splznutý

m. počiatku piš: zpočiatku (*prisl.*): zpočiatku bolo ešte svetlo; *iné je* z počiatku, *na pr.* kniha pochádza z počiatku 18. storočia

spočinok, -nku = odpočinok, odpočívanie, pokoj

spočinúť, -niem; spočívaf, -am = odpočívaf, spať: Ako ste spočívafli? — Jej čisté, jasné oko spočinulo na ňom. (Kukučín)

spočinutie, -ia

spočítaf, -am = porátaf; spočítovať, -ujem i spočítavaf, -am

spočívaf, -am v. spočinúť

spod, -u; spodok, -dku; iné je predložka zpod

spodina, -y = spodok

spodliť sa

spodnica, -e = spodná sukňa; spodná perina

spodný

spodobaf sa, -ám sa niekomu,
a) pripodobniť sa, b) zaľúbiť sa: Keď sa tej (rodine) spodobáš, spodobáš sa i mne. (Sl. ps.) —

Ej, spodobalo sa mi dievča na majeri, musím ho vypýtať od jeho materi. Ej, spodobaly sa mi tie líčka červené, bielym mliečkom, zorou červenou farbené. (Sl. ps.)

spodobiť, -ím; spodobenie, -ia = asimilácia

spodobniť, -ím: spodobňovať, -ujem = podobným robiť

spodok, -dku: na spodku

spohodlnieť, -iem

spochabelý

spochabieť, -iem; spochabiť sa, -ím sa = zblázniť sa

Spojené štáty severoamerické, U. S. A. i USA

spojenec, -nca

spojenie, -ia: Nemá spojenia železnicou s ostatným svetom.

spojiť, -ím; spájať, -am; spojovať, -ujem; — sa: Čo je slabé, so silnejším sa spojuje. — Čo Boh spojil, človek nerozlučuj. (Záfur.)

spojitosť, -ti = súvislosť

spojitý

spojivo, -a

spojivosť, -ti, sila, ktorá spojuje

spojka, -y = (coniunctio)

spojovací, -ia, -ie = spájací

spojovať v. spojiť

spojovník, -a = -: česko-slovenský slovník; v. delidlo

spojujúci, -a, -e = spájajúci

spokojnosť, -ti: Poznať na nej spokojnosť ako na človeku s čistým svedomím. (Kukuč.)

spokojný s niečím, s niekým: Dost má, kto je s málom spokojný. (Záfur.) — Málo, veľmi málo je ľudí zúplna spokojných.

spolahlivý

spolahnúť sa, -nem sa; **spoliehať sa**, -am sa na niečo, na niekoho: Deti spoliehajú sa na rodičov. — Dávam ti slovo, môžeš sa naň spolahnúť. (Kukuč. Dom v str. I. 97.) — Nábožný sa spolieha na Boha.

spolčiť sa, -ím sa; **spolčovať sa**, -ujem sa = spojiť sa, spájať sa

spoliehať sa *v.* spolahnúť sa

spolkový: s. pokladnica; s. dlhy

spoločenský: Človek je bytnosť spoločenská.

spoločenstvo, -a = spoločnosť, spolok

spoločne, *prisl.*

spoločnica, -e; **spoločnícky**; **spoločník**, -a

spoločnosť, -ti = spolok: Krajinská drevárska spoločnosť. — Muzeálna slovenská spoločnosť.

spoločný: gazdovstvo, robota, nepriateľ

spolok, -ku: Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej.

spolu, *prisl.*: Pôjdeme spolu.

spolubližný, -ého

spolubývajúci

spoludejateľ, -a = spolupracovník: ... vrstovník jeho a spoludejateľ Jozef Miloslav Hurban. (Jozef Škultéty.)

spoludlžník, -a

m. s poludnia *piš*: z poludnia

spoluhláska, -y

spoluhrač, -a

spolumešťan, -a

spolupatričnosť, -ti

spolupôsobíť, -ím

m. spolupráca *piš*: **spoločná práca**

spolupracovník, -a = spoločný pracovník

spoluveký, toho istého veku

spoluvinník, -a: Aby ste ma ... za pôvodcu alebo spoluvinníka vinných nepočítali. (Bebl. Jánošík); **spoluvinnica**

spoluvinný

spolužiak, -a: Spolužiak nám zomrel.

spomáhať, -am; **spomôcť**, spomôžem: Nijaké lieky najmúdrejších báb nespomáhaly. (Gr. Taj.)

spomenúť, -niem; **spomínať**, -am niečo, na niečo: Azda i na to niekedy spomenúť užitočné bude. (Bern.) — Staré hriechy nespomínaj. (Zátor.) — **spomenutý**

m. spomenuto *piš*: spomenuté *v.* rečeno

spomienka, -y: To je krajina plná svätých spomienok.

spomôcť, spomôžem: A čože ja vám spomôžem? (Gr. Taj.)

spona, -y = (copula)

sponáhľaf sa, -am sa: Nie že sa ona sponáhľala, ale my sme zaostali. (Kukučín)

sponka, -y

sponový: sponové sloveso

spontánny (*lt.*), dobrovoľný, z vlastnej vôle pochádzajúci.

spopolniť, -ím; **spopolňovať**, -ujem

spoprevracať, -iam: Zasiahol on mocne do jej života, spoprevracal všetko v duši čím hore, tým dolu. Naplnil ju netušenými myšliami, rozbúrnil v srdci nové; neznáme city. (Kukuč.: Dom v str. I. 68.)

spor, -u = rozopra: spor vyrovnaf

sporadický (*gr.*), roztratený, ojedinelý
sporák, -a (*z nem.*), ohnisko
sporiadať, -am = do poriadku priviesť; — **sa**: Nech sa tam sporiadajú, ako vedia. (Kukuč. III. 81.)
sporiadateľ, -a
sporíček, -čka, zelina (*Verbena officinalis*)
sporík, -a, zelina (*Urtica saxifraga*)
sporiť, -ím = množiť, šetriť
sporiteľňa, -ne: Do sporiteľne uložiť peniaze na úroky.
sporiteľníčny
sporivý, kto sporí
spornosť, -ti
sporný: sporná vec
sporý = hojný, výdatný: sporá múka (z ktorej sa mnoho chleba napečie) (Rr.)
spôsob, -u: oznamovací, rozkazovací, podmieňovací spôsob. — Stalo sa to takým spôsobom. — Každéj veci spôsob. Všetkému sa spôsob najde. (Zátur.)
 Miesto: na každý spôsob tam budem, **píš**: istotne tam budem.
spôsobný, súci: spôsobný na všetko
spotený: Hnal si, Ďuro, hnal, kone sú spotené. (HVaj. V., 26.)
spotiť, -ím: kone; — **sa**: nespot' sa!
spotreba, -y
spotrebovať, -ujem: Koľko zemiakov do roku spotrebujete?
spotvoriť, -ím; **spotvorovať**, -ujem = zohaviť, zohyzdiť: Spotvorili ho na opicu sveta.
spoveď, -di, vyznanie hriechov
spovedať sa, -ám sa: z hriechov
spovedelnica, **spovednica**, -e

spovedník, -a
spovedný
spozdilosť, -ti = neskorosť, okúňavosť
spozdilý = neskorý, oneskorený
spozdiť, -ím = zmeškať
spoznanie, -ia: Toto básnické spoznanie až zarazí svojou pravdivosťou. (Št. Krčméry)
spoznať, -ám: Bo aj spoznala hned', že kuchár milého Peterka hračkami zcela opantal. (Dbš. Sl. pov. VI.) — Spoznáme, že k humoru a satire značne sa kloní náš ľud i v porekadlách. (Sb. M. S.) — Šafárik spoznal ťažký stav slovenskej národnosti. — **sa**: Spoznajte sa!
spozorovať, -ujem: Svojím bystrým okom hned' to spozoroval.
spracovať, -ujem
spráchnivieť, -ie (o dreve)
sprašiť, -im, prach sotrieť
sprašivený
sprašivieť, -ie
spratať, -cem; **spratávať**, -am; — **sa**
spratný = ústupčivý
sprava, -y: Aká to je sprava? (Ako je to spravené?) — Dobrú spravu máte (dobre spravené). (R. str. 308.)
správa, -y = spravovanie, panovanie, úrad, vláda; správa štátu
správca, -u, kto spravuje; **správčovský**; **správčovstvo**; **správkyňa**
spravedlivosť, -ti — *hovor a píš*
spravodlivosť: Pán Boh vysoko, kráľ ďaleko; pravdy a spravodlivosti vo svete málo.
spravedlivý *spávne* spravodlivý

spraviť, -ím, urobiť: Nespravil som nič zlého. — Spravili ho notárom. — Čo on spraví za hodinu, ty nespravíš ani za dve. — Otec tvoj nechce z hrobu vstať zpod zelenej trávy: a nevie, nevie tvoja mať, čo svet z teba spraví! (A. Sldk.) — Dal si spravíť halenu (ušiť). (Rr.) — Spravil sa hluchým a nemým.

m. správkarňa *piš* opravovňa
správnosť, -ti, poriadnosť; náležitosť

správny, poriadny, náležitý

spravodlivosť, -ti; **spravodlivý**

spravovať, -ujem; — sa niečím:

Spravuje sa mojimi rozkazmi.

— Dobre sa spravuje (drží).

— Dobre sa spravujú (v súhlase žijú).

spražiť, -ím = popražiť

spreneverený

spreneveriť, -ím; **spreneverovať**, -ujem; — sa: Onedlho potom zo škôl už vytvárali, vyhadzovali slovenských šuhajcov, prezradivších niečím, že nechceli by sa spreneveriť svojmu rodu. (Joz. Škultéty: Storočná pamiatka.) — Klamu, zrady a neúprimnosti bol by sa dopustil, keby sa bol spreneveril veci. (Kukuč. XXIII.)

sprešovať, -ujem *v.* **sploštiť**

sprevádzať, -am niekoho: Sprevádzať ma po cestách mojich.

sprevodiť, -ím

spřcha, -y (= douche, *vysl.* duš)

spřchať, -am; **spřchnuť**, -nem, opřchnuť, opadať; popřchať: Kvietok som ja, kvietok, pokým nemám dietok; keď budem

mať dietky, spřchnu so mňa kvietky. (Dbš. Obyč.) — Je jeseň, listie väčšinou spřchlo — ostatok čaká na prvý vetrik. (Kukuč. VI. 7.)

spřchomer, -u

spřriať, -am; **spřriať**, -nem: kone spolu zapřriať, spojiť; — sa: Spřriahli sa do oračky. — S chudobou sa spřriahla psota. Bieda ich bude poháňať. (Kukučín, XIX.)

spřriať, spradiem; **spřriať**, -am

spřriatelíť, -ím niekoho s niekým; — sa

spřriazniť, -ím; **spřriazňovať**, -ujem niekoho s niekým = spřriatelíť

spřřbuzniť, -ím; **spřřbuzňovať**, -ujem

spřřiečiť sa, -ím sa = sprotiviť sa:

To jedlo sa mu spřřiečilo.

spřřievod, -u

spřřievodca, -u = (konduktor)

spřřijemniť, -ím; **spřřijemňovať**,

-ujem = príjemným urobiť: To

šťastie samo, ani ho nehľadáš,

za tebou príde život ti spřřijemniť. (A. Sládkovič.)

spřřikrený

spřřikriť sa = sprotiviť sa: Spřři-

krilo sa mu vyčkávať.

spřřisahanec, -nca; **spřřisahanie**, -ia

spřřisahaf, -ám, prísahou zaviazať;

— sa

spřřítomniť, -ím; **spřřítomňovať**,

-ujem

spřřobovať, -ujem (*nem.*) = skúsiť

sprošťáctvo, -a

sprošťák, -a, hlúpy človek, chmuľo,

chumaj, truľo; **sprošťáčisko**, -a

sprošťiť, -ím; **sprošťovať**, -ujem

niekoho niečoho = oslobodiť:

Smrť sprošťila gazdinú vše-

tkých útrap života. — — **sa:**
Sprostit' sa dlhov. — Akási
žena mala zimnicu a nemohla
sa jej nijako sprostit'. (Kuku-
čín XII.)

sprostosť, -ti = hlúposť

sprostý = hlúpy: Sprostý ako
baraní roh, ako ták. (Dbš.)

„**sprostredkovať**“, „**vyprostredko-
vať**“ (vermitteln) = po sloven-
sky: vykonať. (R. str. 308.)

sprotiviť sa, -ím sa, postaviť sa
na odpor; **znychutiť sa:** Slíže
makové sa mi už sprotivily.
(Rr.)

**sprstenkovanie, -ia, výmena prste-
ňov medzi zasnúbenými**

sprstenkovať sa, -ujem sa = za-
snúbiť sa

spruha, -y: Akási spruha sa v ňom
nadlomila. (Kukuč., M, v.)

**sprúžel', -žľa, palička v rebriku,
štebel'**

sprzniť, -ím = znečistiť, skaziť

spučiť sa:

spuchnúť, -nem; spuchnutý

spurný: Túto zem vašich dedov
dostane ľud iný a spurné rody
vaše pôjdu Rímu slúžiť. (Samo
Chalupka.)

spust, -u, dlhý struhák (hoblík):
Paľko hobľuje. Dlhým spustom
robí dlhé, sťa stužky, stružliny,
ktoré padajú na zem. (Kuku-
čín, XII.)

spustený

spustiť, -ím; spúšťať, -am: Oka s nej
nespustil, ktoré na ňu upieral.
— **sa:** Spustil sa Boha, ľud
sa nehanbí. — No vtom sa už
spustil lejak. Len tak, bez
akéhokoľvek úvodu. (Kukučín,

XVI.) — Na nikoho sa nespú-
šťaj! (Kukuč. XXIV.) — Na
tvári im hneď poznal, že sa
pojednali. Musela spustiť kto-
rási strana, ale nepoznať ktorá.
Možno spustily obe po troche,
aby sa sišly v polceste. (Kukuč.
XXIII.) — Boha sa nespust',
ani on ťa nikdy neopustí. (Ku-
kuč. I.) — „Tu iba Boh môže roz-
hodnúť — On môže pomôcť,“
vzdychá ona pokorne. „Nech
rozsúdi On — ja sa spúšťam
na Neho. (Kukuč. Dom v str.
I. 138.)

spustlosť, -ti: mravná s.

spustnúť, -nem, pustým sa stať:
Po jeho smrti celá záhrada
spustla.

spustošiť, -ím: s. krajinu ohňom
a mečom

spúšťať v. spustiť

spútať, -am; sputnať, -ám = putá
dať, sviazať: Nesputnané ko-
níky pásly sa... — Ležia pod
bukom pri ohni. V jame pasú sa
sputnané štyri kone, vypria-
nuté z vozov, zatahnutých ku
kopám sena, ktoré budú ráno
brať. (Gr. Taj.)

spyšnieť, -iem, pyšným sa stať

spýtať sa, -am sa; spytovať sa,
-ujem sa = opýtať sa: Spýtaj-
te sa, či nevidel niekde môjho
muža? (Dbš. Pov.) — To sa
nikdy nespytuj, kto som, čo
som. (Dbš. P.) — Spytovala
sa o zázračnej studni, ale dobrí
ľudia jej nič istého povedať ne-
vedeli. (Sb. M. S.)

Spytihnev, -a

sračka, -y = behavka (diarrhoe)

sráňanie, -ia: s. jablk so stromu
sráňať *v.* sroniť

srast, -u = srastenie

srásť, srastiem, **srastať**, -ám: rana
srástla; stromky spolu srástly

srátať, -am (*nem.*), sčítat', spočítat'

sraz, -u = srazenie; *m.* sraz so-
kolov, orlov *píš:* sbor s., o.

sraziť, -ím; **srážať**, -am = dolu
sraziť; odraziť; — **sa** = biť sa;
mlieko sa srazilo.

srážka, -y: v kupectve srážka
nejakej čiastky z istej sumy;
srážka vlakov; bitka

Srb, -a; **Srbka**, -y; **Srbsko**, -a; **srb-**
ský: **srbština**, -y = srbský jazyk

srd, -u = hnev: Samý srd ten
človek. — To tak rozpálilo
Nemcov, že vo srdoch i naj-
tajnejšie myšlienky srdca svoj-
ho neopatrne vyklebetali. (Let.
M. s. x.)

srdce, -a, *pl.* srdcia, srdc, srdciam,
srdciach, srdcami: . . . a teraz im
srdcia sviera bôľ, keď ho už
niet. (Timrava.) Srdce mu mera-
velo od úžasu. — Strach sviera
mi srdce. — Ani si to k srdcu
nepripustí. — Srdce mu tľklo,
ako by sa mu chcelo vyboriť
z prs. (Dbš.) — Má srdca klo-
panie. — Ako by mi bol nôž
do srdca vrazil! — Malo mi
srdce puknúť od žiaľu. — A-
spoň si srdcu poľahčím, keď sa
vyžalujem. — Už mu je srdce
na mieste; duša na pokoji. (Zá-
tur.) — Zo srdca mi je ľúto.
— Hovorí od srdca k srdcu.
— S ťažkým srdcom spomínať.
— Ťažké srdce na niekoho
mať. — Nikdy nebudem mať

k nemu dobré srdce. (Bern.)

— Neber si to tak k srdcu. —

Ťažko mu bolo okolo srdca.
(HVaj. VIII. 119.) — Mária

pocítila chlad okolo srdca. (H.
Vaj. V. 236.) — Oko — do srdca

okno. (Koll.) — Čo má na srdci
to na jazyku (úprimný). — Čo

v srdci, to na jazyku. — Čím
je srdce preplnené, tým ústa

pretekajú. — Čo v srdci vrie,
to v ústach kypí. (Bern.) —

Udrela jej krv do tvári, srdce
zabúchalo. (Kukučín, XVIII.) —

Prebudil v nej srdce, že za-
kvitlo novým kvetom lásky, ale

či jej vyjavil, že jeho srdce
bije spoločne tým istým tlko-

tom? — Ani raz nespomenul,
že chce jej byť nielen spolupra-

covníkom, ale i zorničkou oka,
srdcom jej srdca. (Kukučín,

XVIII.) — Kameň má miesto
srdca. — Radosťou búchalo

mu srdce. — Srdce mu bú-
chalo ani zvon, keď bijú na po-

plach. (Kukuč. XXIII.) — Má
srdce zo železa a hlavu z ocele.

(Smelý a neústupný.) (Dbš.) —
Čo sa v srdci varí, zjaví sa vo

tvári. (Sb. M. S.) — *Zmenš.*
srdiečko, -a: Ústa sa jej smejú,

ale od srdiečka slzy sa jej lejú.
(Kukučín, XIV.)

srdco *v.* **srdce**

srdcovitý (srdcu podobný)

srdcový: srdcová blana, s. čin-
nosť, s. pohyb

srdečnosť, -ti = úprimnosť, láska-
vosť

srdečný: ľútosť, plač, prosba, cho-
roba

srdiečko, -a *v.* srdce
srdiť, -ím = hnevať; — **sa** = hnevať sa
srditý = hnevlivý
srdnatosť, -ti; **srdnatý**
srdoš, -a, srditý človek
sreda, sredisko *v.* streda, stredisko
sredikať sa, -ám sa: ... **srediká sa** do nížin, kde je viac záštity od snehu a zimy. (Kukuč. XXVIII. 167.)
srez, -u; **srezok**, -zku, miesto, na ktorom je niečo srezané, i to, čo je srezané
srezať, srezem; **srezávať**, -am: srezat' prútik so stromu, otlak s nohy
sriadiť *v.* **zriadiť**
sriecť sa, srieknem sa s niekým = ushovoriť sa; *iné je* zriecť sa, zrieknuť sa, na pr. úradu
srieň, -a, prvý ľad; zmrznutá vrstva snehu; aj po vode za tuhej zimy pláva srieň; osuheľ, inovat'; **srieňový**
srkať, -am; **srknuť**, -nem = skrz zuby piť
srna, -y; *pl. g.* sŕn; *zmenš.* **srnka**, -y
srňa, **srnča**, -at'a
srňacina, -y
srní, -ia, -ie
srnec, -nca
srnečník, -a, zelina (Premanthes)
sročný, na istý čas určený: **sročná zimenka** = splatná zmenka
srok, -u = termín, lehota, čas
sroniť, -ím; **sráňať**, -am = sraziť, shodiť: Sráňať jablká so stromu.
srov. = srovnaj
srovnalosť, -ti = rovnosť, podobnosť (proportio)

srovnalý = rovný, podobný (porcionálny)

srovnanie, -ia

srovnat', -ám; **srovnávať**, -am

srovnávací, -ia, -ie

srovnávateľ, -a (= gradus comparativus) tvorí sa príponou: -ší, -šia, -šie, ale keby sa to ťažko dalo vysloviť, hlavne pri zakončených na -ný, pripojí sa prípona: -ejší, -ejšia, -ejšie, na pr.: nový — novší, tvrdý — tvrdsší; chudobný — chudobnejší, múdry — múdrejší.

Niektoré prídavné mená, hlavne zakončené na -lý, majú obidve prípony, na pr.: milý, milší, milejší.

Zakončené na -ký, -eký, -oký po odhodení týchto prípon prijímajú ku koreňu príponu -ší, -šia, -šie, pred ktorou koreňové s mení sa v š a z v ž, na pr.: hladký — hladší, široký — širší, nízky — nižší, vysoký — vyšší.

Kmeňová dlhá samohláska v stupňovaní obyčajne sa skrúti, na pr.: biely — belší; krátky — kratší.

srozumenie, -ia, porozumenie, dorozumenie

srozumieť sa s niekým

srozumiteľný = zreteľný

srp, -a = kosák

srst', -ti: To mu je proti srsti (proti mysli, vôli). — V tom ti idem po srsti (po chuti, po vôli). (Kukučín.) — *Zmenš.* **srstka**, -y

srstený = zo srsti

srstnatý, srst'ou obrastlý

sršať, -ím; **sršievať**, -am, vydávať hlas ako sršeň: Jej oči sršaly naozaj hnevom. (HVaj. VIII. 24.) Keď doletel pred bránu, ešte sa tí dvaja držali za ruku. Uprel na nich pohľad, z ktorého srší plameň. (Kukuč.: Dom v str. I. 184.)

sršeň, sršňa, najväčší druh ôs
sršiť sa, -ím sa, srdiť sa, zlobiť sa
srub, -u, srub studne; stena z brván srubená: Ako tú vodu váži, priletia k nej tri biele holúbky a sadnú si na srub. (Dbš. Pov.)

srúbať, -am; **srubnúť**, -nem

srubiť, -ím

srúcanie

srúcaniny

srukovaný = zasľúbený

srukovať sa s niekým, ruky si dať; zasľúbiť sa (Koll., Dbš.)

srútiť

srvátka, -y, voda, čo zostala po syre

ssavec *o.* savec

ssať *o.* sať

ssiniet', -iem = zosiniet'

ssuť sa *o.* suť sa

ssutiny *o.* sutiny

sšaliet', -iem = zošaliet'

sšediviet', -iem = zošediviet'

sťa = ako, ani (*pri porovnávaní*):

Fujara zaplakala, sťa by srdce mala. (Phřd. IV.) — Dcéra krásna sťa zornica. (Ppk.) — Zlapali (Janíčka) sťa vtáčka na lepe. (Btt.)

stabilita, -y (*lt.*) = stálosť, pevnosť; **stabilný**

stabilizácia, -ie (*lt.*) = ustálenie; **stabilizovať**

stáčať, -am *o.* stočiť

stačiť, -ím, dosť byť

stáčka, -y = stáčanie

stádlo, -a = stavadlo, miesto, kde rožný statok dedinský stáva v lete cez poludnie

stádo, -a: stádo dobytky, statku, lichvy

stagnácia, -ie (*lt.*), nedostatok pohybu, zastavenie pokroku; **stagnáčny**

sťah, -u = stiahnutie

sťahák, -a = oprata: Sťaháky sú tie retiazky, ktoré sú jedným koncom pripnuté k chomútu, druhým koncom ku koncu oja, čím sa nielen oje spravuje, ale nimi dolu vrchom kone aj vozík sťahujú. (Zátor.)

sťahovačka, -y = sťahovanie; šnúrka do korseta

sťahovanie, -ia: sťahovanie do nového bytu. — Prenešťastné sťahovanie, keď nieto čo nakladať. (Orol IX.) — Sťahovanie národov.

sťahovať, -ujem; **stiahnuť**, -nem; — **sa**: ... sťahovavší sa ani večný Žid, kým neprichýlili ho v Ostrihome. (Joz. Škultéty.)

stajňa, -ne; *pl. g.* stajní: V stajni niet ani žriebäťa.

stakde, *prisl.*, kdekoľvek

stakedy, *prisl.*

stakto, sťakoho

stále, *prisl.*: My stojíme stále, pevne, ako múry hradné, čierna zem pohlti toho, kto odstúpi zradne! (Samuel Tomášik.)

stálica, -ce

stálosť, -ti = ustavičnosť, trvanlivosť: Ale darmo tajiť, že na svete nič nemá stálosti! (Ku-

kuč. Dom v str. I. 62.) — Stálosti nemôže mať, čo je nie prirodzené. (Kukuč. Dom v str. II. 160.)

stalý, čo sa stalo al. prihodilo
stály = trvanlivý, istý, ustavičný
stan, -u = šiator: hlavný vojenský stan

stanica, -e: železničná stanica
stánie, -ia: Od stánia ma nohy bolia. — Nemá doma posedenia, nikde nemá stánia. — Ja už doma ani stánia nemám. (Gr. Taj.)

Stanislav, -a; **Stano**, **Stanko**, -a
stánok, -nku = stan

stanovisko, -a, 1. miesto, kde kto stojí; 2. hľadisko

stanoviť, -ím = postaviť; — sa;
stanovať sa, -am sa: Ľudia sa stanovali, alebo vychodiliz domov dívať sa na veľkolepý sprievod. (Kukučín: M. v.)

stanovy, -ov (= štatúty)

stápať, -am; **stopiť**, -ím

staraf sa, -ám sa o niekoho, o niečo: Stará sa o teľa, a nemá ešte ani kravy. — Musíte sa predovšetkým o mňa nestarať. — Povedala sova sove: staraj sa každý o svoje. (Zátur.) — Starajme sa o dobrú školu.

starček, -a; **starec**, -rca

Staré Hory, **Starých Hôr** (obec);
starohorský

starecký

starejší, -ieho = starší; starý otec; svať

starena, **starenka**, -y

stariet, -iem **starnúť**, -nem

stárež, -e = starí ľudia

starina, -y, niečo starého; dávno-vekosť, drevnosť

starká, -ej: Vláci Turčin starkú, vláci, po hroblíne, po bodľáci: starkej krv sa z nôžok leje, a Turčin sa iba smeje. (Samo Chalupka.)

starký, -ého

starnúť, -nem

staroba, -y: Staroba — hotová choroba. — So starobou ubývalo i síl. (Gr. Taj.)

starobíniec, -nca

starobylosť, -ti = starožitnosť, starodávnosť, stará vec

starobylý, čo za starých čias bolo

starodávny = starobylý: za starodávna

staromódny

starosť, -ti o niekoho, o niečo: To by sa ľahko zariadilo — o to malá starosť! (Kukučín: M. v.) — Moja stará samá starosť, kde ste. (Kukučín.) — Keby som len inších starostí nemal! (Zátur). — Opýta sa ťa starosť, kam si podel mladosť. — V starosti obanuješ, jestli mladosť zle stráviš. (Zátur.) — Budte bez starosti! — Čo nám je po vašich starostiach.

starosta, -u

starostlivý

starosvat, -a

starosvetský

starovek, -u; **staroveký**

staroverec, -rca = starej viery;

staroverský; **staroverstvo**, -a

starozákonný

starožitnosť, -ti, vec al. obyčaj

starožitný

staršina, -y, náčelník rodiny: Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša, kroz nás ti, slávny cáre, svoj pozdrav prináša. (Samo Chalupka.)

staručký

starucha, staruška, -y = starenka (sr. mladucha)

starušký

starý: od stara: stará matka, starý otec; Stará Bystrica (obec); starý rok. — Číta zo Starého zákona. — Starý a nemá rozumu. — Starí ľudia rozum tratia: upadajú do detinského rozumu. — Mladý môže, starý musí (umrieť). (Sb. M. S.) — Starému prednosť! Starý, ale jarý. (Zátor.) — *Kompar.* starší, -ia, -ie; starší je ako ja, než ja, odo mňa

staryga, -y = starena (potupivo); **starygáň**, -a = stavec

Starý zákon

stať, -ti

stať, soťať, sotnem; **stínať**, -am: hlavu; s'ali nám horu

stáť, stojím; **stávať**, -am:

1. Dobré stáť za niečo, za niekoho (gutstehen) — *po slovensky*: ručím za neho, za dlžníka. Kto ručí za mňa? (Nie: kto stojí dobre za mňa?) 2. „To stojí!“ — *po slovensky*: „To je pravda!“ „To nestojí!“ — „To je nepravda.“ 3. „To mu dobre stojí.“ — *po slovensky*: pristane mu, svedčí mu. (R. str. 309.)

Stojí rozžialený (*nepíš*: rozžialene). — Ako veci dnes stoja. — My stojíme stále, pevne, ako múry hradné. (S. Tomášik.)

— Stojí, ako by bol k zemi primrzol; ako by ho do zeme vbil; ako by ho prikoval; ako drúk; ako socha; ako stĺp.

Stáť o niečo: Múdry nestojí o bohatstvo. — Keby na mne stálo, ani liter žita by nedostal. (Timrava.) — Budeš stáť v slove? Nebudeš už vykrúcať? (Kukuč. XXIV.)

m. zle stojí (rosszul áll) *piš*: zle je s ním: *m.* stojí svojmu slovu (áll szavának) *piš*: stojí na svojom slove, zachováva slovo.

stáť, stojí: Šaty ma stály tisícku.

— Stojí ma to veľa roboty. — Nestojí ani fajku dymu.

stať, stanem = prestať ísť; **stať sa**, stanem sa; **stávať sa**, udat' sa, udávať sa: Čo sa stalo, už sa neodstane. (Zátor.) — Zem, ktorú v údel daly Slovanom nebesá, tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. (S. Chalup.) — Nech sa stane vôľa božia! — **stať sa, stavať sa** niečím: stať sa richtárom; dobrým spisovateľom sa stať. — Ty sa stavaš netrpezlivým.

statika, -y (*gr.*), náuka o rovnováhe

statkár, -a

statočnosť, -ti = čestnosť, poriadnosť: Komu nad statočnosť venca v nebi niet, koho dar nesvedie, hrozba neskloní: tomu moja pieseň slávou zazvoní. (Karol Kuzmány.)

statočný = čestný, poriadny

statok, -tku = dobytok, lichva: Statok ako lasice (dobře chovaný). (Zátor.)

stav, -u, 1. postavenie: slobodný, mládenecký, manželský stav; duchovný stav; zemiansky stav; 2. stav v rybníku, na rieke zadržať vodu; 3. stavy = budovy: Naľavo stály strojeným radom gazdovské stavy a stajne, všetko masívne stavané, pod škridlicou. (HVaj. V., 25.) — Je v druhom „stave“ — povie sa neslovensky o ťahotnej žene (Sie ist in anderen Umständen) miesto slovenského: je samodruhá. — M. nie som v stave, *piš*: nemôžem, nevládzem; m. byť v stave niečo urobiť (im Stande sein), *piš*: ja to zdoľám, zmôžem, zvládzem, na pr.: či zvládzeš vyjsť na ten vrch.

stavanje, -ia = stavba

stavaný

stavať, -iam, stavajú, staval: dom; — **sa**: Tatry vysoko sa stavaly.

stavba, -y

stavebný, k stavbe sa vzťahujúci
stavec, -vca, 1. článok chrbtovej kosti; 2. článok prsta; 3. náradie tkáčske: Stavce, ako by bol v nich piesok, nechcely sa zohýnať. (Kukučín.) — Mal dlane vyrobené, na stavcoch prstov budú hádam mozole. (Kukučín: M. v.)

stavenisko, -a: Odišli sme na stavenisko nového chrámu. (Kukučín, XV.)

stavisko, -ska

stavíť sa (o niečo), -ím sa : Stavili sa o sto zlatých.

staviteľ, -a (slovo utvorené od českého „staviti“ = stavať, a udomácnené)

staviteľstvo, -a

staviteľský

stavivo, -a

stávka, -y: stávkou vyhrať

stavovský

sťažeň, -žňa: na lodi; stožiar

sťažiť, -ím; **sťažovať**, -ujem = ťažkým urobiť, obťažovať; **sťažovať sa** na niečo, na niekoho = žalovať sa, ponosovať sa

sťažnosť, -ti = ťažkosť, žalovanie
stebelnatý

steblo, -a, byle tráv, dutými článkami a napuchlými uzlami sa vyznačujúce, volajú sa steblá

steh, -u

stehenný: stehenná kosť

stehienko, -a *o*. **stehno**

stehlík, -a, vták (Fringilla carduelis)

stehno, -a; *pl.* stehná, stehán, stehien = noha od bedra do kolena

stekať *o*. **stiečť**

stelesniť, -ím, telesným urobiť

stelivo, -a, čím sa stele, podstiela; slama, hrabanina

stemnieť, -iem

stemniť, -ím: st. izbu záclonami

stena, -y: „Hlavou do steny“ stalo sa príslovím. (R. str. 309.)

— španielska stena (plátená, papierová). — Dakedy aj steny uši majú. (Zátur.) — *zmenš.* **stienka**, -y

stenať, -nem

stenčiť, -ím; **stenčovať**, -ujem, tenkým robiť

stenklý = schudlý

stenknúť, -nem

step, -i, rozľahlá rovnina, trávou porastlá; **stepný**

steplieč, -iem = teplým sa stať:
Pivo steplelo.

steplíť, -ím = teplým urobiť
stereotypia, -ie (*gr.*), tlač písmom odliatym v jednom kuse; **stereotypovať**; **stereotypný**, stály, nezmenený

sterilizácia, -ie (*lt.*), zničenie alebo odstránenie bacilov; **sterilizovať**

stesat, stešem

stiahnuť, -nem: opasok; *m.* „stiahnuť“ víno (*abziehen*) *my povieme*: stočiť víno; *m.* ťahať, stiahnuť konzekvencie, povieme: robiť vývod; súdiť. (R. str. 309.) *m.* aj kožu mu stiahne (a bōrēt is lehúzza) *piš*: aj z kože ho oderie

stiečť, stečiem; **stekať**, -ám

stierať *v.* **sotrieť**

stiesniť, -im: Zo stiesnenej hrudi vykradol sa jej ťažký vzdych. (Kukučín: Dom v str. I. 92.)

stigma, -y, znamenie, znak na tele (vypálený a pod.)

stih, -u = čas, chvíľa, kedy: Ako by rád napraviť, keby bolo stihu. (Kukučín: M. v.)

stihnúť, -nem = mať kedy, mať stih: Nestihnem sa ani pomodliť.

stíchnuť, -nem: Kroky stíchly. Búrka stíchla. — Stíchly spevy po lúčinách, smutno, ticho v dolinách, stíchly gajdy i fujary: nežije bača starý. (Veniec 89.)

stínať, -am: kapustu stínať *v.* **sofať**

stisk, -u = stisnutie; veľký stisk = mnoho ľudí: Na Vianoce bol v kostole veľký stisk. (Rr.)

stískať, -am; **stisnúť**, -nem: Nestiskaj mi, šuhaj, rúčku, čo chceš, ja neviem. (Veniec.) — Stisnul ho, až mu kosti prašťaly. (Zátur.)

stíšiť, -im; **stíšovať**, -ujem

stlačíť, -ím; **stláčať**, -am: shora nadol; **stlačený**

stlačiteľný

stľapkať, -ám; **stľapkaný**

stlať, stelem; **stlávať**, -am: po steľ

stlčť, stlčiem; **stlkať**, -am: na prach stlčť

stlieť, -iem; **stlievať**, -am

stĺp, -a: na stĺpe; *zmenš.* **stĺpec**, -pca; **stĺpik**, -a; kolumna: Stojí ako stĺp bez reči, bez vrawy. (Dbš.)

stĺpcový: s. obťah

stĺpkom, *prisl.*: Oči stĺpkom stály. — Vlasy mu stĺpkom (dubkom) vstávaly.

stĺporadie, -ia

stlstnúť, -nem = stučniet'

stmievať sa

stmiť sa = zotmiť sa

sto, -a, -u, -o, -om, *pl.* -á, -ám, -á, -ách, -ami: jednosto, dvesto, tristo, päťsto. — O jeho stá a tisíce nestojím. — Sto ľudí zahynulo.

stobohovať, -ujem = kliať: Sto bohov sa do teba páralo.

stočiť, -ím; **stáčať**, -am, z nádoby čapom vypustiť: víno, pivo

stodola, -y: Široké brázdy, prázdne stodoly. — Studený máj — v stodole raj. — Nepi, Janko, nepi, stodola ti letí. — Čože je z veľkej stodoly, keď je pustá. (Zátur.) — **Stodola**, -u

(podstatné meno ženské vo funkcii vlastného mena mužského).
stodôlka, -y
stoh, -a = kopa slamy
stoicizmus, -zmu (*gr.*), filozofický smer, hľadajúci duševný pokoj; **stoický**
stojací, -ia, -ie
stojacky, *prísl.*: Stojacky sa najedol.
stojak, -a, na vešanie šiat
stojatý = stojací
stok, -u = stekanie; miesto, kde niečo odteká, odtok
stoka, -y = žlab, odtok
stoklas, -u; **stoklasa**, -y, zelina (*Bromus secalinus*)
stoknúť, -nem = nastrčiť: Vyhodil zlatý prsteň a ten stoknul sa jej na prst. (Let. M. S. I.)
stokráska, -y = (*Bellis perennis*)
stôl, stola: pri stole; za stolom; *zmenš.* **stolík**, -a
stolár, -a
stolárčina, -y, stolárske remeslo
stolárstvo, -a, stolárske remeslo
stolček, -a; **stolec**, -lca, malá stolica na sedenie
stolenica, -e, priečinok v stole
stoletie = storočie
stolica, -e, 1. lavica (na sedenie): Medzi dvoma stolicami sedieť (ani jedného ani druhého úspechu nemá). — 2. hodnosť, úrad: biskupská stolica, profesorská stolica (katedra); súdna stolica, sirotská stolica. — 3. sídlo, hlavné mesto: stolica Slovenska = Bratislava. — 4. župa: Nitrianska stolica, Zemplínska stolica. — 5. vyprázdenie žalúdka: nemá sto-

lice, má tvrdú stolicu, šiel na stolicu.
stolička *v.* stolica 1.
stoličný = župný
stolík, -a *v.* stôl
stolistý
stolný: stolný chrám
stolovať, -ujem
stolovník, obedujúci za plat
stolový: stolové náčinie; stolové víno (ľahké)
stomatečník, -a, zelina (*Bellidiastrum montanum*)
ston, -u
stonásobný
stonoha, -y (*Chilopoda*); **stonoha**, -u = lapaj, posmešník
stonohý
stopa, -y, spodok nohy; krok; šľapaj, miesto al. znamenie, kde sa stúpilo, sled, odtlačok spodnej časti nohy; miera
stopiť, -ím = roztopiť; — **sa** = rozpustiť sa
stopka, -y (*na ovoci a na liste*)
stopovať, -ujem, po stope ísť: s. zajaca. — Bolo by hodno stopovať, kde, v ktorom ústave prišiel Bernolák k slovenskému povedomiu. (Joz. Škult.) — Katica s otvorenými očami stopuje každý ich pohyb, hlava sa jej krúti, v ušiach hučí. (Kukučín: Dom v str. II. 147.)
storaký
storamenný
storočie, -ia; *pl.* stáročia; **storočný**
storuký
stotina, -y, stý diel; kompánia
stotka *v.* stovka
stotísč
stotísčina, -y

stotoro

stotožniť, -ím; **stotožňovať**, -ujem:

Maďarom podarilo sa stotožniť veci svojej národnosti so štátom. (Joz. Škultéty.)

stötý, **stotný** *o. stý*

stovarišiť sa, -ím sa

stovka, -y; *pl. g.* **stovák**: Dlžen som mu stovku.

stožiar, -a = sťažen

strácať, *o. stratiť*

stračí, -ia, -ie: **stračia** nôžka, **zelina** (Consolida regia). — **Stracia** nôžka v tvojom pohári! Nevieš, že **stračia** nôžka prináša bôľ a ľútosť? Vyhod' ju! (HVaj. VIII. 26.)

strach, -u: **poj**al ho **strach**; **nahnať** niekomu **strachu**; **podstúpil** **strachu**; **strachom** sa **triasol**; **od** **strachu** sa **triasol**; **ozelenel**, **zmeravel**, **střpnul** **od** **strachu**; **mal** **umrieť** **od** **strachu**; **mrieť** **strachy**; **strachom** **umiera**; **strach** a **hrôza**. — **Strach** má **veľké** **oči**. — **Dost'** **vytrpel** **strachu**, a **strach** je **krutá** **pokuta**. (Kukuč. III. 105.)

strachoš, -a, **bojazlivý** **človek**

strachovať sa, -ujem sa **niečoho**

straka, -y (Corvus pica): **Ukázať** niekomu **straku** na **vrbe**, na **kole** (za **blázna** **mať**). — Na **plote** **straka** **rapoťala**; **ej**, **čože** **matke** **žalovala!** **Žalovala**, že **som** **milému** **pyštek** **dala**. (Sl. ps.) — *zmenš.* **stráča**, -aťa

strakatý

strakoš, -a, **vták** (Lanius)

stráň, -ne, **úbočie** **hory**: **V** **stráni** **nad** **potokom** **šteboce** **poľné**

vtáctvo. (Kukučín.) — **V** **stráni** **pod** **Grabovikom**, **sťa** **by** **pri-**
lepené **o** **strmý** **bok**, **stoja** **domy**
Bercov. (Kukuč.: **Dom** **v** **str.**)
— **Prišli** **mu** **na** **um** **rozsiahle**
stráne, **zarastené** **chrastou**,
ktoré **Boh** **stvoril** **na** **to**, **aby** **ich**
vyklčovala **ruka** **ľudská**, **pre-**
kopala, **vysadila** **viničom** **a** **ťažila**
z **nich** **divotvorný** **mok**, **ktorý**
obveseľuje **dušu** **človeka**. (Ku-
kuč.: **Dom** **v** **str.**)

strana, -y, **plocha** **nejakého** **tela**;
kraj, **oblasť**, **okolie**: **na** **našich**
stranách = **v** **našom** **kraji**;
politická **strana**. — **Ja** **som**
na **ľavej** **strane** (**držím** **s** **opo-**
zíciou). (Rr.) — **hľadisko** (**s** **tejto**
strany = **s** **tohoto** **hľadiska**).
— **So** **strany** **na** **stranu**. —
— **S** **pravej** **strany**, **s** **ľavej**
strany. — **Išiel** **na** **stranu**
(**išiel** **si** **odbať** **potrebu**). —
zmenšené stránka

Stráňava, -y (*miestne meno*)

strániť sa, -ím sa **niekoho** =
vyhábať **niekomu**: **Stráni** **sa**
ľudí. — **Na** **starosť** **bude** **sa** **ťa**
i **sen** **strániť**. (Kukuč. XIV.)
— **Kto** **je** **v** **nešťastí**, **toho** **sa** **ľu-**
dia **stránia**. — **A** **komu** **sa**
mám **požalovať**, **keď** **sa** **ma**
všetci **stránia**. (Kukuč. XXIV.)

straniva **i** **strany**, *prísl. ako predl.*
s gen.: **Píšem** **bratovi** **straniva**
istej **veci**.

stránkovanie, -ia = **paginovanie**,
označovanie **stránok** **knihy**
strannícky, **s** **jednou** **stranou**
držiaci

stranník, -a = **privrženec**

stranný: **nestranný**

strap, -u

strapáň, -a, neučesaný človek;

strapaňa, -ne

strapatif, -ím

strapatý = neučesaný: Vo dverách ukázala sa hlava starej Dory. Človek by sa jej zľakol, keby tak znenazdania pozrel na ňu — taká je strapatá. (Kukuč. VII. 6.)

strapcovať, -ujem

strapcový

stravec, -pca: stravec hrozna;

kystka

strápenosť, -ti

strápiť, -im; **strápený**

strasený

strasť, -ti = bieda, trápenie, súženie, starosť

strastný

strašiak, -a = strašidlo: Nerob zo seba strašiaka (hovoria tomu, kto vešia na seba šaty, jemu nesvedčiace). (Rr.)

strašidlo, -a

strašiť, -ím; **strašievat'**, -am, ľakat'; ako duch chodiť: straší hrozbou

strašlivý = bojazlivý; **strašný**, hrozný

strašný, strach plodiaci, hrozný

strata, -y: s. občianskych práv; veľká strata = veľká škoda

stratený: Hľadám ho ako stratenú ihlu. (Lipa I.) — To je už stratené, ako čo by si skalú do vody hodil. (Zátur.)

stratiť, -ím: **strácať**, -am, o niečo prísť: stratiť trpezlivosť. — Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú, zastavme sa, bratia, veď sa ony stratia, Slováci

ožijú. (Matúška.) — Hojže Bože, Bože drahý, ber len — veď čože stratím? Na ten svet som prišiel nahý a nahý sa navrátim: len sa potom nechytaj pred ostatnou potrebou: pomiluj, Bože, pomiluj, keď ostane sám s Tebou. (Sládkovič.) — Kebych bola, ako nie som, bohatá, dala bych si spraviť reťaz zo zlata; priviazala bych ju k srdcu milého, aby som sa nestratila od neho. (Dbš. Obyč.) — Kto si stratil, nech si hľadá. (Dbš. Obyč.) — Keď sa ti čas stratí, viac sa ti nevráti. — Sloboda, sloboda, premilá sloboda, ver si sa stratila ako v koši voda. (Phld. III.) — Mladosť, milá mladosť, ver si sa stratila, ako by som kameň do vody hodila. (Sl. ps.) — Stratila sa mi vzácna kniha. — Stratila som partu, zelený veniec, našiel ju pán družba, švárny mládenec. (Veniec 205.) — Stratil by panstvo (hovorí sa o tom, kto nechce sa snížiť k chudobnejšiemu od seba). (Rr.) — **stratiť sa**, -ím sa: Stratil sa ako dym; ako gáfor; ako lanský sneh. (Zátur.)

stratosféra, -y (*gr.*), vrchné vrstvy vzduchu, okružujúceho zemeguľu (od 10.000 *m* vyššie)

strava, -y = chova, jedlo, pokrm

stráviť, -im; **strávievať**, -am = užívať, spotrebovať: Ten má veselý večer, kto deň dobre strávi. — Veľa rokov u neho strávil (žil). — Tam (na vojne)

strávil mladý svoj vek. —
 strávený
 straviteľný
 stravovať, -ujem, stravu dávať,
 chovať; — sa
 stráž, stráža, -e: ako vojak na
 stráži
 strážca, -u: s. väzňov
 strážiť, -ím; strážiťovať, -am: Oči
 gazdove strážia celý dom.
 strážkyňa, -ne
 strážmajster, -stra
 strážnica, -e, strážne miesto;
 strážna búdka
 strážnik, -a: s. pri železnici. — Sve-
 domitý strážnik pred každým
 vlakom pozorne prezeral tunel.
 strážny: s. vojak
 strčiť, -ím; strkať, -ám = pichať,
 tisnúť
 strebať, -em; strebávať, -am =
 jazykom srkať; piť
 strečko, -a, človek, čo bez potre-
 by behá
 strečkovať, -uje = behať sa
 (o kravách)
 stred ako predložka s gen.: Stred
 lúky stojí ohromná vrba. —
 Stred týždňa.
 stred, -u; stredok, -dku = stre-
 dište: v strede Európy
 streda, -y, stredný deň týždňa:
 Škaredá streda (Popolečná)
 stredina, -y
 stredisko, -a
 stredník, -a; (bodkočiarka): Stred-
 ník je svojím významom medzi
 bodkou a čiarkou; preto sa kla-
 die tam, kde by mohla byť tak
 bodka ako čiarka. Na pr.: Ne-
 môžem pracovať; som unavený.
 (Pravop. § 71.)

stredný
 stredohorie, -ia
 Stredoslovák, -a
 stredovek, -u; stredoveký
 stredový
 stredoziemie, -ia
 stredozemný: Stredoziemné more
 streh, -u = striehnutie, pozor
 strecha, -y = krov; kraj klobú-
 ka: Na moju strechu hádže,
 a na jeho padá. zmenš. strieška,
 -y
 strek, -u = strieknutie
 strela, -y, zbroj, ktorá sa vystre-
 ľuje; jasná strela = blesk,
 hrom: Letí, letí, ako jasná
 strela. — Kalená, tatárska
 strela. — Strela ti do duše;
 — do matera! (Dbš.) — Strela
 ti do pečene! — Ranil ho stre-
 lami vtipu svojho. (Tabl.)
 streľba, -y = strieľanie: Vojaci našli
 príhodné miesto pre streľbu.
 strelec, -lca: s. z kuše, z pušky.
 — Kačička divoká sletela zvy-
 soka, šuhaj, dobrý strelec, stre-
 lil jej do boka. (Veniec 99.)
 strelecký
 strelenie, -ia: Hovorí tak hlasno,
 že ho v hore môžeš počuť na
 tri strelenia. (Kukuč. XVI.)
 streliť, -ím; strieľať, -am: Tá puš-
 ka dobre strieľa. — Delá boly
 nabité, len strieľať. — Strieľa
 očima po dievčatách. — Strie-
 ľal na slepo (bez guliek, bez
 brokov).
 streľivo, -a, čím sa strieľa, prach,
 gule
 strelnica, -e, miesto, kde sa strieľa
 strelný: s. zbraň
 stremeň, -a, držadlo pod nohami

v sedle: Jazdec v sedle sedí, na stremeňoch stojí.

strepaf, -em = svaliť; — **sa**: Strepali sa na kopu (popadali na hrbu). (Rr.) — Keď sa blesky strepú z chmár v korunu stromu. (Kyt.)

strepotať, -ám, -cem: Len srdce kedy-tedy strepotá jako muška v pavučine. (Btt.) — Deve srdienko láskou strepotalo. (HVaj.)

strestaf *v.* **trestaf**

streštenec, -nca; **streštenosť**, -ti = bláznovstvo; **streštený** = bláznivý

streštit sa = zbláznit sa

stretnúť, -nem, -tol; **stretaf**, -ám niekoho: Stretol krivý kuľhavého a opitý netriezveho. — **sa** s niekým

stretnutie, -ia

stretý (*od* striet')

streženie, -ia

strežený (*strietzt'*)

Strháre, -ov (miestne meno)

strhaf, -ám; **strhnúť**, -nem; — **sa**: Šaty s neho strhol. — Veľký zmätok sa medzi nimi strhol. — Na mori vietor sa strhol. — Bitka sa strhla.

striasť, strasiem, trasením sraziť, hýbať sem tam: Povinnosť so seba striasť. (Vlč.) — Aj toho mládenca striaslo od ľaku. (Dbš. Pov.) — **sa** niečoho = zbaviť sa niečoho: striasol sa dlžoby. — Psoty sa striasť. (Bern.)

stridža, -aťa, strigino dieťa

stridžiť = čarovať

strieborný = zo striebra: Našla

som tam za oltárom dva strieborné prstene. (Sl. ps.)

striebristý

striebriť, -im, striebrom pokrývať

striebro, -a: živé striebro. Tá ruda ma v sebe mnoho striebra.

striebrovlasý

striedaf, -am = meniť; — **sa**

striedavo, *prisl.*; **striedavý**

striedka, -y

striednosť, -ti, miernosť v jedle a pití

striedmy

striehnuť, -nem; **striezť**, strežiem, striehol = bedliť na niečo:

Strežie na neho ako mačka na slaninu. — Strežie na to ako

mačka na myši. — Ešte sa po-

obzeral, či ho nikto nestrežie.

(Kukuč. III. 41.)

striekačka, -y: na hasenie ohňa

striekaf, -am; **strieknuť**, -nem

strielanie, -ia

strielať *v.* **streliť**

strieskať, -am = stĺcť

strieška, -y: na oči

striet, striem (*prestriet'*)

striezlivosť, -ti, zdržanlivosť od zbytočných nápojov

striezlivý

striezt' v. **striehnuť**

striežavy, -av, suché oblaky, z ktorých neprší (Trenčianska)

striežka, -y, čihanie na poľovačke

striga, -y = čarodejnica; **strigin**, -ina, -ino

strigôň, -a = čarodejník

strigônstvo, -a = čarodejstvo

strih, -u

strihač, -a

strihačka, -y = strihanie

strihať, -ám; **strihnúť**, -nem: s. vlyasy nožnicami. — Kôň ušima strihá (počúva). — Tri razy meraj, raz strihaj. (Rr.)

strižok, -žka = ústrižok

strkať, -ám: Načo strkať nos do vecí, ktoré sa nás netýkajú. (Kukuč.: Dom v str. I. 196); v. strčiť

strmeň, -a

strmieť, -ím: Nad ním (nad Dunajom) strmí pevný hrad na vysokom bralí. (Samo Chalupka.)

strmina, -y, strmá stráň

strmhlav, *prísl.*: Bystrina mala ťažkú úlohu: neraz prichodilo sa jej rútiť strmhlav so skaly.

strmo; **strmý**: vrch, stráň

strnádka, -y, vták (Emberiza citrinella)

strnisko, -a: na strnisku

strniskový

strnulý: s. noha, ruka. — Stál celý strnulý.

strnúť, -niem = zdrevenieť, strpnuť, zmeravieť

stroj, -a = nástroj, mašina

strojáreň, -rne, fabrika na stroje

strojca, -cu

strojený, umelo urobený

strojiť, -ím = hotoviť, pripravovať: — **sa** = chystať sa, pripravovať sa

strojnásobniť

strojnicky; **strojnictvo**, -a

strojník, -a. kto stroje robí; kto stroj spravuje, mašinista

strojný = pekný, driečny

strom, -u, *dt.* -u: Stromy daly oškrať zo starého machu, obkliesniť, aby neboly ako metly.

(Kukuč. XVIII.) — Každý dobrý strom nesie dobré ovocie.

stromček, -a

stromoradie, -ia = aleja

stromovie, -ia, súhrn stromov niekde: Niekde stromovie už rozkvitlo, obsypané je kvetom, ako by ho mliekom polial. (Kukučín.)

stromový

Stropkov, -a

stroskotať, -ám, -cem, na kusy stĺcť; — **sa**: stroskotala sa loď

strova, -y = strukoviny (hrach, fazuľa, šošovica, bôb), *iné je strava*

strovenie, -ia

stroviť, -ím: Ľahšie stroviť ako zarobiť. (Zátor.) — Strovil všetky peniaze (minul). (Rr.) — Dobrý žalúdok všetko stroví. (Zátor.)

stroviteľný

strovňý: strovná truhla

strpčiť, -ím: s. život; **strpčovať**, -ujem

strpieť, -ím; **strpievať**, -am = zničiť, vystáť

strpnuť, -nem; **strpať**, -am: Strply mi nohy, zuby. — Furman ... skočil a zdupkal nohami. Hádam mu strply na nepohodlnom sedení, zavesenom pred košinami nad ojom, sťa lastovičie hniezdo pod ústreším. (Kukuč. XXIII.) — Ona sama tiež strpa, ale sa premáha. (Kukuč. III. 65.) — Mária strpla razom na celom tele: kvapôčka neznámeho jedu primiesila sa do jej krvi. (H. Vaj. V. 237.) — **strpnutý**, **strply**

strúčok, -čka
stručný = krátky, jadrný
struha, -y; **strúžka**, -y
struhač, -a
strúhadlo, -a
struhák, -a, nástroj na struhanie
 (hoblík z *nem.*)
struhár, -a
strúhať, -am
strúchnivieľ, -iem = zhnit', spráchnivieť
struk, -u: struk hrachu;
strúčok, -čka; **strúček**, -a
strukoviny, -ín, čo má struky
struna, -y: na husle, na basu; natiahnuť strunu: Strunu dotiať natahujú, kým nepraskne. (Záthur.) — **strunka**, -y
strunár, -a, kto struny robí
strunga, -y, priehrada v košari, kde ovce doja
strunový: st. hudobný nástroj
strúžka, -y
stružlikať, -ám = rezať zo zábavy; nedbale, ledajako strúhať. (Rr.)
stružlina, -y
strýc, **strýček**, **strýčko**, **strýko**, -a; -ovia = otcov brat: Náš strýko bol kedysi strojným mládencom.
strýcovský
strýčny: s. brat mi je syn môjho strýka
stryná, -ej; **strynka**, -y = žena otcovho brata
strýzniť, -im = zmučiť
stržeň, -žňa = nútro, striedka, duša v kmeni stromu; stržeň vrede
stržiť, -im, predať (*na pr.* obilie); *iné je* utržiť (peniaze)
stučnieľ, -iem
stud, -u = styd, hanba

studenieľ, -iem; **studenosť**, -ti
studený: Studené ako ľad; ako žaba; ako had. (Záthur.)
studienka, -y = prameň, malá studňa: Z ktorejže studienky tí mládenci pijú, keď si tak vesele ako pstruhy žijú?
studňa, -ne, *pl.* g. studní, studieň = prameň; miesto kde studená voda vyteká: I hlboká studňa sa často vyváži. (Sb. M. S.)
studniar, -a; **studničiar**, -a
studnica, -e; **studnička**, -y
studničny: studničná voda
stuha, -y = stužka
stuhnúť, -nem, tuhým sa stať
stuchlina, -y: stuchlinou páchnuť, smrdieť
stuchlý
stuchnúť, -nem = zosmradnúť
stúliť sa, -im sa
stupaj, -e = stopa, šlapaj
stúpať, -am; **stúpiť**, -im na niečo: Ako ťažko je stúpiť na tú cestu. (Št. Krčméry.)
Stupava, -y, obec
stupeň, -pňa, stupeň mrazu, tepla; **stupňový**
stupieľ, -ie
stúpiť v. **stúpať**
stupnica, -e = škála
stupňovať, -ujem, po stupni zväčšovať, zvyšovať
stužiť, -ím
stužka, -y = stuha; *zmenš.* **stužtička**, -y: Z papierových stužtičiek.
stvárať, -am = robiť, vyvádzať: Nenávistou stvára sa nesvornosť. — Ľudia, dívajte sa, čo ten stváral! (Záthur.) — „A čo je to zas?“ ozval sa Mate a pozrel

na ženu prísny okom. „Vy sa nazdávate, že ja neviem, čo vy stvárate oddávna, keď ste samy? Viem dobre, ale sa mi bridilo zamiešať sa medzi vás. (Kukuč. Dom v str. 12.)

stvarožiť, -ím, tvaroh z niečoho urobiť

stvol, -a, byľa rastliny bezlistá a nerozkonárená

stvora, -y

stvoreníe, -ia

stvoríť, -ím: stvoríť svet. — Boh stvoril človeka pánom zeme (za pána zeme). — No, reku, Ondro, šťastie, že ťa Pán Boh nestvoril za pána, ale iba za kováča. (Kukuč. XXIV.)

stvoriteľ, -a: Stvoriteľ sveta

stvrđlina, -y

stvrđnúť, -nem: chlieb stvrđol

stvrđlý; **stvrđnutý**

stý

styd, -u

stydiť sa, -ím sa; **stydievať sa**, -am sa = hanbiť sa

stydlivý = stydiaci sa

stydnuť, -nem = chladnúť

styk, -u: styk osobný, obchodný, spoločenský, priateľský, literárny; styk pri pluhu

stýkať sa, -am sa

sú v. byť

subalterný (lt.) = podriadený

súbeh, -u = konkurz

súbežnica, -e = rovnobežná čiara

subjekt, -u (lt.), podmet; obchodný pomocník

subjektívnosť, -ti (lt.)

subjektívny (lt.) = osobný: v subjektívnom smysle. — To je subjektívny náhľad.

súboj, -a = (duel)

subordinácia, -ie (lt.) = podriadenosť

súbor, -u; **súborný** = syntetický

substancia, -ie (lt.) = podstata

substantívum, -va (lt.) = podstatné meno

substitúcia, -ie (lt.) = zastupovanie

subtilný (lt.) = tenký, útlý, jemný, nežný; podrobný

subvencia, -ie (lt.) = podpora

súci, -a, -e na niečo, za niekoho za niečo: To je súci človek. — Bol to človek súci na všetko

— Janko je súci za učiteľa.

súciť, -u = spolucítenie, sympatia

súciť, -im

súcitný = spolucítiaci

súcosť, -ti

Sučany, -čian; **sučiansky**

súčasne, *prisl.*

súčasník, -a

súčasný

súčet, -čtu = suma

sučí, -ia, -ie

súčin, -u; **súčinný**

súčtovať = spočítat' dovedna (zúčtovať = vyúčtovať)

súd, -a = bočka: Prázdny súd najviac hučí. (Sb. M. S.) — Kde sú sudy, tam sú súdy. (Záturec.)

súd, -u = súdenie: okresný súd

súdna tabula; štatariálny súd (štatárium), náhly súd; taký súd usúdil. — Hojže Bože! stať do súdu, prislúž pravdu môjmu ľudu: Mňa zabila podlá zrada slnko moje už zapadá. (S. Chlpk.)

sudba, -y = osud

sudca, -u, *pl.* sudcovia: so sudcami (*nepíš*: so sudci). (Rr § 60.)

sudcovský: úrad, skúška
sudcovstvo, -a = úrad sudcov
súdiť, -im; súdievať, -am niekoho za niečo, súdiť o niečom = mienku svoju vyjavovať, domnievať sa: Čo súdite o tom človeku? — **sa** = hádať sa, pravitíť sa
súdkový
súdnictvo, -a: s. vojenské
súdny: súdna tabula; súdny deň; súdny čitateľ = rozvažitý, rozumný
súdobý piš radšej: súčasný
súdok, -dka, v. sud
súdruh, -a = druh, spoločník
Suezský prieplav
suffix, -xu (lt.) = prípona
sufragán, -a (lt.) = biskup podriadený arcibiskupovi
súhlas, -u = shoda: dôkaz dokonalého s ním súhlasu
súhlasit', -ím s niekým v niečom
súhlasný = srovnávajúci sa
súhrn, -u, v. suma
súhvezdie, -ia
sucháň, -a, chudý človek
suchár, -a, niečo suchého; dva razy pečený chlieb
sucho, -a: Boly veľké suchá.
sucho, prísl.: Na sucho prešiel. (Bez trestu). (Dbš.)
suchopárny = suchý
suchosť, -ti; suchota, -y: Suchosť zmizla, vôbec bolo pozorovať nebývalú živosť v jeho tvári. (HVaj. V. 307.)
suchoty, suchôt, choroba, pri ktorej telo schne, chradne; tuberkulóza
suchý, suchší: So suchým aj surové horí. (Dbš.)

suk, -u = hrča (v strome); svor;
sukový; sukovitý
suka, -y
súkať, -am = krútiť, niti robiť: pavúk niti súka; piť
sukcesívny (lt.) = postupný
súkenníctvo, -a
súkenník, -a
súkenný
súkmenný
sukňa, -ne: vláčiť sa za sukňami (za ženským pohlavím); **suknička; sukienka**
súkno, -a: s. váľať; zo súkna kabát ušiť. — To súkno púšťa farbu. — **súkenko**
súkromne, prísl.
súkromník, -a, súkromný človek
súkromný
súlád, -u = harmónia
Súľov, -a; Súľovské skaly
súložit'; súloženie, -ia
súložnica, -e; súložníctvo, -a; súložník, -a
sultán, -a, pán, mocný pán: turecký sultán
sum, -a; sumec, -mca, ryba (Silurus)
suma, -y (z lt. summa), nepiš: obnos; **sumička**
sumárny = stručný, krátky: sumárna pravota
súmer, -u; súmernosť, -ti; súmerný = symetrický
súmrachný
súmrak, -u = zotmievanie
superintendent, -a (lt.) = dozorca dištriktu v ev. cirkvi; ev. biskup
superiorita, -y (lt.) = prevaha, prednosť; **superiórny**
superlatív, -u (lt.) = svrchovateľ
súpernica, -e; súperník, -a = protivník v pravote

súpis, -u
suplikovať, -ujem, sbierať príspevky na chudobných žiakov ústavu
surdík, -a, malá neúhľadná izbička; kút; úzke miesto medzi pecou a stenou
súrenie, -ia
súriť, -im = náhliť (urgovať)
surma, -y, poplach; druh trúby s prenikavým hlasom
surmit, -a = trubač
surmiť, -ím; **surmovať**, -ujem
surmita, -y = trúba (vojenská)
súrny = náhly
súrodý
surogát, -u (*lt.*) = náhrada
surovec, -vca, surový človek
surovina, -y, každá surová látka
surový: surové jedlo, mäso; surový človek = hrubý; s. plátno, hodváb
suržica, -e, raž pomiešaná s pšenice
suržiť, -ím, miešať pšenicu s ražou
sused, -a, *pl.* susedia: Zlý je oheň, zlá je voda (povodeň), zlé krupobitie, ale horší planý sused. (*Zatur.*) — Sused vyhorel.
suseda, **susedka**, -y: Spytuje sa raz obyčajná vrba susedy. (*Zbr. Bájky.*)
susedný: s. krajiny
susedko, -a
susedský: s. svornosť
susedstvo, -a = susedia: Dobré mravy vždy susedstvo s ctosťou mávajú.
súsek, -a, nádoba, do ktorej sa obilie schováva
suspendovať, -ujem (*lt.*) = sosadiť
sústava, -y, všetko, čo je sošavené, usporiadané (systém)

sústavný

sústrast, -sti: sústrast' s trpiacimi za národné dielo; **sústrastný**
sústredenie, -ia = koncentrovanie
sústrediť, -ím = koncentrovať; **sústredivý**
súš, -i, suchá zem
súš, -a, prázdny plást medu
súšava, -y
sušenica, -e, sušený ovčí syr
sušiareň, -rne: s. na ovocie
sušenka, -y: sušenky = sušené ovocie
sušiť, -ím; **sušovať**, -am
suť sa, suje sa = sosýpať sa
súťaž, -e = konkurencia: Nech sa neboja čestnej súťaže, ktorá môže byť veci a osobe len na osoh.
suterén, -u (*fr.*) = podzemie
sutiny, -ín = nasosýpané skálie, zem
súvaha, -y, záverečný účet
súveký
suverén, -a (*fr.*) = panovník, vládár
suverénny, svrchovaný
súvetie, -ia, spojenie viet hlavných v jeden celok: Vám Boh dal a nám sľúbil.
súvis, -u
súvisieť, -ím = v spojení byť: vzt'ahovať sa
súvislosť, -ti
súvislý, spojený
súznačný
súzvuk, -u = harmónia; srovnávanie zvukov hudobných
súženie, -ia = trápenie: Takého súženia nikto nemá ako ja. (*Rr.*)
súžiť, -im; **sužovať**, -ujem = trápiť, trýzniť, mučiť, starosť robiť;
súžiteľ, -a

súžba, -y = súženie (Kukučín: M. v.)

sužoba, -y: „V sužobe mojej,“
hovorieval M. M. Hodža.

súžobný

sužovanie, -ia

sv. = svätý

sváčko, -a *v.* sváko

svada, -y = hádanie sa: Začiatok svady. — Nedávaj sa do svady. — Zo svady nič dobrého nepochádza. (Bern.) — Tak sa naraz strhne medzi nimi ozajstná svada. (Kukuč. Dom v str. 11.)

svadba, -y *pl. g.* svadieb: svadbu mať = sobášiť sa. — To sa ti do svadby zahojí. — Už je po Kačinej svadbe = koniec. — Bude svadba za deň, za dva a bieda na veky. (Dbš.) — O svadbe vyprávalo sa po celej dedine.

svadiť sa, -ím sa = do vady sa dať; pohádať sa: Raz v krčme svadil sa s ním hrozne. (Kukučín. XII.) — Oni sa svadili a ja som vyhorel. (Dbš.)

svadlivý = svárlivý: človek hnevливý býva svadlivý. — To manželstvo bude svadlivé. (Dbš. Obyč.)

svadobníctvo, -a, svadobní hostia

svadobník, -a

svadobný, k svadbe náležiaci:
svadobná cesta

svádzaf, -am *v.* sviest

svah, -u = sklon, úbočie, stráň

svák (o), -a = otcovej al. matkinej sestry muž; meno každého staršieho člena rodiny; (rus. svojak)

sval, -u: Pohyby tela vykonávajú

sa natáňovaním a sťahovaním sa svalov.

sváľaf, -am; **svaliť**, -ím; **svalovať**, -ujem (dolu); — **sa**: Všetky biedy sa na mňa svalily. — Svalil sa so strechy. — So srdca svalila sa mu ťarcha. (Kukuč. Dom v str. I. 84.)

svalený

svalovitý, čo má svaly

svalový, zo svalu

svár, -u: svada, hádka, roztržka, rozbroj

svariť, -ím; **svárať**, -am; s. železo; *iné je* zvärať = vyvärať (bielizeň). — **sa**: mlieko sa svarilo (srazilo)

sváriť sa, -ím sa = hnevať sa, vadit' sa

svárlivý, kto sa často svári, háda
svat, -a *pl.* svati, svatovia, otec zata al. nevesty; manželov al. manželkin brat = švagor; nahovárač; starý svat = svadobný otec

sväte, **sväto**, *prisl.*

svätenica, -e, nádoba na svätenú vodu; **svätenička**

svätenie, -ia

svätica, -e = svätá

svätiť, -ím; **svätievať**, -am = svätým činiť; Bohu obetovať; nepracovať, sviatok svätit': s. vodu, sviece, sochu; nedeľu svätit'. — Svät', Slovensko, svät'! Svätievalos' v utrpení, v pokorení, pohanení — dnes, keď rabstvo v slávu mení prečudesný zvrät: svät', Slovensko, svät'! (Štefan Krčméry.)

svätodušný: svätodušná nedeľa
svätojanská muška

svätojanský chlieb (= *Ceratonia siliqua*)
 svätojurský
 svätokrádež, -e, odcudzenie, porušenie niečoho svätého, Bohu posväteného
 svätokrádežník, -a
 svätokupec, -pca-
 svätokupectvo, -a, neoprávnený predaj al. kupovanie svätých vecí; predaj al. kupovanie cirkevných služieb
 svätomikulášsky
 svätopeterský
 Svätopluk, -a: Svätopluk, slávny kráľ veľkomoravský, panoval v Nitre.
 Svätoslav, -a
 svätosť, -ti
 svätosvätý
 svätováclavský
 svatovský
 svatovstvo, -a
 svätušká, -a
 svätvečer, -a, večer pred sviatkom; Svätvečer = Dohviezdny večer, Štedrý večer
 svätý: svätá Anna; Sväté Písmo; Svätá zem — Palestína: Svätým sa robí a čertom páchné. (Sb. M. S.); — **Všechsvätých Svätý Mikuláš**; svätomikulášsky; Svätomikulášan
 svätyňa, -ne *pl. g.* svätýň, svätyní = sväté miesto; svätá vec
 sväz, -u
 sväzok, -zku, niečo sviazaného
 sväzovať, -ujem
 sväzať, -am; sviezť, sveziem: s. s poľa úrodu
 sväžiť, -im; svažovať, -ujem = vážiť; — sa = nahnúť sa

svedčiť (sa), svedčí (sa) niekomu niečo = slušať, patriť sa (paso-
 vat'): tak sa mu svedčí (*nie*: tak sa na neho svedčí). (R. § 267.) — Pekne mu ten kabát svedčí. Svedčí mu to ako krave sedlo. (Zátor.)
 svedčiť, -ím o niečom, svedčievať, -am, svedkom byť, vyznať, vypovedať, potvrdzovať nejakú pravdu: Kto mlčí, ten svedčí.
 svedčne: Pribúdajú noví jarmočiari . . . Chlapi len tak, ale ženy pristrojené svedčne. (Rázus: Svety I. 13.)
 svedectvo, -a: Odvolávať sa na niečie svedectvo. — Svedectvo o chudobe a nie: svedectvo chudoby.
 svedený
 svedok, -dka, *pl.* svedci (*i* svedkovia): vypočúvať svedkov; výpoveď svedkov; svedkyňa
 svedomie, -ia = vedomie, vedomosť; schopnosť a potom aj púť posudzovať vlastné konanie so stanoviska mravnosti, z čoho vzniká u nás alebo cit spokojnosti (dobré svedomie) alebo cit nespokojnosti (zlé svedomie): To ti hovorím pod svedomím (ako by pod prísahou). — Kto má dobré svedomie, klebetám sa vysmeje. (Zátor.) — Neber si to na svedomie! — Nerobí si z toho svedomia. (Zátor.) — Nuž ale, človeče, či ty máš svedomie? (Dbš.) — Svedomie je žalobník, sudca i kat v jednej osobe.
 svedomitosť, -ti
 svedomitý: s. úradník

sverenec, -nca, sverený na opatrovanie a vychovávanie; **sverenica**

sverenosť, -ti = divosť

sverepý = divý

sveriť, -ím; **sverovať**, -ujem niekomu niečo: Jazyka dar sveril nám Boh, Boh náš hromovládny, nesmie nám ho teda vyrvať na tom svete žiadny. (Sam. Tomášik.) — Sveril na psa slaninu, na vlka salaš. (Zátur.)

svesiť, -ím: hlavu, krýdla. — Odšiel so sveseným nosom. (Rr.)

svet, -a = denné svetlo; vesmír (všetko stvorené); všetko na zemi: diely sveta: Starý svet (Ázia, Afrika, Europa); Nový svet (Amerika, Austrália); hovoriť do sveta (tárať); ísť do sveta; vrátiť sa zo sveta; vidieť svet; zažiť sveta; nehodiť sa do sveta; svet skúsiť; do sveta sa vybrať; svetom ísť; čo svet svetom stojí (toho nebolo). — Po skončení školy vypravil ho do „sveta“ na remeslo. (Kukučín.) — Kým svet svetom bude (tak nebude). — Nikdy to na svete nebolo. (Zátur.) — Tam vám bolo sveta (ľudí). — Kto nebol ďalej od pece, nevie, čo je svet. (Zátur.) — Aj, divy sveta! (Dbš. Sl. pov.) — To môže vedieť celý svet. — Pán Boh vysoko, kráľ ďaleko, pravdy a spravodlivosti vo svete málo. — Nedal by ťa za ten svet. (Sl. ps.) — Nedal by ho za tri svety. (Sb. M. S.) — Potíka sa svetom. — Tak je to na tom svete! — Už sa mu ani

sveta nechce (veľmi je smutný, zúfalý). (Dbš.) — Tomu je sveta žiť (je mu veľmi dobre). (Rr.) — Nečaroval by sa ani za svet. (Dbš.) — To už ta šlo svetom (to je už stratené). (Dbš.) — Celý svet hovorí o tom. (Ht. Sl. ml.) — Moje mladé časy nezažily krásy, moje mladé letá nezažily sveta! (Veniec, 55.) — On videl kus sveta, mal väčšie nároky než brat, odrastený v primitívnych pomeroch. (Kukuč. Dom v str. 10.) — Už je viac na tamtom ako na tomto svete. (Polomŕtvy.) (Dbš.) — My sme ľudia celkom z iného sveta.

svetáčiť, -im = svetácky žiť: Mrhal a svetáčil, kým mal groše.

svetár, -a; bludár, tulák; **svetárik**, -im

svetelný: so svetelnými obrázkami **svetielko**, -a

svetlastý, trochu do svetla

svetlica, -e = izba

svetlička, -y, farba na svetlenie bielizne

svetliť, -ím = svetlým robiť

svetlo, -a: elektrické svetlo; odrážanie svetla. — Niečo na svetlo vyniesť. — Kniha na svetlo vyšla. — Mesiac nemá vlastného svetla. — Opatrujte svetlo, oheň, aby nebol ľuďom škoden! — Nič sa tak tajne neplietlo, čo by nevyšlo na svetlo. (Zátur.)

svetlonos, -a, hmoty, čo v temnote svietia

svetlosť, -sti

svetlý: svetlá farba, s. vlasy, s. noc
svetobôľ, -u, vrodenný alebo pošlý z nešťastnej ľúbosti sklamaného šuhaja
svetoobčan, -a
svetopis, -u = kosmografia
svetovláda, -y; **svetovládny**
Svetozár, -a
svetochýrny; **svetoznámy**
svetský, opp. duchovný; **svetský** kňaz, opp.: mních
sviatkovať, -ujem
sviatočný
sviatok, -tku: sviatok Panny Márie
sviatosť, -ti: Sviatosť oltárna. — Jeho sviatosť, najsvätejší otec (titul pápežský). — **sviatostný**
sviazaný
sviazať, -žem; **sväzovať,** -ujem: sviazať svoje veci do uzlíka
svíab, -a, ker (*Cornus sanguinea*)
svídanie, -ia = stretnutie (rendez-vous)
svídať sa s niekým: Pod'me dnu, keď sme sa, chvalabohu, svídali. (Kukučín, I.)
Svidník, -a (miestne meno)
svieca, -e; *zmenš.* **sviečka,** -y; **sviečkový**
sviečkár, -a
svierať, -am; **sovrieť,** -iem, dovedna spojiť, stisnúť: ... a teraz im srdcia sviera bôľ, keď ho už niet. (Timrava.)
sviesť, svediem; **svádzat'** -am niekoho k niečomu, na niečo: s. k zločinu; **svádzat'** s dobrej cesty
svietidlo, -a
svietiť, -im, **svietievať,** -am, svetlo

zo seba vydávať: Z očí svietila mu spokojnosť, ako po nejakom dobrom, vydarenom skutku. (HVaj. V. 338.) — **sa** = blyšťať (sa): Oči sa mu svietia od zlosti.
svietnik, -a
sviezt' sveziem; **svážať,** -am: s. s poľa
svieži, -a, -e = čerstvý
sviežosť, -ti
svíjadlo, -a; **svijak,** -a = motovidlo
svíjať, -am v. sviť
sviňa, -ne: Má sviňu — povedia pri kartách o tom, kto má veľké šťastie. „Má smolu“ (Pech) — povedia vôbec o človeku, ktorému sa nedarí. Rečove jedno i druhé neškodné, ale zbytočné barbarizmy. (R. str. 310.) — Svini sa vždycky len o otruboch sníva. (Rr.) — Nedal Pánboh svini rohy, ani oslovi ostrohy. (Dbš.)
sviňací, -ia, -ie
sviňacina, **svinina,** -y = bravčovina
sviňacinec, -nca = svinské lajno
sviniar, -a, pastier sviň
sviniť, -ím; **svinievať,** -am = špiniť, znečistiť; — **sa**
svinka, -y = malá sviňa; morská svinka, morské prasa (*Mus porcelus*)
svinský
svinstvo, -a = nečistota, nemravnosť
svinút' -niem v. sviť
svislý = visiaci: ratolesť, vlasy
svisnúť, -nem
svist, -u = hvizdnutie
svišť, -a = hvizdák (*Arctomys marmota*)

svištať, -ím = hvízdať

svit, -u = svitanie: Ale sa práve vtedy vkradnul svit nádeje do smutnej izby. (Kukučín: M. v.) — Vstáva na svite. — Od svitu do mraku. — Viete, kde je môj dom, najdete ho otvoreným od mraku do svitu. (Kukučín: M. v.)

sviť, svijem; **svinúť**, -niem; **svíjať**, -am; — **sa**: Had sa svíja. — Svíja sa od bolesti ako had. (Sb. M. S.)

svitanie, -ia: na svitaní

svitať, -á; **svitnúť**, -ne: Svitlo mu v hlave. (Už vie, kde chybil. Už rozumie.) (Dbš.)

svitok, -tku (papieru)

svižký, **svižný** = čerstvý

svláčať, -am; **svláčiť**, -im

svlače, -í, sedliacke sane

svliecť, svlečiem; **svliekať**, -am

svoboda = sloboda; **svobodný** = slodobný

svodeca, -u

svodiť, -ím; **svádzaať**, -am, *v.* **sviesť**

svodník, -a; **svodnica**, -e

svodný = svádzajúci

svoj, -a, -e. Píš všade svoj, kde ide o privlastňovanie podmetu: kráľ vidí svoj ľud (nie: jeho ľud); predložil som svoju žiadosť (nie: moju žiadosť). (Rukoväť). Kto si svoje neváži, nech po cudzom nebaží. (Záthur). — Už je mojím pánom. (Samostatný je.) (Dbš.) — Každému je svoje milé. — Na svoju ruku robí (remeslo, gazduje, kupčí samostatne). — Tí sú svoji. — Hneď boli svoji (spriatelili, srozumeli sa).

svojeť, -ti = našinci

svojhavec, -vca = svojhlavý

svojhlavý = neústupný, tvrdošijný
svojho, **svojmu**, **svojeho**, **svojemu**
svojpomocný

svojráz, -u: Radnejšie užívať: samobytnosť, samobytný. (R. str. 310.)

svojskosť, -ti: Aby národ slovenský postavený bol na vlastné nohy svojou svojskosťou, rečou, právom. (Phld. I.)

svojský = svoj, domáci; **svojsky**, *prisl.*: My si to len tak po svojsky (ako sme zvykli) robíme. (Dbš.)

svojstvo, -a

svokor, -kra, žene mužov otec

svokra, -y; **svokruša**, -e, žene mužova matka. — Svokra na nevestu a nevesta na svokru sa žaluje a aký čert, taký diabol. (Záthur.)

svolať, -ám; **svolávať**, -am (spolu)

m. svoliť, svoľovať, *píš*: privoliť, privoľovať; povoliť, povoľovať

svor, -a, 1. hrča v dreve; 2. miesto, kde sa zlomená kosť scelí

svora, -y, remeň, spájajúci cep s rukoväťou; psí obojok; *zmenš.*

svorka, -y

svoreň, -rňa; **svorník**, -a, železný klin spájajúci predné kolesá s truhlicou

svorka, -y: Tvoj pán ťa, ako psa, na svorke vodí. (Klčk.: Pov.)
V. svora

svornosť, -ti = jednomyseľnosť: Svornosť mešťanov zachováva mesto. — Svornosť vedie k šťastiu, nesvornosť k nešťastiu. (Záthur.)

svorný

svozil', -ím; svážiť, -am

svrab, -u = svrbenie: choroba kožná
svrabľavýsvraštíť, -ím; svrašťovať, -ujem
= sťahovať, skrčiť: čelo

svrbenie, -ia

svrbieť, -í; svrbieť, -a: Svrbí ma
dlaň. — Svrbí ho ľavé oko
(= bojí sa nešťastia). (Rr.) —
Jazyk ho svrbí.

svrbľavý

svrčok, -čka *pl.* svrčky (= Acheta
domestica)svrčina, -y = smrek (*Abies excelsa*)

svrčinový

svrhnúť, -nem; svrhovať, -ujem =
shodiť; — sa = spadnúť; ne-
podariť sa

svrhnutý

svrchovanosť, -ti

svrchovaný

svrchovať, -ujem, niečo na naj-
vyšší stupeň, na vrch priviesť,
zdokonalit'svrchovateľ, -a (= gradus super-
lativus), tretí stupeň, označuje
svrchovanosť toho, čo prídav-
né meno v položiteli znamená.
Svrchovateľ tvoríme zo srov-
návateľa tak, že pred srovná-
vateľa predrazíme naj-, na pr.:
najkrajší, najlepší.Svrchovateľ takto sa viaže so
slovami, ku ktorým sa nesie:
Šafárik je najznámejší z pome-
dzi všetkých slovenských
vedcov; zo všetkých sloven-
ských vedcov. (R. § 191.)svrchu, *prísl.*: svrchu pokropený
(ale: sišiel s vrchu)

svršiť, -im

svršok, -šku; svrškár

syčať, -ím: syčievať, -am; sykať,
-ám: Mokrú drevo v ohni syčí.
— Had syčí.sychravica, -e, dážd' so snehom
sychravý = studený, chladný,
vlhkýsykavka, -y: sykavky = sykavé
spoluhlásky (c, č, s, š, z, ž)sykať *v.* syčaťsýkora, sýkorka, -y (= *Parus*)sylaba, -y (*gr.*) = slabikasylogizmus, -mu (*gr.*) = úsudok,
záveroksymbol, -u (*gr.*) = znak: Kotva je
symbolom nádeje, kruh več-
nosti, olivová ratolesť mieru.symbolický (*gr.*) = obrazovýsymetria, -ie (*gr.*) = súmernosťsymfónia, -ie (*gr.*), skladba hu-
dobná pre mnoho nástrojovsympatia, -ie (*gr.*), súcit, náklonnosťsymptom, -u (*gr.*) = znak, hlavne
chorobysyn, -a, *dt.* synovi (výnimka: sláva
Bohu Otcu, Synu, Duchu svä-
tému; k vôli jednotnosti), *rok.*
synu, *pl.* synovia: Milovať nie-
koho, ako vlastného syna. —
Aký otec, taký syn. *Zmenš.*
synček, -a: Pod topoľmi je
i hrobček synčeka.synagoga, -y (*gr.*) = sbor; modli-
tebnica židovskásyndikát, -u (*gr.*), spoločenstvo
obchodnésynoda, -y (*gr.*) = cirkevný snem;
synodálnysynonymum, -yma (*gr.*), slovo sú-
značné: Slovenský ľud má na
niektoré pojmy celú hrbu syno-
nymov. O udretí zná na pr.

nasledovné slová: bacnúť, buchnúť, čapnúť, facnúť, opáliť, orútiť, ošnúť, ovaliť, reznúť, šibnúť, švacnúť, tresnúť, vydrat', vyčesať, vylátat', vylepiť, vymastiť, vymlátiť, vyobšívat', vypáliť, vyprášiť, vyprat', vyšľahať, vysekať, vysoliť, vytáť, vytrepať, vytrieskať

synovský: s. láska

syntax, e- (*gr.*) = skladba, náuka o vetách a ich skladaní

sypanie, -ia

sypanice, -íc = osýpky

sypáreň, -rne = sýpka

sypať, sypem: Obilie dobre sype (mnoho zrna dáva). — Z úst sa mu jed, ako z pece plameň sypal. (Sb. M. S.)

sýpka, -y

sypký, čo sa rado sype; múčny: zemiaky sypké

syř, -a: Keď sa kľagu niečo vleje do teplého mlieka, mlieko sa srazí za pol hodiny a je z neho syř.

syřidlo, -a, robí sa zo štvrtého žalúdka cucavého teľaťa

syřiť, -ím = kľagať

syřný

syřovina, -y (= kasein)

syřovník, -a = syřový koláč

syřový: syřový koláč = syřovník

syřup, -ü, sladká tekutina, hustá a väzká, z cukru

sysel, sysla (= *Sorex fodiens*)

system, -u, (*gr.*) = sústava

systematický

sýtiť, -im; **sýtievať,** -am: sýtiť dušu utešeným pohľadom

sýtosť, -ti = nasýtenosť

sýty niečoho: Mám toho dosýta. — Sýty hladnému neverí.

Š

šábes, -u (*hebr.*), odpočinok, židovská sobota

šabľa, -le; **šablenka,** **šablička,** -y:

Šablenka brúsená, to je moja žena: ona ma vyseká, až bude potreba... Neumriem na slame, umriem ja na koni, keď s koňa poletím, šablička zazvoní. (Veniec, 247.) — **šablisko,** -a

(**šacovať,** -ujem) (*nem.*) = cenu určiť, ceniť, oceňovať

šafár, -a (z *nem.* Schaffer) = správca, gazda

šafárenie, -ia: Korupciou a nesvedomitým šafárením na skazu donesené financie. — Rozvážte

si dobre, aké to bude šafárenie, keď sa vy budete hrýzť medzi sebou. (Kukuč. Dom v str. I. 27.) — Vydaj počet zo svojho šafárenia — to je vyšší rozkaz. A ja som bol šafár neverný... Zaháľalo sa, v malichernostiach sa premrhal čas. (Kukuč. Dom v str. II. 63.)

šafárik, -a, *v.* šafár

Šafárik, -a; Pavel Jozef Šafárik (1795—1861), gemerský rodák z Kobeliarova, slovný slovan- ský jazykospytec, ktorý odkryl vedeckým spôsobom minulosť slovanskú a obhájl rovnocen-

nosť a rovnoprávnosť ponižovaných dotiaľ Slovanov so všetkými európskymi národmi, hlavne Germánmi. — Šafárik svojím historickým skúmaním dal slovanskému povedomiu vedecký podklad, Kollár dal mu poetický výraz. (Št. Krčméry)

šafárit, -im: Ale či ja budem vedieť šafárit, ako ona? (Kukučín, XXII.)

šafárstvo, -a

šafel, -fla (*nem.*) = dieža: ... dodal trochu ľahkomyseľne: Bez toho šafárimo zo šafľa do šechtára. Stakedy nič nemať. (Kukuč. XXIII.) — *zmenš.* šaflík, -a

šafran, -u (= *Crocus sativus*)

šafranica, -e, záhrada al. záhon, kde šafran rastie; šafraníctvo, -a; šafraník, -a; šafranový

Šahy, Šiah; Šahan; Šahanka

šach, -a, perský vládár

šach, -u, hra v šachy; šachovnica; slovo oznamujúce v šachoch, že kráľovná al. kráľ majú meniť miesto

šachmat, -u, hra v šachy stratená

šachor, -u; šachorina, -y = šašie, šašina, trstie (*Scirpus lacustris*)

šachovať sa, -ujem sa = hrať v šachy

šachovnica, -e, doska na figúry šachovné

šachovať, -ujem, pokútne kupovať a predávať

šachta, -y (*nem.*) = baňa, jama

šachtový

šajka, -y, ľahká, dlhá loď na Dunaji
m. šak piš: však

šakal, -a = (*Canis aureus*)

šál, -u (*angl.* shawl), jemná, vlne-

ná, podlhovastá látka na krk;
zmenš. šálik, -a

Šafa (nad Váhom), -le

Šalamún, -a

šalamúnok, -nka, zelina (*Aconitum napellus*)

šalát, -u, 1. zelina; 2. pokrm kyslý a obyč. studený, ktorý sa pripravuje z rozličných rastlín

šal'ba, -y = šialenie, podvod, mámenie, klamanie

šal'biar, -a

šal'biariť, -im = klamať, šialiť

šalieť sa, -iem sa = bláznit' sa

šálka, -y = čiaška

šaľo, -a = vetroplach

šalogatre, -ov: Na bielych domoch i na chalupách okenice sú pritvorené, šalogatre spustené. (Kukuč. Dom v str. I. 88.)

šalvia, -ie, zelina (*Salvia pratensis*)

šalviový

šampanské (vino)

šampiňon, -a (*fr.*) = pečiarika

šampion, -a = borca, zápasník

(šanoba, -y) (*nem.*) = šetrenie, honobenie

(šanobný v. šanovný)

(šanovať, -ujem) (*nem.*) = šetriť, honobiť

(šanovný) (*nem.*) = šetriaci, gazdovlivý, honoblivý

šanta, -y = vyčíňanie, žart, samopašnosť: šanty stvárať

šantán, -u (*fr.*), zábavná miestnosť

šantiť, -ím; šantovať, -ujem = vyčínať, žartovať

šantovlivosť, -ti = žartovnosť: Prešla ho šantovivosť. (Kukuč. XVIII.)

šantovný = žartovný: Veselý, šantovný. (Kukučín: M. v.)

šarapata, -y, stváranie výtržností:
Iba samé šarapaty vystrája.
(Dbš. Pov.)

šarapatíť, -ím: Mládež šarapatí.
(PhId. III.)

šarha, -u (z *nem.*) = dráč; kat;
trápiteľ, trýzniteľ, mučiteľ

šarina, -y = šašina

Šariš, -a; **Šarišan**; **Šarišianka**; **šarišský**: Šarišská župa

šarkan, -a, drak; plaz okrydlený:
Vietor skučí a vlny sipia ako
dvanásťhlaví šarkani, keď im
korisť drahá uchvátená.

šarlach, -u, epidemická choroba
(scarlatina)

šarlát, -u = purpur

šarlatán, -a (*lt.*), kto v jalových
veciach veľa kriku narobil; ma-
stičkár

šarmantný (*fr.*) = roztomilý, ute-
šený

šarpať, -em = trhať, šklbať

šarpia, -ie, cupanina; plátno na
nitky rozvlečené, ako sa upo-
trebuje na rany

šarvanec, -nca = mladý chlapec,
šuhaj: To sa chlapci, to sa, čo
šabličky nosia, nie takí šar-
vanci, čo sa dievkam prosia.
(Koll. Zp.)

šarža, -e (*fr.*) = hodnosť

šašie, -ia; **šašina**, -y = šachor,
šachorina, trstie, trstina

šašo, -a = pochábeľ, pajac

Šaštín, -a

šata, -y *pl.* šaty, šiat, šatám, ša-
tách: Vyhadzovať peniaze na
šaty. — Tie šaty sú, ako by
ich na neho ulial. — Kto má
na sebe po prvé nejaké nové
šaty, potahujú ho za uši alebo

za vlasy, aby mu dlho trvaly.
— Krajčír šaty šije.

šatenie, -ia

šatiť, -ím; **šatievať**, -am: Ona sa
pekne šatí.

šatka, -y *pl. g.* šaták, šatiek =
1. ručník na hlavu a i.; 2. *zmen-
šené od* šata: Musím mu nejaké
šatky (šatôčky) dať spraviť.

šatnica, -e, skriňa na šaty (garde-
roba)

šatôčka, -y *ν.* šatka

šatstvo, -a = oblek, šaty: nádher-
nosť v šatstve

m. šťastie *piš*: šťastie

m. ščebotať *piš*: štebotať

m. ščedry *piš*: štedrý

m. ščekat *piš*: štekať

šedastý = trochu šedý: Nad do-
linou, ktorú tvorily rovnobežné
dve reťaze nevysokých, no veľ-
mi malebných kopcov, zavislo
šedasté, riedkymi oblakmi po-
kryté nebo. (HVaj. V. 9.)

šediny, -ín = šedivé vlasy

šedivec, -vca = šedivý starec

šedivieť, -viem, -vejú: pred časom
šedivieť

šedivosť, -ti = šedivá farba

šedivý: š. brada, kôň: Šedivý ako
holub. (Sb. M. S.) — Hlava
šedivá a srdce pochabé. (Zá-
tur.)

šednúť, -nem, šedým sa stávať

šedohnedý

šedý = popolavý

šéf, -a (*fr. chef*) = predstavený;
náčelník

šefran *ν.* šafran

šechtár, -a (z *nem.*) = hrotok:
... dodal trochu ľahkomyselne:
Beztého šafárime zo šafla do

šehtára. Stakedy nič nemať.
(Kukuč. XXIII.)
šek, -u (*angl.*), banková poukázka;
šekový
šelest, -u: š. krýdel
šelestiľ, -ím: Čosi tam šelestí
v trsti.
šelma, -y (*z nem.*) = podvodník:
Každá šelma poznačená. (Zá-
tur.) — Šelma vybíjaná. (Rr.)
šelmovstvo, -a: š. vyčítať; šel-
movský
šenk, -u (*z nem.*), *správne* krčma
Šenkvice, -íc
šepkár, -a
šepkať, -ám; šepkávať, -am
šepky, *prisl.*
šepleta, -y = bezcenná vec
šepmo, *prisl.*: š. mu to povedal
šepnúť, -nem; šepotať, šepť, -ám,
-cem; *v.* šoptať
šepot, -u
šeptom, šeptom, *prisl.*: Tieto slo-
vá šeptom povedané znepo-
kojily mať. (Timrava.)
šerbeľ, -bľa = nočník (pot de
chambre)
šerieť sa, šerí sa = svitá
šerm, -u
šermovať, -ujem: š. šablou
šermovňa, -ne
šero, -a = súmrak
šero, *prisl.*
šerý = tmavošedivý
šesť, šiesti
šesták, -a = 10 krajciarov
šestčlenný
šestdenný
šestdesiat: Násob šest'desiatimi.
šestdesiatnik, -a
šestdesiat päť
šesthran, -u

šesťmesačný
šestnásobný
šestnásť
šestonedielka, -y = kútnica,
omladnica
šestoraký
šestorka, -y
šestoro: Čísl. šestoro neskloňuje
sa: Frkanie šestoro koní bolo
počuť. (HVaj.)
šestročný
šetrenie, -ia
šetriť, -ím
šetrnosť, -ti = opatrnosť, úctivosť
šetrný = opatrný, úctivý
šev, šva; švík, -a
ševcová, -ej, ševcova žena
ševcovský: š. černidlo, remeslo
ševcovstvo, -a = ševcovské re-
meslo
ševkyňa, -ne, (švadlena)
šial', -u; šial'ba, -y = šialenie, klam
šialebný
šialenec, -nca = blázon: dom
šialencov
šialenosť, -ti = bláznenie
šialený = bláznivý: Behá ako
šialený. (Dbš.)
šialiť, -ím; šialievať, -am = má-
miť, klamať, šudiť
šialka, -y = šálka
šianať, -am *v.* šanovať
šiance, -ov = hradby a násypy
šiator, -tra, *l. i pl.* šiatre; šiatrik
šiatoriľ, -ím, rozložiť šiator, bývať
v šiatri
šibačka, -y = šibanie
šibák, -a: Po šibákoch chodiť
v pondelok veľkonočný.
šibal, -a = klamár, podvodník,
figliar
šibať, -em; šibnúť, -nem = švih-

núť bičom, šľahnúť: š. kone.
 — Jeho smutné oči, keď šibly na neho, zablyšťaly sa. (Kukučín: M. v). — Luna vtom za oblak šibne. (HVaj.) — A keď plakalo, prútom ho šibala. (Dbš. Sl. pov.) — Šibá mi sneh do tvári. (Plk.) — Proti slncu nemajú slnečníka, ale držia vejár, zpoza ktorého je tak zručne šibnúť okom sem-tam na stranu, alebo dohora, do oblokov . . . (Kukuč. Dom v str. I. 56.)

šibenec, -nca = šibeničník; figliar; nezbedník: Ty si veľký šibenec. (Dbš.)

šibenica, -e: Šibenica mu chybí. — Šibenice preskakovať (hra);

šibeničný

šibeničník, -a, kto je hoden šibenice

šibnúť, -nem

šibký = prudký; svižný

šibrinkovať, -ujem, mihať nejakým predmetom pred očima; žarty robiť: Rytier vytiahol meč a šibrinkoval mu s ním nad hlavou. (Dbš. Sl. pov. I.)

šibrinky, -nôk = žarty; ples maškarný

šicí, šijací (stroj)

šidlo, -a *pl. g.* šidiel, šidál: Šidlo vo vreci nemôže sa tajiť, niekde sa vždy ukáže. — Vyšlo šidlo z vreca. — **šidielko**

-šie, prípona prísloviak tvorených od komparatívových a superlatívových podôb; *v.* -e.

šiel, išiel (nie: šel, šol, šiol) *v.* ísť

šiesty: pol šiesta zlatého, pol šiestu zlatému, po pol šiestu zlatom, s pol šiestym zlatým.

— Kúpil za päť prstov a šiestu dľaň. (Rr.)

šifra, -y (*fr.*), tajný znak; skrátенý podpis

šifrovať, -ujem, písať tajným písmom

šichnička, -y

šichník, -a (*z nem.*), nádenník; **šichnícky**

šichta, -y (*nem.*), počet hodín, určitý čas na robotu

šija, -e, zadná časť krku

šík, -u, vojenský poriadok: Zasmurmy surmity, volajú do zbroje: povstal tábor, do šikov sviájajú sa voje. (Samo Chalupka)

šikmo, *prísl.*; **šikmý** = priečny, kosý (**šikovať**, -ujem) (*nem.*) = dostavovať; posielat'

(**šikovať sa**, -ujem sa) (*nem.*) = hodiť sa, patriť sa

(**šikovnosť**, -ti) (*nem.*) = súcosť, zručnosť, obratnosť, spôsobnosť, náležitosť

(**šikovný**) (*nem.*) = súci, zručný, obratný, spôsobný, náležitý: Šikovný ako olovený vták. (Sb. M. Š.)

šilo, -a = šidlo; *zmenš.* **šilko**, -a = šidielko

Šimon, -a

šina, -y, železné obloženie kola (ráf): zo železných šín robia železničné koľaje

šindel, -ďľa (*nem.*): Šindľe s jednej strany sú priostrené, s druhej majú páhu (žliabok), do ktorej hrana druhého šindľa zapadá.

šindliar, -a

šindľovec, -vca = šindľový klinec, latovec

šindľový

šíp, -a, strela, ktorá sa vypúšťa z luku al. z kuše; *v.* šípka

šípíť, -im = tušiť

šípka, -y, ker i ovocie (*Bacca rosae caninae*); **šípkový**: lekvár

šiplačka, -y, pomaly ubúdajúca robota

šiplať sa, -em sa = pomaly, nemotorne pracovať; **šiplavý** = nemotorný

šír, -i = šírka; šírava: Záhrada je 20 metrov z šíri (z šírky). (R. § 234. VII. Pozn.)

širáčnik, -a = klobúčnik

širák, -a = klobúk

širáň, -a = široký hrniec; nočný hrniec

šírava, -y = šírka

šírenie, -ia

širica, -e = široká halena: Furman v dlhej širici, po samé päty, skočil a zdupkal nohami. (Kukuč. XXIII.)

širina, -y = šírka

šíriť, -im; **šírievať**, -am = širším robiť; — sa

šírka, -y: š. zemepisná, severná, južná

širočina, -y

širočizný = veľmi široký

široká, -ej = svadobná matka

široko, *prisl.*: široko-d'aleko: Široko-d'aleko nieto ľudského bydliska.

širokosť, -ti; **široosť**, -ti

široký, širší

širošíry: výhľad do širošírych krajov

širovať, -ujem: Širuj kone a zapriahaj!

šíry: Nocovali sme pod šírym nebom. — Hojže Bože, jak to

bolí, keď sa junač roztratí po tom šírom sveta poli na chlebovej postati. (A. Sládkovič.) — Sleteli orli s Tatier... preleteli cez Dunaj, cez tú širu vodu, sadli tam za pomedzím slovenského rodu. (Samo Chalupka.)

šíry, šír (z *nem.*), konský postroj

šišak, -a, prilbica chochlom ozdobená

šiška, -y, na stromoch: šiška borová, š. dubová; šišky = z cesta smažené pampušky

šišlavý

šišlať *v.* šušlať

šišmák, -a = babrák; človek zdĺhavý

šišmať sa, -em sa = babrať sa; zdĺhavo pracovať; **šišmavý**

šiť, šijem; **šívaať**, -am: šaty; šíci, šijací (stroj); šijúci (kto šije)

šizma *v.* schizma

m. škádlit' *píš*: domrzať, dopaľovať niekoho

škála, -y (*lt.*) = stupnica

škamranie, -ia

škamrať, škamrem = reptáť, mrmlať,

škamravý

škandál, -u (*lt.*) = pohoršenie, pohoršlivá príhoda

škandálny; **škandalózny**

škapulár, -a (*lt.*), časť odevu mníšskeho

škára, -y = trhlina, škľabina, odškerené, rozškerené miesto; rozpuklina, podlhovastá diera v doske, skale; **škárka**

Škaredá streda, prvá streda v pôste; Popolec

škaredieľ, -iem = škaredým sa stávať

škarediť, -ím = škaredým robiť;
— sa = mračiť sa, chmúriť sa:
Od božieho rána až do večera
sa škaredí.

škaredník, -a = škaredý človek
škaredý = nepekný, mrzký; *v.*
Škaredá streda

škarniča, -e (*nem.*), papierové
vrecúško, rohatý papierový obal
škatuľa, -le; **škatuľka**, -y (*lt.*): do
škatule si niečo uložiť

škeriť, -ím; **škerievať**, -am: zuby;
— sa = šklabiť sa; ústa rozťa-
hovať v plači alebo smiechu: S.
sa mu škerí, indy sa mu za-
strája a päť dvíha na neho.
(Kukuč. M. v.)

šklabina, -y = škulina, škára
šklabiť sa, -ím sa, ústa rozťa-
hovať, škeriť sa: Šklabí sa orech
(otvára sa).

šklabivý
šklban, -a = trhan, otrhanec
šklbať, šklbem; **šklbávať**, -am;
šklbnúť, -nem = trhať: perie
šklbať, aj niečo iného drobného
otrhávať; štípať: šklbať nie-
koho za vlasy, za bradu; sliepku
zarezanú šklbať

šklbkať, -ám: Húsence, štebotiac,
šklbkajú trávičku, ktoré se-
diac, ktoré neisto klátiac sa na
červených nôžkach. (Gr. Taj.)

škobľa, -le, nástroj, ktorým kováč
koňom kopytá strúha; nôž do
polkruhu, ktorým sa štetiny
s oparenej svine soškrabujú

škoblit, -ím = škohliť
škoda, -y: Škoda ťa byť. —
Škoda s ním hovoriť. — Škoda
tej hlavy! — A vaše nové šaty,
škoda by ich bolo. (Kukučín.)

— Škoda — preškoda! —
Kto máš škodu, o posmech sa
nestaraj. (Kukuč. XIX.) —
Osoh so škodou za ruky sa vo-
dí. — Bodaj len väčšej škody
nebolo! (Zátur.) — Škoda ho
veru ešte v tej zemi hniť. (Phld.
VII.) — Ej, škoda vás, vaša
milosť pán brat, že nedržíte
s nami. (Kalinč.)

škodár, -a = škodca

škodca, -u

škodiť, -ím; **škodievať**, -am: Dym
škodí očiam.

škodlivosť, -ti

škodlivý, **škodný**: Opatrujte svetlo
oheň, aby nebol ľudom ško-
den. — Škodlivé ustanovenie.

škodoradosť, -ti: Bolo v smiechu
čosi škodoradosti. (Kukuč.
XVIII.)

škodoradosťne, *prisl.*: Ba niektorí
sa škodoradosťne usmievajú.
(Kukuč. XII.)

škodoradosník, -a

škodoradosný = radujúci sa škode
škodovať, -ujem = škodu trpieť:
Na tej krave škodujem 10 zla-
tých.

škohlať, -em; **škohliť**, -ím = škra-
bať

škola, -y (*lt.*): ľudové, stredné, vy-
soké, odborné školy. — Školy
buduj, abys' vládal srúcať krč-
my! Svetlo školy — zlaté
mravy — zmudrieš, zmocnieš,
budeš zdravý. (Hviezdoslav.) —
Škola s dobrým učiteľom je
zlatá baňa pre dedinu.

školák, -a

škôldozorca, -u, školský dozorca,
dozorca škôl

školka, -y: záhradnícka, štepárska školka

školné, -ného = školský plat: Oslobodiť žiaka od školného.

školník, -a = školský sluha

školovať, -ujem = do školy posilať, cvičiť

školopovinný

školský: školský plat, rok

školstvo, -a

škopec, -pca = vyrezaný baran; Škopec = súhvezdie

škopiť, -ím

škorec, -rca = škvorec (*Sturnus vulgaris*)

škorica, -e (*Cinnamomum*), kôra škoricovníka, ktorá sa lúpe, suší a ako korenie predáva; **škoricový**

škorpion, -a (*lt.*)

škorupina *o.* škrupina

Škót, -a; **Škótsko**, -a; **škótsky**

škovran, -a; **škovránok**, -nka: Kdesi za dedinou vyletel škovran nad siatiny, sype na zem zvuky, až srdce usedá. (Kukuč. XXIII.)

škrabačka, -y = škrabadlo; škrabanie

škrabáčka, -y, ženská, čo škrabe, škrabľavo píše

škrabák, -a, 1. kto škrabe, škrabajúci pisár: Jozefa Hurbana, napadnutého vo viedenskej tlači maďarskými, či židovskými škrabákmi... bránil. 2. nástroj na škrabanie

škrabanina, -y, škaredé písmo; naškrabaná vec

škrabať, -em; **škrabnúť**, -nem; niečím ostrým trieť; — **sa**: Zemiaky škrabať. — Škrabať nožíkom

litory v rukopise. — Škrabať sa za ušami. — Škrabe sa aj tam, kde ho nesvrbí (mrzí ho čosi). (Zátur.)

škrabkať, -ám

škrabľa, -le, tupá šabľa

škrabľavý

škrabnúť *o.* škrabať

škrabotať, -cem

škraňa, -ne, čeľusť spodná *al.* vrchná

škrata, -y = špata, špinavec, ne-dbale odetý; potvora

škrečať, -ím = kričať: Škrečí ako sojka; ako žaba. (Zátur.)

škrečok, -čka = (*Mus cricetus*)

škrečok, **škrečokot**, -u = krik: Škreč čo robíš, žaba! pilných v práci svojej žiakov čo mylíš? (Bern.)

škrečľavý = krikľavý

škriabať sa, -em sa = driapať sa na strom, na múr

škriatok, -tka, domáci bôžik pohanských Slovákov (*Iar domesticus*)

škridla, -y; **škridlica**, -e

škridlicový; **škridličiar**, -a

škriekať, -am

škriepiť sa, -im sa = hádať sa

škriepka, -y = hádka: Z toho povstala škriepka tuhá. (Zbr.: Bájky.) — Škriepka sa skončila so smiechom, bolo vidieť, že obe účastníčky uspokojila. (Šoltésová.)

škrieť, **škrie**: škrelo ju to (mrzelo)

škrípať, -em: Zubami škrípať. — Škrípe, dobre si zuby ne- vyláme. (Zátur.) — **škrípnúť**, -nem

škripcovať, -ujem, na škripec vy- ťahovať

škripec, -pca: Kričí ako by ho na škripci natáhovali.

škripieť, -ím

škripot, -u

škripotať, -cem = škripať

škrkať, -am; **škrknúť**, -nem: v žalúdku škrka; ani neškrkni!

škrob, -u, lep z múky na stužovanie bielizne; **škrobový**

škrobár, -a; **škrobáreň**, -rne

škrobiť, -ím; **škrobievať**, -am: košeľe

škroflavý

škrofulózný = krtičnatý

škrofle, -ieľ = krtice

škrtiť, -ím; **škrtievať**, -am = hrdúsiť

škrupina, **škrupinka**, -y

škrupuľa, -le (*lt.*) = starosť, pochybnosť, úzkostlivosť

škrupulózny (*lt.*) = úzkostlivý

škubať *v.* **šklbať**

škulavec, -vca; **škulňa**, -ne

škulavosť, -ti; **škulavý**

škulina, -y = škára

škúliť, -im

škutina, -y = štetina

škvarenica, -e; **škvarenina**, -y, jedlo: vajcia uškvarené na rozpustenej slanine al. masle = praženica

škvariť, -ím; **škvarievať**, -am = smažiť, pražiť

škvarka, -y, **škvarek**, -rka, kúsok slaniny, čo zostal po škvarení; kúsok poľa (žartom al. pohrdlivo): Mať nejakú škvarku poľa. (Rr.)

škvor, -a = ucholak

škvorec = škorec (*Sturnus vulg.*)

škvračať, -ím; **škvrknúť**, -nem: Maslo škvarené škvračí, keď doňho vody nalejú.

škvrna, -y = poškvrna, *vulg.* machuľa

škvrenie, -ia

škvriť, -ím

škvritý

šlabikár, -a, knižka, z ktorej sa deti učia abecede

šlabikovať, -ujem, po detsky čítať

šlah, -u = šlahnutie (bičom, prútom)

šlahať, -ám; **šlahnúť**, -nem

šľachetnosť, -ti = počestnosť, ctnosť: Pán Boh šľachetnosti nebo vystavil, večné on pre podlosť peklo podpálil: kto ctí pravdy božskej božské zákony: tomu moja pieseň slávou zazvoní. (Karol Kuzmány.)

šľachetný = čestný, počestný

m. šľachta *piš:* zemianstvo

m. šľachtené ovocie *piš:* štepené ovocie

m. šľachtic *piš:* zemän

m. šľachtit' statok *piš:* uplemeňovať

(**šľajfiar**, *nem.*) = brusič

šľak, -u (*nem.* Schlag) = úder; porazenie údov; stopa; šľapaj: Mŕtva učenosť týchto kapacít prešumela nad národom bez úžitku a šľaku. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

šľakovať, -ujem = po šľaku ísť; slediť, stopovať: Pes šľakuje zver. — Ako dobrovoľnícky dôstojník (Mikuláš Dohnány) šľakoval celý povstalecký pohyb a vyrozprával jeho počiatky i priebeh v Historii povstania Slovenskeho z roku 1848. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

šlaky, -ov: š. hutnícke

šlapaj, -e: Nekráčať po šlapajach svojich predkov.

šlapot, -u = šliapanie

šliak *o.* **šľak**

šliam, -u (*nem.*), na povrchu usadená špina, nečistota, sliz

šliapanica, -e: Neprestajne prší, takú šliapanicu máme, že kto von nemusí, nejde.

šliapať, -em; **šliapnúť**, -nem; **šliapavať**, -am: šliapať mechy pri organe v kostole. — Svet ten šliape, čo tu dáva Tvoja nám štedrota: ľudské zapiera nám práva, i právo života. (V. Paulíny-Tóth.)

šľuhať, **šľuhnúť** *o.* **šľahať**, **šľahnúť**

šmac!, vyjadruje úder, šibnutie

šmacnúť, -nem

šmárať, -am = čmárať, čarbať, zle písať

šmariť, -ím = hodiť

šmátať, -am, -cem; **šmátavať**, -am = hmatať, macať

šmatlať (*sa*), -ám (*sa*) = vláčiť sa, nepevne a pomaly chodiť

šmatlavý

šmátrať, -am = hmatať, macať

šmiháť, -ám: Tak ťa šmihnem, že viac nevstaneš. (Sb. M. S.) —

sa: Ryba plutvami sa šmihá. (Hdž. Čít.)

šmihom, *prisl.* = naraz

šmikňa, -e (*z nem.*) = vyheň, vyhňa

šmúriť sa = mračiť sa, chmúriť sa

šmyk, -u = šmyknutie: na šmyku sťahujú seno s lúk; šmykom sťahujú drevo

šmykačka, -y; **šmykanica**, -e = klzáčka

šmýkať, -am; **šmyknúť**, -nem =

ťaháť, vliecť, vláčiť; — **sa** = klzáť sa

šmykľavý = klzký

šnupáč, -a; **šnupák**, -a

šnupať, -em; **šnupnúť**, -nem, tabak nosom vtáňovať

šnupavý: tabak

šnúra, -y = motúz, tkanica; *zmenš.* **šnúrka**, **šnúročka**, -y

šnurovanie, -ia; **šnurovaný**

šnurovať, -ujem = sťahovať

šofér, -a (*fr.*), vodič automobilu

šoltýs, -a (*z nem.* Schultheiss), dedinský starosta; richtár

šomrať, -rem = mrmrať, mrmlať

šopkáč, -a, **šopkár**, -a *o.* **šepkár**

šopkať, -ám *o.* **šepkať**

(**šopa**, -y) (*nem.*) = kôľňa

šoptať, -ám = šeptať

šorec, -rca = sukňa

šošovica, -e (= *Ervum lens*); **šošovička**, -y; **šošovičný**; **šošovičisko**, -a

šovinista, -u (*fr.*), prepriaty národovec

šovinizmus, -mu (*fr.*), nepravé, prepriate vlastenectvo; národná nesnášanlivosť

šovkyňa *o.* **ševkyňa**

špagát, -u (*lt.*) = motúz

špalok, -lka = peň obrúbaný, tenší než klada

Špania Dolina, -ej, -y, obec vo Zvolenskej stolici; **Španie Pole**, osada v Gemerskej; **Španí háj**, vrch pri Štiavniku na Spiši; **Španie**, vrch v Trenčianskej. (R. str. 312.)

Španiel, -a; **Španielka**, -y

španielka, -y = influenza

Španielsko, -a; **španielsky**

šparák, -a, drôt, ktorým sa fajka vyšparuje

špárat, -em: zuby špárat
 špargľa, -le (= *Asparagus officinalis*)
 špás, -u (*nem.*) = žart: A ja jej zas urobím špás: prepijem jej kúdeľ, motovidlo, kúžeľ, — to bude špás! (Veniec, 196.)
 špata, -y, špatnosť, ohavnosť; mrzký, škaredý, protivný človek
 špatenie, -ia
 špatiť, -ím; špatievať, -am = špatným robiť; kaziť; ohaviť
 špatne, *prisl.* = mizerne
 špatnieť, -iem = horším sa stávať
 špatnosť, -ti = mizernosť
 špatný = mrzký, škaredý, hnusný; nečistý, ohavný; zlý: Špatnú nechcem a peknej mi nedajú. (Sl. sp.)
 špeh, -u; špehy, -ov (*nem.*) = sliedenie, výzvedy
 špecialista, -u (*lt.*), odborník; špecialita, -y (*lt.*), zvláštnosť; špeciálny, zvláštny
 špehovať, -ujem (*nem.*) = tajne vyzvedat'
 špehún, -a (*nem.*) = vyzvedač
 špendlík, -a (*nem.*), ihla s hlavičkou; špendlíček, -čka
 špendlíkár, -a
 špendliť, -ím; špendľovať, -ujem = špendlíkom zapínať
 šperk, -u = skvost.
 (špic) (*nem.*) = konček, vrch nejakej veci
 (špicatý) (*nem.*) v. končitý
 špicel, -cľa (*z nem.*), pes zvláštneho druhu, ktorému uši hore trčia, ako keby pozorne počúval, a odtiaľ: špicel = tajný vyzvedač a donášač policajný
 špicľovať, -uje (*z nem.*) = vyzvedat'

špieť, -eje = páliť (o rane)
 špik, -u (*z nem.*) = mozog kostný
 špikovačka, -y
 špikovať, -ujem = vypichovať; pečenku slaninou pretýkať
 špikový
 špina, -y = nečistota
 špinát, -u (= *Spinacia*)
 špinavec, -vca
 špinavý = nečistý
 špiniť, -ím; špinievať, -am: Ja si mu ručičiek špiniť nedám. (Sl. ps.)
 špintať, -cem, -tám; špintávať, -am = špiniť; hrešiť, nadávať. Padol v hodnosti človeka hlboko, kto špince na svoje presvedčenie. (Kukuč. XXIII.)
 špion, -a (*tl.*) = vyzvedač
 špiritizmus, -zmu (*lt.*), domnienka, že sa možno stýkať s duchom v záhrobnom svete
 špitál, -a (*z lt. hospitale*) = nemocnica; chudobíneč
 špitáľnička, -y; špitáľník, -a, tí, čo v špitáli ležia; tí, čo majú zaopatrenie v chudobínci
 špitáľsky: špitáľska polievka (nemastná). (Rr.)
 špliechanie, -ia
 špliechať, -am; špliechnuť, -nem, striekať: Chlapci pri kúpaní špliechajú (striekajú).
 špongia, -ie = hubka
 šporovať, -ujem (*nem.*) = sporiť, šetriť, honobiť
 šprihanina, -y = nadávanie; zlostné, lživé reči
 šprihať, -ám; šprihnúť, -nem (*z nem. sprühen*) = prskať; nadávať, ohovárať: Pán Boh nebeský vás chráň takej nevesty! Šprihá tým nešťastným jazykom —

má toľký (ukazuje po lakeť).
(Kukuč. XXIV.)
(špunt) (*nem.*) = zátka, korok
šramot, -u = hrmot
šranky, -ov (*z nem.*) = ohrada,
priehrada, mreže: Aj šranky
spravíš okolo hrobu. (Timrava.)
šrauba, -y (*nem.*) = skrutka;
šraubovať, -ujem
šrot, -u (*nem.*), obilie na hrubo,
na poly mleté
šrotovať, -ujem (*nem.*), na hrubo,
na poly mlieť
štabarc, -u = hrmot, búchanie,
lomoz
štabarcovať, -ujem = hrmotiť,
búchať
(štácia) (*lt.*) = stanica
štafáž, -e (*fr.*), v maľbe krajinôk
rozličné ľudské a zvieracie po-
stavy, ktorými umelec oživuje
obraz
štafeta, -y (*fr. estafette*), mimo-
riadny, jazdecký posol s listom
(štangľa, -le, *nem.*), *v.* týčka, žrd'
šťastie, -ia: Človek nevie, kde na
neho šťastie čaká. — To bolo
šťastie od Boha. — Na šťa-
stie nič z toho nebolo. — Má
viac šťastia než rozumu. —
Vinšujem vám šťastia, zdra-
via a božieho požehnania. —
Má vo všetkom šťastie (všetko
sa mu darí). — Nieкто má také
šťastie, že nevie, zkadiaľ sa
mu sype. (Kukuč. XXIV.) —
Daj Boh šťastia! — Keď si
v šťastí postavený, máš pria-
teľov mnoho, ak upadneš do
úzkosti, neuzrieš nikoho. — Kaž-
dý sebe šťastie kuje. — To
je už slepé šťastie. — Šťastie

ho prenasleduje. — Koho šťa-
stie nadíde, všetko mu dobre
ide. Komu šťastie slúži, tomu
ide všetko po vôli. Šťastie oči
zaslepuje a nešťastie otvára.
(Zátor.) — Dievka našla inde
svoje šťastie. (Kukuč. XXIV.)
šťastiť sa, -í sa = darí sa
šťastne, šťastlivo, *prisl.*
šťastný, šťastlivý: Šťastný je ten,
kto je veselý a spokojný. —
Šťastný je ten náš ľud. Chu-
dobný, ako kostolná myš, nemá
ani na čo hlavu skloniť. Na
holej zemi sa vyspí, ale ráno
vstáva veselý a čerstvý do prá-
ce. (F. Urbánek.)
šťaf, štím
šťát, -u (*lt.*)
šťatárium, -ia (*lt.*), mimoriadny
stav; náhly súd
šťatistika, -y (*lt.*), náuka o zjavoch
spoločenského života, vyzna-
čených číslami
šťátnik, -a; šťátnický
šťátny
šťátoveda, -y
šťátovedecký
šťatút, -u (*lt.*), stanovy, poriadok
šťava, -y: šťava organických
tíel; šťava — zelina (*Rumex*
acetosa); šťavnatý
štebeľ, -bľa = spružel: šteble
v rebríku
štebot, -u = štebotanie
štebotaf, -cem, -tám; štebotávať,
-am: Na svite štebočú lasto-
vičky. (Veniec 103.) — Štebočú
si ako lastovičky. (Dôverne,
milo sa shovárajú.) (Dbš.)
štebotavý, štebotný: Nebudema viac
prebúdzat' lastovička štebotná.

štebotnica, -e; štebotník, -a; štebotnosť, -ti
 štedrosť, -ti; štedrota, -y, neskúpost', dobročinnosť; hojnosť: Svet ten šliape, čo tu dáva Tvoja nám štedrota. (V. Paulíny-Tóth.)
 štedrý, kto iným zo svojho rád udeľuje: štedrý ku svojim sluhom; Štedrý deň; Štedrý večer: Po domoch hotujú sa už k Štedrému dňu.
 Štefan, -a; Štefanko; Števo, -a; Števko
 Štefánia, -ie
 Štefánik, -a; Milan Rastislav Štefánik (1880—1919), učenec slovenský (hvezdár), jeden z tvorcov Československej republiky.
 štekať, -ám; štekávať, -am; šteknúť, -nem: pes šteká. — Neštekaj už toľko. (Dbš.)
 šteklíť, -ím; šteklievať, -am
 šteklivý
 štekot, -u = štekanie (psov)
 šteliar, -a, majiteľ hámrov
 štempeľ, -pľa (*nem.*) = kolok
 štempľovať, -ujem = kolkovať
 šteňa, -t'a; šteniatko, -a; štenec, -nca, *mn.* č. štence, šteniec: Keď sa štenec hádže na veľkého dunča.
 šteniť sa, šteňatá rodiť
 štep, -u, ratolesť zo stromu do stromu vsadená; mladý strom ovocný vôbec: Štepy rozkonáril sa.
 štepár, -a, kto stromy štepí
 štepenie, -ia
 štepený: Z planých stromov robia sa dobré štepené.
 štepiť, -ím; štepievať, -am

štepovať, -ujem (*nem.*) = vyšívať
 štepica, -e = štepná záhrada
 štetec, -tca: š. maliarsky
 štetina, -y, svinská srt'
 štetka, -y, nástroj zo štetín urobený na čistenie šiat: Vlasý trčia ani štetka dohora, lebo ich ostrihli nakrátko. (Kukučín: M. v.)
 Števo, -a = Štefan; Števko
 Štiavnica, -e: Štiavnica má múry zlaté, Kremnica strieborné a Bystrica medené (zbohatly z dobývania týchto kovov). (Zátur.) — Štiavničán, Štiavničianka
 štiavnička, -y = štiavnická fajka
 štíble, z *nem.*, *správne* topánky, črievice, čižmy
 štíbrať, -em = hrýzť
 štica, -e
 šticovať, -ujem, chmatnúť a šklbať niekoho za šticu
 štiepať, -em, -am; štiepavať, -am: drevo na polená
 štiepka, -y = trieska
 štiepok, -pka, *v.* štep
 štihlosť, -ti
 štihly
 štikútať (sa) (v Gemeri: štikutkať, -ám) = čkať (sa)
 štil *v.* štýl
 štípať, -em; štipnúť, -nem: muchy, blchy, komáre, včely, osy štípu
 štipec, -pca, štipacie kliešte
 štipka, -y, čo do 2-3 prstov vojde
 štipkať, -ám
 štipľavý: š. chren; štipľavé slová, reči
 štipnúť *v.* štípať
 štít, -u (*srov. lt. scutum*): Kto zahodil štít náboženstva, je bez obrany v boji. (Zátur.)

štítit sa, -im sa niečoho = báť sa, vystrihať sa: štíti sa výdavkov
Štítnik, -a (miestne meno)
štóla, -y, časť obradného odevu kat. kňazov; poplatok za cirkevné výkony
štólňa, -ne, do vrchu kopaná chodba
štopel, pľa (z *nem.*) správne **zátk**a (štós, -u, *nem.*) = hromada dreva (štráf, -u, *nem.*) = pruh (štranok, *nem.*) v. povraz
štrba, -y = štrbina
Štrba, -y (miestne meno); **Štrbské pleso**; **Štrba**, -u (priezvisko)
štrbák, -a, zelina (*Cirsium*)
štrbáň, -a = štrbavý, bezzubý
štrbatý; **štrbavý**: hrniec, nôž
štrbina, -y = rozpuklina: Z malej štrbiny urobí sa diera.
štrbiť, -ím = štrbinu robiť; — **sa** = štrbinu dostávať (štrikovať, *nem.*) = viazať
štrk, -u, drobné kamienky, hrubý piesok
štrkať, -ám; **štrkotať**, -ám, -cem **štrkovitý**
štrknúť, -nem: peniazmi, orechmi: Bál sa ďalej aj len štrknúť. (Dbš. Slov. pov.) — Len keď priloží raždie na oheň, zaštrkocú ohnivá reťazi. (Bebl.: Jánošík.)
štrkot, -u
štrnásť; **štrnásty**
štrnásťročný
štrng, -u; **štrngot**, -u: pohárov
štrngať, -ám; **štrngnúť**, -nem: ostrohami
štrúďľa, -le (*nem.*), jedlo z múky: jablčná, tvarohová, višňová
štrúďľa

Štubňa, -ne, **Dolná**, **Horná Štubňa**
Štubnianske Teplice
študent, -a (*lt.*); **študentský**
štúdium, -dia (*lt.*) = učenie; **študijný**
študovať, -ujem
štuchať, -ám; **štuchnúť**, -nem = pichať, strkať: Do oka prstom štuchnúť. — Do osieho hniezda štuchať.
šľuka, -y, ryba (*Lupus piscis*)
šľukať, -ám; **šľukotať**, -cem, -tám = čkať, štikútať
šľukavka, -y
šľúply = šťihly
Štúr, -a: **Ľudovít Štúr** (1815—1856), učiteľ, buditeľ a vodca mládeže, narodil sa v Zay-Uhrovci, v Trenčianskej stolici; uskutočnil r. 1844 odľuku literárnu a založil pravú spisovnú reč slovenskú, opretú o stredné nárečie slovenské. — Spojit' Kollárov slovanský zápal so slovenským cítením Hollého, prenášať oboje do národa, priviesť k úplnému víťazstvu slovenčinu a tým naraziť na cestu svojského rozvoja slovenského bolo povolaním školy Štúrovej. (Št. Krčméry.) — Štúrovci (*blízki príbuzní Štúrovi*); štúrovci (*prvrženci Ľudovíta Štúra*)
šťúr, -a = (*Gryllotalpa*)
šťúrať, -am = hľadať, slediť; strkať; **šťúriť**, -im = strčiť: Po všetkých kútoch šťúrať. — Šťúril ho do prs.
šturmováť, -ujem (*z nem.*) = zvonit' na poplach, útočiť
štváč, -a = burič, huckáč
štvanie, -ia

štvaf, štvem *v.* huškať, huckať
 štvavo, *prisl.*: Zlost', vášeň, citli-
 vosť... kričaly demagogicky,
 štvavo, opile...
 štverať sa, -iam sa, chodiť štvor-
 nožky
 štvoraký
 štvorcový
 štvordenný
 štvorec, -ca = kvadrát
 štvorhlas, -u
 štvorhra, -y
 štvorhran, -u; štvorhranný
 štvorka, -y, štvorka pri klasifi-
 kovaní žiakov; štvorka koní:
 Bol tam dvor široký, pohodlný,
 štvorku v ňom možno obrátiť.
 štvorlistý
 štvormesačný
 štvornásobný
 štvorne, -í = šíry
 štvornohý
 štvornožec, -žca
 štvornožky, *prisl.*
 štvoro
 štvorročný
 štvorspev, -u
 štvorstý
 štvoruholník, -a
 štvorylka, -y, tanec
 štvrt', -ti, *pl.* štvrti, štvrte: štvrt'
 hodiny; do štvrt' na dve som
 ťa čakal; do troch štvrtí; od
 štvrt' na dve do štvrt' na tri;
 dve štvrti na dve; od troch
 štvrtí na dve do troch štvrtí
 na päť
 štvrtáčka, -y, zimnica, opakujúca
 sa každý štvrtý deň
 štvrtina, -y
 štvrtok, -tka, -tku; štvrtkový
 štvrtročie, -ia; štvrtročný

štvrtý

štýl, -u (*gr. lt.*), sloh, spôsob vy-
 jadrenia myšlienok či slovne,
 alebo písomne

štylistika, -y, náuka o písomníctve,
 ktorá ustaľuje spôsob, zákon,
 podľa ktorého máme vyjadrovať
 svoje myšlienky či slovne, alebo
 písomne. (Šenšel.)

štylizácia, -ie

štylizovať, -ujem

štyri, štyria, štyroch, štyrom, štyr-
 mi: Vstal som o štyroch (ho-
 dinách). (Rr.)

štyricať; štyricať tri; štyriciaty

Štýrsko, -a

šuba, -y = bunda, kožuch dlhý

šubrať sa, -em sa = špiniť sa,
 blatiť sa

šudier, -a = klamár; šudiersky;
 šudierstvo, -a

šudiť, -ím = klamať

šuhaj, -a; šuhajec, -jca; šuhajko,
 -a: Šuhajko luterán, za teba
 vôľu mám, ale ma moja mať
 za teba nechce dať. (Veniec 150.)
 — Šuhajko, z ruže kvet, ľúbi
 ťa všetok svet. Šuhajko kalina,
 ľúbi ťa krajina, nemôž' ťa za-
 ľúbiť tá moja rodina. (Veniec
 243.) — Šuhaj stretol dievčinu,
 k nej sa prihovára. (Sldk.) —
 Šuhaj, šuhaj, kat ťa lámal,
 nejedno si dievča sklamal! Ne-
 sklamal som iba dvoje, aj z tých
 bude jedno moje. (Veniec 221.)
 — Šuhaju, šuhaju! Ľudia ťa
 haňajú, ale nemáš hany, akú ti
 dávajú. (Veniec. 216.) — Daj
 mi, Bože, ten dar, za ktorý ťa
 prosím: len toho šuhajka, čo
 ho v srdci nosím. (Veniec 217.)

— Šuhaj krásny ako ruža, rovný ako jedľa, mocný ako dub. (Dbš.) — To je šuhaj — do skoku, do roboty, do boja — ani iskra. (Dbš.)

šuch, -u = šuchanie, trenie, šuchot
 šuchať, -ám; šuchávať, -am; šuchnúť, -nem

šuchmať sa, -mem sa, pomaly robiť
 šuchoriť, -ím

šuchot, -u

šuchotať, -ám, -cem; šuchotať sa = zdĺhavo pracovať

šuchtať sa, -cem sa, pomaly robiť
 šuchy, -ov = handry, haraburdie

šujo, -a, kľavý, ľavoruký, krcho, kršo, kršňavý, krchňavý, galbavý

šula, -y, ryba (*Perca fluvialis*)

šúľance, -ov = šúľané halušky

šúľať, -am = váľať

šúľok, -ľka: kukuričný šúľok

šum, -u

šumieť, -ím: vietor, voda, rieka, hora šumí; šumí mi v ušiach.

— Za starodávna šumel tu veselý život, rozkladal sa blahobyť a bohatstvo. (Kukuč. XV.) — Veselo šumely nad ním stovkové lipy a ohromné gaštany. (HVaj. VIII. 304.)

šuminy, -ín

šumivý: šumivé prášky

šumný = krásny: Aká je šumná!

šumovačka, -y, lyžica šumovacia

šumovať, -ujem, penu sberať

šumovina, -y = pena

šunka, -y (*z nem.*), bravčové stehno

šup, -u (*z nem.* Schub) = postrk

šupa, -y = šupina

šupák, -a = postrkom hnaný

šupáky, -ov, *vulg.* peniaze: Má šupáky, dudky. (Rr.)

šúpať, -em = lúpať

šupieť, *neosob.*: šupí mu = je v nebezpečenstve

šupina, -y, kožka, čo sa šupa s ovocia; šupinka

šupinatý

šupka, -y, lupina, šupina; snôpok na krytie strechy: dom krytý slamenými šupkami

šúplata, -y, kus pažite so zemou

šupnúť, -em = strčiť

šupovať, -ujem = postrkom hnať

šupy-lupy = bitie

šúr, -u, rašelinisko v nízkej kotline al. nízine korytu podobnej, s časú na čas vodou zaplavenej. Taký šúr máme pri Sv. Jure, východne od stanice železničnej. Dlhý asi hodinu cesty a široký 1/2 hodiny. (Holuby.)

Šurany, -rian; šuriansky

šúrok, -rka, vaječný mechúr (scrotum)

šust, -u

šústať, -am; šustnúť, -nem

šustieť, -í: A schytí jednu chlap černooký, vyzvrta ju v obidva boky, až len tak vôkol nich šustí. (Sldk.)

šuškať, -ám; šuškávať, -am; šušknúť, -em = šepkať

šušky *v.* pošušky

šušťať = šišťať, -em, s a z šušlavo vyslovovať

šušlavý

šušňať, -nem = huhňať

šušňavý = huhňavý

šušovica *v.* šošovica

šušťanie, -ia

šušťať, -ím: o hodvábných šatách, listoch, o daždi: Šušťí voda, šušťí, po doline tečie, poveda-

la psota, že nám neutečie. (Bern.) — Prší dážď, prší dážď, pomaličky šušťí, povedal mi sused, že ma neopustí. (Bern.)
Šútovo, -a; **Šútovský vodopád**
šutý, keď hovädu chýbajú rohy, je šuté: šutá krava, koza (bez-rohá). — Chudobné dievčatko medzi bohatými ako šutá ovca medzi rohatými. (Sl. ps.)
šugar, -u, kľčovisko s vysokou trávou: Koníky sa pasú na šugarare mladom. (S. Chalup.)
šváb, -a, hmyz (*Tenebrio molitor*)
Šváb, -a; **Švábsko**; **švábsky**
švabach, -u, druh písma (nemeckého)
švábiť, -im = šudiť, klamať
švábka, -y = zemiak
švácať, -am; **švacnúť**, -nem = uderiť, šľahnúť
švadlena (*z nem.*) ševkyňa, ktorá šije za plácu
švigor, -gra, *pl.* švagrovia, ženin brat
švagríná, -ej, bratova žena
švagrstvo, -a
Švajčiar; **Švajčiarsko**; **švajčiarsky**

švajdlena *v.* švadlena
švandra, -y, otrhaná ženská; nemravná ženská (Rr.)
švandrkovať, -ujem (*potuplivo*), hovoriť po nemecky: Nech nás učia tú nemčinu švandrkovať ústy, predsa bude naše srdce len slovensky hústi! (Veniec 36.)
švárnosť, -ti
švárny = driečny, pekný: Šuhajko môj švárny, len sa mi nezmárni, do hory mi nechod', do vody nepadni. (Sl. sp.)
švec, ševca: Švec, zostaň pri svojom kopyte a neposudzuj toho, čo nerozumieš.
Švéd, -a; **Švédsko**, -a; **švédsky**
šveholiť, -ím: lastovička šveholí
švíček, -čka
švihák, -a, koniec biča, ktorým sa švihá; vrbový prút; vyobliekaný mladík
švihat', -ám; **švihnúť**, -nem, šibat', šľahať bičom a i.
švík, -a, malý šev; obruba; **švíček**, -čka
švitoriť, -ím; **švitorivý**
švižký, **švižný** = čerstvý, svieži, bystrý

T

t. j. = to jest
t. m. = tohoto mesiaca
t. r. = tohoto roku
t. zv. = takzvaný
ta, *prisl.* (na otázku kam?): ta idem (R. § 226.) — Ej, ta ma, Bože, ta ma, kde ma myseľ nesie: ved' ma to dievčatko o rozum donesie. (Sl. ps.)

tabačnica, -e, škatuľka, al. niečo iného na tabak
tabačník, -a
tabak, -u = šnupavý tabak; dohán (*Nicotiana tabacum*); **tabakový**
tabatierka, -y (*fr.*) = tabačnica, škatuľka na šnupavý tabak
tabernákulum, -a (*lt.*), schránka pre najsv. Sviatosť oltárnu

tabla, -y: sklená tabla; mramorová tabla: *zmenš.* **tablička**, -y: čokoládová tablička
table d'hôte (*fr.* čítaj tabl dót), spoločný stôl
tableta, -y; **tabletká**
tabličky, -čiek, dve biele stužky, čo visia od krku kňazom ev.
tábor, -a
tabuľa, -le (*lt.*), doska, na ktorej sa píše; súdna **tabula** (je súd 2. inštančie); *zmenš.* **tabuľka**, -y
tabulárny: t. sudca
tabuľový: t. sklo
taburet, -u, stolica bez operadla
tackať sa, -ám sa
táčňa, -ne, náčinie, na ktorom sa niečo roznáša
táčky, -čok = (fúrik)
tade, tadeto, *prisl.*
tadiaľ, tadiaľto, *prisl.*
ťah, -u = ťahanie: Pec má dobrý ťah, až to hučí. — *M.* ťah tvári *píš*: črty tvári. — Ťah v hre šachovej, ťah v lutrii.
ťahadlo, -a
ťahák, -a
ťahanie, -ia
ťahat', -ám, **tiahnuť**, -nem; — **sa**: kôň, vól ťahá. — Rovina ťahá sa ďaleko na východ. — Pokonávanie ťahalo sa plných 5 rokov. — Ťahať za vlasy. Ťahať sa za prsty. — Ťahajú sa dvaja o kravu a tretí ju dojí. (*Záthur.*)
M. ťahá slovo nazad (viszszavonja szavát), *píš*: odvoláva svoje slovo; slova svojho nedrží. *M.* ťahať konzekvencie *píš*: vyvodit', súdiť.
ťahavý, čo sa ťahá

ťahotná, -ej, s ťažkým životom, s plodom chodiaca; samodruhá, ťarchavá
ťahotnosť, -ti, stav ťahotnej, samodruhej ženy
taj, -u = tajomstvo: Tvár sa zaliala rumeňou, ani mladému dievčaťu, keď má vykričať svoje taje. (*Kukuč.* XXIII.)
tajenie, -ia
tajiť, -ím = skrývať: Netaj pred mnou! — Čo máš tajiť pred materou? — Načo by to tajil pred sebou — ani pred ňou to nebudem tajiť. (*Kukučín.*) — **sa**, schovávať sa, skrývať sa: Tajil sa takrečeno dych v očakávaní veľkých vecí. — Netaj sa! (*Netaj*, čo si urobil.) (*Dbš.*)
tajne, *prisl.*: Nič sa tak tajne neplietlo, čo by neprišlo na svetlo. (*Sb. M. S.*)
tajnosnubný
tajnosť, -ti, o čom iní nevedia: Nie je tajnosť, o čom dva majú vedomosť. (*Bern.*) — Cudziemu človeku svoje tajnosti nesver! (*Záthur.*) — Mal na duši tajnosť, ktorá ho páčila ako uhoľ na dlaní. (*HVaj. V. 312.*)
tajný: tajné rokovanie; tajný agent, tajný dohovor: To nie je tajné pred Bohom. (*Ht. Sl. ml.*) — Boh vie všetko, teda aj najtajnejšie myšlienky ľudské.
tajomník, -a = sekretár
tajomný = skrytý, tajný
tajomstvo, -a, vec len jednej al. málo osobám známa. — Zradu si zaviňuje, kto tajomstvo srdca ľahko vyjavuje.

Tajov, -a (miestne meno)
tajst, tajdem, tašiel: Tašiel, neborák, na druhý svet. (Dbš.)
m. tajuplný *piš*: tajomný
tak, *prisl.*
tak ako; **tak až**; **tak až by**; **tak by**; **tak veľa až**; **takže**, **takže by**, *spojky*
takmer, *prisl.* = temer, bezmála
takrečený = takzvaný
takt, -u (*lt.*), časová miera; jemnocit; **taktný**; **taktovka**
taktiež, *prisl.*
taktika, -y (*gr.*), spôsob vedenia boja; **taktický**
takto, *prisl.*
taký; **taký až**; **taký až by**; **taký že**
takýto, -éhoto, -émuto
takzvaný
takže, *prisl.*
taľafatka, -y = žart; **taľafatkár**, -a = žartovník
talár, -a (*lt.*), rúcho úradné, kňazské alebo sudcovské
talent, -u (*gr.*) = nadanosť, vlohy
talentovaný
Talian, -a; **taliančina**, -y; **Taliansko**, -a; **taliensky**
taliga, -y = kára
talizman, -u (*fr.*), ochranné kúzlo
talmud, -u (*hebr.*), sbierka židovských podaní a zákonov z 2.-6. storočia, ktoré jedna strana židov krome Starého zákona prijíma za základ svojeho náboženstva; **talmudista**
tam, *prisl.*: Tam sme, kde sme boli. (Zátur.) — Kam vieter, **t a m** plášť (o nestálo).
tamariška, -y, (Tamarix germanica)

tambor, -a (*fr.*), bubenník
tamburáš, -a
tamburica, **tamburína**, -y, hudobný nástroj
tamojší
tamtade, *prisl.*
tamten, **tamtá**, **tamto**, **tamtého**, **tamtej**
tamtoten, **tamtotá**, **tamtoto**, **tamtotohto**, **tamtotej**
tamvon, *prisl.*
tamže, *prisl.*
tancovať, -ujem; **tančiť**, -ím, krepčiť, vykrúcať sa, vrtieť sa: Čo by dievča netančilo, keď má zdravé nôžky. (Sl. ps.)
tanec, -nca: Keď sa dá do tance, tančil by celú noc. — Už ťa nechám, dobré bydllo, už odložím cedidlo! Složím baltu i sekanec, smrť ma vedie na tanec. (Veniec, 89.) — Tanec sv. Víta (choroba nervov).
tanečnica, -e:
Čierna kabanka, plecóm visiaca,
širák kvietím operený,
červená stužka kvietím letiaca,
a mladý fúzík a briadka mladá,
a sokolieho oka lampada,
a vrkočov havranných pár,
a na opasku ligot storaký,
a ľahkých krpcov dlhé návlaky:
to zmenilo tanečnic tvár.
(Sldk.: Detvan.)
tanečník, -a
tanečný: t. škola, hudba, zábava
tanier, -a, *l.* -i, *pl.* taniere, náčienie stolové; kovový nástroj hudobný: drevený, cínový, strieborný, hlinený tanier; hlboký t. na polievku; plytký tanier. — Každý za blázna takého

pokladá, kto svoje tajné veci na tanier vykladá. — *zmenš.*

tanierik

tanistra, -y (*fr.*); **tanistierka**

tantiéma, -y (*fr.*), podiel z čistého zisku

tanúť, taniem: Od tých čias mi bez prestania na myslí tanie.

tapéta, -y, čalún na stenu

ťapkať, -ám; **ťapnúť**, -nem

tara, -y (*tl.*), váha obalu tovaru

táradlo, -a, kto mnoho tára

taraj, -a; **tarajka**, -y, koliesko na ostrohách

taranda, -y = klebetnica

táranina, -y

tarasiť, -ím

tárať, -am, nerozumne hovoriť;

búchať: Netárajte do sveta!

— sa = túlať sa: Tára sa ako stratená ovca.

ťarbák, -a, zdĺhavý, neobratný. človek

ťarbať sa, -em sa, pomaly, lenivo pracovať

ťarbavosť, -ti

ťarbavý = zdĺhavý

ťarcha, -y, ťažkosť, bremeno: Miško ju s piatym v ťarche nechal. (Kukučín.)

ťarchavá = ťahotná

tarifa, -y = cenník; **tarifný**

tarkan, -u, zelina (*Anthemis pyrethrum*)

tarkavý = strakatý

taršula, -le = kapsa, torba

ťasiť, -ím = vytiahnuť: meč

ťaska, -y (*nem.*) = mešec, torba

ťasť, tmem = sekať

tata, -u; **tatík**, -a; **tato**, -a; **tatko**,

-a; **tatíčko**, **tatinko**, -a

Tatár, -a; **tatársky**; **tatárčina**, -y

tatarec, -rca, dlhý, tlstý bič pastiersky s krátkym bičiskom

tatarovať, -ujem = tatarcom šľahať

tatík, **tatíčko**, -a *v.* tata

tátoš, -a, bystrý kôň; kôň rozprávkový, divotvorný

Tatra, -y; **Tatry**, -ier, vysoké hory

na Slovensku: Hojže, Tatro,

jasných orlov mati! Nikdy sa ti tá

tvoja detva nevráti. (Samo Chalupka.)

— Sleteli orli s Tatier,

tiahnu na podolia. (S. Chalupka.)

— Veje vetrik, veje od Tatry

k Dunaju: smutné hlasy idú

po slovenskom kraju. Po Slo-

venskom kraji také idú hlasy,

že sa pominuly tie slovenské

časy. (Samo Chalupka.) — Ta-

try, Matry, Fatry — Slovákovi

vatry. — Tatry naše, Tatry

chmúrne, až nevidieť z mračien

vás, moja myseľ tiež pošmurnie,

rozhorčí sa v taký čas: v smú-

tok ste sa zaodely, hneváte sa —

akoby nie? šarpú, pustošia váš

dom... diabli! A váš prst mi

kynie, skrižujú sa blesku strely,

zaburáca pomsty hrom. (Hvie-

zdoslav.)

Hore sa, Slováci, hore sa! a

Boh dá, bude Slovák ešte, čím

býval inohda. Stojí ešte, stojí

Kriváň nad Tatrami: bude

Slovák, čím bol medzi národami.

(Samo Chalupka.) — Horí ohník,

horí na Kráľovej holi. Ktože ho

nakládol? — dvanásti sokoli.

Dvanásti sokoli, sokolovia Ta-

tier, ako by ich bola mala jedna

mater. (Ján Botto.) — Nech sa

po Tatrách naša reč ozýva,

v súdoch, diétach nech i ona býva. (Jozef M. Hurban.)
Tatransko = kraj tatranský: Slovenčina moja! krásne ty zvuky máš, Tatransko vzbudzuješ, život mu dáš. (V. Paulíny-Tóth.)
tatranský: tatranské plesá
tautologia, -ia (gr.), hromadenie slov toho istého významu
tava, -y = veľblúd: Tým morom piesku ťažké bremä nesie ť a v a.
tavon, prísl.
taxa, -y (gr.) = cena ustanovená, plat
taxátor, -a, kto cenu ustanovuje
taxovať, -ujem
ťaženie, -ia; vojenské ťaženie = výprava
ťažidlo, -a: ťažidlo na papier, na listy
ťažisko, -a
ťažiť, -ím; ťažievať, -am = získať, dobývať: I z ľanu a konopí pribúdalo zárobku, ba ťažilo sa i z liečivých zelinôk. (Jozef Škul-téty)
ťažiť = ťažkým robiť; — **sa**: Ťažilo sa mu hrach na stenu sypať. (Kukučín, XIX.)
ťažkať, -ám = vážiť na ruke; — **si** = sťažovať sa: Rozpovedz, čo si ťažkáš. (Kukučín: M. v.) Ale nedôveruje mne, ťažkal si, idúc domov. (Kukučín: M. v.) Má on prečo si na neho ťažkať.
ťažkavý
ťažko, prísl.: Ťažko mi je = zle mi je. — Ťažko mi je, ťažko, ťažšie od kameňa. (Koll. Zp.)
ťažkomyselný = melancholický
m. ťažkopádny (schwerfällig) piš:

ťažký, ťarbavý, netrebný, neohrabaný, nemotorný
ťažkosť, -ti = obťažnosť; súženie; neprijemnosť
ťažký, ťažší: ť. delo, strelba. — Zlato je ťažšie než olovo, olovo ťažšie než železo. — Každá práca je ťažká tomu, komu nie je milá.
ťažný: kôň, vól
ťažoba, -y = ťažkosť. — Človeče, čo ti je? Samá ťažoba z teba vyzerá. (Dbš.) — A na srdce privalila sa jej zas ťažoba, trpnutie, strach, neistota... (Kukuč.: Dom v str. I. 128.)
té, neskl. = čaj
teáter, -tra (gr.) = divadlo; **teatrálny (gr.)**
teba v. **ty**
tečenie, -ia
teda, spoj.
téglik, -a
 (tehda, tehdy) = **vtedy**
 (tehďajší) = **vtedajší**
teheľň, -ne
tehelný
tehla, -y
tehliar, -a
tehlička, -y, malá tehla; železko, ktoré sa žeravé do hladidla kladie
tehlový
tehotná = samodruhá (ženská)
tehotnosť v. **ťahotnosť**
technika, -y
Tekov, -a; tekovský: Tekovská župa
tekutina, -y
tekutý
tekvica, -e (= Cucurbita)
tekvicový, tekvičný
tela Božieho (sviatok)

teľa, -aťa, *pl.* -atá, teľce, teliec, teľcami: teľa odstaviť. — Máme robotu s teľcami pri krmení. — Stará sa o teľa, a nemá ešte ani kravy. (Zátur.) — Hľadá ako teľa na nové vráta. — Sprostý ako teľa.

teľací, -ia, -ie

teľacina, -y = teľacia koža; teľacie mäso

telefon, -u (*gr.*); **telefonický**; **telefonistka**; **telefonný**

telegraf, -u (*gr.*)

telegram, -u, telegrafická zvesť; depeša

teleskop, -u (*gr.*) = ďalekohľad

telesný = hmotný; na telo sa vzťahujúci; osobný: telesný lekár

teleso, -a: t. nebeské; slnce, mesiac

teliatko, -a

teľ sa (o krave)

teľná (krava)

telnatý, pri tele; tlstý

telo, -a: t. ľudské; Božie telo (*sviatok*); *zmenš.* **tielko**, -a

telocvičňa, -ne

telocvičný

telocvik, -u, pravidelné a sústavné cvičenie tela ľudského v pohyboch; gymnastika

téma, -y (*gr.*), úloha, látka predložená na písomné vypracovanie, na posúdenie

temä = temeno, -a; *zmenš.* **temienko**, -a

temer (*vyslov te- s tvrdým t*)

= takmer, skoro, čajsi

temián, -u, voňavá rastlinná hmota, sypú ju pri cirkevných obradoch do kadidla na žeravé uhliky

temienko, -a

temnieť, -ie

temnica, -e, temné miesto; žalár

temničiar, -a

temnosť, -ti

temnota, -y

temný = bez svetla; nejasný; t. predstavenie, poňatie; temné spoluhlásky podľa sily zvuku: c, č, k, ch, f, s, š. — Temný užíva sa o ľuďoch, slepý o zvieratách. (Rr.) — Temný na oboči. (Phd. XI.)

teplota, -y (*lt.*), teplota

templár, -a, duchovný rytiersky rád, čo vznikol za časov križiackych vojen

tempo, -a (*tl.*), časová miera, rýchlosť

ten, tá, to, ukazovacie zámeno

n. ten, tá, to

g. toho, tej, toho

d. tomu, tej, tomu

a. toho (živ.), ten (neživ.), tú. to

l. tom, tej, tom

i. tým, tou, tým

Množné číslo:

n. tí, tie

g. tých, tých

d. tým, tým

a. tých (živ.); tie (neživ.), tie

l. tých, tých

i. tými, tými

To vám bola zima.

Nikdy nehovor ani nepíš v superlatíve prídavného mena: ten najkrajší; ten najtuhší; vybrali sme tú najťažšiu úlohu. To je prijímanie nemeckého člena; po slovensky hovoríme: najkrajší, najtuhší, vybrali sme si najťažšiu úlohu. Ak svrchovateľ vyžaduje ešte zvl. dôrazu, Slovák

povie: čo najťažšiu úlohu. (R. § 198.)

tenčiť, -ím, tenkým robiť

ten istý, tá istá, to isté

tenkeľ, -a (= *Triticum spelta*): Nesiem kylvu tenkeľa. (Koll. Zp.) — **tenkeľový**: tenkeľové krúpy

tenknúť, -nem, počínať tenkým byť

tenko, *prisl.*: t. priasť. — Ej, Matějko, zahraj mi na tenko. (Pieseň.)

tenkosť, -ti: t. plátna, súkna; t. hlasu

„ten ktorý“: kancelárčinou spotvorený výraz; miesto neho hovorme a píšme: nejaký, niektorý, patričný, príslušný, spomenutý; *m.* tá ktorá strana *píš*: strana, o ktorej je reč

tenký, tenší: t. doska, nit', plátno, súkno: Tenký ako vlas. — Za tenký koniec chytať (voliť si ľahšiu prácu). (Sb. M. S.) — Život jeho na tenkej nitke visí (v nebezpečenstve je). — Tenká v drieku, že by ju mohol preštiknúť. (Sb. M. S.) — Tenký súkeník (hmotne zle sa majúci.) (Rr.) — Tenké samohlásky: e, é, i, í.

ten, onen o tom vie, ale je ich málo.

tenor, -a (*tl.*), vysoký hlas mužský; **tenorista**, -u; **tenorový**

ten samý, tá samá, to samé, toho samého, tej samej

tento, táto, toto

tenučký, tenušký, tenunký, tenu-linký: Nitka šťastia je neraz tenušká. (Kukučín, XVIII.)

tenže, táže, tože

Teodor, -a = Fedor = Bohdan

Teofil, -a

teokracia, -ie (*gr.*), vláda kňazská; **teokratický**

teologia, -ie (*gr.*) = bohoslovie; štúdium náuky o Bohu

teória, -ie (*gr.*)

teperiť, -ím, niečo ťažkého vliecť: ... že teperil životom ťažký batoh nemotorných zásad a predpotopných náhľadov. (Kukučín: M. v.) — **sa** = vliecť sa

Teplá, -ej (obec)

teplice, -íc, teplé kúpele

Teplice, -líc

Teplička, -y

teplieť, -iem = rozohrievať sa

teplíť, -ím; **teplievať**, -am = zo-hrievať; — **sa**

teplo, -a: za tepla; rozťahovanie hmôt teplom

teplomer, -u, nástroj na meranie tepla; termometer

teplota, -ti = teplota, teplo

teplučký, teplušký

teplý: Ani teplý, ani studený. — Teplé ako lúh.

tepna, -y, tepny sú krvné cievy, ktorými krv zo srdca vychádza (artérie)

teprv = iba: Teprv onehdy sme sa soznámili.

terajší, -ia, -ie

terasa, -y (*fr.*), stupňovito vyvýšená pôda

teraz, *prisl.*; **teraz-terazučky**

terem, -u = dvorana, sieň

terén, -u (*fr.*), útvar zeme, kraj

Terezia, -ie

teritórium, -ia (*lt.*), územie; **teri-toriálny**

terkelica, -e, pálenka, vypálená

z pozostatkov vytlačeného hrozna

termín, -u (*lt.*) = koniec, medza, cieľ; lehota: To je posledný termín, ktorý ti dávam.

termometer, -tra *v.* teplomer

teror, -u (*lt.*), zastrášovanie násilím; **terrorizovať**, -ujem

terpentín, -u (*lt. gr.*), živica z rozličných stromov ihličnatých dobývaná

tesačka, -y, sekera tesárska

tesák, -a, sekera na tesanie; dlhý široký nôž

tesár, -a

tesať, tešem = kresať: brvno, kameň, mramor

m. tesklieť, tesknieť po niekom, *piš*: žialiť

m. teskno mi je, *piš*: do žiaľu mi je, clivo mi je

tesnina -y

tesnopis, -u = stenografia

tesnosť, -ti; **tesnota**, -y

tesný: kabát, topánka

teš, -a, ženin otec (,svokor' je mužov otec)

testament, -u (*lt.*) = závet, posledná vôľa

testiná, -ej = ženina mať (,svokra' je mužova mať)

Tešín, -a, mesto; **tešínsky**

tešiť, -ím; **tešievať**, -am = rozveseliť, zármutok odňať; — sa niečím, niečomu, na niečo, z niečoho: Vy ste si to brali, čo sa vám ľúbilo, a mne zabraňujete, čo by ma tešilo. (Sl. ps.) — Čím som sa tešila, to som i stratila. (Ht. Sl. ml.) — Čo na chvíľku teší, to na veky mučí. — Teší sa na to, ako sedliak

na žatvu. (Sb. M. S.) — Kráľ sa koňovi tešil. (Ht. Sl. ml.) — Z toho sa teš, že si dožil dlhého života. — Jeho vždycky ešte len také daromnice tešia. — Nič ma neteší. (Rr.)

tešiteľ, -a; **tešiteľka**, -y

tešla, -ly; **tešlica**, -ce, tesársky topor, majúci krátke porisko, široké a dlhé ostrie. (Dbš.)

teta, -y = tetka

tetiva, -y, šnúra natáhovacia na kuši, luku

tetka, **tetička**, **tetuška**, -y, matkina alebo otcova sestra

tetkin, -a, -o

tetrov, -a = hlucháň

text, -u (*lt.*), slová spisovateľove na rozdiel od slov vykladateľových

téza, -y (*gr.*), veta, ktorá má byť dokázaná

tchor, -a (= *Mustela foctoria*): Smrdí ako tchor. (Rr.)

tiahly, neprestajne trvajúci čo do miesta i čo do času: Spevu na odvetu zaznela pieseň odkiaľsi z poľa, tiež taká tiahla, smutná, ako všetky piesne tohto (dalmaťského) ľudu. (Kukuč.: Dom v stráni 17.)

m. tiahly krk *piš*: dlhastý, podlhovastý krk

tiahnuť, -nem, tiahol; **tahať**, -ám, inam niečo hýbať, vliecť, letieť: Sleteli orli s Tatier, tiahnu na podolia. (S. Chalupka.)

tiaž, -e = ťarcha; *iné je* tiaž = ťažšie; najtiaž = najťažšie

tiecť, tečiem: Tečie voda, tečie, po kameňoch hučí: kto vzdychať neumie, láska ho na-

učí. (Veniec, 301.) — Teč, vodička, teč! Tečte tokom, slzy moje, ktoré vylievam: mala som ja potešenie, a už ho nemám. (V. Paulíny-Tóth.) — Od môjho srdiečka krv jarčekom tečie. (Ht. Sl. ml.)

tielko, -a *ϕ.* telo

tieň, -a: Tiene sa počínajú dĺžiť. (Kukučín, XVI.)

tienidlo, -a: tienidlo na lampe

tieniť, -im; **tienistý**

tieseň, -sne

tiesňava, -y, tesné miesto

tiesniť, -im: Pomaly sprostil sa všetkého, čo ho v reči tiesnilo. (Šoltésová.)

tiež, *sp.* Spojku tiež nie vždy znesie slovenčina na počiatku vety; nepíš: tiež ja som prišiel, tiež on sa nám pripojil, ale: ja som tiež prišiel, on sa nám tiež pripojil, alebo: i ja som prišiel, aj on sa nám pripojil. (R. § 247, 7)

tiger, -gra

tigrica, -e

tíchnuť, -nem

ticho, *prísl.*: Ty sed' ticho! = mlč! — Ticho!

ticho, -a = tichosť: hrobové ticho

tichší *ϕ.* **tichý**

tichučký, **tichunký**, **tichušký**

tichý, **tichší**: Tichá voda brehy podmýva. — Tichá spoločnosť (úradne neoznámená, neprotokolovaná). — Je tichý, ako by ho tu ani nebolo. — Tichá modlitba; t. omša (malá, nespievaná). — Tichý blázon.

Tichý oceán, -ého, -a

Tiflis, -u; **tifliský**

tikať, -ám: hodiny tikajú

tinta, -y (*lt.*) = atrament

típec, -pca, choroba kuracia, zapálenie nosových dierok a rohovitá kožica na konci jazyka.

tis, -u; **tisový**

Tisa, -y, rieka; **tiský**

tisíc, -a, -u, -i, -om, *pl.* tisíce. -ov, -om, -och, -ami

Číslovka tisíc môže sa skloňovať i podľa „päť“, keď sa vzťahuje na druhé mená: Hľadal súvis medzi tisícimi rozsypanými vecami; povedal to tisícim ľudom; tisíci chlapi; tisícim chlapom; o tisícich chlapoch. (R. § 139.)

tisícero

tisícery

tisíci, -a, -e: t. rok

tisícka, -y

tisíc milionov

tisíc násobný

tisícoraký

tisina, -y = **tisový les**

tiský *ϕ.* **Tisa**

tisnúť, -em: tisnúť niekoho, niečo s miesta na miesto; **tisnúť sa**:

Čo sa tisneš do cudzích dverí?

Tisovec, -vca; **tisovský**

tisový

tíš, -i

tíšina, -y: Tíšina naokolo, ani lístok sa nehýbe na konári. (Kukučín: Dom v str. 15.)

tíšiť, -im; **tíšievať**, -am: Tíšiť hnevitého láskavými slovami. — Učiteľ už predtým tíšil, pstkal, okrikoval. (Gr. Taj.)

tíško = potichučky

titul, -u (*lt.*) = meno; oslovenie podľa hodnosti

titulovať, -ujem niekoho niečím
t. j. = to jest: Pred skratkou t. j.
kladie sa čiarka, na pr.: pred
dvoma týždňami, t. j. dňa 5.
apríla. (Pravop. § 70.)

tkáč, -a: **tkáčka**, -y

tkáčovňa, -vne

tkáčsky

tkaň, -e

tkanica, -e, úzka, dlhá tkanica

tkanina, -y; **tkanivo**, -a: Nuž, prav-
da je — snovala i ona, snovala —
a zpod brda vyšlo, hľa, celkom
iné tkanivo. (Kukuč.: Dom
v str. I. 193.)

tkať, tkám; **tkávať**, -am: t. plátno

tknúť, tknem: **týkať**, -am, bodnúť,
pichnúť, dotknúť; — sa: Vec sa
ho netýka = nič ho do toho. —
. . netkne sa ho jej žiaľ. (Ti-
mrava.)

(**tkvieť**): m. obraz matkin tkvie
mu v mysli, *píš*: nevychodí mu
z mysli.

tlač, -e: rukopis, dielo je už v tla-
či; zlá, dobrá tlač; **tlačový**

tlačénica, -e = stisk

tlačenie, -ia: tlačenie kníh

tlačený

tlačiar, -a; **tlačiareň**, -rne; **tlačiar-
sky**: tlačiarsky učen; **tlačiar-
stvo**, -a

tlačíť, -ím; **tlačievať**, -am: Každý
najlepšie vie, kde ho čižma tla-
čí. — Nás Slovákov všade tla-
čia. (Rr.) — Tak sa modlia
hriešnici, ktorých tlačí ťažká
vina. (Kukuč.: III. 41.) — sa:
Už sa tá kniha tlačí.

tlačivo, -a

tlak, -u: vzduchový t.

tlakomer, -u = barometer

tľapkať, -ám; **tľapnúť**, -nem =
plieskať: ručičkami tľapká.

tľapkatý, **tľapkavý** = ploský

tľaskať, -ám; **tľasknúť**, -nem: Tak
prejde čas, ako by dlaňou tľa-
skol. (Dbš.)

tľeť, tľciem, tľkol; **tľkať**, -am;
Hreší, ako by hromy tľkly. (Rr.)

— Srdce mu počalo silnejšie
tľeť. — Srdce mu tľklo, ako
by sa mu vyboriť chcelo z prs.
(Dbš.) — Všetky hračky o zem
potľkol. — sa = túlať sa

tľeť, tľci, jačmeň alebo iné obilie
stlčené alebo na hrubo zomleté
(šrot)

tľčenie, -ia

tľčhuba, -u

tľčik, -a v. **tľk**

tlesknúť v. **tlieskať**

tliapať, -am: tliape dve na tri =
búcha, tára

tliapkať v. **tľapkať**

tlieskať, -am; **tlesknúť**, -nem

tlieskot, -u

tlieť, tliem, tlejem; **tlievať**, -am,
pomaly horieť; práchnivieť, hniť

tľk, -a; **tlkáč**, -a, náčinie na tľčenie

tlkot, -u = tľčenie: tlkot srdca;
tlkot silnou päťou na vrata

tlmočenie, -ia: Trávieval dni a
noci čítaním Komenského Or-
bis pictus s českým tlmoče-
ním.

tlmočiť, -ím; **tlmočievať**, -am

tlmočník, -a

tlstnúť, -nem

tlstosť, -ti; **tlstota**, -y

tlstý

tlstka, -y

tma, -y: Tma ako v rohu, ako
vo vreci, ako v pekle na dne.

(Sb. M. S.) — Vyšli sme hneď ráno ešte za tmy. — Zlodej do cudzej komory i po tme uhádne. — Neverte v panstvo tmy! Verte v slnko!

tmavočervený

tmavý, tmavší

tmiť sa, tmí sa: Počalo sa mu v očiach tmiť. (Vlč.)

tmoliť sa, -ím sa = vliecť sa: Tmolí sa ako tôňa. (Zátur.) — Tmolí sa po dome ako muha bez hlavy. — Čo chytí do ruky, všetko jej ide naopak. (Kukučín: Dom v str. 12.)

tnúť *ν. fať*

-to nikdy sa neoddeľuje od slov, ku ktorým sa pridáva: tento, tohoto, takýto, tuto, tadeto, takto, potiaľto

toaleta, -y (*fr. toilette*) = oblek, odev, úbor

toboľka, -y, škatuľka

tobôž, prísl., tým viac

točidlo, -a

točiť, -ím; točievať, -am niečo, niečím: točiť koleso, točiť kolesom; — **sa:** Hlava sa mu točí. — Celý svet sa so mnou točí.

(točňa, -y) *ν. pól*

tohoročný

to jest

tok, -u = tečenie

Tokaj, -a

tokajčina, -y = tokajské víno

tokár, -a; tokáreň, -rne; tokáriť, -im

tolerantný (*lt.*) = snášanlivý

toliar, -a: Presušala tvrdé toliare a dukáty v komore na obruse. (Gr. Taj.)

toľko: Toľko ich je (ľudí) ako čer-

vených myší; ako vrán; ako vrabcov na holohumnici. —

Toľko ich bolo (na pr. ľudí spolu shromaždených), že by nebolo malo jablko kde spadnúť; že nebolo kde hrachom hodiť. (Zátur.)

toľkoraký

toľký

toľme, prísl.: Inému nedôveruje toľme (natoľko).

Tomáš, -a: neveriaci Tomáš

Tomášovce, -viec

tón, -u

tona, -y, 10 q

toňa, -ne, vo východnej slovenčine tonica, -ce, miesto v rieke, kde voda pomaly tečie

tôňa, -ne = tieň; zmenš. tónička, -y: Bol už len ako nejaká tóna. (Dbš. Pov.) — Z úprimnosti a veselosti ostala iba tónička. (Kukučín.) — Nikde tóničky; všade slnce, žhavé, nemilosrdné, ako by chcelo vypiť i ostatnú kvapku vlhky z vycivenej, vysušenej matky-zeme. (Kukučín: Dom v str. I. 52.)

m. to nič nerobí, piš: to je nič, veď to nič

tónistý

Tonka, -y = Antónia

Tono, Tonko, Tonuško, Toninko
ν. Anton

tonúť, -iem = topiť sa

topánka, -y

topárka, -y, nádoba na mútenie

topelec, -lca = vodník

topenie, -ia

topický (*gr.*) = miestny

topiť, -ím; topievať, -am, rozpúšťať (maslo); vodou pokryť

pohrúžiť; — **sa**: Kto sa topí, i slamky sa chytá.
topografia, -ie (*gr.*) = miestopis
topoľ, -a, strom (*Populus alba*): na topoli.
Topoľčany, -ian; **Topoľčanec**; **Topoľčianka**
Topoľčianky, -nok
topoľčiansky
topor, -a = sekera: Čo je napísané perom, toho nevyvrúbeš toporom.
toporisko, -a = rúčka topora
tóra, -y (*hebr.*), zákon Mojžišov
torba, -y: t. pocestná
torpédo, -a, strelný nástroj v námorníctve búrať lode
torpédová: loď
torta, -y (*tl.*), jedlo z cukrového cesta
tortúra, -y (*lt.*) = muka, mučenie
Torysa, -y
toť = to hľa, to práve, to teraz: toť ho máš!
totálny (*lt.*) = úplný
totiž, **totižto** = to jest, ako nasleduje
totka v. **tetka**
totožnosť, -ti = identita
totožný = identičný
tovar, -u, výrobok ľudskej ruky, stroja
továreň, -rne
továrnik, -a = fabrikant
tovariš, -a, kto u majstra za plat pracuje, kým sa sám majstrom nestane
tovarišiť sa, -ím sa s niekým = spolčovať sa
tovarišský
tovarišstvo, -a, spojenie dvoch alebo viac osôb k istému cieľu;

spolok, spoločnosť: „Učené slovenské tovarišstvo“, založené Bernolákom r. 1793.
t. r. = tohoto roku
tradícia, -ie (*lt.*) = ústne podanie
trafika, -y (*lt.*), predajňa fajčiva
trafiť, -ím; **triafať**, -am (*z nem. treffen*) = strelením dosiahnuť; popadnúť, zasiahnuť; cestu znať, uhádnuť: Trafil som do živého; na žilu. — Trafili mu na liek; na nótu; na strunu; na žilu. (*Zá-tur.*) — **sa** = prihodiť sa, stať sa; stretnúť sa s niekým.
tragédia, -ie (*gr.*) = smutnohra, trýchlohra, divadelná hra trýchlivého obsahu
tragický (*gr.*) = žalostný, trýchlivý
trahovať, -ujem (*lt.*) = linovať
traja v. **tri**
traky, -ov = plecnice
trakta, -y (*novolat. tractamentum*) = hostina
traktovať, -ujem = hostiť
trám, -u = otesané brvno
tramvaj, -e (*angl.*), mestská konská dráha; električka
transcendentálny (*lt.*) = nadsmyselný
transplantácia, -ie (*lt.*) = presadenie
transport, -u (*lt.*)
tranširovať, -ujem (*fr.*) = rozkrájať
trantária, -ie, neznáme d'aleké miesto
tranzitívny (*lt.*) = prechodný
trap, -u (*nem. Trab*) = beh konský
trápenie, -ia: Každý človek má svoje trápenie. (*Zá-tur.*)
trápiť, -im, trápia, trápiac; **trá-**

pievať, -am, bolesť robiť, mučiť, sužovať; — **sa** = bolesť trpieť, sužovať sa. — O deti sa netráp!

trápiteľ, -a

trápny = trápiači: t. chvíľa. —

Trápny bôľ rozrýval mi srdce.

trapy, -ov, l. v trapiech = trápenie: Na cudzie trapy sa dívať. — Začala žmýkať prsty vo veľkých trapiech nad tým, že kto nesie pravdu pravdivú (nie zdanlivú pravdôčku) pred ľuďmi, urazí ich márnivosť, čo by ako nechcel, jej ostrými hranami. (Kukučín, XXIII.) — V trapiech pomínula noc. (Kukuč. III. 87.)

trasenie, -ia

trasenina, -y: **trasenisko**, -a, močaristé miesto, ktoré sa pod nohami trasie = trasovisko

trasľavý = trasúci sa

trasorítka, -y, vták (Motacilla alba), ináč blysk, blystva

trasovisko, -a v. **trasenina**

trata, -y

tratíť, -ím; **tratívať**, -am: tratíť krásu, vôľu, chuť; ovce vlnu tratia = ovciam vlna plzne; — **sa** = miznúť

tráva, -y: Žalo dievča, žalo trávu neďaleko Temešváru... Šuhaj, šuhaj s druhej strany, pod' mi dvíhať batoh trávy. (Veniec, 166.) — Slúžka ide s trávy, keď bola na tráve. — Nech psom tráva rastie, keď kone pokapú.

travič, -a, kto ľudí jedom trávi

travička, -y, ktorá ľudí jedom trávi

travička, -y *zmenš. od* tráva: Bola

som v hájičku, žala som trávičku, duša moja. (Veniec, 167.)

tráviť, -im; **tráviť**, -am = zažívať, spotrebovať, žiť: Čítaním kníh slovenských tráviť dni i noci. (Joz. Škultéty.) — Trávi čas pitím, spievaním, písaním. — **tráviť** = krmiť niečím nezdravým

trávnatý

trávnica, -e, 1. dievka na trávu idúca: Prídu spevavé trávnicie s kosákmi a povykášajú trávkou pri rosičke. 2. pieseň, spev trávnic

trávník, -a, miesto trávou obrostlé; pažiť

trávový

trblietať, -am: Polosediac a pololežiac pozerali po čistej nočnej oblohe, na ktorej hviezdy veselo trblietajú. (Kukučín, XV.)

trblietať sa, -am sa, mihavo svietiť **trei-frei!** = nevidali! pletky; daromnica

trenúť, -nem

trčať, -ím = väziť, visieť

trdelník, -a, koláč

treba: Moja mať ti nedá, lebo sama nemá: mnoho nás je detí, každému nám treba. (Sl. ps.) — Soli, korenia a žartu len po troche treba. — Treba nám povetria. — Netreba deťom britvy do ruky. — Boh vie dobre, čo nám treba. — Dobre mu tak, veď mu to nebolo treba. — Tak ti treba, prečo nepočúvaš porady (výstrahy múdrych ľudí). (Dbš.)

m. **trebár**, **trebárs**, *piš*: hoci, hoc

Třebišov, -a
trebucha, -y = brucho
trelice, -a = malé strúhadlo
trén, -u (*fr.*) = vozatajstvo
trenica, -e: Mali trenice medzi sebou.
trenie, -ia, škrabanie, drhnutie:
 trenie rýb
Trenčan, -a; trenčiansky: Trenčianska župa. — Nádhera horo-trenčianskeho ľudového spevu veľmi kontrastuje s chudobou kraja. (HVaj. IX.). — **Trenčianske Teplice**
Trenčín, -a
trepáč, -a = búchač
trepáčka, -y = trlica
trepáčka, -y, ktorá trepe (ľan, konope)
trepanina, -y = táraniny
trepaf, -em; trepávať, -am; trepnúť, -nem = hádzať, biť (trásením): t. ľan, konope: Ženy trepú ľan, — trepú i jazykom. (Kukučín.) — **sa**
trepot, -u
trepotať, -ám, -cem, sem a tam bystro sa pohybovať, triasť sa;
sa: Zástavy sa trepotaly. — Darmo sa trepotáš, už ťa má! (Kukučín.)
tresk, -u: s veľkým treskom. — Tresk — vresk — krik — trmavrma ako súdny deň; ako v pekle. (Zápur.)
tresknúť, tresnúť, -nem; trieskať, -am; treskotať, -cem = tresk robiť, rozbíjať: Vietor trieska dverami. — Tresnul dverami a ušiel. — Treskotať zubami.
treskoň, -a, kto všetko s treskom robí

treskot, -u = trieskanie, hrmot:
 Hlava mi od treskotu treští.
treskotať v. tresknúť
treskúci, -a, -e; treskutý: treskúca zima = krutá, ukrutná zima
trest, -u = trestanie, karhanie, pokuta: t. smrti; t. telesný, peňažný, prísny, ukrutný. — Božský trest toho neminie, kto chudobných utlačuje.
trestanec, -nea
trestať, trescem, trestám, zlým za previnenie odplácať, kárať, karhať: Bože môj, Bože môj, čože ma tak tresceš. (Sl. ps.) — Nech ťa za to Pán Boh trestá. — Tresci, Bože, tresci, však vieš dobre koho: falošných mládencov, lebo je ich mnoho! (Veniec, 270.) — Zlé sa všade tresce. — Netresci nás Bože!
trestnica, -e, dom, v ktorom zločinci, na ťažké väzenie odsúdení, trest svoj trpia pod prísny dozorom a s nútenou robotou.
trestný: tr. zákon
trestuhodný
trešfať, -ím: Zima len tak treští.
treť, -ia, -ie: po tretie
treťiacka, -y, zimnica, opakujúca sa každý treťí deň
treťiak, -a = treťí roj
treťica, -e, treťí raz, treťí počet, tri. Užíva sa najviac s predložkou do: Všetko dobré do treťice. (Sb. M. S.)
treťina, -y = treťia časť
treťodenný
treťohorný
treťoročný
trh, -u, verejné predávanie a kupovanie tovaru, dobytka, živno-

sti na mieste určenom; miesto, kde trhy bývajú (tržište, -ťa; trhovisko, -a)

trhačka, -y = trhanie: trhačka konopí

trhan, -a = otrhanec: Trhani akísi, strela im do matere. (Kukuč. XXIII.)

trhance, -ov = trhané cesto

trhanie, -ia

trhať, -ám; **trhávať**, -am; **trhnúť**, -nem, trhol = prudko hýbať, ťahať, šmýkať: násilne rozdeliť, ruvať: Trhať si vlasy z hlavy. Skalu prachom trhať. — Kvety na lúke trhať. — sa, hnúť sa, ruvať sa, na dvoje sa násilím deliť

trhlina, -y = škulina, škára, škľabina

trhové, -ého, plat od predaju na trhu

trhovisko, -a *v. trh*

trhovník, -a = kupec

tri, **traja**

m. tria *píš*: traja

tríafať, -am; **tráfiť**, -ím = naskytovať sa: Trafila kosa na kameň. *v. trafiť*

Tri krále, sviatok: Na Tri krále žehná sa voda. — Keď chodili na Tri krále s hviezdou. — Chodenie o Troch kráľoch.

triasť, trasiem, triasol, sem a tam rýchlo pohybovať: Trasie ho zimnica. — Bodaj ťa, milý môj, toľko zimnic triaslo. (Sl. ps.) — sa: Zem sa triasla. — Trasie sa ako osika, ako osikový list. (Dbš.) — Prežalostne plače, až sa jej srdienko od žalosti trasie. (Sl. ps.) — Bačovi začaly sa od ľaku nohy triasť.

triaška, -y *v. zimnica*

tribút, -u (*lt.*) = daň, plat, poplatok

tricať (z tridsať); **tricať dva**: pred triciatimi rokmi

tricatoraký

tricaťročný

triciatka, -y

triciatník, -a, kto má 30 rokov

triciatok, -tka, triciata čiastka niečoho; bývalé mýto na hraniciach uhorských; psí triciatok — vlčie právo, právo silnejšieho: Vyšiel na psí triciatok. — Prídeš na psí triciatok (opáliš sa). (Dbš.)

triciaty

trieda, -y = oddelenie

triediť, -im

triedny: učiteľ

trieska, -y, kus odštiepeného dreva: Suchý ako trieska.

trieskať, -am; **tresknúť**, -nem, tresk robiť, rozbíjať

trieslo, -a, dubová al. smreková olúpaná kôra, ktorú garbiari potrebujú

trieslovina, -y

triesočka, -y, *zmenš. od trieska*

trieť, triem, trieš, trú, trel, trený: Biedu a núdzu trieť (biediť).

triezvy: Čo triezvy na srdci má, to opilému na jazyku vypukne. (Sb. M. S.)

trifólium, -ia (*lt.*) = trojlístok, ďatelina

trikolóra, -y (*lt.*) = stužka trojfarebná

trilion, -a

trímať, -am, -em = držať: Janko Dubec hneď vedel, že je zradený. V žilistej hrsti trímam svoju baltu, „Kalenou“ zvanú, ktorá

už neraz obrátila ho od nápadov. (HVaj. VIII. 110.)
trinásť: trinásť
trinom, -u (*gr.*) = trojčlen
trio, -ia (*lt.*) = hudobná skladba pre tri hlasy inštrumentálne
tri razy
triumf, -u (*lt.*) = víťazná radosť, víťazný krik
triumvirát, -u = trojvláda; vláda troch vynikajúcich ľudí
triviálny (*lt.*) = všedný, obyčajný
trizna *v.* **tryzna**
trkvas, -a, nemotorný, nechápavý človek
trlica, -e: Stará odporná striga na trlici. (Kukučín: M. v.) V. **trepačka**
trma-vrma, trmy-vrmy = zmätok: Pri všetkej trme-vrme, náhlení a skákaní, každá vec má určité miesto, každý človek vymieranú úlohu. Ak kto pochybí, zasekne celý stroj. (Kukuč. Dom v str. II. 8.)
tŕň, -a; **tŕnie**, -ia, výrastok z dreva, ostrý, pichľavý: Tŕním korunovaný. — Stojí ako na tŕni (už by rád odišiel niekam, ponáhľajúc sa). — Zasadil mu do srdca tŕň, ktorý sa nedá ľahko vytrhnúť. (Kukuč. Dom v str. II. 14.) Od mladi sa tŕň ostří.
trnác, -a = pavlač: Schodmi sa vyšlo na trnác o pekných stĺpikoch a zábradlí. (Kukučín, XVIII.)
Trnava, -y: Trnavu nazývajú slovenským Rímom. **Trnavčan**, -a; **Trnavčianka**, -y; **trnavčina**, -y = trnavský dialekt; **trnavský tŕnie** *v.* **tŕň**

tŕnistý: My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života tŕnistú. (L. Štúr.)
trnka, -y (Prunus sylvestris, Prunus spinosa): Má oči ako trnky a vlasy ako uhoľ. — Čierne oči, čierne, ako tá trnôčka, veď sa mi vrezaly do môjho srdiečka. (Koll. Zp.)
tŕňový: t. koruna; tŕňové krovie *m.* trnúť *piš*: tŕpnuť
trocha, -y: Soli, korenia a žartu len po troche treba. — Zabudne sa po troche. — Odbehli do komory trocha občerstvenia doniesť. (Dbš. Pov.)
trochár, **troškár**, -a, kupec, ktorý len po troche kupuje
trochu, **trošku**, **trošičku**, *prisl.*
trojačka, -y, nádoba
trojako = trojakým spôsobom
trojaký
trojčatá, -čiat; **trojčence**, -niec
trojčlenka, -y = (regula de tri)
trojdenný
troje, *čisl. rozčleňovacia*: Má dvoje rúk a troje detí.
trojfarebný
trojhran, -u; **trojhranný**
Trojica: najsvätejšia Trojica
Trojediný = Boh v troch osobách
trojitý = trojnásobný
trojka, -y = číslo „tri“; troj-spriazny ruský ľahký voz
trojkráľový: t. zima
trojlístok, -tka
trojmesačný
trojmo
trojnásobný = potrojný
trojnoha, -y; **trojnožka**, -y = t. pod pekáč, pod hrniec
trojný = trojnásobný

trojpoľný

trojročný

„trojopolok“ (*nemecky* Dreibund).

Nám je taká aliancia trojčlenový spolok, a nie čosi, v čom sú tri spolky složené. Trojlístok je nie lístok z troch častí složený, ale tri lístky spolu. Triglav = v hore tri hlavy spolu. (R. str. 213.)

trojstranný

trojstý, -á, -é

trojštvrtný (*takt*)

trojuholník, -a

trojzub, -a; trojzubec, -bca = vidly Neptunove

tromf, -a (z *nem.* Triumph, a to z *lat.* triumphus), víťazná farba v kartách: Búchajú hánkami o stôl, keď môžu kartu zabiť tromfom. (Kukuč. XXIII.)

tromfovať, -ujem = tromfom biť

trón, -u (*lt.*) = stolica panovníka, prestol

tróniť, -im

trónny: trónna reč

troska, -y, kus niečoho rozbitého na pr. lodi; nečistota od kovu odchádzajúca: Zo zlého železa veľa trosiek býva. (Bern.) — Každý kov má trosky. (Zátur.)

troška *o.* trocha

troškár, -a = trochár

trošku, trošičku *o.* trochu

trova, -y, nákladok, výdavok

troviť, -ím = míňať

trpčiť, -ím: život niekomu

trpezlivosť, -ti: Trpezlivosť je pekná ctnosť. (Sb. M. S.) — Vyviedol ma z trpezlivosti = stratil som pri ňom trpezlivosť.

trpezlivý

trpieť, -ím; trpievať, -am, niečo odporného cítiť, znášať: trpieť na lámku. — Trpieť môže, lež zhynúť — nie slovenská rodina. (A. Sládkovič.)

m. netrpí pochybnosti (nem szenved kétséget) *piš*: o tom niet pochybnosti; *m.* biedu trpieť *piš*: biedu trieť

trpiteľ, -a: Nemožné je, aby vznešené námahy šľachetných trpiteľov zdarom korunované neboly. — trpiteľka, -y

trpka, -y = čeremcha (*Prunus padus*)trpko, *prisl.*

trpkosť, -ti: Nedbaj nikdy na trpkosti, ktoré máš z učenia, lebo ony svojim časom v sladkosť sa premenia. (Gavl.)

trpký, -ejší: Umenie má trpký koreň, ale sladké ovocie.

trpnuť, trpnem: Od hrozna kyslého trpnu zuby.

trpný: trpný stav (*pasívum*)trst', -ti = (*Phragmites*): Ani trst' sa bez vetra nehýbe.

Trstená, -ej

trstenica, -e = trstená palica

trstený: trstená palica

trstie, -ia

trstina, -y

trtáč, -a; trtol, -a, chvostové stavce, na pr. kačky, husi

trúba, -y: Bubny hučia, trúby vreštia, dajže, Bože, našim šťastia. (Veniec 28.) — Som vojak od rodu: kozáčka ma mala; nad mojou kolískou zástava mi viala, zástava mi viala, trúby mi spievaly, víťaza mi otca na

vojnu volali. (Veniec 212.) — Komu česť, tomu česť, pastierovi trúba.

trubač, -a, kto na trúbu trúbi

trubadúr, -a, francúzsky stredoveký spevák

trubica, -e: močová trubica (urethra); *zmenš.* **trubička**, -y

trubiroh, -a = hlupák

trúbiť, -im; **trúbievať**, -am: Ne-trúb mi toľko o tom istom. (Sb. M. S.) — Bodaj ti psi na pohrebe trúbili. (Bern.)

(**truc**, -u z *nem.* Trotz) *ν.* **vzdor**

(**trucovať**) *ν.* **vzdorovať**; (**trucovitý**) *ν.* **vzdorovitý**

trud, -u = práca veľiká, namáhanie, úsilie

trúd, -a, včela samec

trudiť sa, -ím sa = trápiť sa: Celú noc sa pri tej práci trudil. — Hlavu na niečom trudiť. — Trudiť sa nad konceptom.

trudnomyselný

trudný = ťažký

trúfalosť, -ti: Inokedy by sa bol vysmial prostonárodnej báji, ale dnes bola otrasená svetácka trúfalosť. (Kukuč. XXII.)

trúfanlivosť, -ti

trúfať, -am = mať nádej: Kto trúfa, nezúfa.

truhla, -y (z *nem.* Truhe)

truhlica, -e; **truhlička**, -y

trúchlif = smútiť

trúchlivý = smutný

trúchlohra, -y = smutnohra

trúchly = smutný

trúchnivieť, -iem = práchnivieť

trufo, -a = hlupák

(**trung**, **trunk**, **trúnok**, z *nem.*) = nápoj

trus, -u = lajno

trúsiť, -im; **trúsievať**, -am = sypať, rozhadzovať; — **sa**: Štastie sa trúsi, nešťastie sype.

truskavec, -vca, vták (*Turdus vis-civorus*)

truskavec, -vca, zelina (*Poligonum aviculare*)

trusknúť, -nem = prasknúť

trušťať, -ím = prašťať

trváci, -a, -e: Ľahká práca nebýva trváca.

trvanlivosť, -ti, stálosť trvania; **trvanlivý**

trvať, -ám: Krása trvá len do času. — Spúšťal sa po povraze, kým mu trval. — Na veky nič netrvá. (Záur.)

trýzeň, -zne = trýznenie

tryzna, -y, posmrtná oslava

trýznenie, -ia

trýzniť, -im; **trýznievať**, -am = trápiť, súžiť, mučiť; — **sa**: Ach; Bože, už zas celú noc budem sa trýzniť pre neho! (Timr.)

trýzniteľ, -a = mučiteľ: Zbavil sa svojho trýzniteľa.

tržba, -y; **trženie**, -ia

tržiť, -ím; **tržievať**, -am = peniaze brať, dostávať za predaný tovar; predávať, kupovať

trživo, -a (Z. Obz.)

tržnica, -e,

tržný, na trh sa vzťahujúci

tu, *prisl.*: Tu to máš!

tucet, -cta = 12 kusov

tučnieť, -iem = tučnoty nadobúdať

tučnosť, -ti; **tučnota**, -y: Dobré že mu líca netresknú od tučnoty. (Záur.)

tučný = tlstý

túha, -y = túženie, túžba: túha po domove, po otčine
tuhnúť, -nem: Maslo naľade tuhne.
tuho: Pocestný tuho spí.
tuhosť, -ti = tvrdosť, neohybnosť
tuhý, tuhší = neohybný, tvrdý, pevný: Spali tuhým snom, ako sa svedčí na mladých ľuďoch.
tuchnúť, -nem: Oheň tuchne. — Jeho horlivosť už tuchne.
tuk, -u = sadlo, masť: rybí tuk
tukať, -am; **tuknúť**, -nem: Drevené hodiny chrapľavo tūkaly na stene medzi oblokmi. (H. Vaj. VIII. 22.)
tulácky; **tuláčka**, -y; **tulák**, -a; **túlanie**, -ia
túlať sa, -am sa = behať sem a tam: Uderila jedna, uderila druhá, ešte sa šuhajko po dedine túla. (Sl. ps.) — Túla sa ako sova v noci. (Zátur.)
túlavý: život
tulec, -lca, futrál na šípy, kolčan
tuleň, -a, morský savec (Phoca)
tulipán, -a, rastlina (Tulipa Gesneriana); **tulipánový**
túliť, -im; **túlievať**, -am = chýliť, vinúť; — **sa**: Túli sa k nemu, ako ani v prvé dni manželstva. (Kukuč. VII. 96.) — Oproti obom, na nižšom sedadle, túlilo sa k nohám matkiným sedemročné dievčatko. (HVaj. V. 9.)
tuná, *prisl.* = tu; **tunajší**, -ia, -ie
tunel, -a (*angl.*), podzemné spojenie dvoch miest zemskeho povrchu; jask
tunika, -y (*lt.*), spodný odev z bielej vlny, ktorý st. Rimania nosili pod tógou a ženské pod stólou

tupáň, -a, tupý nôž; **tupý**, hlúpy človek
tupieť, -ie, -eje: nože tupejú
tupič, -a; **tupiteľ**, -a = hanič, haniteľ
tupiť, -ím; **tupievať**, -am, tupým robiť, nevážiť, opovrhovať, haniť: Nôž rezaním sa tupí. — Niekoľko hanobnými slovami tupiť. — Veľmi je hlúpy, kto svoj národ tupí.
tupohlavý
tupý = neostrý; uťatý; hlúpy
tur, -a (Taurus bos urus), vyhynulý predok rožného statku
túra, -y (*fr.* tour) = obeh; cesta; obrat v tanci
Turá, -ej: **Stará Turá**, **Turá Lúka** (obce)
turák, -a, starý peniaz: poldruha krajciara v býv. Rakúsku: Turáky varuj, ľahko sa rozkotúlajú. (Kukuč. XIX.)
Turany, -rian; **Turanec**; **Turianka**; **turiansky**
turbovať, -ujem = znepokojovať
Turčan, -a; **Turčianka**, -y; **turčiansky**: turčianski olejkári
Turčiansky Svätý Martin; **turčianskosvätomartinský**
Turecko, -a; **turecký**; **turečtina**, -y
Turek, -rka: Fajčí ako Turek. — Poturčenec horší od Turka.
Turiec, -rca, územie Turčianskej župy: Turiec okrúhly! obsiaty horami, čo tak vyzeráš, ako to vajíčko, maličký, pekný, ako to jabĺčko, ktorô sa guľká medzi stromčekami . . . Ty si! Ty! čulô srdiečko Slováka. (Janko Kráľ.)
Turíce, -íc; **turičný**
turista, -u (*fr.*)

Turkyňa, -ne

turnaj, -a (*fr.*), zápas rytiersky v stredoveku

Turzovka, -y (obec)

tušiť, -ím; tušievať, -am, nazdávať sa, hádať, zdanie mať, domnievať sa; myslieť: Ty sám ešte netušíš, čo sa v tebe deje: ale precitneš, precitneš a — zaplačeš. (Kukučín.) — Ja som tušil, že mladý človek bude nepochybne následník Danilo. (Kukuč. XV.)

tutlať, -em, ukrývať, tajiť, zamlčovať; tajno robiť

tuťmák, -a, zdĺhavý robotník; hlupák: Aleťuťmák je tvoj Michal. Nevie sa preukázať medzi svetom. (Kukuč. XXIV.)

tuťmať sa, -mem sa, zdĺhavo robiť

tuto, prísl. = tu

tútor, -a (*lt.*) = poručník

tútorstvo, -a

tuvon, prísl.

túz, -a: v kartách

tuzemský

túžava, -y, tuhá vec

túžba, -y, gen. pl. túžob: Trápi nás túžba po milej vlasti. — I ja mal túžob šumných v duši veľa, kým jaro moje stálo v zenite. Sťa z úľa k nivám za včeličkou včela sa hrnuly z prs: každá švižká, smelá! No jak ich kedys' bolo v duši veľa, tak málo ich dnes; v plameň rozvité čo podlietly, mi búri smetla strela, alebo vlastným ohňom stlely zcela . . . A tak to pôjde diaľ: až z túžob veľa zostane jedna — usnúť večite. (Hviezdoslav: Letorosty II. 15.)

túženie, -ia

tužiť, -ím = tuhým robiť; silniť
túžiť, -ím; túžievať, -am po niečom (a nie: za niečím) = žiadať, dychtiť. — Túži po vzdelaní (nie: za vzdelaním). — Každý človek túži po domove. — Jeho duša túžila po slobode. — Po mladosti sa túžieva, keď vädne. — sa = požalovať sa, žiale vyrozprávať.

tužka *v. ceruza*

túžobný = dychtivý, žiadajúci: t. prosba

tvar, -u = forma

tvár, -i = obličaj: dievka peknej tvári. — Na tvári mu to vidieť. — Biela tvár ako ľalija, ako mliečko. — Tvár jej horí plameňom, oči svietia, srdce nepokojne búcha. (Kukuč. Dom v str. I. 90.) — Čo sa v srdci varí, zjaví sa na tvári. (Rr.) — Tvár starčekova bola taká milá, taká prívetivá. — Tvár svieti tichým, detinským šťastím. (HVaj. V. 169.) — Tvár, čo čert hrach na nej mlátil (rapavá). — Tvár jej kvitne ružičkou. — Okrúhla tvár sa ukáže, ako mesiačik v splne. (Kukuč. XVIII.) — Spravil kyslú — zamračenú tvár. (Zá-tur.) *Zmenš.:* tvárka, tvárička, -y.

tváriť sa, -ím sa; tvárievať sa, -am sa: t. sa potešeným

tvárnosť, -ti = figúra

tvaroh, -u, srazené mlieko

tvarohový: koláč

tvaroslovie, -ia, náuka o tvorení slov a ich ohýbaní

tvorožník, -a, tvarohový koláč
 tvorožný
 tvoj, tvojho (tvojeho); tvojmu
 (tvojemu)
 tvor, -a, živočích, vec stvorená
 tvorba, -y = tvorenie
 tvorca, -u = tvoriteľ
 tvorenie, -ia
 tvoríť, -ím; tvorievat', -am
 tvorivosť, -ti, moc tvorivá, vlast-
 nost' tvorit': tvorivý
 tvorstvo, -a = tvory
 tvrdenie, -ia
 tvrdiť, -ím = istit', za pravdu
 udávať
 tvrdnúť, -nem
 tvrdo, *prisl.*: tvrdo sa učí; tvrdo
 spať
 tvrdohlavý
 tvrdošť, -ti
 tvrdošijný
 Tvrdošín, -a; Tvrdošan; Tvrdošian-
 ka; tvrdošiansky
 tvrdý, tvrdší: kameň, skala, dub;
 tvrdý toliar; tvrdá stolica.
 — Tvrde ako kosť; oceľ, roh;
 skala; železo, kameň; kremeň.
 (Zátur.)
 tvrdza, -e = ťažké časy, núdza:
 Jej sa nik nebude radiť, ona
 musí pristať, keď príde tvrdza.
 (Kukuč. XXIV.) — A ku ko-
 mu by si sa uchýlil v tvrdzi?
 K Bohu, On môže pomôcť jediný
 v tých tvrdzách. (Kukuč.
 XXIII.)
 ty, teba (ťa), tebe (ti): Čo teba
 do neho. — To ti nebolo treba.
 — Zomrel ti môj otec (datív
 mravnej účasti). — Tu ti ho
 máš! (o neočakávanej náhode.)
 tycnúť, -nem = potknúť sa

týč, -e = týčka
 tyčinka, -y
 týčiť, -im, týčkami podopierať
 (vinič); — sa = trčať
 týčka, -y = žrdka
 týčnica = týčna čiara (tangens)
 týčny: bod; týčna čiara
m. týdeň *piš*: týždeň
 týfus, -u (*gr.*)
 tyger *piš*: tiger
 týka, -y = žrd'
 tykať, -ám, niekomu „ty“ hovoriť
 týkať sa, -kam sa niečoho: Tá vec
 sa najviac teba týka. — Čo sa
 týka jeho rodu. — Vec sa ho
 netýka = nič ho do toho.
 tylec, -lca, chrbát sekery, noža,
 meča
 tylo, -a, zadná časť hlavy: Vlasy
 k tylu si začesávať. (Dbš.) —
zmenš. tylo
 tylový
 tým *v.* ten; *m.* s tým cieľom *piš*:
 preto, k vôli tomu
 tymián, -u (*Thymus vulgaris*)
 typ, -u (*gr.*), vzor príznačný
 typograf, -a (*gr.*) = kníhtlačiar
 tyran, -a (*gr.*), ukrutný, bezohľad-
 ný panovník; násilník
 tyranstvo, -a: A nadovšetko pre-
 svedčila sa, že je to nie tyran-
 stvo, pred ktorým treba ohnúť
 šiju a prinášať obeť, ale nežná
 rodičovská láska. (Kukučín:
 Dom v str. I. 84.)
 Tyrolčan, -a; Tyrolsko, -a; tyrol-
 ský
 tyť, tyjem = tučnieť
 týždeň, týždňa: veľkonočný týž-
 deň; medový týždeň. — Týž-
 deň mi je rokom s nemilým
 človekom. (Sl. ps.) — Šesť

dní do týždňa a siedma nedľa. (Ht. Sl. ml.) — Inde chodíš každý deň, a k nám len raz za týždeň. (Sl. ps.)

týždenník, -a, noviny týždenne vychodiace
týždenný
t. zv. = takzvaný

U

u, *predl. s gen.*: Bol som u brata. Knihy kupujeme u kníhkupca. *Nepíš*: u domu, u stromu, *píš*: pri dome, pri strome; *nepíš*: u Bratislavy, *píš*: pri Bratislave, pri Zvolene, pri Lučenci.

ubabraný

ubabrať, -em = zababrať, zamať, zašpiniť; — **sa**

ubedákať sa, -am sa, nabadákať sa, ukonať sa bedákaním

ubedovať, -ujem niekoho = utrápiť; — **sa**

úbeh, -u = útek: času

ubehať, -ám: Ja bych si nohy ubehal. — **sa** = behaním sa ukonať

ubehlík, -a = zbeh, úskok

ubehnúť, -nem; **ubehávať**, -am = utieciť

úbeľ, -a = alabaster

uberať v. **ubrať**

ubezpečiť, -ím; **ubezpečovať**, -ujem, bezpečným robiť; uistiť slovami, písmom, zárukou; — **sa** = presvedčiť sa

ubezpeka, -y = ubezpečenie

ubičovať, -ujem

ubiedený: u. národ

ubiediť, -im

ubíjať, -am; **ubiť**, ubijem niekoho niečím: Otec ubil syna paličou. — Keď žena muža čepcom ubije. (Dbš.) — Vymýšľali, ako by čas ubili. — Aj ťa

ubijú, aj plakať ti nedajú. (Zá-tur.) — Keď ženu ubiješ, ako by si roľu poviezol. (Sb. M. S.)

ubijca, -u = vrah

ubijstvo, -a = vražda: Na či rozkaz stalo sa ubijstvo? (Zbr.)

ubláhať, -am = utíšiť, udobriť

ublíženie; **ublížovanie**, -ia

ublížiť, -im; **ublížovať**, -ujem = ukrivdiť, uškodiť na cti, na tele: Neublíži ani kurčatú. — Ako sa mi opovažuješ ublížovať?

úboč, -e: **úbočie**, -ia; **úbočina**, -y = stráň vrchu: Pri studničke, v zelenom úbočí, stretly sa s mojimi tvoje sivé oči. (Sl. ps.) — Po úbočiach, kde niet skália, rastie tráva po pás. (Kukučín: XII.)

úbohý = biedny, chudobný, mizerný: úbohí ľudia. — Naša kapsa úbohá, všetko berie, čo kto dá. — Je šuhaj úbohý, nemá len dve nohy.

ubolený: Lieky na rany ubolených srdc.

úbor, -u = oblek

úboža, -aťa

úbožiak, -a = neborák

úbožiatko, -a

ubrať, -beriem: **uberať**, -ám, pomaly od niečoho brať, odnímať; **ubrať sa** = odísť; **uberať sa** = odchádzať, poberať sa

ubúdať, -a; **ubudnúť**, -ne niekomu niečo, niečoho: Ubúda roboty. — Čo ubudlo jemu, pribudlo tebe. (Kukučín: M. v.) — Práce roľníkom pomaly ubúdalo. — Však ťa neubudne.

úbudok, -dku = deficit (ubudnúť)

úbytok, -tku = zmenšenie

ubytovať, -ujem; — **sa**: u známeho na 3 dni

ubývať, -a niekomu niečo, niečoho = ubúdať, menej byť: Starému človeku ubýva síl. — Cesty nám ubývalo. — Voda ubýva (opadáva). — Mojej mladosti pomaly ubýva. (Ht. Sl. ml.)

úcta, -y = uctenie; česť, pocta: Úctu k zákonom obnoviť. — S úctou oddaný.

uctenie, -ia

uctiť, -ím; **uctievať**, -am; — **sa**: Najprv sa uctili, potom sa vycťili. (Rr.)

úctivosť, -ti: Mnoho úctivosti, málo srdečnosti. (Bern.) — Úctivosť niekomu preukázať. (Bern.) — Každého maj v úctivosti.

úctivý = prívetivý, vľúdny, zdvorilý

m. úctyplný *piš*: úctivý

učadený

učankať, -ám = uchlácholiť: Host sa nechcel pohnúť: úfal, že učanká pána K., ale ten sa nedal učankať. (Kukučín: M. v.)

účasť, -ti; *m.* účasť brať v niečom, *piš*: zúčastniť sa v niečom, na niečom, účasť mať v niečom, na niečom

účasťina, -y = akcia

účastinár, -a = akcionár

účastník, -a; u. vraždy, trestného skutku

účastniť sa, -ím sa: u. sa na štátnej správe

účastný: *m.* on bol účastný pochvaly, *piš*: pochválili ho; *m.* keby sa toho šťastia účastným stať mohol, *piš*: keby sa mi to šťastie dostalo.

učebnica, -e; **učebník**, -a; učebná kniha

učebný

učedlník *v.* **učeník**

m. účel *piš*: cieľ; *m.* tým účelom *piš*: preto, k vôli tomu

učeň, -čňa, *pl.* učni, učnia

učenec, -nca = učený

učenie, -ia: učenie o Trojici božskej. — Cvičenie — najlepšie učenie. — Do učenia bol ako osa: neodložil knižky, kým nebol so všetkými lekciami hotový. (Kukuč. XII.)

učeník, -a, kto sa učí nejakému remeslu al. umeniu; žiak; prívrženec, nasledovník: učeníci Pána; **učeníčka**; **učenícky**

učenosť, -ti: Najväčšie bohatstvo je učenosť.

učený: vysokoučený. — Učení s učenými radi sa tovarišia. — Učený nikto z neba nespadol. (Záthur.)

účas, -u = pričes (frizúra)

učesať, -šem = pričesať: vlasy hrebeňom

účet, -čtu = (konto): účet trov a zisku

učičkať, -am = uspať

učievať *v.* **učiť**

učilište, -ťa = škola

učinif, -ím = urobiť, spraviť
účinkovať, -ujem: liek účinkuje
účinnivý, **účinný**, kto al. čo účinkuje

účinnok, -nku, čo sa učinilo al. čoho sa niečím dosiahlo

učif, -ím; **učievať**, -am niekoho niečomu; — **sa**: niečo: učif sa remeslo; učif sa písaf, na husle hrať. — Uč sa i ďalej! verne miluj knihu! neskôr nahrádzať už nezbýva stihu. (Orol. IX.) — Žiak, ktorý sa bez kníh učif, ten sa mnoho nenaučí. (Koll.) — Kto sa učif, ten sa mučí. (Zátur.) — Slovenským hlasom privykať sa učte. (V. Paulíny-Tóth.) — Učia vás všelijakým náukám, vysokým vedám, ale na dušu zabúdajú. — Nech nás učia tú nemčinu handrkovať ústy, predsa bude naše srdce len slovensky hústi! (Veniec 36.) — Človek sa musí do smrti učif, a ešte sa nedoučí. (Zátur.)

učiteľ, -ľa, kto niečomu vyučuje; kto vyučovanie za povolanie si vybral; **učiteľka**, -y; **učiteľský**: pomocník, ústav

učký v. -ičký

učlovečif sa, zdvorilým sa stať; konať ako sa človekovi sluší: Kto by bol nazdal, že sa takto učlovečí. (Kukučín: III. 36.)

učnica, -e

učňovský

učňovstvo, -a: Dal ich na učňovstvo do mesta. (Dbš. Sl. pov.) — V druhom roku svojho učňovstva robil už všetko. (Francisci: Zora.)

učtáreň, -rne

účtovať, -ujem

účtovníctvo, -a; **účtovník**, -a

účtovný, účtovníctva sa týkajúci

účtový: predmet, dlh

učupený: Konečne sme zazreli Kotor. Je akoby učupený na ostatnej zákrute zátoky. (Kukučín: XV.) — Nezamlčalo učupených nízkych domkoch okolo hrdých kaštieľov s krásnym stromoradiím. (Kukučín: XIX.) — Bol za plotom učupený (skrčtený). (Rr.)

učupif sa, -ím sa, skrčif sa, schúľif sa: Učupia sa medzi štyry steny, ako jašterica pred búrkou.

úd, -a = časť tela; **údy** = ruky a nohy

údaj, -a = udanie: opatrif si údaje (dáta)

údajne, *prisl.*

udalosť, -ti: Udalosti života jeho sú pamätihodné.

udalý, čo sa udalo, stalo, prihodilo

udanie, -ia: u. dane

udať, -ám; **udávať**, -am = oznámiť, obžalovať: udať heslo; — **sa** = prihodif sa; podarif sa: Udá sa to niekedy i múdre mu. (Bern.)

udatnosť, -ti = zmužilosť, smelosť

udatný

udavač, -a; **udavačstvo**, -a

údel, -u: Zem, ktorú v údel daly Slovanom nebesá, tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. (S. Chalupka.)

údelný: u. majetok (donacionálny)

udelit, -ím; **udeľovať**, -ujem; **udie-**

pať, -am niekomu niečoho (ak sa činnosť netýka celku, gt. partit.): rady, chvály, potešenia, pomoci, pokoja; niekomu niečo: Z mála málo chudobnému udeľuj s vďačnosťou. — Čo kto nemá, to inému udeliť nemôže. — Azda milostivá pani udelí mi i takej chvíle.

údenár, -a; **údenárstvo**, -a
údenina, -y = údené mäso
údený
úder, -u (uderit')
úderenina, -y, uderené miesto, rana
úderený: mechom uderený = hlúpy
Uderiná, -ej (miestne meno)
uderit', -ím; **udriet'**, -riem = praštit': Uderilo mu z ruky do hlavy = opil sa. — Uderilo, u drelo = hrom uderil. — Aby Parom do neho uderil. — Uderila zima. — Uderili dľaň na dľaň (pojedenali sa). (Dbš.) — Tak ťa udriem o zem, že zgrgneš. (Sb. M. S.) — Uderila jedna, uderila druhá, ešte sa môj milý po dedine túla. (Veniec, 133.) — *synonymy*: o bitke a udretí: bacnúť, buchnúť, čapnúť, facnúť, fľasnúť, opáliť, orútiť, ošínúť, ovaliť, reznúť, šibnúť, švacnúť, tresnúť, vydrať, vyčesať, vylátať, vylepiť, vymastiť, vymlátiť, vyohšívatiť, vypáliť, vyprášiť, vyprať, vyšľahať, vysekať, vysoliť, vytáť, vytrepať, vytrieskať

udiareň, -rne
udica, -e, na chytanie rýb
udieľať v. udeliť

udit', -ím, udicou ryby chytat'
údit', -ím; **údievať**, -am: mäso údit'
údiv, -u
udláviť, -ím
udobriť, -ím; **udobrovať**, -ujem = uchlácholiť, uspokojiť, ukrotiť; — **sa**: Nahneval sa trochu, no ved' sa on zas udobrí. (Kukuč. XXIV.)

údolie, -ia
udomácnit', -ím; **udomáčať**, -ujem; — **sa**: Či sa udomácní v tomto dome, v novom ovzduší? A či ostane bylina bez koreňov? (Kukučín: Domi v str. II. 27.)

udriet' v. uderit'
udržať, -ím, **udfzať**, -am; **udržovať**, -ujem: Cesty v dobrom poriadku udržoval. (Vlč.)

udusiť, -ím; **udúšať**, -am = zadusiť; dusením umoriť; v raste prekaziť, potlačiť; v pare upieciť; — **sa** = zadusiť sa

udychčať sa, -ím sa, dych stratit'
udymený = začadený

úfanie, -ia: Starší syn umrel, v tomto skladali všetko úfanie... (Timr.)

úfanlivý
úfať, -am = dúfať, mať nádej, na-dejať sa: Úfajme v to víťazstvo slovenskej idey. — **sa** niečomu, niečoho (nie: na niečo): Janko, o voľačo by som ťa prosila, ak sa úfaš sily, tie tri stromy, čo tam stoja, sotať... (Dbš. Slov. pov.) — Čomu sa človek najviav úfa, najskôr to pominie. (Órol, IX.) — Ako by ste sa nemali čomu úfať? (Kukučín.)

úfnosť, -ti: Toto všetko utrápe-
ného otca úfnosťou naplňovalo.
(Dbš. Slov. pov.)

ufrknúť, -nem = uletieť: Ufrkol
mu vták z ruky.

ufujazdiť, -ím = utiecť

ufúľanec, -nea

ufúľaný: Šla do toho zámku ta-
ká, ako bola ufúľaná. (Dbš.
Pov.)

ufúľať, -ám

ugniavený

ugniaviť, -im = udláviť

uh! *ctsl.*

uhádnúť, -nem, -dol, hádaním tra-
fiť: Žiaden človek nevie, ani
neuhádne, za ktorým šuhaj-
kom moje srdce vädne. (Sl.
ps.) — Vari si veštec, keď si
uhádol. (Zátur.)

uhájiť, -im = obrátiť

uháňať, -am, chytro bežať

uhasiť, -ím; **uhášať**, -am = zhasiť:
Oheň ohňom neuhasiš, ani
olejom.

uhľadiť, -ím: Uhľadím si dobrý
čas.

uhladiť, -ím; **uhládzať**, -am =
hladkým robiť: Uhladila hla-
vičku ako makovičku. (Dbš.)

uhladkať, -ám

úhľadnosť, -ti = peknosť; **úhľadný**

uhlastý, majúci uhly, hranatý

úhľavný = hlavný, najhorší: ne-
priateľ

uhliar, -a; **uhliarsky**; **uhliarstvo**, -a

uhliareň, -rne

uhlíček, -čka; **uhlík**, -a

uhlie, -ia: Taký je ako na trni,
ako na uhli (znepokojený).
(Dbš.)

uhličitý: kyselina uhličitá

uhlisko, -a: miesto, kde sa uhlie
páli

uhlomer, -u = (goniometer)

uhlový = nárožný

uhľový = z uhlia

uhniesdiť sa, -im sa = usadiť sa

uhniličiť (sa), -ím (sa) = uležať
sa: poľné hrušky sa uhniličia

uhnúť, -nem; **uhnúť sa**, -nem sa;

uhýnať sa, -am sa = ustúpiť,
odkloniť sa

uhodiť, -ím, trafiť: Uhodil mu
na žilu. (Sb. M. S.)

uhodnoverníť, -ím; **uhodnover-**
ňovať, -ujem; **uhodnoverňovací**

uhodnovernovateľ, -a

uhol, -hla, kút v izbe; roh domu;
uhol v geometrii

uhol', -hľa (*v peci*)

uhol'nica, -e, komora na uhlie

uholnica, -e, nástroj na meranie
uhlov

uholník, -a, uholný kameň

uholný = nárožný

uhol'ný: uholné bane

úhona, -y, škoda, chyba, vada,
porušenie, poškodenie: Bez
úhony čo do spoľahlivosti ro-
botník. — Vec je len vtedy
bez úhony, keď sa ide k nej
rovnou cestou, v úprimnosti
a čistote. (Kukučín XXIII.)

úhor, -a, ryba (Anguilla)

úhor, -u, roľa, ktorá zoraná rok
odpočívať sa necháva; prieloh:
Roľa leží úhorom.

Uhor, -hra

úhoríť, -ím, úhorom nechať

uhorka, -y; **uhorkový**

Uhorsko, -a: bývalé U.; **uhorský**

uhospodiť sa, -ím sa: Uhospodili
sa u istého garbiara. (Kukučín.)

uhostenie, -ia
uhostiť, -ím = host'ov uctiť
uhovieť, -iem = vyhovieť: Kto by mu uhovieť mohol. — Nemohol jej uhovieť (Kukučín: M. v.)
uhrabať, -em; uhrabávať, -am
úhrabky, -ov, klasy, smiešané s plevou, ktoré sa shrabujú
úhrada, -y
uhradiť, -ím
uhriať sa, uhrejem sa; uhriaty
Uhrinka, -y
m. úhrnom piš: dovedna, spolu
Uhrovec, -vca (obec)
Uhry, Uhier: v Uhrách; na Uhriech (stará koncovka pl. lok.)
uhry, -ov, choroba kožná
uhrýzať, -am; uhryznúť, -nem;
uhrýzť, uhryziem = pohryzť
uhýbavý
uhybovať sa, -ujem sa *v. uhnúť sa*
uchádzač, -a; uchádzačka, -y
uchádzať *v. ujsť*
m. uchádzal sa o moju dcéru, piš: pýtal moju dcéru
uchatý (neživ.): hrniec; ušatý (živ.)
uchlácholíť, -ím = udobriť, ukrotiť: Uchlácholil ho láskavými slovami. — Peknými rečami ho uchlácholil. (Zátur.)
uchlpený: Vlasy má dosť uchlpené. (Kukučín: M. v.)
ucho, -a, pl. uši, ušami (ušima):
 Tvary ušú, ušima ako aj očí, očima, sú zbytky duálu, ale pokladajú sa za číslo množné; na pr.: Koľko zvedavých očí sprevádza každý jeho krok a čin; koľko dychtivých ušú chytá každé jeho slovíčko! (Kukučín: Mišo.) — Pustil to jedným uchom dnu, druhým von. (Sb.

M. S.) — Na tieto vlastné oči som videla a na uši tiež nie som hluchá. (Ph'd. VIII.) — Bože môj, Bože môj, čože my budeme jest? A žena mu na to odsekla: Eh, bože nebože, čo mi tu máš za ušima božekať. (Dbš. Slov. pov.) — Počúva, keď mu trúbia do ušú; ale čo počuje, ide jedným uchom dnu, druhým von. (Kukuč. XVIII.) — Má tenké uši (dobré počuje.) — *Pl. uchá, úch...* sú na nádobe.
uchodiť *v. ujsť*
ucholak, -a = ucholaz (Forficula auricularia)
uchovať, -ám = chrániť: Bože, uchovaj!
uchvátíť, -im; uchvatnúť, -nem;
uchvacovať, -ujem = uchytíť, zmocniť sa (uzurpovať)
úchvatný
úchyl, -u = útočisko
uchýliť sa, -im sa; uchýľovať sa, -ujem sa = obrátiť sa, ustúpiť: Uchýľ sa na stranu. — Nemám sa kde uchýliť.
úchylka, -y: Varuj sa i najmensej úchylky od pravdy.
úchylný
úchylok, -lku = uchýlenie; útočisko
uchytenie, -ia
uchytiť, -ím; uchytávať, -am = lapíť, popadnúť
úchytky, -tôk: Len na úchytky som prišla k vám (napochytre).
uistenie, -ia
uistiť, -ím; uisťovať, -ujem o niečo
ujarmiť, -ím
ujat sa, ujem sa; ujímať sa, -am sa niečoho = zaujať sa: Priateľ ujal sa úprimne mojej veci.

ujavniť, -ím; **ujavňovať**, -ujem
ujco, -a, **ujec**, ujca; **ujček**, -a;
ujko, ujo, -a = matkin brat
ujčiná, -ej = žena matkinho brata
ujedať, -ám: Martinovi sa zdá,
že vrátili sa časy, keď im mať
rozlomila kabáč napoly, a oni
si ujedali, sediac družne pod
prípeckom. (Kukuč. VI. 10.)
ujednostajniť (sa), -ím (*na niečom*)
= ujednotiť (sa), shodnúť sa,
ustáliť sa
ujednotiť, -ím
ujímať sa *v.* **ujasť sa**
ujko *v.* **ujco**
ujma, -y = umenšenie, úbytok,
škoda: Robia to na veľkú ujmu
rýdzosti reči. — *M.* aby sa
ti ujma nestala *piš:* aby si
škody nemal.
ujst', ujdem, ušiel, ujdi! **uchodiť**,
-ím; **uchádzať**, -am: Ešte to
ujde. — Neujde sa tebe z toho
ani za ako mak (nedostaneš
nič). (Dbš.) — *M.* neujdeš
trestu *piš:* trest ťa neminie.
V. uchádzať sa
ukájať *v.* **ukojiť**
ukamenovať, -ujem
ukatovať, -ujem (bitím)
úkaz, -u = znamenie, zjavenie
(fenomen)
ukázať, ukážem; **ukazovať**, -ujem:
Ukázať päty = dať sa v no-
hy, ujst', utekať, zutekať. —
Teplomer ukazuje 12° zimy.
— Ukázať cestu, milosť, pria-
zeň, lásku, dobrú vôľu pria-
teľskú. — Teraz sa vec uka-
zuje v inom svetle. — Za celý
týždeň sa neukázal v záhrade.
— Ukázať straku na kole. —

M. to sa hneď ukáže, *piš:* to
hneď uvidíme
ukazovák, -a
ukazovateľ, -a: abecedný ukazo-
vateľ
ukážka, -y: na ukážku. — Aby
v každej, kde len akej obci slo-
venskej, boly naporúdzi vzor-
né ukážky tamojšej vravy.
(Czambel.)
úklad *v.* **úklady**
ukladač, -a; **ukladací**
ukladať *v.* **uložiť**
úkladník, -a = (intrigant)
úkladný = klamlivý, lstivý, pod-
vodný
úklady, -ov = osídlo, nástraha,
podvod, intrigy: úklady nieko-
mu robiť, klásť
ukloniť sa, -ím sa; **ukloňovať sa**,
-ujem sa; **ukláňať sa**, -am sa =
pokloniť sa
uklznúť, -nem
ukojiť, -ím; **ukojovať**, -ujem; **uká-
jať**, -am = uspokojiť, uchlá-
choliť
m. **úkol** *piš:* úloha
ukolembať, -ám, -em; **ukolembá-
vať**, -am = kolísaním uspokoiť,
uchlácholiť
ukolísat', -šem; **ukolísavať**, -am
= ukolembať
úkon, -u = konanie, funkcia: po-
ňatie sa tvorí úkonom myslí
ukonaný, urobený, ustatý: uko-
naným krokom
ukonať, -ám; **ukonávať**, -am =
unaviť; — **sa** = unaviť sa, ustat'
úkor, -u = pohanenie, posmech,
potupa; škoda, ujma: na úkor
súrnej potrebe; na úkor Slo-
vákov

ukoristiť, -ím; **ukoristovať**, -ujem
ukorizeň, -zne, mrzutosť nám inými schválne činená, obyč. proti-veň. (Zátur.)

úkos, -u = šikmosť

ukrácať *o.* **ukrátiť**

ukradnúť, -nem; **ukrasť**, ukradenem = niečo cudzieho si prisvojiť: **Ukradol** žobrákovi kapsu.

úkradky, **ukradmo**, **ukradomky**, *prisl.* = potajmo

Ukrajina, -y; **Ukrajinec**; **ukrajinský**

ukrajovať *o.* **ukrojiť**

ukrátiť, -ím; **ukracovať**, -ujem, kratším urobiť, poškodiť, ublížiť: **Žalobníka**, **vraj**, **ukrátili**, poškodili, ba aj odsúdili.

ukrčiť (sa), -ím (sa); **ukrčať** (sa), -am (sa): **Ukrča** sa ako zajac v brázde. (Zátur.)

ukrivdený: **Cítil** sa **ukrivdeným**. (Let. M. S.)

ukrivdiť, -ím, krivdu robiť, ublížiť: **Neukrivdím** ani jemu. (Kukučín: M. v.) — **Otec** môj **neukrivdil** nikoho. (Orol VI.)

ukrižovať, -ujem (*nepiš*: ukrižovať)

Tvary: **ukrižovan**, **pochválen**, **pohreben** v slovenskom cirk. jazyku majú sa zameniť živými tvarmi slovenskými: **ukrižovaný**, **pochválený**, **pochovaný**. — **Ukrižovaný** = **Ježiš Kristus**

ukrojiť, -ím; **ukrajovať**, -ujem: **Ukrojte** si chleba.

ukrotiť, -ím; **ukrocovať**, -ujem, krotkým robiť: **Tiché**, mierne slovo **hnev** **ukrotí**.

ukrutník, -a

ukrutnosť, -ti; **ukrutný**

úkryt, -u, potajomné miesto

ukryť, ukryjem; **ukrývať**, -am, schovávajúc, skrývajúc **utajovať**

ukrývať, -a

ukrývačstvo, -a

ukuť, -kujem

úl, -a = klát včelný

Uľa, -le = **Juliana** i **Júlia**

uľahčiť, -ím; **uľahčovať**, -ujem:

Chcela by **utiecť** do samoty a v slzách **uľahčiť** svojmu srdcu. (Kukuč.: **Dom** v str. I. 82.) —

Vstal od stola akýsi **veselší**. **Možno**, sa mu **uľahčilo**. (Kukuč. III. 41.)

uľahnúť, -nem

uľahodiť, -ím = **udobriť**, **upraviť**

uľakaný: **Skoro** sa **pomstila** na **uľakanej** **sliepke**, ani čo by ona bola tomu všetkému na príčine. (Hronský: **Domov** 15.)

ulakomiť sa, -ím sa na niečo

ulámať *o.* **ulomiť**

ulán, -a, **ľahký** jazdec v poľskom **kroji** s **kopijou**; **ulánsky**

ulapiť, -ím = **uchytiť**

úľava, -y

uľaviť, -ím **uľavovať**, -ujem

uletieť, -ím

uležalý, čo **dlho** **ležalo**: **ovocie**, **hrušky**, **jablká**

uležať sa, -ím sa: **Hrušky** na **po-vale** v **slame** sa **uležaly**.

uliat, ulejem; **ulievať**, -am, **trochu** **odliat**; **liatím** **zhotoviť**: **Kabát** ako by **ulial**. — **Črievice**, ako by ju **ulial** na **nohu**. (Dbš.)

ulica, -e: **Ulicu** **behal** (vojenský **trest** za **oných** časov). (Zátur.)

uličník, -a, **chlapec**, čo na **ulici** **samopašne** sa **drží**; **uličnica**

úlisník, -a

úlisný = lichotivý, ľstivý, podvodný: Úlisný ako mačka. (Dbš.)

ulízať, -žem; ulizovať, -ujem

úloha, -y: dať, vypracovať, rozlúštiť úlohu. Žiak sa učí úlohu.

ulomiť, -ím; ulámať, -em = odložiť: kus chleba, konára; ulámať sa = ustať

úlomok, -mku, ulomený kúsok

uloviť, -ím, lovením chytiť, dostať

uložiť, -ím; ukladať, -ám. 1. skladať jedno po druhom; klásť: Dieťa do kolísky uložiť; peniaze do sporiteľne uložiť. 2. nariadiť, naložiť. — sa = položiť sa, ľahnúť na odpočinok

ultimátum, -ta (*lt.*), posledný návrh

úľuba, -y = záľuba

uľútiť sa: Uľútilo sa jej ho. (Kukučín, XXII.) — Nuž hľa, Adam, keď sa mi ich uľútilo, že im je zima. (Kukuč. XXIV.)

uľúťosť sa, -ím sa = pošutovať, sľutovať sa

um, -u, spôsobnosť ponímať: To mi na um neprišlo. — To mi ani na um nebolo. — Na Slovensku je náš domov, národ náš v ňom pánom, on je výborom i župou i veľkým županom: to znaj, národ, a do neba touto pôjdeš cestou, dupni nohou, zastaň seba umom lebo pástou. (J. M. Hurban.)

umáčať *v.* umočiť

umäkčiť, -ím

umárať, -am = trápiť: Ó, krivda hrozná umára môj ľud, a niet mu znikiaľ spolubližnej lásky. (Hviezdoslav.) *v.* umoriť

umazať, -žem = zafúľať, ufúľať

umele, *prísl.*, *v.* umelý

umelec, -lca; umelecký: u. výtvor, obraz

umelkyňa, -ne

umelosť, -ti

umelý, umele urobený, strojený: umelé hnojivo; umelé zuby; umelé kvetiny

umenie, -ia: Za peniaze umenia nekúpiš. — Umenie je jedna z najšľachetnejších stránok ľudstva; v ňom, kde sa ujalo, javí sa lepšia čiastka človeka i národa. Vyjadruje sa ním so stránky i jednotlivcov i národov túžba po znázornení a spredmetnení niečoho božského v človečenstve. (L. Štúr.) — Národy, u ktorých nijaké umenie ani nevzniklo, ani sa neudomácnilo, vidíme drepenieť v surovosti, na pr. všetky národy mongolské. (L. Štúr.) — Opravdové umenie nekazí, nehreší, ale pozdvihuje, očisťuje. (HVaj. V. 310.)

umeniť, -ím; umenšovať, -ujem: Počet stromov umeniť sa jedným (o jeden).

umieniť si, -im si = predsavziať

umieráčik, -a, zvon, ktorým sa o niečej smrti náveštie dáva: Keď sa pred večerom poberal domov, počul z dediny zvonit umieráčik. (Kukučín, XII.)

umieranie, -ia

umierať, -am *v.* umrieť

umierniť, -ím; umierňovať, -ujem; — sa: Pánovia, prosím vás, umiernite sa, všetko možné vykonám za vás.

umiesiť, -im
umiestený
umiestiť, -im (nie: umiestniť);
umiesťovať, -ujem, na miesto
 postaviť
umka, -y = múza: Umko tatran-
 ská... zazni hurtovnú mi pe-
 seň, ktorá by toľko blúdících a
 hluchých Slovákov mohla ráz
 pohnúť ke tuhéj svojego náro-
 du lásce. (Ján Hollý.)
umknúť, -nem = uhnúť; ubehnúť,
 zmiznúť: I včera večer si umkla
 so zábavy, nik nespozoroval
 kedy... (Kukuč.: Dom v str.
 I. 95.)
umlátiť, -im
umlčať, -ím; **umlčovať**, -ujem nie-
 koho, prinútiť mlčať; mlčaním
 zatajiť: Taký hlas nedá sa
 umlčať. — Dve-tri takéto od-
 povede umlčaly starú gazdinú.
 (Gr. Taj.)
umlieť, -umelem; **umletý**
úmlk, -u = umlknutie; bez úmlku
umĺknuť, -nem; **umĺkať**, -am, pre-
 stať hovoriť, utíchnuť: Umĺkly
 obe, neopovážily sa ani dých-
 nuť. Odrazu utíšila sa domáca
 búrka a nastal pokoj a poriadok.
 (Kukuč.: Dom v str. 12.)
umnožiť, -ím; **umnožovať**, -ujem:
 Voda prívalom sa umnožuje.
umný = rozumný
umoknúť, -nem = zmoknúť, opit'
 sa: Kdže si, Janko, kdže si bol,
 že si teľo umokol? Bol som
 v mesce Žiline, pri mej milej na
 víne. (Veniec 178.)
úmor, -u = umorenie, smrť: do
 úmoru piť; do úmoru sa smiať.
 — Chorý je na úmor. (Dbš.)

umorenie, -ia
umoriť, -ím; **umárať**, -am, o život
 pripravovať, usmrtiť; —**sa**
úmorný
umorovať, -ujem = amortizovať
umožniť, -ím; **umožňovať**, -ujem
umrelčina, -y (Dbš. Pov.)
umrelec, -lca
umretie, -ia
umretý
umrieť, umriem; **umierať**, -am, na
 večnosť sa odobrať; život do-
 konať; so svetom sa rozlúčiť:
 Keď umrie bohatý, pohreb má
 ľudnatý, ak umrie chudobný,
 pohreb má mizerný. (Bern.) —
 Bodaj si umieral a zas ožíval.
 (Dbš. Sl. pov.) — Umrel hla-
 dom. — Kto umiera za slo-
 bodu, večné meno sebe získa. —
 Bodaj si, šuhajko, toľko ráz
 umieral, koľko si mi už ráz
 pravdy nepovedal. (Sl. ps.) —
 Umierala za ním. (Rr.) —
 Neumriem na slame, umriem
 ja na koni, keď s koňa poletím,
 šabľa mi zazvoní. (Veniec, 213.)
 — Som vojak od rodu, ne-
 umriem v pokoji, umriem ja
 vo svätom za môj národ boji.
 (Veniec 213.)
umrláček, -čka v. **umieračik**
umrlčí: umrlčia truhla
umrlčina, -y
umrlec, -lca
umrťvenie, -ia
umrťviť, -ím; **umrtvovať**, -ujem =
 usmrtiť
umučenie, -ia: Slávime dnes pa-
 miatku umučenia Krista Pána.
umučený
umučiť, -ím niekoho: u. do smrti

umúliť, -im, múlom, ilom, hlie-
nom, bahnom zaniest'

úmysel, -slu, *pl.* úmysly = vôľa,
predsavzatie: tým úmyslom bol
u mňa (*nepíš*: s tým úmyslom...)
(R. 276. 1.)

úmyselný = náročný, schválny

umyslieť, -ím; **umýšľať**, -am =
umieniť

umyť, umyjem; **umývať**, -am; —
sa: umy sa! Umyl sa ako
mačka labkou (málo). (Zátur.)

umytý

umývač, -a

umyvák, -a

umývanie, -ia

umyváreň, -rne

unáhliť, -im; **unáhľovať**, -ujem =
uskorit'; *m.* unáhliť sa, *píš*: pre-
náhliť sa

unášať *v.* uniesť

únava, -y: do únavy pracovať

unaviť, -ím; **unavovať**, -ujem =
ukonať, umoriť: Ťažká robota
nás unavila. — **sa** = ustať,
ukonať sa

uniesť, -nesiem; **unášať**, -am: Nie
je toho ani toľko, čo by myš
uniesla. (Dbš. Sl. pov.) — Ty
to neunesieš.

unesený: rečník nadšením une-
sený

uňho = u neho: Od tých čias bolo
u neho po pokoji.

unifikácia, -ie (*lt.*) = sjednotenie

unifikovať, -ujem (*lt.*) = sjednoco-
vať

uniforma, -y (*lt.*) = rovnošata

univerzálny (*lt.*) = všeobecný

univerzita, -y, vysoká škola, na
ktorej sa študujúci vzdelávajú
za kňazov, za profesorov, leká-

rov a právnikov: Univerzitu
pražskú založil Karol IV. r.
1348.

univerzitný

uníženie, -ia

unížený = ponížený

unížiť, -im; **unížovať**, -ujem: Pes
svoju radosť al. strach chvo-
stom ukazuje, ak sa bojí, hneď
ho medzi nohy unížuje.

únos, -u = unesenie

unosiť, -ím; **unášať**, -am

unúvanie, -ia

unúvať, -am, unujem, prosbami
obťažovať, trápiť: neunúvaj!
— **sa** = namáhať sa, trápiť sa:
Darmo sa unuješ.

úpad, -u: do úpadu sa dohadovať

upadať, -ám, **upadnúť**, -nem = pa-
dať, svaliť sa: upadnúť do ne-
moci, do dlžôb. — Ľud upadal
a stával sa takmer otrokom.
(Aliquis.)

úpadkový

úpadok, -dku: v kupectve (krida)

upachtený, zadychčaný od behu
(Dbš.)

upachtiť sa, -ím sa

úpal, -u: slnečný úpal

upálenie, -ia

upáliť, -im; **upaľovať**, -ujem = spá-
liť, popáliť

úpalný

upamätať, -ám; **upamätovať**, -ujem
niekoho na niečo; — **sa**, spo-
menúť

upariť sa, -ím sa = spotiť sa

úpätie, -ia = podnožie hory: Na
úpätí kopca leží dedina, v kto-
rej sa narodil, strávil detský vek.
(Kukučín, VI. 7.)

úpek, -u, veľiká horúčava; úslnie

upevniť, -ím; **upevňovať**, -ujem, pevným robiť; utvrdiť, posilniť
upiecť, upečiem: chlieb, mäso
upíjať, -am v. **upíť**
upínať, -am
upír, -a = vampír
úpis, -u: dlžobný úpis = obligácia
upísať, -šem; **upisovať**, -ujem = zapisovať, písomne uistiť
upískať, -am: Upískaný ako čo by sa v blate pováľal. (Zátur.) — Upískaná ako sviňa. (Dbš.)
upisovací hárok
upisovateľ, -a (pri účastiach)
upíť, upijem; **upíjať**, -am: Jedol chutne a upíjal si vína. (HVaj. V. 399.)
uplácať, -am; **uplatiť**, -ím
uplakaný
uplatiť, -ím
uplatniť, -ím; — sa
úplatok, -tku
úplaz, -u, ťažko dostupná, strmá stráň
upliesť, -pletiem; **upletať**, -ám: Bič, ktorý si sami na seba upletajú. *m.* úplne piš: zcela, zhola, zúplna, naskrze, celkom
úplný
uplynúť, -niem; **uplývať**, -am; voda uplynie; *m.* uplynulo 5 rokov, *piš*: minulo 5 rokov
upodozrievanie, -ia
upodozrievať, -am = podozrievať: Mária v srdci, v najhlbšom srdci, cítila akúsi podivnú radosť, že smela sa nazvať nešťastnou ženou a iných upodozrievať. (HVaj. V. 238.)
upokojiť, -ím; **upokojovať**, -ujem
upokoriť sa, -ím sa: u. sa Bohu
upomenúť, -meniem; **upomínať**,

-am na niečo: Pálenie svätoganských ohňov upomína na pohanskú dobu.
upomienka, -y
upomínanie, -ia
uponíženie, -ia
uponížiť, -ím; **uponížovať**, -ujem = upokoriť; — sa: Pred Bohom uponíž dušu a hlavu svoju.
úpor, -u = odpor
úporný = urputný
upotený
upotiť sa, -ím sa
upotrebiť, -ím; **upotrebovať**, -ujem
upotrebitelný
upovať, -ám = úfať: Ľud hovorí podnes na mnohých stranách upovať miesto úfať. (Dbš. Úv. 59.)
upovedomiť, -ím; **upovedomovať**, -ujem = uvedomiť; — si
upozorniť, -ím; **upozorňovať**, -ujem niekoho na niečo
uprášený
uprataný
upratať, -cem; **upratávať**, -am; **upratovať**, -ujem
úprava, -y: vonkajšia úprava (upravenie) knihy; inštrukcia je predpis, nie 'úprava'.
upravidelniť, -ím, podľa pravidiel usporiadať
upraviť, -ím; **upravovať**, -ujem: Aby každý mešťan každého cudzieho do kráľovského domu upravil. (Dbš. Pov.)
uprázdniť, -ím; **uprázdňovať**, -ujem
upražiť, -ím: kávu
upretý: Jeho živé, čierne oči sú upreté na neho, ako by mu ďakovali, alebo sa s ním lúčily. (Kukuč. III. 84.)

upriamený: My sme už taký rod, upriamený na tú školu. (Kukuč.)

upriamiť sa, -im sa na niečo = po niečom bažiť

upriať, upradiem, upriadol

uprieť, -em; upierať, -am: Oka s nej nespustil, ktoré na ňu upieral. — Keď doletel pred bránu, ešte sa tí dvaja držali za ruku. Uprel na nich pohľad, z ktorého srší plameň. (Kukuč.: Dom v str. I. 184.)

úprimne, prísl.

úprimnosť, -ti: — V rečiach a pohľade má úprimnosť. — Jej pohľad i hlas svedčil o úplnej úprimnosti. (Kukuč. III. 97.)

úprimný = priamy, prostý, bez pokrytstva: Ktorá má milého, sebe úprimného, tá nariekať bude. (Sl. ps.) — Buď úprimným k druhým, bude i k tebe iný takým. (Bern.) — Oh, ona je vôbec pravdivá, úprimná! Čo na srdci, to na jazyku. (Kukuč.: Dom v str. II. 12.)

uprflíšený: Z tejto náhodilej shody vyvodia uprflíšené dôsledky.

uprosiť, -ím; uprosovať, -ujem = prosbami pohnúť: Uprosím Ferka, aby mlčal, on dá sa uprosiť. (Kukuč.)

uprostred = stred, *prísl. ako predl. s gen.* Učiteľ stojí uprostred svojich žiakov = stred svojich žiakov.

úpust, -u: mlynský úpust. — Notár, doktor a zverolekár chodili sa kúpať k úpustu.

upustiť, -ím; upúšťať, -am od nie-

čoho *lepšie* zriecť sa, odriecť sa niečoho

upútať, -am: Vzala mi srdce, oči upútala.

úrad, -u, povinnosť; služba: složili ho z úradu; složil úrad; zriecť sa úradu. — Úrad nerobí človeka múdрым. — Máte nádej dostať sa k úradu.

úradne, prísl.

úradnícky; úradníctvo, -a; úradník, -a, úradníčka, -y

úradný: ú. sluha; ú. miestnosť

uradostený

úradovanie, -ia

uradovaný: Večer odišly uradované susedky. (Dbš. Pov.)

úradovať, -ujem

úradský = obecný úradník: Vy úradskí máte stáť všetkému na čele. Pokrok a blahobyť napomáhať. (Kukuč. XXIV.) — Myslel, že on ako úradský nemôže celkom otvorene, smele držať so slovenskou stranou, ale že mu treba počúvať trochu na notára, trochu na slúžneho, trochu na vicišpána. (Gr. Taj. II. 31.)

urásť, urastiem

urastený: Bola som len hodinu sama — už mám druhého. A to je netakší, ako ty. Pán, urastený ani svieca, mašle, prstene — šla som oči na ňom nechať. (Kukuč. XXIV.)

úraz, -u = urazenie, rana: smrteľný úraz; ochrániť niekoho pred úrazom

urazit, -ím; urážať, -am = obraziť, raniť, ublížiť: Ani slovom ho neurazil. — **sa** = obraziť sa

urážať *v.* **uraziť**

urážateľ, -a

urážka, -y = obrazenie: Do očí sa tisnú slzy nad urážkami, v duši je bôľno, otupno. (Kukuč.: Dom v stráni I. 63.) — Snažila sa usmiať, ale ústa sa jej krčovite utiahly a pery sa trasú od jedu nad takou neslýchanou urážkou. (Kukuč. Dom v str. I. 71.)

urážlivý

Urban, -a: Na Urbanov deň utekaj siat' len (ľan). (Zátor.) — Jasně slnko na svätého Urbana (25. V.) hojnosť dobrého vína znamená. — Urban mráz zastavuje. (N. Hlšk. XVIII.)

urbár, -u, pozemková kniha býv. uhorských poddaných

urbariálny

urbársky: urbárska robota, hora

určenie, -ia

určený = ustanovený

určiť, -ím; **určovať**, -ujem: u. lehotu

určito, *prisl.*

určitý: určitý deň — V určitý čas ustanovil sa (navrátil sa). (Dbš. Pov.)

urda, -y, hustá, lepšia žinčica

urečenie, -ia = úrek

úrečivý, kto môže urieciť

úrek, -u = urečenie

úrez, -u, **úrezok**, -zku; **úrezky**, -zkov

urezať, -režem; **urezávať**, -am = odrezať

urgovať, -ujem (*lt.*) = súriť

uriadiť, -ím = usporiadať

urieciť, urečiem, urieknem; **uriekať**, -am; **urieknuť**, -nem, rečou, chválením al. očima očarovať, uškodiť

Urmín, -a (mesto)

urna, -y (*lt.*) = popolnica (nádobu na popol zo spálených tiel ľudských)

urobiť, -ím: Bože môj, prebože, čo som urobila? — To neurobiš, čo by si bol čertom; — čo sa potrháš na kusy. (Dbš.) — **urobiť** niekoho niečím: Urobil syna valachom. — **sa** niečím = pretvarovať sa: Pýtali od neho dlžobu a on sa urobil hluchým.

úročenie, -ia

úročiť, -ím, dávať na úroky (percenty); platiť úrok z peňazí vypožičaných

úročný: úročné peniaze

úroda, -y: Pozerám pole a teším sa budúcej úrode.

urodiť, -ím = porodiť, splodiť; — **sa**: Ak nám prácu Boh požehná, urodí sa i zbožie. — Zbožie sa dobre urodilo.

úrodnosť, -ti

úrodný = plodný, výnosný; ú. na niečo: rok na ovocie úrodný

urodený, zemianskeho pôvodu (*iné je* urodený)

úrok, -u, niečo určeného: plat ročný za niečo; plat ročný z vypožičaného kapitálu podľa percentov vymeraný

úrokomer, -u, *lepšie* úroková miera

úrokovať, -ujem *v.* **úročiť**

úrokový

úroveň, -vne (= niveau): Diela, ktoré by zdvihly mravnú a životnú úroveň celého národa. — Ľudia nízkej mravnej a rozumovej úrovne.

urovnať, -nám; **urovňávať**, -am: Urovnať cestu pre vývin.

Uršula, -le; **uršulinka**, -y (mníška) (urvalec) *v.* zurvalec
urvať, urvem; **urývať**, -am
úryh, -u: Najedol sa do úryhu.
urýchliť, -im: nejakú vec; niečiu smrť
urýpnuť, -nem
úryvkovitý
úryvok, -vku (= fragment)
úsad, -u, bolesť v krížoch: Dostal som úsad — zaťalo ma v krížoch.
usadiť, -ím; **usádzať**, -am; **usadzovať**, -ujem = posadiť; — **sa** = sadnúť: u. sa na stoličke, na kanape, v poli na pažití
usadlina, -y = osadok, spodok (sedimentum)
usadlý: Na svojej zemi usadlý. (Dbš.)
usádzať *v.* usadiť
usalašiť sa, -ím sa: Hneď sa v ňom (v dome) usalašili. (Dbš. Sl. pov.) — Bezpečný výraz očí zmizol, sebavedomá črta okolo úst stratila sa a na čele usalašila sa úzkosť. (Timr.)
usedať, -á: Kdesi za dedinou vyletel škovran nad siatiny, sype na zem trasľavé zvuky, až srdce usedá. (Kukuč. XXIII.) — Plakal, až mu srdiečko usedalo. (Dbš.)
usedave: Zakryjúc si tvár rukami, zaplakala usedave. (Kukuč: Dom v str. II. 128.)
usedavý: u. plač (keď srdce pri ňom usedá = puká). — Plakal usedavým plačom.
úsek, -u
useknúť, -nem; **usekávať**, -am
ushovoriť sa *v.* shovoriť sa

uschnúť, -nem, -ol; **usychať**, -ám; **uschýnať**, -am = suchým sa stať; schudnúť
úschova, -y
uschovať, -ám; **uschovávať**, -am
usídlíť sa, -im sa = usadiť sa, osadiť sa: V duši usídlila sa mu tichá radosť. (Kukučín)
úsilie, -ia = namáhanie
usilovať sa, -ujem sa = silu vynakladať: Usilovať sa o uvedenie zákonnosti.
usilovnosť, -ti; **usilovný**
usínať, -am
úskalie, -ia
uskočiť, -ím = odskočiť, utiecť: Už som začal, a keby teraz prestal, zdalo by sa, ako by bol uskočil pred samou bitkou. (Kukuč. XXIV.)
úskočný
úskok, -a = zbeh
úskok, -u = výhovorka, ľstivosť, podvod
uskoriť, -ím = urýchliť, zrýchliť
uskroviť sa, -ím sa = uskromniť sa
uskutočniť, -ím; **uskutočňovať**, -ujem = v skutok uviesť, vykonať
úslnie, -ia, miesto, kde slnce svieti, opak je zápač
úslovie, -ia = porekadlo
úsluha, -y
úslužnosť, -ti; **úslužný**, k službám hotový
uslyšať, -ším
usmažiť, -ím = upražiť
úsmech, -u; **úsmešok**, -šku
úsmev, -u: s úsmevom potupným, chladným. — Úsmev na tvári prezradzoval, že . . . (Alíquis.) — Kostnatou, podlhovastou

tvárou furmana preletel úsmev. (Kukuč. XXIII.) — Z tvári sa mu stratil obvyklý úsmev a vysadol na ňu výraz zamyslenosti. (Kukuč.: Dom v str. II. 152.)

usmiať sa, usmejem sa; **usmievať sa**, -am sa = trochu sa zasmiať: Katica sa usmiala, ale smiechom sileným. (Kukuč.: Dom v str. I. 93.) — Tvár sa jej vyjasnila a oči sa usmievaly. (Kukuč. II. 93.)

usmiaty

usmolíť, -ím; **usmolený**

usmrcovať, -ujem; **usmrtiť**, -ím = zabiť

usnesenie, -ia

usniesť sa, -nesieme sa; **usnášať sa**, -ame sa, poradou uzavierať: Usniesly sa na tom, aby...

usnúť, -nem: Ticho v Pánu usnul. — Usnul a spal do bieleho rána ako v oleji. — Usniže mi, usni, aspoň jeden sniček: veru ti donesie mamka medovníček. (Veniec, 308.) — Usniže mi, usni, milým, tichým sničkom: ved' ťa ja vynesiem ta hore chodníčkom. (Veniec, 308.)

uspať, -ím; **uspávať**, -am: uspať spevom, hudbou

uspávací, -ia, -ie: u. liek

uspávanka, -y, uspávacia pieseň

úspech, -u: Žiak má dobrý alebo zlý úspech.

úspešnosť, -ti; **úspešný**

uspokojenie, -ia

uspokojiť, -ím; **uspokojovať**, -ujem: Mat' uspokojila dieťa mliečkom. — sa

uspokojivý

uspoľahnúť sa, -nem sa

úspora, -y

usporadovať, -ujem; **usporiadať**, -am: Mládež vyšších tried usporadovovala každý rok niekoľko divadelných predstavení. (Kukučín.)

usporiť, -ím, sporením nadobudnúť, schovať, odložiť, nahonobiť

uspôsobiť, -ím; **uspôsobovať**, -ujem

usrozumieť sa, -iem sa; **usrozumievať sa**, -am sa v. srozumieť sa

ústa, úst; **zmenš. ústočka**, -čiek:

Lička som mu aj ústočka bozkávala. (Sl. ps.) — Keď sa smiala, ruže jej v ústach kvitly.

(Dbš. Sl. pov.) — Milý kráľovič s otvorenými ústami sa díval na to. (Dbš. Sl. pov.) — Ústa čistotne držať, vodou vyplakovať. — Z jeho úst som počul.

— Prst na ústa položiť (mlčať). — Čím srdce je nadchnuté, tým sú ústa naplnené. — Či ho vidíš, aké mu ústa narástly.

(Dbš.) — Neder si s ním darmo ústa. (Zátor.) — Ústa nikomu nezašiješ. (Zátor.) — Zaši starej babe ústa, nosom bude drkotať. (Rr.) — Vidíš, ako som mu zaťal ústa? Mlčí ani hláč pod skalkou. (Kukuč. XXIV.) — Dnes som ešte nemal ničoho v ústach.

ustálenie, -ia

ustáliť, -ím; **ustalať**, -ujem; — sa: Vidno, že sa ustálila rozhodne na čomsi. (Kukuč. XIV.)

ustalosť, -ti

ustalý = ustatý, ukonaný

ustanie, -ia = ukonanie, unavenie: bez ustania

ustanovenie, -ia: zákonité ustanovenie o manželskom stave
ustanoviť, -ím; **ustanovovať**, -ujem = určiť, uložiť: Ustanovili deň schôdzky. — Ustanoviť niekoho niečím, za niekoho, za niečo: Ustanovili ho dozorcem; za dozorcú.

ustanovizeň, -zne = (inštitúcia)

ustarostený: „Vyjdeme, mama,“ sľubuje Mária veľmi vážne ustarostenej matke. (Kukuč. XIX.)

ustáť, -stanem; **ustávať**, -am = ukončiť sa; **ustávať sa** = namáhať sa: On sa pre ňu ustával. (Dbš. Sl. pov.)

ustáť sa, ustojím sa; **ustáty**

ustatý = ustalý, ukončený, unavený

ústav, -u, usporiadané zariadenie pre nejaký životný cieľ: ústav výchovávaci, vzdelávaci, dobročinný

ústava, -y = konštitúcia

ustávanie, -ia

ustávať sa = namáhať sa, v. **ustáť**

ustavične, *prísl.*; **ustavičný** = stály, trvajúci

ustaviť, -ím; **ustavovať**, -ujem; **ustavujúci**

ústavný, na ústavu sa vzťahujúci

ústavodarný

ústavoverný

ústavoveda, -y, náuka o ústave

ústie, -ia, východ, výtok: ú. rieky do mora al. potoka do rieky

ústiť, -im = vtekať, vlievať sa

ustlať, -stetlem; **ustielat'**, -am

ústne, *prísl.*: ústne oznámiť

ústny, čo sa ústami koná

ústranie, -ia: tiché ústranie na vidieku

ustrašený

ústredie, -ia = stredisko

ústredňa, -dne

ústredný = centrálny

ústrešie, -ia, kraj strechy: Pod ústreším slnko nepáli. (Kukučín.) — Furman... skočil a zdupkal nohami. Hádam mu stúpily na nepohodlnom sedení, zavesenom pred košinami nad ojom, sťa lastovičie hniezdo pod ústreším. (Kukuč. XXIII.)

ústrety = stretnutie: ísť v ústrety. — Tu im celé mesto vyšlo v ústrety a radosti nebolo konca kraja. (Dbš. Sl. pov. I.)

ustrica, -e = (*Ostrea edulis*)

ustriekať, -am; **ustrieknuť**, -nem

ustriezť, ustrežiem: Nuž, ale ktože ustrežie lásku? Žofka a Paľko sa srozumeli a na záhumní podvečer schádzali. (Kukučín XII.)

ustrihnúť, -nem

ústrižok, -žku

ústrk, -u: Čaká ho krivda, vyúžitkovanie a ústrky. (Kukučín M. v.) — I dneská sa ešte dostáva dosť ústrkov ľudu len preto, že vystupuje v halene. (Kukučín.)

ustrnúť, -niem = zastať nepohyblivo, zarazit' sa, užasnúť

ustrnutie, -ia: Dámy zanemely ustrnutím. (Kukuč.: Dom v str. I. 71.)

ústroj, -a = orgán

ustrojenie, -ia: mienky o ustrojení a zariadení štátu

ustrojiť, -ím; **ustrájať**, -am; **ustrojovať**, -jujem

ústrojnosť, -ti = organizmus

ústrojny = organický

ustrúhať, -am

ústup, -u: ústupok, -pku = ustúpenie, ustupovanie: Ľudia ako štúrovci nemohli maďarizmu urobiť nijakého ústupku.

ústupčivosť, -ti = povolnosť; ústupčivý

ustúpiť, -im; ustupovať, -ujem = vzdialiť sa, miesto dať, pätiť, popustiť: nepriateľ ustupuje. — Múdrejší ustúpi. — Tak sa naraz strhne medzi nimi ozajstná svada. Stará neustúpi: ona zhonobila, nadobudla všetko svojimi mozolmi; ona neprišla do hotového, ale hrdlačila celý život od svitu do mraku. Mladá neustúpi: dala na svet nádej a chlúbu Pretúrovskej famílie, záruku budúcnosti — malého Matu a Ivana. (Kukuč.: Dom v str. I. 11.)

ústupný = ústupčivý

ústupok *v.* ústup

usúdiť, -im; usudzovať, -ujem: Čo ti Pán Boh usúdil, musíš trpieť. Taký súd usúdil (zdôraznenie významu slovesného. R. § 253.)

úsudok, -dku

usúkať, -am: povraz

usušiť, -ím; usušovať, -am: u. na slnci bielizeň

usúžiť, -im = utrápiť; usužovať, -ujem

usvedčiť, -ím; usvedčovať, -ujem, svedectvom dokázať

úsvit, -u = svitanie, rozdníevanie: na úsvite

usychať *v.* uschnúť

usypať, -em (dokon.); usýpať (nedokon.)

ušetriť, -ím; ušetrovať, -ujem niečo,

niečoho, niekoho = usporiť; zreteľ mať

uši *v.* ucho

ušiak, -a, hrniec, čo má uchá; človek, dlhé uši majúci; zajac; ósol

ušibnúť, -nem

ušica, -e, zelina (*Sagittaria*)

ušípaná, -ej = sviňa

ušípané, -ého = prasa, prasiatko

ušiť, ušijem; ušitý

úšker, -u: Kde sa obrátil, na všetkých stranách videl ohnivú hlavíčku, posmešný úšker na ústach. (Kukučín, XIX.)

uškeriť sa, -ím sa; uškierať sa, -am sa = usmiať sa, usmievať sa, uškľabiť sa

uškľabiť sa, -ím sa; uškľabovať sa, -ujem sa = ústa pootvoriť, kriviť; pohrdať

úškľabný

úškľabok, -bku = posmech

ušklbnúť, -nem

úško, -a; ušičká (*v.* *dets. reči*)

uškodiť, -ím, uškodzovať -ujem = škodu urobiť, ublížiť

uškrabnúť, -em

uškrnúť sa, -niem sa; uškŕňať sa, -am sa = uškeriť sa, uškierať sa

ušľahať, -ám

ušľachtilý = vzácny, znamenitý, výborný, s poňatím slušnosti, mravnej dobroty, ctnosti

ušliapať, -em = šliapaním stlačiť

ušný: zrkadlo, bolesť

ušpiniť, -ím = umazať, ubabrať, zamazať, zašpiniť, zanečistiť

uštipačný: u. slová, reč

uštipnúť, -nem, uštipnutím ranit'

uštipnutie, -ia

úštipný

úštipok, -pku, **úštipky**, -ov, uštipnutý kúsok; štiplavé slová
úštrba, -y; **uštrbenie** -ia = poškozovanie: bez úštrby
ušubrať sa, -brem sa; **ušubraný** = ubabraný
ušúľaf, -am: u. z cesta; u. cigaretu
úšust, -u, skala, kamenie, čo sa odvalilo, lavína: Na iných miestach sa staly veľké úšusty. (Kukuč. XXVII. 328.)
uťahovať, -ujem; **utiahnuť**, -nem = odňať; — **sa** = odísť, odtiahnuť sa do ústrania: Chudobní utiahli sa do malej chalúčky. (Rr.) — Čo sa uťahuješ, prečo bočíš odo mňa? (Kukuč.: Dom v str. I. 82.)
utajovať, -ujem; **utajiť**, -ím: Vidno, ako sa premáha, aby čosi utajil. Hľa, ani do očí jej nepozre, ani sa neprihovori. (Kukuč., III. 41.) — **sa**: Utajil sa ako žaba.
uťaf, -utnem; **uťínať**, -nam = odťaf, odseknúť: Len sa tak lialo, ale naraz ako by uťal (prestalo). (Rr.) — **uťatý**
utečenec, -nca (*rus.* bieženec) — zbeh, ubehlík
útecha, -y = utešenie, potešenie
útek, -u: útek do Egypta
utekať, -ám; **utiecť**, utečiem: Utekal, ako by ho všetci čerti hnali; až sa za ním kúrilo; čo mu para stačila; len sa tak za ním prášilo; len tak päty ukazoval. (Zatur.) — Uteká, čo mu nohy stačia. (Dbš.) — Utekal koľko mu para stačila. (Dbš.)
uterák, -a
útes, -u = bralo, zápoľa; **útesistý**
utešenie, -ia

utešený = príjemný, pekný: Či znáš ten kraj utešený, kde sa Hron, Váh, Nitra pení?
utešiť, -ím; **utešovať**, -ujem; — **sa**: Uteš vás Pán Boh! — Uteš sa v svojom smútku. — Utešiť sa spevom.
utešiteľ, -a
utešiteľný, čo môže utešiť
útešivý: Starý pán každému vedel povedať milé útešivé slovo. (Kukučín, XIX.)
útešlivo: útešlivo dodal (Kukučín.)
utiahnuť *v.* uťahovať
utiahnutosť, -ti
utiecť, utečiem *v.* utekať
utiekať sa, -am sa k niekomu = obracať sa: utiekať sa k niekomu o pomoc
utierať, -am; **utrieť**, -triem
utiereň, -rne (*rus.* útrennia)
utíchnuť, -nem; **utíchať**, -am = tichým sa stať
utilitarizmus, -zmu (*lt.*), hmotárstvo, prospechárstvo
uťínať *v.* uťaf
m. útisk, utískat', hovoríme utláčanie, utláčať
utíšený: Nenazdala sa veru, že takto utíšená odíde od otca. (Kukuč.: Dom v str. I. 84.)
utíšiť, -ím; **utíšovať**, -ujem; — **sa** = tichým robiť, uspokojiť, uchlácholiť: Odpor konečne sa utíšil. — Kráľov hnev sa utíšil.
utkať, -ám; **utkávať**, -am
utkvieť, -iem, -ejem; **utkvievať**, -am: Rozpomienky, ktoré utkvejú mu v pamäti. — V tých dejoch a výjavoch utkvela je-

ho sláva a hrdosť. (Kukučín: M. v.) — Oči celej dediny zvedavo utkvely na ňom, keď sa zjavil po prvý raz u Mojžiša na tanci. (Kukučín, XII.)

utlačíť, -ím; **utlačovať**, -ujem; **utláčať**, -am: Zemianstvo hádam ešte viac utláčať bude poddaných. (Bebl.: Jánošík.)

utlačiteľ, **utlačovateľ**, **utláčateľ**, -a

útlak, -u

utľeť, utľciem; **utľkať**, -am

útlociť, -u; **útlocitný**: ú. dáma

útlosť, -ti

útly = tenký, nežný

útočisko, -ta, miesto, kam sa pred útokom utiecť môžeš

útočiť, -ím na niekoho

útočník, -a

útočný: ú. povaha; ú. vojna

útok, -u = napadenie: ú. nepriateľský. — Prvý útok nejakej nemoci cítiť. (Bern.)

utopenec, -nca

utopenie, -ia

utopiť, -ím: Utopil by ho v lyžke vody. — Utopil rozum v sklenici. — **sa**: Do Dunaja padla, tam sa utopila.

útor, -u, žliabok v drevenej nádobe, v ktorom je dno zasadené

utorkový (utorok)

utorok, -rka, -rku

utrácanie, -ia

utrácať, -am; **utratiť**, -ím = vydať, troviť, stratiť: To som utratila, čo som si nad zlato nad perly vážila. (Sl. ps.)

útrapa, -y = súženie, starosť

utrápiť, -ím = umučiť, utrýzniť: Otca našiel doma utrápeného, biedneho.

útrata, -y = trovy, výdavky: Mali sme s ním už veľa útrat. — Rozpočet útrat.

utratiť *v. utrácať*

útratný, s útratami spojený

utrhač, -a = ohovárač; **utrhačnosť**, -ti; **utrhačný**; **utrhačstvo**, -a = ohováranie

utrhanie, -ia = ublíženie na cti

utrhať, -am; **utrhovať**, -ujem

utrhnúť, -nem = trhaním oddeliť, umenšiť; ohovárať, hanobiť

utrieť, utriem; **utierať**, -am

útroba, -y = vnútornosť (hl. tela ľudského)

útrovy, -ov = útraty

utrpenie, -ia: Mohol by knihu napísať o svojom utrpení.

utrieť, -ím: škodu

útrpnosť, -ti: útrpnosť s trpiacim za národné dielo

útrpný

utrziť, -ím, peniaze za tovar dostať; získať: Zasa si dakofko buchnátov utrziť. (Dbš. Sl. pov.) — Ak si posmech utrziť. — Málo chybelo, že si neborák voľačo neutrziť. (Dbš. Sl. pov.) — Čo si utrziš, to bude tvoje! (Zátor.)

útržky, -žiek = utrhanie, ohováranie

utuhnúť, -nem

utúliť sa, -ím sa; **utúľovať sa**, -ujem sa

útulňa, -ne = (azyl), ústav, v ktorom chudobní ľudia bez domova ubytovaní a stravovaní bývajú; **útulňa** turistická

útulný

útulok, -lku

ututlať, -em; **ututlávať**, -am = za-

tajiť, ukryť: Radi by to utu-
tlali, ale nemôžu. — Videl som,
že vynakladá všetku silu, aby
ututlal svoje city. (Kukuč. I.)
— Ločmanka tiež vypočuje hre-
šenie, no nemôže v sebe utu-
tlať hnev. (Kukuč. II. 46.)

utužiť, -ím; **utužovať**, -ujem =
utvrdiť

útvar, -u, niečo utvoreného hl.
v geologii isté postupné rady
skalín

utvoríť, -ím; **utvárať**, -am = stvoríť

utvrdiť, -ím; **utvrdzovať**, -ujem
= upevniť, ubezpečiť: Slzy ju
zalievaly, ale ona tísila srdce
a utvrdzovala sa v pred-
savzati. (Kukuč.: Dom v str.
I. 130.)

uvädľý

uvädnúť, -nem = zaschnúť: Tej
našej ľúbosti veniec už uväd-
nul. (Sl. ps.)

uvádzať, -am v. **uviesť**

úvaha, -y = uváženie, rozváže-
nie, premýšľanie; článok

uváľať, -am = vymiesiť; zašpiniť,
— sa, zašpiniť sa

uvaliť, -ím; **uvalovať**, -ujem =
navaliť, naložiť

uvariť, -ím: uvarilo sa jedla.
— Čo sa doma uvarí, nech sa
doma zje. (Rr.)

úväz, -u; **úväzok**, -zku, všetko,
čím sa niečo i niekto väže

uväzniť, -ím

uvážiť, -ím; **uvažovať**, -ujem nie-
čo = rozvážiť, rozvažovať, roz-
myslieť, rozjímať, rozsúdiť: Prie-
telia uvažovali rozličné svoje
zámery a plány. (HVaj. VIII.
139.)

uvedený

uvedomelý: u. Slovák

uvedomiť, -ím; **uvedomovať**, -ujem

uveličený, spokojný, ktorému je za-
dost' urobené: Holúšovci v sláv-
nom kráľovskom meste boli
uveličení, že sa ich Mária
ide vydať za Zábora. (Kukučín,
XIX.)

úver, -u (= kredit)

uverejniť, -ím; **uverejňovať**, -ujem
= ohlásiť, oznámiť, dať vytlačiť

uverený: Sme uverení, že nás
nezradiš.

uveriť, -ím, za pravdu držať, vieru
dať: Čo oči vidia, srdce uverí.
(Kukuč. VI. 104.) — **uveriť sa**
= presvedčiť sa. (Czamb.)

úveriť sa = kriviť sa

úverný: ústav, spolok

uviazať, -viažem; **uväzovať**, -ujem
= viazaním upevniť, zaviazat',
priviazat'

uviaznuť, -nem: Rytiera tak ho-
dil, že po kolená uviazol do
zeme. (Dbš. Sl. pov., I.) —
Uviazol do blata, do dlhov. —
— Lod' na melčine uviazla.

uvidieť, -ím

uviesť, -vediem; **uvádzať**, -am;
uvodiť, -ím; **uvodzovať**, -ujem:
Ty si ma do tej biedy uviedol.
— Uvádzať do kostola (v.
vádzka).

uviezt', -veziem; **uväzať**, -am, preč
viezt'

uviť, uvijem; **uvíjať**, -am

uvítanie, -ia

uvítať, -am = privítať

uvláčiť, -ím = povláčiť

uvládať, -am, -dzem; **uvládnúť**,
-nem = premôcť, zmôcť

uvliecť, -vlečiem = odvliecť
úvod, -u = uvedenie: v úvode knihy; uvedenie do úradu, do majetku; uvedenie šestinedielky do kostola a požehnanie kňazom (ϕ. vádzka)
uvodiť, -ím ϕ. **uviesť**
úvodník, -a = úvodný článok
úvodný: úvodné slovo
uvodzovať ϕ. **uviesť**
úvodzovky, -iek („“): Do úvodzoviek kladieme uvodzované vety al. slová na potvrdenie, že ich uvodíme v pôvodnom znení. Otec povedal synovi: „Uč sa!“ (R. § 335.)
uvolniť, -ím; **uvolňovať**, -ujem
úvoz, -u = uvezenie
úvrať, -ti, obrátenie s pluhom; kraj záhona priečne oraný: Konča žitka na úvratiach ako ten ľad studnička, zmorený som, zmorený som: dones mi z nej, Anička! (Veniec, 22.)
uvrhnúť, -nem; **uvrhovať**, -ujem: do biedy
uvrieť, -vrie = uvariť sa
uvrzgnúť, **uvrznúť**, -nem = tajne ujsť: Vojsko ich celkom obkľúčilo, že ani len jeden nemohol uvrznúť. (Dbš. Sl. pov.) — Tu sa ešte poradili, aby im strigy nemohly uvrznúť. (Dbš. Sl. pov.)
úzadie, -a
uzákoniť, -ím = legitimovať
uzavierať, -am; **uzavrieť**, -vriem;
uzatvárať, -am = súdiť, ustanoviť
uzávierka, -y
uzavretie, -ia
uzda, -y, remene koňovi na hla-

vu; ohlavok, kantár; *zmenš.*
uzdička, -y
uzdiť, -ím = uzdu dávať
uzdraviť, -ím; **uzdravovať**, -ujem = zdravým urobiť: Lekár lieči, Boh uzdravuje. — Viera tvoja ťa uzdravila.
územčistý, nízkej postavy, ale silný
územie, -ia; **územný**
uzímený
uzímať sa, -ím sa
úzkolistý
úzkoprsý
úzkosť, -ti = bieda, strach, starosť, zármutok: V úzkostiach vždy dúfaj, a nikdy nezúfaj.
úzkostlivý
úzky, užší; **úzučký**
uzlík, -a = uzol: Urob si druhý raz uzlík. (Zatur.) — **uzlíček**, -čka
uzliť, -ím; **uzlievať**, -am, uzol robiť; na uzol viazať
uzlovatý, **uzlovitý**, plný uzlov
uznanie, -ia
uznanlivosť, -ti; **uznanlivý**
uznaný
uznať, -ám; **uznávať**, -am = poznať a súdiť, za pravdu prijať: uznať za dobré
uznojený: V ktorúsi noc sa strhol zo sna uznojený, ako by ho bol vyzváral. (Kukučín: M. v.)
uznojiť sa = upotiť sa
uzol, uzla; v uzle; *mn. n.*, *a.* uzly
uzrieť, -iem = uvidieť
uzrieť, -ie; **uzrievať**, -a: ovocie uzrelo
úzučký
úzus, úzu (*lt.*), zvyk, obyčaj (*na pr. vo veciach rečových*)

už, *prísl.*: Už je tam, kde loj kopú.
(Dbš.)

užalostený: Stojí moja milá užalostená. (Sl. ps.)

úžas, -u, silný strach, zavinený neočakávaným zlom alebo neobyčajnosťou

úžasnúť, -nem, v úžas, v strach prísť, zaraziť sa podivením, zdesiť sa: Úžasne a neuverí svet.

úžasný = strašný

úženie, -ia

úžera, -y (z *lt.* usura): Úžerník dáva peniaze na úžeru.

úžernícky; **úžerníctvo**, -a

úžerníčiť, -im

úžerník, -a; **úžernica**, -e

úžerný

Užhorod, -u

užialený: Janíček za stolom sedí užialený, sedí užialený vo veľkom trápení. (J. Kráľ)

užialiť sa, -im sa, utrápiť sa

úžina, -y = úzke miesto (isthmus)

užiť, užijem; **užívať**, -am niečo-
ho: Moje mladé letá neužily

sveta. (Sl. ps.) — Múdry užije vždy príležitosti. — Ochotne užijeme foriem trpného stavu. — **užívať** niečo: lieky, prášky. — Užije pohár vína za stolom, málokedy viac od pohára. (Kukučín.)

úžitkovať, -ujem, v úžitok obracať

užitočný: užitočný cirkvi člen; užitočný pre cirkev člen

úžitok, -tku: Nech ti je to na úžitok.

m. úžitok vziať niečomu (hasznát venni valaminek), *piš*: zúžitkovať niečo

užívanie, -ia

užívať *v.* **užiť**

uživíť, -ím; — **sa**: Neboj sa, synku, však sa uživíme!

úžľabie, -ia = úžľabina

úžľabina, -y, hlboká úzka dolina

Užok, -u; Užocký priesmyk

užrať, -žeriem; **užierať**, -am = trápiť: s deťmi sa užierať.

užší *v.* **úzky**

užuť, užujem

V

v, **vo**, *predl.* (*S niektorými slovami splyva v príslovcia*: vpravde, vopred, vzad, včas, vskutku, vospolok a p.)

1. s akuz.: Verím v Boha. — Veríme v krásnu budúcnosť nášeho národa. — Hybaj v čerty! — Hybaj v paromy! — V oči kole. — V oči bije. — V boky ma pichá.

2. s lok.: Ja som sa v ňom nesklamal.

m. v tejto noci *piš*: tejto noci;

m. v predošlom roku *piš*: predošlého roku; *m.* v desiatom januári *piš*: desiateho januára

vabec, -bca = vabič

vábenie, -ia

vabič, -a

vábiť, -im; **vábievat'**, -am = lákať, volať: V ábiť niekoho k sebe zlatom.

vábiteľ, -a; **vábiteľka**, -y

vábivo, *prísl.*: Vábivo na mňa volala (Sldk.); **vábivý**

vábnik, -a = vabič: Darmo vyspe-

vuješ ani vábnik pod prútom;
nechytíš ma na lep. (Kukučín.)

vábny
vácka *ϕ.* **vádzka**
Václav, -a
Vacov, -a, mesto v Maďarsku
vačica, -e, savec (Didelphys)
vačkový = vreckový; vačkový
zlodej; vačkový ručník
vačok, -čku = vrecko
väčší, -ia, -ie: Z väčšej čiastky
pravdu hovorí.
väčšina, -y = väčší počet, majori-
ta: Je jeseň, lístie väčšinou
spáchlo — ostatok čaká na
prvý vetrik. (Kukučín.)
väčšif, -ím
väčšmi, *prisl.*: Z tých čias máme
vrabcov ešte väčšmi radi ako
predtým. — ... aby tým
väčšmi banovali za ním. (Ku-
kučín)
vada, -y = nedostatok, chyba:
prírodná vada
vadenie, -ia = svada
vadimónium *i* vádium, -ia (*lt.*),
istota, záruka
vadif, -ím *ϕ.* povadiť; — sa
vadif, -ím = škodiť, prekážať: To
mu nevadí, že je trochu krivý.
vádium, -ia (*lt.*), peniaze na za-
istenie nejakej kúpy napred
položené
vadlivý
vädnúť, -nem, schnúť, chradnúť:
Kvet bez vlahy vädne. —
Žiaden človek nevie, ani ne-
uhádne, za ktorým šuhajkom
srdce moje vädne. (Veniec.)
vadný, vadu majúci
vádzka, -y, úvod šestinedielky
do kostola

vagón, -a (*angl.*), voz železničný
Váh, -u: Za tým Váhom biely
dom: jest tam pekné dievča
v ňom. Keby mi ho chceli dať,
vedel bych ho milovať. (Koll.
Zp.) — **vážsky**
váha, -y = ťažkosť; veľkosť tla-
ku nejakého tela spôsobeného
účinkom ťažkosti; *pl.* váhy, váh
nástroj na určenie váhy tiel;
Váhy, Váh, súhvezdie
vahan, -a, veliká, z topoľového
dreva vydlabaná misa; *zmenš.*
vahanec, -nca; vahanček, -a
váhať, -am, v pochybnosti byť;
dlho byť nerozhodným
váhavosť, -ti; váhavý = zdĺhavý
Vajana, -y, bohyňa
vajanie, -ia: V lete, keď už úrody
dozrievajú a načínajú sa žatva,
pálili nepochybne prvé snopy
na poli, nazývajú to vajaním,
t. j. sbieraním alebo viazaním
úrod poľných, čo my teraz
žatvou voláme. (Kuzm.)
Vajano, -a, svätajanský oheň
vajanský: vajanskej noci čarovné
výjavy; vajanský deň, deň
pred dňom sv. Jána
vajatanie, -ie = pracovanie k po-
rodu, porodné bolesti
vajatať, -ám, chystať sa porodiť
(Zátur.)
vajce, -a, *pl.* vajcia, vajec: Vajce
chce byť múdrejšie než sliepka.
(Sb. M. S.)
vajcovitý = vajcu podobný
vajcovod, -u
vajcový: Hviezdičkové šaty, čo sa
do vajcovej škrupiny skry-
jú. (Dbš. Sl. pov. I.)
vajčiak, -a = žrebec

vajda, -u = náčelník cigánsky

vaječnica, -e = škvarenina

vaječník, -a (= ovarium)

vaječný: v. bielok; v. žltok; škru-
pina vaječná; vaječný me-
chúr

vajíčko, -a, *v. vajce*

Vajnorská ulica, ktorá sa tak vo-
lá v Bratislave; vajnorská
ulica, ktorákoľvek ulica vo Vaj-
noroch.

vak, -u = mešec, torba, sajdák
(sakvojaž)

vakácie, -ii (*lt.*) = prázdniny: Na
vakácie domov príde.

vakovať, -ujem, vakovkou (mal-
tou) mazat'

vakovka, -y

val, -u; **valy**, -ov, stále a trvan-
livé násypy na hradbách; valy
okolo mesta; **val**, -u = vlna na
vode

valach, -a = pastier oviec: Bača
je gazda na salaši, jemu sú pod-
riadení valasi a honelníci. —
Pásli ovce valasi pri betlehem-
skom salaši. — Keď sú ovce na
paši, sú pri nich i valasi. —
Pre jednu ovcu nedržia va-
lacha. (Dbš.) — „Keby ja bol
kráľom, zlatom vybíjanú va-
lašku bych nosil,“ riekol va-
lach. (Zátor.) *zmenš. valášek*,
-ška

Valaská, -ej

valaský: Biele nohavice z valas-
kého súkna má temer nové.
(Kukuč. XXIII.)

valašiť, -ím = valachom slúžiť

valaška, -y, sekerka valachova
s dlhým toporiskom miesto pali-
ce: Na Kráľovej holi jasná vatra

svieti, okolo tej vatra dvanásť
hórnych detí. Hoj, švárna to
junač, ako jeden všetci, va-
laška im v pästi, karabín na
pleci. (S. Chalupka.)

váľať, váľam: cesto, chlieb vá-
ľat'; valchovať; rúcat'; — **sa**:
Nebom váľaly sa husté mrač-
ná. (HVaj. V. 318.)

valcovitý = cylindrický

valcovať, -ujem: cestu

valčík, -a = tanec

valec, -lca = cylinder

m. válečný piš vojenný

valedikcia, -ie (*lt.*) = lúčenie sa
nad hrobom

Valentín, -a

Valéria, -ie

valcha, -y, dielňa, kde sa valcho-
valo súkno stupami

valchovať, -ujem: súkno

valchovňa, -ne

valiak, -a, voz urobený bez železa

Valibuk, -a, siláč v povestiach:
Lež ak neznáš pokoja, naučí ťa
zbroj moja. A varuj sa mojich
rúk: ja som víťaz Valibuk.
(Samo Chalupka.)

valiť, -ím = povaliť, rozvaliť;
hrnúť; — **sa**: Dym sa valí ko-
mínom. — Duní Dunaj a lu-
na za lunou sa valí. (S. Cha-
lupka.) — Príde domov naje-
dovaný, len sa mu tak valil
plameň z pyskov. (Dbš. Sl.
pov.)

m. válka piš: vojna (vojak, vojen-
čiť, vojenný, vojenský, voj-
nový, vojvoda); *tomu prime-
rane piš*: dovojnový, predvoj-
nový, povojnový

valkať, -ám: cesto

valne, *prisl.* = hodne, veľmi
valný, čo sa valí ako voda, valom idúci, veľiký, silný, húfný: valné shromaždenie; valným počtom. — Krásna zem, — jej končiny valný Dunaj vlačí a Tatra skalnou hradbou okol nej sa veží. (S. Chalupka.)

válok, -lka

válov, -a = koryto: vo válove. — Niet horšej veci ako hladný, keď sa dostane k válovu. (Kukuč.: Dom v str. I. 204.) — *zmenš.*

válovec, -vca; **válovček**, -a

vaňa, -ne, nádoba na kúpanie; **vanička**

Vandali, -ov; **vandalský**; **vandalizmus**, pustošenie niečoho krásneho

vandrovať, -ujem (*nem.*) = putovať, ako remeselník putovať; do sveta ísť

vandrovník, -a; **vandrovný**, -ého = pocestný

vandrovka, -y; **vandry**, -ov = cesta, putovanie, najmä o remeselníkoch, čo chodia cvičiť sa v remesle

vankúš, -a = hlavnica, poduška
m. vánok vetra *píš*: dutie vetra

vápenatý

vápenec -nca (= kalcit)

vápenieť, -iem, -ejem = vo vápno sa obracať

vápenica, -e = pec na pálenie vápna

vápeník, kto vápno páli

vápenina, -y, vápenatá zem

vápenistý = vápenatý

vápenitý = vápenatý

vápený, z vápna urobený, vápno v sebe majúci

vápno, -a: vápno robíme vypaľovaním vápenca

var, -u = bod varu

var' *o.* **vari**

vára, -y = varivo, varené jedlo: V sobotu nejedá váru (teplého jedla). (Bern.) — Bolo im náhlo dostať sa do Ružomberku. Tam čakala čerstvá vára i teplé kvartiele. (Kukuč. XXIII.)

vardať, -ám = živorit', hynúť

varecha, **vareška**, -y, kuchynská drevená lyžica na miešanie: Mieša sa do všetkého ako varecha. — Nebuď do každého hrnca vareškou. (Zátor.)

varechár, **vareškár**, -a

varenie, -ia

vari = azda, hádam: Vari teba, dievča, čerti maľovali, že na tvoje líčka toľko krásy dali. (Veniec.) — Čo kropíš tými slzami moje žlté vlasy? Či vari visia nad nami, mamička, zlé časy? (A. Sládkovič.)

variant, -u (*lt.*), iné znenie rukopisu, rozprávky ap.

variť, -ím; **varieval**, -am; — sa

varivo, -a, čo sa varí

várka, -y = varenie

varovačka *o.* **varovkyňa**

varovať, -ujem; **varovávať**, -am = opatrovať, chrániť: Ženy na lonách varujú deti alebo im ískajú. (Gr. Taj.) — Varuj! = pozor! — sa niečoho, *lepšie* chrániť sa vystríhať sa niečoho, Varuj sa zlého! Varujme sa duševnej práce a námahy hneď po obede! — Varuj sa ho ako besného psa. (Zátor.) — Lepšie varuj sa než neboj sa. (Sb. M. S.)

varovčivosť, -ti

varovčivý = opatrný: Nech bude dobrá gazdiná, varovčivá žena. (Kukučín: M. v.)

varovkyňa, -ne = opatrovkyňa

varovný = opatrujúci; opatrný (varta, nem.) = stráž

(vartáš) = strážca

(vartovať, -ujem, nem.) = strážiť, na stráži stáť

váš, vaša, vaše, vášho, vašeho; vášmu, vašemu

vášeň, -šne = zlá vlastnosť; hnutie mysli; zachvátenie mysli prudkým citom = afekt, náruživosť

vašinec, -nca, jeden z vašich, váš človek

vášnivý = náruživý

vata, -y = bavlna

Vatikán, -u, pápežský palác a dvor v Ríme na hore vaticánskej

vatovať, vatujem = vatou vypchávať

vatra, -y = plameň, oheň: Na Kráľovej holi jasná vatra svieti, okolo tej vatry dvanásť hôrných detí. (Samo Chalupka.) — Keď vatru rozložia na hronskom pohorí; v dvanástich stoliaciach biely deň zazorí. (Ján Botto.) — Blysnú vatry po okolí a pri vatre sbor sokolí zahudie tú pieseň ľudu: „Boly časy, ešte budú!“ Bo, čo v svete všetko minie, pravda naša nezahynie. (Ján Botto.)

vatráľ, -a, palica, obuch pastiersky; kovaná palica rozhrabávať oheň: kutáč

vatriť, -ím = vatru robiť; horieť plameňom

vavrín, -u = bobkový strom (Laurus nobilis)

Vavrínek, -nca = Laurentius;

Vavro, -a

vavrínový: veniec

váza, -y (z fr. vase a to z lat. vas), skvostná nádoba

vazal, -a (lt.)

väzba, -y

väzeň, -zňa: Vstal väzeň, vyskočil z temného väzenia uvítať deň svojho slávneho vzkriesenia. (Andrej Mihal.) — Ozorné obruče týčia tam zo steny: o ne reťazami väzeň je lapaný. Starý, starý väzeň, vycivený, lysý; brada snežnobiela do pása mu visí. (S. Chalupka.) — Z Likavy, zo zámku, junák väzeň hľadí: či Tatra už kopnie? či sa háj už mladí? (S. Chalupka.)

väzenie, -ia, miesto, kde väzňa držia; žalár: Zlodej utiekol z väzenia.

väzenský

väzieť, -ím = nachodiť sa: Či neväzí vo Vás druhý Gaj? — Vo mne väzí ešte vždy neodolateľná predtucha obratu. (H. Vaj. V. 490.)

väznica, -ce

väzničný

väzniť, -ím = držať vo väzení

väzy, -ov = tylo: Mocné voly, so širokými väzmi a rohami zastaly, čakajúc, kým ich osvobodí z jarma. (Timrava.) — Je vysoký a tenký, hlava naklonená, ako by ju slabý krk nevládal na väzoch držať dorovna. (Kukučín.) — Položiť na väzy. — V. lámať.

m. väža *piš:* veža

Vážec, -žca; **Vážfan**; **Vážtianka**;
vážtiansky

vážiť, -im; **vážievať**, -am, vyšetovať ťažkosť niečoho na vážkach; ceniť; váhu mať; — si niečoho, niečo: Vážme si jazyka! — Vážme si svoju materčinu. — Kto si svoje neváži, nech po cudzom nebaží. (Sb. M. S.)

vážka, -y, *obyč. pl.* vážky, -žok: Neber si každé slovo na vážku. (Dbš.)

vážnosť, -ti = váha, cena, platnosť, dôstojnosť

vážny, náležitú váhu majúci; veľkej váhy: znamenitý, dôstojný; prísny

vážsky *v.* **Váh**

vbehnúť, -nem; **vbiehať**, -am: do domu

vbiť, -vbijem; **vbíjať**, -am = vtĺcť; vbíjať sa do domu

vblízku, *prisl.*

veelku, *prisl.*

včas, *prisl.*, včasnejšie *i* včassšie: Vstal včas, aby v čas došiel na stanicu.

včasný

včasráno, -a: od včasrána; do včasrána

včassšie *v.* **včas**

včela, -y (= *Apis mellifica*); **včielka**, -y; **včelár**, -a: včelár chová, ošetruje včely; **včelársky**: v. spolok; **včelárstvo**, -a

včelí, -ia, -ie

včelička, -y

včelín, -a

včelník, -a, zelina (*Dracocephalum austriacum*)

včelný: v. úľ

včera, *prisl.*; **včerajší**

včerajšok, -ška: od včerajška

včielka, -y

včuľ, *prisl.* = teraz

včuľajší, -ia, -ie; **včuľajšok**, -ška

vďačiť sa, -ím sa niekomu niečím

vďačne, *prisl.*

vďačnosť, -ti

vďačný niekomu: svojim rodičom. — Vďačným viem byť do hrobu.

vďak, -u; **vďaka**, -y

v diali

vdova, -y, žena, ktorej muž umrel; *zmenš.* **vdovica**, -e; **vdovička**, -y

vdovčiť, -ím = vdovou, vdovcom žiť

vdovec, -vca: Dievčatá sa nerady vydávajú za vdovcov. — Kdeže som ja bola, keď milých dávali? Každéj po mládenci, len mne vdovca dali. Povedzže mi povedz, ej, ty starý vdovec: koľkože detí máš, ak ma neo-klameš. „V jednom kúte štvoro, a v druhom päťoro! tu máš, duša moja, všetkých deväťoro.“ (Veniec, 154.)

vdovin, -a, -o; **vdovský**; **vdovstvo**, -a

vdúchnuť, -nem

vdýchať, -am; **vdýchnuť**, -nem; **vdychovať**, -ujem

vec, -i: veci vojenské, duchovné, svetské, domáce. — V mojej veci advokát bude ma zastupovať. — V tej veci sú pomútené pochopy. — Pomôcť mu nebola možná vec. — Čo je vo veci? (o čom je reč?) — To je vec môjho synova. (Phřd. IV.) — Priať (do voza) je nie kňazova vec. — Vec ni-

komu neprináležiaci. — Tancovali oba, až milá vec. (Dbš. Slov. pov.) — Mnoho rečí, málo vecí. (Koll.) — Vec pamäti hodná. — To je moja vec. — To nie je malá vec. — To je smutná vec, známa, osožná, neobyčajná, neslýchaná, hlavná, pobočná, mrzutá vec.

vecný, veci sa týkajúci

večer, -a, *pl.* večery: z večera; Štedrý večer. — V lete bývajú krásne večery. — Pracoval od rána až do večera. — Dobrý večer vám, gazdinka! (Dbš. Pov.) — Od večera až do rána celú noc pršalo.

večera, -e, *l.* večeri, *pl.* večere, jedlo al. jedenie večerné: večera Pána = sviatosť prijímania. — Kto chce mať noc ľahkú, nech má večeru krátku. (Bern.) — Často ho pozvali na cisárske večere.

večerať, -iam = večeru jest'; večeriavať, -am

večeriť sa, -í sa

večernajší, -ia, -ie

večernica, -e, večerná hviezda

večerný

večerom, *prisl.*

večiereň, -rne, večerná pobožnosť

večierkom, *prisl.*

večierky, -ov: na večierky ísť (srovnaj: besiedky, priadky, posiedky).

večierok, -rka; večierky, -ov

večitosť, -ti; večitý = večný

večne, *prisl.*

večnosť, -ti, neobmedzenosť času; čas ani počiatku ani konca nemajúci

večný: Prisahal jej večnú lásku.

— Večná škoda toho. — Lež večná meno toho nech ovenčí sláva, kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva. (S. Chalupka.)

ved', *sp.*: Ved' azda nejdeme prví do sveta. (Dbš. Sl. pov.) — Musíš na remeslo. A ved' keď musím, nuž musím. (Dbš. Sl. pov.) — Neboj sa, ved' som s tebou.

veda, -y, suma všetkého, čo o istom predmete vieme

vedec, -dca

vedecký: v. spis, práca

vedenie, -ia: v. vojny, kníh (viest'); známosť niečoho, poznanie (vedieť)

vedieť, viem, vedel; vedz, vedzte (*iné je ved', od vediem*); *prie- chodník*: vediaci; *m.* „neviem“ si predstaviť niečo, *po slovensky*: nemôžem si predstaviť. — Každý najlepšie vie, kde ho čižma tlačí; omína; kde ho bolí. (Zátor.) — Nevie, ako z konopí. — Tú hanbu bych na seba nevzal, ani za neviem čo. — O tom netreba každej strake vedieť. (Sb. M. S.) — Už ani o sebe nevie. (Sb. M. S.) — Kráľ, chudák, si nevedel od žiaľu rady. (Dbš. Pov.) — Slováci mrieť vedia za slobodu. — Hríby jedz, ale im meno a spôsob vedz. (Phld. X.) — Vie na husle hrať. (Bern.) — Vieš čo, pôjdeme domov. — Kto vás vie, ako platíte.

vedierce, vedierko, -a

vedľa *v. i* dľa

vedľajší, -ia, -ie = pobočný: Takí ste vy mužskí! Hľadíte na zo-

vňajšok. On vás omámi, zaslepí — ostatok ani nevidíte. A ak vidíte, zdá sa vám, že je to vedľajšia vec, bez významu. Až kedysi, pravda, po nečase, otvorila sa oči; pochopíte, že tie vedľajšie veci, maličkosti, rozhodujú a zavádzajú v ceste. Ale čo to osoží, že si mýlku zbadal a uznal, keď sa už napraviť nedá! (Kukuč.: Dom v str. II. 86.)

vedno = spolu: dovedna. — Vedno sedeli. — Počkajže ma, pôjdeme vedno. — Vedno oni lietavali ponad polia a doliny; teraz milá v cudzom kraji — vtáčik lieta sám, jediný. (Janko Kráľ.)

vedomec, -mca

vedomie, -ia

vedomky, **vedome**, *prísl.*: V tejto ich snahe takto nám škodiť či vedome, či nevedomky...

vedomkyňa, -ne

m. vedomo *piš*: **vedome**

vedomosť, -ti, znanie niečoho: Má v tej veci vedomosť.

vedomý niečoho: Toho nech si je vedomý každý. — Černovskí Slováci, vedomí svojej pravdy, svojho práva, prosili. — To je vedomá lož.

vedro, -a = okov; **vedierce**, **vedierko**

vedúci, -a, -e: Predestinovaný bol s vedúceho miesta spravovať školstvo nielen v Košiciach, ale na celom Slovensku.

vedychtivý: Povestná univerzita Karlom IV. v Prahe založená priťahovala i veľa vedychti-

vých Slovákov. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

vegetácia, -ie (*lt.*) = rastlinstvo
vegetovať, -ujem (*lt.*) = nečinne žiť (*ako rastlina*)

vehemencia, -ie (*lt.*) = prudkosť; **vehementný**

večeť, -chťa, hrst' slamy triet', čistiť nádoby; **vechtík**, -a: Ku potoku prišla babka s riadom a počala ho drhnúť vechťom. (HVaj. V. 36.)

vejačka, -y, lopata široká a hlboká, ktorou sa obilie veje

vejár, -a, náčinie, ktorým sa tvár pred slncom chráni al. čerstvý vzduch sa na tvár veje: Proti slncu nemajú slnečníka, ale držia vejár, zpoza ktorého je tak zručne šibnúť okom sem-tam na stranu, alebo dohora, do oblokov... (Kukuč.: Dom v str. I. 56.)

vejárovitý

vek, -u, istý čas, doba; trvanie ľudského života; istá časť ľudského života; staroba: Tak bude na veky vekov. — Proti veku nieto lieku.

veko, -a = pokrývka: nádoba s vekom; vrchnák na truhle a i.: *zmenš.* **viečko**, -a

vekovať, -ujem = veky tráviť

veľa = mnoho: Od veľa rečí hlava bolí. — Od veľa rokov jednostaj bol chorý. (Dbš. Sl. pov.) — Veľa vody ujde, kým ja k tebe prídem. (Sl. ps.)

„veľachodiť“, „veľachodenie“ sú zle utvorené slová, lebo príslovkou nemôžu sa slovesá tvoriť ako slovesnými prípona-

mi. Povie sa teda: veľa chodiť; ak chcem mať slovesné podstatné meno, neviažem ho tiež príslovkou, ale prídavným menom: to časté, to neprestajné, to prílišné chodenie atp. (R. § 225.)

veľactený

veľadiť, -ím = množiť, zväčšovať: Ktorýkoľvek národ s láskou, vytrvalosťou a mravnosťou pestoval pravú osvetu, ten valne napredoval v priemysle a kúpectve a výdatne veľadil sa vôbec v hmotnom ohľade. (Let. M. S. IX.)

veľadôstojný

veľa ráz, *prisl.*

veľavážený

veľavýznamný

veľblúd, -a *ϕ.* tava

veľduch, -a = veľký duch

veleba, -y = krása; velebenie (*ϕ.* velebit'): Kto vidí tú velebu božej prírody. — „Veleba Sitna“ (Velebenie Sitna) je titul jednej knihy Andreja Kmeťa.

velebenie, -ia

velebit', -ím = ctiť, chváliť, vychvaľovať; **velebitel'**, -a

velebnosť, -ti = ctihodnosť, dôstojnosť

velebný = slávny, ctihodný, dôstojný

Velehrad, -u

velenie, -ia: vojska, nad vojskom

velezrada, -y

veličenstvo, -a, titul cisársky: urazenie veličenstva

veličina, -y, každá vec, keď hľadáme na jej veľkosť

veličiť, -ím, veľkým, väčším robiť, množiť

veličizný, veľmi veľký

Veličná, -ej

velikán, -a = obor; **velikánsky** = veľmi veľký;

velikáš, -a = velikán; **magnát**

velikosť, -ti

veľký *ϕ.* veľký

velín, -u, velínový papier

veliť, -ím = kázať, rozkázať

veliteľ, -a = náčelník

veliteľský; **veliteľstvo**, -a

Veľká noc, -ej -i; **veľkonočný**

veľkňaz, -a; **veľkňazský**

veľkodušnosť, -ti; **veľkodušný**

veľkokňahyňa, -e (vydatá)

veľkokňazná, -ej (za slobodna)

veľkoknieža, -aťa (magnus dux)

veľkokniežatstvo, -a

veľkokupec, -pca; **veľkokupectvo**, -a

veľkolepý

veľkomestský

veľkomešťan, -a

veľkomoravský; ríša Veľkomoravská

veľkomožnosť, -ti; **veľkomožný**

veľkomyselnosť, -ti; **veľkomyselný**

veľkonočný

veľkopiatočný

veľkosť *i* **velikosť**, -ti: Mimo voľne klonil čelo pred mravnou veľkosťou toho citu. (Kukuč. XXIII.)

veľkostatkár, -a

veľkozrnný

veľký *i* **veliký**, väčší, najväčší: od veľka do mala: Veľký piatok.

— Najväčší slovanský národ sú Rusi.

veľmajster, -tra: v. slobodných murárov

veľmi

veľmoc, -i, štát prvej triedy
 veľmore, -a = oceán
 veľmož, -a = magnát: Sloven-
 skému veľmožovi Ctiborovi
 veľmožný
 veľnárod, -a: Ku veľnárodu slo-
 vanskému patria: Rusi, Srbi,
 Chorváti, Slovinci, Bulhari, Po-
 liaci, Česi, Slováci a Lužičania.
 veľrieka, -y
 veľryba (= Balaena); veľrybí, -ia,
 -ie
 veľtrh, -u
 veľvyslanec, -nea
 vemä (vlastne vymä), vemenó, -a
 venček, -a
 venčiť, -ím; venčievať, -am: ven-
 com ozdobovať
 Vendelín, -a
 veniec, venca, kruh z listia alebo
 z kvetín uvitý
 venný, k venu náležiaci
 veno, -a, peniaze, majetok, ktorý
 dáva nevesta ženichovi
 venovací, -ia, -ie
 venovanie, -ia
 venovať, -ujem niekomu niečo =
 darovať, pripísať niekomu niečo
 ventilácia, -ie, prevetrenie, pre-
 vetrovanie
 ventilovať, -ujem = prevetrovať
 Venuša, -e (z *lt.* Venus), bohyňa
 krásy ženskej a lásky u st. Ri-
 manov
 (vepor, -pra) v. kanec, brav
 Vepor, -pra, hora
 ver' v. veru
 vera, -y = kredit: kupuje na veru
 verabože! veraže!
 veraj, -e; veraje, verají, stĺpy, na
 ktorých privesené sú dvere; ča-

py, na ktorých sa dvere otvá-
 rajú (cardines)
 verbovať, -ujem (*nem.*) = na voj-
 nu najímať
 verejne, *prisl.*; verejnosť -ti
 verejný = zjavný, všetkým zná-
 my, pospolitý, t. j. všetkých sa
 týkajúci
 verenec, -nea = sľúbenec, snúbe-
 nec, oddanec
 verenica, -e = sľúbenica: Za na-
 šimi humny slepá makovica:
 nechod'te, chlapi, k nám, už
 som verenica. (Veniec 305.)
 veriaci, -a, -e
 verifikácia, -ie (*lt.*), overenie, uhod-
 novnenie; verifikovať; verifi-
 kačný
 veriť, -ím niekomu, niečo; v nie-
 koho, v niečo, za pravdu držať,
 dôverovať: Sú aj zlí ľudia, ne-
 ver každému! — Viac ver svo-
 jím očiam! — Ó, verte v ideál,
 verte v jeho svetlo! — Verím
 v svoje oslobodenie. — Ne-
 verím mu ani mačný mak, a čo
 by dušu na dlaň vyložil. (Dbš.)
 — Viac ver svojim očiam, ako
 ľudským rečiam. (Zátor.) —
 Rozdával peniaze na verím-
 boha, ako na stratenú vartu.
 (Kukučín: M. v.) — sa = prisahať
 veriteľ, -a = kreditor: U toho si
 veritelia jeden druhému dvere
 podávajú. (Zátor.)
 veriteľný
 verkeľ, -kľa; verklikár, -a
 verľovať, -ujem = hrať na verkli
 vernosť, -ti: Priateľská vernosť
 v nešťastí najviac sa poznáva.
 verný niekomu, niečomu, vieru
 majúci; vernosť zachováajúci

Veronika, Verona, Veronka, -y
verovať sa *v.* veriť sa

versta, -y, ruská míľa = 1 km
66 m

verš, -a (z *lt.* versus) je riadok slov,
napísaných podľa istých pravidiel; **veršovať**

veršovník, -a

veru, veruže, ver': Na moj' veru!
— Či sa môžeme niečomu aj od
včiel naučiť? Veru, hej! — A či
sa vyznamenal? Ja, veru sa! —
Veru moje oči nespaly tej noci.
(Veniec 236.)

ves, vsi, mn. i. vesmi = dedina:
Nová Ves; Petrova Ves; Pe-
trovešťan; petroveský; Spišská
Nová Ves; vieska; Vieska (obec)

veselie, -ia = veselost', radost';
svadba

veseliny, -ín, svadobná hostina

veseliť sa, -ím sa; veselievať sa,
-am sa

veselo: veselo rozprávať. — Hej,
len vždy veselo, cic kozy ko-
zina! ešte nám nebila posledná
hodina! (K. Kuzmány.)

veselohra, -y, komédia, drama-
tické predstavenie komického,
žartovného deja; **veseloherný**

veselosť, -ti; m. s veľkou veselo-
st'ou rozprávali, *píš:* veľmi ve-
selo rozprávali

veselý: v. tvár, povaha, pohľad.
— Jeho bratia bez starosti, čo
sa v svete robí, jedli, pili a boli
veselí. (Dbš. Sl. pov.) — Ve-
selý je z vína človek, nič na
biedu nedbá.

veslár, -a, kto veslom čln, lodku
ženie

veslo, -a: Nemám člňa, nemám

vesla, voda mi ho preč od-
niesla; prišiel príval od Kriváňa,
zahnal mi ho do Komárna. —
Máš ty člnok, máš ty veslo,
len ťa trápi tvoje pestvo. (Eme-
rich Pongrác.) — Nepúšťaj sa
na more bez vesla. (Zátor.)

veslovať, -ujem

vesmír, -u = celý svet (universum)

vesna, -y = jar; Vesna, bohyňa
jari

vesta, -y, časť šiat, ktorá sa oblieka
na košeľu, na prsia

Vesta, -y (bohyňa)

vestálka, -y, v st. Ríme žrica Ve-
stina

vestibul, -u (*lt.*), veľká predná sieň

vestník, -a

vešadlo, -a

vešanie, -ia

vešať, -iam: Hned' urobili prípra-
vy, že ho pôjdu vešať. (Dbš. Sl.
pov.) — Malých zlodejov ve-
šajú, veľkých púšťajú.

vešiak, -a, na čo sa niečo vešia

veštbá, -y, výpoveď prorocká, ve-
štenie, hádanie

veštec, -tca, kto veští, hádač

veštenie, -ia,

veštiareň, -rne (= orákulum)

veštica, -e = prorokyňa, hádačka

veštiť, -ím; veštievať, -am

veta, -y, slovné vyjadrenie my-
šlienky

veterán, -a (*lt.*), vyslúžilec (vo-
jenský)

veterinár, -a (*fr.*) = zverolekár

veterník, -a, zástavka na stre-
che, smer vetra ukazujúca: Na
vežičku pripravil veselo klepo-
tajúci veterník. (Števo Ko-
sorkin.)

veterný: veterný mlyn
veteš, -e
vetev *o.* **vetva**
vetchý = starý. slabý. chatrný:
 vetchý stavec. vetché šaty
vetín, -a. obsah viacej viet, viacej
 vzájomných rečí; potom pria-
 teľský spolok. (Hdž.)
vetiť, -ím: Budeme si vetiť = ro-
 biť niečo navzájom (v Turci).
 (R. str. 316.)
vetoslovie, -ia, vetná skladba, syn-
 tax
vetrík, -a; vetriček, -čka: Veje
 vetrík. veje od Tetry k Du-
 naju: smutné hlasy idú po slo-
 venskom kraji. Po slovenskom
 kraji také idú hlasy, že sa po-
 minuly tie slovenské časy. (Samo
 Chalupka.) — Chráni ho, aby
 ani vetrík na neho nezavial.
 (Dbš.)
vetrilo, -a. plachta na lodi rozopätá
vetrisko, -a: Veliké vetrisko sa
 strhlo.
vetristý
vetriť, -ím, čerstvým vzduchom
 naplňovať; ňuchom al. sluchom
 badať (o zveri)
vetromer, -u
vetroplach, -a = ľahkomyseľník
vetroplavba, -y; vetroplavec, -vca
vetrový
vetva, -y = konár, haluz; *zmenš.*
 vetvička, -y
vetvistý
veverica, -e = (*Scirius vulgaris*);
 veveričí, -ia, -ie
vezdajší *o.* **vozďajší,** každodenný
vezír, -a (*arab.*), vysoký úradník
 tureckého sultána
vezmem *o.* **vziať**

veža, -e; zmenš. vežička, -y
vežiť sa = vypínať sa: Krásna
 zem, — jej končiny valný Du-
 naj vlaší a Tatra skalnou hrad-
 bou okol nej sa veží. (S. Chlpk.)
vežový: v. hodiny
vhabať, -em: vhabnúť, -nem do
niečoho
vhádzať *o.* **vhodiť**
vháňať, -am
vhĺbiť, -im; vhlbovať, -ujem, do
 hĺbky vbiť; — **sa** = vniknúť
vhod *prisl.:* Prišlo mu to vhod.
vhodiť, -ím; vhadzať, -džem
vhodný = náležitý
vhupnúť, -nem: Vydýchol si, že
 konečne vybrdol, kde bol v hu-
 pol neopatrne. (Kukučín: M. v.)
vchádzať, -am *o.* **vojst'**
vchod, -u
vchodiť *o.* **vojst'**
viac *i* **viacej, kompar. k** mnoho,
 veľa: viac ráz, viacej ráz;
 viac vojakov; viac peňazí;
 viac zásluh mať. — Kto má
 mnoho, ešte chce mať viac.
 (Rr.) — Užije pohár vína za
 stolom, málokedy viac od po-
 hára. (Kukučín.)
 „Viac“ nepíš tam, kde s ním
 nesrovnávaš. Nepíš teda: po
 viac rokoch vrátil sa domov (m.
 po niekoľkých rokoch). Ale keď
 srovnávaš, *piš:* Bolo tam 10
 mužských a žien viac (totiž:
 viac od 10). (R. § 204.)
viacerí, -é... že, vraj, pri via-
 cerých príležitostiach popu-
 dzovali proti maďarskej národ-
 nosti. (Joz. Škultéty.)
viacero neskloňuje sa: Dom mal
 viacero stránok. (HVaj.)

viadukt, -u (*lt.*), umelá cesta na stĺpoch; vysoký most železničný
Vianoce, Vianoc, sviatky Božieho narodenia: Biele Vianoce, zelená Veľká noc; čierne Vianoce, biela Veľká noc. (Zátur.) — Na Vianoce blato, na Veľkú noc sneh.

vianočný

viať, vejem: viať, obilie lopatou proti vetru prehadzovať, aby sa plevy odlúčily. — Vejú vetry po doline sem i tam, kedy sa ja k mojej milej domotám. (Sl. ps.)

viatie, -ia; **viatka**, -y

viazač, -a: snopov

viazačka, -y = viazanie

viazanica, -e, **viazanička**, -y, sväzok, otep, snop

viazat, viažem: motúzom, povrazom, povrieslom, niťou; viazať knihu. — Budeme viazať žito. (Rr.)

viazanie, -ia

viaznuť, -nem, zostať väziet': Rozhovor počínal viaznuť.

viceprezident, -a, námestník prezidenta

vicinálka, -y, miestna železnica

vicišpán, -a = podžupan

vid, -u, pohľad, podoba: Vidom nevidávať vtáka tak krásneho, slychom neslychávať spevu tak milého. (Btt.)

vídať, -am; **vidávať**, -am

videnie, -ia: do videnia!

vidieť, vidím, vid'; — sa niečím: Chytili ho ako zlodēja, a vidí sa statočným.

vidiecky: vidiecky šuhaj = šuhaj z vidieka

vidiečan, -a

vidiek, -a

viditeľný

vidlatý

vidlica, -e; **vidlička**, -y

vidly, vidál, vidiel

vidno, -a = deň, svetlo: Ponáhľal sa, aby ešte za vidna došiel do mesta. — Mal som vstať po polnoci, a spím do vidna. (Kukučín: III. 88.)

vidný = viditeľný

vidomoči: Chorá pri ňom okrievala navidomoči. (Dbš. Sl. pov.)

vidomý = viditeľný

vidovať, **vidimovať**, -ujem (*lt.*), potvrdiť, vziať na známosť

viečko, -a = mihalnica: viečka zatlačiť (tomu, kto umrel); ťažké sú mu viečka = padajú mu, zatvárajú sa = idú na neho driemoty

Viedeň, -dne; **Viedenčan**, -a; **Viedenčianka**, -y; **viedenský**

viecha, -y, hrst', vechet' slamy — znamenie predaju vína: Dobré víno i bez viechy vypijú. — Dobrému vínu nenačím viechy. (Zátur.) *zmenš.* **vieška**

vienok, -nka (*v.* veniec): Tomu bych dala vienok svoj s hlavy. (Rkk.)

viera, -y, verenie v niečo, prijímanie za pravdu: Kde je viera v Boha, tam je dar múdrosti; kde nevera v Boha, tam je tma hlúposti. (Zátur.) — Viera je klenot, neoceniteľný dar, kto si ju znal udržať. Žiaľ, že celá naša kultúra smeruje k tomu, pozbaviť nás tohoto pokladu. Šťa-

stie, že práve úbohí, nešťastní, ktorým je úděl utrpenie, si ju zachovajú. Keby nie jej, spoločnosť ľudská by pozostávala zo zúfalcov, svet by sa prevrátil v predpeklie... (Kukuč.: Dom v str. II. 206.)

— A vy ste našej viery? — Viera v seba. (Vlč.)

Viera, -y (krstné meno)

vierohodný

vierolomný; vierolomstvo, -a

vierouka, -y

vierovyznanie, -ia

vierozvest, -a

viest, vediem, viedol, ved', ved'te (iné je vedz od vedieť, viem), vedený; **vodiť**, -ím: predok viest'; kupectvo al. remeslo viest'. — Idú, idú, kde ich oči vedú. — Bola to kornútka, čo predok vodila. (Sl. ps.)

vietor, vetra; *zmenš.* **vetrík**, -a, **vetríček**, -čka: Vietor duje, piští a kvíli. (Kukuč.: VI. 7.)

— Kam vietor, tam plášť. — — Otvorže mi, otvor, moja milá, dvere: studený vetriček na moju tvár veje. (Veniec, 302.) — Kto vietor seje, bude búrku žať. — Bezuzdný vietor dul, zohýnal silné stromy a šibal prachom a listím do oblokov. — Vetry ho i tahaly, kde by si nebol zažiadal. (Dbš. Pov.) — Vetry ho trápia. — Vietor zosilňoval sa každou minútou; hvízdal o rohy kaštieľa, duňal v komínoch. (H. Vaj. V. 303.)

viezť, veziem, viezol, vezený; **voziť**, -ím; — **sa**

vigília, -ie, večer pred veľkým sviatkom; nočná pobožnosť

Vígľaš, -a; **vígľašský**

víchor, -chra, *pl.* víchre, *l.* (vo) víchri: Letel ako víchor. (Dbš. Sl. pov.) — Víchor láme stromy. — Ako keď sa víchor zdvihne a na šíry háj dorazí, celým hájom rozkolíše, stromy zvrta, láme, srazí: tak na slovo Matúšovo celý tábor preč do skoku, čo mu v ceste leží, padne, rúbe, sráža na útoku. (L. Štúr: Matúš z Tr.)

víchorenie, -ia

víchrica, -e: On v hore prestál víchricu. — Hlas, ako čo by víchrica lipy lámala. (Sb. M. S.)

vika, -y = (Vicia sativa) ľadník

vikár, -a (*lt.*)

vikovina, -y, slama z viky

Viktor, -a; **Viktória**, -ie

vila, -y (*lt.* villa), dom na letovisku; dom na spôsob letohrádku stavaný

víla, -y = (nympha); **víly** = nadprirodzené dobré i zlé mladé devy v tenké biele rúcho oblečené, bývajúce v skalách a horách (vo vode rusalky). — Tam okolo Strečna cesta nebezpečná: pod zámkom sa skryly v bielych plachtách víly.

Viliam, -a

Vilma, -y

vina, -y, príčina zlého: Na služnom je vina. — Mne dáva vinnu. — Mne by sa mohla dávať vina. — Otec bol všetkému na vine. — Pravde žil som, krivdu bil som: to jediná moja vina,

a okrem tej žiadna iná. (S. Chalupka.)
vinár, -a; **vinárnik**; **vináreň**, -rne; **vinárstvo**, -a
Vincencia, -ie; **Vincent**, -a
vincúr, -a (*nem.* Winzer) *v.* vinohradník
vindikácia, -ie (*lt.*) = prisvojovanie *niečoho*; **vindikovať** si *niečo*
vinica, -e = vinohrad
vinič, -a (*Vitis vinifera*): divý vinič (*Ampelopsis hederacea*)
viničky, -čiek = rybezle
vinietka, -y (*fr.*), nalepený obrázok, ako typografická okrasa
viníť, -ím niekoho z *niečoho v. vinný*
vinník, -a = vinný; **vinnica**, -e
vinný: Porotci uznali ma za vinného z búrenia proti maďarskej národnosti. (HVaj.)
vínny: *v. ocot*
víno, -a, *pl.* vína (rozličných druhov), *zmenš.* **vínko**, **vínečko**, -a: nové, mladé víno; polynkové víno; samotočné víno (ktoré z hrozienu samo od seba tečie); staré víno. — Ale gágor ho páli i za tou štvrtou pintou vína a na jeden glg už bola pochovaná. (Dbš. Slov. pov.) — Huba, ryba, dyňa, sviňa potrebuje pohár vína. (Sb. M. S.) — Kto pije vína mnoho, potratí rozum od toho. — To víno muselo ísť cez mnohé vody (je Židom pokrstené, naliali doň vody). — To víno razí sudom. (Zátur.)
vinobranie, -ia: Tadolú, ta letia divé husi, k vinobraníu dolniak nože brúsi, horniak repu kope, dievky trú konope pri

mesiačku. (K. Kuzm., Venice 104.)
vinohrad, -u; **vinohradníctvo**, -a; **vinohradník**, -a; **vinohradnícky**
vinovatost, -ti
vinovatý = vinen, vinný (*vinš, nem.*) = blahoželanie, prianie; pozdravenie (*vinšovať, nem.* wünschen) = blahoželať, priať
vinúť, viniem = do kolečka točiť; — **sa**, krútiť sa, ohýbať sa
Viola, -y (krstné meno)
vipera, -y (*lt.*) = vretenica
vír, -u = krútnava (kde sa voda krúti); víchor; *iné je vír* (sova)
virgas, -a (*lt.*) = prút: Dostal virgas.
virgaf, -ám, skákať, vyhadzovať zadkom, ako kôň: teľa virgá
víriť, -im; — **sa** = točiť sa: Voda sa víri.
vírivý
virtuóz, -a, hudobný umelec, vynikajúci dokonalosťou hry
vis à vis (*fr. čítaj vizaví*) = na-proti; náprotivný
viselnica, -e = šibenica
visieť, -ím: Lampa visí zapálená. — Skala visí nad morom. — Život visel len na vlase. — Obraz visí na stene.
višňa, -e
viť, -vijem: kľbko viť, svíjať. — Vijem veniec a vplietam doňho ruže. (Dbš. Obyč.) — Vijem ti pierko, veru ti ho dám. (Sl. ps.)
vítanka, -y = vítacía reč
vítať, -am, pozdraviť: Vítajte u nás, sadnite si! — Vítam vás. — On sa s mnohými zvlášť

vítal, podávajúc im ruku. (Kukučín.) — Víťaj nám, sloboda, ale nie každému, a najmenej nášmu rodu slovenskému. Jednému sa líškaš, druhého ubíjaš, a na rovné právo sťa na smrť zabývaš. (V. Paulíny-Tóth.)

vítaz, -a, kto iného moc prekonal; hrdina

vítaziť, -ím: Pravda vždycky víťazí. — Bože, daj víťaziť nad zlobou sveta. — Trojaká vec nad človekom víťazí: zlato, železo a reč.

vítazný: v. činy

vítazosláva, -y = triumf

vítazstvo, -a, premoženie nepriateľa: Najväčšie víťazstvo — seba samého premôcť.

vitriol, -u (z *lt.*), soľ kovová: železný, medený, zelený, modrý

vivat! (*lt.*) = nech žije!

vivisekcia, -ie (*lt.*), pitva živého zvieraťa

vízia, -ie (*lt.*) = videnie

vizita, -y (*lt.*) = návšteva

vizitka, -y, lístok s vytlačeným menom

vízum, -za (*lt.*), potvrdenie v pase (cestovnom)

vižla v. **vyžla**

vjazd, -u

vklad, -u, vloženie; peniaze na úrok v sporiteľni vložené

vkladať v. **vložiť**

vkĺznuť, -nem: Nie po svete rozšírená nepravosť, ale čo z nej do srdca tvojho vkĺzne, sotí ťa do priepasti. (Lipa 273.)

vkoreníť sa, -ím sa

vkradnúť sa, -nem sa; **vkrašť sa**, -dnem sa, tajne niekam sa vlú-

diť: Že sa vkradla ľúbosť do srdienka. (Sl. ps.)

vkročiť, -ím

vkus, -u: O vkuse nespore!

vkusný = chutný

vlače, vlačí, sane; dve drevá na jednom konci spojené, na ktorých sa pluh vozí

vlačenie, -ia

vlačiak, -a, loď, ktorú ťahajú

vlačíť, -im; **vlačievať**, -am = ťahať, šmýkať; v. **vliecť**

vlačky, -čiek, sane

vlačuhy, -čúh, druh saní

vláda, -y = moc, sila; správa štátu; panovanie: mať vládu. — Nemáš tej vlády, abys to vykonal.

vládár, -a = panovník; kto vládne v mene iného; správca krajiny; **vládársky**

vládarenie, -ia

vládariť, -im

vládárstvo, -a

vládať, vládzem, vládu mať; — **sa**: Že sa on nevládze učiť. (Gr. Taj.) — Nevládzem toľko zarobiť. — Sú gazdovia, ktorí sa vládzu na 30 tisíc. — Dokiaľ som vládala, robila som, teraz už nemôžem. — Pomaly, ovečky, hore dolinami, ja som bača starý, nevládzem za vami. (Veniec 88.)

vládca, -u; **vládkyňa**

Vladimír, -a

Vladislav, -a

vládnúť, -nem, -ol niečím: Sedliaci i ženy vládli vidličkami a nožom s takou zručnosťou, ako ľudia vyšších stavov. (Kukučín.) — Nemôžem vládnuť perom = nemôžem písať. — Podte,

požehnaní Otca môjho, vládnite pripraveným vám kráľovstvom. (Mat. 25, 34.) — Boh všetkým vládne.

vládný

vládybažný

vladyka, -u = vládca, vládár; v cirkevnej slovančine = biskup

vlaha, -y = vlhkosť, mokrosť, voda

Vlchy, Vlách; **vlašský**

vľajka, -y = zástava na lodi

vľak, -u: skorý vľak, osobný, nákladný

vľákenko, -a *v. vľákno*

vľáknatý, **vľáknitý**, vľákna v sebe majúci

vľákno, -a, niťovitá časť látky rastlinnej

vľamač, -a

vľamať sa *v. vľomiť sa*

vľañajší *v. lañajší*

vľañajšok *v. lañajšok*

vľani *v. lani*

Vľára, -y; **vľársky**: Vľársky priemysel

vľas, -u, -a: na vľas; ... lebo strany sú si vo vľasoch. — Vľasy do pása. (Sb. M. S.) — Vľasy ako štetina; — ako konope; — ako hodváb; — ako žúžoľ; — ako oheň. — Vľasy mu lezú. — Vľasy sa mu zježily. (Zátur.) — Čert nespí; podaj mu vľas, chytiťa celého. (Sb. M. S.) — Dlhé vľasy, krátky rozum. — Inému by boly vľasy dupkom vstávaly od strachu. (Dbš. Sl. pov. I.) — Vľasy trčia ani štetka dohora, lebo ich ostrihli na krátko. (Kukučín: M. v.) — Dal sa mu do vľasov (chytil ho za vľasy).

vľasatica, -e = kométa

vľasatý

vľásenie, -ia, vľásky na koreni vľaský *v. Vľachy*

vľasnatý; **vľasový**

vľások, -sku, -ska

vľasť, -ti = vláda; zem otcovská, otcina: Pokoj a blaho vľasti nepýta jednu reč a jeden národ, ale jednu myseľ a srdce. (Kukuč. XXIII.)

vľastenec, -nea = milovník vľasti

vľastenka, -y = milovnica vľasti

vľastenecký, vľastencovi príslušný

vľastenectvo, -a = láska k vľasti:

Vľastenectvo nehlásal, ale dokazoval. Ukazujú to skutky, nie slová. (Kukuč. XVIII.)

vľastizrada, -y; **vľastizradca**, -u;

vľastizradný

vľastne, *prisl.*

vľastnícky; **vľastníctvo**, -a; **vľastník**, -a

vľastniť, -ím

vľastnoručný

vľastnosť, -ti, čo je niekomu vľastné prirodzenosťou al. zvykom

vľastný: vľastný brat. — Vzali si ma, vzali za syna vľastného, vychovali zo mňa junáka švárneho. (Sl. ps.)

vľavo, *prisl.* = naľavo

vľaziť, -ím; **vľazievať**, -am = vľahou napúšťať

vľaznosť, -ti = vľaha, mokrosť;

vľazný

vľča, -aťa

vľček, -čka

vľčí, -ia, -ie: vľčia dľapa, zelina (Heracleum sphondylium); — vľčie mlieko, rastlina (Lycogala). — Vyberie sa braček pre vľčie mlieko. (Dbš. Sl. pov.)

vlčica, -e, vlčia samica
vlčina, **vlčura**, -y, vlčia koža
vlčko, -a
vlečno, *prisl.*: Vlečno zavesená kabaňa a cedidlo lengaly mu prístojne. (Orol VI.)
vlek, -u
vletieť, -ím
vlhčiť, -ím
vlhkosť, -ti; **vlhký**
vlhnúť, -nem
vliat, vlejem; **vlievať**, -am; — **sa**:
 Rieka sa vlieva do mora.
vliecť, vlečiem; **vláčiť**, -im, po zemi ťahať, šmýkať; — **sa** = zdĺhavo ísť: Hmla po zemi sa vlečie. — Len tak s nohy na nohu sa vliekol. (Dbš. Sl. pov.) — Čo sa vlečie, neutečie. (Zátur.) Ledva som sa domov do vliekol (ťažko prišiel). (Rr.) — Vlečie sa ako smola. (Dbš.)
vliezť, vlezím; **vliezať**, -am: Lezie, lezie po železe, najde dierku, do nej vlezie (kľúč). (Sb. M. S.)
vliv, -u = vplyv; účinok; moc
vlívať, -am = vplývať
vlivný = vplyvný
vlk, -a: Vlkov som videl. — My o vlku, a vlk za humnami. — Nebude zo psa slanina ani z vlka baranina. (Sb. M. S.) — Chcel by mať aj vlka sýteho, aj barana celého. (Sb. M. S.) — Vlk ti krivdu robí a vlk ťa i súdi. (Zátur.) — Kto chce s vlkami žiť, musí s nimi vyť. (Zátur.)
vlkolak, -a, v rozprávkach človek, ktorý istým časom na vlka sa premenil a potom zas človekom byť mohol; úžerník

I. vlna, -y = ovčia vlna; kozia vlna; druh srsti
II. vlna, -y, pohnutá voda, val vody; voda vetrom vzbúrená; *zmenš.* **vlnka**, -y: Tichúčko prejala vlnka člnek z ruky sluhov a podala druhej, druhá ho podala tretej, a tak si ho podávaly vlnky jedna druhej, tichúčko, ľahúčko, až si ho dopodávaly k istému ďalekému, ďalekému ostrovu. (Dbš. Sl. pov.)
vlnenie, -ia: A naraz v dave ľudu cítiť bolo vlnenie.
vlnený, z vlny
vlniť, -ím = vlny robiť: vietor vlní vodu; — **sa** = more sa vlní
vlnistý, čo má na sebe veľa vlny; čo je na spôsob vln vodných
vlnobitie, -ia: v. morské
vlnovitý, na spôsob vln vodných
vlohy, vloh, čo do človeka prírodou je vložené, schopnosť
vlomiť sa, -ím sa; **vlámať sa**, -em sa: do domu
vloženie, -ia
vložiť, -ím; **vkladať**, -ám = do niečoho klásť: Nemá, čo by na zub vložil. (Rr.)
vložka, -y
vlúdiť, -ím; **vludzovať**, -ujem = s chytrosťou niekam vpraviť; — **sa**
vlúdne, *prisl.*: Prijali ho veľmi vlúdne.
vlúdnosť, -ti = prívetivosť; **vlúdny**
vmestiť sa, -ím sa = vojsť: Všetko sa mi to tam musí vmestiť. — Dobrých sa veľa vmestí. (Zátur.)
vmiesiť, -ím: do cesta
vmiešať, -am

vmurovať, -ujem
vmyslieť sa, -ím sa
vnášať, -am; vniešť, vnesiem
vňať, -ti: cvikľová, zemiaková vňať
vniešť, vnesiem; vnosiť, -ím
vnikať, -ám; vniknúť, -nem do
 niečoho
vníkavý
vnímanie, -ia = pozornosť
vnímať, -am
vnímavosť, -ti
vnímavý: duch, myseľ. — Miško
 bol vnímavý šuhaj. (Kukučín.)
m. vnístať piš: vojsť
vnivoč, prisl.: Vyšiel vnivoč (=
 v nič, na nivoč).
vnorený: vnorený v myšlienkach
vnoriť, -ím = pohrúžiť; — sa
vnosiť v. vniešť
vnúča, -ťa
vnučka, -y
vnuk, -a = synov alebo dcérin syn
vnukať, -ám; vnuknúť, -nem, zna-
 menie dať, učiť
vnuknutie, -ia
vnútiť, -im; vnútený; vnucovať,
 -cujem
vnútornosť, -ti; vnútornosti =
 vnútorné častky tela (viscera)
vnútorný: Kde počína sa márnosť,
 tam prestáva cena vnútorná.
 (Lipa.)
vnútri, prisl.
vnútro, -a: ministerstvo vnútra
vnútrozemie, -ia
vnútrozemský: more, plavba
vo v. v
vôbec, bez výnimky jedného al.
 druhého
voči, nepravá predl. s dat.: Deti
 voči rodičom musia byť úprim-
 né. — *m. voči piš radšej: proti*

voda, -y, teleso kvapkové, skladá
 sa z kyslíka a vodíka: Bola to
 voda na mlyn Maďarov. (J.
 Škultéty.) — To je voda na
 jeho mlyn; na jeho kameň. —
 Veľa vody ujde, kým sa to
 stane. — Voda hlavu, rozum
 nepomúti. — Voda mladým,
 víno starým. — Voda čistá
 ako kryštál; studená ako ľad;
 teplá ako lúh. — Boj sa tichej
 vody! — Tichá voda brehy
 podmýva. — V mutnej vode
 dobre ryby lapať. — Darmo
 liať vodu do koša. (Zátor.) —
 Márna práca košom vodu na-
 čierať. (Sb. M. S.) — Mám za
 vodou frajerôčku, mám za vo-
 dou za hlbokou a pod horou
 pod vysokou. (Emer. Pongrác.)
 — Počkaj ty, mlynárka, uro-
 bím ti škodu: stanem na mly-
 nicu, odrazím ti vodu. (Veniec
 117.) — Nestojí to za glg vody.
 (Dbš. Obyč.) — Leteli ponad
 hory a doly, až zostali pri stud-
 ničke, kde Anička vodu brala.
 (Dbš. Pov.) — Musel byť už
 veľmi smädný. lebo si hneď v pr-
 vom dome vody pýtal, aby sa
 mu dali napiť. (Sokol.) — Šu-
 hajkova láska a moja sloboda.
 naše milovanie ako v koši vo-
 da. (Sl. ps.) — Mnohí vraveli,
 že nevie ani vody zamútiť. —
 Všetko pôjde dolu vodou,
 o všetko prideme. (Kukuč
 XXIV.) — *Pl. vody, vöd =*
 minerálne vody.

vodáreň, -rne

vodca, -u; vodcovský; vodcovstvo,
-a

vodič, -a, *pl.* vodičia

vodička, -y: Teč, vodička, teč!

Tečte tokom, slzy moje, ktoré vylievam: mala som ja potešenie, už ho nemám. (V. Paulíny-T.)

vodík, -a = (hydrogen)

vodiť, -ím; **vodievať**, -am; — **sa**:

Vodil by si sa najradšej s kvintánmi. (Kukučín.) — Ostatne presvedčil som sa, že nehodno s vyššími sa vodiť. (Kukučín.)

— Vari ťa dač vodilo, že si do toho zabrdol. (Dbš.) — Keď sa somárovi dobre vodí, ide na ľad tancovať a zlomí si nohu. — Kde sa dobre vodí, ta sa rado chodí. (Dbš.) — Ako sa ti vodilo? — Nedobre sa mu bez ženy vodilo. — V. viesť.

vodka, -y: pripravená z lekárne

vodnačka, -y

Vodnár, -a, jedno z 12 súhvezdí zodiaka

vodnatieť, -iem

vodnatosť, -ti

vodnatý = plný vody; vodou preniknutý

vo dne: Pršalo vo dne v noci.

vodnica, -e = vodná repa (Bunium)

vodník, -a *v.* topelec

vodný, vode vlastný: vodná farba: vodná hladina

vodojem, -u = (bazén)

vodomet, -u

vodopád, -u

vodopisný

vôdor, -dra, priestor medzi povalou a strechou v humne

vodorovný, rovno položený ako voda v prirodzenom stave

vodovod, -u

vodrať sa, vderiem sa

vodstvo, -a

vôdzka, -y, uzda, opraty

vohľadač, -a = záletník

vohľady, -ov = zálety

vohnať, vžením, vohnal, vžeň *m.* vohľa (*z nem.* Hechel) *piš*: česák

voj, -a = vojsko: A voj za vojom divým útokom ta letí, kde boj na cára bijú tie slovenské deti. (Samo Chalupka.)

vojaček, -čka = **vojačik**, -a

vojačisko, -a, nemotorný vojak

vojačka, -y, vojakova žena

vojačkin, -a, -o

vojak, -a: Som vojak od rodu; kozáčka ma mala: nad mojou kolískou zástava mi viala. Zástava mi viala, trúby mi spievaly; víťaza mi otca na vojnu volali. (S. Chalupka.) — Som vojak od rodu, neumriem v pokoji, umriem ja vo svätom za môj národ boji. (Samo Chalupka.) — Bez jedného vojaka bude vojna. (Sb. M. S.) — Špatný vojak, ktorý nechce byť generálom. (Zátur.)

vojenčina, -y = vojenský stav; vojenský život; vojenská služba

vojenka, -y = vojakova žena

vojenný: *v.* zajatec

vojenský

vojna, -y, *pl. g.* vojen: *v.* domáca, obranná, výbojná; vojnu vypovedať, vyhrať, prehrať

vojnový: vojnové pomery

vojsko, -a, suma vojakov: vo vojsku

vojst, vojdem, vojdu, vošiel; **vchádzať**, -am; **vchodiť**, -ím

Vojtech, -a (Adalbert); **vojtešský**:

Spolok sv. Vojtecha

vojvoda, -u

vojvodina, -y

vojvodský; **vojvodstvo**, -a

vokáň, znak nad o (ô)

vokatív, -u, v skloňovaní mien tá forma, ktorú užívame, keď priamo oslovujeme: otče! chlapče!

Vokatív sa vkladá medzi slová vety bez všetkého sväzu. Ak stojí stred vety, oddeľuje sa čiarkami od susedných slov vety. Na počiatku vety oddeľuje sa čiarkou od nasledujúceho slova: Vyslyš, Hospodine, modlitbu našu! Hospodine, vyslyš modlitbu našu! Hospodine! vyslyš modlitbu našu!

Slovenčina, s výnimkou málo slov, užíva za vokatív nominatív: Pán brat! Pán minister! Pán profesor! Pán farár! Pán učiteľ! Milý brat môj! Milý priateľ! Mamička moja! Drahá sestra!

Šuhaj, šuhaj, kat ťa lámal, nejedno si dievča sklamal. (Veniec.) — Šuhaju, šuhaju! Ľudia ťa haňajú. (Veniec.)

vokátor, -a (*lt.*) = dohovor ev. cirkevníkov s učiteľom, s kňazom

vôkol *v.* okolo

vôl, vola, *pl.* voly. Nepamätá vôl, kedy teľaťom bol. — **volský**; (volok), *mn. n., a.* volky

vôľa, -le, *lk.* vôli: z dobrej vôle; vôľu lámať; Vašej Milosti vôľu zlomil. (V rukopise z r. 1592. R. str. 317.) — Možno iná vôľa ťa nadíde. (Kukučín.) — Vôľa

človekovi škodí, jestli s rozumom nechodí. — Prišla mu vôľa a poznovu sa oženit'. (Ht. Sl. ml.) — Dobrá vôľa všetko zdolá. (Zátur.) — To sa mu po vôli stalo. (Ht. Sl. ml.) — Najedli sa všetci do dobrej, sytej vôle. (Dbš. Sl. pov.) — Bratia aj mali, aj nemali vôľu do nich streliť. (Dbš. Sl. pov.) — Nedal si vôľu zlomiť (nedal sa prehovoriť). — Vyplnil vôličku mladej paničky, s radosťou mu podala ručičku. (Dbš. Sl. pov.) — Za svet by mu vôľu nezlomil. (Sb. M. S.) — Veru si mi k vôli (ľubiš sa mi). (Sl. ps.) — Len k vôli vám som prišiel. — Mladý človek, ak je sám a samostatný, môže sa tu zabávať do milej vôle. (Kukuč. XVI.) — Do dobrej, sytej vôle sa s ním natešil. (Dbš.) — Sedliak spieva v poli, to mi je po vôli, pôjdem za neho. (Koll. Zp.) — Chlieb so soľou a skutok s dobrou vôľou. (Sb. M. S.) — Nebol v najlepšej vôli. (Lipa I.) — Čo mu len na očiach vidí, všetko mu k vôli robí. (Zátur.) — My sa nahneváme, ale do spievania vôličky nemáme. (Sl. ps.)

m. voľaaký *piš*: **voľajaký**

voľací, -ia, -ie

voľačo, voľačoho

voľajak, voľajako, *prisl.*

voľajaký (skl. podľa „pekný“)

voľakam, *prisl.*

voľakde, *prisl.*

voľakto, voľakoho

voľaktorý (skl. podľa pekný)

volanie, -ia; **volaný**

volaf, -ám, -al, -aný; **volávať**, -am: volať niekoho niečím. — Volajú ho Janom. — Potom sa ho spýtal, či je, ako ho volajú. (Dbš. Sl. pov.) — Od prvej ženy mu ostalo dvoje detí, volali ich Evičkou a Janíkom. (Dbš. Sl. pov.) — Volal som na neho, ale ma nepočul. — **sa**: Ako sa voláš?

volavka, -y = hltavica (*Ardea cinerea*); **volavčí**, -čia, -ie

voľba, -y

vole, -í, choroba hrdlová (struma)

volebný

volenica, -e = vyvolená, sľúbenica: Dvanásť dievčat odišlo a Janko so svojou volenicou ostal. (Dbš. Pov.)

voliar, -a, pastier volov

volič, -a; **volička**, -y; **voličský**

voličstvo, -a

voliť, -ím; **volievať**, -am, 1. radšej chcieť: Volí trpieť, volí vyhnanstvo, ale nezapredá svojich otcov a svoje presvedčenie. — ... voľ nebyť ako byť otrokom. (S. Ch.) — 2. vybrať, vyberať: voliť richtára

voliteľnosť, -ti; **voliteľný**

voľkať, -ám; **voľkávať**, -am, povoľovať niekomu, po vôli byť, hovieť; **voľkať si**

voľky-nevoľky

voľne, *prisl.* = slobodno

voľnieť, -iem

voľnomyselný

voľnosť, -ti: Či v tých putách pohniť chcete, či si voľnosť vyberiete? (J. Botto.)

voľný = slobodný: v. priestor (**volok**, volka), *mn. n.*, a volky:

Moja žena rozum nemá, prepila mi volky s cudzími paholky poza humná. (Veniec 196.)

volovina, -y = volie (volové) mäso; volová koža

volový, volový chvost, rastlina (*Verbascum officinale*); volové ucho, rastlina (*Plantago major*)

von, *prisl.*; *nehovor*: ja v noci nikdy nevychádzam von, *ale prosto*: ja v noci nikdy nevychádzam; *nepíš*: vyžeň husi z obilia von, *ale*: vyžeň husi z obilia. (R. § 225.)

vôňa, -ne

voňáčka, -y, voňavá kytka

voňať, -iam; **vonívať**, -am

voňavka, -y, niečo voňavého, voňavá voda

voňavý: Milý môj, ružička voňavá. (Sl. ps.)

vonka, vonku, *prisl.*

vonkajší, -ia, -ie; **vonkajšok**, -ška

vonkoncom, *prisl.*: Dovoľte mi pri tom vašom ohni trochu sa obohriať, lebo ma nočná zima celkom zdrobila, už vonkoncom ďalej nevládzem. (Dbš. Sl. pov. I.)

m. vonkov píš: vidiek, dedina

m. vonkovan: vidiečan, dedinčan

vonný

vonok, -nku

vopchať, -ám; **vopchávať**, -am; — sa

vopred: Trochu postála a hned' zas vopred utekala. (Dbš. Sl. pov. I.)

vorať, voriem

vosk, -u; **voskovica**, -e = vosková sviečka; **voskový**

voskrz, *prisl.* = zcela, celkom, naskrze

voslep, *prisl.* = slepo
vospolný = spoločný, pospolitý
vospolok, *prisl.* = spolu, spoločne
vospust sveta (na skazu sveta):
 vospust sveta hovoriť, tárať,
 robiť (t. j. bez rozumu, ne-
 múdro.) — Výhonky, ktoré vy-
 hučaly na vospust sveta a
 nechcú hnať do kvetu a obrodiť.
 (Kukučín: M. v.) — Bľabotá
 vospust sveta.
voš, vši (*pediculus*): Tak čuší,
 ako voš pod chrastou. (Dbš.
 Obyč.) — Načo voš kašle, keď
 nemá plúc (t. j. chciet' vykonať
 niečo, čo prevyšuje sily). (Sb.
 M. S.)
vošky, -šiek: v. ma kúšu na dlani =
 svrbí ma dľaň
voštený: voštené plátno (na-
 voskované)
voština, -y; **voštinár**
voťkať, -tkám; **voťkávať**, -am; **vo-**
tknúť, -nem = vpichnúť, vložiť
voťrelec, -lca: Čo tu chcú tí vo-
 ťrelci?
voťrieť sa, -iem sa; **voťriať sa**, -am
 sa, bezočivo sa niekam vtisnúť
vótum, -ta (*lt.*), hlas; sľub Bohu
 daný; **voťivny**, sľubný (chrám vo
 Viedni)
vovaliť sa, -ím sa
vovedne, *prisl.* = vedno, spolu
voviesť, -vediem, -viedol; **vová-**
dzať, -am
voviezť, -veziem; **vovážať**, -am
vovliecť, -vlečiem
voz, -a: Vozy maliťažko naložené:
 veľa drahého tovaru viezli. (Dbš.
 Sl. pov.) — Blázon s vrchu voz
 popustí, kde ho má zdržiavať. —
 Ja o voze a on o koze (nedoroz-

umenie). — Prázdny voz sa
 nezasekne (hlúpy sa nad ničím
 nepozastaví). (Zátur.) — Voz
 prázdny vysotili na cestu a za-
 priaľajú voly. (Kukuč. III. 34.)
vozář, -a: Vožári železo viezli.
 (Dbš. Sl. pov.)
vožáreň, -rne; **vožářiť**, -im; **vožár-**
stvo, -a
vožataj, -a *o. vožár*
vožatajstvo, -a *o. vožárstvo*
voždajší = každodenný
vožeň, -žňa, voz železničný, vagón
vozenie, -ia
vožík, -a; **vožíček**, -čka
vožiť, -ím; **vožievať**, -am: Nebu-
 dem ťa v koči vožiť. — **sa**:
 vožiť sa po niekom = oho-
 várať niekoho
vožový
vožvrch, *prisl.*
vožvýš, *prisl.* = nahor, do výš-
 ky: Hoj, vyletel sokol z tiso-
 vého lesa, letí vožvýš, letí, vy-
 táča kolesá. (S. Chalupka.)
vožád, -u
vožadať, -ám; **vožadnúť**, -nem, do-
 stať sa, prísť, skočiť; oboriť sa
vožadlý; **vožadnutý**
m. vožadnúť niekomu do reči **piš**:
 pretrhnúť v reči, skočiť do reči
vožaliť, -im = vbehnúť
vožičať, -ám; **vožičnúť**, -em
vožis, -u = vožisanie, nápis
vožisať, -šem; **vožisovať**, -ujem
vožiť, vožiem; **vožiť**, -am: Vožija
 jeho slová do duše, ako suchá
 zem vožija rosu neba... (Ku-
 kučín: Dom v str. I. 99) — **sa**
vožlávať, -am, -em
vožliešť, vožlietiem, vožlietol, vožlie-
 tý; **vožlieťať**, -ám

vplyv, -u = vliv; **vplyvný**
vplývať, -am = vlivať: Osobnosti, ktoré mnoho písaly a tým na slovenskú verejnosť neodtajiteľne vplývaly.

vpočítať, -am; **vpočítavať**, -am

vprať, vperiem

vpratať, -cem; — **sa**: Milý, zlatušský frajer vpratol sa do suda. (Sb. M. S.)

vpraviť, -ím; **vprávať**, -am; **vpravovať**, -ujem = náležite vsadiť; — **sa**: Mladý gazda sa skutočne vážne vpráva do hospodárstva. (Rázus.)

vpravo = napravo

vpriasť, vpradiem; **vpriadať**, -am

vpustiť, -ím; **vpúšťať**, -am

vrabčí, -ia, -ie

vrabčiť sa, -ím sa, *jam.* ženiť sa

vrabec, -bca; O tom už aj vrabce na streche čviríkajú (to je známa vec). (Sb. M. S.) — Mladý vrabec učí sa čviríkať od starého. (Sb. M. S.) *zmenš.* vrabček, *mn. n.* vrabčeky

vracanie, -ia

vracať, -iam *o.* **vrátiť**

vradíť, -ím: Istotne by slovenčinu už aj Miklošič bol vradil v svojej srovnávacej mluvnici za osobitnú slovanskú reč.

vrah, -a, *pl.* -ovia, kto vraždí
vrachotiť, -ím, s rachotom vojst',
 vjachať

vraj

vrana, -y: Vrana vrane oko nevykole. — Povedala vrana vrane, že nás šklbať neprestane; sľubov, rečí krásnych dosti — veríme len skutočnosti. Hore, za česť, slobodu sloven-

ského národu. (Janko Kráľ.) — Vrana k vrane sadá, rovný rovného si hľadá. — Keď si prišiel medzi vrany, musíš kvákať ako ony. (Dbš. Obyč.) —

Zmenš. **vráňa**, -aťa; **vranka**, -y

vraní, -ia, -ie: vranie pero, hniezdo; vranie ucho, rastlina (Peziza aurantiaca)

vraník, -a = vraný kôň: Dal si vraníka svojho osedlať. (Dbš. Pov.)

vraný: čierny

vráska, -y: vrásky čela; vrásky na tvári

vráskavý, **vráskovitý** = plný vrások

vráskovaný

vráskovať sa, -ujem sa, vrásky dostávať

vrásť, vrastiem; **vrastať**, -ám; **vrastený**

vraštiť (sa), -ím (sa)

vráta, vrát: Čudoval sa ako teľa na nové vráta. (Dbš. Sl. pov.)
zmenš. **vrátka**, -ok

vrátať, -am

vratič, -a, zelina (Tanacetum vulgare)

vrátiť, -ím, vrát', vrát'me, vrát'te:

vracať, -iam niekomu niečo; dávať: Vrátil mi požičané peniaze. — **sa**: Vracia sa chudákom. — Ani na druhý — na tretí deň sa nevracal. — Vráť sa, milý, zpoza vody, vrát' mi kľúče od slobody. (Sl. ps.) — Ale teraz už vďačne by sa bola vrátila do počestnej chudoby svojej, ale darmo. (Dbš. Pov.) — Viac sa ku mne nevracaj! — Vráť sa, šuhaj, vrát' sa ku

mne, poteš smutné srdce vo mne. — (Sl. ps.) — Vyšiel na polovačku a toto je už tretí deň, čo sa domov nič nevracia. (Sb. M. S.) — Ešte sa ten kameň vo vode obráti, ale moja mladosť nikdy sa nevráti. (Sb. M. S.)

Vrátna dolina

vrátnik, -a; **vrátny**, -eho

vra, -y, hluk hovoriacich: Mnoho vravy, málo správy. (Z. Obz.) — Vra v chlapov zvučne ozýva sa nocou a ženy spustily nárek. (Timr.)

vraviť, -ím: v. po slovensky. — Ráďte takých vecí nevraviť. — Rečisa vra via, a chlieb sa je. — Čo ti je do toho, kto vra ví? Na to pozoruj, čo vra ví!

vravor, -u = vra va: Takýto vra vor sa strhol medzitým. (Phřd. III.)

vrazdiť sa, -im sa, často z izby vychádzať a zasa do nej sa vra cať

vraziť, -ím; **vra**žať, -am = vbiť, vtĺcť: Sotvaže zazrel Martinko milý šumných dievčín vselý shon, sotva dpočuť spievať tie víly, do duše mu vra zil ten tón, vra zil mu do nôh. (Sldk.)

vražba, -y = čary, čarodejstvo; Chrasty na tom dieťati, to sú vám vra žby. — V jej oku vra žba vábivá. (Phřd. 1889.) — Ukáž ten prsteň, môže byť vra žbou zakliaty. (Dbš. Sl. pov.)

vražda, -y

vrazdiť, -ím; **vra**zdievať, -am = zabíjať, usmrcovať

vražedník, -a = vrah; **vra**žednica, -e

vražedný, vra ždiť náchylný

vrba, -y

vrbcovať, -ujem; **v**rbčiť, -ím = vrbcom šit'

vrbec, -bca = malý švík

vrbica, -ce; **V**rbica (miestne meno)

vrbie, -ia = vrby

vrbina, -y, miesto, kde veľa vrh rastie; zelina (*Lythrum salicaria*)

Vrbové, -ého (obec)

Vrbovok, -vka (obec)

vřbový, vřbová huba (*Polygonus ignarius*)

vřkanie, -ia

vřčanlivý: Teta po staropanensky je vřčanlivá.

vřčať, -ím, nevrlosť, hnev svoj vřčaním prejavovať: Zlý pes, ktorý vřčí, horší, ktorý mlčí. (Rr.)

vrece, **v**reco, -a, *pl. g.* vriec: Nekupuj prasa vo vreci.

vrecko, -a: Bohatnúť z vreciiek daňujúcich. — Položil ich nedbale do vrecák. (Kukučín.)

m. vreckovka *píš* ručník, ručníček, šatôčka

vreckový: v. nôž, kalendár

vrecúško, -a

vred, -u = rana (*ulcus*); zradnik: Vred ho hádzal. — Vred ťa metal. (Zátor.); **v**redík, -a

vrednatý, vredovitý; vredový

vrelosť, -ti; **v**relota, -y

vrelý = horúci

vres, -u = šedivník; **v**resový

vresk, -u = krik (bolesťou alebo strachom vynútený)

vresknúť, -nem; **v**reskať, am

vreskot, -u

vrešťať, -ím: Zlatohlavá niesla dieťa

v povoji a čičikala, aby nevrešťalo. (Kukuč., XXII.) — Nevrešť mi tu poza uši. (Dbš.)

vretenár, -a

vretenica, -e = vipera

vreteno, -a: Na vreteno sa pri pradení niť navíja; **vretienko**, -a

vrez, -u

vrezať, vrežem; — **sa**: Ťažko je zabývať, čo videlo oko, keď sa mu vrezalo do srdca hlboko. (Sl. sp.)

vrh, -u = vrhnutie, hodenie: jedným vrhom; vo tri vrhy = tri razy

vrhať, -ám; **vrhnúť**, -nem = hodiť, metať; — **sa**: vrhnúť sa na niekoho

vrch, -u: Všetko vyjde na vrch (na svetlo). (R. str. 318.) — Ide si on horami, vrchami večer pri peknom mesiačku. (Dbš. Pov.) — No, len ta vo meno božie do toho vrchu. (Dbš. Pov.) Za skleneným vrchom, za drevenou skalou (= nikde). (Sb. M. S.) — Ručal strašne, že sa všetky vrchy a doliny ozývaly. (Dbš. Pov.) — **vrchhlava**: Na vrchhlave má plešinu. — Za vrchstolom.

vrcheň, -chňa = veko, pokrývka, vrchnák: Zo zlata truhlu, vrcheň z kryštálu. (Sl. ps.)

vrchnák, -a = vrcheň: Klincami pribitý vrchnák.

vrchnosť, -ti = vláda, moc, úrad

vrchnostenský

vrchný

vrchol, -u, vrchná časť, koniec nejakej veci: na vrchole

vrcholec, -lca = vrchol: na sa-

mom vrcholci stromu = na najvyššom bode stromu

vrcholíť, -ím (= kulminovať)

vrchovatý, **vrchovitý** = vrchom nameraný; kopcovitý, hornatý

vrchovina, -y, kraj, kde sú vrchy

vrchový = jazdiť určený (*rus. verchový*): Na vrchovom koni prišiel milý k nám.

vrchstól, -ola, miesto za vrchom stola: Pán richtár s učesanými nahladko vlasmi sedí za vrchstolom. (Kukuč. XII.) — Otec sedávajú za vrchstolom.

vriaci: vriaca kaša

Vrica, -e (riečka)

Vrícko, -a (obec)

vrieskať, -am; **vriesknuť**, -nem

vrieť, vriem = variť sa: Vrie v ňom ako v hrnci. (Zátur.) — Žlč vo mne vrela, keď som to počul. — V ňom len tak vrelo. (Sb. M. S.) — A tak vrelo v drakovi od jedu ako v kotle. (Dbš. Sl. pov.)

vrkoč, -a, zapletené vlasy

vrkočatý: Trh v Bystrici prázdny. Ani len vrkočatých Hrochtanov s barančatmi. Ničoho nič. (Kukuč. XXIII.)

vrodený = prirodzený

vrstovnica, -e, ženská toho istého veku; čiara v kartografii

vrstovništvo -a

vrstovník, -a, človek toho istého veku, rovesník: Smrť vrstovníka vždy je mohutné pripomenutie, že jej nemôžeš vyhnúť. (Kukuč.: Dom v str. II. 64.)

vrstva, -y, *pl. g.* vrství, vrstiev: Vrstvy kamenného uhlia boly tenké, chytro ich baníci vylámali.

vrstvenie, -ia

vrstviť, -ím, na vrstvy, druhy rozdeľovať

vršina, -ý = vrch

vršisko, -a

vršiť, -im = naplňat'; vršky robiť; — sa = pomstiť sa: Či sa už nezačal vršiť. (Kukučín: M. v.) — Vršiť sa, najmä na slabom, nie je pekná vec. (Zátur.) — Ja nezačnem — nie, vršiť sa nebudem. Brániť sa budem, ale nie napádať. Nech si on rozhodne, čo volí — pokoj a či boj! (Kukuč.: Dom v str. II. 64.)

vrškovať

vršok, -šku: Čo vršok prejdeš, iný kroj najdeš. — Podme na maliny, budeme sa dívať s vršku do doliny. (Dbš. Obyč.) — Vidí pred sebou na holom vršku vysoký zámok a pustí sa vrškom. (Dbš. Sl. pov.)

vrštek, -a: Chcela som odrezat' vrštek. (Dbš. Obyč.) — Povedz, milý, čo si myslel, keď si na vysoký vrštek vyšiel. (Sb. M. S.) — Keď sa my minieme, minie sa krajina, ako by odpadol vrštek z rozmarína. (Lipa, II.)

vrtací, -ia, -ie: v. stroj, náčinie
vrtáč, -a, kto vrtá; chrobák-lykožrút

vrták, -a = nebožiec

vrtanie, -ia: dreva, kovu; v. ručné, strojné

vrtat', -ám, vrtat', -am, dieru nebožiecom robiť: Vrtalo mu to v hlave. (Dbš.) — Nevrtaj, rozštiepiš. (Sb. M. S.)

vrtielka, -y

vrtieť, -ím = obracať, točiť; — sa: Pes vrtí chvostom. — Ale to ovocie a to hrozno vrtelo Ježibabe v hlave. (Dbš. Sl. pov.) — Vretienko vrtí sa ako na hody chlapča v ruke matrinej. (Sldk.) — Vrtí sa ako vreteno. (Zátur.)

vrtkavý, hýbajúci sa; nestály: Vrtkavé na vojne býva šťastie. (Lipa.)

vrtko, prísl. = obratne

vrtký, vrtkejší = obratný: vrtkí chlapci; vrtký ako jašterička, ako srnka, ako živé striebro. — Chcel Štefana ovaliť kyjačikom; ale Štefan vrtkejší hodil mu vajce do čela. (Dbš. Sl. pov.)

vrtnúť v. vrtieť

vrtoch, -u = nespokojnosť

vrtošivý

vrtošný = vrtochy majúci

vrtuľa, -le

vrub, -u, zárez na pamäť; na váš vrub = na váš účet

vrúbeľ, -bľa, konárik, ktorý na iný strom štepiť sa má

vrúbiť, -im; vrubovať, -ujem; vrúbať, -am = vŕať; štepiť; obrubovať: ručník červenou niťou

vrúcnosť, -ti = horlivosť: srdečná vrúcnosť

vrúcný = horlivý: modlitba, láska
Vrútky, -tok; na Vrútkach

vrútiť, -im: A prvý bača kulačok zdvihne: „Za dobré zdravie“ — k ústam ho prihne, dobrých pár glgov si vrúti. (Sládk.) — sa

vryť, vryjem; vryvať, -vam; — sa: Ten žiaľ sa do duše vryl. (Sldk.) — V útlom veku hlboko

vryly sa do jej duše krásy a prelesti hôrneho slovenského kraja. (HVaj. V. 31.)

vrz, -u = vrznutie: Prišiel skoro jedným vrzom (na raz) so svojimi ľuďmi. (Kukučín: M. v.)

vrzgať, -am; **vrzgnúť**, -nem; **vržďať**, -ím: Zamrznutý sneh vržďí mu pod nohami. (Kukuč. III. 145.)

Nevržďi! — Vrátnami bez prestania vrzgal. — Vo dverách ani nevrzglo. (Dbš. Sl. pov.)

vrzgvý

vrzgot = vrzganie

vržďať *v.* vrzgať

vrznúť: Vrzly na humne vráta, hoci opatrne otvárané. (Kukuč. III. 61.)

vsácať *v.* vsotiť

vsadiť, -ím; **vsádzať**, -am: v. zuby, okno

vsiakať, -am; **vsiaknúť**, -nem = vtiecť, vpiť sa, vtiahnuť sa: Všetka voda do zeme vsiakla.

vskutku, *prisl.* = naozaj: On vskutku odpustil mi. — V skutku jeho zračí sa veľkodušnosť.

vsotiť, -ím; **vsácať**, -am = vstrčiť

vstať, vstanem; **vstávať**, -am: Už Slovensko vstáva, putá si strháva. (J. Matúška.) — Starý neborák so dňa na deň slabol, až raz i obľahol, ani viacej nevstal. (Dbš. Sl. pov.) — Vlasy mi vstávaly od hrôzy. — Kto včas ráno vstáva, Boh ho požehnáva.

vstavač, -a (kvetina, *Orchis militaris*.)

v stave *v.* stav

vstavíť, -ím

vstrčiť, -ím; **vstrkať**, -am = vtlačiť, votknúť

vstrieknuť, -nem; **vstriekať**, -am

vstup, -u = vstúpenie; vchod

vstúpiť, -ím, vstúpia; **vstupovať**, -ujem = vchodiť: Do stavu manželského vstúpiť. — Nevstupuj mi do počtivosti. (Sb. M. S.) — Slzy mu hneď do očí vstúpily.

vstupné, -ého, plat za vchod

vsuť, vsujem; **vsunúť**, -niem; **vsúvať**, -am = vtisnúť, vtlačiť, vstrčiť

vsuvka, hlásku v stredine slova pridanú voláme vsuvkou, na pr.: srebro — striebro

vsypať, -em; **vsýpať**, -am

všade, *prisl.*: Všade dobre, doma najlepšie. — Všade bol a nič nevykonal. (Zátor.) — Všade sa popod nohy pletie.

všadebol, -a, neposedný človek

všadeprítomnosť, -ti

Všadeprítomný = Boh

všadiaľ, *prisl.*: A ľud odvšadiaľ sa hrnie. (A. Sládk.)

však = veď: Bože, daj zdravia a chleba, však nám viac netreba.

(Dbš.), Však 'klad' na prvé miesto vo vete: Len príď, však ti poviem, čo si vykonal. — *Miesto*: Zpočiatku bol dobrý, potom však sa pokazil, *piš*: Zpočiatku bol dobrý, ale potom sa pokazil.

všakovak, *prisl.* = všelijako: Dost' kráľ všakovak i hrozil i prosil. (Dbš. Sl. pov.) — Počalo mu byť, pravda, všakovak, srdce mu klepalo. (Dbš. Pov.)

všakovaký = všelijaký: Nasľuboval jej všakovakých vecí. (Dbš. Sl. pov.)

všakový = všelijaký: Všakovi ju pýtali, ale ona nemala vôľu ani za jedného z nich. (Dbš. Sl. pov.) — Hja, jesto všakovej biedy na tomto svete. (Kukučín, XIII.)

všakver? = pravdaže?

všantročiť, -ím; všantročovať, -ujem, klamom, silou viesť: Bolo povstanie politické, namierené proti cudzincom, ktorých Peter všantročil do Uhorska. (Sl. Let. IV.)

vše = vždy, zavše, naveky, vždycky: Neraz vbehol k richtárovi, najdúc vše výhovorku.

všedníť, -iem

všedný = každodenný, obyčajný; šaty na všedný deň; vš. hriech (malý). — Po šiestich všedných dňoch svätíme deň nedele, deň odpočinku a služby Bohu. — Človek je on všedný, ktorý sa bude večne motať v obvyklom kruhu, po vychođených koľajach, bez veľkého lámania hlavy, ktorú mu druhí beztak ustavične kálajú. (Kukučín: Dom v str. I. 16.)

Všechsvätých

všeličo, -čoho: Kritika nás môže poučiť o všeličom.

m. všeliaký piš: všelijaký

všelijako, prísl.: Ide to tam všelijako.

všelijaký

všelikade, prísl.

všelikam, prísl.

všelikde, prísl.

všelikto, -koho

všeliktorý

všeliniečo, -čoho: Zjedla i húsku

i prasiatko: ešte potom všeliniečo za tým kochom. (Dbš. Pov.)

všemoc, -i: všemoc božská

všemocný

všemohúci; Všemohúci = Boh

všemohúcnosť, -ti

všemožný

všeobecnosť, -ti

všeobecný, všetkým obecný: vš. povstanie, amnestia; všeobecné pravidlo

všepleta, -y

všeslovanský; Všeslovanstvo, -a

všestrannosť, -ti

všestranný: rozvoj, vzdelanosť

m. všetečný piš: zvedavý

všetok, -tka, -tko; -ého, -kej;

pl. n. muž. všetci (živ.), všetky,

(než.); pl. n. žen. i str. všetky;

pl. ak. muž. všetkých (živ.);

všetky (neživ.); pl. ak. žen. i str.

všetky

Slovák hovorí bez „všetko“:

To mi je jedno. Mne je jedno,

či tak, či inak budete súdiť. (M.

M. Hodža, v rukopise.) (R. str.

318.) — Všetci za jedného a

jeden za všetkých. (Zátor.) —

Nemá všetkých doma. (Rr.) —

Všetci sú hrdí, všetci veselí,

všetci sú švární, všetci sú

smelí, všetci synkovia Poľany.

(Sldk.) — Všetko má svoj

čas.

vševediaci, kto všetko vie; Vše-

vediaci = Boh

Vševidiaci = Boh

vševládny

všímať si, -am si; všimnúť si,

-nem si niekoho, niečoho: Slu-

žobníctvo všímalo si málo do-

mácej panej. — Kto ctí národ, všetkého si rád všíma, čo mu národ v pamäť uvádza. (Koll.) — Každéj maličkosti si v dome všíma.

všímavosť, -ti = pozornosť
všímavý
všiť, všijem
všivač, -e, všivaví ľudia
všivák, -a, všivavý človek; **všiva-vec**, -vca
všivavieť, -iem, -ejem
všivavý
všivec, -vca = zelina (*Pedicularis*)
všivý
všmyknúť sa, -nem sa = vklznúť
vštepíť, -ím; **vštepovať**, -ujem = vsadiť: všt. presvedčenie
vtáctvo, -a: V stráni nad potokom šteboce poľné vtáctvo. (Kukučín.)
vtáča, -aťa, *pl.* vtáčatá, vtáčence: Zaspievalo vtáča na kosodrevine: čo komu súdené, veru ho neminie. (Veniec, 172.) — Pozriem, či vtáčence nesadajú na hrozno. (Kukučín.) — Kto vám povedal, milé vtáčence, by ste do krajov iných letely? *zmenš.* vtáčatko, -a
vtáček, vtáčok, -čka: Tu nechyrovať ani vtáčka ani letáčka. (Dbš.)
vtačí, -ia, -ie: Nič mu nechýba, iba vtačie mlieko.
vtačiar, -a
vtáčik, -a: Vtáčiky spievajú až radosť. — Povedzže mi, povedz, ty vtáčik jarabý. (Sl. ps.)
vtáčnik, -a (*rastlina*)
vťahovať *o.* vtiahnuť
vták, -a: To sú dobrí vtáci! (iron.

personif.) — Vták, čo do svojho hniezda trúsi. (Sb. M. S.) — Tie dve staršie boly do roboty ako osy a tá najmladšia ako olovený vták. (Dbš. Sl. pov.) — Vyletel vták hore nad oblaky, mal on perie nado všetky vtáky. (Sl. sp.)
vtasiť, -ím = vraziť; — **sa** = vbehnúť
vtedajší
vtedy, *prisl.*: Vtedy sa mi najkrajší sniček v srdce vlúdi, keď mi myseľ z večera za hviezdami blúdi. (Ľudm. Podjavorinská.) — Každý vtedy, keď má kedy. (Sb. M. S.)
vtekať *o.* vtiecť
vtelenie, -ia
vteliť, -ím = intabulovať; telo na seba prijať
vteperiť sa, -ím sa: Vteperiť sa do vagóna. (Rr.)
vtesniť, -ím
vtiahnuť, -nem; **vťahovať**, -ujem; — **sa**: Vzala kahanec do ruky a vtiahla sa na prstoch do tej izbičky, kde spali. (Dbš. Sl. pov. I.) — Nepriateľ vtiahol do našej krajiny.
vtiahnutie, -ia
vtiecť, vtečiem; **vtekať**, -ám: rieka vteká do mora
vtierať (sa) *o.* votrieť (sa)
vtip, -u
vtipkár, -a
vtipkovať, -ujem
vtipnosť, -ti
vtipný = rozumný, múdry, dômyselný
vtisnúť, -nem; **vtískaať**, -am
vtlačíť, -ím; **vtláčaať**, -am: Sberba

tatárska do Moravy sa vtlačila. (Sl. Let. II.)
vtlak, -u = vtlačenie
vtĺct', vtĺciem; **vtĺkať**, -am: Nemôžem mu nič do hlavy vtĺct'.
vtok, -u = vtekanie
vtom, *prísl.*, vtedy, naraz; *iné je* v tom
vtrepať, -em
vtrhnúť, -nem: Vojsko nepriateľské vtrhlo do Poľska.
vtrieliť (sa), -im (sa) = vbehnúť, vletieť
vtrieť (sa), vtriem (sa) = votrieť (sa)
Vulgáta, -y (*lt.*), latinský preklad Biblie, schválený cirk. snemom tridentským
vulkán, -a = sopka; **vulkanický**
v ústrety, *prísl.*, *ako predl. s dat.*: Deti idú v ústrety svojim rodičom.
vy, vás, vám, vás, vami: Ach, veď vám (datív mravnej účasti) je ten človek zlodej.
vy-; táto predpona pri slovesách označuje dej alebo smer znútra na vonok, na pr.: vyhnať, vyložiť ap.; niekedy len perfektivuje dej: vyhotoviť, vypracovať ap. (R. str. 318. Srov. § 210. 5.)
vyárendovať, -ujem
vybačovať, -ujem = doslúžiť, vykonať povinnosť, prestať byť bačom: Už som vybačoval, už som vysalašil, už som si valašku na klinček zavesil. (Sl. sp.)
vybadať, -ám = zvedieť, vyšetriť
vybádať, -am = vypieňovať
m. výbava *píš:* veno
vybaviť, -ím; **vybavovať**, -ujem = vykonať, urobiť: Lenivý úradník

vybavuje len najnevyhnutnejšie veci.
výbeh, -u = vybehnutie, výpad
vybehať, -ám; **vybehávať**, -am;
vybehnúť, -nem: Vybehal si almužnu. — Vybehal kone (behom ukonal). — Na jeho hlas z domu vybehol. — Daj pozor na mlieko, aby nevybehlo (nevykypelo). — Priekupníci všetko po dedinách vybehajú. — Deti moje, mohly by ste, povedá, vybehnúť niečo zastreliť. (Dbš. Sl. pov.) — Vybehal sa, preto dobre spí.
výber, -u: Vajcia na výber tri za korunu, štyri bez výberu. (Kolár). — Bolo toho až na výber.
vyberač, -a
vyberačný: v. jedle
vyberať, -ám; **vybrať**, -beriem = vyňať; voliť, oddeliť; — **sa** = chystať sa, ísť niekam: K jari idú podrezávať a súš vyberať (suché plásty z úľov). (Dbš. Obyč.) — Kto si veľa vyberá, ľahko si aj preberie. (Dbš.) — Na tretí deň sa s jedlom do hory vybrali. (Dbš. Slov. pov. V.) — Poznaj si ju, vyber si ju. (Dbš. Sl. pov. I.) — Ľahko si je vyberať, keď je v čom. — Pes psovi najlepšie zná blchy vyberať. (Sb. M. S.) — Po svadbe sa vybrala svojho otca navštíviť. (Dbš. Sl. pov. I.)
výbežok, -žku
vybiedený
vybieliť, -im: plátno; **vybielený**
vybíjaný: valaška striebrom vybíjaná; klobúčik vybíjaný; šelma vybíjaná

vybíjať, -am; **vybiť**, -ijem = vytĺcť; deravým urobiť; **vybíjať** ozdoby na rúčkach, rukovätiach, remeňoch

vybľabotať, -ám, -cem; **vybľabtať**, -cem: Hneď vybľabce, čo mu slina na jazyk prinesie.

vyblednúť, -nem: látka vybledla

vyblknúť, -nem; **vyblkovať**, -ujem = vyšľahnúť plameňom: Svetlý plameň vyblkuje.

vybočiť, -ím; **vybočovať**, -ujem

vybodkovať, -ujem

výboj, -a: Slovania zbraň nosili na obranu, a nie na výboj. (Šf.)

výbojne, *prisl.* = (ofenzívne)

výbojný = násilný, útočiaci, dobývajúci: Slovania neboli národom výbojným. (Šf.)

vybojovať, -ujem = bojom dostať

výbor, -u = niečo vybraného: dozorný výbor, obecný výbor, krajinský výbor. Výbor z básní Jána Hollého.

výborne, *prisl.*

vyboriť, -ím = vylámať

výborník, -a, člen výboru; **výbornička**, -y

výborný = vybraný; veľmi dobrý

vybozkávať, -am: Dala by sa vybozkávať, ale nemám komu. (Koll. Zp.)

vybrakovať, -ujem: vybrakovať tovar

vybraný: vybraná spoločnosť

vybrať v. **vyberať**

vybratý: Musela hneď ráno vyjsť celkom vybratá. (Kukučín.)

vybrázdiť, -im

vybrádnúť, -nem: Sotva som vybrádnol z nebezpečenstva. (Sl.

Let.) — Vzdychol si, že konečne vybrádnol, kde bol vhu-pol neopatrne. (Kukuč.)

vybrhliť sa, -ím sa = vydrhnúť sa, vymyť sa

vybrnknúť, -nem = vyletieť: Holúbky z hájika vybrnkly, vybrnkly, aby sa nikdy nevrátili. (Sldk.)

vybrodiť, -ím: kone v rieke (brodením vymyť)

vybrúsiť, -im: Sekerečku oceľovú vybrúsim. (Sl. ps.)

vybubnovať, -ujem, bubnovaním vyhlásiť

vybudovať, -ujem: chrám, dom. — On vybudoval svoj dom, postavil ho na mocné základy. (Kukučín: Dom v str. II. 171.)

výbuch, -u = vybuchnutie (explozia): Spoločnosť bola už nemilo dojatá Žúrikovým výbuchom. (HVaj. V. 135.)

vybúchať, -am; **vybuchnúť**, -nem; **vybuchovať**, -ujem = s buchnutím vyletieť; vystreliť; vybľabtať: Zlý vietor v šachtách vybuchol a všetko zasypal.

vybuchnátovať, -ujem: Dobré ho vybuchnátovala a potom vystrčila. (Dbš. Pov.)

vyburcovať, -cujem, búrením zobudiť: Žofia, nahnevaná, obliekla sa a nechcela mu prepáčiť, že ju tak zo sna vyburcoval. (Kukuč. III. 130.) — Striasol sa, ako človek, razom vyburcovaný zo sna, a zbledol. (H. Vaj. V. 231.)

vybúriť, -im = vyburcovať, búrením zobudiť; — **sa** = prestat' búriť

vybúšit, -im; **vybuchovať**

výbušný

vycediť, -ím; **vyciedzať**, -am, cedením vyliat', vypustiť: v. krv za národ

výcedky, -ov, slievky zbytkov nápojov

vyceriť, -ím; **vycerovať**, -ujem; **vyčierať**, -am: v. zuby na niekoho

vycibrený

vycibriť, -ím = vybrúsiť, vystrojiť, vyparádiť; — **sa**: Dobre sa vycibril medzi ľuďmi. (Zá-tur.) — Keď sa tam vycibríš za dva, za tri roky. (Koll. Zp.)

vycicať, -iam; **vyciciavať**, -am: Z palca to nevycical.

vyciedzať v. vycediť

vycifrovať, -ujem = vystrojiť, vyparádiť: Sestry sa vycifrovaly a išly na tanec. (Dbš. Sl. pov.)

vycigániť, -im

vycítiť, -im: Vycítila z jeho reči, z výrazu jeho tvári všetku lásku, čo prechováva k jej deťom; on, o ktorom vždy myslela, že na jej deti nikdy nemyslí. (Kukuč.: Dom v str. I. 28.)

vycivený: Nuž, berte si len, berte si, naši páni! Zlodeji berú, berú žobráci vycivení. (A. Sládk.) — Starý, starý väzeň, vycivený, lysý; brada snežnobiela do pása mu visí. (Sam. Chalupka.)

vycivieť, -iem = vychudnúť: Vycivel na triesku. (Dbš. Pov.)

vycmúľať, -am

vyciť, -ím = vyhrešiť, vynadať: Najprv sa uctili, potom sa vycťili. (Rr.)

vyčúdiť, -im = vyčistiť

výcudky, -ov, ostatky čisteného zbožia

vycválať, -am: v. na koni zniekadiaľ

vycvičiť, -ím: **vycvičovať**, -ujem = zdokonaľiť

výcvik, -u

vycvrkať, -am

vyčachriť, -ím

vyčakať v. **vyčekať**

m. výčap piva **piš**: čapovanie piva **vyčapovať**, -ujem, čapovaním vyprázdniť

vyčaptať, -ám, -cem, vykriť opätky

Výčapy-Opatovce, Výčap-Opatoviec (obec); vo Výčapoch-Opatovciach

vyčariť, -ím; **vyčarovať**, -ujem: „Raj, raj!“ zvučalo Ferkovi v duši, a toto pohnutie vyčarovalo mu slzu do oka. (Kukučín.)

vyčasíť sa, vyčasilo sa = vyjasnilo sa

vyčerpať, -ám, -em; **vyčerpávať**, -am: vodu

vyčesať, -šem; **vyčesávať**, -am: hrebeňom

výčesky, -ov: z vlasov, z ľanu, vlny

vyčiarovať, -am = vytrieť

vyčierať v. **vyčrieť**

výčin, -u, čin bezohľadný, násilný: A susedné národy počujú o ich výčinoch a skutkoch... (Sl. let.)

vyčíňať, -am = vyvádzať, vystrájať, robiť hlúposti

vyčistiť, -ím = čistým robiť; vyprázdniť

vyčítať, -am; **vyčítovať**, -ujem = vyčítať z knihy, z očí; dohovárať; výčitky robiť; vyčítať niekomu chyby; istý počet oddeliť a niekomu oddať: Vyčítať peniaze na stôl. — Vyčítal mu kapitolu. — Netajím, že sa z tých zpráv dá vyčítať boj pohanstva proti kresťanstvu. (Sl. Let. IV.) — Zo sliateho vosku vyčítuje potom čarujúca svoju veštbu. (Phřd. III.)

výčitka, -y = dohováranie: Výčitky svedomia snaží sa prehlúsiť zúfalými výkrikmi: „Nie som vina — nie som vina...“ V nich ako by nachodil ospravedlnenie... (Kukuč.: Dom v str. II. 111.)

vyčkať, -ám; **vyčkávať**, -am: *niečo, niekoho, niečoho*: Spríkrilo sa mu vyčkávať. — Čas sa vyčkať musí. (Bern.) — Nuž sadol si tam, a tam vyčkával. (Dbš. Pov.) — Tešil tú paničku, aby už len vyčkala do pokona. (Dbš. Pov.) — Vyčkaj času, ako hus klasu. — Nepriatelia sú za nami, máme ich vyčkať (Lipa.)

vyčľapkať, -ám

vyčľapnúť, -nem

vyčnievať, -am

vyčrieť, -iem; **vyčierať**, -am = vyčerpávať: vodu zo studne

vyčuchať, -ám; **vyčuchávať**, -am
vyslídiť

vydaj, -a, -u: Mladá kňažná bola už hodná na vydaj. (Dbš. Sl. pov. I.)

vydájať *v.* **vydojiť**

vydanie, -ia: knihy, peňazí (výdavok)

vydaný: vydaná kniha

vydaril sa, -ím sa: Vydaril sa chlieb. — Vydarily sa mu deti.

vydať, -ám; **vydávať** -am: knihu, zákony vydať. — Musíš mi dva zlaté vydať. — Dcéru svoju vydal. — Už som všetko vydal, čo som mal (vynaložil, vytrovil). — **sa**: vydala sa za sedliaka. — Dievčatá sa nerady vydávajú za vdovcov. — Nevydávajú sa ty, dievča, ešte, lepšie je dievčaťu, že neveste; dievčatko si chodí po slobode, ako tá rybička v bystrej vode. (Sl. ps.)

vydatá: Vydatá za bulharským majorom.

výdatný = sporý

m. vydáva sa za boháča (er gibt sich für...aus) *píš*: vypína sa, vystatuje sa, že je boháčom, lebo Slovák by rozumel, že dievča, ženská vydáva sa za boháča. (R. str. 318.)

vydávanie, -ia: V. kníh; peňazí; lístkov a i.

vydavateľ, -a

vydavateľstvo, -a

vydáviť, -im = vyvracať

výdavok, -vku: prehľad príjmov a výdavkov

vydediť, -ím = dedičstva zbaviť

výdel, -u = vydelená suma

vydeliť, -ím; **vydeľovať**, -ujem: v. syna (čiastku jeho mu dať)

vydierač, -a: nesvedomitý v.

vydieračstvo, -a

vydierať, -am = mocou brať, *v.* vydriť

vydlabať, -em: dlátom

vydláždiť, -im; **vydlažďovať**, -ujem: cestu kamením
vydobať, -em
vydobúdať, -am; **vydobudnúť**, -nem
 v. **vydobyť**, **vydobývať**
vydobyť, -yjem; **vydobývať**, -am = vymôcť
výdobytok, -tku: zaslepení svojimi výdobytkami
vydojčiť, -ím = vykrmiť: Ej, mammo, mammo, vy ste ma dobre vydojčili. (Dbš. Pov.)
vydojiť, -ím; **vydájať**, -am; **kravy vydra**, -y = (Lutra vulgaris) (**vydrancovať**, z *nem.*) = vylúpiť, ozbijať mesto
vydrankať, -ám = vyžobrať: Od jalovej kravy teľa vydrankať. (Sb. M. S.)
vydrapený
vydrapiť, -ím; **vydriapať**, -em: Bál sa, že mu zlá žena doma oči vydriape. (Dbš. Sl. pov. I.) — Osudu na svete nič a nič nezdoľá: len odvaha, len tá ho uhnetie, tá mu vydrapí svoj kus blaha. (Lipa II.) — **sa** = vyliezť: Vydriapala sa teda na vysoký strom a tam čakala zorničku. (Dbš. Sl. pov. I.)
vydrať, -deriem = vydrapiť; **vybit'**: Z hrdla by vydral človeku. (Zátur.)
vydrhnúť, -em, **drhnutím** vyčistiť
vydriapať v. **vydrapiť**
vydriduch, -a = lakomec, vydierač
vydrieť, -driem; **vydierať**, -am = mocou brať, vytrhnúť
vydrigroš, -a = vydriduch
vydrviť, -ím = vytriasť (o zime); **vytláčať**: Vtom dopálil sta-

rý na čiernom oblaku s búrkou a ľadovcom, dobre všetku tú pšenicu nevydrvil. (Dbš. Pov.)
vydržať, -ím; **vydržiavať**, -am: Hlavné je vydržať a nezúfať, a ak nadíde kríž, prijať i kríž a trpezlivo ho znášať . . . (Kukuč.: Dom v str. I. 141.)
m. nevydrží, nezdrží sa, aby neodvrkol, *piš*: nestrpí, aby neodvrkol
vydržiavať, -am. Nedobre píše sa: Už chystajú u nás shromaždenie vydržiavať; *piš*: Už chystajú u nás shromaždenie, alebo: Bude shromaždenie. (R. str. 318.)
vydumať, -ám
vyduríť, -ím = vyhnať, vyplašiť
vyduť, -dujem; **vydúvať**, -am: Vietor vodu v stĺp vydul. — Podúvaj, vetričku, podúvaj na skale, azda mi vyduješ z môjho srdca žiale. (Koll. Zp.)
vydutina, -y
vydutý; **vydutosť**, -ti
výdúvok, -vka, vyfúknuté vajce
vydvihnúť, -nem: Ten dvanásty obor vydvihol ho ako hrušku k samému oblôčku. (Dbš. Pov.) — Tu sa vydvihol z plameňa človek s šedivou bradou. (Ht. Sl. ml.)
výdych, -u
vydýchať, -am; **vydýchnuť**, -nem; **vydychovať**, -ujem
vyfajčiť, -ím
vyfliaskať, -am
vyfrknúť, -nem = vyletieť: A oplankoš triasol sa ako osika: všetky hlavnice zpopod neho vyfrkly. (Dbš. Sl. pov.) — Hneď mu čer-

vené iskry z nosa vyfrkly, keď ho fuknul. (Dbš.)

vyľučať, -ím; **vyľúkať**, -am; **vyľúknúť**, -nem; **vyľukovať**, -ujem: Nič to za to, že je blato, príde vietor, vyľúka to. (Lipa I.)

vygnať, -im: Naraz sa to aj k jeho posteli sblížilo a ho zmlátilo a vygnať, že ani dýchať nemohol. (Dbš. Pov.)

vyglgať, -ám = vypiť: A túto pintu tu nechať, to by už bola hanba. Vyglgal ešte aj tú. (Dbš. Pov.)

vyhádať, -am: Tu hadač vyhádaval, na ktorom strome v ďalekej hore vták v hniezde sedí. (Dbš. Pov.)

vyhádzasť, -hádzem; **vyhadzovať**, -ujem; **vyhodisť**, -ím: Bránia ti k nám chodisť, a ja ťa nemôžem zo srdca vyhodisť. (Sl. ps.) — Nesúď iných, najprv vyhod' brvno z oka svojho. — **sa**: Beľoň spínal sa, ale šuhaj chytil uzdu a vyhodil sa naňho. (Dbš. Sl. pov. III.)

vyháňasť, -am; **vyhnať**, -ženiem = Jeden nespravodlivý groš vyhánasť z vaku aj sto spravodlivých. (Sb. M. S.) — Už strom puký vyhánasť. (Dbš. Sl. pov.) — Vyhnať niekoho na mráz.

vyhanbiť, -ím: Už vedel, že by ho otec vyhanbil, ak by len toľko skúsil, ako jeho brat. (Dbš. Pov.)

vyhárasť, -a; **vyhorieť**, -í

vyhasisť, -ím; **vyhášasť**, -am: Čo ťa nepáli, nehas, aby ťa nevyhasili (nevybili). — Ale ťa hádam niekto kyjom vyhasil. (Dbš.)

vyhasnúť, -ne

vyheň, -hne = ohnisko u kováča; kováčska dielňa

výhľad, -u; *m.* do výhľadu staviť, postaviť, *pisť*: sľúbiť; *m.* nemám výhľadu na niečo, *pisť*: sotva sa mi splní očakávanie

vyhľadať, -ám; **vyhľadávať**, -am = hľadať, žiadať, pohľadávať: Dakde si azda nejaký nocľah vyhľadáme. (Dbš. Pov.)

vyhľadieť si oči: Lúbka málo že si oči nevyhľadela na tej sláve, ktorú v tom zámku našla. (Dbš. Sl. pov. I.) — Nuž ten už potom len pozerá, dobre si oči nevyhľadí. (Sb. M. S.)

vyhľadisť, -ím; **vyhľadzásť**, -am: bielizeň hladidlom vyhľadisť

vyhľadnúť, -nem: Vezmi si do kapsy chlieb, do večera vyhľadneš.

vyhlásisť, -im; **vyhlasovať**, -ujem; **vyhlásasť**, -am = známym robiť

vyhláska, -y = vyhlásenie

vyhľadnúť, -nem = vyzrieť (oblokom); vyhľadnúť si niečo = vybrať, vyvoliť si

vyhľabisť, -im; **vyhľbovať**, -ujem

vyhľobiť, -ím; **vyhľbovať**, -ujem = vyraziť: klin

vyhľodať, -ám; **vyhľodávať**, -am

vyhnanec, -nca, z vlasti vyhnaný

vyhnanstvo, -a: byť vo vyhnanstve

vyhnať, -ženiem; **vyháňasť**, -am = von hnať, vypovedať, vylúčiť; *v.* vyhánasť

vyhniť, vyhnije

vyhnojisť, -im

vyhľobovať (z *nem.*) = vystrúhať

vyhľnúť, -nem; **vyhľbať**, vyhľynať,

-am; vyhýbat' novotám. — Ved' ti nám on vyhýba. — Opitému i Pán Boh vyhne. (Sb. M. S.)

výhoda, -y: výhody hmotné

vyhodenec, -nca = vyhodенý

vyhodit', -ím; **vyhadzovať**, -ujem; *v.* **vyhádzat'**: Vyhod' ho! (*ne-píš'*: Vyhod' ho von!) (R. § 210, 5.) — Vyhodil mu na oči, že... (Rr.)

výhodok, -dku, čo je vyhodенé

výhodný, výhodu majúci, osož-ný, pohodlný

vyhojiť, -ím = vyliečiť; — **sa vyholený**

vyholiť, -ím; **vyhoľovať**, -ujem, holým robiť: vyholiť fúzy

výhon, -u, mladý letorast, prút; obecné pastvisko

výhonok, -nku, mladý letorast, prút

vyhoreniec, -nca; **vyhorenisko**, -a

vyhorieť, -ím; **vyhárať**, -am = zhorieť: Dom otcov vyhorel. — Už ma dva razy pre teba ubili, tretí raz by som nerád vyhorel (trpel). (Dbš. Sl. pov.) — Oni sa povadili, a ja som vyhorel. (Sb. M. S.)

(**vyhostiť**, -ím) = prepustiť, vyhnať, vylúčiť, odstrániť

vyhotoviť, -ím; **vyhotovovať**, -ujem

vyhovárať, -am; **vyhovoriť**, -ím; — **sa**: Teraz sa nebude jeden na druhého vyhovárať. (Dbš. Sl. pov. I.) — Ako vidieť, chceš sám seba ochrániť, keď tak snažne vyhováraš vinných. (Lipa 130.) — Ja som nepustil, vyhováral sa kuchár. (Dbš. Pov.)

vyhovieť, -iem; **vyhovievať**, -am; **vyhovovať**, -ujem = po vôli urobiť: vyhovieť svojej povinnosti. — Ani Pán Boh nemôže všetkým vyhovieť. — Nevedeli si rady somrzlým kráľom: žiadna duša na svete mu v ničom vyhovieť nemohla. (Dbš. Sl. pov. VI.) — Tomu nikdy nevyhovieš. — Nám, ľuďom, nikdy sa nevyhovie.

výhovorka, -y: Keď niekto platnú najde si výhovorku... (Dbš.) — Dobrá výhovorka stojí groš. (Zátur.)

výhra, -y: Na ten žreb pripadla výhra.

vyhrabať, -em; **vyhrabávať**, -am

výhrada, -y = vyhradenie, výnimka: s výhradou, s vyhradením, s vymienením si práva vlastníctva

vyhradiť, -ím; **vyhrádzat'**, -am; **vyhradzovať**, -ujem = vyhraničiť, vymedziť; vymieniť, vyňať

výhradne, *prisl.* = s výhradou

výhradnosť, -ti

výhradný

vyhrať, -ám; **vyhrávať**, -am = = získať, zvíťaziť: Kto vyhral? — Vyhraovať na hudobnom nástroji. — Muzika utešene vyhrávala. (Dbš. Sl. pov.) — Boly hody a veselá hudba vyhrávala. — On vyhral výhru. — Kuráž platí, kocka hrá; kto postaví, ten vyhrá. (Zátur.) — Vyhral z koláča dieru a z pečienky papier. (Zátur.)

vyhrážač, -a, kto vyhráža

vyhrážanie, -ia: nebezpečné vyhrážanie

vyhrážať, -am (sa) niekomu
vyhrážka, -y = vyhrážanie: Navzdor všetkým vyhrážkam postavili sa pod zástavu Matúša Trenčianskeho. (Slov. Let. Fr. Sasinek.)

vyhrešiť, -ím *niekoho*

vyhriať, -hrejem; **vyhrievať**, -am; — sa: vyhrievať sa na slniečku

vyhrknuť, -nem, s šumom, hrkotom vyletieť: A slzy, slzy jasné ako pramienok hôr, vyhrkly z očí deviných. (Phld. III.) — Kamenie vyhrklo z voza na zem.

vyhrmieť, -ím, nevinne pokutu zniest', vytrpieť

vyhrňať, -am; **vyhrnúť**, -niem: vyhrňať si rukáv; v. sukňu po kolená. — Deti vyhrnuly zo školy. — Vyhrnula kašu na misu. (Dbš. Pov. III.) — Máme i nečisté roboty, vieš? Či vojdeš do stajne v štibliach krmit' statok, alebo vyhrňať zpod neho? (Kukučín. XXIV.)

vyhrnutý: rukáv, golier

vyhrýzť, -iem; **vyhrýzať**, -am: Vyhrýzli ho z domu. (Dbš.) Myš vyhrýzla dieru do chleba.

vyhubenie, -ia

vyhubiť, -ím = skaziť, vykoreniť: Nás vyhubí vaša idea. Áno, vyhubí, lebo organizmus zdravý požiera chorobné, natresnuté, bezforemné existencie. (H. Vaj. V. 246.)

vyhučať, -ím = vykypieť: Voda z hrnca vyhučala.

vyhúdať, -am = vyhrávať: Iba svrčky vyhúdajú večnú svoju pieseň; keď jeden zunuje, druhí

dvaja pochytiť ju s novou silou. (Kukuč.: Dom v str. 15.)

vyhúknúť, -nem; **vyhukovať**, -ujem = bystro vyrásť: Tu stála už pred ním potvora, len ako by bola zo zeme vyhúkla. (Dbš. Pov. IV.)

vyhútať, -am = vymyslieť: Dlhohútať i tak i onak, až vyhútať, že si vystavajú nový dom. (Sb. M. S.)

vyhvízdať, -am = fig. vysmiať

výhyb, -u = vyhnutie

vyhýbať, **vyhybovať**, v. **vyhnúť**

vyhýbavý: v. odpoveď

výhybka, -y = vyhýbanie: Srážka vlakov nastala pre chybné postavenú výhybku.

výhybkár, -a

vyhynúť, -iem: Mám ja lúčku v širokej doline, na nej tráva, d'atelina nikdy nevyhynie. (Sl. ps.)

vychádzať v. **vyjsť**

vychádzka, -y: spoločné vychádzky do hôr; „výlet“ je z *nem.* (Ausflug)

vychladiť, -ím; **vychládzasť**, -am = chladným robiť: v. pivo, nápoj; láska nevychladla

vychladnúť, -nem

vychlípať, -am, -em

vychlostnúť sa: V tom polievka vychlostne sa jej z hrnčeka a zaleje všetky šaty. (Dbš. Pov.)
m. vychlubovať sa *piš*: vychlubovať sa, honosiť sa

východ, -u: po východe slnka. — Dostal sa už potom aj k slncu. Keď k nemu prichádzal, bolo priam na východe. (Dbš. Pov.)

východisko, -a, miesto, odkiaľ sa vychádza

vychodiť *v.* vyjsť
východne, *prisl.*
východný
výchova, -y
vychovanec, -nca; **vychovanica**, -e
vychovanie, -ia: Dať dobré vychovanie svojim deťom.
vychovať, -ám; **vychovávať**, -am = vyživiť; vycvičiť: Na rováš, mamička, na rováš! Komu to dievčatko vychováš? (Veniec 194.) — Vychovaný bol v škole utrpení. (Vlč.) — Jano, Jano, chleba nemáš, čímže tie deti vychováš. (Sl. ps.)
vychovávaci, -ia, -ie: vychovávaci ústav
vychovávateľ, -a; **vychovávateľka**; **vychovávateľský**; **vychovávateľstvo**, -a
výchovoveda, -y
m. vychradnúť *piš*: vyschnúť
vychrákať, -am; **vychrakovať**, -ujem; **vychraknúť**, -nem = vychrechlať, vykašľať a vyplúť
vychudlý: vychudlý ako trieska (Dbš. Pov.)
vychudnúť, -nem = schudnúť
vychudnutý: Vidia starého žobráka ako proti nim vystiera vychudnutú ruku. (Dbš. Pov. I. 318.)
vychvacovať *v.* vychvátiť
vychváliť, -im; **vychvaľovať**, -ujem: Každý vychvaľoval svoj tovar, čo len mohol...
vychvastovať sa niečím = vychvaľovať sa
vychvátiť, -im; **vychvacovať**, -ujem = vychytiť; bystro a násilne vytrhnúť
vychvilíť sa = vyjasniť sa

vychýliť sa, -im; **vychyľovať sa**, -ujem sa
vychýrený = povestný
vychýriť, -im = vyhlásiť
vychystať, -ám; **vychystávať**, -am = pripraviť
vychytať, -ám; **vychytiť**, -im; **vychytávať**, -am = vytrhnúť: Navrch ho vychytilo, t. j. zrádnik (epilepsia) na neho prišiel. — Mňa už aj vychytila hlava bolieť a zima len tak ma seká. (Timrava.) — Vychytil mu z ruky nôž. (Bern.) — Rozišli sa a veštec vychytil sa (pustil sa) za malým čarodejníkom. (Dbš. Pov.) — Vychytila ho zlá nemoc. (Dbš. Obyč.) — Kto až ku mne na koni vyskočí a to jablko mi vychytí, za toho vďačne pôjdem. (Dbš. Pov.)
vyjačiť, -ím; **vyjačovať**, -ujem: Prst do úst vloží a hvizd vyjačí, jako konduktor keď odchod značí divou parou železnice. (Sldk.)
vyjadriť, -ím; **vyjadrovať**, -ujem = vysvetliť, vysloviť: Čo týmto svojim pohnutím vyjadriť chcel, neviem. (Lipa.)
vyjajkať, -ám: Škrabal sa po chrbte a ledva vyjajkal pánovi, čo sa stalo s ním. (Dbš. Pov.)
vyjarčiť, -ím: Prudká voda cestu vyjarčila. (Obz.)
vyjasnieť, -iem
vyjasniť, -ím; **vyjasňovať**, -ujem, jasným robiť, osvietiť: Vyjasniť smysel slova nejakého.
vyjasniť sa, **vyjasnievať sa** = vyčasiť sa: Pekne sa vyjasnilo. — Jeho čelo sa vyjasnilo. —

Tvár jeho sa zas vyjasnila. (Vlč.)
vyjastriť, -ím = vyskúmať bystrým okom: To tedy pozorlivo vyjastriť treba. (Phľd. II.)
výjav, -u: Zmoknutie a zablatenie po kolená pri komičných výjavoch sme sa konečne prebrodili. (Lipa.)
vyjavenie, -ia
vyjavený = zdesený, zbláznený: Pribehol ako vyjavený. — Pozerajúc očami vyjavenými na všetky strany. (Timrava.)
vyjaviť, -ím; **vyjavovať**, -ujem: vyjaviť svoju vôľu, svoju lásku. — Vyjavila sa jeho závisť. — Nemohol starším synom o tom poklade nič vyjaviť. (Dbš. Pov. III.)
výjazd, -u
vyjedat' v. vyjest'
vyjednať, -ám; **vyjednávať**, -am: Na rok dvacať zlatých si vyjednal. — Vyjednať a vyjednávať píš, len keď je reč naozaj o jednaní.
vyjednávačka, -y = vyjednávanie: Hneď sa pustil s ňou do vyjednávačky. (Dbš. P.)
vyjest', -jem; **vyjedat'**, -ám: Niet ničoho nič. Vojská vyjedly všetko. Anizrnastrovy. (Kukuč. XXIII.)
vyježiť -ím; Mlatci nespali, dobre si oči nevyježili, tak striehli na všetky strany. (Dbš. Pov.)
vyjmem v. vyňať
vyjsť, vyjdem, vyjdeš (nie vyn-dem, vyndeš); vyšiel, vyjdi!
vychádzať, -am; **vychodiť**, -ím: vyjsť na nivoč, z obyčaja, z úžitku, zo zvyku; vystačiť: S dô-

chodkami dobre vychádza. — Povedáte, že vám nechybí už len rok, aby ste školy vychodili. (Dbš. Pov. I.) — Dostal sa na Čertov hostinec, odkiaľ nedajbože viac vyjsť. (Dbš. Pov. I.) — Vyšlo z kroja a obyčaja. — Potrava mu vyšla. — Mám chuť vyjsť na poľovačku.
vykadíť, -ím; **vykádzať**, -am: izbu
výkal, -u = kal, špina z niečoho tečúceho; lajno
vykálať v. vyklať
vykanie, -ia = dvojenie: Pri vykani, t. j. pri oslovení, kde je podmetom zámeno vy, býva prísudkové sloveso i doplnok vyjadrený prídavným minulým činným v čísle mn. a v rode mužskom, ale každý iný doplnok (vyjadrený menom prídavným alebo prídavným minulým trpným) je podľa smyslu v čísle jednotnom a v páde svojho podmetu. Na pr.: Otec, vy ste boli vždy taký dobrý! — Matka, vy ste boli vždy taká dobrá. — Slečna, či ste čítali najnovší slovenský román? (Pravop. 70.)
vykapať, -em = vyhynúť, vydochnúť
vykarhať, -ám
vykasat', -šem; **vykasovať**, -ujem = vyhrnúť: vykasat' rukávy; vykasat' sukňu = spodným krajom za pás zahnúť
vykášať, -am v. **vykosiť**
vykašľať, -em
vykať, -ám = dvojiť: Oni si vykajú (hovoria ,vy').
výkaz, -u: v. úradný (= soznam)
vykázať, -žem; **vykazovať**, -ujem;

Neslušné je, čo vykazuješ (= vyvádzaš). — Počujte len, čo vám tá striga vykázala (vyviedla). (Dbš. Pov. V.)

vykazif, -ím

výkaznica, -e = kniha (záloženská), ktorá poskytuje prehľad o všetkých pôžičkách a o stave každej z nich. (N. Hlásn. IV.)

vykeľovať, -ujem

výklad, -u = vykladanie; vysvetlenie, vyjasnenie

vykladač, -a, **vykladateľ**, -a: vykladateľ katechizmu

vykladačka, -y, ženská nariekajúca na pohrebe: Má každá dedina svojich vykladačov mužských a vykladačky ženské. (Sb. M. S.)

vykladanie, -ia, nariekanie nad zomretým pri pohrebe

vykladať v. **vyložiť**

výkladný: výkladný jarmok (na tovar kupecký)

vyklamať, -mem: Teraz prešvihnite popred dieru, aby sme draka vyklamali. (Dbš. Pov.)

vyklasif sa: zbožie sa vyklasilo

vyklať, -kolem; **vykálať**, -am = vypichnúť: Dáme sa ti najesť a napit', ak si dáš jedno oko vyklať. (Dbš. Pov., IV.)

vyklčovať, -ujem: Každý deň som šiel na svoje zemičky kopat' a za tri roky prekopal som ich svedomite a vyklčoval som z nich všetko trnie. (Kukučín, XII.)

vyklebetif, -ím: Kde skrytá vláda jeho, sám on vyklebetí. (A. Sládk.) — Nemci si najtajnejšie myšlienky srdca svojho

neopatrne vyklebetili. (Sb. M. S. X.)

výklenok, -nku

vyklepať, -em: kabát, šaty; kosák, kosu

vykliat', -kľajem = vyhrešiť; s kliatbou vylúčiť

vyklíčiť, -i = vykľuť sa

vyklopať, -em = vyprášiť: šaty

vykľuť sa, -ujem sa: Čo sa z toho vykľuje? — Vykľulo sa šidlo z vreca. — Vykľula sa trávička.

vyklíznúť, -nem = vymknúť sa, utiecť: A vtom sa mu nohy vykĺznu, padne. (Dbš. Pov.) — Vykĺzlo mu to slovo z úst.

vykmásať, -šem; **vykmasnúť**, -nem = vytrhnúť

vyknísať, -šem = vykývať, vyklátiť, vyvaliť: Po psote, po biede vyknísali sa z mesta. (Dbš. Pov.)

vykoľajif sa

vykolčovať, -ujem: Teraz choď na dúbřavinu a vykolčuj tam tú chrastinu. (Lipa II.)

výkon, -u = vykonanie, činnosť, práca: znalosť štyroch základných výkonov v počtovede

vykonať, -ám; **vykonávať**, -am = dokonať, urobiť: Musím to vykonať, čo si hned' ruky po lakte a nohy po kolená zoderiem! (Zá-tur.) — Čo by mi priam prišlo umrieť, predsa to vykonám. (Dbš.)

vykonávateľ, -a = exekútor

vykončit, -ím = zaostriť; dokončiť: Lebo sa to ani pomyslieť nedalo, že by tú robotu dakto do rána vykončil. (Dbš. Pov.)

výkonný

výkop, -u, čo sa vykopáva

vykopanina, -y

vykopávka, -y

vykopaf, -em; vykopávať, -am:

v. jamu, studňu, hrob, poklad:

Šabľa mi zazvoní, trúba zaspieva mi: vykopú mi jamu kozáci šablami. (Samo Chalupka.)

vykorbáčovať, -ujem = vyšľahať korbáčom

vykoreniť, -ím; vykoreňovať, -ujem

= s koreňom vytrhnúť: Sv.

Štefan si umienil vykoreniť v Uhrách cirkev východnú. (Lipa, 9.)

vykoristenie, -ia: v. cudzieho nešťastia

vykoristiť, -ím

vykosiť, -ím; vykášať, -am: Bo-

jovné národy, keď išli podmaňovať si zeme, vykosily tamojšie obyvateľstvo. (Sl. Let. V. 185.)

vykotíť, -ím = prevrhnuť; porodiť ako ovca, mačka, pes; — sa

vykotúľať, -am: sudy

vykračovať, -ujem v. vykročiť

vykrádať v. vykrasť

vykrájať v. vykrojiť

vykrámiť, -im = vyložiť: Už ce-

lú svoju múdrosť vykramil (vyložil, všetko povedal). (Rr.)

Ezechiel okúňal sa s farbou von; ale konečne musel vykramiť, čo za príčina dohnala ho ta. (Hviezdoslav)

vykrasť, -kradnem; vykradnúť,

-nem; vykrádať, -am; — sa =

tajne odísť: Keď nastala noc, vykradli sa z hradu. (Sl. Let.

II.) — Zo stiesnenej hrudi vykradol sa jej ťažký vzdych a celú jej bytnosť ako by okovala do svojich okoví ťažká starosť... (Kukuč.: Dom v str. I. 92.)

výkres, -u

vykresaf, -krešem: Vyučoval ho

otec a vykresal z neho poriadneho a statočného šuhaja.

(Dbš. Pov.) — Ešte sa z neho šuhaj vykřeše. (Dbš.)

vykresliť, -ím; vykresľovať, -ujem:

vykresliť ceruzou obraz na papieri

vykričať, -ím; vykrikať, -am: vy-

kriknuť, -nem, vykrikovať, -ujem:

krikom sa ohlásiť; rozkričať, rozhlásiť

výkričník, -a (!) píše sa po za-

volaní, vyzvaní, al. výkriku, obyčajne na konci vety: Vody!

— Vivat, vivat! — Matka, neplač toľko za svojím synom!

výkrik, -u = vykriknutie

vykriviť, -ím; vykrivovať, -ujem

vykrmiť, -im; — sa

vykročiť, -ím; vykračovať, -ujem =

kráčať, ísť: Vykračuje si ako kohút na smetisku.

výkroj, -a; výkrojok, -jka

vykrojiť, -ím; vykrajaf, -am; vy-

krajovať, -ujem; v. mäso nožom až do kosti

vykropiť, -ím

vykrúcanie, -ia

vykrúcať, -am; vykruťiť, -im: Kto

nemá chuti, ľahko vykruťi, — Nevykrúcaj, prekrútiš. (Zá-

tur.) — Starý známy a nevykruťil ma ani raz (t. j. netancoval so mnou). (Kukučín.) —

sa: Od radosti vybozkávala hned'

toho šuhaja, ale on vykrútil sa jej z rúk. (Dbš. Pov.) — Pojme z kola dievčinu, vykrúti sa s ňou. (Dbš. Obyč.)

výkrut, -u, miesto, kde cesta sa vykrúca (zákruta): Urobil dobre, že odohnal zperedzi druhov takých, ktorí to nechápali, hľadajúc výkruty. (Kukuč. XXIII.)

výkrutok, -tku: Hľadá výhovorky a výkrutky.

vykrúžiť, -im, kruh vymerať, urobiť

vykrvácať, -am: Rozpomienku na svoju lásku nemohol z prs vydrapiť, inak by i tie vykrvácaly. (Kukuč. XII.)

vykúkať, -am; **vykuknúť**, -nem;

vykukávať, -ávam: Dieťa z okna, vták z kletky vykukáva.

výkup, -u: vykúpenie: právo výkupu

vykupčiť, -ím

vykúpenie, -ia: Nevidíš ešte, že je to vykúpenie zo súženia, ktoré by bolo trvalo do hrobu. (Kukuč.: Dom v str. II. 168.)

vykúpiť, -im; **vykupovať**, -ujem = vyplatiť; vyslobodiť od večnej smrti

Vykupiteľ, -a = Ježiš Kristus

výkupné, -ého: v. za niekoho dať, zaplatiť

vykúriť, -im; **vykurovať**, -ujem = prestať pec kúriť; dymom vyhnať: Vykúрили ho z domu. — Vykúriť izbu = izbu kúrením zahriať: Nocoval v nevykúrenej izbe.

vykurovať, -ujem (lt.) = vyliečiť

vykutať, -ám = vysliediť; **vykutrať**, -em = vyhrabať: Vykutaly se

stričky, že tam v jednej izbe je plno pekných dievčienec zatvorených. (Dbš. Pov.)

vykúzliť, -im; **vykuzľovať**, -ujem
vykvákať, -kváčem *niekoho* za vlasy

vykváriť, -im = vyničiť

výkvet, -u: Vzdelanosť musí byť výkvetom ducha domáceho. (Vlč.)

vykvitať, -ám; **vykvitnúť**, -nem, kvet vypustiť: Ruži vykvitnúť nik nezabráni. (A. Sldk.)

— Líčka, ako by jej dve ružičky boly na tvári vykvitly. (Dbš. Pov. I.)

vykydať, -ám; **vykydávať**, -am: Gazdiná ti varené hady poslala, ale ja som ich na zem vykydala a doniesla som ti svoj obed. (Dbš. Pov. I.)

vykýchnuť, -nem; **vykýchať**, -am; — sa

vykynožiť, -ím = vyničiť, vyhubiť, vykoreniť

vykypieť, -ím; **vykypovať**, -ujem: Chudobnému najskôr z hrnca vykypí. (Sb. M. S.) — Po chvíli, keď už bol vykypel jed zo šarkana, sadol si k večeri. (Dbš. Pov.)

vykysnúť, -nem: Lepšie, keď víno za mladi vykysne, ako na starosť. (Lipa I.)

vykývať, -am, -em; **vykyvovať**, -ujem; **vykyvkať**, -ám

vylačnieť, -iem = vyhladnúť; — sa: I uložil sa tam na širočiznej lúke, a veru sa bol už aj vylačnel. (Dbš. Pov.)

m. vylákať piš: vymámiť

vylámať, -em; **vylomiť**, -ím: Ne-

chodievaj do nás, neradi to máme, lebo ťa moja mať pali-
cou vyláme. (Sl. ps.) — Vy-
lom krky! (Dbš. Obyč.) — Vy-
lomil sa mi zub.

vylapať, -ám, -em = vychytať:
Majú rybári také nástroje, čo
vylapajú rybky vo vode. (Sl.
ps.)

vylátať, -am, -cem = vybiť: A
keď Petor zas nehýbal sa, chy-
til milý gazda lopatu a vylá-
tal ho. (Dbš. Pov.)

vylepiť, -ím; **vyliepať**, -am: Vyle-
pil mu zaucho. — Vylepil
škatuľku maľovaným papierom.

výlet *m.* vychádzka (vychádzka
do Tatier) *piš*, keď je reč o le-
túnoch, o vtákoch

vyletieť, -ím; **vyletovať**, -ujem; **vy-
lietať**, -am: Bodaj naraz duša
z teba vyletela! (Sb. M. S.) —
Vyletel, až hlavou do neba
búšil. (Sb. M. S.)

výlev, -u; čo sa vylieva; *prenes.*:
výlev citov, výlev duševný

vyležať, -ím, ležaním vyčkat'; le-
žaním dostať; vyhlbiť

vyliahnúť, -nem; **vylihať**, -am, vy-
sedieť mladé z vajca; — **sa**: Kur-
ča len čo sa vyliahne a uschne,
už behá.

vyliať, -lejem; **vylievať**, -am; —
sa: Vylial do seba i tretiu pintu.
(Dbš. Pov.) — Ak pri stole pre-
vrhne a vyleje sa pohár s ná-
pojom alebo polievka na mlado-
ženíchov, čakaj do roka proro-
ka (dieťa). (Dbš. Obyč.) — Hun-
dre veľmi dlho a hnev vyleje na
prvom človeku, ktorý jej príde
do cesty. (Kukuč. II. 46.)

vyličiť, -im = vybieliť, obieliť

(na pr. kuchyňu); vyrozprávať
vyliečiť, -im = vyhojiť: Lahšie
je chorobu predísť, než ju vy-
liečiť. — Čas síce vylieči
všetky rany — no po ranách
zostala záдумčivosť a nádych
tichého smútku. (HVaj. V. 31.)

vyliezť, -leziem; **vyliezať**, -am =
vyjsť: Bez pochyby vám roz-
um zpod čiapky vyliezol.
(Phřd. III.) — Vyliezly mu
vlasý. — Daj jest' a piť, bo nám
už žalúdky na chrbát vyliez-
ly. (Sb. M. S. I.)

vylihovať, -ujem, ležaním čas tráviť

vylizáť, -žem; **vylizovať**, -ujem:
Reval drak ešte horšie a vy-
plazenými jazykmi vylizoval
si rozzevené pysky. (Dbš. Pov.)
— **sa**: Dobrý pes sa azda sám
vylíže.

výloha, -y, čo sa vyloží; útraty

vylogať, -ám = vypiť

vylomíť, -ím; **vylámať**, -em: Vy-
lom krky! (Dbš. Obyč.)

vylomkrky: Bežal na vylomkrky
= div si krky nezlomil. *v.* **zlom-
krky**

vyloviť, -ím

vyloženec, -nca = vyložené dieťa

vyložiť, -ím; **vykladať**, -ám =
rozložiť; vysvetliť: vykladať
katechizmus. — Matka, neborká,
vykladala na jeho hrobe hor-
kými slzami svoju biedu celý
boží deň. (Dbš. Pov.) — Hôr-
kuľa zalamuje rukami, ženy
jej pomáhajú, lebo veľmi pekne
vykladá. (Kukuč. III. 51.)
— To sa za chybu vykladá.
(Bern.) — **vykladať** s plačom,

plakať, nariekať a vec za ktorú žialila, pripomínať; za mŕtvym plakať a vychvaľovať, aký bol dobrý, ako sme ho radi mali, ako sa podel. (Dbš.)

výložky, -žiek, vyložený kraj na šatách

vylúčiť, -im; **vylučovať**, -ujem = vyhodit': Hned' ju hodil do vysoka, hned' zas vylúčil na strechu. (Dbš. Pov.) — **vylúčený**

výlučný (= exkluzívny)

vylúdiť, -im; **vyludzovať**, -ujem = vymámiť: Pohľad ten vylúdil mu na tvár úsmev.

vyluhať, -á

výluka, -y

vylúpiť, -im; **vylúpať**, -am; **vylupovať**, -ujem = vylúštiť; vyklat': Pozrel oblokom, tu vidí krásny zámok, ako by ho z vajca vylúpil. (Dbš. Pov.) — Pod múrom sedí stará Piatková a v lone veľký odrotovaný hrniec — vylupuje fazuľu. (Hronec.) = vykrasť; — **sa**: Orechy sa vylúpaly.

vylúštiť, -im; **vylušťovať**, -ujem = vylúpiť, vylupovať

vymädliť, -ím = vymrviť: Klások vymädliť na dlani. (Ph'd. VIII.)

vymáhať o. **vymôcť**

vymaľovať, -ujem = maľbou vyobraziť: Čierne oči, biele líčka mala, azda si ich vymaľovať dala. (Sl. ps.)

vymámiť, -im

vymaniť, -ím; **vymaňovať**, -ujem = oslobodiť: Trvalo hodnú chvíľu, kým sa vymanila zpod týchto citov, ktoré navalily sa

na ňu znevrady, sputnaly jej celú bytnosť. (Kukuč.: Dom v str. I. 167.)

vymárniť, -im

vymastiť, -ím: Vymastil ho lieškovnicou. (Zátur.)

vymazanie, -ia

vymazať, -žem; **vymazávať**, -am; **vymázať**, -am = smazať, vytriet': Rozváža po dedinách peknú hrabovskú hlinu, ktorou dievky bielia izby a vymážajú zem v dome a na podstení v sobotu, aby bola biela. (Kukučín, XIX.)

vymedziť, -ím; **vymedzovať**, -ujem: moc, právo

výmél, -u; **výmelok**, -lku, plät al. istá časť obilia za mletie

výmena, -y = vymenenie

vymeniť, -ím; **vymieňať**, -am, jedno za druhé dať: Jánošík, ju-nošík, máš veľké poklady, vymeňže si, vymeň ten svoj život mladý. (Lipa, II.) — **sa**: Vymenil sa zlatom. — Tak divne hľadieval na ňu, tvár sa mu ako by vymenila, oko zaiskriilo. (Kukuč.: Dom v str. I. 61.)

vymenovanie, -ia

vymenovať, -ujem; **vymenúvať**, -am

výmer, -u = vymeranie; v geometrii dimenzia: veľkosť na tri výmery: dĺžku, šírku a hĺbku

vymerať, -iam; **vymeriavať**, -am, podľa miery deliť: pole; lúku, lesy; trest; **vymeraný**

výmet, -u; **výmetok**, -tku, čo sa vymetá; smeti, trus

vymetať *v.* vymiestť

vymieľať *v.* vymlieť

vymieniť, -im; vymieňovať, -ujem:
Vymienim si, že mi budete každý mesiac platiť.

výmienka, -y

vymierať, -a; vymrieť, -mrie

vymiesiť, -im

vymiestť, -metiem; vymetať, -ám:
Izbu vymetať metlou. — Nestrkaj sa medzi smeti, aby ťa nevymietli.

vymiškovať, -ujem = vyrezať

vymiznúť, -nem: Chvála Bohu, že už vymizly oné nešťastné časy. (Koll.)

vymknúť, -nem; vymkýnať, -am;

vymykať, -ám = zamknúť pred niekým, nepustiť ho do domu: on nás vymknul; — **sa:** Sklonila hlavu na jeho široké prsia a už sa nevymkýna. (Kukuč.: VI. 106.) — **Obzerá sa, či sa snop nevymkol zpod pavúza.** (Kukuč.: III. 35.)

vymlácať v. vymlátiť

vymladnúť, -nem = omladnúť

vymladnutý: Panstvo hrnie sa do dvora, aj švagor Ryba so svojou vymladnutou ženou. (Dbš. Pov.)

výmlat, -u; výmlatok, -tku, čo je vymlátené; čo sa mlatcom od vymlátenia na zrne dáva

vymlátiť, -im; vymlácať, -am, cepom vytĺcť; vybiť: Vymlátil ho lieskovicou. (Zátor.)

vymletie, -ia

vymlieť, -melem; vymieľať, -am: A panstvo ako bolo prihrmelo, tak vymlelo sa to všetko (odišli, vytratili sa). (Dbš. Pov.)

m. výmluva *piš* výhovorka

m. výmluvnosť *piš* výrečnosť (umenie dobre a krásne hovoriť)

m. výmluvný *piš* výrečný

vymlúzať, -am; vymlznúť, -nem

vymôcť, -môžem; vymáhať, -am = oslobodiť: Lepšie mesto Žilina, lež Uhorská krajina. Žilina ma vymohla a Uhorská nemohla. (Veniec, 178.)

vymočiť, -ím; vymáčať, -am: kožu, mäso; boľavý prst vo vode

vymodlikať, -ám = vyžobrať

vymoknúť, -nem; vymokať, -ám:

Obilie vymoklo od veľa dažďa.

výmolať, -a, miesto vodou vymleté

vymoriť, -ím

vymotať sa, vymočen sa: Kedy sa ty z tej nudnej dediny vymoceš? — Nemôže sa z pasce vymotať. (Zátor.)

vymoženosť, -ti = vydobytie

vymrieť, -mriem; vymierať, -am:

Celý ten rod už vymrel.

vymučieť, -ím

vymudrovať, -ujem

vymúrať, -am, vymurovať, -ujem:

Keď už všetko vymúrali, potom začali voskom lepiť. (Dbš. Pov.)

vymuštrovať, -ujem (nem.)

vymydliť, -ím: Všetko mydlo vymydliť. — A veru ťa vymydlim, ak si ešte nie dost pekný. (Sb. M. S. I.) — **Vymydliť ho.** (Zátor.)

vymykať v. vymknúť

výmysel, -slu, čo je vymyslené, viac v zlom smysle

vymyslenina, -y = výmysel

vymyslieť, -ím; vymýšľať, -am, myslením nachodiť: Čert vy-

myslí, diabol pošuchne. (Sb. M. S.) — To ani čert nevy-myslí, čo má baba v svojej mysli. (Sb. M. S.)

vymyť, -myjem; **vymývať**, -am, mytím vyčistiť: Ako postrele-ný skočil ku krhle, že si tvár i oči vymyje. (Dbš. Pov. III.)

vynačudovať sa, -dujem sa = vyna-diviť sa

vynad'akovať sa, -ujem sa: Nemo-hol sa mu dost' vynad'akovať za to dobrodenie.

vynadať, -ám; **vynadávať**, -am: Vynadala mu do kadejakých loptošov. (Dbš. Pov.)

vynadiviť sa, -ím sa: Nemohli sme sa tomu dost' vynadiviť.

vynáhrada, -y = náhrada: Na-učil ho, čo si má pýtať na vy-náhradu. (Dbš. Pov.)

vynahradiť, -ím; **vynahrádzať**, -am = odplatiť: Aby vám vyna-hradil sám Pán Boh na tele, na duši, na zdraví, na statku a zavaroval vás od škody za to, čo dáte. (Dbš. Obyč.) — Mohli by ste mi tú škodu vynahradiť. (Rr.)

vynachváliť sa, -im sa: Nemohol sa ho dost' vynachváliť.

vynajst', -najdem; **vynachádzať**, -am; **vynachodiť**, -ím: Že však ho oni vynajdú v tom zámku. (Dbš. Pov.)

vynakladať v. **vynaložiť**

vynález -u, vynajdenie veci no-vej, ktorej ešte nebolo

vynálezca, -u

vynaložiť, -ím; **vynakladať**, -ám = dať, obrátiť, obetovať na nie-čo: Musel odísť vzácny pracov-

ník, zanechajúc začaté dielo, na ktoré už toľko sily ducha vy-naložil. (Šoltésová.)

vynariekať sa, -am sa: Vynarie-kala sa nad ním. (Dbš. Pov. V. 17.)

vynasnažovať sa, -ujem sa, silu, prácu na niečo vynaložiť; na-máhať sa; usilovať sa

vynášať, -am: Všetci vynášali jeho učenosť a pekné vystupo-vanie. (Kukučín, XIX.) — Ne-smieš z domu klebety vynášať. (Rr.) — Už nepijem, ani ne-fajčím, lebo to veľa vynášalo. (Rr.)

vyniesť

vyňať, vyjmem; **vyňať**; *imp.* vyjmi; **vynímať**, -am

vyňatok, -tku (= excerpt)

vynaučiť, -ím; **vynaúčať**, -am; **vy-naučovať**, -ujem: Vynaúčala ho, ako sa to má čítať z tých kníh. (Dbš. Pov.)

vynechať, -ám; **vynechávať**, -am

vyničieť, -iem = vyhynúť

vyničiť, -ím = zničiť

vyniesť, -nesiem; **vynášať**, -am: v. rozsudok, zákony; vynesené snemom zákony. — Radím ti, nevynes ma z dobrej vôle; z trpezlivosti! (Zátur.) — **vy-nášať sa** = vychvaľovať sa, pýšiť sa; vystatovať sa: Niko-mu never, že sa má dobre, keď sa vynáša. (Kukučín: M. v.) — Naša múdrosť nie je naša, ale našich predkov. My sa ňou len vynášame. (Kukučín: M. v.) — Mohol sa i bohatstvom vy-nášať. (Kukučín, XII.)

vynikať, -ám; **vyniknúť**, -nem, vynikol

vynímať, -am

„**vynímať sa**“ (sich ausnehmen) je germanizmus, ktorému treba vyhýbať: *m.* kraj sa dobre vyníma, *piš:* kraj je krásny na pohľad; *m.* kvet sa pekne vyníma, *piš:* kvet je pekný až milá vec, až radosť, až milo na to pozrieť; *m.* hudba sa dobre vynímala *piš:* hudba bola pekná, hudba sa príjemne poslúchala, počúvala.

výnimka, -y: Nieto pravidla bez výnimky. *m.* s výnimkou jedného, vynímajúc jedného (egyet kivéve, egynek kivételével), *piš:* okrem jedného

výnimočne, *prisl.* výnimočný

výnor, -u = vynorenie

vynoriť sa, -ím sa; **vynárať sa**, -am sa; **vynorovať sa**, -ujem sa: Skočil do vody a o chvíľu vynoril sa.

výnos, -u = vynášanie; výnos úradu = rozhodnutie

vynosiť, -ím: vynosiť dieťa (donosiť); *v.* vynieť

výnosnosť, -ti: výnosnosť kupectva

výnosný = vynášajúci zisk

vynovený, v nových šatách vyobliekaný

vynucovať *v.* vynútiť

vyňuchať, -ám: Psi sa rozbehli po hore, ale zadlho nič nemohli vyňuchať. (Dbš. Pov.)

vynútiť, -ím; **vynucovať**, -ujem, násilím niečo dobyt' od niekoho

vyobcovať, -ujem = z obce vylúčiť: vyobcovať z cirkvi

vyobliekať, -am; — **sa**: Neplač, mati, neplač, ani nenariekaj, len si svoju dcéru pekne vy-

obliekaj. (Sl. ps.) — Vyobliekala sa do najkrajších, aké len mala, šiat. (Nitra VI.)

vyoblievať, -am: Všetky kúty vyoblievala slzami. (Dbš.)

vyobracat', -iam: Hej, a boli by ho statočne papekmi vyobracali, keby kraviar nebol mal desať ráz lepšie nohy, ako všetci takí na masle vychovaní. (Dbš. Pov.) — Ba tak ma vyobracal, že som sa až vyparil. (Sb. M. S.) — Vyobracat' v tanci (povykrúcat').

vyobrazit', -ím; **vyobrazovať**, -ujem, v obraze predstaviť

vyobročiť, -ím = nakrmiť obrokom: Povie na to tátoš: len ma statočne vyobroč, zajtra sa dáme na cestu. (Dbš. Pov.)

vyobšívat', -am = vybit'

vyočit' si oči: Dobre si oči nevyočil, keď tu nikde nič, a len čo sedliáčik postavil mlynček, rozkázal mu mlieť. (Dbš. Pov.)

vyočuť *v.* vypočuť

vyoflinkovať, -ujem

vyopálat', -am = opálaním vyčistiť

vyopytovať sa, -ujem sa

vyorať, -oriem; **vyorávať**, -am

vyosievať, -am

vyosliť sa, hlúposť povedať

vypáčiť, -ím = vyhľadať si: Vypáčil si driečne dievča za ženu a žil s ňou statočne v pokoji. (Dbš. Pov.) — *m.* vypáčiť dvere *Slovák povie:* vylomiť, vyvaliť dvere

výpad, -u = vypadnutie; výpad na nepriateľa z pevnosti; útok

vypadať, -ám; **vypadnúť**, -nem: vypadnúť z lásky, z milosti, z

priazne. — Boli ako by jeden druhému z oka vypadol, vlastná matka ich ledva vedela rozoznať. (Dbš. Pov.) — Samej starkej vypadla slza z oka nad toľkou ľudskou biedou. (Dbš. Pov. II.)

m. vypadá dobre *píš*: dobre sa má, je v dobrom stave a p.

vypáchnuť, -nem = prestať páchnuť

vypachtený = ukonaný, unavený, udychnutý: Ako tak raz tuvon sedela a vlásky si pričesávala, pribehol vypachtený jelenček. (Dbš. Pov.)

vypalicovať, -ujem

výpalky, -ov = pomyje v pálenici

vypáliť, -im; **vypaľovať**, -ujem = popáliť, spáliť, ohňom zničiť, vysušiť, ohňom vyčistiť; vystreliť: Povedal žene, že im to ešte na dobré vypáli, keď ten človek pravdu povie. (Dbš. Pov.) — Zle mu išlo, čo počal, všetko mu krivo vypálilo. — Vypálil na zajaca.

vypaprať, -em; **vypaprávať**, -am: Často som videl deti mrkvičky tejto rastliny vypaprávať a jesť. (Let. M. S.)

výpar, -u = vyparovanie, para: výpar kožný

vypárať, -am: v. čo bolo zašité

vyparatiť, -ím = vyviest', vyčínať (nezbednosť, kúsok): Či mal pokojné svedomie, či nie, vše si myslel, že niečo vyparatiť, alebo nespravil, čo mal. (J. Jenesský: M. r.)

vypariť, -ím; **vyparovať**, -ujem = parením vyčistiť; parou vy-

hnať: Kone vyparené ako by ich vriacou vodou obliat. — **sa** = prestať pariť sa; bežaním sa vypariť = do pary prísť

vypasený = vykrmený

vypásť, -pasiem; **vypásat'**, -am: lúku ovcami; — **sa** = vykrmiť sa

vypaškrtiť, -ím: Keď si niečo z popoludnia odložila na večeru, mohla byť istá, že jej to vyňuchajú a vypaškrtia. (Dbš. Pov.)

vypäť, -pnem; **vypnúť**, -nem: **vypínať**, -am = vytiahnuť, vypriahnuť, vyvýšiť: Ruky k nebu vypínala. — **vypínať sa** = chváliť sa, pýšiť sa: nad iných sa vypínať. — Tí ľudia, čo sa vypínajú, obyčajne prázdne hlavy majú. (Zátur.)

vypekať *v.* **vypieť**

vypestovať, -ujem

vypchať, -ám; **vypchávať**, -am

vypiadiť, -im: piad'ou vymerať

vypieť, -pečiem; **vypekať**, -ám

vypierať *v.* **vypriet'**

vypichať, -ám; **vypichnúť**, -nem; **vypichovať**, -ujem

vypíliť, -im

vypínať *v.* **vypäť**

vypínavý: *v.* človek

výpis, -u: výpis so spisom pôvodným srovnat'

vypísať, -šem; **vypisovať**, -ujem

vypískať, -am niekoho = vyhvízdať, vysmiať sa mu

vypiť, -pijem; **vypíjať**, -am: Netreba ti viac starať sa o to, čo zješ a vypiješ. (Dbš. Pov.) — On nevypil veľa, iba za pohár (vypil).

vypitvať, -em: rybu, kačku

vyplácať *v.* **vyplatiť**

výplacka, -y = výplata: Výplacku si vzal a odišiel. (Dbš. Pov.)

vyplakať, -čem: Mat' narieka, dobre si oči nevyplače. — Nemám už slz, všetky tie bôle, v ktorých sa lásky rosilo pole, do Hrona som vyplakala. (A. Sldk.) — Dobre si oči nevyplakal. — Nech sa vyplače, nech si uľaví, nech sa utíši rozbúrená myseľ. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.) — sa

vypláknúť, -em; **vyplákať**, -am; **vyplakovať**, -ujem = vymyť, vodou vyčistiť

vyplanúť, -iem = plameňom vyblknúť: Oduševnenie, ktoré vyplanulo potom na shromaždení Matice slovenskej

vyplašiť, -ím; **vyplašovať**, -ujem, strašením vyhnat'

vyplašitiť, -ím = vyplešitiť

výplata, -y

výplateca, -u; kto vypláca

vyplatiť, -ím; **vyplácať**, -am = zaplatiť; potrestať

výplatný: výplatná pokladnica

výplatok, -tku = výplata

výplav, -u

vyplávať, -am

vyplavieť, -iem = vyblednúť

vyplaviť, -ím; **vyplavovať**, -ujem: Vyplavil kone vo Váhu. — Dážď pole vyplavil (= prst' strhol).

vyplaziť, -ím; **vyplazovať**, -ujem: jazyk

vyplešitiť, -ím; **vyplešťovať**, -ujem: Len som oči naň vypleštil (prekvapilo ma to). (Sb. M. S. I.)

vypletat' o. vypliest'

výplevok, -vku, čo sa vypleje

vyplieniť, -im; **vyplieňovať**, -ujem = vykorenit'

vypliesť, -pletiem; **vypletat'**, -ám

vyplieť, -plejem; **vyplievat'**, -am, vyčistiť; trávu a škodlivé byliny vytrhať

výplň, -ne

vyplniť, -ím; **vyplňat'**, -am; **vyplňovať**, -ujem = plným urobiť; vykonať: rozkaz, vôľu, žiadosť, prosbu

vyplniteľ, -a; **vyplňovateľ**, -a

výplnok, -nku

výplod, -u = plod

vypluť, -ujem; **vyplúvať**, -am: sliny z úst

vyplynúť, -niem; **vyplývať**, -am = vytekať, vyniknúť: Práce oné nemusely práve vyplývať z udalostí vypravovaných.

výplyv, -u (= rezultát)

vyplznúť, -nem: vyplzly mu vlasy

vypnúť, -nem; **vypínať**, -am = vytiahnuť, vyvýšiť; — sa = natahovať sa do výšky; pýšiť sa; o. **vypäť**

výpočet, -čtu (= kalkulácia): Ako časom sklame ľudí praktický, suchý výpočet! (HVaj. VIII. 73.)

vypočinúť si = odpočinúť si: Najedz sa, ulož sa a vypočiň si. (Dbš. Pov.)

vypočítať, -am (= vyrátať)

vypočúť, -ujem; **vypočúvať**, -am: Prišli vypočuť, čo povie cisár. (Sl. let., V.) — Starec si to všetko pozapisoval a pútnik to všetko vypočúval. (Dbš. Pov.) — V každej veci pri do-

me aj ženino slovo vypočúvať treba. (Lipa.) — **vypočúvať**, súdnym poriadkom sa vypytovať

vypomáhať, -am; **vypomôcť**, -môžem: Prisľúbil paničke, čo žiadala, len či mu z biedy vypomôže. (Dbš. Pov.)

výpomoc, -i = pomoc

výpomocný: v. úradník

vypomstíť sa, -ím sa niekomu: Dusil v sebe jed, rád by sa bol vypomstil. (Dbš. Pov.) — Chce sa na mne vypomstíť.

vyponosovať sa, -ujem sa

vypostávaný = odpočínutý

vypotiť (sa), -ím (sa)

výpoveď, -di: v. svedka; v. kráľova

vypovedať, -ám, vypoviem = vysloviť, vyjadriť; svedčiť; ohlásiť koniec nejakého záväzku, povinnosti; vyhnať: v. niekoho zo škôl, z bytu. — Vypovedal mu z priateľstva. (Zátur.) — Susedný kráľ vypovedal nášmu kniežatú vojnu.

vypožičať, -iam; **vypožičovať**, -am

vypracovať, -ujem = vyhotoviť prácu: vyrobiť

vyprášiť, -ím, klopaním prachu zbaviť, vyklopať: vyprášiť nohavice = vybiť

vyprať, -periem

vypratať, -cem = vyniesť; — sa = odísť

výprava, -y niekam (= expedícia)

vyprávač, -a

vyprávať, -am niečo, o niečom rozprávať: Vyprávali sme o Svätoplukovi.

vypraviť, -ím; **vypravovať**, -ujem =

napraviť, poslať; — **sa**: vybrať sa na cestu; *m.* vypraviť vojsko, *píš*: vystrojiť vojsko

výpravňa, -ne: v. kníh, oddelenie vydavateľstva, odkiaľ sa knihy vypravujú, t. j. rozosielajú

výpravný

vypravotiť, -ím = vysúdiť

vyprázdniť, -im; **vyprazdňovať**, -ujem

vypražiť, -ím; **vyprážať**, -am: Šla a našla slaniny dost'. Odrezala hodný kus, pokrájala, vypražila, omastila halušky, len tak tieklo. (Dbš. Pov.)

výpredaj, -a = rozpredaj

vypredať, -ám; **vypredávať**, -ám

vyprevadiť, -ím; **vyprevádzať**, -am: Keď niekoho vyprevádzaš z domu, nuž ho vyprevad' náležite ďaleko, aby sa nevrátil. (Dbš. -Obyč.) — Vyprevad' pána kmotra! (Chlpk. Dram.)

vypriaháť, -am; **vypriahnuť**, -nem: kone; vypriaháť voly z jarma. — Pri lanských (cenách) sme sa popálili — načim nahrádzať, hojiť staré rany, ináč by sme vypriahli... (Kukuč.: Dom v str. II. 36.)

vypríast', -pradiem; **vypríadať**, -am: Len kde si vypríadol toľké peniaze? (Sb. M. S.)

vypríeť, -iem; **vypríerať**, -am, vytvoriť; **vypretý**

vypríeť, -iem, -ejem: Niekedy sa stáva, že ozimina na viacej miestach vypreje. (Zátur.)

vyprobovať, -ujem

vyprosiť, -ím = prosbou dostať: Keď som ťa nedostal za ženičku, aspoň ťa vyprosím za

družičku. (Sl. ps.) — Nevyprosíš od neho, čo bys' krvou zaplakal. (Zátur.) — — **sa** = prosbou vyslobodiť sa

vyprskaf, -ám

vypršaf, -í; vypřchať, -a; vypřchnuf, -ne = vypadaf: vypršala lehota; proso vypřcha. — Keď sa vyprší, bude zas pekne.

vyprúdiť (sa)

vypučaf, -ím: Už stromy vypučaly.

vypučeny = vydutý, tlstý: A tu stretly veľkú žabu, ktorá dívala sa na ne veľkými, vypučenými okálmi. (Dbš. Pov.)

vypučiť, -ím; vypúčať, -am = vypuklým robiť, von tlačiť, vystriť: prsia, brucho

vypudiť, -ím; vypudzovať, -ujem = výhnať

vypukať, -ám; vypuknúť, -nem: vojna vypukla, oheň vypukol: *m.* vypuknúť v smiech (in Lachen ausbrechen) *píš:* rozosmiať sa

vypuklina, -y = vypuklosť, vydutosť; **vypuklý**

vypúliť, -ím: Vypúlenými očami pozeral na neho.

vypustiť, -ím; vypúšťať, -am = slobodu dať, nebrániť vyjsť: Každé slovo, čo vypustí z úst, je lož. — Ja som Mataj, a kto dostal sa do mojich rúk, každý dušu vypustil. (Dbš. Pov.)

vyputnať, -ám

vypýtať, -am; vypytovať, -ujem = vyprosiť, vyžobrať: Má náš kráľ dcéru, choďte mi ju za ženu vypýtať. (Dbš. Pov.) — Skôr od jalovej kravy teľa, ako od

neho babku vypýtaš. (Rr.) — **sa:** Vypytoval sa ženy na domácnosť. — Nevedeli rodičia, kde sa im podela jediná dcéra, nechyrovali nikde nič o nej, hoci vypytovali sa na všetky strany. (Dbš. Pov. IV.) Pustovník sa ho vypytoval, kto je, čo je, odkiaľ je. (Dbš. Pov.) — Nahovoril raz sestričku, aby sa vypýtali na jahody. (Dbš. Sl. pov.)

výr, -a, sova (*Bubo maximus*)

vyrábať v. vyrobiť

vyrábateľ, -a = výrobca

vyráfičiť, -ím = vyviest': Ty si to pekne vyráfičil! (Rr.)

vyrásť, -rastiem; vyrastať, -ám: Deti jeho už vyrástly. — Vyrástol ako svrčina v hore. (Dbš. Pov.)

vyrastlý

výrastok, -tku, čo vyrástlo

vyrátať, -am; vyratovať, -ujem (*z nem.*): Tu Ježibaba začala vyratovať, koľkých pobila. (Dbš. Pov.) — Tu čokoľvek si len zažiadali, hneď všetko hotové mali: koláčiky, medovníky, stužtičky, ostrôžky — a kto by to tam mohol všetko vyrátať. (Dbš. Pov.)

výraz, -u = slovo, vyjadrenie: výraz tvári, citu, žiaľu, podivu, nespokojnosti

„vyrazenie“: *m.* hľadá vyrazenia, *píš:* hľadá zábavy

výrazný, výrazu plný

vyraziť, -ím; vyrážať, -am = vytĺcť; vypučiť; vyjadriť: Vyrazil mu zub. — Vyrazil sa mi vred na líci. (Rr.)

vyrážka, -y = vyrazenina; predná múka

výrečnosť, -ti; **výrečný**

vyrevúvať, -am, plakať usedavým plačom

výrez, -u; **výrezok**, -zku

vyrezávanie, -ia

vyrezať, -režem; **vyrezávať**, -am = nožom vyrezať; vysekať; vymiškovať: Ale mu kapitálne vyrezal (ostro mu povedal). (Rr.)

výrezok, *v.* **výrez**

vyriadíť, -im = vyčistiť; **vyriaďiť sa** = vystrojiť sa

vyrieť, -rečiem, vyriekol = **vyrieknuť**, -nem = vysloviť

výroba, -y (= produkcia)

výrobca, -u = vyrábateľ (producent)

vyrubiť, -ím; **vyrábať**, -am = zarobiť; hotoviť

výrobný: výrobná cena; výrobné družstvo

výrobok, -bku

výročie, -ia

výročitý; **výročný**, čo rok sa vracajúci: výročná slávnosť; výročná zpráva

vyrojiť sa, -ím sa = prestať sa rojiť, odrojiť sa; rojom vyletieť: Včely z úľa sa vyrojily.

výrok, -u: výroky vynášať. — Kto chce písať dejiny, povinný je najmä chrániť sa neodôvodnene vynášať výroky. (Joz. Škultéty.)

výron, -u = vyronenie (emanatio): výron citu vlasteneckého

vyroniť, -ím; **vyráňať**, -am; dať vypadnúť, vypustiť: Kto nad krivdou biednych slzu vy-

roní, tomu moja pieseň slávou zazvoní. (Kuzm.)

vyrovnanie, -ia: Vyrovnaním r. 1867 maďarskému živlu v Uhrách otvorila sa voľná cesta uplatňovať zásady svoje z roku 1848 oproti ostatným krajin-ským národnostiam.

vyrovnať, -ám; **vyrovnávať**, -am = rovným robiť: — sa niekomu: ... lebo ani najpodarenejšie kópie nikdy sa nevyrovnávajú originálom. — Čo do veľkosti sa mu vyrovná.

vyrozkladať, -ám = vyrozprávať: Neborák slepý vyrozkladal všetko, ako sa to stalo. (Dbš. Pov.)

vyrozprávať, -am

vyrozumieť, -iem; **vyrozumievať**, -am = poňať, porozumieť

vyrúbanisko, -a = kopanica

vyrúbať, -am, -em; **vyrúbavať**, -am: Keď bola zima, museli aj ten slivník vyrúbať, aby sa voľajako zohriali. (Dbš. Pov.)

vyrubiť, -ím; **vyrubovať**, -ujem: dane vyrubiť, vyrubovať

vyrúcať *v.* **vyrútiť**

vyrukovať, -ujem (z *nem.* ausrücken): vojsko vyrukovalo

vyrušiť, -ím; **vyrušovať**, -ujem: Píšucieho žiaka neslobodno vyrušovať. — Krikom vyrušovať zo spania. — Skôr mrzela sa, že ju vyrušujú v práci. (Kukučín.) — Toto tušenie obletuje ho neprestajne, sťa bezočivá mucha. Neraz ho i v noci vyruší zo sna a nedá mu zavrieť oka do svitania. (Kukuč.: Dom v str. II. 150.)

vyrútiť, -im; **vyrúcať**, -am; vyrútiť sa na niekoho = napadnúť na niekoho

vyrvať, -em; **vyrývať**, -am = vytrhnúť: Jazyka dar sveril nám Boh, Boh náš hromovládny, nesmie nám ho tedy vyrvať na tom svete žiadny. (S. Tomášik.)

vyrýť, -ryjem; **vyrývať** -am

výsada, -y, zvláštne práva a povinnosti: potvrdenie výsad

vysadiť, -ím; **vysadzovať**, -ujem; **vysádzaf**, -am: v. záhradu; kopijou zo sedla vysadiť

vysadnúť, -nem; **vysadať**, -ám: na kone

výsadný: výsadná listina

vysádzaf v. vysadiť

vysahovať v. vysiahnuť

vysánkovať, -ujem: Vysánkoval matku z domu. (HVaj.)

vysaf (z vyssať), -ajem; **vysávať**, -am

vysavač, -a

vysedávať, -am: Rád vysedáva v krčme.

vysedávanie, -ia; *m.* vysedávanie v krčme, *piš:* vysedávať v krčme je strata času

vysedieť, -ím: Kvočka vysedela pätnásť kureniec. — Pôjdem už, čo tu vysedím. (Rr.) — Vysedieť do konca.

výsek, -u

vysekať, -ám; **vysekávať**, -am = vytáť; — **sa** = sekaním sa oslobodiť

výsev, -u; **výsevok**, -vku, čo sa vysialo; **vysievanie**, -ia; **výsevný**

vyschnúť, -nem; **vysychaf**, -ám; **vyschýnať**, -am: Otec oženil sa

znova a to bolo jeho nešťastie, lebo mu zlostná žena hrýzla srdce, takže pod rokom vyschnul ako trieska. (Dbš. Pov.) — Zem začala vyschýnať. — Jablone vyschýnajú.

vyschnutý

vysiakať, -am; **vysiaknúť**, -nem: v. nos; — **sa**

vysiať, -sejem; **vysievať**, -am: zrno

vysielaf v. vyslať

vysiknúť, -nem

vysilený: národ vnútornými sporami vysilený; vysilená zem

vysiliť, -ím; **vysilovať**, -ujem = sily zbaviť: vysiliť ťažkou robotou; vysiliť oči

vyskákať, **vyskakovať** v. vyskočiť

výskať, -am; **výskavať**, -am; **výsknúť**, -nem = kričať od radosti: Nevýskaj, kým nepreskočíš.

vysklepiť, -ím

vyskočiť, -ím; **vyskákať**, -am; **vyškakovať**, -ujem = skákať do výšky: Štyri kozy piaty cap, kto vyskočí, bude chlap; aj ja by bol vyskočil, ale som sa potočil. (Sl. ps.) — Ako ju mladý kráľ zazrel, od radosti dobre z kože nevyskočil. (Dbš. Pov.) — Vyskočil, ako by ho had bol uštipnul; ako jeleň. (Zatur.) Predo dvermi vyskakoval, štyri groše ukazoval. (Sl. ps.) — Vyskočil ako jeleň na rovné nohy. (Dbš.) Dieťa vyskakujúc pribehlo.

výskok, -u = vyskočenie: bežať výskokom

výskot, -u = výskanie

výskum, -u = výskúmanie; **výskumný**

vyskúmať, -am = vyšetriť
výskus, -u: Pustil sa svetom na výskusy (skúsenosti nadobúdať). (Dbš. Pov.)
vyskúšať, -am
vyskytnúť sa, -nem sa; **vyskytať sa**, -ám sa; **vyskytovať sa**, -ujem sa = ukázať sa, na svetlo vyjsť, vyjaviť sa: vyskytla sa príležitosť, otázka. — Aby sa nevy-skytovaly také slová. — On zahládzaľ i incidenty, aké sa medzi spisovateľmi vyskytaly.
vyslanec, -nea v. poslanec
vyslanie, -ia
vyslať, -šlem; **vysielat'**, -am: vy-slať niekoho na výzvedy
výsledok, -dku: Len skutky sú naše, ale ich výsledok je v rukách božích. — Tá cesta bola bez výsledku: bola márna, zbytočná.
vysliediť, -im = vystopovať; vy-zvedieť
výslnie, -ia, miesto, kam slnce sviati
vyslobodiť, -ím; **vyslobodzovať**, -ujem; **vysloboditeľ**, -a
vyslopať, -em
výslova, -y = vyslovenie (*lat.* pronuntiatio)
vysloviť, -ím; **vyslovovať**, -ujem = vyriecť: Milovali tú zem viac než možno vysloviť. (Sl. Let. II.)
výslovne, *prisl.* = zreteľne, menovite: povedať, nariadiť, prikázať
výslovný: O tom nerobí sa vý-slovná zmienka.
výslovnosť, -ti = vyslovovanie
výsluha, -y = plat, odplata; **výslužka**, čo sa niekomu ako

zvláštnosť so stola posiela; časť jedla z hostiny poslaná
vysluhovať v. **vyslúžiť**
výsluch, -u = vypočutie
vyslúchať, -am; **vyslúchnuť**, -nem = vypočúvať: svedkov
výslužba, -y = penzia
vyslúžilec, -lca = vyslúžilý
vyslúžiť, -im; **vysluhovať**, -ujem = za službu dostať; doslúžiť, obsluhovať: Milá Janka hneď poznala, ale nepovedala nič, len ho s veľkou ochotnosťou vysluhovala. (Dbš. Pov.) — Nie dost' bolo pre ňu práce po dome, ale musela ešte aj macochu a jej dcéru vysluhovať. (Dbš. Pov.) — Kto do sveta ide, vždy vyslúži si čo to. (Dbš. Pov.)
výslužka, -y v. výsluha
výslužné, -ého = penzia, výslužba
výslužný, výslužby sa týkajúci; zaslúžený: A teraz zastrelil si mi tu môjho najvýslužnejšieho mládenca. (Dbš. Pov.)
vyslyšať, -ím = vypočuť: Vyslyš, Bože, modlitbu moju!
vysmädnúť, -nem: Tu ti tvoj otec posiela pohár vína, lebo vie, že si na tejto pustatine vysmädnul. (Dbš. Pov.)
výsmech, -u = vysmievanie: Miškovi to znelo ako ukrytý výsmech. (Kukuč.)
výsmešky, -kov
výsmešne, *prisl.*: „Ja — to je veľký pán,“ odpovedá výsmešne. (Kukuč. III. 7.)
výsmešný
vysmiať, -smejem; **vysmievať**, -am: Čo ho vysmievaš, že je zubatý,

keď ty sám v smiechu vyškeruješ zuby ako lopaty. — Na to princ sa rozrehotal a šuhaja nášho vysmievať započal. (Sb. M. S.) — **sa** niekomu; z niekoho: Tak, hľa, pochodil; nech sa nevysmieva z iných, keď i sám je v blate. (Kukuč. XII.) — Vysmieva sa kotol z hrnca, a oba sú čierni.

vysmievať, -a; **vysmievačný** = posmievačný

vysmrkať, -ám; **vysmrknúť**, -nem; **vysmrkovať**, -ujem; — **sa**

vysmútiť sa, -im sa: Tento sa zamútil veľmi a toho druhého syna už nechcel pustiť. Ale keď sa trochu vysmútil, pustil ho. (Dbš. Pov.)

vysočina, -y, kraj viac než 190 m nad hladinou morskou ležiaci

vysočizný = veľmi vysoký

vysoko, *prisl.*, vyššie

vysokoctený, *lepšie* veľactený

vysokomyseľnosť, -ti = pýcha, spupnosť; **vysokomyseľný**

vysokoučený

vysokovážený, *lepšie* veľavážený

vysoký, vyšší

výsoľ, -u = vysolenie: Doma tie

voly na výsoľ zabil. (Dbš. Pov.)

vysoliť, -ím; **vysáľať**, -am: Vysolili mu dvanásť. — Všetku soľ sme už vysolili (minuli). — Ale mu vysolil (pravdu povedal). (Rr.)

výsosť, -ti = vysokosť

vysotiť, -ím = vystrčiť: Krásnu Aničku do hlbkej vody z koča vysotila. (Dbš. Pov.) — Dieťa len nemôžem vysotiť

na ulicu. (Lipa III.) — Voz prázdny vysotili na cestu a zapriahajú voly. (Kukuč. III. 34.)

vyspať sa, -ím sa, spať do sýtošti: Aj na kameni sa vyspíš, keď máš dobré svedomie. (Zá-tur.) — **vyspávať sa**, -am sa

vyspevovanie, -ia; *m.* vyspevovanie v poli *piš*: vyspevovať v poli je pekná vec

vyspevovať, -ujem: Večer a ráno pred sobášom shromažďujú sa pred domom mladuchiným jej družice a vyspevujú rozluky (piesne na rozlučné). (Dbš. Obyč.)

vyspovedať, -ám *niekoho*; — **sa**: Ja sa vyspovedám z mojich hriechov ťažkých. (Sb. M. S.)

vyspytovať, -ujem: Vyspytujú sa jej: koho si berie. (Dbš. Obyč.) — Černokňažník sa hneď začal vyspytovať synka, či vie čítať. (Dbš. Pov.)

vystačiť, -ím; **vystačovať**, -ujem = dosť mať; dosť byť: Nič mu nevystačí. — Tebe nikto nevystačí. — Márnotratnému ani bane nevystačia. (Sb. M. S.)

vystahovalec, -lca; **vystahovalec-tvo**, -a

vystahovať sa, -ujem sa

vystanoviť, -ím: Hľadže, do toho mora padol mi zlatý prsteň, ten mi do večera vystanoviš (= najdeš, dostaneš mi ho). (Dbš. Pov.) — Žena, človečina smrdí, sem ju zaraz vystanov! (Dbš. Pov.)

vystať, -stanem; **vystávať**, -am = vystačiť: z neho všetko vy-

stane; **vystáť** zo školy, z roboty

vystáť = ausstehen — zakorenený germanizmus: Biedny človek mnoho vystojí — *píšme*: Biedny človek mnoho podstúpi, skúsi, zažije.

Miesto: Nemôžem vystáť vášho suseda *možno povedať*: Váš sused mi je protivný. Človek „na nevystátie“ *nám je*: človek protivný, odporný. (R. str. 319.)

m. nemôže vystáť leňochov *píš*: nenávidí, nerád leňochov **vystatovať sa**, -ujem sa niečím: Kurča sa vystatuje, že je múdrejšie od kvočky. (Kukuč. XIX.) — Čoho nemáš, tým sa nevystatuj!

výstava, **výstavka**, -y = vystavenie, výklad

vystávať, -am = zostávať, zbývať; vyčnievať; *o.* **vystať**

výstavba, -y

vystavený: Zámok na skale vystavený. (Dbš. Pov.)

vystaviť, -ím; **vystavovať**, -ujem = von postaviť, vyložiť; **vystaviť** vystaviť si dom

výstavný

vystierať *o.* **vystrieť**

vystihnúť, -nem; **vystíhol**; **vystihovať**, -ujem; **vystíhať**, -am = dohoniť, chytiť, vyspytovať: Nikto ešte lásky nevystihnul povahu a vládu čarovnú. (Koll.) — Všade ma dozeral, všetko odo mňa vystíhal, kde som čo podela. (Kukuč. XII.) — Vystihni každú jej vlastnosť, každú ctnosť, abys' ju vážil a

cenil. (Kukuč.: Dom v str. I. 169.)

výstižne: Výstižne je interpretovaný tento šlachetný úmysel.

vystlaný: Ale keď sa tu lepšie obozrel, videl v kúte postel' vystlanú. (Dbš. Pov.)

vystlať, -stelem; **vystielat'**, -am

vystopovať, -ujem = na stopu prísť: vystopovať zločinca

vystrábiť, — im = vyliečiť: Ale veď teba už nič nebolí, rany tvoje sú vystrábené. (Němc.)

— **sa** = vyhojiť sa, vyliečiť sa:

Od toho lieku iste sa vystrábi. (Dbš. Pov.) — Maco sa vystrábil,

ale noha zostala krivá, lebo mu ju zlomilo v kolene. (Gr. Taj. II. 11.)

výstraha, -y = napomenutie, naučenie: Zvoní jej v ušiach výstraha materina s novou silou. (Kukuč. XIV.)

vystrájať *o.* **vystrojif**

vystrapkať, -ám: Vlkolak ručník roztrhal, vystrapkal. (Dbš. Pov.)

vystrašiť, -ím = vyplašiť

výstražný = výstrahu dávajúci

vystrčiť, -ím; **vystrkovať**, -ujem = vystaviť; vyhodit', vypovedať: Viechy vystrkujú. —

Prečo ste ma vystrčili ako bludára. (Lipa.)

vystrebať, -em: Pes vystrebal vodu. — **vystrebávať**, -am

výstrednosť, -ti = (excentricita)

výstredný = excentrický

výstrel, -u: výstrel z pušky, z dela, z revolvera

vystrelif, -ím; **vystrieľat'**, -am = vypáliť: S tým sa vyšvihol na

tátoša a letel, ako by ho vystrelil. (Dbš. Pov.)

výstrelok, -lku = ratolesť, výhon

vystretý: A tu milý medveď leží vystretý, ani nehne sebou, ani nedýchne. (Dbš. Pov.)

vystriedať (sa), -am (sa)

vystriehnuť, -nem; **vystriežť**, -strežiem, -striehol: A nebolo človeka, čo by mu bol mohol vyhádzať alebo vystriežť, čo sa mu to robí s tou lúkou. (Sb. M. S. I.)

vystriekať, -am; **vystrieknuť**, -nem; **vystrekovať**, -ujem

vystrieť, -iem; **vystierať**, -am = rozťahnuť; — **sa**: Vystrel sa na pažiť a sladko usnul. (Dbš. Pov.) — Vystrela proti nemu ruky a preriekla slabým hlasom. (Dbš. Pov.) — Nevystieraj sa väčšmi, ako perina vynáša. (Kukuč.: XXII.)

vystriežť, -strežiem; **vystriehnuť**

výstrih, -u; **výstrižok**, -žku; *zväčša v mn. č. výstrižky, -ov*

vystrihať, -ám; **vystrihávať**, -am, **vystrihnúť**, -nem

vystrihať, -am niekoho pred niečím: Nie prenasledovať, ale vystrihať, to bol jeho úmysel. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.) — **sa** niečoho: Toho sa pilne vystrihaj, čo Boh zakazuje. — Zlého kamarátstva sa vystrihaj! — Vystrihajte sa prudkých a nepremyslených rečí.

výstrižok, -žku: v. z novín; *v. výstrih*

vystrkovať *v. vystrčiť*

výstroj, -a; **vystrojenie**, -ia: výstroj dôstojníkov

vystrojiť, -ím; **vystrájať**, -am = vyhotoviť; **vychystať**: vystrojiť niekoho na cestu: Už len posmechy vystrája z latinských bohoslužieb. (Sb. M. S. X.) — Ale, otec môj, to by som sa predsa nebol nazdal, že so mnou také žarty budete vystrájať. (Dbš. Pov.)

vystrúhať, -am; **vystruhovať**, -ujem = struhaním vyčistiť: kopytkoňovi v.

výstup, -u, vystúpenie na horu; v staviteľstve = stupeň; pohoršlivý výstup. — Došlo k nemilým výstupom. — Výstup nezostal tajným, o niekoľko minút vedela celá spoločnosť o ňom. (HVaj. V. 210.)

vystúpiť, -ím; **vystupovať**, -ujem, vykročiť: Keď videli prichádzať rytiera v zlate, všetci mu hneď vystúpili s cesty. (Dbš. Pov.) — Choďme mierne, pevne, vážne; kde treba, vystúpme rázne, nech vlast' váhu našu skúsi; čo chceme, to stať sa musí! Hore, za česť, slobodu slovenského národu. (Janko Kráľ.)

výstupník, -a = priestupník

vystupňovaný: Vystupňovaná náruživosť duše. (Št. Krčméry.)

výstupný = priestupný, zločinný

výstupok, -pku = priestupok

vysúdiť, -im

vysúkať, -am; **vysukovať**, -ujem = vykrútiť, vyťahnuť, vyhrnúť: Tu si vysúkal rukávy a dal sa do chystania večere. (Dbš. Pov.)

vystydnúť = vychladnúť: Vystydlo v peci.

vysušiť, -ím: **vysúšať**, -am: Ak žriedlo vysušíš, vysušíš aj potok.

vysuť, -ujem; **vysúvať**, -am = (elidovať)

vysúvanie, -ia; **výsuvka**, -y = elízia, vystrkovanie samohlások k podstate slov patriacich

vysužovať, -ujem

vysvätiť, -ím; **vysviacať**, -am: v. kostol

vysvedčenie, -ia: v. o chudobe

vysvedčiť, -ím, svedectvom svojím potvrdiť

vysvetlenie, -ia

vysvetliť, -ím; **vysvetľovať**, -ujem = svetlým urobiť; smysel niečoho ukázať: Takto mi tú temnú vec vysvetlil.

vysvetlivka, -y = vysvetlenie

vysviacka, -y = vysvätenie

vysvietiť, -im = posvietiť

vysvitnúť, -tnem; **vysvitať**, -ám = svietiť z niečoho: z toho vysvitá. — ... aby jasne z toho vysvitálo, že cíti sa trochu vyššie. (Hronský.)

vysvobodiť v. **vyslobodiť**

vysychať v. **vyschnúť**

výsyp, -u: kožný výsyp

vysypať, -em; **vysýpať**, -am, von sypať, rozsypať; — **sa**: Hneď jeden súdok rozvalil a prach z neho vysypal. (Sl. Let. I.) — Už sa klasy vysypaly.

výša, -e = výška: Veža je 50 metrov z výše (z výšky). (R. § 234)

vyšantročiť, -ím = vyšudiť, vyklamať

výšava, -y = výšina: Vatra rozplamenila sa do výšavy. (Dbš. Pov.)

vyše, *predl. s gen.*: Vyše toho domu. — Vyše miery pije. — Vyše dediny tečie potok. V. povyše.

Vyšehrad, -u; **vyšehradský**

vyšetriť, -ím; **vyšetrovať**, -ujem = vyskúmať, vyhľadávať: vyšetrujúci sudca; pôvody sprisahania vyšetriť

vyšetrovací, -ia, -ie: vyšetrovacia väzba

vyšetrovanie, -ia

vyšetrovať v. **vyšetriť**

vyšeuvedený

vyšibať, -em = vyšľahať

vyšikovať, -ujem (nem.)

výšina, -y = vrch, výšava, výskosť

vyšinúť sa, -niem sa = vychýliť sa; vyskočiť; vybočiť: Vyšinúť sa k najvyššej dokonalosti.

vyšiť, -šijem; **vyšívať**, -am: Vyšívaj ty, vyšívaj šuhajovi ručník, vyšívaj ho, vyšívaj drobnými kvietocky. (Sl. ps.)

výšiť (povýšiť), -im

vyšívačka, -y, ženská, čo vyšíva

výšivka, -y; **výšivky**, -viek

výšivkárka, -y = predavačka výšiviek

výška, -y

vyškerený: struk hrachu (prezrelý, otvorený)

vyškeriť, -ím; **vyškerovať**, -ujem; **vyškierať**, -am: zuby. — Smeje sa striga a zuby vyškeruje. (Dbš. Pov.)

— Prišla k pastorkyni a vyškierala sa jej: Či vidíš, aké ja mám pekné šaty a ty nič, iba handry! (Dbš. Pov.) — Na každého mužského sa vyškiera.

vyšklbať, -em; **vyšklbnúť**, -nem; **vyšklbávať**, -am: Vyšklbla mu jedno pero. (Dbš. Pov.) — Vyšklbať si vlasy.

vyškoliť, -ím = vycvičiť: Už mu huplo do hlavy, aký to bol duch, ktorý ho tak bol vyškolil! (Kukučín: XII.) — Hlas jeho nie je dosiaľ vyškolený (vycvičený).

vyškopíť, -ím = vymiškovať, vyrezať

vyškrabať, -em = **vyškriabať**, -em; **vyškrabnúť**, -nem; **vyškrabovať**, -ujem; **vyškrabať sa**: Ona vyzula svoje čizmy a dala mu ich obuť, aby sa vyškrabal na strom, že tam najde zlatý prútik. (Dbš. Pov.)

vyškvariť, -ím; **vyškvárať**, -am = škvarením vypieť: v. slaniu na ohni

vyšľahať, -ám; **vyšľahnúť**, -nem; **vyšľahovať**, -ujem: Vatra vyšľahla dohora. (Dbš. Pov.) — Vyšľahal ho prútom.

vyšľakovať (z *nem.*) = vystopovať

vyšliapať, -pem: v. trávu na lúke

vyšlý: z pamäti, z módy; φ . **vyjsť** **vyšmariť**; -ím: Museli sa chytiť za drabinu, aby ich nevyšmarilo z voza. (Kukučín XIX.)

vyšmyknúť sa, -nem sa: Vezme ťa pod pazuchu, ale ty sa jej vyšmykni a poberaj sa von. (Dbš. Pov.) — Vyšmykolsa ako ryba.

vyšnúrovať, -ujem

vyšný: Na vyšnom konci býva. **Vyšný Kubín**: Hviezdoslav, slávny básnik slovenský, narodil sa 2. februára 1849 vo Vyšnom Kubíne, v Oravskej župe.

m. vyššpomenutý *píš*: vyššie spomenutý

vyšší, -ia, -ie

vyššie φ . **vysoko**

vyššastíť sa = poššastíť sa, podaríť sa

vyššebotať, -cem, -tám: Lastovičky vyššebotaly, že bude dážd.

vyššekliť, -ím

vyššekať, -á; **vyššeknúť**, -ne: Vyššekne, čo mu len slina na jazyk donesie. (Zátur.)

vyššicovať, -ujem: Ale sme ho veľmi neposlúchali, a že by nás niektorého vyššicoval, toho sme sa tiež nebáli. (Gr. Taj. I. 43.)

vyššipať, -em; **vyššipnúť**, -nem = nechtom, palcom vydrapiť

vyšštrbiť, -ím; **vyšštrbovať**, -ujem, štrbín narobiť: sekeru som vyšštrbil

vyššvať, -em

vyššverať sa, -iam sa, štvornožky vyjsť: Keď si mohol vyššverovať sa na vežu, môžeš aj dolu. (Dbš. Pov.)

vyššuchnúť sa, -nem sa: Vyššuchla sa družbovi zpod pazuchy a šuch — bola už pri svojom popelvárovi. (Dbš. Pov.)

vyššumieť, -í; z hlavy; z fľaše

vyššvihnúť sa, -nem sa; **vyššvihovať sa**, -ujem sa: Vyššvihli sa na tátoša a leteli, leteli, až prišli na istú peknú lúčku. (Dbš. Pov.)

vyť, vyjem: vlk, pes vyje

vytackať sa: Sýkora zlomený, vysilený vytackal sa z izby. (Kukuč. III. 83.)

vytáčať, -am; **vytočiť**, -ím: pivo, víno zo suda; = vykrútiť: Hoj,

vyletel sokol z tisového lesa, letí, vozvých letí, vytáča kolésa. (S. Chalupka.)
vytáčka, -y = výhovorka: Baba po mnohých vytáčkach povedala, prečo prišla.
výtah, -u: výtah knihy = krátky obsah; (extrakt)
vyťahovať *v.* **vytiahnuť**
vytancovať sa, -ujem sa
vytáčať, -am = vyklebetiť
vytásiť, -ím; **vytasovať**, -ujem = vytiahnuť: meč, šabľu
vyťafať, -tnem; **vytínať**, -am; **vytnúť**, -nem = vysekať: vyťafať za ucho. — Vytáli mu dvanásť.
výťažný = výtah predstavujúci
výťažok, -žku = výtah, extrakt
výtečník, -a
výtečný = vynikajúci, znamenitý, výborný
vytekať *v.* **vytiecť**
vytenčený: Rýdzi Maďar, ktorého naše vytenčené mravy nedotkli sa ešte. (Lipa.)
vyteperiť sa, -ím sa = vyškrabať sa, vyliezť
vytešený: Kráľ bol vytešený. (Dbš. Pov.) — Aničke nebolo treba viacej vidieť, vytešená podala Jankovi ruku. (Dbš. Pov.)
vytiahnuť, -nem; **vyťahovať**, -ujem: vytiahnuť šabľu; *m.* vytiahnuť z bývania (ausziehen) *piš*: prenášať sa, prevážať sa
vytiecť, -tecie; **vytekať**, -á: Vyteká vodička z potôčka bystrého. (Sl. ps.)
vytieriť *v.* **vytrieť**
vytisnúť, -nem; **vytíkať**, -am: vytisnúť niekoho z izby, z lavice

m. výtka *piš*: výčitka; výčitky niekomu robiť
vytknúť, -nem: vytknúť ruku, nohu (*nepíš*: vytknúť si za cieľ *m.* vytýčiť, vyznačiť...)
vytlačiť, -ím: **vytláčať**, -am: vytlačiť knihu
vytliecť, vytlčiem; **vytlíkať**, -am = tlčením vyhnať, vyraziť: Vytliecť pästou, kyjom po chrbte. (Dbš.)
vytnúť *v.* **vyťafať**
vytočiť *v.* **vytáčať**
výtok, -u = vytekanie
vytopenec, -ncea, povodňou poškodený
vytopiť, -ím; **vytápať**, -am: bravčové sadlo vytápať
vytrácať, -am; **vytratiť**, -ím: z kapsy peniaze; — **sa**: vytratiť sa zo spoločnosti. — Na svitaní vytratil sa z domu. (Kukuč. III. 118.)
vytráviť, -ím; **vytravovať**, -ujem = jedlo stráviť: *v.* myši jedom
vytrčiť, -ím; **vytrčať**, -am = vystrčiť: Drak vytrčil tri druhé hlavy, z ktorých strašne plameň šibal. (Dbš. Pov.) — Slimák, slimák, vytrč rožky na parožky, ak nevytrčíš von, spálime ti dom. (Sb. M. S.)
vytrepať, -em; **vytrepávať**, -am = vytriasť, vyčistiť; vybiť: Havran švihnul pravým krýdlom a vytrepal oblok. (Dbš. Pov.)
vytreštit, -ím; **vytriešťať**, -am; **vytrešťovať**, -ujem: Chudobný človek len oči vytreštil, kde sa vzal u neho taký veľký a pyšný boháč. (Dbš. Pov.) — Veru má

na čo vytriešťať oči, na toľké premeny. (Kukuč. XIX.)
vytrezvenie, -ia
vytrezviť, vytrezviem
vytrhať, -ám; **vytrhovať**, -ujem; **vytrhnúť**, -nem: vytrhni ho (nepíš: vytrhni ho von. R. § 210. 5.)
vytriasať, -am; **vytriasť**, -trasiem, z niečoho von triasť, trasením vysypať: Náš Srb sa sberá, fajku vytriasa, napcháva. (A. Sldk.) — Nože, Ďurko, nežeň, veď z nás dušu vytrasieš! (HVaj. V. 10.)
vytrieliť, -im, niečo špatného bez rozmyslu vyviešť (Zátur.); vybehnúť
vytrieť, -iem; **vytieriť**, -am = trením vyčistiť: Milý pijan sa o chvíľu preberá a vytiera si oči. (Dbš. Pov.) — Vytri si, vlčko, zuby! (Zátur.)
vytroviť v. **vytráviť**
vytrpieť, -ím: Ani jeden národ toľko nevytrpel, toľko sa nena-mozolil a nenatrúpil ako náš. (Lud. Štúr.)
vytrúbiť, -im; **vytrubovať**, -ujem: Hlásnik každej noci vytrubuje. — Vytrúbil (vypil) tri litre piva.
vytrúsiť, -im; **vytrusovať**, -ujem = vysypať: Ale, povedá, ešte jednu pintičku a vytrúsi ju. (Dbš. Pov.)
vytrvalosť, -ti: s veľikou vytrvalosťou pracovať
vytrvalý: Boh požehnával ich vytrvalú prácu. (Gr. Taj. I. 14.)
vytrvať, -ám = vydržať: Že pri ňom vytrvá verne až do smrti.

vytrženie, -ia = nadšenie
výtržník, -a
výtržnosť, -ti
výtržný, kto sa vytrhuje z poriadku, slušnosti, práva
vytupiť, -ím; — sa
vytúžiť sa, -im sa = vyrozprávať svoje žiale: Keby sa mal aspoň komu vytúžiť. Ale takto on sám, sám musí znášať tento ťažký kríž. (Kukuč. II. 21.)
vytvárať, -am: v. z domu; vytvárať (tvoriť) veľké veci
výtvarný: výtvarné dielo umelecké (maliarske, sochárske)
výtvarník, -a: V ňom ožil maliar, výtvarník, a preto študoval tváre, pohyby, načúval a pozoroval. (HVaj. V. 101.)
výtvor, -u: umelecký výtvor
vytvoriť, -ím; **vytvárať**, -am: O všetkom si vyrozprávaj, čo vytvoril žitia beh. (Phfd. III.)
vytýčiť, -im; **vytyčovať**, -ujem týčkami vysadiť (vinicu)
vytýkať, -am niekomu niečo = kárať, na oči vyhadzovať: Ja som ti nevytýkal, sused, čo mi podkladáš. (Kukuč. XXIII.) — Dalo by sa mu vytýkať všeličo. Nuž, ale konečne, komu by sa nedalo čo vytýkať? (Kukučín: Dom v str. II. 59.)
výučba, -y = vyučovanie
vyučenec, -nca: v. stolársky
vyučiť, -ím; **vyučovať**, -ujem; — sa: Dám ich vyučiť, prebijú sa svetom aj bez imania. (Dbš. Pov.) — Chcel sa vyučiť za doktora. (Gr. Taj.) — Brat sa vyučil stolárstvu.
vyučovací, -ia, -ie

vyúdiť, -im; **vyudzovať**, -ujem: mäso v komíne

vyúfať sa, -am sa: Už sa vyúfal (o nezdarenej nádeji). (Záthur.)

vyumývať, -am

využiť, -žijem; **využívať**, -am: využívať každej príležitosti. — Túto okolnosť vedel Ondrej znamenite využiť. (Kukuč. I.)

využitie, -ia: využitie slabosti ľudských

využitkovať, -ujem = využiť

využívanie, -ia: Čaká ho krivda, využívanie a ústrky. (Kukučín: M. v.)

vyvábiť, -im; **vyvábovať**, -ujem: Keď Turci dráždili našich a vyvábovali k zápasu. (Sl. Let. II.)

vyvadiť sa, -ím sa s niekým

vyvádzať *o. vyviesť*

vyváľať, -am: cesto

vyvaliť, -ím; **vyvaľovať**, -ujem: oči; — **sa**: Uvidíš zlatú hruštičku, nič sa neboj, len ju tri razy, ako najlepšie budeš môcť, potras, ona sa ti hneď z koreňa vyvalí. (Dbš. Pov.) — Div že ho nezjedol, také okále na neho vyvaľoval (od zlosti). — Vyvalil naň oči ako plánky. (Záthur.) — Len som oči na neho vyvalil (prekvapený). — V lete bývajú často také vetry, že stromy aj s koreňmi vyvaľujú. — Vyvaľoval sa na peci (leňošil, darebáčil). (Rr.)

vyvalkať, -ám (cesto)

vývar, -u, **vyvarenie**: čo je vyvarené al. z čoho je vyvarené

vyvárať, -am; **vyvariť**, -ím = varením čistiť: bielizeň vyvá-

rať; mnoho a dobre variť: U sedov zas vyvárajú, budú hostia.

vývarok, -rku

vyväzovať *o. vyviazať*

vyvážač: v. smetí

vyvážať *o. vyviezť*

vyvážiť, -im; **vyvažovať**, -ujem = odvážiť; vážením vytiahnuť, vyprázdniť: I hlboká studňa sa často vyváži. — Marienka je sirota veľmi chudobná. Ale zlatom by ju nevyvážil. Keď pozrie, v očiach sa mi mení. (Kukučín: XXIV.)

vývažok, -žku

vyvesiť, -ím; **vyvešať**, -iam; **vyvesovať**, -ujem = povesiť, vystriť: Čo to len bude z božieho sveta, keď všetkých statočných ľudí vyvešajú a vystrieľajú. (Lipa I.)

vývesok, -sku

vevetrelý: pivo, víno

vyvetrieť, -iem: periny na vzduchu vyvetrely; víno, pivo vyvetrelo

vyvetriť, -ím; **vyvetrovať**, -ujem, vetrením vyčistiť

vyviať, -vejem; **vyvievať**, -am = viatím vyfúkať: Veje vetrik, veje, ale žiale nevyveje. (Sl. ps.)

vyviazať, -žem; **vyväzovať**, -ujem = vymotať, rozvinúť; *m.* vyviazať (kikötni), *piš*: vymieniť

vyviaznuť, -nem = vytrhnúť sa: v. z nebezpečenstva

vyvierat *o. vyvrieť*

vyviesť, -vediem; **vyvádzať**, -am; Čo ty len vyvádzaš? — Nie pre seba ich on do boja vyvie-

dol, lež aby nespravodlivosť a zlosť znivočil. (Lipa.) — A hneď mu svitlo v očiach, ako by ho z hrobu na boží deň vyviedol. (Dbš. Pov.) — Čo si to zas vyviedol? (Rr.) — **vyvodit'**, -ím: Kvočka vyviedla jedenásť kuriatok.

vyviezt', -veziem; **vyvážať**, -am: Z našich hôr drevo vyvážajú. (Sl. Let. I.)

vyvíjať, -am; **vyvinovať**, -ujem: **vyvinúť**, -niem; — sa

vývin, -u, = **vývoj**

vyvláčiť v. **vyvliecť**

vyvládať, -dzem: Prvá žnica zaujme svoju postać; za ňou zaujmú si ich ostatné, každá takú širokú, jako si trúfa vyvládať za tými, čo pred ňou žnú. (Sb. M. S.)

vyvlastniť, -ím; **vyvlastňovať**, -ujem = odlúčiť z vlastnosti, z majetku: v. pole pre okresnú nemocnicu

vyvliecť, -vlečiem; **vyvliekať**, -am; **vyvláčiť**, -im; **vyvláčať**, -am = vytiahnuť, vytrhnúť: Nit' sa mi z ihly vyvliekla.

vývod, -u = (dedukcia): duchaplný vývod. — Hneď si pomyslela, že už zle povodilo sa s ním. Ale kto jej tu aspoň nejaký vývod dá o tom. (Dbš. Pov.)

vyvodit', -ím; **vyvodzovať**, -ujem (= dedukovať)

vývodit', -ím (vojvodit'): V stráni nad potokom šteboce poľné vtáčstvo, vývodí mu slávik svojím čistým hlasom. (Kukuč.: Ml. I.) — Hlas má čistý a trváci, takže vývodí nad všetkými ostat-

nými hlasmi. (Kukuč.: Dom v str. I. 51.) — Zjav ženy zanedbanej, ktorá za dievoctva vývodila, odpudzuje ju svojou všednosťou. (Kukučín: Dom v str. I. 93.)

vývoj, -a; **vývojový**: v. teória

vyvolať, -ám; **vyvolávať**, -am = von volať, volaním ohlásiť: Záveje ako múry. Brodí sa cez ne a vyvoláva dievku, ale neozýva sa jej ani duša. (Dbš. Pov.)

vyvolávač, -a

vyvolávateľ, -a = vyvolávač

vyvolenec, -nca

vyvoliť, -ím; **vyvolovať**, -ujem; niekoho za niečo; v. si niečo

vývoz, -u = vyvážanie (export)

vývrat, -u = vyvrátenie; vyvrátený strom

vyvrátiť, -im; **vyvracať**, -iam = na druhú stranu obrátiť, prevrátiť; zo žalúdka vyvracať: Vyvracalslová, dôvody, námietky. — On sa zo svojho vyvrátiť nedal. (Dbš. Pov.) — Zaduje vietor a všetko z koreňa vyvráčia. (Dbš. Pov.)

vyvrázditiť, -im: Všetko teplo vyvrázdili (otváraním dverí).

vývrheľ, -a: v. človečenstva

vyvrhnúť, -nem; **vyvrhovať**, -ujem = vyhodit', vyobcovať, vylúčiť, vyhnať

vyvrieť, -iem; **vyvierať**, -am: Zo zeme vyviera voda. — Prišli k studničke. Voda z nej vyviera la ako kryštál. (Čern. Čít.)

vyvršíť sa, -im sa na niekom, nad niekým = pomstiť sa: Začali sa sprisahávať proti nim, aby

sa akýmkoľvek spôsobom mohli nad nimi vyvršíť. (Sl. Let. II.) — Nevyvršil sa na ňom. (Kukučín: M. v.) — Kto vie, či by sa mu nevyvršil. (Kukučín: M. v.)

vyvrtať, -ám: **vyvrtávať**, -am: v. nebožiecom dieru do dosky

vývrtka, -y: vývrtka zátok

vyvýšenec, -nca

vyvýšenina, -y

vyvýšenosť, -ti: Vykračuje si pomaly, vážne, neobzerajúc sa ani vpravo, ani vľavo, v povedomí svojej vážnosti a vyvýšenosti nad všetkými ostatnými ľuďmi. (Kukuč.: Dom v str. I. 54.)

vyvýšiť, -im; **vyvyšovať**, -ujem; — sa = pyšným byť

vyza, -y, ryba (Accipenser buso)

vyzauškovať, -ujem: Vyzauškovala ho s jednej i s druhej strany. (Dbš. Pov.)

vyzbíjať, -am

výzbroj, -e; **vyzbrojiť**, -im

výzdoba, -y: výzdoba kvetinová

vyzdobiť, -ím; **vyzdobovať**, -ujem: izbu tapetami

výzdobný

vyzdravenie, -ia: Mária... všemožne hľadala zobudiť v nej nádej na vyzdravenie. (HVaj. V. 325.)

vyzdravieť, -iem: Vstáva, ale posiaľ docela nevyzdravel.

vyzdvihnúť, -nem; **vyzdvihovať**, -ujem = vyvýšiť; postaviť; zrušiť; — sa

vyzdychať = vykapať: dobytok vyzdychal

vyzelenáť sa: Celá hora sa utešene vyzelenala. (Dbš. Pov.)

vyzeráť, -ám: dobre (al. zle) vy-

zerá (er sieht gut ö. schlecht aus), po slovensky: je svieži, je biedny a p. Slovák len oblokom vyzerá (z izby na dvor, na ulicu). Ona dobre vyzerá v svetlých šatách — Slovák povie: Jej pristanú svetlé šaty — svedčia jej. (R. str. 319.)

M. ten človek vyzerá ťarbavým, *piš*: zdá sa ťarbavým; chybné *pišu*: vyzeral ospale, opuchle, *m.* bol ospalý, opuchlý. Nemôže sa povedať ani: on vyzerá stare, mlade (staro, mlado), ale len: on je naoko starý, mladý. (Rukoväť.)

vyziably = chudý, vyschlý: A vyhladovelé, vyziablie deti ešte len teraz počaly mravčať, že by ony jedly. (Dbš. Pov.)

vyziabnuť, -nem = vymrznúť

vyzimovať = cez zimu chovať

vyzískañ, -am

vyzlátiť, -im: v. kalich čistým zlatom

vyzliecť sa, vyzlečiem sa; **vyzliekať sa**, -am sa: zo šiat. — Prišiel kňaza vyzliekať. (Zátor.) — **vyzliecť sa**, vyzlečiem sa: Bol už klerikom, ale sa vyzliekol (opustil dráhu kňazskú).

vyznačenie, -ia = vyznamenanie

vyznačiť, -ím; **vyznačovať**, -ujem; — sa: Je ešte mladý a neveľa sa ešte vyznačil. (Dbš. Pov.)

význačný

význam, -u: vec veľkého významu

vyznamenanie, -ia = vyznačenie

vyznamenáť, -ám; **vyznamenávať**, -am; — sa

významne: Stisla mu ruku významne.

významný: majúci význam
vyznanie, -ia: vyznanie viery = prejavovanie viery s tým úmyslom, aby sme iným vieru svoju osvedčili

vyznať, -ám; vyznávať, -am = vyjaviť, nezaprieť, otvorene povedať, úprimne uznať; **vyznať sa** v niečom = rozumieť niečo (mu): Vyznám sa úprimne, že sa v tej veci nevyznám. — **vyznať sa** niekde = orientovať sa

vyznavač, -a: v. pravej viery

vyznieť, -znejem; vyznievať, -am
vyznojiť sa, -ím sa = vypotiť sa: Pri tej robote som sa dobre vyznožil.

výzor, -u

vyzradiť, -ím; vyzrádzať, -am = zradne vyjaviť: Bodaj si skamenel ako v hore skala, keď si ma vyzradil, že som ťa bozkala. (Koll. Zp.)

vyzrieť, -iem; vyzeráť, -ám: Slovenské dievčatá pozerajú do studne, chcú tam milého vyzrieť. (Ph'd. III.) — Vychádzaly obe, vyzerala Ružena otca, vyzerala jej matička muža svojho dobrého. (Sb. M. S.)

vyzubadliť, -ím

vyzuť, vyzujem; vyzúvať, -am
vyzváňať, -am: Zvony vyzváňaly, na uliciach stáli ľudia. (Lipa.) — Komu to vyzváňajú? (kto umrel?) — Tie brezovské zvony dumne vyzváňaly. (Ph'd. III.)

vyzvanie, -ia: vyzvanie predplatiť (*nepiš:* vyzvanie na predplatenie *ani:* ku predplateniu)

vyzvárať, -am: V ktorúsi noc sa

strhol zo sna uznojený, ako by ho bol vyzváral. (Kukučín: M. v.)

vyzvať, -zvem; vyzývať, -am, vyzvať: v. na prechádzku, na súboj, na šable

vyzvedač, -a (= špehún)

vyzvedačný

vyzvedať, -ám; vyzvedať sa, -ám sa, vyzviem sa, vyzvedel sa = vypytovať sa, vypýtať sa, prezvedieť sa: Vyzvedal sa o jeho mravnom charaktere!

výzvedný

výzvedy, -ov: Nechodievaj na výzvedy. (Dbš.)

vyzvrtať, -am: Jeden raz skočí a už sa medzi devami točí a schytí jednu... vyzvrta si ju v obidva boky, až len tak vôkol nich šuští: vyzvrta si ju, zrazu ju pustí. (Sldk.) — Ale ju vyzvrтал (v tanci)! (Rr.)

vyzývaci, -ia, -ie

vyzývať v. vyzvať

vyzývavo, prisl.; vyzývavý = provokátorský

vyžalovať, -ujem; — sa: Hej, lepšie na doline, ako na rovine: hora ma počuje, nič nevyžaluje. (Sl. ps.) — Vyžalujú si všetky svoje biedy. (Dbš. Obyč.) — Čierna zem, čierna zem! vydaj mi mamku ven, nech sa tej mamičke horko vyžalujem! (Veniec 111.)

vyžať, -žnem; vyžínať, -am: Dievča, dievča, plať pokutu, vyžalo si moju lúku. (Sl. sp.)

vyžiadať, -am; vyžadovať, -ujem = vyprosiť; vymáhať, vyhľadávať

vyžierať *v.* **vyžrať**

výžinok, -nku: Žatviari pracujú iba za výžinok; býva to najviac dvanásť diel vyrobenej úrody. (Dbš. Obyč.)

výžinkár, -a = nádenník, ktorý za jedenásť alebo dvanásť kríž všetky práce žatvy koná. (Rr.)

vyžiť, -žijem = vyživíť sa: Musíme dačo robiť, takto nevyžijeme. — Najde sa aj pre mňa nejaké remeslo, z ktorého vyžijem. (Dbš. Pov.) — Ten vám vyžije i na holej dlani, aj na pustej skale. (Dbš.)

vyžitý = vysilený

výživa, -y = vyživenie

vyživíť, -ím; **vyživovať**, -ujem; — **sa**: Keď prišla jar, zapriahol syn voly a zoral ten slivník, aby sa nejak vyživili. (Dbš. Pov.)

výživný

vyžla, -y (pes)

vyžmýkať, -am = vytlačiť, vykrúcať: Rosu túto vyžmýkajú doma do čistej nádoby. (Sb. M. S.) — Krv so zeme posbieral a von oblokom vyžmýkal. (Dbš. Pov.)

vyžobrať, -em = žobraním dostať

vyžrať, -žeriem; **vyžierať**, -am

vzácnosť, -ti

vzácný = cenný, drahý, vážený: **vzácný** nám hosť, **vzácný** pre nás hosť. — Čo je **vzácne**, nie je **lacné**. — Čo je **všedné**, nie je **vzácne**. (Zátur.) — Čo je **krásne**, býva **vzácne**. (Zátur.)

vzájomne, *prisl.*

vzájomnosť, -ti = obapolnosť:

Spoj nás všetkých láska, **vzájomnosť**. (Koll.) — I **vzájomnosť** slovanská Štúrovi nebola len prázdny slovom. V Bratislave do svojich krážov pritiahol i študujúcu tam mládež srbskú a chorvátsku. (Joz. Škultéty.)

vzájomný: **vzájomný** súhlas; **vzájomné** poistenie

vzápätí, *prisl. v.* **zápäť**

vzatie, -ia

vzatý *v.* **vziať**

vzblčať, -ím; **vzblknúť**, -em

vzbudíť, -ím; **vzbudzovať**, -ujem: **pochybnosť**, **pozornosť** **vzbudíť**. — Z malej iskry často veľký oheň sa **vzbudzuje**. — *m.* **vzbudzoval** ho k **roboťe**, *piš*: **pobádal** ho do **roboty**

vzbujniť, -iem

vzbura, -y = **vzbúrenie**

vzbúrelec, -nca

vzbúriť, -ím, **vyvolať** **búrku**, **znepokojíť**; — **sa**

vzdať, -ám; **vzdávať**, -am; — **sa**, **dať** **prenesením** na **iného**; *m.* **vzdávam** ti **všetku** **česť**, *piš*: **všetka** **česť** ti; *m.* **týmto** ti **vzdávam** **vdáku**, *piš*: **týmto** ti **ďakujem**, **vyslovujem** **vdáku**; *m.* **vzdávať** **sa** **nádeje**, *piš*: **prestať** **úfať**; *m.* **vzdávať** **sa** **úradu**, *piš*: **zriecť** **sa** **úradu**

vzdelanosť, -ti *v.* **osveta**

vzdelanostný: **vzdelanostné** **po-mery**

vzdelaný: **všestranne** **vzdelaný**
vzdeláť, -ám; **vzdelávať**, -am = **zdokonaľiť**; — **sa**

vzdelávací, -ia, -ie: *v.* **krúžok**

vzdialenosť, -ti

vzdialený: Kto je od pýchy vzdialený, zjavuje svoju múdrosť.

— Miesto vzdialené od hluku.

vzdialiť, -im; vzdľaťovať, -ujem

= d'aleko od niečoho postaviť;

sa: Každý sa od chudobného vzdľaľuje.

m. vzdor tomu *piš:* napriek tomu. Vzdor trápeniu držíme sa, *po slovensky:* i pri trápení držíme sa; sme v trápení, ale sa držíme. (R. str. 320.)

vzdor, -u

vzdorovať, -ujem = vzdory robiť, protiviť sa

vzdorovitosť, -ti: Jeho prísnosť, mlčanlivosť a akási vzdorovitosť vynútily mu istú úctu.

vzdorovitý = svojhlavý, tvrdošijný, neústupný

vzduch -u = povetrie; vzduchový; vzdušný: Vzduch je složený z kyslíka, z dusíka, z kyseliny uhličitej a z vodnej pary.

Voľno sa dýcha na sviežom, bezprašnom, ako by filtrami prečistenom vzduchu. (H. Vaj. V. 339.)

vzducholod', -di

vzduchoplavba, -y; vzduchoplavec, -vca

vzduť, vzdujem; vzdúvať, -am = naduť; — **sa**

vzdych, -u: Otec, mati slzami (narieka) a frajerka vzdychami. (Sl. ps.) — Tvár zakrytá rukami, iba hlboké, ťažké vzdychy sa ohlášajú. (Kukuč. III. 43.)

vzdychať, -ám; vzdychávať, -am,

vzdychnúť, -nem: Na svoj dom sa obzeral, ťažko sa mu vzdychlo. (Sl. ps.) — Otec Martinko

vzdychá na šube a dobrá mať pri temnom kozube, slzy roniac, postenáva. (A. Sldk.) — V slzách

matička sedela, často vzdychlo sa jej, a malé, útle dievčatko

vraví mamke svojej. (A. Sládkovič.) — Tečie voda, tečie, po kameňoch hučí: kto vzdychať

neumie, láska ho naučí. (Veniec, 301.) — Vzdychol si od

srdca, dotknúc sa tejto boľavej rany, ktorá už nikdy nezacelie. (Kukuč.: Dom v str. I. 134).

— Vzdychaj k Bohu, Boh ťa vyslyší!

vzdychnutie, -ia: pred svojím posledným vzdychnutím

vzhľad, -u = pohľad, ohľad;

„vzhľadom na“ je utvorené podľa *nem. hinsichtlich, m. neho* *piš:* straniva, strany toho

vzhliaďnuť, -nem na niekoho: Prosil ma pokorne, abych na ich chudobu vzhliadol.

vzchod, -u = vzchodenie, východ

vzchodiť, -ím; vzchádzať, -am;

vzíť, vzídem: semä vzíde, vzišlo (slnce vychádza, vychodí)

vziať, vezmem, vzal, vezmi, vzatý:

Vzal si nás na mušku. — Vzali sme sa, bude tomu dva roky. — Pri Prešporke na Dunaji húska sa perú. Vezmi, šuhaj, karabínček, zastreľ z nich jednu. (Veniec, 189.) — Vzali ho za vojaka. — Vzal si do hlavy. (Rr.) — Kde ste sa tu vzali? Voda lavicu vzala. —

— Keby ho radšej Pánboh k sebe vzal (keby radšej zomrel). — Ožeň sa, šuhaj, vezmi ma, ja ti budem dobrá gazdiná.

(Sl. ps.) — Ako robil, tak sa mal, čertu slúžil, čert ho vzal. — V reč ho ľudia vzali. — *M.* je to pekný kraj, keď sa tak vezme, *piš*: keď sa tak pováži; *m.* taký koniec vzal, *piš*: tak sa skončil; *m.* svoje slovo vzal nazad (*visszavette*) *piš*: odvolal svoje slovo; *m.* vzal niekomu slovo, *piš*: zakázal hovoriť (predseda má právo zakázať al. dovoliť hovoriť); *m.* za ženu si vzal Marku, *piš*: oženil sa, za ženu pojal; *m.* veľmi si to na srdce vzal, *piš*: veľmi si to k srdcu pripustil; *m.* práve mi to z úst vzal, *piš*: práve mi to z úst vytrhol; *m.* rozkaz nazpäť vziať, *piš*: rozkaz odvolať; *m.* vziať si príklad, *piš*: poučiť sa; *m.* zápisnicu horevziať *piš*: zápisnicu písať; *m.* skazu vziať, *piš*: na skazu vyjsť, zhynúť; *m.* vziať koniec, počiatok, *piš*: niečo sa skončilo, počalo; *m.* život si vziať, *piš*: doniesť sa o život, zmárniť sa

vzísť *v.* **vzchodiť**

vzkaz, -u = vzkazovanie

vzkázať, -žem; **vzkazovať**, -ujem: pozdravenie vzkázať; vzkázať niekoho pozdraviť, pozdravovať

vzkriesenie, -ia

vzkriesiť, -im: Túha tá vzkriesila ho zasa k životu. (Vlč.)

vzkrasnúť *v.* **skrsnúť**

vzkypieť, -kypím: Vzkypela vo mne žľč. — Hnev vzkypel v ňom ešte väčšmi preto, že ho musí tlmiť, pritajovať. (Kukuč.: Dom v str. II. 12.)

vzlet, -u = vzlet básnický

vzletieť, -ím; **vzlietať**, -am

vzletný: vzletná reč

vzmáhať sa, -am sa; **vzmôcť sa**,

vzmôžem sa = moci nabývať:

Vzmohli sa na vlastnú školu.

— Závidia mu, ako každému, kto sa vz máha. (Kukuč. II. 10.)

vzmôcť sa, **vzmôžem sa**, **vzmohol sa**

vzmužiť sa, -ím sa; **vzmužovať sa**,

-ujem sa

vznášať, -am; **vzniesť**, -nesiem;

— sa: Škovránok vysoko nad

ním vo vzduchu sa vznášal.

(Vlč.) — *m.* vznášať prosbu

k Bohu, *piš*: vysielat' prosbu

k Bohu

vznecovať *v.* **vznietiť**

vznešenosť, -ti = vyvýšenosť:

vznešenosť citov.

vznešený = vzácny, slovutný, slávny, znamenitý

vznet, -u = vznietenie: vznet

duše

vznetlivosť, -ti; **vznetlivý**

vzniesť, **vznesiem** *v.* **vznášať**

vznietiť, -im; **vznecovať**, -ujem

= zapáliť; — sa: K činu duch

ťa vznecuje.

vznik, -u = vzniknutie

vzniknúť, -nem; **vznikať**, -ám =

vyrásť, povstať. — To zavdalo

podnet k hrozbám, z ktorých

ľahko mohla vzniknúť vojna.

vzopäť sa, -pnem sa; **vzpínať sa**,

-am sa: kôň sa vzpína

vzoprieť sa, -iem sa; **vzpierať sa**,

-am sa = protiviť sa

vzor, -u; **vzorec**, -rca; **vzorka**, -y

= forma, model, pravidlo, po-

dľa ktorého sa niečo robí; ob-

raz, obrazec

vzorcový, vzorkový
vzorný = príkladný
m. vzpomátať sa *piš:* **spamätať sa**
m. vzpät', *prisl., piš:* **zpät'** = nazpät', zpiatky
vzpierať sa *v.* **vzoprieť sa**
vzpínať sa, -am sa: kôň sa vzpína; *v.* **vzopäť sa**
vzplanúť, -niem: Akou krásou, akým triumfom šťastia vzplanula jej tvár! (HVaj. V. 316.)
vzpriamiť, -im; — **sa** = vypriamiť sa
vzpruha, -y
vzpružiť sa, -ím sa: Keď slovenský duch tak zvláštne bol sa vzpružil.
vzrast, -u: Ani jeden z mládencov v dedine nemal toho vzrastu, čo Paľko. (Kukuč. XII.)
vzrást, vzrastiem; **vzrastať**, -ám: žito vzrastá; človek vzrastá. — Počet obyvateľstva vzrástol. — Prales až k oblohe vzrastlý. (Vlč.)
vzruch, -u = vzrušenie

vzrušenie, -ia = pohnutie: S veľkým vzrušením dumal si takto Martin.

vzťah, -u na niečo

vzťahovať, -ujem; **vztiahnuť**, -nem: ruku na niekoho; **vzťahovať sa** na niečo: Ten list na môj dlh sa nevzťahuje.

vztek, -u = zlosť: Hrom a peklo! márne vaše proti nám sú vzteky. (Sam. Tomášik.)

vzteklosť, -ti = besnosť, veľký hnev

vztýčiť, -im; **vztyčovať** -ujem: Vztýčil hlavu i on, i jemu sršaly blesky z očí. (Kukuč.: Dom v str. I. 153.)

vzývať, -am = volať; na pomoc volať: **vzývať** Boha, svätých. — Boha **vzývaj** a sám ruky prikladaj.

vždy, vždycky

vžiť sa, **vžijem sa**; **vžívať sa**, -am sa: Nemohol sa nijako **vžiť** do nových pomerov.

vžrať sa, **vžerie sa**

Z

Z, ZO*), *predl. s gen.*, vyznamenáva:

1. Pochop východu, vyberania, vymáhania, vývodu: ide z domu, kto bol v dome; zo zeme vyviera voda, ktorá bola

*) **ZO** píše sa pred spoluhláskovými skupinami, ktoré sa ťažko vyslovujú, na pr.: zo spodku, zo školy, zo Sliezska, zo skúposti

v zemi; z rieky vytiahli hada, ktorý bol v rieke.

2. Vydelenie z celku, z počtu: On je zo všetkých najlepší; z dvoch jeden.

3. Pôvod veci al. osoby: pohár zo skla; človek z vysokého rodu.

4. Spôsob, akým sa čo deje: z radosti, z milosti, z čírej dobroty, zo srdca mu je ľúto. (R. § 23, 26.)

Spovedať sa z hriechov. — Janko je jeden z najlepších žiakov. — Z piatich groší nevyžiješ. — Z toho zo všetkého nič nebude. — sud z vína; hrniec z polievky; nádoba z mlieka; z jari; z jesene; z počiatku; z polnoci; z poludnia; z rána

za, *predl. s gen.:* za kráľa Svätopluka; *s inštr.:* sedí za stolom; *s ak.:* zasadli za stôl.

Obsah nádoby označujeme predložkou za. Nepíš teda: stojí tam kupa vody, krčah piva, fľaša vína; vypil som pohár vody, šálku kávy, ale: stojí v kúte za putňu vody, je na stole za krčah piva, za fľašku vína; vypil som za pohár vody, za šálku kávy: navarila za hrniec polievky, vypolievala za kupu vody. (R. § 243.)

Z nemčiny vnikly výrazy: čo je to tam za žena (čo je to tam za ženu), čo je to za človek, čo je to za bylina (čo je to za človeka, čo je to za bylinu). Dopytujúc sa na osoby a veci v slovenčine sa takto pýtame: Kto a aká je to tam žena? Kto a aký je to človek? Čo a aká je to bylina? Čo a aký je to dom? Čo a aká je to voda v hrnčeku. (R. § 243.)

m. za tých okolností *píš:* v tých okolnostiach, pri tých okolnostiach;

m. za času kráľa Štefana *píš:* za kráľa Štefana;

m. sadli, zasadli okolo stola, k stolu, *píš:* zasadli za stôl.

Za brucho sa chytal od snie-

chu. (Zátur.) — Oj, veď padnúť za národ — oj, veď to nebolí! (S. Chalup.) — Niečo za niečo, nič z a nič. — Sto ráz som ti povedala, že ťa rada mám, čo bych len za brata dala, i za teba dám. (Straka-Godor.) — Lež večná meno toho nech ovenčí sláva, kto seba v obet svätú za svoj národ dáva. (S. Chalup.) — Poddaj sa, Jánošík, veď ti je už amen! A čo by vás, Nemci, bolo za tri svety, to ste Janíčkoví iba pod pol päty. (Btto.) — Ďakujem vám pekne. Odpoveď: Nemáte za čo. Za málo. — Bol u nás za paholka. — Ach, mamolúba, už len toľko nenariekajte a nebojte sa tak za nás. (Dbš. Pov.) — Ja som s ním za dobré. — Za dávných časov, za starých bohov, bol raz jeden kráľ. (Dbš. Pov.) — Za panovania kráľa Svätopluka kvitla ríša Veľkomoravská. — Za rána za rosy najlepšie sa kosí. (Sb. M. S.) — Vždycky mi noviny za novinami šly, že môjho milého na vojne zabili. (Sb. M. S.) — Nechodil som za ňou, sama prišla za mnou, ako tá ovečka za zelenou trávou. (Sl. ps.) — Mať moja, mať moja za dvoma horama, už ma hlávka bolí, čo plačem za vama. (Sl. ps.)

zaatlantický

zababkovať, -ujem = zanitovať

zababrať, -em = zanečistiť, zašpiniť, zamazať: Zababral som si tvár na čierno. (Sb. M. S.)

zababraný

zabahníť, -ím; **zabahňovať**, -ujem:

Povodeň zabahníla lúky.

Zabalkánsko, -a; **zabalkánsky**

zabaľovať, -ujem; **zabalíť**, -ím *o.*
zaobalíť

zabaríť, -ím; **zabárať**, -am = opa-
riť: Trus zo sena vrelou vodou
zabarený. (Let. M. S.)

zabásniť si, -im si

zábava, **zábavka**, -y: Zábava mi-
lá, príjemná, večerná. — To je
najmilejšia dobrej mojej že-
ničky zábava. (Zbr. Hry.) —
Mali sme tanečné zábavy dve.
(Phľd. III.) — Vyšla veselá
spoločnosť na zábavku do há-
jika. (Syt. Táb.)

zabávať, -am; **zabaviť**, -ím; —
sa, baviť sa (na zábave); za-
držať sa, meškať:

Tam tancujú a zabávajú
sa, dokiaľ sa im ľúbi. (Sl. Let.)
— Starý tata drahý, dobre nám
je vnukom pri vás sa zabávať.
(Zátur.) — Páni zo susedstva si
zachádzajú hlboko do hôr a za-
bávajú sa poľovačkou až do
dobrej vôle. (Vlčk.) — A ja ne-
chcem starú babu, s tou sa ne-
chcem zabávať, ja si vezmem
mladé dievča, čo ma bude rado
mať. (Sl. ps.) — Často sa vy-
kradla do záhrady a tam sa
s pekným kuchtikom zabávala.
(Dbš. Pov.) — Tieto dve dietky
natolko zapáčily sa jej, že im
dala po zlatom jabĺčku, aby
maly s čím sa zabávať. (Dbš.
Pov.) — Keď sa chceš dobre
zabaviť, musíš mať dobrú vôľu.
— No, ja už pôjdem, nebudem
vás zabávať. — Striehla by som

očkami ho sivými, že by sa mi ne-
zabával s inými. (Dbš. Obyč.)

— Tóny milostné sluch náš
zabávajú. (Andrej Sládkovič.)

m. zabaviť (majetok a i.) **píš: zhabať**
zábavník, -a, časopis, obsahujúci
články zábavné: Mládež slo-
venská, ktorá do svojich zá-
bavníkov najmä povesti spi-
sovala. (Dbš.)

zábavný: vlak, spis, kniha, spo-
ločnosť

zabažiť, -ím; — **sa**: Čo sa ti za-
bažilo? (zachcelo) (Rybay.)

zabedákať, -am

zabedniť, -ím *o.* **zadebniť**

zabehnúť, -nem; **zabehovať**, -ujem;

zabiehať, -am, behom vniknúť:

Kravy zabehly do kapusty.

— Zabehla mu voda do hrdla.

— Zabehly mu oči slzami. —

Zabehával on k jednej i dru-
hej, ale sa alebo dievčatám ne-

pozdal, alebo ony jemu. (Dbš.

Pov.) — Zabiehať do podrob-

ností. — Ztadiaľ na Vršatca

skalné zabehneme temä. (Ppk.)

zabelasieť, -ie

zabelieť sa, -iem sa: Len čo sa

ráno dník zabelel, už naši

pocestní pustili sa na cestu.

(Dbš. Pov.) — Syn môj, radosť

moja! Vidíš, že sa mi hlava za-

belela ako tá jedľa, keď ju biely

sneh pokryje. (Dbš. Pov.) —

Brachu, tam sa mi čos' zabe-

lelo. (Sldk.)

zaberať *o.* **zabrať**

zabezpečenie, -ia

zabezpečiť, -ím; **zabezpečovať**,

-ujem: Fabrikant zabezpečil

svojim robotníkom podporu.

zábezpeka, -y = zabezpečenie:

My v nich (v peniazoch) vidíme zábezpeku nám a potomstvu. (Kukučín: M. v.) — Na reálnu zábezpeku povoliť pôžičku. (Sb. M. S.) — Ak nechcel Štúr, aby deje prehrmely zas ponad hlavou zabudnutého Slováka, nesmel čakať na smluvy a zábezpeky. (Kukuč. XXIII.)

zabežkať, -ám: Zabežkal si k nej každučičký deň.

zabieliť, -im; **zabielený**

zabíjačka, -y = zabíjanie; večera, ktorá sa po zabití brava známym strojí: Príďte k nám na zabíjačku.

zabijak, -a, kto ľudí zabíja; nástroj na zabíjanie; silné víno: Ukážem vám, ako sa zabijak pije. (S. Chalup.)

zabiť, -bijem; **zabíjať**, -am = vbiť, vtĺcť, vraziť; do smrti ubiť, usmrtiť: Dnes budeme zabíjať (prasa). — Priemysel zabíjať. — Zabijem ťa ako psa. — Neverboval som sa, nasilu ma vzali, ľanovú košieľku na mne podriapali; keď ju podriapali, bude mi na rany a ak ma zabijú, bude mi do jamy. (Sl. ps.) — Parom ťa zabil! — Chytila mlynárka širokú lopatu, zabila mi húsku najkrajšiu chochlatú. (Veniec, 95.)

zabitie, -ia = usmrtenie: zabitie človeka; dobytok, vól, baran na zabitie

zabľačať, -í

Záblatie, -ia (miestne meno)

zablatiť, -ím; **zablatený**

zablekotať, -á, -ce

záblesk, -u

zablúdenec, -nea; **zablúdenie**, -ia

zablúdiť, -im: Musel si zablúdiť, keď si k nám prišiel (keď niekto po dlhom čase niekam príde). (Zátur.) — Keď som pásol na úslní stádo, zablúdil baranec do húšťavy a tam ho čert vzal. (Dbš. Pov. VIII.)

zablysknúť, -nem; **zablysnúť** -nem; **zablyškať**, -am; **zablyšťať**, -ím = bleskom zaraziť, počať blýskať; — **sa**:

Iba vtedy dačo videl pred sebou, keď hromy zablyskly. (Dbš. Pov.) — Oči zablysky mu ohňom. — Tma stala sa ako v rohu, len kedy tedy zablysklo na sklepení nebeskom (Lipa.) — Už bolo hodne tma, keď sa dostal do jednej hory a tu na šťastie zablyšťaťalo sa im svetlo. (Dbš. Pov.) — Keď svitalo na doline, keď zablysky zore, začala si kukulienka kukúkať po hore. (Čjk.) — Neblýska sa na nebi, moja holubička, veď sa ti to zablyskla milého šablíčka. (Lipa.) — Tu sa znovu zablyskne, ako by sa nebo otvorilo. (Dbš. Pov.) — Čože? dám mu pekné slovo a tvrdý toliar, ten sa mu tiež pekne v očiach zablyští. (Dbš. Pov.)

A v tom ohni vykročí potvora mi pred oči. Rastie, rastie do výše a ku mne sa kolíše; cerí na mňa zubiská a očima zablyska. (S. Chalupka.)

zablyskotať sa, -ám sa: Až sa zablyskotajú zlaté jablká. (Dbš. Pov.)

zábobonky, -ov, poverečné obyčaje a porekadlá

zabočiť, -ím: zabočiť s cesty

zabodnúť, -nem = pichnúť: zabodnúť koňa = ostrohou ho bodnúť

zabohovať, -ujem = zakliat'

záboj, -a, 1. nástroj na tlačenie oleja; 2. u voštinárov gemerských stav či prístroj na vybijanie vosku z voštín; 3. čo po vytlačení oleja zostáva = olejové luštiny, šupiny; 4. koláč, pozostalý po vytlačení ľanového semena

Záboj, -a (vlastné meno)

zabolieť, -í: Že ma tak privítal, veľmi ma to zaboľelo. — Popovníka, keď ten rozkaz počul, zaboľela hlava; ale čože? sprôtiť sa nsmel. (Dbš. Pov.) — Nezabolí jazyk od dobrého slova.

Záborie, -ia (miestne meno)

zaboriť, -ím; **zabárať**, -am; — **sa**: Ruky zaboril do hlbokých vrecák nohavíc, podviazaných pod kolenom. (Kukuč. XXIII.)

zabosorovať, -ujem = začarovať, omámiť

zabožiť sa, -ím sa, na Boha sa odvolávať: Never šuhajovi, čo sa ti zaboží, ako tomu psovi, čo po ceste beží. (Sl. ps.)

zábradlie, -ia: schody so zábradlím

zabránenie, -ia

zabrániť, -ím; **zabraňovať**, -ujem = 1. nedopustiť, zamedziť, zakázať: Ruži vykvitnúť nik nezabráni. (A. Sldk.) — Zabránili mu ta ísť. — Otec mi za-

kazuje, mati mi zabraňuje, tvoja nebudem. (Sl. ps.) — 2. bránou pobrániť roľu.

zabrať, -beriem; **zaberať**, -ám = začať brať; vziať: Zabrali ho k vojsku. (Phřd. IV.) — A čo zabrať nemôžu, popália. (Zbr. Lžd.) — **sa** = pustiť sa k niečomu, do niečoho: Kde si sa zabral? — Zabralo sa na dážd'. — Do ďalekých krajín sa zabral. — Zabral sa do roboty, do čítania, do učenia, do kníh.

zabrdáť, -am; **zabrdnúť**, -nem, brodiac hlboko zajst': Vari ťa dač vodilo, že si do toho zabrdol. (Sb. M. S.) — Nikdy si neodpustím, že som tak ďaleko zabrdol. Uvalil som do hanby seba a nadovšetko ju... (Kukučín: Dom v str. II. 134.)

zábreh, -u; **zábrežie**, -ia, miesto za brehom: Pevný v tom tábor opustí a bystrými letí na moravské zábrehy skokmi. (Hollý.) — Že medveď leží dakde v zábreží. (Čjk.)

Zábreh, -a (miestne meno); **zábrežský**

zabrechať, -še = zaštekáť: pes zabrechal

zábresk, -u = svitanie

zabrieždiť sa: Nad Strečnom sa zabrieždilo, zajasaly hory. (Ppk.)

zabrnčať, -čím: Keď peniaz zabrnčal. (Lipa I.)

zabrodíť, -ím: Helena nevidela ani na krok pred sebou; čo ďalej, to do väčších závejov zabrodila. (Dbš. Pov.)

zabronieť = zapáliť sa, zapýriť sa, začervenieť sa: Noc sa už jasní a zpoza hája zabronely mladé zore. (Sldk.) — Bystričky už zabronely dost' dobre. (Kukuč. XVI.) — **zabronelý**

zabručať, -čím

zabryzgať, -am = zašpiniť; — **sa**: Ťažko ísť a nezabryzgať sa až po uši. (Kukuč. XVIII.)

zabubnovať, -ujem

zabučať: Krava v maštali zabučala.

zabúdať, -am; **zabudnúť**, -nem niekoho, niečo, na niekoho, na niečo: Zabudol som povedať. Na krivdu zabudnúť. — Náuku túto dávam vám, čujte! Baču starého nezabúdajte. (Sl. sp.) — Zabúda sa na to, čo sa prežilo. — Nemôžem ťa zabudnúť, ani ťa ja nezabudnem, dokiaľkoľvek živá budem. (Sl. ps.) — Ved' mne tam nebude ťažko privykať. Keď sa mi môj milý sladko prihovori, zabudnem ja ľahko na tie vaše dvory; keď ma raz objímu jeho prajné rúčky, zabudnem ja ľahko na ten svet celučký: a keď on poľúbi moje biele líčko, zabudnem, zabudnem na teba mamičko. (Btt.) — Zabudol som na to ako na smrť. (Zátur.)

zábudlivec, -vca

zábudlivý, kto zabúda

zabudnutie, -ia

zabudnutý: Tu boly potom všetky zármutky a prenasledovania zabudnuté. (Dbš. Pov.)

zabúchať, -am: Zabúchal, aby mu otvorili. — Srdce jej za-

búchalo nádejou, celá bytnosť ožila, rozohriala sa lúčom oživenej nádeje. (Kukuč.: Dom v str. I. 138.)

zabývať, -am = zabúdať: S Bohom putujte a nezabývajte na mňa. (Dbš.) — Nezabývajte na chudobu.

zábyvčivosť, -ti; **zábyvčivý**

zacelieť, -ie; **zacelievať**, -a = zahojit' sa

zaceliť, -ím = zahojit'

zacengať, -ám, zazvonit' na malom zvončeku

zacínovať, -ujem: misu

zacítiť, -im: Nech vás vykupuje ten Syn Boží milý od všetkého zlého, čo ste zacítili. (Zátur.)

zacláňať, -am; **zacloniť**, -ím = svetlo zastúpiť, zastrieť: Túžba cit môj zaclonila, preto zrak môj slzy roní. (Sldk.) — Bolo by humnom vidno hen do susedného chotára, keby výhľad nebol zaclonený vozom. (Kukuč.) — Pred ohnivým drakom kto vlast' zacloní: tomu moja pieseň slávou zazvoní. (K. Kuzmány.)

záclona, -y = opona: z. stiahnuť, zatahnuť, spustiť; záclona do okien

zacnieť sa: zacnie sa mi: I úfala sa, že hádam s voľaktorej strany príbehne, keď by sa mu zacnelo (= zatúžil) za ňou. (Dbš. Pov.)

záct', -ti = vzácnosť, vážnosť: Varovčivosti netreba sa ti učiť; u nás ona bola vždy v zácti. (Kukuč. XIX.)

zacundraný = zašpinený (Sokol II.)

zacvendžať, -ím: Poháre, šable zacvendžaly. — Tu striebornými hlasmi zacvendžaly retiazky na kantároch. (A. Sládkovič.) — Celý ich pluk ide tichúňko, ani jedna podkova nezazvoní, ani ohnivo na retiazke nezacvendží. (Phld. I.)

zacvikovať, -ujem (*nem.*) = zakliniť: z. delo

začadiť, -ím; **začadzovať**, -ujem: izbu dymom

začapiť, -ím = zavrieť, zaplesknúť: z. dvere

začarbať, -em, škaredo popísať

začariť, -ím; **začarovať**, -ujem = bosorovať: To dievča mi začarovalo. — Nepôjdem, Janičko, nepôjdem môj milý, lebo by ma tvoje očka začarily. (Sl. ps.)

začarovaný: Ten krkavec bol začarovaný brat. (Dbš. Pov.)

začarovať, -ujem; **začarúvať**, -am = vymieňať: Hrnčiari začarúvajú svoj tovar za zbožie. (Dbš. Obyč.)

začať, začnem; **začínať**, -am: Začína pršať. — Ešte ani nezačal. — S Bohom začni, s Bohom konči. (Hdž. Šlab.) — Tak minul deň, minul aj druhý a dievčaťu začalo byť veľmi chivo. (Dbš. Pov.) — **sa**: Začína sa robota. — Už sa omša svätá začala. — Vtedy sa mi začalo meniť pred očima. (Dbš. Pov.)

začepčiť, -ím: Dievku začepčili. (Dbš. Pov.)

začervenieť sa, -iem sa = zapýriť sa, zapáliť sa

začesaný: Vlasy nazad začesané. (Dbš. Obyč.)

začesať, -češem: Evička prosila macochu, aby ju trochu začesala. (Dbš. Pov.)

m. začiahnuť *piš* zasiahnúť; zasahovať

začiatočník, -a; **začiatočnica**, -e

začiatočný: z. písmeno

začiatok, -tku: Každý začiatok je ťažký. — Čo malo začiatok, musí mať aj koniec. (Zátur.)

začierať *v.* začrieť: Pod smrečkom vodičku si začieral. (Sl. ps.)

začierniť, -im; **začernovať**, -ňujem; **začiernený**

záčin, -a; **záčinok**, -nka, oddiel v stodole: Paholok prehadzuje vidlami snop za snopom do záčina. (Kukuč. III. 31.)

začínať *v.* začať

začítať, -am; **začítovať**, -ujem = začarovať: Idže teda, začítaj si chrbát pred palicovým krupobitím, bo ťa veru omlátim ako snop. (Zbr. Lžd.) — Tomuto bolo trochu lepšie, lebo mu staré baby začítaly. (Zbr. Báj.)

začítať sa, -am sa (v ruke s dobrou knihou), do čítania sa zabráť; prerátať sa

začknúť, -nem = navliecť, natiahnuť: Tu prídu sluhovia, sprobujú črievičku, ale na zapuchnutú nohu ani začknúť. (Dbš. Pov.)

začľapkať, -ám = zastrekať

začľapotať, -cem: Rybka bystro začľapotala. (Dbš. Obyč.)

začo = prečo

za čo: Drevo rúbať, to sa mu už teraz nechcelo, keď mal zasa za čo piť. (Dbš. Pov.)

začrieť, -iem; **začierať**, -am: Švec pustil čižmu, začrel hrnčekom do putienky v pitvore a podal vodu žene. (HVaj.) — I pošle raz tú slúžku po vodu. Tá ide, začrie a vidí vo vode krásnu postavu. (Č. Čít.)

začudovať sa, -ujem sa = zadiť sa: Začudoval by sa nad toľkou zmenou. (Kukuč.) — Začudovali sa všetkým týmto veciam. (Dbš. Pov.)

začúchnuť, -nem = utíchnuť

začuť, -ujem = počuť: Začula princezka, začula ozvenu túto. (Sb. M. S.)

zad'akovať, -ujem: Komuže ja, komu pekne zad'akujem (Sl. ps.)

m. zad'akovať z úradu *piš*: složiť úrad, zriecť sa úradu

zadarmo, *prísl.*: Len vás už o to prosíme, navlečte to voľajako, aby ste nás neprezradili; veď vám, hádam, ani mi nechceme zadarmo. (Dbš. Pov.)

zadať, -ám: zadať robotu; = udatť: Nepokutovali by sme vás, keby vás učiteľ a farár neboli zadali, že neposielate deti svoje do školy. (Zátur.) — *M.* zadať prosbu, *piš*: podať prosbu.

zadávať, -im = zadrhnúť, zahrdúsiť: Vlk ovcu zadával.

zadebniť, -ím; **zadebňovať**, -ujem: Tu ich on pekne rúče zadebnil do prázdnych sudov. (Dbš. Pov.)

zadebňovaný: Ty celé srdce tvoje máš z a d e b n o v a n é v majetku a pýche tohoto sveta. (Zátur.)

zadeliť, -ím; **zadeľovať**, -ujem

zadeptať, -cem: Všetko mi tam

zadeptali dobytkom. (Dbš. Pov.)

záder, -u, odtrhujúca sa koža za nechtom; trieska do kože zadrená

záderčivý: záderčivý, nedá po-koja

zadierať *v.* **zadrieť**

zádierka, -y = zádrapka

zadívať sa, -am sa: Zabudol aj na zlaté jablká a celý sa zadíval na tú nevídanú krásu. (Dbš. Pov.)

zadivený: Kde? do pekla? opytuje sa zadivený zbojník. (Dbš. Pov.) — Sláviček sa v kroví ozve, včely hemžia, hmyz sa rojí a pri hrobe zadivený samotný chlapček stojí. (Ppk.)

zadiviť sa, -ím sa: Ja som sa zadivil, keď som ho stretol opitého. — Vtom kročil do izby otec a veľmi sa zadivil, čo sa to v jeho dome robí. (Dbš. Pov.) — Kupec sa nad tým veľmi zadivil i zaradoval. (Ht. Sl. ml.) — Zadivil sa otec tým rečiam.

zadlávť, -im; **zadlavovať**, -ujem: A šuhaja bol by medveď zadlávil. (Dbš. Pov.) — Ideš mi s očú! hneď ťa zadlávim. (Sb. M. S.)

zadlho, *prísl.*: Ale zadlho nikde nič. (Dbš. Pov.)

zadĺžený

zadĺžiť, -im; **zadlžovať**, -ujem: majetok; — *sa*: Zadĺžil sa až po uši. (Zbr. Lžd.)

zadnica, -e

zadnina, -y = výcudky

zadný: zadná múka. — Kôň vyhobil zadnými nohami. —

Karolko, daj pozor na zadné kolesá, ešte si nepreskočil. (Phřd. III.)

zadok, -dku, zadný diel niečoho: Postav košík na zadok do voza. — Je prvý od zadku. — **zadky**, -dkov: dobré zbožie dáva sa do sýpky a zadky zostanú dobytku

zádor v. **záder**

zadosťučinenie, -ia

zadosť učiť, urobiť, -ím = (Genüge leisten, genügtun): svojej povinnosti

zadovážiť, -im = kúpiť, získať: Tam sa oženil a malý majetok si zadovážil. (Zátur.) — Myslela aj na storaké, čo by si asi kúpila. Tu radovala sa, jako ju mamka chváliť bude, keď si zadováži pekné náušnice. (Fresc. Zora.) — Zadovážil synovi pekného koníka.

zádrapčivý: Bol zádrapčivý, nezmeštný posmešník. (Kukuč.: M. v.)

zadrapiť, -ím; **zadrapovať**, -ujem; — **sa**: Miško nikdy neublížil ani muške, a do neho sa každý zadrapil, ako do hrachu pri ceste. (Kukuč. VII. 35.) — Kde len mohla, zadrapila sa do nej; no a zádrapku našla si hneď. (Dbš. Pov.) — Hoci daktorý trochu neútle zadrapil druhého, to neporušilo lásky. (Zbr. Báj.)

zádrapka, -y, príčina k sporu: Už si on len vždycky akú takú na človekovi zádrapku najde. (Bern.) — Zádrapku, kto kriviť chce, vždy hotovú máva.

(Zbr. Báj.) — Naoko boli síce dobrí, no susedka hľadala zádrapku ku ďalšej vojne a dosť skoro ju našla. (Kukučín III. 156.)

zadrhnúť, -nem; **zadrhovať**, -ujem = zadusiť, zaškrtiť; — **sa**: Vlko-lak hneď zadrhol šesť oviec. (Dbš. Obyč.) — Začala jej hroziť, že zlatovlasého chlapca jej zadrhne. (Dbš. Pov.) — Rybou sa zadrhol. — Kura zadrhla sa trnkou. (Sb. M. S.)

zadriemať, -am, -em; **zadriemnuť**, -nem

zadrieť, -iem; **zadierať**, -am: Trie-sku si zadrel do palca. — **zadierať sa**: Neprestáva zadierať sa do mňa. Vidno, že si umienil zničiť ma. (Žb. Lžd.) — Chlapci, nezadierajte sa jeden do druhého. (Klčk. Zb.) — Nám je treba, aby Zápoľa ešte väčšmi do nás zadrel, lebo len potom budeme mať právo naňho uderiť. (Klčk. Zb.) — Keď nebudeš do nej zadierať, sama sa popraví; takto ju iba pokaziš ešte horšie. (Kukuč.: Dom v str. 13.)

zádruha, -y

m. za druhé piš: po druhé

zadržat, -ím; **zadržovať**, -am; **zadržovať**, -ujem = zachytiť, zastaviť, ďalej nepustiť: zadržat plač, smiech, hnev. — Zadržat niečo u seba (zamlčať). (Bern.) — Po sedem rokoch si preňho pridete, ak nie, tak si ho ja na večnosť zadržím. (Dbš. Pov.)

m. peniaze mu zadržali, piš: peniaze mu nevydali;

m. dlho sa tam zadržal, *píš:* dlho tam pobudol;

m. nezadržuj ma v práci, *píš:* nechaj ma, nebav ma; neprekážaj mi v práci.

zádržka, -y = zadržanie: bez zádržky

zadubenosť, -ti: Vidiš, v tom sa najlepšie pozná tvoja nesmierna zadubenosť, ktorá ti nedá vidieť na prst od nosa. (Kukuč.: Dom v str. II. 30.)

zadubený, zadbenný, zaostalý: Ved' ja hovorím, že si zadubený! Nechceš a nechceš pochopiť vecí, ktoré sú ako na dlani, zjavné a jasné. (Kukuč.: Dom v str. II. 30.)

zadudrať, -em: Tvoje šťastie, zadudrala stará, tvoje veľké šťastie. (Dbš. Pov.)

záduch, -u = nezdravé povetrie; dýchavičnosť (astma): Záduchom napadnutý. (Timrava.)

zadumanie, -ia: V zadumaní sadne si pod strom. (Št. Krčméry.)

zadumaný: Bohatým dal Boh všetky majetky, chudobným všetku veselosť. Pozri sa na pole. Bedári, čo za pár krajciarov pracujú v pote tvári, samý spev, žart, smiech; pán stojí pri nich ako zadumaná sova. (Zbr. Hry. 215.)

zadumať sa, -ám sa

záduščivo, *prisl.:* Díval sa záduščivo.

záduščivosť, -ti; **záduščivý**: z. pieseň

zadumene, *prisl.:* Všetci mlčali, zadumene hľadiac do širokej doliny. (P. Tóth.)

zadumenosť, -ti: Nevidel na jeho tvári hnevu, len obvyklú zadumenosť. (Kukuč.: Ml. I.) — Milena jeho zadumenosťou pohnutá tiež trošku zamyslela sa. (Lipa.)

zadumený: Šiel do úradu zadumený. (Nitra VI.) — Medzi tým stal sa zadumeným stred dobrého rozmaru svojho. (Lipa.)

Zadunajsko, -a

zadunajský: Slovenčina preddunajská rodná sestra zadunajskej staroslovenčiny cyrilskej. (Hdž. Vet.)

zadunieť, -ím: Zadunelo pole pod kopyty koňov. (S. Chalup.) Tej sa najprv zmocníme pevnosti, potom celá zaduní chorvátska zem pod našich koní kopytami. (Zbr. Hry.)

zadupať, -ám, -em: ... (koza) zadupala nohami, do mňa pošla rohami. (S. Chalup.)

zadupkať, -ám: A keď si „od zeme“ chlapci zadupkajú, dvadástim stoliciam žilky zaihrajú. (Ján Botto.) — Rukami veselo zatľapkajú, ku koncu zadupkajú nohami. (Dbš. Obyč.)

zadupotať, -ám, -cem: Vtom zadupotaly kone na dvore zámkovom. (Klč. Zb.) — A jak cez môstok z kraja dediny zadupocú panské žrebce, sotva sa našiel jeden jediný, čo o nich s druhom nešepce. (Sldk.)

zadusiť, -ím; **zadúšať**, -am; — **sa**: Nemohol zadusiť plač. — Počalo ho už zadúšať. (Gr. Taj. I. 17.) — Otec už slabne, i ho zadúša. — V kúrňave horúceho

dymu zadusil sa Janko. (Dbš. Pov.) — Každý mal žiadosť zadusiť žiaľ a bázeň pred tým, čo ho čaká. (Timr.)

zadušiť sa, -ím sa, na svoju dušu povedať; **zabožiť sa**: Ak nechceš veriť, zaduším sa ti.

zádušlivosť, -ti = záduch

zádušlivý: z. povetrie v baniach

zádušnica, -e, omša, modlitba za mŕtvych: Pieseň spievaná na zádušnici Jána Kollára. (PhĽd. III.)

zádušný, záduch majúci, zádušlivý; zádušná omša

zaduť, -dujem; **zadúvať**, -am: Zадuly vetry jesenné.

zádych, -u: Zem sa parí, ako by oddychovala pod mocným zádychom jari. (Kukuč.: M. v.)

zadychčaný: Chlapec beží zadychčaný. — A vtom Martinko náš zadychčaný prikvitne v ľahkom skoku. (Sldk.)

zadychčať sa, -ím sa: I zadychčať sa, i kečka sa mu parila. (Kukuč.: M. v.) — Až sa zadychčať zvláštnym pohnutím, ktoré mu tak dobre padlo... (Kukuč.: Dom v str. I. 136.)

zadymený

zafajčiť, -ím: Rád si zafajčí.

zafarbiť, -ím: Horou, chlapi, horou, ja pôjdem dolinou, zafarbím si líčka červenou kalinou. (Sl. ps.) — **zafarbený**

zafatinkovať sa, -ujem sa = zalicotiť sa

zafárkať, -am = zatriekať: Utekala cez všetky tie chyže a všetky krvou zafárkala až do kuchyne. (Dbš. Pov.)

zafúľanec, -nca

zafúľať, -am = zašpiniť

zafundžať, -ím: Ako by strela zafundžala. (Sb. M. S.)

zagágať: Zagágaly húsky žiaľnym hlasom, na rozlučnú tak žiaľne zagágaly. (Sldk. Mart.) — Trafená hus zagága.

zagajdovať, -ujem: Gajdoš mu zagajduje. (Sl. Let. VI.)

zagániť, -im, zazrieť, nemilo pozrieť: No keď prešla ulicou mladá deva, zagánil na neobvyklý zjav závistným okom. (HVaj.) — No, no, no, zamumlal dedko a koso zagánil na Annu. (HVaj.) — Okom naňho zagánil. (Zátur.) — Divo zagánil na ňu. (Zátur.)

zagazdovaný: Zagazdovaného nič nemáme. (Dbš. Pov.)

zagniaviť, -im = zadláviť

záha, -y = páľa, pálenie v žalúdku po niektorých jedlách: záha ma páli

záhada, -y = (problém): Záhada jej života je rozlúštená, cieľ je jasný, určitý, cesta k nemu vymeraná. (Kukuč.: Dom v str. I. 167.)

zahádať, -am: Zahádam ti hádku, na pol rífa krátku; vieš ju, zješ ju, neuhádneš ju. (Sb. M. S.)

záhadka, -y = (rebus): Ty si rozlúštil záhadku, na ktorej si mnohí lámú hlavu. (Zbr. Lžd.)

záhadnosť, -ti = pochybnosť

záhadný, záhadu v sebe zatvárajúci

zahádzať v. **zahodiť**
m. zahájenie pís: otvorenie shromaždenia, zasadnutia a p.

zahájiť, -im; **zahajovať**, -ujem = zahradiť, zabrániť: Mladú horu (les) zahájme, aby ju nespásli; ale shromaždenie otvárame (*nie*: zahajujeme), poradu začíname **zahákovat'**, -ujem

zaháľač, -a

zaháľať, -am = nič nerobiť: Ej v krčme zaháľajú a deti im doma od hladu padajú. (Sb. M. S.)

záhaľčivý

zahaliť, -ím; **zahaľovať**, -ujem = zastrieť, zakryť, zaobaliť

záhaľka, -y = zaháľanie

zahamovať, -ujem (nem.)

zaháňať *o*. **zahnať**

zahanbenie, -ia: *m.* so zahanbením odišiel, *piš*: zahanbený odišiel

zahanbiť, -ím; **zahanbovať**, -ujem;

— *sa*: Budeš mať po roku nevestu, za ktorú sa nezahanbíš. (Dbš. Pov.) — Nezahanbil by sa zaň (za nápad) ani sám satan. (Zbr. Lžd.) On sa nedá zahabiť ani v robote, ani v reči od nikoho.

zahárať sa *o*. **zahorieť sa**

zahasiť, -ím; **zahášať**, -am: Sviece v kostole zahášajú. —

Vietor zahasil lampu. — Zabudli vatru zahasiť. (Dbš. Obyč.) — **zahasený**

zahasnúť *o*. **zhasnúť**

záhať, -ti; **záhatie**, -ia, zahatená cesta; prekážka

zahatiť, -ím = prekaziť; haťou zahradiť: cestu, potok zahatilo

zahľadieť sa, -ím *sa*: Zahľadel sa milý Janko do neba, ako by za bieleho dňa chcel hviezdy čítať. (Dbš. Pov.) — Zahľadel sa ako hvezdár do neba. (Dbš.)

zahladíť, -ím; **zahládzať**, -am, hladením vyrovnáť; skaziť, vykoreniť

záhlavie, -ia: *z.* spisu (= titul)

zahľbiť, -ím; — *sa* = vhlbiť *sa*

zahlieniť, -ím, hlienom zaniest'

zahlobiť, -ím; **zahlobovať**, -ujem

zatĺcť, pripevniť: Žid obstaral transferovanie všetkého, čo nebolo zahlobené k zemi klincami. (HVaj.)

zahlušený

zahlušiť, -ím; **zahlúšať**, -am = ohlušiť, omráčiť; zabiť: A len mi ešte škrekní, hneď ťa zahluším. (J. C. Hronský).

zahnaný

zahnať, -žením; **zaháňať**, -am:

zahnať nepriateľa. — Nemám člnka, nemám vesla, voda mi ho preč odniesla; prišiel príval od Kriváňa, zahnal mi ho do Komárna. (Emer. Pongrác.) — *sa*: zahnal sa na mňa rukou, bičom, kyjom, vidlami, kosou. — Zaháňať sa na niekoho palicou. — Kosec mal vysoko vysúkané gate a zaháňal sa kosou. (HVaj.) — Prídem vám pomáhať tú biedu zaháňať. (Gr. Taj.)

zahniesdiť sa, -im *sa* = hniezdo založiť: Maďari sa zahniesdili v krajoch podunajských.

zahnúť, -nem; **zahýnať**, **zahýbať**, -am, obrátiť, otočiť, nakriviť

zahodiť, -ím; **zahádzať**, -džem;

zahadzovať, -ujem: Mladosť moja, mladosť, tak som ťa utratil, ako by bol kameň do vody zahodil. (Sl. sp.)

zahojiť, -ím = zaceliť: Slniečko

horúce, nepáľže ma, nepáľ, že mi nezahorí tá moja biela tvár. Akže mi zahorí, veru ma pobolí, milý je ďaleko, kto mi ju zahojí. (Sl. ps.) — **sa**: Rana sa zahojí.

zahojiteľný, čo sa zahojiť môže
záhon, -a, časť oraného poľa z viacej brázd sa skladajúca

Záhorák = obyvateľ Záhoria

záhoran, **záhorák**, -a; **záhorec**, -ca, za horami bývajúci

zahorieť, -ím; **zahárať**, -am: z. od slnka, na slnku; zahorieť láskou k niekomu; zahorieť = dymom z uhlia sa zadusiť; zahorieť (sa) = začať horieť: zahorieť: On zahorel láskou čistou — ponoril ju v prs hlbiny. (VHaj. IV. 119.)

Záhorie, -ia, miestne meno

záhorský

za horúca, *prisl.*: Nuž idem za horúca za tebou. (Zbr. Lžd.)

zahovárať, -am; **zahovoríť**, -ím s niekým, začať hovoriť; trochu hovoriť; hovorom zakryť: Šuhajec dopytoval sa ustavične, prečo on nemá sestričky, ako iní bratia majú. Ale rodičia mu to vždy inším zahovorili. (Dbš. Pov.) — Teraz zrazu zahovorili všetci o možnosti pokoja. (Phfd. III.) — **sa**: Zahovorili sa, že ani nezbadali, iba keď prišla večera. (Kukuč. VI. 10.)

zahrabáť, -em; **zahrabávať**, -am: Vykopal jamu, ženu zahrabal do nej až po krk, tak že jej len hlava trčala. (Dbš. Pov.)

záhrada, -y, zahradené miesto; ohradené miesto na stromy ovoc-

né, sad, štepnic; *zmenš.* **záhradka**, **záhradôčka**, -y: Dve záhrady, jedna kuchynská, druhá ovocná. (Kukuč. XII.)

zahradíť, -ím; **zahrádzať**, -am: z. prístup k niečomu

záhradka v. **záhrada**

záhradnícky

záhradníctvo, -a = pestovanie záhrad

záhradník, -a; **záhradníčka**, -y

záhradný

zahraničie, -ia: Vystrojil sa na cestu do zahraničia.

zahraničný: ministerstvo zahraničných vecí; zahraničné kupectvo

zahrať, -ám; **zahrávať**, -am = počať hrať: A jedným veľkým citom srdcia im zahraly, a jeden strašný ohlas ústa im vydaly: „Mor ho!“ krikla družina slovenská odrazu. (Samo Chalup.) — **zahrávať sa**: Zahrával sa šuhaj s krásnym dievčaťom. (Dbš. Pov.)

zahrážať sa, -am sa: Ešte aj sama pri tom zle pochodíš! Zahrážala sa panička. (Dbš. Pov.)

zahrdúsiť, -ím = zadrhnúť, zadržovať: Tu striga do neho: len zahrdúsiť a zahrdúsiť. (Dbš. Pov.)

— **zahrdúsený**

zahrdzavieť, -iem

Záhreb, -a, mesto v Chorvátsku;

Záhrebčan; **záhrebský**

zahrešiť, -ím, začať hrešiť, zakliať

zahriaknuť, -nem; **zahrakovať**, -ujem = zakríknuť: Ani nevravte! Zahriakla ho. (Kukuč. M. v.)

— Čo to zas pletieš? zahriakol ho Ferko. (Kukuč.) —

Ty mlč a netáraj do sveta! zahriakol ju pán Lipoltský. (P. Tóth.) — „A čo je svetská sláva, dievka moja?“ rozumuje stará Jera, natešená, že ju nemá kto zahrakovať a podrážať jej nohy. „Na poli tráva. Zaduje vetrik, a roznesie ju a oheň spáli.“ (Kukuč.: Dom v str. I. 86.) — Chcela by ho zahriaknúť, okríknúť hlasom, pred ktorým sa trasie čeliadka. No, odhodlanosť, energia je nalomená... (Kukučín: Dom v str. I. 155.)

zahriať, zahrejem; **zahrievať**, -am: Zem a práca zahrieva. (H. Vaj.)

zahrkútať, -am

zahrmieť: Zahrmelo a zablýskalo sa. — Tak ťa prasknem, že zem zahrmie. (Sb. M. S.) — Ani to dobre nedopovedal, už z čista jasna nad nimi zahrmelo. (Dbš. Pov.)

zahrňnať, -am; **zahrnúť**, -niem = shrňnať, dovedna hrnúť

záhrobie, -ia, čo za hrobom je

záhrobný

zahroziť, -ím; **zahrážať**, -am; — sa: Zahrozil mu týmito slovami. (Let. M. S.) — Eh! zahrozí proti húšťave päťou. (Dbš. Pov.) — A počujte len, čo vám tá striga nevykázala? Len veru sluhom zahrozila sa. (Dbš. Pov.)

zahrúžiť, -im: Okov nijako nemohol zahrúžiť do studne. (Dbš. Pov.) — Myslí na svoje deti, obavy zahrúžily srdce. (Kukučín: III. 40.) — sa: do myšlienok, do čítania

zahryznúť, -nem; **zahryzť**, -iem; **zahryzať**, -am: Daj si so starou Brezinovie pokoj. Vieš, že keď sa tá do niekoho zahryzie, nedá mu viac nikdy pokoja. (Kukuč. VI. 118.) — do niečoho: Takto by si tu bol ležal, keby si bol čo len do jedného jablka zahryzol. (Dbš. Pov.) — Keď si zahryzol do chrenu, nekrič, že ťa štípe. (Ppld.) — Nezahryzne do takého jablčka, iba kto je veľmi utisnutý. — Do kyslého jablčka zahryzol; do tvrdého orieška zahryzol. (Zátor.)

záhryzok, -zku = ohryzok

zahržať, -í = zaerdžať

záhuba, -y = skaza: Reči tej nedbal a vlastnú záhubu si takto pripravil. — To bude moja záhuba. — **zahubený**

záhubca, -u

zahubiť, -ím = zhubiť, zničiť

záhubný

zahuckať, -ám: On zahuckal svojho psa do nej. (Dbš. Pov.)

zahučať, -ím: Zahučaly hory, zahučaly lesy, kdeže sa podely moje mladé časy? (Veniec 55.) — Tu práve o polnoci zahučal tuhý vietor. (Dbš. Pov.) — Hodina uderila, trúby zavrešťaly, bubny zahučaly. (Sb. M. S.) — Anča, nevesta Dumákovie, keď zahučal bubon na dedine, skočila hore predesená. (Timr.)

záhumnie, -ia, miesto za humnom

zahurtovať, -ujem: Zahurtoval čierny koč pod kováčovými oblokmi. (Dbš. Pov.)

zahúšť, -hudiem: Ej, ale že ti mu zahúdol. (Dbš.)

zahútať sa, -am sa = zamyslieť sa, pohrúžiť sa do myšlienok

zahvízdať, -am

záhyb, -u = zahnutie: To dievča proti obloku zočím, kde pekné údy složilo: hlava jej mäkkej na rúčke leží, od prs čarovných v záhyboch beží šata biela. (Sldk.)

zahýbať *o.* **zahnúť**

záhybeľ, -i = záhuba, zahynutie: Zašiel som ta na zlú záhybeľ. (Dbš.) — Nedávno tu medveď salašil. Ej, bola že to záhybeľ. (Sytn. Tat.)

zahýkať *o.* **hýkať**

zahýnať *o.* **zahnúť**

zahynúť, -hyniem: Jeho sláva ne zahynie. — Staré časy zahynuly a staré zvyky s nimi. (Zátor.) — No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša, čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša. (S. Chalupka.)

zachádzať, -am; **zachodiť**, -ím; **zajst**, zajdem: Zachádzať s niekým dobre, zle, spravodlivo = nakladať; slnko, mesiac zachodí. — Cudzí zbojom na nás padol, o vlasť našu nás okradol; pošliapal nám naše práva, zašla rodu nášho sláva. (S. Chalup.) — So svetlom sa má opatrne zachádzať. — Bez seba som sa vám do sedla vyhodil a letel som voslep, až sa kôň zachodil. (S. Chalup.) — Zašla niekam ovca (zablúdila). — A len do väčšej húštavy sa púšťali a zachodili. (Sb. M. S.) — Je to odtiaľto veľ-

miďaleko, kde málo ktorý človek zajde. (Dbš. Pov.) — Kto so lžou zachádza, o vieru pričádza. (Sb. M. S.) — Idú, idú a bučiny nemíňajú sa. Večer ich tam zašiel vo väčších horách. (Dbš. Pov.) — Len sa Ľubka začne hlasito zo sna smiať a smiala sa bez prestania, dobre sa tam nezašla. (Dbš. Pov.) — Tak chudiatko tá deva narieka, dobre že sa len nezajde. (Sldk.) — Po jazyku všade zajdú a všade ako doma najdú sa. (Dbš. Obyč.) — Čo ti je, Adamko? Azda ťa niečo zašlo? (Kukuč. XXIV.) — Vyschla už tá voda, z ktorej sme píjali, zašly už tie časy, v ktorých sme zbíjali. (Phřd. III.) — Keby slnko znalo, ako ťažko robiť, ponáhľalo by sa za horu zachodiť. (Veniec 166.) — Koníček môj hrdý, vraný, preberaj len nožičkami, kým zajdeme za tú horu, zpoza hory do tábora. (Veniec 28.) — S ním podobrotky nikam nezajdeš. (Sb. M. S.) — I so zbraňou dobre vedia zachádzať. — Vie celá dedina, že Zuza špatne zachodila s mužom. (Timrava.) — Nevie s kousou zachádzať. (Rr.) — Zachádza mi za nechty. (Rr.) — Len sa tak zachodí od smiechu. (Dbš.)

zachádzka, -y = zákluka

Zachariáš, -a

zacheieť, -chcem: Zachcelo sa mi jest'. — Zachcelo sa mi skúsiť sveta. — Pôjdem, jestli zachcú páni. (Zbr. Lžd.)

zachladit, -ím

zachladnúť, -nem: Tvár mu zachladla.

zachlipnúť si, -nem si = trochu vypit'

zachlopit', -ím; **zachlopnúť**, -nem

zachmúriť sa, -im sa: Otcova tvár sa zachmúrila. — Nebo sa zachmúrilo.

záchod, -u: z. slnca za horu; klozet

zachodit' v. zachádzať

zachovalosť, -ti, čistota, poriadok, bezúhonnosť; **zachovalý**

zachovať, -ám; **zachovávať**, -am;

— sa: Povinný si statočne zachovať sa i v pokúšení. — Zachovávajúte i v zábavách miernosť. (Kukuč.) — Pánboh zachovaj! — Od všetkého zlého zachovaj nás, Pane! — Vernosť do smrti si zachováte. (Sldk.) — Zachovať sa útekom. (S. Chalup.) — Počuj, čo ja tebe poviem. Ale si zachovaj každé slovo, lebo ak nie, zle bude s tebou aj s nami. (Dbš. Pov.)

záchrana, -y = zachránenie

záchranca, -u

zachrániť, -im; **zachraňovať**, -ujem

= ochrániť, brániť: Kto zachráni vás od škody, keď prídu zlé nehody? kto vás bude od vlkov brániť? kto jahniatka vám chrániť. (Veniec 88.)

zachrípnuť, -nem: Ja budem kričať, kýmkoľvek nezachrípnem. (Phld. III.) — **zachrípnutý**

záchvat, -u

zachvátiť, -im; **zachvacovať**, -ujem = chytiť, lapit': Sotva že som

jednej uvládal pohrome vyhnúť, už ma inšia a temer horšia zachvátila skaza. (Hollý.)

zachvieť sa, -ejem sa: Hlas sa mu zachvel rozčulením. (Kukuč. XIV.)

záchvev, -u = zachvenie: Do chrámu nevnikne ani záchvevu z ruchu veľmesta.

zachytiť, -ím; **zachytávať**, -am:

Mečom a ohňom plieň všetko, čo zachytiš. (Klčk. Zb.) — Zaiskrilo sa mu v očiach a keby ho neboli zachytili, bol by spadol. (Dbš. Pov.) — A ona len sa díva, sleduje ich pohyby, napína sluch, aby zachytila ich dôverné slová. (Kukuč.: Dom v str. II. 147.)

zaihrať = zahrať: A keď si „od zeme“ chlapi zadupkajú: dvánástim stoliciam žilky zaihrajú. (Btt.) — V očiach mu slzy zaihraly.

zaiskríť sa: V očiach sa mi zaiskrilo a potočil som sa na bok. (Kukuč. III. 10.)

zaiste, *prísl.*

zaistiť, -ím; **zaistovať**, -ujem

zajac, -a: Nemal smelosti za zajaca (ani ako zajac). (Chalup. Dram.) — Na zajace s bubnom chodiť. (Sb. M. S.) — Nekupuj zajaca vo vreci. — Kto dvoch zajacov naháňa, ani jedného nelapí. (Zátor.) — Boli by chytili zajaca, ale mal krátky chvost. (Sb. M. S.) — Pozde zajaca chytať za chvost, keď si ho nechytí za uši. (Zátor.) — *zmenš.* **zajko**, -a; **zajaček**; **zajačik**, -čka: Nádenníci chytili

zajačka a mlynárove deti sa s ním hraly.

zajačí, -ia, -ie: Panská láska rastie na zajačom chvoste (nestála). (Koll.)

zajačina, -y, zajačie mäso; zajačia koža

zajachať, -ám: z. do mesta (na voze)

zajakať sa, -ám sa; **zajaknúť sa**, -nem sa: zajakať sa v reči, zajakavo hovoriť. — Pupenčiar sa zajakal a všetky deti sa mu zajakajú. (Kukuč. XXIV.)

zajasaf, -ám; — **sa**: Zajasal blesk jasnej zory ponad vrchy, ponad hory: zahučte slovenské polia, sloboda nás k činom volá. (Janko Kráľ.) — Zajasal blesk rannej zory a ožiaril Tatier hory. (Synt. Táb.) — Krčmárove oči zajasaly. Už ho má, cigániska! Zohýna ani vajda. (Kukuč. XXIII.) — Slniečko zajasalo sa ešte raz nad mladým okolím Slovenska. (Sldk.) — Gajdy druhému do hrsti sotí: Ej, tyže brat, už huk si lap! a hybaj skočí do prostred kola, radosť zajasá okom sokola. (Sldk.)

zajať, zajmem; **zajímať**, -am: Ľudia boží, utekajte, zajať Turkom sa nedajte. (S. Chalupka.)

zajatec, -tca = zajatý vojak

zajatie, -ia: Tri roky bol v zajatí.

zájazd, -u

zajedať, -ám

zajdenie, -ia: Ešte pred zajdením slnka...

zajedno: Turci zbíjali Slovákov a Maďarov zajedno.

zajesť si, **zajem si**; **zajedať si**, -ám si: Ved' sa ešte len pobavte u nás; ešte si zajedzte a zapite. (Dbš. Pov.) — Rozložil svoje koláče a chutno si zajedal. (Sb. M. S.)

zajímať *v.* **zajať**

zajst' = zarosiť sa: Vstúpil som do izby, okuliare mi zašly (v zime). — Veľmi studený predmet, vnesený do teplého vlhkého povetria, zajde (zarosí sa).

zajst', **zajdem**; **zachodiť**, -ím; **zachádzať**, -am: Čo ti je, Adamko? Azda ťa niečo zašlo? (Kukuč. XXIV.)

zajst' sa = zaobísť sa: 1. Bez tých peňazí sa zajdem (poradím si, môžem byť bez nich). 2. **zajst'**, **zachodiť sa** smiechom.

zajko *v.* **zajac**

zajtra, *prisl.*; **zajtrajší**, -ia -ie; **zajtrajšok**, -ška: od zajtrajška

zakaboniť sa = zachmúriť, zamračiť sa

zakadiť, -ím: zakadiť temiánom

zákal, -u; **zákalec**, -lca: z. v chlebe

zakálačka = zabíjačka

zakálať, -am; **zaklať**, -kolem = klaním zabiť: Dnes budeme zakálat' (prasa). — Tu tieklo krvi mnoho po celej izbe, ako by bol zaklal desať vykrmených volov. (Dbš. Pov.) — Išiel o polnoci do konnice a ostrým nožom zaklal najlepšieho svojho koňa. (Dbš. Pov.)

zakalený: voda; železo

zákalistý: z. chlieb

zakaliť, -ím; **zakaľovať**, -ujem = kalným robiť: Chodí ako by ani vody nezakalil (ako cel-

kom nevinný). — Nahádzal kamenia do studne a tým ju zakalil. — Zakaliť železo = tvrdým urobiť.

zakarovať, -ujem (z *nem.*) = obrátiť, zahnúť

Zakarpatsko, -a; **zakarpatský**

zakášať, -am = lúku. — Vól z a k á š a nohou. (Bern.)

zakašľať, -em

zákaz, -u, rozkaz, ktorým sa ukazuje, čo nemá byť robené

zakázať, -žem; **zakazovať**, -ujem: I to ti vyplatí len on, a mne zakázal to povedať. (Kukučín, XII.) — **zakázaný**

zakaždým, *prisl.* = za každým razom; vždy

zákernícky: z. útok

zákerník, -a

zákerný, falošný, podlý

zakiaľ: Zakiaľ boly deti maličké. (Dbš. Pov.) — Ohýbaj ma, mamko, zakiaľ som ja Janko, keď ja budem Jano, nezohneš ma mamu. (Sb. M. S.)

zakikirkať, -am

základ, -u: Kláštor zhorel až do základu. — Tá pravota nemá dobrého základu. — Na základe dohovoru. — Základy mravnosti podkopávať.

zakladať, -ám *v.* založiť

zakladateľ, -a; z. Matice slovenskej = zakladajúci člen

základina, -y = základný fond

základný, k základu náležiaci; základ majúci; hlavný; základný kameň

zakľagať, -ám, do mlieka kľagať: Bača zakľagal mlieko. (Dbš. Obyč.)

zakľať *v.* **zakáľať**

zakliať, -kľajem; **zaklínať**, -am = počať kliať; kliatím vyháňať; kliatím, čarovaním premeniť; — sa = pod kľatbou, pod prísahou tvrdiť: Namrzol sa a zakliať. (Dbš. Pov.) — Ježibaba škodila čarami a zaklíňala ľudí. (Dbš. Obyč.) — Prosíme a zaklíname vás, aby... — Aj tak sa im vodilo, ako tým zakliatym zámkom a pokladom. (Dbš. Pov.) — Tri razy sa zakliať Paromom, na vodu, zem i nebo, že slovka neriekne. (Btt.) — Kto najviac sa zaklíňa a prisahá, tomu najmenej verím. (Zbr. Hry.) — A tu sa jedna stará kdesi z kúta ohlási, tá sa krížom, všetkými svätými zaklíňa, že týmto pľuším, lejam len on, vraj, príčina. (Btt.)

zakliatie, -ia

zakliaty

zakliesniť, -im = zahatiť, zaseknúť cestu

zaklincovať, -ujem

zakliniť, -ím; **zaklinovať**, -ujem = klinom upevniť; zatĺcť: Víťazko zaklinoval šarkana do zeme až po samé plecia. (Dbš. Pov.)

záklop, -u; **záklopka**, -y

zaklopať, -em: Ale keď na naše dvere zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere: kto je, ten je, či je on zblízka, či zďaleka: vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká. (S. Chalup.)

zaklopiť, -ím = záklopom zakryť

záklopka, -y

zakľúčiť, -im; **zakľučovať**, -ujem; **zakľučať**, -am: Z povier môže

dômyselný mytolog mnoho zakľúčať. (Ph'd. III.)

zákluka, -y: Už krvavý je Hron, krvavé sú zákluky Váhu! (Hol-ly.)

zaknísať, -šem = zaklútiť; — sa: A zrazu s chytenej zakníše sa zástava hradby. (Holl.) — Zapekačka medzi zubmi sa trochu zakníšala. (Kukuč. XXIII.)

zakolesiť, -ím = obklúčiť

zákolesník, -a = záosok, klinec v osi vozovej, aby koleso nevypadalo.

zakolísať, -šem; -sa

zákon, -a: z. prestúpiť. — Kto zákon vydáva, nech ho prvý zachováva. — Donášali zákony proti latine a za rozšírenie maďarčiny. (Joz. Škultéty). — Ale zas, ak to nevykonáš, syn smrti si. Taký u nás zákon. (Dbš. Pov.) — Čítal zo Starého zákona, Nový zákon, v Zákone (v Biblii). — Po zákone = podľa zákona.

zakončenie, -ia; **zakončený**

zakončiť, -ím, koniec niečomu urobiť

zákonitosť, -ti

zákonitý: dedič, potomstvo

zákonník, -a, v Zákone sa vyzna-jujúci; kniha zákonov: občiansky zákoník

zákonný = zákona sa týkajúci; po zákone

zákonodarca, -u, kto nejaký zákon po práve vydáva (legis lator); **zákonodarný**; **zákonodarstvo**, -a

zákop, -u = priekopa: Zákop na lúke (aby sa tade jazdiť nemohlo).

zakopať, -em; **zakopávať**, -am = kopaním zakryť; — sa = zahrať sa; **zakopaný**

zákopník, -a = (sapeur, pionier)

zakopnúť, -nem, kopnutím zabiť

zakoreniť sa, -ím sa: **zakoreňovať sa**, -ujem sa = korene púšťať; **zakorenený**

zakosídliť, -im, **zakosliť**, -im = zauzliť: I veru pripravil povrázok na haluz, že si ho už zakosídli okolo hrdla a odvisne z neho. (Dbš. Pov.)

zakosiť, -ím; **zakášať**, -am

zákosník, -a, klin za zákovkou na kose

zakostnelý: So starými zakostnelými hriešnikmi. (Sytn. Táb.)

zakotviť, -ím; **zakotvovať**, -ujem; — sa: Lod' sa zakotvila.

zakovaný: Aj ten má v ušiach kameň zakovaný (nepočuje). (Sb. M. S.)

zakrádať sa, -am sa; **zakrasť sa**, -kradnem sa — kradmo ísť, prikrať sa: Pomaly sa ta zakrádal, ale ho hneď lapili.

zakrátko (*prisl.*)

zakresať, -krešem: Zakreš mi do fajky!

zakričať, -ím; **zakríknuť**, -nem: Zakričal silným hlasom. (H. Vaj. BD.)

zakrížiť sa: Blesk po nebi sa zakrížil. (Sldk.)

zakrnelý = nedorastený

zakrnieť, -iem = nedorásť, malým ostať: Pamäť by zakrnela, keby sa jej nedostávalo cviku. (Vlč.)

zakročif, -ím; **zakročovať**, -ujem: Dva skoky zaskočil, tri kroky zakročil tátoš. (Dbš. Pov.) =

zasiahnúť, podujat', intervenovať: Čo povie, môžeš to slobodne tlačiť, iba že by skoro zakaždým zakročila cenzúra. (Kukučín, XIV.)

zakrojif, -ím

zákrok, -u = zakročenie

zakrpatenec, -nca

zakrpatený = zakrnelý

zakrpatieť, -iem: Ak nemá rastlina svetla, zakrpatie. (Phľad., III.) — Či slovenský národ má byť len planý kmeň, nútený len k tomu, aby alebo k r p a t e l alebo cudzím štepom ušľachtený presadiť sa daľ do záhrady suseda? (Let. M. S. VIII.)

zakrpelec, -lca; **zakrpeľý**

zakrpenec, -nca

zákrut, -u, v. zákruta

zákruta, -y = zakrútenie, zakrivenie; uzol; miesto, kde rieka alebo cesta iným smerom sa točí: Bežala hore jarkom a zmizla za zákrutou. (HVaj. VIII. 98). Tu na zákrute zjavilo sa vozidlo pod pavúzom. Len sa tak hojdá, toľko na ňom žita. (Kukuč. III. 34.)

zakrútiť, -im; **zakrúcať**, -am; — **sa**: Ale ona povie, že sa bojí nachýliť, že by sa jej hlava zakrútila. (Dbš. Pov.) — Zadíva sa, zakrúti hlavou, keď vidí, že je celá merica maku a prosa povyberaná. (Dbš. Pov.) — Hlavu si ešte lepšie do perín zakrútil. (Lipa. II.)

zákrutka, -y = kučera; gaštanové vlásky v prirodzených zákrutkách venčily tú utešenú hlávku. (Phľad. III.)

zakrvaviť, -ím: z. si ruky

zakryť, zakryjem; **zakrývať**, -am = zastrieť: z. okno, tvár, oči. — Vaše šperky zhnijú v zemi, keď vás hrob zakryje nemý. (Čjak.) — Prostým pláštom sa zakrýva niekedy ctnosť veľiká. — Zakryla si oči dľaňami, aby už ani nevidela okolo seba. (Dbš. Pov.)

zákryt, -u: z. na strelnici

zakukliť, -ím; **zakukľovať**, -ujem = kuklou zakryť, zastrieť: tvár, hlavu

zákulisný: Podivila sa, že za chrbtom domácich odohráva sa medzi hostmi taký interesantný dej, a to zákulisný.

zakúpenie, -ia

zakúpiť, -im: **zakupovať**, -ujem: Židia na trhu všetko zbožie zakúpili.

zakúriť, -im; **zakurovať**, -ujem: Chudobný človek sa dva razy hreje pri dreve: raz, keď ho rúbe, druhý raz, keď si ním zakúri do pece. (Zátur.) — Zakúrim mu, že ho to zadusí. (Klčk.)

zakúsiť, -im; **zakusovať**, -ujem; **zakúšať**, -am = zahryznúť; veľa trápenia zakúsiť = vytrpieť, zniest'

zákuska, -y, v obecnej reči len: zahryznúť si: Častujú chlebom, ovocím „na zákusku“. (Dbš. Obyč.)

zákutie, -ia = skrytý kút: Či bývame v zákutiach Tatier alebo v cudzích krajoch šireho sveta. (Kukuč.: M. v.) — Tu budú ľudia, ktorých si ja vážim,

vysoko cením, ktorých pohľad ma oblažuje, vábi a púta. Pre tých mi je toto zákutie také drahé. (Kukuč. XXIV.) — Celý som iný v tomto zákutí. (Kukuč. XXIV.)

zakutrať sa, -em sa = zahrabať sa (do slamy)

zakvačiť, -ím = povesiť: On zadyvený zakvačí flintu na plece a ide ďalej. (Dbš. Pov.) — Právu mi na krk zakvačil. (Sb. M. S. I.) — A hneď dal rozkaz čeľadi, aby Janka živého zakvačili do kocha. (Dbš. Pov.) — To nezakvačte každému na nos. (Čjk.)

zakvasa, -y = zakvasenie

zakvasiť, -ím; **zakvasovať**, -ujem; — sa: ugorky uložiť, aby sa zakvasily

zakvliť, -im: Ferko hrá s citom; vidieť to už na prstoch, ako sa nežne dotýkajú strún a ako sa trasú na nich, až husle zakvília ani čo by dušu mali, dušu nie drevenú, ale ozajstnú. (Kukuč. Ml. I.)

zakvitnúť, -nem

zakvitnutý: Pred hradom bola záhrada krásna, utešeným kvetím zakvitnutá. (Dbš. Pov.)

zakvokať: sliepka zakvokala

zakým (*prisl.*)

zakypieť, -ím: Robota znova zakypela.

zakývať, -am: Nepočuje! Zakývaj na neho, aby sem išiel.

zakyvkať, -ám: Podoprie sa valaškou a myslí za hodnú chvíľku, tu i tu poškrabe sa za ušima, tu i tu zakyvká hlavou,

ale akosi nič nemohol vymyslieť. (Dbš. Pov.)

záľaha, -y, stisk, množstvo ľudí stisnuté (Hdž. Čít.): Odstrela strašné divadlo opona. Hercov málo je, záľaha divákov. (Sldk.) **zaľahnúť**, -nem; **zaliehať**, -am; — sa: Zaľahlo mi v ušiach, na prsiach. — Hustá hmla zaľahla už teraz na celú krajinu. (Dbš. Pov.) — Slnko zašlo a dokola zaľahla tma. (Dbš. Pov.)

zalamovať, -ujem; **zalomíť**, -ím: rukami. — Ako ho takého zazrela, zalomila bielymi rúčkami a pustila sa do plaču. (Dbš. Pov.) — Začaly sa mu kolená zalamovať. (Lipa I.) — Hôrkufa zalamuje rukami, ženy jej pomáhajú, lebo veľmi pekne vykladá. (Kukuč. III. 51.)

zalanským (*prisl.*) = predlani

zalátať, -am, latou zašit'

zalepiť, -ím; **zaliepať**, -am; **zalepovať**, -ujem: Zalepily sa mu oči.

zalesknúť sa, -nem sa: Starcovi zaleskla sa diamantová slzička v oku, keď začal vyprávať. (Nitra, VI.)

zalesniť, -ím; **zalesňovať**, -ujem

zálet, -u = zaletenie

zaletieť, -ím; **zalietať**, -am: Nechal si ma, nechal v žiali postavenú a ty si zaletel za horu zelenú. (Sl. ps.) — Myšlienky moje zaletely ďaleko do minulosti.

(**záletník**) = vohľadač

(**zálety**) = vohľady; nahovárание

zaletovať, -ujem = zanitovať

zaležať, -ím: Zaležala dieťa vo sne (zadusila). — **sa** = ležaním sa skaziť: Múka sa zaležala.

záležať na niečom: Záleží na tom, či prídeš. — Záleží veľa na jeho slove. — Daj si na tom záležať. — *M.* nezáleží mi na nej, *píš*: čože mi je po nej; *m.* nezáleží mi na tom; *píš*: čo mi po tom; *m.* čo mne záleží na tvojom majetku, *píš*: čože mi je po tvojom majetku.

m. záležitosť *píš*: vec

zaliahnuť sa: Zaliahly sa mole do hrudy syra v komore. (Zbr. Báj.)

zaliať, -lejem; **zalievať**, -am: Voda lúku zaliala. — Krv ho zaliala. — Vyšla pred dvere, slzy ju zalialy. (Sl. ps.) — Slzy ju zalialy, trpké, žeravé slzy. — Na hrobe kríž do kameňa zaliali olovom.

zaliečať sa, -am sa = lichotiť: Keď chce dieťa zaliečať sa, povie: „Otecko.“ — Ani sa mi, šuhajko, nezaliečaj. (Dbš. Pov.) — Mal obavu, ale vec sa mu zaliečala veľmi. (Kukuč.: *M. v.*)

zaliečateľ, -a

zaliehať *o.* **zafahnúť**

zalietač, -a = záletník: Ona bola dcéra dosť majetná a jediná; mala zalietačov veru do božej vôle. (Phřd. IV.)

zaliezť, -leziem; **zaliezať**, -am: Ale on vždy hlbšie zaliezal a nedal sa vyduriť. (Dbš. Pov.) — Deti zaliezly za pec.

zaligotať sa, -ám sa, -cem sa: Kniežaťu sa zaligotaly oči.

(Klčk. V.) — Ako z čiernych mrakov, keď sa zaligotá na polia nebeská jasnota. (S. Chalupka.)

zalichotiť (sa), -ím (sa): Tým veľmi zalichotil národnej hrdošti domorodcov.

zališkať sa, -am sa = zalichotiť sa: Bolo jej ho ľúto, i chcela sa mu zališkať. (Dbš. Pov.)

záliv, -u, časť mora, ktorá sa do pevniny zalieva

zaliznúť, -nem; **zalizovať**, -ujem: Kobyla sa pohla a žriebä za ňou. Vlkovi už tiekly slinky a jazykom zalizoval. (Dbš. Pov.)

záloh, -u: pôžička na záloh; do zálohu dať. — Nebohý pán požičal majiteľovi hradu tohto značnú sumu, za ktorú do zálohu dostal tento majetok. (Phřd. III.)

záloha, -y: vojska (= rezerva); peniaze niekomu vopred poskytnuté

zalomíť, -ím; **zalamovať**, -ujem: Stojí, stojí, lamentuje, biele rúčky zalamuje. (Sl. ps.)

založený: založená vec (= zastavená)

založiť, -ím; **zakladať**, -ám: Zapálila voskovicu, založila oheň, odpravila posteľ a čakala. (Dbš. Pov.) — Dobrodruhovia zblízka i zďaleka radi hromadievali sa okolo neho, tu aby Turkom cestu založili, tam aby lúpež odňali. (S. Chalupka.) — Tamto visí blýskavý, pekný, vyšívajúci kantár: ten vezmi, ja zaň zaplatím majstrovi, keď ho založíš tvojemu vrancovi. (Sldk.)

— založiť = zastaviť; založiť = za jasle vložiť

záložňa, -ne

záložník, -a, vojak v zálohe

záložný: fond, banka, pokladnica

záľuba, -y = zaľúbenie

zaľúbenec, -nca = zaľúbený: Vy, zaľúbenci, mladost' rada ľúbi.

(Sldk.)

zaľúbenie, -ia

zaľúbený: Zaľúbený po uši.

zaľúbiť, -im; — sa: Ach, Bože, prebože, čo som urobila, keď som ťa, milý môj, zrazu zaľúbila.

(Sl. ps.) — Zaľúbila sa do

neho až po uši. (Phřd. III.) —

Zaľúb vo všetkom Boha. (Sldk.)

zalúčiť, -im: Doniesla hrebeň, ale

kráľ sa nahneval a zalúčil jej

ho do hlavy. (Dbš. Pov.) —

Chytil budzogán a na deväť míľ

ho nazpäť zalúčil. (Dbš. Pov.)

zaľudnatenie, -ia

zaľudnatený

zaľudnatiť, -ím

zaľudniť, -ím; zaľudňovať, -ujem =

z. mesto novými osadníkmi

zamáčať v. zamočiť

zamáchnuť, -nem: rukou, mečom

zamaľovať, -ujem

zamaniť si, -ím si, zachciet', zabažiť

zamárniť = zničiť, zahubiť

zamaskovať, -ujem = zastriet',

ukryť pod maskou

zamastiť, -ím: Zamastený ako

bača. (Zátor.)

zamat, -u: Oblieka sa v zamaty

a dievčatko v záplaty; umýva

sa vodkami a sirota slzami.

(Botto.) — zamatový

zamazať, -mažem; zamazávať, -am:

Marinka, nepolievaj chodníčky!

Príde k tebe milý tvoj, za maže si čižmičky. (Sl. ps.)

zámček v. zámok

zamdlieť, -iem; zamdlievať, -am:

Zatiaľ bil chlapca, pokiaľ mu nezamdlel.

zamdletie, -ia: Už mi ide na zamdletie. (Dbš.)

zamedziť, -ím; zamedzovať, -ujem = medze klásť, prekaziť, zabrániť

zámena, -y, dávanie jednej veci za druhú

zameniť, -ím; zamieňať, -am, jedno za druhé dať, vziať

zámeno, -a = pronomen

zámer, -u, úmysel: Či nemal azda pri tom i svoje vlastné zábery

na zreteli?

zamerkovať, -ujem (*nem.*) = zapamätať si

zamestnanec, -nca

zamestnanie, -ia

zamestnať, -ám; zamestnávať, -am

= zaneprázdniť; — sa niečím:

zamestnávať sa čítaním

zamestnávateľ, -a, prácu dávajúci

zameškať, -ám; zameškávať, -am

= zanedbať; prepásť: ... len

aby sa nahradilo čím skôr, čo

sa bolo zameškalo. (Kukuč.

XXVII. 283.)

zámet, -u = závej

zametač, -a: zametač ulíc

zametať v. zamiesť

zamieňať v. zameniť

zamieňavo = striedavo

zamieniť si, -ím si = umieniť si

zámienka, -y = zámysel: pod

zámienkou

zamieriť, -ím k niečomu, k nie-

komu, na niekoho

zamiesiť, -im: cesto

zamiesť, -metiem; **zametať**, -ám: Budeš drevo nosiť, kúriť, zametať a pratať. (Dbš. Pov.) — Naše právo nezametajte. (Sl. Let. IV.) — Mizlo so stola, ako by to bol zametal. (Dbš. Pov.) — Nech si každý len pred vlastným prahom zametá. (Zátor.)

zamiešať, -am: Zamiešaj, aby sa to nepripálilo.

zamietat', -am; **zamietnuť**, -nem

zamilovať, -ujem: Hore Váhom, dolu Váhom, dúha vodu pije, kto Slovákov zamiluje, sláva mu! Nech žije! (Veniec 320.) — **sa**: A oni obidvaja odrazu zamilovali sa do švárnej princezky až po samé uši. (Sb. M. S. I.)

zámka, -y i **zámok**, -mku (vo dverách); **zámok**, -mku (hrad): Dvere, na ktorých velikánska zámka visela. (Dbš. Pov.) — To mi je ako zámka na dome, môžem sa na to spoliehať. (Zátor.)

zamknúť, -nem; **zamykať**, -ám; **zamkýnať**, -am: Dvere na kľúč zamknúť. — Dolu kozy, dolu s tej vysokej skaly, veď vám už tí páni Janička zlapali! Zlapali, zlapali, sťa vtáčka na lepe, keď valašku zamkli sedem dvermi v sklepe. (Btt.) — Pred ňou ako pred lotrom dvere zamkýnali. (Btt.) — Pozde zamykať maštaľ, keď kravu ukradli. (Zátor.)

za mladi, *prisl.*: za mladi ho cvičiť dali

zamlčať, -ím; **zamlčovať**, -ujem:

Ako povstal dualizmus, o tom by sme jedno druhé povedať mohli, ale zamlčíme teraz. (Ruttkaj.) — Pravda len to, čo zamlčujete. (Zbr. Lžd.)

zamliaskať, -am

zamĺknuť, -nem; **zamĺkať**, -am: A hromy stíchnu, vetry zamĺknu, len blesky nebies tu i tu zblíknu. (Sldk.) — Keď zamĺkla, on ju mocne dopieral, aby len ešte vrela ďalej. (Dobš. Pov.)

zamočiť, -ím; **zamáčať**, -am; — **sa**: Zamočil si ma, ale ti to bude na duši. (Sb. M. S.) — Nechod' do vody, zamočíš sa. — Teraz choď, zamoč si vlasy v zlatom potoku. (Dbš. Pov.)

zámočnícky; **zámočníctvo**, -a; **zámočník**, -a: Zámočník nech zhotoví rozkázanú zámku.

zamochtnatý = mochom porastlý

zámok, -mku, panské sídlo, najmä na vidieku, hrad: To vieš, že ťa ja nedám za zámky celého sveta. (Sldk.) — Nemaľuj si zámky v povetrí. (Zátor.) — To sú povetrné zámky. (Zátor.) — V jednom zámku sa paprčia, ale v druhom nerobia si z toho nič. (Ppk.) *zmenš.*

zámček, -a

Zámok, -mku (miestne meno); **Nové Zámky**; **novozámocký**

zámorie, -ia; **zámorský**

zamoriť, -ím, hladom zoslabiť: — **sa**: Ak sa ovca pri mladom zamorí, malý dá úžitok, keď sa jar otvorí. (Gavlovič.)

zámorský: krajiny, pošta

zamorusený = zamračený: Nebu-

de nejaká zamorusená, ale bude ona dobrej vôle. (Phřd. I.)

zámot, -u = zamotanina

zamotať, -ám, -cēm; **zamotávať**, -am; — **sa**: Nevedel, či napravo, či naľavo, ako vrabec, keď si do pazderia nohy zamotá. (HVaj.: BD.) — Moje vlasy zamotaly sa mu medzi prsty a on ich ňaťahoval sťa nejaké klky. (Kukuč. III. 10.)

zámožnosť, -ti

zámožný = majetný

zamračeníý: Chodí ustavične akýsi zamračeníý. — Mlynár býval jednotajne smutný a zamračeníý; nikomu, ani len vlastnej žene, nedal pekného slova. (Dbš. Pov.) — Taký je zamračeníý ako čierna chmára. (Zátor.)

zamračiť, -ím; **zamračovať**, -ujem, mrakom pokryť, zatmiť; — **sa**: Zamračilo sa mu v očiach. (Klčk. V.) — Pomôž nám, panna, sami si nevieme, pomôž úbohým, ináč zahynieme. Panna počula, divo sa zamračí: Ozaj to možné, či ma tvoj hlas klame? (Č. Čít. II.)

zamraziť, -ím

zamretie, -ia: Príroda ožíva, nový život pučí, jar sa otvára, iba človek má ostať na veky v zémretí pod ľadom surového sebeckta? (Kukuč.: M. v.)

zamrežiť, -ím; **zamrežovať**, -ujem

zamrieť, -iem; **zamierať**, -am: Kraj spustnul, mestá zamrely. — Keď počula, že sa osadil v Klátove, zamrelo v nej jej tiché, skromné srdce. (HVaj. BD)

zamrkať, -ám; **zamrknúť**, -nem = súmrakom byť zastihnutým: Zamrkli sme v hore. (Koll.)

zamrzať, -am; **zamrznúť**, -nem: rieka zamrza. — Už mrzne v твоjich synoch láska k tebe! utekajú od teba podlé deti tvoje. Mrznite, mrznite! synovia bez krvi! Zamrznete v ohni cudzej pece. (Č. Čt. II.)

zamrzlý: Rybník je už celý zamrzlý.

zamrznutý: Kamenec je v oblakoch zamrznutý dážď. (Hdž. Čít.)

zamša, -e, vyrobená koža, nedubená, aksamietovej hladkosti (hlavne jelenia)

zamúliť, múľom, t. j. hlienom zaniest'

zamúčiť, -im; — **sa**: Kto sa nechce zamúčiť, nech nejde do mlyna. (Rr.)

zamúraný: A veža, v ktorej bol väzeň zamúraný, hneď bola prebitá ostrými čakany. (S. Chalupka.)

zamúrať, -am; **zamurovať**, -ujem: A mňa do tej veže múrom zamúrali. (S. Chlpk.)

zamurovať, -ujem

zamútiť, -im: Ten, čo sa takým svätým robí, ako čo by nevedel ani vody zamútiť. (Klčk. Zb. III.)

zámyk, -u: Dvere za ňou zachlopila a zámyk zatisla. (Dbš. Pov.)

zamykať v. **zamknúť**

zámysel, -slu = myšlienka, úmysel
zamyslenosť, -ti: Miška zarazila Ferkova rozjarená tvár. Kde sa podela uňho zamyslenosť.

(Kukučín: Ml. 1.) — Z tvári sa mu stratil obvyklý úsmev a vysadol na ňu výraz zamyslenosti. (Kukuč.: Dom v str. II. 152.)

zamyslený: Pri obede bol zamyslený, ako i ostatní. Každý sa uzavrel sám do seba a oddal sa svojim myšlienkam. (Kukuč.: Dom v str. I. 15.)

zamyslieť, -ím; zamýšľať, -am = umieniť si; — **sa**, v myšlienkach sa ponoriť: Čo zamýšľáš? — Ale čiňme, aby nezbadali, že sme lovy zamysleli na nich. Shovárajme sa len medzi sebou. (Zbr. Lžd.) — Matka zalomovala rukama na prahu, pozerajúc za ňou, čo si to dievča zamyslelo. (Dbš. Pov.)

zaň i za neho *v. on*

záňadrie, -ia = pazucha

zanášať *v. zaniest*

zanečistiť, -ím; zanečisťovať, -ujem; — **sa**: Oni nikdy nezanečistili sa ani kresťanským jedlom, ani nádobou. (Phld. IV.)

zanedbať, -ám; zanedbávať, -am, nedbalosťou do škody uviesť, zameškať: z. povinnosti; z. príležitosť. — Národ, ktorý zanedbal svoje národné zvyky, je už za živa odnárodný, hoci rečou rodnou ešte hovorí. (Zátur.) — **sa**: Ale keď mu prešlo tricať rokov, čím ďalej, tým viac sa zanedbával. (Gr. Taj. II. 9.)

zanedlho, prisl.

zanechať, -ám; zanechávať, -am = opustiť: Nepôjdem ja od nás preč, tu mám otca, tu mám mat'

hanba svojich zanechať. (Čjk.) — *M.* zanechal ženu, vlast', *piš*: opustil; *m.* komuže zanecháš ten majetok, *piš*: komu poručíš; *m.* vojsko zanechalo bojište, *my povieme*: odišlo s bojišta

zánechtie, -ia; zánechtný; zánechtnica

zanemieť, -iem. — Bača zanemiel, zarazil sa. (Dbš. Pov.) — Kým nezachrípnem, jazyk nezanemie. (Phld. III.) — Dámy zanemely ustrnutím. (Kukuč.: Dom v str. I. 71.)

zaneprázdnenie, -ia

zaneprázdniť, -im; zaneprázdňovať, -ujem; — **sa**: zaneprázdňujte sa ťažkými robotami. — Dcéra bola zaneprázdnená ručnou prácou.

zaneriadiť, -im = zanečistiť: z. obrus omáčkou

m. zánet *piš*: zapálenie

zanevrieť, -iem; zanevieriť, -am na niekoho, v nenávisti mať: Zanevrel na všetku zemiansku krv. (Zátur.) — Prečo si zanevrel na mňa? — Dosiaľ nič takého, ani najmenšieho nezbadal, nepočul o nej, prečo by bol mal a mohol na ňu zanevrieť. Čo počul, boly púhe klebety, myslel sám. (Gr. Taj.)

zaniest, -nesiem; zanášať, -am: Nikde nič! nik sa neohláša, len čo vietor šumot hôr zanáša. (Lipa III.) — Krkavec rád veči zanáša. — Kde ťa ta Parom zaniestal. — Vietor mi zaniestal klobúk do vody. — Rybník bahnom, pieskom zanáša.

— Rieka lúku štrkom zanesla.
 — Zanesla by mu za pohárik vína, aby bol červený ako tá kalina. (Sl. ps.)

zanietíť, -im; **zanecovať**, -ujem
zánik, -u
zanikať, -ám, **zaniknúť** -nem
zaniknutie, -ia: Veľká časť Slováckmi obývaného územia po zániknutí Veľkej Moravy nemala štátnej organizácie. (J. Škultéty.)

za noci
zanitovať v. **zaleťovať**
zanocovať, -ujem = na noc zostať
zanorenosť, -ti; **zanorený**
zanoriť sa, -ím sa: Kačička si dala až k sebe pristúpiť, len keď ju už chcel chmatnúť, zanorila sa a vykukla zas neďaleko pred ním. (Dbš. Pov.)

zanôtiť, -im = zaspievať: Veselo zanôť spevom i píšťalou. (Hroboň.)

zanovec, -vca, rastlina (*Galea officinalis*)
zanovit, -u, rastlina (*Melilothum*)
zanovite: Ona len pokrútila hlavou a zanovite mlčí. (Kukučín: Dom v str. II. 57.)

zanovitosť, -ti = zaťatosť, tvrdošijnosť
zanovitý = tvrdohlavý: Zanovitá neústupnosť. (Phřd. III.)

zaňuchať, -ám: Starý pes vlka zaňuchal a začal brechať. (Dbš. Pov.) — Krava zaňuchala d'atelinu.

zaobaliť, -ím; **zaobaľovať**, -ujem;
zaobáľať, -am: Čierny prach sa metá a zaobáľa do mraku celú výšku. (Holly.)

zaobedovať, -ujem: Odišli potom do hostinca zaobedovať si. (Sb. M. S.)

zaoberať sa, -ám sa niečím: Zaoberá sa takou myšlienkou, že... — Zaoberá sa kupectvom. — Lebo ti to z očí vyzerať, že sa podobnými pletkami zaoberáš. (Phřd. III.)

zaobchodiť, -ím v. **zaobchádzať**, **zaobísť**
zaobísť, -idem; **zaobchádzať**, -am, nakladať s niekym; šudiť: Tak zaobchodila s ňou akokoľvek s vlastnou dievkou. (Dbš. Pov.) — Naučená si ty už zaobchodiť s ľuďmi tak, aby si nikto nič nenamýšľal. (Kukuč.: Dom v str. I. 95.) — Tak s ním zaobchodí ako s maľovaným vajcom. (Dbš.) — Tak sa mu líškala, tak ho zaobchádzala, kýmkoľvek sa len neutíšil a neudobril. (Dbš. Pov.) — Všetelijako ma už zaobchodí, ale sa mu previesť nedám. (Sb. M. S.) — **zaobísť sa**, -idem sa: Všetci vynakladáme peniaze na také veci, bez ktorých by sme sa mohli zaobísť. (Zátor.)

zaobkľúčiť, -im; **zaobkľučovať**, -ujem: Kráľ poslal hneď druhé vojsko a to ich nenazdajky celkom zaobkľúčilo, že ani jeden nemohol uvrznúť. (Dbš. Pov.)

zaobkolesiť, -ím: Leva lovci zaobkolesili, keď kľuckal hlavou korunnou driemajúc. (Sldk.)

zaoblačený: zaoblačené počasie
zaoblačiť sa = zakaboniť sa, zachmúriť sa: Zaoblačilo sa, bude pršať. — Čo je z takých

spolkov, kde radost' nešumí, ale práca tlačí, až sa nebo mladej duše zaoblačí. (Sldk.)

zaobrátiť sa, -im sa: Chytré pri-skoč, načri a utekaj, bo ak sa nezaobrátiš, tam zahynieš. (Dbš. Pov.)

zaobstaráť, -ám = zaopatrit'
zaobuť, -obujem; **zaobúvať**, -am = obuť, zaopatrit' obuvou: Bolo po čižmách. Keby tam bol býval majster, čo ho tak zaobul, bol by ho v zubách rozsekal. (Dbš. Pov.)

zaoceliť, -ím; **zaocelovať**, -ujem: Zato polovička jeho má v sebe toľko železa, že ním zná mäkosť mužovu **zaocelovať**. (Ph'd. III.)

zaoceliť sa, -ím sa: Po tvojich prstoch poznávam, že si sa ty ešte dost' nezaocelil. (Dbš. Pov.)

zaocelovaný

zaodieť, -dejem; **zaodievať**, -am

zaodetý: Po hrobch tam pôjdeš starosveta, cezo smrtných búr záveje, nech ti bude duša zaodetá v broň viery, lásky, nádeje. (Hdž. Rkp.)

zaokrúhlenosť, -ti: z. umeleckej formy

zaokrúhliť, -ím; **zaokruhľovať**, -ujem: Zdravie sa vrátilo a zaokrúhlilo jej postavu v súmernosť temer klasickú. (HVaj.)

zaokryť, -kryjem; **zaokryvať**, -am: On nevidel slabosti, nevidel hriechu, keď ho zaokryvala rúška národného presvedčenia. (HVaj. BD.)

zaopatrit', -ím; **zaopatrovať**, -ujem,

o niečo sa starať; zásobiť: Prebájajú sa svetom aj bez imania a Pán Boh ich najlepšie sám zaopatrí. (Dbš. Pov.) — Snažila som sa ľudí k tomu viesť, aby sa na spôsob divokých už viac neživievali zvierat, lež radšej lahodnejšiu zaopatrili chovu. (Hollý.)

zaopatrovanie, -ia

zaorať, -orem; **zaoraný**

zaosídliť, -ím v. osídliť

záosok, -ska = zákolesník

zaostalý: Ak zaplatia všetky zaostalé úroky. (Let. M. S. VIII.) — **zaostalý** = zanedbaný: Duševne zaostalý národ.

zaostať, -ostanem; **zaostávať**, -am: História dostala sa do pút politických... tak, že pri mnohých dejepisných otázkach zaostane a nás zanechá vo tme. (Sl. Let. V.)

zaostatie, -ia: Jedni zaostatie krajiny našej pripisovali zaostatiu poľného hospodárstva, iní zlým cestám. (Ph'd. III.)

zaostriť, -ím; **zaostrovať**, -ujem; — **sa**: spor sa zaostruje

zaotáčať, -am: dieťa do plachty **zapackať**, -ám = zamazať: Má šaty až po pás zapackané. (HVaj. BD. II. 198.); — **sa**

zápač, -e; **zápačie**, -ia, strana, na ktorú slnce nedôjde

zapáčiť, -ím = navštíviť: A plačúcich tešil tým, že ved' si môžu prísť synáčka zapáčiť, kedykoľvek bude sa im ľubiť. (Dbš. Pov.)

zapáčiť sa, -im sa: Zapáčila sa táto driečna princezná dvom

susedským kniežatám. (Sb. M. S., I.) — Zapáčily sa mu chlapcove reči. (PhĎd. III.) — Všetky dievčence volá na tanec, aby si z nich tú za ženu vybral, ktorá sa mu najlepšie zapáči. (Dbš. Pov.)

západ, -u

zapadať, -ám; **zapadnúť**, -nem: V bohatej bani pracujúci baník ani nevie, ako zapadne zlatým prachom. (PhĎd. III.) — Chodníčky snehom zapadly. — Zapadlo to za posteľ. — Ešte nám slnko na veky nezapadlo.

Bratislava, Bratislava!
tam zapadla Slávov sláva;
tam pohanské hordy sa
vztekalý,
slávsku junač dorúbaly.
(Ondr. Bulla.)

západný

západoeuropský

zápach, -u: Vetricčky tiché, ľúbezny voňavými nosia krýdelkami zápach. (Hollý.)

zapáchať, -am; **zapáchnuť**, -nem niečím, zápach zo seba vydávať, najmä nepríjemný: Otvorili jej dvere a vôňa fialôk zapáchla po celom dome. (Dbš. Pov.)

zápal, -u, zapálenie, vrúcnosť: náboženský, vlastenecký z., svätý zápal lásky. — Šuhaj horel svätým k národu zápalom. — Slovenčina moja! reč zápalu plná, krásne tvoje zvuky ňadrá zvlňa. (V. Pauliny-Tóth.)

zápalčivosť, -ti

zápalčivý = prudký

zapálenie, -ia: zapálenie pľúc, brušnej blany ap.

zapálenina, -y

zapálený = rozohnený: Do života povstupovali mladí ľudia, zapálení túžbou stať sa užitočnými svojmu slovenskému národu. — Lampa visí zapálená.

zápalistý: Máme pekné zápalisté spevy a piesne národné. (Dbš.)

zapáliť, -im; **zapaľovať**, -ujem; — **sa**: zapáliť sa hnevom, od hnevu, hanbou. — Jablká sa už na stromoch zapaľujú. — Večer je, tmie sa; v izbách zažihajú sviece a pod kozubom zapaľujú lúče a triesky. (Hdž. Čít.) — Zapálil sa ako ruža, ako zora. (Sb. M. S.) — Zapálil s bratom sirkami stoh, aby sa susedovi pomstil. — Zapáľte si! — Zapálil sa od jedu, ako fakľa. (Kukuč. XVIII.) — M. zapálil na fajku (pipára gyujtott) *píš*: zapálil si do fajky

zápalka, -y = sirka

zápalný = zápalná obeť u Rimanov a Grékov

zapaľovač, -a

zapamätať, -ám: Môže človek hockoľko ráz čítať opisy a vidieť okreslenie veľkých morských korábov, nikdy si to tak nezapamätá, ako keď...

zapantať, -cem = zapliesť, zamotať

zapáperený

zapaprať, -em = zanečistiť

zápar, -u; **zápara**, -y = zaparenie; kvasenie

zaparený

zaparit, -ím; **zaparovať**, -ujem = parením zohriať; — **sa**: Seno v kôpkach sa zaparí, keď sa

mokrú složí. — Celý sa pri tom zaparil.

zaparkaniť, -ím: z. záhradu

zápas, -u: V zápas sa pustiť o cenu, o život. — Zápas perom, slovom. — Načo začínať zápas, keď vieš napred, že musíš podľahnúť. (Kukuč.: Dom v str. I. 129.) — Nieto tu pokonávania, ani jednačky: tu je krutý zápas medzi celou minulosťou a budúcnosťou — víťazstvo alebo smrť... (Kukuč.: Dom v str. I. 138.) — Zápasit' v zúrivom zápase. — Po toľkých zápasoch slovenčiny, po neistom sem tam klátení našich literárnych snažení, či už raz nevznikne život iný? (Ppk.)

zápasište, -ťa

zápasit', -ím: Z. s biedou, so smrťou. — Zápasit' o svoje živobytie.

zápasník, -a; **zápasnícky**

zápästie, -ia, časť ruky hneď za päťou

zápästky, zápästôk

zapäť, -pnem: **zapínať**, -am: zapínať na gombík, na pracku

zapäť, *prisl.* = vzápäti, hneď, blízko (za päťou): Ide dievča po záhumní, za ňou zápäť šuhaj šumný. (Čjk.) — Stal sa hriech, lež zápäť za ním prišla kára. (Samo Chalupka.)

zapätý

zapavúčený = pavučinou pokrytý: Zapavúčená a začmudená izba.

zapavúzovať, -ujem, seno, obilie na voze uložené pavúzom priťahnut'. (Rr.)

zapečatiť, -ím: list

zapečený

zapekačka, -y, krátka fajka, v ktorej sa dohán zapeká: Vytriasol popol zo zapekačky. (Kukuč. III. 11.) *o. zapiect'*

zapekať *o. zapiect'*

zapeň, -ím = penou naplniť: — sa: Keď hodiš kameň do vody, voda sa zapeň.

zaperený: Tebe je hej na svete. Dobré si ty zaperený, nemusíš ísť po žobraní. (Kukuč. XXIV.)

zaperiť sa, -ím sa, 1. perím obrásť: pokryť sa perím; 2. zbohatnúť: Keď sa vtáča zaperí. — Neklad' šaty na posteľ, zaperia sa.

zapchať, -ám; **zapchávať**, -am: Musel bys' veľa chleba mať, abys' všetkým ľudom ústa zapchal. (Zatur.) — Darmo zapchávaš pred budúcnosťou zvonom sluch bavlnou. (Sldk.)

zapiect', -pečiem; **zapekať**, -ám: z. fajku (na ľavú dlaň položí sa trochu dohánu a trochu sa popľuje, smiesi, napchá sa tuho do fajky, fajka sa vloží do pahreby na hodnú chvíľu, kým čútkou výpar nejde, potom koniec čútky opatrne sa vloží do zubov a vyfúkne sa z fajky, len potom sa fajčí)

zapierať, -am; **zaprieť**, -iem = záporou zamknúť; nesoznať, nepriznať sa: Ak zapiera obžalovaný, púšťajú sa svedci. — Luhár zapiera aj zjavnú pravdu veselo. — Teraz ma taký vzal, čo som ho nechcela, pred ktorým som najviac dvere zapierala, tomu som sa teraz za ženu dostala. (Sl. ps.)

zapichnúť, -nem; **zapichať**, -ám; **zapichovať**, -ujem: Naposledok vzal ten kyj a zapichol ho do zeme. (Dbš. Pov.) — Paličku zapichol do hrobu koniec hlavy mŕtveho. (Ht. Sl. ml.) — Zapichalo ma v krku.

zapínať v. **zapäť**

zápinka, -y = sponka: tlstými plieškami obitá kniha so zápinkou. — Tam som na hrdlo striebornú zápinku ti priväzoval. (Čjk.)

zápinok, -nku = príprah

zápis, -u, zapísanie i čo je zapísané

zapísať, -šem; **zapisovať**, -ujem: Zapište mu to na kožu, aby nezabudol (vyšľahajte ho). (Lipa I.)

zapískaf, -am

zápisky, -skov

zápisné, -ého

zápisný, k zápisu náležiaci

zápisnica, -e = zápisná kniha; protokol; *m.* zápisnicu horevziať, *píš*: zápisnicu napísať

zápisník, -a, kniha zápisov, poznámok

zapisovací, -ia, -ie

zapisovateľ, -a, kto zápisnicu píše; protokolista, aktuár

zapiť, -pijem; **zapíjať**, -am, po niečom, na niečo piť; zapiť si

zaplakať, -plačem: Úbohá vdova odišla. Ach, ale by bol kameň zaplakal nad ňou. (Francisci: Zora.) — Hľadí po čerstvej zelenej diali a na skalú sa usadí i v širokých prsiach posbiera paru a vydúchne si smutnú fujaru, prsty na dierky položí:

zaplače hora. (Sldk.) — Čo raz spomenula muža, musela za ním zaplakať. (Phld. IV. 330.) — Nitra, milá Nitra, ty slovenská mati! čo pozriem na teba, musím zaplakati. Ty si bola niekdy všetkých krajín hlava, v ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava. (Veniec 7.)

zaplasiť, -ím: Svetlo zaplašuje temnotu. — Zaplašiť veselým slovom zármutok. — Zaplašiť vtákov zo záhrady.

záplata, -y = lata: Záplata na záplate a švíka niet (cibuľa). (Sb. M. S.) — Ten kabát je samá záplata. — Záplata musí väčšia byť než diera.

zaplátať, -am, -cem = záplatu spraviť, zalátať

zaplatiť, -ím: Pánboh zaplat'! — Neplat', ja to sám zaplatím. — Ej, veď ty mi to ešte zaplatíš! (Sb. M. Š.) — Zaplatili mu obuškom. (Sb. M. Š.) — Ber, vlčko, veď ty to zaplatíš raz kožou. (Btt.) — Neopatrnosť svoju zaplatil životom.

záplava, -y = zaplavenie, potopa

zaplaviť, -ím; **zaplavovať**, -ujem: Voda lúku, pole zaplavila. — Bôle zaplavily ňadrá devy. (Sldk.)

zaplesať, -ám nad niečim: z. nad šťastím priateľa

zaplesknúť, -nem = rýchlo zavrieť, zabúsiť, pričapiť (dvere, veko)

zaplesnelý

zaplesnieť = zaplesnivieť

zapletenie, -ia

zápletka, -y = intriga: z. milostná

zapliesť, -pletiem; **zapletať**, -ám:

Tátoš premenil sa zasa na prašivého koníka a len tak nohami zapletal. (Dbš. Pov.) — Zapletat' niekoho v klebety. (PhĽd. III.) — Znepáčilo sa jej, že Zábor sa, vraj, zaplietol do veľmi zlej spoločnosti. (Kukuč. XIX.) — Ledva nohami zapletá.

zaplniť, -ím; **zapľňať**, -am: Medzeru tú zaplniť môžu národné zábavníky. (Sytn.)

záplotník, -a, rastlina (Bryonia divica)

zapľuhaviť, -ím = zanečistiť

zapľuť, -ujem; **zapľúvať**, -am

zapnúť *v.* **zapäť**

započať *v.* **počať**, **začať**

započítať, -am; **započítavať**, -am

zapodievať sa, -am sa niečím, s niečím: Obyvateľstvo zapodieva sa záhradníčením. — Kráľovým radcom to hneď nebolo po vôli, že tak a tak — kňazná jediná — s popelvárom sa zapodieva. (Dbš. Pov.) — Ani sa nejdem s tebou zapodievať (opovržlivo sa povie niekomu). (Zátur.) — Nezapodievaj sa s čertom, so žabou. (Dbš.)

zapodlieť, -ie = podlým sa stať

zápoľa, -le: V Tatrách je nejedna zápoľa čiže skalná stena (stena brala). (PhĽd. IV.)

zápolenie, -ia; **zápoliť**, -ím = závodit'; **zápolník**, -a

zapomenúť *v.* **zabudnúť**

zapomenutie *v.* **zabudnutie**

zápona, -y = spona; zástera; v geometr. katheta

zapopadať, -ám = popadnúť: Tu hneď ľubohlasú zapopadá

harfu a chválne vo svornom spievam súzvuku piesne Bohu. (Hol-ly.)

zápor, -u: zápor vyslovuje sa príslovkou nie

zápora, -y = závora; drevo, ktorým sa zastrkujú dvere, čo zámký nemajú: Záporou dvere zavrieť. — Dvere na záporu zavrieť.

zápornosť, -ti: Prechod z kladnosti do zápornosti.

záporný = negatívny: z. veličina, odpoveď. — Slovesá náhle sa stanú zápornými, žiadajú svoj predmet do genitívu.

zapotiť, -ím; **zapocovať**, -ujem = potom zašpiniť — sa: Zapotila sa mu ruka.

m. **zapotreby piš**: treba, potreba: Nemám toho potreby; nie mi je to treba.

zapotrošiť, -ím = stratit'; — sa: Hľadal si čiapku, ktorá sa mu v sene zapotročila. (Dbš. Pov.)

zápoveď, -di = zákaz

zapovedať, -ám, -viem = zakázať, zabrániť: Zapovedá sa vchod do záhrady. — **zapovedať sa** = odriecť sa

zápovedný: zápovedná tabuľka. — Oženil sa v zápovedný čas (vetito tempore).

zapovrhnuť, -nem; **zapovrhať**, -am; **zapovrhovať**, -ujem = opovrhnuť

zapozdiť sa, -ím sa = opozdiť sa
m. **zapracovaný piš**: v robote skúsený

záprah, -u: Ale keď sa vrátili k záprahu, dobre od divu neskapali: tie zadné voly zjedly predný záprah. (Dbš. Pov.)

zapraskať, -ám; **zaprasknúť**, -nem
zaprásiť, -im: Vietor nás zaprášil.

zaprášený

zaprášať, -ím: Zlomené zaprašťaly kosti. (Hollý.)

zapratať, zaperiem

zapratať, -cem: Kde hory svoj tieň rozostrely, vchod húšťou svojou zaprataly. (Phřd. IV.)

záprava, -y: Vyrobili si na jednu meričku zbožia. Pekne si ho zomleli, múku na korýtku presiali a večer zápravu do toho dali, že ešte pred polnocou vstanú toho chleba napiect'. (Dbš. Pov.)

zaprávaný: kapustná polievka zaprávaná kyslou smotanou; zaprávané (mäso).

zaprávať, -am

za pravdu: Dajú mu za pravdu. (Timr.)

zpravotíť, -ím niekoho = obžalovať pred súdom

zápraž, -i *v.* **záprah**

zaprážiť, -ím; **zaprážať**, -am: z. polievku, omáčku. — Kúp mi paňvičku; vieš, že nemám na čom ani zapražiť. (Dbš. Pov.)

— Natočil vína do kulača a hrdo sa rozhostil na lúke pri ohničku, že veď mu on zapraží, čo sa vláči na tú lúku. (Sb. M. S.) — **zaprážený**

zápražka, -y, múka s masťou zapražená, ktorou sa polievka a iné jedlá zapražajú

záprdok *v.* **záprtok**

zapredanie, -ia; **zapredávanie**, -ia: Zapredanie cti, statočnosti a viery. — Najväčším majstrom zapredávania politických zá-

sad bol Štefan Tisza. (Joz. Škul-téty.)

zapredať, -ám; **zapredávať**, -am: Beda tebe i tvojej duši! Zapredal si krv, rodinu za kus mizerného chleba. (Btt.)

zaprenie, -ia: z. viery

zaprieť, -iem; **zapierať**, -am = zavrieť, zamknúť, zatvoriť *v.* **zapierať**

zapriať sa, -am sa: **zapriať sa**, -pradiem sa: Zapriada sa rozhovor. — Prednášanie jeho, zapriadajúc sa do množstva vedľajších otázok, predĺžilo sa.

zapriať sa, -am; **zapriať sa**, -nem; **zapriať sa**: Zapriať sa kone do voza. — Zapriať sa niekoho do roboty. — Po svadbe dali zapriať sa štyri kone do hrdého koča a leteli k šuhajovmu otcovi. (Dbš. Pov.) — Richtárovci všetci zastali, ani paholok sa nehýbe, hoci voly sú už zapriať sa. (Kukuč. III. 37.)

m. zapríčiniť *piš*: robiť, to pošlo, to vzniklo, to je príčina; *m.* čo zapríčinilo oheň? *piš*: z čoho povstal oheň? *m.* to mi veľkú radosť zapríčinilo, *piš*: z toho som mal veľkú radosť: *m.* Michal to zapríčinil, *piš*: Michal je tomu na vine; *m.* jedine jeho zlomyseľnosť zapríčinila taký úpadok, *piš*: jedine z jeho zlomyseľnosti pošiel taký úpadok; *m.* včasné sadenie zemiakov zapríčiňuje ich hnitie, *piš*: včasne sadené zemiaky hnijú. (S. Czamb.)

zapriať sa, -pradiem; **zapriať sa**, -am

zapisahať, -ám niekoho = prisahou zaviazať: Keď sa odberal od svojej milej, na kolenách ju zapisahal, aby čakala za ním sedem rokov. (Dbš. Pov.) — **sa** = prisahou potvrdiť: Zapisahať sa Bohom. — Zapisahal sa im, aby ho za živa v kotle uvarili, ak je to nie pravda. (Dbš. Pov.) — Zapisahal sa, že mu to neodpustí.

zapríliť sa, -im sa = popríliť sa; zapýriť sa

záprtok, -tka, skazené, smradľavé vajce (*rus.* portiť = kaziť)

zapudíť, -ím; **zapudzovať**, -ujem = zahnať: Nebuď detská, zapuď strachy. (Phřd. IV.)

zapuchnúť *o.* **opuchnúť**

zapustený, **zapustnutý** = zanedbaný: Raz prišlo mu tak nevdojak pozrieť na kvetné hriadky. Všetky prekvitaly, len tri boly zapustené. (Dbš. Pov.)

zapustiť, -ím; **zapúšťať**, -am = pustiť za niečo; zanedbať

zaputnať, -ám: Zaputnal som môjho koňa vraného. (Sl. ps.)

zapýriť sa, -im sa = začervenieť sa: Zapýrila sa až po uši.

zapýtať, -am = zaprosiť: Keď zapýtame mnoho, z mnohého je ľahko spustiť; ak zapýtame málo, ťažko by nám prisypali. (Kukuč. XIX.) — Daj mu hneď, čo si zapýta. (Dbš. Pov.)

zarábať, -am *o.* **zarobiť**

zaráčiť sa = zachcieť sa: Čo sa mu dnes zaráčilo, že k nám prišiel?

zaradovať sa, -ujem sa: Srdce sa mu zaradovalo, keď ju vi-

del zďaleka prichodiť. (Dbš. Pov.)

zarámováť, -ujem: Příkladov takýchto by bolo viac. Zarámuje me ich inokedy.

zaránky, *prisl.* = za včasného rána

zarásť, -rastiem; **zarastať**, -ám: Idú roky zo sta do sta, zem cudzinou nám zarastá; kto slovenskej pravde žije, pekelná ho krivda bije. (S. Chalup.) — Zarástly chodníčky milej pod oblôčky, zarástly trninou, ďatelinou. Trninu vytrhám, ďatelinu skosím, ale ťa, dievčatko, predsa dostať musím. (Sb. M. S.)

zarastený

zarátať, -am = započítať

zaraz, *prisl.*: Povedz mi hneď a zaraz, kto ťa to naučil. (Dbš. Pov.)

záraza, -y = nákazlivá choroba: Záraza úžasná zachvátila národ. (Zbr. Lžd.)

zarazenie, -ia = vbitie: z. kola do zeme; podivenie, zľaknutie

zaraziť, -ím; **zarážať**, -am = zatĺcť: Zaraziť klinec do dosky. — Niektorých hádam zaráža, ako držia dovedna. (Kukuč.: M. v.) — **sa**: = zastaviť sa, ustrnúť: Mladý zať zarazil sa na tom. (Dbš. Pov.)

zarážka, -y

zarečený, čo sa zariokol: A ja vypijem, lebo som nie zarečený. (Kukuč.)

zarehotať sa, -rehotá sa

zareľaziť, -ím, na reťaz zavrieť; *o.* reťaz

zarevať, -em: Zareval, že sa zem zatriasla. (Sb. M. S.)

zárez, -u, 1. zarezanie: Pomaly pomíňaly sa všetky ovce na zárez. (Dbš. Pov.) — 2. zareznutím vzniklá jamka: V škole na laviciach bolo mnoho zárezov.

zarezat, -žem; **zarezávať**, -am: Po chvíli zaspali, ako by ich zarezal. (Dbš. Pov.)

zariadenie, -ia: mienka o ustrojení a zariadení štátu

zariadiť, -im; **zariadovať**, -ujem; Môžem sa na neho spustiť, keď idem preč, že zariadi dom. (Zátur.) — Ako si vyhnani z raja zariadovali život. (Št. Krčméry.) — To by sa ľahko zariadilo — o to malá starosť. (Kukučín.)

zariect sa, -rečiem sa: **zariekať sa**, -am sa; **zarieknuť sa**, -nem sa, sľúbiť niečoho nerobiť: Už som sa zariekla za milým banovať. (Sl. ps.)

záriečie, -ia, miesto za riekou

zarmútený: Dlho, dlho potom ešte poplakala si na lúke a vrátila sa domov zarmútená. (Sb. M. S.) — Poteš zarmúteného, keď sa ti žaluje. (Koll.)

zarmútiť, -im; **zarmucovať**, -ujem: — sa: Prišla tam k nemu jeho milá, jedným slovíčkom ho zarmútila. — Ako by nič dobrého netušila, len zarmucovala sa deň po deň. (Dbš. Pov.)

zármútok, -tku = smútok, žiaľ: Ale veru jeho veľiká radosť obrátila sa na veľiký zármútok. (Dbš. Pov.)

zárobček, -a: Nuž, kdeže čo vezme hriešny človek, keď sa ti na

poli nič neurodí, zárobčeka žiadneho, len vždy plat' a plat'. (Klčk. VI.) V. **zárobok**

zárobčiar, -a, kto zarába

zarobiť, -ím; **zarábať**, -am: Najprv si zarobte a potom plácu pýtajte. (Dbš. Pov.) — Poznať, že nevie zarobiť naň, keď si nevie odkrojiť. (Zátur.) — Z múky cesto zarábajú. (Hdž. Šlab.) — Zarobil na tom desať zlatých. — **zarobený**

zárobkový

zárobok, -bku: Raz tu ešte padol tvrdý rok, málo sa urodilo, zárobky byly veľmi plané, tak že nemali ani na seba ani do seba. (Dbš. Pov.) — Zárobok prepije a potom hladý mrie. (Hdž. Šlab.)

zárod, -u; **zárodok**, -dku, čo je zarodené, plod: Mal v sebe zárodok choroby už od narodenia. — Z Adama prijímame pri narodení zárod smrti, z Krista dosahujeme zárod života.

zarodiť, -ím niečím = zrodiť: Jablň zarodila ovocím. — Stromy málo zarodily (málo daly ovocia).

zárodkový

zaronený: krvou zaronený. (Let. Sb. III.)

zarosiť, -ím: Anička, dušička, kde si bola, keď si si čižmičky zarosila? (Veniec 167.) — sa m. zároveň piš: spolu, odrazu, súčasne

zarovnať, -ám: **zarovnávať**, -am = rovným robiť

záruba, -y: A tam hore vyše mesta zarúbaná mocne cesta, bude

ti tam, Branko, beda, tá záru ba diaľ ti nedá. (Samo Chalupka.)

zarúbať, -em: cesta zarúbaná;

zarubnúť, -nem: Zarubne raz, dva razy, tu ako by do skaly zaťal, sekera mu odskočí. (Dbš. Pov.)

zaručať, -í: Celé stádo zaručalo zasa pred krčmou. (Dbš. Pov.) — Verné zvery zaručaly bolestným hlasom, že sa hory doly ozývaly. (Dbš. Pov.)

zaručiť, -ím: **zaručovať**, -ujem: Zaručený ti je život cárskym slovom. (Zbr. Lžd.) — **sa**: za niekoho = zaviazať sa

záručné, -ého, prvý dar nevestin: Na záručné vďačí sa mladý budúcej svojej šatkou na hrdlo alebo látkou na šaty sobášne. (Dbš. Obyč.)

záručnica, -e = snúbenica, verenica

záruka, -y = zaručenie: predaj so zárukou. — To bude na záruku, že som tvoja. (Dbš. Pov.)

zarútiť, -im = zasypať

záružlie, -ia, rastlina (*Caltha palustris*)

zaryčať, -í = zaručať

zaryť, -ryjem; **zarývať**, -am; — **sa**: Aj diviak zaryl sa pod stromy do lístia, čo mu ani ňufáka nebolo vidno. (Dbš. Pov.) — Krt do zeme sa zarýva.

zarytý: Keď vidí, že iný smúti, vtedy sa i on zarmúti, lebo má srdce súcitné a nie do seba zaryté. (Zátur.)

zaržať = zaerdžať: A na lúke zaržal susedov kôň.

zas, **zasa**: Tak povedal a boli zasa svoji (priatelia). (Dbš. Pov.)

zásada, -y = základ niečoho: Moja zásada, verte mi: dajte, čo patrí každému. (Čjk.)

zasadiť, -ím

zasadnúť, -nem; **zasadať**, -ám: Pobrali sa radcovia domov a zasadli do rady, čo ako by to bolo. (Dbš. Pov.) — Vošli do izby a zasadli za stôl. (Kukuč. VI. 10.) — Vy sa tak rozkrákoríte, že niet konca kraja a kde zasadnete, taký koreň pustíte, ako pastrnák. (Chalupka, Dram.) — Za stolom zasadá poctivá rodina, mladá chasa radom baviť sa počína. (Ppk.)

zasadnutie, -ia: Zápisnica druhého výborového zasadnutia Matice slovenskej

zásadný: zásadné uzavretie

zásah, -u

zasahovať *o.* **zasiahnúť**

zásek, -u; **záseka**, -y = zasekaný priechod, cesta; hradba zo srúbaných stromov robená

zasekať, -ám; **zaseknúť**, -nem: Pri príčinnivosti takého muža nemohla vec slovenská navždy zaseknúť. (Let. M. S.) — To mne zaseklo cestu do vás. (Kukuč.) — Ťažko ísť na ceste, keď si ju sám zasekávaš. (Kukuč. XXIII.) — Pri všetkej trme-vrme, náhlení a skákaní každá vec má určité miesto, každý človek vymeranú úlohu. Ak kto pochybí, zasekne celý stroj a nastane všeobecné rozčulenie. (Kukučín: Dom v str. II. 8.) — Remeslo kováčovi zaseklo. — Zasekla zuby,

slzy tisly sa jej do očí. (Kukuč. II. 15.)

zaschnúť, -nem; **zasychať**, -ám; **zaschýnať**, -nam: Rana už zaschla. — Kôrky u nás nezaschýnaly. (J. C. Hronský.)

zasiahnúť, -nem; **zasahovať**, -ujem, dosahujúc dotknúť sa; popadnúť: Zasaňuje do cudzích práv.

zasiať, -sejem; **zasievať**, -am: Do dobrej zeme čo sa zaseje, všetko býva dobré. (Lipa.)

zasiaty: Máme už zasiat žito.

zasídlieť, -im = osídlieť, osídлом chytiť; zaškrtiť; osadiť ľuďmi

zasielať, -am v. **zaslať**

zasielateľ, -a; **zasielateľstvo**, -a

zásielka, -y: z. na ukážku; peňažná z.; z. kníh

zasíkať, -am

zasipieť, -ím: had zasipeí

zasklepiť, -ím

zaskliť, -ím; **zasklievať**, -am

zaskočiť, -ím; **zaskakovať**, -ujem: Ešte by si aj ja rád zaskočil na tej svadbe. (Lipa I.) — Tátoš sa vychytil, zaskočil pár ráz a už ich dohnal. (Dbš. Pov.) — Zaskočili ich s tej strany. (Kukuč. M. v.)

záskok, -u: zámka na jeden záskok. — Nemohol poškvŕniť čistotu veci neúprimnosťou alebo záskokom a klamom ku svojim. (Kukuč. XXIII.)

zaskvieť sa, -ejem sa: Oči ožily a zaskvely sa. (Timrava.)

zaslať, -šlem; **zasielať**, -am = poslať: zaslať niečo na dobierku, na ukážku, peniaze poštovou poukážkou

zaslepiť, -ím; **zaslepovať**, -ujem: Blesk očí zaslepuje. — Dary zaslepujú aj dobrých richtárov. — My nič nerobíme, alebo len toľko, aby sa zaslepily oči. (Kukuč. XXII.)

zasľúbenec, -nca = snúbenec

zasľúbiť, -ím; **zasľubovať**, -ujem; — sa: Vezmi odo mňa tento prsteň, ktorým sa ti na veky zasľubujem. — Jedno to, či sa v devu zaľúbiš, či srdce svoje sláve zasľúbiš, či viac ťa zajme obloha, či sa národu svojmu zasvätiš, či v objem šíry ľudstva zaletíš, len zaľúb vo všetkom Boha. (Sldk.)

zasľučkovať, -ujem = slučkou zaviazat'

zásluha, -y: Zásluhy si získať. — Ráč pokuty, hriechy našimi zaslúžené, pre svojho Syna milého drahú zásluhu od nás odvrátiť. (Sl. Let. I.)

zaslúžený: Ej, veď sme už aj dost prestáli, veru nám je zaslúžený ten slncový kôň. (Dbš. Pov.)

zaslúžilý, ktorý si niečoho zaslúžil: Zaslúžilý o vlasť. — Zomrel veľazaslúžilý pedagóg.

zaslúžiť, -ím; **zasluhovať**, -ujem niečoho, niečo, službou, zásluhou si získať; stať sa hodným niečoho: Odplatu zaslúžia tí, ktorí vždy dobre činia. — Poznám ľudí, ktorí nezaslúžia mena ľudí. — Zaslúžil si iskrenej vďaky. — Človek taký nezaslúži na svete žiť. (Hdž. Čít.)

záslužný: zásluhu v sebe zavierajúci

zaslzený: Dieťa sedí zaslzené. —

Katica načúva, zaslzenú tvár na jeho plece opiera, vpíja ten sladký zvuk, v ktorom sa trasie rodičovská láska. (Kukuč.: Dom v str. I. 83.)

zaslziť, -ím

zasmädľý, zasmädnutý: Prišli sme sem bez odдыхu zasmädli, hladní. (Ph'd. II.)

zasmädnuť, -nem

zasmažaf, -am; **zasmažiť**, -ím: polievku, kapustu; Bolo potom v dome botárovom omasty; žena tešila sa, že bude mať aj čím zasmažaf, aj na čom vypekať. (Dbš. Pov.)

zásmožka, -y: maslo na zásmožku

zasmetený = plný smetí

zasmiať sa, -smejem sa: Zasmiej sa a nepovedz ani slova (vyhneš hnevu, mrzutosti). — Zasmial som sa, hoci mne nebolo do smiechu. — Čo by bol mŕtvy, ešte sa mu musí zasmiať. — Zasmiať sa niečomu, na niekom: Vedel sa zasmiať na každom. (HVaj.)

zasmoliť, -ím; **zasmolený**

zasmradiť, -ím

zasmudiť, -ím

zasmudnutý

zasmútiť, -ím: Milka zasmútila nad tým, že sa brat naskrze rozlúči s domom rodičovským. (HVaj. VIII. 123.)

zasnežiť, -ím

zasnúbenie, zasnúbiť sa = zaslúbenie, zaslúbiť sa

zasloniť v. **zacloniť** (svetlo)

zasnúť, -nem = zaspaf

zásoba, -y, veci schované pre potrebu

zásobáreň, -rne

zásobiť, -ím; **zásobovať**, -ujem, nashromaždiť niečoho pre potrebu; — sa

zasoliť, -ím; **zasáľaf**, -am = osoliť, posoliť

zasotiť, -ím = zastrčiť

zaspaf, -ím; **zaspávať**, -am: Anička dokonala modlitbu, ale zaspaf nemohla. (Nitra. IV.) = spaním zameškať: Zaspala som kravy so švárnym šuhajom. (Sl. ps.)

zaspievať, -am: Robota, robota, na celý deň jej mám; nechce sa mi robiť, kým si nezaspievam. (Sl. sp.) — A keď si tú prácu vykonám, potom si veselo zaspievam. (Sl. ps.) — Zaspievaj slávičku v zelenom hájičku, a ja si zaspievam k milej po chodníčku. (Sl. ps.) — Zaspievalo vtáča na koso-drevine: čo komu súdené, veru ho neminie. (Veniec.) — Zaspieval mi slávik pod oknom na ruži, že moja milenka ešte za mnou túži. (Veniec, 172.)

zástanca, -u, obranca, obhájca:

Dobro samonajdesi zástancov.

zastanie, -ia

za stara

zastarelý = starý, zakorenelý: z. predsudok

zastarieť sa, -iem sa, začaf sa starať, miešať sa: To je vec domáca, do ktorej sa zastarieť nikto nemá práva. (Nitr. VI.) — Sám pápež Lev zhrozil sa natiskania maďarčiny Nemaďarom a zastarel sa do toho encyklikou na uhorských biskupov. (HVaj.)

za starodávna, *prísl.*: Za starodávna bývaly vodné hodinky.
zastať, -stanem; **zastávať**, -am = zastaviť sa; **zastávať** niekoho = brániť, hájiť; za niekoho orodovať, prosiť: Krivdy po svete naprávať, biednych a nešťastných **zastávať**. (Dbš. Obyč.) — Nad Dunajom kráľ náš zastal si táborom, pri ňom župy, každá pod svojím práporom. (S. Chalup.) — Pod tým hradom Riman-cár zastal si táborom. (S. Chalup.) — Voz zastal pred richtárovým domom a starý pán vstúpil do priestranného dvora. (Kukučín, XII.) — Faktor rečie: Páče tie tri skaly, jak nám priekom šírým Váhom do cesty zastaly. (Btt.) — Paholok ďakuje, zastanúc v práci. — O, miluj ten ubiednený a ujarmený ľud! zastaň jeho práva. (Phld. III.) — Zastal som ho ešte doma. — Zastanem za teba ako sám za seba. (Sb. M. S.) — Dupni nohou, zastaň seba umom lebo päťou. (J. M. Hurban.) — Mlynár sa vtedy prebudí, keď mu mlyn zastane. (Zátur.)
zástava, -y: Som vojak od rodu, kozáčka ma mala, nad mojou kolískou zástava mi viala. (S. Chalupka.)
zastávať, -iam: Už je zastavané kde aké miesto v meste.
zastávať, -am *o.* **zastať**
zastavenie, -ia (na krížovej ceste)
zastaviť, -ím; **zastavovať**, -ujem: prácu: Keď tento muž krvotoky **zastavovať** a **liečiť** chcel.

(Phld. III.) — **zastaviť** = založiť: Kto chce lúku, predám alebo zastavím. — **sa**: Ani sa nezastavila až doma. (Dbš. Pov.) — Nenašlo sa nič, na čom by sa zastavilo oko. (Kukučín. XXII.) — Na každom kroku má sa ti oko na čom zastaviť. (Kukuč. XV.) — Zastavil sa u nás na zpiatočnej ceste. — Zastaviť sa nad niečím = zarazit' sa, **zastať** s podivením al. nevoľou.
zástavka, -y, malá **zástava**
zastávka, -y, miesto na zastanie (na pr. na železnici)
zástavník, -a, kto **zástavu** opatruje
zastavovať *o.* **zastaviť**
zástera, -y: Deti skryly sa za pec, do kúta, materi pod zásteru. (Dbš. Pov.) — Pod zásterou to urobili (tajne). — Pod zásterou úprimnosti; *zmenš.* **zásterka**, **zásterôčka**, -y
zastieradlo, -a
zastierať *o.* **zastrieť**
zastihnúť, -nem = dohoniť, dopadnúť: Noc zastihla ho v pustých horách. (Dbš. Pov.) — Zlodeja pri krádeži **zastihnúť**. — Už ho nezastihne (nedohoní).
m. **zástoj hrať**, *piš:* rolu hrať
zastoknúť, -nem, **zatknúť**, **zastričiť**: Na ražeň **zastokne** slaninu. (Sb. M. S.) — A ružu **zastokneš** v svoj temný vlas. (Phld. II.)
zastonať, -ám, -ajú = **zavzdychať**: Matka **zastonala**: „Beda mi!“
zastrájať sa, -am **sa** = **chystať sa**: S. **sa** mu škerí, **indy** **sa** mu za-

strája a päť dvíha na neho. (Kukučín: M. v.) — Chlapi sa zastrájajú, že ťa na Nový rok nezvolia. (Timrava.) — Prosili ju za odpustenie, že sa jej nevinnej tak zastrájali. (Dbš. Pov.) — Ale sa bála ohlásiť, keď počula, ako sa vadia a ako sa jej zastrájajú. (Dbš. Pov.)

zastrašiť, -ím; **zastrašovať**, -ujem: Taký bol zastrašený, že sa bál na ulicu ukázať. — Ty sa teda nazdávaš, že ma zastrašíš!

zastrčiť, -ím; **zastrkávať**, -am; **zastrkovať**, -ujem: zastrčiť meč do pošvy; kytku za klobúk

zastreliť, -ím; **zastreľovať**, -ujem = strelou zabiť: Zastrelím ťa ako vrabca, ako psa. — Dvaja otcovia a dvaja synovia šli na poľovku a zastreli troch zajacov a keď sa delili, dostal každý jedného. Ako je to možné? (Bol otec, syn a vnuk). — Pri Prešporku na Dunaji húsky sa perú. Vezmi šuhaj, karabiniček, zastreľ z nich jednu. „Ja tie húsky nezastrelím! ja tie húsky znám; to sú húsky mojej Zuzky, čo k nej chodievam.“ (Veniec, 189.) — *m.* zastrelit' capa (einen Bock schießen), *píš:* prenáhliť sa; **zastrelený**

zastrieť, -iem; **zastierať**, -am = zakryť, zahaliť: Ukryla ho do kútika a zastrela zásterkou. (Dbš. Pov.) — Zámok, domy, kostoly i veže čiernym súknom zastierať kázali a plaču bolo dost'. (Dbš. Pov.) — **sa**; **zastrený**

zastriekať, -ám: niekoho vodou, špinou zastriekať

zastrihať, -ám; **zastrihnúť**, -em

zastrúhať, -am: **zastruhovať**, -ujem

zastudiť, -ím = zachladiť, ochladiť

zástup, -u, hromada ľudu: Lepšia svorná láska malá, než nesvorný zástup.

zástupca, -u, kto niekoho zastupuje, zastáva, ochraňuje: právny zástupca, štátny zástupca (verejný obviniteľ)

zastúpiť, -ím; **zastupovať**, -ujem: z. cestu, miesto, svetlo; z. krajinu ako poslanec; z. niekoho pred súdom; **zastúpiť sa** za niekoho = brániť, hájiť, zastávať

zastupiteľ, -a = zástupca

zastupiteľstvo, -a; národné, obecné z.

zastydieť sa, -ím sa niečoho = zahaniť sa

zastydnúť, -em

zasúkať, -am = vyhrnúť (rukávy)

zasurmiť: Zasurmila trúba. — Zasurmujte nám ešte raz, trúby, ku večnej sláve cez brány záhuby. (Sldk.) — Zasurmily surmity, volajú do zbroje: povstal tábor, do šíkov svíjajú sa voje. (S. Chlpk.)

zasvätiť, -ím: **zasväcovať**, -ujem: Slušná tedy vec, aby sme tento pamätný deň zasvätili Bohu. (Zbr. Lžd.)

zasvietiť, -im = začať svietiť; — **sa**: Keď slniečko vyjde na vrch hory zlatej, veselo zasvieti do krajiny zakliatej. (Phld. IV.) — V kostole zasvietilo sa. (Dbš. Pov.) — Mor ho! Krikla družina slovenská odrazu a meč zasvietil v pästi každému víťazu. (Chlpk.) — Zasvietžže

jasne okolo (zornička), dost' už tej noci, dost' bolo. (Franc. Zor.)

— A od Matry až na Tatry zasvietily moje vatry. (Chlpk.)

— A ani biely deň na mňa nezasvietil, už som ja ten zločin zločinom odvetil. (Chlpk.)

— Zažnite fakle! Zasvietiť ľudu von z tmy podlosti, von z tmy bludu. (Sldk.)

zásvit, -u, svitanie, rozodnievanie sa, úsvit

zasvitávať = počať svitať: Na tretí deň ráno ešte všetok svet spal, bo práve len počalo zasvitávať. (Dbš. Pov.)

zasvitnúť, -nem

za svitu, *prisl.*

zasyčať, -ím

zasychať v. **zaschnúť**

zasypať, -em; **zasýpať**, -am: Potupa aby ťa zasypala! — Pochovali nám ho, čiernou zemou zasypali. — **zasypaný**

m. **zašanovať** (*nem.* *schonen*) *píš:* ušetriť, zachovať

zašantročiť, -ím = položiť vec, nevedno kde; premárniť: cudzie peniaze z.

zašatený = šatstvom zaopatrený: Odišiel z domu pekne zašatený, a keď sa po roku vrátil, len franfory s neho visely. (Rr.)

zašatiť, -ím: Tešila sa, ako bude priasť a tkať a deti si zašatí. (Dbš. Pov.)

zašeptať, -ám, -cem

zašianať v. **zašanovať**

zašiť, -šijem; **zašívateľ**, -ám: To sa už nedá zašiť. — Abys' všetkým ústa zaviazal a zašil, musel by si veľa plátna mať.

zaškodiť, -ím: Sama som ja, sama svetu neverila, že by mladým ľuďom láska zaškodila. (Sl. ps.) — Takéto jedlá sa odporúčajú chorým na prsia, ale ani zdravým nezaškodia. (Sb. M. S.) — Aj vám nejaká pomoc by nezaškodila. (Dbš. Obyč.)

záškodníčka, -y

záškodník, -a = záškodný človek: Osopí sa na záhradníka: Čo to tu máš za záškodníkov, čo mi takýto nečin robia? (Dbš. Pov.)

záškodný

zaškrečať, -ím: Tu jej nemáš, choď ďalej! zaškrečali čerti. (Dbš. Pov.)

zaškriepiť, -í = **zaškripať**, -a; **zaškripnúť**, -ne

záškrt, -u, choroba hrdla, diftéria

zaškrtiť, -ím

zaškúliť, -ím

m. **zašliamiť** (*nem.* *verschlemmen*) *píš:* zahlieniť

zašliapať, -em; **zašliapnúť**, -nem

zašlý

zašmariť, -ím = zahodiť: Kobyla ma až k vám zašmarila. (Dbš. Obyč.)

zašmúľaný = zamazaný: Nebol by špatný šuhaj, keby nebol taký zašmúľaný. (Lipa.)

zašnurovať, -ujem

zašpať, -ím = špatným urobiť: Čo jedného ozdobuje, druhého zašpatí.

zašpinený: Kto sa neumýva, zašpinený býva. (Rr.) — **zašpiniť**, -ím

zášť, -ti; Dobrotou zášť bude premožená. (Hdž.)

zaštekať: Pes na žobráka zaštekal.
zaštepíť, -ím; zaštepovať, -ujem = vkoreníť
zaštiknúť, -nem = zaštipnúť: Zaštikol si prst kohútkom, že mu krv z neho sa liala, ako voda. (Lipa.)
záštita, -y = ochrana
zaštítíť, -im = ochrániť
zašuchotať, -cem: Dumný stojí háj, len tu i tu zašuchocú lístočky. (Lipa). — Ale tam nič ani len krýdlom nezašuchotalo. (Dbš. Pov.) — Hviždí fujak po dvore, zašuchoce v pivtore. (Lipa.)
zašumieť, -ím
zať, -a, pl. zátia: rodičia volajú dcérinho muža zaťom
zatăčáť, -am *o. zatočiť*
zatăčka, -y
zafahovať *o. zatiehnúť*
zatajený
zatajiť, -ím; zatajovať, -ujem: Dych zatajiť. — Aká bych ja sestra bola, keby brata zatajila. (Sl. ps.) — Zpoza úsmevu triaslo sa mu srdce bôľom. Dalo sa to zatajovať, ale zatajiť nie. (Kukuč. I.) — Bola by vykrikla od divu, keby sa jej nebol zatajil dych. (Kukučín: Dom v str. I. 89.)
zatarasiť, -ím; zatarasovať, -ujem = zahradiť: cestu kamením
zatărať sa, -am sa: Samotná putovala ďalej, kým sa sem nezatárala i ona do tých hôr. (Dbš. Pov.) — Ach, načo som sa sem zatárala, načo som medzi tie smutné bralá z tichej chyže sa vybrala. (Sldk.)

zafať, zatnem; zatínať, -am = seknúť: zatínať päsť. — Keby ho bola nezatála choroba. (Kukučín: M. v.) — Zafať sekerou do stromu. — Tak ho zafať, že viac ani nemrkol. (Sb. M. S.) — Zatina zuby a drží stisnuté päste. (Sldk.) — Do tvrdého dreva zafať (ťažkú robotu vzal pred seba). (Rr.) — Zafať mu do živého. (Rr.) — Zafalo ho v krížoch. — Zafať ho úsad.

zafatý: Povýšenec tento Svätoplukov a zafatý vrah Slovákov odišiel potom z Nitry. (Let. M. S.X.) — Na Kráľovej holi bol tam boj zafatý, dvanásť junáci, proti nim tri čaty. (S. Chalup.)

zafažieť, -iem: Samota sa prikradla k nemu a zafažela ani olovo. (Kukučín.)

zafažiť, -ím; zafažovať, -ujem: Nes moju flintu. Odpoveď: Mne to nezafaží. (Zbr. Hry.) — Baranovi rohy nezafažia. (Zá-tur.)

zatečený: z. krvou

zatekať, -ám; zatiecť, -tečiem

zatemnieť, -iem = oslepnúť: Otec na obe oči zatemnel. (Dbš. Pov.)

zatemniť, -ím; zatemňovať, -ujem: Keď sa hory zatemňujú hmlou, nastáva nestále počasie.

za tepla, prisl.

zatiehnúť, -nem; zafahovať, -ujem, ťahať niekam: zaviazať: Zatiehol ho do hostinca na noc. (Dbš. Pov.) — Našli tam mestiská červených jahôd, len ako

by to bol červeným súknom zatiehol. (Dbš. Pov.) — **sa zatieľ, prísl.**

zatiecť, -tečien: z. krvou

zatieníť, -im; zatieňovať, -ujem:

Ten vám aj mladého zaťa zatiení. (Dbš. Pov.) — Keď oči tieto zatiení úmor. (Sldk.)

zatieľať, -am; zatieľať, -triem: Ešte ukrutné časy zúriť budú, zahubia svety, zadržú slávu, krásu. (Lipa.)

zatiešniť sa, -im sa: V tom strachu chcel vytrhnúť hlavu z hrnca, ale to nešlo, zastrčil si ju ešte hlbšie a hrniec zatiešnil sa mu dokonale na hlavu. (Dbš. Pov.)

zatiechnuť, -nem; zatiechať, -am: Tu zatiechnu ako nemé a počúvajú až do konca. (Dbš. Pov.) — Už ti aspoň to dieťa k prsiam priložíme, aby aspoň to zatiechlo. (Dbš. Pov.)

zatieľať v. zatieľať

Zatiešie, -ia; zatiešský

zatiešniť, -nem; zatieškať, -am

zatiešie, -ia, tiché miesto; druh obrazov: Dedina mohla sa právom pomenovať Zatieším. (H. Vaj. VIII. 13.)

zatieška, -y: Zatieška vypadla z fľaše.

zatieškať, -ám; zatiešniť, -em — zapchať, zastrčiť: z. fľašu. — Zatieškáva koch nad ohništom. (Dbš. Obyč.)

m. zatiešniť zlodēja pís: zavrieť, zatiepať, chytiť zlodēja

zatieška, -a: Kráľ sa už aj strachovať začal, ale jeho zatieška sa len usmieval. (Dbš. Pov.)

zatiešič, -ím; zatiešičať, -am; za-

tlačovať, -ujem: Starý som, syn môj, dnes zajtra zatiešiš mi oči. (Dbš. Pov.) — Klobúčik si na krivo zatiešča (o hrdom). (Sb. M. S.)

zatiešič, -tlčiem; zatieškať, -am: z. kôl do zeme

zatiešenie, -ia: slnka, mesiaca

zatiešič, -ím; zatiešičať, -am, tmavým urobiť, zatiešniť, zatiešič; — **sa**

za tmy, prísl.

zatiešniť v. zatiešič

zatieš, sp.; iné je za to

zatiešič, -ím; zatiešičať, -am, obrátiť, zakrútiť: Len čo raz koňom zatiešičil, šablou v povetrí mihol: už bol prsteň jeho. (Sb. M. S.)

— A tu ešte jeden raz zatiešiči zrakmi po bohatej prírode mládenec biedny; do diaľky mračnej letia mu oči, zdá sa, že súdiť minulosť chcjú: a zase zrakmi k nebu zatiešiči, zdá sa, že hľadá svoju nádej. (Sldk.) — Javor sa vypučí, slniečko vyskočí a Jánošík s chlapci kolesá zatiešiči. (Phřd. III.)

zatieška, -y: z. rieky = záhyb; morská z. = klin mora do zeme sa vpúšťajúci; úžina morská

zatiešič, -ne = melčina; priechrada v stodole

zatiešič, -im = zatiešič

zatieška, -y

zatiešič, -ím; zatiešičať, -am: Povrch zeme prúdy ľudskej krvi zatiešičily. (Vlč.)

zatiešičský

zatiešičstvo, -a: Dostal chuť na hrdé zatiešičstvo. (Dbš. Pov.)

zatratenec, -nea

zatratenie, -ia, odsúdenie do pekla: večné zatratenie

zatratiť, -ím; **zatracovať**, -ujem: Ja som ten muž, ktorý zatracujem nepotrebnú ukrutnosť. (Zbr. Lžd.) — Boh toho zatratiť, kto biedneho ukráti. (Zátur.) — Slovensky si spievaj: veď ťa Boh počuje, trebárs i celý svet spev tvoj zatracuje. (Jonat. Čipkaj.)

zatrepať, -em; **zatrepávať**, -am: Zatreпали na dvere a tie otvorily sa i samy od seba. (Dbš. Pov.)

zátrepka, -y: Kysel je polievka octová, zaliata mliekom alebo riedkou mliekovou zátrepkou. (Dbš. Obyč.)

zatrepotáť, -cem: Šumia trávniky slovenské, zahrajú šumy zvädlých líp a skryté v halúzkach bôžiky zatrepcujú krýdelkami. (Sldk.)

zatrešťať, -ím: Prišla zima, zatrešťaťaly mrazy.

zatrhováť, -ujem; **zatrŕhať**, -am; **zatrhnúť**, -nem, natrhnúť; zatiahnuť perom; prízvuk cudzieho jazyka v hovore užívať

zatriasť, -trasiem; **zatriasať**, -am, trasením pohnúť: Na štyri míle zatriaslo zemou. (Sldk.) — Bojnickou lipou nikto nezatrasie. — **sa**: Zatriasol sa zámok, ako by sto hromov doň bolo uderilo. (Let. M.S.) — Kolená sa jej zatriasly, v ušiach zahučalo: bola by klesla na zem, nech ju nechytia mocné ramená okolo pása, nedržia tuho. Z toho strnutia prebudily ju pery, ktoré pocítila

na svojich ústach, práve keď chcela vykriknúť... (Kukuč.: Dom v str. I. 61.)

zatrieť, -iem *v.* **zatierať**

zatrúbiť, -im: Zatrúbila na striebornej trúbke. (Dbš. Pov.) — Zatrúbil pastier na čerešňovej poľnici. (Sldk.) — Zatrúbily trúby ozonom veselým a sláva na slávu znela Breznom celým. (S. Chalup.)

zatuchlý

zatuchnúť, -nem

zatúlať sa, -am sa

zatúžiť, -im za niečím: Jedno si zažiadam, za druhým zatúžim. (Čjk.)

zátvor, -u; **zátvora**, -y: pod zátvorom. — V tichú zasadli zátvoru kláštora. (Sldk.) — Kľúč sa hodil do zámky, ako by bol uliaty, a zátvory sa hneď odomkly. (Dbš. Pov.)

zatvoriť, -ím; **zatvárať**, -am: V tom strachu už len oči zatvoril, aby ani nevidel, čo sa bude robiť. (Dbš. Pov.) — A tak nášho milého Martina zatvorili na salaši do chlieva. (Sb. M. S.) — **zatvorený**

zatvrdlý: v biedach a robote zatvrdlý: tvrdý, hlavatý, tvrdohlavý, tvrdošijný; **zatvrdosť**, -ti

zatvrdnúť, -nem; **zatvrdnutie**, -ia

m. zatykač *piš*: rozkaz na zlapanie
m. zatykať zlodeja *piš*: zavrieť, zlapať, chytiť

zátylie, -ia

zátylok, -lka = miesto za tylom, šija: Vstal, poškrabal sa na zátylok a vošiel do brány. (Dbš. Pov.)

zatým, *prisl.* = medzitým, zatiaľ;
iné je za tým

zaučiť, -ím; **zaučiť**, -am; **zaučovať**,
-ujem

zaučtovať, -ujem

zaúdiť, -im: Ale ak ju od tej ma-
cochy neodvezieš, dám ťa za-
živa v komíne zaúdiť. (Dbš.
Pov.) — **zaúdený**

zaucho, -a: Ona chytro príbehla,
dala mu zaucho a hneď pre-
menil sa na jeleňa. (Dbš. Pov.)
— Ako mi dal dve zaucha,
hneď som vedel, že ma ide biť.
— Také ti dám zaucho, že sa
ti v očiach zaiskrí! (Zátur.)

zauchovať, -ujem

zaujať, -jmem; **zaujímať**, -am:
Myšlienky tie ho zaujaly. (Sb.
M. S.) — To celú jeho povahu
zaujímalo. (Zátur.) — **sa za**
niekoho, za niečo: S akou ener-
giou zaujal sa pápež za sv.
Metoda, poznať z jeho listov.
(Sl. Let.) — **sa**

zaujatie, -ia: zaujatie stanoviska
záujem, -jmu: strannícke záujmy.
— Ale nemajú nijakého umelec-
kého záujmu. (Sl. Let. I.)

zaujímať, *v.* **zaujať**

zaujímavosť, -ti

zaujímavý, čo myseľ zaujíma: za-
ujímavé čítanie; zaujímavé
podrobnosti

m. zaumieniť si *píš* umieniť si

zauškovať, -ujem = zachovať

záušnica, -e = náušnica

zauzlenie, -ia: zauzlenie čriev
(choroba)

zauzliť, -ím; **zauzľovať**, -ujem, na
uzol zaviazať

závada, -y, čo beh zadržuje, pre-

káza: Keby mi neboly vršky
na závade, veru by ťa videl
vo vašej záhrade. (Sl. sp.) —
Krátkosť času bola na závade.

zavadiť, -ím; **zavadzať**, -iam —
v ceste byť, prekážať: To „ke-
by“ všade zavadzia. (Zátur.)
— Ten topoľ kráľovi zavadzal;
mrzelo ho, že mu z okna ďaleko
vidno nebolo. (Dbš. Pov.) —
Nebudem vám dlho zavadzať.
— Ale tu milý rebrík zavadil
sa im o každý strom a kde bola
väčšia húšťava, tam už nedaj-
bože ani sem ani tam. (Dbš.
Pov.) — Nohou o kameň za-
vadiť.

závadnosť, -ti

závadný, závadu majúci; preká-
žajúci

zavádzať *v.* **zaviesť**

zavadzať *v.* **zavadiť**

zaváľať, -am = zašpiniť; **zaváľaný**;
— **sa**: Kde si sa celý zaváľal?
(zamazal)

zavalil, -ím; **zavaľovať**, -ujem:
Ten Lomidrevovi hneď jeden
vrch do cesty zavalil, aby prejsť
nemohol. (Dbš. Pov.) — Tu
zavalil sa ten mocný na neho,
že do rána ani údom hnúť ne-
mohol. (Dbš. Pov.) — Odsko-
čili, ako by ich bol vatráľom po
pysku zavalil. (Dbš. Obyč.) —
Hore našim dvorom skalú zava-
lili, aby tí mládenci do nás ne-
chodili. (Sl. ps.) — Potom bude
amen, keď zavalia kameň na
tie naše kosti. (Sl. ps.)

zavalitý: Bol to chlapík zavalitý.

závan, -u (*viat'*): Lahunký závan
blízkeho šťastia. (HVaj.)

zaváňať, -am = zapáchať, počať voňať, smrdieť
zavárané, -ého: ovocie
zavarenina, -y
zavaríť, -ím; **zavárať**, -am: z. krupicu v mlieku
zavarovať, -ujem = zachrániť: Nevieš si zavarovať ani to, čo raz v hrsti máš. (Dbš. Pov.) — Pán Boh vás zavaruj, aby ste neprišli do toho, v čom som ja (do nešťastia). (Dbš. Obyč.) — Ved' ti ja za ten čas dom zavarujem, len tancuj. (Dbš. Pov.)
zavatriť sa = rozplameniť sa
záväzný, zaväzujúci niekoho: záväzné predpisy
záväzok, -zku = zaviazanie, sľub, povinnosť
zaväzovať *o.* zaviazat'
zavážať *o.* zaviezť
závažie, -ia, vec určitej váhy, ktorou sa váha iných vecí ustanovuje; závažie na hodinách (pondus)
Závažie (za Váhom), -ia; **Závažan**; **závažský**
zavážiť, -ím: A príchodiemu odvážil naraz toľký kus zlata, koľký sám zavážil. (Dbš. Pov.)
závažný = dôležitý, vážny
zavčas, *prisl.* *upotr.* ako predl. *s gen.:* Zavčas rána sme odcestovali.
zavčasu, *prisl.:* zavčasu ráno
zavčerom, *prisl.:* Ona sama mi to povedala zavčerom. (Phd. IV.)
zavďačiť sa, -ím sa; **zavďačovať sa**, -ujem sa: Tu vytešený otec nevedel, ako sa má rytierovi zavďačiť a ako sa mu odslúžiť.

(Dbš. Pov.) — Viete dobre, že matky nevedú deti s prázdnu rukou do školy; múky, masla, kaše, bryndze, ktorá čo môže, tým sa zavďačí. (Chlpk. Dram.) — Domáci a známi za toto zavďačia sa niečím chlapcovi. (Dbš. Obyč.)
zavdať sa, -dá sa; **zavdávať sa**, -dáva sa: Ak sa mu vhodná príležitosť zavdá. (Zbr. Lžd.)
závdavok, -vku, obyčajne nejaká suma, daná vopred na potvrdenie dohovoru: Toto si, povedá, vezmite, to vám bude na závdavok. (Dbš. Pov.) — Bozk je na zemi, to mu dať sluší, časom rozkošný závdavok duší.. (Sldk.)
závej, -a, hromada naviateho snehu
zaveľa, *prisl.*
záver, -u
zaverák, -a = zavierací nôž
záverečný, konečný
zaveriť sa, -ím sa, pod vierou sa zaviazat', zaručiť sa: Oznámila kráľovi, že je u nej taký doktor, čo sa zaveril, že on pani kráľovnej spomôže. (Dbš. Pov.) — Ja som sa zaveril Hrkaľovi, že mu odplatím. (Timrava.)
záverok, -rku
záves, -u; zavesený
zaveseliť sa, -ím sa: Nuž, nechže sa ono, chúďa, tam zaveselí, ved' doma nič nemá. (Klčk. VI.) — Ale by ma ozaj tešilo, keby som sa mohol ešte na tvojej svadbe zaveseliť. (Sb. M. S.)
zavesiť, -ím; **zavesovať**, -ujem; Oprie pušku na strom, zavesí i kapsu i trúbu na konár a sadne si me-

dzi druhých pánov. (Kalinč. V.)
 — Už som vybačoval, už som vysalašil, už som si valašku na klinček zavesil. (Sl. sp.) — **zavešať**, -iam: Zavešala bielizňou všetky kúty.
závesok, -sku, čo je zavesené: závesok na vačkových hodinách = joujou
závet, -u, posledná vôľa, testament: To je závet jeho, abys' ty bol povýšený na prestol. (Zbr. Lžd.)
závetca, -u = testátor
závetie, -ia = apodosis
závetný (závet)
závetrie, -ia, miesto za vetrom; zátišie
zavíat', -vejem; **zavievat'**, -am: zavialo cestu. — Bludne to svetlo svieti, nehreje, najmenší vetrik preč ho zaveje. (Čjk.) — Zavial vietor, zavial na urpínskej skale: ale neodniesol z môjho srdca žiale. (Sl. ps.) — Sneh cestu zavial. (Plk.) — Od šibeníc zavialo. (Btt.) — Cesta bola zavíata snehom.
zavíaty: ulica zavíata snehom
zaviazat', -žem; **zaväzovat'**, -ujem: Treba mu jedno črevo zaviazat' (o žrútovi). (Zatur.) — **sa** = sľúbiť, uistiť niekoho sľubom, prisahou: Sme zaviazaní rodičom vďačnosťou. — Prečo si mi moja milá zaviazala svet. (Sl. ps.)
zaviaznuť, -nem: Nevie, kde to zaviazlo (zostalo). — Tu sa stretli s vozármi, čo železo viezli a v jednom strmom závoze do hlíny zaviazli tak, že sa

ani hnúť nemohli. (Lomidrevo, 5.) — Čosi iného chcel povedať, ale zaviazlo mu to v hrdle. (Kukuč. III. 60.)
zavidieť, -ím: (Slovák) čo raz okom zavidí, to už dovtipuje sa urobiť. (Dbš. Obyč.)
závidieť, -ím niekomu niečo: Žobrák žobrákovi najviac závidí. — Ľudia im závidia, že sa radi vidia. (Sl. ps.) — Ostatné dievčatá na priadkach troška i závidely našej Hanke toto šťastie. (Dbš. Pov.) — Bodaj by mi ľudia radšej závideli, ako by ma mali ľutovať. — Kto má šťastie, tomu závidia, a kto má škodu, má i posmech. (Zatur.) — Nezávid' inému, čo praješ sám sebe. (S. Chlp.)
zavierať v. **zavrieť**
závierka, -y = záverok
zaviesť, -vediem; **zavádzat'**, -am, až niekam viesť; s pravej cesty sviest', pomýliť: Podarilo sa mu zaviesť mnoho rozumných novôt v hospodárstve. (Kukuč. I.)
zaviezť, -veziem; **zavážat'**, -am: Dali ho pekne zaviezť domov, aby múdrosť pešky nechodila. (Dbš. Pov.)
zavijač, -a (motýľ)
zavijak, -a, plachta, ručník
zavíjať, -am; **zaviť**, -vijem; **zavinúť**, -viniem = zaobaliť, zakryť, schovať: S tými ženami, čo zavíjaly mladú nevestu. (Dbš. Obyč.) — Ružičky moje, ja som vás do vencov krásnych zavila. (Sldk.)
závin, -u
zaviniť, -ím; **zaviňovať**, -ujem

zavinúť, -niem; **zavinovať**, -ujem
závisieť, -ím od niekoho, od niečoho:

Od rodičov závisí, či sa vydám.

závislosť, -ti

závislý od niekoho, od niečoho

= závisiaci

zavisnúť, -nem: Od východu k západu čierne mraky letia — ach beda, prebeda! nad kýmže zavisnú? (J. Francisci.) — Hoj, zavisly čierne mraky nad bielym Balkánom. (S. Chalupka.)

závisť, -ti, nepriazeň; rmútenie nad šťastím iného: Nieto väčšej závisti ako medzi dievkami a žobrákmi. (Orol IX.)

závistlivý

závistnica, -e; **závistník**, -a: Odvráť, Bože, ľútovníkov a prispornám závistníkov. (Zátur.)

závistný

zaviť v. **zavíjať**

zavítať, -am, prísť: Pokladám si za veľikú česť, že ste ku mne zavítali.

závitok, -tku, niečo zavitého

zavláčiť, -im, **zaváľať**, **znečistiť**; -sa

zavládnuť, -nem niečím: Ide tu zavládnuť nový poriadok, lepší než dosiaľ. (Kukuč. XXII.)

— Pokoj boží nech zavládne v tomto dome: pokoj, veselosť a úprimnosť. (Kukuč.: Dom v str. I. 28.)

zavlažiť, -ím; **zavlažovať**, -ujem

zavliecť, -vlečiem; **zavliekať**, -am, zatahnuť (niekedy: tajne): Chorobu nákazlivú niekam zavliecť.

závod, -u = zápas; bežanie o závod; priemyslový podnik (etablissement); klam, zavádzanie

závodie, -ia

Závodie, -ia (miestne meno)

závodíť, -ím s niekým o niečo

závodník, -a, kto o závod beží; svodca

zavodniť, -ím; **zavodňovať**, -ujem: lúku

závoj, -a, jemná látka, ktorou si ženy tvár zastierajú: Osvedčuje s usedavým plačom, že radšej smrť, než závoj mníšsky. (Zbr. Lžd.) — Málokto má klobúk — najviac sú s čiernym závojom na hlave, ktorého konce splývajú malebne dolu prsami. (Kukuč.: Dom v str. I. 56.)

zavolanie, -ia: prišiel ako na zavolanie (*nepíš*: ako keby bol zavolaný)

zavolať, -ám; **zavolávať**, -am: Vlk si zavolať vevericu a diviaka na pomoc a čakali tam pod tým košatým dubom. (Dbš. Pov.) — Prišli synkovia, prišli, zaplakali, zakvílili a hlasom zúfalstva zavolali. (Sldk.)

zavoňať, -iam, **ovoňať**; **zvetriť**, **spozorovať**: Ved' on to dobre zavoňal. (Dbš. Pov.) — zasmradnúť; **zaváňať** = smrdieť niečím

závor, -u = zavretie: Už sme pod závorom.

závora, -y, drevo, železo na zavieranie dverí: Spustil všetky závory na dverách. (Sb. M. S.)

závorka, -y: Do závoriek vkladáme také slová alebo vstavky, ktorými objasňujeme niektorý výraz vety: Belehrad (srbský) leží na Dunaji. (R. § 335.)

závoz, -u, hlboká, úzka cesta; ne-

šťastie: V jednom strmom závoze do hliny zaviazli. (Dbš. Pov.) — Pozrel na palec: prsteň v pekle! No, rečie matke, už sme pod závozom! (Dbš. Pov.)

závrat, -u: z. dostať do hlavy

závratie, -ia, miesto za vrátami
zavrátiť, -im; **zavracat'**, -iam; **zavracat'** ovce = vrátiť sa s nimi: Môj pes, kde chcem, tam ovce zavráti. (Dbš. Pov.) — Valach zavolať na honelníka, aby ovce zavrátil. — Anča Demakovie sa teraz nezdržala, aby ho nezavrátila. (Timr.)

závratníctvo, -a; **závratník**, -a; **závratný**

zavraždiť, -ím = zabiť: Dokiaľ budeš čakať? Kým ťa nezavraždí dajaký kat! (Ph'd. III.)

zavrhnúť, -nem; **zavrhovať**, -ujem, **opovrhnúť**, **odstrčiť**

za vrchstolom *v.* **vrch**: Stará baba až tak rástla od pýchy, keď videla svoju dievku za vrchstolom pri kráľovi sedieť. (Dbš. Pov.)

zavrieskať, -am

zavrieť, -iem, **zavretý**; **zavierať**, -am = zatvoriť: oči zavrieť = umrieť: Zavreli ho, lebo kradol.

završiť, -im; **završovať**, -ujem = doplniť: Aby mohol završiť svoju krátku reč. — Završil štyri triedy (= dokončil). — Koniec roku tu, my ho šťastne završujeme. (Ph'd. III.)

zavrtat', -am; **zavrtávať**, -avam: Zavrtalo mu to mozgom.

zavrtieť, -ím = zakrútiť, zatočiť; — **sa**: Zrazu sa uhne, hor sa vyšvihne a tak do troch vrhov

skočí, po štvrtý raz sa k pažiti prihne, zavrtí sa a zatočí. (Sldk.)

zavrznúť, -nem: Odbehla hneď do komory trochu toho občerstvenia doniesť. Ale mali sa jej načkať; tam tá kdesi zavrznla. (Dbš. Pov.) — V tú chvíľu už zavrznly dvere na pitvore a z nich vystúpil gazda Demík. (Timr.)

zavše, *prisl.* = vždy, zakaždým: Zavše sa potešil, keď zlaté jablká oberať šiel. (Dbš. Pov.)

zavšivavieť, -iem

zavýjať, -am; **zavyť**, -vyjem: pes, vlk **zavýja**

zavziať si, -vezmem si: Na ostatok zavzali si do tej dvanástej izby čo len jedným očkom nakuknúť. (Dbš. Pov.) — Raz si zavzal do hlavy a viac nepustil od toho. (Dbš.)

zavznieť, -iem, **zavznievať**, -am = zaznieť, zaznievať. — Zavznely zvuky vojenskej hudobnej bandy. (Lipa.) — Odtedy zavznievaly na brehoch tej stepnej rieky bojovné spevy a brinkot zbrane. (Lipa.) — So všetkých strán zavznieva vrava a krik. (Timr.)

zavždy = vždy

zazdať sa, -ám sa niekomu: Kraje naše kraje! Veď sa vám zazdalo, že už tak ide byť, ako by byť malo. Zdalo sa vám, zdalo, ale nestalo sa; tie naše nádeje ako ranná rosa: slnko ju prihreje, vietor ju oveje: tak ste vy nám zmizly, vy naše nádeje. (S. Chlpk.)

zazdravkať, -ám = pozdraviť, na zdravie piť: Zazdravkajte si s Gorazdom. (Chlpk. Dram.)

zazerať, -ám; **zazrieť**, -iem: Kráľovi prisnilo sa, že naozaj bude syn, ale aby mu za krstného otca toho zavolať, koho ráno najprv na ceste zazrie. (Dbš. Pov.) — Zazera ako vlk (hľadá, ako by chcel niekoho zjesť).

zazlenie, -ia: Kýval hlavou v zazlení, ako sa mohol pýtať čo takého. (Kukuč.: M. V.)

zazlievať, -am = za zlé mať

zaznačiť, -ím; **zaznačovať**, -ujem

záznam, -u: V spisoch Bohuslava Tablica, najmä v jeho historických záznamoch. (Joz. Škul-téty.)

zaznamenáť, -ám; **zaznamenávať**, -am: z. v knihe na pamiatku

zaznaný: = neuznaný: To naše zaznané Slovensko. (Let. M. S.)

zaznať, -ám; **zaznávať**, -am = zneuznať: Mariška od ľútosti ani slova preriecť nemohla, keď otec jej lásku takto zaznával. (Dbš. Pov.) — Ale nič, že ťa ten svet zaznáva; v povrženoch zavše povstáva vedomie svojich vlastných síl. (Č. Čit.)

zaznieť, zaznie; **zaznievať**, -a: Zvuk lýry Hviezdoslavovej znieť bude medzi nami, kým len bude zaznievať živé slovenské slovo. (Jarosl. Vlček.) — Zazni hurtovnú mi pieseň, ktorá by toľko blúdiacich a hluchých Slovákov mohla raz pohnúť ku tuhej svojho národa láske. (Holly.) v. zavznieť

zazoriť: Keď vatra rozložia na hronskom pohorí, v dvanástich stolicách biely deň zazorí. (Btt.)

zázračný = divotvorný, neobyčajný

zázrak, -u, div neobyčajný

zazrieť v. **zazerať**

Zázrivá, -ej, obec v Orave

Zázrivec, -vca, rodák zo Zázrivej

zazubadliť, -ím = zauzdiť

zazvoníť, -ím: A keď s koňa spadnem, šablenka zazvoní. (Veniec.) — Už vraník vychodí a

šuhajík na ňom, ostrôžkou ho bodne, šablicou zazvoní. (Čjk.)

zázvor, -u v. **ďumbier**

zažalostiť, -ím

zažalovať, -ujem

zažať, zažnem, zažal, zažni, zažatý;

zažíhať, -am: Večer je, tmie sa, v izbách zažíhajú sviece. (Bj.)

— Začalo jedno svetlo horieť. Čakali za chvíľku, či sa zažne aj druhé, ale to sa nezažíhalo. (Dbš. Pov.)

zažiadať, -am; — **sa**: Iba si rozkážete, čo si duša zažiada, hneď bude všetko na stole. (Dbš. Pov.)

— Mal všetkého dost, čo mu len srdce zažiadalo. (Dbš. Pov.)

— Zažiadalo sa mu veľmi poznať tú rodinu. (Sl. M. S.) — Čoho sa ti zažiada, všetko dostaneš.

— Zažiadalo sa mi napísať túto rozpomienku. (Šoltésová).

zažialiť, -im: Básnici zaspievali o veľkej minulosti a zažialili nad malou prítomnosťou. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

zažiaríť, -im

zažierať sa, -am sa; **zažrať sa**, za-

žeriem sa = hlboko vniknúť:
 Zažral sa lišaj do tela.
zažiť, -žijem; **zažívať**, -am: Id'te, zvestujte po krajine všade teraz, čo ste tu videli a zažili. (Zbr. Hry.) — Aby ste ešte na mnohé roky mohli všetci spolu pri dobrom zdraví tieto slávnosti zažívať. (Sb. M. S.) — Dobré on časy u nás zažil. (Rr.)
za živa, *prísl.*: Za živa v Bystrici, po smrti v nebi.
zažívací, -ia, -ie
záživnosť, -ti: Nezáživnosť žalúdka hladom hojiť.
záživný: pokrm
zažltlý
zažltnúť, -em
zažmúriť, -im: Celú noc nemohol oka zažmúriť, len sa tak s boka na bok obracal. (Dbš. Pov.)
zažmúročky, *prísl.*, so zažmúrenými očami
zažrať sa *o.* **zažierať sa**
zbabelec, -lca
zbabelý, babský, bojazlivý
zbabrať, -em = zababrať, pošpiniť
zbadat', -ám = uvidieť, spozorovať:
 Ach, veď sa len smilujte nadou mnou, skryte ma niekde, kde by ma nezbadal. (Dbš. Pov.) — Vtedy sa mu začalo meniť pred očima, vtedy len zbadal, že je na ľade. (Dbš. Pov.)
zbádať, -am = popichať, pobodať
zbalamútiť, -im = omámiť, ošialiť, oklamať; poblázniti, zmätok medzi ľuďmi urobiť (Rr.)
zbavený niečoho: Všetkej nádeje zbavený.
zbaviť, -ím; **zbavovať**, -ujem niekoho niečoho = odňať, pripra-

viť o niečo: z. života, vlasti, zraku. Ešte to zbaví (ujde, môže byť), dosť dobre je. (Rr.) —
sa: zbaviť sa povinností
zbedovaný
zbedovať, -ujem, biednym urobiť; — **sa**, do biedy upadnúť
zbeh, -a *pl.* zbehovia = úskok, ubehlík
m. zbehlý vo svojom remesle (jártas, járatlan a mesterségében), *píš*: je dobrý, skúsený v svojom remesle.
zbehnúť, -nem; **zbežať**, -ím; **zbehávať**, -am: To som len tým mršinám chcel dať príučok, aby vedely, čo je to muža a otca si zbehnúť. (Dbš. Pov.) — Vytrval tam rok, potom zbehol.
Zbehy, -ov, obec v Nitrianskej župe
zbelasieť, -iem
zbelieť, -iem
m. zberba *píš*: sberba
zbesnelosť, -ti
zbesnieť (sa), -iem (sa): Nech sa zbesniem, ak čistú pravdu nehovorím. (Dbš. Obyč.)
zbežať *o.* **zbehnúť**
zbičovať, -ujem
zbiednieť, -iem: Vrátil sa zbiednený.
zbíjať, -am: Janiček zbojníček, samopašné dieťa! Kebys nebol zbíjal, nemučili by ťa. (Btt.) — Zbíjal som ja, zbíjal sedem rôčkov v lete; a vyže odkedy ten biedny ľud driete? (Btt.) — Milý v tmavých horách pozabučky zbíja. (Sl. ps.) — Podme, chlapci, podme zbíjať,

keď nemáme za čo píjať. (Veni-
nec 131.)

zbiť, **zbijem**: Zbijú ťa, a plakať
ti nedajú. — Zbilo nám celý
chotár (potĺklo). (Rr.)

zbláčať, **-ím**: Baranec zbláčal v
košari. (Dbš. Pov.)

zbláznenie, **-ia**

zblazniť, **-ie**: Celý je za ňou zblaz-
nený. (Zátur.)

zbláznit sa, **-im sa**, **bláznom sa**
stať: Kráľ div sa nezbláznil,
keď videl, že je druhá hromada
zlata ukradená. (Dbš. Pov.) —
Ved' som sa chvála Bohu ne-
zbláznil.

zblčať, **-ím**; **zblknúť**, **-nem**: Keď
Turka spomenie, oči mu zblknu.
(Sldk.)

zblednúť, **-nem**: Zbledol ako ste-
na; ako smrť. (Zátur.)

zblízka, **prísl.**: Ale keď na naše
dvere zaklope ruka cudzia v ú-
primnej dôvere: kto je, ten je;
či je on zblízka, či zďaleka,
vo dne, v noci na stole dar boží
ho čaká. (Sam. Chalup.)

m. zblížiť sa **píš**: sblížiť sa

zblknúť, **-nem**: A zlým ohňom
zblkne zrak. (Btt.) — A hro-
my stíchnu, vetry zamlknú, len
blesky nebies tu i tu zblknu.
(Sldk.)

m. zblo **píš**: steblo

zblúdiť, **-im**

zbočiť, **-ím** = **odbočiť**: Zastal ví-
ťaz, oči krásnu zazrely rybárku
i odrazil sa od vojska a zbočil
ku jarku. (S. Chlpk.) — Les
prejdúc, pašienky a lazy zbo-
čil poľným chodníkom. (Phřd.
IV.)

zbodrieť, **-iem**, **bodrym sa stať**
zbohatnúť, **-nem**: zbohatol za
vojny. — On náramne zboha-
tol, ale nepoctivým spôsobom.

zboj, **-a**: Zvyk náš je nie napá-
dať cudzie vlasti zbojom: Slo-
van na svojom seje i žne len na
svojom: cudzie nežiada. (Sam.
Chalup.) — Cudzí zbojom na
nás padol, o vlasť našu nás
okradol: pošliapal nám naše
práva, zašla rodu nášho sláva.
(Samo Chalupka.) — My nevyšli
sme na zboj a výboje. (Sldk.)
— Ovce moje, ovce, nech vás
pasie, kto chce; ja vás pást'
nebudem, radšej na zboj pô-
jdem. (Dbš. Obyč.)

zbojnícky; **zbojníctvo**, **-a**

zbojnič, **-e** = zbojnici

zbojník, **-a**: Hej, ja musím byť
zbojník, bo krivda veliká; ne-
právosť u pánov, pravda u zboj-
níka. (Sl. sp.) — Zbojnici ozbí-
jali baču. — **zbojničiť**

zbojský

zbojstvo, **-a**

zboku, **prísl.**

zborenina, **-y píš**: sborenina

zboriť, **-ím píš**: sboriť

zbožie, **-ia** = **obilie**: Zbožie po-
lahlo (od dažďa a vetra). (Zá-
tur.) — Zbožie vzíde a narastie
samo od seba, odkvitne, naleje
sa mliekom. Zrno napuchne,
stvrдне. Keď dozreje, padne
nám hotové na humno. (Kukuč.
XXIV.)

zbožnosť, **-ti** = **pobožnosť**, **nábož-
nosť**

zbožňovanie, **-ia**

zbožňovať, **-ujem**, ako Boha ctiť

zbožný = pobožný, nábožný: So zbožným citom pozerá na dedinu, v nej sa ukrýva všetko, čo ho tešievalo. (Kukuč. VI. 7.)

zbožový: z. trh, jarmok, rýnok

zbraň, -ne: Hor sa bratia, do rúk zbrane! Čo sa má stať, nech sa stane. (Btt.)

zbrániť *ν.* **zabrániť**

zbrázdiť, -im

zbrechnúť, -ne = zaštekat'; zle povedať

zbridíť sa = zhnusiť sa: Keď sa mu zbridí zdravá verná práca. (Kukuč.: M. v.) — Tak sa mi zbridilo slúchať, že som im naostatok sám zapchal ústa. (Kukuč.: M. v.)

zbrieždiť sa: Len čo sa zbrieždilo, už sedliak vstával. (Dbš. Pov.)

zbrnčať, -ím: Tu počuje zbrnčať včelu. (Dbš. Pov.) — Čo tu udrelo? Putá zbrnčaly. (Sldk.)

zbroj, -e: Zasurmily surmity, volajú do zbroje; povstal tábor, do šíkov svíjajú sa voje. (Samo Chalup.) — A pred cárom družina neveliká stojí: sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji. (Samo Chalup.) — Zbrojou môže byť i slovo, nielen oštep a meč. (Kukuč. XXIII.)

zbrojiť, -ím

zbrojnica, -e, kde sa zbroj vyrába a opatruje (= arzenál)

zbrojnoš, -a

zbrojný: zbrojná moc

zbrýzgať *ν.* **zabrýzgať**

zbudíť, -ím = zobudiť: To Slovensko naše dosiaľ tvrdo spalo, ale blesky hromu zbudujú

ho k tomu, aby sa prebralo. (J. Matúška.)

zbudnúť, -nem; **zbúdať**, -am = zbývať: To je všetko, čo nám zbudlo (= ostalo) po rodičoch.

zbudovanie, -ia

zbudovať, -ujem = vystaviť

zbujnieť, -iem; **zbujnelý**

zbúrať, -am *piš* sbúrať

zburcovať, -ujem: Búchaním na vráta zburcovať zo spania. *m.* zbúriť *piš*: vzbúriť

zbúťlavieť, **zbúťlieť**, -ie = spráchnivieť

zbútlelý, **zbúťlený** = spráchnivový: Zo zbútlelých bukov je voňavé práchno, do ktorého sa dá iskra zakresať. (Hdž. Čít.)

zbývať, -am *ν.* **zbudnúť**

zbytkom, *prisl.*: Pochádzali z duchovných rodín, kde ničoho nebolo na dostač, iba detí zbytkom. (Gr. Taj.)

zbytočnosť, -ti: Zbytočnosťí nekupuj. (Rr.)

zbytočný = ostatný, zbývajúci i nepotrebný, prílišný, nemierny

zbytok, -tku, čo zbýva, ostatok

zcela, *prisl.* = celkom

zčasti, **zčiasťky**, *prisl.* = čiastočne

z čista jasna, *prisl.*

z dakade, *prisl.*

zďaleka, *prisl.*: Ale keď na naše dvere zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere: kto je, ten je; či je on zblízka, či zďaleka, vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká. (Samo Chalupka.)

zďalša, *prisl.*: Často i zďalša dochádzali hostia. (Kukučín: Ml. I.)

zdanie, -ia *od* zdať sa: Mojím zda-

ním = ako sa mi zdá, podľa mojej mienky
zdaníť, -ím, daň naložiť
zdanlivý, čo sa len zdá: zd. dôvod, dôkaz, veľkosť predmetu, smrť
zdar, -u: Bože, daj zdaru a požehnanie!
zdarený
zdaríť, -ím = požehnať: zdar Boh! — sa = pošťať sa; podaríť sa
zdarma, *prísl.*: Byť a strava zdarma.
zdarný = podarený, dobrý
zdať sa, -ám sa; **zdávať sa**, -am sa = vidieť sa, páčiť sa: zdá sa statočným človekom; nezdá sa mi to (nepáči sa). — Zdalo sa mi vo sne, zdalo: dievča moje ma čakalo, čakalo ma s pekným pierkom, na záhrade pod večierkom. (S. Chalupka.) — Kraje naše, kraje! Ved' sa vám zazdalo, že už tak ide byť, ako by byť malo. Zdalo sa vám, zdalo, ale nestalo sa; tie naše nádeje ako ranná rosa: Slnko ju prihreje, vietor ju oveje: tak ste vy nám zmizly vy naše nádeje. (S. Chlpek.) — Zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala. (S. Chlpek.) — *m.* zdá sa mi, *piš*: tak myslím, mojím zdaním *m.* zdatný *piš*: súci, spôsobilý, statočný
zdávna, *prísl.* = oddávna
zdecimovať, -ujem
zdedený
zdediť, -ím; po svojich predkoch dostať
zderstvo, -a = vydieranie: Na

spôsob týchto spolkov utvorily sa neskoršie aj také, ktorých cieľ bolo zderstvo a podkopávanie blahobytu. (Ph'd. III.)
zdesenie, -ia: V obci zdesenie. Naštiepený umieračik nikdy tak smutne nezvonil. (Kukuč. III. 50.)
zdesiť, -ím = naľakať, nastražiť; — sa: Muchy by sa zdesil.
zdierať, -am
zdivelosť, -ti = zdivočelosť; **zdivelý**
zdivieť, -iem; **zdivočieť**, -iem: Aby syn nezdivel. (Sldk.)
zdivočelý; **zdivočený**
zdivočieť, -iem *v.* zdivieť
zdivočiť, -ím; **zdivočovať**, -ujem = divým robiť: Nepráskaj bičom, aby si kravy nezdivočil.
zdláviť, -ím = pošliapať: z. päťou
zdlha, *prísl.*
zdlhavosť, -ti: Ľudia k odkladu a zdlhavosti veľmi náchylní sú. (Lipa.)
zdlhavý: Išiel zdlhavým krokom.
zdlžiť, -ím; **zdlžovať**, -ujem
zdnu, *prísl.*
zdoba, -y (Ph'd. III.) = ozdoba
zdobiť, -ím = ozdobovať, krásiť: Nábožnosť zdobí vôbec ľud náš slovenský.
zdobný = ozdobný: z. šaty, záhrada, kvetina, papier: Ich (pokrytcov) reč je zdobná.
zdochliak, -a
zdochlina, -y, čo zdochlo
zdochlý
zdochnúť, -nem; **zdochýnať**, -am: kôň, vól zdochol. — Zdochla krava, tá, čo ručievala. —

Vatra pomaly tlie a zdochýna.
(Sldk.)

zdokonaliť, -ím; **zdokonaľovať**,
-ujem: Usilovným čítaním sa
zdokonaľovať. — Svet kráča
obrovským krokom, prácu zdo-
konaľuje. (Zátur.)

zdola, *prísl.*

zdolať, -ám: Treba našich súcich
ľudí do práce, lebo tí jednotlivci
všetko zdolať nemôžu. (Zá-
tur.) — A jako blesky naňho sa
rútia a valašky sa v povetrí
krútia; ktorý padne, ktorý
zdolá? (Sldk.)

zdolieť, -iem = zdolať: Porcie led-
va zdolíme, nie to ešte ta-
kúto vec nič po nič. (Kukuč.:
III. 20.)

zdomácnelý

zdomácnieť, -iem: Už som tu zdo-
mácnel.

zdomácniť, -im; **zdomáčňovať**,
-ujem

zdôrazniť, -ím; **zdôrazňovať**, -ujem

zdôveriť sa, -ím sa; **zdôverovať sa**,
-ujem sa: Zdôver sa mi, ako to
Pán Boh dobrým manželom pri-
kázal. (Phľd. III.) — Mne by sa
zdôveril, keby sa čoho bál.
(Kukuč.: Dom v str. II. 60.)

zdráhať sa, -am sa, odporovať, ne-
chcieť na niečo privoliť

zdráhavý = zdráhajúci sa

zdrap, -u = handra

zdrapiť, -ím: z. niekoho za pačesy

Zdravas, -u (modlitba): Nežné
zvuky večerného zvona jemne
hlaholia, na čo rieknu tíško,
tajne vrchy, grúne, údolia: Zdra-
vas Mária. (Orlov.)

zdravica, -e, prípitok na zdravie:

Zdraviciam a štrngu pohá-
rov nebolo konca-kraja. (Sytn.)

zdravie, -ia: Ľad chlapcom radosť
nesie, po ňom kľžu sa veselo a
slúži im to na zdravie. (Zátur.)
— Na dobre zdravie! — Kto
často pije na zdravie, príde
o zdravie. (Zátur.) — Zdra-
vie mi neslúži. — Daj Pánboh
šťastia a zdravia! — Má železné
zdravie. — Pán Boh nás po-
žehnaj, všetko nám dobré daj,
daj zdravia a chleba, veď nám
viac netreba. (Phľd.) — Čo nás
po bohatstve, keď zdravia
nemáme. — Keď zdravie chy-
bí, všetko chybí. — Kto má
zdravie, má všetko. — Zdra-
vie je najväčší dar od Pána
Boha. — Zdravie mu z tvári
kypí. (Zátur.)

zdraviť, -ím = pozdravovať

zdravkanie, -ia

zdravkať, -ám; **zdravkávať**, -am
= pripíjať, na zdravie piť:
zdravkať si s niekým. — Páni
zostali sami, zabávajú sa a
zdravkajú si. (Kľčk. Zb.)
— V tvojom temeni z mede-
ných pohárov zdravkávalo
sa na počtu templárov. (Č.
Čít. I.)

zdravo, *prísl.* Hanba je utekať, ale
zdravo (hovorí zbabelec). (Zá-
tur.)

zdravotníctvo, -a: verejné zdra-
votníctvo; **zdravotný**

zdravoveda, -y = hygiena

zdravstvovať, -ujem = byť zdra-
vým: Tu celý rákoš plným hrd-
lom volá: Sláva! Ži! Zdrav-
stvuj! (Sldk.)

zdravý: Bud'te zdraví! — Zdraví ostávajúte! — Zdravé zuby. — Ak chceš zdravý byť, musíš zdržanlivo žiť. — Zdravý ako ryba vo vode. (Dbš.) — Zdravý ako orech — ako buk. (Dbš.) — Zdraví sa tu mávajte. (Zátur.)

zdražieť, -iem

zdražiť, -ím

zdražovať, -ujem

zdrevenenie, -ia = stuhnutie, strnutie: nôh, zubov

zdrevenieť, -iem, stuhnúť ako drevo: Zdrevenely mi nohy.

zdrhnúť, -nem = odrieť, zodrieť

zdriapať, -em: Zdriapali s neho kráľovský oblek. (Dbš. Pov.)

zdriemnuť, -nem, počať spať, podriemať

zdrobiť, -ím: z. na kusy; zdrobila ho zima. — Dovoľte mi pri tomto vašom ohni trochu sa ohriať, lebo ma nočná zima celkom zdrobila, už vonkoncom ďalej nevládzem. (Dbš. Pov.) — Dal som to do kapsy a všetko sa mi tam zdrobilo (rozdrobilo).

zdrobnieť, -iem; zdrobnelý; zdrobnelé meno = deminutívum

zdrobniť, -ím; zdrobňovať, -ujem

zdroj, -a = prameň, žriedlo: Ako je Boh zdrojom všetkého bytia, tak je i prameňom všetkého dobra. (Lipa II.)

zdrúzgať, -am: Zdrúzga duch času naše okovy. (Lipa II.) — Ozrutný medveď valí sa chrašťou, kde kročí, všetko zdrúzga. (Dbš. Pov.)

zdrviť, -ím: Sem to písmo! Nech vidím ho a zdrvím. (Dbš. Pov.)

zdržanlivosť, -ti, miernosť, trpezlivosť, čistota

zdržanlivý v niečom: zd. v jedle a pití

zdržať, -ím; zdržiavať, -am; zdržovať, -ujem, v istom stave, v medziach držať; zastaviť, prekaziť; — **sa** = niekde bývať; zastaviť sa: premôcť vlastnú žiadosť: On sa dlho v meste zdržiaval. — Ďalej sa už nevedel zdržať a roztvoril zasa tú knihu. (Dbš. Pov.) — *m.* nemôžem sa zdržať smiechu (ich kann mich des Lachens nicht enthalten), *píš:* nemôžem premôcť svoj smiech; *m.* nezdrží sa, nevydrží, aby neodvrkol, *píš:* nestrpí, aby neodvrkol

zdržiaky, -ov, ohlávky konské

zdržiavateľ, -a

zdržovať, -ujem: Zdržovali ma, ale nemohol som zostať. (Rr.) — **sa:** Pstruhy v čistej vode sa zdržujú.

zdundžať, -ím: Lopil som ju za uši, hodil som ju o bralo, len tak pod ňou zdundžalo. (S. Chlpk.)

zdupnelý = strnulý

zdupnieť, -iem, od ľaku strnúť, zdrevenieť, ohromeným byť: Zdupnel od ľaku a zbledol ako stena. (Dbš. Pov. II.) — Zdupneli všetci, otec sa začervenal ani moriak, na čele mu navrely žily. (Kukuč. XVIII.) — A pod' k nevernej žene! Táto celá zdupnela, keď sa pred ňou postavil jej prvší muž. (Dbš. Pov. I.)

zduříť, -ím = zbudíť, vyplašiť,

naľakat'; — **sa**: Jalovica zdurila sa a hybaj ako zvetrelá na dvor a so dvora na ulicu a vždy ďalej. (Dbš. Pov.) — Ráno ešte ani dobre nesvitlo, už ich macocha zdurila. (Dbš. Pov.)

zduť, -ujem; **zdúvať**, -am: vetry zduly more: — **sa**: krava sa zdula. — Lichva zduje sa od zelenej ďateliny. (Rr.)

zdurknúť, -nem: Môj blud bol, že som si predstavoval národ ako ľva driemajúceho, ktorého treba len zdurknúť a zdvihne sa celý na zadné. (Phřd. III.)

zduť

zdužiť, -iem; **zdužniť**, -iem = zosilniť

zdvihač, -ia, -ie: z. stroj

zdviháč, -a, prístroj na zdvíhanie ťarchy, bremien

zdvihať, -am; **zdvihnúť**, -nem, ho-re brať, vznieť; — **sa**: Žalúdok sa mi zdvíha. — Ruku na niekoho zdvihnúť. — Zdvíha sa búrka, prach, dym.

zdvojenie, -ia

zdvojiť, -ím; **zdvojovať**, -ujem = dvojnásobným urobiť

zdvojnásobniť, -ím; **zdvojnásobňovať**, -ujem: Počet obyvateľstva za krátky čas sa zdvojnásobil.

zdvorilosť, -ti = slušnosť: Pozdravenie je zdvorilosť, ďakovanie povinnosť. — Povedať niekomu niekoľko bezcenných zdvorilostí.

zdvorilý

zdychať = dochnúť

Zdychava, -y, obec; **Zdychavčan**,

-a; **Zdychavčianka**, -y; **zdychavský**

zdychavičný: z. kôň

zdýmať, -am; — **sa**: Zdýma sa more. — Drak sa zdýma. (Dbš. Pov.)

zebra, -y

zedenie, -ia: Nepýtal od brata veľa, len ho pre Boha prosil, aby mu dal dačo na zedenie. (Dbš. Pov.)

zeleň, -ne, zelená farba: Tiché, ako by zadumané oči hľadely na tuhú zeľ lúk; prestierajúcich sa zľava od hradskej až po úpätie kopcov. (HVaj. V. 9.)

zelenáť sa, -ám sa; **zelenieť sa**, -iem sa: Prešlo i Vzkriesenie a horou-dolinou nič sa nezele nie. (Btt.)

zelenina, -y, zelená potrava (mrkva, repa, kaleráb, kapusta, petržlen, cibuľa ap.)

zeleninár, -a, kto zeleninu pestuje, predáva

zelenkastý

zelenkavý: Ovos je ešte zelenkavý.

zelený: Zelený štvrtok. — To sa chlapci, to sa, jak oltárne sviece, keď idú po háji, celý sa trbliece. Košieľky zelené, striebrom obrubené, klobúčky obité, orlom podperené. (Btt.) — Otec tvoj nechce z hrobu vstať zpod zelenej trávy: a nevie, nevie tvoja mať, čo svet z teba spraví! (A. Sldk.) — Vyhnal ovečky na zelenú pašu. (Dbš. Pov.)

zeler v. **celer**

zelina, -y = bylina: Zlá zelina

musí sa s koreňom vytrhať. (Zátur.) — Nemcom zelina, Maďarom slanina a Slovákom kaša s mliekom. (Let. M. S. I.) — Mrcha zelina nevyhynie. — Všade mrcha zelina sa najde. zmenš. **zelinka**, -y

zelinár, -a, kto zelinami lieči; kto zeliny sadí, predáva; herbár

zelinka, -y: Odtrhni si tamto tú zelinku, čo sa ti pred očima zelenie. (Dbš. Pov.) — Každý had vzal na jazyk akúsi zelinku, ktorá tam rástla; zelinkou dotkol sa skaly, tá sa otvorila a hadi jeden po druhom v skale zmizli. (Dbš. Pov. V.) — Ani jednej zelinky v svete nieto nadarmo, lenže nevedia ľudia, od čoho je ktorá. — Nieto jednej zelinky, ktorá by nemala svoje účinky. (Zátur.)

zelota, -u (*gr.*), horlivý privrženec; **zelotický**

zem, -e: Dolná zem. — Matka zem. — Keď sa mi už nevie tá zem otvoriť! (Zátur.) — Zem sa okolo seba a okolo slnka obracia. — Kľaje a hreší, až zemi ťažko. (Dbš.) — Skry sa bárs doprostred zeme, my ťa drapmi vyhrabeme. (Btt. Sp. 75.) — Aby sa mu ani na zemi, ani na vode nešťastie neprihodilo. (Dbš. Obyč. 105.) — Povera, že sa zem každého roku raz otvorí, nachodí sa azda u všetkých Slovanov. Čas, kedy sa to stáva, kladú dakde na tri prvé dni jarné, inde zasa na Veľký piatok, Bielu sobotu a

veľkonočnú nedeľu. (S. Chlpk.) — Vľavo stojí pechota ako by ju do zeme vbil, pevne, nepohybné. (Klčk. Zb.) — A ja som počula, že veru tiež na zem nevyleje (že je pijan). (Chalupka, Dram.) — Nemá ani piad' vlastnej zeme. (Zátur.) Potlka sa po svete, ako čo by ho ani zem za syna nemala. (Sb. M. S.) — Čierna zem, čierna zem, vydaj mi mamku ven, nech sa tej mamičke horko požalujem! (Veniec 111.) — Do zeme sa prepadnúť. — Mať im už dávno bola v zemi. — Ako Irčan vyjdeš na psotu, čo zem cudziu svojim radlom ryje a z nej nemá, len čo hrob ho kryje. (Hdž. Šlab.) — Podvihol šarkana do hora a myknul ho o zem, že sa len tak rozčapil. (Dbš. Obyč.) — Lipy povädly, oprchol list za listom na zem smädnú. (Sldk. Mart. 4.) — Padnem! Ved' nepoletíš ďalej od zeme! (Zátur.) — Kto sa hnevá, nech sa o zem búši. (Sb. M. S. I. 126.) — Nie je hoden, že ho zem nosí. — Krásna zem, — jej končiny valný Dunaj vlačí, a Tatra skalnou hradbou okol nej sa veží: tá zem, tie pyšné hory, tie žirne moravy, to vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy. (Samo Chalupka.) — Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha, to je zem naša, daná Slovanom od Boha. A zem to požehnaná, chvála Bohu z neba, máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba. (S. Chalupka.) — Zem,

ktorú v údel daly Slovanom nebesá, tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. (Samo Chalupka.) — Ty zem svätá, no poškrvnená; zem slobody, no zotročená; zem života, no otrávená; ty zem svetla, no tmou zaliata; blahoslavená, no zakliata; kus raja v peklo zrotený z neba: Slovensko moje, žiaľ mi je teba! (Dr. Kuzmány.) — Skloníte šije i vy, tie krásne roviny, túto zem vašich dedov dostane ľud iný. (Samo Chalupka.) — Husté prachu kúdoly po poli valia sa, zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. — Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje, ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije! (Samo Chalupka.) — Slovenský brat! objím si mať, ľúb verne objatú: zem slovenská je tvoja mať, miluj zem tú svätú! (A. Sládkovič.)

zeman, -a, pôvodne vlastník zeme; potom to, čo Rusi nazývajú dvorjanin a Česi šlechtic.

m. zemanský, zemanstvo *piš*: zemiansky, zemianstvo

m. zemedelec *piš*: roľník (v slov. je zemedelcom ten, čo zem delí)

m. zemedelstvo *piš*: roľníctvo

zemeguľa, -le

zememerač, -a

zemepán, -a; **zemepánsky** = erárny

zemepis, -u: zemepis a dejepis (*ne-piš*: zeme- a dejepis)

zemeplaz, -a, zvierá po zemi sa plaziace = plaz

zemespyt, -u = geologia

zemetrasenie, -ia

zemevid, -u = mapa, atlas

zemežľč, -e, zelina (*Gentiana centaurea*)

zemiačisko, -a = veľký zemiak

zemiačnisko, -a, pole na zemiaky

zemiak, -a: Zemiaky sadia, okopávajú, ohrňajú, kopú

zemiakový

zemianka, -y; **zemiansky**; **zemianstvo**, -a = zeman

zemko, -a = krajan: U nás sa ľúbi! tu šuhaj švárnu devu, tu syn povďačný matku obstarnú, tu zemko zemka bozkáva, tu krása kráse ruku podáva. (Sldk.)

zemný, čo je od zeme, zo zeme, na zemi

Zemplín, -a; **zemplínsky**

zemský, zeme sa týkajúci: zemský orech; *m.* zemský úrad *piš*: krajinský úrad

m. zest' *piš*: zjest'

zeviť, -ím, mať otvorené ústa: Je to chlapec, čo sa nevie baviť, musí darmo ústa zeviť. (Hdž. Čít.)

zevľovať, -ujem, otvorenými ústami hľadiet'

zevľún, -a

zgalamutiť, -ím = spliest'

zgazdovať, -ujem

zgebnúť, -nem = zdochnúť

zgegnúť, -nem: Plávala tadiaľ ryba po vrchu vody, na tú tresknul, že hneď zgegla a vyvrátila so hore bruchom. (Dbš. Pov.)

zgniaviť, -im

zhabať, -em; **zhabávať**, -am; = pobrať, konfiškovať: Zhabať niekomu knihy. — Zhabali

majetok matičný. (Nitra VI.) — Zhabať noviny. — Rozkázal navrátiť nezákonne zhabanú majetnosť Lichardovi. (PhĽd. III.)

zháčif sa, -im sa = vyhovárať sa, zvrátiť sa, vzpierať sa: Záborský si bol umienil, že prerečie pár srdečných slov za stolom, ale sa zháčil, keďže spoločnosť nie je v hrbke a prítomní sú znechutení. (Kukučín XVIII.)

zhačkať sa, -ám sa: Ja som na neho žmurkol zpoza pece, aby sa nepodpisoval, nuž sa zhačkal. (Kukuč. XXIV.)

zhádať, -am; **zhadnúť**, -nem: Dobre si zhádal, že bude búrka.

zháknuť sa, -nem sa *ϕ.* zháčif sa: Pod jeho pozorom sa zháknul. (Kukučín: M. v.)

zhamovať, -ujem (*nem.*): Zhamoval ho od zlého činu.

zháňať sa za niečím

zhaniť, -ím

zhanobiť, -ím; **zhanobovať**, -ujem = hanbu uvaliť, zohaviť, sprzníť

zhárať *ϕ.* zhorieť

zharmonizovať, -ujem

zhasiť, -ím; **zhášať**, -am: Zhas sviečku!

zhasínať, -am: Otec v sile zhasína (slabne). (PhĽd. IV. 17.)

zhasnúť, -nem: Zhaslo svetlo. — Nech si ja zakrešem ohňa do fajocky. Hej, už som si zakresal, ale mi i zhasol, ej, ovečky moje, už som vás dopásol. (Sl. ps.)

zhavranelý, v havrana premenný; odrodenný

zhavranel, -iem, v havrana sa premeniť; odrodiť sa; **zhavranel sa**: Hoci bol slovenského pôvodu, zhavranel sa.

zhíknuť, -nem = vykriknúť: Zadívi sa a zhíkne: Pre živého Pána Boha, toľko peňazí! (Francisci: Zora.) — Ach, syn môj, čože myslíš? zhíkla matka. (Dbš. Pov.)

zhlboka, *prisl.*

zhladlý: Vtáci zhladlí zem celú obsadili, zrno všetko vyzobali. (Sl. ps.)

zhlodať, -ám

zhltnúť, -nem: Chcú všetok tuk zeme zhltnúť. (Zbr. Lžd.)

zhniličieť, -iem: Hrušky už zhniličely.

zhniť, zhnijem: Zemiaky nám zhnily. (Rr.)

zhnojiť, -ím

zhnusiť, -ím = zoškliviť, hnusným urobiť; — sa

zhojiť, -ím, vyliečiť, zdravým urobiť: Lekár nemá takej masti, aby zhojil tie bolesti.

zhojiteľný

zhola, *prisl.*

zholiť, -ím

zhonobiť, -ím = nadobudnúť, nasporiť: Čo bol zhonobil, z toho vystavil dom. (Kukučín: Dom v str. 10.) — Zhonobil veľký majetok, nadobudol si pohodlia, zabezpečil starobu: ale utratil medzitým svoju mladosť, ktorá sa už nevráti... (Kukučín: Dom v str. I. 107.)

m. zhora *piš*: shora

zhorčiť, -ím = horkým robiť

zhorenisko, -a

zhorieť, -ím: Pri suchom aj mokré zhorí (nevinný s vinnými trestaný). (Zátur.)

zhorknúť, -nem: Maslo nám zhorklo.

zhoršiť, -ím; **zhoršovať**, -ujem = horším robiť; — sa: Choroba jeho sa zhoršila.

zhotoviť, -ím; **zhotovovať**, -ujem = prichystať, spraviť: Zpoza dverí dnuka kýsi padúch kuká: Zhotuj dušu k odchodu! blízka tvoja hodina. (Btt.)

zhovädilý

zhovieť, -iem; **zhovievať**, -am = čakať, strpenie mať: Boh ľuďom zhovieva.

zhovievavý

zhranieť: Plátno dlhým ležaním zhranie, pohranie (= spáli sa)

zhrbatieť, -iem

zhrbíť sa, -im sa

zhrčať, -ím: zhrčala trúba. (Sládkovič.) — Čo by zhrčaly (spadly) naňho nebesá, ich lom ho neznepokojuje. (Sldk.)

zhrda, *prísl.* = hrdo: Zhrda si počínať.

zhřda, -y: Tvár zmrští zhřdy návykom. (Phřd. V.)

zhřdať, -am; **zhrdnúť**, -nem = spyšnieť

zhrdzavieť, -iem, -ejem; **zhrdzavený**

zhreby, -ov = klky, pačesky, pažderie: Ďuro pekne rúče celú pracháreň vteperí do pušky, na to pustí dve podlhovasté gule, vreže na to celú kúdeľ zhrebov. (Sytn. Táb.)

zhrešiť, -ím

m. zhřknut' piř: shrřknut'

zhrkotať, -cem, -tám

zhrmieť, zhrmí = zahrmieť: A hnevom tvár sa tvoja zastrela, ústa zhrmely na neho. (Sldk.)

zhroziť sa niečoho, nad niečím = naľakať sa, zdesiť sa: Títo sa zhrozili nad otcovou biedou. (Dbš. Pov.)

zhruba, *prísl.*

zhrubnúť, -nem = hrubým sa stať

zhrýzť, zhryziem; **zhrýzať sa**

zhuba, -y: Hroznú od ľudu a všetkej otčiny vzdialte zhubu. (Hollý.)

zhubca, -u: Staňme dovedna proti nepriateľom a zhubcom národa a jazyka nášho.

zhubiť, -ím = skaziť, zničiť

zhubný

zhučať, -ím: Zaspievaj, až zhučia hory, doly, polia: kto vie, či ti zajtra spievať už dovoľia. (Jonatan Čipkaj)

zhurta, *prísl.*, razom, hupkom, s krikom

zhurtovať, -ujem: A veru som všetko zhurtoval, ale o tej ti ja povedať neviem. (Dbš. Pov.)

zhusta, *prísl.*: Tak vodí sa zhusta: Mocný sebe utiera čelo a chytrý ústa. (Zbr. Báj.)

zhustiť, -ím, hustým robiť

zhustnúť, -nem

zhvižďať: Zhvižďaly vetry. (Ppk.)

zhynúť, -niem = zahynúť: Dobre, ale to tebe bude na duši, ak zhynieme. (Dbš. Pov.) — Nedala mne zhynúť tá moja rodina: vzali ma sirotu kozáci za syna. (S. Chalupka.) — Hoc si ťa cudzí máličko všímajú, lež vlastné deti zhynúť ti nedajú. (Č. Čít.)

zhyzdíť, -ím; **zhyzdovať**, -ujem = zohaviť

ziabať, -e: ziabe ma v ruky

ziabnúť, -nem = mrznúť

ziabor, -u, zelina (*Galeopsis ladanum*)

ziabry, -ber, boľavé pupence a pluzgierky na d'asnách alebo na jazyku. (Obzor XVIII.)

ziapať, -em, sykavý hlas vydávať: hus ziape

zima, -y: Postarať sa o milý ohrev na zimu. (Dbš. Pov.) — Tuhá zima, že len tak treští. — Treskúca, treskutá zima. (Zátor.) — Máte tu zimu. — Nechce sa mu z izby do tej zimy. — Dnes je väčšia zima než včera. — Morena donáša zimu a smrť. (Dbš. Pov. 6.) — Dobrí ľudia, dajteže sa mi zohriať, zima ma trasie. (Dbš. Pov.) — Hlad ju moril, zima ju drobila. (Dbš. Pov.) — Kraj sveta, kde príroda večnou krehne zimou. (Zbr. Lžd. 91.) — Zúri víchor, zimný víchor, mece snehu sklady. Čo živé, utiahnuté v teplej izbe čuší, bo kto teraz cestovať má, silu zimy skúsi.

zima, *prísl.*: Bola už síce zima, ale zima nebolo.

zimiť sa, -ím sa, vystavovať sa zime, mrznúť

zimnica, -e: Chodila po doktoroch, vymýšľala lieky; no zimnica ju len drvila a drvila. (Phřd. IV.) **zimničný**

zimný: A to bolo v zimný čas. (Dbš. Pov.) — Púšťali šípy, ktoré tak husto padaly na hradby, jako zimné snehy. (Sl. Let. V.)

zimomriavky, -vok: Chytily ho zimomriavky. (Kukučín: M. v.) — Pochytily ho zimomriavky a dnu ako by sa bolo čosi srútilo s ohromným rachotom. (Kukuč.: Dom v str. I. 183.)

zimomrivý, komu hned' zima býva: Ona bola zimomrivá. (Gr. Taj.)

zimovať, -ujem

zimovisko, -a: Chodila na zimoviská (= na zimu do služby). (Dbš. Obyč.) — Chladný vietor duje, zžltlé lístie padá, osirelé vtáča zimovisko hľadá. (Gr. Taj.)

zimozelen, -a = zelina (*Pirola umbellata*)

zinačiť, -ím; **zinačovať**, -ujem

zinakade, *prísl.*

zinakial', *prísl.*

zisk, -u = úžitok, zárobok: Lepší malý zisk, než veľiká škoda.

získať, -am; **získavať**, -am = dostať: získať nesmrteľné zásluhy

ziskriť sa, -ím sa: Oči švárnej (dievčiny) sa hnevom ziskrily. (Sldk.) — Princovi sa len tak ziskrilo v očiach, keď ju v tých šatách zazrel. (Dbš. Pov.)

ziskuchtivosť, -ti; **ziskuchtivý**

zísať sa, zíde sa: Zíde sa mi to. — Zíde sa mu zarobiť si niečo. — Nevieš, kto sa ti ešte zíde. (Zátor.)

zistiť, -ím; **zisťovať**, -ujem

ziv, -u = zivnutie: Kačica jedným zivom prehltila ryбку.

zívať, -am; **zivnúť**, -nem, ústa otvárať (keď sa chce spať): Roboty nemám — budem zívať

od dlhej chvíle a zavádzať.
(Kukuč. VI. 19.)
ziveriť sa, *ϕ.* íveriť sa
zivnúť sa, prehnúť sa jedným koncom: Doska sa zivla, prezivla; kameň sa pod nohou zivnul, veko sa prezivlo; kľučku zivnúť (keď sa na jednom konci sníži, na druhom zdvihne). (R. str. 323.)
zivnutie, -ia, otvorenie úst od ospalosti, vôbec každé otvorenie, vzniklé dvihnutím nejakého príchlopu. (R. str. 323.)
zjačať, -ím, skríknúť: Azda nezjačia priveľmi moje záujmy. (Kukučín: M. v.)
zjagať sa, -ám sa, zaiskrit' sa, zalesknúť sa
zjajknúť, -nem: Žiak mu frknul medzi oči svätenej vody a čert zjajknul od ukrutnej bolesti. (Dbš. Pov.)
zjalovieť, -iem: Vtipy tvoje všetky žjalovely. (Zbr. Lžd.)
zjarabieť, -iem
zjarčiť, -ím = rozryť: Voda zjarčí nám často lúky, polia, stráne a úbočia. (Zátur.)
z jari, *prisl.*
zjasnieť, -iem: Slnko chýlilo sa k západu; vidno ho síce nebolo, no zjasnené oblaky ho prezradzovaly. (HVaj. V. 9.)
zjasniť, -ím
zjastrabelý
zjastrabieť, -iem, v jastraba sa premeniť; odnárodníť sa
zjastriť, -ím: Janko sa obzerá a nado dvermi zjastri dač pekného. (Č. Čít.)
zjašený: Behal ako zjašený. (Č.

Čít.) — Zlatovláska zjašená, nastrašená vybehla. (Dbš. Pov.)
zjašiť, -ím = splasiť
m. zjať *piš*: vziať
zjatriť, -ím; **zjatrovať**, -ujem: z. ranu
zjav, -u: Pozerá na jej vábny zjav okolo ohniska s úľubou, oduševnením — zabúda na ňom oči, ktoré ako by sa pripíjaly, pritiahnuté kúzlom jej zjavu. (Kukuč: Dom v str. II. 111.)
zjavenie, -ia, oznámenie skrytého tajomstva
zjaviť, -ím; **zjavovať**, -ujem = oznámiť, ukázať, na javo dať; — **sa**: V zrkadle sa všetko zjaví. (Č. Čít.)
zjavný = zrejmý
zjedať, -ám *ϕ.* zjesť
m. zjednali si priechod, *piš*: vymohli si priechod
zjednať sa *ϕ.* **sjednať sa**
zjednodušiť, -ím; **zjednodušovať**, -ujem
zjemnieť, -iem
zjemniť, -ím; **zjemňovať**, -ujem: z. cit, mravy
zjesť, zjem, zješ, zje; zjedz, zjedný; **zjedať**, -ám: Bodaj ho psi zjedli. (Zátur.) — Ba tak pasie oči po ňom, ako čo by ho chcel zjesť. (Sb. M. S.) — Mrle ho maly od dlhého času zjesť. (Dbš. Sl. pov. I.)
zježiť, -ím
zkade, *prisl.*: Ta sa obrátiť zkade vietor zaveje. (Chlpek. Dram.) — Zkade si?
zkadekoľvek, *prisl.*
zkaderuka-zkadenoha: To je len taký zkaderuka-zkadenoha.

zkadiaľ, *prisl.*: Už vie, zkadiaľ viator duje.

zlačnieť, -iem, lacným sa stať

zlačnieť, -iem, lačným sa stať, vyhladnúť

zľahčiť, -ím; **zľahčovať**, -ujem = ľahším robiť; potupiť: dobré meno zľahčiť

zľahka, *prisl.* = pomaly, zvolna

zľahodiť, -ím = ľahodným, príjemným urobiť: z. niekomu liek

zľahnúť, -nem = ochorieť; porodiť, (do kúta sa dostať, do pôlohu prísť, do postieľky prísť, za plachtu sa dostať): Zľahla mu žena. — **zľahnúť sa**: Moť v šatách sa zľahne.

zľákať, -am

zľaknúť sa, -nem sa: Mariška sa ľahko i zajaca zľakne. (Kľč. V.) — Skoro som sa tej hroznej zbrane zľakla. (Ph'd. IV.) — Ale tým viac zľakol sa nad touto zvesťou. (Lipa.)

zľaknutie, -ia

zľakomiť sa, -ím sa: Veľmi sa na to zľakomil. (Zbr. Hry.) — Nazdal si sa, hladoš, že sa ti na tvoje všivavé peniaze zľakomím. (Dbš. Pov.)

zľámať *v.* **zľomiť**

zľapať, -ám: Štúra a Hurbana cestou z Mikuláša hľadali a chceli zľapať.

zľaták, -a = zlatník (zlatý peniaz)

zľatistý: Potom zasvietila pekná hlava devy so zľatistými vlasmi. (Kukučín XXII.)

zľátiť, -im

zľatka, -y

zľatnícky: zľatnícke výrobky

zľatníctvo, -a

zľatník, -a, zlatý (strieborný) peniaz; remeselník, ktorý zo zlata a striebra robí

zľato, -a: Nasnášali mu aj darov a peňazstva hrôzu, že aj sedem ráz mohol odvážiť sa samým zľatom. (Dbš. Pov.) — Nášho pánov otec dal koč zľatom pozľatiť. (Dbš. Pov.) — Hodina ranná zľato doháňa. — Nie je všetko zľato, čo sa blyští. — Zľato bez rozumu bľato. — Zľato sa v ohni probuje. (Zá-tur.)

zľatobažnosť, -ti

zľatohlav, -u; **zľatohlávka**, -y

zľatonosný

zľatorez, -u

zľatoústý; sv. Ján Zľatoústý

zľatovka, -y, *pl. g.* zľatovák, zľatoviek

zľatovlasý: Začala jej hroziť, že zľatovlasého chlapca jej zľadrhne. (Dbš. Pov.)

zľatušký: Tak, môj zľatušký!

zľatý: Zľatý peniaz, prsteň, drôt; zľatá nádoba, ozdoba, ostroha. — Ja tvoj prsteň nosím, prsteň zľatý s bielym očkom, čo si mi dal pod oblôčkom. (Sl. sp. III. 86.) — Zľaté hodinky. — Zľatá bula (so zľatou pečatou). — Dvanásti sokoli, sokolovia Tattier, ako by ich bola mala jedna mater; jedna mater mala, v mlieku kúpavala, zľatým povojníčkom bola povíjala. (Ján Botto.) — A kdeže ten junák, tá tvár pekná, biela, to oko ohnivé, ako božia strela; čo v tej zľatej zbroji po horách si chodil a čo v každom boji predok vám zá-

vodil. (Č. Čt. I. 261.) — Remeslo je zlatá baňa (má zlaté dno). — Tam sme mali zlaté časy. — Duša moja zlatá! — Ty môj zlatý holúbok. — Plece k plecu, dobuďme si voľnosť zlatú. (Btt.) — Zlatá žila (hemoroidy). — Kto nedrží groš, zlatého sa nedočká. (Zátur.)

zlava, *prisl.*, s ľavej strany

zlava, -y, sníženie ceny; **zlaviť**

zle, *prisl.*: zle-nedobre. — Môj otec je veľmi zle. — Zle sa ti povedie; zle pochodíš. — Všetkým je dobre, len mne je zle. (Htt. Sl. ml.) — Suseda! vody, vody! ach, zle mi, zle prichodí! (Btt.) — Jano, Jano, zle gazduješ, rád krčmičky navštevuješ. (Veniec).

zlenivieť, -iem

zleňošiť sa, -ím sa

zlepšiť, -ím; **zlepšovať**, -ujem = napraviť, popraviť

zletieť, -iem, letným, teplým sa stať, steplieť

zležať sa, -í sa, ležaním sa skaziť

zlieniť sa, -i sa: had sa zlieni

zligotať sa, -ám, -cem sa

zlo, -a = zlá vec; nešťastie: Odstrániť veľiké zlo.

zloba, -y = zlosť, hnev: krutosť divej zloby; zloba odrodilstva. Neplač, že sa zloba rúti na slovenské plemä, že ťa všetko len kormúti a svet pravdy nemá: nedostaneš sa do neba slávy touto cestou, dupni nohou, zastaň seba umom lebo päťou. (J. M. Hurban.)

zlobiť sa, -ím sa; **zlobivý**

zlobivosť, -ti

Zloboh, -a, zlý boh, Černoboh
zločin, -u, prestúpenie zákona trestného

zločinec, -nca, zločinný človek

zločinný: z. skutok, človek, život

zlodej, -a = zločinec: domáci zl.; vačkový, kostolný zl. — Pred domácim zlodejom sa neukryješ. — Domáci zlodej najhorší. (Sb. M. S.) — Nebolo by zlodeja, keby nebolo ukrývača. — Domáceho zlodeja neľahko ustrežieš. — Malých zlodejov vešajú, veľkých púšťajú. (Zátur.)

zlodejský, zlodejovi príslušný; ukradnutý

zlodejstvo, -a

zloduch, -a = zlý duch, zlosyn

zlomenina, -y: zlomeniny stĺpov

zlomiť, -ím; **zlámať**, -em, niečo na dvoje al. viac častok rozdeliť: Zlomte oba krky! (Dbš. Pov.) — Choď s Bohom, aby si dakedy nemal ťažké srdce na mňa, že som ti vôľu zlomil. (Dbš. Pov.) — Pristali i na tom jeho rodičia, lebo mu v ničom vôľu zlomiť nechceli. (Dbš. Pov.) — Turci k nemu šturmovali, na sklepe dvere zlamali. (Sl. let. I.) — Bola som na tráve v kubínskom chotáre, hájnik ma naháňal, bodaj nohu zlamal. (Sl. sp. I.) — Za svet by mu vôľu nezlamal. (Sb. M. S.) — Kto zlomí skorej nohu, či ten, čo spadne s hrušky, a či ten, čo s vysokej veže? (Ten čo s hrušky, lebo skorej doletí na zem.)

zlomkovitý, necelý

zlomkový

zlomkrky *prisl.*: Hnať sa o zlomkrky.

zlomok, -mku, lomené číslo, počet

zlomyselník, -a; **zlomyselnosť**, -ti

zlomyselný: z. žena, závistník,

povaha; zlomyseľné poškodenie cudzieho majetku

zlopovestný

zlorečený = prekliaty

zlorečiť, -ím, zle hovoriť, kliať, preklikať: Tak zlorečí, zúri bez seba pýchou nadutý tyran ten. (Btt.)

zlorečný, sklonný zlorečiť

zlosť, -ti = zlá povaha; hnev;

Najprv svoje karhaj zlosti,

potom cudzie haň krehkosti. (Gavlovič.) — Zlosť ťa berie,

a ešte musíš peknú tvár ukazovať. (Zátur.) — Od zlosti ho

puká. — Zlosť rozum zaslepuje. (Zátur.) — Ľudský jazyk

— veľiká zlosť. (Htt. Sl. ml.)

— Dobre ma neroztrhne od zlosti. (Sb. M. S.)

zlostiť, -ím, do zlosti privádzať;

sa = hnevať sa: Zlostil sa na

samého seba. (Phřd. IV.) —

Bývala v kráľovskom zámku

istá stará baba a túto veľmi

zlostilo, že sa kráľ takto oženil. (Dbš. Pov.) — Zlý chlapec

sa zlostí len zo samej zlosti. (Hdž. Šlab.)

zlostne, *prisl.*: Škoda našej lásky,

že sa nám tak tratí, kto nás

zlostne rozlučuje, nech mu

Pánboh platí. (Sl. sp.)

zlostník, -a: Zlostný zlostník

z pekla. (S. Chalupka.)

zlostný: Dobrí sa zlostných ne-

boja — čo by sa ich báli? Boh má zbroje, svet bez zbroje, Boh veľký, svet malý! (A. Sládkovič.)

zlosyn, -a = zlostník, zločinec

zlotky, *prisl.*: Keď nechceš po do-

brotky, musíš po zlotky. (Dbš. Pov.)

zlovestný

zlovoľný

zlozvuk, -u = (disonancia)

zlozvyk, -u, *lepšie*: zlý zvyk

zľudný = prívetivý, vľúdny

zľudovieť, -iem

zluhať i zlyhať, -ám: Zlyhala

puška. — Revolučné hnutie

zlyhalo.

zľutovanie, -ia

zľutovať sa, -ujem sa; **zľútiť sa**,

im sa nad niekým: Srdce ženské

zľúti sa nad ukrivdeným. (Tim-

rava.)

zlý, horší, najhorší: Dobrá zvesť

ide ďaleko, zlá ešte ďalej. —

Prchivosť — zlý radca. (Zbr.

Lžd.) — Bez ochoty — zlé robo-

ty. (Zátur.) — Nastaly zlé časy.

— Podme, podme pospolu, od-

hodme preč zlú vôľu. (Sb. M.

S.) — Nemajte mi za zlé. —

Pán Boh s nami a zlé preč!

zlyhať v. zluhať

zmáčať, -am; **zmočiť**, -ím

m. zmáhať sa *piš*: vzamáhať sa

zmäkčiť, -ím; **zmäkčovať**, -ujem:

Umko tatranská, čo hravými

lutny strunami zatvrdlé srdcia

zmäkčuješ. (Hollý.)

zmäknuť, -nem

zmalátnelý = mdlý, ochablý

zmalátnieť, -iem, ochabnúť po cho-

robe, po nešťastí

zmalomyseľníeť, -iem

zmaľovaný

zmaľovať, -ujem: Posledný súd mu zmaľoval. (Holl.) — Pri obede, keď najlepšie hodovali, princezka si matku svoju zmaľovala a potom jej ten obrázok dala. (Dbš. Pov.)

zmámiť, -im

zmar, -u = zmarenie: na zmar vyjsť

zmariť, -ím, na zmar priviesť, skaziť, zničiť

zmárniť, -im: Kto mi vráti zašlé časy, čo ich mladosť zmárnila. — A kráľ mu prisľúbil, že ak toho draka zmárni, istotne jeho dcéru dostane. (Dbš. Pov.) — Ako si sa osmelila toľký národ zmárniť, aj kráľa a kráľovnú dokaličiť, aj ich dievku zakliať... (Dobš. Pov.) — **sa**: Radšej sa zmárnim (zabijem sa), ako by som to trpela. (Phřd. IV.)

zmaškrtit, -ím

zmátať, -am, -cem = v neporiadok uviesť, spliesť: z. rozum, hlavu

zmätenie, -ia; **zmätenosť**, -ti

zmätený = neporiadny, nejasný

zmätok, -tku: Nastal veľiký zmätok. — Zmätky politické. — To zavinilo tým väčší strach a zmätok u našich. (Lipa.)

zmelčiť, -ím, plytkým, melkým urobiť: rieku. — Vietor zmelčuje prístav vytlačovaním vody do mora.

zmeliť, -ím: Lomidrevovi krv z prstov vysíkla, ale drakovi v prstoch koštiale sa zmelily. (Dbš. Pov.)

zmena, -y = zmenenie: Veru, keby starý Kupec dnes tak z hrobu vstal, sám by sa začudoval nad toľkou zmenou. (Kukuč. VI. 8.)

zmenáreň, -ne

zmenenie, -ia

zmeniť, -ím = iným robiť, premeniť, zinačiť: Planý človek zlostne uškodiť nám mieni, ale to Boh často na osožnosť zmení. (Zátur.)

zmenka, -y: zmenka je splatná, je sročná, na oko, na príkaz, po zvyku, po videní: Dám ti na to zmenku. (HVaj.)

zmenkový: zm. právo, zm. rubopis; zm. platobný príkaz

zmenšenie, -ia

zmenšiť, -ím; **zmenšovať**, -ujem; — sa

zmerať, -iam = odmerať

zmeravenie, -ia

zmeravenosť, -ti = (lt. topor)

zmeravelý; **zmeravený**: Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá, tá ruka zmeravená meč odňať si nedá. (S. Chalupka.) — Vrelo bozkáva ruku zmeravelú. (Sldk.)

zmeravieť, -iem = stuhnúť: Zmeravel som od ľaku.

zmestiť sa, -ím sa: Všetko sa mi tam zmestiť musí. (Bern.) — Dobrých sa mnoho zmestí.

zmeškať, -ám: Dobre, že sa ponáhľal; len hodinu nech zmešká, už by ti mu bolo po všetkom. (Dbš. Pov.)

zmetať, -ám, -cem: Krpce zmetal (= umrel). (Sb. M. S.)

zmiasť, zmätiem = v neporiadok

uviesť, spliest'; — **sa**: Premeny v citoch boli také rezké a rýchle, že konečne zmiatol sa celkom. (HVaj. V. 109.)

m. zmienený *piš*: spomenutý.

zmieniť sa, -im sa o niečom

zmienka, -y: Zmienky o tom nebolo.

zmierniť, -im; **zmierňovať**, -ujem;

— **sa**: choroba, zima **sa** zmiernila

zmija, -e = had

zmiznúť, -nem: Zmizol ako hmla.

— Zmizol zopred očí, ako by sa bol prepadol. (Rr.)

zmladi, *prisl.*, od mladi

zmladiť, -iem

zmladiť, -ím; **zmladzovať**, -ujem:

Ona každú chvíľu mi zmladila. (Sldk.)

zmladnúť, -nem, mladým sa stať

zmlátiť, -im = vymlátiť; zbit': z.

zbožie cepom; niekoho kyjom

zmliaždiť, -im; **zmliažďovať**, -ujem

zmlieť sa: Zmlelo sa mu na

chrbát. (Kuhuč. X.)

zmlíknuť, -nem: Zmlíky piesne.

(Btt.)

m. zmocnenec *piš*: splnomocnený

zmocnieť, -iem; **zmocnievať**, -am:

Národná vec zmocnela. —

Chlapec so dňa na deň zmoc-

nieval. (Dbš. Pov.)

zmocniť, -ím; **zmocňovať**, -ujem

= mocným robiť, zosilniť; — **sa**

niečoho: Národa sa zmocnil

duch mátežný. (Zbr. Lžd.) *m.*

zmocnila sa ho mdloba, *piš*:

obklúčila ho mdloba; *m.* zmoc-

ňujem ho, *piš*: splnomocňujem

ho...

zmôcť, **zmôžem**, **zmohol**: Jeden

človek málo môže, ale celý národ veľa zmôže. (Phfd.)

zmočený

zmočiť, -ím; **zmáčať**, -am = na-

močiť, pomočiť, rozmočiť, za-

močiť

zmodrieť, -iem = zbelasieť, zosiniť

zmok, -a: Niekde až podnes sa verí

v zmoka, ktorý v podobe

zmoklého vtáka peniaze, vraj,

prináša; zmok mu nosí, hovo-

ria o tom, čo chytro zbohatne.

zmoklý

zmoknúť, -nem: Zmokol ako myš.

(Zátor.) — Devuška bola zmok-

nutá až do poslednej nitky.

zmoriť, -ím; **zmárať**, -am, sily

pozbaviť: Ale na tretí deň hlad

tri razy horší opásal ho a zmoril

tak, že už ledva nohy za sebou

vliekol. (Dbš. Pov.)

zmotať, -ám = zmiast', spliest';

iné je smotať = svinuť, svíjať

(dovedna): Bože môj, Otče môj,

veď je ten svet zmotaný! Čo

vystojí, čo vystojí chudobný

poddaný. (Veniec 61.)

zmrhať, -ám = prehajdákať, pre-

márniť, potroviť: peniaze, ma-

jetok

zmrk, -u = Vošiel na zmrku do

krčmy človek neznámy. (Zbr.

Bájky.)

zmrkať sa, -á sa; **zmrknúť sa**, -ne

sa; zmrklo sa. — Už sa bolo

hodne zmrklo. (Dbš. Sl. Pov. I.)

zmrťvieť, -iem

zmrva, **zmrvenina**, -y: A tu tá

zmrvenina na široko na d'a-

leko sa roznášala a zrno čisté

ako zlato na zemi ostávalo.

(Dbš. Pov.)

zmrviť, -ím = zdrobiť, pokrčiť; pokaziť: List kráľovský zmrvil hnevne v ruke a strčil do vrecka bez čítania. (Zbr. Hry.)

m. zmrzačiť *piš*: dokaličiť

zmrziť: Zmrzela ho dobrá vôňa (= že sa dobre mal). (Zátor.) — Ide on, ide za tie tmavé hory, klobúčik na očiach a nič nehovorí, len kedy-tedy zbroj mu zaštrkotá; čo ho to zmrzelo, či zlé, či dobrota? (Čjk.)

zmrzlý

zmrznúť, -nem; **zmŕzať**, -am: Do poly zmrzol.

zmučiť, -ím = umučiť

zmudrieť, -iem: Škodou svojou zmudrel. — Veď ty zmudrieš, keď sa udrieš.

zmučovatieť, dostať muchy (o hrachu, fazuli, šošovici)

zmútiť, -im: Veľké dobrodenia ho zmútily. (Kukučín: M. v.) — Zmútiť mlieko. — Zmútiť vodu (skalit'). — Zmútil sa mu zrak. (Ph'd. I.) — To mu hlavu zmútilo. (Dbš. Pov.)

zmužilosť, -ti = udatnosť: Zmužilosť, chlape, v slove tak, jak v čine! Si v službe pravdy: nemáš sa čo ľakať. (Ph'd. IV.)

zmužilý = udatný

zmužnieť, -iem: Zmužnel, je ešte krajším. (Ph'd. III.)

zmýlený

zmýliť, -im: Zmýlili cestu a zablúdili do hôr. (Dbš. Pov.) — **sa** = chybiť: Aj starý tkáč niekedy sa zmýli.

značiť, -ím = znamenať: Oko tvoje smútok značí. (Čjk.)

značka, -y = znamenie

značky: Len si ľahni hore značky (na chrbát, hore tvárou). (Dbš. Pov.)

značný: značné ceny; značný počet

znáhla, *prisl.*

znáhliť, -im; — **sa** :

znachor, -a, v bájosloví slov. = zázračné dieťa, čo veľmi múdro rozpráva: Tak povstali zvláštne sbory žrecov všakových, volchov, koldunov, černokňažníkov, hadačov, znachorov, veštcov. (Č. Čít.) — O deťoch veľa vtipne hovoriacich povedia, že to celý znachor. (Dbš. Obyč.) — Húšťavami vidno túlať sa znachora: krásny chlapček, zlatý pásik tak šumno mu telo zdobí. Ale znachor veľký šibal, voždy myslí na nezdoby. (HVaj. Tat. a m.)

znak, -u = znamenie; vlastnosť, podľa ktorej vec od veci rozoznávame: Že sme sa sem dostavili, to je znak vďaka našej. (Zátor.)

znalec, -lca (expert)

znalosť, -ti = znanie: znalosť jazyka; prenikavá znalosť ľudí

znalý = znajúci: Bol znalý tej reči, ktorou v Zadunajsku rozprávali. (Cz.)

znamenáť, -ám; **znamenávať**, -am = znamenie robiť, vyznamenávať, smysel mať: znamenať krížom = spraviť znak kríža, prežehnať. — Hlavička ma bolí, srdiečko vo mne hrá, ach beda, prebeda, čože to znamená. (Sl. ps.)

znamenie, -ia

znamenitosť, -ti = výbornosť, vzácnosť

znamenitý = dôležitý, zvláštny, vzácny, výborný: zn. človek = slovutný

známka, -y, znamenie na poznanie niečoho: ochranná známka; poštová známka

m. **známo piš**: známe: každému je známe

známosť, -ti: známosť urobiť. — On ju nepoznal, ale ona sa mu dala do známosťi (dala sa mu znáť). (Dbš. Pov.) — Po starej známosťi zastavili sa u toho kráľa. (Dbš. Pov.) — Treba ho najprv spoznať. Lebo známosťi prenáhlené nebývajú dobré. (Kukuč. Dom v str. I. 41.)

známy

znaničhodnieť, -ie = skaziť sa

znanie, -ia

znárodnieť, -iem: Mnohé piesne Hurbanove na Slovensku znárodnely.

znásilniť, -í; **znásilňovať**, -uje

znásobiť, -ím; **znásobovať**, -ujem

znášať, -am: znášať krivdu, posmech, útržky; *v.* **zniesť**

znáť, znám = vedieť: nezná cesty.

— Kamaráti, s vami je len radosť byť, bo vy znáte, jak sa sluší vínko piť. (Ppk. II. 28.) — Pred naším sa domom lipka puká, kukučka v zelenom háji kuká; koľko mi rokov dáš, kým pôjdem na sobáš? povedz, keď znáš. (Č. Čt. I. 132.) — Keby dali ešte raz vyherať, znala by ja, komu mám rúčku dať. (Sl. ps.) — Pod javorom dievčina kukulienku zaklína: Po-

vedzže mi, ty to znáš, kedy pôjdem na sobáš? (Btt. Sp. 166.)

— Najlepšie ja sám znám sily svoje. (Zbr. Lžd.) — Bez daždička vädne kvet, bez Janička pustý svet; kebych znala k nemu cestu, letela bych k nemu hneď. (Sl. sp. IV. 135.) — Hučí voda a s kameňa na kameň sa roní: čo mladí tam hovorili, zná len Boh a oni. (Chlpek. Sp. 82.) — Lepšie dačo znáť, než mnoho mať. (Č. Čt.) — Radila sa s každým, kto len čo poradiť znal. (Sb. M. S. I. 57.) — Statný len to je šuhaj, čo mrieť zná za blaho bratov. (Ppk.) — Šuhaj zná hrať na husliach. (Ht. Sl. ml.) — A že dobre drotovať znám, nuž si dobre i platiť dám. (Sl. sp.) — Neznal sa vykrútiť. (Zatur.) — Ja ho znám po hlase. — Bolo to na ňom znáť. — Nič nedá na sebe znáť. (Dbš.) — My sa dobre známe.

znateľ, -a = znalec: zn. jazykov. Bol dokonalým znateľom klasickej spisby. (P. Tóth.)

znateľný: ..., ktoré zanechaly znateľné stopy v dejinách Slovanstva.

znázorniť, -ím; **znázorňovať**, -ujem
znectiť, *vlastne zneuctiť*, -ím, cti zbaviť

znečistiť, -ím; **znečisťovať**, -ujem;
— *sa*: z. sa hriechom

znehodnotiť, -ím; **znehodnocovať**, -ujem

znechať sa, -ám sa na niekoho = spoľahnúť sa: Chlapec je kuriplach, na neho sa nemôžeš znechať. (Phřd.)

znychutený

znychutiť, -ím; znychucovať, -ujem
= nechutným robiť; — **sa**: Už sa mi to u vás znychutilo.
— Stav učiteľský sa mu znychutil.

znelka, -y, sonet, báseň lyrická
znelúbiť sa, -im sa: Hneď prvý pohľad na tohoto človeka znelúbil sa mi. (Koll.) — Znelúbilo sa mu to. (Zátur.)

znemieť, -iem = onemieť: Uši obluchly, ústa znemely. (Sládkovič.) — Všetko je ináč! Už aj vy poeti zanechali ste naše vonné kraje: darmo z papradia bájny balzam vlaje, darmo mušička svätøjanská svieti. Víly, rusalky znemely, znemely, les je len na to, aby dával drevo; už viac hymnami lístie neševelí, už ani riava pieseň nezaspieva, temno a pusto! Bieda len a hrôza, skončená báseň — počala sa próza! (HVaj. T. a m.)

znemožniť, -ím; znemožňovať, -ujem = nemožným robiť

znemravniť, -ím; znemravňovať, -ujem; — sa: Zlou spoločnosťou mládež sa znemravňuje.

znenáhla, prísl.

znenávidieť, -ím

znenazdajky, prísl. = nenazdajky:

Len čo to z huby vypustil, zamihotalo sa znenazdajky svetielko pred nimi. (Dbš. Pov.)

znenazdania = nenazdajky

znenie, -ia = hlas; obsah

znepáčiť sa, -im sa: Znepáčilo sa vám dačo? (Kukuč.: M. v.) — Stojí šuhaj na ulici, kamarát mu ukazuje, kde mu stojí premilá.

Prosím, braček, neukazuj, tá sa mi znepáčila. (Sl. sp.)

znepokojíť, -ím; znepokojovať, -ujem: Ak som vás znepokojil v tichej domácnosti, odpustite mi.

znesiteľný

znesväcovať, -ujem; znesvätiť, -ím
znesvariť, -ím; znesvarovať, -ujem
niekoho s niekým

znešvarený: z. nemčinou jazyk

znešvariť, -ím: z. kraj baníckym kopaním

znetvoríť, -ím; znetvorovať, -ujem
= spotvoríť

zneuctiť, -ím; zneuctievať, -am
= zhanobiť

zneuznať, -ám; zneuznávať, -am

zneužiť, -žijem; zneužívať, -am niečo i niečoho

znevážiť, -im; znevažovať, -ujem: Ha, ten sväté veci znevažuje a božské svetlo života chce tieniť. (Sldk.) — Kto starých znevažovať príležitosť hľadá, tomu ako nehodnému Boh starosti nedá.

znevidieť sa, -vidím sa = znelúbiť sa, znepáčiť sa: Jemu sa to znevidelo naveky len tie knihy čistiť. (Dbš. Pov.) — Znevidel sa hosťom obsah hovoreného.

znezrady, prísl.; **znenazdania**:

Ochorel znezrady na zapálenie pľúc. (Kukučín: M. v.) — Ale zas preskočiť znezrady do veľkého bohatstva nie je na osov chudobným. (Kukučín: M. v.)

znežnelec, -lca

zničiť, -ím: Slovanstvo nezničí na tom svete žiaden! (Veniec 35.)

— Teraz i reč slovenskú chceli by zničiť bežari. (Ppk.) — Dúfala som obnoviť tým šťastie, ale som ho zničila. (Zbr. Lžd.)

zničomnieť, -ie

znikade, prísl. = odnekiaľ

znikadiaľ, prísl. = znikade

zniest', znesiem; znášať, -am; iné

je sniest', snášať (niečo dohromady alebo shora nadol): To je moc na koňa, čo ten človek znesie. — Lepšie malú krivdu zniest', ako veľký proces viesť. (Dbš.) — Chcel ho zniest' zo sveta. (Zbr. Lžd.)

znieť, znie, zneje: Aby to v ušiach pekne znelo. — Vy, ktorí najviac o voľnosti zniete, sami ste biedni otroci. (Hroboň.) — Vysoké lúčiny znely trávnicami. (Phfd. II.)

znikade, prísl.

znikiaľ, prísl.

m. zniknúť piš': vzniknúť

znivočený: z. blahobyt

znivočiť, -ím = zničiť: Nie pre seba ich on do boja vyviedol, lež aby nespravodlivosť znivočil. (Lipa.) — Dobré dolniakovi orať po rovine, pluh mu neostáva státi po skaline; ale my horniaci po skalách oreme, volky znivočíme, pluchy vyderieme. (Č. Čt. I. 20.) — Ludomilné tvojho ducha dielo znivočil duch Maďarov márnivý. (Hdž.) — Ved' niet väčšej na svete tom straty, ako keď poctivosť znivočí psota. (Ppk.) — Tak hľa! dávnu tvoju krásu znivočil zhubný dych času. (Ppk. II.) Tu shromaždil osud

neslýchaný celú kľatbou stíhanú rodinu, aby jednou znivočil ju ranou. (Zbr. Hry. 253.)

znoj, -a = pot: Ale tí, ako len mohli, popchýnali kone, že sa len tak v znoji zvárali. (Dbš. Pov.) — Žrebec Činko, jako sneh z čista neba spadlý, celý pokrytý bielou znoja penou. (Sldk.: Mart. 6.) — Kráča, stúpa a znoj mu tečie s čela. (Dbš. Pov.) — S čela sa cedí znoj cícerkom. (Kukuč. III. 31.)

znosený = obnosený

znosiť, -ím niekoho, vyhrešiť (ostro): znosiť niečo: A už jej palce začaly svietiť z tých čižiem, čo ich tak znosila (zodrala). (Dbš. Pov.)

znova, znovu, prísl.: Kniha znovu vydaná. — Hole, moje hole, vy ste svety moje, keď po vás prechodím, ved' sa znovu rodím. (Zatur.)

znovuzrodenie, -ia

znútra, prísl.: Strašné hučanie znútra stále sa ozývalo. (Holl.)

znútrajší, -ia, -ie

zob, -a; zobák, -a = vtačí pysk, nos

zobať, zobem; zobnúť, -nem: Vrabce na humne zrno zobú.

zobecnieť, -iem

zobidovať sa, -ujem sa = uraziť sa: Mamo! zobiduje sa zdurený, čože ma tak kváčete? (Dbš. Pov.)

zobjať, zobjímem; zobjímať, -am: Tu vkročí slávna mať jeho a dieťa si zobjíma. (Č. Čít.) — Tu ju zobjal tuho kolo drieku. (Phfd. IV.)

zobkať, -ám: Ona si sedí, zobká jahody. (Sldk.) — Predo dvermi zobkajú si jarabaté sliepocky. (Rázus: Svety I. 9.)

zobky, -ov: varený bôb na zobky jest'. — Navarila mu hrachu len tak na zobky (aby si bral len rukou bez lyžice). (Dbš. Pov.)

zobliekať, -am; — **sa**: Ako sa zobliekla, začuje v chyži dýchanie. (Dbš. Pov.) — Prídu Nemci, zoblečú ťa do naha, keď im nemáš čo dať. (Klčk.)

zobnúť v. **zobať**

zoboľ, -a = hrvoľ

zobracať sa, -ciam sa

zobraziať, -ím; **zobrazovať**, -ujem: Ztadiaľ na Vršatca skalné zabehneme temä, tam zobrazím, čo sme boli, snád' aj, čo budeme. (Ppk.)

zobudíť, -ím; **zobúdzaf**, -am: Vlci vytím pastierov zobúdzajú v košiari. (Ph'd. III.) — Spala deva, spala málo, obraz jeden ju zobudil. (Sldk.) — Núdza zobúdzá, zobudila aj túto (ženu). (Dbš. Sl. pov. IV.) — Keď odvaríme, potom ho zobudíme a nachováme. (Dbš. Obyč.) — Leží šuhaj za humny, ktože ho tam zobudí? Príde dažďák búrlivý, ten ho veru zobudí. (Sb. sl. ps. II.) — Núdza do roboty zobúdzá. (Hdž. Šlb.) — Zrána už od svitu v húšti na prútkoch sám vysedáva, piesňou tvorstvo svojou lúbeznou zo sna zobúdzá. (Ppk. I.)

zobrykovať sa, -ujem sa = oboriť sa: Vetrík sa z driemot strhol a špatne sa zobrykoval na

matku, čo ho tak šklbe.. (Dbš. Pov.)

zocnieť sa: zocnelo sa mi

zočiť, -ím = uzrieť: Keď však jeden vyhrabal zrno z mrvy a druhý tvrdil, že on ho zočil prvý a chceli ho mať oba, vznikla medzi nimi zloba. (Zbr. Báj.) — Chlapec, ktorý prvý raz mravenište zočil, s otázkou k otcu, odkiaľ hrba tá, priskočil. (Zbr. Báj.) — Len čo to zočili, dali sa do hlasitého smiechu. (Nitr. VI.) — Dúfal som v chráme zočiť syna, abych sa s ním rozžehnal na veky. (Zbr. Lžd.)

zoči-voči, *prisl.*

zočina, -y: zočinu zaspať (zočina je, keď človeku príde „z očí“. V Turci). (R. str. 324.)

zodpovedať, -ám; — **sa** niekomu: Za toto sa budete zodpovedať! (Kukuč. III. 115.)

m. zodpovedave tomu *piš*: primerane tomu

zodpovednosť, -ti: Kto má dost' smelosti prijať zodpovednosť? (Nitra VI.) — Ja za neho ručím, ja prijímam zodpovednosť na seba. (Kukuč.: Dom v str. I. 156.)

zodpovedný: z. redaktor

zodrať, -deriem, zodral: z. šaty, čižmy. (R. § 157. 4. b) — A čo zoderiem ruky po lakte, nohy po kolená. (Dbš.)

zodrieť, -driem, zodrel (R. § 160. Pozn. 3.)

zodvihnúť, -nem: A keď ti on kľakne, zodvihne dva prsty, potom budeš vidieť, že je už tvoj

istý. (Sl. sp.) — Menšie je od kopyta a zodvihne kyľu žita (nácesta = kvasnice). (Sb. M. S.)

zohavený

zohaviť, -ím; **zohavovať**, -ujem = zohyzdiť

zohnúť, -nem; **zohýnať**, -am; **zohýbať**, -am: Večer sa začne milý žobrák od zimy triasť a stonať a jajkať a zubami drkotáť, tak že tieto tam dnu ani oka zohnúť nemohly. (Dbš. Pov.) — Drobecký sa usmieval, ako zohýnal pred hostinským, hoci mu nebolo do smiechu. (Kukuč. XXIII.) Krčmárove oči zajasaly. Už ho má, cigániska! Zohýna ani vajda! (Kukuč. XXIII.) — Zohýbaj ma mamko, pokiaľ som ja Janko.

Zohor, -a, miestne meno: v Zohori

zohrdiť, -ím

zohriať, -hrejem; **zohrievať**, -am; — **sa**: Keď ti je zima, pod' sa zohriať. (Dbš. Pov.)

zohýbať v. zohnúť

zohyzdiť, -ím; **zohyzďovať**, -ujem = zohaviť, zhanobiť

zochabiť, -ím, zanechať, zabudnúť: Keď verbujú, budú brat'! Dajú koňa i šaty i klobúčik rohatý, a do ruky karabín, už ťa, milá, zochabím; zostaň, milá, komu chceš, už ty moja nebudeš. (Sb. M. S.) — Vábil si ma, vábil, dokiaľs' ma nezvábil a jak si ma zvábil, tak si ma zochabil. (Koll. Zp.)

zôkol-vôkol, *prísl.*: A tá naša rodinka, tá slovenská čata, už vám je zôkol-vôkol od vra-

hov obstatá. (S. Chalup.) — Hrad leží na vrchu značne vysokom, že vidí temer celý kraj zôkol-vôkol. (Sl. Let.)

zolvica, -e; **zolovka**, -y, žene mužova sestra

zomdlený

zomdlieť, -iem = omdlieť: Jaj, skríkla mamička, sedajte konička, idte po farára, zomdlieva Anička. (Sb. M. S.)

zomlieť, -melem, zomletý: Viezol raz do mlyna raž zomlieť. (Dbš. Sl. p.) — Či mi tú pšeničku zomelete? Nezomelem, pyľfa nemám. (Sb. sl. pies.) — Zomlelo sa mu na chrbát.

zomletý

zomrieť, -iem, zomretý = umrieť: Tak sme tu oba ležali, ja mrúci, on zomretý. (Lipa II.) — Mladý môže zomrieť, starý musí. — Slovo mu na jazyku zomrelo. (Vlč.) — Za národ ja chcem žiť aj zomrieť, ale za národ svoj slovenský!

zopakovať, -ujem: Janko včas ráno vstával, aby si ešte raz zopakoval lekcie. (Kukuč. XIII.)

zopäť sa, **zopnúť sa**, -pnem sa = vzopäť sa: Sivky sa zopäly a zabočily vľavo. (HVaj. BD. II.)

zopierať sa, -am sa; **zoprieť sa**, -iem sa = vzpierať sa, na odpor sa postaviť

zoplaniť sa, -í sa

zopsiť sa, -í sa; **zopsuť sa**, -uje sa = skaziť sa: Bolo, bolo, ale sa zopsulo. (Sb. M. S.) — Zapľuvala mu tri razy do očí, hovoriac: Boh daj si sa zopsil. (Dbš. Sl. p.)

zora, -e (podľa „ulica“, lebo sa toto slovo kedysi mäkko vyslovovalo: zor'a, rus. zarjá): Ej, spodobaly sa mi tie líčka červené, bielym mliečkom, zorou červenou farbené. (Sl. sp.) — Oči jasné jako zora, tvár biela ako ľalija a v nej dve ruže ako karmazín. (Opis paničky.) (Dbš.) So zorou ráno vstávať. (Čjk.) Už zora ligotala na východe, už sa deň blíži. (Lipa.) — Bol to za párik: šuhaj ako slnce a dievča ako zora. (Dbš. Pov.) — Novohradskými už za horami zora bronieť započína. (Sládk.) — Spí on už hlboko, oj, a z toho spania neprebudí ho už zlatá zora rannia. (S. Chlpk.) — V Nový Siget bijú bez ustania, bez ustania útoky naň robia odo zore až do šerej noci. (Č. Čt. I.) — Svetlo slnečné volá sa zora, svit, večer žiara, cez deň jas, jag. (Hdž. Čít.) — V čas k ránu, keď požltkavým východom len slabá ešte zora hrala, vstal z loža celkom čulý, zdravý. (Pohľad. IV.) — A s tou švárnou družinou chodí on po horách pri slnci a mesiaci pri hviezdach a zoriach. (Btt.) — Už bol večer, zore sa rozťahly na západe. — Pri zoriach jeho tvár bola osvietená. — Staršia ostala sama na ceste, zaliatej skvelým svetlom zôr. (Kukuč. XXII.) — Hore, hore — už sú zore (vstávajúte, už svitá)! (Zátur.) — Zore sú zapálené, bude vietor. (Zátur.) — *zmenš.* **zorenka**,

-y: Žalostivá kukulienka, zasmej sa! Mrákavou krytá zorenka, zardej sa! (HVaj.)
zorať, zor(i)em: pole, úhor
zorganizovaný
zorganizovať, -ujem = zriadiť, spojiť, sdružiť
zoriť sa, zori sa = počína svať: Zori sa zora, purpurovo blčí, Tatra hromami, more búrou zhučí. (HVaj. Tat. a more.)
zornica, -e; **zornička**, -y, tá jasná hviezda, čo ju vidíme hneď ráno na východe, hneď večer na západe. Keď ju vidíme ráno, voláme ju zornicou, keď ju vidíme večer, voláme ju večernicou. (Hdž. Čít.) — Vydriapala sa teda na jeden vysoký strom a tam čakala zorničku. (Dbš. Sl. p.) — Ukoristil i Turkyňu, pravú krásavicu, dcéru bega tureckého, krásnu sťa zornicu. (Ppk.) — Večerná zornička mihotala sa už na západe, ponáhľajúc sa za ligotným slncom. (Lipa.)
zoschnúť, -nem; **zoschýnať**, -am
zosilnieť, -iem, silným sa stať
zosilniť, -ím; **zosilňovať**, -ujem, silným robiť
zosilňovač, -a: zosilňovač zvuku = mikrofon
zosinieť, -iem, -ejem: Tak ma uštipla, že mi až zosinelo meno. (Zbr. Hry.)
zoslabiť, -ím
zoslabovať, -ujem
zoslabnúť, -nem, zoslabnutý = oslabnúť
zosmradený: z. vajce
zosmutnieť, -iem

zosňať, -snímem: Taký je, ako by ho s kríža zosňal (utrápený po chorobe). (Zátur.) — Naskutku dal pán Janka zosňať z kocha. (Dbš. Pov.)

zosnovať, -snujem, osnovu urobiť. niečo ustrojiť: z. reč, vraždu

zosobniť, -ím; **zosobňovať**, -ujem = predstaviť v osobe (personifikovať)

zosobňovanie, -ia = (personificatio)

zosoňovať, -ujem = zúžitkovať

zostariť, -iem; **zostarnúť**, -nem

zostávať, -am = ostávať; **zostať**, -nem = ostať: zostalo peňazí.

— S Bohom (z)ostávajúte!

— Pod slovenskou zástavou onedlho potom zostávali len dedinskí horlivejší kňazi a učiteľia, v mestách len jednotlivci, hotoví borit' sa na všetky strany. (Joz. Škultéty.) — Ale slovo

nápisané zvlášte ten osov má, že zostáva. (Hdž.) — Zostaň

tedy komu chceš, už ty moja nebudeš. (Sl. ps.) — Vríby obtínajú niekde asi každých osem rokov zo všetkých konárov, takže len vysoký peň zostáva. (Zátur.) — A my, milá, nič

nedbajme, stáli v láske zostávajúme. (Sl. ps.) — Slovenka som bola, Slovenkou zosta-

nem. — Osla hoci do Viedne poženieš, predsa zostane len oslom. (Sb. M. S.) — Išiel

Jób po Jóba, zostali tam oba (keď sa ani posol nevracia, ani ten, koho po posla poslali). (Zátur.)

(Zátur.)

zostrapatiť, -ím

zostríť, -ím = zaostríť, naostríť

zosuroviť, -iem

zošalieť, -iem

zošediviť, -iem

zoškľiviť, -iem: oškľivým sa stať

zoškľiviť, -ím; **zoškľivovať**, -ujem = oškľivým robiť; — sa: Rodičia v Sparte, chcúc deťom opilstvo zoškľiviť, opojili svojich otrokov. (Koll.) — Tu sa už sám nad sebou zoškľivil, taký otrhaný bol. (Dbš. Pov.)

zoškľivený: Ako zoškľivený remeň. (Dbš. Pov.)

zošľachtiť, -ím; **zošľachťovať**, -ujem

zošpatiť, -ím

zoštátniť, -ím; **zoštátnťovať**, -ujem

zotaviť, -ím; **zotavovať**, -ujem = zosilniť; — sa = posilniť sa

zotlieť, -ie

zotmiť sa, -í sa

zotrieť v. sotrieť

zotročenosť, -ti, stav zotročeneho

zotročiť, -ím; **zotročovať**, -ujem: Ducha nič nezotročí. (Čjk.)

zotrvať, -ám; **zotrvať**, -am

zotvárať, -am = pootvárať

zovňajší, -ia, -ie = vonkajší

zovňajšok, -ška = vonkajšok: Po zovňajšku niekoho posudzovať. — Takí ste vy, mužskí! Hľadíte na zovňajšok. On vás omámi, zaslepí — ostatok ani nevidíte. (Kukuč.: Dom v str. II. Sb.)

zovnúťorný

zovrieť, -iem: V malom hrnci chytró zovrie. (Zátur.) — Krv mu zovrela, bol by hotový krvavo sa pomstiť. (Kukuč. III. 107.)

zovrubný

zovšadiaľ, *prisk.*

zovšednieť, -iem; **zovšedňovať**,
-ujem

zovšeobecnieť, -iem

zozverieť, -ie

zožabiť sa, -ím sa = stať sa žabou:

Ale ty neber nič, dievka moja,
zožabila by si sa. (Dbš. Pov.)

zožltnúť, -nem

zožrať, -žeriem; **zožierať**, -am

zožúžoliť, -ím = spáliť na žúžol'

zpakruky, *prisl.*: Bičom -plesknúť

zpakruky (zahnať sa bičom

poza seba, alebo od seba na

pravú stranu). (Zátor.) — Len

švihol zpakruky, a dobre ju

šlahol. (Kukuč.: XXIII.)

zпамäti = nazпамäť

zпät i zпiatky, *prisl.*: Večer príď

zпiatky. — A tu zas s brehov

potoka zпiatky ženie sa voda

do rybníka. (Sb. M. S.) — K ve-

čeru vrátili sa zпiatky. (Phđ.

III.) — Šľachetnosť charakteru

jeho nedopúšťala mu, aby sa

pokúsil násilenstvom obsiah-

nuť zпiatky ten trón. (Lipa.) —

Vrátil sa s cesty, *nepiš*: vrátil

sa zпät s cesty; vydal mi z ko-

runy, *nepiš*: vydal mi zпät

z koruny. (R. § 225.) — *m.* zпät

vziať (*visszavonni*) *piš*: odvolať.

zпiatky *v.* **zпät**

zпiatočník, -a = reakcionár

zпiatočný: zпiatočný recepis;

právo zпiatočnej kúpy

zпlna, *prisl.*: Nemá zпlna roz-

umu. (Let. M. S.)

zпočiatku, *prisl.* = na počiatku:

Zпočiatku som tomu veril.

iné je z počiatku = zo začiatku:

Kniha pochádza z počiatku 18.

storočia.

zпод, zподod, predl. s gen.: Vy-

tiahol zпод kabáta revolver. —

Práca mu ide zпод ruky ako

voda. (Sb. M. S.) — Pod Mu-

ráňom stojí lipka zelená, zпод

tej lipky tečie voda studená.

(Sl. ps. Šf.) — Tu raz milý šuhaj

ostane na brehu a zпод neho vy-

letí kačica a pláva rybníkom

preč voľakdesi na druhú stranu

a stratí sa mu s očí. (Dbš. Pov.)

zпola, zпoly: nádoba zпola vo-

dou naplnená

zпomedzi, predl.: Zпomedzi vše-

tkých žiakov Janko je najusilov-

nejší. — Šafárik je najznámejší

zпomedzi všetkých (zo vše-

tkých) slovenských učencov. —

— Vykradol sa potichu zпo-

medzi svadobníkov a bežal do

kostolíka. (S. M. S.)

zпonad, predl. s gen. Zпonad

strechy kvapká. — Či sa vráti

slnko zпonad hory. (Sldk.)

zпoniže, predl. s gen.

zпopod *v.* **zпод**

zпopred, predl. s gen.: Zпopred

očí zmizol.

zпopri, predl. s gen.

zпovoľna, prisl. = pomaly: z. krá-

čať

zпoza, predl. s gen.: Slnko zпoza

hory vyjde. — Zпoza uhla stre-

lil na neho. — Kým zajdeme za

tú horu, zпoza hory do tábora.

(Veniec 27.)

zпrava, s pravej strany

m. **zпráva, -y, piš**: zvest' (ale do-

bre je: zпráva tajomníka pred

shromaždením spolku; výročná

zпráva)

zпravidla, prisl.

zpravodaj, -a; **zpravodajca**, -u
zpred, *predl. s gen.*: Zpred dverí.

— Zpred domu mi to ukradli.
zpredku, *prisl.*

zpriama, *prisl.* = priamo, zrovna:
Zpriama na nás hľadel, na
nás šiel. — Zpriama niečo po-
vedat'.

m. zpriamiť sa *piš*: vzpriamiť sa
zprosta, *prisl.*: Tak zprosta mu
to neprepáčim.

zprudka, *prisl.*

zprvopočiatku, *prisl.*

zprvoti, **zprvotky**, *prisl.*: Pokrú-
til otec hlavou a zprvotky ne-
chcel mu to dať. (Dbš. Pov.)

zprvu, *prisl.*: Zprvu ani nedbal
na reči. (Dbš. Pov.) — Adam
Burian hneď zprvu viac mojím
priateľom než učiteľom býval.
(Koll.)

zračíť sa, -ím sa; **zračievať sa**, -am
sa = zrejším sa robiť, zjaviť
sa, ukazovať sa, viditeľným
byť: Na tvári jeho zračil sa
hnev. (Kukuč.)

zračný = jasný, zrejímavý

zrada, -y: Hrob ten pre nás zra-
da čierna do tej zeme vykopa-
la. (S. Chalup.) — Na jazyku
vernosť, zrada v srdci. (Zbr.
Lžd.) — Zahor pomstou, kde je
zrada. (Phld. IV.) — Judáš
stal sa zradcom.

zradca, -u: Kliatba, peklo zrad-
com čiernym. (Phld. IV.)

zradiť, -ím; **zrádzať**, -am = ne-
priateľom vydať: Tajomstvo nie-
komu zradiť. (Zbr. Lžd. 94.)
— Ľud je nevďačný. Váž zaň
životom, zradí ťa. (Syt. Táb.) —
Zrádzali nepriateľom tajné ce-

sty. (Gr. Taj.) — On zradil ná-
rod, otčinu: kosti zradcu ne-
spočinú. (Btt. Sp.) — Kto raz
zradil otca, ten zradí i mater
a kto svoj ľud zradil, ten zradí
i vlast' a kráľa. (Pauliny Tóth.)
— Bez svedomia sa mu plazia
u nôh, bez svedomia zradia ho
v nešťastí. (Zbr. Lžd.) — Tým
zlodej sa zradí a pozná. (Koll.
IV.) — Klam zradí sa sám. (Zá-
tur.)

zrádnik, -a, choroba (epilepsia):
Sto zrádnikov teba metalo!
(Sb. M. S. I. 116.). — Dobre ma
zrádnik nevychytil (od strachu,
od hnevu, od zlosti). = zradca:
Da (aby) ťa tu, zrádniče, hriech
tvoj večne moril. Da ťa Boh
z milosti na veky vytvoril. (Cha-
lupka Sp.)

zradne, *prisl.*: I nechže sa aj nad
nami hrozná búra vznesie, ska-
la puká, dub sa láme a zem
nech sa trasie: my stojíme stále
pevne, ako múry hradné —
čierna zem pohlti toho, kto od-
stúpi zradne! (Samuel Tomá-
šik.)

zradný

zrádzať *o.* **zradiť**

zrak, -u, smysel videnia; z. ostrý,
bystrý. — Krátkosť, slabosť
zraku. — Zrakom farby roz-
deľujeme takto... — Diaľka
zraku. — Klam zraku (op-
tický). — Zľakne sa zrazu, okolo
pozerá, ako by vlčiu tmu mal,
zrak si pretiera. (Č. Čt.) —
Hájnik chráni les svoj ako oka
svojho zrak. (Phld. IV.) (Fial-
ka) kdekolvek si v tóni, zrak

môj ťa najde čakavý. (Ppk. I.) — Zrakma tajnýma okolo hodí. (Sldk.) — A ľudia von oblokmi na tie holé zeme zrakmi beznádejnými nemo pozerajú, s rukami složenými, čo bude, čakajú. (Lipa, II.)

m. zralý piš: zrelý

zrána, *prisl.* Zrána sa najlepšie kosí. — Žeň ovce na lúku hneď zrána, bude hustá smotana. — Pošla ona zrána do kostola.

zranavieť, -iem = dostať rany

zranený

zraniť, -ím

m. zrast piš: vzrast; m. zrastať piš: vzrastať

zratovať, -ujem (*nem.*) = zachrániť

zrazu, *prisl.*, odrazu, naraz, hneď: Zrazu vhodili sieť do vody, ale z razu nemali nič a hodili ju druhý raz. — V prsiach mi chrčí a nedá mi dýchať. Bojím sa, aby som zrazu neusnula na veky. (Phld. IV.) — Tu zrazu mu svitlo v hlave. (Dbš. Sl. p.) — Najprv voľným skokom chodí; zrazu sa uhne, hor' sa vyšvihne... (Č. Čít. I.)

zrebe, -í = kúdeľ, pazderie z konopí, z ľanu: Ľanu, konôp, pačesov a zrebí celé kopy. (Dbš. Pov.) — Nakrúti na triesku trochu zrebí. (Dbš. Obyč.) —

v. zhreby, -ov

zrebnatieť = drevnatieť

zrebný: Golier je hrubý, na rube i líci hrubá vrstva masti. Z neho kus hrubého, zrebného plátna sa opáľa. (Phld. IV.)

zrebový = zrebný: zrebový motúz

zredikať sa, -ám sa

zredlý: Strúčky vlasov biele, zredlé. (Phld. IV.)

zrednúť, -nem: Vlasy na hlave mu už zredly. — Obyvateľstvo dedín zredlo. (Joz. Škultéty.)

zrejmný = zreteľný: zrejmý dôkaz

zrelý: Po zreloom uvážení. — A ja schýlil som sa k zemi ako zrelý klas, keď sa blíži k žatve. (Dbš. P.)

zrenica, -e: Chráni si ho ako zrenicu oka. (Zátur.)

zrenie, -ia

zreteľ, -a = zrenie, pozornosť: Treba mať na zreteli.

zreteľný (*nepiš: zretedlný ani zretedelný*)

zrevať, -em: Tak ti zrevala, až sa hora lámala. (S. Chalupka.) — Tu zreve vrah slobody vo vzteku divom. (Btt.)

zrezať, zrežem, na kúsky porezať: sečku (dej dokonaný), *iné je srezať*: srezať halúzky so stromu

zrezka, *prisl.* = veselo, čerstvo: Zrezka do roboty! (Dbš. P.)

zriadiť, -im; **zriaďovať**, -ujem

zriasť, -im

zrieť sa, zrečiem sa, zriekol sa niečoho: úradu

zriediť, -im: z. víno vodou

zriedka, *prisl.*; **zriedkakedy**

zriedkavosť, -ti

zriedkavý: Zriedkavé ako biely havran. (Zátur.)

I. zrieť, zriem, zrejem (o ovocí): Či to dakto slýchal, že by v zime jablká zrely. (Dbš. Pov.) — Po poľi žitko zreje, už sa ľud chlebu raduje. (Zátur.)

II. zrieť, zriem = hľadieť, vidieť:

Mŕtvi vstanú zrieť nový deň.
(Phľd. III.)

zrkadielce, zrkadielko, -a

zrkadliť sa, -ím sa: V tej listine zrkadlí sa vtedajší stav krajiny. (Lipa.) — Strach a nádej sa na jej tvári zrkadlily. — Celý život Rimanov so všetkými ich mravy a obyčajmi zrkadlí sa v tomto chráme. (Koll.)

zrkadlo, -a; mn. g. zrkadiel: Do zrkadla sa dívať. — Zrkadlo v Gemeri ohledidlom volajú.

zrniť sa, -ím sa: Sadlo sa zrnilo, nenašlo sa v ňom mnoho vláken. (Kukučín: M. v.)

zrnitý

zrno, -a; zmenš. zrnko, zrnce, zrníčko, -a: z. zlata, soli, kadidla; z. piesočné; kávové zrnká. — Jačmeň je už do zrna vymlátený (všetok). — Zrno nedobre usušené potuchlo. (Zá-tur.)

zrobiť, -ím: Ide domov pomaly, ale dák z nechuti, čo krok robí, to stane, to hlavou pokrúti. (Btt. Sp.) — My zrobíme si poriadok sami. (Zbr. Hry.) — Idem na zámok ticho, nesmelo, prejdem na prstoch dvanásť chýž; tu sa v trinástej dač zabelelo, ja v strachu zrobím tri razy kríž. (Btt. Sp.) — Znať, že to zrobil povedome. (Phľd. IV.) — Ja tú nosím v duši povedomost', že som dobre zrobil, čo som zrobil. (Zbr. Hry). — Judáš predal za tricát strieborných Krista, u nás by sa našli mnohí, ktorí by to zrobili lacnejšie. (Zbr. Lžd.) — Ach,

sami dvaja čo v boji zrobíme?
(Č. Čít.)

zrodif, -ím; — sa: Dobrý rodzaj zemiakov časom sa zrodí. — Hej! Slovenka som ja. Tatry ma zrodily, ony ma na rukách materských nosily. — Never, že ľud ten, čo ovce pasie, pred budúcnosťou svojou sa trasie, moc zrodí čas, čas moc zmorí. (Sldk.) — Lipa! tichým šumom zvestuj otcov deje, že z vekov zapadlých zrodia sa nádeje. (Č. Čít.) — Som občan vlasti, v ktorej som sa zrodil. (Phľd. IV.) — Mať zrodila v poli syna, trávovú plachtu porozvíjala, s buka na buk ju prepína. (Sldk.) — V otroctve zrodila ma mať a preto som otrokom. (Sldk.)

zronenosť, -ti = malomyseľnosť: Posmeľoval ma, keď zbadal na mne zronenosť. (Kukuč. XIII.)

zronený = malomyseľný

zroniť, -ím; iné je sroniť (sraziť ovocie)

zrovna, prisl.: Šli ešte len a šli, až prišli ku jednej diere, ktorá do hĺbočiny viedla, zrovna na ten druhý svet. (Dbš. Pov.)

zrúcanie, -ia piš: srúcanie

zrúcaniny piš: srúcaniny

zrúcanisko, -a piš: srúcanisko: Starý hrad je teraz už len smutné srúcanisko. (Klč.)

zručnosť, -ti = (routina): Sedliaci i ženy vládly vidličkami s takou zručnosťou, ako ľudia vyšších stavov. (Kukuč. M. v.)

zručný, ktorému, čo robí, rúče od ruky ide

zrušiť, -ím; zrušovať, -ujem, skaziť,

neplatným urobiť: zrušiť smluvu, zákon, prísahu

zruta, -y = ozruta, velikán, obor: Chlap ako zruta. (Bern.) — Ľud náš báji, že hradby Tatier obydlené sú zrutami pokolenia obrovského. (Ph'd. IV.) — Aký to rozdiel medzi chrámy benátskymi a medzi touto gotickou zrutou. (Koll.)

zrútiť; **zrúcať piš**: srútiť, srúcať
zrutný = ozrutný: Predo dvermi stál zrutný, ako medveď obrastený, strašný chlap. (Dbš. Pov.)

zryčať, -ím = zarevať

zrychla, *prisl.* = chytro, skoro, bystro

zrychlíť, -im = uskorit': Beh začatý zrychlia a trikrát väčšími sa naňho skokmi ženú. (Hollý.)

zryť, zryjem; **zryvať**, -am

zryvať sa, -am sa: Spiace deti zryvaly sa zo sna. (Zbr. Hry.)

ztade, *prisl.*: Už sa tá breza nezelená, už je i ztade odvezená. (Veniec 171.)

ztadeto, *prisl.*: Hej, ty, čo žneš pšeničku, nevidel si paničku s mladým šuhajom nedávno utekať ztadeto týmto poľom? (Č. Čít.)

ztadiaľ, *prisl.*: Po nábreží koník beží, koník vraný, zkadiaľže si, šuhajčko maľovaný? Zkadiaľ som, ztadiaľ som, Slovenska syn verný som, duša moja! (Veniec 34.)

ztadiaľto, *prisl.*: Aby si vedel, ztadiaľto viac živý nepôjdeš. (Dbš. Pov.) — Môj priateľ býva neďaleko ztadiaľto v mestečku. (Ph'd. III.)

ztamvon, *prisl.*

m. ztato piš ztadeto

zťažka, *prisl.* = ťažko

z tej príčiny

ztenka, *prisl.*

zticha, **ztiška**, *prisl.*: Spi, snívaj, ľud nevoľný, môžeš si spať zticha: však jeden tu za všetkých v ťažkých putách vzdychá. (Btt.)

m. ztíchnuť piš stíchnuť

ztľeť, ztlčiem, niekoho; *iné je stľeť* (spolu, dovedna)

ztuha, *prisl.* = tuhým spôsobom: Nečaruj ma, dievča, nečaruj ma ztuha, čarovaná láska tá ne býva stála. (Sl. ps.)

zub, -a: Zuby sú: predné, očné a črenové. — Režú sa mu zuby. Zubmi sekať, drkotať. — Bolí ma zub. — Rozbolely ho zuby. — Často ju zuby bolievajú. — Vyceril naň zuby ako pes. (Zá-tur.) — Čože ti dám pod zuby? (jest'.) — Nemá čo pod zuby (= hladuje). (Dbš.) — Pod stenou sedí Ilonka mladá, do tmavej noci sa díva, drumblence k zúbkom bielym prikladá, v nich sa duša jej ozýva. (Sldk.) — Jemu klepnú zuby naprázdno. (Kukuč. XIX.) — Len tak cez zuby mu odpovedal. (Zá-tur.) — Zuby ti vybijem! (Zá-tur.) — Bože môj, Bože môj z vysokého neba, keď si mi dal zuby, dajže mi aj chleba. (Sl. ps.) — Boly kyslé (plánky) a zuby mu po nich strpily. (Č. Čt. II. 478.) — Anička maličká, zúbky sa ti režú. — Žene treba do hrnca a keď jej nedáš, sám

nebudeš mať čo pod zuby. (Sb. M. S. I. 63). — Bol by ho v zuboch rozsekal, tak ich ceril, tak sekal a vrčal a hneval sa. (Dbš. Pov.)

zubadliť, -ím = uzdiť

zubadlo, -a: Držať ich na zubadle ťažko. (Sldk.) — Zubadlá zlatom vybíjané. (Dbš. Pov.)

zubáň, -a, zubatý človek

zubatý, veľké zuby majúci

zubec, -bca = malý zub

zubisko, -a, veľký zub: A v tom ohni vykročí potvora mi pred oči. Rastie, rastie do výše, a ku mne sa kolíše; cerí na mňa zubiská a očami zablýska. (Samo Chalupka.)

zúbkovaný

zúbkovať, -ujem

zubný: z. lekár; zubné spoluhlásky
sú: d, d', n, ň, t, t'

zúbok, -bka

zubor, zuba = (Urus); **zubrí, -ia, -ie**

zubový

zúčastniť sa, -ím sa na niečom, v niečom: Zúčastniť sa na zábave. — Každý sa môže zúčastniť v tejto práci. — Zúčastniť sa na porade, na schôdzke. — Štúr zúčastnil sa horlivo na národnom živote.

zúčtovať, -ujem = vyúčtovať

zudatnieť, -iem

zúfalec, -lca, zúfalý človek; beznádejný; na všetko odhodlaný

zúfalstvo, -a: So zúfalstvom v duši vpálil do dvora. (Kukuč. XIV.) — Zúfalstvo otriaslo ním do základu. (Kukuč.: Dom. v str. II. 13.)

zúfalý; zúfanlivý

zúfanie, -ia: Zúfanie nad spasením duše je smrteľný hriech podľa učenia cirkvi. (HVaj. V. 408.)

zúfať, -am nad niečím, nádej trať: Zle mi je, brat. No, my všetci nádejeme sa, ani ty nezúfaj. (Phld. IV.) — Nezúfajme; čo nás a kde čaká, tajomstvo pre človeka. (Zbr. Báj.) — Núdzu máme, ale nezúfame. (Hdž. Šlb.) — Nezúfaj nikdy, šuhajko mladý, oko tvoje nech nesmúti. (Čjk.)

zuhorieť, -ím

zúhorieť, -ím v. **úhorieť**

zúmyslu, prisl. = úmyselne, schválne; **zúmyselný, zúmyselne**

zúnava, -y = únava

zunieť, zuním: Zuní tá naša slovenčina ako hudba. — Zunia organy v chrámoch. — Včielky zunia.

zunivý = zvučný

zunovať, -ujem; — **sa**: Ten slepý zunuje niekde život. (Dbš. Pov.) — Zunoval by som vás, kedy som tie podrobnosti vypisoval. (Zátur.) — Obyvateľstvo konečne zunovalo trpieť stále utláčanie. — Sú ľudia, ktorí presedia celé dni a večery takto. Dívajú sa a dívajú, a nikdy sa im nezunuje. (Kukuč. XIV.) — A keď chodiť zunujeme, na trávičku si sadneme. (Koll. Zp.) — Zunoval sa mu konečne i život námornícky; prišiel mu na um domec pod Grabovikom. (Kukuč.: Dom. v str.)

zúplna, *prisl.*
zurážať, -am = pourážať
zúriť, -im: Zúri boj a našina stala si do kola. (Samo Chalupka.) — V srdci mojom zúri búrka hrozná. (Zbr. Lžd.)
zúrivec, -vca: Zúrivci chytili sa svojich čakanov.
zúrivosť, -ti; **zúrivý**
zúročiť, -ím; **zúrokovať**, -ujem
zúrodiť, -ím; **zúrodňovať**, -ujem
zúrokovať, -ujem, na úroky dať
zurvalec, -lca, ľahkomyseľný, neposedný človek: Zurvalec, ale decko v duši. (Kukučín.) — Štyri kozy piaty cap, kto vyskočí bude chlap; ja som taký zurvalec, čo vyskočí na palec. (Dbš. Obyč.)
zutekanie, -ia: T. ožil, celý večer zle sa cítil, časom mu bolo na zutekanie. (HVaj. V. 141.)
zutekať, -ám: Ľudia boží utekajte, zajať Turkom sa nedajte. — A čo mladé — zutekalo, a čo staré — nevládalo. (S. Chalup.) — Ale mi povedz, prečo si mi tak nenazdajky zutekala. (Dbš. Pov.)
zúverený: Zúverené drevo ťažko sa prostí. — Zúverenú dosku ťažko narovnať. (Zatur.)
zúveriť sa, -ím sa = skriviť sa: Dvere sa zúverily.
Zuza, Zuzka, Zuzička, Zuzinka, -y: Za druhým koncom stola Zuzka s deťmi párala perie. (Fres.)
zúzik, -a, svalový žalúdok hydiny: Zabil kuroptvu, v zúziku ktorej našli pri pitvaní zlaté zrnká. (Č. Čt. I.) — Tak ma kopla do brucha, že sa mi až

haluška v zúziku pohla. (Synt. Táb.)
zúžiť, -im; **zúžovať**, -ujem = úzkym robiť; — **sa**: Dalmácia je úzky od severu k juhu smerom juhovýchodným vždy viac sa zúžujúci pruh zeme.
zúžitkovať, -ujem
zvábiť, -im: Pamätáš tamtie nebeské doby, v ktorých utíchly srdca žaloby a nebo na zem zväbily. (Sldk.) — Tys' moje myšlienky k sebe zväbil a moje srdiečko celkom zmámil. (Koll. Sp. II.) — Tí sa dali tu dnu zväbiť a viacej von nemôžu. (Dbš. Sl.) — Krásnych slielok štyri páry zväbil za sebou preč z fary. (Sb. M. S.)
zväč, -a: z. na svadbu. — Bude svadba nad svadbami: už zväč chodí, už zväč lieta od kraj sveta do kraj sveta, od hviezdičky do hviezdičky, od bračka do sestričky. (Btt.)
zväčša, *prisl.*: Opravy prečítané a zväčša prijaté.
zväčšiť, -ím; **zväčšovať**, -ujem: Strach zväčšuje nebezpečenstvo. (Zbr. Báj.) — Nekričte na mňa, že zväčšujem a že som ich nenávisníkom. Ja nič nezväčšujem, ba naprotiv mnoho vynechávam. (Phld.)
zväčšovací, -ia, -ie: zv. sklo
zvada v. **svada**
zvädlý
zvädnúť, -nem = uschnúť: Bolo dobre, — lež za málo; ako Boh dal, tak sa stalo: Ľud môj, junač moja padla, a nádeja tvoja zvädla. Zvädla, ale sa zotaví

a vykvitne kvetom slávy: dozrú raz i tvoje časy, príde víťaz, čo ťa spasí. (S. Chalupka). — Verný otcov koník sám sa vrátil z boja: zvädla mi od žiaľu dobrá mati moja. Zvädla ako ruža odlomená v kvete; ostal malý kozák sirotou na svete. (Sam. Chlpk.) — Lúbosť moja zvädla, ale ona skvitne. (Sldk.) — Nitra slávna nám zapadla a s ňou naša sláva zvädla. (Č. Čít. II.)

m. zvädzat' piš': svádzat'

zvápenieť, -ie: žily zväpenejú

zvárať, -am, v lúhu močiť, vyvárať: V piatok šaty zvárajú. — Ale tí, ako len mohli, pohýnali kone, že sa len tak v znoji zváraly. (Dbš. Pov.)

zvariak, -a, okrúhlastý kameň, ktorý rozpálený upotrebovali pri zváraní

zvariť, -ím: Žinčica sa už zvarila, bača ju prechádza. (Zátor.) — *iné je svariť* (na pr. železo)

zvárka, -y, okrúhla kaďa na vysokých nohách, s dierou na dne, ktorá sa zapcháva týčkou dlhou, aby vyčnievala z obarenej bielizne; **zváranie**, -ia

zvať, zvem, *zastar.* zovem: Kde ťa nezovú, nehrň sa! — Tým titulom cti svojho Mojmíra; mňa inakší zovú ľudia kráľom. (Zbr. Hry.) — Zvať niekoho na obed, na hody, na svadbu. — Ty silný spievaš o láske, ja slabý zvem do boja. (H. Vaj. Tat. a mor. 7.) — Mala som frajera, zvali mi ho Jankom. (Sb. sl. ps. II.)

zvaťriť sa, -í sa; **zvaťrovať sa**, -uje sa = rozpaľovať sa: Prilož suchého dreva, aby sa hranica zvaťrovala.

zväžiť, -im

zväžnieť, -iem, vážnym sa stať

z večera: z večera k nám prišiel.

zvečeriť sa; **zvečerievať sa**: Už sa pomaly zvečerieva (= vesperascit). — Keď zvečerilo sa, rozžali veľké strážne ohne. (Lipa.)

zvečnelý: Pamäť otcov zvečnelá. (Hdž.)

zvečniť, -ím; **zvečňovať**, -ujem; — sa: zvečniť sa slávnymi činmi

zved, -a

zvedavosť, -ti: detinská, ženská zvedavosť. — Zvedavosť — mrzká ctnosť. — Otázky nenasýtnej zvedavosti. (Kukuč.: Dom v str. II. 52.)

zvedavý

zvedieť (sa), **zviem** (sa) = Ja sa ti ožením, ani nezvieš. — V noci išiel, v noci zas sa vracia a nik z vojska nezvedel sa o tom. (Č. Čít. I.)

zveľadenie, -ia = rozmnoženie, vzrastenie: Tešiť sa zveľadeniu národnej osvety.

zveľadiť, -ím; **zveľadovať**, -ujem = zveľičiť, rozmnožiť, rozhojniť

zveľadok, -dku: Otvorí nový odsek života, zveľadku a možno i bohatstva. (Kukuč. XVIII.)

zvelebiť, -ím; **zvelebovať**, -ujem = chváliť, osláviť

zveľičiť, -ím; **zveľičovať**, -ujem: Zveľičovať v svojej radosti každý malý úspech.

zver, -a = zviera: Obyčajne veľké

a dravé zviera menuje sa zverom.

zver, -i = zverina

zverina, -y: Eh, povedá, oddám sa na zverinu, tej je ešte dosť po horách a na tú poľovať nezabráni mi nijaký duch. (Dbš. Pov.)

zverinec, -nca = zoologická záhrada

zverolekár, -a

zverský; **zverstvo**, -a

zveršovať, -ujem

zvesela, *prisl.*

zvest', -ti: Dobrú zvest' dlho čakaj, zlú ti bez čakania prinesú. (H. Vaj. BD.) — Zvest' o ňom rozšírila sa ďaleko i za hranice Slovenska.

zvestoň, -a = zvestovateľ, hlásateľ: Vítaj mi, kvietku, vítaj môj spanilý, prvotný Vesny milej lúby zvestoň. (Ppk.)

zvestovanie, -ia = oznámenie: V piatok pred Zvestovaním Panny Márie.

zvestovať, -ujem: Zvestujem vám veľkú radosť. — Tuhým šumom zvestuj otcov deje, že z vekov zapadlých zrodia sa nádeje. (Č. Čít.)

zvestovateľ, -a

zvetrelec, -lca, ľahkomyselný človek

zvetrelý: behá ako zvetrelý

zvetriť, -ím = na stopu prísť, ňuchom zbadat': Jeleň zvetril poľovníka. — **sa** = splasiť sa: kôň sa zvetril (splasil sa).

zvidieť sa, -dí sa: Čeladník poriadny, mne sa zvidel prvým razom. (Kukuč. XXIV.)

zviera, -aťa: Nesmie človek zvieratá trápiť. (Hdž. Šlb.) — Ktoré zviera pije najdrahší nápoj? (Blcha, lebo pije ľudskú krv.)

zvierací, -ia, -ie

zvierat' = začínať vriec

zvieratko, -a

m. zviest' piš': sviest'

zvíjať, -am = máchať: Mečom okolo hlavy zvíjať. (Sb. M. S.) — Ani sa tam blesky na kríž neblýskajú, to naši Slováci šablami zvíjajú. (S. Chlp.) — Chodia oni, chodia, baltami zvíjajú, hej ved' Jánošíka verne si vartujú. (Sl. ps.) — **sa**: Zvíja sa od bolesti ako had. (Dbš.)

zvinieť, -ím = previniť sa: Čo som zvinil? (Zbr.) — Uznávam, zvinil som. (Chalupka: Drámy.)

zvíriť, -im = roznieť: Jeho tiché, skoro nežné slová zvířily v nej city vďačnosti. (Kukuč. XVIII.)

zvítať, -am = privítať: A ty si jeden z tých málo prorokov, čo vekov lepších dennicu poznali a ju čistými spevy prorocky zvířali. (Nitra 1846.) — S Vanovskými zvířal sa, ako sa vítame so známymi. (HVaj.)

zvífazit', -ím nad niekým: Hor' slovenská chasa! Svojeť si nebrániš, cudziemu sa plaziš; s Bohom maj sa k činu: dúfaj, že zvířaziš. (Syt. Táb.) Pravda zvířazi. — Nežeň sa, šuhajko, ešte si mladušký. Čo tí zvířazili, čo sa poženili? Ako tie húsatá, krýdla ovesili. (Sl. ps.)

— Ak zvíťazím, zvíťazíte so mnou. (Zbr. Lžd.)

zvládať, zvládzem; **zvládnuť**, -nem: Telom zimničné zvládnu choroby. (Sldk.) — Dumné starosti zvládnu hlavou, oheň očí vyhasne (starcom). (Č. Čt.) — Okolo mňa nočné ticho zvládlo. (Phld. III.)

zvlášť, **zvlášte**, *prisl.*

zvláštnosť, -ti

zvláštny = neobyčajný, vynikajúci

zvlažený

zvlažiť, -ím; **zvlažovať**, -ujem

zvlčieť sa, -í sa = zdivočieť

zvlčelý, **zvlčený**

zvlhnuť, -nem: Oči devine zvlhly slzami. (HVaj. V. 98.)

zvlniť, -ím, do vlnenia uviesť, vlnistú podobu dať

m. zvodca, **zvodit'** *píš:* svodca, svodiť

zvodnatieť, -ie

zvoľa, -le

zvolať, -ám: Hej, dievčatko, šuhaj zvolá, ešte privčas do kostola, nebolo čuť bitie zvona, pán farár je ešte doma. (Čjk.) — Jaj, Bože, zvolal, čo sa tam robí! (Phld. III.)

Zvolen, -a; **Zvolenčan**, **Zvolenčianka**; **zvolenský**: **Zvolenská župa**

zvoliť, -ím = vyvoliť, vybrať: Zato ste tu, aby ste ho (cára) zvolili. (Zbr. Lžd.) — Stav nejaký si zvolit'. — Nášho richtára zvolili za poslanca.

zvoľna, *prisl.* = pomaly

zvon, -a; *zmenš.* **zvonec**, -nca, **zvonček**, -a = zvuk; nástroj z kovov zvučných liaty: Bije

zvon slobody, čujte ho národy! Kto ho neočuje, obanuje. (J. M. Hurban.) — Má hlas ako zvon. — Zvony odzvonily a tichosť nastala. (Sl. ps.) — Zvonit' veľkým zvonom. — Aký zvon, taký zvuk, aké gajdy taký huk. (Hdž. Šlab.) — Chodiť so zvončekom.

zvonár, -a: Zvonár nie je najmenší v obci; ba on je najväčší zo všetkých, lebo môže urobiť poludnie alebo večer, keď sa mu len zapáči. A keď obyvatelia obce idú v lete na zárobky, prosia zvonára, aby včasnšie zazvonil na večer. (Phld. IV.) — Zvonár zvonením ľud svoláva na služby božie.

zvonáriť, -im

zvonenie, -ia

zvonica, -e, veža na zvony

zvonit', -ím; **zvonievať**, -am: Viem, kto ste, čo ste, kam ma voláte. Osudná zvoní hodina. (Btt.) — Zvony zvonja, deň hlásajú. (Btt.) — Všetkými zvonmi, umieráčkom, malým, veľkým zvonom zvonit'. — Na omšu, na služby božie, na poplach, na pohreb zvonit'. — Zvonit' na deň. — Váh a Hron Slovensko rosí, Slováci doň slzy ronja: Matka Tatra smútok nosí, jej deťom do hrobu zvonja. (Chlpk. Sp. I.) — Braček, kam bežíš na tom sivom koni? Čo ti tak náhlo, azda niekde horí? Kôň sa ti zbesnel, či mu v ušiach zvoní? (Č. Čt. II. 56.) — Očul čosi zvonit' (niečo sa mu pozdáva, ale nevie istoty). (Rr.) — Kým

mi tento meč pri boku zvoní, nesmie sa ma nikto ani len dotknúť. (Dbš. Sl. pov. I. 294.) — Hlásnik v noci o 3. hodine na deň zvoní. (PhĎd. III. 3. 287.) — Vidíš, Martinko, mestečkom celým chýr o tebe smutný zvonil, že si sa kdesi spravil veselým. (Sldk.) — A poľom: sláva, sláva a sláva! zvonilo dlhý, dlhý čas. (Sldk.) — Kto za pravdu horí v svätej obeti, kto za ľudstva právo život posväť, kto nad krivdou biednych slzu vyroní: tomu moja pieseň slávou zazvoní. (K. Kuzmány.)

zvonka, zvonku, prísl.: Aký zvonku, taký zdnuká. (Sb. M. S.) — Prišla aj líška, lež nevošla jako zvery iné, ale len zvonku sa pýtala o zdraví kráľa. (Zbr. Báj.)

zvonovina, -y, liatina, z ktorej sa zvony lejú

zvonový: z. hlas, zvuk; z. povraz

zvrät, -u: Potok v tisíc zvratoch sem tam sa točiaci. (Lipa.) — Zvrät času. (Sldk.)

zvrátiť, -im = obrátiť, odvrátiť; zvrátiť sa (od úmyslu)

zvravný, ľubiaci shovárať sa (Timrava: „Páva“)

zvrčať, -ím: Veď i pes aspoň zvrčí, ak mu kosť berú zpred nosa, a oni ani zvrčať, keď im vyhadzujú materinskú reč. (Kukučín XIX. 216.)

zvrheľ, -hľa = zvrhlý človek

zvrhlý

zvrhnúť sa, mravne zvrhlým sa stať

zvrieť, -vriem, začať sa variť, vykypieť

zvršiť, -im; zvršať, -am = dovrieť, zakončiť

zvrtať, -am; zvrtnúť, -nem; — sa: Nevestu viedli na sobáš a potom ju zvrťali v tanci, že sa jej pot cícerkom s čela lial. (Dbš. Pov.) — Hudci už hrajú a družba už zvrta mladuchu. (Dbš. Obyč.) — Zvrta sa v práci. — Valašku zvrtať (= nad hlavou točiť).

zvrátka, -y: na vretene

zvrzgať, -am; zvrzgotať, -cem

zvučať, -ím; zvučievať, -am: Slávске slovo zvučí na severe, mená dáva polárnemu svetu. (Vlč.)

zvučnosť, -ti, intenzita zvuku

zvučný: z. hudba, chvála

zvuk, -u: Hynú i naši, hynú, ale sťa víťazi! Žiadna rana zvuk bôľa z úst im nevyrazí. (Samo Chalupka.) — Zvuk trúby. — Trúbny zvuk. — Zvuk kovový. — Jak si prehráva, tak si prehráva, nič necítiač, nič nemyslí, ako by zvuky, ktoré vydáva, samy pišťalou sa tisly. (Ntr. V.) — A čo, keď zvuk ten, teraz ubitý, v časoch voľnejších zaspieva? (Ntr. V.) — Slovenčina moja! krásne ty zvuky máš, Tatransko vzbudzuješ, život mu dáš. A kto ju miluje, nech žije, nech žije, kto sa jej odrieka, sám seba zabije. (V. Paulíny-Tóth.)

zvyčaj, -a = obyčaj; zvyčajný

zvyk, -u, náklonnosť, obyčaj: Staré časy, staré zvyky. (PhĎd. IV.) — Aké prasa, taký kvik, aký človek, taký zvyk. (Zápur.) — Národ, ktorý už zanedbal

svoje národné zvyky a spôsoby, predtým pri rozličných príležitostiach prejavované, ten národ je už za živa odnárodný, hoci rečou rodnou ešte hovorí. (Zátur.) — Zvyk náš je nie napádať cudzie vlasti zbojom: Slovan na svojom seje i žne len na svojom. Cudzie nežiada. (S. Chlpek.)

zvykať, -ám; **zvyknúť**, -nem niečomu (nie: na niečo) = privyk-núť, navyknúť: Zvykaj práci, zime. — Človek všetkému zvykne. — Čomu zvykneš, tomu tak ľahko neodvykneš. (Zátur.) *m.* nezvykol som do krčmy chodiť, *piš*: nechodievam do krčmy; *m.* priestupníkov zvykli

trestať; *piš*: priestupníkov trestávajú
zvyklý niečomu: z. poriadku
zvyškať, -am
zvyšoka, *prisl.*: zvyšoka hľadiet', hovoriť
zvyšenina, -y = vyvyšenina
zvýšiť, -im; **zvyšovať**, -ujem = povýšiť, zväčšiť: z. dane. — Maj sa dobre, ty hora zlatá; koľko ráz som zrak k tebe zvýšila, všetka sa búrka žitia stišila. (Sldk.) — Tvrdosť železa zvyšujeme kalením.
zvyšný = zbývajúci; zbytočný: Donášali domov zvyšný groš. (N. Hsk.)
zvyšok, -sku, ostatok, to, čo zvýši z niečoho

Ž

žaba, -y: žaby škrečia, krkajú; žaby chytať. — Za dedinou sú močiare, tu žaby krkajú. (Hdž. Šlab.) — Hora sa puká, kukučka kuká, žaby krkajú, kačky gágajú. (Koll. Zp.) — Žaby na zemi skackajú a lezú nespôsobne, ale vo vode bystro plávajú. (Hdž. Čít.) — Nepi, šuhaj, nepi vody, lebo po nej žaba brodí. (Koll. Zp.) — Studený ako žaba. (Rr.) — Neprosil sa čert babe, ani ja takej žabe. (Sb. M. S.) — Žaba kaluž, koza najde trávu. (Zbr. Lžd.) — Videla žaba koňa kuť, zdvihla tiež nohu.

žabä, -ťa, mladá žaba: Žabätá s chvostíkami voláme žubrienky. (Hdž. Čít.)

žabčcina, -y, žabie mäso
žabí, -ia, -ie: hniezdo, ž. perinky = žaburina; ž. vajíčko. — O žabí chl p sa hádať (o niečo, čoho ani nieto, o hlúposť). — Žabie očko = nezabúdka. — Žabie mlieko = vlčie mlieko (Euphorbia cyparissias).
žabica, -e = kremeň: Ale ako začali kopat', tu samá živá žabica: čakany len tak odskakovaly a iskry pršaly. A tí sa dosť usilovali, ale so žabicou poradiť si nemohli. (Dbš. Pov.) — Zodvihnúc so zeme dve žabice, kresal nimi a hľa, iskry začaly svietiť na tmavej ceste. (Syt.)
žabičie, -ia = žabica: Koník cvála, až žabičie iskry pod ním dáva. (Orol III.)

žabička, -y, malá žaba
žabínek, -nca = vtáčinec (*Stellaria media*)
žabisko, -a, veľká alebo ošklivá žaba: Ošklivé žabísk vresky. (Hollý.)
žabka, -y, *pl. g.* žabôk i žabiek, malá žaba
žabník, -a, zelina, žabník skoroceľový (*Alisma plantago*)
žabokreký, -kriek = žabie vajčka, žabia ikra
Žabokreký, -kriek, obec v Nitrianskej i Turčianskej župe: zo Žabokriek, v Žabokrekoch; **Žabokrečan**, **Žabokrečianka**; **žabokrecký**
žabrienka, **žaburienka**, -y, žabä s chvostíkom
žaburina, -y = žabie perinky, žabokreký: V bahne sa len žaburina ľahne. (H. Škult.) — Žaby už nesmely ani hlavy vystrčiť zo zelených žaburín. (Zbr. Báj.)
žabykláč, -a (*posmešne*: zlý nožík): A ona vytiahne z vrečka žabykláč a začne do toho drievka rezať. (Dbš. Sl. pov.)
žajdel, -dľa, stará miera tekutín: Pol žajdľa vína. (Koll. Zp.)
žaket, -a (*fr.* jaquette)
žalár, -a, *lk.* -i, *pl.* žaláre = väzenie, temnica: Hodil ho do žalára, dokiaľ nezaplatí dlh. (Mat. XVIII. 30.) — Do žalára odsúdiť.
žalárnik, -a, správca žalára; žalárny dozorca; žalárny strážnik
žalárny: ž. strážnik; ž. poriadok; žalárne predpisy, pravidlá; žalárna robota

žalárovať, -ujem, v žalári držať; žalárom trestať
žalm, -u (z *gréc.* psalmos = veľbný spev), pôvodne sväté a národné piesne židovské, ktoré sú sobrané v knihách žalmov Starého zákona a obyč. Dávidovi sa pripisujú; **žalmový**
žalmista, -u, skladateľ žalmov: žalmista Dávid
žaloba, -y = nariekanie; obvinecie: žalobou niekoho stíhať; odvolanie žaloby; vzájomná žaloba; ž. o náhradu škody; ž. o splnenie dohovoru; ž. o vlastníctvo; ž. o vyhlásenie manželstva za neplatné; ž. o dedičstvo; ž. o vyhlásenie závetu za neplatný. — Pamätáš tamtie nebeské doby, v ktorých utíchly srdca žaloby? (A. Sládkovič.) — Len uchvátiť, kde sa čo dá v lese; les bez žaloby všetko znesie. (Phřd. V.)
žalobnica, -e; **žalobníčka**, -y
žalobník, -a, kto na iného žaluje: Kde nieto žalobníka, nieto sudcu. (Zátor.)
žalobný, žaloby sa týkajúci: žalobný spis; žalostný
žalospev, -u; **žalospevný** = elegický
žalosť, -ti = zármutok, smútok, ľútosť, útrpnosť: Od žalosti je celý bez seba. — Plný žalosti. — Srdce žalosťou mi puká. — Div mi srdce žalosťou nepukne. — Lež priam to mi štiepa srdce horkou žalosťou, že z tak mnoho tvrdých mozolov tak málo úžitku pre teba. (Let. M. S. I.) — Nevieš od žalosti, čo mám ro-

bit'. (Sl. ps.) — Žalost' nad žalosti, presmutné lúčenie, že musím zanechať svoje potešenie. (Koll. Zp.)

žalostiť, -ím, žalost' cítiť: Žalostiť nad smrťou matky. — Ach, ja nad tebou žalostím. (Koll. Zp.) — Prídu časy, kde budú žalostiť oni, a ty budeš sa radovať. (Zbr. Lžd.) — Ale ty žalostiš, Hron náš, rieka milá. (Č. Čt.) — My za tebou žalostíme, druha viac že nevidíme; pieseň tvoja bola milá, ňadier bôle ukojila. (Phřd. IV.)

žalostive, **žalostivo**: žalostivo vzdychať, prosiť. — Žalostivo zaplakal. — Bosorka to hned' uvidela a dlho a žalostivo ho prosila, aby jej šaty nebral. (Dbš. Sl. pov.) — Ach, plakal som dlho, horko, žalostive, že ma tak sklamaly tie očičká sivé. (HVaj.)

žalostivý, plný žalosti; smutný; žalost' zaviňujúci: ž. novina, poroba, stav veci, koniec; ž. spev, pieseň, báseň. — Tam si sedela, tam horko plakala, mať moja, mati biedna, žalostivá. (Č. Čt.)

Môj koniček černohrivý, čo si taký žalostivý? Či ťa ťaží tá zbroj moja, či tá guba soboľová? (Koll. Zp.) — Veľmi peknú a žalostivú nôtu sebe hrali. (Koll. Zp.)

žalostne, *prisl.*: ž. nariekať. — Rúčku mi podala, žalostne plakala: Bodaj som ťa, milý, bola nepoznala. (Dbš. Obyč.) — Telá mŕtvych pálili, lebo sa domnievali, že duše umretých po-

letujú so stromu na strom a žalostne nariekajú, kýmkoľvek telo nespáli sa, a len potom, vraj, duša príde k pokoju. (Dbš.)

žalostný, plný žalosti, žalostivý: Pesničku žalostnú spieval.

žalovať, -ujem niekoho; — **sa** na niekoho = nariekať; viniť. — Na plote straka rapotala; ej, čože matke žalovala? Žalovala, že som milému pyštek dala. (Sl. ps.) — Musí ťa Pánboh za to pokárať, pred ním sa na teba budem žalovať. (Sl. ps.) — Keď to už ďalej znášať nemohol, išiel ho žalovať na mestský dom. — Ale keď ten úradník žalovať neprestával, nuž tu naposledok vypovedal naňho smrť. — (Dbš. Sl. pov.) — Srdce na oči žaluje, že sú ony na príčine. (Koll. Zp.) — Bola to hrdá a pyšná jedlička. O tom si rozprávaly jej susedky a žalovaly sa, že nechce s nimi obcovať. (Phřd. IV.) — Naveky sa žaluje, že musí hlady mrieť. (Dbš. Sl. pov.)

žalovateľný

žaltár, -a, *l.* žaltári; *mn. n.* žaltáre (*lt.* psalterium), kniha žalmy obsahujúca; sbierka žalmov

žalud', -a, dubové ovocie: Svine sa naveky o žaludi sníva. (Zatur.) — Žalud' jedla, plakala a na Janka volala: Pod', Janičko, pod' ku mne, poviem ti ja, čo je mne: v tebe duša, vo mne dve. (Sb. sl. pies.)

žalúdkový: kašeľ, krčce, vred, rak, bolesti

žaludný

žalúdočný: ž. kvapky

žalúdok, -dka: Má dobrý žalúdok (veľa je). — To je žalúdok, aj klince by strovil. — Má ho v žalúdku (hnevá sa na neho). — To je liek od žalúdka. — Netrávenie, krvácanie, bolesť, zapálenie, rozšírenie žalúdka. — Po toľkom hladovaní im len o to šlo, aby už žalúdok toľké kriky nerobil. (Dbš. Sl. pov.) — Často mu v žalúdku Cigáni klince kujú (hladuje). — Zastrelil strelec bociana. Bocian mal v žalúdku celého hada; had mal v žalúdku celú žabu; žaba mala v žalúdku celú hlístu. Tu je vidné, riekol, ako tí mocnejší slabších postupne zožierajú. (Zbr. Bájky.)

žaluďový: žaluďová káva; žaluďový kráľ (v nemeckých kartách)

žaluzie, -ii (*fr.* jalousie), oknice shrňovacie

žandár, -a (*fr.* gendarme), četník, strážca verejnej bezpečnosti

žargon, -u (*fr.* jargon) = nárečie; zvláštna reč jednotlivých tried

žarnov, -a, ručný kameň na mletie; mlynský kameň

Žarnovica, -e, obec

žart, -u, slová alebo skutok na obveselenie iných: hrubý, jemný, vtipný, nevinný, zlomyseľný žart; zo žartu; nerozumel žartu. — Dobrý žart, ale nie vždy. — Kto nerozumie žartu, nech ani medzi ľuďmi nechodí. — Soli, korenia a žartu len po troche treba. (Záthur.) — Ešte sa

ti chce do žartu. — S ľuďmi sa vedel pekne shovárať a tu i tu rozumel sa aj do žartu. (Dbš. Slov. pov.) — Nehnevaj sa, keď sa smejem, žarty vystrájam. (Veniec 146.) — Mladá chasa si veselo hôrnu pieseň prespevuje, vôkol vatry len samý žart a dobrá vôľa panuje. (Záthur.) — Ak si neznal dačo na žart povedať, nebolo ti ani ukázať sa medzi ľuďmi. (Dbš. Pov.) — Neber si to na žart (vec je vážna). (Dbš.) — **žartík, -a**

žartovanie, -ia

žartovať, -ujem: Ústa mi žartujú, oči sa mi smejú, ale sa mi v srdci horké slzy lejú. (Koll. Zp.) — Ale keď tu prišla dvánasta a začalo to hurtovať, poplakal sa každý a pomyslel si, že nehodno za tristo zlatých žartovať sa so životom. (Dbš. Sl. pov.) — Nazdáš sa ty, milý, že ťa ja milujem; veru ťa ja nechcem, len s tebou žartujem. (Sb. sl. ps.) — Nežartuj s ním. — Či to len vetry severné dujú? Či ktosi o pomoc volá? Či sa družice moje žartujú? (A. Sldk.) — Ale vám neradím ta chodiť, lebo je ono veru nie dobre žartovať sa s takými vecmi. (Let. M. S. V.)

žartovlivý

žartovne, prisl.

žartovnica, -e

žartovník, -a

žartovnosť, -ti

žartovný: žartovné a veselé rozprávky, piesne; žartovná hra. reč, vec, prezývka

žasnúť, -nem nad niečím, ľakat' sa, desiť sa, hroziť sa: Ideálne, junácky a skoro by sme mohli povedať, optimisticky hľadeli na svet a seba otcovia naši, takže žasneme nad smelými ich pohľadmi, keď vieme, že ich upierali skoro do prázdnoty. (H. Vaj.)

žať, -žnem, žnú, žnúc, žni, žal, žatý: Žalo dievča, žalo trávu, neďaleko Temešváru, keď našalo, naviazalo, na šuhajka zavolalo. (Veniec 166.) — Iný bude žať, čo vy sejete. (Zbr. Hry.) — Už sme sa našaly, hrstí naviazaly, ktože ich poviaže, keď šuhaj nemôže? Žnimeže len, žnime, azda keď dožneme, tamto na úvratoch šuhajka najdeme. (Sl. ps.) — Ako seješ, tak budeš žať. — Žnimeže len, žnime od kraja do kraja, azda si vyžneme švárneho šuhaja. (Sl. ps.) — Anička, dušička, kde si bola, že si si čižmičky zarosila? Bola som v hájičku, žala som trávičku duša moja. (Veniec 167.) — Oni neorali, nesiali, ale žať a žiť chceli z hotového. (Let. M. S. IX.)

žatevný

žatie, -ia

žatva, -y: Slovo žatva, žitva znamenalo celú úrodu poľnú a jej božstvom bola Živa. (K. Kuzmány.) — Žatva, milá žatva, vítaj s novým chlebom, už sme sa našali tam pod šírým nebom. (Veniec 193.) — Po kosbách prichodí žatva.

(Sb. M. S.) — Žatvu sme už skončili. (Nitra.) — Hneď po žatve oženil sa. (Lipa.)

žatviar, -a = žnec: Spevy žatviarov. (Dbš. Obyč.) — Posiela žinčice a páleného a vína za žatviarmi na pole. (Sl. sp.)

žatviarka, -y = žnica

žbán v. **džbán**

žber v. **džber**

žblnkot, -u: Veselo šumí žblnkot vln ihravý. (Č. Čít.)

žblnkotať, -ce, -tá: Potôček pár krokov obďaleč žblnkoce.

ždiar, -u = žula

Ždiar, -u, miestne meno

ždiarny, zo žuly sa prýštiaci. ←

Pstruh má rád bystrú, čerstvú a ždiarnu vodu.

-že príklonné spolu sa píše s príslušným slovom: ktože, akože, kdeže, pravdaže, horkýže, podmeže, bolaže to radosť.

Toto -že rozpoznávať na čim od spojky že, ktorá píše sa vždy osebe. Iné je, keď poviem: aleže príď k nám, a iné: ale, že prišiel, to je div. (Rukoväť § 338.)

Kdeže je môj milý, kdeže mi je teraz. (Koll. Zp.) — Kdeže sa podely moje mladé časy. (Koll. Zp.)

že, spojka: Nemaj za zlé, že som k vám neprišiel. — Veru by si bola skorej pomyslela, že by sa fialka v trnie obrátila, ako že môj Janík ku cudzej pristane a u nej tak dlho ostane. (Koll. Zp.)

Účinkom maďarčiny mnohé predmetné vety a menovite ne-

priamu reč začíname nesprávne spojku „že“. Na pr.: rozpoviem ti, že čo sa stalo. Správne: rozpoviem ti, čo sa stalo. — Príklady ukazujú, že čo si o tom treba myslieť. Po slovensky je to: Príklady ukazujú, čo si o tom treba myslieť.

žebroniť, -ím: Žebronil dotiaľ, kým mu to nedal. (Rr.)

žeby = aby: Pán Bôh nás požehnaj i náš úrad celý, žeby bol triezlivý a za pravdu smelý. (PhĽd. IV.) — Dávali mi starú babu, žeby som ju miloval; vrabce žitko vyzobaly, a ja by som plevy bral. (Koll. Zp.)

že by: Veru som nemyslel, že by si to urobil. — Ani som neveril, že by si to nevedel.

žehnanie, -ia

žehnať, -ám niekoho; **žehnávať**, -am; — **sa**: Žehná svoju rodinu. — Svätý Mikulášu, žehnaj cestu našu, lebo my ideme k svätému sobášu. (Sl. sp.) — Žehnaj ťa Boh i Bohorodica aj všetci svätí boží. (Zbr. Lžd.) — Nuž k Bohu oko povďačné a modlitbu svätú! Slovenskú zem, tu svoju mať, žehnaj, ľúby bratu! (A. Sládkovič.) — Ale teraz, chlapi, klobúk s hlavy! I všetko sa krížom žehná i modlí skrúšene: Prejde Slovák i cez peklo, prejde v božom mene. (Btt.)

žehtár, -a = šechtár (*nem.*), hrotok (na pr. na mlieko)

želanie, -ia: Len tú prosbu a to želanie odtiaľ s tebou som priniesol, aby... (Koll.)

želať, -ám: Srdečne želáme, aby nehody Pánboh od vás odiaľoval. (Zátur. Vinš.) — Povedz cárovi, že ja želám mu dlhého cárstvovania, že mu želám šťastia v jeho synovi. (PhĽd. IV.) — Budem ja mu želať, by sa mu tak stalo, žeby to jeho veselie dlho netrvalo. (Sl. sp.) — Želal som im šťastlivú cestu. — Ako aj želať umrieť, keď je toľko práce. (PhĽd. IV.)

želateľný

želatina, -y (*fr.*), jemný glej

železá, -iez = putá, okovy: Dali ho do želiez. (Zátur.) — Nena-vštevuj, milý, susedné oblôčky, lebo ti ver dajú železá na nôžky. (Koll. Zp.)

železiareň, -rne, železná huta: Železiarne máme na pr. v Podbrezovej. — V železiarňach tiež treba mocných chlapov, čapovať rozpustené železo a pražiť sa pred ohromnou pecou, z ktorej sála horúčava, ako zo samého pekla. (Kukuč.: XXIV.)

železitý: hojnosť rúd železitých
železnica, -e, železné koľaje, po ktorých vlaky chodia: železnica hlavná, vicinálna, úzko-koľajná

železničiar, -a, zamestnanec pri železnici; **železničiar**sky

železničný: železničná stanica; ž. polícia; železničný strážnik, poriadok

železník, -a, kto železo a železný tovar predáva; **Železník**, vlastné meno vrchu, plného železnej rudy v Gemeri

železný, zo železa: ž. plech, kli-

nec, drôt; železo obsahujúci: ž. ruda, baňa, huta. — Neprebudí sa, čo by ho železnými vidlami durkal. (Sb. M. S.)

železo, -a: železo kalit', kuť. — Zakiaľ je ž e l e z o žeravé, kuj. — Chlap zo železa. — A tí, krutým železom čo nad nami vládli, kdeže sú? — My stojíme, ale oni padli. (Samo Chalupka.) — Je ako železo, ani ohnúť, ani zlomiť. (Kukuč. XVIII.) — Má srdce zo železa a hlavu z ocele (smelý a neústupný). (Sb. M. S.) — *zmenš. želiezko*

železolejáreň, -rne

želiar, -a, kto, nemajúc vlastného domu, najíma byt v cudzom dome (hofier)

želiarstvo, -a

želiar, -iem -ejú; želej; želejúc; želel: Želieme za svojim veľkým spisovateľom, ktorého nám sniť vytrhla, keď sa práve prichytil k novému rozmachu svojej literárnej činnosti. (Šoltésová.)

žemľa, -le (z *nem.* Semmel); *zmenš. žemlička*, -y

žemľový: ž. múka

žeň, žne = žatva: Bodaj mal zlú žeň a mlatbu, keď ma pripravil o svadbu. (Koll. Zp.)

žena, -y = manželka; osoba ženská; *zmenš. ženička, ženuška*, -y: O ženu a deti sa netráp: ja ich beriem na svoju starosť. (Phld. IV.) — Nechce ju za ženu. — Tam, kde sa ten potok svieti, trochu vyššie tá osada, pozri braček, tam v trápení za mnou túži žena mladá. (Čjk.)

-- Ako prostá ženička dala

sa nahovoriť. (Dbš. Sl. pov.) — Počínal si ako pravý loptoš: ožieral sa, rozkazoval kruto, stíhal devy a bezčestil ženy. (Zbr. Lžd.) — Mali tam už taký domáci poriadok, že žena mala vždy posledné slovo. (Phld. V.) — Kto tú vodu piť bude, mrcha ženu mať bude. (Sb. M. S.) — Prvá žena od Boha, druhá od ľudí, tretia od diabla. (Sb. M. S.) — Čo ja urobím? Ja sa ožením: ženu pošlem do roboty, ja si poležím. (Sl. ps.) — Matka tohoto chlapčeka bola už zomrela a kráľ si vzal druhú ženu a tá mu bola zlá macocha. (Dbš. Pov.) — Princ prišiel nahovárať princeznú za ženu. (Sb. M. S.) — Ak ma budeš poslúchať, budeš mi ženou a bude ti u mňa dobre. (Dbš. Sl. pov.) — Nešťastný som manžel! Lutujem ťa. Ale tak to býva, keď muž hľadá peniaze, nie ženu. (Zbr. Hry.) — Ani to čert nevymyslí, čo žena má v svojej mysli. — Stará žena, mladý muž; tvrdé mäso, tupý nôž; mačka so psom v pitvore; dva kohúti na dvore; kde tých dvoje prebýva, nikdy dobre nebýva. (Zátor.) — Teraz ma taký vzal, čo som ho nechcela, pred ktorým som najviac dvere zapierala, tomu som sa teraz za ženu dostala. (Sl. ps. Šf.) — Oprel som sa, bratec môj, o hrdzavú pušku a hlbokým dumaním spomínal ženušku d'alekú a bielunké dieťa. (HVaj.: T. a m.) — Nepi, šuhaj, nepi, sto-

dola ti letí. Keď letí, nech letí, nemám ženy, detí. (Sb. sl. ps.)

— Kto má mrcha ženu, netreba mu chrenu, iskrí sa mu v očiach. (Sb. M. S.) — Vojnu bili chrabrí Hercegovci a za nimi naši Černohorci. Kamteľ, vieska na úpätí skaly, vyleteli z nej junácki orli, vyleteli, na Turka sa vrhli. Kamteľ chránia opustené ženy, opustené ženy i device. Udrel Turek zúrivo na Kamteľ, ajhľa dym sa valí z našich kučí. Nad Kamteľom kula kamenitá, ta utiekly ženy i device, i nemluvné vzaly sebou dietky. Udrel Turek zúrivo na kulu, zajačaly černo-horské pušky; odrazily chrabré ženy nával! Udrel Turek zúrivo na kulu, zablyly sa brúsené handžáre, odrazily chrabré ženy nával! Po tretí raz rozbesnil sa Turek; slabnú devíc ramená milostné i žien ruky slabnú v unavení, a na bránu vrah už búcha mlatom! Beda, beda! zavznie kulou skalnou, beda ženám, keď ich Turek plieni. Povyskočí Jela Marunová, krásna deva, černo-oké dieťa, povyskočí na nôžky ľahunké a zavolá hlasom skalnej Víly: Otvárajte bránu posestrice a prach pušný sypte na hromadu; nech sa dozvie Turek vierolomný, jak vítajú vraha Černohorky! (HVaj.: Tat. a m.)

ženáč, -a, ženatý: Boli tam samí ženáci.

ženatý: Poznať to zďaleka, ktorý je ženatý, chodí po dedine, ako pes chlpatý. (Koll. Zp.)

ženba, -y = ženie: Už začal aj veľkú chuť a silnú vôľu na ženbu dostávať. (Holl.) — Matkám zablyne v očiach, keď sa im spomína vydaj dcérin, otcovia sú zas hrdí, keď je reč o ženbe synovej. (Ph'd. V.) — Hádam, myslí, že mu je dosť času do ženby. (Kukučín: M. v.)

ženenie, -ia

ženička, -y: Už som sa oženil, vzal som si ženičku. (Sl. ps.) — Hrnce, misky i randličky dajte drotovať ženičky. (Sl. ps.) v. žena

ženích, -a, kto sa žení; ženíchom nazýva sa mužský od zaslúbenia s nevestou až po sobáš

Neboj sa, Adria, neostaneš sama: rastie tebe ženích tuto za horama. Už si čistí zbroje na sviežom severe, skoro on zaklope na tie tvoje dvere. (H. Vaj.: T. a m.)

ženijný (fr.) pluk pri vojsku

ženit', -ím; — sa: Vieš čo, syn môj, budem ťa ženit'. (Dbš. Obyč.) — Keď komára ženili, kvapky vína nemali. (Sl. ps.) — Kráľovič sa len nechcel a nechcel ženit'. (Dbš. Sl. pov.) — Coky, psota na stranu, chudoba sa žení. (Sb. sl. ps.) — Varujte sa, šuhajci, a múdre sa žeňte, leďajakým dievčičkám nikdy nič neverte. (Koll. Zp.) — Nebudem sa ženit', volím mládencom byť, a len v samotnosti švárne dievča ľúbiť. (Sl. ps.) — Keď sa šuhaj žení, ako by sa topil, ako by jablčko do Dunaja hodil. Ešte to jablčko Dunajček obráti,

šuhajova voľnosť viac sa nena-
vráti. (Sl. ps.)

ženská, -ej = ženská osoba

ženský: ženský krajčír; ženské
pohlavie; ž. hlas, šaty, plášť,
láska, klebety, povaha.

Ja neodstúpim od svojho a čo
by naraz povodeň povstala zo
samých ženských slz, mnou
to nepohne. (Ph'd. V.) — Nech
žije poľská zdvorilosť! Poliak
ctí meč i ženskú spanilosť.
(Zbr. Lžd.) — Pohlavie žen-
ské nazývame my bielym a
Nemci pekným. (Ht. Sl. ml.)

ženuška, -y: Oprel som sa, bratec
môj, o hrdzavú pušku a hlbokým
dumaním spomínal ženušku;
hoj, ženušku ďalekú a belunké
dieťa. (HVaj.: Tat. a more.)

žeravý = rozpálený do červena,
ohnivý: Príde ku druhej bráne,
a tá bola zo samého žeravého
železa. (Dbš. Sl. pov.) — A va-
tra praští a blkom blčí, v že-
ravé sa drevo mení a na dre-
venom ražni sa točí baran sko-
ro upečený. (Č. Čt.) — Naber
do hrnca žeravého uhlia. (Dbš.,
Obyč.)

žeriav, -a = vták (grus); zdvihák
na studni

žertva, -y ≡ obeť: Spevy, tance a
hostiny strojili na poctu týchto
svojich bohov; v obeť im priná-
šali prvotiny úrod, strovy, kolá-
če, mäso, víno, medovec a vo-
lali to žertvami, t. j. po-
krmom pre bohov. Tieto žer-
tvy pálili, alebo nechávali tam
pod stromami a pod modlami.
(Dbš. Pm.)

žertveník, -a, oltár, na ktorom sa
prináša žertva: Milým národov-
com, obetovavším čas a sily
svoje na žertveníku národnej
osvety. (Let. M. S.)

žertvovať, -ujem, obetovať: Chce-
la by si, čo je najvyššieho, no
žertvovať nechcela bys' ni-
čím. (Zbr. Lžd.) — Zajasal
blesk rannej zore, hurrá! Slo-
vák divy tvorí: hľa, žertvuje
státisíce na oltár Tatier Ma-
tice. (Sytn.) — Ach, zlé sú ča-
sy! na všetky strany svet žer-
tvuje bohom zlatým. (A. Sládk.)

žezlo, -a

žganec v. džganec

žgrláctvo, -a = skúposť

žgrlačíť, -ím = skupániť

žgrlák, **žgrloš**, -a = skupec, sku-
páň, skuhroš: Potomstvo vyre-
čie ostrý súd nad hnusnými
žgrlákmi. (Ph'd. I.)

žgrlavosť = skúposť

žgrlavý = skúpy

žiabra, -y, *zväčša v plur.* **žiabry**,
-ber, dýchacie ústroje zvierat
žijúcich vo vode; **žiabrový**

žiacky: S Ondriškom sa po žiac-
ky snášaj. (Koll.) — žiacka
knižnica = knižnica pre žiakov;
žiacke povinnosti; **žiactvo**, -a

žiačik, -a; **žiačka**, -y

žiadaný, dychtivo čakaný: pokoj,
potešenie. — Víťaj dávno žia-
daný. (Dbš.)

žiadať, -am; **žiada sa mi** = chce
sa mi: Tvoje nežiadam a svoje
nenechám. (Ph'd. IV.) — Každý
človek si žiada šťastia na tom
svete. (Zátur.) — Unavené telo
žiada odpočinku. — Žiada

sa rozpálenému piť. — Čoho sa komu žiada, o tom sa mu aj sníva. — Všetci si žiadame, aby sme boli šťastní. — Žiadal som si bohatým byť. (Sl. ps.) — Žiadala bych si smrť, ale načo hrob chváliť, keď nad mojou mohylôčkou nemá kto požialiť. (Sl. ps.) — Berieš si ty ženu len pre krásu; krása netrvá len do času; musíš jej povoliť čo len žiada, daromná je, šuhaj, tvoja rada. (Koll. Zp.) — Šiel ku kráľovi, aby žiadal o jej (princezny) ruku. (Dbš. Sl. p.)

m. žiadam Vás o uverejnenie, *píš:* prosím vás, uverejnite . . . **žiaden**, -dna, -dno = ani jeden (skloňuj podľa jeden), *ale miesto „žiaden človek“* *píš:* ani jeden, nikto, nijaký;

m. nemal som na veci žiadnej účasti, *hovor a píš:* nemal som na veci nijakej účasti; *m.* tu nieto žiadneho miesta — *my povieme:* tu nieto miesta. (Rukovät.)

žiadosť, -ti, žiadanie, dychtivosť, chuť, veľká náruživosť: žiadosť smyslová, citová, rozumová; *m.* na žiadosť nás všetkých, *píš:* na žiadosť našu všetkých. (R. § 195.)

žiadostivosť, -ti = žiadosť, túžba, chuť: ž. slávy, úradu, zisku

žiadostivý niečoho: Kto je žiadostivý cudzieho, svoje tratí.

m. žiaducí *píš:* žiadajúci

m. žiaducný *píš:* žiadaný (desiderabilis)

žiadza, -e = žiadosť: Čože nám chýbí, aká ešte žiadza? (Čjk.)

— Odpadla ľudom všetka žiadza na jedlá. (Dbš. Sl. p.)

žiak, -a: Zle sa je učiť, keď je plná škola žiakov (keď je bruch plný). (Sb. M. S.) — Žiak, ktorý sa bez kníh učí, ten sa mnoho nenaučí. (Koll.) — Žiak bez knihy je ako kováč bez kladiva.

žiaľ, -u = bolesť srdca, myslí, ťažkosť srdca: Veľmi citlivý to bol pohyb národného žiaľu. (Phřd. IV.) — Žiale moje, žiale na mojom srdiečku, snímže mi ich Bože, aspoň polovičku. (Koll. Zp.) — Plače; dobre mu ten žiaľ srdca neskrúši: Milosť, Bože, milosť mojej hriešnej duši. (Samo Chalupka.) — Aby teba nebolo, už by som i sama bola uvädla od žiaľu. (Dbš. Sl. pov.) — Čoho ti je žiaľ? Či vienočka zeleného, či prstienka strieborného? (Ht. Sl. ml.) — Zvädla mi od žiaľu dobrá mati moja. (Sl. ps.) — Ach, srdiečko moje, čo ma toľko bolíš? azda sa mi nikdy v žiali neukojíš? (Sl. ps.) — Ťažko mi je nermútiť sa, srdce žiaľ prerýva. (Sl. ps.) — Žiaľ tejto ženy dotýka sa mu srdca. (Kukučín: Dom v str. II. 43.) — Jej srdce žiaľom puká. (Btt.) — Spievaj si dievčatko, nerob si srdcu žiaľ; poteší ťa Pánboh, nenazdáš sa odkiaľ. (Sl. sp.)

žiaľbohu! *ctsl.* = bohužiaľ

žialiť, -im: Účastia cudzích som neočakával; my sme tratili svoje, aký div, že sme žialili. (Phřd. IV.) — Starí žialili za

svojimi deťmi. — Sedela v závoj čierny zahalená, žialila ťažko žiaľom rozžialená. (Č. Čít. I.) — Kollár v Pamätiach žiali nad smrťou jeho (Samuela Rožnaya), ako nad skutočnou stratou pre poeziu slovenskú. (J. Vlček: Dej. lit. slov.) — Otec je smutný, matička vzdychá a žialiť sa zdá chalúpka tichá, že on už viac v nej nebýva. (A. Sldk.) — Nuž my vždy len žialiť, stenáť, plakať, ponosy vykladať budeme? Či budeme divy z neba čakať, že tým srdce vraha pohneme? A čo Slovák more slz vyleje, nepriateľ sa z toho len vysmeje, čo do ľútosti je katanom! A preto päť oproti pästi, len to vypočuje nám z neresti a obláme rohy tyranom. (Žellov výkrik bolesti nad nespravodlivou politikou maďarskou proti Slovákom v bývalom Uhorsku.) — S Bohom! ty ľud môj, ľud môj ľúbený, syn tvoj chce žialiť tvoje žialenie a na síl tvojich víťazné vrenie s vrelým nadšením sa dívať. (Sldk.)

žiaľno: žiaľno mi je. — A ich muzika tak žiaľno hrala, ako by chcela dušu z človeka vytiahnuť. (Phřd. III.) — Klesla nazpät do lôžka a žiaľno nariekala. (Phřd. III.)

žiaľny = žalostný, smutný: Rozpukni sa tamburica, odskakujte ladné struny, posledný ich hlas nech búrnou disharmóniou zazuní a nech nesie žiaľne zvesti, kde len ľudská duša býva: Svä-

toslava zlatovlasá že už v hrobe odpočíva, a nech nesie žiaľne zvesti, kde len ľudská duša žije: že pri mŕtvej Svätoslave moje živé srdce hnije. (H. Vaj. Tatry a more.) — Tak zadumaný so hradieb Trenčína ku svojej vlasti žiaľny zrak napína. (Č. Čít.). — Hrôzy podstúpené nemôže mi nikto dosť nahradiť, a tým menej žiaľnu stratu syna. (Zbr. Lžd.) — Sedeli sme bez slova, oddaní myšlienkam žiaľnym. **žiara**, -e, *pl.* žiare (lebo sa kedysi mätko vyslovovalo: žiar'a): Svetlo slnečné volá sa ráno zora, svit, večer žiara, cez deň jas. (Hdž. Čít.) — Tu deň je už, večného dňa čistá žiara svieti živobytím sveta. (Lipa.) — Keď žiara zorničná na horách zasvieti, rozlúčime sa s našimi hviezdami. (Sytn.) — Preč, preč mrákavy, preč z mojej hlavy! Mladosti mojej žiara blýska! (Btt.) — Čítal si často v ružovej žiare líc, čo počuť chcely uši. (A. Sládk.)

žiaríť, -im: V očiach veselost' žiari. — Aničke vlásky belavé padajú do bielej tvári, z Jankových očí veselo šelmovská iskierka žiari. (HVaj.: T. a m.) — Aký pekný západ slnka, akou milou zorou žiari! A ten slepý ju nevidí, ale dobre cíti v tvári. (Č. Čít.) — Otcova tvár žiari šťastím, kochá sa v svojom dieťati. (Kukuč. Dom v str. II. 192.)

žiarivý
žiarliť, -im; **žiarlivosť**, -ti; **žiarlivý**

žibrienka, -y: Len čo dostane žibrienka, z žabieho vajca vyvinutá, chvostík, už ním zatrepotá a odpláva preč, už nepozná svojho hniezda. (HVaj. B. D.) *v.* žabrienka

žičiť, -ím: Komu Pánboh (žičí), tomu všetci svätí (žičia). — Ani sna nežičí. — Cudzí ti tu nežičí; trň si mu v oku a on bezmála „Ukrižuj“ na teba kričí. (Č. Čít.) — Preto Slovák, ktorý žičí svojmu rodu život, kričí: Nechže žije slovenčina! (Č. Čít.) — Cudzím žiješ a nežičíš sebe. (Kyt. 1876.) — Nezávid' inému, čo žičíš sám sebe. (Č. Čít.)

žičlivosť, -ti; **žičlivý**; **žičný**

Žid, -a, *vok.* Žide; *pl.* Židi, Židia (v etnografickom značení); **žid**, -a = príslušník židovskej viery; *zmenš.* **Židáčik**, -a, **Žída**, -aťa: Krstený Žid. — Vzal ho Žid a Žida čert (hovoria, keď niekto nemôže niečo najst'). (Zátur.) — Túla sa ako večný Žid. — **Večný Žid** = Ahasverus, ktorý, vraj, až do posledného súdu po svete túlať sa musí, lebo Kristu, kríž nesúcemu, nedal pri svojom dome odpočinúť.

židovčina, -y = židovská reč: zo židovčiny je Písmo sväté preložené do našej reči. (Hdž. Čít.)

židovka, -y

židovský: ž. škola, národ, odev, jazyk, viera, náboženstvo, sviatok

žieňa, -aťa; **žienka**, -y = ženička

žieňatko, -a

Žigmund, -a

žihadlo, -a: Včely a osy pichajú žihadlami.

žihaf, -ám = páliť

žihavý: Zem oddychuje, ako by ustatá pod žihavými lúčmi slnca. (Kukuč.: Dom v str. 17.)

žihľava, -y = prhľava: Včas počína páliť, čo má žihľavou byť (= za mladi sa trň ostrí). (Bern.) — Mládencom rozmarín, panenám ruža, fialku ženám, žihľavu babám. (Sl. sp.)

žila, -y; *zmenš.* **žilka**, **žilôčka**, -y, cievy, ktorými sa krv pohybuje; artérie = žily, ktoré krv od srdca do tela vedú; *vény* (venae), ktorými sa krv do srdca vracia: zlatá žila (vena haemorrhoidalis). — Púšťať žilu. — Treba čím skôr seknúť žilu. (Zbr. Lžd.) — Ani žilky ctnosti nemá. — Mramor tento má krásne žily. — Trafil mu na žilu; t. j. na citlivú stránku. (Dbš.) — Janko im vedel na žilu trafiť. (Dbš. Sl. p.) — A tá milá hudba len tak žilky v ňom preberala. (Dbš. Pov.) — Žily v ňom ihraly. (Dbš. Pov.) — Pozrel jej hrozivo do tvári, žily mu navrely na sluchoch, päste sa mu stisly — hotový vyrútiť sa, sťa víchor, rúcať, búrať, ničť... (Kukuč. Dom v str. I. 154.) — Ale pánovi tomu nebárs veselo žilky hraly. (Dbš. Sl. p.) — Pane Bože, pomáhajže a daj sily do každej žily (keď sa začína robota). (Zátur.) — Keď len okom pozriem po považskom kraju, nuž

mi všetky žilky v mojom
srdci hrajú. (Č. Čít.)

Žilina, -y, mesto v Trenčianskej
župe; **žilinský**; **Žilinčan**, -a, oby-
vateľ Žiliny **Žilinčianka**

žilovaný: ž. kameň, žilkované
drevo

žilnatý: A žilnatým ramenom
nebo chce uchopiť. (A. Sládko-
vič.) — Strmo stúpajú žilnaté
muža nohy. (A. Sldk.) — A zas
sa uhne, valašku vrhne, chmat-
ne za koniec poriska, rukou
žilnatou nad hlavou trhne,
sekera v povetrí blýska. (A.
Sládkovič.)

žilôčka, -y

žilový

žinčica, -e, srvátka z ovčieho od-
vareného mlieka so syrom, z
ktorého sa robí bryndza. Vý-
razy o dobrej žinčici: urda,
zbojnícka; hustá, že v nej ly-
žica bude stáť; planá žinčica je
psiarka

žinka, -y, *zmenš.* **žinôčka**, -y =
tenký povraz (na sušenie bie-
lizne). — Zhyň tedy, podliak!
Žinku mu na šiju. (Zbr. Lžd.)
Lapiac ho, žinkou ho obesili
na tom istom mieste. (Sl. L. II.)

žír, -u = tuk

žirafa, -y = (*Camelopardalis gi-
raffa*)

žirny = tučný, úrodný: Zbudily
sa vody Váhu, na breh sa vy-
valily a niesly poliam žirny,
vlhký nános. (Sldk.) — Krásna
zem! jej končiny valný Dunaj
vlaží a Tatra skalnou hradbou
okol nej sa veží: tá zem, tie
pyšné hory, tie žirne moravy:

to vlast' ich, to kolíska dávna
synov slávy: (S. Chalupka.)

žiro, -a (*tl.*), rubopis (zmenky),
indossament; **žirant**; **žirový**

žiť, žijem: Oj, šliapal diabol tisíc
liet to semä, bral vieru, jazyk,
národnosť, my stojíme a jazyk
náš nám žije. (Phřd. V.) — Hej
Slováci! ešte naša slovenská reč
žije, dokiaľ naše verné srdce
za náš národ bije: žije, žije
duch slovenský, bude žiť na-
veky, hrom a peklo, márne
vaše proti nám sú vzteky. (Sam.
Tomášik.) — Budeme sa brániť,
kým žijeme. (Klčk. Zb.) —
Dokiaľ vo mne duša na tom
svete žije, dotiaľ srdce za môj
národ bije. — Ži človečenstvu,
buď verný národu. (Č. Čít.) — Už
Slovensko vstáva, putá si strhá-
va, hej, rodina milá! hodina od-
bila, žije matka Sláva. (Kuzm.)

Bolo dobre — ale dávno:

Žil na svete Slovák slávno;

Oj, žil si on vo slobode.

Ako ryba v tichej vode.

Idú roky zo sta do sta,
Zem cudzinou nám zarastá;
Kto slovenskej pravde žije,
Pekelná ho krivda bije.

(S. Chalupka.)

Od tých, čo žili, učme sa žiť.
(Č. Čít.) — Ich (dedov) popoly
dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posiaľ v piesni ľudu
žije. (S. Chalupka.) — Ja som
sa už vyžil, nechce sa mi d'alej
žiť. (Phřd.) — S mŕtvymi mŕtvy
nech sa oberá, to ľubi život, čo
žije. (A. Sládk.) — Ale Tatra

preto stojí; Váh sa vždy valí, a Slováci žijú, hoc im z hniezda mlad' vybrali. (Ppk.) — Pracujeme do úpadu, od rána až do večera, a predsa sotva že žijeme. (Č. Čít. I.) — Každý ho omyká, každý z neho žije. (Koll. Zp.) — Ako žil, tak sa mal, čertu slúžil, čert ho vzal. — Či ti žije otec? (Zbr. Lžd.) — Víno, víno budem piť, pokiaľ na tom svete budem žiť. (Lipa I.) — Mám žiť v svete, ako hudú, nepovedať pravdu ľudu? (Čjk.) — Nie každý veselý, kto v rozkoši žije, a ja sebe spievam, hoc ma psota bije. (Sl. sp.) — Rodičia žijú od rokov už v hneve. (H. Vaj.: T. a m.) — Čo je láska, to ja neviem; ale kde býva, to vám poviem: býva ona v srdci dolu, tam si žije z túžby, z bôľu. (Čjk.) — Slovák bez spevu by ani žiť nemohol. (Nár. N. XVI.) — Žije s ňou v divokom manželstve. — Ona s mužom nežije. — Žijú spolu na vieru. (Dbš. Obyč.) — Žije život sladký. (Sb. M. S.) — Jeho pomery dovoľovaly mu žiť po pansky. (HVaj. B. D.) — A ešte žijú a budú žiť vždy so slávou. (A. Sládk.) — Kto chce s vlkmi žiť, musí s nimi vyt'. — Ži, aspoň kým rod slovenských ľudí k žitiu sa z tohoto zabytia prebudí. (A. Sládk.) — A tak žili spolu šťastlivo, žijú až podnes, ak nezomreli. (Dbš. Sl. p.) — Ešte Slováci žijú a budú žiť večne so slávou! (J. Holly.)

žitie, -ia = živobytie: S Bohom!

Daj Boh ti veselšieho žitia! (HVaj.) — Hojže Bože, jak to bolí, keď sa junač roztratí po tom šírom sveta poli na chlebovej postati; každý svojou pošiel stranou hnaný žitia nevoľou; v osamelých sa havranov zmenil krdeľ sokolov. — Hojže Bože, jak to morí, keď žitie už uchodí... (A. Sldk.)

žitný = pšeničný: chlieb, múka. — U mojej materi žitný chlieb na stole, u tvojej, šuhajk. o ovsený v komore. (Koll. Zp.), — Tvár moja, kvitni mi ružičkou, budem ťa umývať tou žitnou rosičkou, sbieranou za rána, kým slnce nevyjde na sv. Jána. (Koll. Zp.)

Žitný Ostrov

žito, -a = pšenica: Pán Boh nás požehnaj a tie vaše volky, čo nám navozily žita do stodôlky. (Phřd IV.) — Čieže je to jarné žitko pod horami? Vybily ho vrané kone podkovami. (Veniec.) — Preto nazvali túto najúžitočnejšiu rastlinu žitom, že sa z toho žije. (Hdž. Čít.)

zmenš. žitko

živ, živa, živo *v. živý*

Živa, -y, bohyňa obyľia u pohanských Slovákov (= Ceres): Zdravé bud'te, vtáčatká, všetky dobré bôžatká, zdravá Živa, Živena, matka naša milená. (Sl. sp.)

živáň, -a, kto z cudzieho sa živí, lupič, zlodej, zbojník: Boli v tom naozaj len živáni, t. j. živeň, poživeň, poživenie sebe na cudzom majetku hľadajúci. (Dbš. Obyč.)

živel, -vlu (= element), jednoduché čiastky látky, ktorých viac rozložiť nemožno; prvky vecí. V prenesenom smysle: cudzí živel; spoločenský živel; mravný živel. — To je môj živel (bez toho žiť nemôžem). — Štyri živly starých spytovateľov prírody: oheň, vzduch, zem a voda.

živelný: živelné pohromy: požiar, povodeň, zemetrasenie, krupobitie a i.

Živena, -y: Živena požehnávala v lete živnosť a úrodu. (Dbš. Úv.) *v.* Živa

živé striebro = ortuť

živica, -e = smola ihličnatých stromov: Povraz živickou namolený.

živicový: živicový zápach; živicový strom je jedľa, sosna a smrek

živičný

živio, **živila**, *pl.* živili (srb.) — vivat! nech žije! sláva! (živio = nech žije (on), živila = nech žije (ona), živili = nech žijú (oni). — I vítajú ho a živio volajú. (A. Sládk.)

živíť, -ím; **živievať**, -am, krmiť, vychovávať; — sa niečím, z niečoho: Nech vás Pánboh živí! — Živil sa, ako vedel, po psote a biede. (Dbš. Sl. pov.) — Mojím potom, rozumom sa živí; z môjho potu, z môjho rozumu, z mojej práce sa živí. — Po hlave ma bijú, pod kamene dajú, cez vodu a oheň prejdem, nožom ma režu a predsa celý svet živím! (chlieb). (Sb. M. S.) — Ženičky už potom iba z toho

sa živily, že bohatým ľudom z neďalekého mesta šaty praly. (Dbš. Sl. pov.)

živiteľ, -a; **živiteľka**, -y

živnosť, -ti, čím sa kto živí;

živnosťka, -y

živnostník, -a

živný

živobytie, -ia: Ale toľko je isté, že jednoduchá spokojnosť s jedlom a živobytím dáva rokov hojnosť. (Zátur.)

živočích, -a = živý tvor, zviera

živočíchopis, -u = zoologia

živočišný

živočišstvo, -a

živopisec, -sca: Medzi slovanskými živopiscami stojí Ondrej Schiavoni na najväčšom stupni dokonalosti. (Koll. III.)

živopisný = malebný: Okolie záhrebské živopisné.

živorenie, -ia

živoriť, -ím, biedne žiť, biedne sa živiť: Nová doba svetla, nový život hlása, ak nechceš živoriť: hor' slovenská chasa! (Sytn.)

živosť, -ti = čerstvosť: ž. citu. — Nie je to zora budúcej slávy, keď z nešťastia si blaženosť spraví umná živosť nášho ľudu? On v púšti stojí a v nebi žije: čo, keď sa puk ten vo kvet rozvíje? Svetý nám závidieť budú! (A. Sládk.)

život, -a, suma výjavov a činnosti bytostí organických (bylín a zvierat); brucho: Sám dával na život obklady. (Phřd. IV.) — Život matky = materská: Ani v materinskom živote mu nebolo lepšie (tak dobre

sa má). (Záthur.) — Daj mu Pánboh život večný. — Aký život, taká smrť. — Život na to položím! — Má ťažký život (trápenie). — Život ma bolí. — Má ľahký život. — Život sa mu usmieva. (Záthur.) — Pánu Bohu prisahám, za vlast, národ život dám. (Btt.) — Napred, napred! čas nemarme: lepšia smrť než život v jarme. (Btt.) — S ňou mi bude nebo, bez nej niet života. (Sl. ps.) — Ak Pánboh dá života a zdravia (ak budeme živí a zdraví). (Záthur.) — Potešovali ho, že i život i smrť je v rukách božích. (Gr. Taj. IV.) — Prejst' školou života. (Vlč.) — Ak Pánboh dá života a zdravia. (Záthur.) — Oj, nevravte ľudia, že zle na dedine, veď tu ako v raji život ticho plynie. (Č. Čít.) — Že biť sa budú na život a na smrť. (Dbš. Sl. pov.) — Uctite otcov mozole krvavé, uctite, čo tí životom dobyli, nepovoľujte každý svojej hlave. (A. Sládk.) — Niet ani nebude na tom svete človeka, ktorý by nezhršil aspoň raz za života.

Bože, svetov Stvoriteľu!

Tebe sa koríme,
za národ náš ubiedený
o milosť prosíme.

Svet ten šliape, čo tu dáva
Tvoja nám štedrota,
ľudské zapiera nám práva
i právo života.

Bože dobrý, Bože večný,
popraj nám života!

(V. Paulíny-Tóth.)

životaschopný: Čo bolo mladého a životaschopného v básnicom doraste toho času, všetko sa tam poschodilo. (J. Vlček: Dej. lit. slov.)

živôtik, -a

životný

životopis, -u = biografia

živý, živ, živa, živo: Živ som nevedel, čo sa robí so mnou; živa som nevedela; živi sme nevedeli, čo sa mohlo stať. — Za živa v Bystrici, po smrti v nebi. (Sb. M. S.) — To už tak od jakživa bývalo. — Jakživ som tam nebol. — Ja som si myslela, že mi dobre bude, že mne mojej krásy jakživ neubude. (Sl. ps.) — Živý plot = z rastlín plot; rastlina (*Lycium barbarum*). — Živý inventár = dobytok. Má päť detí živých a šieste umrelo. — Živé striebro. — Zajali ma, dobyli ma, len leda živého nechali ma. (Koll. Zp.) — A môžete radi byť, že vás živých prepúšťame. (Sb. M. S.) — Niet ho medzi živými (zomrel). — Ani ťa nezabudnem, dokiaľkoľvek živá budem. (Koll. Zp.) — Pokiaľkoľvek živá budem, čierne šaty nosiť budem. (Sl. ps.) — Veď je ona len na láske svojich dobrodincov živá. (Nitr. VI.) — Dajte mi pokoj pre Boha živého! — Darmo hľadá, nikde živého ducha, nikde ľudského hlasu. (Dbš. Slov. p.) — Živej duše som nevidel. (Rr.) — Trafil mu do živého. (Záthur.) — Oj, strašné väzenie, nie múrom múrané, ale do živého brala vy-

rúbané. (S. Chlpek.) — V živej pamäti niečo mať. — Málo máš jest' a piť, ak chceš dlho živý byť. — Matka moja Slovenka, keď ma kojila, šest' mi darov do mladých prs vstepila: speva-vú reč, dobrotu, mravov rýdzu čistotu, stydlivosť, pracovitost', živú veselost'. (H. Krčméry.)

žízeň, -zne (biblické) = smäd

žízniť, -im po niečom = smädiť: Tu mňa si žiznicím po mej krvi Nemcom odevzdal. (Holl.)

žíznivý = smädný

žiža = oheň, svetlo (*v detskej reči*): Keď príde zapálená svieca večer do izby, alebo vôbec keď sa spraví svetlo, oheň, vtedy maličké detičky upozorňujú na to útle: žiža, žiža! (Zá-tur.)

žížala, -y = hmyz, červík: Vidíme muchy, ovady, komáre, osy, motýle a iné žížaly. (Hdž. Šlab.) — Toľko sa všelijakej žížaly naprasilo, že všetko požehnanie skynožilo. (Rr.)

žľab, -u; *zmenš.* **žliabok**, -bku: Žľab mlynský, ktorým voda na koleso tečie. — Žľab na streche. — Ved' ste vy z Horice mlynár, ktorému koleso vřzga, že ho až do Rapčíc počuť, a čo si vodu nosí na žliabky v zástere. (Phřd. V.)

žľaza, -y; *zmenš.* **žliazka**, -y

žľaznatý

žľazový

žľč, -i: Žľč vo mne kypí. — Žľč sa mi dvíha. — Cár Sulejman odpoved' čuje, žľč mu vzkypí, choroba ho skľúči. (Čít. Č.) — Vylial si na nás žľč.

žľčový

žliabkovať, -ujem, žliabky do niečoho robiť

žliabok, -bku

žľč, -ti

žltáčka, -y, žltá choroba

žltkastý: Iba tvár má opuchnutú, naliatu, žltkastú (korheľ). (Uram.)

žltkavý

žltnúť, -nem (*nepiš: žlknúť*): V záhradách stromy už žltnú. (Sb. M. S.) — Lístie tratí sviežu zeleň, pomaličky už aj žltne. (Zá-tur.)

žltok, -tku, žltá, vnútorná časť vajca; opak: bielok

žltosť, -ti

žltozelený

žltý: Čo kropíš tými slzami moje žlté vlasy? (A. Sládk.)

žmeň, -ne, čo na raz do hrsti vezmeme: A Turkov, tých vám je ako dreva v lese, a našich len so žmeň. (S. Chalupka.) — Nič si nežiadam iba za žmeň soli. (Dbš. Sl. pov.) — Na, zanes jej túto žmeň ľanu. (Dbš. Sl. pov.)

žmolíť, -ím: ž. chlieb v prstoch. — Žmolila medzi prstami cípy na svojej zásterke. (Nitr. VI.)

žmolok, -lka: Z chleba v prstoch žmolky robiť. — Žmolky = na koryte nalepené cesto; natrhané kúsky cesta do polievky.

žmúriť, -ím, privrieť oči: ž. očima = žmurkať, mihat': Jedna žmúri dľaňami zastretou tvárou. (Dbš. Obyč.)

žmurk, -u

žmurka, -y, -u, kto žmúri (Dbš. Obyč.)

žmurkáč, žmurkáč, -a = žmurka
žmurkať, -ám; žmurkotať, -cem;
žmurknúť, -nem: Lampa žmurkoce (keď slabo svieti). —
 Žmurká za hranice.

žmurky, -ov = slepá baba: Hrali sme sa na žmurky. (Chlpk. Dram.)

žmýkať, -am: Košele by bol mohol na nich žmýkať. (Nitr. II.) — A ako tam to zlato zazrela, skočila do kade a celá, celučká, tak ako bola, plačkala sa v ňom, že by jej bol mohol vlasy a šaty z neho žmýkať. (Dbš. Sl. pov.)

žnec, ženca: Žnec srpom obilie žne. — Za žencami klasy sbierať.

žnica, -e, ženská, ktorá srpom obilie žne: Dobrá som ja žnica, vezmi ma, budem ti dobrá pomocnica. (Koll. Zp.) — Prvá žnica urobí kríž srpom ponad klasy. (Sb. M. S.)

žnivo, -a, čo sa žne: Posledným žnivom býva ovos. (Rr.) — Našeho pána žnivo skoro sa dokončilo a susedovo žnivo napoly v poli zhnilo. (Koll. Zp.)

žobráciky: Vyšiel na žobráciku palicu (žobrácikom sa stal). — Predsa mi je milšia žobrácika palica, než tá zbroj zbojnícka a s ňou šibenica. (Koll. Zp.)

žobrácstvo, -a

žobrač, -e = žobrácstvo, suma žobrácov

žobráčik, -a

žobráčka, -y, ženská žobrajúca

žobračka, -y = žobranie

zobráčňa, -e, predná sieň v kostole, miesto žobrácov

žobrák, -a: Chodí (otrhaný) ako žobrák. — Keď sedí raz žobrák na koni, ani čert ho nedohoní. — Kapsu od žobrácika by vypýtal. (Zátur.) — Voľakedy si ceduľami — banknótami — fajku zapaľoval, a teraz je žobrák. (Zátur.) — Hanblivý žobrák naveky prázdnu kapsu má. (Zátur.) — Mladý žobrák — starý zlodej. (Sb. M. S.) — Nedbal by žobrácikovi kapsu ukradnúť. (Kukuč. XXIII.)

žobraňa, -ne, potup. žobrácika

žobrať, -rem; žobrať, -am = almužnu prosiť; veľmi prosiť: Robiť na teba nevládzem, žobrať by nám hanba bola. (Dbš. Sl. pov.) — Bodaj si takú vzal, čo by si s ňou žobral. (Koll. Zp.) — V tej našej krajine zle to tam, nedobre, krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre. (Samo Chalupka.)

žobravý

žobrota, -y: Prílišná štedrota — hotová žobrota.

Žofla, -ie; Žofka, -y

žoch, -u, kožené vreco, do ktorého sa vlna dáva; pyteľ z hrubého plátna

žold, -u (nem. Sold), plat vojenský

žoldnier, -a, najatý vojak

žoviálny (fr.) = veselý, dobrosrdečný

žrač, -a, mužský, čo veľa zje

žračka, -y = žranie

žračka, -y, ženská, čo veľa zje

m. žrádlo *piš* žranica

žralok, -a, ryba (*Squalus carcha-*

rias): Na palube potoky, pod ňou málo vzduchu, chlap na chlapa vtisnutý jak v žraloka bruchu. (HVaj.: T. a m.)

žranica, -e, čo sa žerie

žranie, -ia

žrať, žeriem: Z válova žerie statok, aj svine. Nad válovom býva rebrina, za ktorú sa kladie krm a odtiaľ si ho statok vyťahuje. (Zátur.) — Kohútovi to nebolo na vďaku, že husi žrú po plnom zobáku, kury jeho na kraji len po zrnku zobkajú. (Zbr. Báj.)

žravý: Nechce uznať jeho veľký žravý bôľ. (Kukučín: M. v.)

žrd', -di; **žrdka**, -y, týčka, tenká, dlhá, neostrúhaná: Tak vyzerá nad hlavami zástupu jeho postava sťa by žrd' čierna celá. (A. Sládk.)

žreb, -u = (lós); **žrebovanie**, -ia; **žrebovať**

žrebčinec, -nca

žrebec, -bca = vajčiak: Dva sivé žrebce nepokojne prednými kopytami hrabaly sviežo napadlý sneh. (HVaj. V. 339.)

žrebiť sa

žrebná: Kobyla je žrebná, keď sa má ožrebiť.

žrec, -a, obetujúci kňaz u starých Slovanov: Žrec Perúnov. — Pri chrámoch pohanských prebývali aj kňazi alebo žreci, čo žertvy prijímali a pálili, sviatky usporadovali, chorých liečili, veštili, aj súdili a rozopre pokonávali. (Dbš. Obyč.)

žrenie, -ia = kolika

žriebä, -ťa, pl. žriebätá; *zmenš.*

žriebätko, -a: Pásla sa tam da-

kde na doline pri jazere kobylaa aj so žriebätom. (Dbš. Sl. pov.)

žriebäcí

žriedlo, -a, mn. g. žriedel = vrieadlo, prameň: Zo žriedel vriee voda bystrá.

žrieť, žriem

žrút, -a = žrač

žubrienka, -y, mladá žabka s chvoštíkom

žudro, -a: slnečná strana domu; vchod do domu, predná sieň: Jánn Chomút pod večer... neseďával už u obloka... ale stával u žudra, ktorého niekdy pestráa maľovka bola už vyblednutáa. (HVaj. IV.) — Lahko odporujúcc, sadla na lavičku vo výklenkuu žudra. (HVaj. IX.)

žula, -y = granit: Stoj, Tatoo, slávy budúcej zlatý trón, z žúll tvojich razom bohatieri vstanúú. (Lipa.)

žulovitý

žumpa, -y (*nem.*), jama, v ktorej sa voda shromažďuje, najmäa v baniach

župa, -y; **župný**, **župan**, -a, správca a, náčelník župy; **županský**

žurav, -a = žeriav: Studňa, tamn: vedro, hák, koleso, žurav. (Hdžž. Šlab.)

žurčať: voda žurčí

žúriť sa, -im sa = dohadovať sa; požúril sa = podhadoval sa

žurnál, -a (*z fr.* journal) = denník, časopis, noviny

žurnalista, -u, novinár

žurnalistika, -y (*fr.*) = novinárstvo

žuť, **žuvať**, žujem: Sú náramne

pažraví, kým je čo žuvať (L. M. S. IX.)

žuvač, -a = prežúvač

žuvák, -a: Jedny majú zuby rezáky, druhé majú zuby žuváky. (Hdž. Čít.)

žuvanie, -ia; žuvavý = prežúvací

žúžoľ, -a = uhoľ: Čierne vlasy

ako žúžoľ. — On si myslel, že Janka slnce tam na žúžoľ spáli.

(Dbš. Sl. pov.) — Tma jako v rohu, sťa by žúžoľ, ako v bani, keď i posledné zhasly kahany.

(Phld. III.) — Slivky zrelé, čierne ako žúžoľ. (Zátur.)

žvanec, -nca, žvané jedlo

Opravy.

- Na str. 19. aspirant čítaj ašpirant
„ „ 19. vynechané je heslo ašpirácia
„ „ 120. ekipaža správne ekvipáž
„ „ 121. elyzium správne elýzium
„ „ 123. eržať správne erdžať
„ „ 123. eufonia správne eufónia
„ „ 163. hržať spisovne erdžať
„ „ 216. konníctvo správne konietvo
„ „ 241. kyrilica správne cyrilica
„ „ 301. nahrubianiť správne nagrobianiť
„ „ 336. nit; nytovať správne nit; nitovať
„ „ 569. v 14. riadku zdola čítaj smotánka
„ „ 797. zjednať sa v. sjednať sa
-

Soznam

spisovateľ'ov a ich spisov, z ktorých sú frázy uvedené
v slovníku.

- Bajza, Jozef:** Veselé účinky. Trnava 1795.
- Beblavý, Pavel:** Jánošík. -
- Bella, Ondrej:** Piesne.
- Bernolák, Anton (Bern.):** Slovár slovenský.
- Botto, Ján (Btt.):** Spevy.
- Capko-Znievský, Janko.**
- Czambel, Dr. S.:** Rukoväť spisovnej reči slovenskej. (R.) — Slováci a ich reč. — Príspevky k dejinám jazyka slovenského. — Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov.
- Čajak, Ján (Čjk.):** Básne.
- Černokňažník (Čkžk.),** časopis humor. zábavný.
- Černý, Emil (Č. Čt.):** Slovenská čítanka pre gymnázia. 1865.
- Damborský, Ján:** Slovenská mluvnica.
- Dobšinský, Pavel:** Slovenské povesti (Dbš. Pov.) — Prostonárodné obyčaje, povery a hry slov. (Dbš. Obyč.) — Úvahy o slov. povestiach. (Dbš. Úv.)
- Dom a Škola (Dom. a Š.),** časopis pre rodičov a učiteľov. Red. K. Salva. T. Sv. M. 1880.
- Francisci, Ján**
- Gavlovič, Hugolín:** Valaská škola, mravov stodola.
- Gregor-Tajovský, Jozef (Gr. Taj.):** Spisy.
- Hattala, Martin:** Slovenská mluvnica. (Htt. Sl. ml.)
- Hlavatý, Dr. Štefan (Hl.):** Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských.
- Hodža, M. M.:** Šlabikár a prvá čítanka. (Hdž. Čít.)
- Hollý, Ján.**
- Hroboň, Samo.**
- Hronský, J. C.**
- Hurban, J. M.**
- Hurban-Vajanský, Svetozár (HVaj.):** Spisy.
- Hviezdoslav:** Sobrané spisy básnické.
- Hýroš, Štefan:** Zámok Likava.
- Chalupka, Ján (Chlpk. Dram.)**
- Chalupka, Samo (Chlpk.)**
- Jégé (Dr. Ladislav Nádaši).**
- Jesenský, Janko:** Malomestské rozprávky.
- Jungman, J.:** Slovník.
- Kalinčák, Ján (Klčk.):** Povesti.
- Kollár, Ján:** Nár. zpievanky. (Koll. Zp.)
- Kott, Fr.:** Česko-nemecký slovník gramaticko-frazeologický.
- Kráľ, Janko:** Verše.
- Krčméry, Dr. Štefan.**

Kukučín, Martin: Spisy. (Kukuč.: Dom v stráni. Vydanie III. 1919).

Kuzmány, Karol.

Kytica (Kyt.): Sbíerka básní omladiny česko-slovenskej. 1876.

Lipa. Vyd. J. Viktorín.

Lomidrevo. Sbíerka slovenských nár. rozprávok. Vyd. Matica slovenská. 1928.

Medňanský, Martin (Ppk.)

Mihal, Andrej.

Mihál, Ján.

Národný Hlásnik. (N. Hsk.)

Národné Noviny. (Nár. N.)

Nitra. Vyd. J. M. Hurban.

Obzor. Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Vyd. G. Lichard, neskôr R. Zaymus.

Otto: Slovník naučný. (Sl. N.)

Palkovič, Juraj.

Paulíny-Tóth, Viliam.

Piesne slovenské. (Pies. sl.) Vyd. Slavia 1880.

Písňe světské lidu slovenského v Uhřích.
(Pies. sv.) Vyd. P. Šafárik 1823.

Phřd. = Slovenské pohľady.

Podjavorinská (Riznerová), Ľudmila.

Pongrác, Emerich.

Ppk = Martin Medňanský.

R. = Rukovät' spisovnej reči slov.

Rázus, Martin: Spisy.

Rdl. C. M. = Dr. Ondrej Radlinský: Cyril a Metod. Katolícke noviny.

Rizner, Ľudovít (Rr.): Sborník provincializmov, fráz, prísloví, porekadiel 1885.

Sasinek, F. V. (Ssk.)

Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloviék. Vyd. Matica slovenská 1870. (Sb. M. S.)

Sládkovič, Andrej (Sldk.): Básne.

Slovenské pohľady. (Phřd.)

Slovník naučný v. Otto.

Sl. sp. = Slovenské spevy. T. Sv. M. 1880.

Sokol. Obrázkový časopis. Vil. Paulíny-Tóth.

Sytniansky, Andrej: Tábor. (Sytn.)

Šenšel, Ľudovít: Slovenská štylistika.

Škultéty, Dr. Jozef.

Šoltésová, Elena.

Štúr, Ľudovít: Spisy.

Tablic, Bohuslav.

Timrava (Božena Slančíková).

Tomášik, Samuel.

Trokan, Ján: Myjava.

Uram, Rehor (Ur.): Pijan gazda. 1884.

Urbánek, Ferko.

Vajanský v. Hurban, Svetozár.

Veniec slovenských národných piesní. V. vyd. Sost. Joz. Škul-téty. (Veniec.)

Vlček, Jaroslav: Dejiny literatúry slovenskej. — Výbor z článkov.

Záborský, Jonáš: Lžedimitriada. 1866. — Divadelné hry. — Bájky.

Záturecký, Adolf (Zátur.): Sloven-ská prísloví, porekadla a úsloví. Sepsal A. P. Záturecký. V Praze 1896. Nákladem České Akademie pro vědy, slovesnost a umění.

Z. Obz. = Zaymusov Obzor.